Google

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

05. 11 F. 17

6A

Κ. Ν. ΣΑΘΑ.

ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ ΔΟΚΙΜΙΟΝ

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ

ΤΩΝ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ

ἤτοι εἰσαγωγὴ εἰς τὸ

ΚΡΗΤΙΚΟΝ ΘΕΑΤΡΟΝ

ΕΝ ΒΕΝΕΤΙΑι
1878

LIBRARY OF THE TAYLOR INSTITUTION
UNIVERSITY
14 JUN 1943
OF OXFORD

ΑΝΔΡΕΑι ΑΥΓΕΡΙΝΩι

ΦΙΛΩι ΚΑΙ ΕΥΕΡΓΕΤΗι

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Περισυνάξας τὰ τῇδε κἀκεῖσε διεσπαρμένα καὶ ἄγνωστα λείψανα τῆς μεσαιωνικῆς τῶν Ἑλλήνων θεατρικῆς σκηνῆς, ἐκδίδω ὡς πρόδρομον τοῦ θεάτρου τούτου τὸν παρόντα τόμον· ἐπροτίμησα δὲ νὰ ἐπιγράψω τὴν πρώτην ταύτην συλλογὴν Κρητικὸν Θέατρον, διότι πάντα τὰ ἐν αὐτῇ περιεχόμενα δράματα ἐγράφησαν ὑπὸ Κρητῶν καὶ ἐν τῇ Κρητικῇ διαλέκτῳ. Καὶ ὁ μὲν ἀνὰ χεῖρας τόμος περιλαμβάνει δύο τραγῳδίας, μίαν κωμῳδίαν καὶ ἓν ποιμενικὸν δρᾶμα ἢ ὡς λέγουσιν ἐπὶ τὸ ἑλληνικώτερον οἱ Ἰταλοὶ κωμῳδοτραγῳδίαν (tragicomedia)· ἕτερος δὲ τόμος θὰ περιέχῃ τὰ παραλειπόμενα τοῦ Κρητικοῦ Θεάτρου, ἤτοι ἄλλας ἀγνώστους τραγῳδίας, κωμῳδίας, ἠθολογίας, μυστήρια καὶ τὰ τοιαῦτα.

Ἀλλ' ἡ δίτομος αὕτη συλλογή, ἐνῷ περιλαμβάνει τὰ σπουδαιότερα τῆς θεατρικῆς σκηνῆς τῶν νεωτέρων ἑλλήνων λείψανα, οὐδόλως ἐξαντλεῖ τὸ διασωθὲν ὑλικόν, διότι καὶ ἄλλα δράματα καὶ κωμῳδίαι ἐν ἄλλαις διαλέκτοις περιεσώθησαν καὶ ἐλπίδες μάλιστα ἐπικρατοῦσιν ὅτι οὐδ' αὐτὸ τὸ Βυζαντινὸν θέατρον ἐξ ὁλοκλήρου ἀπωλέσθη.

Α.

Βεβαίως θὰ ἐκπλαγῶσι πολλοὶ ἀκούοντες τὴν παράξενον εἴδησιν περὶ ὑπάρξεως ἑλληνικοῦ θεάτρου ἐν τοῖς μέσοις καὶ τοῖς νεωτέροις χρόνοις, ἐνῷ ἴσως ὀλίγοι ἐγίνωσκον μίαν καὶ μόνην Κρητικὴν τραγῳδίαν, τὴν Ἐρωφίλην· θὰ ἐκπλαγῶσι δὲ

πλειότερον οἱ ἱστορικοὶ τοῦ νεωτέρου θεάτρου βλέποντες ὅτι ἡ παλαιὰ θυμέλη δὲν ἐπυρπολήθη ἐν μέσῳ τῶν φλογερῶν ἀναθεμάτων τῶν πατέρων τῆς ἐκκλησίας, ἀλλ' ὅτι ἀπ' ἐναντίας ἐξηκολούθησε ζήσασα ἄδοξον μὲν καὶ ἄθλιον βίον, ἀλλ' ὅπως δήποτε ἐπέζησε, μέχρις οὗ ἡ τουρκικὴ βαρβαρότης κατέπνιξε πᾶν σπέρμα τοῦ βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ.

Ὡς γνωστόν, οἱ πρῶτοι τοῦ Χριστιανισμοῦ πατέρες μετὰ πεισμονῆς σφοδροτάτης ἐπετέθησαν κατὰ τοῦ θεάτρου (1), διότι ἀφ' ἑνὸς μὲν ζωηρὰ καὶ ἀνεπίληστος ἐπέζησεν ἡ παράδοσις τοῦ ἐπὶ Νέρωνος διαδραματισθέντος κατὰ τῶν χριστιανῶν φρικώδους ἐκείνου θεατρικοῦ μαρτυρίου, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι ἔβλεπον κατ' ἐξακολούθησιν ἀπὸ τῆς σκηνῆς διακωμῳδούμενα τὰ ἱερώτερα τῆς πίστεως μυστήρια· ἂν καὶ οἱ δύο οὗτοι λόγοι ἀρκοῦσιν εἰς ἀποχρῶσαν δικαιολόγησιν τοῦ πρὸς τὴν θυμέλην ἀσπόνδου τῶν τότε χριστιανῶν μίσους, οὐχ ἧττον δύναται νὰ προστεθῇ καὶ τρίτος τις, ὅτι δηλαδὴ πολλάκις ἀποπειραθέντες οἱ πρῶτοι χριστιανοὶ τὴν ἐκχριστιάνισιν τῆς σκηνῆς, ἀπέτυχον.

Καὶ τὰ μὲν κατὰ τῶν χριστιανῶν σπαραξικάρδια θεατρικὰ ὄργια τοῦ Ἀντιχρίστου τῆς Ἀποκαλύψεως μετὰ πολλῆς χάριτος ἀλλὰ καί τινος ποιητικῆς ἐλευθερίας περιέγραψεν ὁ Ρενάν· ὡς δὲ παρακατιόντες θέλομεν ἴδει, τὰ Συναξάρια διέσωσαν πολλοὺς βίους θεατριστῶν οἵτινες, ἐνῷ διεκωμῴδουν τὸ χριστιανικὸν βάπτισμα, ὑπὸ θείας αἴφνης ἐμπνεύσεως φωτισθέντες μετὰ κατανύξεως ὡμολόγησαν ἀπ' αὐτῆς τῆς θυμέλης τὸν χριστιανισμὸν καὶ καρτερικώτατα ὑπέστησαν τὸ μαρτύριον. Αἱ ἀπόπειραι Μεθοδίου τοῦ μάρτυρος, Γρηγορίου τοῦ

---

(1) « Τοὺς σκηνικοὺς καὶ μίμους... οἱ πάλαι πατέρες ἐν τοῖς ἀποτροπαίοις ἐλογίζοντο. » Ζωναρᾶ ἑρμηνεία εἰς τὸν 66 κανόνα τῆς ἐν Καρθαγένῃ συνόδου.

Ναζιανζηνοῦ, Ἀπολλιναρίου τοῦ Λαοδικέως, καὶ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ εἰς ἀντικατάστασιν τῶν ἀθανάτων τῆς ἑλληνικῆς σκηνῆς προϊόντων διὰ τῶν σκηνῶν τῆς Παλαιᾶς καὶ Νέας Διαθήκης εἰς οὐδὲν ἕτερον συνετέλεσαν ἢ ν' ἀποδείξωσιν ὅτι ἡ χριστιανικὴ φαντασία ἠδύνατο νὰ παραγάγῃ ἄλλα ἀριστουργήματα πλὴν δραματικῶν· ὅτι δὲ καὶ αὐτοὶ οἱ τότε χριστιανοὶ σιωπηλῶς πως ἐπέκριναν τὰς θεατρικὰς ταύτας ἀποπείρας ἀρκεῖ ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸ γεγονὸς ὅτι οὐδεὶς τῶν βυζαντινῶν σχολιαστῶν ποιεῖται λόγον τινα περὶ αὐτῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ αὐτὴ ἡ ἀπώλεια τοῦ θεάτρου τούτου, τοῦ ὁποίου ἓν καὶ μόνον δρᾶμα περιῆλθεν εἰς ἡμᾶς, ὁ Χριστὸς Πάσχων· ἀλλὰ καὶ τούτου πολὺ ἀμφισβητεῖται ὁ πατήρ, κάλλιον δ' ἤθελεν εἶσθαι ἂν σὺν τοῖς ἄλλοις ἀπώλετο, διότι, ἐνῷ τεχνικῶς ἐξετιμήθη ὡς ψυχρολογικὴ ἀπομίμησις τοῦ Αἰσχύλου καὶ τοῦ Λυκόφρονος, ἔχει καὶ τὸ ἐλάττωμα νὰ παριστᾷ τὴν Παναγίαν μᾶλλον ὡς Ἑκάβην κλαίουσαν ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ τῶν τέκνων αὐτῆς ἢ ὡς Θεομήτορα χριστιανικῶς θρηνοῦσαν ἐπὶ τῇ σταυρώσει τοῦ Χριστοῦ.

Μετὰ τὸν τελικὸν τοῦ χριστιανισμοῦ θρίαμβον ἤρξατο ὁπωσοῦν κοπάζων ὁ κατὰ τοῦ θεάτρου ἀμείλικτος πόλεμος τῶν πρώτων χριστιανῶν· δυστυχῶς ὅμως νέον ἔναυσμα ἐξ ἀπροόπτου ῥιφθὲν ἀνεζωογόνησε τὸν ὑποτρέμοντα ἤδη σπινθῆρα τῆς ἀντισκηνικῆς καταφορᾶς, ἀμέσως δὲ τὸ τέως πολεμούμενον ὡς ἀντιχριστιανικὸν θέατρον μετὰ πλειοτέρας ζέσεως ἀνεθεματίσθη ὡς αἱρετικὸν (1). Ἀφορμὴ τῆς νέας ταύτης ἀντιθυμελι-

---

(1) Ἐν τῇ περιόδῳ ταύτῃ ὁ θυμελικὸς κατέστη συνώνυμος τῷ αἱρετικῷ· οὕτω Ἀναστάσιος ὁ πρεσβύτερος ἀποκαλεῖ τὸν μὲν Ἀρειανίζοντα Εὐνόμιον « πρωτοστάτην τῆς Ἀρείου θυμελικῆς ὀργήστρας », τὰ δὲ συγγράμματα ἁπάντων τῶν Ἀρειανιζόντων « θυμελικὰς βίβλους » · ἐν Maii, Collectio Nova Scriptorum Veterum, τόμ. VII. σελ. 202 καὶ 203.

κῆς σταυροφορίας ἐγένετο ὁ διάσημος αἱρεσιάρχης Ἄρειος, ὅστις πρὸς ταῖς ἄλλαις καινοτομίαις ἐφαντάσθη ἵνα εἰσαγάγῃ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ καὶ πλῆρες θεατρικὸν σύστημα, αὐτὸς οὗτος συγγράψας τὰ ἀναγκαῖα δράματα καὶ τοὺς διὰ τὸν λαὸν θεατρικοὺς ὕμνους, κατὰ μίμησιν, ὡς λέγεται, ἑνὸς τῶν ἀκολαστοτέρων Ἀλεξανδρινῶν ποιητῶν, τοῦ Κρητὸς Σωτάδου. Ἡ κατάπνιξις τοῦ μεγάλου σχίσματος ἢ τῆς θυμελικῆς αἱρέσεως, ὡς ἔλεγον οἱ τότε, συνετέλεσεν εἰς τὴν ἔκτοτε ἀναφαινομένην πρὸς τὸ θέατρον χριστιανικὴν ἀνοχήν· καίτοι δέ τινες τῶν σφόδρα ζηλωτῶν ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἐξεσφενδόνιζον κατὰ τῆς σκηνῆς ὑπόκωφόν τι ἀνάθεμα, οὐχ ἧττον πλὴν τῶν κοσμικῶν καὶ αὐτοὶ οἱ ἱερεῖς ἠδύναντο ἄνευ σπουδαίου σκανδάλου νὰ θεατροκοπῶσι· τὸ παράδοξον δὲ ὅτι ἀπὸ τῆς δεκάτης ἑκατονταετηρίδος τὸ θέατρον εἰσβάλλει καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἐκκλησίᾳ μετ' ἐλευθεριῶν τὰς ὁποίας ἴσως οὐδ' αὐτὸς ὁ Ἄρειος ἐφαντάσθη.

Ἀναντιρρήτως ἡ ἑλληνικὴ σκηνὴ πολὺ ἀπέβαλεν ἐν Βυζαντίῳ τῆς παλαιᾶς αὐτῆς λαμπηδόνος διὰ τὸν ἁπλούστατον λόγον ὅτι ἀλληλουχία τοσούτων διωγμῶν, ἀναθεμάτων καὶ καταθλιπτικῶν νόμων εἶχον ἀμαυρώσει τὸ παλαιὸν αὐτῆς γόητρον, τὸ δὲ ἐπάγγελμα τοῦ θεατριστοῦ ἐπὶ τοσοῦτον ἠτιμώθη, ὥστε ὁ μετερχόμενος τοῦτο, ἐπὶ μισθῷ μάλιστα, ἐστερεῖτο καὶ τῶν εὐτελεστέρων ἀστικῶν δικαιωμάτων. Οὔτε κληρονομικὰ δικαιώματα εἶχεν ὁ σκηνικός, οὔτε ὡς μάρτυς ἐπὶ δικαστηρίου ἠδύνατο νὰ παραστῇ (1)· καταγεγραμμένος ἐν τῷ θυμελικῷ μητρώῳ ὤφειλε νὰ ζήσῃ καὶ ν' ἀποθάνῃ ἐν τῇ σκηνῇ· ἡ ἐκκλησία οὐ μόνον τῷ ἠρνεῖτο τὴν ἐπιθανάτιον παρη-

---

(1) Θεοφίλου Ἀντικήνσωρος Ἰνστιτοῦτα, II, 18, 1. Βασιλικοὶ Νόμοι βιβλ. 21, τίτλ. β'.

γορίαν, ἀλλὰ καὶ δυσκόλως τῷ ἐπέτρεπε τό τε βάπτισμα καὶ τὴν κοινωνίαν τῶν χριστιανικῶν μυστηρίων (1)· ὤφειλε νὰ μένῃ ἐν τῇ θυμέλῃ Ἕλλην, δηλαδὴ ἄπιστος, ἂν δέ ποτε ὡμολόγει τὸν χριστιανισμὸν ἐπ' ἐλπίδι βελτιώσεως τύχης, ὁ δῆμος εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ τὸν σύρῃ διὰ τῆς βίας ἐπὶ τῆς σκηνῆς καὶ τὸν ἀναγκάσῃ εἰς ἐπανάληψιν τῆς παλαιᾶς τέχνης, ἥτις φυσικῶς ἠκύρου τὸ βάπτισμα (2)· δημοσίῳ ἐράνῳ τρεφόμενος, μόνην ἀποστολὴν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ εἶχε τὴν διασκέδασιν τοῦ τρέφοντος αὐτὸν δήμου· « ἦν ἡ τῆς πόλεως χαρμονή, πάντες γὰρ ἐτέρποντο ἐκ τῆς τούτου ἡδυφωνίας » λέγει τὸ Συναξάριον τοῦ ἐκ σκηνικῶν ἁγίου Φιλήμονος.

Αἱ ἐπὶ τῆς θυμέλης ἀναβαίνουσαι γυναῖκες ἔπαυον προστατευόμεναι ὑπὸ τοῦ νόμου· μεταβάλλουσαι δὲ καὶ αὐτὸ τὸ οἰκογενειακὸν ὄνομα εἰς παλαιὸν ἑλληνικὸν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἑταίρας ἢ αὐλητρίδος, ἐπὶ δὲ τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ εἰς χριστιανικόν (3), ἐγίνοντο ἕρμαιον τῶν διεφθαρμένων θεατῶν πρὸ

---

(1) Codex theodosianus, de Scoenicis. « Canones sacerdotales continent non baptizari meretricem » λέγει ὁ ἐπίσκοπος Νόνος πρὸς τὴν μιμάδα Μαργαριτώ. Acta Sanctorum, October tom. IV, σελ. 262.

(2) Κανὼν 66 τῆς ἐν Καρθαγένῃ συνόδου καὶ ἑρμηνεῖαι εἰς αὐτὸν Βαλσαμῶνος, Ζωναρᾶ καὶ Ἀριστηνοῦ.

(3) Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον αὗται φέρουσι τὰ ὀνόματα Λαΐς, Ροδόπη, Γλυκέρα, Θάλεια, Ροδάνθη, Εὐφρόνιον, Θελξινόη, Βάκχη, Πορφυρίς, Ἀριάδνη, Μελισσάριον, Καλλιόπη, Βασσαρίς, Γαλάτεια, Δωρίς, Δημώ, Σαπφώ, Χαρικλώ, Μαργαριτώ, Παφία, Μενεκρατίς, Θεανώ, Κλεοφάντις, Ἑρμώνασσα, Ἑλλαδία, Παναρέτη, Ροδόκλεια, Ἐρευθώ, Λιβανία, Χρυσομαλλώ. Χριστιανικὰ δὲ ὀνόματα φέρουσι μόνον αἱ τρεῖς αὗται, Μαρία, Θεοδωριάς, Ἰωάννα. Ἀμφιβάλλω δὲ ἐὰν τὰ ὀνόματα τῶν συζύγων τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ τοῦ Βελισαρίου, Θεοδώρα καὶ Ἀντωνίνα, ἦσαν τὰ αὐτὰ καὶ ἐν τῇ θυμέλῃ· ἡ ἀδελφὴ τῆς Θεοδώρας ἐκαλεῖτο Κομητώ· πιθανώτερον δὲ ὅτι συνέβη καὶ ἐν ταῖς δύο ταύταις ὅ,τι καὶ ἐν τῇ ὁμο-

πάντων δὲ τῶν ἐπὶ τῆς σκηνῆς ἐξασκούντων κηδεμονικά τινα δικαιώματα δικηγόρων (σχολαστικῶν)· πολλάκις ἁπλῆ ὑπόνοια ζηλοτύπου ἐραστοῦ ἤρκει ἵνα περικαρῇ ἡ δυστυχὴς τὴν ὡραίαν αὐτῆς κόμην καὶ οὕτως ἠτιμωμένη ἀποβληθῇ διὰ παντὸς τῆς σκηνῆς καὶ ζητήσῃ ἀτιμότερον κρυπτήριον τῆς αἰσχύνης αὐτῆς, διότι καὶ αὐταὶ αἱ θύραι τῆς ἐκκλησίας δὲν ἠνοίγοντο τοσοῦτον εὐκόλως εἰς τὴν σκηνικὴν καὶ μάλιστα τὴν κουτρουλὴν (1).

Μέχρι τοῦ Θεοδοσίου αἱ θυμελικαὶ διετήρησαν τοὐλάχιστον τὸ προνόμιον τῆς πολυτελείας, ἥτις ὅπως δήποτε ἱκανοποίει τὴν γυναικείαν ματαιότητα ἀντὶ τοσούτων ἄλλων στερήσεων (2)· ἐπὶ τῶν διαδόχων ὅμως αὐτοῦ ταῖς ἀφῃρέθη καὶ

τέχνῳ μιμάδι τῆς Ἀντιοχείας, ἥτις γενομένη χριστιανὴ καὶ ἀπαρνηθεῖσα τὴν θυμέλην ἐπανέλαβε τὸ ἀρχικὸν ὄνομα Πελαγία ἀντὶ τοῦ σκηνικοῦ Μαργαριτώ. « Πελαγία μὲν ἔλεγεν ἐξ ὑπαρχῆς καλεῖσθαι πᾶσι καὶ ὀνομάζεσθαι, Ἀντιοχέας δέ, τότε πλῆθος καὶ κάλλος τῶν ἐν αὐτῇ λίθων καὶ μαργάρων τεθαυμακότας, Μαργαριτὼ καλεῖν ». Συμεὼν Μεταφραστὴς III, σελ. 916 ἐκδ. Migne. Θεοφάνους χρονογραφία, 5925.

Ἡ μετωνυμία αὕτη σπανιώτερον] παρατηρεῖται ἐπὶ ἀνδρῶν, ὡς Φιλήμων, Μένανδρος (ὁ γνωστὸς ἱστορικός), Γελάσιος, διότι οἱ διασημότεροι τῶν βυζαντινῶν τούτων σκηνικῶν ἐτήρησαν τὰ γνήσια αὐτῶν ὀνόματα, ὡς Ἀρδαλίων, Πορφύριος, Καράμαλλος, Φαβᾶτος, Θεόδωρος, Χρυσόμαλλος.

(1) Κατὰ τὸ ἐπίγραμμα τοῦ δικηγόρου Ἀγαθίου (V, 218) ἐπὶ τῷ τοιούτῳ παθήματι τῆς ἐρωμένης αὐτοῦ Ροδάνθης, φαίνεται ὅτι ἡ τοιαύτη θεατρικὴ ἀτίμωσις ἐγίνετο κατὰ μίμησιν ὁμοίας σκηνῆς ἐν κωμῳδίᾳ τοῦ Μενάνδρου (πιθανῶς τῆς Περικεκαρμένης).

(2) Ἀπὸ τοῦ ἐνδύματος τῶν θυμελικῶν γυναικῶν σύρμα, συρτός, προῆλθεν ἡ σημερινὴ λέξις συρμὸς (mode) ἥτις ἐν τῇ ἀρχαιότητι δὲν εἶχε τοιαύτην σημασίαν. Ὁ Πολυδεύκης (7, 67. 4, 118) γράφει « σύρμα, τραγικὸν φόρεμα ἐπισυρόμενον — γυναικείας δὲ (τραγικῆς σκηνῆς) συρτὸς πορφυροῦς » · οὕτω καὶ οἱ Ρωμαῖοι ἔλεγον syrma, syrmaticum,

ἡ μικρὰ αὕτη παρηγορία, αὐστηραὶ δὲ διατάξεις ἐκανόνισαν τὴν λιτότητα τῆς θυμελικῆς ἐνδυμασίας, ἥτις οὐδὲν ἧττον διετήρησεν ἔτι θέλγητρα ἱκανὰ ἵνα σαγηνεύσῃ καὶ τὰς ἄλλας γυναῖκας πρὸς μεγίστην τοῦ Χρυσοστόμου δυσαρέσκειαν ἀκαταπαύστως διαμαρτυρομένου κατὰ τῆς σκηνικῆς ψώρας ἥτις ὁσημέραι ἐλυμαίνετο τὸ ποίμνιόν του.

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἐπὶ τοσοῦτον ἠτιμώθη τὸ σκηνικὸν ἐπάγγελμα ὥστε ἡ μὲν μιμὰς ἐσήμαινε τὴν ἑταίραν, τὸ δὲ μιμάριον τὸ χαμαιτυπεῖον. Οὕτω τὴν ἐπὶ Θεοδοσίου Β' ἀκμάσασαν ἁγίαν Πελαγίαν ἢ Μαργαριτὼ ὁ μὲν Θεοφάνης (5925) ἀποκαλεῖ πρώτην τῶν μιμάδων, ὅπερ καλῶς μεταφράζει Ἀναστάσιος ὁ Βιβλιοθηκάριος primam mimarum, Ἰάκωβος ὁ Ἡλιοπολίτης «πρώτην τῶν πρωτοχοριστιῶν τῆς ὀρχήστυος (γρ. πρωτοχορευτριῶν τῆς ὀρχήστρας)» ἕτερον Συναξάριον «ταῖς ὀρχήστραις καὶ ταῖς θεατροκοπίαις σχολάζουσαν καὶ παλλακευομένην τῇ πόλει», παλαιὰ λατινικὴ μετάφρασις Ἰακώβου τοῦ Ἡλιοπολίτου «prima mimarum Antiochiae, ipsaque est prima choreutriarum pantomimarum.... meretrix», Συμεὼν ὁ Μεταφραστὴς «πρώτην τῶν ἐν τῇ πό-

---

vestis caudata τὸ γαλλιστὶ robe à queue. Οἱ δὲ βυζαντινοὶ «ἐπανωφόριον ὁλόχρυσον μετὰ σύρματος· — συρματεῖνα ὑποδήματα, σκιάδια, ποδέα» ἐν τῇ σημασίᾳ τοῦ χρυσοϋφῆ, εἴτε διότι κατεσκευάζοντο ἐκ νημάτων (συρμάτων) χρυσοῦ, εἴτε διότι ἐσύροντο ὄπισθεν. Ὁ Εὐστάθιος γράφει «τοῦ ἀργυρέου μίτου, ὃν Σύρμα φασὶν οἱ ἰδιωτίζοντες». Οἱ αὐτοὶ ἔλεγον καὶ στολάδα τὴν συρματηρὰν ἐνδυμασίαν. Τοιαύτην πιθανῶς σκηνικὴν ἀρχὴν ἔχει καὶ ὁ μέχρι νῦν γνωστὸς ἐν Ἑλλάδι συρτὸς χορὸς ἀναφερόμενος τὸ πρῶτον ἐν Βοιωτικῇ ἐπιγραφῇ «τὴν τῶν συρτῶν πάτριον ὄρχησιν» Boeckh, Inscr. Graec. 1625, πιθανῶς παραγόμενος ἐκ τοῦ σύρω. Καὶ ἡ τῶν Γάλλων δὲ mode ἴσως παράγεται ἐκ τῶν τοῦ μέσου λατινισμοῦ λέξεων Modus (cantus rythmicus), Modulus (cantus) κατὰ παραφθορὰν τοῦ ἑλληνικοῦ μελῳδός. Ducange, Modulus.

λει Μαινάδων... πόρνην », Νικηφόρος ὁ Κάλλιστος (14, 30) « πρώτην τῶν μαινάδων », καὶ τὸ Βασιλειανὸν Μαρτυρολόγιον ἁπλῶς « πόρνην... ἀπὸ ἑταιρίδων » (1).

Περίεργον μνημεῖον τῆς βασιλείας Λέοντος τοῦ Α' (474) πιστῶς ἐξεικονίζει τὴν τότε ἀτιμοτάτην τῆς σκηνῆς κατάπτωσιν, εἶναι δὲ τοῦτο τὸ Συναξάριον τοῦ τότε ἀκμάσαντος ἁγίου Ἀνδρέου τοῦ διὰ Χριστὸν Σαλοῦ συγγραφὲν ὑφ' ἑνὸς τῶν μαθητῶν αὐτοῦ. Πάντα τὰ θέατρα τότε σχολάζουσι, μόνον δὲ ἐνεργεῖ ἔτι τὸ τοῦ Ἱπποδρόμου, ἀλλὰ καὶ ἐν τούτῳ ἀγωνίζονται τὴν πάλην Αἰθίοπες· αἱ φιλευσεβεῖς γυναῖκες βλέπουσι καθ' ὕπνον τὰ θεατρικὰ ἀγάλματα μεταμορφούμενα εἰς ζῶντας Σατύρους (2). Ἡ φαντασία τοῦ Σαλοῦ ἐξεικονίζει τὸν πόρνον περιστοιχούμενον ὑπὸ πλήθους δαιμόνων ὀρχουμένων, καὶ καταγελώντων τραγῳδίαν τινὰ περὶ αὐτοῦ· ἐπὶ τέλους δὲ ὁ προφητικὸς οἶστρος τοῦ ἁγίου τούτου προλέγει τὸ προσεχὲς τοῦ κόσμου τέλος καὶ τὴν ἐπικειμένην ἐμφάνισιν τοῦ Ἀντιχρίστου ἐν σχήματι βακχευτρίας βασιλίσσης, καταγομένης ἐκ τοῦ Πόντου καὶ Μόνδιον ὀνομαζομένης· ἐπ' αὐτῆς δὲ τὰ θέατρα θέλουσιν ἐκ νέου ἐπαναληφθῆ (3). Τὸ περιεργότερον δὲ ὅτι διὰ πρώτην καὶ τελευταίαν τότε φο-

---

(1) Acta Sanctorum, October IV, 262.

(2) « Ὁρᾷ ἑαυτὴν ἐν τῷ θεάτρῳ τοῦ ἱπποδρόμου ἑστῶσα καὶ ἀσπαζομένη τὰ ἐκεῖσε ἰνδάλματα, νυττομένη ὑπὸ πορνικῆς ἐπιθυμίας τοῦ συγγενέσθαι αὐτοῖς. » Vitae Sanctorum, Maius, tom. IV, σελ. 68.

(3) « Γυνὴ αἰσχρά, Μόνδιον ἐκ τοῦ Πόντου, βακχεύτρια, τοῦ διαβόλου θυγάτηρ, μάγισσα καὶ ἀρρενοθηλυμανής· καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτῆς ἔσονται... κιθάραι καὶ ὀρχήσεις καὶ τραγῳδίαι σατανικαί, καὶ χλευασμοὶ καὶ παίγνια, ἅπερ ἄνθρωπος οὔτε εἶδεν, οὔτε ἰδεῖν δυνήσεται ἕως τοῦ καιροῦ ἐκείνου »· σελ. 99-100.

ρὰν παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς ἡ σκηνὴ καταντᾷ ἐν τῇ καθαρᾷ τοῦ χαμαιτυπείου σημασίᾳ (1).

Ἡ τιμὴ τῆς ἀνορθώσεως τῆς θυμέλης ἐκ τοσαύτης μακροχρονίου καταπτώσεως ἀνήκει εἰς τὸν πρῶτον ἐν Βυζαντίῳ βασιλεύσαντα Ἕλληνα τὴν καρδίαν, ὡς δὲ λέγουσιν οἱ σύγχρονοι καὶ τὴν καταγωγήν, τὸν ἐξ Ἐπιδάμνου Ἀναστάσιον τὸν Δίκορον (491-518)· ὡς θέλομεν ἴδει παρακατιόντες, ὁ φιλόμουσος οὗτος μονάρχης οὐ μόνον ἐκθύμως ἐπροστάτευσε τοὺς ἁπανταχοῦ τοῦ ἀπεράντου αὐτοῦ κράτους ἠθοποιούς, προσκαλέσας ἐν Κωνσταντινουπόλει τοὺς ἐπισημοτέρους καὶ πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως τούτους τιμήσας καὶ εὐεργετήσας, ἀλλὰ καὶ πολλοὺς κατ' ἐπανάληψιν φόρους ἐδώρησεν εἰς τὸ ὑπήκοον ἵνα διὰ τούτων συντηρηθῶσι τὰ θέατρα, καὶ τὸ σπουδαιότερον ὅτι ἐπέτρεψε τὴν ἀπὸ σκηνῆς διακωμῴδησιν πάσης συγχρόνου κοινωνικῆς ἢ πολιτικῆς κακίας καὶ παρεκτροπῆς· μία ἁπλῆ τραγῳδία ἐπὶ τοσοῦτον συνεκίνει τὸν φιλοθέατρον μονάρχην ὥστε οἱ Βυζαντινοὶ διαδραματίζοντες ἀπὸ σκηνῆς τὰ παράπονα αὐτῶν κατώρθουν τὴν ῥιζικὴν θεραπείαν πεπαλαιωμένων κακῶν ἀφ' ὧν οὔτε μακροχρόνιοι γογγυσμοὶ οὔτε διαμαρτυρήσεις σφοδραὶ ἤρκεσαν ἵν' ἀπαλλάξωσιν αὐτούς· τὸ περίεργον δὲ ὅτι ὁ αὐτὸς αὐτοκράτωρ ὁ τοσοῦτον ἐνδιαφέρον ἐπιδείξας ὑπὲρ τῆς κοσμικῆς σκηνῆς, ἐδείχθη ψυχρὸς ἐκτιμητὴς τοῦ χριστιανικοῦ θεάτρου, ὡς τοῦτο πληροφορούμεθα ἐκ τοῦ καθήματος Δωροθέου τοῦ Ἀλεξανδρέως ἐξορισθέντος εἰς

---

(1) «Εἰς τὰ μιμάρια τῶν ἀσέμνων γυναικῶν, σελ. 12. Ἐν μιᾷ δὲ τῶν ἡμερῶν πλησίον τῶν μιμαρίων, ἤτοι τῶν πορνικῶν καταγωγίων, ὡς ἐν παρόδῳ παίζοντος, μία τις τῶν πορνῶν αὐτὸν θεασαμένη, σελ. 13. Ὁ ἀνήρ μου ἐξέδοτο ἑαυτὸν ταῖς τοῦ μοχθηροῦ βίου ἀπάταις καὶ ἐκ καταγωγίου εἰς καταγώγιον τῶν μιμάδων ἀφικόμενος πᾶσαν τὴν περιουσίαν μου κατηνάλωσε»· σελ. 65.

Ἀφρικὴν διὰ τὴν πολύστιχον τραγῳδίαν αὐτοῦ « προφητεία τῆς νῦν καταστάσεως. » Τὸν φιλοθέατρον Ἀναστάσιον μιμούμενος καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας Θεοδωρῖκος Α' διέταξε τὴν ἐπανάληψιν τῶν τέως ἀργούντων ἐν Ρώμῃ θεάτρων· ἀλλὰ περὶ τούτων διὰ μακρῶν ἐν τοῖς ἑξῆς, ὅτε θέλομεν λαλήσει καὶ περὶ τῆς νῦν δημοσιευομένης Κρητικῆς τραγῳδίας ἐν ᾗ ὁ Ἀναστάσιος παρίσταται ὡς ἡ προσωποποίησις τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως τοῦ ἑλληνικοῦ γένους.

Ἐπὶ τοῦ διαδόχου αὐτοῦ Ἰουστίνου οὐ μόνον ἡ σκηνὴ κατέπεσεν ἐν τῇ πρώτῃ ταπεινότητι (1), ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ πρὸ αἰώνων τελούμενοι ἐν Ἀντιοχείᾳ Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες διὰ παντὸς κατηργήθησαν.

Ἂν πιστεύσωμεν τὸν Προκόπιον, καὶ αὐτὸς ὁ Ἰουστινιανὸς δὲν ἐδείχθη φιλομουσότερος τοῦ ἀξέστου θείου αὐτοῦ· οὐχ ἧττον ὅμως ἐκ τοῦ Κώδικος καὶ τῶν Νεαρῶν τούτου πληροφορούμεθα ὅτι ἰδιαζόντως ἐπροστάτευσε τὰς θυμελικὰς γυναῖκας, ἐπιτρέψας αὐταῖς ὅπως καὶ τὴν σκηνὴν ἐγκαταλίπωσι, καὶ γάμους νομίμους συνάπτωσι, καὶ μητέρες νομίμων τέκνων ἀναγνωρίζωνται· τὸ περίεργον δὲ ὅτι διὰ τῆς ΝΑ Νεαρᾶς ἐπιτρέπει εἰς τὰς ἀτυχεῖς ταύτας γυναῖκας καὶ αὐτὴν τὴν ψευδορκίαν, προκειμένου περὶ ἀρνήσεως πάσης πρὸς ἀναιδῆ ἐρωμένον γραπτῆς τε καὶ ἐνόρκου ὑποσχέσεως. Ἀλλ' αἱ ὑπὲρ τῶν σκηνικῶν γυναικῶν ἐξαιρετικαὶ καὶ φιλάνθρωποι αὗται διατάξεις τοῦ Ἰουστινιανοῦ πιθανώτατα ὑπηγορεύθησαν αὐτῷ ὑπὸ τῆς ἐν τῇ θυμέλῃ διελθούσης τὴν νεότητα αὐτῆς Θεοδώρας.

Οἱ Εἰκονομάχοι βασιλεῖς κατὰ πᾶσαν βεβαιότητα ὑπεστήριξαν τὸ θέατρον, ἀφοῦ βλέπομεν τὸν Θεόφιλον χάριν τῆς θεα-

---

(1) Καὶ τότε αὖθις ἡ σκηνικὴ περιῆλθεν ἐν τῇ σημασίᾳ τῆς ἑταίρας « τῶν ἐν θυμέλῃ πεπορνευμένων ». Προκόπιος, ΙΙΙ, σελ. 13, ἐκδ. Βόννης.

τρικῆς παραστάσεως τοῦ Καραβιτσίου διατάσσοντα τὸν ἐν τῇ πυρᾷ θάνατον τοῦ πραιποσίτου Νικηφόρου τοῦ ἐν τῇ παραστάσει διακωμῳδουμένου ὡς ἁρπάσαντος τὸ καράβιον τῆς χήρας.

Ὁ Μακεδονικὸς οἶκος ἐμετρίασε τὰς κατὰ τῶν σκηνικῶν παλαιὰς διατάξεις, ἀποδοὺς αὐτοῖς διὰ τῶν Βασιλικῶν νόμων πολλὰ τῶν ἀστικῶν δικαιωμάτων. Εἰς Κωνσταντῖνον μάλιστα τὸν Η' ἀνήκει ἡ τιμὴ ὅτι πρῶτος ἀνέδειξεν ἢ μᾶλλον ἐπισήμως ἀνεγνώρισε καὶ τὸ δημοτικὸν θέατρον· ἡ ὑπ' αὐτοῦ συνταχθεῖσα Βασίλειος Τάξις ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον περιέχει θεατρικὰς σκηνὰς τῶν πολυαρίθμων ἐν Κωνσταντινουπόλει συντεχνιῶν, αἵτινες, ὑπὸ ἰδίους μελῳδούς, κράκτας καὶ ὀρχηστὰς λαμβάνουσι σπουδαιότατον μέρος ἐν ἑκάστῃ ἐκκλησιαστικῇ τε καὶ βασιλικῇ ἑορτῇ, ψάλλουσαι ἰδίους ὕμνους καὶ ἐκτελοῦσαι παλαιούς τινας παντομιμικοὺς χορούς, εἷς τῶν ὁποίων ὁ Μακελλαρικὸς διατηρηθεὶς μέχρι τῆς ἐνεστώσης ἑκατονταετηρίδος παρὰ τῇ συντεχνίᾳ τῶν βυζαντινῶν χρεωπωλῶν περιεγράφη λεπτομερῶς ὑπὸ τῆς ἑλληνίδος κυρίας Chenier (μητρὸς τοῦ γνωστοῦ γάλλου ποιητοῦ), ἥτις, καίτοι ἀγνοοῦσα τὴν ἐπὶ τῶν βυζαντινῶν ὕπαρξιν τοῦ αὐτοῦ χοροῦ, οὐδὲν ἧττον μετ' ὀξυδερκείας ἀνεγνώρισε τὴν ἀρχαιότητα αὐτοῦ καὶ πειστικῶς ἰσχυρίσθη ὅτι ἐν τούτῳ διεδραματίζετο ἡ κατὰ Δαρείου ἐκστρατεία τοῦ Ἀλεξάνδρου. Τὸ περίεργον δὲ ὅτι ὁ ἄλλως τε τοσοῦτον φιλευσεβὴς Κωνσταντῖνος Η' οὐδόλως ἐδίστασεν ἐν τῷ φιλοθεατρικῷ ζήλῳ αὐτοῦ ἵνα ἐπανιδρύσῃ καὶ ἐθνικὰς τελετὰς ῥητῶς ἀπηγορευμένας ὑπὸ τῶν συνοδικῶν κανόνων· οὕτω βλέπομεν ἐπ' αὐτοῦ ἐπανερχόμενα τὰ κατηργημένα Βρουμάλια καὶ πρὸ πάντων τὴν βακχικὴν τελετὴν τῶν Ληνῶν, ὑπ' ἄλλο μὲν ὄνομα (Τρυγητικὸν Δεῖπνον), οὐχ ἧττον ὅμως σκανδαλωδεστέραν τῆς παλαιᾶς, ὡς συνοδευομένην καὶ ὑπὸ χοροῦ προσωπιδοφόρων· ὡς θέλομεν ἴδει προσεχῶς, ἡ βακχικὴ αὕτη τε-

λετὴ διατηρεῖται ἔτι ἐν Θράκῃ ἐν τῷ παντομιμικῷ χορῷ τῶν Ἀναστεναρίων (χορὸς τῶν Παππούδων).

Ἡ ἐν τῇ δεκάτῃ ἑκατονταετηρίδι ἐπίσημος αὕτη ἐκδήλωσις ὑπὲρ τῆς τέως παρηγκωνισμένης θυμέλης ἀποδεικνύει ὅτι ἡ ἀντιθεατρικὴ σταυροφορία δὲν ἴσχυσεν ἵνα ἀπορριζώσῃ ἀπὸ τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας τοσοῦτον εὐχάριστα ἔθιμα μεθ' ὧν ἔζησεν ὁ ἄνθρωπος ἀφ' ἧς ἐποχῆς ἔλαβε τὸ ὄνομα τοῦ ἀνθρώπου· τὸ παράδοξον δὲ ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ ἐκκλησία ἀηδιάσασα πλέον εἰς τὴν ἀσκητικὴν μονοτονίαν ἐν ᾗ ἐπὶ τοσοῦτον ἔζησεν, ἐπεθύμει ἐκ καρδίας ὅπως γευθῇ τῆς παλαιᾶς ἐκείνης θυμηδίας, ἔστω καὶ ἂν αὕτη εἶχε τὰς συνεπείας τοῦ ἀπηγορευμένου καρποῦ. Ὁ τότε πατριάρχης Θεοφύλακτος διεκρίνετο ἐπὶ νεανικῇ ζωηρότητι, συνεχῶς παρεκτρεπομένη εἰς σκηνὰς πάντη ἀσυμβιβάστους πρὸς τὸ ὑψηλὸν αὐτοῦ ἀξίωμα· ἦν ὅμως υἱὸς τοῦ αὐτοκράτορος Ρωμανοῦ τοῦ Α' καὶ γυναικαδελφὸς τοῦ προειρημένου Κωνσταντίνου Η', οἱ δὲ δύο οὗτοι τίτλοι ἦσαν ἀρκούντως ἰσχυροὶ ὅπως οὐ μόνον καλύπτωσι τὰς νεανικὰς ταύτας παρεκτροπάς, ἀλλὰ καὶ καθιστῶσιν αὐτὰς ἐπαίνων ἀντικείμενον παρὰ τοῖς πολυαρίθμοις κόλαξι τῆς πατριαρχικῆς αὐλῆς. Οὐδεὶς ἕτερος πλὴν τοῦ Θεοφυλάκτου ἠδύνατο ἵνα τολμήσῃ ὅ, τι οὗτος ἐτόλμησε καὶ ἐπιτυχῶς ἐξετέλεσε. Ἡ σκηνικὴ ὀρχήστρα εἰσῆλθε πανηγυρικῶς ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἁγίας Σοφίας, ἐν ᾗ ἔκτοτε διὰ χορῶν καὶ θυμελικῶν ᾀσμάτων διεδραματίζοντο χριστιανικαὶ σκηναί (1). Ὅτι δὲ ἡ τολμηρὰ αὕτη ἀπόπειρα δὲν ἦν ἀποτέλεσμα τῆς προσωπικῆς τοῦ Θεοφυλάκτου ἰδιοτροπίας, ἀλλὰ τῆς κοινῆς τῶν πιστῶν ἀπαιτήσεως, ἀποδεικνύει τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ χριστιανικὸν θέατρον διετηρήθη ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ ἐπὶ πολλὰς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πα-

---

(1) Κεδρηνὸς (γρ. Σκυλίτσης) σελ. 333. ἐκδ. Παρισίων.

τριάρχου τούτου έκατονταετηρίδας, ούδεὶς δὲ τῶν διαδόχων αὐτοῦ εἶχε τὸ θάρρος ν' ἀποδιώξῃ, μιμούμενος τὸν Χριστὸν διὰ τῆς μάστιγος, τοὺς καταισχύνοντας τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ· προϊόντος μάλιστα τοῦ χρόνου τὸ θέατρον τοῦτο μετεδόθη καὶ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις, Ἰωάννης δὲ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Εὐχαΐτων εἰσήγαγεν αὐτὸ ἐν τῇ ἐπισκοπῇ αὐτοῦ μετὰ σκανδαλωδῶν τροποποιήσεων διότι, πλὴν τῶν μελῳδῶν καὶ ὀρχηστῶν, ἐλάμβανε μέρος ἐν τῇ παραστάσει καὶ αὐτὸς ὁ ἀρχιεπίσκοπος ἀποτείνων ὕμνους εἰς τὴν Θεοτόκον ἀντιγεγραμμένους ἐκ τοῦ Εὐριπίδου· ὁ πατριάρχης Μιχαὴλ ὁ Κηρουλλάριος ἐπὶ τοσοῦτον ἐνεψύχωσε τὴν ἐκκλησιαστικὴν σκηνήν, ὥστε ἐπέτρεψεν ἵνα ἀπ' αὐτοῦ τοῦ ἱεροῦ βήματος θίασος σκηνικῶν παριστᾷ τὰς ὠδῖνας τῆς Θεοτόκου, τὴν γέννησιν τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν βάπτισιν ὑπὸ τοῦ Προδρόμου, ὅστις ἀντὶ τοῦ χριστιανικοῦ ὀνόματος προσέλαβε τὸ ἐθνικὸν ἐπώνυμον Ἀκερσεκόμης. Τὸ παράδοξον δὲ εἶναι ὅτι, ἐνῷ ἡ ἐκκλησία καλῶς ἐννοήσασα τὴν ἀνάγκην τῶν ἀπαιτήσεων τῆς τότε κοινωνίας, προθύμως συγκατετέθη εἰς τοσαύτας παραχωρήσεις, ἡ πολιτεία ἐδείχθη πολεμιωτάτη τῶν λειτουργικῶν τούτων μεταρρυθμίσεων, διότι ὡς θέλομεν ἴδει παρακατιόντες αὐτὸ τὸ ἐκκλησιαστικὸν θέατρον ἐγένετο μία τῶν κυριωτέρων ἀφορμῶν ἵν' ἀπολέσῃ ὁ Κηρουλλάριος καὶ θρόνον καὶ ζωήν.

Ἐπὶ τῶν Κομνηνῶν βασιλέων τὸ θέατρον ἐναλλὰξ καταπίπτει καὶ ἀνορθοῦται, διότι, ἐνῷ ἀφ' ἑνὸς μὲν βλέπομεν τοὺς σκηνικοὺς ἁπλοῦς πομπευτὰς τῶν καταδίκων, ἀφ' ἑτέρου παρουσιάζονται τοσοῦτον ἐν τῇ αὐλῇ σημαίνοντες ὥστε οἱ τότε λογιώτατοι πολὺ σκανδαλίζονται ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ προτιμήσει· διὸ ὁ μὲν Πτωχοπρόδρομος μακαρίζει τὴν τύχην τῶν θυμελικῶν, ὁ δὲ Τζέτζης ἐπικαλεῖται τὴν σκιὰν τοῦ Σοφοκλέους ἵνα ἴδῃ ὁποῖα καθάρματα ὀνομάζονται διάδοχοι αὐτοῦ. Καὶ ἐπὶ τῶν Παλαιολόγων δὲ ἰδιαζόντως ἐτιμήθη ἢ μᾶλλον ἐξευ-

γενίσθη ἡ σκηνή, ἀφοῦ ἐπετρέπετο εἰς τὸν Φιλῆν νὰ δραματουργῇ τὰς πράξεις τῶν βασιλευόντων καὶ αὐτοὺς τοὺς θανάτους τῶν βασιλοπαίδων, τοὺς ὁποίους ἐν ὀνόματι τῶν τεθλιμμένων γονέων θρηνοῦσιν οἱ σκηνικοί.

Ἐν γένει δυνατὸν εἰπεῖν ὅτι ὁ ὑπερχιλιέτης οὗτος βίος τῆς ἑλληνικῆς σκηνῆς οὔτε ἔνδοξος, οὔτε ἔντιμος ὁμολογεῖται (1)· καὶ ὅμως εὑρέθησαν ἄνθρωποι οἵτινες, εἴτε ἐξ ἔρωτος πρὸς τὴν τέχνην, εἴτε καὶ πρὸς βιοπορισμὸν μετῆλθον τὸ ἠτιμωμένον τοῦτο ἐπάγγελμα· ἀλλ' εἰς τοὺς βυζαντινοὺς τούτους παρίας ὀφείλεται ἡ ἀμυδρὰ διάσωσις τῶν σκηνικῶν τῆς ἀρχαιότητος παραδόσεων, αἵτινες ἀπὸ τῶν Σταυροφορικῶν ἰδίως χρόνων μεταχθεῖσαι ἐν τῇ Δύσει ἀπετέλεσαν τὸν πρῶτον πυρῆνα τοῦ ἀναγεννηθέντος θεάτρου.

Β.

Πάντες οἱ τοῦ νεωτέρου θεάτρου ἱστορικοὶ ἐπραγματεύθησαν τὸ θέμα ὑπὸ τὴν ἔποψιν ἐθνικῆς φιλοτιμίας· καὶ οἱ μὲν Γερμανοί, ἴσως δικαιότερον τῶν ἄλλων, διεκδικοῦσιν εἰς ἑαυτοὺς τὴν τιμὴν θεωροῦντες τὴν μοναχὴν **Hroswita** ἡγουμένην

---

(1) Τοῦτο οὐδόλως ἀδικεῖ τοὺς Βυζαντινοὺς οἵτινες, καίτοι ἐπηρεαζόμενοι ὑπὸ ἱερῶν κανόνων καὶ αὐστηρῶν νόμων, πρὸ πάντων δὲ μὴ εὐτυχήσαντες νὰ ἴδωσιν ἀναφαινόμενον παρ' αὐτοῖς νέον Σοφοκλέα ἢ Μένανδρον, οὐδὲν ἧττον ἠνέχθησαν τὸ θέατρον· ἐξ ἐναντίας μάλιστα πρέπει τις εὐλόγως νὰ μεμφθῇ τοὺς συμπατριώτας τοῦ Σαικσπείρου τοὺς τοσοῦτον αὐτὸν ζῶντα καταπικράναντας καὶ τοιαῦτα ἀριστουργήματα περιφρονήσαντας, πρὸ πάντων δὲ τὴν Ρωμάναν ἐκκλησίαν, ἥτις ἐπὶ τῶν καθ' ἡμᾶς ἔτι χρόνων ἀνεθεμάτισε τὴν σκηνὴν μετὰ ζήλου ἀνταξίου τῶν πρώτων τοῦ χριστιανισμοῦ χρόνων. βλ. Dan. Concina, de' teatri moderni contrarii alla professione christiana. Roma, 1735.

τῆς ἐν Βρουνσβικ μονῆς Gandersheim ὡς μυσταγωγὸν τοῦ νεωτέρου θεάτρου, ἀπ' ἐναντίας δὲ οἱ Γάλλοι, οἱ Ἄγγλοι καὶ οἱ Ἰταλοὶ δι' ἄλλων ἐπιχειρημάτων προσπαθοῦσι νὰ οἰκειοποιηθῶσι τὸ τιμητικὸν πρωτεῖον· τὸ βέβαιον ὅμως ὅτι πάντες οἱ ἱστορικοὶ οὗτοι ἔκριναν συμφέρον ἵνα διαγράψωσι τοὺς Βυζαντινοὺς ἀπὸ τῆς θεατρικῆς πανδαισίας, παριστῶντες αὐτοὺς ὡς ἀμούσους καὶ ἀξέστους καλογήρους περὶ θεολογικὰς μόνον μικρολογίας κατατρίψαντας ὑπερχιλιέτη βίον.

Ἀλλ' ἂν οἱ ἱστορικοὶ οὗτοι ἐμελέτων τὴν βυζαντινὴν ἱστορίαν, θὰ ἐπληροφοροῦντο ὅτι καὶ οἱ ἀτυχεῖς οὗτοι, καίτοι μὴ ἀναγνωρίζοντες τὸ θεάνθρωπον τοῦ Πάπα, οὐδὲν ἧττον ἦσαν ἄνθρωποι, μάλιστα δὲ μᾶλλον πεπολιτισμένοι καὶ ὀλβιώτεροι τῶν τότε λαῶν, ἑπομένως δὲν ἠδύναντο νὰ ζήσωσιν ἄνευ ἀνθρωπίνης θυμηδίας· ὡς προερρέθη καὶ θὰ ῥηθῇ λεπτομερέστερον παρακατιόν, αὐτοὶ οἱ τοσοῦτον περιφρονούμενοι Βυζαντινοὶ οὐ μόνον ἐπὶ τοσαύτας ἑκατονταετηρίδας ἐτήρησαν τὰς θεατρικὰς τῶν προγόνων των παραδόσεις, ἀλλὰ καὶ πρῶτοι ἐτόλμησαν ἵνα ἐκχριστιανίσωσι τὸ θέατρον πολὺ πρὸ τῆς Χροσβίτας (1) καὶ τῶν ἄλλων διεκδικούντων τὴν τοιαύτην τιμήν.

Ἀλλὰ καὶ ἐν ἐλλείψει τοσούτων ἱστορικῶν μαρτυριῶν, αὐτὴ ἡ νεωτέρα θεατρικὴ ὀνοματολογία ἤρκει εἰς ἀπόδειξιν ὅτι ἐκ Βυζαντίου μετήχθησαν εἰς τὴν Δύσιν τὰ πρῶτα θυμελικὰ σπέρματα ἐξ ὧν ἀνεπτύχθη ἡ νεωτέρα σκηνή. Ἐπὶ τῶν Βυζαντι-

---

(1) Ἡ ἐν Γερμανίᾳ ἐμφάνισις τοῦ θεάτρου ἀκριβῶς συμπίπτει ἐν ᾧ χρόνῳ ἡ Θεοφανὼ θυγάτηρ τοῦ Ρωμανοῦ Β' ἐνυμφεύθη τὸν αὐτοκράτορα Ὄθωνα τὸν Β' (968-990)· γνωστὸν δὲ ὅτι τὰ σπουδαιότερα τῶν δραμάτων τῆς Χροσβίτας ἔχουσιν ὑποθέσεις βυζαντινῶν συναξαρίων, ἡ δὲ Θεοφανὼ εἰσήγαγεν ἐν Γερμανίᾳ τὸν βυζαντινὸν πολιτισμόν.

νῶν πολλαὶ ὀνομασίαι μετέβαλον τὴν ἀρχικὴν σημασίαν. Θέατρον ἐσήμαινε, πλὴν τῆς κυρίως σκηνῆς, καὶ τὴν χριστιανικὴν ἐκκλησίαν (1) καὶ αὐτὴν τὴν ἄτιμον πομπήν (2)· ἀλλ' ἐν τῷ μέσῳ λατινισμῷ ἡ τοιαύτη λέξις ὡς καὶ ἡ ἀντίστοιχος αὐτῇ spectaculum εἰσὶν ἄγνωστοι, μόνον δέ τινες συγγραφεῖς ἀναφέρουσι τὸ theatrum ἐν τῇ σημασίᾳ τῆς ἀγορᾶς (forum, lucus publicus) (3). Οἱ Βυζαντινοὶ ἔλεγον θεατροκυνήγιον ἢ θεατροκυνηγέσιον τὸν πρὸς τὰ θηρία ἀ-

---

(1) « Λαμπρὸν ἡμῖν τήμερον τὸ θέατρον γέγονε καὶ φαιδρὸς ὁ σύλλογος ». Ἅγιος Ἰωάννης Χρυσόστομος, VI, σελ. 120, ἐκδ. Βενεδικτίνων.

(2) Ἐν τῷ ἀρχαίῳ ἑλληνισμῷ οὐδέποτε τὸ θέατρον ἐσήμαινε τὴν ἄτιμον πομπήν, πρῶτος δὲ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος (Κορινθ. 1, 4, 9) μετεχειρίσθη τὴν λέξιν ἐν τῇ τελευταίᾳ ταύτῃ σημασίᾳ. Τὸ ἄγνωστον τοῖς ἀρχαίοις θεατρίζω ἐσήμαινεν ἐν τῷ χριστιανικῷ ἑλληνισμῷ τὴν θεατρικὴν παράστασιν καὶ τὴν ἄτιμον πομπήν· τὴν τελευταίαν περίπου σημασίαν ἔχει τὸ τοῦ ῥωμαϊκοῦ ἑλληνισμοῦ ἐκθεατρίζω.

(3) Ὅταν ὁ βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας Θεοδωρῖχος ὁ Ὀστρογότθος, μιμούμενος, ὡς αὐτὸς οὗτος ὁμολογεῖ, ἐν πᾶσι τὸν βυζαντινὸν αὐτοκράτορα Ἀναστάσιον, διέταξε τὴν ἐπανάληψιν τῶν ἐν Ῥώμῃ ἀργούντων θεάτρων, οἱ τότε Ῥωμαῖοι εἶχον ἐντελῶς λησμονήσει τὰς σημασίας τῶν λέξεων Θέατρον, Μουσική, Κωμῳδία καὶ Τραγῳδία, ὥστε ὁ φιλόμουσος βασιλεὺς ἠναγκάσθη ἵνα δημοσιεύσῃ ἴδιον ἔδικτον (502) ἐν ᾧ διὰ μακρῶν ἐξηγεῖ εἰς τοὺς ὑπηκόους αὐτοῦ τὴν σημασίαν τῶν λέξεων τούτων (Cassiodori, Variarum liber IV, c. 51). Μετὰ τὸν Θεοδωρῖχον δὲν ἀναφέρεται πλέον ἐν Ῥώμῃ θέατρον, τὸ ὁποῖον μόλις ἐν τῇ δεκάτῃ ἑκατονταετηρίδι ἀναφαίνεται ἐφ' ἑνὸς τῶν ἐνθουσιωδεστέρων μιμητῶν τοῦ βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ, τοῦ αὐτοκράτορος Ὄθωνος Γ' υἱοῦ τῆς Θεοφανοῦς· οὐχ ἧττον ὅμως καὶ τότε ἡ λέξις theatrum παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις ἐσήμαινε πᾶν ἐν γένει ἀρχαῖον ἐρείπιον (Gregorovius, Storia di Roma, τόμ. 3, σελ. 569, 610, 634).

γῶνα καὶ τὴν ἔκθεσιν αὐτῶν· καὶ ὁ μὲν μέσος λατινισμὸς διετήρησε τὴν βυζαντινὴν λέξιν ἐν τῇ αὐτῇ σημασίᾳ theatroquinegium, οἱ δὲ Γάλλοι ἀπὸ τῶν Σταυροφοριῶν ἀντικατέστησαν τοῦτο διὰ τοῦ παρ' αὐτοῖς ταὐτοσήμου spectacle (1). Θεατραλίαν οἱ Βυζαντινοὶ ἔλεγον τὴν διὰ τὸ θέατρον ὡρισμένην δημοσίαν δαπάνην (2), ἤτοι τὰ θεωρικὰ ὡς λέγει ἐπὶ τὸ ἀττικώτερον ὁ Φώτιος (Νομοκάνων, ιγ, 24)· ἡ βυζαντινὴ λέξις διασωθεῖσα ἀπαράλλακτος παρὰ τοῖς νεολατίνοις σημαίνει τὰ θεατρικὰ ἀγωνίσματα (3)· γνησιωτέρα δὲ ἡ σημασία τῆς θεατραλίας διετηρήθη ἐν τῇ ἠκρωτηριασμένῃ λέξει τοῦ μέσου λατινισμοῦ theano, denarius. Οἱ βυζαντινοὶ ἔλεγον θεωρίαν ἢ θεώριον τὸ θέατρον, καὶ θεωρητὴν τὸν τοῦ θεάτρου θεατήν, αἱ δὲ λέξεις θεωρητικός, θεορήμων, θεωρηματικὸς εἶχον θρησκευτικὴν ἢ μυστικὴν σημασίαν δηλοῦσαι τὸν θεόπτην (contemplativum)· ἐν τῷ μέσῳ λατινισμῷ οὐδεμία τῶν λέξεων τούτων διετήρησε τὴν κοσμικὴν σημασίαν, ἀλλ' ἅπασαι τὴν μυστικήν, theorica (θεολογία), theoricus (θεόπτης) theoricalis (πνευματικός), theoria (μελέτη). Σκηνὴν (4) ἔλεγον οἱ βυζαντινοὶ τὴν μέσην θύραν τοῦ θεάτρου, αὐτὸ τὸ

---

(1) « Queix sera six spectacles, quant cele très granz beste sera mostrée » XIIe siécle, παρὰ Littrè, Diction. (Spectacle).

(2) Ἰουστινιανοῦ Νεαρὰ 63, σελ. 182, ἐκδ. Στεφάνου.

(3) Ἐν συναξαρίῳ τοῦ ἁγίου Ἰλδεμφόνσου ἀναγινώσκονται « laetati sunt cives, Theatralia docti parent, et equites cuncti festa fecerunt ». Du Cange, Glossarium Latinitatis, λ. theatralia. Πᾶσαι αἱ τοῦ μέσου λατινισμοῦ ἐνταῦθα μνημονευόμεναι λέξεις καὶ σημασίαι ἐλήφθησαν ἐκ τοῦ πολυτίμου τούτου συγγράμματος.

(4) « Σκηνή ἐστιν ἔνθα τις ἵσταται παιγνικὴν ἐπιδεικνύμενος τέχνην, εἴτε ἐν δημοσίῳ τόπῳ ἢ ἰδιωτικῷ, ἢ ἀγρῷ, ἔνθα μέντοι χύδην οἱ ἄνθρωποι διὰ θέαν εἰσίασιν ». Βασιλικοὶ Νόμοι, βιβλ. κα'. τίτλ. β'.

θέατρον καὶ ἰδίως τὴν θυμέλην τῶν μίμων οὓς καὶ σκηνικοὺς ὠνόμαζον· ἀλλ' ἡ scena σημαίνει ἐν τῷ μέσῳ λατινισμῷ τὴν στοὰν (porticus), ἅπαξ δ' ἐν συναξαρίῳ τινὶ ἀπαντᾷ διεφθαρμένος ὁ σκηνικὸς ἀγὼν (Zenicus ludus) ἐν τῇ σημασίᾳ ἐθνικῆς τελετῆς ἐπὶ καθαγιασμῷ ναοῦ (1). Μέρος τι τοῦ θεάτρου ἐκαλεῖτο ὑπὸ μὲν τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Βυζαντινῶν ἐξώστρα (2) καὶ ἐκκύκλωμα ἢ ἐκκύκλημα· ὁ μέσος λατινισμὸς μεταφράσας τὸ ἐκκύκλωμα (tour) εἰς torneamentum (γαλ. tournoiement, tournoi, ἰταλ. torniamento, torneo), καὶ διαφθείρας τὴν ἐξώστραν εἰς giostra, Zostra, ἐδήλου δι' ἀμφοτέρων τῶν λέξεων τούτων τὸ ἱπποδρόμιον (3) ἢ καὶ αὐτὸ τὸ θέατρον (4).

Τραγῳδία ἐσήμαινε παρὰ τοῖς βυζαντινοῖς, πλὴν τοῦ τραγικοῦ δράματος, τὴν κωμῳδίαν, τὸν χορὸν (5), ἁπλῶς τὸ

---

(1) Ducange, Zenicus.

(2) βλ. Πολυδεύκην καὶ Ἡσύχιον ἐν τῇ λέξει· παρὰ Πολυβίῳ (11, 6, 8) ἡ ἐξώστρα μεταφορικῶς σημαίνει αὐτὸ τὸ θέατρον.

(3) Ἐν τοῖς Ἀντιοχικοῖς Ὀλυμπίοις ἐτελοῦντο ἱππικοὶ ἀγῶνες ἀπαράλλακτοι πρὸς τὴν giostra καὶ τὸ torneamentum τῶν Λατίνων (βλ. Μαλαλᾶν, σελ. 287-288 ἐκδ. Βόννης)· καταργηθέντων τῶν Ὀλυμπίων ἐπὶ Ἰουστίνου, πιθανῶς παρέμειναν οἱ ἐν λόγῳ ἀγῶνες, οἵτινες ἐπὶ τέλους ἀπαρχαιωθέντες παρὰ τοῖς βυζαντινοῖς διετηρήθησαν παρὰ τοῖς Γάλλοις, εἰ καὶ οὗτοι παραδίδουσιν ὅτι μόλις τὸ 1066 ἐφευρέθησαν ὑπὸ τοῦ Γοδοφρέδου Pruliac (Duc. Giostra, Torneamentum). Οἱ βυζαντινοὶ ἐπὶ τῶν Σταυροφοριῶν ἀναδιδαχθέντες αὐτοὺς ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων (Νικήτας Χωνιάτης, ἐν Μαν. βιβλ. Γ', κεφ. 4), εὐλόγως ἀναγνωρίζουσιν αὐτοὺς ὡς ἀπομίμησιν τῶν Ὀλυμπιακῶν (Γρηγορᾶς, II, σελ. 482 ἐκδ. Βόννης).

(4) D' Ancona, Origini del teatro in Italia. Firenze 1877, Vol. II, σελ. 326.

(5) « Τραγῳδός· χορευτής, κωμῳδός. Τραγῳδία· χορεία ». Ἡσύχιος.

ᾆσμα (1), καὶ μεταφορικῶς τὴν προφητείαν (2), τινὰς δὲ τῶν σημασιῶν τούτων διετήρησε καὶ ἡ τοῦ μέσου λατινισμοῦ tragoedia (3). Ἡ κωμῳδία, πλὴν τῆς γνωστῆς παλαιᾶς σημασίας, ἔχει καὶ τὴν τῆς τραγῳδίας, τῆς προφητείας, τῆς βασάνου (4), τοῦ θαύματος (5)· ὁ μέσος λατινισμὸς ἐντελῶς ἀγνοεῖ τὴν λέξιν, τὰς τελευταίας ὅμως βυζαντινὰς σημασίας (τραγῳδία, θαῦμα) ἔχει ἡ commedia τῶν Ἰταλῶν, διότι ὁ Δάντης ἐπιγράψας τὸ ἀθάνατον ποίημά του Divina Commedia δὲν ἐννοεῖ τὴν τῶν θείων διακωμῴδησιν, ἀλλὰ θείαν ὀπτασίαν· τὴν πρώτην δὲ σημασίαν (τραγῳδία) ἔχει καὶ ἡ τῶν Γάλλων comédie, comédie larmoyante. Μέχρι τοῦ Ἰουστινιανοῦ καλῶς διεκρίνετο ὁ μῖμος, δηλαδὴ ὁ βιολόγος ἢ ἠθολόγος ὑποκριτὴς ὁ παριστῶν ἰδίως κωμῳδίας τοῦ Φιλήμονος καὶ Μενάνδρου ὡς καὶ ἄλλας εἰς τὸν σύγχρονον βίον ἀφορώσας· ὁ μέ-

---

(1) «Τραγῳδήματα id est cantilenas». Luitprandus, I, c. II· «ᾀείδω, τραγῳδῶ.—ἐκώμαζον ἢ ἐτραγῴδουν». σχολιασταὶ παρ' Ἐρρίκῳ Στεφάνῳ· «ἐνταῦθα συρικτὴν λέγει τὸν κοινῶς τραγῳδητὴν» σχολ. Θεοκρίτου. βλ. καὶ Sophocles, Greek lexicon, τραγῳδέω, τραγῴδημα, τραγῳδία, τραγῳδός, καὶ Ducange Glos. Graec. τραγουδεῖν, τραγουδητής. Νῦν δὲ ἀπολύτως τραγοῦδι καὶ τραγουδῶ σημαίνουσιν ᾆσμα, ᾄδω.

(2) «Τὴν τῆς ἀσεβείας ὑπερβολὴν τραγῳδῶν ὁ Δανιὴλ» Θεοδώρητος Κύρου, 1770, τόμ. II, σελ. 1169.

(3) «Tragoedia, ironia, laus lacta de villibus et fetidis; unde tragoedisare, dictare». Ducange, Glos. Lat. tragoedia. Γλῶσσά τις παρὰ τῷ αὐτῷ γράφει «Trachidii, τραγῳδοὶ» ἔνθα κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἡ πρώτη λέξις παράγεται ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ τραχὺς στίχος.

(4) «Στρατιωτῶν διασεισμοὺς οὐκ οἴδατε, ἀλλ' οὐδὲ ταξεωτῶν ἀπάνθρωπα κωμῴδια». Σεραπίωνος ἐπισκόπου πρὸς μοναχοὺς ἐν Maii, Spicilegium Romanum, τόμ. IV, σελ. LV.

(5) Ἦλθεν ὁ Ἰησοῦς εἰς Βηθανίαν τὴν ἀνάστασιν τοῦ φίλου (Λαζάρου) κωμῳδῆσαι». Ἁγίου Ἀμφιλοχίου εἰς τὸν τετραήμερον Λάζαρον ἐκδ. Combefis, σελ. 59.

σος λατινισμὸς διετήρησεν ἐν τοιαύτῃ σημασίᾳ τὰς λέξεις mima, mimare, mimia, mimilogus, καὶ μετέφρασε τὴν βυζαντινὴν ἠθολογίαν εἰς moralitas (1)· ὕστερον ὁ μῖμος ἐσήμαινε παρὰ τοῖς βυζαντινοῖς τὸν γελωτοποιὸν καὶ χειρονόμον· τοιοῦτος δέ ἐστι καὶ ὁ τοῦ μέσου λατινισμοῦ gesticulator, joculator, ὡς καὶ ὁ τῶν Ἰταλῶν Pagliaccio καὶ ὁ τῶν γάλλων Paillasse ἐκ τῆς παρὰ Ρωμαίοις comoedia palliata, τῆς τῶν βυζαντινῶν παλλιάτας. Νέον εἶδος τοιούτων γελωτοποιῶν μίμων ἐμορφώθη παρὰ τοῖς βυζαντινοῖς, ὁ καταστολάριος λεγόμενος ἀπὸ τῆς ποικιλομόρφου αὐτοῦ στολῆς· κατὰ πᾶσαν δὲ πιθανότητα οὗτός ἐστιν ὁ ὑπὸ τῶν Ρωμαίων λεγόμενος planipedes ἢ reciniatus ἀπὸ τῆς κατὰ χρωματιστοὺς τετραγώνους λώρους διαπεποικιλμένης στολῆς αὐτοῦ (2)· τοιοῦτος δὲ εἶναι καὶ ὁ μέσου λατινισμοῦ γελωτοποιὸς Ἀρλεκῖνος, κατὰ παραφθορὰν πιθανῶς τοῦ τῶν βυζαντινῶν Ἀρμενίου ἢ ἐπὶ τὸ λατινικώτερον Ἀρμενίνου (3). Ἕτερον εἶδος μίμων ἐκαλεῖτο παρὰ τοῖς Ρωμαίοις Exodiarii ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ ἐξό-

---

(1) Moralitas, actio scenica (ἐπὶ μυστηρίων). Ducange, Glos. Lat.

(2) « Recinium, omne vestimentum quadratum, unde reciniati mimi planipedes ». Festus v. Recinium. βλ. Grysar, Geschichte der Römische Mimus σελ. 249.

(3) Ἡ διακωμῴδησις τῶν Ἀράβων καὶ Ἀρμενίων ἦν τὸ κύριον ἔργων τῶν πρὸ τῶν Σταυροφοριῶν βυζαντινῶν μίμων, ὡς δὲ γνωστὸν ὁ Ἀρλεκῖνος ἀναφαίνεται τὸ πρῶτον ἐν τῇ Δύσει μετὰ τὰς Σταυροφορίας· « καὶ πρὸς γέλωτας βρασματώδεις παρακινοῦσι καὶ καγχασμούς... οἷά εἰσι τὰ τῶν μίμων οἳ ποτὲ μὲν Ἀρραβίτας μιμούμενοι, ποτὲ δὲ Ἀρμενίους, ποτὲ δὲ δούλους, ἐνίοτε δ' ἕτερ' ἄττα, τοῖς ἐπὶ κόρρης ῥαπίσμασι καὶ ψοφήμασι γέλωτας ἀπρεπεῖς κινοῦσι καὶ οἷον ἐκβακχεύουσι τοὺς ἀφελεστέρους καὶ ἀπροσεκτοτέρους ». Ζωναρᾶ ἑρμηνεία εἰς τὸν 51 κανόνα τῆς ἐν Τρούλλῳ συνόδου.

διον μέλος· ἐκ τοῦ Λυδοῦ (σελ. 152) μανθάνομεν ὅτι ἡ κωμῳδία τῶν ἐξοδιαρίων ἔπαυσεν ἤδη ἐπὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ· καὶ τὸ μὲν ἐξόδιον ἀπολέσαν τὴν παλαιὰν σημασίαν παρέμεινεν ἐν τῷ βυζαντινῷ ἑλληνισμῷ ἐν τῇ σημασίᾳ τῆς τελευτῆς, τοῦ νεκρωσίμου θρήνου καὶ τῆς ἐπικηδείου θρησκευτικῆς τελετῆς (1)· τὸ τοῦ μέσου ὅμως λατινισμοῦ ἐξόδιον διετήρησε τὴν παλαιὰν θεατρικὴν σημασίαν (exodium, exodiarium, initium cantilenae), ἀντικατασταθέντος τοῦ βυζαντινοῦ ἐξοδίου διὰ τῶν λέξεων obsequiae, obsequium (service funébre) σημαινουσῶν, εὐπείθειαν, ὑπακοήν. Ἀλλ' ἐνῷ τὸ λατινικὸν ὀψίκιον (obsequium) ἐτήρησε παρὰ τοῖς βυζαντινοῖς καθαρῶς πολιτικὴν σημασίαν (ἀκολουθία, πομπή, ὑποταγή), ἡ ἀντίστοιχος ἑλληνικὴ λέξις ὑπακοὴ περιῆλθεν ἀπὸ τῶν πρώτων χριστιανῶν εἰς τὴν σημασίαν τοῦ ἀρχαίου θεατρικοῦ χοροῦ (2)· ἐν τοῖς μετέπειτα ὅμως χρόνοις ἡ μὲν ὑπακοὴ τῶν Βυζαντινῶν ἐδήλου εἶδος ἐκκλησιαστικοῦ τροπαρίου, ἡ δὲ obedienzia τῶν νεολατίνων τὴν μοναδικὴν πολιτείαν καὶ τὰ τοιαῦτα. Ἀλλ' ἡ ὑπακοὴ τῶν πρώτων χριστιανικῶν πατέρων δὲν κατώρθωσε νὰ ἐξαλείψῃ τὸν χορόν, ὅστις καὶ μέχρι τέλους παρέμεινεν ἐν τῇ κοσμικῇ καὶ τῇ ἐκκλησιαστικῇ γλώσσῃ ἀντὶ τῆς ἀναληφθείσης δυσνοήτου ὑπακοῆς. Μέχρι τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίου χορὸς ἐλέγετο ἡ ὄρχησις, ἀπὸ δὲ τούτου καὶ « τὸ σύστημα τῶν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ᾀδόν-

(1) « Νεκρὸν ἐξοδιζόμενον », Ἰω. Μόσχος, κεφ. 77. Συνέχεια Θεοφάνους σελ. 467, ἐκδ· Παρισίων· βλ. Ἀκολουθίαν ἐξοδιαστικοῦ (ἐν Εὐχολογίῳ), Δουκάγγιον καὶ Ἐρρῖκον Στέφανον ἐν τῇ λέξει.

(2) Ἐν τῇ σημασίᾳ ταύτῃ κεῖται ἡ Ὑπακοὴ παρὰ Χρυσοστόμῳ, Γρηγορίῳ, Ἀθανασίῳ καὶ πρὸ πάντων ἐν τῷ χριστιανικῷ δράματι τοῦ Μεθοδίου (Συμπόσιον δέκα παρθένων), ἐν ᾧ ἡ Ὑπακοὴ ψάλλει παρθένιόν τι ᾆσμα κατὰ μίμησιν τῶν παρθενίων τοῦ Ἀλκμᾶνος καὶ τοῦ Πινδάρου.

των» (1)· τὴν τελευταίαν ταύτην σημασίαν ἔχουσιν αἱ πλεῖσται τοῦ μέσου λατινισμοῦ ἐκ τοῦ χορὸς παραγόμεναι λέξεις, οἷον chorae, chorus, chorea, choragus, chorarius, choragius (γαλ. choriste, Ιταλ. corista), choralis, choreizare, ἡ δὲ τῆς ὀρχήσεως σημασία διετηρήθη μόνον ἐν ταῖς λέξεσι choreutes (χορευτής) chorizare (χορεύειν). Ἡ τῶν θεατρικῶν ὅμως σημασιῶν μετάπτωσις διακρίνεται ἰδίᾳ ἐν τῇ λέξει χοραύλης· οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες καὶ Ρωμαῖοι ἐκάλουν οὕτω τὸν ἐν τῷ θεατρικῷ χορῷ αὐλοῦντα, τὴν δὲ σημασίαν ταύτην διετήρησεν ὁ χοραύλης μέχρι Διοκλητιανοῦ (287) (2)· ὕστερον ὅμως χοραύλης καὶ μῖμος ἀπετέλεσαν ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον (3)· ἀλλ' ὁ choraula ἢ choraules τοῦ μέσου λατινισμοῦ ἔχει ἰδίως ἐκκλησιαστικὴν σημασίαν, σημαίνων τὸν βυζαντινὸν χοροψάλτην

---

(1) «Χορός· τὸ σύστημα τῶν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ᾀδόντων· διῃρέθησαν δὲ οἱ χοροὶ τῶν ἐκκλησιῶν ἐπὶ Κωνσταντίου υἱοῦ Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου καὶ Φλαβιανοῦ ἐπισκόπου Ἀντιοχείας, διχῇ τοὺς ψαλμοὺς τοὺς Δαβιδικοὺς ᾄδοντες· ὅπερ ἐν Ἀντιοχείᾳ πρῶτον ἀρξάμενον εἰς πάντα περιῆλθε τῆς οἰκουμένης τὰ πέρατα». Σουΐδας λ. χορός· βλ. καὶ Θεοδωρήτου ἐκκλ. ἱστορίαν βιβλ. 2, κεφ. 24, καὶ Κεδρηνοῦ ἱστορίαν σελ. 530 ἐκδ. Παρισίων.

(2) «Φιλήμων, τὴν τέχνην χοραύλης ὃς ἔτερπεν αὐλοῖς Ἀρειανὸν τὸν ἡγεμόνα». Acta Sanctorum, Martius tom. I, σελ. 895. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ Συναξαρίου μανθάνομεν ὅτι ὁ χοραύλης ἦν κοινωνικῶς ἀνώτερος τοῦ μίμου (σελ. 897).

(3) Ὁ Παλλάδιος (Λαυσαϊκόν, 63) ἀποκαλεῖ τὸν μῖμον Φιλήμονα, ἕτερον τοῦ προρρηθέντος, χοραύλην, ὅπερ ὁ πατριάρχης τῶν Ἱεροσολύμων Ἐφραὶμ παραφράζει οὕτω «ἕνας μασκαρᾶς ὁποῦ ἔπαιζε παιγνίδια καὶ μῖμος γνωρισμένος εἰς ὅλην τὴν χώραν». Τὸ Βασιλειανὸν Μαρτυρολόγιον μεταφράζει τὸν χοραύλην τοῦ Παλλαδίου κιθαριστήν. Ἀλλὰ καὶ ὁ σύγχρονος τῷ Παλλαδίῳ Χρυσόστομος συγχέει τὸν χοραύλην πρὸς τὸν μῖμον «εἴ ποτε αὐλητοῦ ἢ χοραύλου σκεύη ἐνεδύσω» XI, σελ. 403.

(princeps chori, eccles.), παραδόξως δὲ αὐτὸς ὁ μῖμος ἀντικατέστησε τὸν κοσμικὸν τῶν βυζαντινῶν χοραύλην, διότι mimus, qui instrumentis musicis canit (Ducange). Ὡς προερρέθη, ἡ μιμὰς καὶ τὸ μιμάριον περιῆλθον ἐν τῇ Ε' ἑκατονταετηρίδι εἰς τὴν σημασίαν τῆς ἑταίρας καὶ τοῦ χαμαιτυπείου, ἀπὸ τῆς βυζαντινῆς δὲ ταύτης ἐκπτώσεως τῶν λέξεων ἔχουσι τὴν ἀρχὴν καὶ αἱ τοῦ μέσου λατινισμοῦ mimaritiae (meretricii seu mimici gestus), καὶ κατὰ παραφθορὰν Minarius, Ninnarius, Niminarus, ὡς καὶ Ludices (meretrices). Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἐκάλουν πλαστὸν εἶδός τι μουσικῆς καὶ δράματος (1), οἱ δὲ βυζαντινοὶ τὸ πλαστὸς--ή--ὸν ὠνόμαζον ἐπὶ τὸ λατινικώτερον φάλσος, φάλσα, φάλσευμα (2)· ἐκ τοῦ φάλσα δὲ τούτου πιθανώτατα παράγεται ἡ τοῦ μέσου λατινισμοῦ farsa, σημαίνουσα κυρίως εἶδός τι μουσικῆς (3), εἶτα δὲ καὶ κωμικοῦ δράματος. Ὄπερα παρὰ τοῖς βυζαντινοῖς ἐσήμαινεν ἐν γένει μὲν πᾶν ἔργον, ἐπὶ τῶν Μακεδόνων ὅμως βασιλέων τὴν παιγνιακὴν ἰδίως τέχνην ἢ τὸ σκηνικὸν ἐπιτήδευμα (4)· ἐν τῷ

---

(1) Βλέπε Θησαυρὸν Ἐρρίκου Στεφάνου λ. Πλαστόν. Ὁ Φίλων καταλέγει τοὺς τυφλοπλάστας μετὰ τῶν μιμογράφων καὶ μυθογράφων.

(2) « Φαλσευταὶ τῶν πατρικῶν ἐκδόσεων — φαλσορρήμονές τινες καὶ ψευδολόγοι — φαλσευτὴς τῶν πατρικῶν παραδόσεων — τῷ εἰκονολάτρῃ καὶ φαλσογράφῳ Μανσοὺρ ἀνάθεμα ». Πρακτικὰ τῆς ἐν Νικαίᾳ β' συνόδου· ἐκδ. Coletti, VIII, σελ. 1061, 1184· βλ. καὶ Sophocles, φάλσευμα, φάλσαμα, φαλτεύω, φάλσος, φαλσόω.

(3) « Debeant cantare Kyrie Eleison cum Farsa »· παλαιὸν λατινικὸν τυπικὸν παρὰ Ducange, λ. Farsa· ἐκ τούτου δὲ παράγονται καὶ τὰ τοῦ μέσου λατινισμοῦ Falscetus (σφυρίκτρα) καὶ Falsetum (γαλ. Fausset). Ἡ ἀκαδημία τῆς Κρούσκας προέτεινε τὴν ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ φάρσος παραγωγὴν τῆς Farsa, ὁ δὲ Μενάγιος, τὸν ὁποῖον ἀκολουθοῦσιν οἱ Ducange καὶ Littrè, ἐκ τοῦ Farcitum (γαλ. farce = κοπανιστὸν κρέας!).

(4) « Ὁ μέντοι τὰς οἰκείας μισθώσας ὀπέρας ἐφ' ᾧ προελθεῖν τέχνης

μέσῳ λατινισμῷ τὰ opus, opera δὲν ἔχουσι τοιαύτην θεατρικὴν σημασίαν, τὴν ὁποίαν μόλις ὕστερον ἀπέκτησεν ἡ opera, ἥτις οὐδὲν ἧττον μέχρι τῆς ΙΖ' ἑκατονταετηρίδος δὲν εἶχεν ἔτι ἐν Γαλλίᾳ τὴν σημερινὴν αὐτῆς σημασίαν (μελόδραμα) (1). Τοιαύτην δὲ ἀρχὴν ἔχει καὶ τὸ τῶν Γάλλων épigramme σημαῖνον καθαρῶς τὸ σατυρικὸν ἐπίγραμμα· παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν ἡ τελευταία λέξις σημαίνουσα ἐν γένει τὴν ἐπιγραφήν, ἐν σατυρικῇ σημασίᾳ προσελάμβανε πάντοτε ἐπεξηγητικόν τι ἐπίθετον, ὡς «ἐπίγραμμα ἀσεβὲς καὶ δεινὸν (Δημοσθένης)», «ἐπίγραμμα αἴσχιστον (Ἰσαῖος) «ἐπίγραμμα αἰσχρὸν (Εὐριπίδης)· ἐν τῷ μέσῳ ἑλληνισμῷ ἡ λέξις διατηρήσασα τὴν παλαιὰν σημασίαν, ἐδήλου πᾶσαν μὲν ἐπιγραφὴν ἰδίᾳ δὲ τὴν ποιητικήν, ἐνίοτε ὅμως ἔχει τὴν καθαρὰν σημασίαν διακωμῳδήσεως (2).

Ἐπὶ τέλους δὲ καὶ αὐτὸς ὁ ἠθοποιὸς ὁ ὑπὸ τῶν Ρωμαίων λεγόμενος histrio (ἐκ τῆς ἑλληνικῆς βεβαίως λέξεως οἶστρος) (3) διετήρησε τὴν παλαιὰν λατινικὴν σημασίαν ἐν τῇ ἀντιστοίχῳ λέξει musca (μύωψ), διότι οἱ μὲν βυζαντινοὶ ἔλεγον τοὺς

ἕνεκα παιγνικῆς καὶ μὴ προελθών, οὐκ ἀτιμοῦται». Βασιλικοὶ Νόμοι, βιβλ. 21, τίτλ. 2, παρακατιόντες δὲ καλοῦσι τὰς ὀπέρας ἁπλῶς παιγνικὴν τέχνην.

(1) «J'honore tout ce qui est opéra et, quoique je fasse l'entendre, je ne suis pas si habile que M. de Grignam et je crois que j' y pleurerais comme à la comédie. « Mme Sevignè, ἐν Littrè, λ. opéra.

(2) Σουΐδας ἐν λ. Ἰοβιανός. — «καὶ ὁ ποιῶν ἐπιγράμματα ἤ τι ἕτερον ἄγραφον πρὸς ἀτιμίαν τινὸς προφέρων» Βασιλικοὶ Νόμοι ἐκδ. Heimbach, II, σελ. 384.

(3) Ὁ μέσος λατινισμὸς ἀγνοεῖ τὸν histrio, ὅστις ἅπαξ μόνον ἅπαν τᾷ ἐν τῇ σημασίᾳ τοῦ μαστροποῦ «Histriones, praepositi meretricium» γλῶσσα παρὰ Δουκαγγίῳ.

ἠθοποιοὺς καὶ οἰστροφόρους, μυιαρίους, μυιΐνους, (1), ὁ δὲ σημερινὸς ἑλληνικὸς λαὸς ὀνομάζει μουσκαρᾶν τὸν γελοιαστήν, μουσκαρεύω δὲ καὶ μασκαρεύω τὸ σκώπτω (2). Ἐκ τοῦ βυζαντινοῦ βεβαίως μουσκαρίου (muscarius) παράγονται καὶ αἱ τοῦ μέσου λατινισμοῦ λέξεις masca, mascara, ὡς ἐπίσης ἐξ ἄλλης βυζαντινῆς σημασίας τῆς μυίας (μυιϊτὰ βέλη ἢ ἁπλῶς μυῖα) παράγεται τὸ τῶν Εὐρωπαίων ὅπλον muschetta, mousquet, moschetto (3).

---

(1) Οἰστροφόρον καλεῖ τὴν ἠθοποιὸν Παφίαν Παῦλος ὁ Σιλεντιάριος (V, 234). Ὁ Μυγιάριος τοῦ Κωδινοῦ μεταφράζεται muscarius, apicularius? ἐν ἄλλοις χειρογράφοις Μιγάρης καὶ Μυιάρχης. Ducange, Glos. Graec. Μυιάριος. — « Μυϊκὸς, muscarius » γλῶσσα παρ' Ἐρρίκῳ Στεφάνῳ.

(2) Ὁ Gius. Boerio (Dizionario Veneziano, 1856. σελ. 429) κακῶς παράγει τὸ Moscardin ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ Muscarevo (scherzare), διότι ἡ ἑνετικὴ λέξις ἔχει μᾶλλον σχέσιν πρὸς τὸ γαλλικὸν Muscadin ἢ πρὸς τὸ ἑλληνικὸν μουσκαρεύω.

(3) Ἡ παλαιὰ μετάφρασις τῆς Θησεΐδος τοῦ Βοκκακίου γράφει τοὺς γελωτοποιοὺς μοσκαράδες.

Παιγνίδια εἶχαν ἀρίφνητα καὶ μοσκαράδες τόσους.

παλαιὸν δὲ γλωσσάριον (Στέφανος Πολύτιμος) γράφει « μοσκαρᾶς, γελωτοποιός, ὑποκριτής » · τὸ γλωσσάριον τοῦ Πόρτου « μοσκαρᾶς, larva, μορμολύκειον ». Ὁ Μαλαξὸς ἀναφέρει τὸν μοσκαρᾶν ἐν τῇ σημασίᾳ τοῦ διπλοπροσώπου ((faux-visage), οὐτιδανοῦ· βλ. Ducange, μοσκαρᾶς. Ἀνωτέρω ἐσημειώθη (σελ. κς. σημ. 3) ὅτι ὁ πατριάρχης Ἐφραὶμ παραφράζει τὸν χοραύλην τοῦ Παλλαδίου μασκαρᾶν. Ἐνῷ οἱ ἐν ταῖς πόλεσιν ἤρχισαν νὰ προφέρωσιν ἐπὶ τὸ ἰταλικώτερον μασκαρᾶς καὶ μάσκαρα, οἱ Ἕλληνες χωρικοὶ διετήρησαν κάλλιον τὴν λατινικὴν προφορὰν μουσκαρᾶς, ὀνομάζοντες μὲν οὕτω τὸν γελωτοποιὸν καὶ πρὸ πάντων τὸν διπρόσωπον, οὐχὶ ὅμως καὶ τὸν προσωπιδοφόρον ὃν ἀποκαλοῦσιν ἐπὶ τὸ ἑλληνικώτερον προσωπίδαν· ἔγραψα δὲ ἐπὶ τὸ ἑλληνικώτερον, διότι οἱ βυζαντινοὶ ἐσύγχυσαν τὰς λέξεις, ὀνομάζοντες

Ταῦτα καὶ ἄλλα πολλὰ τοιαῦτα ἀποδεικνύουσι τὴν ἐπὶ τῆς δυτικῆς Εὐρώπης ἐπιρροὴν τοῦ βυζαντινοῦ θεάτρου, ἥτις κάλλιον θ' ἀποδειχθῇ ὅταν ἐν συνόλῳ γνωσθῇ ἡ ἄγνωστος αὕτη

πρόσωπον μὲν τὸ προσωπεῖον (Κωνστ. Πορφυρ. 1, 83), προσωπεῖον δὲ τὴν γυναικείαν καλύπτραν (Σουΐδας ἐν λέξει). Ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς ἐπαρχίαις οἱ παῖδες παρακολουθοῦντες τοὺς ἐν ταῖς Ἀπόκρεῳ μετημφιεσμένους φωνάζουσιν αὐτοῖς ἐμπαικτικῶς μυῖγα, ντάβανος! ἐξ ὧν ἡ μὲν πρώτη λέξις ἑλληνική, ἡ δὲ δευτέρα λατινικὴ (tabanus), ἀμφότεραι δὲ δηλοῦσι τὸν οἶστρον, μυῖγαν ἁπλῶς καὶ ἀλογόμυιγαν εἰδικώτερον καλούμενον ἐν Ἑλλάδι. Νομίζω δὲ ὅτι πρὸς τὸν οἶστρον τοῦτον ἔχει σχέσιν καὶ ἡ δημοτικὴ παροιμία « ἔχει τὴν μυῖγαν εἰς τὸ σκιάδι » δηλαδὴ εἶναι φιλύποπτος (οἰστρόπληξ). Παρὰ τῷ πατριάρχῃ Σωφρονίῳ ἀπαντᾷ ἐγκεφαλικόν τι νόσημα, « μυιῶν γέμουσα κεφαλή... μυιοφόρον τραῦμα ». Ἐν τῷ μέσῳ λατινισμῷ ἀπαντᾷ πρῶτον ἡ masca ἐν τῇ σημασίᾳ κακοποιοῦ γυναικός, λαμίας, μαγίσσης καὶ πρὸ πάντων τῆς Στρίγλας (Striga καὶ Istrica). Ὅτι δὲ καὶ ἡ Στρίγλα αὕτη ἐκαλεῖτο καὶ Μυῖα πληροφορούμεθα ἐκ τῶν περὶ Γελλοῦς μυθικῶν διηγημάτων, ἐν οἷς ἡ Στρίγλα ἀντικαθίσταται ὑπὸ τῶν δαιμόνων Μυίας, Πετωμένης καὶ Πετασίας (κατὰ μετάφρασιν τοῦ παρὰ Φαίστῳ striga volatila), μόνον δὲ ἅπαξ ἀντὶ Πετωμένης ὀνομάζεται Στρίγλα. (Μεσαιων. Βιβλιοθήκη, ν, σελ. 575–576). Τὸ περίεργον δὲ ὅτι καὶ εἰς ἑλληνικὰς καὶ λατινικὰς γλώσσας ἡ Στρίγλα διετήρησε καὶ αὐτὴν τὴν θεατρικὴν σημασίαν. « Στρίγλος, praestigiator, γόης ». Glos. Graec. « Strigio, mimarius, scenicus ». Ἰσίδωρος παρὰ Duc. Glos. Lat. ἐκ τούτων δὲ οὐδόλως ἀπίθανος ἡ ὑπόθεσις ὅτι, πλὴν τοῦ παλαιοῦ ὀρνέου (στρίξ, στρίγλος), ἡ Στρίγλα ἔχει καὶ σχέσιν τινα πρὸς τὸ μεσαιωνικὸν θέατρον. Ἐπιτραπήτω δὲ ἵνα προστεθῇ ἐνταῦθα καὶ μομφή τις πρὸς γερμανὸν καθηγητήν, ὅστις, ἵνα ὑποστηρίξῃ τὰς περὶ ἐκσλαβίσεως τοῦ ἑλληνισμοῦ ἑωλοκρασίας τοῦ Fallmerayer, πρὸς τοῖς ἄλλοις γελοίοις ἐδημοσίευσεν ὅτι ἡ στρίγλα εἶναι σλαβικὴ λέξις καὶ δεισιδαιμονία, ἐνῷ ἂν ὁ γεννάδας ἤνοιγεν ὁποιονδήποτε λεξικὸν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς καὶ λατινικῆς γλώσσης θὰ ἔβλεπεν ὅτι ἡ στρίγλα ἦν γνωστὴ ἐν Ἑλλάδι πολλὰς καὶ πολλὰς ἑκατονταετηρίδας πρὶν γνωρισθῶσιν οἱ Σλάβοι.

σελὶς τοῦ βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ. Νῦν δὲ ἁπλῶς σημειῶ περίεργόν τινα σχέσιν τοῦ δημοτικοῦ τῶν Βυζαντινῶν θεάτρου πρὸς τὸ τῶν Ἰταλῶν· ὁ πολὺ συντελέσας, ὡς προερρέθη, εἰς ἀνάδειξιν τοῦ θεάτρου τούτου Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος παρεντίθησι καὶ τοὺς ἑξῆς δύο στίχους ἐκ τῆς λεγομένης παραστάσεως τοῦ μακελλαρικοῦ ἱπποδρομίου.

Ἴδε τὸ ἔαρ τὸ καλὸν πάλιν ἐπανατέλλει,
φέρον ὑγείαν καὶ χαρὰν καὶ τὴν εὐημερίαν (1),

παραδόξως δὲ οἱ αὐτοὶ στίχοι ἀπαντῶσι καὶ ἐν τῷ δημοτικῷ τῶν Τοσκανῶν θεάτρῳ.

Ben venga Maggio,
che a ciascun rallegra il cuore (2).

Ἐν ἑτέρῳ δὲ ᾄσματι ἀποδιδομένῳ εἰς Λαυρέντιον τὸν ἐκ Μεδίκων ἢ Ἄγγελον τὸν Πολιτιανόν, τὸ **Ben venga Maggio** ἐπεξηγεῖται ἐπὶ τὸ βυζαντινώτερον **Ben venga Primavera**. Ἀλλ' ἡ ὁμοιότης αὕτη ἴσως ἀποδοθῇ εἰς τυχαίαν σύμπτωσιν, τοιαύτη δὲ ἴσως ἐκληφθῇ καὶ ἡ ἐπὶ Λαυρεντίου τοῦ ἐκ Μεδίκων γενομένη συλλογὴ τῶν βαχχικῶν ᾀσμάτων, τὰ ὁποῖα αἱ διάφοροι ἐν Φλωρεντίᾳ ἐργατικαὶ συντεχνίαι ἔψαλλον, εἰ καὶ τοιοῦτον ἔθιμον μόνον ἐν τῇ βυζαντινῇ αὐλῇ ἐπεκράτησεν, οἱ δὲ τότε Φλωρεντινοὶ καλῶς ἐγίνωσκον τὴν βυζαντινὴν ἠθιμοτυπίαν ἀπὸ τῶν παρ' αὐτοῖς πολυαρίθμων προσφύγων. Κύριον ἔργον τοῦ δημοτικοῦ τῶν βυζαντινῶν θεάτρου ἦτο, ὡς θέλομεν ἴδει, ἡ παράστασις Ὁμηρικῶν ἰδίως σκηνῶν ἐν συμποσίοις καὶ πρὸ πάντων ἐν γάμοις· παραδόξως δὲ τοιοῦτον ἐγνώσθη ἐν Βενετίᾳ τὸ θέατρον, εἰσαχθὲν τὸ πρῶτον ὅταν ἡ

---

(1) **De Ceremoniis, I,** κεφ. **83.**

(2) **Al. D'Ancona, Origini del teatro in Italia. Firenze, 1877. Vol. II,** σελ. **333.**

βασίλισσα τῆς Κύπρου Αἰκατερίνα Κορνάρου ὑπεχρεώθη ἵνα παραχωρήσῃ τὸ βασίλειον αὐτῆς εἰς τὴν Δημοκρατίαν καὶ ἐγκαταδιώσῃ ἐν τῇ γενεθλίῳ γῇ (1). Καὶ ὁποία μὲν ἦν ἡ Ὁμηρικὴ πηγὴ τοῦ δημοτικοῦ θεάτρου τῶν βυζαντινῶν καλῶς δὲν γινώσκομεν, ἐκ τῆς παρὰ τῷ Μαλαλᾷ ὅμως ἀναλύσεως ἀνυπάρκτου τινὸς Ὁμήρου, τοῦ ὁποίου αὐτὸ τὸ κείμενον περιεσώθη ἐν τῇ δημοτικῇ παραφράσει τοῦ Ἑρμονιακοῦ καὶ τοῦ Λουκάνου, πειθόμεθα ὅτι ὁ δημοτικὸς οὗτος Ὅμηρος ἦν μίγμα τῆς γνησίας Ἰλιάδος καὶ τῶν μύθων τοῦ Κρητὸς Δίκτυος καὶ τοῦ Φρυγὸς Δάρητος, τῶν αὐτοπτῶν τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου· ἐκ τοιαύτης τεθολωμένης πηγῆς ἤντλησαν καὶ οἱ ἀπὸ τῶν Σταυροφορικῶν χρόνων γνωρίσαντες τὰ Τρωϊκὰ καὶ ἄλλα ἑλληνικὰ διηγήματα ῥαψῳδοὶ τῆς Ἑσπερίας, ὡς τοῦτο εἰλικρινῶς καὶ αὐτοὶ οὗτοι ὁμολογοῦσι (2)· παραδόξως δὲ καὶ αὐτὸ τὸ δημοτικὸν τῶν Τοσκανῶν θέατρον ἐκ παλαιᾶς παραδόσεως ἐξακολουθεῖ παριστῶν τὸν Τρωϊκὸν τοῦτον πόλεμον.

Ἀλλὰ ταῦτα πάντα, ἂν καὶ θεωρηθῶσι τυχαῖαι ὁμοιότητες, οὐχ ἧττόν εἰσιν ἀρκετοὶ πειρασμοὶ ἵνα κλονήσωσι πᾶσαν πεποίθησιν περὶ πρωτοτυπίας τοῦ μεσαιωνικοῦ τῆς Εὐρώπης θεάτρου.

---

(1) Ὡς θέλομεν ἴδει παρακατιόντες, πᾶσαι σχεδὸν αἱ πρῶται ἰταλικαὶ κωμῳδίαι ἔχουσιν ὑποθέσεις τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ· τὸ περιεργότερον δὲ ὅτι ἐν ταῖς τοῦ Ruzante, Giancarli, Calmo καὶ ἄλλων τὰ κωμῳδούμενα πρόσωπα λαλοῦσι τὴν διάλεκτον τῶν τότε Κρητῶν, Κερκυραίων καὶ Ροδίων· ὁ Κάλμος, ἢ μᾶλλον ὁ συνεργάτης αὐτοῦ Ῥαφτόπουλος, γράφει καὶ προλεγόμενα alla Greca!

(2) A Filipople la trova — à Chastillon la apporta, λέγει ὁ ἐν ἔτει 1190 ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ μεταφράσας τὸ ποίημα περὶ Φιλίππου πατρὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου Aimé de Varennes.

Γ.

Εἴτε οἱ Βυζαντινοὶ ἠμέλησαν νὰ γράψωσι τὰ κατὰ τὸν βίον αὐτῶν, εἴτε καὶ ἄν τις πράξας τοῦτο δὲν διεσώθη ἢ καὶ περισωθεὶς κατάκειταί που ἄγνωστος, τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι, ὡς νῦν ἔχουσι τὰ πράγματα, λεπτομερεῖς εἰδήσεις περὶ τοῦ βίου τούτου ἐλλείπουσιν· ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει μόνον αἱ τῇδε κἀκεῖσε διεσπαρμέναι εἰδήσεις ἐπιμελῶς περισυναγόμεναι ἠδύναντο νὰ παράσχωσι νύξιν τινα εἰς ἐξακρίβωσιν τοῦ ἐν λόγῳ θέματος, ἀλλὰ καὶ τὸ ὀχληρὸν τοῦτο ἔργον οὐδεὶς μέχρι τοῦδε ἀνέλαβε. Σπουδαῖον μέρος τοῦ βίου τούτου ἀποτελοῦσι βεβαίως αἱ θρησκευτικαὶ καὶ κοσμικαὶ πανηγύρεις καὶ ἑορταὶ καὶ πρὸ πάντων τὸ τοσοῦτον στενῶς πρὸς ταύτας συνδεδεμένον θέατρον· δυστυχῶς ὅμως αἱ περὶ τοῦ θεάτρου εἰδήσεις εἶναι αἱ πασῶν πενιχρότεραι· ἐν τούτοις εἶναι τοσαῦται, ὥστε διὰ τῆς συναρμολογήσεως αὐτῶν δυνατὸν νὰ καταρτισθῇ ἡ ἱστορικὴ σκιαγραφία τοῦ λανθάνοντος σώματος, ὡς διὰ τῶν ἐπιμελῶς περισυναγομένων καὶ συναρμολογουμένων συντριμμάτων παλαιοῦ μνημείου σκιαγραφεῖται ὑπὸ τῶν ἀρχαιολόγων ἡ ἀρχικὴ τοῦ ἐρειπίου ὑπόστασις.

Ἀπολύτως δὲν ἀληθεύει ὅτι εἰς μόνον τὸν χριστιανισμὸν ὀφείλεται ἡ κατάπτωσις τοῦ παλαιοῦ θεάτρου· τοῦ κακοῦ τούτου αἴτιοι εἶναι αὐτοὶ οἱ τῆς Ῥώμης αὐτοκράτορες, οἵτινες διὰ πολιτικοὺς λόγους ὑπεστήριξαν μόνον τοὺς διεφθαρμένους μίμους καὶ ὀρχηστὰς περιφρονήσαντες καὶ διώξαντες τὴν σεμνὴν τραγῳδίαν, ἥτις παραδόξως εὗρεν ἄσυλον παρὰ τοῖς βαρβάροις τοῦ Καυκάσου καὶ τῶν Πυρηναίων· φιλομουσότεροι τῶν Ῥωμαίων οἱ Ἀρμένιοι καὶ οἱ Ἰσπαλῖται μετ' ἐξαιρετικῆς προθυμίας ἐφιλοξένησαν τὸ ἑλληνικὸν θέατρον, καὶ οὐ μόνον ἐτίμησαν καὶ γενναίως ἀντήμειψαν τοὺς κλασικοὺς ἠθοποιούς, ἀλ-

λά « καὶ πρὸ ποδῶν πεσόντες καὶ κυλινδούμενοι πάσας ἠφίεσαν φωνὰς μήποτε αὐτοὺς ἀποστερῆσαι τοιαύτης μακαριότητος καὶ ἡδονῆς » (1). Ἐπὶ τοῦ χριστιανισμοῦ τοσοῦτον εἶχεν ἀτιμωθῆ ἡ θυμέλη, ὥστε καὶ αὐτοὶ οἱ ἐνθουσιώδεις θαυμασταὶ τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ μετὰ πολλῆς σφοδρότητος προσέβαλον τὰ βδελυρὰ ἐκεῖνα καταγώγια τῶν μαστροπῶν καὶ ἑταιρῶν, τὰ ὁποῖα τοσοῦτον ἠτίμαζον τὴν σκιὰν τοῦ Σοφοκλέους καὶ τοῦ Μενάνδρου (2).

Οἱ τελευταῖοι οὗτοι ἐξηκολούθησαν τὸν κατὰ τοῦ θεάτρου πόλεμον καὶ ὅταν πλέον ἡ θριαμβεύουσα θρησκεία ἐνέγραψεν ἐπὶ τῆς σημαίας αὐτῆς τὴν κατάργησιν τῆς σκηνῆς, ἐνῷ ἂν αὕτη ἤξιζέ τινος προστασίας, βεβαίως ταύτην προθύμως θὰ τῇ ἐχορήγουν ἐκ πείσματος τοὐλάχιστον οἱ ἀμείλικτοι οὗτοι τοῦ χριστιανισμοῦ πολέμιοι (3).

---

(1) Εὐναπίου ἡ μετὰ Δέξιππον ἱστορία, 54, ἐν Lud. Dindorfii Historici Graeci Minores I, σελ. 246-7. Πλουτάρχου Κράσσος, 33.

(2) Δίων ὁ Χρυσόστομος (πρὸς Ἀλεξανδρεῖς) ἀποκαλεῖ τοὺς τότε ἠθοποιοὺς « υἱοὺς τῆς Ἀμουσίας .... ἀγεννῆ καθάρματα καὶ ζῆν οὐκ ἄξια ... ἀφ' ὧν νοῦν μὲν ἢ φρόνησιν, ἢ δικαίαν διάθεσιν ἢ πρὸς θεοὺς εὐσέβειαν οὐκ ἔστι κτήσασθαι, ἔριν δὲ ἀμαθῆ καὶ φιλοτιμίαν ἄμετρον καὶ κενὴν λύπην καὶ χαρὰν ἀνόνητον καὶ λοιδορίαν καὶ δαπάνην ». Ὁ δ' Αἴλιος Ἀριστείδης ἀποκαλῶν τούτους « ἀνδραποδώδεις ... τὰ τῶν Μουσῶν ὄργια χραίνοντας ἐν δημοσίῳ .... παρασήμους καὶ κιβδήλους », ἐπιφέρει « θαυμάζω δέ, εἰ τοῖς μὲν τὸ νόμισμα διαφθείρουσιν, ἔφη Δημοσθένης, θάνατος ἡ ζημία κεῖται, τοῖς δὲ τοὺς λόγους κιβδήλους καὶ παρασήμους ἀπεργαζομένοις παρρησιάζεσθαι δώσομεν ». Κατὰ τῶν ἐξορχουμένων· παράβαλλε τοῦ αὐτοῦ, Περὶ τοῦ παραφθέγματος, ὡς καὶ Πλουτάρχου, Συμποσιακὰ προβλήματα, VII, 2-4.

(3) « Μισῶ τὰς ἱπποδρομίας », Ἰουλιανοῦ Μισοπώγων, σελ. 437, ἐκδ. Teubner. « ἔπειτα παραίνεσον ἱερέα μήτε θεάτρῳ παραβάλλειν, μήτε ἐν καπηλείῳ πίνειν, ἢ τέχνης τινὸς καὶ ἐργασίας αἰσχρᾶς καὶ ἐπο-

Περὶ τὰ τέλη τῆς τετάρτης ἑκατονταετηρίδος, ἐνῷ ὁ Χρυσόστομος ἐξεσφενδόνιζε τοὺς κατὰ τῆς θυμέλης φιλιππικούς, ὁ δὲ μαθητὴς αὐτοῦ Ἰσίδωρος ὁ Πηλουσιώτης δι' ἐγκυκλίων γραμμάτων προέτρεπε καὶ αὐτοὺς τοὺς παῖδας νὰ φύγωσι τὴν κοινὴν ταύτην τῆς οἰκουμένης λύμην, ἀντιθυμελικὸς δὲ πυρετὸς κατέλαβε πάντας τοὺς χριστιανούς, τέσσαρες ἄνδρες ἐπιδεικνύουσι συμπάθειαν πρὸς τὴν προγεγραμμένην σκηνήν, οὐχὶ κοινοὶ ἄνθρωποι, ἀλλ' οὕτως εἰπεῖν αὐτοὶ οἱ πρωτοστάται τῆς παλαιᾶς καὶ τῆς νέας θρησκείας. Καὶ ἐνῷ ὁ Λιβάνιος ἐκθύμως συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς σκηνῆς τοῦ Μενάνδρου, οὐδ' αὐτοὺς τοὺς διεφθαρμένους ὀρχηστὰς ἀφίνων ἀνυπερασπίστους (1), οἱ τρεῖς ἐκ Καππαδοκίας ἐκκλησιαστικοὶ πατέρες Βασίλειος καὶ οἱ δύο Γρηγόριοι, παραδόξως οὐ μόνον δὲν παρακολουθοῦσι τοὺς συναδέλφους ἐν τῇ ἀντιθεατρικῇ σταυροφορίᾳ, ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας δι' αὐτῆς τῆς σιωπῆς των ἐπιδεικνύουσιν, ἂν οὐχὶ τελείαν συμπάθειαν, συμπαθῆ τοὐλάχιστον ἀνοχὴν πρὸς τὴν ἀτυχῆ κατάδικον καθ' ἧς ἐφρύαττεν ὁ Χρυσόστομος. Καὶ ὁ μὲν Γρηγόριος ὁ Νύσσης ἐντελῶς περὶ θεάτρου σιωπᾷ, μόνον δὲ ἁπλῶς ἐπικρίνει ὡς ἀνάρμοστα πρὸς τὰς χριστιανικὰς παραδόσεις τὰ ἐν Καππαδοκίᾳ τελούμενα μετ' ὀρχηστῶν ἐθνικὰ συμπόσια, καθ' ὧν δριμύτερον ἐπετέθη ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Βασίλειος (2)· ὁ Ναζιανζηνὸς ἐν παρόδῳ καὶ μετά τινος περιφρονήσεως λαλεῖ περὶ τῆς σκηνῆς, ἀφ' ἧς ἔλαβε τὴν ἀτυχίαν νὰ

ηδίστου προΐστασθαι » τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολὴ μθ'. παραβλ. καὶ ἐπιστολὴ λε' πρὸς Ἀργείους, ὡς καὶ Λιβανίου ἐπιτάφιος ἐπ' Ἰουλιανῷ τόμ. Α' σελ. 579. « Μῖμοί τε γὰρ γελοίων καὶ οἱ κακῶς ἀπολούμενοι ὀρχησταὶ καὶ πᾶν ὅ, τι πρὸς αἰσχρότητα καὶ τὴν ἄτοπον ταύτην καὶ ἐκμελῆ συντελεῖ μουσικὴν ». Ζώσιμος σελ. 212, ἐκδ. Βόννης.

(1) Λιβανίου ὑπὲρ τῶν ὀρχηστῶν· τόμ. 3, σελ. 345 ἐκδ. Reiske.

(2) Γρηγορίου Νύσσης ἅπαντα, τόμ. Ι, σελ. 412, ἐκδ. Morelli.

διακωμῳδηθῇ καὶ αὐτὸς οὗτος διὰ τὴν γνωστὴν πρὸς τοὺς Μαξιμιστὰς διένεξιν αὐτοῦ (1)· ἐπὶ τέλους δὲ ὁ μέγας Βασίλειος ἅπαξ ὑποδείξας εἰς τοὺς αὐστηροὺς Καππαδόκας τὰ ὀλέθρια ἀποτελέσματα τῆς τότε κατακλυζούσης τὰς ἄλλας πόλεις θεατρικῆς διαφθορᾶς (2), δεύτερον καὶ τελευταῖον λαλεῖ μετά τινος ἀδιαφορίας περὶ θεάτρου ἐν τῷ πρὸς τοὺς νέους προτρεπτικῷ· ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ συμβουλεύων αὐτοῖς «μὴ ὀφθαλμοὺς ἑστιᾷν ταῖς ἀτόποις τῶν θαυματοποιῶν ἐπιδείξεσι», ἁπλῶς ἐπιλέγει ὅτι οἱ τότε σκηνικοὶ παρίστων τοὺς ἀσέμνους τῶν ἐθνικῶν θεῶν ἔρωτας, καὶ ἐπὶ τέλους ῥητῶς διακρίνει τὴν παλαιὰν ὑγιᾶ μελῳδίαν ἀπὸ τῆς νῦν διακρατούσης μοχθηρᾶς (3).

---

(1) Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ Ἀπολογητικός, σελ. 34-35, τόμ. I. Parisiis 1630.

(2) «Εἰσί τινες πόλεις παντοδαποῖς θεάμασι θαυματοποιῶν ἀπὸ βαθέος ὄρθρου μέχρις ἑσπέρας αὐτῆς ἑστιῶσαι τὰς ὄψεις· καὶ μέντοι καὶ μελῶν τινων κεκλασμένων καὶ διεφθαρμένων καὶ παντάπασι πολλὴν ἀκολασίαν ταῖς ψυχαῖς ἐντικτόντων ἐπὶ πλεῖστον ἀκούοντες οὐκ ἐμπίπλανται· καὶ τοὺς τοιούτους δήμους πολλοὶ μακαρίζουσι, ὅτι τὰς κατ' ἀγορὰν ἐμπορίας, ἢ τὰς ἐκ τῶν τεχνῶν πρὸς τὸ ζῆν ἐπινοίας καταλιπόντες, διὰ ῥαθυμίας πάσης καὶ ἡδονῆς τὸν τεταγμένον ἑαυτοῖς τῆς ζωῆς χρόνον διαπερῶσιν, οὐκ εἰδότες ὅτι ὀρχήστρα εὐθηνουμένη θεάμασιν ἀκολάστοις, κοινὸν καὶ δημόσιον διδασκαλεῖον ἀσελγείας τοῖς συγκαθημένοις ἐστί, καὶ τὰ παναρμόνια... μέλη καὶ ᾄσματα πορνικὰ ἐγκαθεζόμενα ταῖς τῶν ἀκουσάντων ψυχαῖς, οὐδὲν ἕτερον ἢ πάντας ἀσχημονεῖν ἀναπείθει, τὰ τῶν κιθαριστῶν ἢ τὰ τῶν αὐλητῶν κρούματα μιμουμένους· ἤδη δέ τινες τῶν ἱππομανούντων, καὶ κατ' ὄναρ ὑπὲρ τῶν ἵππων μάχονται, ἅρματα μεταζευγνύντες καὶ ἡνιόχους μετατιθέντες, καὶ ὅλως τῆς μεθημερινῆς ἀφροσύνης, οὐδὲ ἐν ταῖς καθ' ὕπνον φαντασίαις ἀφίστανται». Ὁμιλία Δ' εἰς τὴν ἑξαήμερον, ἐκδ. Garnier, τόμ. I, σελ. 33.

(3) Πρὸς τοὺς Νέους, σελ. 176, 178 καὶ 182, ἐκδ. Garnier.

Καὶ οἱ μὲν λόγοι οἱ ἀναγκάσαντες τὸν Λιβάνιον εἰς ὑπεράσπισιν τῆς ὑπὸ τῶν χριστιανῶν ἀναθεματιζομένης θυμέλης εὐκόλως ἐννοοῦνται· καὶ πρῶτον μὲν καλῶς ἐγίνωσκεν ὁ τελευταῖος οὗτος τοῦ ἐθνισμοῦ ἀντιπρόσωπος ὁπόσον ἡ σκηνὴ συνετέλει εἰς κραταίωσιν τῆς ἐθνικῆς θρησκείας, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὁ φιλόπατρις Σύρος ἔβλεπεν ἐν τῷ κινδύνῳ τοῦ θεάτρου συγκινδυνεύοντα καὶ τὰ ζωτικώτερα τῆς Συρίας συμφέροντα, διότι, ὡς γνωστόν, ἡ χώρα αὕτη ἦν τότε τὸ φυτώριον τῶν ἠθοποιῶν ὅλου τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους (1). Ἡ ἐξήγησις ὅμως τῆς πρὸς τὸ θέατρον συμπαθοῦς ταύτης ἀνοχῆς τῶν τριῶν Καππαδοκῶν ἁγίων ἀποβαίνει δυσχερής, ἐκτὸς ἂν ἁπλῶς ὑπεννοηθῇ ὡς κύριον αὐτῆς ἐλατήριον ἁγνὴ φιλομουσία. Τὰ ὑπὸ τοῦ μεγάλου Βασιλείου λεγόμενα ὅτι ἡ Καππαδοκία ἦν ἀπηλλαγμένη τῆς τότε θεατρικῆς διαφθορᾶς οὔτε κατὰ γράμμα πρέπει νὰ πιστευθῶσιν, ἀφοῦ αὐτὸς οὗτος ἐπικρίνει ἀλλαχοῦ τὰ μετ' ὀρχηστῶν τελούμενα ἐν Καππαδοκίᾳ ἐθνικὰ ὄργια, οὔτε καὶ αὐτὴ ἡ τυχὸν ἀμουσία τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ ἀρκεῖ εἰς δικαιολόγησιν τῆς μυστηριώδους ταύτης ἐξαιρέσεως τῶν τριῶν

(2) Ἡ ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίου συνταχθεῖσα « ἐξήγησις ὅλου τοῦ κόσμου » γράφει περὶ Συρίας ταῦτα « ἔχεις τοίνυν Ἀντιόχειαν μὲν πᾶσι τερπνοῖς περισσεύουσαν, τὰ δὲ πάντα διατί; ἐπεὶ ἐκεῖ ὁ αὐτοκράτωρ ἕζεται, ἀναγκαῖόν ἐστι πάντα δι' αὐτόν. Ἰδοὺ δμοίως ἡ Λαοδικία καὶ Τύρος καὶ Βηρυτὸς καὶ Καισάρεια· ἀλλὰ Λαοδικία πέμπει ταῖς ἄλλαις πόλεσι ἡνιόχους κρατίστους. Τύρος καὶ Βηρυτὸς ὑποκριτάς. Καισάρεια παντομίμους. Ἡλιούπολις χοραύλας· μάλιστα ὅτι αἱ ἀπὸ Λιβάνου Μοῦσαι αὐτοῖς ἐμπνέουσι τὴν θειότητα τοῦ λέγειν. Ἐνίοτε δὲ καὶ Γάζη ἔχει πολλοὺς ἀκροαματικούς· λέγεται δ' ἔχειν αὐτὴν καὶ παμμαχαρίους. Ἄσκαλον, ἀθλητάς, παλαιστάς. Κασταβετία καλωπέτας ». Vetus Orbis descriptio, 1628, σελ. 14-16. Παράβ. Λιβάνιον ἐν τόμ. III, σελ. 350, ἐκδ. Reiske.

τούτων ἐκκλησιαστικῶν πατέρων ἀπὸ τῆς τότε πάντας τοὺς χριστιανοὺς ὑποκαιούσης ἀντιθεατρικῆς θέρμης· ὅπως δήποτε ὅμως καὶ ἂν ἔχῃ τὸ πρᾶγμα, βέβαιον εἶναι ὅτι ἔκτοτε ἐμορφώθη παρὰ τῷ λαῷ ἡ μέχρις ἡμῶν διατηρηθεῖσα παράξενος περὶ τοῦ ἁγίου Βασιλείου παράδοσις καθ' ἣν ὁ σοφὸς ἱεράρχης ἐξυμνεῖται ἐν τῇ πρώτῃ ἑκάστου ἔτους ὡς ἀγράμματος ῥαψῳδὸς καταβαίνων ἐκ Καισαρείας μετὰ τοῦ συμβόλου τῶν Ὁμηριδῶν (τῆς χλωρᾶς ῥάβδου) καὶ ψάλλων τὸ ἀλφαβητάρι (1), ἤτοι μετεμορφώθη εἰς καθαρὸν βυζαντινὸν θεατριστήν.

Ἅγιος Βασίλης ἔρχεται ἀπὸ τὴν Καισαρεία,
βαστάει πένα καὶ χαρτί, χαρτὶ καὶ καλαμάρι·
τὸ καλαμάριν ἔγραφε καὶ τὸ χαρτὶ ἀναγνώνει.
« Βασίλη μ', ποῦθεν ἔρχεσαι καὶ ποῦθε καταιβαίνεις » ;
« Ἀπὸ τὴ μάννα μ' ἔρχομαι, 'ς τὸν δάσκαλο παγαίνω,
πάγω νὰ μάθω γράμματα, νὰ μάθω καὶ τραγούδια·
ἐγὼ γράμματα ἔμαθα, τραγούδια νὰ σᾶς μάθω ».
Καὶ 'ς τὸ ῥαβδὶ τ' ἀκούμπησε νὰ πῇ τ' ἀλφαβητάρι·
ξερὸ χλωρὸ ἦταν τὸ ῥαβδί, χλωροὺς βλαστοὺς πετάει,
κι' ἀπάνω 'ς τ' ἀκροβλάσταρα περδίκια καρκαριῶνται,
δὲν εἶν' περδίκια μοναχά, μόν' εἶν καὶ περιστέρια.

Ἐν ἀρχῇ τῆς παρούσης εἰσαγωγῆς συνοπτικῶς ἐξετέθησαν οἱ λόγοι τοῦ κατὰ τῆς θυμέλης ἀδιαλλάκτου μίσους τῶν χριστιανῶν, οἵτινες δὲν ἠδύναντο νὰ λησμονήσωσι τὸ φρικῶδες ἐκεῖνο κακούργημα τοῦ Νέρωνος, Ἀντιχρίστου διὰ τοῦτο ἐπικληθέντος ἐν τῇ Ἀποκαλύψει. Ὡς γνωστόν, οἱ ἐν Ῥώμῃ χρι-

---

(1) Ἀλφαβητάρια ἐκάλουν οἱ Βυζαντινοὶ τὰ θεατρικὰ ᾄσματα τὰ ἔχοντα ἐν ἀκροστιχίδι τὰ τῆς ἀλφαβήτου γράμματα.

στιανοὶ συκοφαντηθέντες ὡς πρωταίτιοι τῆς ἐν ἔτει 64 ἐπισυμβάσης μεγάλης πυρκαϊᾶς, συνελήφθησαν, διὰ δὲ τοῦ οἰκτροῦ θανάτου αὐτῶν διεδραματίσθη ἡ σκηνικὴ παράστασις τῆς νυκτὸς τῆς 1 Αὐγούστου.

« Ἐκ τῶν καταδίκων ἄλλοι μὲν περικαλυφθέντες δέρματα ζώων ἐξεσφενδονίσθησαν ἐν τῇ παλαίστρᾳ καὶ κατεσπαράχθησαν ὑπὸ κυνῶν, ἕτεροι ἐσταυρώθησαν, καὶ ἄλλοι ἐνδεδυμένοι χιτῶνας βεβαμμένους ἐν ἐλαίῳ, πίσσῃ καὶ ῥητίνῃ προσεδέθησαν εἰς πασσάλους διὰ νὰ φωτίσωσι δίκην πυρσῶν τὴν νυκτερινὴν ἑορτήν. Ὁ Νέρων προσέφερεν ὑπὲρ τοῦ θεάματος τοὺς ὡραίους αὐτοῦ κήπους κειμένους πέραν τοῦ Τιβέρεως, ὅπου νῦν ἡ πλατεῖα καὶ ἡ ἐκκλησία τοῦ ἁγίου Πέτρου· ἐνταῦθα ἔκειτο τὸ ὑπὸ τοῦ Καλλιγούλα καὶ τοῦ Ἀδριανοῦ κτισθὲν θέατρον, ἡ αὐτὴ δὲ θέσις πολλάκις ἐγένετο μάρτυς νυκτερινῶν σφαγῶν· ἐν αὐτῇ περιπατῶν ὁ Καλλιγούλας ὑπὸ τὴν λάμψιν τῶν πυρσῶν ἐθεώρει ἀποκεφαλιζομένους ὑπάτους, γερουσιαστὰς καὶ Ρωμαίας δεσποίνας. Ἡ ἰδέα τῆς ἀντικαταστάσεως τῶν λυχνιῶν δι' ἀνθρωπίνων σωμάτων ἐμβεβαμμένων εἰς εὐφλέκτους ὕλας πιθανῶς ἐπεκροτήθη ὡς εὐφυής· ἡ πυρπόλησις ἦτο μὲν καὶ πρότερον γνωστὴ ὡς κολαστήριον, διότι τοιοῦτος ἦτο ὁ δυσφόρητος χιτὼν (tunica molesta) δι' οὗ ἐτιμωροῦντο οἱ πυρπολισταί, οὐδέποτε ὅμως ἐφηρμόσθη καὶ ὡς σύστημα φωτισμοῦ. Ἐν τῇ λάμψει τῶν ἀποτροπαίων τούτων πυρσῶν ὁ Νέρων, ὁ ἐφευρετὴς τῶν νυκτερινῶν ἱπποδρομιῶν, ἐπαρουσιάζετο ἐν τῇ σκηνῇ, ὁτὲ μὲν ἀναμεμιγμένος μετὰ τοῦ συρφετοῦ ἐν στολῇ ἱπποκόμου (jockey), ὁτὲ δὲ ὁδηγῶν τὸ ἅρμα αὐτοῦ καὶ ἐπιζητῶν χειροκροτήσεις. Ἐν τούτοις ἐδηλώθησαν σημεῖά τινα συμπαθείας· αὐτοὶ μάλιστα οἱ πιστεύοντες εἰς τὴν ἐνοχὴν τῶν χριστιανῶν καὶ ὁμολογοῦντες ὅτι ἤξιζον μεγαλειτέρων βασάνων ἐφρικίασαν ἐπὶ τῷ ἀπανθρώπῳ ἐκείνῳ θεάματι· οἱ φρόνιμοι ἐπεθύμουν νὰ ἐφαρμοσθῇ κατ' αὐτῶν ὅ, τι

ἀπῄτει ἡ κοινὴ σωτηρία, νὰ καθαρισθῇ δηλονότι ἡ πόλις ἐκ τῶν ἐπικινδύνων τούτων ἀνθρώπων, οὐχὶ ὅμως καὶ νὰ γίνωσι θύματα τῆς θηριωδίας ἑνὸς ἀνθρώπου τοσοῦτοι ἔνοχοι.

« Γυναῖκες, μάλιστα δὲ παρθένοι διὰ τῶν φοβερῶν αὐτῶν βασάνων ἔτερψαν τοὺς θεατάς. Ἐπὶ Νέρωνος εἰσήχθη ἡ ἕξις ὅπως οἱ κατάδικοι διαδραματίζωσιν ἐν τῷ ἀμφιθεάτρῳ μυθολογικὰ πρόσωπα ἐπιφέροντα τὸν θάνατον τοῦ ἠθοποιοῦ. Τὰ φρικώδη ταῦτα δράματα, τῶν ὁποῖον ὁ μηχανισμὸς τοσοῦτον γιγαντιαίως ἐτελειοποιήθη, ἠγνοοῦντο πρότερον· ἡ εὐαισθησία τῶν Ἑλλήνων θὰ ἐξανίστατο ἐπὶ τῷ ἀκούσματι ἀποπείρας προτιθεμένης τὴν ἐφαρμογὴν τῆς θηριωδίας ἐν τῇ αἰσθητικῇ, τὴν συνένωσιν τῆς τέχνης πρὸς τὴν κόλασιν. Ὁ δυστυχὴς εἰσήγετο ἐν τῇ σκηνῇ πολυτελῶς ἐστολισμένος ὡς θεὸς ἢ ἥρως προωρισμένος εἰς θάνατον, διὰ δὲ τῆς βασάνου αὐτοῦ παρίστα τραγικήν τινα σκηνὴν ἐξ ἐκείνων τὰς ὁποίας ἐξεικόνισαν καὶ διεδραμάτισαν οἱ γλύπται καὶ οἱ ποιηταί· ἄλλοτε μὲν παρίστα τὸν Ἡρακλῆν μαινόμενον ἢ καιόμενον ἐπὶ τῆς Οἴτης ἢ ἀνασπῶντα μετὰ τοῦ δέρματος τὸν δηλητηριώδη χιτῶνα, τὸν Ὀρφέα ὑπ' ἄρκτου κρεουργούμενον, τὸν Δαίδαλον ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ ἐκσφενδονιζόμενον καὶ ὑπὸ θηρίων κατατρωγόμενον, τὴν Πασιφάην ἐκπνέουσαν ἐν ταῖς ἀγκάλαις τοῦ ταύρου, τὸν Ἄττιν αἱμάσσοντα· ἄλλοτε δὲ ἀπετέλουν ἀποτροπαίους σειρὰς προσωπιδοφόρων, οἱ μὲν ἄνδρες μετημφιεσμένοι εἰς ἱερεῖς τοῦ Κρόνου φέροντας ἐπώμιον τὴν ἐρυθρὰν χλαμύδα, αἱ δὲ γυναῖκες εἰς ἱερείας τῆς Δήμητρος ἐχούσας προμετωπίους κωδωνίσκους· ἄλλοτε πάλιν παρίστων δράματα τῶν ὁποίων ὁ ἥρως πραγματικῶς ἐθανατοῦτο, ὡς ὁ Λαυρέολος, ἢ τραγικὰ κατορθώματα ὡς τὸ τοῦ Μουκίου Σκαιβόλα· ἐν τέλει δὲ εἰσερχόμενός τις μετημφιεσμένος εἰς Ἑρμῆν ἤγγιζε τὸ μέτωπον τῶν καταδίκων διὰ σιδηρᾶς πεπυρακτωμένης ῥάβδου πρὸς βεβαίωσιν τοῦ θανάτου, συγχρόνως δὲ ὑπηρέται προσωπιδοφόροι πα-

ριστῶντες τὸν Πλούτωνα ἢ τὸν Ὅρκον ἔσυρον τοὺς νεκροὺς ἀπὸ τῶν ποδῶν καὶ σφυροκοποῦντες αὐτοὺς ἀπετελείουν ὅ, τι ἐσπάραττεν ἔτι.

« Αἱ πλέον σεβάσμιαι χριστιαναὶ δέσποιναι ἔλαβον μέρος εἰς τοιοῦτο θηριῶδες θέατρον, παραστήσασαι ἄλλαι μὲν τὰς Δαναΐδας, ἄλλαι δὲ τὴν Δίρκην.

« Οὕτω, ἐπιλέγει ὁ συγγραφεὺς τὸν ὁποῖον ἀντιγράφομεν, ἐνεκαινιάσθη τὸ παράδοξον ποίημα τοῦ χριστιανικοῦ μαρτυρίου, ἡ ἀμφιθεατρικὴ αὕτη ἐποποιΐα ἡ μέλλουσα νὰ διαρκέσῃ ἔτι ἐπὶ διακόσια πεντήκοντα ἔτη, καὶ ὅθεν θέλουσι προέλθει ὁ ἐξευγενισμὸς τῆς γυναικὸς καὶ ἡ ἐλευθερία τοῦ δούλου » (1).

Καὶ αὕτη μὲν θεωρεῖται ἡ πρώτη καὶ κυρία ἀφορμὴ τῆς πρὸς τὸ θέατρον μεγάλης χριστιανικῆς καταφορᾶς (2)· οὐχ ἧττον ὅμως καὶ ἐν τοῖς μετέπειτα χρόνοις μέχρις αὐτοῦ τοῦ τελικοῦ θριάμβου τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ ἕτεραι ἐδόθησαν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ θεάτρου ἀφορμαὶ πρὸς ζωηροτέραν ἀνάφλεξιν τοῦ παρὰ τοῖς χριστιανοῖς ὑποβράζοντος μίσους. Ὅτε ἐμαίνετο ὁ κατὰ τῶν χριστιανῶν διωγμὸς, οἱ διῶκται μὴ ἀρκούμενοι εἰς τὰς μαρτυρικὰς ἐκείνας ἑκατόμβας εἶχον τὴν ἀσπλαγχνίαν ὅπως καὶ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ θεάτρου διακωμῳδῶσι τὰ ἱερώτερα μυστήρια τῆς πίστεως τῶν ἀτυχῶν πλασμάτων τὰ ὁποῖα πρὸς ἁπλῆν διασκέδασιν τοῦ ἐκτεθηριωμένου δήμου παρέδιδον εἰς τοὺς λέοντας καὶ τὰς τότε ἐφευρεθείσας φρικώδεις κολάσεις. Ὁποῖαι μὲν ἦσαν αἱ τότε παριστάμεναι κατὰ τῶν χριστιανῶν κωμῳδίαι καὶ τίνες οἱ ποιηταὶ αὐτῶν ἀγνοοῦμεν, διότι οἱ χριστιανοὶ ἴσως ἐκ γενναιοφροσύνης ἐμιμήθησαν τοὺς Ἐφεσίους ἐπὶ τῷ κακουργήματι τοῦ Ἡροστράτου· ἔκ τινων ὅμως διδο-

---

(1) Ern. Renan, l'Antechrist. σελ. 164-174.

(2) Ch. Gidel, histoire dela lettérature Française, Paris 1875, σελ. 366.

μένων πειθόμεθα ὅτι αἱ κωμῳδίαι ἐκεῖναι κυριώτατον εἶχον θέμα τὴν σατύρισιν τοῦ χριστιανικοῦ βαπτίσματος καὶ αὐτοῦ τοῦ χριστιανικοῦ μαρτυρίου. Οἱ ἠθοποιοὶ μετημφιεσμένοι εἰς ἐπισκόπους, ἐξορκιστὰς καὶ νεοφύτους, παρίστων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὴν προσέλευσιν προσηλύτου τινὸς ἐν τοῖς κόλποις τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, παρῳδοῦντες οὕτω τὴν ἐπὶ τούτῳ γινομένην τελετὴν τοῦ βαπτίσματος· ἕτεροι ἀσπλαχνότεροι ἐθεάτριζον τοὺς μάρτυρας ἐκδερομένους, διακωμῳδοῦντες οὕτω καὶ αὐτὰς τὰς ἐπιθανατίους κραυγὰς τοῦ ἱεροῦ θύματος (1)· τὸ παράδοξον δὲ ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ τοσοῦτον μισοθέατρος Ἰουλιανὸς ἠρέσκετο διατηρῶν ἐν τῇ ἀκολουθίᾳ αὐτοῦ μίμους παριστῶντας τὰς χριστιανικὰς ταύτας κωμῳδίας.

Ἐπὶ τρεῖς ὅλας ἑκατονταετηρίδας ὁ χριστιανισμὸς ἔλαβε τὴν σκληρὰν ἀτυχίαν νὰ παρίσταται μάρτυς τῆς διπλῆς ταύτης κολάσεως, διότι ἀφ' ἑνὸς μὲν ἔβλεπε τοὺς ὁμοπίστους ἀδελφοὺς σωρηδὸν προσφερομένους εἰς τὸν φοβερὸν τοῦ ἐθνισμοῦ δαίμονα, ἀφ' ἑτέρου δ' ἐθεᾶτο ἀτιμαζόμενα ἀπὸ ἠτιμωμένης σκηνῆς τὰ ἱερώτερα τῆς πίστεως αὐτοῦ δόγματα. Ἐν μέσῳ ὅμως τῶν παταγωδῶν καγχασμῶν τοῦ δήμου καὶ τοῦ προεδρεύοντος τὰ βδελυρὰ ταῦτα θεάματα αὐτοκράτορος ἐπῆλθε πολλάκις νέα σκηνὴ ἀληθῶς τραγικὴ καὶ συγκινητικωτάτη, καθ' ἣν ὁ μὲν διακωμῳδούμενος τοῦ ἐθνισμοῦ παρίας ὀφθαλμοφανῶς διέκρινε τὸν δάκτυλον τοῦ Χριστοῦ, οἱ δὲ ὑβρισταὶ ὑπεχώρουν κατῃσχυμένοι· αὐτὸς ὁ διαδραματίζων τὴν κωμῳδίαν μῖμος, ἐνῷ ἐξερχόμενος τοῦ διακωμῳδουμένου χριστιανικοῦ βουτζίου ἐνεδύετο τὴν λευκὴν τῶν νεοφωτίστων στολήν, ἀποτεινόμενος αἴφνης πρὸς τὸ καγχάζον θέατρον ἀνέκραζε μετὰ γενναίας φωνῆς — Εἶμαι ἀληθὴς χριστιανός!

---

(1) Ὁ μῖμος Ἀρδαλίων διεκωμῴδει τὸν μαρτυρικὸν θάνατον τῶν χριστιανῶν.

Καὶ ἀληθῶς, εἴτε ὁ χριστιανικὸς πῖθος εἶχεν ἀληθῆ προσηλυτικὴν δύναμιν, εἴτε αὐτὸς ὁ μῖμος συνεκινεῖτο ἐν τῇ καταδύσει ἀναλογιζόμενος ὁποίας βδελυρίας ἐγένετο ὠνητὸν παίγνιον, ὁ κωμῳδῶν ἐλάμβανε τὴν ἀληθῆ τοῦ κωμῳδουμένου θέσιν, καὶ τέλειος πλέον χριστιανὸς μετὰ χριστιανικῆς γαλήνης προσεδόκα τὸ ἀναμένον αὐτὸν φρικῶδες μαρτύριον. Αἱ ἀληθῶς συγκινητικαὶ αὗται σκηναὶ πολὺ ὠφέλησαν τὴν ἐκκλησίαν, ἥτις λησμονοῦσα τὸ παρελθὸν μετ' εὐγνωμοσύνης προσεδέχετο τοὺς παλαιοὺς αὐτῆς ὑβριστὰς καὶ προθύμως προσέφερεν αὐτοῖς τὴν μεγίστην τῶν δωρεῶν καὶ ἀμοιβῶν αὐτῆς, τὸν στέφανον τῆς ἁγιότητος. Ὁ Θεοδώρητος ἐγκωμιάζων τοὺς χριστιανοὺς μάρτυρας ποιεῖται ἰδίαν μνήμην καὶ τῶν ἐκ τῆς θυμέλης προσηλύτων (1)· τὰ δὲ Συναξάρια διέσωσαν τὰ ὀνόματα μετά τινων βιογραφικῶν εἰδήσεων περὶ τῶν σκηνικῶν τούτων, τὰ ὁποῖα εὐχαρίστως παρατιθέμεθα ὡς διαφωτίζοντα τὴν τελευταίαν ἄγνωστον σελίδα τοῦ ἐθνικοῦ θεάτρου.

Ἐν ἔτει 270 « Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ (4 νοεμβρίου) μνήμη τοῦ ἁγίου μάρτυρος Πορφυρίου. Οὗτος ὑπῆρχεν ἐπὶ τῆς βασιλείας Αὐρηλιανοῦ, ἐκ τῆς Ἐφεσίων πόλεως ὁρμώμενος· καὶ ἐκ μι-

---

(1) «Ἐξετάσωμεν γὰρ τίνες καὶ πόθεν οἱ ταύτης ἀξιωθέντες τῆς χάριτος· ἆρα τινὲς ἐπίσημοι καὶ περιφανεῖς, ἢ γένους αὐχοῦντες λαμπρότητα, ἢ τοῖς τοῦ πλούτου περιρρεόμενοι ῥεύμασιν, ἢ ἐκ δυναστείας τινὸς γενόμενοι γνώριμοι; οὐδαμῶς, ὦ ἄνδρες, τούτων γὰρ οὐδενὸς μετεσχήκασιν· ἀλλ' ἰδιῶται ἦσαν, ἢ στρατιῶται, τινὲς δὲ αὐτῶν καὶ οἰκέται γεγένηνται, καὶ θεραπαινίδες... ἀκούω δ' ἔγωγέ τινας καὶ τῇ σκηνῇ ξυντραφέντας, καὶ ἐξαπίνης τοῖς ἀγωνισταῖς ξυνταχθέντας καὶ ἀξιονίκους γεγενημένους καὶ τῶν στεφάνων τετυχηκότας, καὶ μετὰ τὴν ἀνάρρησιν σφόδρα δεδιττομένους τοὺς δαίμονας οἷς ἦσαν ὑποχείριοι πάλαι». Θεοδωρήτου λόγος η', περὶ τῆς τῶν μαρτύρων τιμῆς. Parisiis 1642, tom. IV, σελ. 606.

κρᾶς ἡλικίας μίμοις καὶ θεάτροις ἐκτραφείς· ὃς διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν τῷ κόμητι Ἀλεξάνδρῳ παραστὰς ἔχαιρε (1). Τὰ τῶν χριστιανῶν δέ ποτε ὑποκριθείς, ὑφ' ἑτέρου μιμουμένου τὸν ἐπίσκοπον, μᾶλλον δὲ ψευδομένου, βαπτίζεται, καταπαιζόντων δῆθεν καὶ χλευαζόντων τὰ ἡμέτερα. Οὗ γενομένου, καὶ στολὴν λευκὴν ὑποδύς, αὐτὸς μὲν τῇ χάριτι τοῦ θεοῦ τέλειον χριστιανισμὸν ὑπεδέξατο. Ἄγγελοι δὲ ὤφθησαν προηγούμενοι αὐτοῦ λαμπάδας κατέχοντες· οἳ καὶ κατὰ ἀνατολὰς προσεύχεσθαι τοῦτον ἐδίδαξαν, καὶ τῷ μετώπῳ καὶ παντὶ τῷ σώματι τὸν Σταυρὸν διαγράφειν· ὅθεν καὶ πολλοὶ προσῆλθον τῇ τοῦ Χριστοῦ πίστει· οἳ καὶ διὰ νεφέλης ἐβαπτίσθησαν, καὶ τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ προσῆλθον. Εἶτα τοῦ κόμητος τὸν ἅγιον προσκαλεσαμένου καὶ τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ ἀρνήσασθαι κελεύοντος, αὐτὸς μὴ βουληθείς, προστάξει τοῦ κόμητος τὴν διὰ ξίφους δέχεται τελευτὴν (2) ».

« (3) Ἔτους σϞθ' (297) τῆς εἰς οὐρανοὺς ἀναλήψεως τοῦ κυρίου καὶ τοῦ προκειμένου ὑπάτου ἐμαρτύρησεν ὁ ἅγιος Γε-

---

(1) Ὁ μεταφραστὴς τοῦ Μαυρικίου Νικόδημος ὁ Ἁγιορίτης, πιθανῶς ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν ἐκτενέστερόν τινα βίον, γράφει οὕτω « οὗτος ἦτον κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Αὐρηλιανοῦ ἐν ἔτει σο'... οὗτος, λοιπὸν διὰ τὴν αἰσχρὰν καὶ κατηγορημένην ταύτην τέχνην ἠκολούθει μὲ τὸν κόμητα τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ ἐπῆγε μὲ αὐτὸν εἰς τὴν Καισάρειαν· καὶ μίαν φορὰν ὑποκριθεὶς τὸ ἅγιον βάπτισμα... ἐβαπτίσθη ἀπὸ ἕνα ἄλλον μῖμον ὑποκρινόμενον ψευδῶς ὅτι εἶναι ἐπίσκοπος ». Νικοδήμου Συναξαριστής, Α'. σελ. 226, ἐκδ. Βενετίας »· παράβαλλε καὶ Νέον Παράδεισον.

(2) Μηναῖον Νοεμβρίου, σελ. 29-30, ἐκδ. Βενετίας. Βασιλειανὸν Μαρτυρολόγιον I, 165.

(3) Ἐν τῷ Μηναίῳ (27 Φεβρουαρίου) εὕρηται μόνον τὸ ἑξῆς εἰς τὸν

λάσινος ἐν τῇ Ἡλιουπολιτῶν πόλει τῆς Λιβανησίας (1)· ὅστις ἦν μῖμος δεύτερος, (καὶ) ἀγῶνος πανδήμου θεάτρου ἀγομένου καὶ πλήθους θεωροῦντος, ἔβαλον αὐτὸν οἱ ἄλλοι μῖμοι εἰς βοῦττιν μεγάλην βαλανείου γέμουσαν ὕδατος χλιαροῦ, καταπαίζοντες τοῦ δόγματος τῶν χριστιανῶν καὶ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος· ὁ δὲ αὐτὸς Γελάσινος ὁ δεύτερος μῖμος βαπτισθείς, καὶ ἀνελθὼν ἐκ τοῦ βουττίου, φορέσας ἱμάτια λευκά, οὐκέτι ἠνέσχετο θεατρίσαι, λέγων ὅτι: χριστιανός εἰμι· εἶδον γὰρ δόξαν φοβερὰν εἰς τὸ βοῦττιν, καὶ χριστιανὸς ἀποθνήσκω· Καὶ ἀκούσας ταῦτα ὁ λαὸς ὁ θεωρῶν ἐν τῷ θεάτρῳ τῆς Ἡλιουπολιτῶν πόλεως ἐμάνη σφόδρα· καὶ ὁρμήσαντες ἐκ τῶν βάθρων εἰς τὴν θυμέλην, κρατήσαντες τὸν ἅγιον Γελάσινον ἔξω τοῦ θεάτρου, ὡς φορεῖ τὰ λευκὰ ἱμάτια αὐτοῦ, λιθοβολήσαντες ἐφόνευσαν αὐτόν, καὶ οὕτως ἐτελειώθη ὁ δίκαιος. Καὶ λαβόντες τὸ λείψανον αὐτοῦ οἱ ἐκ τοῦ γένους αὐτοῦ ἀπήγαγον αὐτὸ εἰς τὴν κώμην τὴν λεγομένην Μαριάμμην, ὅθεν ὑπῆρχεν, ἔξω Ἡλιουπόλεως, καὶ ἐκεῖ ἔκτισαν αὐτῷ εὐκτήριον οἶκον (2) ».

Ἐν ἔτει (298) « Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ (14 Ἀπριλίου) μνήμη τοῦ ἁγίου μάρτυρος Ἀρδαλίωνος τοῦ Μίμου. Οὗτος ἦν κατὰ τοὺς χρόνους Μαξιμιανοῦ τοῦ βασιλέως (3), ἐν τοῖς θεάτροις μιμού-

ἅγιον Γελάσιον (οὕτω καλούμενον) ἐπίγραμμα, τὸ ὁποῖον ἐτύπωσαν καὶ οἱ Βολλανδισταὶ (Acta Sanctorum, Februarius τόμ. III, σελ. 675).

Φώτισμα μέλλων ἐκγελᾷν γελᾷς πλάνην·
πλυθεὶς δέ, Γελάσιε, ἐκτέμνῃ κάραν
βαπτισθείς, Γελάσιε, καὶ ἑβδόμῃ εἰκάδι τμηθείς.

(1) Ὁ Μαλαλᾶς (σελ. 314 ἐκδ. Βόννης) γράφει « Ἡλιουπόλει τῆς Φοινίκης ».

(2) Χρονικὸν Πασχάλιον, I, σελ. 513, ἐκδ. Βόννης, καὶ Μαλαλᾶς, σελ. 314-5.

(3) Ὁ Νικόδημος προσθέτει « ἐν ἔτει σϟη ».

μενος καὶ τὰ ἑτέρων ὑποκρινόμενος (1) παθη καὶ δράματα. Καί ποτε δόξαν αὐτῷ τὴν κατὰ τὸ μαρτύριον ἔνστασιν τῶν χριστιανῶν ὑποκρίνασθαι, ἀναρτηθείς, ὡς δῆθεν τοῖς θεοῖς μὴ προσάγων θυσίαν, ἐξέσθη. Ὡς οὖν ἐπ' αὐτῷ κρότος παρὰ τῶν θεατῶν ἦν, ἐπαινούντων αὐτοῦ τὴν ὑπόκρισιν ἅμα καὶ καρτερίαν, ἀνακραγὼν μέγα καὶ σιγὴν ἐπιτάξας τῷ δήμῳ, χριστιανὸν ἀληθείᾳ ἑαυτὸν ἀνεκήρυξεν. Ὅθεν τοῦ ἄρχοντος πολλὰ παραινέσαντος αὐτῷ μεταθέσθαι τὴν γνώμην, καὶ τοῦτο ποιῆσαι μὴ βουληθεὶς ἀλλ' ἐπιμένων τῇ εἰς Χριστὸν πίστει, πυρᾶς ἐξαφθείσης, ἐβλήθη ἐν αὐτῇ, καὶ τελειωθεὶς ἐν αὐτῇ, τὸν τοῦ μαρτυρίου στέφανον ἐδέξατο (2) ».

Ἐν ἔτει 362 « Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ (15 Σεπτεμβρίου) μνήμη τοῦ ἁγίου Πορφυρίου τοῦ ἀπὸ Μίμων. Ὅς ὑπὸ Ἰουλιανοῦ (3) κελευσθείς, τῶν γενεθλίων αὐτοῦ τελουμένων, διασῦραι καὶ καταπαῖξαι τὰ χριστιανῶν, ἐν τῷ μέλλειν αὐτὸν εἰς ὕδωρ καταδῦναι βαπτίζεσθαι, ἐξεβόησε: Βαπτίζεται Πορφύριος εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Καὶ ἀναδὺς καὶ ἀναδυσάμενος ἱμάτια λευκά, καὶ χριστιανὸν ἑαυτὸν ὁμολογήσας, καὶ παρρησιασάμενος ξίφει τὴν κεφαλὴν τέμνεται (4) ».

Τοιοῦτοι ἦσαν καὶ οἱ ἐπὶ Διοκλητιανοῦ μαρτυρήσαντες Γε-

---

(1) « Καταγινόμενος εἰς τὰ θεάτρα καὶ εἰς τὰς κωμῳδίας, μιμούμενος τὸν ἕνα καὶ τὸν ἄλλον καὶ ὑποκρινόμενος ». Νικόδημος.

(2) Μηναῖον Ἀπριλίου σελ. 57-8 ἐκδ. Βενετίας. Βασιλειανὸν Μαρτυρολόγιον, III, 59.

(3) « Οὗτος μῖμος ὤντας κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ παραβάτου Ἰουλιανοῦ, ἐν ἔτει τξα' ». Νικόδημος. Ὁ Βαρώνιος ὅμως (Martyr. Roman.) γράφει τὸ ἔτος 362.

(4) Μηναῖον Σεπτεμβρίου, σελ. 108. Νικοδήμου Συναξαριστής, Α', σελ. 53. Βασιλ. Μαρτυρολ. I, 43.

νέσιος ὁ Ρωμαῖος καὶ Φιλήμων ὁ Αἰγύπτιος, εἰς τοὺς ὁποίους ἡ ἐκκλησία ὁμοίως ἀπέδωκε τιμὰς ἁγίων (1).

Αἱ ἀπὸ τῆς σκηνῆς διακωμῳδήσεις τῆς προγεγραμμένης θρησκείας ἦσαν βεβαίως μία τῶν σκληροτέρων βασάνων τῶν τότε χριστιανῶν, οἵτινες θὰ ἐπροτίμων ν' ἀνταλλάξωσι τὴν ἰδίαν ζωὴν πρὸς τὴν κατάργησιν αὐτῶν· τοῦτο ἔπραξαν βεβαίως πολλοί, ἡ ἐκκλησία ὅμως μνημονεύει τέσσαρας Βιθυνούς, τὸν Στράτωνα, Φίλιππον, Εὐτυχιανόν, καὶ τὸν Κυπριανόν, οἵτινες ἔσχον τὸ θάρρος νὰ κατηχῶσιν ἀναφανδὸν τοὺς δήμους, ἀποτρέποντες αὐτοὺς ἀπὸ τῆς εἰς τὰ θέατρα προσελεύσεως· καὶ κατώρθωσαν μὲν τὸν σκοπόν, ἐπλήρωσαν ὅμως διὰ τῆς κεφαλῆς των τὸ τολμηρὸν τοῦτο κατόρθωμα (2).

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω σαφῶς δηλοῦται ὅτι ὁ χριστιανισμὸς εἶχε κατὰ τοῦ θεάτρου παλαιὰς καὶ εὐλόγους ἀφορμὰς δυσαρεσκείας· ὅθεν καὶ ὁ πρῶτος αὐτοῦ θρίαμβος ἐξεδηλώθη διὰ φοβερᾶς καὶ συστηματικῆς κατὰ τοῦ προαιωνίου ἐχθροῦ κατακραυγῆς· ὡς ἀπὸ τοῦ Ρωμαϊκοῦ θεάτρου ἀντήχει ἡ τρομερὰ κραυγή: οἱ χριστιανοὶ εἰς τοὺς λέοντας! οὕτω καὶ νῦν ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος οἱ νικηταὶ ἐκραύγαζον: ἡ σκηνὴ εἰς τὸ πῦρ τὸ ἐξώτερον!

Ἀλλ' οἱ τότε χριστιανοὶ ἐν τῇ ἐξάψει αὐτῶν φαντασθέντες ὅτι θὰ ἐξηφάνιζον τὸ θέατρον ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς, δὲν ὑπελόγισαν καὶ τὰς ἐνδεχομένας συνεπείας τῆς τοιαύτης καταστροφῆς, πρὸς δὲ τοὺς ἁπλοϊκῶς ἐρωτῶντας πῶς θέλει ἀνα-

---

(1) Περὶ Γενεσίου βλ. Acta Sanctorum, Augustus, V, σελ. 122-123· περὶ δὲ Φιλήμονος τὴν αὐτὴν συλλογήν, Martius, tom. VIII, σελ. 751 καὶ 895, Παλλαδίου Λαυσαϊκὸν κεφ. 67, Συμεὼν Μεταφραστὴν τόμ. II, σελ. 552, καὶ Βασιλειανὸν Μαρτυρολόγιον, II, σελ. 29.

(2) Μηναῖον Αὐγούστου, σελ. 100. Βασιλειανὸν Μαρτυρολόγιον, III, σελ. 206, καὶ Νικοδήμου Συναξαριστὴς Β', σελ. 279.

πληρωθῇ τὸ ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ καρδίᾳ προσγενησόμενον κενόν, ἁπλοϊκῶς ἀπήντων: διὰ τοῦ περιπάτου καὶ τῶν ψαλμῶν τοῦ Δαυΐδ! βλέποντες ὅμως καταγελωμένην ὡς λίαν κωμικὴν τὴν πρότασιν, ἀλλὰ καὶ ἀποροῦντες καταλληλοτέρου ἐπιχειρήματος, ἐπὶ τέλους στενοχωρούμενοι εἰλικρινῶς ὡμολόγουν ὅτι χριστιανισμὸς καὶ ἑλληνισμὸς ἦσαν πράγματα ὅλως ἀσυμβίβαστα, ἑπομένως ἐκήρυττον τὴν ἥκιστα χριστιανικὴν ταύτην θεωρίαν: οἱ βάρβαροι δὲν ἔχουσι θέατρα! Αὐτὸ τὸ ἁπλοϊκὸν τοῦ Χρυσοστόμου ἀκροατήριον δὲν ἠδύνατο νὰ ἐννοήσῃ πῶς ὁ μέγας πατὴρ ἐξήντλει τὴν εὐγλωττίαν αὐτοῦ εἰς ἀδιάλειπτον κεραυνοβόλησιν τοσοῦτον ἀθώας θυμηδίας, τὴν ὁποίαν προαιώνιος παράδοσις ἀνεκήρυξεν ὡς ἠθικῆς διδασκαλεῖον (1)· πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως ὑπέδειξαν οἱ ἁγνοὶ ἐκεῖνοι χριστιανοὶ εἰς τὸν προσφιλῆ ῥήτορα, ὅτι οὐδόλως ἠννόουν τὸν κόσμον ἄνευ θεάτρου· πολλάκις γέροντες καὶ νέοι ἀφῆκαν ἔρημον τὴν ἐκκλησίαν ὅπως μὴ στερηθῶσι τῆς θεατρικῆς παραστάσεως· ὁ Χρυσόστομος μένων μόνος ἠπείλει ἵνα ἀποκόψῃ τῆς χριστιανικῆς πολιτείας τοὺς προτιμήσαντας τὰς κωμῳδίας τῶν μίμων ἀπὸ τοῦ θείου κηρύγματος· ἐννοῶν ὅμως τὸ ἀνωφελὲς καὶ ἐπικίνδυνον τῆς τοιαύτης ἀπειλῆς, προσεποιεῖτο λήθην τῶν συμβάντων καὶ ἐξ ἀπροόπτου ἐπανερχόμενος εἰς τὸ αὐτὸ θέμα προσεπάθει διὰ τῶν αὐτῶν πάντοτε ἐπιχειρημάτων ν' ἀποτρέψῃ τοὺς χριστιανοὺς ἀπὸ τοῦ διαβολικοῦ σχολείου· παραδόξως δὲ συνεχῶς διεκόπτετο ὑπὸ γογγυσμῶν καὶ ἀποτόμων διαμαρτυρήσεων ὅτι ἐματαιοπόνει ἐπιζητῶν τὴν κατάργησιν τοῦ τοιούτου ἐθίμου. Ὁ ῥήτωρ ἐξαντλήσας τοὺς κατὰ τῆς θυμέλης κεραυνούς του, ἐπὶ τέλους προσέφυγεν εἰς ἀτυχέστατον ἐπιχείρημα, λέγων ὅτι

(1) Χρυσοστόμου ἅπαντα ἐκδ. Montfaucon, VI, 100, 101, καὶ II, 157.

οἱ χριστιανοὶ πρέπει νὰ προτιμήσωσι τοῦ ἑλληνικοῦ τούτου πολιτισμοῦ αὐτὴν τῶν βαρβάρων τὴν ἀμουσίαν! (1) Ἐν τῇ θέρμῃ μάλιστα τοῦ ἀντιθεατρικοῦ μίσους αὐτοῦ ὁ Χρυσόστομος ἐκήρυττεν ὅτι σὺν τῇ σκηνῇ πρέπει νὰ ἐκλείψωσι καὶ αὐτὰ τὰ ἀθωότατα τῶν ᾀσμάτων, οἷον τὰ τῶν τιτθῶν βαυκαλίσματα, τῶν ὑφαινουσῶν γυναικῶν, τῶν ἁλιέων, καὶ πᾶν τι τοιοῦτον· ἐπειδὴ δὲ πολλοὶ τῷ ἀπέτεινον τὴν εὔλογον ἐρώτησιν: ἀλλὰ διὰ τίνος ν' ἀντικαταστήσωμεν ταῦτα; διὰ τῶν ψαλμῶν τοῦ Δαυΐδ! ἐκραύγαζεν ὁ χριστιανικώτατος ῥήτωρ (2). Ἀγνοοῦνται τὰ πρακτικὰ ἀποτελέσματα τοῦ πρὸς τὸ θέατρον συστηματικοῦ τούτου πολέμου, οὔτε ὅμως αὐτὸς ὁ Χρυσόστομος φαίνεται εὐχαριστημένος ἐπὶ τοῖς καρποῖς τοσοῦτον πολυμόχθου ἀγῶνος· μόλις καὶ μετὰ βίας κατωρθώθη ὁ προσηλυτισμὸς μιᾶς μιμάδος, ἥτις συνετισθεῖσα ἐκ τοῦ κηρύγματος ἀπεχαιρέτησε διὰ παντὸς τὴν σκηνὴν καὶ τὴν ἄλλην κοσμικὴν τύρβην (3)· τὸ σκληροτράχηλον ὅμως αὐτοῦ ποίμνιον οὐ μόνον ἐξηκολούθει συχνάζον τὰ θέατρα, ἀλλὰ καὶ κατεγέλα τῆς

---

(1) «Τί οὖν; ἀποκλείσομεν τὴν ὀρχήστραν, φησί, καὶ τῷ λόγῳ τῷ σῷ ἀνατραπήσεται;... εἴθε καθελεῖν δυνατὸν ἦν, μᾶλλον δέ, ἂν ἐθέλητε, τὸ ἡμέτερον μέρος καθήρηται καὶ κατέσκαπται· πλὴν ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο κελεύω· τὰ ἑστῶτα ποιήσατε ἄκυρα, ὅπερ μεῖζόν ἐστιν ἐγκώμιον τοῦ καθελεῖν· εἰ καὶ μηδένα ἕτερον, τοὺς γοῦν βαρβάρους ζηλώσατε· καὶ γὰρ πάσης τοιαύτης ἐκεῖνοι καθαρεύουσι θεωρίας· τίς οὖν ἡμῖν ἔσται ἀπολογία λοιπόν, ὅταν ἡμεῖς οἱ τοῦ οὐρανοῦ πολῖται καὶ τῶν χερουβὶμ συγχορευταὶ καὶ τῶν ἀγγέλων κοινωνοί, τῶν βαρβάρων χείρους ταύτῃ γινώμεθα;» τόμ. VII, σελ. 423-424.

(2) V, 132-134. VII, 424. XI, 392, 630.

(3) Τόμ. VII, σελ. 665-666.

ματαιοπονίας τοῦ ἀγαθοῦ ῥήτορος, ὡς αὐτὸς οὗτος συνεχῶς παραπονεῖται (1).

Ἀφοῦ δὲ οὕτω περὶ θεάτρου ἐσκέπτοντο οἱ ἁπλοϊκώτεροι τῶν χριστιανῶν, ἀναγκαίως πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι θερμότερον ὑπεστήριξαν τὴν καταπολεμουμένην σκηνὴν οὐ μόνον οἱ κατ' ἐπάγγελμα λόγιοι ἀλλὰ καὶ οἱ ὁπωσδήποτε ἐν τῇ ἑλληνικῇ παιδείᾳ ἀνατραφέντες. Οἱ πλεῖστοι τῶν τότε χριστιανῶν, εἰ καὶ ἐξ ἀνάγκης ὡμολόγησαν τὴν ἐπίσημον θρησκείαν τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους, ἐνδομύχως ἦσαν Ἕλληνες· οἱ τελευταῖοι οὗτοι, ἂν μετά τινος ἀπαθείας ἔβλεπον κατασκαπτομένους τοὺς παλαιοὺς ναοὺς καὶ βαρβάρως καταστρεφόμενα τοσαῦτα τῆς ἀνθρωπίνης μεγαλοφυΐας ἀριστουργήματα, δὲν ἠδύναντο ὅμως μετὰ τῆς αὐτῆς ἀπαθείας νὰ ἐκριζώσωσιν ἀπὸ τῆς καρδίας αὐτῶν ἔθιμα ἐρριζωμένα ἐν αὐτῇ ὑπὸ τῆς ἡδείας παραδόσεως μιᾶς ὅλης χιλιετηρίδος. Πρὸς τούτοις οἱ τοῦ θεάτρου διῶκται μὴ ὑπολογίσαντες τὸ ἐκ τοιαύτης ἐλλείψεως προσγενησόμενον κενόν, οὐδόλως ἐσκέφθησαν ἵνα ἀναπληρώσωσι τὴν παλαιὰν θυμηδίαν διὰ νέας καθαρῶς χριστιανικῆς καὶ οὕτω προλάβωσι τὴν ἐπελθοῦσαν ἀναπόφευκτον ἐκείνην παλινῳδίαν· διότι, ὡς γνωστόν, ὅταν ὕστερον ψυχρότερον ἐξετιμήθησαν τὰ πράγματα, οὐ μόνον τὸ θέατρον ἀφέθη ἀνενόχλητον, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἐκκλησίᾳ εἰσβαλὸν ἐμίανε τὰς ἱερωτέρας τοῦ χριστιανισμοῦ παραδόσεις.

Ἡ ὑπὲρ τοῦ διωκομένου θεάτρου συμπάθεια τῶν τότε κατ' ἐπιφάνειαν χριστιανῶν βεβαίως δὲν περιωρίσθη εἰς ἁπλοῦς γογγυσμούς, ἀλλὰ πιθανῶς διετρανώθη δι' ἐπιφοβωτέρας δηλώσεως· ἀγνοοῦντες τὰ κατ' αὐτήν, δυνάμεθα μετά τινος πιθανότητος νὰ τὴν ὑποθέσωμεν ἐκ γνωστῶν ἀποτελεσμάτων. Δύο ὅλας

(1) II, 152, 265, 318, 341. VIII, 6, 342-343. IX, 335.

ἑκατονταετηρίδας μετὰ τὸν τελικὸν τοῦ χριστιανισμοῦ θρίαμβον βλέπομεν οὐ μόνον τοὺς παιδαγωγοὺς διδάσκοντας κατ' ἰδίαν τοὺς μαθητὰς τὰ παλαιὰ δράματα, ἀλλὰ καὶ πάντας τοὺς τότε δικηγόρους, ἢ σοφιστάς, ἐκ πείσματος δημηγοροῦντας καὶ ὑπὲρ αὐτῶν τῶν ἐξηχρειωμένων μίμων. Οἱ σοφισταὶ οὗτοι, καίτοι χριστιανοὶ τὴν ἐπιφάνειαν καὶ μετά τινος χριστιανικοῦ ζήλου ἑρμηνεύοντες τὴν Παλαιὰν Διαθήκην, οὐχ ἧττον ἐν ταῖς δημηγορίαις αὐτῶν ἐπιδεικνύουσι τὸ κατὰ τῆς ἐπισήμου θρησκείας μῖσος, διότι οὔτε κἂν ἀναφέρωσί ποτε τὸ χριστιανικὸν ὄνομα· ὁ ἀναγινώσκων τὰς δημηγορίας τοῦ Προκοπίου καὶ τοῦ Χορικίου ἀμφιβάλλει ἂν οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι ἦσαν χριστιανοί, μᾶλλον δὲ πιστεύει ὅτι ἀκούει ἐνθουσιώδεις λάτρεις τῶν Ὀλυμπίων θεῶν καὶ τῶν ἑλληνικῶν ἡρώων· ἐξ ἄλλων δὲ διδομένων πληροφορούμεθα ὅτι οἱ χριστιανοὶ οὗτοι δικηγόροι οὐ μόνον ἐκθύμως ἐπροστάτευον τὸ θέατρον, ἀλλ' ὅτι ἐν αὐτῇ τῇ σκηνῇ ἐξεφώνουν τοὺς πανηγυρικοὺς λόγους (1), καὶ τὸ παραδοξότερον ὅτι διδάσκοντες τοὺς νόμους ἐφόρουν θεατρικὰς στολάς, ὅτι μετ' αὐτῶν τῶν μαθητῶν ἀνῆκον εἰς ὡρισμένα θέατρα, καὶ ἐπὶ τέλους ὅτι θεατρικὴ παράστασις παρηκολούθει εἰς τὴν ἀπόλυσιν παντὸς τελειοδιδάκτου· τὸ τελευταῖον τοῦτο ἔθιμον διατηρηθὲν μέχρι τέλους τῆς ἑβδόμης ἑκατονταετηρίδος (691) ῥητῶς ἀπηγορεύθη καὶ ἀνεθεματίσθη ὑπὸ τῆς ἐν Τρούλλῳ συνόδου (2).

---

(1) Χορικίου ἐπιτάφιος ἐπὶ Προκοπίῳ, § VI. παράβαλλε Προκοπίου ἐγκώμιον Ἀναστασίου ἐν ἀρχῇ (Villoison Anecdota Graeca, II, σελ. 28).

(2) « Τοὺς διδασκομένους τοὺς πολιτικοὺς νόμους μὴ δεῖν τοῖς Ἑλληνικοῖς ἔθεσι κεχρῆσθαι, μήτε μὴν ἐπὶ θεάτρων ἀνάγεσθαι, ἢ τὰς λεγομένας κυλίστρας ἐπιτελεῖν, ἢ παρὰ τὴν κοινὴν χρῆσιν στολὰς ἑαυτοῖς περιτιθέναι, μήτε καθ' ὃν καιρὸν τῶν μαθημάτων ἀπάρχωνται ἢ πρὸς τὸ τέλος αὐτῶν καταντῶσιν, ἢ καθόλου φάναι διὰ μέσης τῆς τοιαύτης παιδεύσεως· εἰ δέ τις ἀπὸ τοῦ νῦν τοῦτο πρᾶξαι τολμήσοι, ἀφοριζέσθω ».

Ἀλλὰ δὲν περιωρίσθησαν εἰς τοῦτο καὶ μόνον οἱ τοῦ θεάτρου ὑπερασπισταί· θρασύτεροί τινες τῶν σοφιστῶν τούτων ἐτόλμησαν ἵνα γράψωσι καὶ κωμῳδίας κατὰ τῆς ἐπιβληθείσης αὐτοῖς βασιλικῷ κελεύσματι θρησκείας· αἱ δὲ κωμῳδίαι αὗται, ἂν δὲν παρίσταντο δημοσίᾳ, ἐλάμβανον ὅμως τοιαύτην δημοσιότητα ὅπως ἐνοχλῶσι τὴν ἀκοὴν τῶν ζώντων πιστῶν καὶ ἐξερεθίζωσιν εἰς ἐκδίκησιν καὶ αὐτὰς τὰς σκιὰς τῶν μαρτύρων. Ὁ ἐν τῇ ἑβδόμῃ ἑκατονταετηρίδι ἀκμάσας Σωφρόνιος πατριάρχης τῶν Ἱεροσολύμων ἀφηγούμενος τὰ θαύματα τῶν Ἀλεξανδρέων ἁγίων Κύρου καὶ Ἰωάννου παρεμβάλλει καὶ τὴν ἑξῆς κατὰ τοῦ ἰατροσοφιστοῦ Γεσσίου ἐκδίκησιν τῶν μαρτύρων τούτων. Ἀσθενήσας τὰς ὠμοπλάτας ὁ Γέσσιος καὶ ἀπελπισθεὶς περὶ τῆς σωτηρίας, ἐπὶ τέλους ὑπὸ πολλῶν προτρεπόμενος κατέφυγεν εἰς τὸν ναὸν τῶν ἄνω θαυματουργῶν ἁγίων ἐξαιτούμενος τὴν θεραπείαν τοῦ νοσήματος· οἱ μάρτυρες καθ' ὕπνον αὐτῷ ἐμφανισθέντες ἐπιβάλλουσιν ὡς ὅρον τῆς αἰτουμένης θεραπείας τὴν ὑποχρέωσιν ὅπως φέρων ἐπὶ νώτῳ σάγμα ὄνου καὶ χαλινὸν ἐπὶ τῷ στόματι περιέλθῃ ἐν μέσῃ τῇ ἡμέρᾳ τὸν ναόν. Τίς δὲ ἦτο ὁ εἰς τοιαύτην πρωτάκουστον ἀτιμωτικὴν δοκιμασίαν ὑπὸ τῶν Ἀλεξανδρέων ἁγίων ὑποβληθείς; Ἐκ τῶν πρὸς αὐτὸν ἐπιστολῶν τοῦ σοφιστοῦ Προκοπίου πληροφορούμεθα ὅτι ὁ Γέσσιος οὗτος ἀκμάζων ἐν ἀρχῇ τῆς ἕκτης ἑκατονταετηρίδος ἦν Γαζαῖος τὴν πατρίδα, ὅτι μετήρχετο καὶ ἐδίδασκε τὴν ἰατρικὴν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, πρωτεύων οὐ μόνον ἐν τοῖς ὁμοτέχνοις ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς τοῦ Ἕλληνος λόγου θεραπευταῖς, σχολάζων δ' ἰδίως περὶ δραματικὰς μελέτας· ἀλλ' ὁ πατριάρχης Σωφρόνιος ῥητῶς λέγει ὅτι ἐκωμῴδει τὴν διὰ τῆς βίας ἐπιβλη-

---

Κανὼν 71 τῆς ἐν Τρούλλῳ ἕκτης συνόδου· βλέπε καὶ τὰς εἰς τοῦτον ἑρμηνείας Βαλσαμῶνος, Ζωναρᾶ καὶ Ἀριστηνοῦ.

θεῖσαν αὐτῷ χριστιανικὴν πίστιν, ἡ δὲ κωμῴδησις αὕτη δὲν πρέπει νὰ ἐννοηθῇ ὡς ἁπλῆ μεμψιμοιρία, διότι τότε δὲν ἔχει λόγον ὁ ὑπὸ τῶν ἁγίων ἐπιβληθεὶς αὐτῷ θεατρισμός, ἀλλ' ὡς συγγραφὴ πραγματικῶν κατὰ τοῦ χριστιανισμοῦ κωμῳδιῶν (1).

Εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην πρέπει νὰ καταταχθῶσι καὶ οἱ διὰ γελοιογραφικῶν πινάκων θεατρίζοντες τὸν χριστιανισμόν· τοιοῦτος ἦτο καὶ ὁ περὶ τὰ τέλη τῆς τετάρτης ἑκατονταετηρίδος ἔπαρχος τῆς Ρώμης Πέρσης διακωμῳδῶν διὰ τοιούτων πινάκων τοὺς εἰς θείαν βοήθειαν ὑπὸ τῶν τότε χριστιανῶν ἀποδιδομένους θριάμβους τῶν Ρωμαϊκῶν ὅπλων (2)· εἶναι μάλιστα ἄπορον πῶς οἱ υἱοὶ τοῦ μεγάλου Θεοδοσίου ἔδειξαν ἀνοχὴν πρὸς ἕνα γελοιαστὴν τῆς πίστεως αὐτῶν, διακωμῳδοῦντα μάλιστα αὐτὴν τὴν στρατιωτικὴν δόξαν τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους.

---

(1) « Σοφιστὴς ὁ Γέσιος ὑπῆρχε σοφώτατος, οὐ λόγους ῥητορικοὺς ἐξηγούμενος, ἀλλὰ τέχνης ἰατρικῆς προϊστάμενος, καὶ ταύτης σὺν ἀκριβείᾳ διδάσκαλος τοῖς μανθάνουσι κατ' ἐκεῖνο καιροῦ γνωριζόμενος· οὗτος ὁ σοφὸς ἐν λόγοις αἰρόμενος, καὶ καλλίστοις ἰατροῖς φημιζόμενος, Ἑλληνικῆς οὐκ ἦν ὁ τρισάθλιος δεισιδαιμονίας ἐλεύθερος, καὶ τὸ ἀκούσιον αὐτοῦ ἐθριάμβευε βάπτισμα ὅπερ ἀπειλὴν φοβηθεὶς βασιλικὴν ἐβαπτίσατο, καὶ τοῦ θείου λουτῆρος ἀνιών, τὸ Ὁμηρικὸν ἐκεῖνο δυσσεβῶς ἀπεφθέγξατο

Αἴας δ' ἐξαπόλωλεν, ἐπεὶ πίεν ἁλμυρὸν ὕδωρ.

Ταύτην οὖν, καὶ μυηθεὶς τὰ θειότατα, κρύπτων παρ' ἑαυτῷ τὴν δυσσέβειαν, ἐκωμῴδει μὲν ἀεὶ χριστιανοὺς ὡς τὸν Χριστὸν ἀλογώτατα σέβοντας καὶ τοῖς ἐνθέοις αὐτοῦ νόμοις δουλεύοντας, ἄλλα τε πολλὰ βδελυρῶς ἐρευγόμενος, κἀκ τοῦ πονηροῦ τῆς καρδίας θησαυροῦ τὰ πονηρὰ προφερόμενος ῥήματα... ἐκωμῴδει δὲ καὶ Κῦρον καὶ Ἰωάννην τοὺς μάρτυρας ὡς ἐκ τέχνης ἰατρικῆς θεραπεύοντας τὰ τῶν ἀνθρώπων νοσήματα καὶ οὐκ ἐκ θείας τινὸς καὶ ὑπερτάτης δυνάμεως ». Διήγησις θαυμάτων τῶν ἁγίων Κύρου καὶ Ἰωάννου ἐν Maii, Spicilegium Romanum, III, σελ. 303 κ' ἑπ.

(2) Εὐνάπιος, 78 (Historici Minores, I, σελ. 263).

Ἐν τῇ πρώτῃ ἐκρήξει τοῦ πρὸς αὐτὸ πολέμου τὸ θέατρον συναισθανθὲν τὸν κίνδυνον ἐπολιτεύθη συνετῶς, ἐντελῶς ἀποσχὸν πάσης κατὰ τοῦ ἰσχύοντος ἐχθροῦ ἐπιδείξεως· συγχρόνως ὅμως μελετῆσαν τὸν χαρακτῆρα καὶ τὰ ἐλαττώματα τῶν διωκτῶν αὐτοῦ ἡτοίμασε τὰς ἀναλόγους κωμῳδίας καὶ ἐκαραδόκει τὴν κατάλληλον στιγμὴν πρὸς ἀντεκδίκησιν διὰ τοῦ φοβεροῦ αὐτοῦ ὅπλου (1)· τοιαύτην δὲ εὐκαιρίαν τῷ ἐχορήγησαν αὐτοὶ οἱ ἐχθροί, διαπληκτιζόμενοι καθ' ἑκάστην πρὸς ἀλλήλους περὶ σμικρῶν καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον προσωπικῶν ζητημάτων, εἰς τὰ ὁποῖα οὔτε ἡ βασιλεία οὔτε ἡ ὑγιεστέρα τοῦ κράτους μερὶς ἐνδιεφέροντο. Ἐν ἔτει 379—380 οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει χριστιανοὶ διῃρέθησαν εἰς δύο μερίδας μετὰ πολλοῦ πείσματος διαμαχομένας, καὶ τῆς μὲν πρώτης ἀρχηγὸς ἦν αὐτὸς ὁ πατριάρχης Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός, τῆς δὲ δευτέρας ὁ ἐξ Ἀλεξανδρείας Μάξιμος ὁ ἐπιλεγόμενος Κυνικός· ὁ τελευταῖος οὗτος συνεδέετο πρὸς τὸ θέατρον δι' ἀγνώστων ἡμῖν δεσμῶν, διότι μετὰ τὴν ἐκ τῆς ἐκκλησίας ἀποβολὴν αὐτοῦ ἐν οἰκίᾳ χοραύλου συνελθόντες οἱ ὀπαδοὶ προέβησαν εἰς τὴν σκανδαλώδη χειροτονίαν (2). Διαρκοῦντος τοῦ ἀγῶνος τούτου ἐν τῷ θεάτρῳ παρίστατο κωμῳδία ὑπόθεσιν ἔχουσα τοὺς διαπληκτιζομένους χριστιανοὺς καὶ καθαπτομένη ἰδίως τοῦ ἁγίου καὶ ἀθώου Καππαδόκου, ὅστις ἐγένετο θῦμα ἁπλοϊκῆς συμπαθείας πρὸς τὸν κυνικὸν Αἰγύπτιον (3).

---

(1) « Σαίνει ὁ ἐχθρός, οὐχ ὅτι ἐπαινεῖ, ἀλλ' ὅτι θησαυρίζει πικρῶς, ἵν' ἐν καιρῷ τὸν ἰὸν ἐμέσῃ κατὰ τοῦ πιστεύσαντος » λέγει περὶ τοῦ τότε θεάτρου Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός· τόμ. I, σελ. 418, ἐκδ. Βενεδικτίνων.

(2) Βίος Γρηγορίου, αὐτόθι, σελ. CXLVI.

(3) « Διὰ ταῦτα σιωπᾶται τὰ παλαιά, καὶ κωμῳδεῖται τὰ νέα· κωμῳδία γὰρ τοῖς ἐχθροῖς ἡ ἐμὴ τραγῳδία· διὰ τοῦτο τῶν ἐκκλησιῶν

Ὁμοία δὲ κωμῳδία ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ παρέστη θεάτρου, διαρκοῦντος τοῦ πρὸς τὸν Χρυσόστομον ἐμπαθοῦς πολέμου τοῦ Σεβεριανοῦ καὶ Ἀντιόχου. Καὶ ὡς μὲν λέγει συγγραφεὺς ἐχθρικώτατα διακείμενος πρὸς τοὺς τελευταίους δύο ἐπισκόπους, ὁ Παλλάδιος, διὰ τῶν κωμῳδιῶν ἐκείνων ἐχλευάζετο ἡ πρὸς τὸν Χρυσόστομον ὕπουλος ἀντιπολίτευσις τοῦ Σεβεριανοῦ καὶ τοῦ Ἀντιόχου (1), οὐδὲν ὅμως κωλύει ἵνα ὑποθέσωμεν ὅτι ἀφοῦ οἱ σκηνικοὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐτόλμησαν ἵνα οὕτω διακωμῳδήσωσι δύο ἐπισκόπους τοσοῦτον ἐν τῇ αὐλῇ ἰσχύοντας, μετὰ τῆς αὐτῆς ἢ καὶ πλείονος εὐκολίας ἠδύναντο νὰ θεατρίσωσι καὶ αὐτὸν τὸν Χρυσόστομον, πρὸς ὃν οὐ μόνον ἡ Εὐδοξία δυσμενῶς διέκειτο, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ θέατρον ἔτρεφε προσωπικὴν ἀντιπάθειαν, διότι οὐδεὶς τῶν πατέρων προσέβαλεν

ὀφείλομεν οὐκ ὀλίγον καὶ τῇ σκηνῇ προσεθήκαμεν, καὶ ταῦτα ἐν τοιαύτῃ πόλει, ἣ σπουδάζει τὰ τοῦ Θεοῦ παίζειν ὥς πέρ τι ἕτερον, καὶ θᾶττόν ἄν τι τῶν ἐπαινουμένων γελάσειεν, ἢ παρίδοι τι τῶν γελοίων ἀγέλαστον». Λόγος Εἰρηνικὸς Β' λεχθεὶς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπὶ τῇ γενομένῃ τῷ λαῷ φιλονεικίᾳ περὶ ἐπισκόπων τινῶν διενεχθέντων πρὸς ἀλλήλους. Ι, σελ. 419, παρ. καὶ σελ. 218.

«Καὶ γεγόναμεν θέατρον καινὸν οὐχ ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις, οἷον ὁ γενναιότατος τῶν ἀθλητῶν Παῦλος πρὸς τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας ἀγωνιζόμενος, ἀλλὰ πᾶσι μικροῦ τοῖς πονηροῖς, καὶ ἐπὶ παντὸς καιροῦ καὶ τόπου, ἐν ἀγοραῖς, ἐν πότοις, ἐν εὐφροσύναις, ἐν πένθεσιν· ἤδη δὲ προήλθομεν καὶ μέχρι τῆς σκηνῆς (ὃ μικροῦ καὶ δακρύω λέγων) καὶ μετὰ τῶν ἀσελγεστάτων γελώμεθα, καὶ οὐδὲν οὕτω τερπνὸν τῶν ἀκουσμάτων καὶ θεαμάτων, ὡς χριστιανὸς κωμῳδούμενος». Ἀπολογητικός, σελ. 52, αὐτόθι.

(1) «Περὶ Σευηριανοῦ καὶ Ἀντιόχου, οὓς τάχιον μετελεύσεται ἡ θεία δίκη, τί δεῖ καὶ λέγειν; ὧν τὰς νεωτεροποιίας καὶ τὰ κοσμικὰ ᾄδουσι θέατρα». Παλλάδιος, περὶ βίου καὶ πολιτείας Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, σελ. 72. Parisiis, 1680.

αὐτὸ μετὰ τοσούτου πείσματος ὅσον ὁ μέγας τῆς Κωνσταντινουπόλεως πατριάρχης.

Οἱ κατὰ τοῦ θεάτρου λόγοι τοῦ Χρυσοστόμου οὐ μόνον χαρακτηρίζουσι τὸ πρὸς τὴν θυμέλην μῖσος τῶν τότε χριστιανῶν, ἀλλὰ καὶ ἐξεικονίζουσι τὴν τότε κατάστασιν τῶν σκηνικῶν ὡς καί τινας τῶν ὑπ' αὐτῶν διδομένων παραστάσεων· διὰ ταῦτα δ' ἐθεώρησα ἐπάναγκες ἵνα ἐπισυνάψω τὰς περιεργοτέρας τῶν λόγων τούτων περικοπάς.

« Οὐ τοίνυν ἡμέτερον τὸ γελᾷν διηνεκῶς καὶ θρύπτεσθαι καὶ τρυφᾷν, ἀλλὰ τῶν ἐπὶ σκηνῆς, τῶν πορνευομένων γυναικῶν, τῶν εἰς τοῦτο ἐξευρημένων ἀνδρῶν, τῶν παρασίτων, τῶν κολάκων. Οὐ τῶν ἐπὶ τὸν οὐρανὸν κεκλημένων, οὐ τῶν εἰς τὴν ἄνω πόλιν ἐγγεγραμμένων, οὐ τῶν ὅπλα βασταζόντων πνευματικά, ἀλλὰ τῶν τῷ διαβόλῳ τελουμένων· ἐκεῖνος γάρ ἐστιν, ἐκεῖνος ὁ καὶ τέχνην τὸ πρᾶγμα ποιήσας, ἵνα τοὺς στρατιώτας ἑλκύσῃ τοῦ Χριστοῦ, καὶ μαλακώτερα αὐτῶν ποιήσῃ τῆς προθυμίας τὰ νεῦρα· διὰ τοῦτο καὶ θέατρα ᾠκοδόμησεν ἐν ταῖς πόλεσι καὶ τοὺς γελωτοποιοὺς ἐκείνους ἀσκήσας διὰ τῆς ἐκείνων λύμης κατὰ τῆς πόλεως ἁπάσης τὸν τοιοῦτον ἐγείρει λοιμόν· ἃ φεύγειν ὁ Παῦλος ἐκέλευσε, τὴν μωρολογίαν καὶ τὴν εὐτραπελίαν φημί, ταῦτα διώκειν ἀναπείθων· καὶ τὸ δὴ χαλεπώτερον τούτων, ἡ τοῦ γέλωτός ἐστιν ὑπόθεσις· ὅταν μὲν γὰρ βλάσφημόν τι εἴπωσιν ἢ αἰσχρὸν οἱ μῖμοι τῶν γελοίων ἐκείνων, τότε πολλοὶ τῶν ἀνοητοτέρων γελῶσι καὶ τέρπονται, ὑπὲρ ὧν αὐτοὺς λιθάζειν ἐχρῆν, ὑπὲρ τούτων κροτοῦντες, καὶ τὴν κάμινον τοῦ πυρὸς διὰ τῆς ἡδονῆς ταύτης κατὰ τῆς ἑαυτῶν ἕλκοντες κεφαλῆς· οἱ γὰρ ἐπαινοῦντες τοὺς τὰ τοιαῦτα λέγοντας, οὗτοι μάλιστά εἰσιν οἱ λέγειν ἀναπείθοντες· διὸ καὶ τῆς κολάσεως τῆς ἐπὶ τούτοις κειμένης, δικαιότερον ἂν εἶεν ὑπεύθυνοι.

« Εἰ γὰρ μηδεὶς ἦν ὁ τὰ τοιαῦτα θεώμενος, οὐδ' ἂν ὁ ἀ-

γωνιζόμενος ἦν· ὅταν δὲ ἴδωσιν ὑμᾶς καὶ ἐργαστήρια καὶ τέχνας καὶ τὴν ἐκ τούτων πρόσοδον, καὶ πάντα ἁπλῶς ὑπὲρ τῆς ἐκείνων διατριβῆς ἀφέντας, μείζονα δέχονται τὴν προθυμίαν καὶ πλείονα περὶ ταῦτα ποιοῦνται σπουδήν· καὶ ταῦτα οὐκ ἐκείνους ἀπαλλάττων ἐγκλημάτων λέγω, ἀλλ' ἵνα ὑμεῖς μάθητε ὅτι τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν ῥίζαν τῆς τοιαύτης παρανομίας ὑμεῖς μάλιστά ἐστε οἱ παρέχοντες, οἱ τὴν ἡμέραν ἅπασαν εἰς ταῦτα ἀναλίσκοντες, καὶ τὰ σεμνὰ τοῦ γάμου πράγματα ἐκπομπεύοντες καὶ τὸ μυστήριον τὸ μέγα παραδειγματίζοντες· οὐδὲ γὰρ οὕτως ἐκεῖνος ὁ ταῦτα ὑποκρινόμενός ἐστιν ὁ πλημμελῶν, ὡς πρὸ ἐκείνου σὺ ὁ ταῦτα κελεύων ποιεῖν· μᾶλλον δὲ οὐ κελεύων μόνον, ἀλλὰ καὶ σπουδάζων καὶ εὐφραινόμενος, καὶ γελῶν, καὶ ἐπαινῶν τὰ γινόμενα, καὶ παντὶ τρόπῳ συγκροτῶν τὰ τοιαῦτα ἐργαστήρια τῶν δαιμόνων. Ποίοις οὖν ὀφθαλμοῖς, εἰπέ μοι, λοιπὸν τὴν γυναῖκα ἐπὶ τῆς οἰκίας ὄψει, ἰδὼν αὐτὴν ὑβριζομένην ἐκεῖ; πῶς δὲ οὐκ ἐρυθριᾷς ἀναμιμνησκόμενος τῆς συνοίκου, ἡνίκα ἂν τὴν φύσιν αὐτὴν παραδειγματιζομένην ἴδῃς;

« Μὴ γάρ μοι τοῦτο εἴπῃς, ὅτι ὑπόκρισίς ἐστι τὰ γινόμενα· ἡ γὰρ ὑπόκρισις αὕτη πολλοὺς εἰργάσατο μοιχούς, καὶ πολλὰς ἀνέτρεψεν οἰκίας· καὶ διὰ τοῦτο μάλιστα στένω, ὅτι οὐδὲ δοκεῖ πονηρὸν εἶναι τὸ γινόμενον· ἀλλὰ καὶ κρότοι, καὶ κραυγαί, καὶ γέλως πολύς, μοιχείας τολμωμένης τοσαύτης· τί λέγεις; ὑπόκρισις τὰ γενόμενα; δι' αὐτὸ μὲν τοῦτο μυρίων ἂν εἶεν ἐκεῖνοι θανάτων ἄξιοι, ὅτι ἃ φεύγειν οἱ νόμοι καλέουσιν ἅπαντες, ταῦτα μιμεῖσθαι ἐσπουδάκασιν ἐκεῖνοι· εἰ γὰρ αὐτὸ κακόν, καὶ ἡ μίμησις τούτου κακόν. Καὶ οὔπω λέγω πόσους ἐργάζονται μοιχοὺς οἱ τὰ τοιαῦτα τῆς μοιχείας ὑποκρινόμενοι δράματα· πῶς ἰταμοὺς καὶ ἀναισχύντους κατασκευάζουσι τοὺς τῶν τοιούτων θεωρούς· οὐδὲν γὰρ πορνικώτερον οὐδὲ ἰταμώτερον ὀφθαλμοῦ τοιαῦτα βλέπειν ἀνεχομένου.

Σὺ δὲ ἐν ἀγορᾷ μὲν οὐκ ἂν ἕλοιο γυναῖκα γυμνουμένην ἰδεῖν, μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἐν οἰκίᾳ, ἀλλὰ καὶ ὕβριν τὸ πρᾶγμα καλεῖς· ἐπὶ δὲ τὸ θέατρον ἀναβαίνεις, ἵνα τὸ κοινὸν τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν γυναικῶν ἐνυβρίσῃς γένος, καὶ τοὺς σαυτοῦ αἰσχύνῃς ὀφθαλμούς; μὴ γὰρ δὴ τοῦτο εἴπῃς, ὅτι πόρνη ἐστιν ἡ γυμνουμένη, ἀλλ' ὅτι ἡ αὐτὴ φύσις καὶ τὸ σῶμα τὸ αὐτὸ καὶ τῆς πόρνης καὶ τῆς ἐλευθέρας· εἰ γὰρ οὐδὲν ἄτοπον τοῦτο, τίνος ἕνεκεν ἐπ' ἀγορᾶς ἂν ἴδῃς τοῦτο γινόμενον, καὶ αὐτὸς ἀποπηδᾷς, καὶ τὴν ἀσχημονοῦσαν ἐλαύνεις; ὅταν διῃρημένοι ὦμεν, τότε ἄτοπον τὸ τοιοῦτον, ὅταν δὲ συνηγμένοι καὶ πάντες ὁμοῦ καθήμενοι, οὐκ ἔτι ὁμοίως αἰσχρόν; Ἀλλὰ γέλως ταῦτα καὶ ὄνειδος καὶ ἐσχάτης παραπληξίας ῥήματα· καὶ βέλτιον πηλῷ καὶ βορβόρῳ τὴν ὄψιν ἀναχρῶσαι πᾶσαν ἢ τοιαύτην θεωρῆσαι παρανομίαν (1).

« Οἱ μὴ ἁπλῶς, μηδὲ ἀπὸ ταὐτομάτου, ἀλλ' ἀπὸ σπουδῆς τοσαύτης, ὡς καὶ τῆς ἐκκλησίας ὑπεριδεῖν, καὶ διὰ τοῦτο ἀναβάντες ἐκεῖ, καὶ διημερεύσαντες καὶ ταῖς ὄψεσι τῶν ἠτιμωμένων γυναικῶν ἐκείνων προσηλωμένοι, πῶς δυνήσονται λέγειν, ὅτι οὐ πρὸς ἐπιθυμίαν εἶδον; ὅπου καὶ ῥήματα διακεκλασμένα, καὶ ᾄσματα πορνικά, καὶ φωνὴ πολλὴν ἡδονὴν ἔχουσα, καὶ ὀφθαλμῶν ὑπογραφαὶ καὶ ἐντρίμματα παρειᾶς, καὶ στολὴ περιεργότερον συγκειμένη, καὶ σχῆμα γοητείας γέμον, καὶ ἕτεραι πολλαὶ μαγγανεῖαι πρὸς ἀπάτην καὶ δέλεαρ τῶν ὁρώντων κατεσκευασμέναι, καὶ ῥᾳθυμία ψυχῆς τῶν θεωμένων, καὶ πολλὴ ἡ διάχυσις καὶ ἡ παρὰ τοῦ τόπου πρὸς ἀσέλγειαν παράκλησις, καὶ ἡ τῶν φθασάντων καὶ ἡ τῶν μετὰ ταῦτα ἀκουσμάτων, ἢ διὰ τῶν συρίγγων, ἢ διὰ τῶν αὐλῶν καὶ τῶν ἄλ-

---

(1) Εἰς Ματθαῖον ὁμιλία VII, (Χρυσοστόμου ἅπαντα ἐκδ. Montfaucon, τόμ. VII, σελ. 99-101).

λων τῶν τοιούτων μελῳδία καταγοητεύουσα καὶ τὸ στερρὸν τῆς διανοίας καταμαλάττουσα, καὶ ταῖς τῶν πορνῶν ἐπιβουλαῖς προευτρεπίζουσα τὰς τῶν καθημένων ψυχὰς καὶ εὐαλώτους ποιοῦσα (1).

«Ὅταν γὰρ ὑπὸ τῆς ἐκεῖ θεωρίας διαχυθῇς, καὶ χαυνότερος γενόμενος καὶ ἀσελγέστερος καὶ σωφροσύνης ἁπάσης ἐχθρός, ἐπανελθὼν ἴδῃς τὴν γυναῖκα τὴν ἰδίαν, ἀηδέστερον ὄψει πάντως, οἷα ἂν ᾖ· ὑπὸ γὰρ τῆς ἐν τοῖς θεάτροις ἐμπρησθεὶς ἐπιθυμίας, καὶ ὑπὸ τῆς ξένης ἐκείνης θεωρίας ἁλοὺς τῆς γεγοητευμένης, τὴν σώφρονα καὶ κοσμίαν καὶ τοῦ βίου παντὸς κοινωνὸν ἀτιμάζεις, ὑβρίζεις, μυρίοις περιβάλλεις ὀνείδεσιν οὐδὲν ἔχων ὅλως ἐγκαλέσαι· ἀλλ' αἰσχυνόμενος τὸ πάθος εἰπεῖν καὶ τὸ τραῦμα δεῖξαι, ὅπερ ἐκεῖθεν λαβὼν ἐπανῆλθες, ἑτέρας πλέκεις προφάσεις, ἀφορμὰς ζητῶν ἀπεχθείας ἀλόγους, καὶ τῶν μὲν οἴκοι πάντων ὑπερορῶν, πρὸς δὲ τὴν μιαρὰν καὶ ἀκάθαρτον κεχηνὼς ἐκείνην ἐπιθυμίαν, παρ' ἧς τὸ τραῦμα ἐδέξω· καὶ τὴν ἠχὴν τῆς φωνῆς ἔχων ἐγκαθημένην τῇ ψυχῇ ἔναυλον, καὶ τὸ σχῆμα καὶ τὸ βλέμμα καὶ τὰ κινήματα καὶ πάντα τῆς πορνείας τὰ εἴδωλα, οὐδὲν μεθ' ἡδονῆς ὁρᾷς τῶν ἐπὶ τῆς οἰκίας (2).

« Τίς γὰρ ὑμῶν, εἰπέ μοι, τῶν ἐνταῦθα ἑστηκότων, ψαλμὸν ἕνα ἀπαιτηθεὶς εἰπεῖν δύναιτ' ἄν, ἢ ἄλλο τι μέρος τῶν θείων

---

(1) Ὁμιλία 3 περὶ Δαυὶδ (τόμ. IV, σελ. 769-771), παρακατιὼν δὲ ἀποκαλῶν τὰ θέατρα «διαβολικὰς πομπάς, ἀκούσματα σατανικά, καὶ ᾄσματα πορνείας γέμοντα....» ἐπιφέρει «οὐ δέδοικας, ἄνθρωπε, τοῖς αὐτοῖς ὀφθαλμοῖς καὶ τὴν κλίνην τὴν ἐπὶ τῆς ὀρχήστρας βλέπων, ἔνθα τὰ μυσαρὰ τελεῖται τῆς μοιχείας δράματα;» παράβαλλε καὶ ὁμιλίαν 4 εἰς τὴν ἁγίαν Ἄνναν (IV, 729-732).

(2) Αὐτόθι.

γραφῶν; οὐκ ἔστιν οὐδείς... καὶ γὰρ εἰ βουληθείη τις ὑμᾶς ᾠδὰς ἐξετάσαι διαβολικάς, καὶ πορνικὰ καὶ κατακεκλασμένα μέλη, πολλοὺς εὑρήσει μετὰ ἀκριβείας ταῦτα εἰδότας καὶ μετὰ πολλῆς αὐτὰ ἀπαγγέλοντας τῆς ἡδονῆς (1).

« Καὶ οἱ μὲν βάρβαροι (οἱ Μάγοι) πρὶν ἰδεῖν αὐτὸν (τὸν Χριστὸν) τοσαύτην ἤνυσαν ὁδὸν δι' αὐτόν· σὺ δὲ οὐδὲ μετὰ τὸ ἰδεῖν ἐκείνους ζηλοῖς· ἀλλ' ἀφεὶς αὐτὸν μετὰ τὸ ἰδεῖν, τρέχεις ἵνα τὸν μῖμον ἴδῃς· τῶν γὰρ αὐτῶν ἅπτομαι πάλιν ὧν καὶ πρώην· καὶ κείμενον τὸν Χριστὸν ὁρῶν ἐπὶ φάτνης, καταλιμπάνεις, ἵνα γυναῖκας ἐπὶ σκηνῆς ἴδῃς· πόσον οὐκ ἄξια ταῦτα σκηπτῶν;... καὶ σὺ ταύτην ἀφεὶς τρέχεις εἰς τὸ θέατρον ἰδεῖν νηχομένας γυναῖκας (2), καὶ φύσιν παραδειγματιζομένην, καταλιπὼν τὸν Χριστὸν παρὰ τὴν πηγὴν καθήμενον.

« Σὺ δὲ ἀφεὶς τὴν πηγὴν τοῦ αἵματος, τὸ ποτήριον τὸ φρικῶδες, εἰς τὴν πηγὴν ἀπέρχῃ τὴν διαβολικήν, ὥστε νηχομένην πόρνην ἰδεῖν καὶ ναυάγιον ὑπομεῖναι ψυχῆς· τὸ γὰρ ὕδωρ ἐκεῖνο πέλαγος ἀσελγείας ἐστιν, οὐ σώματα ποιοῦν ὑποβρύχια, ἀλλὰ ψυχῶν ναυάγια ἐργαζόμενον· ἀλλ' ἡ μὲν νήχεται γυμνουμένη τὸ σῶμα, σὺ δὲ ὁρῶν καταποντίζῃ πρὸς τὸν τῆς ἀσελγείας βυθόν.... ἀλλὰ τὸ χαλεπώτερον ἐκεῖνό ἐστιν,

---

(1) Τόμ. VII, σελ. 29.

(2) Γινώσκοντες ὅτι οἱ τότε ὡς καὶ οἱ μετέπειτα μῖμοι παρίστων κατὰ προτίμησιν παλαιὰ ἑλληνικὰ δράματα, πρὸ πάντων δὲ τὰ τῆς μέσης καὶ νέας ἀττικῆς κωμῳδίας, οὐδὲν ἄπορον ἵνα ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ Χρυσόστομος ἀναφέρεται εἰς τοιαύτας παραστάσεις. Οὕτω ἐκ τῆς ἑξῆς καὶ κατωτέρω περιγραφῆς τῶν νηχομένων γυναικῶν καὶ ἰδίως τοῦ ἐν τέλει χαρακτηρισμοῦ τοῦ δράματος Ἡδονῆς Εὔριπος, εἰκάζομεν ὅτι πρόκειται περὶ τῆς ἀπολεσθείσης κωμῳδίας τοῦ Φιλήμονος Εὔριπος, πιθανῶς ἐχούσης ὑπόθεσιν τὸν παρὰ τοῖς Ὑπερβορείοις μυθευόμενον ποταμὸν τῆς Ἡδονῆς (Αἰλιανοῦ Ποικίλη ἱστορία, Γ, 18).

ὅτι καὶ τέρψιν τὴν τοιαύτην πανωλεθρίαν καλοῦσι καὶ τὸ πέλαγος τῆς ἀπωλείας ἡδονῆς εὔριπον ὀνομάζουσι (1).

« Οὕτω τὰ πορνικὰ ᾄσματα, καὶ τὰ βιωτικὰ διηγήματα, καὶ τὰ χρέα, καὶ τὰ περὶ τόκων καὶ δανεισμάτων (2), ῥύπου παντὸς χαλεπώτερον ἐμφράττει τῆς διανοίας τὴν ἀκοήν· μᾶλλον δὲ οὐκ ἐμφράττει μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀκάθαρτον ποιεῖ· καὶ γὰρ κόπρον ἐνιᾶσιν ὑμῶν ταῖς ἀκοαῖς οἱ ταῦτα διηγούμενοι· καὶ ὅπερ ὁ βάρβαρος ἠπείλει λέγων « φάγεσθε τὴν κόπρον ὑμῶν καὶ τὰ ἑξῆς », τοῦτο καὶ οὗτοι οὐ λόγῳ, ἀλλὰ διὰ τῶν ἔργων ὑμᾶς ὑπομένειν ποιοῦσι· μᾶλλον δὲ καὶ πολλῷ χαλεπώτερον· καὶ γὰρ τούτων ἀηδέστερα ἐκεῖνα τὰ ᾄσματα, καὶ τὸ δὴ χαλεπώτερον ὅτι οὐ μόνον οὐκ ἐνοχλεῖσθαι νομίζετε τούτων ἀκούοντες, ἀλλὰ καὶ γελᾶτε, δέον βδελύττεσθαι καὶ φεύγειν· εἰ δὲ οὐ βδελυκτά, κατάβηθι εἰς τὴν ὀρχήστραν, ζήλωσον ὅπερ ἐπαινεῖς, μᾶλλον δὲ βάδισον μόνον μετὰ τούτου τοῦ κινοῦντος τὸν γέλωτα ἐκεῖνον· ἀλλ' οὐκ ἀνάσχοιο· τί τοίνυν τοσαύτην ἀπονέμεις αὐτῷ τιμήν; Καὶ οἱ μὲν νόμοι οἱ παρὰ τῶν Ἑλλήνων γραφέντες ἀτίμους αὐτοὺς εἶναι βούλονται· σὺ δὲ αὐτοὺς ὅλῃ τῇ πόλει δέχῃ ὥς περ πρεσβευτὰς καὶ στρατηγούς, καὶ ἅπαντας συγκαλεῖς ἵνα δέξωνται κόπρον ταῖς ἀκοαῖς (3).

« Τίς δὲ καὶ ὁ πάταγος, τίς δὲ καὶ ὁ θόρυβος καὶ αἱ σατανικαὶ κραυγαί, καὶ τὰ διαβολικὰ σχήματα; ὁ μὲν γὰρ ὄπισθεν ἔχει κόμην νέος ὢν καὶ τὴν φύσιν ἐκθηλύνων, καὶ τῷ βλέμματι καὶ τῷ σχήματι καὶ τοῖς ἱματίοις καὶ πᾶσιν ἁπλῶς

---

(1) Τόμ. VII, σελ. 113—114.

(2) Ἴσως πρόκειται περὶ τοῦ Τοκιστοῦ τοῦ Ἀλέξιδος, ἢ πιθανώτερον τῆς Παρακαταθήκης τοῦ Μενάνδρου.

(3) Τόμ. VII, σελ. 421.

εἰς εἰκόνα κόρης ἁπαλῆς ἐκβῆναι φιλονεικεῖ· ἄλλος δέ τις γεγηρακὼς ὑπεναντίας τούτῳ τὰς τρίχας ξυρῷ περιελών, καὶ ἐζωσμένος τὰς πλευράς, πρὸ τῶν τριχῶν ἐκτέμνων τὴν αἰδῶ, πρὸς τὸ ῥαπίζεσθαι ἕτοιμος ἕστηκε, πάντα λέγειν καὶ ποιεῖν παρεσκευασμένος (1)· αἱ δὲ γυναῖκες γυμνῇ τῇ κεφαλῇ ἀπηρυθριασμέναι πρὸς δῆμον ἑστήκασι διαλεγόμεναι, τοσαύτην μελέτην ἀναισχυντίας ποιούμεναι, καὶ πᾶσαν ἰταμότητα καὶ ἀσέλγειαν εἰς τὰς τῶν ἀκουόντων ἐγχέουσαι ψυχάς· καὶ μία σπουδὴν πᾶσαν ἐκ βάθρων ἀνασπάσαι τὴν σωφροσύνην, καταισχύναι τὴν φύσιν, ἐμπλῆσαι τοῦ πονηροῦ δαίμονος τὴν ἐπιθυμίαν (2)· καὶ γὰρ καὶ ῥήματα αἰσχρὰ αὐτόθι, καὶ σχήματα καταγέλαστα, καὶ κουρὰ τοιαύτη, καὶ βάδισις ὁμοία, καὶ στολὴ καὶ φωνή, καὶ μελῶν διάκλασις, καὶ ὀφθαλμῶν ἐκστροφαί, καὶ σύριγγες καὶ αὐλοὶ καὶ δράματα, καὶ ὑποθέσεις καὶ πάντα ἁπλῶς τῆς ἐσχάτης ἀσελγείας ἀνάμεστα· καὶ γὰρ καὶ μοιχεῖαι καὶ γάμων ἐκεῖ κλοπαί, καὶ γυναῖκες ἐκεῖ πορνευόμεναι (3), καὶ ἄνδρες ἡταιρηκότες, καὶ νέοι μαλακιζόμενοι, πάντα παρανομίας μεστά, πάντα τερατωδίας, πάντα αἰσχύνης (4).

«Ὅταν γὰρ ἀνέλθῃς εἰς θέατρον, καὶ καθίσῃς γυμνοῖς μέλεσι γυναικῶν τοὺς ὀφθαλμοὺς ἑστιῶν, πρὸς μὲν καιρὸν ἥσθης, ὕστερον δὲ πολὺν ἐκεῖθεν ἔθρεψας πυρετόν. Ὅταν ἴδῃς ὥσπερ σώματος τύπῳ γυναῖκας φαινομένας, ὅταν καὶ θεάματα καὶ

---

(1) Μενάνδρου Περικειρομένη? καὶ Ραπιζομένη.

(2) Πιθανῶς ἡ τοῦ Ἀριστοφάνους Λυσιστράτη, ἢ ἡ Γυναικοκρατία τοῦ Ἀλέξιδος.

(3) Πιθανῶς ὁ Μοιχὸς τοῦ Φιλήμονος, ἢ οἱ Μοιχοὶ τοῦ Ἀντιφάνους.

(4) Τόμ. VII, σελ. 422—123.

ᾄσματα μηδὲν ἕτερον ἀλλ' εἰς ἔρωτας ἀτόπους ἔχοντα, ἡ δεῖνά φησι τὸν δεῖνα ἐφίλησε καὶ οὐκ ἐπέτυχε, καὶ ἀπήγξατο, καὶ εἰς μητέρας τοὺς ἀτόπους ἔρωτας ἐκκυλισθέντας (1)· ὅταν καὶ δι' ἀκοῆς ταῦτα δέχῃ καὶ διὰ γυναικῶν, καὶ διὰ τύπων, ἤδη δὲ καὶ διὰ γερόντων ἀνδρῶν· καὶ γὰρ πολλοὶ προσωπεῖα περιθέντες ἑαυτοῖς, ἐκεῖ γυναικίζονται (2).

« Οὐκ ἔστι θέατρον κιθαρῳδῶν καὶ τραγῳδῶν, ἔνθα μέχρι τῆς τέρψεως ὁ καρπός, καὶ τῆς ἡμέρας παραδραμούσης παρῆλθεν ἡ τέρψις.... ὁ μὲν νέος ἀπολαβών τινα τῶν σατανικῶν ᾀσμάτων μέλη ὅσα ἴσχυσε τῇ μνήμῃ καταθέσθαι συνεχῶς ἐπὶ τῆς οἰκίας ᾄδει· ὁ δὲ πρεσβύτης, ἅτε δὴ σεμνότερος, τοῦτο μὲν οὐ ποιεῖ, τῶν δὲ ἐκεῖθεν λεγομένων ῥημάτων μέμνηται πάντων (3) ».

Ἐκ τῶν αὐτῶν λόγων σταχυολογοῦμεν καὶ τὰς ἑξῆς περικοπάς, ἐν αἷς περιγράφεται ἡ δίαιτα τῶν τότε σκηνικῶν.

« Μιμοῦνται (οἱ μῖμοι) τὰς ἀλλοτρίας συμφοράς, ὅθεν αὐτοῖς καὶ τὸ ὄνομα τῆς αἰσχύνης ἐπίκειται (τόμ. ΙΙ, σελ. 318).

« Ὡς εὐεργέταις κοινοῖς τῆς πόλεως (τοῖς σκηνικοῖς) καὶ χρήματα ἀναλίσκεις, καὶ ἐκ τῶν δημοσίων αὐτοὺς τρέφεις δαπανημάτων (Χ, 103).

« Ὅτι ἡ μὲν (σκηνικὴ) πόρνη καὶ ὁ ἡταιρηκώς, μαγείρων τέχνα καὶ σκυτοτόμων, πολλάκις δὲ καὶ οἰκετῶν ἐν τοιαύτῃ ζῶσι τρυφῇ (VII, 675).

« Εἰ γὰρ ἐν θεάτρῳ χορῶν ᾀδόντων σατανικῶν, πολλὴ γίνεται ἡσυχία, ὥστε τὰ ὀλέθρια ἐκεῖνα δέξασθαι μέλη· καὶ ταῦτα, τοῦ μὲν χοροῦ ἐκ μίμων καὶ ὀρχηστῶν συνισταμένου,

---

(1) Ὁ τοῦ Εὐριπίδου Ἱππόλυτος, ἢ ἄγνωστός τις κωμῳδία.
(2) Τόμ. XI, σελ. 464--465.
(3) IX, σελ. 86.

χοροστατοῦντος δὲ παρ' αὐτοῖς βεβήλου τινὸς καὶ κιθαρῳδοῦ, τοῦ δὲ μέλους σατανικοῦ καὶ ὀλεθρίου τυγχάνοντος, ᾀδομένου δὲ μιαροῦ καὶ πονηροῦ δαίμονος (V, 77).

« Οὐχ ὁρᾶτε τοὺς εὐπόρους τῶν ἀνθρώπων, πῶς μετὰ τὰ σιτία καὶ κιθαρῳδοὺς καὶ αὐλητὰς ἐπεισάγουσι; θέατρον ἐκεῖνοι ποιοῦσι τὴν ἑαυτῶν οἰκίαν (IV, 686). Ὥσπερ γὰρ οἱ μίμους καὶ ὀρχηστὰς καὶ πόρνας γυναῖκας εἰς τὰ συμπόσια εἰσάγοντες, δαίμονας καὶ τὸν διάβολον ἐκεῖ καλοῦσι, καὶ μυρίων πολέμων τὰς αὐτῶν ἐμπιπλῶσιν οἰκίας (V, 133).

« Οὐχ ἡ φωνὴ δὲ μόνον, οὐδὲ ἡ ὄψις, ἀλλὰ καὶ τὰ ἱμάτια τούτων μᾶλλον θορυβεῖ τοὺς ὁρῶντας (VII, 675). Εἴ ποτε αὐλητοῦ ἢ χοραύλου σκεύη ἐνεδύσω, ἆρα οὐκ ἦν ἀσχημοσύνη; καίτοι γε χρυσᾶ τὰ ἱμάτιά εἰσιν, ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἀσχημοσύνη, ὅτι χρυσᾶ· ἡ γὰρ πολυτέλεια τῆς σκηνῆς ἁρμόζει τοῖς τραγῳδοῖς, τοῖς ὑποκριταῖς, τοῖς μίμοις, τοῖς ὀρχησταῖς, τοῖς πρὸς τὰ θηρία μαχομένοις (XI, 403).

« Ἀλλὰ κοσμῇ καὶ καλλωπίζῃ; καὶ ἵππους ἐστιν ἰδεῖν καλλωπιζομένους.... ἐπὶ δὲ τῶν ἀνθρώπων τοὺς ἐπὶ σκηνῆς ἅπαντας (XI, 253, καὶ 152—153). Τὸ μετὰ αἰδοῦς καὶ σωφροσύνης φησὶν (ὁ Παῦλος) ἐν καταστολῇ κοσμίᾳ κοσμεῖν ἑαυτάς, μὴ ἐν πλέγμασιν, ἢ χρυσῷ, ἢ μαργαρίταις, ἀλλ' ὃ πρέπει γυναιξὶν ἐπαγγελλομέναις θεοσέβειαν δι' ἔργων ἀγαθῶν· καταστολὴν τί φησί; τουτέστι, τὴν ἀμπεχόνην πάντοθεν περιεστάλθαι καλῶς, κοσμίως, μὴ περιέργως· ἐκεῖνο γὰρ κόσμιον, τοῦτο δὲ ἄκοσμον. Τί λέγεις; προσέρχῃ δεομένη τοῦ θεοῦ καὶ περιέκκεισαι χρυσία καὶ ἐμπλέγματα, μὴ γὰρ χορεῦσαι ἦλθες;... μὴ γὰρ εἰς πομπὴν παρεγένου; ἐκεῖ τὰ χρυσία, ἐκεῖ τὰ ἐμπλέγματα ἔχει καιρόν... Πῶς μετὰ ἐκτενείας εὔξασθαι τοιοῦτον σχῆμα περικειμένη; κἂν δακρύσῃς, γέλως ἔσται τὰ δάκρυα τοῖς ὁρῶσιν· οὐ γὰρ χρυσοφορεῖν τὴν δακρύουσαν δεῖ· ἐπεὶ σκηνή ἐστι καὶ ὑπόκρισις· πῶς γὰρ οὐ σκηνή, ὅταν ἀπ'

αὐτῆς διανοίας, ἀφ' ἧς ἡ τοσαύτη πολυτέλεια καὶ φιλοτιμία ἐτέχθη, ἀπὸ τῆς αὐτῆς καὶ δάκρυα προχέηται; περίελε πᾶσαν ἐκείνην τὴν ὑπόκρισιν· θεὸς οὐ παίζεται· ταῦτα τῶν μίμων καὶ τῶν ὀρχηστῶν ἐστι τῶν ἐν ταῖς σκηναῖς διημερευόντων.... Μὴ τοίνυν τὰς ἑταιριζομένας μιμοῦ· διὰ γὰρ τούτου τοῦ σχήματος ἐκεῖναι πολλοὺς ἐπισπῶνται τοὺς ἐραστάς.... διὰ τοῦτο πολὺς τῷ Παύλῳ λόγος τῆς ἀμφιάσεως, πολὺς τῆς αἰδοῦς· εἰ δὲ ἃ πλούτου μόνου ἐστὶ τεκμήρια ταῦτα περιεῖλε, χρυσόν, μαργαρίτας, ἱμάτια πολυτελῆ, πῶς οὐ πολλῷ μᾶλλον ἃ περιεργίας ἐστίν, οἷον ἐπιτρίμματα, ὑπογραφὰς ὀφθαλμῶν, διατεθρυμμένην βάδισιν, διακεκλασμένην φωνήν, ὄμμα ὑγρὸν καὶ πάσης πορνείας γέμον, περίεργον ἀναβολὴν τοῦ φάρους τοῦ χιτωνίσκου, ζώνην περιεργοτέραν, ὑποδήματα ἀπηρτισμένα;... ἔνεστι γὰρ καὶ δι' εὐτελῶν ἱματίων μᾶλλον καλλωπίζεσθαι τῶν τὰ χρυσία περικειμένων· ὅταν γὰρ σφόδρα ᾖ κυανὸς ὁ χιτών, καὶ τῇ ζώνῃ συνεσταλμένος μετὰ πολλῆς τῆς ἀκριβείας πρὸς τὸ στῆθος, καθάπερ τούτων τῶν ἐπὶ τῆς σκηνῆς ὀρχουμένων, μήτε εἰς ἰσχνότητα συστέλλεσθαι, ἀλλ' ἀμφοτέρων εἶναι μέσον καὶ πολλὰς ἔχειν περὶ τὰ στέρνα τὰς ῥυτίδας, πόσων σηρικῶν οὐχ ἱκανὸν τοῦτο δελεάσαι μᾶλλον; τί δὲ ὅταν τὸ ὑπόδημα ἐν τῷ μέλανι σφόδρα ἀποστίλβῃ δι' αὐτοῦ, λῆγον εἰς ὀξύ, καὶ τὴν ἐν ταῖς ζωγραφίαις εὐφυΐαν ᾖ μιμούμενον, ὥστε μήτε τὸν ταρσὸν ἀνέχειν πολύ; τί δὲ ὅταν τὴν ὄψιν ἐπιτρίμμασι μὲν καλλωπίζῃς, ἀπονίπτῃς δὲ μετὰ πολλῆς τῆς ἀκριβείας καὶ τῆς σχολῆς, καὶ διατείνῃς μετὰ τοῦ μετώπου πολὺ τῆς ὄψεως λευκότερον τὸ κάλυμμα, εἶτα ἄνωθεν τὸ φάρος ἐπιτιθῇς, ὡς ἂν τῷ λευκῷ τὸ μέλαν ἐμπρέπῃ; τί ἄν τις εἴποι περὶ τῶν ὀφθαλμῶν τὰς μυρίας ἐκείνας περιστροφάς; περὶ τῆς δέσεως τῆς νῦν μὲν κρυπτομένης, νῦν δὲ γυμνουμένης ἐν τῇ δέσει τῆς περιστηθίδος; καὶ γὰρ καὶ τοῦτο γυμνοῦσι πολλάκις, ὥστε τοῦ ζώσματος τὴν ἀκρίβειαν φαίνε-

σθαι, τοῦ φάρους παντὸς περὶ τὴν κεφαλὴν περιαγομένου· τὰς δὲ χεῖρας, καθάπερ οἱ τραγῳδοί, οὕτω μετὰ ἀκριβείας ἐνδιδύσκουσιν, ὥστε νομίζειν προσπεφυκέναι μᾶλλον αὐταῖς (X, 590-591). Ἀπὸ ἵππων καὶ πολυτελείας ἱματίων, καὶ ἀκολούθων βούλονται φαίνεσθαι· τί ταύτης τῆς δόξης οὐδαμινέστερον, τῆς ἀπὸ ἵππων καὶ οἰκετῶν συνισταμένης; ἐνάρετος εἶ; μηδενὶ τούτων κέχρησο· οἰκεῖον ἔχε τὸν κόσμον, μὴ τῇ ἑτέρου παρουσίᾳ καλλωπίζου· ταῦτα καὶ πονηροί, καὶ μιαροί, καὶ ἄγροικοι, καὶ πάντες ὅσοι πλούτου μετέχουσι, δύνανται ἔχειν· καὶ μῖμοι καὶ ὀρχησταὶ ἐφ' ἵππων φέρονται, καὶ οἰκέτην προτρέχοντα ἔχουσιν, ἀλλ' ὅμως μῖμοί εἰσι καὶ ὀρχησταὶ καὶ οὐ γεγόνασι σεμνοὶ ἀπὸ τῶν ἵππων καὶ τῶν ἀκολούθων (XI, σελ. 609) (1).

Ὡς προερρέθη, ὁ Χρυσόστομος δὲν περιωρίσθη εἰς μόνον τὸν κατὰ τοῦ κυρίως θεάτρου πόλεμον, ἀλλὰ μετὰ τῆς αὐτῆς εὐγλωττίας καὶ ἐπιμονῆς ἐκεραυνοβόλησε τὰς ἱπποδρομίας, τὰς Καλάνδας, τὰς γαμηλίους τελετάς, τὰ δημοτικὰ ᾄσματα (2)

---

(1) Παράβαλλε τοῦ αὐτοῦ τόμ. I, σελ. 469, 501, 649, 790, 793. τόμ. II, σελ. 157, 317, 319, 341, 342. τόμ. III, σελ. 51. τόμ. V, σελ. 132, 1?3. τόμ. VI, σελ. 77, 274-277. τόμ. VII, 15, 115, 117, 226, 421, 497-499, 500, 501, 673, 675, 712. τόμ. VIII, σελ. 109-110, 253, 34?, 357, 358. τόμ. X, σελ. 103. τόμ. XI, σελ. 125, 153, 154, 392, καὶ τόμ. XII, σελ. 383, (ἐκδ. Βενεδικτίνων).

(2) Παρατίθημι τὴν περὶ δημοτικῶν ᾀσμάτων περικοπὴν ὡς λίαν περίεργον. « Οὕτω γοῦν ἡμῶν ἡ φύσις πρὸς τὰ ᾄσματα καὶ τὰ μέλη ἡδέως ἔχει καὶ οἰκείως, ὡς καὶ τὰ ὑπομάζια παιδία κλαυθμυριζόμενα καὶ δυσχεραίνοντα, οὕτω κατακοιμίζεσθαι· αἱ γοῦν τίτθαι ἐν ταῖς ἀγκάλαις αὐτὰ βαστάζουσαι, πολλάκις ἀπιοῦσαί τε καὶ ἐπανιοῦσαι, καί τινα αὐτοῖς κατεπᾴδουσαι ᾄσματα παιδικά, οὕτως αὐτῶν τὰ βλέφαρα κατακοιμίζουσι· διὰ τοῦτο καὶ ὁδοιπόροι πολλάκις κατὰ μεσημβρίαν

καὶ ἐν γένει πᾶσαν ἰδιωτικὴν ἢ δημόσιον τελετὴν ἐν ᾗ ὁ διορατικὸς αὐτοῦ ὀφθαλμὸς διέκρινεν ὑπολανθάνουσαν τὴν παράδοσιν τῆς παλαιᾶς θρησκείας. Δύο τῶν τελετῶν τούτων, αἱ Καλάνδαι καὶ οἱ γάμοι, στενώτατα πρὸς τὸ θέατρον συνδεδεμέναι, κατώρθωσαν νὰ ἐπιζήσωσιν οὐ μόνον καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας ἀλλὰ καὶ μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων ἐναντίον τῶν διαμαρτυρήσεων τοῦ μεγάλου ῥήτορος καὶ τῶν ἀλλεπαλλήλων ἀναθεματισμῶν τῆς ἐκκλησίας· ἐπειδὴ δὲ πολλάκις θέλομεν λάβει ἀφορμὴν νὰ μνημονεύσωμεν αὐτάς, πρέπει νὰ ἐκθέσωμεν ἐνταῦθα ὁποῖαι ἦσαν αἱ τελεταὶ αὗται ἐν τῇ τετάρτῃ ἑκατονταετηρίδι καὶ πρὸ πάντων ὁποίαν σχέσιν εἶχον πρὸς τὸ θέατρον.

Ὁ γάμος ἦν τότε ἀληθὴς θεατρικὴ πομπή, διότι σπουδαῖον ἐν αὐτῷ μέρος ἐλάμβανον οἱ σκηνικοί· μετὰ τὴν τέλεσιν τοῦ χριστιανικοῦ μυστηρίου, ἡ νύμφη παραδιδομένη εἰς τοὺς οἰκείους τοῦ γαμβροῦ περιήρχετο ἀπὸ τῆς ἑσπέρας μέχρι βαθείας νυκτὸς τὴν ἀγορὰν καὶ τὰς κεντρικωτέρας τῆς πόλεως ὁδοὺς ἐν μέσῳ πολυαρίθμου ἀκολουθίας εὐωχούντων συγγενῶν

ἐλαύνοντες ὑποζύγια, ᾄδοντες τοῦτο ποιοῦσι, τὴν ἐκ τῆς ὁδοιπορίας ταλαιπωρίαν ταῖς ᾠδαῖς ἐκείναις παραμυθούμενοι· οὐχ ὁδοιπόροι δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ γηπόνοι ληνοβατοῦντες καὶ τρυγῶντες καὶ ἀμπέλους θεραπεύοντες καὶ ἄλλο ὁτιοῦν ἐργαζόμενοι, πολλάκις ᾄδουσι· καὶ ναῦται κωπηλατοῦντες τοῦτο ποιοῦσιν· ἤδη δὲ καὶ γυναῖκες ἱστουργοῦσαι καὶ τῇ κερκίδι τοὺς στήμονας συγκεχυμένους διακρίνουσαι, πολλάκις μὲν καὶ καθ' ἑαυτὴν ἑκάστη, πολλάκις δὲ καὶ συμφώνως ἅπασαι, μίαν τινὰ μελῳδίαν ᾄδουσι· ποιοῦσι δὲ τοῦτο καὶ γυναῖκες καὶ ὁδοιπόροι καὶ γηπόνοι καὶ ναῦται τῷ ᾄσματι τὸν ἐκ τῶν ἔργων πόνον παραμυθήσεσθαι σπεύδοντες, ὡς τῆς ψυχῆς, εἰ μέλους ἀκούσειε καὶ ᾠδῆς, ῥᾷον ἂν ἅπαντα ἐνεγκεῖν δυναμένης τὰ ὀχληρὰ καὶ ἐπίπονα.» τόμ. V, σελ. 132.

καὶ φίλων, ἐνῷ οἱ προπορευόμενοι μῖμοι ἔψαλλον ἐπιθαλάμια ᾄσματα καὶ παρίστων κωμῳδίας σχέσιν ἐχούσας πρὸς τὸν γάμον. Ἀλλ' ἀκούσωμεν αὐτὸν τὸν ῥήτορα, ὅστις ἐν τῇ στηλιτεύσει τῆς γαμηλίου τελετῆς διαγράφει τοὺς κυριωτέρους αὐτῆς χαρακτῆρας. « Γάμος πορνείας ἀναιρετικὸν φάρμακον· μὴ τοίνυν τοῦτον ἀτιμάζωμεν ταῖς διαβολικαῖς πομπαῖς... καὶ πῶς δυνατὸν τοῦτο γενέσθαι, φησί; δι' αὐτῶν τῶν ἱερέων... ἂν τοίνυν τὸν διάβολον ἀπελάσῃς, ἂν τὰ πορνικὰ ᾄσματα καὶ τὰ κεκλασμένα μέλη, καὶ τὰς ἀτάκτους χορείας, καὶ τὰ αἰσχρὰ ῥήματα, καὶ τὴν διαβολικὴν πομπὴν καὶ τὸν θόρυβον καὶ τὸν κεχυμένον γέλωτα καὶ τὴν λοιπὴν ἐξελάσῃς ἀσχημοσύνην, εἰσαγάγῃς δὲ τοὺς ἁγίους τοῦ Χριστοῦ δούλους, καὶ ὁ Χριστὸς δι' αὐτῶν παρέσται πάντως μετὰ τῆς μητρὸς καὶ τῶν ἀδελφῶν... οἶδα ὅτι βαρύς τισι δοκῶ καὶ φορτικός, ταῦτα παραινῶν καὶ παλαιὸν ἔθος κόπτων... μή μοι λεγέτω τις, ὅτι ἔθος ἐστίν· ὅπου ἁμαρτία τολμᾶται, ἔθους μὴ μνησθῇς, κατάλυσον... Οἱ ἐφ' ἡμῶν καὶ ὕμνους εἰς τὴν Ἀφροδίτην ᾄδουσι χορεύοντες, καὶ μοιχείας πολλάς, καὶ γάμων διαφθοράς, καὶ ἔρωτας παρανόμους καὶ μίξεις ἀθέσμους, καὶ πολλὰ ἕτερα ἀσεβείας καὶ αἰσχύνης γέμοντα ᾄσματα κατ' ἐκείνην ᾄδουσι τὴν ἡμέραν, καὶ μετὰ μέθην καὶ τοσαύτην ἀσχημοσύνην δι' αἰσχρῶν ῥημάτων δημοσίᾳ τὴν νύμφην πομπεύουσι (III, 195). Ὅταν γὰρ τοὺς δαίμονας καλῇς διὰ τῶν ᾀσμάτων, ὅταν τὴν ἐκείνων ἐπιθυμίαν πληροῖς διὰ τῶν αἰσχρῶν ῥημάτων, ὅταν μίμους καὶ μαλακοὺς εἰς τὴν οἰκίαν εἰσάγῃς καὶ τὸ θέατρον ἅπαν, ὅταν πορνῶν ἐμπλήσῃς τὴν οἰκίαν καὶ τῶν δαιμόνων ὁλόκληρον παρασκευάσῃς ἐκεῖ κωμᾶσαι τὸν χορόν, τί προσδοκᾷς λοιπὸν ὑγιές, εἰπέ μοι; τίνος δὲ ἕνεκα καὶ ἱερέας εἰσάγεις, μέλλων τῇ ὑστεραίᾳ τοιαῦτα τελεῖν; (σελ. 196)· πολλάκις γὰρ ἀπ' αὐτῆς τῆς ἡμέρας ἐκ τῶν φίλων τὸν νυμφίον αἰχμάλωτον λαβοῦσα ἀπῆλθεν ἡ πόρνη καὶ τὸν ἔρωτα τὸν

πρὸς τὴν νύμφην ἔσβυσε... ταῦτα δεδοικέναι τοὺς πατέρας ἐχρῆν, εἰ καὶ μηδὲν ἕτερον, καὶ κωλύειν τῶν μίμων καὶ τῶν ὀρχουμένων τὰς εἰς τοὺς γάμους παρουσίας (197)· διὰ τῆς ἀγορᾶς εἰς ἐπίδειξιν πομπεύουσι, μετὰ λαμπάδων αὐτὴν (τὴν νύμφην) παραπέμποντες ἐν ἑσπέρᾳ βαθείᾳ... καὶ οὐδὲ μέχρι τούτων ἵστανται, ἀλλὰ μετὰ αἰσχρῶν ῥημάτων αὐτὴν ἄγουσι... καὶ σεμνὸν μὲν οὐδέν, πάντα δὲ αἰσχρὰ καὶ ἀσχημοσύνης γέμοντα... τί γὰρ ὁ πολὺς ὄχλος βούλεται; τί δὲ ἡ μέθη, τί δὲ αἱ σύριγγες; οὐκ εὔδηλον ὅτι ἵνα μηδὲ οἱ ἐν ταῖς οἰκίαις ὄντες καὶ βαπτιζόμενοι ὕπνῳ βαθεῖ ταῦτα ἀγνοῶσιν, ἀλλ' ὑπὸ τῆς σύριγγος διεγειρόμενοι καὶ ἄνωθεν ὑπὸ τῶν δρυφάκτων κατακύπτοντες, μάρτυρες γένωνται τῆς κωμῳδίας ἐκείνης; τί ἄν τις εἴποι τὰς ᾠδὰς αὐτάς, αἳ πάσης γέμουσιν ἀκολασίας, ἔρωτας ἀτόπους καὶ μίξεις παρανόμους καὶ οἰκιῶν ἀνατροπὰς καὶ μυρίας παρεισάγουσαι τραγῳδίας, καὶ πολὺ τὸ τοῦ φίλου καὶ ἐρῶντος ὄνομα ἔχουσαι, καὶ τὸ τῆς φίλης καὶ ἐρωμένης; (τόμ. Χ, σελ. 105—106)· ἔξω αἱ πόρναι, ἔξω οἱ βέβηλοι! (XI, σελ. 419) (1).

Καὶ ταῦτα μὲν ἐπὶ τοῦ παρόντος περὶ τῆς τελετῆς ταύτης, περὶ ἧς λεπτομερέστερος λόγος γενήσεται ἐν τοῖς ἑξῆς· Ὡς γνωστόν, οἱ Ἕλληνες Καλάνδας δὲν εἶχον, ἐδάνεισαν ὅμως τὸ ὄνομα τοῦτο εἰς τοὺς Ρωμαίους (2), οἵτινες Calendas ὠνόμαζον πᾶσαν ἀρχίμηνον ἡμέραν, εἰδικώτερον δὲ τὴν πρώτην

(1) Παράβαλλε τόμ. Χ, σελ. 154, καὶ τόμ. XI, σελ. 417-423.

(2) « Verbum autem καλῶ Graecum est, id est voco, et hunc diem, qui ex his diebus qui calarentur primus esset, placuit Calendas vocari. » Macrobius, Saturnalia, I, 15. Ὠνομάσθησαν δὲ Καλένδαι ἤτοι Κλήσεις ἐκ τῆς ἑξῆς πρὸς τὴν Ἥραν ἐπικλήσεως τοῦ ἀρχιερέως « quinque dies te calo, Juno Covella. septem dies te calo, Juno Covolla. » Varro, de lingua latina, 5, 4.

ἑκάστου ἔτους, ἀρχομένου παλαιότερον μὲν ἀπὸ τοῦ μηνὸς Μαρτίου, μετέπειτα δὲ μέχρις ἡμῶν ἀπὸ τοῦ Ἰανουαρίου.

Αἱ Καλάνδαι ἦσαν ἡ κατ' ἐξοχὴν ἑορτὴ ἁπάντων τῶν ὑπηκόων τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους· πλούσιοι καὶ πένητες, ἀστοὶ καὶ ἀγρόται, ὁδοιπόροι καὶ θαλασσοπόροι ἐθεώρουν θρησκευτικὸν χρέος ἵνα ἑορτάσωσι τὴν μεγάλην ἑορτὴν μετ' ἐξαιρετικῆς πομπῆς καὶ εὐωχίας. Ἐν ταύτῃ ἀγογγύστως ἐλύετο τὸ βαλάντιον τοῦ φιλαργύρου, καὶ ἡ τοῦ πενεστέρου τράπεζα παρεσκευάζετο συβαριτικῶς. Ὁ φύσει σκυθρωπὸς ἄνθρωπος παραδόξως μετεβάλλετο εἰς χαροπὸν ἑορταστήν, ὁ δὲ πενθῶν τὴν στέρησιν τῶν φιλτάτων ἐλησμόνει τὰ δάκρυα καὶ ἐξεχεῖτο εἰς γέλωτα. Οἱ θανάσιμοι ἐχθροί, οἱ δυσηρεστημένοι πρὸς ἀλλήλους συγγενεῖς, ἀστοὶ καὶ ξένοι ἠδελφοποιοῦντο ἐν τῇ χαρᾷ τῶν Καλανδῶν· ἤργουν τὰ δικαστήρια, ἀνεβάλλοντο αἱ τιμωρίαι, ἑώρταζον καὶ οἱ δεσμῶται. Ὁ αὐστηρὸς παιδαγωγὸς ἀπέβαλλε τὸ ἐπὶ τοῦ μαθητοῦ του τυραννικὸν κράτος, ἡ δὲ μάστιξ τοῦ κυρίου ἐκρέματο ἀργὴ ἐμπαιζομένη ὑπὸ τοῦ μεθυσμένου δούλου. Ἀληθὴς ἐπεκράτει ἰσότης, καὶ δοῦλοι μετὰ κυρίων, γέροντες μετὰ νέων, γυναῖκες μετ' ἀνδρῶν, πάντες ἀναμὶξ εὐωχοῦντο, ἔπαιζον, ἐγέλων. Ἡ ἑορτὴ ἦν ἀληθὲς στάδιον εὐωχίας καὶ γέλωτος, ὁ δὲ πλειότερον γελῶν, τρώγων καὶ πρὸ πάντων πίνων ἀνευφημεῖτο νικητής. Τοιαῦται ἦσαν αἱ Καλάνδαι ἐν τῇ τετάρτῃ ἑκατονταετηρίδι, διαρκοῦσαι ἀπὸ τῆς πρώτης μέχρι τῆς πέμπτης Ἰανουαρίου, ἤτοι ἐπὶ πέντε συνεχεῖς ἡμέρας.

Τὴν παραμονὴν τῆς πρώτης τοῦ ἔτους ἐκομίζοντο ἐν τῇ ἀγορᾷ τὰ ἐκλεκτότερα τῶν ἐδωδίμων, ἡ δ' ἐκ τῶν ἀγρῶν εἰσροὴ τῶν βοσκημάτων καὶ πρὸ πάντων τῶν θρεπτῶν πτηνῶν ἀπετέλει ζωηρὸν θέαμα τὸ ὁποῖον ἐπὶ μᾶλλον ἐζωογόνει ἡ τῶν πολιτῶν παρουσία· οὐδεὶς ἔμενεν ἐν τῇ οἰκίᾳ, ἀλλ' οἱ μὲν συνωθοῦντο ἐν ταῖς ὁδοῖς, οἱ δὲ συνεσωρεύοντο εἰς τοὺς ἐξώ-

στας καὶ τὰ παράθυρα τῶν κεντρικωτέρων οἰκιῶν ὅπως ἴδωσι τὴν μεγάλην ἐκείνην ἔκθεσιν ἀνθρώπων, πτηνῶν καὶ ζώων. Ἕκαστος ἐπρομηθεύετο τ' ἀπαιτούμενα ἐδώδιμα πρὸς στολισμὸν πλουσίας καὶ πολυημέρου τραπέζης, πέμπων τὴν ἐκλεκτοτέραν μερίδα τῶν ὀψωνίων εἰς τοὺς συγγενεῖς καὶ φίλους καὶ λαμβάνων παρ' αὐτῶν ἴσον ἀντάλλαγμα, διότι κυριώτατον χαρακτηριστικὸν τῆς πρωτοχρονιᾶς ἦτο ἡ ἀμοιβαία φιλοδωρία.

Περὶ τὸ ἑσπέρας οἱ μὲν αὐστηρότεροι ἀπεχώρουν τῆς ἀγορᾶς καὶ τῶν ὁδῶν ὅπως ὑποκλέψαντες ὀλίγας ὥρας ὕπνου ἀντλήσωσι δυνάμεις διὰ τὴν ἐπικειμένην κοπιώδη καὶ μακρὰν εὐωχίαν· οἱ ζωηρότεροι ὅμως, καὶ τοιοῦτοι ἦσαν οἱ πλεῖστοι, μένοντες ἄγρυπνοι ἐκήρυττον ἀπ' αὐτῆς τῆς ἑσπέρας τὴν ἑορτήν, εὐωχούμενοι, ψάλλοντες καὶ χορεύοντες· κατὰ συστήματα διαιρούμενοι περιήρχοντο τὴν πόλιν ᾄδοντες βακχικὰ ᾄσματα, συρίζοντες, παταγοῦντες καὶ πρὸ πάντων θυροκοποῦντες τὰς οἰκίας τῶν κοιμωμένων, πρὸς οὓς ἀπέτεινον κατάλληλα σκώμματα· οἱ οὕτως ἀφυπνιζόμενοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐγέλων ἐπὶ τῷ γελοίῳ παθήματι, σπανίως δὲ ἠγανάκτουν. Οὐ μόνον δὲ οἱ ἄρχοντες ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς ἐξυπνῶν περὶ τὸ λυκαυγὲς ηὔχετο εἰς τοὺς περιεστῶτας εὐτυχὲς τὸ νέον ἔτος καὶ ἐφιλοδώρει χρυσᾶ νομίσματα.

Περὶ τὸ λυκαυγὲς τῆς 1 Ἰανουαρίου πᾶσα ἡ πόλις ἔξυπνος κατεγίνετο εἰς ἑορτάσιμον διάκοσμον τῶν οἰκιῶν· καὶ οἱ μὲν ἐστόλιζον τὰ πρόθυρα διὰ κλάδων δάφνης καὶ στεφάνων ἐξ ἀνθέων (1), οἱ δὲ φοροῦντες πολυτελῆ, ἐκ πορφύρας

---

(1) Ὁ Χρυσόστομος λέγει ὅτι πλὴν τῶν πλεκομένων στεφανωμάτων ἥπτοντο καὶ λύχνοι ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς (Λόγος ταῖς Καλάνδαις).

Καὶ νῦν ἔτι οἱ Ἕλληνες περὶ τὸ λυκαυγὲς ἑκάστης πρώτης τοῦ μηνὸς Μαΐου στέφουσι τὰ πρόθυρα τῶν οἰκιῶν δι' ἀνθέων καὶ κλάδων δάφνης.

ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἐνδύματα ὡδήγουν μετὰ λαμπάδων καὶ εὐφημιῶν τοὺς ἱπποτρόφους κυρίους εἰς τὰ ἱερὰ (1), ὅπως δεηθῶσιν ὑπὲρ τῆς ἐπιτυχίας τῶν διὰ τὰς ἱπποδρομίας ὡρισμένων ἵππων αὐτῶν· οἱ παρακολουθοῦντες τούτους θεράποντες διέσπειρον εἰς τὸν συνωθούμενον ὄχλον δράκας νομισμάτων, ἡ δὲ συνοδία ἠρέσκετο θεωροῦσα τοὺς συλλογεῖς ἐρίζοντας καὶ καταπατουμένους. Μετὰ τὴν θυσίαν οἱ ἱπποτρόφοι διηυθύνοντο εἰς τὰ μέγαρα τῶν ἀρχόντων τῆς πόλεως, εἰς τοὺς ὑπηρέτας τῶν ὁποίων διένεμον χρυσᾶ νομίσματα· ἄρχοντες καὶ ἀρχόμενοι ἠσπάζοντο ἀδελφικῶς, φιλοδωροῦντες πρὸς ἀλλήλους χρήματα.

Καὶ ταῦτα μὲν ἔπραττον οἱ τακτικώτεροι τῶν ἑορταστῶν· τὸ πλεῖστον ὅμως τῶν πολιτῶν διήρχοντο ὅλην τὴν νύκτα πίνοντες, διότι ὁ πότος ἦν κατ' αὐτοὺς τῆς ἑορτῆς τὸ κεφάλαιον· οἱ συνευθυμοῦντες ἡμιλλῶντο περὶ πολυποσίας, καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μεθύοντες ἀπεχώρουν ἅμα τῇ ἡμέρᾳ πρὸς ὕπνον.

Ἅμα τῇ ἡμέρᾳ κύριον μέλημα εἶχον οἱ δεξιώτεροι τὴν τῶν ἀνταλλασσομένων δώρων πομπήν, ἅπαντες δέ, πλούσιοί τε καὶ πένητες, μένοντες ἐν τῇ οἰκίᾳ εὐωχοῦντο, διότι καὶ ἡ τοῦ πτωχοτέρου τράπεζα ἔγεμε λαμπρᾶς ἐδωδῆς· μετὰ δὲ τοῦτο ἔπαιζον διάφορα παιγνίδια, καὶ πρὸ πάντων τοὺς κύβους, ἄνευ διακρίσεως ἡλικίας καὶ τάξεως· « ἔγεμον πάντα εἰρήνης τε καὶ ἐλευθερίας καὶ ἡδονῆς. »

---

(1) Ἐν τῇ νουμηνίᾳ ταύτῃ ἰδίως ἑώρταζον οἱ ναοί, ἀλλὰ τὸ ἔθιμον τοῦτο ἐν τοῖς πρώτοις κατήργησεν ὁ χριστιανισμός· « βωμοί τε θεῶν νῦν μὲν οὐ πάντα ἔχουσι τὰ πρόσθεν, νόμου κεκωλυκότος, πρὸ δέ γε τοῦ κωλύματος ἧδε ἡ νουμηνία πολὺ μὲν πῦρ, πολὺ δὲ αἷμα, πολλὴν δ' ἐποίει κνίσσαν ἀπὸ παντὸς χωρίου πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀνιοῦσαν, ὥστε καὶ τοῖς θεοῖς εἶναι λαμπρὰν ἐν τῇ ἑορτῇ τὴν δαῖτα. » Λιβάνιος, I, σελ. 260.

Τὴν ἐπιοῦσαν πᾶς ὁ λαὸς συνηθροίζετο ἐν τῷ ἱπποδρομίῳ διὰ νὰ θεωρήσῃ τὰ ἁμιλλώμενα ἅρματα καὶ ἵππους, μετὰ δὲ τοῦτο ἅπαντες λουόμενοι ἐπανήρχιζον τὴν εὐωχίαν, καὶ κορεννύμενοι μετέβαλλον τὰς τραπέζας εἰς κυβιστήρια.

Ἐπὶ τέλους τὴν τετάρτην ἡμέραν ἐξηκολούθει μὲν ἡ ἑορτή, ἀλλὰ μετ' ὀλιγωτέρας ζέσεως ἕνεκα τῆς τριημέρου κοπώσεως, οἱ δὲ ζωηρότεροι παρεξέτεινον αὐτὴν καὶ μέχρι τῆς πέμπτης· ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὅμως αἱ Καλάνδαι ἔληγον ἐν τῇ τετάρτῃ ἡμέρᾳ, ἐν δὲ τῇ πέμπτῃ, ὡς λέγει ὁ Λιβάνιος « ὥσπερ αὔρά τις ἔτι λεπτὴ πνέουσα, κατέχει τοὺς ἀνθρώπους ὁ καιρὸς ἐν εὐφροσύναις ἀμυδροτέραις· καὶ μόλις πως καὶ σὺν ὄκνῳ τῶν ἔργων ἅπτονται, καθάπερ ἵπποι διὰ χρόνου πάλιν ὑπαγόμενοι ζυγῷ· καὶ ὁμοῦ τε πρὸς τὸ ἔργον χωροῦσι καὶ εὔχονται τὴν αὐτὴν αὖθις ἑορτὴν ἐπιδεῖν. »

Καὶ τοιαῦται μὲν ἦσαν αἱ Καλάνδαι κατὰ τὰς περιγραφὰς τοῦ Λιβανίου (1)· ἐξ ἄλλου ὅμως συγχρόνου συγγραφέως, τοῦ ἁγίου Ἀστερίου ἐπισκόπου Ἀμασείας (ἐν ἔτει 395) πληροφορούμεθα ὅτι σπουδαιότατον ἐν τῇ ἑορτῇ μέρος ἐλάμβανε τὸ θέατρον. Οἱ ἠθοποιοὶ ἐγκαταλείποντες τὴν θυμέλην ἡνοῦντο μετὰ τοῦ ὄχλου, καὶ εἰς συστήματα καὶ τάξεις διαιρούμενοι περιήρχοντο τὴν πόλιν εὐφημοῦντες καὶ ἐπικροτοῦντες ἐν ἁπάσῃ οἰκίᾳ (2). Οἱ πλουσιώτεροι τῶν πολιτῶν καὶ ἰδίως οἱ ὕπατοι διεσκόρπιζον ἀφθόνως χρήματα εἰς τοὺς αὐλητάς, τοὺς

(1) Λιβανίου, ἔκφρασις Καλανδῶν (τόμ. IV, σελ. 1053-1054). Τοῦ αὐτοῦ, εἰς τὰς Καλάνδας (τόμ. I, σελ. 257-260) ἐκδ. Reiske.

(2) « Δημόται γὰρ ἀγύρται καὶ οἱ τῆς ὀρχήστρας θαυματοποιοὶ εἰς τάξεις καὶ συστήματα ἑαυτοὺς καταμερίσαντες ἑκάστην οἰκίαν διοχλοῦσι... φατρία φατρίαν καταλαμβάνει, καὶ βοὴ βοήν, καὶ ζημία ζημίαν. » Λόγος κατηγορητικὸς τῆς ἑορτῆς τῶν Καλανδῶν, σελ. 72.

μίμους, ὀρχηστάς, ἡνιόχους, τὰς ἑταίρας, τοὺς θηριομάχους, ὅπως διασκεδάσωσι τὰ πλήθη· ὁ Ἀστέριος ταῦτα ἀναφέρων ἀποδίδει εἰς ἁπλῆν κενοδοξίαν τὴν γενναιοδωρίαν ταύτην, λέγων ὅτι οἱ ὕπατοι ἔπραττον τοῦτο ἐν τῇ ματαιότητι τοῦ νὰ ἴδωσι τὰ ὀνόματα αὐτῶν μνημονευόμενα ἐν ἀρχῇ τῶν συμβολαίων, ἤτοι τῶν χάριν τῆς ἑορτῆς ἐκδιδομένων ὑπὸ τῆς πόλεως ψηφισμάτων. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ δὲ μανθάνομεν ὅτι ἐν ταῖς Καλάνδαις ἐγίνοντο καὶ θεατρικαὶ παραστάσεις προσωπιδοφόρων, καὶ τὸ περιεργότερον ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ στρατιῶται εἶχον τὴν ἐλευθερίαν μεταμφιεννύμενοι εἰς γυναῖκας νὰ διακωμῳδῶσι τοὺς ἀξιωματικοὺς αὐτῶν (1). Ἐνῷ δὲ ὁ Λιβάνιος ὁμολογεῖ ὅτι ἐν τῇ ἑορτῇ ἀδελφικῶς συνευθύμουν ἀστοί τε καὶ ἀγρόται, ὁ Ἀστέριος ἀπ' ἐναντίας γράφει ὅτι οἱ ἐν τῇ ἑορταζούσῃ

---

(1) «Σκεψώμεθα δὲ ὅπως καὶ οἱ ἔνοπλοι στρατιῶται παρὰ ταύτης ὠφελοῦνται τῆς ἑορτῆς· εἰς χρήματα ζημιοῦνται· καὶ ἑνὸς ἐκπτώματος μισθὸν προσφέρουσι τὸν ἐπισιτισμὸν τοῦ πολέμου· εἰς τρόπους καὶ ἤθη βλάπτονται· μανθάνουσι γὰρ ἀνελευθερίαν, ἐπιτηδεύματα σκηνικῶν, ἔκλυσιν καὶ μαλακίαν ἠθῶν, παιδιὰν κατὰ τῶν νόμων καὶ τῆς ἀρχῆς, ἧς ἐτάχθησαν φύλακες· τὴν γὰρ μεγίστην ἀρχὴν κωμῳδοῦσι καὶ διασύρουσιν, ἅρμα ὡς ἐπὶ σκευῆς ἀναβαίνοντες καὶ δορυφόρους πεπλασμένους χειροτονοῦντες καὶ δημοσίᾳ ποιοῦντες τὰ τῶν ἐξυρημένων πρὸς κόνδυλον· καὶ ταῦτ' ἐστι τῆς πομπείας τὰ σεμνότερα· τὰ δὲ ἄλλα πῶς ἄν τις εἴποι; καὶ μὴν ἐκκαλυψάμενος γυναικίζεται ὁ ἀριστεύς, ὁ τὸν θυμὸν λεοντώδης, ὁ μετὰ τὴν ὅπλισιν θαυμαστὸς ὀφθῆναι τοῖς οἰκείοις καὶ φοβερὸς τοῖς ἐναντίοις, καὶ τὸν χιτῶνα μέχρι τῶν σφυρῶν ἀφίησι, καὶ τοῖς στέρνοις περιελίττει τὴν ζώνην, καὶ ὑποδήματι κέχρηται γυναικείῳ, καὶ τὸν κρώβυλον ἐπιτίθεται τῇ κεφαλῇ, ᾗ γυναιξὶ νόμος· καὶ φέρει τὴν ἠλακάτην ἐρίου γέμουσαν καὶ τῇ δεξιᾷ νῆμα κατάγει, τῇ ποτὲ φερούσῃ τὸ τρόπαιον, καὶ τὸν τόνον τῆς ψυχῆς ἐναλλάττων, τὸ ὀξύτερον καὶ γυναικῶδες φθέγγεται· » ἐν Combefis, Auctuarium, τόμ. II, σελ. 66-78.

πόλει χάριν ἐμπορίας συρρέοντες γεωργοὶ ἐγίνοντο ἀληθὲς θέατρον, χλευαζόμενοι, μαστιγούμενοι καὶ διακωμῳδούμενοι ἔργοις τε καὶ λόγοις· κατὰ πᾶσαν ὅμως πιθανότητα τὰς ἀπρεπεῖς ταύτας σκηνὰς διεδραμάτιζον μόνον οἱ προσωπιδοφόροι, διότι ὁμοία σκηνὴ μετὰ θλιβερωτέρων συνεπειῶν διεδραματίζετο καὶ ἐν τοῖς λεγομένοις βακχικοῖς Καταγωγίοις τῶν Ἐφεσίων (1).

Περὶ τῶν ἐν ταῖς Καλάνδαις παριστανομένων δραμάτων ἀκριβεῖς πληροφορίαι ἐλλείπουσιν· ἐκ τῆς ῥήσεως ὅμως τοῦ Ἀστερίου « παίζειν τὸν θάνατον » καὶ πρὸ πάντων τῆς εἰδικωτέρας περιγραφῆς τοῦ Χρυσοστόμου (2), δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν

(1) « Τῆς δὲ Ἐφεσίων λείψανα ἔτι... εἰδωλολατρίας... Καταγωγίων οὕτω καλουμένων... ἑορτὴν ἐν ἡμέραις τισιν ἐπιτελούντων, προσχήματα μὲν ἀπρεπῆ ἑαυτοῖς περιτιθέντες, πρὸς δὲ τὸ μὴ γιγνώσκεσθαι προσωπείοις κατακαλύπτοντες τὰ ἑαυτῶν πρόσωπα, ῥόπαλά τε ἐπιφερόμενοι καὶ εἰκόνας εἰδώλων, καί τινα ᾄσματα ἀποκαλοῦντες, ἐπιόντες τε ἀτάκτως ἐλευθέροις ἀνδράσι καὶ σεμναῖς γυναιξίν, φόνους οὐ τοὺς τυχόντας ἐργαζόμενοι καὶ πλῆθος αἱμάτων ἐκχέοντες ἐν τοῖς ἐπισήμοις τῆς πόλεως τόποις· » Ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ βίου τοῦ ἀποστόλου Τιμοθέου παρὰ Ducange Glos. Graec. ἐν λ. Καταγώγια.

(2) « Φέρε τὴν μωρὰν καὶ βλάπτουσαν τέρψιν λόγῳ τῶν ψυχῶν ἀπελάσωμεν, ὥσπερ τινα φρενῖτιν ἐν τῷ γελᾶν καὶ παίζειν τὸν θάνατον ἄγουσαν » Ἀστέριος, σελ. 66. « ἀνάγκη ταῦτα εἰπεῖν ἵνα ὑμεῖς ἀπαλλαγῆτε τοῦ ἀτάκτου γέλωτος καὶ τῆς αἰσχύνης καὶ τῆς βλάβης τῆς ἀπὸ τῶν ῥημάτων τούτων· ταῦτα πολλοὶ πολλάκις γελῶντες λέγουσιν· ἀλλὰ καὶ τοῦτο διαβολικῆς κακουργίας ἐστιν, ἐν τάξει ῥημάτων ἀστείων διεφθαρμένα εἰσάγειν εἰς τὸν βίον ἡμῶν δόγματα· ταῦτα γὰρ συνεχῶς καὶ ἐν τοῖς ἐργαστηρίοις καὶ ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς καὶ ἐν ταῖς οἰκίαις πολλοὶ περιφέρουσιν· ὅπερ ἐσχάτης ἀπιστίας καὶ παροινίας καὶ γέλωτος ὄντως καὶ παιδικῆς διανοίας. » Χρυσοστόμου λόγος μετὰ τὰς Καλάνδας σελ. 723.

ὅτι αἱ Καλανδικαὶ παραστάσεις εἶχον ὑπόθεσιν τὴν διακωμώδησιν τῆς κοσμικῆς ματαιότητος καὶ τὴν ἀποθέωσιν τοῦ θανάτου, ἑπομένως ἴσως σχετίζονται πρὸς τὴν μεσαιωνικὴν νεκρικὴν παράστασιν, τὴν γνωστὴν ἐν Γερμανίᾳ καὶ Γαλλίᾳ ὑπὸ τὸ ὄνομα χορὸς τῶν Μακκαβαίων (Danse Macabre).

Ἀγνοῶ ἂν αἱ Καλάνδαι ἑωρτάζοντο μετὰ τῆς αὐτῆς πομπῆς καθ' ἅπαν τὸ Ρωμαϊκὸν κράτος, εἰ καὶ ὁ Λιβάνιος ἐπανειλημμένως τοῦτο βεβαιοῖ· βεβαίως πάντες οἱ τότε ἑώρταζον τὴν πρώτην ἑκάστου ἔτους, ὡς καὶ οἱ νῦν, παρ' ἑκάστῳ ὅμως λαῷ ἡ ἑορτὴ ἔφερεν ἰδιάζοντα ψυχαγωγίας τύπον· οὕτως αὐτὸς ὁ τοσοῦτον λεπτομερῶς περιγράψας τὰς ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ Ἀντιοχείᾳ ἑορταζομένας Καλάνδας οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην μνείαν ποιεῖται περὶ ἀναμίξεως τοῦ θεάτρου ἐν τῇ ἑορτῇ, ἐνῷ ὁ Ἀστέριος θεωρεῖ τὸ θέατρον καὶ τοὺς προσωπιδοφόρους ὡς τὸ χαρακτηριστικώτατον τῶν Καλανδῶν γνώρισμα· ἀφ' ἑτέρου δὲ οἱ τρεῖς ἐκ Καππαδοκίας ἐκκλησιαστικοὶ πατέρες, οὐδὲ κἂν μνημονεύοντες τὸ ὄνομα τῶν Καλανδῶν, ἀναφέρουσιν ἑτέραν ἑορτὴν τελουμένην ἐν Καππαδοκίᾳ, τὰ Συμπόσια, μετέχουσαν μὲν τῆς Καλανδικῆς πομπῆς, πράγματι ὅμως ἀντιστοιχοῦσαν πρὸς ἑτέραν ἐθνικὴν ἑορτὴν γνωστὴν ἐν Ἀντιοχείᾳ ὑπὸ τὸ ὄνομα Κλήσεις (1). Ἀλλ' αἱ Ἀντιοχικαὶ Κλήσεις ἔχουσι κοινὸν μὲν τὸ ὄνομα πρὸς τὰς Καλάνδας (διότι ἀπὸ τοῦ καλῶ ἐπίσης, ὡς προερρέθη, παράγεται καὶ ἡ λατινικὴ αὕτη λέξις), ὡς ἑορταὶ ὅμως ἦσαν ὅλως μὲν διάφοροι παρὰ τοῖς Σύροις, ταυτόχρονοι ὅμως παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς, διότι,

(1) Λιβανίου περὶ τῶν ἐν ταῖς Ὀλυμπίων ἑορταῖς Κλήσεων τόμ. III, σελ. 108· ὠνομάζοντο δὲ οὕτω, διότι ἡ βουλὴ τῆς Ἀντιοχείας ἐν ἑκάστῃ Ὀλυμπιακῇ πανηγύρει ἐκάλει εἰς κοινὸν συμπόσιον τόν τε δῆμον καὶ τοὺς ξένους.

ὡς θέλομεν ἴδει προσεχῶς, οἱ βυζαντινοὶ ἐκχριστιανίσαντες τὰς Καλάνδας ἑώρταζον αὐτὰς κατὰ τὸν αὐτὸν μὲν χρόνον, ἤτοι ἀπὸ τῆς γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ μέχρι τῶν Θεοφανίων, μετὰ τελετῆς ὅμως διαφόρου· ἐν τῇ δωδεκαημέρῳ ταύτῃ ἑορτῇ, τῆς ὁποίας τὰ πρῶτα ἱστορικὰ ἴχνη ἀνευρίσκομεν ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ὁ λαὸς εὐωχεῖτο αὐτοκρατορικῇ δαπάνῃ ἐν τῇ αὐλῇ τῇ λεγομένῃ τῶν δεκαεννέα ἀκκουβίτων, τὰ δὲ συμπόσια ταῦτα ἦσαν οὐ μόνον ἀπαράλλακτα πρὸς τὰς Ἀντιοχικὰς Κλήσεις, ἀλλὰ παραδόξως ἔφερον καὶ τὸ ὄνομα αὐτῶν, Κλητόρια (1) λεγόμενα ἐπὶ τὸ βυζαντινώτερον. Ὡς δὲ οἱ Ἀντιοχεῖς διέκρινον τὴν ἑορτὴν τῶν Καλανδῶν ἀπὸ τὰς Ὀλυμπιακὰς Κλήσεις, οὕτω καὶ οἱ Βυζαντινοὶ ἀντικαταστήσαντες τὴν πρώτην διὰ τῆς δευτέρας ὀνομασίας, οὐχ ἧττον διετήρησαν καὶ τὰς Καλάνδας οἱ μὲν ἐν ταῖς πόλεσιν ὡς ἁπλῆν ἑορτὴν τῆς πρώτης Ἰανουαρίου (2), οἱ δὲ ἀγρόται ὡς

---

(1) Κεδρηνὸς σελ. 675, ἔκδ. Παρισίων· ὁ Θεοφάνης (6050) καλεῖ ἐπὶ τὸ ἑλληνικώτερον τὰ Κλητόρια, ἄριστα. Τοιαύτην ἀρχὴν ἔχουσι καὶ αἱ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ λέξεις Κάλεσμα, Καλῶ, σημαίνουσαι τὴν πρόσκλησιν εἰς εὐωχίαν ἐπὶ ἐπισήμῳ ἑορτῇ καὶ ἰδίᾳ ἐπὶ γάμῳ.

(2) Διὰ μακρῶν περιγράφει τὰς Βυζαντινὰς Καλάνδας ὁ πολυμαθὴς τῆς Θεσσαλονίκης ἀρχιεπίσκοπος Εὐστάθιος ἐν ἐπιστολῇ πρὸς τὸν Κομνηνὸν (Migne, Patrologia Graeca, τόμ. 136, σελ. 1257-1262)· παράβαλλε καὶ Δημητρίου Κυδώνη ἐπιστολὴν ἐν Boissonade Anecdota Nova, σελ. 251.

Ἐν πολλοῖς ἑλληνικοῖς τόποις διατηρεῖται ἔτι τὸ ἔθιμον ὅπως οἱ παῖδες ψάλλωσιν ἐν ἑκάστῃ πρωτοχρονιᾷ συγχαρητηρίους ὕμνους, Κάλαντα λεγομένους· ἐκ τῶν Καλανδίων τούτων ὕμνων ἐγεννήθη καὶ ῥῆμα, Καλαντίζω, σημαῖνον ᾄδω τὰ Κάλανδα καὶ ἁπλῶς εὔχομαι τὴν πρώτην τοῦ ἔτους (Καλαντίζω, dare il buon capo d'anno. Λεξικὸν Σομαβέρα).

θεατρικὴν πομπήν (1)· ὡς ἁπλοῦς χαιρετισμὸς τῆς πρώτης τοῦ ἔτους (πρωτοχρονιᾶς) παραμείνασαι αἱ Καλάνδαι μέχρι τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἀπηρχαιώθησαν ἐπὶ τέλους· παραδόξως ὅμως, ἐνῷ ἡ λέξις ἐλησμονήθη, τὸ πρᾶγμα, ἤτοι ἡ Καλανδικὴ ἑορτὴ ζωηροτέρα ἀνεφάνη κατὰ τὰ τελευταῖα ταῦτα ἔτη, τινὰ δὲ τῶν χαρακτηριστικῶν τῆς Ἀθηναϊκῆς πρωτοχρονιᾶς ἀναπολοῦσι τὰς ἐπὶ Λιβανίου Καλάνδας, ἤτοι τὴν ἐκ τῶν ἀγρῶν εἴσοδον τῶν θρεπτῶν πτηνῶν, τὸ νυκτερινὸν παίγνιον τῶν κύβων (νῦν χαρτοπαίγνιον), τὴν ἀνταλλαγὴν ἐδωδίμων, τὴν φιλοδωρίαν χρημάτων, τοὺς συριγμοὺς τῶν ἑορταζόντων, καὶ τὰ τοιαῦτα. Τὴν τύχην τῶν Καλανδῶν παρηκολούθησαν καὶ τὰ βυζαντινὰ Κλητόρια, τὰ ὁποῖα σὺν τῷ χρόνῳ ἀπαρχαιωθέντα ἐπὶ τέλους ἐσήμαινον ἁπλῶς πᾶν βασιλικὸν δεῖπνον.

Αἱ ἑορτολογικαὶ αὗται περιπλοκαὶ βεβαίως δὲν ἐπῆλθον τυχαίως, ἀλλ' ὑπηγορεύθησαν ὑπ' αὐτῆς τῆς ἐκκλησίας σκοπούσης νὰ ἐξαλείψῃ οὕτω καὶ τὰ τελευταῖα λείψανα τῶν ἐθνικῶν παραδόσεων. Αὐτὸς ὁ κατὰ τῶν Καλανδῶν κανὼν τῆς ἐν Τρούλλῳ συνόδου ἐπίτηδες συγχέει ταύτας πρὸς πολλὰς ἄλλας ἐθνικὰς ἑορτὰς (2), μὲ τὴν μονομερῆ βεβαίως πρόθεσιν ὅπως διὰ τῆς συγχύσεως παραλυθῇ ἡ διάκρισις τοῦ εἰς ἑκάστην ἑορτὴν ὡρισμένου χρόνου, ὅστις ἀπετέλει τὴν κυριωτάτην βάσιν τῆς ὑπὲρ τῶν πομπῶν τούτων δημοτικῆς παραδόσεως. Τὸ δέλεαρ τοῦτο ἐπέτυχε μὲν παρὰ τοῖς ἀστοῖς, διότι καὶ αὐστηρότερον

---

(1) Βαλσαμῶνος ἑρμηνεία εἰς τὸν 62 κανόνα τῆς ἐν Τρούλλῳ συνόδου. Ὁ αὐτὸς λόγος πιθανῶς ὑπηγόρευσε καὶ τὴν μετωνυμίαν τῶν ἑλληνικῶν ἀγώνων· « γίνωσκε ὅτι μονόβολον λέγεται ὁ δρόμος, κοντομονόβολον, τὸ πήδημα... περιχυτὴ ἡ πάλη. » Βαλσαμῶνος σχόλια εἰς Φωτίου Νομοκάνονα, τίτλ. ιγ', κεφ. 29.

(2) Κανὼν 62.

ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας ἐπετηροῦντο καὶ προχείρους εὕρισκον νέας θυμηδίας εἰς ἀντικατάστασιν τῶν παλαιῶν, οἱ ἀγρόται ὅμως κατώρθωσαν ὅπως παρολισθήσωσιν ἀπὸ τὸ ἐκκλησιαστικὸν δίκτυον· διὸ βλέπομεν τούτους καὶ μόνους ἑορτάζοντας τὰς Καλάνδας, ὡς καὶ τὰ τοῦ Πανὸς καὶ Βάκχου ὄργια κατὰ τὸ παλαιὸν ἔθος μέχρι τῶν Σταυροφορικῶν χρόνων πιθανῶς δὲ καὶ ἀργοτερον. Εἰς διατήρησιν τῶν παλαιῶν αὐτοῦ παραδόσεων ὁ λαὸς ἀνέδειξεν οὐ μόνον ἐπιμονὴν ἀλλὰ καὶ εὐφυΐαν· φοβούμενος τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἀναθέματα προσεποιεῖτο ὅτι ἀπεκήρυττε τὴν ἀφοριζομένην ἑορτήν, πράγματι ὅμως ἐλησμόνει μόνον τὸ ὄνομα ἀλλ' οὐχὶ τὸ ἔθιμον. Ἀνωτέρω ἐμνημονεύσαμεν τὰ Συμπόσια, ἤδη δὲ θέλομεν ἐν συντόμῳ ἐκθέσει τὰς παραδόξους φάσεις τὰς ὁποίας διελθοῦσα ἡ ἐθνικὴ αὕτη ἑορτὴ κατώρθωσε νὰ ἐπιζήσῃ μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων.

Ὁ μέγας Βασίλειος λεπτομερῶς περιέγραψε τὰ τότε ἐν Καππαδοκίᾳ τελούμενα Συμπόσια, τὴν δὲ περιγραφὴν ταύτην παρατιθέμεθα πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι ἡ ἑορτὴ μεταβαλοῦσα ἁπλῶς τὸ ὄνομα οὐδὲν ἧττον ἐξακολουθεῖ ἀπαραλλάκτως μέχρις ἡμῶν τελουμένη. « Εὐθὺς ἀρχομένης ἡμέρας κοσμοῦσιν ἑαυτῶν τὰ συμπόσια τάπησι ποικίλλοις καὶ ἀνθίνοις παραπετάσμασι, σπουδήν τε καὶ ἐπιμέλειαν εἰς τὴν τῶν ἐκπωμάτων παρασκευὴν ἐπιδείκνυνται, ψυκτῆρας καὶ κρατῆρας καὶ φιάλας, ὥσπερ ἐν πομπῇ τινι καὶ πανηγύρει, διατιθέντες, ὡς ἂν τὸ τῶν ἀγγείων διάφορον τὸν κόρον αὐτοῖς ὑποκλέπτῃ, καὶ ἡ τῶν ἐκπωμάτων μεταλλαγὴ καὶ μετάβασις ἱκανὴν αὐτοῖς εἰς τὸ πίνειν διατριβὴν ἐμποιῇ· συμποσίαρχοι δέ τινες ἐπὶ τούτοις καὶ ἀρχιοινοχόοι καὶ ἀρχιτρίκλινοι· καὶ τάξις ἐν ἀταξίᾳ, καὶ διάθεσις ἐν ἀκόσμῳ πράγματι ἐπινενόηται, ἵν' ὥσπερ ταῖς ἀρχαῖς ταῖς ἔξωθεν ἐκ τῶν δορυφορούντων ἡ σεμνότης συναύξεται, οὕτω καὶ τῇ μέθῃ οἷον βασιλίδι τινὶ θεραπείαν περιστήσαντες, τὸ ἐπονείδιστον αὐτῆς τῷ ὑπερβάλλοντι τῆς σπου-

δῆς περιστέλλωσι· στέφανοι ἐπὶ τούτοις καὶ ἄνθη καὶ θυμιάματα, καὶ μυρίαι τινὲς ἔξωθεν θυμηδίαι πλείονα τὴν ἀσχολίαν τοῖς ἀπολλυμένοις παρασκευάζουσιν· εἶτα πόρρω προϊόντος τοῦ πόθου, ἅμιλλαι περὶ τοῦ πλείονος, φιλονεικίαι καὶ ἀγωνίσματα, ἀλλήλους ὑπερβάλλεσθαι φιλοτιμουμένων κατὰ τὴν μέθην (1)... Ἀπὸ τοιούτων κακῶν, ἄνδρες ὁμοῦ καὶ γυναῖκες κοινοὺς συστησάμενοι χορούς, δαίμονι οἰνηρῷ τὰς ψυχὰς παραδόντες ἀλλήλους ταῖς ἀκίσι τῶν παθῶν ἀντετίτρωσκον· γέλωτες παρ' ἀμφοτέρων, ᾄσματα αἰσχρά, σχήματα πορνικὰ ἐρεθίζοντα πρὸ ἀσέλγειαν· γελᾷς, εἰπέ μοι, καὶ τέρπῃ τέρψιν ἀκόλαστον; δακρύειν δέον καὶ στένειν ἐπὶ τοῖς φθάσασιν· ᾄσματα πόρνης φθέγγῃ, ἐκβαλὼν τοὺς ψαλμοὺς καὶ τοὺς ὕμνους οὓς ἐδιδάχθης· κινεῖς πόδας καὶ ἐξάλλῃ ἐμμανῶς, καὶ χορεύεις ἀχόρευτα, δέον τὰ γόνατα κάμπτειν εἰς τὴν προσκύνησιν; Τίνας ὀδύρωμαι; τὰς κόρας τὰς ἀπειρογάμους; ἢ τὰς ἐν τῷ ζυγῷ τοῦ γάμου κατεχομένας; αἱ μὲν ἐπανῆλθον τὴν παρθενίαν οὐκ ἔχουσαι, αἱ δὲ τὴν σωφροσύνην τοῖς ἀνδράσιν οὐκ ἐπανήγαγον· εἰ γάρ πού τινες καὶ τῷ σώματι τὴν ἁμαρτίαν διέφυγον, ἀλλὰ πάντως γε ταῖς ψυχαῖς τὴν φορὰν ὑπεδέξαντο. Ταῦτά μοι καὶ περὶ τῶν ἀρρένων εἰρήσθω· εἶδε κακῶς, ἐθεάθη κακῶς· ὁ ἐμβλέψας γυναικὶ πρὸς τὸ μοιχεῦσαι, ἤδη ἐμοίχευσεν· αἱ ἀπὸ ταὐτομάτου συντυχίαι τοῖς περιέργως κατασκοποῦσι τοσοῦτον ἔχουσι κίνδυνον, αἱ κατ' ἐπιτήδευσιν ἀπαντήσεις, ὥστε ἰδεῖν γυναῖκας ἀσχημονούσας ὑπὸ τῆς μέθης, καὶ κατασχηματιζομένας πρὸς ἔκλυσιν, καὶ μέλη τεθρυμμένα ᾀδούσας δυνάμενα καὶ μόνον ἀκουσθέντα πάντα οἱ-

---

(1) Ὁμιλία ιδ' κατὰ μεθυόντων (Ἅπαντα ἁγίου Βασιλείου ἐκδ. Garnier, τόμ. 2, σελ. 228).

στρον ἡδονῆς ἐμποιῆσαι τοῖς ἀκολάστοις· τί ἐροῦσιν ἢ τί ἀπολογήσονται ἐκ τοιούτων θεαμάτων μυρίον ἐσμὸν τῶν κακῶν συλλεξάμενοι (1);... Ἀποσεισάμεναι τὸν ζυγὸν τῆς δουλείας τοῦ Χριστοῦ, ῥίψασαι ἀπὸ τῶν κεφαλῶν τὰ τῆς εὐσχημοσύνης καλύμματα, καταφρονήσασαι τοῦ θεοῦ, καταφρονήσασαι τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ, σοβοῦσαι τὰς κόμας, σύρουσαι τοὺς χιτῶνας καὶ τοῖς ποσὶν ἅμα παίζουσαι, ὀφθαλμῷ ἀσελγεῖ, γέλωτι ἐκκεχυμένῳ πρὸς ὄρχησιν ἐκμανεῖσαι, πᾶσαν νέων ἀκολασίαν ἐφ' ἑαυτὰς προσκαλούμεναι, ἐν τοῖς πρὸ τῆς πόλεως μαρτυρίοις χοροὺς συστησάμεναι, ἐργαστήριον τῆς οἰκείας αὐτῶν ἀσχημοσύνης τοὺς ἡγιασμένους τόπους πεποίηνται· ἐμίαναν μὲν τὸν ἀέρα τοῖς ᾄσμασι τοῖς πορνικοῖς, ἐμίαναν δὲ τὴν γῆν τοῖς ἀκαθάρτοις ποσίν, ἣν ἐν ταῖς ὀρχήσεσι κατεκρότησαν· θέατρον ἑαυταῖς νεανίσκων ὄχλον περιστησάμεναι, σοβάδες ὄντως καὶ παράφοροι παντελῶς, μανίας οὐδεμίαν ὑπερβολὴν ἀπολείπουσαι.»

Ἡ ἐν Καρθαγένῃ σύνοδος ἀπηγόρευσε τὰ Συμπόσια ταῦτα διὰ τοῦ ἑξῆς 63 κανόνος, τὸν ὁποῖον ἐπίσης παραθέτομεν ὡς χορηγοῦντα ἀγνώστους τινας λεπτομερείας περὶ τῆς συμποσιακῆς πομπῆς ἐν τῇ τετάρτῃ ἑκατονταετηρίδι. « Περὶ τοῦ ἀφελέσθαι τὰ τῶν Ἑλλήνων συμπόσια· κἀκεῖνο ἔτι μὴν δεῖ αἰτῆσαι παρὰ τῶν χριστιανῶν βασιλέων, ἐπειδὴ παρὰ τὰ θεῖα παραγγέλματα ἐν πολλοῖς τόποις συμπόσια οὕτως ἐκτελοῦνται, ἐκ τῆς ἐθνικῆς πλάνης προσενεχθέντα, ὡς καὶ χριστιανοὺς τοῖς Ἕλλησι λάθρα προσάγεσθαι ἐπὶ τῇ τούτων τελετῇ·

---

(1) Τόμ. 3, σελ. 123, 128-129. Ἀποκαλεῖ ταῦτα καὶ « ἑσπερινὰ θεάματα » πιθανῶς ὡς συνοδευόμενα ὑπὸ νυκτερινῆς τινος θεατρικῆς παραστάσεως. Παράβ. Γρηγορίου Νύσσης ὁμιλίαν δ', τόμ. Ι, σελ. 412, ἐκδ. Fred. Morelli. Τὰ Καππαδοκικὰ συμπόσια ἐτελοῦντο ἐν τῇ ἑβδομάδι τῶν Ἐπιφανίων (ὅτε καὶ αἱ Καλάνδαι) καὶ τῇ Διακαινησίμῳ.

ἵνα κελεύσωσι τὰ τοιαῦτα κωλυθῆναι καὶ ἐκ τῶν πόλεων κα ἐκ τῶν κτήσεων· μάλιστα ὅτι ἐν αὐτοῖς τοῖς γενεσίοις τῶν μακαρίων μαρτύρων ἀνά τινας πόλεις καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ἱεροὺς τόπους τὰ τοιαῦτα πλημμελεῖν οὐχ ὑφορῶνται· ἐν αἷς ἡμέραις, ὅπερ καὶ λέγειν αἰσχύνη ἐστίν, ὀρχήσεις μυσαρὰς εἰς τοὺς ἀγροὺς καὶ εἰς τὰς πλατείας ἐκτελοῦσιν, ὥστε τῇ τῶν οἰκοδεσποινῶν τιμῇ καὶ ἄλλων ἀναριθμήτων γυναικῶν τῇ αἰδοῖ τῶν εὐλαβῶν εἰς τὴν ἁγίαν ἡμέραν παραγεγομένων, λάγναις ὕβρεσιν ἐφορμᾷν, ὡς καὶ αὐτῆς τῆς ἁγίας πίστεως σχεδὸν φεύγειν τὴν προσέλευσιν » (1).

Τὰ Συμπόσια ταῦτα καταδικασθέντα καὶ ὑπὸ δύο ἑτέρων συνόδων, τῆς ἐν Ἀγκύρα (κανὼν ζ') καὶ τῆς ἐν Λαοδικείᾳ (κανὼν νε') ὁ λαὸς συγχωνεύσας μετ' ἄλλης χριστιανικῆς ἑορτῆς μετωνόμασεν **Ἀγάπας** (2)· ἐπειδὴ δὲ οἱ ἄνω κανόνες ὡς πρόφασιν τῆς καταργήσεως τῶν Συμποσίων ἐπρόβαλλον τὴν πρὸς τοὺς ἐθνικοὺς συνάφειαν τῶν χριστιανῶν, ὁ λαὸς θέλων νὰ ἄρῃ καὶ τὴν πρόφασιν ταύτην μετέφερεν ἐντὸς αὐτῶν τῶν ἐκκλησιῶν τὰς βακχικὰς αὐτοῦ Ἀγάπας. Ἀλλ' ἡ ἐν Τρούλλῳ σύνοδος ἐννοήσασα τὸ στρατήγημα αὐστηρῶς ἀπηγόρευσε καὶ τὰς Ἀγάπας διατάξασα τὴν ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν ἀποβολὴν αὐτῶν (3)· ὁ λαὸς φοβηθεὶς τὴν νέαν τῶν Πατέρων ἀπειλὴν ἐξέβαλεν ἐκ τοῦ ἱεροῦ τὰς Ἀγάπας καὶ στρώσας αὐτὰς ἐν τῷ προαυλίῳ τῆς ἐκκλησίας ἑώρταζεν ἐν τῷ ὡρισμένῳ χρόνῳ με-

---

(1) Βλέπε καὶ κανόνα με' τῆς αὐτῆς συνόδου.

(2) « Καὶ Ἀγάπη μὲν καλεῖται ἡ ἀδελφοσύνη καὶ τὰ διὰ ταύτης συμπόσια » Βαλσαμῶνος ἑρμηνεία εἰς τὸν 72 κανόνα τῆς ἐν Τρούλλῳ συνόδου.

(3) « Ὅτι οὐ δεῖ τὰς λεγομένας Ἀγάπας ποιεῖν, καὶ ἔνδον ἐν τῷ οἴκῳ (γρ. ναῷ) ἐσθίειν καὶ ἀκκούβιτα (τραπέζας) στρωννύειν. » Κανὼν οβ'.

τὰ χορῶν καὶ βακχικῶν ᾀσμάτων (1). Ἄλλοι κανόνες διώκουσι τὰς Ἀγάπας καὶ ἀπὸ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ προαυλίου, καὶ τότε τὰ Συμπόσια καταφεύγουσιν εἰς τὰς χλοερὰς πεδιάδας καὶ τὰ ἐρημωκκλήσια, οὕτω δὲ κατώρθωσαν ἵνα διατηρηθῶσι μέχρις ἡμῶν ὑπὸ τὸ τουρκικὸν ἐπὶ τέλους ὄνομα Κουρμπάνια (θυσίαι), τῆς Ἀγάπης μεταπεσούσης εἰς ἄλλην σημασίαν (2). Ἀλλ' οὔτε τὰ Κουρμπάνια εἶδε μὲ καλὸν ὄμμα ἡ ἐκκλησία, διὸ ὁ ἀρχιεπίσκοπος τῆς Μακεδονικῆς Καμπανίας Θεόφιλος ἀφιερώσας δύο ὁλόκληρα κεφάλαια τοῦ Ταμείου τῆς Ὀρθοδοξίας (3) κατὰ τῶν Κουρμπανιστῶν συζητεῖ πρὸς τούτους ὡς ἑξῆς. « Ἀλλὰ τί προφασίζονται αὐτοὶ οἱ Κουρμπανισταὶ καὶ λέγουσιν; ἡμεῖς θυσίαν δὲν κάμνομεν, ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ εἰς πανήγυριν πηγαίνομεν, ἡ φατρία μας σφάζει ἓν πρόβατον νὰ συμφάγωμεν... διατὶ δὲν ἀγοράζεις ἓν ἐξ αὐτῶν νὰ ψήσῃς; ὁποῦ καὶ νὰ σοῦ τὸ χαρίσουν, δὲν τὸ δέχεσαι· μόνον ζωντανὸν νὰ τὸ σφάξῃς θέλεις, καὶ ὁλόκληρον νὰ τὸ ψήσῃς, καὶ νὰ τὸ θεωρήσῃς (σπλαγχνοσκοπήσῃς);... διατὶ δὲ καὶ τὸ δέρμα τοῦ κουρμπανίου σου τὸ ἀφιερώνεις εἰς τὸ μοναστῆρι, καὶ δὲν εἶναι οὔτε συγχωρημένον νὰ τὸ κρατήσῃς, οὔτε νὰ τὸ πωλήσῃς;.. Ἄχ, χριστιανέ, τὰ ἴδια καὶ ἀπαράλλακτα εὑρίσκω νὰ ἔκαμναν καὶ οἱ Ἕλληνες εἰς τὰς πανηγυρικάς των θυσίας » (4).

Ἡ ἀνωτέρω περὶ Συμποσίων παρέκβασις ἐγράφη πρὸς ἀπόδειξιν τῶν διαφόρων μεταπτώσεων τὰς ὁποίας ὑπέστησαν

---

(1) Βαλσαμῶνος Ἑρμηνεία εἰς τὸν 63 κανόνα τῆς ἐν Καρθαγένῃ συνόδου.

(2) Ἀγάπην σήμερον ὁ λαὸς καλεῖ τὴν δευτέραν ἐκκλησιαστικὴν ἀκολουθίαν τῆς Κυριακῆς τοῦ Πάσχα μετὰ μεσημβρίαν ψαλλομένην.

(3) Περὶ Θυσιῶν βαρβαρικῶς Κουρμπανίων σελ. 134-136. Ὄντως Ἑλληνικὴ θυσία τὰ Κουρμπάνια, σελ. 137-138.

(4) Ταμεῖον Ὀρθοδοξίας, Ἑνετίῃσιν 1780, σελ. 136.

τὰ ἑορτολογικὰ ὀνόματα ἐν διαστήματι δεκακαιπέντε ὅλων ἑκατονταετηρίδων. Μέχρι τῶν Σταυροφορικῶν χρόνων ἡ παλαιὰ Καλανδικὴ πομπή, δηλαδὴ τὰ συνεχῆ συμπόσια, αἱ θεατρικαὶ παραστάσεις καὶ ἰδίᾳ αἱ προσωπιδοφορίαι, συγχέονται πρὸς τὰ Κλητόρια καὶ πρὸ πάντων τὰ λεγόμενα Βοτὰ καὶ Βρουμάλια, περὶ ὧν κατωτέρω· ἀπὸ τῆς ΙΓ' ὅμως ἑκατονταετηρίδος πᾶσαι αἱ ἑορταὶ αὗται ἀφανίζονται,. ἀφοῦ ὅμως πρότερον μετεβίβασαν πᾶσαν τὴν πομπὴν αὐτῶν εἰς τὰς Ἀποκρέω· τὸ ὄνομα τοῦτο (Ἀποκρεύσιμος ἢ Ἀποκρεώσιμος) ἀπαντᾷ πρῶτον ἐπὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, δηλοῦν ἁπλῶς τὰς τελευταίας πρὸ τῆς Τεσσαρακοστῆς τῶν Χριστουγέννων καὶ τοῦ Πάσχα κρεωφάγους ἡμέρας (1)· ἀπὸ τῶν Παλαιολόγων ὅμως ἡ Ἀπόκρεως προσλαβοῦσα συνεπίκουρον καὶ τὸ θέατρον ἐνθρονίζεται ὡς ἡ κατ' ἐξοχὴν βακχικὴ ἑορτὴ ἢ μᾶλλον πομπή (2)·

---

(1) Ὡς δηλοῦται ἐκ τοῦ Μαλάλα καὶ τοῦ Θεοφάνους ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ ἦσαν γνωσταὶ δύο Ἀποκρέω, ἡ τῆς 14 Νοεμβρίου προηγουμένη τῆς Τεσσαρακοστῆς τῶν Χριστουγέννων καὶ ἡ τοῦ Φεβρουαρίου προηγουμένη τῆς μεγάλης Τεσσαρακοστῆς τοῦ Πάσχα· ὁ Ἰουστινιανὸς ἠθέλησε νὰ συγχύσῃ ἀμφοτέρας τὰς δημοτικὰς ταύτας ἑορτάς, ἀλλ' ὁ δῆμος ἀπειθήσας ἑώρτασεν αὐτὰς κατὰ τὸ παλαιὸν ἔθιμον· ἡ κατὰ τῆς Ἀποκρεωσίμου ἀπόπειρα τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐγένετο κατὰ μὲν τῆς τοῦ Νοεμβρίου ἐν ἔτει 543, (ἰνδ. ζ') κατὰ δὲ τῆς τοῦ Φεβρουαρίου ἐν ἔτει 546 (ἰνδ. θ'), ὡς ῥητῶς λέγουσιν οἱ προειρημένοι συγγραφεῖς (Μαλάλας, σελ. 482 ἐκδ. Βόννης. Θεοφάνης, 6038), κακῶς δὲ ὁ Muralt καὶ ἄλλοι συγχέουσι δύο γεγονότα διάφορα.

(2) Ἰωάννου Χούμνου ἔκφρασις παιδιῶν κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς Ἀπόκρεω γενομένων, ἐν Boissonade Anecdota Nova, σελ. 215-217.

Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὁ λαὸς ἤρχισεν ἑορτάζων τὰς Ἀποκρέω μετά τινος βακχικῆς πομπῆς ἐπὶ τῶν Εἰκονομάχων βασιλέων, ὡς δηλοῦται ἐκ τῆς ἑξῆς περικοπῆς τῶν Κατηχητικῶν λόγων Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου. « Εἰς τὴν ἡμέραν ταύτην ᾄδουσιν ᾄσματα δαιμονικά, ἤγουν

ὡς δὲ τῶν ἐπὶ Ἀστερίου Καλανδῶν κυριώτατος χαρακτηρισμὸς ἦσαν αἱ προσωπιδοφορίαι, οὕτω καὶ τῆς νῦν Ἀπόκρεω κεφαλαιῶδες γνώρισμα εἶναι ἡ μεταμφίασις. Ἀλλὰ καὶ τὰ Συμπόσια συγχωνευθέντα εἰς τὰς Ἀποκρέω ἀποτελοῦσι τὴν ἀπόδοσιν (1) τῆς βακχικῆς ταύτης ἑορτῆς· ἐνῷ δὲ ἤλλαξαν τὸ ὄνομα, ἐπὶ τὸ λατινικώτερον καλούμενα Κούλουμα (Cumulus προσθήκη, ἀπόδοσις), οὐδὲν ἧττον ἡ πομπὴ μένει ἔτι ἡ αὐτὴ ὡς πρὸ χιλίων πεντακοσίων ἐτῶν τὴν περιέγραψεν ὁ μέγας Βασίλειος.

Ἀνωτέρω ἐρρέθη ὅτι ὁ λαὸς μετὰ πολλῆς ὑποψίας καὶ δυσαρεσκείας ἤκουσε τὴν ὑπὸ τῶν ἐκκλησιαστικῶν πατέρων καὶ ἰδίᾳ τοῦ Χρυσοστόμου κηρυττομένην κατάργησιν τῶν θεάτρων

τραγούδια, καὶ παίζουν ὡσὰν μωρὰ παιδία.» Στουδίτου Κατηχήσεις, μεταγλωττισθεῖσαι εἰς ἁπλῆν φράσιν. Ἑνετίῃσι, 1770 (Κατήχησις τῇ Κυριακῇ τῆς Τυροφάγου, σελ. 103).

(1) Ἀπόδοσιν ἔλεγον οἱ βυζαντινοὶ τὸ τέλος ἑκάστης ἐπισήμου ἑορτῆς. Ducange, Glos. Graec. λ. ἀποδίδοσθαι. Ὁ Σοφοκλῆς (Greek Lexicon λ. Ἀπόδοσις) ὀρθῶς παρατηρεῖ ὅτι ἡ βυζαντινὴ ἀπόδοσις ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ τῶν Ἑβραίων ἐξόδιον σημαῖνον, ὡς προερρέθη (σελ. κε΄) τὴν τελευτήν· πραγματικῶς δὲ ἐπιθανάτιος πομπὴ τῶν Ἀποκρέω εἶναι τὰ Κούλουμα, τὰ ὁποῖα οἱ Γάλλοι καὶ Ἰταλοὶ εἰδικώτερον καλοῦσι enterrement du Carnaval, funerale del Carnovale. Ὡς γνωστὸν τὸ Carneval παράγεται ἐκ τῶν τοῦ νεωτέρου λατινισμοῦ λέξεων Carnelevamen, Carnelevale, Carnelevarium, Carniprivium, σημαινουσῶν ὡς ἡ Ἀπόκρεως τὴν ἄρσιν, ἀποχήν, καὶ ἀφαίρεσιν τοῦ κρέατος· πᾶσαι αἱ λέξεις αὗται δὲν εἶναι ἀρχαιότεραι τῶν Σταυροφορικῶν χρόνων, ἐν ἀρχῇ δ᾽ ἐδήλουν μόνον τὴν τελευταίαν τῆς Τυροφάγου ἑβδομάδος Κυριακήν.

Ὅτι δὲ ἡ νῦν Ἀποκρεωτικὴ πομπὴ εἶναι ἡ αὐτὴ τῶν παλαιῶν Καλανδῶν πειθόμεθα καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἡ τελευταία τῆς Καλανδικῆς πομπῆς ἡμέρα ἐκαλεῖτο ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ Ἀπόθεσις, δηλαδὴ Κούλουμα (Νεαρὰ 105, σελ. 269 ἐκδ. Ἐρρ. Στεφάνου).

καὶ πασῶν τῶν πρὸς τοῦτο συνεχομένων τελετῶν· μετὰ τῆς αὐτῆς δὲ δυσθυμίας ἀκούσας κεραυνοβολουμένας καὶ τὰς προσφιλεῖς αὐτῷ Καλάνδας δὲν περιωρίσθη πλέον εἰς ἁπλοῦς γογγυσμούς, ἀλλὰ προέβη εἰς ἀνταρτικὴν διαδήλωσιν· καὶ οἱ μὲν φρονιμώτεροι « κατεγίνωσκον τῶν λεγομένων ὡς καινήν τινα καὶ παράδοξον συνήθειαν εἰσαγόντων τῷ βίῳ (διὰ τῆς τῶν Καλανδῶν καταργήσεως) », οἱ δὲ αὐθαδέστεροι ἐγκαταλιπόντες τὴν ἐκκλησίαν ἐξηκολούθουν ἑορτάζοντες « χλευάζοντες καὶ διακωμῳδοῦντες (τὸν ῥήτορα) καὶ λέγοντες: ἀπόστηθι συμβουλεύων, παῦσαι παραινῶν· οὐ βούλονταί σοι προσέχειν, μηδὲν κοινὸν ἔχε πρὸς αὐτούς (1) ».

Ὁ κατὰ τοῦ θεάτρου ἀμείλικτος τοῦ Χρυσοστόμου πόλεμος οὐ μόνον δὲν παρήγαγε τοὺς προσδοκωμένους καρπούς, ἀλλὰ καὶ δυσαρεστῶν τὰ ἀκροατήρια συνετέλει εἰς κλονισμὸν τῶν χριστιανικῶν πεποιθήσεων ἐν ἐποχῇ μάλιστα καθ' ἣν ἡ νέα θρησκεία χλευαζομένη ὑπὸ τῶν σοφιστῶν καὶ φέρουσα ἐν τοῖς σπλάγχνοις αὐτοῖς τὸ ἐπικίνδυνον τῆς αἱρέσεως μόλυσμα εἶχε παρά ποτε ἀνάγκην ἀδελφικῆς συγκεντρώσεως· πραγματικῶς δὲ ἀμφότεροι οἱ ἐχθροὶ οὗτοι ὑπὸ διαφόρους ἐπόψεις ἐξεμεταλλεύθησαν τὴν φιλοθεατρικὴν τῶν ὄχλων τάσιν, οἱ μὲν σοφισταὶ ἐκθύμως ὑποστηρίζοντες τὴν παλαιὰν ἑλληνικὴν σκηνήν, οἱ δὲ αἱρεσιάρχαι, ὡς ὁ Ἄρειος καὶ ὁ Ἀπολλινάριος, εἰσάγοντες ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτῶν τὴν θεατρικὴν πομπὴν ὑπὸ χριστιανικὸν τύπον. Τὸν κίνδυνον τοῦτον προϊδόντες οἱ τότε πατέρες ἐθεώρησαν φρονιμώτερον νὰ σιωπήσωσι προκειμένου περὶ ζητήματος τοσοῦτον ἐπικινδύνου, καὶ αὐτὸς δὲ ὁ ἐνθουσιωδέ-

---

(1) Λόγος ταῖς Καλάνδαις, καὶ Λόγος μετὰ τὰς Καλάνδας τῇ ἑξῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ λεχθεὶς κατὰ μεθυόντων καὶ περὶ τῶν εἰς τὰ καπηλεῖα εἰσιόντων καὶ εἰς τὴν πόλιν χορείας τελούντων. σελ. 719-723.

στερος τῶν φίλων καὶ μαθητῶν τοῦ Χρυσοστόμου, Ἰσίδωρος ὁ Πηλουσιώτης δὲν φαίνεται ἀπολύτως συμμεριζόμενος τὰς περὶ θεάτρου ἀρχὰς τοῦ μεγάλου διδασκάλου· καὶ ἐνῷ ἀφ' ἑνὸς κλίνει εἰς ἀποδοχὴν τῶν ἰδεῶν τῶν τότε μετριοφρονεστέρων ἐθνικῶν, ὡς τοῦ Θεμιστίου, περὶ ἐξαγνίσεως τῆς ἠτιμωμένης σκηνῆς διὰ τῆς ἀναστάσεως τῆς παλαιᾶς τραγῳδίας (1), ἀφ' ἑτέρου ἀποτεινόμενος πρὸς αὐτοὺς τοὺς ἐθνικοὺς εἰλικρινῶς τοῖς ὑποδεικνύει ὅτι γενόμενοι ἕρμαιον τῆς θεατρικῆς ἐκείνης διαφθορᾶς ἐξυπηρετοῦσι τὰ συμφέροντα αὐτῶν τῶν τυράννων. Καλῶς γνωρίζων ὁ Ἰσίδωρος ὅτι ἡ ἀπὸ ἀνδρῶν καὶ γερόντων ἐκρίζωσις παλαιοτάτων ἐθίμων ἀπέβαινε δυσχερής, ἀντὶ νὰ κηρύξῃ ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος τὴν κατάργησιν αὐτῶν, ἐθεώρησε λυσιτελέστερον ν' ἀποταθῇ πρὸς αὐτοὺς τοὺς ἑλληνίζοντας νέους καὶ διεγείρων τὴν φιλοτιμίαν αὐτῶν τοὺς πείσῃ ὅτι τὰ τότε θέατρα τῶν μίμων καὶ ὀρχηστῶν ὑποστηρίζονται ἐπίτηδες ὑπὸ τῶν αὐτοκρατόρων πρὸς ἀπόσβεσιν παντὸς γενναίου αἰσθήματος· τὸ δ' ἐγκύκλιον τοῦτο γράμμα δὲν διηύθυνεν ἀπ' εὐθείας, ἀλλὰ μετεβίβασε διὰ τοῦ σοφιστοῦ Ἁρποκρᾶ, ὡς καλῶς γνωρίζων ὁποίαν ἐν τῇ πολιτείᾳ ἐπιρροὴν ἐξήσκουν τότε οἱ σοφισταὶ καὶ πρὸ πάντων διότι ὁ Ἁρποκρᾶς συνεμερίζετο τὰς περὶ θεάτρου ἰδέας αὐτοῦ (2).

Ὑπὸ τοιοῦτον περίπου πνεῦμα γράφει περὶ θεάτρου καὶ ἕτερος τῶν μαθητῶν τοῦ Χρυσοστόμου, Νεῖλος ὁ ἀσκητής· ἐπισκεφθεὶς τὸ θέατρον χαρακτηρίζει οὕτω τὰ ἐν αὐτῷ παριστά-

---

(1) Ἰσιδώρου Πηλουσιώτου Ἐπιστολαί, βιβλ. V, ἐπιστ. 71. παραβ. καὶ ἐπιστ. 77 καὶ 143. Θεμιστίου λόγος 26, ἐν ἐκδ. Πεταβίου, σελ. 316 « σεμνὴ τραγῳδία ».

(2) Βιβλίον Ε' ἐπιστολαὶ 185-187 πρὸς Ἁρποκρᾶν καὶ Ἑλλήνων παισί· παραβ. καὶ βιβλ. Γ', ἐπιστολὴν 336.

μενα δράματα· « εὐτράπελον γὰρ θέαν θεασάμενος, τοὺς μὲν ἀξιαγάστους λοιδορουμένους βλέπων ἐν τῷ παρόντι χρόνῳ, τοὺς δὲ ἀχρείους εὐφημουμένους ὁρῶν, καὶ τοῦτο οἶμαι τῶν δαιμόνων ὑπάρχειν μηχάνημα. » (1) Ἐν ἄλλαις ἐπιστολαῖς ἐπιτιμῶν τοὺς ἐπισκεπτομένους τὰ τοιαῦτα θεάματα γράφει « οὐκ ἔστι ψυχαγωγία, καθὼς σὺ λέγεις, τὸ ἐν τοῖς θεάτροις καὶ ταῖς ἱπποδρομίαις διατρίβειν, ἀλλ' ὄλεθρος ἔσχατος καὶ βλάβη ψυχῆς δεινή (2). Ἀναβαίνων εἰς θέατρα, καὶ δι' ὤτων καὶ ὀφθαλμῶν ὑπὸ τῆς αἰσχρᾶς καταγοητευόμενος καὶ πολιορκούμενος ἐπιθυμιας ἀπηρτισμένος μοιχὸς ὑπάρχεις, κἂν θέλῃς, κἂν μὴ θέλῃς » (3). Ἀποτεινόμενος δὲ πρὸς τὸν σοφιστὴν Νικότυχον, ὅστις ἐναντίον τῶν χριστιανικῶν παραδόσεων ἐκηρύχθη

---

(1) Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Νείλου τοῦ ἀσκητοῦ ἐπιστολῶν βιβλία Δ', Romae 1668, σελ. 144 ἐπιστολὴ πρὸς Κόνωνα ἰλλούστριον.

(2) Σελ. 264, ἐπιστολὴ Κωνσταντίνῳ κόμητι· παράβ. καὶ ἐπιστολὴν Παρνασίῳ συνηγόρῳ, σελ. 379.

(3) Σελ. 261, ἐπιστολὴ Νικαρέτῳ Σιλεντιαρίῳ.

Αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ ἁγίου Νείλου εἰκονίζουσι τὴν ἔτι ἐξακολουθοῦσαν πάλην τῶν δύο θρησκειῶν· οἱ κατ' ἀνάγκην ὁμολογήσαντες τὸν χριστιανισμὸν σοφισταὶ ἐνδομύχως ἐμίσουν τοὺς λεγομένους ὁμοθρήσκους, ἀποκαλοῦντες αὐτοὺς ἀγραμμάτους (σελ. 264 Λεωνίδῃ ῥήτορι)· ὁ Νεῖλος ἐπανειλημμένως ὑβρίζει τοὺς ψευδαδέλφους τούτους ἀποκαλῶν « τέκτονας τῶν λόγων τῶν μεματαιωμένων, καὶ παντὸς ψεύδους καὶ πλάνης ἀνάπλεως » (σελ. 209). Καὶ ὀλίγοι μὲν εἶχον τὸ θάρρος νὰ κηρύττωσιν ὅτι ἐμμένοντες ἐν τῇ πατρῴᾳ πίστει ἐξεπλήρουν ἔργον συνειδήσεως (σελ. 132 Χρυσέρωτι σοφιστῇ), οἱ πλεῖστοι ὅμως ὁμολογήσαντες τὴν ἐπίσημον θρησκείαν καὶ μοναχοὶ γενόμενοι, οὐχ ἧττον ἀνεγίνωσκον ἐν τοῖς κελλίοις αὐτῶν τοὺς παλαιοὺς συγγραφεῖς πρὸς μεγίστην τοῦ Νείλου δυσαρέσκειαν, ἀποκαλοῦντας τὰ μὲν ἑλληνικὰ βιβλία « φορυτὸν καὶ σποδιὰν καὶ βόρβορον », τοὺς δὲ ἀπὸ ῥητόρων μοναχοὺς « ἀνθηροὺς χαλκαλέκτορας » σελ. 153, παράβ. καὶ σελ. 277. Ἡ ἑξῆς ἐπιστολὴ εἰκονίζει τὸ τότε πνεῦμα. « Ἀπολλοδώρῳ ῥήτορι. Εἴρηκας πολλάκις πλήθη βαρβάρων

ἔνθερμος προστάτης τοῦ θεάτρου ἀποκηρύττει αὐτὸν τῆς χριστιανικῆς πολιτείας· ἐπειδὴ δὲ ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ γίνεται λόγος περὶ τῶν τότε παρισταμένων κωμῳδιῶν τοῦ Φιλιστίωνος, ἀναλυομένης μάλιστα καὶ μιᾶς τούτων πιθανῶς Φαρμακὸς (μάγος) ἐπιγραφομένης, παρατίθημι τὰς σπουδαιοτέρας ταύτης περικοπάς. «Ἅπερ τις ἐπιποθεῖ καὶ στέργει ἀνενδότως, ταῦτα καὶ λέγειν διηνεκῶς ἀναγκάζεται ἀκορέστῳ τῇ γνώμῃ· καθάπερ καὶ ἡ σὴ ματαιότης καὶ οἴησις ἔναγχος τῆς τῶν Ἑλλήνων φρενοβλαβίας τῷ δοκεῖν ἀποστὰς διὰ τοῦ βεβαπτίσθαι τῷ ὕδατι, οὐ μὴν καὶ τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ ἀνεζωπύρησε τὴν πρώτην δυσσέβειαν, καὶ σιγᾷ μὲν τὰ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ φοιτητῶν κατορθώματα, ἀεὶ δὲ τοὺς μωροὺς τῶν Ἑλλήνων φιλοσόφους ἐν ταῖς συντυχίαις εἰς τὸ μέσον παράγει, κἀκείνους κροτεῖ ἀσιγήτῳ τῇ γλώττῃ καὶ στέφει τοῖς ἀναρμόστοις ἐγκωμίοις, τοὺς δὲ τῶν χριστιανῶν ἱερέας κακίζει, καὶ ψέγει καὶ διαβάλλει ἀπαύστως, κἂν λαμπροὶ καὶ διαφανεῖς τὸν βίον ὑπάρχωσιν, ὡς ἰδιώτας· καὶ ὅταν μέν τις Ἑλληνικόν τι δρᾶμα ἐπὶ τραπέζης, ἢ καὶ ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς λαλῆσαι προθυμηθείη, ἐπαινεῖς καὶ ἀποδέχῃ, ὅταν δέ τις λαλήσῃ χριστιανικόν τι δόγμα, ἢ σκώπτεις παραχρῆμα, ἢ

ἐμβάλλειν τῇ Ῥωμανίᾳ, διότι μὴ βούλονται πάντες μήτε μὴν προθυμοῦνται θεραπεύειν θυσίαις τοὺς θεοὺς τῶν Ἑλλήνων. Γνῶθι τοίνυν τρανότερον καὶ ἄνευ τινὸς καλύπτρας, ὅτι καὶ βαρβάρων ἐπιδρομαί, καὶ σεισμοὶ καὶ ἐμπρησμοὶ καὶ τὰ ἄλλα πάντα ἀνιαρὰ δι' οὐδὲν ἄλλο γίνεται ἢ διὰ τὴν πονηρίαν καὶ ἠλιθιότητα τῶν κατὰ σὲ δεισιδαιμόνων καὶ ἀσεβῶν ἀνθρώπων, μὴ παυσαμένων τῆς εἰδωλολατρίας, ἀλλὰ θυόντων κατὰ τὰ προάστεια τοῖς ὀλεθρίοις δαίμοσι καθ' ἑκάστην ἡμέραν·» σελ. 33. Παράβαλλε καὶ ἐπιστολὰς πρὸς Εὐάνδριον σελ. 51, πρὸς Εὐλάμπιον, σελ. 187, πρὸς Ἀφροδίσιον φιλόσοφον σελ. 254, καὶ πρὸς Ἐλευσίνιον σελ. 298.

τὴν ὄψιν ἀποστρέψας φιμοῦσαι καὶ στυγνάζεις... πάσης γὰρ εἴη φαυλότητος καὶ κακονοίας ὑπέρμετρον, τὰς μὲν μωρολογίας Φιλιστίωνος (1) καὶ κατ' οἶκον ἐπὶ τραπέζης καὶ δημοσίᾳ ἐν τοῖς θεάτροις λέγεσθαι, πρὸς λύμην τῶν ἀκουόντων, ὅπερ καὶ σὺ σπουδάζειν οὐκ αἰσχύνῃ, τὰ δὲ τῆς Γραφῆς ῥήματα δι' ὧν ἀγόμεθα εἰς οὐρανοὺς τῇ σιγῇ καταχωννῦσθαι. Ἀλλ' οὐκ ἔλαθες, φαρμακέ, ἐπιφθέγξομαι γάρ σοι τὸ παραληρούμενον ὑπὸ τῶν ἀνοήτων νομιζόντων γοητείαις τισὶ κλέπτεσθαι τὴν σελήνην, ἡνίκα ἂν φοινιχθείη ἢ ἐκλείπῃ καὶ τῆς οἰκείας ἀποκινεῖσθαι τάξεως, καὶ ἀνακεκραγότων ὁμοθυμαδὸν στόματι ἑνὶ ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν — οὐκ ἔλαθες, φαρμακέ· οὐκ ἔλαθες γὰρ ἡμᾶς, Νικότυχε, κἂν λανθάνειν ἐδόκεις διὰ τῆς ὑποκρίσεως καὶ τῆς καταχρήσεως τοῦ ἁγίου καὶ πολυτιμήτου ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ· οὐκ ἔλαθες ἡμᾶς ἀπηρτισμένος Ἕλλην ὑπάρχων καὶ ἀκρατῶς καὶ τοῖς Ἑλλήνων μεμορφωμένος ματαίοις διδάγμασι» (2).

Οἱ πρὸς τὸν Χρυσόστομον ὅμως ἐχθρικῶς διακείμενοι ἐπίσκοποι οὐ μόνον δὲν συνεμερίζοντο τὰς περὶ θεάτρου ἰδέας

---

(1) Ἡ νῦν πρώτη γινωσκομένη αὕτη κωμῳδία ἴσως ἀπετέλει μέρος τῶν ὑπὸ Σουίδα καὶ Εὐδοκίας μνημονευομένων Β.ολογικῶν Κωμῳδιῶν τοῦ Φιλιστίωνος. Αἱ κωμῳδίαι τοῦ Φιλιστίωνος ἐσώζοντο μέχρι τῆς Η' ἑκατονταετηρίδος, ὡς πληροφορούμεθα ἐκ τῶν Ἱερῶν Παραλλήλων Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ ὅστις παραθέτει ἓξ στίχους καὶ τέσσαρα ἐν πεζῷ λόγῳ γνωμικά, τὰ μόνα διασωθέντα λείψανα τοῦ Βιθυνοῦ μιμογράφου. Ἀγνοῶ δὲ ἐὰν ὁ Σουίδας καὶ ἡ Εὐδοκία μνημονεύοντες τὰς κωμῳδίας τοῦ Φιλιστίωνος εἶχον ὑπ' ὄψει αὐτὸ τὸ κείμενον αὐτῶν ἢ ἁπλῶς ἀντέγραψαν ἄλλας περὶ τῶν κωμῳδιῶν τούτων παλαιοτέρας σημειώσεις.

(2) Καὶ ὁ Martialis (II, epigr. LXI) λαλεῖ μετὰ τῆς αὐτῆς περὶ Φιλιστίωνος περιφρονήσεως

Mimos ridiculi Philistionis.

αὐτοῦ, ἀλλ' ἐκ πείσματος ὑποστηρίζοντες τοὺς σκηνικοὺς προέβαινον εἰς σκανδαλωδεστάτας διαδηλώσεις, μίαν τῶν ὁποίων περιγράφει οὕτω ὁ Παλλάδιος· ὁ ἐπίσκοπος τῆς Ἐφέσου τελῶν σατυρικὰ συμπόσια εἶχε τὴν ἀναίδειαν νὰ παριστᾷ ἐν αὐτοῖς αὐτὸν τὸν προστάτην τῆς σκηνῆς θεόν, διότι ἐστεμμένος κισσῷ τὴν κεφαλήν, βασταζόμενος ἐπὶ τοῦ ὤμου τῶν μιμάδων καὶ κρατῶν ἐν τῇ χειρὶ κρατῆρα οἰνοχόει εἰς τοὺς συνδαιτυμόνας (1).

Ἡ πρὸς τὸ θέατρον ἀφοσίωσις τοῦ λαοῦ, αἱ ὑπὲρ αὐτοῦ συνηγορίαι τῶν σοφιστῶν καὶ αἱ διχογνωμίαι τῶν ἐπισκόπων ἀπετέλεσαν ἀληθῆ κυκεῶνα ὅστις ἐθόλωσε τὸν νοῦν καὶ αὐτῶν τῶν βασιλέων μὴ δυναμένων νὰ ἐννοήσωσι καθαρῶς ὁποῖον τὸ ἀληθὲς τῆς πολιτείας καὶ τῆς θρησκείας συμφέρον ἐν τῷ περὶ θεάτρου ζητήματι. Αὐτὸς ὁ τοσοῦτον ἀποστρεφόμενος τὸ θέατρον Ἰουλιανὸς διετήρει ἐν τῇ ἀκολουθίᾳ αὐτοῦ μίμους διακωμῳδοῦντας τὸν χριστιανισμὸν (2), καὶ ἐκστρατεύσας κατὰ Περσῶν παρέλαβε τοὺς σκηνικοὺς εἰς ψυχαγωγίαν τοῦ στρατοῦ (3). Οἱ υἱοὶ τοῦ Θεοδοσίου Ἀρκάδιος καὶ Ὁνόριος (393-

---

(1) Παλλάδιος περὶ βίου καὶ πολιτείας Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, Parisiis, 1680, σελ. 138, παράβ. καὶ σελ. 143.

(2) Βλέπε βίον Πορφυρίου μίμου ἐν σελ. μϛ' τῆς παρούσης Εἰσαγωγῆς.

(3) «Ὅτι τὸ πρὸ Κτησιφῶντος πεδίον ὀρχήστραν πολέμου πρότερον ἀποδείξας, ὡς ἔλεγεν ὁ Ἐπαμεινώνδας, Διονύσου σκηνὴν ἐπεδείκνυ Ἰουλιανός, ἀνέσεις τινὰς τοῖς στρατιώταις καὶ ἡδονὰς πορίζόμενος.» Εὐναπίου ἀποσπάσματα σελ. 226, ἐν Dindorfii, Historici Graeci Minores, τόμῳ I, (σελ. 246-247). Ἡ παρεντιθεμένη ὑπὸ Εὐναπίου ἠκρωτηριασμένη διήγησις περὶ τοῦ παρὰ τοῖς Ἰσπαλίταις καταφυγόντος τραγῳδοῦ καὶ τῆς ἕνεκα τῆς θεατρικῆς καταχρήσεως ἐπελθούσης νόσου ἔχει βεβαίως σχέσιν πρὸς ὅμοιον θεατρικὸν συμβὰν ἐπὶ Θεοδοσίου, ὡς δηλοῦται ἐκ τῶν ἐν ἀρχῇ τοῦ ἀποσπάσματος λέξεων «Τοιοῦτον δέ τι ἱστόρηται γενέσθαι κατὰ τὴν Νέρωνος βασιλείαν.»

394) ἀπαγορεύουσι τὴν ἵδρυσιν εἰκόνων καὶ ἀγαλμάτων σκηνικῶν ἐν δημοσίαις στοαῖς καὶ ἐν παντὶ τόπῳ ἔνθα ἵστατο αὐτοκρατορικὸν ὁμοίωμα, ἐπιτρέποντες μόνον τὴν ἵδρυσιν τοιούτων εἰκόνων ἐν τῇ εἰσόδῳ τοῦ θεάτρου καὶ ἐν τοῖς προσκηνίοις· θεωροῦσιν αὐτόχρημα πόρνας τὰς μιμάδας καὶ πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τῶν ἐντίμων δεσποινῶν ταῖς ἀπαγορεύουσι νὰ φέρωσι τοῦ λοιποῦ πολυποικίλους καὶ χρυσοῦφεῖς ἐσθῆτας, πρὸ πάντων δὲ τοὺς λεγομένους κροσσωτοὺς καὶ ζωδιωτοὺς χιτῶνας· ἐπειδὴ δὲ τινὲς τῶν θυμελικῶν γυναικῶν, πρὸς περιφρόνησιν τοῦ χριστιανισμοῦ ἢ καὶ δελεασμὸν τοῦ κοινοῦ, ἐφόρουν ·ἐνδυμασίας ἐκκλησιαστικῶν παρθένων ἢ μοναχῶν διετάχθησαν νὰ παύσωσι τὴν κατάχρησιν ταύτην (1). Καὶ ὅμως ὁ Ζώσιμος πικρῶς ἐπιτιμᾷ τὸν μὲν αὐτοκράτορα Θεοδόσιον ὡς ἐκθύμως ὑποστηρίξαντα τοὺς μίμους καὶ τοὺς ὀρχηστάς, τὸν δὲ Στιλίχωνα ὡς χάριν τῶν μίμων τούτων μὴ συμπληρώσαντα τὴν ἐκστρατείαν κατὰ τῶν λυμαινομένων τὴν Ἑλλάδα Γότθων (2)· ἀλλὰ καὶ ὁ Εὐνάπιος μνημονεύει γεγονὸς ἀποδεικνύον ὅτι καὶ οἱ προειρημένοι υἱοὶ τοῦ Θεοδοσίου ἄλλα ἔγραφον καὶ ἄλλα ἐπρέσβευον περὶ χριστιανισμοῦ καὶ περὶ θεάτρου, ἀφοῦ ἐπέτρεπον εἰς αὐτοὺς τοὺς πρώτους ἀξιωματικοὺς νὰ διακωμῳδῶσι διὰ γελοιογραφικῶν πινάκων αὐτὰ τὰ θαύματα τοῦ χριστιανισμοῦ εἰς τὰ ὁποῖα οἱ ἁπλοϊκώτεροι ἀπέδιδον τοὺς θριάμβους τῶν Ρωμαϊκῶν ὅπλων (3). Ἐνῷ τὰ προρρηθέντα αὐτοκρατορικὰ

---

(1) Codex Theodosianus, Mantuae 1748, τόμ. V, σελ. 1748, de Scoenicis.

(2) « Καὶ ῥᾷστα διέφθειρεν ἂν αὐτοὺς σπάνει τῶν ἐπιτηδείων, εἰ μὴ τρυφῇ καὶ μίμοις γελοίων ἥκιστά τε αἰσχυνομέναις γυναιξὶν ἐκδοὺς ἑαυτὸν ἀφῆκε. » Ζώσιμος, σελ. 254 ἐκδ. Βόννης· παράβαλλε καὶ σελ. 212.

(3) Historici Graeci Minores, τόμ. I, σελ. 26[illegible].

διατάγματα μετὰ τοσαύτης περιφρονήσεως λαλοῦσι περὶ τῶν ἀχρείων καὶ οὐτιδανῶν σκηνικῶν, ἡ δημοσία γνώμη ἐξακολουθεῖ εὐνοοῦσα καὶ ὑποστηρίζουσα τὴν σκηνήν, πρὸς τὴν ὁποίαν καὶ αὐτοὶ οἱ χριστιανοὶ ἱερεῖς συνδέονται διὰ μυστηριώδους δεσμοῦ, ἀφοῦ οἱ παῖδες τῶν ἱερέων τούτων ἔχουσι συμφέροντα ἐν τῇ θυμέλῃ, ὡς πληροφορούμεθα ἐκ κανόνος τῆς ἐν Καρθαγένῃ τότε συγκροτηθείσης συνόδου (397) (1).

Ἡ πρὸς τὸ θέατρον σχέσις τοῦ χριστιανικοῦ κλήρου εἶναι ἀξιοπαρατήρητος, διότι οὐ μόνον οἱ σκηνικοὶ ἦσαν καθαροὶ Ἕλληνες ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα αὐτῶν ἰσοδυνάμει πρὸς τὸν ἐθνισμόν· δημοσίᾳ δαπάνῃ τρεφόμενοι δὲν εἶχον δικαίωμα νὰ προσέλθωσιν εἰς τὸν χριστιανισμόν, διότι τότε ἠδύναντο νὰ μετέλθωσιν οἱονδήποτε ἐπάγγελμα, ὁ δὲ δῆμος δὲν ἠδύνατο νὰ ζήσῃ ἄνευ θεάτρου. Ὁ Βαλεντινιανὸς θελήσας νὰ χειραφετήσῃ ὁπωσοῦν ἀπὸ τῆς τυραννίας τοῦ δήμου τοὺς θυμελικοὺς ἐξέδωκεν ὑπὲρ αὐτῶν δύο διατάγματα (371)· καὶ διὰ μὲν τοῦ πρώτου ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς ἑτοιμοθανάτους νὰ ἐπικαλῶνται, ἂν ἤθελον, τὴν ἀντίληψιν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας· ἂν ὅμως μετὰ τὴν χριστιανικὴν κοινωνίαν διέφευγον τὸν θάνατον, ἠδύναντο νὰ ἐγκαταλίπωσι τὴν θυμέλην, ἐπὶ τῷ ὅρῳ τοῦ νὰ προτείνῃ μὲν τοῦτο ὁ ἐπίσκοπος, συναινέσωσι δὲ καὶ οἱ βασιλικοὶ ἐπίτροποι· διὰ δὲ τοῦ δευτέρου διέταξεν ὅπως αἱ ἐν τῇ σκηνῇ γεννώμεναι κόραι μετέρχωνται τὸ τῆς μητρὸς ἐπάγγελμα κατὰ βούλησιν· ἂν ὅμως ἀποτροπιάζωνται τὸ ἐπάγγελμα τοῦτο, ἠδύναντο νὰ ἐκλέξωσιν ἐντιμότερον βίον, ὑπὸ τὸν ὅρον

(1) « Τὰ τέκνα τῶν ἱερέων θεώρια κοσμικὰ μὴ ἐκτελεῖν μηδὲ θεωρεῖν· τοῦτο δὲ καὶ πᾶσι τοῖς χριστιανοῖς ἀεὶ κεκήρυκται, ὥστε τούτων ἀπέχεσθαι ὥστε ὅπου βλασφημίαι εἰσὶ μὴ προϊέναι. » Κανὼν ιε', βλέπε καὶ τὴν εἰς τοῦτον ἑρμηνείαν τοῦ Ζωναρᾶ.

συναινέσεως εἰς τοῦτο καὶ τοῦ βασιλικοῦ ἐπιτρόπου. Οἱ διάδοχοι τοῦ Βαλεντινιανοῦ, Γρατιανός, Θεοδόσιος καὶ Ἀρκάδιος ἐξέδωκαν ἄλλα περὶ τῶν σκηνικῶν διατάγματα ἁπλῶς τὰ πρῶτα ἐπεξηγοῦντα (1), οὐδέποτε ὅμως οὐδεὶς τῶν αὐτοκρατόρων τούτων ἠθέλησε ν' ἀναγνωρίσῃ καὶ τὰ ἀτυχῆ ἐκεῖνα πλάσματα ὡς ἁπλοῦς ἀνθρώπους, οὔτε ἀπήλλαξεν αὐτοὺς τῆς τυραννίας τοῦ δήμου, ἀφοῦ μάλιστα καὶ ἡ ἐν Καρθαγένῃ σύνοδος ῥητῶς κατεμήνυσεν εἰς τοὺς υἱοὺς τοῦ Θεοδοσίου τὴν πρὸς τοὺς ἐκχριστιανισθέντας σκηνικοὺς ἀντιχριστιανικὴν συμπεριφορὰν τῶν λεγομένων χριστιανῶν αὐτῶν ὑπηκόων (2).

Πάντες οἱ προειρημένοι βασιλεῖς εἶχον ἀγαθωτάτας διαθέσεις, καθαρὸν ὅμως πολιτικὸν συμφέρον ἠνάγκαζεν αὐτοὺς νὰ κωφεύωσιν εἰς τὰς κραυγὰς τῶν ἐπισκόπων καὶ εἰς αὐτὴν τὴν φωνὴν τῆς ἰδίας καρδίας. Ὁ Πηλουσιώτης ῥητῶς ὑπέδειξε καὶ εἰς αὐτοὺς τοῖς ἑλληνίζοντας νέους τὸ συμφέρον τῶν Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων εἰς ὑποστήριξιν τοῦ θεάτρου οὐχὶ ὅπως ἠννόουν τοῦτο οἱ Ἕλληνες, ἀλλ' ὅπως πρὸς ἐκθήλυνσιν τῶν ὑπηκόων ἐξηχρείωσαν αὐτὸ οἱ Ῥωμαῖοι (3)· ἀφ' ἑτέρου δὲ ὁ δῆμος εἶχε

---

(1) Codex Theodosianus, de Scoenicis, VI-XI.

(2) « Περὶ τῶν μίμων γενομένων χριστιανῶν· περὶ τοιούτων μὴν αἰτῆσαι δεῖ, ἵνα ἐάν τις ἐξ οἱουδήποτε παιγνιώδους ἐπιτηδεύματος πρὸς τὴν τοῦ χριστιανισμοῦ χάριν ἐλθεῖν θελήσῃ καὶ ἐλεύθερος ἀπ' ἐκείνων τῶν σπίλων διαμεῖναι, μὴ ἐξὸν εἴη τινὶ τὸν τοιοῦτον πρὸς τὰ αὐτὰ γυμνάσματα πάλιν προτρέπεσθαι ἢ καταναγκάζειν. » Κανὼν ξς'. « Τὸ παλαιὸν ἐτελοῦντο θέατρα μετὰ συνδοσίας τῶν δημοτῶν καὶ διὰ τοῦτο εἶχόν τινας σκηνικοὺς καὶ μίμους τὰ μέρη πολλάκις καὶ Ἕλληνας· ζητοῦσιν οὖν οἱ πατέρες ὁρίσαι τοὺς βασιλεῖς, ἵνα ἐάν τις τούτων Ἕλλην ὢν βαπτισθῇ, μὴ ἀναγκάζηται ὑπὸ τοῦ δήμου τὰ αὐτὰ ἀναδείκνυσθαι παίγνια. » Βαλσαμῶνος ἑρμηνεία εἰς τὸν κανόνα· παράβαλλε καὶ ἑρμηνείας Ζωναρᾶ καὶ Ἀριστηνοῦ.

(3) Ὁ ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου ὑποστηριζόμενος ὀρχηστὴς Πυλάδης ὁ ἐ-

τοσοῦτον συνοικειωθῇ πρὸς τὴν σκηνὴν ὥστε τὴν στέρησιν αὐτῆς ἐθεώρει τὴν μεγίστην τῶν δυστυχιῶν.

Ἀργία θεάτρου ἐσήμαινε τὴν ἐκδήλωσιν μεγάλου τῆς πόλεως πένθους, ἢ μέγαν κίνδυνον. Ὅταν ὁ Ἰουλιανὸς ὀργισθεὶς κατὰ τῶν Ἀντιοχέων ἀπεσύρθη εἰς Ταρσόν, ὁ Λιβάνιος προτρέπει τοὺς τεθλιμμένους συμπολίτας αὐτοῦ νὰ ἐκδηλώσωσι τὴν λύπην αὐτῶν διὰ τῆς προσωρινῆς διακοπῆς τῶν θεάτρων (1). Ὅταν δὲ ὕστερον ὁ ἐξωργισμένος Θεοδόσιος Α' ἠπείλει τὴν παραδειγματικὴν τιμωρίαν τῆς Ἀντιοχείας ἕνεκα τῆς περιωνύμου ἀνατροπῆς τῶν βασιλικῶν ἀγαλμάτων, ἡ κινδυνεύουσα πόλις ἐγκαταλιποῦσα τὰ θέατρα προσέδραμεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν πρὸς μεγίστην τοῦ Χρυσοστόμου εὐχαρίστησιν ὅστις πικρῶς ὀνειδίζων αὐτοὺς λέγει ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐπέλθῃ ἡ μεγάλη αὕτη συμφορὰ ὅπως ἀποχωρισθῶσι τῶν προσφιλῶν σκηνικῶν. Τὸ θέαμα ἦν ἡ πρωτίστη ἀνάγκη τῶν τότε ἀνθρώπων. Ὁ Λιβάνιος παραπονεῖται ὅτι ὀλίγην προθυμίαν εἶχον οἱ συμπατριῶται αὐτοῦ ὅπως λαμβάνωσι μέρος εἰς τὰ πολυτελῆ δεῖπνα τὰ ὁποῖα ἐχορήγει ἡ βουλὴ ἐν τῇ ἑορτῇ τῶν Κλήσεων, ἐξ ἐναντίας δὲ ἐποίουν τοιαύτην κατάχρησιν τῆς θεατρικῆς θυμηδίας, ὥστε πλὴν τῶν ἄλλων καὶ ὁ Λιβάνιος αὐτός, καίτοι ἐνθουσιώδης τοῦ θεάτρου συνήγορος, εἰρωνεύεται τὴν ἄμετρον ταύτην βακχείαν (2). Ἐπειδὴ δὲ περὶ Ἀντιοχείας

φευρητὴς τῆς παντομιμικῆς ὀρχήσεως ἔλεγεν ἀστειευόμενος πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τοῦτον «συμφέρει σοι, Καῖσαρ, περὶ ἡμᾶς τὸν δῆμον ἀποδιατρίβεσθαι.» Δίων Κάσσιος, βιβλ. 54, κεφ. 17.

(1) «Εἰς ἀχθηδόνα κοινὴν σχηματίσωμεν τὸ ἄστυ, καὶ μιμησάσθω πένθος οἰκίας ὅλη ἡ πόλις· κλείσωμεν βραχὺν χρόνον τὸ θέατρον, καὶ δεηθῶμεν τῶν ὀρχηστῶν τουτωνὶ καὶ μίμων μεταδοῦναι καὶ τοῖς ἀστυγείτοσι τῶν παρ' αὐτῶν ἀγαθῶν.» τόμ. Α', σελ. 500, παρ. καὶ σελ. 501.

(2) «Πολὺς (ὁ Διόνυσος) παρ' ἡμῖν βακχεύει.» τόμ. Α', σελ. 280,

ὁ λόγος, ἴδωμεν ὁπόσα θέατρα καὶ ἄλλα θεάματα ἐχορήγει δωρεὰν εἰς τοὺς πολυαρίθμους αὐτῆς κατοίκους ἡ Ἀσιανὴ μητρόπολις ἡ δικαίως ἀποκαλουμένη « κορυφὴ καὶ κεφαλὴ τῶν ἐπὶ γῆς ἀνθρώπων ἁπάντων (1) ».

Ἡ Ἀντιόχεια εἶχε τέσσαρα θέατρα, τὸ τοῦ Διονύσου, τὸ τοῦ Ὀλυμπίου Διός, τὸ λεγόμενον Πλέθρον (2) καὶ ἕτερον τὸ ὁποῖον ὁ Λιβάνιος ἀποκαλεῖ « πρόμηκες θέατρον »· ἀλλ' ἡ συρροὴ τῶν φιλοθεαμόνων ἦν τοιαύτη ὥστε ὁ ἄρχων Πρόκλος ἠναγκάσθη νὰ καταστρέψῃ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν συμμετρίαν τοῦ Πλέθρου διὰ προσθέτου οἰκοδομήματος (3). Παρὰ τὰ κύρια ταῦτα θέατρα ὑπῆρχον καὶ ἕτερα προωρισμένα δι' εὐτελέστερα θεάματα, ὡς ἱπποδρομίας, θηριομαχίας, κυνήγια (4), πιθανῶς δὲ καὶ διὰ τοὺς ἐν τῇ Ἐκθέσει ἀπαριθμουμένους ἀγῶνας τῶν παμμαχαρίων, πεταυριστῶν ἢ καλωπετῶν, καὶ παλαιστῶν (5). Πάντα τὰ θέατρα ταῦτα συνετηροῦντο δι' ἁδρᾶς

ἐκδ. Reiske. Ὁ Σαρακηνὸς Ἀλαμούνδαρος πολιορκῶν μετὰ Χοσρόου τὴν Ἀντιόχειαν ἔλεγε περὶ αὐτῆς « οὐ γὰρ ἄλλου οὐδενὸς τῷ ταύτης δήμῳ ὅτι μὴ πανηγύρεών τε καὶ τρυφῆς μέλει καὶ τῆς ἐν θεάτροις ἀεὶ πρὸς ἀλλήλους φιλονεικίας. » Προκοπίου ἱστορία, τόμ. Α, σελ. 87 ἐκδ. Βόννης· παράβαλλε καὶ σελ. 186.

(1) Χρυσόστομος, τόμ. Β', σελ. 23 ἐκδ. Βενεδικτίνων· βλέπε καὶ Προκοπίου ἱστορίαν, τόμ. Α', σελ. 189 καὶ 195 ἐκδ. Βόννης.

(2) Ὁ Μαλάλας ὀνομάζει τοῦτο ἐπὶ τὸ δημοτικώτερον Πλεθρὶν (σελ. 290 ἐκδ. Βόννης).

(3) Λιβάνιος, περὶ τοῦ Πλέθρου, σελ. 261-274. Ἐν τῷ Ἀντιοχικῷ (σελ. 344) ἐπαινεῖ τοὺς συμπατριώτας αὐτοῦ ἐπὶ τῇ πολυτελείᾳ τῶν θεάτρων « Μούσαις τε ἱερὰ πολυτελῶς οἰκοδομεῖσθε. »

(4) « Τὸ δὲ συνηχοῦν καὶ συναγωνιζόμενον καὶ αὐλῷ καὶ κιθάρᾳ καὶ φωνῇ καὶ τοῖς πολλοῖς τῶν ἀπὸ τῆς σκηνῆς τερπόντων· τίς δ' ἂν ἐφίκοιτο διεξιὼν ἕτερα θεάτρων εἴδη, τὰ μὲν ἀθληταῖς ἐναγωνίσασθαι πεποιημένα, τὰ δ' ἀνδράσι πρὸς θηρία; » Ἀντιοχικός, σελ. 345.

(5) Βλέπε τὴν ἐν σελ. λζ' τῆς παρούσης Εἰσαγωγῆς σημείωσιν.

ἐπιχορηγήσεως τῆς πόλεως, τῶν βουλευτῶν καὶ πρὸ πάντων τοῦ κληροδοτήματος τοῦ φιλομούσου Ἀντιοχέως Σωσιβίου.

Ἐν τοῖς κυρίως θεάτροις παριστάνοντο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κλασικαὶ τραγῳδίαι καὶ κωμῳδίαι, ἐξ ὧν ὁ Λιβάνιος ἐν παρόδῳ ἀπαριθμεῖ τὴν Πασιφάην τοῦ τραγικοῦ Ἀλκαίου ἢ Εὐριπίδου, τοὺς Ἀχαρνεῖς τοῦ Ἀριστοφάνους, τὰς Τικτούσας τοῦ Μενάνδρου καὶ πολλὰ ἕτερα (1), πιθανώτατα ὅμως καὶ ἄλλα συγχρόνων ποιητῶν δράματα, ὡς καὶ εἶδος ballets, ἢ μυθολογικὰ δράματα ἐκτελούμενα κατὰ τοὺς κανόνας τῆς ὑπὸ Πυλάδου καὶ Βαθύλλου ἐφευρεθείσης παντομιμικῆς ὀρχήσεως (2).

Παρὰ τὰ καθημερινὰ ταῦτα θεάματα ἡ πόλις ἐτέλει χάριν τῶν πολιτῶν καὶ τῶν εἰσρεόντων ξένων δύο μεγάλας θεατρικὰς πανηγύρεις, τὸν Μαϊουμᾶν καὶ τὰ Ὀλύμπια. Ὁ Μαϊουμᾶς ἱδρύθη ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Κομμόδου, ἦν δὲ νυκτερινὴ σκηνικὴ ἑορτὴ τελουμένη ἀνὰ τριετίαν ἐν μηνὶ μαΐῳ (ἐξ οὗ παρέλαβε καὶ τὸ ὄνομα) καὶ διαρκοῦσα τριάκοντα

---

(1) Λιβανίου λόγος περὶ τῆς ἑαυτοῦ τύχης, σελ. 9, καὶ ὑπὲρ ὀρχηστῶν σελ. 375.

(2) Τοιαῦτα παντομιμικὰ δράματα ἀπαριθμεῖ πολλὰ ὁ Λιβάνιος ἐν τῷ ὑπὲρ τῶν ὀρχηστῶν λόγῳ, σελ. 373-375 καὶ 381. Ὁ Ἀθήναιος ἀποδίδει τὴν ἐφεύρησιν τῆς παντομιμικῆς ὀρχήσεως εἰς τὸν Αἰσχύλον «πολλὰ σχήματα ὀρχηστικὰ αὐτὸς ἐξευρίσκων ἐνεδίδου τοῖς χορευταῖς... Τελέστης ὁ Αἰσχύλου ὀρχηστὴς οὕτως ἦν τεχνίτης ὥστε ἐν τῷ ὀρχεῖσθαι τοὺς Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας φανερὰ ποιῆσαι τὰ πράγματα δι' ὀρχήσεως.» Ὁ Βάθυλλος καὶ ὁ Πυλάδης ἐτελειοποίησαν τὸ παντομιμικὸν δρᾶμα συγκεντρώσαντες ἐν αὐτῷ τὴν κωμικὴν ὄρχησιν (κόρδακα), τὴν τραγικὴν (ἐμμέλειαν), καὶ τὴν σατυρικὴν (σίκιννιν), τὴν δὲ νέαν παντομιμικὴν ταύτην ὄρχησιν χαρακτηρίζει οὕτω ὁ γραμματικὸς Ἀριστόνικος «ἦν δὲ ἡ Πυλάδου ὄρχησις ὀγκώδης τε καὶ πολύκοπος, ἡ δὲ Βαθύλλειος ἱλαρωτέρα.» Ἀθήναιος Α', κεφ. 37. παράβ. Klein, Geschichte des Drama' s. II, σελ. 652-659.

ὅλας τερπνὰς παννυχίδας· ὠνομάζετο δὲ καὶ ἑορτὴ τῶν Οργίων καὶ ἦν ἀφιερωμένη εἰς τὸν Διόνυσον καὶ τὴν Ἀφροδίτην (1). Ἀγνοεῖται ὁποῖα ὄργια ἐτελοῦντο ἐν τῇ Ἀντιοχικῇ ἑορτῇ, ἔκ τινος ὅμως ἀμυδρᾶς παραδόσεως τηρουμένης ἔτι παρὰ τῷ ἑλληνικῷ λαῷ (2) δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ Μαϊουμᾶς εἶχε σχέσιν πρὸς τὴν παλαιὰν ἰθυφαλλικὴν ὄρχησιν· ἀγνοεῖται ἐπίσης ὁποίας φάσεις διῆλθον τὰ Ἀντιοχικὰ ταῦτα ὄργια ἀπὸ Κομμόδου μέχρι τοῦ τελικοῦ θριάμβου τοῦ χριστιανισμοῦ, κατὰ πᾶσαν ὅμως πιθανότητα ὁ Μαϊουμᾶς οὗτος ἀποβαλὼν σὺν τῷ χρόνῳ τὴν παλαιὰν ἀσχημοσύνην μετεβλήθη εἰς ἁπλοῦν κόρδακα χορευόμενον ἐν τῷ Πλέθρῳ (3)· πιθανὸν δὲ ὁμοίως ὅτι ἡ Συριακὴ ἑορτὴ διεδόθη καὶ εἰς τὰς ἄλλας τοῦ κράτους ἐπαρχίας, διότι τὸ περὶ αὐτῆς διάταγμα τοῦ Ὀνωρίου καὶ Ἀρκαδίου ἀποτείνεται οὐχὶ πρὸς τοὺς Ἀντιοχεῖς ἀλλὰ πρὸς πάντας τοὺς ἑορτάζοντας τὸν Μαϊουμᾶν ἐπαρχιώτας (provincialibus) (4). Ὅπως ὅμως καὶ ἂν ἔχῃ τὸ πρᾶγμα, βέβαιον εἶναι ὅτι τὰ ἐν αὐτῷ τελούμενα ὄργια ἠνάγκασαν τοὺς αὐτοκράτορας νὰ καταργήσωσιν αὐτόν, μόλις δ' ἐν ἔτει 396 οἱ προει-

---

(1) Μαλάλας, σελ. 284-285.

(2) Ἐν ἑκάστῃ πρώτῃ μαΐου οἱ ἀγρόται ἐξερχόμενοι εἰς τὰς πεδιάδας τελοῦσιν ὄργιά τινα, γνωστὰ ὑπὸ τὸ ὄνομα Μαϊόξυλον· ὅσοι ἀγνοοῦσι τὴν σημασίαν τῆς λέξεως ταύτης δύνανται νὰ τὴν μάθωσι παρὰ τῶν εἰδότων. Τοιαύτην σημασίαν ἔχει καὶ τὸ παλαιογαλλικὸν ῥῆμα Enmaioler, Esmayer. « Enmaioler les dittes filles, comme il est du coustume. » Ducange, λ. Maium.

(3) Λιβάνιος περὶ τοῦ Πλέθρου. Ἰωάννης ὁ Ἀντιοχεὺς ἀποκαλεῖ τὸν Μαϊουμᾶν καλλίστην ὄρχησιν.

(4) Ἐκ τοῦ ἀποσπάσματος Ἰωάννου τοῦ Ἀντιοχέως καὶ τοῦ Σουίδα πληροφορούμεθα ὅτι ὁ Μαϊουμᾶς ἐχορεύετο ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἐν ἄλλαις πόλεσι (Mueller, Fragm. Histor. Graecorum, V, σελ. 31).

ρημένοι συμβασιλεῖς ἐνδιδόντες εἰς τὰς θερμὰς παρακλήσεις τῶν ὑπηκόων διέταξαν τὴν ἐπανάληψιν, ὑπὸ τὸν ὅρον ἵνα διατηρηθῇ ἐν τῇ ἑορτῇ ἡ ἀπαιτουμένη εὐσχημοσύνη (1)· φαίνεται ὅμως ὅτι δὲν ἠννόησαν οὕτω τὸν Μαΐουμᾶν καὶ οἱ ἑορτασταί, αἱ δ' ἐν αὐτῷ γενόμεναι κατὰ τῆς δημοσίου ἠθικῆς ἐπιδείξεις ἠνάγκασαν τοὺς αὐτοὺς αὐτοκράτορας νὰ καταργήσωσι καὶ πάλιν τὴν ἑορτήν· νέοι γογγυσμοὶ ἠκούσθησαν καὶ λύπη κατέλαβε τὸ ὑπήκοον, δεύτερον δὲ διάταγμα διατάσσον τὴν ἐπανάληψιν αὐτοῦ ἐν τῇ ὡρισμένῃ τριετίᾳ ἐπαναλαμβάνει τὸν αὐτὸν ὅρον μετὰ τῆς ἀπειλῆς ὅτι ἡ μὴ τήρησις αὐτοῦ συνεπάγεται τὴν κατάργησιν τοῦ Μαϊουμᾶ (2).

Αἱ αὐτοκρατορικαὶ διατάξεις καὶ ἀπειλαὶ περιώρισαν βεβαίως τὰ παλαιὰ τῆς ἑορτῆς ὄργια, ὁπωσδήποτε ὅμως ὁ Μαΐουμᾶς διετηρήθη ὡς μεγάλη τῶν Σύρων ἑορτὴ μέχρις οὗ ἡ ἀραβικὴ βαρβαρότης ἀποκόψασα τῆς βυζαντινῆς κυριαρχίας τὰς εὐτυχεῖς ἐκείνας χώρας ἐξήλειψε καὶ αὐτὰ τὰ ὀνόματα αὐτῶν ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς (3). Ἔκτοτε ὁ Μαΐουμᾶς ἀπολέσας

---

(1) « Ut servetur honestas, et verecunda castis moribus perseveret. » Codex Theodosianus, τόμ. VI, σελ. 325.

(2) « Illud vero, quod sibi nomen procax licentia vindicabit, Majuma, foedum adque indecorum spectaculum, denegamus » αὐτόθι.

Ὁ Μαϊουμᾶς ἐλέγετο καὶ mimia, πιθανῶς ἀπὸ τοῦ ἐν αὐτῷ ὀρχουμένου μιμικοῦ κόρδακος. Συνεπείᾳ τοῦ διπλοῦ τούτου ὀνόματος τῆς ἑορτῆς, ὁ λαὸς ἐσύγχυσε πρὸς τὴν μιμητικὴν ταύτην ὄρχησιν τὸ κατ' ἐξοχὴν μιμετικὸν καὶ χορευτικὸν ζῶον, τὴν μιμώ, προφέρων αὐτὴν μαϊμοῦν· κρῖμα ὅτι δὲν ἐγνώριζε τοῦτο Ἐρασμιανός τις Ἄγγλος ὅπως τὸ ἐπικαλεσθῇ ὡς ἐπιχείρημα εἰς ἀπόδειξιν ὅτι οἱ παλαιοὶ Ἕλληνες ἐπρόφερον τὸ ἰῶτα ἀπαραλλάκτως ὡς οἱ νῦν Ἄγγλοι.

(3) Ὁ ἐπὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἀκμάσας Ἰωάννης ὁ Λυδὸς μνημονεύων τὸν ἐπ' αὐτοῦ ἑορταζόμενον Μαϊουμᾶν προτείνει τὴν τοῦ ὀνόματος παραγωγὴν ἐκ τῆς Μαίας, ἢ γῆς, ἑορταζομένης ὑπὸ τῶν Ρωμαίων ἐν ταῖς

τὴν πραγματικὴν αὐτοῦ σημασίαν παρέμεινεν ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Βυζαντίου ὡς ἁπλῆ λέξις δηλοῦσα τὸν μισθὸν καὶ ἰδίως τὴν πρὸς τοὺς στρατιώτας χορηγουμένην ὑπὸ τοῦ βασιλέως καὶ τῶν ἐπαρχιακῶν ταμείων φιλοτιμίαν (1).

Συγχρόνως τῷ Μαϊουμᾷ ἱδρύθη, ἢ μᾶλλον ἐξ Ἑλλάδος μετήχθη ἐν Συρίᾳ καὶ ἑτέρα μεγάλη ἑορτὴ ἥτις ἀνέδειξε τὴν πλουσίαν καὶ φιλόμουσον Ἀντιόχειαν ἀληθὲς κέντρον τοῦ ἐν Ἀσίᾳ ἑλληνισμοῦ. Μεταφυτευθεὶς διὰ τῶν Μακεδονικῶν ὅπλων ὁ ἑλληνισμὸς ἐν Ἀσίᾳ ἀφήρεσεν ἀπὸ τῆς παλαιᾶς αὐτοῦ κοιτίδος πᾶσαν τὴν ἀρχαίαν ζωὴν καὶ εὐημερίαν· ἡ δ᾽ ἐπελθοῦσα Ρωμαϊκὴ κατάκτησις συνεπλήρωσε τὴν καταστροφὴν τῶν ἑλληνικῶν πολιτειῶν, αἵτινες πτωχαὶ καὶ φθισιῶσαι διετήρουν τῆς παλαιᾶς αἴγλης μόνην τὴν ἀνάμνησιν. Οἱ Ἠλεῖοι (Πισᾶται) μὴ δυνάμενοι νὰ καταβάλλωσι τὴν δαπάνην τῆς παρ᾽ αὐτοῖς τελουμένης μεγάλης τοῦ Πανελληνίου ἑορτῆς ἠναγκάσθησαν νὰ παραχωρήσωσι τὰ Ὀλύμπια εἰς τὴν εὐτυχοῦσαν Ἀντιόχειαν, ἥτις πρὸς τῇ ἄλλῃ εὐημερίᾳ ἔλαβε τὴν τύχην νὰ κλη-

---

Μαΐαις καλένδαις· «τιμῶσιν οὖν κατὰ τοῦτον (τὸν μῆνα Μάϊον) τὴν Μαῖαν, τουτέστι τὴν γῆν θεραπεύοντες· μαϊουμίζειν τὸ ἑορτάζειν ὀνομάζουσιν, ἐξ οὗ καὶ Μαϊουμᾶν.» Περὶ μηνῶν σελ. 81 ἐκδ. Βόννης. Ἐν ἔτει 778 ὁ αὐτοκράτωρ Λέων Δ′ ἑώρτασεν ἐν Συρίᾳ τὸν Μαϊουμᾶν ὡς θρίαμβον τῆς κατὰ τῶν Ἀράβων μεγάλης ἐν Γερμανικείᾳ νίκης: «ὁ δὲ βασιλεὺς ποιήσας Μαϊουμᾶν ἐν Σοφιαναῖς ἐκάθισεν ἐπὶ σένζου (θρόνου) μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ· καὶ οὕτως ἐθριάμβευσαν οἱ στρατηγοὶ τὰ ἐπινίκια.» Θεοφάνης, 6270. Ὁ κ. Muralt (Chron. Byz. σελ. 327) ἀγνοῶν τὴν ἑορτὴν ταύτην, ἔπλασεν ἅγιον Μαϊουμᾶν!

(1) Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου περὶ Βασιλείου τάξεως, τόμ. Α′, σελ. 451 καὶ 452, ἐκδ. Βόννης. Ὁ σοφὸς ἐκδότης Reiske νομίσας ὅτι ὁ Μαϊουμᾶς εἶναι νέα λέξις παράγει αὐτὴν ἐκ τοῦ ἀρχαϊκοῦ (τόμ. Β′ σελ. 289).

ρονομήση τότε καὶ μέγα χρηματικὸν ποσόν, ἐλάχιστον μέρος τοῦ ὁποίου ἤρκει νὰ ἱκανοποιήση τὰς ἀπαιτήσεις τῶν πενεστάτων τῶν Ὀλυμπίων κτητόρων.

Ἐν ἔτει 49 Π. Χ. ἀπεβίωσεν ἐν Ρώμῃ δολοφονηθεὶς ὑπὸ τῆς Ἀγριππίνης ὁ Ἀντιοχεὺς Σωσίβιος, γερουσιαστὴς καὶ παιδαγωγὸς τοῦ Βρεττανικοῦ (1), πρὸ πάντων δὲ φιλόπατρις, φιλόμουσος καὶ τὸ σπουδαιότερον λακκόπλουτος· διὰ διαθήκης ὁ Σωσίβιος ἀφιέρωσε τὴν περιουσίαν αὐτοῦ εἰς τὴν πατρίδα του ἐπὶ τῷ ὅρῳ ὅπως ἡ ἐτήσιος πρόσοδος ἀνερχομένη εἰς δεκαπέντε χρυσίου τάλαντα δαπανᾶται ἀποκλειστικῶς ὑπὲρ θεωριῶν, ἤτοι σκηνικῶν, θυμελικῶν, τραγικῶν, ἀθλητικῶν, ἱπποδρομικῶν καὶ μονομαχικῶν ἀγώνων τελουμένων ἀνὰ πᾶσαν πενταετίαν καὶ ἐφ' ὅλας τὰς τριάκοντα ἡμέρας τοῦ πρώτου μηνὸς τοῦ Συρομακεδονικοῦ ἔτους, ἤτοι τοῦ ὑπερβερεταίου ἀντιστοιχοῦντος πρὸς τὸν ὀκτώβριον. Ὡς διαχειρισταὶ τοῦ κληροδοτήματος οἱ πολιτευόμενοι τῆς Ἀντιοχείας παρεκάλεσαν τὸν αὐτοκράτορα Κλαύδιον ὅπως ἐπιτρέψῃ τὴν ἀγορὰν τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων. Ἀγνοοῦνται αἱ λεπτομέρειαι τῆς ἐκχωρήσεως ταύτης, ἐκ τῶν συγκεχυμένων ὅμως ἐκφράσεων τοῦ Μαλάλα δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι οἱ Πισᾶται παρεχώρησαν τοὺς ἀγῶνας δι' ἀγράφου συμβολαίου ἐπὶ ἐννενήκοντα Ὀλυμπιάδας, ἤτοι μέχρι τοῦ ἔτους 310 Μ. Χ.

Οὕτω μεταχθέντες ἐξ Ἑλλάδος εἰς τὴν Ἀσίαν οἱ ἀγῶνες ἐπανηγυρίσθησαν τὸ πρῶτον τὸν ὀκτώβριον μῆνα τοῦ ἔτους

(1) Τὸ χρονικὸν Πασχάλιον (364) καὶ ὁ Μαλάλας (224-225) συγχέουσι τὰς χρονολογίας γράφοντες ὅτι ὁ Σωσίβιος ἀπεβίωσεν ἐπὶ Αὐγούστου, ἐνῷ ὁ Τάκιτος (Annales, XI, 1, 4) καὶ Δίων ὁ Κάσσιος LX, 32) παραδίδουσιν ὅτι οὗτος ἐφονεύθη ἐπὶ Κλαυδίου, ἐκτὸς ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ Ἀντιοχεὺς Σωσίβιος ἦν διάφορος τοῦ ὁμωνύμου παιδαγωγοῦ τοῦ Βρεττανικοῦ.

50 Π. Χ· ἐπειδὴ δὲ ἡ διαθήκη τοῦ Σωσιβίου ὥριζε πενταετίαν, συνῳδὰ αὐτῇ διετάχθη ἡ ἐπανάληψις τῶν Ὀλυμπίων διὰ τὸ ἔτος 45· ληξάσης τῆς προθεσμίας, οἱ ἄρχοντες ἀνέβαλλον τὴν πανήγυριν ἐπὶ προφάσει μὲν τῶν ἐν Συρίᾳ ταραχῶν, πράγματι ὅμως διότι κατεχράσθησαν τὰς προσόδους· οὕτω δὲ μόλις ἐπανηγυρίσθησαν οἱ ἀγῶνες ἐπὶ ἓξ ἔτι περιόδους ἀνὰ δεκακαιπέντε ἢ εἴκοσιν ἔτη « ὡς ἐὰν αὐτοῖς ἔδοξε. » (1)

Οἱ Ἀντιοχεῖς κατεμήνυσαν τὴν κατάχρησιν τῶν ἀρχόντων αὐτῶν εἰς τὸν αὐτοκράτορα Κόμμοδον, ὅστις διέταξεν ἵνα τοῦ λοιποῦ αἱ τοῦ Σωσιβίου κληροδοτήματος πρόσοδοι χορηγῶνται εἰς τὸ δημόσιον ἀναλαμβάνον τὴν τέλεσιν καὶ διακόσμησιν τῶν Ὀλυμπίων ἀνὰ πᾶσαν τετραετίαν ἢ Ὀλυμπιάδα καὶ ἐπὶ τεσσαράκοντα καὶ πέντε ἡμέρας, ἤτοι ἀπὸ τῆς πρώτης Ἰουλίου μέχρι τῆς 15 Αὐγούστου· κατὰ πᾶσαν δὲ βεβαιότητα ἠκυρώθησαν αἱ προηγηθεῖσαι ἄτακτοι τελεταί, διότι ὁ Ἀντιοχεὺς χρονογράφος θεωρεῖ τὴν πώλησιν γενομένην οὐχὶ ἐπὶ τοῦ Κλαυδίου, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ Κομμόδου, ἢ μᾶλλον ἀπὸ τοῦ ἔτους 218 (2), ὅτε

(1) Μαλάλας σελ. 248-249, καὶ 286.

(2) Εἰς τὸ ἔτος τοῦτο ἀνταποκρίνεται τὸ παρὰ Μαλάλᾳ (σελ. 286) Ἀντιοχικὸν ἔτος 260. Μέχρι τῆς Ρωμαϊκῆς καταχτήσεως οἱ Ἀντιοχεῖς εἶχον τὸ Συρομακεδονικὸν λεγόμενον ἔτος ἱδρυθὲν ὑπὸ τῶν Σελευκιδῶν ἐν ἔτει 311 Π. Χ. ἀπὸ τοῦ Καίσαρος ὅμως διαδοχικῶς παρεδέχθησαν τὸ Πομπηϊκόν, τὸ Καισαρικὸν καὶ τὸ Αὐγουστιακὸν ἔτος. Κατὰ τὸν Μαλάλαν μέχρι μὲν Χριστοῦ τὸ Ἀντιοχικὸν (Αὐγουστιακὸν) ἔτος ἄρχεται ἀπὸ τοῦ ἔτους 42 Π. Χ. ἤτοι ἀπὸ τῆς ἐν Φιλίπποις μάχης (σελ. 227, 228 καὶ 248), μετὰ δὲ Χριστὸν ἀπὸ τῆς ἐν Φαρσάλῳ νίκης (48-49), ἤτοι εἶναι τὸ Καισαρικόν· τὸ τελευταῖον τοῦτο ἔτος ἐννοεῖ καὶ ὁ Εὐσέβιος (Χρονικόν). (Περὶ τῆς Ἀντιοχικῆς χρονολογίας βλ. L'art de verifier les dates, τόμ. I, XVIII). Ὅθεν τὸ ὑπὸ Μαλάλα μνημονευόμενον (σελ. 286) Ἀντιοχικὸν ἔτος 260 ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ χριστιανικὸν 218, ὅτε ἐβασίλευεν ὁ Ἡλιογάβαλος, καὶ οὐχὶ ὁ Κόμμοδος,

πραγματικῶς ἐτελέσθη ὁ πρῶτος τῆς ὀλυμπιακῆς τετραετίας ἀγών. Ἀγνοεῖται ἂν εἰς τοιαύτην ἀνανέωσιν τοῦ προνομίου συνήνεσαν καὶ οἱ Ἠλεῖοι, τὸ βέβαιον ὅμως ὅτι οἱ Ἀντιοχεῖς ἐθεώρουν τὸ δικαίωμα αὐτῶν λῆγον ἐν ἔτει 578 Μ. Χ, ὅτε καὶ περίπου διὰ παντὸς κατηργήθησαν τὰ Ὀλύμπια.

Μεταφυτευθέντες ἐν Συρίᾳ οἱ ἑλληνικοὶ ἀγῶνες διετήρησαν μόνον τὸ ὄνομα, οὐχὶ ὅμως καὶ τὸ αὐστηρὸν μεγαλεῖον τῆς σεμνῆς τοῦ Πανελληνίου ἑορτῆς· ἀφ' ἑνὸς ἡ πομπώδης καὶ θεατρικὴ τῶν Ἀσιανῶν φαντασία καὶ ἀφ' ἑτέρου αἱ αἱμοχαρεῖς τῶν Ρωμαίων ἀπαιτήσεις σὺν τῷ χρόνῳ διέφθειραν ἐπὶ τοσοῦτον τὸν χαρακτῆρα τῶν Ὀλυμπίων, ὥστε ἀπὸ Ἀσιανῆς πανηγύρεως ἐπὶ τέλους ταῦτα μετεβλήθησαν εἰς ἱπποδρομικὰ σφαγεῖα τῶν Πρασίνων καὶ Βενέτων.

Κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν Πισατῶν οἱ Ἀντιοχεῖς ὀνομάσαντες τὸν ἐπώνυμον τῶν Ὀλυμπίων κοσμήτορα ἀλυτάρχην ἢ ῥαβδοῦχον, ἐθεώρουν τοῦτον καὶ προσεκύνουν ὡς ἀληθῆ ἐπὶ τῆς γῆς τοῦ Διὸς ἀντιπρόσωπον (1)· μετὰ τὸν ἀλυτάρχην ἦρ-

---

ὡς φαίνεται ἐννοοῦν τὸ κείμενον, ἐκτὸς ἐὰν περὶ τὸ μέρος τοῦτο ἦναι ἐλλιπές. Ἀλλ' ἐκτὸς τῆς τοῦ ἔτους συμφωνίας καὶ ἄλλα πείθουσιν ὅτι ἐπὶ Ἡλιογαβάλου ἐτακτοποιήθησαν τὰ Ὀλύμπια· ὡς γνωστὸν ὁ βασιλεὺς οὗτος ἦτο Σύρος, ἐμμανὴς δὲ τῶν θεάτρων προστάτης, ἐντελῶς ἐξεθεάτρισε καὶ αὐτὴν τὴν βασιλείαν (Ἡρωδιανός, V, 6)· ἡ τοῦ λοιποῦ τέλεσις τῶν Ὀλυμπίων ἐν μηνὶ Ἰουλίῳ, ἐναντίον τῆς διαθήκης τοῦ Σωσιβίου ὁρίζοντος τὸν ὀκτώβριον, ἴσως ἐγένετο πρὸς τιμὴν τῆς τότε περίπου ἀναρρήσεως ἐν τῷ Ρωμαϊκῷ θρόνῳ τοῦ Ἡλιογαβάλου ὅστις πραγματικῶς τὸν μῆνα ἰούνιον ἀνεκηρύχθη βασιλεὺς ὑπὸ τῶν ἐν Συρίᾳ στρατευμάτων.

(1) « Φορέσας τὸ σχῆμα τοῦ ἀλυτάρχου τὰς μὲν ἡμέρας ἐτιμᾶτο καὶ προσεκυνεῖτο ὡς αὐτὸς ὁ Ζεύς, μὴ ἀνιὼν δὲ εἰς οἶκον τὰς αὐτὰς ἡμέρας μήτε εἰς κλίνην ἀναπίπτων, ἀλλ' εἰς ἐξάερον καθεύδων εἰς ἔδαφος ὑπεράνω λίθων καὶ καθαρῶν στρωμάτων καὶ θρυίνης ψιάθου· ἐφόρει δὲ

χετο ὁ γραμματεὺς ὅστις « φορῶν στολὴν ἄσπρον καὶ στέφανον ὁλόχρυσον τύπῳ φυλλοδαφνῶν, ἐτιμᾶτο καὶ προσεκυνεῖτο ὡς ὁ Ἀπόλλων· » τρίτος τῶν ἀγώνων ἔφορος ἦν ὁ λεγόμενος Ἀμφιθαλλής, πιθανῶς ἱερεὺς οὕτω καλούμενος κατὰ τὸ παρ' Ἐφεσίοις ἔθιμον τὸ κωλύον ἀπὸ τῆς ἱερωσύνης τοὺς ὀρφανοὺς πατρὸς ἢ μητρὸς (1).

Μέχρι τοῦ Διοκλητιανοῦ οἱ ἀγῶνες περιωρίζοντο ἐν τῷ ὑπὸ Κομμόδου κτισθέντι Ξυστῷ, καὶ ἦσαν ἐθνικὴ πανήγυρις μόνων τῶν Σύρων. Ὁ Διοκλητιανὸς βλέπων τὰς γιγαντιαίας τοῦ χριστιανισμοῦ προόδους, ὅστις ἀντὶ ν' ἀπενθαρρυνθῇ ἐκ τῶν φοβερῶν διωγμῶν ἀπ' ἐναντίας διὰ τοῦ μαρτυρίου ἐκρατύνετο καὶ ἐξηπλοῦτο, ἐνόμισεν ὅτι περιάπτων εἰς τὰ Ἀντιοχικὰ Ὀλύμπια ἀληθῆ θρησκευτικὸν καὶ ἐθνικὸν χαρακτῆρα ἠδύνατο οὐ μόνον νὰ συγκρατήσῃ τὸ καταρρέον τοῦ ἐθνισμοῦ οἰκοδόμημα ἀλλὰ καὶ ἀντιτάξῃ κατὰ τῆς νέας θρησκείας φραγμὸν ἀνυπέρβλητον, τὴν ἀδελφικὴν ἑνότητα τῶν συνεορταστῶν. Ὅθεν ᾠκοδόμησε χάριν τῶν ἀγώνων τούτων ἴδιον στάδιον ἐν τῷ καταφύτῳ καὶ ὑπὸ τοῦ Ὀρόντου περιρρεομένῳ προαστείῳ τῆς Δάφνης, ἔνθα ἵδρυτο τὸ περιώνυμον ἱερὸν τοῦ Δαφναίου Ἀπόλλωνος σεβόμενον ὑπὸ τῶν τότε Ἑλλήνων καὶ ἀπολαῦον τὴν αὐτὴν φήμην οἵαν παρὰ τοῖς παλαιοῖς ἔχαιρεν ὁ ἐν Δελφοῖς ναὸς τοῦ ὁμωνύμου θεοῦ (2). Ἐν τῇ Δάφνῃ ὤφειλον ἵνα

στολὴν διάχρυσον ἄσπρην ὡσεὶ χιὼν καὶ στέφανον ἀπὸ λυχνιτῶν καὶ ἄλλων τιμίων, καὶ κατεῖχε ῥάβδον ἐβελίνην, φορῶν εἰς τοὺς ἰδίους πόδας σανδάλια ἄσπρα. » Μαλάλας, σελ. 286.

(1) Ἡλιόδωρος Ι, 22.

(2) Χάριν τῶν ἀρχαιολογούντων παρατίθημι τὴν ἑξῆς ὡραίαν περιγραφὴν τοῦ ἀγάλματος τοῦ Δαφναίου Ἀπόλλωνος. « Τὸ δὲ ἄγαλμα τοῦ Ἀπόλλωνος τοιόνδε τι τὴν κατασκευὴν ἦν· ἐξ ἀμπέλου μὲν αὐτῷ συνεπεπήγει τὸ σῶμα θαυμασίᾳ τινὶ τέχνῃ πρὸς μιᾶς συμφυΐας ἰδέαν

στέφωνται του λοιπού οἱ Ὀλυμπιονῖκαι, ἐνῷ πρότερον ὠδηγοῦντο ἐν τῷ Ἀργυρῷ ποταμῷ τῆς Κιλικίας (1). Ἐν τῷ Ὀλυμπιακῷ σταδίῳ ἔκτισεν ἱερὰ τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς καὶ τῆς Νεμέσεως, καὶ ἀνανεώσας μεγαλοπρεπῶς τὸν ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος προσέθετο καὶ ἱερὸν καταχθόνιον τῆς Ἑκάτης ἔχον ὅσας βαθμῖδας καὶ ὁ ἐνιαυτός. Χάριν δὲ τῶν αὐτῶν ἀγώνων ἔκτισεν ἐν Δάφνῃ καὶ ἀνάκτορα πρὸς διαμονὴν τῶν προσερχομένων βασιλέων. Πρὸς μείζονα δὲ σημαντικότητα τῶν Ὀλυμπίων ὁ Διοκλητιανὸς ἔσπευσεν ἐν τῷ ὡρισμένῳ χρόνῳ ἐξ Αἰγύπτου

συναρμοσθέν, χρυσῷ δὲ πᾶς ὁ περικείμενος πέπλος ἀμφιεννύμενος τοῖς παραγεγυμνωμένοις καὶ ἀχρύσοις τοῦ σώματος εἰς ἄφραστόν τι συνεφαίνετο κάλλος. Ἐπτῶτι δὲ μετὰ χεῖρας ἦν ἡ κιθάρα, μουσηγετοῦντά τινα ἐκμιμουμένῳ, αἵ τε κόμαι καὶ τῆς Δάφνης ὁ στέφανος τὸν χρυσὸν ἀναμὶξ ἐπήνθουν, ὡς ἔμελλεν χάρις ἐξαστράπτειν πολλὴ τοῖς θεωμένοις. Ὑάκινθοί τε αὐτῷ δύο λίθοι μεγάλοι τὸν τῶν ὀφθαλμῶν ἐξεπλήρουν τύπον κατὰ μνήμην τοῦ Ἀμυκλαίου παιδὸς Ὑακίνθου. Καὶ ἀεὶ τὸ τῶν λίθων κάλλος καὶ μέγεθος τὸν μέγιστον προσετέλει τῷ ἀγάλματι κόσμον, ἵν' ὅτι πλείστοις ἀπατᾶσθαι περὶ αὐτοῦ συμβαίνῃ τῷ περικαλλεῖ τῆς προφαινομένης μορφῆς εἰς τὸ προσκυνεῖν αὐτῷ δελεαζομένοις· ὅπερ οὖν καὶ αὐτὸς Ἰουλιανὸς πεπονθὼς ἦν· πλείονα γοῦν ἢ σύμπασι τοῖς ἄλλοις ἀγάλμασι προσῆγε τὴν θεραπείαν, χιλιόμβας ὅλας ἐξ ἑκάστου γένους αὐτῷ θυόμενος καὶ ἀντιλαμβάνων χρηστήρια.» Μαρτύριον τοῦ ἁγίου Μεγαλομάρτυρος Ἀρτεμίου ἐν Migne Patrologia Graeca, τόμ. 115, σελ. 1197. Τὸ μαρτύριον τοῦτο συγγραφὲν ὑπὸ συγχρόνου ἀνδρὸς καὶ ἐλαφρῶς μεταρρυθμισθὲν ὑπὸ Συμεὼν τοῦ Μεταφραστοῦ, περιέχει πολλὰς καὶ περιέργους εἰδήσεις περὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουλιανοῦ καὶ συμπληροῖ πολλοὺς λόγους τοῦ Λιβανίου.

(1) Ὁ ποταμὸς οὗτος ἔκειτο πλησίον τῆς πόλεως Κοδρίγαι ἢ Κοτρίγαι τῆς Κιλικίας. Οἱ ἐκδόται τοῦ Μαλάλα (σελ. 307) ἡμαρτημένως γράφουσι κοτρίγαι παράγοντες τὴν λέξιν ἐκ τοῦ λατινικοῦ quadrigis, ἐνῷ πρόκειται περὶ πόλεως, ὡς καλῶς ἐσημείωσαν οἱ τελευταῖοι ἐκδόται τοῦ Θησαυροῦ τοῦ Ἐρρίκου Στεφάνου.

εἰς Ἀντιόχειαν καὶ προήδρευσε τοὺς ἀγῶνας « φορέσας τὸ σχῆμα τοῦ ἀλυτάρχου, κρατῶν τὴν ἱερὰν ῥάβδον καὶ προσκυνῶν τὸν δῆμον· » οἱ ἀξιωματικοὶ αὐτοῦ πρῶτοι κατῆλθον ἐν τῷ Ὀλυμπιακῷ σταδίῳ, « καὶ οἱ μὲν ἐπάλαιον, οἱ δὲ ἐπύκτευον, οἱ δὲ ἐπαγκρατίαζον, οἱ δὲ ἔτρεχον. » Οἱ νικηταὶ πλουσιοπαρόχως ἀντημείφθησαν, καὶ βασιλικὰ διατάγματα ἐχορήγησαν αὐτοῖς πλήρη καὶ ἰσόβιον ἀσυδοσίαν. Λέγεται ὅτι μετὰ τὴν τελετὴν ὁ ἀλυταρχήσας αὐτοκράτωρ κατέθετο διὰ παντὸς τὸ βασιλικὸν σχῆμα, λέγων « ἀπεθέμην τὴν βασιλείαν καὶ ἐφόρεσα σχῆμα τοῦ ἀθανάτου Διός. » Κατὰ τὸν αὐτὸν Ἀντιοχικὸν χρονογράφον τὸ παράδειγμα τοῦ Διοκλητιανοῦ ἐμιμήθη καὶ ὁ συμβασιλεύσας αὐτῷ Μαξιμιανὸς ὁ Ἑρκούλιος, προεδρεύσας ὡς ἀλυτάρχης τὰ ἑπόμενα Ὀλύμπια καὶ ὑποσχεθεὶς τὴν κατάθεσιν τῆς βασιλείας, ψιλῷ βεβαίως τῷ λόγῳ, διότι ὡς γνωστὸν τὴν βασιλείαν διεξεδίκησεν ὕστερον ὁ φιλόδοξος Μαξιμιανὸς καὶ κατὰ τοῦ ἰδίου υἱοῦ Μαξεντίου (1).

Ὁ ὑπὲρ τῶν Ὀλυμπίων ἐνθουσιασμὸς τοῦ Διοκλητιανοῦ οὐ μόνον δὲν παρήγαγε τὸ προσδοκώμενον ἀποτέλεσμα, ἀλλ' οὔτε κἂν αὐτὴν τὴν πανήγυριν κατώρθωσε ν' ἀναδείξῃ ἀνταξίαν τῆς παλαιᾶς φήμης. Τὸ ἀρχαῖον πῦρ εἶχε σβεσθῇ, ἡ δὲ ἀλυταρχία τοῦ Διοκλητιανοῦ ἦν ὁ τελευταῖος σπινθὴρ ὁ ἐξ ἀπροόπτου ἀναζωογονῶν τὴν θρυαλλίδα πρὸ τῆς ἐντελοῦς αὐτῆς ἐξανθρακώσεως. Οὔτε αἱ ὑπὸ τῆς βουλῆς παρατιθέμεναι εἰς τοὺς ἑορταστὰς τράπεζαι, οὔτε ἡ ἐκ τῆς πόλεως ἀποδίωξις τῶν πορνῶν καὶ μίμων καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῶν Ὀλυμπίων (2) ἤρκουν ἵνα ἀναδείξωσι τὴν πανήγυριν οἵαν οἱ ἱδρύσαντες αὐτὴν ἠννόουν, ἀφοῦ μάλιστα οὐδ' αὐτοὶ οἱ ἄρχοντες

---

(1) Μαλάλας, σελ. 307, 310-311.
(2) Λιβάνιος περὶ τοῦ Πλέθρου, σελ. 271.

κατεδέχοντο νὰ συνευωχηθῶσι τῷ δήμῳ (1), ἀκριτόμυθοι δὲ χριστιανοὶ διαψεύδουσι τὸν σοφιστὴν γράφοντες ὅτι τὰς διωκομένας ἑταίρας ἀνεπλήρουν αἱ μετὰ τοῦ δήμου ἐν τῇ ἱερᾷ Δάφνῃ συναγελαζόμεναι νομάδες γυναῖκες (2). Πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι ἡ πανήγυρις μόνον τὸ ὄνομα διέσωζεν ἀρκεῖ τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ Ὀλυμπιονῖκαι ὑπεχρεοῦντο ν' ἀπαρνηθῶσι τὸν κόσμον, δηλαδὴ ἐγίνοντο μοναχοί! Καὶ ὅμως οὐδὲ τὴν οὕτως ἐκχριστιανισθεῖσαν ἑορτὴν ἠνέχθη ἡ ἐκκλησία, διὸ ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν μεμψίμοιρος ἀρχιεπίσκοπος ἐξεσφενδόνιζε κατ' αὐτῆς σωρὸν ἀτιμωτικῶν ἐπιθέτων, ἀποκαλῶν « συμφορῶν μητέρα πανήγυριν, ἑορτὴν ὀλέθριον, θανάτου τερπνὸν δηλητήριον, εὐφροσύνην πρόξενον ἀπωλείας, ἡδονὴν γεέννης ὁδόν, μηχανὴν ἀσεβείας εὐσεβούσαις ψυχαῖς, Ἑλληνισμὸν χριστιανισμοῦ προσωπείῳ κρυπτόμενον· τί γὰρ ἕτερόν ἐστιν ἀγὼν Ὀλυμπιακὸς ἢ δαίμονος ἑορτὴ τὸν σταυρὸν καθυβρίζουσα; » (3)

---

(1) Λιβάνιος, περὶ τῶν ἐν ταῖς Ὀλυμπίων ἑορταῖς Κλήσεων (Reiske, III, σελ. 108).

(2) Παλλάδιος, περὶ τοῦ βίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, 1680, σελ. 145–146· παράβ. καὶ σελ. 210. Βασίλειος Σελευκείας, σελ. 148.

(3) Βασιλείου Σελευκείας εἰς τὰ Ὀλύμπια, Parisiis 1622, σελ. 147. Ἐκ τοῦ λόγου τούτου παρατίθημι τὴν ἑξῆς περικοπὴν ὡς συμπληροῦσαν τὴν περιγραφὴν τοῦ Μαλάλα « Διώκειν ὑποκρίνεται (ὁ ἀγὼν) πόρνας, καὶ καθαρότητος δῆθεν ἀμφιέννυται σχῆμα, οὐ σωφροσύνην ποθῶν, βραδυτέραν δὲ ὁδὸν τοῦ θήλεως κατὰ τῆς ἄρρενος ἐπιμαίνεται φύσεως· καὶ ἅπερ ἡ φύσις προσέταξε, ταῦτα τοῖς ἁπάντων ὄμμασιν ἀναιδῶς θεατρίζει· τέρψις ἄσεμνος καὶ σεμνότητος ὄλεθρος, καὶ κατήγοροι τῶν ἐκεῖ πράξεων οἱ θρησκεύοντες ἐν οἰκείοις γράμμασι στηλιτεύοντες ἃ πράττειν αὐτῶν θεὸς οὐκ αἰσχύνεται. Πόσας αὐτοῦ ποιητῶν γλῶσσαι τραγῳδοῦσι μοιχείας; καὶ μετὰ τοῦτο στηλιτεύουσι τὴν ἐπὶ Γανυμήδῃ μανίαν· ἐκεῖνος ὁ οὕτω καθαρός, τοῖς Χριστοῦ δήμοις προστάττει σεμνότητα, καὶ διώκει γυναῖκας δῆθεν· ὡς σωφροσύνης χάριν τοῦτο ποιεῖς; διατὶ καὶ τὰς σώφρονας ταῖς ἀκολάστοις συναπελαύ-

Ἐν τούτοις ἴδωμεν ὁποῖα ἦσαν τὰ Ἀντιοχικὰ Ὀλύμπια κατὰ τὴν περιγραφὴν τοῦ Ἀντιοχέως χρονογράφου. « Εἰς τὸν ἱερὸν ἀγῶνα τῶν Ὀλυμπίων ἤρχοντο ἀπὸ ἑκάστης πόλεως καὶ χώρας νεώτεροι (1) εὐγενεῖς κατὰ τάγμα (2) ἀγωνιζόμενοι, καὶ ἐμέριζον αὐτοὺς κατέναντι ἀλλήλων· μετὰ δὲ πολλῆς σωφροσύνης καὶ ἐπιεικείας διῆγον μηδαμόθεν μηδὲν κομιζόμενοι· ἦσαν γὰρ εὔποροι ἔχοντες καὶ δούλους ἰδίους εἰς ὑπηρεσίαν ἕκαστος κατὰ τὸν ἴδιον πλοῦτον· οἱ δὲ πολλοὶ ἐξ αὐτῶν καὶ παρθένοι ὑπῆρχον· ἦσαν δὲ ἐπιφερόμενοι καὶ πολὺν χρυσὸν ἐκ τῆς ἰδίας πατρίδος· ἀλλ' εὐχῆς χάριν καὶ τάγματος ἠγωνίζοντο καὶ διὰ τὸ ἔχειν δόξας εἰς τὴν ἰδίαν πατρίδα· πολὺν οὖν εἶχον ἀγῶνα καὶ φόβον ἐρχόμενοι. Καὶ οἱ μὲν ἐπάλαιον, οἱ δὲ ἔτρεχον, οἱ δὲ ἐσάλπιζον, οἱ δὲ ἐπαγκρατίαζον, ἕτεροι δὲ ἐπύκτευον πυξίνοις δακτύλοις πυκτικὰς συμβολάς, ἄλλοι δὲ ἡνιόχουν ἵπποις πρωτοβόλοις, οἱ δὲ ἐφωνάσκουν τραγικὰ μέλη. Ἦσαν δὲ καὶ παρθένοι κόραι φιλοσοφοῦσαι καὶ κατὰ τάγμα σωφροσύνης ἐρχόμεναι καὶ ἀγωνιζόμεναι καὶ παλαίουσαι μετὰ βομβωναρίων (3), καὶ τρέχουσαι καὶ τραγῳδοῦσαι καὶ λέγουσαι

νεις γυναῖκας; εἰ δὲ καθόλου βδελύττει, τί πάλιν γυναικείᾳ φωνῇ τὸ πεπλασμένον τῆς ἡσυχίας καταπιστεύεις διάταγμα καὶ πρὸς ὕψος μετεωρίσας τὴν κόρην, τραγῳδεῖν αὐτῇ φιλοπόλεμον ἡσυχίαν προστάττεις καὶ πρὸς πόλεμον ἀκονῇς τοὺς ἀκούοντας; » σελ. 148.

(1) Νεωτέρους οἱ βυζαντινοὶ ἐκάλουν τοὺς νῦν ὑπὸ τοῦ λαοῦ ὀρθότερον λεγομένους πάλληκας (παλληκάρια).

(2) Νῦν τᾶμμα = εὐχή.

(3) Εἶδος αὐλοῦ ἢ κροτάλου (βόμβυξ) ἀναφερομένου καὶ ὑπὸ Αἰσχύλου ἐν τοῖς Ἠδωνοῖς· « ὁ μὲν ἐν χερσὶ βόμβυκας ἔχων, τόρνου κάματον, δακτυλόδικτον πίμπλησι μέλος, μανίας ἐπαγωγὸν ὁμοκλάν » παρὰ Στράβωνι, X, 3, 16. Τὸ κείμενον τοῦ Μαλάλα ἴσως διέφθαρται, ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει διορθωτέον οὕτω « καὶ παλαίουσαι, καὶ μετὰ βομβωναρίων τρέχουσαι καὶ τραγῳδοῦσαι. »

ὕμνους τινὰς Ἑλληνικούς· αἵτινες γυναῖκες μετὰ γυναικῶν ἐμάχοντο ἀγωνιζόμεναι πικρῶς καὶ περὶ τὰ παλαίσματα καὶ περὶ τοὺς δρόμους καὶ περὶ τὸ φώνημα. Καὶ εἴ τις ἐξ αὐτῶν εἴ τε γυνή, εἴτε νέος, τοῦ ἱεροῦ, φησί, δήμου (γρ. ἱεροῦ φησιδήμου?) κράζοντος ἐστέφθη, ὁ στεφανούμενος ὡς νικητὴς σώφρων ἔμενεν ἕως τῆς τελευτῆς αὐτοῦ· ἐσφραγίζετο γὰρ εὐθέως μετὰ τὸν ἀγῶνα καὶ ἐγίνετο ἱερεύς· ὡσαύτως δὲ καὶ παρθένοι φιλόσοφοι αἱ στεφανούμεναι ἐγίνοντο μετὰ τὸν ἀγῶνα ἱέρειαι. Κἀκεῖθεν ἀπεστρέφοντο πάντες· οἱ δὲ ἔχοντες κτήσεις χωρίων οὐ συνετέλουν, ἀλλ' ἀσυντελεῖς ἔμενον ἀφοῦ ἐστέφθησαν ἡ κτῆσις αὐτοῦ (γρ. αἱ κτήσεις αὐτῶν) τὸν χρόνον καὶ μόνον τῆς ζωῆς τοῦ στεφθέντος· εἰ δὲ καὶ ἐργαστηρίων τινῶν ἐδέσποζεν, ἀλειτούργητα ἔμενε τὸν χρόνον τῆς ζωῆς αὐτοῦ μόνον ἃ εἶχεν ἐργαστήρια ὁ ἀγωνισάμενος. Τοσοῦτοι δὲ ἦσαν οἱ ἐρχόμενοι ἀγωνίσασθαι ὅτι οὐχ ὑπερεβάλλοντο ἀριθμῷ, ἀλλ' ὅσους συνέβη ἐλθεῖν κατὰ τάγμα καὶ εἴτε νέους εἴτε παρθένους κόρας πάντες ἐθεώρουν· καὶ ποτὲ μὲν πλῆθος ἤρχετο πολύ, ποτὲ οὐκ ἤρχετο, πρὸς τοὺς χρόνους καὶ τοὺς ἀνέμους τῆς θαλάσσης.»

Καὶ τοιαῦτα μὲν ἦσαν τὰ Ἀντιοχικὰ Ὀλύμπια μέχρι τῆς Ε' ἑκατονταετηρίδος, καθαροὶ δηλονότι μουσικοί, ἀκροαματικοὶ καὶ ἱππικοὶ ἀγῶνες τῶν εὐγενεστέρων νέων καὶ νεανίδων· ἡ εὐγένεια τῶν Ὀλυμπίων ἀνεγνωρίσθη καὶ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ ἀνιδρύσαντος αὐτὰ αὐτοκράτορος Ἡλιογαβάλου, ὡς πειθόμεθα ἐκ τοῦ δόγματος τοῦ νομοδιδασκάλου Οὐλπιανοῦ ῥητῶς διακρίνοντος τοὺς ἐν Ἀντιοχείᾳ ἀγῶνας ἀπὸ τῆς ἠτιμωμένης τῶν θυμελικῶν σκηνῆς· καὶ μεταγενέστερος δὲ τοῦ Οὐλπιανοῦ ὑπομνηματιστὴς εἰδικώτερον ἐπεξηγεῖ τὴν μεταξὺ θεατριστοῦ καὶ Ὀλυμπικοῦ ἀγωνιστοῦ διαφοράν (1). Ἡ εὐκοσμία

---

(1) Οὐλπ. « Οὐκ ἔστι παιγνικὴ τέχνη οὐδὲ ἀτιμοποιὸς ἡ τῶν ἀθλητῶν καὶ τῶν λεγόντων ἐν τοῖς Ὀλυμπίοις καὶ τῶν ἐν ξυστῷ ἀγωνιζομένων

τῆς ἑορτῆς καὶ ἡ κοινωνικὴ τῶν ἀγωνιζομένων τάξις ἐπέβαλλον σεβασμὸν εἰς τὸν δῆμον, ὅστις ἁπλῶς θεώμενος τὴν εὐγενῆ ταύτην ἅμιλλαν εἶχεν ἕτερον στάδιον τῶν κτηνωδῶν αὐτοῦ ἀγώνων καὶ διαπληκτισμῶν, τὸ ἱπποδρόμον (1)· ἀπὸ τῆς βασιλείας ὅμως Θεοδοσίου τοῦ Μικροῦ ἱπποδρόμιον καὶ Ὀλύμπια συγχέονται, ἡ δὲ σεμνὴ πανήγυρις περιελθοῦσα εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ δήμου μεταβάλλεται εἰς θηριῶδες σφαγεῖον τῶν Πρασίνων καὶ Βενέτων (2) μέχρι τοῦ ἔτους 520, ὅτε ὁ Ἰουστῖνος διὰ παντὸς κατήργησεν αὐτά (3).

καὶ τῶν ἡνιόχων καὶ τῶν ἄλλων ὑπουργούντων ἐν τοῖς ἱεροῖς ἀγῶσι καὶ τῶν ῥαινόντων ὕδωρ τοὺς ἵππους καὶ τῶν βραβευτῶν.» Ὑπόμνημα «Τὰ μὲν οὖν εἰρημένα χώραν ἐχέτωσαν ἐπὶ τῶν ἄλλων ὅσοι τέχνης ἕνεκα κατέρχονται εἰς σκηνήν· τοὺς μέντοι ἀθλητὰς οὐδεὶς ἂν εἴποι ἀτίμους εἶναι· βιρτοῦτις γὰρ χαῦτα καὶ οὐ τέχνης ἕνεκα παιγνικῆς ἀγωνίζονται· καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν πάντες οὕτω νομίζουσιν, ὅπερ καὶ λυσιτελές ἐστιν, ὅτι οὔτε οἱ θυμελικοί, τουτέστιν οἱ τὰ ἐνθύρια λέγοντες ἐν τοῖς Ὀλυμπίοις, οὔτε οἱ ξυστικοί, τουτέστιν οἱ ἐν ξυστῷ ἀγωνιζόμενοι πύκται τυχὸν καὶ τραγῳδοὶ καὶ ὅσοι τοιοῦτοι.» Βασιλικὰ ἐκδ. **Heimbach**, IV, σελ. 434. Τὸ παρ' Οὐλπιανῷ μνημονευόμενον ξυστόν, τὸ ὁποῖον τοσοῦτον καλῶς ἐπεξηγεῖ ὁ σχολιαστής, πιθανῶς ἀναφέρεται εἰς μόνον τὸ ἐν Ἀντιοχείᾳ θέατρον Ξυστὸν ἐν ᾧ ἐτελοῦντο μέχρι Διοκλητιανοῦ τὰ Ὀλύμπια.

(1) Τὸ ἐν Ἀντιοχείᾳ ἱπποδρόμιον τῶν Πρασίνων καὶ Βενέτων ἀναφαίνεται πρῶτον ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Καλλιγούλα (Μαλάλας, σελ. 241, παράβ. καὶ σελ. 264, 284, 300, 314).

(2) Ἐν τῇ ἑορτῇ τῶν Ὀλυμπίων πρώτη ἀλληλοσφαγία τῶν Πρασίνων καὶ Βενέτων ἔλαβε χώραν ἐν ἔτει 506 (Μαλ. σελ. 396).

(3) Μαλάλας, σελ. 417. Ὁ Κεδρηνὸς (I, 573, ἐκδ. Βόννης) ἡμαρτημένως λέγει ὅτι τὰ Ὀλύμπια κατηργήθησαν ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου· πολλῷ δὲ μᾶλλον σφάλλει ὁ **Muralt** (σελ. 133) λέγων ὅτι ὁ Κεδρηνὸς καὶ ὁ Προκόπιος ἀναφέρουσι τὴν κατάργησιν εἰς τὸν Ἰουστινιανόν.

Παράδοξος σύμπτωσις! ὡς ἐὰν ἡ κατάργησις τῶν Ὀλυμπίων ἦν ἡ τελικὴ ὑποχώρησις τῆς παλαιᾶς πρὸς τὴν νέαν θρησκείαν, ὁ προγεγραμμένος θεὸς μὴ εὑρίσκων οὐδαμοῦ πλέον ἄσυλον ἐπροτίμησε νὰ μετασχηματίσῃ εἰς τάφον τὸ τελευταῖον ἐπὶ τῆς γῆς ταύτης καταφύγιον αὐτοῦ. Οὐδέποτε οὐδεμία πόλις ἐκρημνίσθη ἐν τοσούτῳ βραχεῖ χρόνῳ ἀπὸ τοῦ κολοφῶνος μοναδικῆς εὐημερίας εἰς τὴν τελευταίαν βαθμῖδα τῆς ἐλεεινοτέρας τῶν συμφορῶν. Ὀλίγον πρὸ τῆς ἐκδόσεως τοῦ καταργοῦντος τὰ Ὀλύμπια διατάγματος μεγάλη λαῖλαψ ἀνέσπασεν ἄρδην τὸ ἐν Δάφνῃ ἱερὸν τῶν κυπαρίσσων ἄλσος, ἡ δὲ καταστροφὴ ἐκείνη ἐθεωρήθη ὡς προάγγελος τῆς μεγάλης τοῦ Διὸς ὀργῆς· πραγματικῶς δὲ τὴν ἔκδοσιν τοῦ διατάγματος παρηκολούθησαν φοβερώτατοι σεισμοί, εἷς τῶν ὁποίων (526) ἐθανάτωσε περὶ τὰς 300 χιλιάδας ψυχῶν, δηλαδὴ τὸ ἥμισυ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἀσιανῆς μητροπόλεως (1). Μάτην ὁ Ἰουστινιανὸς διέταξε πενθίμους δεήσεις ὑπὲρ τῆς σειομένης πόλεως τὴν ὁποίαν μετωνόμασε Θεούπολιν (2), οἱ σεισμοὶ συνεπλήρωσαν τὴν καταστροφήν, ἐπὶ τέλους δὲ οἱ Πέρσαι κυριεύσαντες τὴν κατηρειπωμένην πόλιν ἀπήγαγον αἰχμαλώτους τοὺς ἐναπομείναντας κατοίκους καὶ συνῴκησαν αὐτοὺς παρὰ τὸν Τίγριν ἐν πόλει Ἀντιόχεια τοῦ Χοσρόου ὀνομασθείσῃ (540). Ὁ Πέρσης βασιλεύς, φιλομουσότερος τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἰδιαζόντως περιεποιήθη τὸ διασωθὲν ἐρείπιον τῆς μεγάλης πόλεως, χορηγήσας εἰς τοὺς Βασιλικοὺς τούτους Ἀντιοχεῖς με-

---

(1) Προκόπιος, τόμ. Α, σελ. 215, ἐκδ. Βόννης.

(2) Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὁ Ἰουστινιανὸς ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς πρεσβευτὰς τῶν Ἀντιοχέων τὴν ἐπανάληψιν τῶν Ὀλυμπίων, ὡς δηλοῦται ἐκ τῆς φράσεως τοῦ Μαλάλα (σελ. 424) «πολλὰ κατορθώσαντες καὶ .... ἄγεσθαι τῇ πόλει τὰ πάτρια.»

γάλα προνόμια ἐν οἷς ἐπρώτευον τὰ θέατρα, ἴσως δὲ καὶ τὰ Ὀλύμπια (1).

Αἱ ἐπὶ τῆς βασιλείας Θεοδοσίου τοῦ Μικροῦ θεατρικαὶ εἰδήσεις σπανίζουσι περιοριζόμεναι εἰς ὀλίγα ὁπωσοῦν ἀξιομνημόνευτα γεγονότα, ἐξ ὧν τὰ πρῶτα ἀφορῶσιν εἰς τὰ θέατρα τῆς Ἀλεξανδρείας.

Περὶ τῶν θεάτρων τῆς Αἰγυπτιακῆς μητροπόλεως οὐδὲν σχεδὸν γινώσκομεν, ἐκ τῶν λεγομένων ὅμως ὑπὸ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ χρονογράφου Σωκράτους δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι οἱ Ἀλεξανδρεῖς τῆς Ε' ἑκατονταετηρίδος διεκρίνοντο ἐπὶ τῇ αὐτῇ θεατρικῇ καταχρήσει ἐφ' ᾗ τοσοῦτον πικρῶς πρὸ τριῶν ἑκατονταετηρίδων ἐπετίμησεν αὐτοὺς Δίων ὁ Χρυσόστομος. Τὸ θέατρον τοσοῦτον ἐτιμᾶτο ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ὥστε αὐτὸ τοῦτο ἀπετέλει τὴν πολιτείαν· ἐν τῷ θεάτρῳ ἐτελοῦντο αἱ μέγισται τῆς Αἰγύπτου ἐθνικαὶ τελεταί, ἐνταῦθα δὲ ὡς ἐν βουλευτηρίῳ συνήρχοντο λαὸς καὶ ἄρχοντες ὅπως συσκεφθῶσι περὶ τῶν συμφερόντων τῇ πόλει (2). Μίαν τῶν πολιτειῶν τού-

---

(1) « Τοὺς αἰχμαλώτους ξυνῴκισεν ἅπαντας, οἷς δὴ βαλανεῖόν τε καὶ ἱπποδρόμιον κατεσκεύαζε καὶ ταῖς ἄλλαις τρυφαῖς ἀνεῖσθαι ἐποίει· τούς τε γὰρ ἡνιόχους καὶ τοὺς τῶν μουσικῶν ἔργων τεχνίτας ἔκ τε Ἀντιοχείας καὶ τῶν ἄλλων Ρωμαϊκῶν πόλεων ξὺν αὑτῷ ἦγεν· ἔτι μέντοι καὶ δημοσίᾳ τοὺς Ἀντιοχέας τούτους ἐπιμελεστέρως ἢ κατὰ αἰχμαλώτους ἐσίτιζεν ἐς πάντα τὸν χρόνον, καὶ Βασιλικοὺς καλεῖσθαι ἠξίου, ὥστε τῶν ἀρχόντων οὐδενὶ ὑποχειρίους εἶναι ἢ βασιλεῖ μόνῳ· εἰ δέ τις καὶ τῶν ἄλλων Ρωμαίων δραπέτης γεγονὼς ἐς Ἀντιόχειαν τὴν Χοσρόου διαφυγεῖν ἴσχυσε, καί τις αὐτὸν ξυγγενῆ τῶν ταύτῃ ᾠκημένων ἐκάλεσεν, οὐκέτι ἐξῆν τῷ κεκτημένῳ τὸν αἰχμάλωτον τοῦτον ἀπάγειν, οὐδ' ἄν τις τῶν λίαν ἐν Πέρσαις δοκίμων ὁ τὸν ἄνθρωπον ἐξανδραποδίσας τυγχάνοι. » Προκόπιος, I, 214.

(2) Σωκράτους Σχολαστικοῦ ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία, βιβλ. Ζ', κεφ. 13.

των συγκροτηθεῖσαν ἐν ἔτει 413 διὰ μακρῶν περιγράφει ὁ σύγχρονος Σωκράτης ὡς γενομένην ἀφορμὴν μεγάλων δυστυχημάτων.

Οἱ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ πολυάριθμοι Ἰουδαῖοι ἀπήτησαν ὅπως τὰ θέατρα σχολάζωσιν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ σαββάτου, τοῦτο ὅμως ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἠθέλησαν νὰ ἐπιτρέψωσιν οἱ Ἀλεξανδρεῖς. Ὁ ἔπαρχος Ὀρέστης, ἀνὴρ συμβιβαστικὸς καὶ ἀμερόληπτος, ἠθέλησε νὰ λύσῃ τὴν διένεξιν διὰ θεατρικῆς πολιτείας (1)· ἐνῷ δὲ ἡ συνέλευσις ἐπληρώθη, οἱ Ἰουδαῖοι παρατηρήσαντες μεταξὺ τῶν θεατῶν καὶ ὕποπτόν τινα δημαγωγόν, τὸν γραμματοδιδάσκαλον Ἱέρακα, κατεμήνυσαν αὐτὸν εἰς τὸν ἔπαρχον ὡς ἐλθόντα ἐν τῷ θεάτρῳ ὅπως διαιρέσῃ καὶ στασιάσῃ τὸν δῆμον. Ὁ Ὀρέστης ἐγίνωσκε τὸ ποιὸν τοῦ ἀνθρώπου, ὅστις πραγματικῶς διεκρίνετο μεταξὺ τῶν ἀρχηγῶν τῆς φατρίας, τὴν ὁποίαν χάριν φιλοδόξων σχεδίων ὑπεστήριζεν ὁ διαβόητος πατριάρχης Κύριλλος· διὸ καὶ ὀργισθεὶς ἥρπασε τὸν Ἱέρακα καὶ ἐνώπιον τῶν δήμων ἐξηυτέλισε καὶ ἔδειρεν αὐτόν. Καὶ τοιαύτη μὲν ἡ ὑπὸ Σωκράτους περιγραφομένη θεατρικὴ τῶν Ἀλεξανδρέων πολιτεία, τῆς ὁποίας τὰ ἐπακόλουθα ἀπέβησαν τραγικώτατα. Ὁ Κύριλλος ἠπείλησε τοὺς πρωτεύοντας τῶν Ἰουδαίων, οἵτινες καλῶς γνωρίσαντες τὰς διαθέσεις τοῦ ἐπικινδύνου κόμματος ἀπεφάσισαν νὰ προλάβωσιν αὐτοὺς διὰ νυκτερινῆς σφαγῆς. Ὁ πατριάρχης ἀντεκδικούμενος προσέβαλε καὶ ἐλεηλάτησε τὰς συναγωγὰς καὶ γυμνοὺς ἀπεδίωξε τῆς πόλεως πάντας τοὺς Ἰουδαίους· ἐπὶ τέλους δὲ τὰ αἱματηρὰ ἐκεῖνα ὄργια ἐπεσφράγισεν ὁ θάνατος τῆς Ὑπατίας.

---

(1) «Καὶ δὴ τότε Ὀρέστου τοῦ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπάρχου πολιτείαν ἐν τῷ θεάτρῳ ποιοῦντος, οὕτω δὴ ὀνομάζειν εἰώθασι τὰς δημοτικὰς διατυπώσεις.» αὐτόθι..

Τὸ ἕτερον θεατρικὸν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐπεισόδιον ἔχει οὕτω· ἐν ἔτει 436, ἐνῷ οἱ Ἀλεξανδρεῖς ἑώρταζον τὴν νυκτερινὴν πανήγυριν τῶν Νειλώων ἤτοι εἶδος ἐθνικῆς τελετῆς εἰς τιμὴν τῆς κατὰ τὰς θερινὰς τροπὰς εὐεργετικῆς ἀναβάσεως τοῦ ποταμοῦ (1), τὸ θέατρον καταπεσὸν ἐθανάτωσε 572 θεατὰς (2).

Ἕτερον ὅμως θεατρικὸν γεγονὸς ἀναγράφεται ὑφ' ὅλων σχεδὸν τῶν κοσμικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν χρονογράφων ὡς πολλοῦ λόγου ἄξιον· καὶ τῷ ὄντι προσηλυτισμὸς μιμάδος εἶναι πρᾶγμα τοσοῦτον σπάνιον ὥστε μόλις δύο καὶ μόνα τοιαῦτα γεγονότα ἀναφέρονται ἀπὸ τοῦ θριάμβου τοῦ χριστιανισμοῦ. Τὸ περιφρονημένον καὶ ἐξουδενημένον ἐκεῖνο ὄν, ἡ μαινάς, ἡ πόρνη, ἡ παλλακευομένη παντί, ἦν τέκνον ψυχῇ καὶ σώματι ἀφωσιωμένον εἰς τὴν λατρείαν τοῦ προστάτου τῆς σκηνῆς θεοῦ, τοῦ Διονύσου· κατ' αὐτῆς ὁ χριστιανισμὸς ἐξετόξευσε τὰς φοβερωτέρας τῶν ὕβρεων καὶ τὰ φρικωδέστερα τῶν ἀναθεμάτων· εἰς τὰς ὕβρεις ὅμως ἡ μιμὰς ἀντέταξε τὴν διακωμῴδησιν καὶ εἰς τὴν περιφρόνησιν ἀπήντησε διὰ τοῦ μίσους· τὰ χριστιανικὰ δίκτυα ὀλιγίστους ἀνέσυρον ἰχθῦς ἐκ τῆς **βορβορώδους ταύτης θαλάσσης τῆς ἁμαρτίας**, ὅταν ὅμως τοιοῦτόν τι συνέβη, ἡ ἄγρα ἐπανηγυρίζετο θριαμβευτικῶς, καὶ ὁ εὐτυχὴς ἁλιεύς, ὡσεὶ φοβούμενος νέον ὄλισθον, ἀπέστελλεν εἰς ἀπόκεντρόν τι μοναστήριον τὴν προσήλυτον, ἁγνὴν πλέον καὶ ἄμωμον περιστεράν, ἐξαστράπτουσαν μάλιστα τὴν κεφαλὴν ἐξ αἴγλης ἁγιότητος.

Ὁ τὴν πρώτην μιμάδα προσηλυτίσας ἦν αὐτὸς ὁ Χρυσόστομος· ἀκούσωμεν δὲ αὐτὸν τὸν ῥήτορα ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος ἀγγέλλοντα τὸ μέγα κατόρθωμα. « Οὐκ ἠκούσατε πῶς ἐκείνη ἡ πόρνη, ἡ ἐπὶ ἀσελγείᾳ πάντας παρελάσασα πάντας ἀπέκρυ-

---

(1) Περὶ τῆς ἑορτῆς ταύτης βλ. Ἡλιοδώρου Αἰθιοπικά, βιβλ. Θ, κεφ. Θ.
(2) Θεοφάνης 5928.

ψιν ἐν εὐλαβείᾳ; οὐ τὴν ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις λέγω, ἀλλὰ τὴν ἐπὶ τῆς γενεᾶς τῆς ἡμετέρας, τὴν ἐκ Φοινίκης τῆς παρανομωτάτης πόλεως (1)· καὶ γὰρ αὕτη ἡ πόρνη ποτὲ παρ' ἡμῖν ἦν, τὰ πρωτεῖα ἐπὶ τῆς σκηνῆς ἔχουσα, καὶ πολὺ τὸ ὄνομα αὐτῆς πανταχοῦ, οὐκ ἐν τῇ πόλει τῇ ἡμετέρᾳ μόνον, ἀλλὰ καὶ μέχρι Κιλίκων καὶ Καππαδοκῶν· καὶ πολλὰς μὲν ἐκένωσεν οἰκίας, καὶ πολλοὺς εἷλεν ὀρφανούς· πολλοὶ δὲ αὐτὴν καὶ εἰς γοητείαν διέβαλον, ὡς οὐ τοῦ σώματος μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς φαρμάκοις ἐκεῖνα τὰ δίκτυα πλέκουσαν· εἷλέ ποτε καὶ βασιλίδος ἀδελφὸν αὕτη ἡ πόρνη· καὶ γὰρ πολλὴ ἦν αὐτῆς ἡ τυραννίς· ἀλλ' ἀθρόον οὐκ οἶδ' ὅπως, μᾶλλον δὲ οἶδα σαφῶς· βουληθεῖσα γὰρ καὶ μεταμεληθεῖσα, καὶ τοῦ θεοῦ τὴν χάριν ἐπισπασαμένη, κατεφρόνησεν ἁπάντων ἐκείνων, καὶ ῥίψασα τοῦ διαβόλου τὰς μαγγανείας, πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀνέδραμε, καίτοι γε οὐδὲν αἰσχρότερον αὐτῆς ἦν, ὅτε ἐπὶ τῆς σκηνῆς ἦν· ἀλλ' ὅμως ὕστερον πολλὰς παρήλασε τῇ τῆς ἐγκρατείας ὑπερβολῇ, καὶ σάκκον περιθεμένη πάντα τὸν χρόνον οὕτως ἠσκεῖτο. Ταύτης ἕνεκα καὶ ὕπαρχος ἐνωχλήθη, καὶ στρατιῶται ὡπλίσθησαν, καὶ μεταστῆσαι αὐτὴν πρὸς τὴν σκηνὴν οὐκ ἴσχυσαν, οὐδ' ἐξαγαγεῖν τῶν ὑποδεξαμένων αὐτὴν παρθένων· αὕτη μυστηρίων καταξιωθεῖσα τῶν ἀπορρήτων καὶ τῆς χάριτος ἀξίαν ἐπιδειξαμένη σπουδήν, οὕτω τὸν βίον κατέλυσεν ἅπαντα ἀπονιψαμένη διὰ τῆς χάριτος καὶ μετὰ τὸ βάπτισμα πολλὴν ἐπιδειξαμένη τὴν φιλοσοφίαν· οὐδὲ γὰρ ψιλῆς ὄψεως μετέδωκε τοῖς ποτὲ ἐρασταῖς ἐπὶ τοῦτο ἐλθοῦσιν, ἀποκλείσασα ἑαυτὴν καὶ ἔτη πολλὰ καθάπερ ἐν δεσμωτηρίῳ διατελέσασα (2) ».

---

(1) Ἡ Φοινίκη ἦν τότε τὸ φυτώριον τῶν μιμάδων, ὁ δὲ Λίβανος ἐπεῖχε τὴν θέσιν τοῦ Ἑλικῶνος, ὀνομαζόμενος κατοικητήριον τῶν Μουσῶν (βλ. τὴν ἐν σελ. λζ' σημείωσιν).

(2) Χρυσοστόμου ἅπαντα, τόμ. VII, σελ 665-666, ἐκδ. Βενεδικτίνων.

Ὁ δεύτερος προσηλυτισμὸς γενόμενος ἐν ἔτει 435 ὀφείλεται εἰς τὸν ζῆλον τοῦ ἐπισκόπου Ἐδέσσης Νόννου. Ἐν τοῖς θεάτροις τῆς Ἀντιοχείας διεκρίνετο τότε ἐπὶ καλλονῇ καὶ τέχνῃ ἡ Πελαγία, φέρουσα τὸ σκηνικὸν ἐπώνυμον Μαργαριτὼ ἀπὸ τῆς ὡραίας ἐπιδερμίδος καὶ ἰδίως τῶν πολυτελῶν κοσμημάτων· ἀκριβῶς δὲν γνωρίζομεν ὁποία ἡ σκηνικὴ εἰδικότης αὐτῆς, διότι οἱ μὲν λέγουσιν αὐτὴν πρώτην τῶν μιμάδων, οἱ δὲ πρώτην τῶν πρωτοχορευτριῶν, καὶ ἄλλοι πρώτην τῶν Μαινάδων (1), γινώσκοντες ὅμως ὅτι πρώτιστον προσὸν τῶν τότε μίμων ἦν ἡ καλλιφωνία, δυνάμεθα μετά τινος βεβαιότητος νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἡ Μαργαριτὼ ἦν ἡ Patti τῶν τότε χρόνων. Ἡμέραν τινὰ ὁ Νόννος « ἀνὴρ τἆλλα θαυμαστὸς καὶ τὸν τρόπον ἀγγελικὸς » ἐκάθητο ἐν τῷ προαυλίῳ τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Ἰουλιανοῦ ἑρμηνεύων εἰς τοὺς ἄλλους συναδέλφους ψυχωφελῆ διδασκαλίαν· ἀλλὰ τὸ εἰρηνικὸν κήρυγμα ἐσύγχυσεν ἡ πομπώδης παρέλασις ὡραίας γυναικὸς καθημένης ἐπὶ μεγαλοπρεποῦς ὀχήματος καὶ παρακολουθουμένης ὑπὸ πολυαρίθμου συνοδίας θεραπόντων καὶ φίλων· οἱ πατέρες ἐταράχθησαν ἐπὶ τῇ θέᾳ, καὶ οἱ μὲν ἀπέτρεψαν, ὡς λέγουσι τὰ Συναξάρια, τὰ πρόσωπα ἐξ αἰδοῦς καὶ ἀποστροφῆς, οἱ δὲ ἀπέφυγον τὸν ὑπὸ τῶν μύρων τῆς μιμάδος δηλητηριασθέντα ἀέρα. Ὁ Νόννος ὅμως τολμηρότερος τῶν ἄλλων οὐ μόνον ἔμεινεν ἐν τῇ θέσει, ἀλλὰ καὶ ἐτόλμησε ν' ἀποτείνῃ πρὸς τὴν Μαργαριτὼ θερμοτάτην διδαχὴν ὑπομνήσας ἐν μέσῳ λυγμῶν καὶ δακρύων τὴν ἐν τῷ ᾅδῃ ἀπώλειαν τοιαύτης ὡραίας ψυχῆς καὶ ἐντέχνως ἐπὶ τέλους ὑποδείξας τὸν ἐν τῷ χριστιανισμῷ ἐξαγνισμὸν καὶ τὴν ἀναμένουσαν ἀθανασίαν. Ἡ Μαργαριτὼ ἀκούσασα προσεκτικῶς

---

(1) Βλέπε σελ. ια΄ τῆς παρούσης Εἰσαγωγῆς.

τοὺς λόγους ἀνεχώρησεν, οἱ φίλοι τοῦ Νόννου ἔσεισαν τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τῇ ἀκαρπίᾳ τῶν νουθεσιῶν του, αὐτὸς ὅμως καθ' ἑαυτὸν ἐπεκαλέσθη τὴν θείαν ἀρρωγὴν εἰς ἐκπλήρωσιν τοῦ θεαρέστου ἔργου· ὅλως ὑπὸ τῆς ἰδέας ταύτης κατειλημμένος κατεκλίθη καὶ εἶδεν ὀπτασίαν εὐαγγελιζομένην αὐτῷ τὴν προσεχῆ ἐπιτυχίαν. Τῷ ἐφάνη ὅτι ἱερουργῶν ἔβλεπε περιστερὰν βεβορβωμένην, ἥτις περιϊπταμένη ἐνώχλει τοὺς ἐν τῷ ναῷ διὰ τῆς ἐξ αὐτῆς ἐκπεμπομένης δυσωδίας μύρων· ὁ Νόννος ἐξελθὼν τῶν κατηχουμένων ἔτεινε τὴν δεξιὰν πρὸς τὸ ὀχληρὸν πτηνὸν καὶ συλλαβὼν ἐβύθισεν εἰς λουτῆρα· ἐκεῖ δὲ ἡ περιστερὰ ἀποθέσασα τὸν βόρβορον, ἐξῆλθε καθαρὰ καὶ πετάσασα ἐγένετο ἄφαντος ἐν τῷ αἰθέρι. Τοιαύτην ὅρασιν ὁ ἐπίσκοπος ἰδὼν τρέχει ἀπὸ πρωΐας εἰς τὸν ναὸν καὶ ἐκμυστηρευθεὶς τὸ ὅραμα εἰς τοὺς ἄλλους ἀρχιερεῖς λαμβάνει παρὰ τοῦ πατριάρχου τὴν ἄδειαν νὰ κηρύξῃ τὸν λόγον τοῦ θεοῦ. Τὰ Συναξάρια δὲν ὁρίζουσιν ὁποῖον τὸ θέμα τῆς ὁμιλίας τοῦ Ἐδεσσηνοῦ ἐπισκόπου, προσθέτουσιν ὅμως ὅτι μεταξὺ τῶν ἀκροατῶν ἦν καὶ μία γυνή, ἥτις διέκρινεν ἐν τῷ λόγῳ ἐξεικονιζόμενον τὸν παλαιὸν αὐτῆς βίον καὶ τὴν διὰ τοῦ βαπτίσματος κάθαρσιν. Ἡ Μαργαριτὼ συγκινηθεῖσα ἐκ τῆς διδαχῆς ἀναλύεται εἰς δάκρυα, καὶ ἐξελθοῦσα παραγγέλλει εἰς τοὺς ὑπηρέτας αὐτῆς νὰ πληροφορηθῶσι περὶ τῆς κατοικίας τοῦ ἐπισκόπου· τοῦτο δὲ μαθοῦσα γράφει πρὸς αὐτὸν συγκινητικὴν ἐπιστολὴν δι' ἧς ἐζήτει τὴν ἐν τῷ χριστιανισμῷ ἐξάγνισιν τοῦ ἁμαρτωλοῦ παρελθόντος, λέγουσα πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ ταῦτα « δεῖξον διὰ τῶν ἔργων ὅτι εἶσαι ἀληθὴς μαθητὴς ἐκείνου ὅστις διεκήρυξεν « οὐκ ἦλθον καλέσαι δικαίους, ἀλλὰ ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν » καὶ συνανεστράφη πρὸς τελώνας καὶ πόρνας· ὅθεν καὶ σὺ μὴ βδελυχθῇς πόρνην ὁμογενῆ καὶ ὁμόδουλον, εἰς σὲ καὶ μόνον τὰς ἐλπίδας ἀναθεῖσαν, ἀλλ' ἀξίωσον τῆς σῆς θέας δεχόμενός με εἰς ἐξομολόγησιν. » Ὁ Νόννος ἀν-

τεπιστέλλων παρακαλεῖ αὐτὴν ν' ἀναβάλλῃ τὴν προσέλευσιν μέχρις οὗ συνεννοηθῇ μετὰ τῶν συναδέλφων· ἀλλ' ἡ Μαργαριτὼ προκαταλαβοῦσα ἔρχεται εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ ῥιφθεῖσα κατὰ γῆς ἐθρήνει καὶ ἐκόπτετο, λέγουσα εἰς τὸν ἐπελθόντα ἐπίσκοπον ὅτι δὲν θ' ἀναστῇ ἐκ τῆς γῆς ἂν μὴ πρότερον λάβῃ τὴν ἄδειαν τοῦ βαπτίσματος. Ὁ Νόννος δακρύων ἱκετεύει αὐτὴν νὰ ἐγερθῇ, οἱ δὲ παριστῶντες κλαίουσιν ἐκ συγκινήσεως καὶ πρὸ πάντων ἐκ χαρᾶς. Οὕτω δὲ ἡ Μαργαριτὼ ἐξομολογηθεῖσα ἀπέβαλεν ἐν τῷ βαπτίσματι τὸ σκηνικὸν ἐπώνυμον καὶ ἐπανέλαβε τὸ ἀρχικὸν αὐτῆς ὄνομα Πελαγία.

Ὁ προσηλυτισμὸς τῆς Μαργαριτοῦς ἐπροξένησε μεγάλην αἴσθησιν, ἅπαντες δὲ οἱ χριστιανοὶ ἑώρτασαν ἐπὶ τῷ γεγονότι. Ἀλλ' ἡ Πελαγία ἤρχισε πειραζομένη ὑπὸ τοῦ διαβόλου μεταμορφωθέντος εἰς ἄνθρωπον, ἢ μᾶλλον ᾐσθάνθη ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς διεγειρομένην σφοδρὰν πάλην· πρὸς ἀποσόβησιν δὲ παντὸς πονηροῦ λογισμοῦ ἐνεδύθη ἐπὶ τέλους καὶ τὸ μοναχικὸν σχῆμα, καὶ κατὰ συμβουλὴν τοῦ Νόννου ἀποχαιρετήσασα τὴν Ἀντιόχειαν μετέβη εἰς μονὴν τῶν Ἱεροσολύμων, ἔνθα κατετάχθη ὡς μοναχὸς εὐνοῦχος Πελάγιος ὀνομαζόμενος. Ἐπὶ τρία δ' ἔτη βιώσασα ἐν παραδειγματικῇ σκληραγωγίᾳ ἀπεβίωσε, μόλις δὲ τότε ἀνακαλύψαντες οἱ συνάδελφοι ὅτι ὁ μοναχὸς Πελάγιος ἦν γυνή, ἔθαψαν ἐν μεγάλῃ πομπῇ τὸ λείψανον. Ἡ ἐκκλησία τιμῶσα μᾶλλον τὸ προσηλυτικὸν ἔργον ἢ τὴν κοινὴν ταύτην μοναχήν, ἔσπευσεν ἵνα κατατάξῃ ἐν τῇ χορείᾳ τῶν ἁγίων τὴν ἐκ μιμάδων Πελαγίαν, τῆς ὁποίας ἡ μνήμη ἑορτάζεται μέχρι σήμερον τῇ 8 Ὀκτωβρίου (1).

---

(1) Θεοφάνης, 5925. Νικηφόρου Καλλίστου Ἐκκλησ. Ἱστορία, XIV, κεφ. 30. Βασιλειανὸν Μαρτυρολόγιον, I, 102. Συμεὼν Μεταφραστής

Τὸ ἔργον τοῦ Νόννου ἔσχε μεγίστην ἐπὶ τῆς σκηνῆς ἐπιρροήν, ἴσως δὲ τοῦτο καὶ μόνον ἐπεσφράγισε τὴν ἔκτοτε ἀναφαινομένην συμφιλίωσιν τῆς ἐκκλησίας πρὸς τὴν σκηνήν· πραγματικῶς δὲ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης βλέπομεν κατευναζόμενον τὸ κατὰ τοῦ θεάτρου παλαιὸν μῖσος, τονιζομένους τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς ὕμνους καὶ ἐπὶ τέλους ὁλόκληρον τὸ σκηνικὸν ἐπιτελεῖον εἰσελαῦνον ἐν τῷ ναῷ πρὸς παράστασιν τοῦ τότε δημιουργηθέντος λειτουργικοῦ δράματος. Τίς ὁ πρὸς τοιαύτην θεατρικὴν ἐπανάστασιν συντελέσας Νόννος λεπτομερέστερον ἀγνοοῦμεν· ἐκ τῆς φράσεως· φράσεως ὅμως τῶν Συναξαρίων «ἀνὴρ τἄλλα θαυμαστὸς» ὑπεννοοῦμεν ὅτι δὲν ἦτο κοινὸς ἐπίσκοπος, καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει δυνάμεθα μετά τινος βεβαιότητος νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ μυστηριώδης τῆς Μαργαριτοῦς κατηχητὴς εἶναι αὐτὸς ὁ ὁμώνυμος Πανοπολίτης ποιητής, ὅστις ἀκριβῶς ἐν τῇ αὐτῇ περιόδῳ λέγεται ἀκμάσας (1). Ὁ Νόννος οὗτος κατὰ πᾶσαν πιθανότητα συνεδέετο πρὸ τῆς ἀρχιερωσύνης αὐτοῦ διὰ στενῶν πρὸς τὸ θέατρον δεσμῶν, ὡς εἰκάζεται ἐκ τῆς μεγάλης τῶν Διονυσιακῶν ἐποποιΐας, ἐν ᾗ ἐνθουσιωδῶς ἀφηγεῖται τὰς ἀριστείας τοῦ προστάτου τῆς ἐθνικῆς σκηνῆς θεοῦ.

Τὸ ἐπεισόδιον τῆς Μαργαριτοῦς ἐπεσφράγισεν, ὡς προερρέθη, τὴν ἐκχριστιάνισιν τοῦ θεάτρου, αὐτὸ ὅμως καὶ μόνον τὸ

τόμ. III, σελ. 907-920 (ἐν Migne Patrologia Graeca, τόμ. 116). Acta Sanctorum, October, τόμ. IV, σελ. 248-268. Ἡ Πελαγία αὕτη συγχέεται πρὸς τὰς ἄλλας ὁμωνύμους ἁγίας Πελαγίας, καὶ πρὸς τὴν ἁγίαν Μαρίναν καὶ ἁγίαν Μαργαρίταν ἕνεκα τῆς τυχαίας ἀνταποκρίσεως τοῦ μὲν πρώτου λατινικοῦ ὀνόματος πρὸς τὸ κύριον τῆς Ἀντιοχίδος μιμάδος ὄνομα, τοῦ δὲ δευτέρου πρὸς τὸ σκηνικὸν αὐτῆς ἐπώνυμον, Μαργαριτώ. Παράβαλε καὶ Acta Sanctorum, Iulius, τόμ. IV, σελ. 278-287.

(1) Fabricii, Bibliotheca Graeca, VIII, σελ. 602 ἐκδ. Ἁρλεσίου.

προσηλυτικὸν ἔργον τοῦ Νόννου ἐκπληρούμενον ἐν προγενεστέροις χρόνοις δὲν θὰ εἶχε τὴν προσήκουσαν σημασίαν, οὔτε ἡ ἐκκλησία θὰ προσήνεγκε μετὰ τοσαύτης προθυμίας τὸν στέφανον τῆς ἁγιότητος εἰς τὴν Πελαγίαν, ἂν ἀλληλουχία ἄλλων σοβαροτέρων γεγονότων δὲν προητοίμαζε καταλλήλως τὴν διὰ τοῦ προσηλυτισμοῦ τούτου ἐπισφραγισθεῖσαν θεατρικὴν ἐπανάστασιν. Ὡς ἐπανειλημμένως ἐγράφη, ὁ λαὸς ἀντέταξεν ἐπίμονον ἄρνησιν εἰς τὰ ἀντιθεατρικὰ κηρύγματα τῆς ἐκκλησίας, προβὰς καὶ εἰς ἀνταρτικὰς διαδηλώσεις κατὰ τοῦ Χρυσοστόμου (1) καὶ αὐτοῦ τοῦ μετριοπαθεστέρου ἁγίου Βασιλείου Σελευκείας πατρικῶς συμβουλεύοντος εἰς τὸ ποίμνιον αὐτοῦ τὴν ἐκ τῶν Ἀντιοχικῶν Ὀλυμπίων ἀποχὴν (2). Ἡ πρώτη καὶ μεγάλη πρὸς συμβιβασμὸν ὤθησις ἐδόθη ὑπ' αὐτῆς τῆς βασιλείας, ἥτις συνιδοῦσα τὸ εὔλογον τῶν ἀπαιτήσεων τοῦ λαοῦ ἐξέλεξε τὴν μέσην καὶ ἀληθῶς βασιλικὴν ὁδὸν ἐν ᾗ ἠδύνατο νὰ συμβιβασθῇ ἡ φιλομουσία τοῦ λαοῦ πρὸς τὴν παλαιὰν τῆς ἐκκλησίας παράδοσιν κατὰ τῆς θυμέλης. Ὁ Σωκράτης μνημο-

---

(1) «Ἰδοὺ καθ' ἑκάστην ἡμέραν διαρρήγνυμαι βοῶν, Ἀπόστητε τῶν θεάτρων! καὶ πολλοὶ γελῶσιν ἡμᾶς.» τόμ. IX, σελ. 335. «Ὅταν γὰρ καθάρωμεν τῶν θεάτρων εἰσιόντας καὶ ἀκαθαρσίαν ἐπιφέροντας, ἀνελθόντες ἐκεῖ μείζονα δέχονται τὴν ἀκαθαρσίαν, ὡς ἐπίτηδες διὰ τοῦτο ζῶντες, ἵνα κόπους ἡμῖν παρέχωσι· καὶ ἔρχονται πάλιν πολλὴν κόπρον βαστάζοντες ἐν τοῖς ἤθεσιν, ἐν τοῖς κινήμασιν, ἐν τοῖς ῥήμασιν, ἐν τῷ γέλωτι, ἐν τῇ ῥᾳθυμίᾳ· εἶτα πάλιν ἡμεῖς σκάπτομεν ἄνωθεν, ὡς ἐπίτηδες διὰ τοῦτο σκάπτοντες, ἵνα καθαροὺς αὐτοὺς πέμψαντες πάλιν ἴδωμεν συναγαγόντας τὸν βόρβορον· διὰ τοῦτο παραδίδωμι ἡμᾶς τῷ θεῷ.» τόμ. IX, σελ. 200.

(2) «Κάθηται συγχορευτὴς τῶν Ἑλλήνων ὁ τῆς Χριστοῦ θυσίας προσκυνητής... ἀλλ' ἴσως φλυαρία τοῖς ἀνηκόοις τὰ ῥήματα, καὶ λῆρος τῶν παιδευόντων ἡ φωνή, καὶ τῆς νουθεσίας οἱ λόγοι γέλωτος ὑπόθεσις.» Εἰς τὰ Ὀλύμπια, σελ. 149.

νεύει δύο γεγονότα ἀποδεικνύοντα τὴν εὐφυᾶ τοῦ Θεοδοσίου προσπάθειαν πρὸς συγκοινωνίαν τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θεάτρου. Ὁ χειμὼν τοῦ ἔτους 423 ἦν δριμύτατος καὶ ἐπροξένει καταστροφάς· συνεπείᾳ τούτου ὁ αὐτοκράτωρ παρεκάλεσε τὸν λαὸν ὅπως ἀντὶ τοῦ θεάτρου μεταβῇ εἰς τὰς ἐκκλησίας καὶ ἱκετεύσῃ τὸ θεῖον πρὸς ἄρσιν τοῦ κακοῦ· ἀλλ' οἱ δῆμοι ἐπέμειναν ζητοῦντες τὸ θέατρον, ὁ δὲ Θεοδόσιος ἀναγκασθεὶς ἐνέδωκε μέν, ἀλλὰ κατώρθωσε τὸν σκοπὸν δι' ἄλλου μέσου· «ὡς δὲ πεπληρωμένου ἀνδρῶν τοῦ ἱπποδρόμου ἐπέτεινεν ὁ χειμών, πολλοῦ νιφετοῦ καταρραγέντος, τότε δὴ τὴν ἑαυτοῦ γνώμην ὁ βασιλεὺς οἵαν εἶχε περὶ τὸ θεῖον δήλην καθίστησι τῷ δήμῳ προσφωνήσας διὰ τῶν κηρύκων· «ἀλλὰ πολλῷ κρεῖσσον, ἔφη, καταφρονήσαντας τῆς θέας κοινῇ πάντας λιτανεῦσαι θεὸν ὅπως ἀβλαβεῖς τοὺς ἐπικειμένους χειμῶνας φυλαχθείημεν.» Καὶ οὔπω πᾶν ἤρετο ἔπος καὶ σὺν χαρᾷ μεγίστῃ ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ λιτανεύοντες ὕμνους ἐκ συμφωνίας πάντες ἀνέπεμπον τῷ θεῷ· καὶ ὅλη μὲν ἡ πόλις μία ἐκκλησία ἐγένετο, βασιλεὺς δὲ μέσος ἐξήρχετο τῶν ὕμνων ἐν ἰδιωτικῷ σχήματι πορευόμενος» (1). Ὅταν δὲ μετὰ δύο ἔτη (425) συλληφθεὶς ἐφονεύθη ὁ ἅρπαξ τοῦ Ρωμαϊκοῦ στέμματος Ἰωάννης, διὰ τοῦ αὐτοῦ στρατηγήματος ὁ Θεοδόσιος ἔσυρεν ἐκ τοῦ θεάτρου τὸν λαὸν εἰς τὴν ἐκκλησίαν πρὸς δοξολογίαν (2).

---

(1) Σωκράτους ἐκκλησ. Ἱστορία, βιβλ. Ζ, κεφ. 22.

(2) «Προσφωνεῖ οὖν τῷ δήμῳ·» δεῦρο μᾶλλον ἢ δοκεῖ, ἔφη, παρέντες τὴν τέρψιν ἐπὶ τὸν εὐκτήριον οἶκον γενόμενοι, εὐχαριστηρίους εὐχὰς τῷ θεῷ ἀναπέμψωμεν· ἀνθ' ὧν ἡ αὐτοῦ χεὶρ καθεῖλε τὸν τύραννον.» Ταῦτα εἴρητο, καὶ τὰ μὲν τῆς θέας ἐπέπαυτό τε καὶ ἠμέλητο, διὰ μέσου δὲ τοῦ ἱπποδρόμου συμφώνως ἅμα αὐτῷ εὐχαριστηρίως ψάλλοντες, ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ ἐπορεύοντο·» βιβλ. Ζ', κεφ. 23.

Τὸ σχέδιον τῆς πρὸς τὴν ἐκκλησίαν συμφιλιώσεως τοῦ θεάτρου οὔτε ὁ Θεοδόσιος συνέλαβεν, οὔτε ἡ πανίσχυρος ἀδελφὴ αὐτοῦ Πουλχερία τῷ ὑπηγόρευσεν, διότι τοιαύτη συμπάθεια προϋποθέτει φιλομουσίαν, ἐφ' ᾗ δὲν διέπρεψαν αἱ δύο αὗται πεζαὶ φύσεις, οὐδέποτε κατορθώσασαι νὰ μετεωρισθῶσιν ἄνω τῶν μικρορραδιουργιῶν τῶν εὐνούχων αὐτῶν· τὸ σχέδιον τοῦτο συνέλαβεν ἑτέρα γυνή, διακρινομένη ἐπὶ παιδείᾳ καὶ ποιητικῷ οἴστρῳ, ἡ σύζυγος τοῦ Θεοδοσίου, ἀμφότερα δὲ τὰ ἄνω μνημονευθέντα πρῶτα βήματα τῆς τοιαύτης συμφιλιώσεως ἔλαβον χώραν δύο ἔτη μετὰ τὴν συνομολόγησιν τοῦ γάμου τούτου.

Κόρη τοῦ Ἀθηναίου φιλοσόφου Λεοντίου ἡ Ἀθηναῒς ἐπαιδεύθη ὑπὸ τοῦ πατρὸς τοσοῦτον ἐπιμελῶς, ὥστε ἂν ἡ τύχη δὲν ἀνεβίβαζεν αὐτὴν εἰς τὸν θρόνον, ὁ κατάλογος τῶν ἑλληνίδων φιλοσόφων δὲν θὰ ἔκλειε διὰ τοῦ τότε συμβάντος τραγικοῦ θανάτου τῆς Ὑπατίας. Ὁ Ἀθηναῖος φιλόσοφος ἀποθνήσκων διέθετο ἅπασαν σχεδὸν τὴν περιουσίαν αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν υἱῶν, θεωρήσας ἀρκετὴν τῆς θυγατρός του προῖκα τὴν ὡραιότητα καὶ τὴν παιδείαν αὐτῆς· πραγματικῶς δὲ τὰ δυὸ ταῦτα προσόντα ἤρκεσαν ὅπως ἡ πτωχὴ Ἀθηναία προτιμηθῇ πασῶν τῶν ἄλλων γυναικῶν ὡς σύζυγος τοῦ Θεοδοσίου. Ἀναντιρρήτως μεγάλην ᾐσθάνθη ἐν αὐτῇ ἐπανάστασιν ἡ Ἀθηναῒς ὅταν μετὰ τοῦ ὀνόματος ἀπέβαλε καὶ τὴν θρησκείαν τῶν προγόνων· ἡ ἀνατροφή, πᾶσαι αἱ ἀναμνήσεις εἷλκυον αὐτὴν πρὸς τὸν ἔτι σεβάσμιον Παρθενῶνα, ἀλλὰ τὸ βάπτισμα, τὸ βασιλικὸν καθῆκον καὶ πρὸ πάντων ζωηρὸν εὐγνωμοσύνης αἴσθημα συνέδεον στενῶς τὴν Εὐδοκίαν πρὸς τὴν νέαν θρησκείαν· τὰ δύο ταῦτα αἰσθήματα ἰσχυρῶς συγκρουσθέντα καὶ παλαίσαντα ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς ἐπὶ τέλους συνεχωνεύθησαν ἐν μιᾷ καὶ μόνῃ ποιητικῇ διαδηλώσει, τῇ ἀναπτύξει τοῦ χριστιανικοῦ δράματος, ἐν ᾧ αἱ δύο θρησκεῖαι συνενοῦνται πρὸς παράστασιν τῆς νέας ἐποποιΐας· καὶ ἡ μὲν θρησκεία τῆς Ἀθηναΐδος

καταβάλλει τὴν γλῶσσαν καὶ τὸν ρυθμόν, ἡ δὲ τῆς Εὐδοκίας τὴν δραματικὴν ὑπόθεσιν.

Δυστυχῶς τὸ ἔργον τῆς Εὐδοκίας ἀπωλέσθη, ἐκ δὲ τῶν περισωθέντων ἀποσπασμάτων ἀδύνατον νὰ σχηματισθῇ σαφὴς περὶ τῆς ἀξίας καὶ τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ ἰδέα. Ἁπλῶς γινώσκομεν ὅτι ἡ ἐστεμμένη ποιήτρια παρέφρασεν εἰς ἡρωϊκοὺς στίχους πᾶσαν σχεδὸν τὴν Παλαιὰν Διαθήκην· ὁ Φώτιος θαυμάζει τὸ ρέον τοῦ στίχου καὶ τὸ ποιητικὸν ὕψος, δὲν λέγει ὅμως ἂν πρόκηται περὶ ἐποποιΐας ἢ δράματος (1). Τὰ ἐξ ἄλλου ποιήματος διασωθέντα ἀποσπάσματα δὲν ὑπάγονται εἰς τὴν κατηγορίαν τοῦ κυρίως λεγομένου δράματος, ἀλλ' εἶναι μᾶλλον δραματικὴ ἐποποιΐα εἰλημμένη ἐκ τῆς δημώδους ἐκείνης παραδόσεως, ἥτις κατώρθωσε νὰ ἐγκολάψῃ εἰς τὴν πεζολογίαν τῆς νέας πίστεως τὸν μυθοπλαστικὸν τύπον τῆς τοσοῦτον εὐφαντάστου παλαιᾶς θρησκείας. Ἡ Εὐδοκία προτιμήσασα τοσούτων ἄλλων χριστιανικῶν ἐποποιϊῶν τοὺς ἔρωτας τοῦ Ἀντιοχέως Ἀγλάϊδος καὶ τῆς ἁγίας Ἰουστίνης, καὶ τοῦ Καρχηδονίου μάγου ἁγίου Κυπριανοῦ ἠθέλησε ν' ἀποδείξῃ ὅτι ἡ ἐπὶ ψυχρᾷ πεζολογίᾳ δυσφημουμένη θρησκεία ἐπλούτει καὶ δραματικῶν ὑποθέσεων, ἐξ ἐκείνων μάλιστα τὰς ὁποίας ἡ φαντασία τοῦ λαοῦ ἀπήτει πρὸς ἀναπλήρωσιν τοῦ ἐν ἑαυτῷ ἐπελθόντος κενοῦ διὰ τῆς ἀποτόμου καταστροφῆς τῶν γοητευτικῶν παραδόσεων τῆς οἰχομένης θρησκείας.

Καὶ τῷ ὄντι δύο καὶ μόνα ἐκ τοῦ ἀπεράντου χριστιανικοῦ μαρτυρολογίου ἐπεισόδια παρίστων τὸ δραματικὸν ἐκεῖνο διαφέρον τὸ δυνάμενον νὰ καταπλήξῃ τὴν φαντασίαν τῶν τότε ὄχλων, ζώντων ἐν μέσῳ μάγων καὶ ἀστρολόγων, τὸ μαρτύριον

---

(1) «Ὅτι καὶ γυναικὸς καὶ βασιλείᾳ τρυφώσης καὶ οὕτω καλόν, ἄξιον θαυμάσαι.» Φωτίου Βιβλιοθήκη κώδικες 183-184

τοῦ ἁγίου Κυπριανοῦ καὶ ὁ βίος τῆς πρωτομάρτυρος Θέκλης· τὸ τελευταῖον τοῦτο ἐπεισόδιον δευτερεύει τὴν δραματικὴν πλοκὴν τοῦ πρώτου, ἔχει ὅμως τὸ προτέρημα ὅτι ἐμορφώθη ἐν τῇ φαντασίᾳ τῶν πρώτων χριστιανῶν, ὃν κατὰ πᾶσαν πιθανότητα σύγχρονον αὐτῷ τῷ Παύλῳ, συνεπείᾳ δὲ τούτου διεξεδίκει τὰ πρωτεῖα ἐν τῇ μαρτυρικῇ ἐποποιΐᾳ (1). Τὰ δύο μαρτυρικὰ ταῦτα δράματα ἐρριζωμένα ἐν πάσῃ χριστιανικῇ καρδίᾳ ἐπηυξήθησαν σὺν τῷ χρόνῳ τοσοῦτον ὑπὸ τῆς ζωηρᾶς τοῦ λαοῦ φαντασίας ὥστε ἡ πρώτη ὑπόστασις ἐκινδύνευε νὰ πνιγῇ ἐν τῷ ὠκεανῷ τοῦ δημοτικοῦ μύθου· συνεπείᾳ τούτου περιφρονούμενα ὑπὸ τῶν λογίων, ἴσως δὲ καὶ ὑπ' αὐτῆς τῆς ἐκκλησίας, ἔμενον πεζὰ καὶ ἄξεστα ἀναγνώσματα ὡς ὁ μορφώσας αὐτὰ λαός· ἔπρεπε λοιπὸν νὰ καθαρισθῶσι τοῦ τερατώδους τῆς μυθοπλαστίας ἐπιχρίσματος, καὶ δι' ἁρμονικῆς ποιήσεως ἀνυψωθῶσιν εἰς τὴν ἀληθῆ δραματικὴν αὐτῶν περιωπήν.

Ἐνῷ δὲ ἡ Εὐδοκία ἐκλέξασα τὸ δραματικώτερον τῶν ἐπεισοδίων τούτων, τὸ μαρτύριον τῶν ἁγίων Κυπριανοῦ καὶ Ἰουστίνης μετέφραζεν αὐτὸ εἰς ἡρωϊκοὺς στίχους (2), ὁ ἀρχιεπίσκοπος Σελευκείας Βασίλειος ἐδραματούργει τὸν βίον τῆς Θέκλης (3). Ἡ σύγχρονος δημοσίευσις τῶν χριστιανικῶν τούτων ἐποποιιῶν ὑπὸ μιᾶς βασιλίδος καὶ ἑνὸς ἁγίου, εἶχε βεβαίως

---

(1) Carl Schlau, Die Akten des Paulus und der Thecla. Leipzig, 1877. Edmond Le Blant, Etude archéologiqne sur le texte des actes de Sainte Thécle (Annuaire del' association pour les Etudes Grecques, 18.7, σελ. 260).

(2) Βλέπε τὰ περισωθέντα ἀποσπάσματα ἐν Bandini, Graecae Ecclesiae vetera monumenta, τόμ. Α', καὶ ἐν Catalogus MSS. Graec. Bibliothecae Laurentianae, τόμ. I, σελ. 229.

(3) Φωτίου Βιβλιοθήκη, κῶδιξ 168· παράβ. Fabricius, Bibl. Graeca, τόμ. IX, σελ. 95-96.

ἄλλον σκοπὸν ἢ τὴν ἁπλῆν ἐπίδειξιν γνώσεων· τὰ ποιήματα ταῦτα ἦσαν προωρισμένα ἵνα ψάλλωνται ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ὑπὸ χορῶν ὑποκρινομένων τὰ τοῦ δράματος πρόσωπα· τὸν τρόπον τῆς παραστάσεως ἠδυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν κάλλιον ἂν ὁ Φώτιος περιέγραφε λεπτομερέστερον τὴν ἀπολεσθεῖσαν τῆς Θέκλης ἐποποιΐαν, ἢ τοὐλάχιστον ἂν διεσώζοντο πλειότερα τοῦ ποιήματος τῆς Εὐδοκίας ἀποσπάσματα.

Εἰς τὴν αὐτὴν βασιλίδα ἀποδίδεται καὶ ἄλλο ποιητικὸν ἔργον ἀποδεικνύον πληρέστατα ὅτι ἡ ἐκχριστιανισθεῖσα κόρη τοῦ Λεοντίου δὲν ἐλησμόνησε τοσοῦτον εὐκόλως τὰς ἑλληνικὰς παραδόσεις· διὰ τοῦ νέου τούτου ἔργου ἡ Εὐδοκία κύριον προτίθεται σκοπὸν νὰ μεταγγίσῃ τὴν χριστιανικὴν πεζότητα ἐν τῇ ποιητικῇ χύτρᾳ τοῦ Ὁμήρου. Τὸ νέον ἔπος ὠνομάσθη Ὁμηρόκεντρα (1), διότι πραγματικῶς ἐν τῷ Ὁμηρικῷ στελέχει ἐγκεντρίζεται ἡ χριστιανικὴ παραφυάς.

Ἡ Εὐδοκία ἐννοοῦσα τὸ τολμηρόν, ἴσως δὲ καὶ ἐπικίνδυνον τῆς ἐπιχειρήσεως προσεπάθησεν ἐγκαίρως νὰ μυήσῃ εἰς τὸ ἔργον τοὺς πρωτεύοντας τῶν χριστιανῶν λογίων. Πλὴν τοῦ Νόννου καὶ τοῦ Βασιλείου Σελευκείας ἀναφέρεται εἰδικώτερον τρίτος ποιητὴς ἀπολαύων τῆς ὑψηλῆς προστασίας τῆς βασιλίσσης καὶ τιμηθεὶς διὰ τῶν μεγίστων ἀξιωμάτων, οὗτος δὲ εἶναι ὁ

---

(1) Τοιοῦτον εἶδος ποιημάτων ἐγινώσκετο καὶ πρὸ τῆς Εὐδοκίας, διότι ὁ Τερτουλιανὸς μνημονεύει Ὁμηροκέντωνας καὶ Βιργιλοκέντωνας· βλ. Fabricii Bibliotheca Graeca, I, σελ. 551. Ὁ κόμης Μάρκελλος θεωρεῖ τὰ Ὁμηρόκεντρα τῆς Εὐδοκίας « destinés de célébrer les mystères de notre foi. » Les Dionysiaques de Nonnos, introduction, VII (ἐν τῇ Ἑλληνικῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Didot.) Ὁ αὐτὸς ἐκδότης θεωρεῖ μὲν ἀξίαν σημειώσεως τὴν σχέσιν τῆς Εὐδοκίας καὶ τοῦ Νόννου, ἰδίᾳ δὲ τὴν κοινότητα τῶν ἔργων αὐτῶν, ἀδυνατεῖ ὅμως νὰ ἐννοήσῃ τὸν σκοπὸν τῆς ποιητικῆς ταύτης συμπράξεως.

συμπολίτης τοῦ Νόννου Κῦρος· ἀγνοεῖται τί ἔγραψεν ὁ Πανοπολίτης οὗτος ποιητὴς ὁ ὑπὸ τοῦ Σουΐδα ἀποκαλούμενος ἐποποιός, τὸ βέβαιον ὅμως εἶναι ὅτι μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τῆς προστάτου αὐτοῦ, ὁ Κῦρος ἀποδιωχθεὶς τῆς αὐλῆς ἠσπάσθη τὸ μοναχικὸν σχῆμα (1). Ὡς δ' ἐν τῇ μαρτυρικῇ ἐποποιΐᾳ ἡ ἐστεμμένη ποιήτρια εὗρε κατάλληλον μιμητὴν τὸν λόγιον τῆς Σελευκείας ἐπίσκοπον, οὕτω καὶ ἐν τῇ ἐξομηρίσει τῆς Καινῆς Διαθήκης ἔσχεν ὀπαδὸν τὸν Νόννον, ὅστις ἐν τῷ αὐτῷ μέτρῳ παρέφρασε τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον.

Ἀλλ' ἡ βασιλικὴ ἀπόπειρα ὑπερεπήδα τὰ ὅρια τῆς ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας μέχρι τινὸς βαθμοῦ ἐννοουμένης συμφιλιώσεως πρὸς τὸν παλαιὸν ἐχθρόν, τοῦ ὁποίου ἀνέκαθεν μὲν ἐξετίμησε τὴν εὐγένειαν καὶ πρὸ πάντων τὸν φιλολογικὸν πλοῦτον, ἐκ πικρᾶς ὅμως πείρας ἐδιδάχθη ὅτι ἐν τοῖς πολυπλόκοις τῆς ποιήσεως αὐτοῦ δικτύοις περιπλεκομένη ἠδύνατο νὰ ἐξαφανισθῇ ἡ ἁγνότης τῆς χριστιανικῆς παραδόσεως. Εἰς τὸ ἔργον ἑπομένως τῆς Εὐδοκίας ἐδωρήθη ἰσόχρονος ζωὴ πρὸς τὴν γεννήτειραν αὐτοῦ, καὶ τοῦτο οὐχὶ χάριν τῆς ποιητρίας, ἀλλὰ χάριν τῆς βασιλίσσης (2). Ἂν ὅμως οὔτε οἱ Ὁμηρικοὶ στίχοι οὔτε ἡ ἡρωϊκὴ ἐποποιΐα κατώρθωσαν ν' ἀντικαταστήσωσι τὴν Καινὴν Διαθήκην καὶ τὰ πεζὰ μαρτυρολόγια, οὐδὲν ἧττον τὸ ἔργον τῆς

(1) «Κῦρος Πανοπολίτης ἐποποιός· γέγονεν ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ Νέου βασιλέως, ὑφ' οὗ καὶ ἔπαρχος πραιτωρίων καὶ ἔπαρχος πόλεως προεβλήθη· καὶ γέγονεν ἀπὸ ὑπάτων καὶ πατρίκιος. Εὐδοκία γὰρ ἡ Θεοδοσίου γαμετή, βασιλὶς οὖσα, ὑπερηγάσθη τὸν Κῦρον, φιλοεπὴς οὖσα· ἀλλὰ αὐτῆς ἀποστάσης τῶν βασιλείων καὶ εἰς Ἀνατολὴν ἐν Ἱεροσολύμοις διατριβούσης, Κῦρος ἐπιβουλευθεὶς ἐπίσκοπος τῶν ἱερῶν γίνεται ἐν Κοτυαείῳ τῆς Φρυγίας, καὶ παρέτεινε μέχρι Λέοντος τοῦ βασιλέως.» Σουΐδας (Κῦρος).

(2) Τὸ ἑξῆς ὑπὸ τοῦ Εὐαγρίου (Α'. 20) μνημονευόμενον γεγονὸς ἀποδεικνύει τὰς περὶ τοῦ τότε Βυζαντίου κρίσεις τῆς Εὐδοκίας· ὡς γνω-

Ἀθηναίας ἡγεμονίδος ἐγένετο ἡ πρώτη ἀφετηρία πρὸς ἐκχριστιάνισιν τῆς τε ποιήσεως καὶ τοῦ θεάτρου, διότι ἔκτοτε ἀκριβῶς ἀντηχοῦσιν ἐν τοῖς ναοῖς οἱ πρῶτοι χριστιανικοὶ ὕμνοι, καὶ δημιουργεῖται τὸ χριστιανικὸν δρᾶμα. Κατὰ παράδοξον δὲ σύμπτωσιν τὸ μέγα τοῦτο ἔργον ἐξεπληρώθη, ὡς θέλομεν ἴδει μετ' οὐ πολύ, ἐπὶ Ἕλληνος βασιλέως καὶ δι' Ἕλληνος μελῳδοῦ.

Ἡ ἐκκλησιαστικὴ ποίησις τῆς Εὐδοκίας, τοῦ Νόννου καὶ τοῦ Βασιλείου ὑπέστη τὴν αὐτὴν τύχην τὴν ὁποίαν ὑπέστησαν τοσαῦτα παλαιότερα καὶ μεταγενέστερα ποιήματα, ὡς τοῦ ἁγίου Γρηγορίου, τοῦ Συνεσίου, τοῦ Πισίδου τοῦ Φιλῆ καὶ τοσούτων ἄλλων, οὐδέποτε κατορθώσαντα νὰ πολιτογραφηθῶσιν ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ λειτουργίᾳ (1). Πάντες σχεδὸν οἱ νῦν ψαλλόμενοι ἐκκλησιαστικοὶ ὕμνοι ἐποιήθησαν ὑπὸ δημοτικῶν μελῳδῶν, ἢ τοὐλάχιστον ὑπ' ἀνθρώπων μὴ γνωστῶν ἐν τῇ βυζαντινῇ φιλολογίᾳ. Ἡ ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας συστηματικὴ ἀποστροφὴ πρὸς τὴν λογίαν ποίησιν καὶ ἡ ἔνθερμος προτίμησις τῆς δημώδους μούσης στηρίζεται βεβαίως εἰς σπουδαῖον ἱστορικὸν λόγον.

στὸν γενναίως παλαίσασα πρὸς τὰς μικροῤῥαδιουργίας τῶν εὐνούχων τοῦ παλατίου, ἔπεσεν ἐπὶ τέλους θῦμα αἰσχρᾶς συκοφαντίας, ἐφ' ᾗ ἀναιδῶς ὑβρισθεῖσα ὑπὸ τοῦ μωροῦ καὶ διεφθαρμένου αὐτῆς συζύγου ἠναγκάσθη νὰ καταθέσῃ τὸ στέμμα καὶ ἀποσυρθῇ εἰς Ἱεροσόλυμα· διελθοῦσα τότε ἐξ Ἀντιοχείας ἐθαύμασε τὸν ἑλληνισμὸν τῆς Ἀσιανῆς μητροπόλεως, καὶ ἐνθουσιῶσα ἀπήγγειλε πρὸς τοὺς Ἀντιοχεῖς ἔμμετρον προσλαλιάν, ἐξ ἧς ὁ ἐκκλησιαστικὸς χρονογράφος διέσωσεν ἕνα καὶ μόνον στίχον, ὅστις ἀρκούντως εἰκονίζει τὰ αἰσθήματα τῆς κόρης τοῦ Λεοντίου.

Ὑμετέρης γενεῆς καὶ αἵματος εὔχομαι εἶναι.

(1) Cardinal Pitra, Hymnographie del'Eglise Grecque. Paris 1867, σελ. 25.

Ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀρχῆς τοῦ χριστιανισμοῦ πᾶσαι αἱ αἱρέσεις ἐπωφεληθεῖσαι τὴν πρὸς τὸ θέατρον καταφορὰν τῶν Πατέρων ἐξεμεταλλεύθησαν τὴν πρὸς τὴν σκηνὴν συμπάθειαν τῶν ὄχλων εἰσάγουσαι ἐν ταῖς ἐκκλησίαις αὐτῶν τὴν ὀρχήστραν (1)· ἀφ' ἑτέρου οἱ ἐθνικοὶ πρὸς διακωμῴδησιν τῶν βίων τῶν μαρτύρων διέφθειραν τὴν ἁπλοϊκὴν μέν, ἀλλ' ἀληθῆ διήγησιν, δι' ἐπεισάξεως γελοίων ἐπεισοδίων εἰλημμένων ἐκ τῆς ἀνεξαντλήτου πηγῆς τῶν ἑλληνικῶν μύθων· τὰ διεφθαρμένα ταῦτα μαρτυρολόγια ἐπὶ τοσοῦτον ἐνεκολπώθη ὁ λαός, ὥστε ἡ ἐκκλησία ἐπὶ πολὺ ἐμόχθησε πρὸς ἄρσιν καὶ καταστροφὴν αὐτῶν καταφυγοῦσα ἐπὶ τέλους εἰς τὸ ἀπαίσιον μὲν πλὴν ἡρωϊκὸν μέτρον τοῦ πυρός (2).

---

(1) Ἐν τοῖς Φιλοσοφουμένοις διεσώθησαν πολλὰ ἀποσπάσματα τῶν αἱρετικῶν τούτων ὕμνων· βλέπε τὸ ἀξιόλογον σύγγραμμα τοῦ σοφοῦ καρδιναλίου Πίτρα, Hymnographie del' Eglise Grecque, σελ. 40-41.

(2) Ὁ 63 κανὼν τῆς ἐν Τρούλλῳ συνόδου διατάσσει τὴν πυρπόλησιν τῶν διεφθαρμένων τούτων μαρτυρολογίων « Τὰ ψευδῶς ὑπὸ τῶν τῆς ἀληθείας ἐχθρῶν συμπλασθέντα μαρτυρολόγια, ὡς ἂν τοὺς Χριστοῦ μάρτυρας ἀτιμάζειεν καὶ πρὸς ἀπιστίαν ἐνάγοιεν τοὺς ἀκούοντας, μὴ ἐπ' ἐκκλησίαις δημοσιεύεσθαι προστάσσομεν, ἀλλὰ ταῦτα πυρὶ παραδίδοσθαι· τοὺς δὲ ταῦτα παραδεχομένους, ἢ ὡς ἀληθέσι τούτοις προσέχοντας ἀναθεματίζομεν. » Ἐπεξηγῶν τὸν κανόνα τοῦτον ὁ Βαλσαμὼν λέγει « Οὐκ ἔλαθε τοὺς ἁγίους πατέρας, ὅτι πολλοὶ τῶν ἀπίστων καὶ μισοχρίστων μὴ παραδεχόμενοι τοὺς τῶν ἁγίων μαρτύρων καὶ ὁμολογητῶν ἄθλους, ἢ καὶ καταμωκώμενοι τῶν ταῦτα δεξαμένων χριστιανῶν, συνεπλάσαντό τινα ψευδῆ καὶ ἀλλόκοτα καὶ ἄξια τῆς αὐτῶν κακίας, ὡς δῆθεν παρὰ τῶν μαρτύρων λαληθέντα ἢ πραχθέντα, ἐφ' ᾧ τοὺς ἐντυγχάνοντας ἐνάγεσθαι εἰς ἀπιστίαν ἢ γέλωτα καὶ τοὺς ἁγίους περιϋβρίζεσθαι.... χάρις τοίνυν τῷ μακαρίτῃ Μεταφραστῇ τῷ τὰ μαρτυρικὰ ὑπὲρ τῆς ἀληθείας σκάμματα πολλοῖς πόνοις καὶ ἱδρῶσι καταλλύναντι εἰς ὕμνον θεοῦ καὶ δόξαν αἰωνίζουσαν τῶν ἁγίων μαρτύρων. Ὁ ἁγιώτατος δὲ πατριάρχης ἐκεῖνος κυρὸς Νικόλαος ὁ Μουζάλων εὑρὼν συγγραφέντα τὸν βίον τῆς ἁγίας Παρασκευῆς τῆς ἐν τῷ χωρίῳ τῇ

Καὶ ὁ μὲν τελευταῖος οὗτος λόγος ἀρκούντως ἐξηγεῖ τὴν ἐντελῆ σχεδὸν ἔλλειψιν στιχηρῶν βίων, ὀρθοδόξων καὶ μὴ ἁγίων, ὡς καὶ τὴ ἐπὶ τῶν Μακεδόνων βασιλέων ἀναθεώρησιν καὶ μετάπλασιν ἁπάσης σχεδὸν τῆς ἁγιογραφίας ὑπὸ Συμεὼν Λογοθέτου τοῦ διὰ τοῦτο ἐπονομασθέντος Μεταφραστοῦ· εἶναι δὲ μάλιστα θαυμαστὸν πῶς διεσώθη ἡ περὶ τοῦ ἁγίου Κυπριανοῦ ἐποποιΐα τῆς Εὐδοκίας, ἔστω καὶ τοσοῦτον κολοβὴ ὁ πρῶτος ὅμως λόγος τῆς πρὸς τὴν λογίαν ποίησιν δυσπιστίας τῆς ἐκκλησίας συνδέεται στενώτερον πρὸς τὸ θεατρικὸν ζήτημα, καὶ πρέπει ν' ἀναπτυχθῇ λεπτομερέστερον.

Μεταξὺ τῶν πολυαρίθμων τοῦ χριστιανισμοῦ ἐχθρῶν διακρίνεται ἡ πολυκέφαλος τῶν Γνωστικῶν αἵρεσις, ἥτις ὑπὸ φιλικὸν προσωπεῖον κατορθώσασα νὰ εἰσχωρήσῃ ἐν τῇ χριστιανικῇ πολιτείᾳ ἠπείλησεν ὡς ἄλλη Λερναία Ὕδρα νὰ καταβρο-

---

Καλλικρατείᾳ τιμωμένης παρά τινος χωρίτου ἰδιωτικῶς καὶ ἀναξίως τῇ ἀγγελικῇ διαγωγῇ τῆς ἁγίας ὥρισε πυρὶ παραδοθῆναι· καὶ ἐπέτρεψε τῷ διακόνῳ ἐκείνῳ τῷ Βασιλικῷ συγγράψασθαι τὸν ταύτης θεάρεστον βίον·» βλέπε καὶ ἑρμηνείαν Ἀριστηνοῦ εἰς τὸν αὐτὸν κανόνα. Pandectes Conciliorum, ed. Beveregii I, σελ. 232.

Πρῶτος τοιοῦτον ἔμμετρον βίον γράψας εἶναι ὁ ἐν ἀρχῇ τῆς Δ' ἑκατονταετηρίδος ἀκμάσας Κύπριος Τριφύλλιος ἐπίσκοπος Λερδῶν, ἐκθέσας ἐν ἰαμβικοῖς στίχοις τὸν βίον καὶ τὰ θαύματα τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ ἁγίου Σπυρίδωνος ἐπισκόπου Τριμυθοῦντος (Σουΐδας-Τριφύλλιος). Εἶναι δὲ ἀξιοσημείωτον ὅτι μόνη ἡ πατρὶς τοῦ ἐφευρετοῦ τῆς ποιητικῆς ταύτης ἁγιογραφίας διέσωσε μεγάλας χριστιανικὰς ἐποποιΐας ἐν τῇ δημοτικῇ αὐτῆς διαλέκτῳ μέχρι τοῦ νῦν ψαλλομένας, ὡς τὴν τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος, τὴν τοῦ ἁγίου Γεωργίου, τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ καὶ Λαζάρου (Σακελλαρίου Κυπριακά, σελ. 54-84). Περὶ τῆς ἀρχαιοτέρας καὶ μακροτέρας τούτων, τῆς τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος, θέλομεν λαλήσει ὅταν ἐκδώσωμεν τὴν περὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος γραφεῖσαν ἐν τῇ δεκάτῃ ἑκατονταετηρίδι ἐποποιΐαν Ἰωάννου τοῦ Γεωμέτρου.

χθίσῃ τὰ νεαρὰ τῆς ἐκκλησίας σπλάγχνα, ἂν μὴ ἐγκαίρως ἀνεκαλύπτετο ὁ δόλος καὶ ἀπεσοβεῖτο ὁ κίνδυνος. Ἀποτυχοῦσα τοῦ ἀρχικοῦ σκοποῦ ἡ Γνῶσις ὑπεδιῃρέθη εἰς πολυωνύμους αἱρέσεις γνωστὰς ἐκ τῶν ὀνομάτων τῶν ἱδρυτῶν αὐτῶν· δύο τῶν αἱρέσεων τούτων ἀναπτυχθεῖσαι ὑπὸ τὸν θερμουργὸν τῆς Συρίας οὐρανόν, ἡ τοῦ Βαλεντίνου καὶ ἡ τοῦ Βαρδησάνου ἔχουσι σχέσιν πρὸς τὸ ἡμέτερον θέμα ἕνεκα τῆς ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας θεατρικῆς καὶ μουσικῆς αὐτῶν ἐπιρροῆς.

Περὶ τὰ μέσα τῆς Β' ἑκατονταετηρίδος ὁ Γνωστικὸς Βασιλείδης μεταρρυθμίσας τὸ ἀρχικὸν τῆς αἱρέσεως πρόγραμμα ἐδημιούργησεν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς Ἀνατολικῆς θεολογίας νέαν Γνῶσιν, τὴν ὁποίαν ὁ μαθητὴς αὐτοῦ Βαλεντῖνος ἐπὶ τὸ φιλοσοφικώτερον διαρρυθμίσας κατώρθωσε νὰ ἐπιβάλλῃ ἐν Συρίᾳ καὶ ἀναδείξῃ πανίσχυρον ἐν τῇ τότε ἑστίᾳ τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, τῇ Ἀλεξανδρείᾳ. Λεπτομερεῖς πληροφορίαι περὶ τῆς αἱρέσεως τῶν Βαλεντινιανῶν ἐλλείπουσι, διότι πάντα τὰ εἰς αὐτὴν ὡς καὶ εἰς πάσας τὰς ἄλλας Γνώσεις ἀφορῶντα συγγράμματα κατεστράφησαν· μετὰ πολλῆς ὅμως πιθανότητος εἰκάζεται ὅτι ἡ ὀρχήστρα σπουδαῖον ἐλάμβανε μέρος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Βαλεντίνου, διότι καὶ ἀμφοτέρων τῶν ἱδρυτῶν αὐτῆς μνημονεύονται ᾠδαὶ καὶ ψαλμοί (1), πρὸ πάντων δὲ διότι βλέπομεν αὐτοὺς τοὺς Πατέρας μόνον ἐν τῷ κατὰ τῶν Συριακῶν Γνώσεων πολέμῳ λησμονοῦντας τὰς περὶ θεάτρου παλαιὰς προλήψεις καὶ προσπαθοῦντας νὰ καταβάλλωσι τὸν ἐχθρὸν διὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ ὅπλων, τοῦ δράματος καὶ τῆς μουσικῆς. Οὕτως ὁ μὲν ἅγιος Ἐφραὶμ ἀναγνωρίζων τὴν ἐπὶ τῶν Βαρδησανιτῶν ἐπιρροὴν τοῦ ᾄσματος οὐδόλως διστάζει πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ σκοποῦ αὐ-

(1) Fabricius, Bibliotheca Graeca, VII, σελ. 177, 178. Ἐν τοῖς Φιλοσοφουμένοις διεσώθησαν ᾄσματά τινα τῶν Βαλεντινιανῶν.

τοῦ νὰ γράψῃ ὕμνους κατὰ τὸ σύστημα τῶν Γνωστικῶν καὶ μάλιστα τονίσῃ αὐτοὺς ἐν τῷ αὐτῷ μέτρῳ καὶ δι᾿ αὐτῶν τῶν ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων ἐφευρεθέντων μουσικῶν σημείων, ὁ δὲ ἱερομάρτυς Μεθόδιος καταπολεμεῖ τοὺς Βαλεντινιανοὺς δι᾿ αὐτοῦ τοῦ δράματος.

Ὁ τελευταῖος οὗτος τῆς ἐκκλησίας πατὴρ καταριθμεῖται ἐν τῇ τελευταίᾳ μαρτυρικῇ ἑκατόμβῃ τὴν ὁποίαν ὁ Διοκλητιανὸς προσήνεγκεν εἰς τὴν ἐκπνέοντα τοῦ ἐθνισμοῦ δαίμονα (1). Ὁ ἐν ἔτει 300—310 καρατομηθεὶς Μεθόδιος ὁ Εὐβούλιος διετέλεσεν ἀλληλοδιαδόχως ἐπίσκοπος τοῦ Βιθυνικοῦ Ὀλύμπου, τῶν Πατάρων καὶ τῆς Τύρου· ἐν τῇ γραμματολογίᾳ γινώσκεται μόνον ὡς ἐπίσκοπος τῆς Λυκιακῆς πόλεως, διότι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὡς Πατάρων ἐπίσκοπος συνέγραψε τὰ γνωρίσαντα αὐτὸν πονήματα. Ὑποπτευόμενος μετὰ τῶν ἄλλων τότε χριστιανῶν τὴν ὀρθοδοξίαν τοῦ Ὠριγένους ὁ Μεθόδιος πικρῶς ἐπετέθη κατ᾿ αὐτοῦ, διακωμῳδῶν αὐτὸν ὁτὲ μὲν ὑπὸ τὸ κύριον ὄνομα, ὁτὲ δὲ ὑπὸ τὸ πλαστώνυμον τοῦ Κενταύρου (2). Ἀλλ᾿ ἂν οὕτω προσηνέχθη πρὸς τοὺς ὑπόπτους

---

(1) Βασιλειανὸν Μαρτυρολόγιον, III, 138. Fabricius VII, 260.

(2) Ἑνὸς τῶν διαλόγων τούτων ἐπιγραφομένου Περὶ Ἀναστάσεως πολλὰ ἀποσπάσματα διέσωσεν ὁ ἅγιος Ἐπιφάνιος ἐπιλέγων « Ταῦτα μὲν οὖν ἐστιν ἀπὸ μέρους καθ᾿ εἱρμὸν τῶν ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Μεθοδίου τοῦ καὶ Εὐβουλίου... πολλὰ γὰρ καὶ ἕτερα ἐν τῇ περὶ ὑποθέσεως (κατὰ Ὠριγένους) ἀκολουθίᾳ τῷ προειρημένῳ Μεθοδίῳ ἀνδρὶ λογίῳ ὄντι καὶ σφόδρα περὶ τῆς ἀληθείας ἀγωνισαμένῳ εἰρημένα εἴρηται, πάντως που καὶ ἔπη τοσαῦτα ἕτερα. » Πρόσωπα τοῦ δράματος τούτου εἰσὶν Ἀγλαοφῶν, Πρόκλος, Ὠριγένης, Αὐξέντιος, Μεθόδιος· βλ. Ἐπιφανίου τὰ σωζόμενα, Coloniae 1682, σελ. 590. Ὁ Φώτιος (κῶδιξ 235) ἀναλύων ἕτερον διάλογον ἐν ᾧ πρωταγωνιστεῖ ὁ Ὠριγένης ὑπὸ τὸ πλαστώνυμον Κένταυρος, ἐπιφέρει « Ταῦτά φησιν ὁ Ὠριγένης σπουδάζων, καὶ ὅρα οἷα παίζει. »

συναδέλφους ὁ λόγιος ἐπίσκοπος μετὰ πλειοτέρας ζέσεως ἐπετέθη κατὰ τῶν κεκηρυγμένων τοῦ χριστιανισμοῦ ἐχθρῶν, νεοπλατωνικῶν καὶ Βαλεντινιανῶν.

Τὰ διασωθέντα συγγράμματα τοῦ Μεθοδίου καλῶς εἰκονίζουσι τὸ ὑπ' αὐτοῦ ἐφαρμοσθὲν σύστημα εἰς προσφορωτέραν τοῦ σκοποῦ ἐπιτυχίαν· μόνον ἐπιδιώκων σκοπὸν νὰ ἐννοηθῇ ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ἀντὶ ὑψηλῆς γλώσσης καὶ μεταφυσικῶν θεωριῶν ἐπροτίμησεν ἁπλοῦν καὶ χάριεν ὕφος, γράφων διαλόγους κατὰ τὸν Πλάτωνα καὶ παρενείρων ἐντέχνως διάφορα ποιητικὰ ἐπεισόδια ἀντιγεγραμμένα, ὡς εἰκάζεται, ἐκ παλαιοτέρων ἑλλήνων συγγραφέων. Οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι ὁ Μεθόδιος ἀφωσιωμένος ὅλῃ ψυχῇ εἰς τὴν νέαν θρησκείαν, δὲν ἦν ἐκ τῶν ἐνθουσιωδῶν τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας καὶ πολλῷ ὀλιγώτερον τῆς ἐθνικῆς σκηνῆς θαυμαστῶν· ἀλλ' ὁ κίνδυνος ἦν προφανής, ἀφοῦ μάλιστα καὶ ἡ πίστις τῶν ὑπὸ τῶν ἐθνικῶν καὶ αἱρετικῶν ῥᾳδιουργουμένων δήμων ἤρχισε νὰ κλονίζηται ἐπὶ τῇ βεβαιότητι ὅτι ἡ νέα θρησκεία ἀπῄτει τὴν σκληρὰν θυσίαν τῆς ἀπαρνήσεως τοσοῦτον μεγάλου ποιητικοῦ παρελθόντος. Ὁ ἐπίσκοπος τῶν Πατάρων ἐννοήσας τὰς ἀπαιτήσεις τῆς τότε κοινωνίας καὶ βλέπων ὅτι οἱ ἀντίπαλοι ἐδημοκόπουν διὰ τῆς ποιήσεως καὶ τοῦ θεάτρου, ἔκρινεν ὠφέλιμον, λησμονῶν πρὸς καιρὸν τὰς παλαιὰς παραδόσεις, νὰ τραυματίσῃ τοὺς πολεμίους διὰ τῶν οἰκείων βελῶν. Ὅθεν διὰ μὲν τῆς ποιήσεως ἀνεσκεύασε τὸ κατὰ τοῦ χριστιανισμοῦ πολύκροτον σύγγραμμα τοῦ Πορφυρίου (1), διὰ δὲ τοῦ δράματος κατεπολέμησε τοὺς Γνωστικοὺς καὶ τοὺς Ὠριγενιστάς.

Ἐν τούτοις ζήτημα ἀναφύεται ἂν τὰ δράματα τοῦ Μεθο-

(1) Τὸ ἀπολεσθὲν τοῦτο ποίημα ἀπετελεῖτο ἐκ δέκα χιλιάδων στίχων (Fabricius, VII, 262).

δίου παρεστάθησαν ἐν δημοσίῳ θεάτρῳ· τὰ ἐν αὐτοῖς δρῶντα πρόσωπα ἀποτείνονται ῥητῶς εἰς τὰ περιστοιχοῦντα ἀκροατήρια, ἡ δὲ διαλογικὴ πλοκὴ εἶναι τοσοῦτον σκηνικὴ ὥστε ἀδύνατον νὰ ὑποτεθῇ ὅτι ἦσαν προωρισμένα διὰ τὴν κατ' ἰδίαν μελέτην. Ἀλλ' εἶναι ἆρα πιστευτὸν ὅτι ὁ Μεθόδιος τοσοῦτον εὐκόλως λησμονήσας τὰ κατὰ τῆς ἠτιμωμένης σκηνῆς ἀναθέματα τῆς ἐκκλησίας, ἐτόλμησε νὰ ἐκθεατρίσῃ ἀπ' αὐτῆς τῆς θεμέλης τὰ χριστιανικὰ δόγματα, ἀφοῦ μάλιστα κύριον θέμα τῶν τότε θεάτρων ἦν αὐτὴ ἡ τοῦ χριστιανισμοῦ διακωμῴδησις; Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει κλίνω νὰ εἰκάσω μᾶλλον ὅτι ὁ Μεθόδιος ἵδρυσεν ἴδιον χριστιανικὸν θέατρον, τὴν δὲ εἰκασίαν ταύτην ἐνισχύει φράσις τις παρὰ Φωτίῳ· ὁ σοφὸς πατριάρχης ἀναλύων τὸν κατὰ τοῦ Ὠριγένους διάλογον « Περὶ γενητῶν » μνημονεύει χαρακτηριστικόν τι ἐπώνυμον τῶν δραμάτων τοῦ Μεθοδίου ἀποκαλουμένων « μυστικώτερα τοῦ ξενῶνος » (1)· τίς ὁ ξενὼν οὗτος πάντες ἀγνοοῦσι, δυνατὸν ὅμως ὑποθέσαι ὅτι τοῦτό ἐστι τὸ χριστιανικὸν θέατρον, Ξενὼν ἀποκαλούμενον ἀπὸ τοῦ κτιρίου ἐν ᾧ οἱ κατηχούμενοι συνερχόμενοι ἠκροῶντο τὰ μυστικὰ ταῦτα δράματα τοῦ δημοφιλοῦς ἐπισκόπου. Ἀλλ' εἴτε ἐν δημοσίᾳ εἴτε ἐν ἰδιαιτέρᾳ σκηνῇ παρεστάθησαν τὰ δράματα ταῦτα, τὸ βέβαιον ὅτι ὁ Μεθόδιος πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς ὁ δημιουργὸς τοῦ χριστιανικοῦ θεάτρου.

Ὁ πρῶτος τῶν διαλόγων τοῦ Μεθοδίου ἐπιγραφόμενος « Περὶ Αὐτεξουσίου » παρουσιάζει συζητοῦντας περὶ τῆς μεγάλης ταύτης ἀρχῆς Βαλεντινιανοὺς καὶ ὀρθοδόξους· τὸ περίεργον δὲ ὅτι αὐτὸς ὁ συγγραφεὺς προλογίζων ἐντελῶς ἀπομιμεῖται τοὺς τότε μίμους ἐν προλόγῳ ἐκτιθεμένους τὴν ὑπόθεσιν τοῦ ὑπ' αὐτῶν παριστα μένου δράματος καὶ ἐφελκύοντας τὴν προσοχὴν τῶν

(1) Βιβλιοθήκη, κῶδιξ 235.

ἀκροατηρίων ἐπὶ τῶν ἀμέσως ἀναπτυχθησομένων σκηνῶν. Ἐν τῷ προλόγῳ αὐτοῦ ὁ Μεθόδιος καλῶς ἑρμηνεύει εἰς τὸ χριστιανικὸν αὐτοῦ ἀκροατήριον ὅτι τὸ δρᾶμα δὲν εἶναι Ἑλληνικόν, ἀλλὰ χριστιανικόν· « ᾄδουσι γὰρ τὴν ᾠδὴν (1) οὐχ αἱ θανατηφόροι Σειρῆνες Ἑλλήνων, ἀλλὰ θεῖός τις χορὸς προφητῶν, ἀφ' ὧν οὐκ ἔστιν ἀποφράττειν τῶν ἑταίρων τὰς ἀκοάς, οὐδὲ ἑαυτόν τινι δεσμῷ περιβάλλειν τὴν ἐκ τῆς ἀκροάσεως τιμωρίαν... Ἡκέτω τοίνυν σύμπας καὶ ἀκουέτω τῆς θείας ᾠδῆς μηδὲν πεφοβημένος... Εἰ δέ τις καὶ τοῦ τῶν Ἀποστόλων χοροῦ ἀκούειν ἐθέλοι, εὑρήσει τὴν αὐτὴν τῆς ᾠδῆς συμφωνίαν. Οἱ μὲν γὰρ προῇδον μυστικῶς τὴν θείαν οἰκονομίαν, οἱ δ' ᾄδουσιν ἑρμηνεύοντες τὰ ὑπ' ἐκείνων μυστικῶς ἀπηγγελμένα. Ὢ συμφώνου ἁρμονίας ὑπὸ θείου πνεύματος συγκειμένης· ὢ τοῦ καλοῦ τῶν ᾀδόντων τὰ μυστήρια! τούτοις καὶ συνᾴδειν εὔχομαι. Ἄσωμεν τοιγαροῦν καὶ ἡμεῖς τὴν ὁμοίαν ᾠδὴν καὶ τὸν ὕμνον ἀναπέμψωμεν τῷ ἁγίῳ πατρί, πνεύματι δοξάζοντες Ἰησοῦν τὸν ἐν κόλποις αὐτοῦ. Μὴ φύγῃς, ἄνθρωπε, ὕμνον πνευματικόν, μηδὲ ἀπεχθῶς πρὸς τὴν ἀκρόασιν διατεθῇς· θάνατον οὐκ ἔχει, σωτηρίας ἐστι διήγημα ἡ παρ' ἡμῖν ᾠδή... Ὢ ἀκροατηρίου καλοῦ καὶ συμποσίου σεμνοῦ καὶ πνευματικῶν ᾀσμάτων· τοιούτοις ἀεὶ συνεῖναι δικαίοις εὐξαίμην. »

Ἐνῷ δὲ τοσοῦτον ῥητῶς διαμαρτύρεται κατὰ τῶν Ἑλληνικῶν σειρήνων ὁ ἅγιος πατὴρ οὐ μόνον παρενθέτει Ὁμηρικοὺς στίχους, ἐνῷ οὔτε κἂν ἀναφέρει τὸ Εὐαγγέλιον, ἀλλὰ καὶ ἓν τῶν προσώπων τοῦ δράματος ποιητικῶς περιγράφον ἐπιτυμβᾶσαν τρικυμίαν μνημονεύει τὰς ἐν τῷ κοσμικῷ θεάτρῳ παρισταμένας σκηνὰς τοῦ Θυεστείου δείπνου, καὶ μάλιστα βδε-

(1) Τίνα ἐννοεῖ ᾠδὴν ἀγνοῶ, ἐκτὸς ἂν ὑποτεθῇ ὅτι δὲν περιεσώθη τὸ ᾀσματικὸν μέρος τοῦ δράματος.

λυρόν τι ἐπεισόδιον ἀκριβῶς ἐξ ἐκείνων τὰ ὁποῖα ἐχρησίμευσαν ἡ κυριωτέρα ἀφετηρία τῶν κατὰ τῶν μίμων κεραυνῶν τῶν πατέρων (1).

Τὸ δεύτερον τῶν χριστιανικῶν τούτων δραμάτων ἐπιγραφόμενον « Συμπόσιον τῶν δέκα παρθένων, ἢ περὶ ἁγνείας », ἀποτελεῖται ἐκ προλόγου καὶ τοῦ κυρίως δράματος. Δέκα παρθένοι, Μαρκέλλα, Θεοφίλα, Θάλεια, Θεοπάτρα, Θάλλουσα, Ἀγαθή, Προκίλλα, Θέκλα, Τυσιανὴ καὶ Δομνίνα προσκαλοῦνται εἰς συμπόσιον ἐν τῷ ὡραίῳ κήπῳ τῆς Ἀρετῆς θυγατρὸς τῆς Φιλοσοφίας· ἕτεραι δύο ἡ Εὐβούλιον καὶ ἡ Γρηγόριον μὴ παρευρεθεῖσαι ἐν τῷ συμποσίῳ, ἀλλὰ καλῶς παρὰ τῆς φίλης Θεοπάτρας πληροφορηθεῖσαι τὰ κατ' αὐτό, προλογίζουσι τοῦ δράματος διηγούμεναι μιμητικώτατα τὴν διασκευὴν τοῦ δείπνου, τὴν θέσιν ἑκάστης παρθένου καὶ τὰ κινήματα τῆς σοβαρῶς προεδρευούσης Ἀρετῆς μέχρι τῆς κυρίας συζητήσεως, ὅτε κατερχόμεναι ἐν τῇ σκηνῇ αὐταὶ αἱ δέκα παρθένοι παριστῶσι τὸ κύριον δρᾶμα. Κύριον τοῦ συμποσίου θέμα ἦν τὸ περὶ παρθενίας ζήτημα. Καὶ ὁ μὲν κῆπος τῆς Ἀρετῆς περιγράφεται οὕτω: « ἦν τὸ χωρίον περικαλλὲς ὑπερφυῶς καὶ πολλῆς ἀναπαύσεως πεπληρωμένον· ἀὴρ μὲν γὰρ ἐκέχυτο καθαραῖς φωτὸς βολαῖς ἀνακεκερασμένος κούφως μετὰ πολλῆς εὐταξίας· καὶ πηγὴ κατὰ τὸ μεσαίτατον ἡσύχως ἐλαίου δίκην ἀνέβρυε γλυκύτατον πόμα· ἀφ' ἧς ὕδωρ διειδὲς καὶ καθαρὸν

---

(1) « Πρὸς δὲ τούτοις ἕτερος προσῆν, ὃς [τὴν] τοῦ πλησίου γυναῖκα παίζειν ἤθελε, ληστεύων γάμον ἀλλότριον καὶ ἐπὶ παράνομον κοίτην τραπῆναι παρορμῶν, τὸν γεγαμηκότα γνήσιον πατέρα γίγνεσθαι μὴ θέλων. Ἐντεῦθεν καὶ ταῖς τραγῳδίαις πιστεύειν ἠρχόμην καὶ τὸ Θυέστειον δεῖπνον ἀληθῶς ἐδόκεσμοι γεγονέναι· πιστεύειν δὲ καὶ τῇ Οἰνομάου παρανόμῳ ἐπιθυμίᾳ καὶ τῇ τῶν ἀδελφῶν διὰ ξίφους φιλονεικίᾳ οὐκ ἀπιστεῖν. » Ἐν Meursii Opera, τόμ. VIII, σελ. 732, ἐκδ. Λαμίου.

ῥέον ἐποίει κρήνας, αἱ δὲ ποταμηδὸν ὑπερχεόμεναι ἐπότιζον ἅπαντα τὸν χῶρον, πλούσια παρέχουσαι νάματα· δένδρα γὰρ ἦν διάφορα νεαραῖς ὀπώραις πληθύνοντα ἐκεῖ εἰς ἓν κάλλος τῶν καρπῶν ἀπαιωρουμένων ἱλαρῶς, καὶ λειμῶνες ἀειθαλεῖς εὐπνόοις ἄνθεσι καὶ ποικίλοις κατεστρωμένοι, ἀφ' ἧς προσέβαλεν ἠπίως πνεῦμα πολλὴν εὐωδίαν φέρον· ἦν δὲ ἐγγὺς ἄγνος δένδρον ὑψηλόν, ἐφ' ᾧ ἀνεπαυόμεθα διὰ τὸ λίαν ἀμφιλαφὲς καὶ σύσκιον τυγχάνειν· » ἡ δ' ἑστιάτωρ καὶ πρόεδρος Ἀρετὴ « μεγάλη τις καὶ εὐειδής, ἡσυχῇ βαίνουσα καὶ εὐσχημόνως, στολὴν πάνυ εὔλαμπρον ὥσπερ ἀπὸ χιόνος ἠμφιεσμένη· θεῖον δέ τι καὶ ἀμήχανον ἀληθῶς ἅπασα κάλλος ἦν· αἰδὼς γὰρ αὐτῇ τῷ προσώπῳ πολλὴ μετὰ σεμνότητος ἐπήνθει, τό τε βλέμμα βλοσυρὸν μετὰ πρᾳότητος ἱλαρῶς οὕτω κεκραμένον οὐκ οἶδά ποτε θεασαμένη· πάντη γὰρ ἀκαλλώπιστος ἦν καὶ νόθον ἔφερεν οὐδέν· » δεξιουμένη δὲ περιπαθῶς ἑκάστην τῶν προσερχομένων περιεπτύσσετο καὶ κατεφίλει ὥσπερ μήτηρ· μετὰ τὴν προσέλευσιν καὶ τῆς δεκάτης παρθένου καταλαβοῦσα τὴν προεδρείαν ἐκράτει σκῆπτρον ἐν ταῖς χερσὶ δι' οὗ ἔνευε πρὸς ἑκάστην τῶν ῥητόρων, ἥτις λαμβάνουσα τὸν λόγον διὰ μακρῶν ἀνέπτυσσεν ἐν μέσῳ σιγῆς τὰς περὶ παρθενίας ἰδέας αὐτῆς. Ἡ Ἀρετὴ προσεκτικῶς ἀκροασθεῖσα τὰς ἀγορεύσεις ἀνακηρύττει ἁπάσας νικητρίας, χορηγοῦσα τὸν μεγαλείτερον καὶ δασύτερον στέφανον εἰς τὴν Θέκλαν « ὡς μεγαλοπρεπέστερον ἐκλάμψασαν. »

Μετὰ τὴν ἀπόφασιν, προτάσει τῆς Θεοπάτρας ἡ πρόεδρος διατάσσει ν' ἀναστῶσιν ἅπασαι καὶ ὑπὸ τὸν εὔσκιον ἄγνον, σύμβολον τῆς παρθενίας, ἀναπέμψωσι τῷ Κυρίῳ ὕμνον εὐχαριστήριον· τοῦ ὕμνου ἔξαρχος καὶ προαφηγητὴς ὠνομάσθη ἡ Θέκλα, ἥτις στᾶσα ἐν μέσῳ τῶν ἄλλων παρθένων καὶ ἐκ δεξιῶν τῆς Ἀρετῆς ἔψαλλε κοσμίως, αἱ δὲ λοιπαὶ ἐν χοροῦ σχήματι ᾖδον τὴν λεγομένην Ὑπακοὴν ἢ ἐπῳδόν. Ὁ ὕμνος οὐ-

τος, τὸν ὁποῖον οἱ πολυμαθεῖς ἐκδόται τῆς Χριστιανικῆς Ἀνθολογίας ἀπεκάλεσαν καταλλήλως Παρθένιον θεωροῦντες αὐτὸν ὡς ἁπλῆν ἀπομίμησιν τῶν παρθενίων τοῦ Ἀλκμᾶνος καὶ Πινδάρου (1), ἀποτελεῖται ἐξ εἴκοσι καὶ τεσσάρων ἀκροστιχίδων ἀντιστοιχουσῶν πρὸς τὰ ἰσάριθμα τῆς ἑλληνικῆς ἀλφαβήτου γράμματα, ἤτοι εἶναι τὸ πρῶτον γνωστὸν τῶν ὑπὸ τῶν βυζαντινῶν μουσικῶν λεγομένων Ἀλφαβητταρίων· ἰδοὺ δὲ ἡ πρώτη ἀκροστιχὶς μετὰ τῆς ἐπῳδοῦ.

ΨΑΛΜΟΣ. Ἄνωθεν, παρθένοι, βοῆς ἐγερσίνεκρος ἦχος
ἦλθεν νυμφίῳ πασσυδὶ ὑπαντάνειν λευκαῖσί τε στολαῖς
καὶ λαμπάσιν πρὸς ἀνατολάς. Ἔγρεσθε, πρὶν φθάσῃ μολεῖν
εἴσω θυρῶν ἄναξ.

ΥΠΑΚΟΗ. Ἁγνεύω σοι καὶ λαμπάδας φαεσφόρους κρατοῦσα,
νυμφίε, ὑπαντάνω σοι.

Οἱ ἐν τῷ δράματι τούτῳ συνεχῶς μνημονευόμενοι Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες, ἡ συζήτησις περὶ παρθενίας, ἥτις ἦν, ὡς ἐρρέθη, ἡ μεγίστη ἀμοιβὴ τῶν τότε Ὀλυμπιονικῶν ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν, εἶναι ἀρκετοὶ λόγοι πρὸς ἐνίσχυσιν ὑποθέσεως ὅτι ὁ Μεθόδιος διὰ τοῦ δράματος τούτου πιθανῶς προέθετο τὴν ἐχριστιάνισιν τῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ τελουμένων ἐθνικῶν ἀγώνων, ἀφοῦ μάλιστα καὶ αὐτὸς ὁ κῆπος τῆς Ἀρετῆς ἔχει μεγάλην ὁμοιότητα πρὸς τὸ προάστειον τῆς Δάφνης, ἐν ᾧ τότε ἀκριβῶς ὁ Διοκλητιανὸς μετήγαγε τὸ Ὀλυμπιακὸν στάδιον (2).

---

(1) Anthologia Graeca carminum Christianorum· adornaverunt W. Christ et M. Paranikas. Lipsiae 1871, σελ. 33-37.

(2) Μεθοδίου Συμπόσιον τῶν δέκα παρθένων ἐν Combefis Auctarium Novissimum, τόμ. I, σελ. 64-142.

Καὶ τοιαῦτα μὲν εἶναι τὰ πρωτόλεια τοῦ χριστιανικοῦ δράματος, ὅπερ ἂν ἐπὶ τῇ βάσει ταύτῃ ἐκαλλιεργεῖτο ἠδύνατο σὺν τῷ χρόνῳ ν' ἀνυψωθῇ καὶ παραγάγῃ ἐφάμιλλα τοῦ παλαιοῦ θεάτρου ἔργα· δυστυχῶς ὅμως ἡ μεγάλη ἀπόπειρα οὐδένα εὗρεν ὀπαδόν, καὶ αὐτὴ δὲ ἡ ἐκκλησία μετὰ πολλῆς ὑποψίας κρίνασα αὐτήν, δὲν ἐτόλμησε μὲν ν' ἀποκηρύξῃ ἀποτόμως τὸν μέγαν ἱερομάρτυρα, οὐχ ἧττον ὅμως ἐθεώρησε τὰ ἔργα αὐτοῦ αἱρετικὰ νοθευθέντα δῆθεν ὑπὸ κακοδόξων (1). Λεληθότως ὅμως τὸ ἔργον τοῦ Μεθοδίου ἐπηρέασε τὸ ὕστερον τακτοποιηθὲν λειτουργικὸν δρᾶμα διότι, ὡς ἐν τῷ Συμποσίῳ παρεντίθενται ξένα τοῦ δράματος πρόσωπα πρὸς περιγραφὴν τῆς ἀναπτυχθησομένης σκηνῆς, οὕτω καὶ ἐν τῷ χριστιανικῷ δράματι πρὸ τοῦ κυρίου δραματικοῦ διαλόγου ἀφηγοῦνται ὡς ἀπὸ τῶν μελῳδῶν αἱ περιγραφαί.

Ὡς δὲ ὁ Μεθόδιος ἐθεώρησε σκόπιμον νὰ πολεμήσῃ τοὺς Βαλεντινιανοὺς δι' αὐτοῦ τοῦ δράματος, οὕτω καὶ ἑτέρα τῶν Γνωστικῶν αἵρεσις ἠνάγκασε τὸν ἅγιον Ἐφραὶμ νὰ οἰκειοποιηθῇ αὐτὰ τῶν ἀντιπάλων τὰ ὅπλα· καὶ κατέβαλε μὲν ὁ Σύρος ὅσιος τοὺς Βαρδησανίτας, ἔκτοτε ὅμως ἡ Συριακὴ ἐκκλησία ἐγνώρισε τοὺς πρώτους μουσικοὺς χαρακτῆρας τοὺς ὁποίους ἐχάραξαν μὲν οἱ Γνωστικοὶ οὗτοι, ἐξεχριστιάνισεν ὅμως ὁ Ἐφραίμ.

Πιστὸς τῆς παλαιᾶς παραδόσεως ὀπαδὸς ὁ Σύρος ἀναχωρητὴς ἐπολέμησε τὴν ἐθνικὴν σκηνὴν μετὰ τοῦ αὐτοῦ ζήλου

---

(1) « Σημειωτέον ὡς οὗτος ὁ διάλογος, ᾧ ἐπιγραφὴ Συμπόσιον ἢ περὶ ἁγνείας, παρὰ πολύ ἐστι νενοθευμένος· εὑρήσεις γὰρ ἐν αὐτῷ παραβεβλημένας καὶ Ἀρειανικὰς δοξοκοπίας καὶ ἑτέρων τινῶν κακοδοξούντων μυθολογήματα ». Φωτίου βιβλιοθήκη, τόμ. Β', σελ. 313, ἐκδ. Em. Bekker.

καὶ διὰ τῶν αὐτῶν ἐπιχειρημάτων τοῦ Χρυσοστόμου· τὸ κήρυγμα ὅμως αὐτοῦ ψυχρῶς ἀκουσθὲν ἔδωκεν ἀφορμὰς σπουδαίων διενέξεων πρὸς τὸν δημοφιλῆ μοναχόν· οἱ μὲν κοσμικοὶ ἀναφανδὸν διεκήρυττον ὅτι τὸ θέατρον οὐδόλως ἀντιβαίνει εἰς τὰ δόγματα τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, οἱ δὲ μοναχοί, καίτοι ἀναγνωρίζοντες τὰς ἀρετὰς τοῦ μεγάλου ἀναχωρητοῦ, οὐδόλως ἐδίσταζον νὰ θεατροκοπῶσι καὶ μάλιστα συναναστρέφωνται πρὸς τοὺς μίμους. Πρὸς τοὺς πρώτους πατρικῶς συζητῶν προσπαθεῖ νὰ τοὺς πείσῃ ὅτι μόνα ᾄσματα ἀναγνωρίζει ἡ χριστιανικὴ ἐκκλησία τοὺς ψαλμοὺς τοῦ Δαυὶδ (1), εἰς δὲ τοὺς δευτέρους ἀπαγορεύει τὴν πρὸς τοὺς μίμους ἐπιμιξίαν διὰ κανονικῆς διατάξεως (2). Αἴφνης ὅμως ὁ Ἐφραὶμ μεταβάλλεται εἰς θερμὸν τοῦ θεάτρου καὶ τῆς κοσμικῆς μουσικῆς ὑπερασπι-

---

(1) «Τίς ἐκ πάντων τούτων δύναται ἀποδεῖξαι ὅτι ἁρμόζει χριστιανοῖς κιθαρίζειν, ἢ ὀρχεῖσθαι, ἢ βαλλίζειν, ἢ χοραυλεῖν, ἢ ἐπιφωνεῖν;... Ποία Γραφὴ μακαρίζει τοὺς αὐλοῦντας, ἢ κιθαρίζοντας, ἢ τοὺς γελῶντας, ἢ τοὺς τρυφῶντας καὶ μεθύοντας, ἢ τοὺς βαλλίζοντας καὶ ὀρχουμένους;... Εἴ ποτε κηρυχθῇ νηστεία ἢ ἀγρυπνία, πτοοῦνται πάντες καὶ ἀποδύρονται καὶ ὡς νεκροὶ γίνονται, ἐὰν δὲ μηνυθῇ ποτε ἄριστα, ἢ δεῖπνα ἢ κιθάραι, ἢ ᾄσματα δαιμονικά, πάντες ἱλαροὶ γίνονται, εὔδρομοι καὶ ἐγρήγοροι, καὶ ἀλλήλοις προσφωνοῦσι καὶ συντρέχουσι τὸν κακὸν δρόμον καὶ ἀγωνίζονται τὸν ἐλεεινὸν ἀγῶνα.» Sancti Ephraemi Opera, τόμ. III, σελ. 52, 381, 383, παράβαλλε «Ὅτι οὐ δεῖ παίζειν χριστιανούς» ἐν τῷ αὐτῷ τόμῳ, σελ. 51-56, 381-385, 398-401, ἐκδ. Assemani, Romae 173?.

(2) «Μὴ συνδιάτριβε μιμολόγοις, ἵνα μὴ παραφθαρῇ σου τὰ νοήματα· αἱ γὰρ ῥήσεις αὐτῶν βλαβεραὶ σφόδρα, τοὺς γὰρ πρεσβύτας νεωτερίζειν παρασκευάζουσι, τοὺς δὲ νέους ἕλκουσι πρὸς τὴν ἐνέργειαν τῆς ἀνομίας.» Συμβουλία περὶ πνευματικοῦ βίου κεφ. ΜΖ', ἐν τόμ. I, σελ. 37. Ὡς γνωστὸν αἱ ἀσκητικαὶ διατάξεις τοῦ ἁγίου Ἐφραὶμ ἀποτελοῦσι τὸν ἱερὸν κώδικα τῶν Σύρων μοναχῶν.

στήν· γράφει ὕμνους πολὺ ἔχοντας τὸ θεατρικὸν (1) καὶ τὸ παραδοξότερον τονίζει αὐτοὺς διὰ τῆς μουσικῆς καὶ τῶν μουσικῶν χαρακτήρων τοῦ Ἁρμονίου. Πόθεν ἡ ἀπότομος αὕτη μεταβολή;

Ἐν Συρίᾳ ἤκμαζε τότε νέα τῆς Γνώσεως παραφυὰς γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ ἱδρυτοῦ αὐτῆς Βαρδησάνου· ἀκμάσας οὗτος περὶ τὰ μέσα τῆς Γ' ἑκαντονταετηρίδος διεκρίθη ἐπὶ ἀστασίᾳ χαρακτῆρος καὶ πρὸ πάντων παραφόρῳ τάσει πρὸς νεωτερισμόν· ἀπαρνηθεὶς τὸν χριστιανισμὸν ἐκηρύχθη ὀπαδὸς τῶν Γνωστικῶν Βαλεντινιανῶν καὶ Μαρκιωνιτῶν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τούτους διενεχθεὶς ἵδρυσεν ἐπὶ τέλους ἰδίαν Γνῶσιν ἥτις, καίτοι ἁπλῆ οὖσα ἀνάπτυξις τῆς τοῦ Βαλεντίνου, οὐχ ἧττον κατώρθωσε νὰ εὕρῃ πολυαρίθμους ἐν Συρίᾳ ὀπαδούς, διότι ὁ αἱρεσιάρχης κάλλιον ἐννοήσας τοὺς συμπατριώτας αὐτοῦ ἐπροτίμησεν ἀντὶ τοῦ ἑλληνικοῦ τὸ ἐθνικὸν ἰδίωμα καὶ πρὸ πάντων διότι ἀνέδειξε τὴν αἵρεσιν αὐτοῦ ἐξόχως ποιητικὴν καὶ μουσικήν. Ἐκ τῶν διασωθέντων ἀποσπασμάτων τοῦ Βαρδησάνου οὐδεμίαν σαφῆ λαμβάνομεν ἰδέαν περὶ τῆς Γνωστικῆς ταύτης ποιήσεως καὶ μουσικῆς· ἁπλῶς δὲ μόνον ἐκ τοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου γινώσκομεν ὅτι ὁ Σύρος Γνωστικὸς πολεμῶν τοὺς Μαρκιωνίτας μετεχειρίσθη τὸ ἴδιον σύστημα αὐτῶν, δηλαδὴ τὸν δραματικὸν διάλογον· καὶ ἀναφέρονται μὲν ἴδιοι τοῦ Βαρδησάνου ὕμνοι, οὐδεὶς ὅμως τῶν παλαιῶν ῥητῶς ὁμολογεῖ ὅτι οἱ ὕμνοι οὗτοι ἐτονίσθησαν κατ' ἴδιον σύστημα. Κατὰ πᾶσαν βεβαιότητα ἐφευρετὴς τῆς Συριακῆς μουσικῆς καὶ τῶν τονικῶν αὐτῆς σημείων ἐγένετο ὁ υἱὸς τοῦ Βαρδησάνου, ὅστις ἐκπαιδευθεὶς ἐν Ἀθήναις ἔφερε τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα Ἁρμόνιος δη-

---

(1) Βλέπε ἰδίως τὸν Θρῆνον τῆς Θεοτόκου ἐπὶ τῷ σταυρωθέντι Ἰησοῦ (ΙΙΙ, 574-575).

λοῦν βεβαίως τὴν πρὸς τὴν μουσικὴν ἰδιάζουσαν κλίσιν τοῦ ἐξελληνισθέντος Σύρου· τοῦτο τοὐλάχιστον ὁμολογοῦσι πάντες σχεδὸν οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ἱστοριογράφοι ἀποδιδόντες εἰς μὲν τὸν πατέρα τὴν ἵδρυσιν τῆς αἱρέσεως, εἰς δὲ τὸν υἱὸν τὴν μουσικὴν αὐτῆς διευθέτησιν (1).

Ἐνῷ δὲ οἱ Βαλεντινιανοὶ καὶ οἱ Βαρδησανῖται οὕτω διεξεδίκουν πρὸς τὸν χριστιανισμὸν τὴν Συρίαν ἑτέρα αἵρεσις οὐδὲν κοινὸν πρὸς τὴν Γνῶσιν ἔχουσα ἀνεφύη ἐν Αἰγύπτῳ καὶ μετὰ καταπληκτικῆς ἐξαπλωθεῖσα ταχύτητος ἐφ' ὅλου τοῦ χριστιανικοῦ πληρώματος διῄρεσεν αὐτὸ εἰς δύο ἰσόπαλα στρατόπεδα, τὰ ὁποῖα ἐπὶ μίαν ὅλην ἑκατονταετηρίδα μετ' ἴσης καρτερίας ἐπάλαισαν ὑπὲρ τῆς τελικῆς νίκης· ἡ αἵρεσις αὕτη εἶναι ἡ τοῦ Ἀρείου, τὴν ὁποίαν θέλομεν ἐξετάσει μόνον ὑπὸ τὴν θεατρικὴν ἔποψιν.

Γινώσκων ὁ μέγας αἱρεσιάρχης τὴν ἀφοσίωσιν τῶν τότε πρὸς τὴν ἑλληνικὴν ποίησιν καὶ τὸ θέατρον ἐπειράθη νὰ συμβιβάσῃ τὰ δύο ταῦτα πρὸς τὸν χριστιανισμόν, ἀναδείξας τὴν ἐκκλησίαν αὐτοῦ ἐντελῶς σκηνικήν. Ἡ τοιαύτη τοῦ Ἀρείου πρόθε-

---

(1) «Ὧν ὁ μὲν (πατὴρ) τὴν ἐπώνυμον συνεστήσατο αἵρεσιν, ὁ δὲ παῖς ἀποχρώντως διὰ τῶν ἑλληνικῶν λόγων ἀχθεὶς μέτροις νόμων καὶ μουσικοῖς ῥυθμοῖς τὰς πατρίους ὑπῆγε φωνὰς καὶ κατὰ κύκλον ᾄδειν χοροῦ παρεδίδου ὅσα καὶ νῦν ἐξ ἐκείνου Σύροι ἔχοντες ψάλλουσι, πλὴν οὐχ αὐτὰ ὥσπερ ἐκεῖνος ἐξέθετο, μόνοις δὲ τοῖς μέλεσι χρώμενοι· τῆς γὰρ πατρικῆς αἱρέσεως μετασχὼν καὶ ἐπίσης Ἕλλησι περὶ γενέσεως ψυχῆς καὶ φθορᾶς σώματος καὶ τῆς ἐσομένης παλιγγενεσίας δοξάζων, τοῖς ὑπὸ λύραν μέλεσι τὰς τοιαύτας δόξας ὑπέσπειρεν, οἷς οἱ πολλοὶ τῶν Σύρων καταχηλούμενοι ἠρέμα πως προσεθίζοντο τὰς τοιαύτας δόξας προσίεσθαι ὑπὸ τοῦ κάλλους τῶν ὀνομάτων καὶ τοῦ τῆς μελῳδίας ῥυθμοῦ.» Νικηφόρου Ξανθοπούλου Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία βιβλ. IX, κεφ. 16. Περὶ Βαρδησάνου βλέπε V. Langlois, Collection des historiens anciens et modernes de l'Arménie. Paris 1867, τόμ. I, σελ. 57-72.

σις δηλοῦται ἐκ τοῦ κυριωτάτου λειτουργικοῦ βιβλίου, τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀκολουθίας τὴν ὁποίαν αὐτὸς οὗτος συγγράψας ἐν ἐμμέτρῳ λόγῳ ἀπεκάλεσεν Θάλειαν ἀπὸ τοῦ ὀνόματος τῆς κατ' ἐξοχὴν σκηνικῆς Μούσης. Δυστυχῶς ὀλίγιστα ἀποσπάσματα τῆς Θαλείας γινώσκομεν καὶ ταῦτα οὕτως ἠκρωτηριασμένα καὶ δυσδιάγνωστα ὥστε σπουδαῖαι ἐγείρονται ὑπόνοιαι μὴ οἱ ἀντίπαλοι ἐπίτηδες οὕτω παρεμόρφωσαν τὸ ποίημα τοῦ Ἀρείου. Κατὰ τὸν ἅγιον Ἀθανάσιον ἡ Θάλεια ἀποτελοῦσα αὐτὸ τὸ εὐαγγέλιον τῶν Ἀρειανιζόντων συνέκειτο ἐξ ὕμνων ἐμμέτρων, γραφέντων κατ' ἀπομίμησιν τῶν φλυάκων τοῦ βωμολόχου Σωτάδου, συνεπείᾳ δὲ τούτου τὸ αἱρετικὸν θέατρον διεκρίνετο « ἐπὶ ἐκτεθηλυμένοις καὶ γελοίοις ἤθεσι κατὰ τὸν Αἰγύπτιον Σωτάδην », συνοδευόμενον καὶ ὑπό τινος παντομιμικῆς ὀρχήσεως παριστώσης τὰ τοῦ Χριστοῦ πάθη (1). Καὶ ἡ μὲν Θάλεια ἀ-

---

(1) « Ἀντὶ γὰρ Χριστοῦ παρ' αὐτοῖς Ἄρειος, ὡς παρὰ Μανιχαίοις Μανιχαῖος, ἀντὶ δὲ Μωϋσέως καὶ τῶν ἄλλων ἁγίων Σωτάδης τις ἐξεύρηται παρ' αὐτοῖς ὁ καὶ παρ' Ἕλλησι γελώμενος καὶ ἡ θυγάτηρ Ἡρωδιάδος· τοῦ μὲν γὰρ τὸ κεκλασμένον καὶ θηλυκὸν ἦθος μεμίμηται γράφων Ἄρειος καὶ αὐτὸς θαλίας· τῆς δὲ τὴν ὄρχησιν ἐζήλωσεν ὀρχούμενος καὶ παίζων ἐν ταῖς κατὰ τοῦ Σωτῆρος δυσφημίαις, ὥστε τοὺς ἐμπίπτοντας εἰς τὴν αἵρεσιν διαστρέφεσθαι μὲν τὸν νοῦν καὶ ἀφρονεῖν, ἀλλάσσειν δὲ τὸ ὄνομα τοῦ κυρίου τῆς δόξης ἐν ὁμοιώματι εἰκόνος φθαρτοῦ ἀνθρώπου. » Sancti Athanasii opera, Parisiis 1698, τόμ. I, σελ. 406· παράβαλλε καὶ σελ. 247, 277, 290, 408, καὶ τόμ. Β' σελ. 221, 409, 505, 728. Ὅτι ἡ μουσικὴ καὶ ἡ ὀρχήστρα ἀπετέλουν τὸ κυριώτατον τῆς Ἀρειανῆς ἐκκλησίας γνώρισμα ἀποδεικνύει καὶ τὸ ἑξῆς γεγονός· ἐν ἔτει 380 οἱ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Ἀρειανίζοντες ἁρπάσαντες τὸν πατριαρχικὸν θρόνον εἰσήλασαν μετὰ τοῦ πατριάρχου Λουκίου ἐν τῷ μητροπολικῷ ναῷ πρὸς παράστασιν τῆς Θαλείας· « θυσιαστήρια καθυβριζόμενα σχήμασιν ἀσελγέσι καὶ ᾄσμασιν, ὡς δὲ ἀκούω, (τί τοῦτο ἡ τολμηρὰ γλῶσσα φθέγξεται); καὶ τοῖς ὑπὲρ ὀρχήμασι καὶ λυγίσμασι,

πετέλει τὸ κυρίως λεγόμενον λειτουργικὸν δρᾶμα, ἕτερα δὲ ᾀσμάτια ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ αἱρεσιάρχου ποιηθέντα ἐψάλλοντο εἰς ἄλλας περιστάσεις, τοιαῦτα δὲ ἦσαν τὰ ὑπὸ τοῦ ἀρειανίζοντος Φιλοστοργίου μνημονευόμενα ναυτικά, ἐπιμύλια καὶ ὁδοιπορικά (1).

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ Ἀρειανοῦ θεάτρου γινώσκομεν ἐκ μόνων τῶν ἀντιπάλων καὶ ἰδίᾳ τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, ὅστις ἐν τῇ θέρμῃ τοῦ κατὰ τοῦ μεγάλου ἐχθροῦ ἀγῶνος ἴσως διέστρεψε τὴν ἀλήθειαν· οἱαδήποτε ὅμως καὶ ἂν ἦν ἡ δυσφημουμένη Ἀρειανὴ ὀρχήστρα, τὸ βέβαιον ὅτι εἰς αὐτὴν ὀφείλονται αἱ γιγαντιαῖαι τῆς αἱρέσεως πρόοδοι καὶ ἡ πρώτη πρὸς τὴν τέως προγεγραμμένην ποίησιν καὶ μουσικὴν συμφιλίωσις τῆς χριστιανικῆς ἐκκλησίας.

Διασύροντες οἱ σύγχρονοι πατέρες τὸν Ἄρειον ὡς γελοιαστὴν ἐκινοῦντο ἐξ αὐτῆς τῆς ἐπιφόβου τῶν πραγμάτων τροπῆς, δυσεξήγητον ὅμως καταντᾷ τὸ κατὰ τῆς μνήμης αὐτοῦ ἄσπονδον μῖσος τῶν μεταγενεστέρων πατέρων ἐν ἐποχῇ μάλιστα καθ' ἣν καταβληθεῖσα ἡ αἵρεσις διετηρεῖτο μόνον τὸ ὄνομα αὐτῆς ὡς ἱστορικὴ ἀνάμνησις. Αὐτὸς ὁ τοσοῦτον περιεσκεμμένος καὶ ἀβρόφρων Φώτιος μνημονεύων τὸ ὄνομα τοῦ

δημηγορούσας ἐπὶ τῶν ἱερῶν θρόνων γλώσσας βλασφήμους, μυστήρια κωμῳδούμενα, σιωπωμένας ψαλμῳδίας.» Ἁγίου Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ λόγος 23 εἰς Ἥρωνα τὸν φιλόσοφον, τόμ. I, σελ. 418, ἐκδ. Morelli.

(1) «Ὅτι τὸν Ἄρειον ἀποπηδήσαντα τῆς ἐκκλησίας φησὶ ᾄσματά τε ναυτικὰ καὶ ἐπιμύλια καὶ ὁδοιπορικὰ γράψαι καὶ τοιαῦθ' ἕτερα συντιθέντα εἰς μελῳδίας ἐντεῖναι, ἃς ἐνόμιζεν ἑκάστοις ἁρμόζειν, διὰ τῆς ἐν ταῖς μελῳδίαις ἡδονῆς ἐκκλέπτων πρὸς τὴν οἰκείαν ἀσέβειαν τοὺς ἀμαθεστέρους τῶν ἀνθρώπων.» Φωτίου πατριάρχου ἐπιτομὴ ἐκ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἱστοριῶν Φιλοστοργίου, βιβλ. Β΄, κεφ. 2. (Ἐν Scriptores Historiae Ecclesiae, Amstelodami, τόμ. III, σελ. 471).

'Αρείου συνοδεύει τοῦτο ἐπίτηδες δι' ἀλλεπαλλήλων θεατρικῶν μεταφορῶν, προκειμένου μάλιστα περὶ τοῦ οἰκτροῦ αὐτοῦ θανάτου (1)· τοιαύτη ἐμπαθὴς καταφορὰ βεβαίως ὑποδεικνύει ὅτι τὸ φάσμα τοῦ 'Αρείου ἐτάραττεν ἔτι τὴν ἁρμονίαν τῆς ὀρθοδοξίας. Καὶ πραγματικῶς ἡ Θάλεια κατώρθωσε νὰ εἰσχωρήσῃ ἐπὶ τοσοῦτον ἐν τῇ ὀρθοδοξίᾳ, ὥστε τὰ ἴχνη αὐτῆς δύνανται ν' ἀναζητηθῶσι μέχρι τοῦδε ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ μουσικῇ.

'Η μεγάλη τῆς Θαλείας δημοτικότης καὶ αἱ τοῦ 'Αρειανισμοῦ πρόοδοι ἀληθῶς κατετάραξαν τὴν τότε ἐκκλησίαν, ἥτις ἐννοήσασα τὸν μέγαν κίνδυνον ἔσπευσε νὰ λάβῃ δραστήρια πρὸς ἀποτροπὴν αὐτοῦ μέτρα· ὡς δὲ πρώτιστον καὶ ἡρωϊκὸν ὅπλον τῶν πρὸς τοὺς Γνωστικοὺς ἀγωνισθέντων πατέρων ἦν ἡ οἰκειοποίησις αὐτοῦ τοῦ ἀποτελοῦντος τὴν δύναμιν ἐκείνων ὅπλου, οὕτω καὶ ἡ ἐκκλησία ἤδη ἐθεώρησε σκόπιμον νὰ καταβάλλῃ τὴν Θάλειαν δι' 'Αντιθαλείας. Πρώτη ἡ ἐκκλησία τῆς 'Αλεξανδρείας καινοτομήσασα εἰσήγαγεν ἐν τῇ λειτουργίᾳ τὸ ᾆσμα (2), τὸ ὁποῖον ἀστραπηδὸν μεταδοθὲν ἐν Παλαιστίνῃ, Λιβύῃ, 'Αραβίᾳ, Συρίᾳ, Καππαδοκίᾳ (3) καὶ Κωνσταντινουπόλει, ἀντήχει οὐ μόνον ὑπὸ τοὺς θόλους τῶν ναῶν ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς ὁδοῖς, 'Αρειανοὶ δὲ καὶ χριστιανοὶ πολλάκις συνεπλά-

---

(1) «'Η καταιγὶς τῆς 'Αρείου λύσσης·» κῶδιξ 257· «τῆς τοῦ 'Αρείου λύσσης μικροῦ τὴν οἰκουμένην λυμαινομένης... τὸ θεατρισθὲν δρᾶμα σκηνοποιεῖ·» κῶδιξ 258· «ἡ θεία δίκη οὐκ εἴασε τὸν ἐχθρὸν κατορχήσασθαι αὐτῆς τοῦ νεὼ καὶ τῆς ἐν αὐτῷ παστάδος·» κῶδιξ 88. Φωτίου Βιβλιοθήκη.

(2) Pitra, Hymnographie, σελ. 44-45.

(3) Βασιλείου ἅπαντα, τόμ. Γ', σελ. 309—311 ἐκδ. Galtier (ἐπιστολὴ τοῖς κατὰ Νεοκαισάρειαν κληρικοῖς ἐν ἔτει 375).

χησαν ᾄδοντες διαφόρους μὲν λέξεις, κατὰ πᾶσαν ὅμως πιθανότητα ἓν καὶ τὸ αὐτὸ τὸ αὐτὸ μέλος.

Ἡ ἐξ ἀνάγκης ἐκκλησιαστικὴ αὕτη καινοτομία ἀπήρεσεν εἰς τοὺς αὐστηροτέρους τῶν παλαιῶν παραδόσεων τηρητάς, καὶ πρὸ πάντων τοὺς ἐν ταῖς ἐρήμοις μονάζοντας, οἵτινες βλέποντες τοὺς εἰς Ἀλεξάνδρειαν κατερχομένους ἀδελφοὺς σκυθρωπούς, ἐμάνθανον μετὰ τρόμου ὡς αἴτιον τῆς τοιαύτης λύπης τὴν ἔλλειψιν παρ' αὐτοῖς τοῦ γοητευτικοῦ τῶν Ἀλεξανδρέων ᾄσματος· πληροφορούμενοι δὲ τὰ κατ' αὐτό, ἔλεγον ὅτι ἡ πίστις κινδυνεύει, διότι ὁ ἑλληνισμὸς ἐπανῆλθε (1). Ὁ μέγας Βασίλειος ἐνθέρμως ὑποστηρίξας τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ ᾄσματος ἐν Καππαδοκίᾳ, ἀπήντα εἰς τοὺς μεμψιμοιροῦντας ἐπὶ τῷ νεωτερισμῷ ὅτι ἅπασαι αἱ ἐκκλησίαι τὸ αὐτὸ ἔπραξαν (2). Ἐπὶ τέλους δὲ καὶ αὐτὸς ὁ τοῦ θεάτρου καὶ τοῦ ᾄσματος ἄσπονδος ἐχθρὸς ὁ Χρυσόστομος ἐνδοὺς εἰς τὴν μεγάλην ἀνάγκην ἐπέτρεψεν εἰς τὸ ποίμνιον αὐτοῦ νὰ προσβάλλῃ τοὺς Ἀρειανίζοντας διὰ τῶν ἀντιφώνων (3). Κατὰ πᾶσαν δὲ πιθανότητα πλὴν τοῦ ᾄσματος ἡ ἐκκλησία προέβη καὶ εἰς ἄλλας παραχωρήσας, εἰσάγουσα ἐν τῇ λειτουργίᾳ καὶ εἶδος θεατρι-

(1) Παρανίκα, περὶ τῆς χριστιανικῆς ποιήσεως τῶν Ἑλλήνων (Ἐν τῷ περιοδικῷ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἑλληνικοῦ φιλολογικοῦ συλλόγου, 1874, σελ. 187).

(2) «Κἂν τὴν αἰτίαν ἐρωτηθῶσι τοῦ ἀκηρύκτου τούτου καὶ ἀσπόνδου πολέμου, ψαλμοὺς λέγουσι καὶ τρόπον μελῳδίας, τῆς παρ' ἡμῖν κεκρατηκυίας παρηλλαγμένην.... Πρὸς δὲ τὸ ἐπὶ ταῖς ψαλμῳδίαις ἔγκλημα, ᾧ μάλιστα τοὺς ἁπλουστέρους φοβοῦσιν οἱ διαβάλλοντες ἡμᾶς, ἐκεῖνο εἰπεῖν ἔχω· ὅτι τὰ νῦν κεκρατηκότα ἤδη πάσαις ταῖς τοῦ θεοῦ ἐκκλησίαις συνῳδά ἐστι καὶ σύμφωνα» Βασιλείου ἐπιστολαὶ (τόμ. Γ, σελ. 309—311)· παράβ. Ἑρμηνεία εἰς τὸν 114 ψαλμὸν (1, 199).

(3) Σωκράτους ἐκκλησ. ἱστορία, βιβλ. ΣΤ', κεφ. 3.

κῆς παραστάσεως, ὡς εἰκάζεται ἐκ τῆς ἑξῆς περικοπῆς λόγου τοῦ προμνημονευθέντος πατρὸς «καὶ γάρ, ἂν μετὰ πίστεως παραγενώμεθα, πάντες αὐτὸν ὀψόμεθα ἐπὶ τῆς φάτνης κείμενον· ἡ γὰρ τράπεζα αὕτη τάξιν τῆς φάτνης πληροῖ· καὶ γὰρ ἐνταῦθα κείσεται τὸ σῶμα τὸ δεσποτικόν, οὐχὶ ἐσπαργανωμένον, καθάπερ τότε, ἀλλὰ πνεύματι πανταχόθεν ἁγίῳ περιστελλόμενον· ἴσασιν οἱ μεμυημένοι τὰ λεγόμενα (1).» Ὁ ἅγιος Βασίλειος ἀποκαλεῖ τὸ ᾆσμα ᾀσμάτων «ᾠδὴν δραματικῶς πεπλεγμένην» (2), ὁ δ' Ἀπαμείας Πολυχρόνιος διαιρεῖ ταύτην καὶ εἰς πρόσωπα πρὸς παράστασιν (3), καὶ ἐπὶ τέλους ὁ ἅγιος Ἀμφιλόχιος ἀποκαλεῖ τὰ θαύματα τοῦ Χριστοῦ κωμῳδίας (4).

Ὁποῖα ἦσαν τὰ Ἀντιθαλλικὰ ταῦτα ᾄσματα ἀγνοεῖται, διότι οὐδεὶς οὔτε τῶν τότε, οὔτε τῶν μεταγενεστέρων ἠθέλησε νὰ ἐξηγηθῇ· μόνον ὁ ἱστορικὸς Σωκράτης μνημονεύων τὰ ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τῶν Ἀρειανῶν ὑπὸ τῶν δήμων ᾀδόμενα ἀντίφωνα λέγει ὅτι ταῦτα εἶχον φανερωθῆ διὰ θείας ὀπτασίας εἰς τὸν ἅγιον Ἰγνάτιον σύγχρονον σχεδὸν τῶν Ἀποστόλων (5). Ἐπειδὴ δὲ τὸ ζήτημα τοῦτο συνδέεται πρὸς αὐτὴν τὴν ἱστορίαν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν μουσικῆς, ἐπιτραπήτω μικρά τις παρέκβασις.

---

(1) Λόγος εἰς τὸ ὅτι οὐ ῥᾳθύμως προσιέναι τοῖς μυστηρίοις (ἐν Matthaei Lectiones Mosquenses, I, σελ. 2).

(2) Βασιλείου ἑρμηνεία εἰς τὸν προφήτην Ἡσαΐαν, κεφ. Ε΄ (ἐν ἀρχῇ).

(3) «Τὰ πρόσωπα τοῦ βιβλίου τοῦ δράματος. Νυμφίος, ὁ Κύριος ἡμῶν. Νύμφη, ἡ ἐκκλησία. Φίλοι τοῦ νυμφίου, ἄγγελοι καὶ ἅγιοι. Νεάνιδες, αἱ τῆς ἐκκλησίας ἀκόλουθοι.» ἐν Meursii opera, ed. Lamii, τόμ. VIII, σελ. 213.

(4) Βλέπε σημείωσιν 6 ἐν σελ. κγ΄.

(5) Ἐκκλ. ἱστορία, βιβλ. ΣΤ, κεφ. 3.

Ὡς νῦν ἔχει ἡ μουσικὴ τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας ὁμοιάζει πρὸς νέον Σφιγγὸς αἴνιγμα ἀναμένον τὸν λύσοντα Οἰδίπουν. Εἰς διαφώτισιν τοῦ σκοτεινοῦ μυστηρίου πολλοὶ ἐπιστήμονες ἐμόχθησαν, καὶ πολλαὶ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον εὐφυεῖς εἰκασίαι ἐπροτάθησαν, δυστυχῶς οὔτε πρὸς ἀλλήλας συμφωνοῦσαι οὔτε ἐπὶ ἱστορικῶν ἐνδείξεων στηριζόμεναι. Οἱ ξένοι μουσικολόγοι ἀπατηθέντες ἐκ τῶν σχέσεων τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς πρὸς τὴν παλαιὰν ἑλληνικὴν ἠθέλησαν νὰ ὑπαγάγωσιν ἀποκλειστικῶς εἰς τοὺς κανόνας τῆς δευτέρας καὶ τὴν πρώτην, χωρὶς νὰ λάβωσιν ὑπ' ὄψιν ὅτι τόσον ἡ πρώτη ὅσον καὶ ἡ δευτέρα ὡς συνδεδεμέναι στενῶς πρὸς τὴν θρησκείαν ἔχουσιν ἰδιά τινα μυστήρια, μόνον εἰς τοὺς μεμυημένους γνωστὰ διὰ τῆς στοματικῆς παραδόσεως (1)· τοιαύτῃ ἀκολουθοῦντες ἡμαρτημένῃ ὁδῷ περιωρίσθησαν εἰς δημοσίευσιν καὶ μελέτην τῶν περὶ τῆς παλαιᾶς μουσικῆς θεωριῶν τῶν βυζαντινῶν λογίων οἵτινες, περιφρονοῦντες ἢ καὶ ἀγνοοῦντες τὴν ἐκκλησιαστικήν, οὐδένα σχεδὸν περὶ αὐτῆς ποιοῦσι λόγον. Ἡ μουσικὴ αὕτη θὰ γνωσθῇ τότε μόνον ὅταν ἐπιμελῶς περισυναχθῶσι καὶ δημοσιευθῶσιν αἱ πολυάριθμοι μουσικαὶ γραμματικαί, Παπαδικαὶ καὶ τὰ μουσικὰ ἑρμηνεύματα τοῦ Ἁγιοπολίτου (2), τοῦ Πτωχοπροδρόμου, τοῦ Κουκουζέλη, τοῦ Χρυσά-

---

(1) « Λέξω δὴ τὰ μὲν παλαιοῖς τισιν εἰρημένα, τὰ δὲ εἰσέτι νῦν σιωπηθέντα οὔτ' ἀγνωσίᾳ τῶν συγγραφέων, οὔτε βασκανίᾳ... ἀλλὰ γὰρ τὰ μὲν αὐτοῖς ἐν συγγράμμασι κατετάττετο, τὰ δ' ἀπορρητότερα ταῖς πρὸς ἀλλήλους ὁμιλίαις διεσώζετο. » σελ. 75· « ὅπως τὰ κατὰ τὴν μουσικὴν ἀπόρρητα συγκρύπτωμεν εὐκόλως. » Ἀριστείδου Κοϊντιλιανοῦ περὶ Μουσικῆς σελ. 26.

(2) Ἡ ἐν τῇ ἐθνικῇ τῶν Παρισίων βιβλιοθήκῃ ἀποκειμένη μουσικὴ αὕτη συλλογὴ (ἀριθ. 360) φέρει τὸν ἑξῆς τίτλον κοινοποιηθέντα μοι

φη, καὶ τοσούτων ἄλλων, ὅπως τέλος πάντων μάθωμεν πῶς ἠννόουν τὴν ἐπιστήμην αὐτοὶ οἱ πρακτικοὶ μουσικοδιδάσκαλοι (μαΐστορες)· ἄνευ τῆς βοηθείας τῶν συγγραμμάτων τούτων μάτην θὰ μοχθῶσιν οἱ ἐπιστήμονες συσσωρεύοντες τοσαύτας θεωρίας περὶ τῆς σημασίας τῶν ἀγνώστων τοῖς ἀρχαίοις μουσικῶν ὀνομάτων, ὡς κοντάκιον, τροπάριον, οἶκοι, ἦχος, κανών, εἱρμὸς καὶ τὰ τοιαῦτα. Ἡ τουρκικὴ βαρβαρότης καταστρέψασα πᾶν λείψανον τοῦ παλαιοῦ βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ κατήνεγκε σπουδαῖον τραῦμα καὶ εἰς τὴν μουσικήν, ἥτις μέχρι τῶν Παλαιολόγων διετήρησε τὰ κυριώτερα τῶν παλαιῶν χαρακτηριστικῶν· ἐν τῇ ἐπελθούσῃ πολυστενάκτῳ δουλείᾳ ἡ μουσικὴ παράδοσις ἐπὶ τοσοῦτον ἐξησθένησεν, ὥστε ὅπως ὁ Ψελλὸς ἀπεκάλει τὴν τότε μουσικὴν « οἷον ἀπήχημα ἐκείνης (τῆς ἑλληνικῆς) » (1), οὕτω καὶ ἡ νῦν δύναται νὰ ὀνομασθῇ ἀπήχημα τῆς βυζαντινῆς.

Ἐν τοιαύτῃ νηπιώδει καταστάσει διατελούσης τῆς σημερινῆς μουσικῆς, ὡς ὀρθῶς παρετήρησεν ὁ Χρύσανθος, ἕκαστος εἶναι ἐλεύθερος νὰ ὑποθέσῃ ὅ, τι ἂν θέλῃ· οὕτω πρὸς τοῖς ἄλλοις γελοίοις τινὲς τῶν ξένων καὶ αὐτῶν τῶν ἡμετέρων, ἀγνοοῦντες οὐ μόνον τὴν μουσικήν, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν ἱστο-

---

ὑπὸ τοῦ φίλου κ. Ruelle, ὅστις μετὰ τοσούτου ζήλου ἀσχολούμενος περὶ τὴν ἑλληνικὴν μουσικὴν προτίθεται νὰ ἐκδώσῃ καὶ τὸ χειρόγραφον τοῦτο· « Ἁγιοπολίτης λέγεται τὸ βιβλίον ἐπειδὴ περιέχει ἁγίων τινῶν καὶ ἀσκητῶν βίῳ (γρ. βίους), διαλαμψάντων [ἐν] τῇ ἁγίᾳ πόλει τῶν Ἱεροσολύμων, συγγραφὲν παρά τε τοῦ [ὁσίου Κοσμᾶ] καὶ τοῦ κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ τῶν ποιητῶν ἤχους δέ ... ἐν τούτῳ ὀκτὼ ψάλλεσθαι· ἔστι δὲ τοῦτο ὑ[πό τινων?] ψευδές. »

(1) Ἐπιστολὴ περὶ μουσικῆς ἐν E. Ruelle Mission littéraire en Espagne σελ. 127.

ρίαν, επρότειναν την παιδαριώδη δοξασίαν ότι ή ελληνική αύτη μουσική είναι Τουρκική, διότι δήθεν αμφότεραι έχουσι τὸ ῥινόφωνον καὶ πρὸ πάντων διότι ἡ γεννήσασα τὴν ἔρρινον ταύτην προφορὰν μελῳδικὴ κλίμαξ Νανά, Ναναές, εἶναι σχεδὸν κοινὴ εἰς ἀμφότερα τὰ ἔθνη. Ὅτι ὁ τουρκικὸς Ἀμανὲς καὶ τὸ ἑλληνικὸν Ναναὲς εἶναι συγγενῆ τήν τε προφορὰν καὶ τὴν ᾠδὴν οὐδεὶς ἀντιλέγει, εἶναι ὅμως βεβαιότατον ὅτι οἱ βυζαντινοὶ εἶχον τὸν μελῳδικὸν τοῦτον τόνον πρὸ μιᾶς ἀκριβῶς χιλιετηρίδος οὐχὶ πρὸ τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων ἁλώσεως τοῦ Βυζαντίου, ἀλλὰ πρὸ αὐτῆς τῆς ἐμφανίσεως τῶν βαρβάρων τούτων ἐν τῇ ἱστορικῇ σκηνῇ.

Ὡς γνωστόν, ἦχον οἱ βυζαντινοὶ μουσικοὶ ἔλεγον τὸν ἰδιάζοντα τόνον τῆς μουσικῆς παραλλαγῆς ἐν τῇ λεγομένῃ ἀνα-

---

(1) Εἷς τῶν νεωτέρων βυζαντινῶν μουσικοδιδασκάλων, ἀνὴρ πολυμαθής, μετριόφρων καὶ κάλλιστα γινώσκων τὴν ἐπιστήμην αὐτοῦ ἐδημοσίευσε πρὸ τεσσαράκοντα ἐτῶν πολλοῦ λόγου σύγγραμμα περὶ τῆς νῦν ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς. Ἡ μουσικὴ αὕτη γραμματικὴ τοῦ Χρυσάνθου (Θεωρητικὸν μέγα τῆς Μουσικῆς) ἔπρεπε ν' ἀποτελέσῃ τὴν κυρίαν βάσιν πάσης περὶ τοῦ θέματος τούτου συζητήσεως· δυστυχῶς ὅμως οἱ ἐκ τῶν ἡμετέρων περὶ τὰ μουσικὰ ἀσχολούμενοι προτιμήσαντες τὰς θεωρίας τοῦ Ἀριστοξένου καὶ τοῦ Γαυδεντίου συνέγραψαν πλῆθος πραγματειῶν περὶ ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, ἐν αἷς διὰ μακρῶν λαλοῦσι περὶ Ὀρφέως καὶ Πυθαγόρου, οὐδὲ λέξιν ὅμως ἀναφέρουσι περὶ τοῦ κυρίου θέματος. Εὐτυχῶς ἀπὸ ὀλίγων ἐτῶν τὸ ζήτημα ἤρξατο συζητούμενον ἐπιστημόνως, σπουδαιότατα δὲ συγγράμματα ἐδημοσιεύθησαν περὶ τοῦ θέματος τούτου ὑπὸ τοῦ διδάκτορος Τζέτζου, τοῦ ἀρχιμανδρίτου Θερειανοῦ καὶ τοῦ Παρανίκα. Τὸ « Περὶ Μουσικῆς » ἄριστον πόνημα τοῦ ἀρχιμανδρίτου Θερειανοῦ εὐφήμως μνημονευθὲν ὑπὸ τοῦ γαλλικοῦ καὶ γερμανικοῦ μουσικοῦ τύπου, ἐδημοσιεύθη ὁλόκληρον ἐν τῇ Revue Musicale τῶν Παρισίων, 1876, ἐκ μεταφράσεως τοῦ ἑλληνιστοῦ κ. Ruelle.

βάσει καὶ καταβάσει τοῦ μουσικοῦ μέλους. Οἱ ἦχοι οὗτοι ἀντιστοιχοῦσι κατὰ τοὺς μουσικολόγους πρὸς τὰς ἁρμονίας τῶν Ἑλλήνων (1) καὶ τοὺς τόνους τῆς λατινικῆς ἐκκλησίας. Ἐπειδὴ δὲ οἱ ἦχοι οὗτοι εἶναι ὀκτώ, τὴν βάσιν τῆς ἑλληνικῆς λειτουργίας ἀποτελεῖ βιβλίον τι Ὀκτώηχος ἀποκαλούμενον, διότι τὰ ἐν αὐτῷ ᾄσματα ἀνταποκρίνονται πρὸς τοὺς ἤχους τούτους ἢ ἁρμονίας τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς. Οὕτω διῃρημένη ἡ Ὀκτώηχος περιέχει κανόνας, τροπάρια, καὶ ἄλλους ἐκκλησιαστικοὺς ὕμνους τονισμένους κατὰ τὴν ἰδιάζουσαν μελῳδίαν τῆς ἁρμονικῆς ταύτης κλίμακος· ἕνεκα τούτου ἕκαστον τῶν ὀκτὼ τμημάτων τῆς λειτουργικῆς βίβλου φέρει τὴν ἐπιγραφὴν Ἦχος πρῶτος, Ἦχος δεύτερος, Ἦχος τρίτος, καὶ τὰ ἑξῆς. Τὰ ἐκκλησιαστικὰ ταῦτα ᾄσματα ἦσαν ἐν ἀρχῇ ἔμμετρα ἢ τοὐλάχιστον ἔρρυθμα, σὺν τῷ χρόνῳ ὅμως ἀπαρχαιωθέντος τοῦ μέτρου, ἐγράφοντο ἐν πεζῇ συνεχείᾳ, καὶ ὡς τοιαῦτα περιῆλθον ἡμῖν, οὐδενὸς μέχρι τοῦδε δυνηθέντος νὰ μαντεύσῃ τὸ μέτρον ἢ τὸν παλαιὸν ῥυθμὸν αὐτῶν. Ἡ Ὀκτώηχος εἶναι ἓν τῶν παλαιοτέρων ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων, κακῶς ἀποδιδομένη εἰς Ἰωάννην τὸν Δαμασκηνόν· ἀλλὰ περὶ τούτου κατωτέρω, νῦν δὲ περὶ τῶν ἤχων αὐτῆς.

Πρὸς διάκρισιν μιᾶς ἑκάστης τῶν ὀκτὼ τούτων ἁρμονιῶν οἱ μαΐστορες μετεχειρίζοντο τὰς συνθηματικὰς ταύτας λέξεις « Ἀνανές, Νεανές, Νανά, Ἅγια, Ἀανές, Νεεαχές, Ἀνεανές,

---

(1) Ὁ Βρυέννιος καλεῖ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς ἤχους εἴδη τῆς μελῳδίας. «Ἔστιν οὖν πρῶτον μὲν ὀξύτονον εἶδος τῆς μελῳδίας, ὃ ἐπέχει τὸν ὑπερμιξολύδιον τόνον· καλεῖται δὲ τοῦτο κοινῶς ὑπὸ τῶν μελοποιῶν ἦχος πρῶτος· » (ἐν Joh. Wallissii Opera, Oxoniae 1699, τόμ. III, σελ. 481).

Νεαγιέ », ὡς οἱ παλαιοὶ ἕλληνες τὰ « τέ, τά, τῆ, τῶ, τέ », οἱ δὲ νῦν Ἄραβες « Τανινί, τανινί, βάκυα, τινινί, τανινί, τανινί, βάκυα. » Αἱ ἄνω μυστηριώδεις λέξεις ἐξεικονίζονται ἐν μὲν τοῖς μουσικοῖς βιβλίοις διὰ συμβολικῶν χαρακτήρων, ἐν τῇ ἐκτελέσει ὅμως τοῦ ᾄσματος ὁ διευθύνων τὴν βυζαντινὴν ὀρχήστραν ἐδήλου τὴν ἀλλαγὴν τοῦ τόνου εἴτε προφέρων αὐτὴν τὴν δηλοῦσαν τὴν μελῳδικὴν παραλλαγὴν λέξιν, ἢ συνηθέστερον πρὸς ἀποφυγὴν χασμῳδίας δηλῶν τοῦτο διὰ χαρακτηριστικῆς χειρονομίας ἢ τοῦ λεγομένου νεύματος (1).

Οἱ ὀκτὼ ἦχοι τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς φέρουσι τὰ ἑξῆς ὀνόματα: ἦχος πρῶτος, δεύτερος, τρίτος, τέταρτος, ἦχος πλάγιος πρῶτος, πλάγιος δεύτερος, ἦχος βαρύς, καὶ πλάγιος τέταρτος, ἀνταποκρινόμενοι, ὡς λέγουσιν οἱ βυζαντινοὶ μουσικογράφοι, πρὸς τοὺς ἑξῆς τόνους τῆς παλαιᾶς ἑλληνικῆς μουσικῆς, ὑπερμιξολύδιον, μιξολύδιον, λύδιον, φρύγιον, δώριον, ὑπολύδιον, ὑποφρύγιον καὶ ὑποδώριον (2). Ἐν τέλει ἑκάστου ἤχου τῆς προσημειωθείσης λειτουργικῆς βίβλου εὕρηται ἑξάστιχον ἐπίγραμμα ἑρμηνεῦον σαφῶς τὸ ἐν τῇ ψυχῇ διεγειρόμενον αἴσθημα ἢ ἦθος ὑφ' ἑκάστης τῶν ἐκκλησιαστικῶν τούτων ἁρμονιῶν· κατὰ τὴν παλαιὰν ταύτην ἑρμηνείαν ὁ μὲν πρῶτος ἦχος εἶναι « μεγαλοπρεπὴς καὶ σεμνός », ὁ δεύτερος « μελιχρὸς καὶ γλυκύτατος », ὁ τρίτος « ἀνδρικός », ὁ τέταρτος « πανηγυρικὸς καὶ χορευτικός », ὁ πλάγιος πρῶτος « θρηνῳδὸς καὶ φιλοικτίρμων », ὁ πλάγιος δεύτερος « ἐπικήδειος καὶ

(1) Οἱ νῦν μουσικοδιδάσκαλοι, ἴσως ἐκ τῶν Βυζαντινῶν παραλαβόντες, ὀνομάζουσι τοὺς ἤχους τούτους φθόγγους τοῦ Τροχοῦ, ἀπὸ τοῦ κατασκευαζομένου εἰς εὐκολίαν τῶν μαθητευομένων τροχοῦ σημειοῦντος ἐν ὀκτὼ ἀκτῖσι τὴν διαφορὰν τῶν ἤχων τούτων. (Χρυσάνθου, Θεωρητικὸν μέγα τῆς Μουσικῆς. Ἐν Τεργέστῃ, 1832, σελ. 31.)

(2) Μανουὴλ Βρυεννίου Ἁρμονικά, σελ. 481-482.

ἐν ταὐτῷ ἡδονικός », ὁ βαρὺς « ἡσυχαστικὸς » καὶ ὁ πλάγιος τέταρτος « θελκτικός » (1). Σὺν τῷ χρόνῳ αἱ ὀκτὼ αὗται ἁρμονίαι ὑπεδιῃρέθησαν εἰς μέγαν ἀριθμὸν διαμέσων ἀπηχημάτων, ἠχαδίων ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἐν τῇ Ι' ἑκατονταετηρίδι καλουμένων (2). Τὰ διάμεσα ταῦτα ἀπηχήματα δηλοῦντα τὸ ποσὸν καὶ ποιὸν τῆς μελῳδικῆς παραλλαγῆς ἀναμφιβόλως εἶχον καὶ ἰδιαιτέρας διακριτικὰς φωνὰς (3) ὡς τὰ ἐνηχήματα (4), ἐν τῇ μουσικῇ ὅμως ἐκτελέσει διὰ τοῦ νεύματος γινωσκόμενα ἀπετέλουν τὴν « πολύτεχνον τῆς χειρονομίας κίνησιν », ἥτις παραλύσασα μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων ἅλωσιν τοῦ Βυζαντίου παρέμεινεν ὡς ἁπλῆ ἀνάμνησις οὐ μόνον εἰς ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ἐπὶ τῶν Παλαιολόγων ἀκμάσαντας μουσικοδιδασκάλους οἵτινες ὡς ἁπλᾶς χειρονομικὰς ὑποστάσεις καὶ ἄφωνα σημάδια ἐγνώριζον τὰς παλαιὰς ταύτας μουσικὰς φωνάς (5). Ὁ ἑξῆς πίναξ καταστρωθεὶς ὑπὸ μου-

---

(1) Ὀκτώηχος (ἐν τέλει ἑκάστου ἤχου). Χρυσάνθου Θεωρητικὸν Μέγα τῆς Μουσικῆς σελ. 142-168.

(2) Παρὰ Πορφυρογέννητῳ μνημονεύονται Ἠχάδιον Νανά, Ἠχάδιον Ἀνανά, ἠχάδιον Ἀνανάϊα κλπ. σελ. 316, 323, 325 ἐκδ. Βόννης.

(3) « Ἕνεκεν τῆς φωνῶν διαφορᾶς ἐτέθησαν καὶ διάφορα σημάτια, οὐ μόνον δὲ διὰ τοῦτο ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἐναλλαγὴν τῆς χειρονομίας » Ἁγιοπολίτης (ἐν Dr. Tzetzes über die Altgriechische Musik in der Griechische Kirche. München 1874, σελ. 48). Ὅτι δὲ τὰ ἀπηχήματα ταῦτα ἀπηγγέλλοντο ὑπὸ τῶν κρακτῶν (μουσικῶν) πρὸς ῥύθμισιν τῆς μουσικῆς παραλλαγῆς πληροφορούμεθα ἐκ τῆς ἑξῆς παρὰ Πορφυρογεννήτῳ περικοπῆς « οἱ κράκται: τὰ ἴσα. Δεσπόται, τῆς νίκης ὕμῶν κατὰ βαρβάρων· ὁ λαὸς ἐκ γ' ὁμοίως Ἅγιε· οἱ Πράσινοι Ἅγιε » (de Cerimoniis, Α' κεφ. 69, ἐν ἄκτοις ἐπὶ νίκῃ ἡνιόχων).

(4) « Ἐνήχημα δέ ἐστιν ἡ τοῦ ἤχου ἐπιβολή, οἷόν τι λέγω Ἀνανεανές, ὅπερ ἐστὶν « ἄναξ ἄνες. » Ἁγιοπολίτης (χειρόγραφον κ. Ruelle) καὶ Ducange λ. Ἐνήχημα.

(5) « Τὰ μεγάλα σημάδια τὰ ἄφωνα, ἅτινα λέγονται καὶ μεγάλαι

σικοδιδασκάλου τῆς ΙΔ' ἑκατονταετηρίδος παρέχει ἰδέαν τινα τῆς πολυτέχνου ταύτης χειρονομικῆς ἐπιστήμης.

« Κείμενον τοῦ μεγάλου Ἴσου. Ἶσον, Ὀλίγον, Ὀξεῖα, Πεταστή, καὶ Διπλῆ, Κράτημα, Κρατημοκατάβασμα, Τρομικόν, Στρεπτόν, Θὲς καὶ Ἀπόθες, Θεματισμός, Ὄρθιον· σὺν τούτοις Οὐράνισμα, Σεῖσμα, Τρίχισμα, Σύναγμα, Κύλισμα, Στραγγίσματα, Κροῦσμα, Ἄλλον Ἀνάβασμα, καὶ Κατάβασμα Ἄλλον, Ψηφιστοκατάβασμα, Παρακάλεσμα, Ἀπορροή, Ἀντικένωμα, Ἀντικενοκύλισμα, Ἀργοσύνθετον, Κολαφισμός, Κούφισμα, Κρατημοκούφισμα, Τρομικοπαρακάλεσμα, καὶ Παρακλητική, Σεῖρμα, καὶ ἕτερον, Δαρμός, τοῦτο λέγεται Ἀντικούντισμα, Χόρευμα, Ἕτερον, Ὅμοιον, Σύνθεσις τοῦ Μεγάλου Ἄσματος, ἑτέρα Σύνθεσις ἐξ αὐτῶν, Ἕτερον, Βυθόν, Γρόντισμα, Κλάσμα, ἀμφότερα Χαιρετισμός, καὶ Βαρεῖα ὁμοῦ, Πίασμα, Ἠχάδην ὃ λέγεται Διπλοπέλαστον, Θέμα ἁπλοῦν, τέλος στιχηροῦ ἐν αὐτῷ· Βαρύς, ἕτερος Βαρὺς Τετράφωνος, Ἀνάπαυμα, Δαρτά· ταῦτα ἅπαντα μετὰ Ἐπεγέρματος· Σταυρός, Ἀνάπαυμα σήμερον, Νέ, Γορθμός, Διπλοπέταστον, φθορά, Ἔναρξις, Γοργόν, Ἀργόν· καὶ Πρόχες μαθητά· πνεύματα τέσσαρα, ἑπτὰ φωναί, διπλασμός, καὶ τρία κρατήματα ἐντέχνως συντεθέντα παρὰ Ἰωάννου τοῦ Κουκουζέλη καὶ Μαΐστορος. » (1)

ὑποστάσεις, ταῦτά εἰσι διὰ μόνην χειρονομίαν κείμενα, καὶ οὐ διὰ φωνήν, ἄφωνα γάρ εἰσιν. » Κῶδιξ τῆς Μαρκιανῆς βιβλιοθήκης cl. II, cod. 141.

(1) Χρύσανθος, σελ. XLIV. Ἡ προμνημονευθεῖσα Μουσικὴ γραμματικὴ ἀπαριθμεῖ ὡς μεγάλα σημάδια τὰ ἑξῆς. Ἶσον, διπλῆ, παρακλητική, κράτημα, λίγυσμα, κύλισμα, ἀντικενοκύλισμα, τρομικόν, ἐκστρεπτόν, τρομικὸν σύναγμα, ψηφιστὸν σύναγμα, γοργόν, ἀργόν, σταυρός, ἀντικένωμα, ὁμαλόν, θεματισμὸς ἔσω, θεματισμὸς ἔξω, ἀπέγερμα, παρακάλεσμα, ξηρὸν κλάσμα, ἀργοσύνθετον, οὐράνισμα, ἀπόδερμα, θὲς

Ἂν δὲ λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν ὅτι ἕκαστον τῶν ἄνω ἀπαριθμουμένων ἀπηχημάτων παρίστατο δι' ἰδίου μουσικοῦ χαρακτῆρος, ἐννοεῖ ὁποία ἦν ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς παραμοναῖς τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων ἁλώσεως τοῦ Βυζαντίου! Ἂν ὅμως ἀνέλθωμεν ἐν τῇ δεκάτῃ ἑκαντονταετηρίδι βλέπομεν ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ ὀκτὼ ἦχοι ὑπεδιαιροῦντο ἐν τῇ πολιτικῇ μουσικῇ εἰς ἀπελατικοὺς (κλεπτικούς), χορευτικούς, τριλέξια, τετράλεκτα, δρομικούς, ἔχοντας ἰδίας συμβολικὰς λέξεις πρὸς διάκρισιν (1).

Ἀλλ' οἱ ὀκτὼ ἑλληνικοὶ ἦχοι, οἱ τούτους ἐξεικονίζοντες συμβολικοὶ χαρακτῆρες καὶ αὐτὰ τὰ ὀνόματα αὐτῶν ἦσαν γνωστὰ ἀπὸ τῆς Ε', ὡς εἰκάζεται, ἑκατονταετηρίδος οὐ μόνον ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Γαλλίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν Ἱσπανίᾳ, Γερμανίᾳ καὶ Ἀγγλίᾳ, φέροντα τὸ διακριτικὸν ἑλληνικὸν ὄνομα Νεῦμα (Neuma) (2), ἢ, κυριολεκτικώτερον Γοτθικὸν Νεῦμα ἕνεκα τοῦ

καὶ ἀπόθες, θέμα ἁπλοῦν, γοργοσύνθετον, χόρευμα, ψηφιστὸν παρακάλεσμα, ἀπόδερμα, τζάκισμα, πιάσμα, σεῖσμα, σύναγμα, ἔναρξις, βαρεῖα, ἡμίφωνον, καὶ ἡμίφθορον.» (Ἐνετικὸς κῶδιξ II, 141). Ὁ Κίρχερος (Musurgia, I, σελ. 74-75) ἀπαριθμεῖ 37 τοιαῦτα μουσικὰ σημάδια κατὰ τὸν Ἰωάννην Κουκουζέλην.

(1) Πορφυρογέννητος, σελ. 35, 40, 42, 50, 283, 295.

(2) Πολλοὶ ἠθέλησαν νὰ διακρίνωσιν ἐν τῷ Γοτθικῷ Neuma τὴν λέξιν Πνεῦμα κατ' ἀποβολὴν τοῦ ἀρκτικοῦ στοιχείου· ἀλλ' ἡ τοιαύτη ἑρμηνεία φαίνεταί μοι ἡμαρτημένη. Τῆς παλαιᾶς τῶν βυζαντινῶν μουσικῆς βάσις ἦν ἡ χειρονομία, διὰ ταύτης δὲ ἐσημείου ὁ τελετάρχης εἰς τὴν ὀρχήστραν καὶ τοὺς ψάλλοντας τὴν ἀλλαγὴν τοῦ μέλους, ἀποφεύγων χάριν κακοφωνίας τὴν ἀπαγγελίαν αὐτῆς τῆς δηλούσης τὴν ἁρμονικὴν παραλλαγὴν λέξεως· ἑπομένως τὸ Γοτθικὸν Neuma οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ἢ τὸ τῶν Βυζαντινῶν Νεῦμα, τὸ ὁποῖον τοσάκις ἀναφέρει ἐν τῇ μουσικῇ ἐκτελέσει ὁ Πορφυρογέννητος· «εἶτα λαμβάνει νεῦμα ὁ πραιπόσιτος παρὰ τοῦ βασιλέως καὶ νεύει τῷ φωνοβόλῳ κουβικουλαρίῳ

μεταχειριζομένου ἰδίως τὴν μουσικὴν ταύτην ἔθνους. Ἡ ὀνομασία τῶν ἀποτελούντων τὸ Γοτθικὸν Νεῦμα τόνων διαφέρει κατὰ τοῦτο μόνον τῆς ἑλληνικῆς, ὅτι, ἐνῷ ἡ τελευταία μέχρι τοῦ Τετάρτου ἤχου τακτικῶς προβαίνουσα, λαμβάνει ἀπὸ τοῦ ἀριθμοῦ τούτου τὰς σημειωθείσας ὀνομασίας τριῶν πλαγίων καὶ ἑνὸς βαρέος, ἡ Γοτθικὴ ἐξακολουθεῖ μέχρι τέλους τακτικῶς, ἤτοι Primus, Secundus, Tritus, Quartus, Quintus, Sextus, Septimus, Octavus (1). Ὡς δὲ οἱ ἑλληνικοὶ ἦχοι ὑπεδιαιρέθησαν εἰς πολυάριθμα ἀπηχήματα, οὕτω καὶ τὸ Νεῦμα ὑποδιαιρεῖται μέχρι πεντήκοντα καὶ πέντε φωνῶν, σημειουμένων μὲν διὰ τῶν αὐτῶν συμβόλων τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς, φερουσῶν δὲ πρὸς τοῖς λατινικοῖς καὶ ἑλληνικὰ ὀνόματα, ὡς Eptaphonus, Pentaphonus, Strophicus, Oriscus, Cephalicus, Quilisma (Κύλισμα) (2), Climacus, Podatus, Baromenon, Tri-

---

τῷ λέγοντι «Ὁ παντοδύναμος καὶ πολυέλεος θεός», καὶ τὰ ἑξῆς, ὁ δὲ κουβικουλάριος νεύει ἀπὸ τοῦ παρακυπτικοῦ καὶ παύουσι τὰ ὄργανα, καὶ ἄρχονται τὰ μέρη αἰτεῖσθαι (ψάλλειν) τὰς τέσσαρας αἰτήσεις, καὶ ἑκάστης πέρας εἰληφυίας, λαμβάνει νεῦμα ὁ πραιπόσιτος καὶ νεύει τῷ φωνοβόλῳ, κἀκεῖνος συντίθεται (νεύει) τῷ λαῷ ἐκ τρίτου διὰ τῆς χειρὸς τὰς τέσσαρας αἰτήσεις (ἤχους) αὐτῶν· σελ. 300· «καὶ εἶθ' οὕτως ἐκτείνει ὁ αὐτὸς φωνοβόλος τὴν δεξιὰν αὐτοῦ χεῖρα τοῖς ἑαυτοῦ δακτύλοις ἀκτινοειδῶς διαστέλλων, καὶ πάλιν βοτρηδὸν ἐπιστέλλων, καὶ λέγουσι τὰ δύο μέρη «Ἐς», οἱ κράκται «Νανά»· σελ. 283. «Καὶ λαμβάνει νεῦμα ὁ πραιπόσιτος εἰπεῖν μειζόνως τὸ «Κελεύσατε·» σελ. 298· «νεύει τῷ τῆς καταστάσεως, κἀκεῖνος λέγει «Κελεύσατε·» σελ. 299· «παρακύψας νεύει τῷ λαῷ ἐκ γ' διὰ τῆς χειρός, καὶ ἡσυχάζουσι τὰ ὄργανα, τὰ δὲ δύο μέρη τὰς συνήθεις φωνὰς καὶ εὐφημίας ἐκτελοῦσι·» σελ. 299. Παράβ. καὶ σελ. 287, 288, 291, 292.

(1) Ἔν τισι τῶν ἀντιφωναρίων οἱ πλάγιοι ἦχοι φέρουσι κατὰ τάξιν τὰ ἑλληνικὰ ὀνόματα protos, deuteros, tritos, tetartos, (Fétis, histoire générale dela Musique, IV, σελ. 212).

(2) Ἐν ἑνὶ Νευματικῷ πίνακι σημειοῦνται 12 διάφορα Κυλίσματα

gonon, Tetradius, ygon (Ἴσ. Ἴσον), Pentadicon, Trigonius, Tragicon, Dramaticon, Ypodicus, Atticus, Apostropha, Bistropha, Tristropha, Subdiatesseris, subdiapentis, condiapentis, Quilisma prediatesseris, Quilisma prediapente (1). Τὰ παριστῶντα τοὺς Γοτθικοὺς τόνους συμβολικὰ σημεῖα φέρουσι τὰ αὐτὰ μυστηριώδη τῶν Βυζαντινῶν ὀνόματα, ὀλίγον παρηλλαγμένα, Nonanoeane ἢ Noanneoane, Aianeoane ἢ Noioeane, Noeoeane, Noioeane, ἢ Noeoagis, καὶ ἐπὶ τῶν πλαγίων Noeagis. Αἱ δυσνόητοι αὗται λέξεις, καίτοι τόσον δυσπρόφερτοι, παρέμειναν ἐν τῇ λατινικῇ μουσικῇ μέχρι τῆς ΙΕ΄ ἑκατονταετηρίδος ὅτε ἀντικατεστάθησαν διὰ νέας συμβολικῆς λέξεως, Euouae. Ἀλλὰ τοῦ euouae τούτου εἶναι γνωστὴ ἡ παραγωγή, διότι ἀποτελεῖται ἐκ τοῦ ἀθροίσματος τῶν φωνηέντων τοῦ ψαλμικοῦ ἐπῳδοῦ Seculorum amen· πόθεν ὅμως προῆλθε τὸ Ἀνανὲς καὶ τὰ τοιαῦτα βαρβαρόφωνα ἐνηχήματα τῆς βυζαντινῆς καὶ Γοτθικῆς μουσικῆς;

Οἱ λατῖνοι, καὶ ἰδίως οἱ Γάλλοι, μάτην μοχθήσαντες νὰ μαντεύσωσι τὰς μουσικὰς ταύτας φωνάς, ἀπετάθησαν ἐπανειλημμένως εἰς τοὺς βυζαντινοὺς καὶ ἐζήτησαν παρ' αὐτῶν τὴν ἑρμηνείαν τῶν μυστηριωδῶν τούτων ἐπιφωνημάτων· ἀλλ' οἱ βυζαντινοὶ μουσικοδιδάσκαλοι, καίτοι καυχώμενοι ὅτι κατὰ παράδοσιν ἐγίνωσκον τὸ μουσικὸν μυστήριον, ὑπεξέφυγον ὑπὸ διαφόρους προφάσεις τὴν ἐκμυστήρευσιν αὐτοῦ. Ἰδοὺ τί περὶ τούτου ἔγραφεν ὁ ἐν τῇ δεκάτῃ ἑκατονταετηρίδι ἀκμάσας Αὐρηλιανὸς Reomè (Aurelianus Reomensis). «Ὁ νοῦς ζητεῖ πολ-

---

(Quilisma) Fétis, IV, 204. Κατὰ τὸν μουσικολόγον τοῦτον τὸ Γοτθικὸν χύλισμα εἶναι ἀπαράλλακτον πρὸς τὸ τῆς ἑλληνικῆς μουσικῆς.

(1) Περὶ τοῦ Γοτθικοῦ Neuma βλέπε ἐν ἐκτάσει Fétis, IV, σελ. 181—204.

λάκις νὰ μάθῃ τὴν κυρίαν σημασίαν τῶν ἐπὶ τῶν μουσικῶν τόνων σημειουμένων λέξεων, ἤτοι Nonaneane διὰ τὸν πρῶτον τόνον, Noeane διὰ τὸν δεύτερον καὶ οὕτω καθεξῆς· περὶ τούτου ἠρώτησα Ἕλληνα παρακαλέσας νά μοὶ σημειώσῃ ἐν λατινικῇ μεταφράσει τὴν σημασίαν τῶν λέξεων· μοὶ ἀπεκρίθη ὅμως ὅτι αἱ φωναὶ οὐδεμίαν ἔχουσαι σημασίαν ἦσαν ἐν χρήσει παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ὡς ἐπιφωνήματα δηλωτικὰ τῆς χαρᾶς, καὶ ὅτι ὅσον τὸ φωνητικὸν ᾆσμα ὑψοῦται τόσον αἱ συλλαβαὶ αὐξάνουσιν, ὡς συμβαίνει ἐν τῷ πρώτῳ ἤχῳ, ὅστις κατέχων τὴν πρωτίστην θέσιν ἐκφράζεται διὰ τῶν ἓξ τούτων συλλαβῶν Noenoeane· ὁ δεύτερος ἦχος ἐκφράζεται διὰ τοῦ Nonannoeane, καὶ ὁ τρίτος, ὡς ἐλάσσων τὸ μέτρον, διὰ πέντε συλλαβῶν Noeoeane· ἀλλὰ καὶ οἱ πλάγιοι ἦχοι ἔχουσιν ἀνάλογον ἐπιγραφήν, ἤτοι Noeane, κατ' ἄλλους δὲ Noeacis (γρ. Noeagis). Ἐπὶ τέλους ὁ αὐτὸς Ἕλλην προσέθετο ὅτι αἱ λέξεις αὗται φαίνονται ἀντιστοιχοῦσαι ἐν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ πρὸς τὰς φωνὰς τῶν γεωργῶν καὶ τῶν ἀγγαρευτῶν, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι οἱ προσημειωθέντες φθόγγοι, οὐδὲν ἕτερον πλὴν τῆς χαρᾶς δηλοῦντες, περιέχουσιν ἐν ἑαυτοῖς τὴν τῶν τόνων παραλλαγήν (1) ». Ἀλλὰ καὶ ἕτερος γάλλος ἐν τῇ αὐτῇ δε-

---

(1) « Caeterum nomina quae ipsis inscribuntur tonis, ut est in primo tono N o n e a n e, in secundo Noeane, et caetera quaeque, moveri solet animus, quid in se contineant significationis? Etenim, quendam interrogavi Graecum, in latina quid interpretarentur lingua, respondit, se nihil interpretari, sed esse apud eos laetantis adverbia; quantoque maior est vocis concentus, eo plures inscribuntur syllabae, ut in autento proto, qui principatum est, sex inseruntur syllabae, videlicet hae Noeane (f. Noenoeane), Nonannoeane in autento deuteri; in autento triti, quoniam minores sunt metri, quinque tantummodo eis inscribentur syllabae, ut est Noeaeane. In plagiis autem eorum consimilis est letteratura, scilicet Noeane, vel secundum quosdam Noeacis. Memoratus denique adiunxit Graecus: hujus modi nostra in lingua videntur habere

κάτη ἑκατονταετηρίδι ἀκμάσας, ὁ βενεδικτῖνος **Reginon de Prune**, ἐπὶ τέλους δὲ καὶ αὐτὸς ὁ ἅγιος Βερνάρδος περὶ τὸ αὐτὸ ζήτημα πονήσαντες, ἀπηλπίσθησαν εἰπόντες ὅτι τὰ ἱερογλυφικὰ ταῦτα γράμματα οὐδεμίαν ἔχουσι σημασίαν (1).

Ἐν τούτοις ὁ περὶ τοὺς αὐτοὺς περίπου χρόνους ἀκμάσας συντάκτης τοῦ Ἁγιοπολίτου, φαίνεται ὅτι ἐγνώριζε ἑρμηνείαν τινὰ τοῦ Ἀνανὲς τούτου, διότι γράφει «ἐνήχημα δέ ἐστιν ἡ τοῦ ἤχου ἐπιβολή, οἷόν τι λέγω Ἀναναιανές, ὅπερ ἐστι: ἄνα, ναὶ ἄνες· πᾶν γὰρ τὸ ἀρχόμενον, ἀπὸ θεοῦ ὀφείλει ἔχειν τὴν ἀρχὴν καὶ εἰς τὸν θεὸν καταλήγειν»· τὴν αὐτὴν δὲ ἑρμηνείαν τοῦ Ἀνανὲς δίδει καὶ ὁ ἐπὶ τῶν Παλαιολόγων ἀκμάσας Κουκουζέλης· «παράγεται δὲ τὸ μὲν Ἀνανὲς ἀπὸ τοῦ Ἄνα, ἄνες, τὸ δὲ Νανὰ ἀπὸ τοῦ ἄνα, ἄνα, τὸ δὲ ἄγια ἀπὸ τοῦ ἄγιε, τὸ δὲ ὅλον οὕτως ἔχον: ἄναξ, ναὶ ἄφες, ἄναξ, ἄναξ ἄγιε· εὐχή ἐστι πρὸς θεὸν ἀναφερομένη» (2). Ἑτέρα ὅμως Γραμματικὴ τῆς Μουσικῆς ἀποδιδομένη εἰς Ἰωάννην τὸν Δαμασκηνόν, ἴσως προωρισμένη διὰ τοὺς πολλούς, ἀποφεύγει τὴν ἐξήγησιν τοῦ Ἀνανέ, καίτοι ἑρμηνεύουσα ἄλλους τοιούτους μουσικοὺς φθόγγους (3).

---

consimilitudinem, qualem arantes sive angarias minantes exprimere solent, excepto, quod haec laetantis tantummodo sit vox, nihilque aliud exprimentis. Estque tonorum in se continens modulationem.» Παρα Gerberti, de Cantu et musica sacra, 1774, τόμ. II, σελ. 55.

(1) «Quae quidem nihil significant, sed ad hoc tantum a Graecis sunt reperta, ut per eorum diversos ac dissimiles sonos tonorum admiranda varietas aure simul et mente posset comprehendi.» Sanctus Bernardus de Cantu (Gerbertus, II, σελ. 56). Παράβαλλε Fètis. Histoire générale dela Musique Paris 1874, τόμ. IV, σελ. 212.

(2) Χρυσάνθου Θεωρητικὸν μέγα τῆς Μουσικῆς, σελ. 29, ἐν ὑποσημειώσει.

(3) «Τὰς μὲν οὖν ἀπὸ τῆς μουσικῆς ἀπαρχὰς τῷ Θεῷ κατὰ χρέος

Πρὶν ἐκφέρωμεν τὴν περὶ τοῦ μουσικοῦ τούτου μυστηρίου ἡμετέραν γνώμην ἀνάγκη νὰ λυθῇ πρῶτον αὐτὸ τὸ ζήτημα τῆς Ὀκτωήχου.

Ὡς γνωστόν, δημώδης ἐκκλησιαστικὴ παράδοσις θεωρεῖ τὸν ἅγιον Ἰωάννην τὸν Δαμασκηνὸν οὐ μόνον ὡς συγγραφέα τῆς Ὀκτωήχου, ἀλλὰ καὶ ὡς ἐφευρετὴν τῶν ὀκτὼ μουσικῶν ἤχων καὶ αὐτῶν τῶν μουσικῶν χαρακτήρων· ἀλλ' ἡ παράδοσις αὕτη ἀντικειμένη πρὸς αὐτὴν τὴν ἱστορίαν καὶ ὑπ' οὐδενὸς ἀξιοπίστου μάρτυρος ἐπικυρουμένη ἀφ' ἑαυτῆς καταπίπτει. Ὁ ἀρχαιότερος τῶν βυζαντινῶν χρονογράφων καὶ συγχρόνως τῷ Δαμασκηνῷ ἀκμάσας Θεοφάνης ὁ Ὁμολογητής, ἐνῷ λεπτομερῶς μνημονεύει καὶ ἐγκωμιάζει τοὺς ὑπὲρ τῆς ὀρθοδοξίας ἀγῶνας τοῦ ἐκ Δαμασκοῦ θεολόγου, οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην μνείαν ποιεῖται οὔτε περὶ μουσικῆς ἀναμορφώσεως, οὔτε περὶ Ὀκτωήχου, ἀλλ' οὔτε κἂν κατατάσσει τὸν Ἰωάννην ἐν τοῖς μελῳδοῖς, ἐνῷ ἀναφέρει ἄλλους ἀγνώστους ἐκκλησιαστικῶν μελῶν ποιητάς, ὡς τὸν Τιμοκλῆν καὶ τὸν Ἄνθιμον. Οἱ δύο τοῦ Δαμασκηνοῦ βιογράφοι, Ἰωάννης ὁ πατριάρχης τῶν Ἱεροσολύμων καὶ Κωνσταντῖνος Ἀκροπολίτης ὁ μέγας λογοθέτης, ἐνῷ μέχρι τῶν ἐλαχίστων λεπτομερειῶν ἀναγράφουσι πάσας τὰς βιωτικὰς περιπετείας τοῦ ἐγκωμιαζομένου ἁγίου, οὔτε περὶ

ἀνατιθέντες ἐν τῇ ἱερᾷ ψάλλειν ἐκκλησίᾳ ταχθέντες, ἐν κατανύξει τὸν Θεὸν καὶ ἀοράτως ἐκεῖ παρόντα δοξολογήσομεν. Καὶ γὰρ ἐν τάξει φασὶ τῶν ἀγγελικῶν καὶ ἀρχαγγελικῶν ταγμάτων, ταῦτα τὰ σειρηνομελίρρυτα μέλη καὶ πνευματοκίνητα ᾄσματα τῇ ἐκκλησίᾳ τυπικῶς παρεδόθησαν... Τὸ γὰρ τερερὲ καὶ τὸ τοτοτὸ καὶ τὸ τιτιτὶ καὶ τὸ ΝεναΝανὲ καὶ τὰ λοιπὰ εἰς τύπον ἐκείνων τῶν ἀγγελικῶν δοξολογιῶν τῶν σημαντοῖς καὶ ἀσημάντοις λέξεσι γινομένων· εἰ καὶ ἀσήμαντοι δοκοῦσιν αἱ λέξεις, αἰνίττονταί τι.» Χρύσανθος σελ. 203 ἐν ὑποσημειώσει.

μουσικῆς ἀναμορφώσεως λαλοῦσιν, οὔτε κἂν τὸ ὄνομα τῆς Οκτωήχου ἀναφέρουσιν, ἁπλῶς σημειοῦντες ὅτι ὁ Ἰωάννης ἐν Ἱεροσολύμοις διατρίβων ἔγραψεν ἐκκλησιαστικά τινα μέλη. Ὁ πρῶτος, ἀκμάσας ὀλίγον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἁγίου, καὶ καθὸ πατριάρχης Ἱεροσολύμων ὢν εἰς θέσιν νὰ γινώσκῃ κάλλιστα τὰ κατὰ τὴν διαμονὴν τοῦ Δαμασκηνοῦ ἐν τῇ ἁγίᾳ πόλει, λέγει ὅτι οὗτος ἡμέραν τινὰ παρεκλήθη ὑπὸ συμμοναστοῦ πενθοῦντος τὸν θάνατον πεφιλημένου ἀδελφοῦ νὰ τῷ γράψῃ παρηγορητικόν τι ᾆσμα· ὁ Ἰωάννης, καίτοι φοβούμενος τὸν ἡγούμενον ῥητῶς ἀπαγορεύοντα τοῖς μοναχοῖς τοιαύτας μουσικὰς ἀσχολίας, οὐχ ἧττον ἐνδοὺς εἰς τὴν θερμὴν παράκλησιν « τροπάριον αὐτῷ ἐπὶ νεκρὸν συντίθησιν ἐναρμόνιον, ὃ καὶ μέχρι τοῦ νῦν παρὰ τοῖς πάντων στόμασιν ᾄδεται τό, Πάντα ματαιότης τὰ ἀνθρώπινα. » Τὸ μέλος τοῦτο ἀκούσας ὁ ἄμουσος ἡγούμενος αὐστηρῶς ἐπέπληξε τὸν ποιητήν, ὅστις « ἀντὶ πενθοῦντος καὶ σκυθρωπάζοντος διακεχυμένος ἐκάθητο καὶ θρυπτόμενος τοῖς μελίσμασι » (1), καὶ πρὸς τιμωρίαν τῷ ἐπέβαλε τὴν ῥυπαρὰν ποινὴν νὰ καθαρίσῃ τοὺς ἀποπάτους τῶν κελείων !

Ἀλλ' ἡ Θεοτόκος ἐμφανισθεῖσα κατ' ὄναρ εἰς τὸν ἡγούμενον παρακαλεῖ αὐτὸν νὰ συγχωρήσῃ τὸν μελῳδόν, λέγουσα τὰ ἑξῆς· « οὗτος εἰλήφει τὴν προφητικὴν κιθάραν καὶ τὸ Δαβιτικὸν ἐκεῖνο ψαλτήριον, καὶ ᾄσει ᾄσματα καινά, ᾄσματα Κυρίῳ τῷ θεῷ· ὑπερβαλεῖται τὴν Μωϋσέως ᾠδὴν τοῖς μελουργήμασιν καὶ τὴν χοραυλίαν Μαρίας· μῦθος ἐλεγχθήσεται τὰ τοῦ Ὀρφέως ἀνόνητα μελῳδήματα· τὴν πνευματικὴν καὶ οὐ-

(1) Βίος τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ συγγραφεὶς παρὰ Ἰωάννου πατριάρχου Ἱεροσολύμων. (Acta Sanctorum, Maius, τόμ. II, σελ. 723-730).

ράνιον μελουργίαν οὗτος ᾄσεται, τοὺς χερουβικοὺς ὕμνους οὗτος μιμήσεται, καὶ πάσας τὰς ἐκκλησίας τὰς θυγατέρας Ἱερουσαλὴμ αὐτὸς νεάνιδας τυμπανιστρίας ποιήσεται ᾀδούσας ᾆσμα θεῷ, τὴν νέκρωσιν Χριστοῦ ἀπαγγέλλων καὶ τὴν ἀνάστασιν.» Ὁ ἀγαθὸς ὅμως πατριάρχης ἀποφεύγων νὰ ἐπεξηγήσῃ ποῖα ἦσαν τὰ καινὰ ταῦτα ᾄσματα, ἁπλῶς σημειοῖ «ἐξ αὐτῆς οὖν ὁ Ἰωάννης τῶν θείων μελισμάτων ἀρχὴν ποιησάμενος, ᾖσε τὰ μελίρρυτα ᾄσματα ἃ δὴ τὴν ἐκκλησίαν ἐφαίδρυναν καὶ τόπον σκηνῆς τοῦ θεοῦ ἐποίησαν, ἔνθα ἦχος καθαρὸς τῶν ἑορταζόντων ἀκούεται», τὰς αὐτὰς ἀφηρημένας καὶ πομπώδεις ἐκφράσεις μεταχειριζόμενος καὶ περὶ τοῦ διδασκάλου καὶ θετοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Ἰωάννου, Κοσμᾶ τοῦ Μαϊουμᾶ, ὅστις «ὑπῆσε λιγυρὰς τῇ ἐκκλησίᾳ τὰς ἁρμονίας ἐν κιθάρᾳ καὶ φωνῇ ψαλμοῦ, τὸ οἰκεῖον σῶμα τύμπανον παραστησάμενος τῷ θεῷ διὰ τὴν τῶν παθῶν νέκρωσιν καὶ ψαλτήριον ἄλλο δεκάχορδον ὅλον ἑαυτὸν καταστήσας.»

Ὁ Ἀκροπολίτης πιστῶς ἀκολουθῶν τῷ πρώτῳ βιογράφῳ καὶ κατὰ λέξιν ἐν πολλοῖς ἀντιγράφων αὐτόν, παραδόξως μετριάζει τὰς περὶ Δαμασκηνοῦ ἐνθουσιώδεις ἐκφράσεις τοῦ πατριάρχου, καθαρῶς ἐπὶ τέλους λέγων ὅτι ὁ ἅγιος ἔγραψέ τινα μέλη μεταρρυθμίσας ἰδίως παλαιούς τινας ὕμνους ᾀδομένους εἰς τοὺς μάρτυρας (1). Τὸ παράδοξον δὲ ὅτι οὐδεὶς τούτων οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην ποιεῖται νύξιν περὶ Ὀκτωήχου καὶ πρὸ πάντων νέας ἐφευρέσεως μουσικῶν χαρακτήρων. Ὁπωσδήποτε ὅμως ἐκ τῶν

---

(1) «Ἄλλους ἁπλῶς ἐξ ἄλλων τούς τ' ᾄδοντας, τούς τ' ἀκροωμένους μεταποιεῖ, καὶ σύναμα πάντας πρὸς τὸ κρεῖττον καὶ θειότερον μεταστοιχειοῖ.» Ἀκροπολίτου λόγος εἰς τὸν ἅγιον Ἰωάννην τὸν Δαμασκηνὸν (Migne Patrologia Graeca, τόμ. 140, σελ. 812-886, καὶ Acta Sanctorum, Maius, τόμ. II, σελ. 731-760).

προειρημένων βιογράφων δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν ὅτι, ἂν ὁ Δαμασκηνὸς δὲν ἀνεμόρφωσε τὸ μουσικὸν σύστημα, ἔγραψε τοὐλάχιστον ἐκκλησιαστικά τινα μέλη, ἀφοῦ μάλιστα καὶ ὁ Σουΐδας καὶ ὁ Κεδρηνὸς ῥητῶς ἐπιβεβαιοῦσι τοῦτο· δυστυχῶς ὅμως καὶ ἡ ποιητικὴ αὕτη ἀξίωσις τοῦ Ἰωάννου σπουδαίως διεκδικεῖται καὶ δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς δευτέρα ἔκδοσις τῆς αὐτῆς δημώδους παραδόσεως. Ὁ περικλεὴς τῆς Θεσσαλονίκης ἀρχιεπίσκοπος Εὐστάθιος ἔγραψε σπουδαιότατον ὑπόμνημα εἰς τοὺς ἐπ' ὀνόματι τοῦ μελῳδοῦ τούτου φερομένους ὕμνους, τὸ ὁποῖον μετὰ πολλῆς συντεταγμένον παρρησίας καὶ χάριτος θεωρεῖται ἡ μόνη περὶ τῆς βυζαντινῆς ὑμνογραφιας κριτικὴ μελέτη. Ἀναλύων τὸν ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Ἰωάννου φερόμενον ἰαμβικὸν κανόνα τῆς Πεντηκοστῆς ὁ πολυμαθὴς ἐπίσκοπος εὑρίσκει τοῦτον πεζόν, μετρικῶς καὶ γραμματικῶς βάρβαρον, σόλοικον καὶ τὸ σπουδαιότερον ἐκφράζοντα νοήματα ἐναντία τῶν δογμάτων τῆς ὀρθοδοξίας· μὴ ἐννοῶν δὲ πῶς ὁ βαθὺς θεολόγος καὶ λόγιος Δαμασκηνὸς ἠδύνατο νὰ περιπέσῃ εἰς τοιαῦτα γραμματικὰ καὶ θεολογικὰ σφάλματα καὶ ἐφεύρῃ φάκελλον τοιούτων κακοσχήμων λέξεων, ὡς γλυκοπυρσόμορφον, ἀκτιστοσυμπλαστουργοσύνθετον, προτιμᾷ ν' ἀποδώσῃ τὸν κανόνα τοῦτον ὡς καὶ ἄλλους ὁμοίας φύσεως εἰς ἑτέρους δημώδεις μελῳδούς (1), τοιοῦτον δὲ ὀνομάζει ἐν τῇ παρούσῃ εὐκαιρίᾳ τὸν Ἰωάννην Ἀρκλᾶν, ἄδηλον μὲν πότε ἀκμάσαντα, κατὰ τὴν παράδοσιν ὅμως τῶν πολλῶν ἀληθῶς ποιήσαντα τὸν σχολιαζόμενον τῆς Πεντηκοστῆς κανόνα. Ἐπὶ τέλους μὴ θέλων ὁ κριτικὸς νὰ καταστρέψῃ οὕτως

---

(1) «Ἄλλον τεχνίτην ἐκείνοις τοῖς ὕμνοις ἰδιάζων, ἑτέρῳ τινὶ τοῦτον παραπήγνυμι ὅστις ἂν εἴη καὶ ἐκεῖνος· καὶ οὐδὲ ἐκείνους τῷ μεγάλῳ Δαμασκηνῷ ἔχω προσνέμειν» σελ. 505.

ἀποτόμως τὴν ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν, ὡσεὶ μετανοῶν λέγει ἀποτεινόμενος πρὸς τὸν Δαμασκηνόν. « Τοίνυν, ὦ ἁγιώτατε Δαμασκηνέ, χρεώστει χάριτας ἐπὶ σὲ τοὺς τοιούτους κανόνας, καὶ εἰσποιησάμενος τοὺς λόγους τούτους ὡς οἷα καὶ γεννησάμενος αὐτοὺς καὶ οὕτω πληθύνας τέκνα σου δέξαι καὶ τρίτον κανόνα τὸν εἰς τὸ ἁγιώτατον Πνεῦμα. Τί γὰρ κωλύει ἐπιγράφεσθαί σοι αὐτὸν κατ' ἐκείνους ἵνα πανάριον, ὅ ἐστι θίβη ἢ ἀρκλίον, εἴτουν κιβώτιον χαρισώμεθά σοι τῷ μεγάλῳ Ἰωάννῃ τὸ πόνημα τοῦτο, ὥς φασιν οἱ ἴδμονες, Ἰωάννου τοῦ Ἀρκλᾶ; (1) »

Ἐν τῇ πραγματείᾳ ταύτῃ ὁ Εὐστάθιος ἀποφεύγει νὰ ἐκφράσῃ καθαρῶς τὴν περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς ἰδέαν αὐτοῦ, ἐκ τῶν σκοπίμως ὅμως παρεντιθεμένων καὶ ἀσχέτων πρὸς τὸ μουσικὸν θέμα ἐπεισοδίων δυνάμεθα νὰ ὑπεννοήσωμεν τὴν περὶ τοῦ ἀκανθώδους τούτου ζητήματος κρίσιν αὐτοῦ. Ἀναφέρων παραδείγματά τινα οἰκειοποιήσεως καὶ ἀπομιμήσεως παλαιῶν ἑλληνικῶν ποιημάτων ὑπὸ συγχρόνων αὐτῷ ἀνθρώπων καὶ θαυμάζων τὴν ποιητικὴν γονιμότητα ἐκείνων ὁ σοφὸς τοῦ Ὁμήρου σχολιαστὴς ἐκρήγνυται εἰς ἐνθουσιώδη ἔπαινον τῆς ἀνεπιστρεπτεὶ παρελθούσης ποιήσεως (2)· ὡσεὶ δὲ

---

(1) Ἡμαρτημένως ὁ ἐκδότης τοῦ Πεντηκοσταρίου Βαρθολομαῖος Κουτλουμουσιανὸς ὑπέθεσεν ὅτι Ἀρκλᾶν ἐννοεῖ ὁ Εὐστάθιος αὐτὸν τὸν Δαμασκηνόν· τὸ λάθος τοῦτο διώρθωσεν ὁ πολυμαθὴς ἔφορος τῆς Μαρκιανῆς βιβλιοθήκης κ. Ἰω. Βελούδης (βλ. Πεντηκοστάριον ἐν Βενετίᾳ 1875, σελ. ε').

(2) « Ἦν αὐτοῖς (τοῖς Ἕλλησι) ἡ τοιαύτη ἐργῳδία κόπος ἄπονος, μόχθος γλυκύς, πόνος ἀνάλγητος, ἔμμουσος ἀσχολία, ἄϋλος ἡδονή, ἀργία ἐλλόγως ἐργατική, θῆξις ψυχῆς εἰς ὀξύτητα, ἐθισμὸς καινοτέρων ἐπινοιῶν, καινοτομία λόγου ἐπαινετή, μέθοδος τοῦ μὴ βαίνειν κατ' ἴχνη πολλῶν, ὃ δὴ Καλλίμαχος ὁ σοφὸς ἐπετήδευσεν, ἔφοδος ἐφευρετικὴ

ἐπιτιμῶν τοὺς συγχρόνους μελῳδοὺς λέγει αὐτοῖς ὅτι οἱ μὲν Ἕλληνες, ἐν ᾧ ἐνεπνέοντο ὑπὸ ἀληθοῦς ποιητικοῦ οἴστρου, εὐχαρίστως ἐμόχθουν εἰς ἐφεύρεσιν νέων μέτρων καὶ ἁρμονιῶν, οἱ δὲ μεταγενέστεροι ἐξ ὀκνηρίας ἠκρωτηρίασαν καὶ αὐτὰς τὰς παλαιὰς ἐννέα ᾠδὰς τῶν κανόνων.

Ἡ τελευταία τοῦ Εὐσταθίου ἐπιτίμησις πρὸς τὸν ὀκνηρὸν ἀκρωτηριαστὴν τῶν παλαιῶν ᾀσματικῶν κανόνων πιθανῶς ἀποτείνεται πρὸς αὐτὸν τὸν νεώτερον μεταρρυθμιστὴν τῆς Ὀκτωήχου, διότι πραγματικῶς, ὡς νῦν ἔχει, τὸ βιβλίον εἶναι ἐλεεινῶς ἠκρωτηριασμένον. Ὡς γνωστόν, ἕκαστον τμῆμα ἢ ἦχος τῆς λειτουργικῆς ταύτης βίβλου ἀποτελεῖται ἐκ δύο ἢ καὶ τριῶν ᾀσματικῶν κανόνων, οἵτινες κατὰ τὴν παλαιὰν μουσικὴν παράδοσιν ὤφειλον νὰ ὦσι διῃρημένοι εἰς ἐννέα ᾠδάς· ἐκ τῶν κανόνων ὅμως τούτων οἱ μὲν ἀποτελοῦνται ἐκ μιᾶς καὶ μόνης ᾠδῆς, οἱ δὲ τέλειοι ἐξ ὀκτὼ καὶ μόνων, ἀφαιρουμένης πάντοτε τῆς δευτέρας, ὡς λέγει ὁ Εὐστάθιος, καὶ οὕτω τῆς ἀριθμήσεως τακτικῶς πηδώσης ἀπὸ τοῦ Α εἰς τὸ Γ. Οἱ λεγόμενοι Τριαδικοὶ κανόνες τοῦ πρώτου, τρίτου καὶ τετάρτου ἤχου ἐποιήθησαν ὑπό τινος Μητροφάνους, τὸν ὁποῖον κακῶς ὁ Ἀλλάτιος καὶ ἄλλοι θεωροῦσιν ὡς τὸν ὁμώνυμον Σμύρνης ἀκμάσαντα ἐν τῇ Θʹ ἑκατονταετηρίδι (1)· τῆς τελευταίας περίπου ἐποχῆς εἰσὶ καὶ τὰ ἐν τέλει ἐπισυνημμένα Ἐξαποστειλάρια καὶ ἰδιόμελα

καινοτέρας ποιήσεως, ἔνδοξος ἀποφυγὴ ταὐτογραφίας, εὐφυΐας ἔνδειξις, ἐπίδειξις εὐπορίας νοερᾶς, φιλόκαινος καὶ φιλότιμος μεταχείρισις λόγου, ἐξηλλαγμένη στολὴ σοφίας, ἀγαθὸν ἀλλόκοτον, πλούτου νοεροῦ προχείρισις δυνάμεως ψυχικῆς, ἔκφανσις ἰσχύος γραφικῆς.» Εὐσταθίου προοίμιον εἰς τὸν ἰαμβικὸν κανόνα τῆς Πεντηκοστῆς Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ (Migne Patrologia Graeca, τόμ. 136, σελ. 503-754. Maii, Spicilegium Romanum τόμ. V, σελ. XXIV).

(1) Κατ' ἄλλην παράδοσιν ἅπαντες οἱ Τριαδικοὶ οὗτοι κανόνες ἐποιή-

ἑωθινὰ ποιηθέντα ὑπὸ τῶν βασιλέων Λέοντος τοῦ Σοφοῦ καὶ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου. Ἐν ἀρχῇ ὅμως ἑκάστου ἤχου εὕρηνται διάφορα Ἀναστάσιμα, τὰ μὲν ἀνώνυμα, τὰ δὲ φέροντα τὸ ὄνομα τοῦ ἁγίου Ἀνατολίου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, ὡς ἐκ τούτου δὲ καὶ Ἀνατολικὰ ἐπιγραφόμενα· ἀλλ' ὁ τελευταῖος οὗτος μελῳδὸς εἶναι τέσσαρας μὲν ὅλας ἑκατονταετηρίδας ἀρχαιότερος τῶν προειρημένων βασιλέων, τρεῖς δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ Δαμασκηνοῦ. Πάντα τὰ ἐν τῇ Ὀκτωήχῳ περιεχόμενα ᾄσματα, καίτοι ἐπιγραφόμενα Στιχολογίαι, Ὠδαί, Εἱρμοὶ καὶ τὰ τοιαῦτα, φέρονται ἀνεξαιρέτως ἐν πεζῇ συνεχείᾳ, οὐδ' εἶναι εὔκολον νὰ διακριθῇ τὸ παλαιὸν αὐτῶν μέτρον (1). Εἰς συμπλήρωσιν δὲ τοῦ κυκεῶνος τούτου ἀναφέρομεν ὅτι ὁ μὲν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν Ἀποστολικῶν καὶ Συνοδικῶν διατάξεων ἄγνωστον πότε συνταχθεὶς Νομοκάνων ἀπαριθμῶν τὰ λειτουργικὰ βιβλία διακρίνει τὴν Ὀκτωήχον ἀπὸ τῆς Παρακλητικῆς (2), ὕστερον ὅμως ἀμφότερα τὰ βιβλία ταῦτα εἰς ἓν συγχωνευθέντα ἀπετέλεσαν τὴν λεγομένην Ὀκτώηχον Παρακλητικὴν (3)· ἐπὶ τέλους δὲ Ὀκτώηχος ὠνομάσθη καὶ εἶδος θεατρικῆς παραστάσεως, περὶ τῆς ὁποίας ἐλλείπουσι λεπτομερέστεραι πληροφορίαι (4).

θησαν ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Μητροφάνους ἀκμάσαντος ἐν ἀρχῇ τῆς Δ' ἑκατονταετηρίδος (Mingarelli Cod. Naniani, σελ. 389).

(1) Πλὴν τῆς Ὀκτωήχου πάντες οἱ ἐν τοῖς δώδεκα Μηναίοις περιεχόμενοι κανόνες στεροῦνται τῆς δευτέρας ᾠδῆς, ἥτις μόνον ἐν τῷ Τριῳδίῳ διετηρήθη.

(2) «Ἱερεὺς ἐὰν οὐ σώζει τὴν ἀκολουθίαν αὐτοῦ χρηματίζεται, ἢ κἂν Εὐαγγέλιον, ἢ Ἀπόστολον, ἢ Ὀκτώηχον, ἢ Ψαλτήριον ἢ Παρακλητικὴν» Cotelerii Monumenta I, σελ. 88.

(3) Παρακλητικὴ ἤτοι Ὀκτώηχος περιέχουσα τὴν καθημερινὴν ἀκολουθίαν (ἐξεδόθη πολλάκις ἐν Βενετίᾳ).

(4) «Ἔοικε δὲ διὰ τὰ τῶν τοιούτων κανόνων ἐπιτίμια (κατὰ τοῦ

Ὅτι ἡ Ὀκτώηχος δὲν εἶναι ἔργον τοῦ Δαμασκηνοῦ πολλοὶ πρὸ ἡμῶν ὑπέθεσαν, ὁ σοφὸς μάλιστα ἐκδότης τῶν ἁπάντων τοῦ ἁγίου τούτου Ἰωάννου Μιχαὴλ ὁ Λεκιένος ἀπέκοψεν αὐτὴν ἐκ τῆς ἐκδόσεως. Τὸ λειτουργικὸν τοῦτο βιβλίον εἶναι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα παλαιότερον καὶ αὐτοῦ τοῦ πατριάρχου Ἀνατολίου, ἀφοῦ ἐν τῇ πέμπτῃ ἑκατονταετηρίδι μνημονεύεται ὡς κανονικὸν βιβλίον παραδεδεγμένον καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν ἀσκητῶν (1). Πλὴν τοῦ Γεροντικοῦ καὶ τοῦ προμνημονευθέντος Νομοκάνονος, καὶ αὐτὸ τὸ Τυπικὸν τοῦ ἁγίου Σάββα ἀναφέρει τὴν Ὀκτώηχον ὡς εἰσηγμένην ἤδη καὶ ἐν ταῖς μοναῖς τῆς Παλαιστίνης (2)· αἱ ὑπὸ τὸ ὄνομα ὅμως τοῦ ὁσίου τούτου πατρὸς φερόμεναι μοναστικαὶ διατάξεις τοσαύτας ὑπέστησαν μέχρις αὐτοῦ τοῦ Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ μεταρρυθμίσεις, ὥστε ἀδύνατον νὰ ὁρισθῇ ἀκριβῶς ὁ χρόνος τῆς συντάξεως τῆς περὶ Ὀκτωήχου διατάξεως· τὸ ζήτημα τοῦτο δύναται νὰ λυθῇ διὰ τῆς δημοσιεύσεως τῆς ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Σωφρονίου γενομένης ἀναθεωρήσεως, ὡς προγενεστέρας τῆς τοῦ Δαμασκηνοῦ. Ἐν τούτοις, εἰ καὶ ὑπάρχουσιν ἐνδείξεις ὅτι καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ Σάββα καὶ Θεοδοσίου τοῦ Κοινοβιάρχου οἱ ἐν Παλαιστίνῃ ἀσκηταὶ κατ' ἔθνη διῃρημένοι ἔψαλλον ἐν διαφόροις

θεάτρου) ἐπινοηθῆναι τὰ βασιλικὰ παίγνια, τὸν Κοντοπαίκτην δηλαδή, τὸν Μάρωνα, τὸν Ἀχιλλέα, τὴν Ὀκτώηχον, καὶ τὰ λοιπὰ ὡς μὴ διάχυσιν καὶ γέλωτα ἄσεμνον ἐμποιοῦντα τοῖς βλέπουσι. Βαλσαμῶνος ἑρμηνεία εἰς τὸν 51 κανόνα τῆς ἐν Τρούλλῳ συνόδου. Εἰς τὸν Κοντοπαίκτην εὕρηται ἐπίγραμμα τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουλιανοῦ (τόμ. II, σελ. 611, ἐκδ. Hertlein).

(1) « Ἐγώ, ἀββᾶ, ἐξ οὗ ἐμόνασα τὴν ἀκολουθίαν τοῦ κανόνος καὶ τὰς ὥρας κατὰ τῆς Ὀκτωήχου (γρ. τὴν Ὀκτώηχον) ψάλλω. » Γεροντικὸν ἐν Νίκωνος Πανδέκτῃ (Ducange Glos. Graec. Ὀκτώηχος).

(2) « Δεῖ γινώσκειν ὅτι πάσας τὰς Κυριακὰς ἐν αἷς ψάλλεται ἡ Ὀκτώηχος » Τυπικὸν (αὐτόθι).

γλώσσαις ἐναρμονίους ὕμνους, ἔχοντες καὶ ἰδίους ὑμνῳδίας κανόνας (1), ἀναφέρομαι εἰς θετικωτέρας μαρτυρίας πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι ἡ ἐν Ἱεροσολύμοις ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ ἦν ἀρκούντως ἀνεπτυγμένη καὶ ἑλληνικῶς μάλιστα διερρυθμισμένη μίαν ὅλην ἑκατονταετηρίδα πρὸ τῆς γεννήσεως τοῦ Δαμασκηνοῦ ἁγίου· περιεσώθησαν τοσαῦτα ἀνακρεόντεια ἐκκλησιαστικὰ μέλη αὐτοῦ τοῦ πατριάρχου Σωφρονίου (2), ὅστις ἐξηγῶν τὴν λειτουργίαν λέγει ὅτι « οἱ ψάλται ὀφείλουσιν ὡς μελισσῶν ἀγγέλων νὰ προτρέπωσι τὸν λαὸν εἰς τὸν χερουβικὸν ὕμνον... ἐν δὲ τῷ λέγειν τοὺς ψάλτας τὸν αὐτὸν ὕμνον σὺν τῷ λαῷ σημαίνεται ὅτι καὶ οἱ ἄγγελοι συμψάλλουσιν ἐν τοῖς ὑψίστοις. » (3)

Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει προτιμῶμεν νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ Δαμασκηνὸς ἐλθὼν εἰς Ἱεροσόλυμα εὗρε τὴν μὲν Ὀκτώηχον ὡς λειτουργικὴν βίβλον τῶν μονῶν, πᾶσαν δὲ τὴν ᾀσματικὴν ἀκολουθίαν (4) διερρυθμισμένην κατὰ τὴν ποιητικὴν καλαισθησίαν τοῦ Σωφρονίου, τοῦ ὁποίου αἱ ἀνακρεόντειοι ᾠδαὶ ἐψάλλοντο ἐν ταῖς ἐκκλησίαις· καὶ πιθανὸν μὲν ὅτι ἡ ἐπὶ τοῦ πατριάρχου τούτου ἐπελθοῦσα ἅλωσις τῆς Ἱερουσαλὴμ ὑπὸ τοῦ Ὀμὰρ

---

(1) Βίος τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Σάββα ὑπὸ Κυρίλλου Σκυθοπολίτου, σελ. 247, 258, 285 (Cotelerii, Monumenta, τόμ. III). Βίος Θεοδοσίου Κοινοβιάρχου ὑπὸ Συμεὼν Μεταφραστοῦ (Migne, Patrologia Graeca, τόμ. 114, σελ. 506).

(2) Σωφρονίου ἀρχιεπισκόπου Ἱεροσολύμων Ἀνακρεόντεια (τὸν ἀριθμὸν 21 εἰς διαφόρους ἑορτάς, ἅπαντα σχεδὸν φέροντα ἐν ἀκροστιχίδι τὰ τῆς ἀλφαβήτου γράμματα) Maii Spicilegium, τόμ. IV, σελ. 49-125.

(3) Τοῦ αὐτοῦ ἀφήγησις τῶν ἐν τῇ θείᾳ λειτουργίᾳ τελούντων· αὐτόθι, σελ. 48.

(4) Βλέπε τὴν εἰς τὴν Θεοτόκον ἀνακρεόντειον εὐχὴν αὐτοῦ τοῦ Δαμασκηνοῦ. « Ἀπὸ ῥυπαρῶν χειλέων » ἐν Opera Omnia τόμ. I, σελ. 691 ἐκδ. Lequien.

(638) ἐπήνεγκε σπουδαῖον καὶ κατὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ταύτης μουσικῆς τραῦμα, οὐχ ἧττον ὅμως τό τε μέτρον τῶν ᾠδῶν τοῦ Σωφρονίου καὶ αὐτὸ τὸ διακριτικὸν αὐτῶν ὄνομα ἦσαν ἀρκούντως γνωστὰ ἐν Παλαιστίνῃ ἐπὶ μίαν ὕστερον ἑκατονταετηρίδα, διότι ἄλλως ἀδύνατον νὰ ἐννοηθῇ πῶς ὁ Δαμασκηνὸς ἐπροτίμησε νὰ γράψῃ ἀνακρεόντεια μέλη.

Ὡς γνωστόν, ὁ μέγας θεολόγος ἠγωνίσθη μετὰ πολλῆς πεισμονῆς κατὰ τῆς τότε μεγάλης θρησκευτικῆς μεταρρυθμίσεως, διὰ τὸν λόγον δὲ τοῦτον ἡ μὲν ἐν Βλαχέρναις σύνοδος (754) ἀνεθεμάτισεν αὐτὸν ἐπανειλημμένως ἀποκαλέσασα πλαστογράφον (φαλσευτήν) (1), ἡ δ' ὕστερον θριαμβεύσασα ὀρθοδοξία κατέταξεν ἐν τῇ χορείᾳ τῶν ἁγίων. Γνωστὸν δ' ἐπίσης ὅτι οἱ εἰκονομάχοι βασιλεῖς σπουδαίως ἐξεμεταλλεύθησαν τὴν

---

(1) Πρακτικὰ τῆς ἐν Νικαίᾳ Β' συνόδου, ἐν συλλογῇ Coleti, τόμ. VIII, σελ. 1061, 1184.

Εἰς διαφθορὰν ὅμως τοῦ κειμένου τῆς τε Ὀκτωήχου καὶ τῶν λοιπῶν λειτουργικῶν βιβλίων συνετέλεσεν οὐκ ὀλίγον καὶ ἡ ἀμάθεια τῶν ἀντιγραφέων καὶ ἐκδοτῶν. Οὕτω λόγου χάριν πᾶσαι αἱ παλαιαὶ ἐκδόσεις τῶν Μηναίων μέχρις αὐτῆς τῆς ὑπὸ Νικολάου τοῦ Σάρου (1740) φέρουσι δύο μυστηριώδεις ἀκροστιχίδας ἐν τῷ ᾀσματικῷ κανόνι εἰς τὰ Εἰσόδια τῆς Θεοτόκου (21 Νοεμβρίου) καλῶς σημειουμένων τῶν γραμμάτων τῆς ἀλφαβήτου δι' ἐρυθρῶν μεγάλων χαρακτήρων: Ἄχουε Παρθένε ἁγνή, εἴπατο δὴ ὁ Γαβριήλ, Βουλὴν ὑψίστου ἀρχαίαν ἀληθινήν, Γενοῦ πρὸς ὑποδοχὴν ἑτοίμη Θεοῦ. Διὰ σοῦ γὰρ ὁ ἀχώριστος βροτοῖς συναναστρέφεται » καὶ οὕτω καθεξῆς μέχρι τοῦ Ω ἔνθα τελευτᾷ ἡ ὀγδόη ᾠδή· τῆς ἐννάτης δὲ ἡ ἀκροστιχὶς φέρεται ἀντιστρόφως οὕτω « Ὡς ἐμψύχῳ θεοῦ κιβωτῷ, Ψαυέτω μηδαμῶς χεὶρ ἀμυήτων, Χείλη δὲ πιστῶν τῇ Θεοτόκῳ ἀσιγήτως Φωνὴν τοῦ ἀγγέλλου ἀναμέλποντα » καὶ τὰ λοιπὰ μέχρι τοῦ στοιχείου Α. Οἱ νεώτεροι ὅμως ἐκδόται τῶν Μηναίων οὐ μόνον δὲν σημειοῦσι δι' ἐρυθροῦ τὰς μυστηριώδεις ταύτας ἀκροστιχίδας ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ διακρίνοντα αὐτὰς κεφαλαιώδη γράμματα ἀντικατέστησαν διὰ μικρῶν!

ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν ὑπὲρ τοῦ ἐπιδιωκομένου μεγάλου σκοποῦ, τινὲς δ' ἐξ αὐτῶν ἐκαλλιέργησαν τὴν ἐπιστήμην μετὰ τοσούτου ἐνθουσιασμοῦ ὥστε οὐδ' αὐτοὶ οἱ ἐχθροὶ ἠρνήθησαν νὰ κατατάξωσι τὸν τελευταῖον τῶν ἡγεμόνων τούτων ἐν τῇ σειρᾷ τῶν μεγάλων τῆς ἐκκλησίας μελῳδῶν. Συνεπείᾳ δὲ τούτου οὐδὲν ἄπορον νὰ ὑποτεθῇ ὅτι ὁ Δαμασκηνὸς ἐν τῷ ὑπὲρ τῶν εἰκόνων ζήλῳ αὐτοῦ ἐτόλμησεν ἁπλῶς νὰ ἐπιδιορθώσῃ κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἀναπτυχθείσης σχολαστικῆς θεολογίας τὴν λειτουργικὴν ταύτην βίβλον, εἰσαγαγὼν καὶ ἴδιά τινα ᾄσματα καὶ ἀποκόψας δι' ἄγνωστον ἡμῖν λόγον τὴν δευτέραν τῶν κανόνων ᾠδήν· οὔτε ὅμως νέαν ῥυθμικήν, πολλῷ δὲ ἧττον νέους μουσικοὺς χαρακτῆρας ἐφεῦρεν, ἀφοῦ ῥητῶς τοῦτο λέγει παλαιὰ ἐπιστολὴ εἰς αὐτὸν ἀποδιδομένη· ἀλλὰ περὶ τούτων ἐν τοῖς ἑξῆς ὅτε θὰ εἴπωμεν τίς ὁ ποιητὴς τῆς Ὀκτωήχου καὶ εἰς τί συνίσταται ἡ ἐπεξεργασία τοῦ Δαμασκηνοῦ.

Μετὰ τὴν περὶ τῆς Ὀκτωήχου παρέκβασιν, ἐπανέλθωμεν εἰς τὸ ἡμέτερον θέμα, τὴν ἐξήγησιν δηλονότι τῶν μυστηριωδῶν φθόγγων δι' ὧν οἱ μουσικοὶ διακρίνουσι τὴν ἀνάβασιν ἢ κατάβασιν τοῦ μουσικοῦ τόνου. Κατὰ τοὺς προμνημονευθέντας μουσικοδιδασκάλους Ἁγιοπολίτην καὶ Κουκουζέλην οἱ κατὰ τὸ φαινόμενον ἀσήμαντοι οὗτοι φθόγγοι ὑποκρύπτουσιν ἀληθῆ σημασίαν, ὡς ἀποτελούμενοι ἐκ τῶν ἀρχικῶν λέξεων ὕμνων ἀποτεινομένων εἰς τὸν θεόν. Τὰ πρῶτα ἱστορικὰ ἴχνη τῆς τελευταίας τοῦ Ἀ ν α ν ὲ ς συλλαβῆς Ἒς ἀπαντῶσιν ἐν ἀρχῇ τῆς ἕκτης ἑκατονταετηρίδος. Ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῆς κατὰ τῶν Ἀκεφάλων αἱρετικῶν Σευήρου καὶ Ἀνθίμου συνόδου (536) καταχωρεῖται καὶ ἔγγραφον τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Ἰωάννου κατὰ λέξιν ἀφηγούμενον ἓν δημοτικὸν ἆ κ τ ο ν, ἤτοι εἶδος κωμικῆς παραστάσεως, περὶ ἧς ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ μακρὸς γίνεται λόγος· οἱ δῆμοι περικυκλώσαντες

τὸ πατριαρχεῖον ἔψαλλον τὸ ἄκτον τοῦτο, ἔχον ὡς συνήθη ἐπῳδὸν τὸ ἐ ἑ ς, ὡς δηλοῦται ἐκ τῆς ἑξῆς περικοπῆς· « Πολλὰ τὰ ἔτη τοῦ πατριάρχου! πολλὰ τὰ ἔτη τοῦ βασιλέως! πολλὰ τὰ ἔτη τῆς Αὐγούστης! πολλὰ τὰ ἔτη τοῦ πατριάρχου! ἀκοινώνητοι διατὶ μένομεν; ἐπὶ τοσαῦτα ἔτη διατὶ οὐ κοινωνοῦμεν; ἐκ τῶν χειρῶν σου κοινωνῆσαι θέλομεν· ὀρθόδοξος εἶ, τίνα φοβεῖσαι;.. Ἐές, Ἄνελθε εἰς τὸν ἄμβωνα. Ἐές, πεῖσον τὸν λαὸν σου... ἔξω βάλε Σευῆρον τὸν νέον Ἰούδαν, ἔξω βάλε! τὴν ἁγίαν σύνοδον ἄρτι κήρυξον... Ἐές, μαρτύρομαι· ἢ κηρύσσεις, ἢ ἐξέρχῃ... Πίστις ἐστίν, οὐκ ἔνι θεωρεῖν. Ἀδελφοὶ χριστιανοί, μία ψυχή, Ἰουστῖνε αὔγουστε tu vincas! εἰ φιλεῖς τὴν πίστιν, Σευῆρον ἀναθεμάτισον. Ἐές, μαρτύρομαι. Ἐές, τὰς θύρας κλείω. Σευῆρον τὸν ἐπίβουλον τῆς Τριάδος ἔξω βάλε· ὁ μὴ λαλῶν Μανιχαῖός ἐστιν. Ἐές, σύναξον τῇ συνόδῳ· ἐές, ἄρτι κήρυξον. Μὰ τὸ Εὐαγγέλιον οὐδὲν παρ' ἐμέ. Ἐές, μαρτύρομαι... Ἐές, τάξον, ἐές, τάξον! (1) » Ἂν τὸ ἐπιφώνημα τοῦτο ἦν, ὡς λέγουσιν οἱ μουσικοδιδάσκαλοι, ἒ ς, ἐνταῦθα τὸ ε ἐδιπλασιάσθη ἴσως χάριν πλειοτέρου τόνου· ἐν πᾶσιν ὅμως τοῖς ἄλλοις μνημείοις γράφεται ἐ ς, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μόνον, ἐνίοτε ὅμως ἡνωμένον μετὰ τῆς ἀντωνυμίας οἱ, « ο ἱ ἐ ς », καὶ τῆς λατινικῆς λέξεως ἀ ἴ ο ύ τ α, ἥτις εἶναι δημώδης προστακτικὴ τοῦ ῥήματος **adjuto** (βοηθῶ)· ἐν τῇ ἑξῆς περικοπῇ φέρονται ὡς μουσικὸν ἐπιφώνημα τοῦ λαοῦ ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ ἥ τε λατινικὴ καὶ ἡ ἀντίστοιχος ἑλληνικὴ λέξις « ὁ λαός, Ἐσαίουτα... ὁ λαός, Βοήθησον ἡμᾶς » (2).

---

(1) Sacrosancta Concilia, τόμ. V, σελ. 177-180. Parisiis 1671.

(2) Πορφυρογεννήτου περὶ βασιλείου τάξεως, βιβλ. Α, κεφ. 71.

Ἡ δευτέρα τοῦ Ἀνανὲς λέξις, ἡ κατὰ τοὺς αὐτοὺς μουσικοδιδασκάλους Ναί, ἀπαντᾷ πολλάκις παρὰ Κωνσταντίνῳ τῷ Πορφυρογεννήτῳ ὡς ἀρκτικὴ λέξις ἑτέρας μουσικῆς ἐπῳδοῦ, ὡς ἑξῆς « ὁ λαὸς (ψάλλει) Καὶ ἐνίσχυσον αὐτούς, Ναὶ Κύριε· σὺ αὐτοὺς σῶσον, Ναὶ Κύριε ». Ἡ πρώτη ὅμως λέξις Ἄνα (κλητικὴ τοῦ ἄναξ) οὐδέποτε φέρεται παρὰ Πορφυρογεννήτῳ μεμονωμένη, ἀλλὰ πάντοτε ἠνωμένη μετὰ τοῦ Ναί, τοῦ Ἅγια, οἷον Ἀνανά, καὶ κατὰ συγκοπὴν Νανά, Ἀνάγια, καὶ ἀποβολῇ τοῦ γ, Ἀνανάϊα, καὶ Ἀνάνια, ὡς δείκνυται ἐκ τῶν ἑξῆς περικοπιῶν « Καὶ μετὰ ταῦτα λέγουσιν οἱ κράκται ἠχάδιον Ἀνανά, ὁ λαός· « Ὅλος ὁ πόθος ὁ τῶν Ῥωμαίων » · οἱ κράκται Νανά, ὁ λαὸς « εἰς ὑμᾶς ὁρᾶται τοὺς εὐεργέτας » · οἱ κράκται Νανά, ὁ λαὸς « τοῦ κόσμου γὰρ εὐσεβείᾳ δεσπόζεται ὅλως... Λέγουσιν οἱ κράκται φωνὴν ἤχου, δ', ἠχάδιον Ἀνανά, ὁ λαὸς « Δοξαζόμενόν σε, Χριστὲ » · οἱ κράκται Νανά, ὁ λαὸς « Βασιλεῦ τῶν αἰώνων » · οἱ κράκται Νανά, ὁ λαὸς « Μονογενῆ λόγε τοῦ πατρός ». Οἱ κράκται Ἀνανάγια, ὁ λαὸς « ὅτι ἐπεσκέψω καὶ ἐφώτισας » · οἱ κράκται Νανά, ὁ λαὸς « τὸν λαόν σου ». Οἱ κράκται Ἁγία, ὁ λαὸς « καὶ ἐν τῇ δυνάμει σου ἀπήλλαξας ἡμᾶς » · οἱ κράκται Ἀνάνια, ὁ λαὸς « καὶ προσήγαγες ἡμᾶς » · οἱ κράκται « Ἀνανάϊα », ὁ λαὸς « τῷ θεῷ καὶ πατρί » · οἱ κράκται Ἀνανάϊα, ὁ λαὸς « Μεσιτείᾳ· » οἱ κράκται Ἀνανάϊα, ὁ λαὸς « τῶν πιστῶν βασιλέων ἡμῶν » · οἱ κράκται Ἀνανάϊα, ὁ λαὸς « ὡς μόνος παντοδύναμος ». Καὶ πάλιν λέγουσιν οἱ κράκται ἠχάδιον ἤχου πλαγίου δ' Νανά, ὁ λαὸς « Ὅλος ὁ πόθος τῶν Ῥωμαίων » · οἱ κράκται Ἁγία, ὁ λαὸς « εἰς ὑμᾶς ὁρᾶται τοὺς εὐεργέτας ». Τὸ δὲ ἅγιε, καὶ χάριν μουσικῆς εὐφωνίας Ἁγία ἀπαντᾷ τοσάκις παρὰ τῷ αὐτῷ ὡς ἐπιφώνημα δηλοῦν παραλλαγὴν μουσικοῦ ἤχου ὥστε περιττὸν νὰ συγχύσω τὸν ἀναγνώστην διὰ νέων περικοπῶν.

Ἀλλὰ τὰ μουσικὰ ταῦτα ἐπιφωνήματα, ὡς καὶ τοσαῦτα ἄλλα μνημονευόμενα παρὰ Πορφυρογεννήτῳ εἰσὶ πολὺ ἀρχαιότερα τῆς Γ' ἑκατονταετηρίδος, διότι, ὡς ὁμολογεῖ ὁ ἐστεμμένος συλλογεὺς τῆς Βασιλείου Τάξεως, συνήθροισεν ὅσα τε παρὰ τῶν παλαιοτέρων ἐφευρέθη καὶ παρὰ τῶν ἑωρακότων διηγγέλθη καὶ παρ' ἡμῶν αὐτῶν ἐθεάθη καὶ ἐν ἡμῖν ἠνηργήθη. Οὕτω λόγου χάριν ἐν τῷ ἱπποδρομικῷ ἀγῶνι αἱ τέσσαρες φατρίαι ψάλλουσιν εὐχὰς ὑπὲρ τῆς νίκης τοῦ ἰδίου ἑκάστη ἡνιόχου, ἤτοι οἱ μὲν Πράσινοι ὑπὲρ τοῦ Ὀλυμπίου, οἱ Βένετοι ὑπὲρ τοῦ Οὐρανίου, οἱ Λευκοὶ ὑπὲρ τοῦ Εἰκασίου καὶ οἱ Ρούσιοι ὑπὲρ τοῦ Ἀνατέλλοντος, ἐπιφωνοῦντες ἐν τῷ ᾄσματι ἁπλῶς καὶ τὰ ὀνόματα αὐτῶν, Ὀλύμπιε! Οὐράνιε! ἕνα ὅμως τῶν ἡνιόχων τούτων τὸν Οὐράνιον γνωρίζομεν ἀκμάσαντα δύο πρὸ τοῦ Πορφυρογεννήτου ἑκατονταετηρίδας, καὶ τοσοῦτον τιμηθέντα ὑπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Εἰκονομάχου, ὥστε ἡ μὲν εἰκὼν αὐτοῦ ἀντικατέστησε τὰς ξεσθείσας μορφὰς τῶν ἁγίων, τὸ δὲ ὑπὲρ αὐτοῦ ἐπιφώνημα τῶν Βενέτων « Νίκα Οὐράνιε », φέρεται κεχαραγμένον ἐν νομίσματι Nica Uranie, ὡς θέλομεν ἴδει προσεχῶς. Ἐπειδὴ δὲ περὶ νομισμάτων ὁ λόγος, ἀναφέρομεν ὅτι τὸ πρῶτον κοπὲν ὑπὸ τῶν βυζαντινῶν ἑλληνικὸν νόμισμα φέρει ὁλοκλήρους τὰς ἐν λόγῳ μουσικὰς λέξεις Ἀνανὲς Ἐχές· τὸ νόμισμα τοῦτο ἐξεδόθη τρεῖς ὅλας πρὸ τοῦ Πορφυρογεννήτου ἑκατονταετηρίδας.

Τὸ ἔθιμον τοῦ χαράττειν ἐν τοῖς νομίσμασι συμβολικὰς λέξεις ἐν εἴδει ἱερῶν εὐχῶν εἰς ἀνάμνησιν μεγάλης νίκης ἢ κινδύνου, ἢ καὶ ὑποσχέσεως πρὸς κτίσιν ναῶν καὶ τέλεσιν θεατρικῶν ἀγώνων ἀναφέρεται εἰς τοὺς πρώτους Ρωμαίους αὐτοκράτορας· τὰ νομίσματα ταῦτα ἦσαν εἶδος ὑποσχετικοῦ συμβολαίου ἀναπολοῦντος εἰς τὸν ἐκδότην τὴν ἐν καιρῷ τῷ δέοντι ἐκπλήρωσιν τῆς ἱερᾶς εὐχῆς. Οἱ βυζαντινοὶ μάλιστα ἐτέλουν

καὶ θεατρικὴν ἑορτὴν εἰς τιμὴν τῶν βασιλικῶν τούτων εὐχῶν ἀποκαλοῦντες αὐτὴν διὰ τοῦ καθιερωμένου λατινικοῦ ὀνόματος βῶτα ἢ βοτὰ (vota), ἥτις ἑορτὴ ὡς συνδεδεμένη μετὰ τῶν βακχικῶν ὀργίων πολὺ ἐσκανδάλιζε τὴν ἐκκλησίαν ἐπιμόνως καὶ δι' ἀλλεπαλλήλων συνοδικῶν κανόνων ἀπαιτήσασαν τὴν κατάργησιν αὐτῆς, ὡς θέλομεν εἴπει προσεχῶς.

Τὰ πρῶτα μετὰ τοιαύτης ἑλληνικῆς ἐπιγραφῆς κοπέντα βυζαντινὰ νομίσματα εἶναι αἱ χαλκαῖ φόλεις τοῦ αὐτοκράτορας Ἡρακλείου, φέρουσαι ἐξ ἑνὸς μὲν τὴν βασιλικὴν εἰκόνα μετὰ τῶν γραμμάτων ΕΝ ΤΟΥΤΟ ΝΙΚΑ, ἐξ ἑτέρου δὲ τὴν ἐπιγραφὴν ΑΝΑΝΕΟ ΕΑΕΣ (1)· ἐν τοῖς νομίσμασι τοῦ ἐγγονοῦ Ἡρακλείου, Κωνσταντίου Β', αἱ αὐταὶ εὐχαὶ ἐπαναλαμβάνονται οὕτω ΑΝΑΝΕΟΕ καὶ ΑΝΑΝΕΟΣ (2). Ἀγνοῶ ἀκριβῶς τὴν αἰτίαν τὴν ἀναγκάσασαν τὸν Ἡράκλειον νὰ ἐξελληνίσῃ τὰ νομίσματα αὐτοῦ ἐγχαράττων μάλιστα τὰς αὐτὰς πρὸς τὸν θεὸν εὐχὰς τὰς ἀποτελούσας τοὺς συμβολικοὺς φθόγγους τῆς παραλλαγῆς τοῦ μουσικοῦ ἤχου, ὡς ἐπίσης ἀγνοῶ διατὶ ἐπροτιμήθησαν αἱ χαλκαῖ φόλεις καὶ πρὸ πάντων διὰ ποῖον λόγον οἱ διάδοχοι αὐτοῦ, πλὴν τοῦ προμνημονευθέντος ἐγγονοῦ, κατήργησαν οὐ μόνον τὰς εὐχὰς ταύτας ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς τοὺς ἑλληνικοὺς χαρακτῆρας. Ὡς ἀλλαχοῦ ἀπέδειξα, ὁ Ἡράκλειος πρῶτος ἐχάραξε τὸ θρησκευτικὸν σύμβολον τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, τὸ ὁποῖον καὶ ἐπὶ τῶν νομισμάτων τῶν Παλαιολόγων εἰκονίζεται· εἶναι δὲ τοῦτο τέσσαρα κεφαλαιώδη Β ἐγκαθήμενα ἐν ἑκάστῃ τοῦ σταυροῦ γωνίᾳ καὶ δηλοῦντα τὴν τετραβασιλείαν, ἤτοι τὴν ἐπὶ τῶν τεσσάρων περάτων τῆς γῆς βα-

---

(1) Sabatier, description des monnaies byzantines, paris 1862, τόμ. I, πίναξ XXVIII, ἀριθ. 27-28· παράβαλλε καὶ σελ. 269 τοῦ κειμένου.
(2) Πίνακες XXXII, ἀριθ. 19, 21, 24-27, XXXIII, ἀρ. I.

σιλείαν τοῦ Χριστοῦ (1). Τὸ τετραγράμματον τοῦτον σύμβολον ἀπαντᾷ πρῶτον ἐν ἀργυρᾷ ὑδρίᾳ τὴν ὁποίαν χάριν εὐχῆς (βοτοῦ) προσφέρει εἰς τὸν ἅγιον Δημήτριον ὁ τελευταῖος τῶν Ἡρακλειδῶν Ἰουστινιανὸς Β' ἐγχαράξας ἐξ ἑνὸς μὲν τὴν ἑλληνικὴν ἐπιγραφὴν Ἐν τούτῳ Νίκα, ἐξ ἑτέρου δὲ τὰ τέσσαρα Β· εἶναι δὲ περίεργον ὅτι καὶ ἐν τῷ προσημειωθέντι νομίσματι τοῦ γενάρχου τοῦ βασιλικοῦ τούτου οἴκου ἀφ' ἑνὸς μὲν εὕρηται ἡ αὐτὴ ἑλληνικὴ ἐπιγραφὴ Ἐν τούτῳ Νίκα, τὸ σύμβολον ὅμως τῆς παμβασιλείας τοῦ σταυροῦ ἀντικαθιστῶσιν οἱ φθόγγοι Ἀνανές, ἐαές, οἵτινες, κατὰ τὴν ἑρμηνείαν τῶν προειρημένων μουσικοδιδασκάλων, ἀποτελοῦσι τὴν ὑψίστην πρὸς τὸν θεὸν εὐχήν. Ὡς δὲ προερρέθη, ὅτι ἡ τελευταία συλλαβὴ τῶν μουσικῶν τούτων συμβόλων Ἔς ἡνωμένη μετὰ τῆς λατινικῆς λέξεως **aiuta** ἀπετέλει ἑτέραν μουσικὴν ἐπῳδὸν (ἐσαϊούτα = σῶσον), οὕτω καὶ ἐν ἄλλοις νομίσμασι τοῦ Ἡρακλείου καὶ Μαρτίνης, ὡς καὶ Κωνσταντίου Β' φέρεται ἡ ἐπιγραφὴ **des aiuta Romanis** ἢ καὶ **deus aiuta** (2)· καὶ ὁ προμνημονευθεὶς δὲ Ἰουστινιανὸς Β' ἀποβαλὼν τὸν ἐπὶ τῶν νομισμάτων Ρωμαϊκὸν τίτλον **Perpetuus** ἀντικατέστησε τοῦτον διὰ τοῦ **multis annis** (εἰς ἔτη πολλὰ) φράσεως ἀπαντώσης ὁμοίως ὡς ἐπῳδὸς τῶν δήμων (μούλτους ἄνους καὶ συνηθέστερον ἑλληνιστί, Πολλά) (3). Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τὰ φέροντα τὰς μουσικὰς λέξεις νομίσματα τοῦ Ἡρακλείου ἐχαράχθησαν ἐν ἔτει 628, ὅτε πολιορκουμένης τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν

---

(1) Revue Archéologique 1 Janvier 1877, (sur les quatre B).

(2) Sabatier, I, pl. XXX, 21, XXXII, 8, 9.

(3) « Ἀκτολογοῦσι τῶν δύο μερῶν οἱ κράκται ἡνωμένοι ἄμφω « Πολλά, Πολλά, Πολλά· » οἱ κράκται « Πολλά, πολλά, πολλά », ὁ λαὸς « πολλὰ ἔτη, εἰς πολλὰ » καὶ λέγουσι τὸν χορευτικὸν « Λάμπουσιν οἱ δεσπόται » κλπ. Πορφυρογέννητος, I, κεφ. 63.

Ἀβάρων καὶ Περσῶν ὁ μέγας ἡγεμὼν ἀφιερώσας τὴν πόλιν εἰς τὸν Χριστὸν (1), ἐξῆλθεν αὐτῆς καὶ εἰσβαλὼν εἰς Περσίαν ἐπήνεγκε τὸν μέγαν ἀντιπερισπασμὸν εἰς ὃν ὀφείλεται ἡ σωτηρία τοῦ κινδυνεύσαντος κράτους· ἐν τῇ φοβερᾷ ἐκείνῃ στιγμῇ τὰ θέατρα ἀναντιρρήτως ἐσχόλασαν (2), οἱ δὲ δῆμοι φρουρήσαντες τὰ τείχη ἔλαβον τὰ φέροντα τὸ Ἀνανὲς νομίσματα ὡς ὑπόσχεσιν ἐπαναλήψεως τῶν θεωριῶν, ἢ ἐν ἄλλαις λέξεσιν αἱ φόλεις αὗται ἦσαν εἶδος θεωρικῶν τῶν παλαιῶν Ἀθηναίων, ἢ ὡς ἔλεγον οἱ Ρωμαῖοι θεωρικαὶ εὐχαὶ (ludici voti). Οὕτω δὲ ἐξηγεῖται καὶ ὁ ἑλληνικὸς τίτλος Ἀγωνοθέτης ἁπάντων ἐν γνωστῷ τοῦ Ἡρακλείου μεταλλίῳ (medaille commémorative) κοπέντι ἅμα τῇ θριαμβευτικῇ αὐτοῦ εἰς Βυζάντιον ἐπανόδῳ (3)· διὰ τοῦ τίτλου δηλονότι ἀγωνοθέτης ἐκπληροῖ τὴν διὰ τοῦ πρώτου νομίσματος δηλωθεῖσαν ὑπόσχεσιν περὶ ἀποδόσεως τῶν θεάτρων εἰς τοὺς δήμους.

Ἂν παραδεχθῶμεν τὴν ἑρμηνείαν τῶν μουσικοδιδασκάλων πρέπει νὰ θεωρήσωμεν τὸ Ἀνανὲς (ἄνα ναὶ ἄνες) ὡς ἀρχὴν ἢ καὶ ἀκροστιχίδα ὕμνου πρὸς τὸν Θεόν, τοιούτου ὅμως ἐκκλησιαστικοῦ ᾄσματος οὐδὲν ἴχνος ἀπαντᾷ ἐν τοῖς λειτουργικοῖς βιβλίοις, ἐκτὸς ἂν ὑποτεθῇ ὅτι ἡ ἐκκλησία οἰκειοποιηθεῖσα τὰς παλαιὰς ποιητικὰς ταύτας λέξεις ἐπιμελῶς ἀπέκρυψε τὴν ἀρχικὴν πηγήν. Εἰς παλαιὰ χριστιανικὰ ποιήματα τοῦ Κλαυδιανοῦ καὶ ἄλλων ὁ μὲν Χριστὸς ἀποκαλεῖται ἀνάσσων, ἡ δὲ Θεοτόκος ἄνασσα (4), ἀλλὰ τὰ μεμονωμένα ταῦτα πα-

---

(1) Ἐν ἄλλοις νομίσμασιν ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη ἀντικαθίσταται διὰ τοῦ IHbe = Ἰησοῦ Χριστέ.

(2) Παράβ. Πισείδην (Ἡρακλ. Α, 210-218) λέγοντα ὅτι ἐπὶ τῇ ἐπανόδῳ τοῦ Ἡρακλείου ἑώρτασαν ᾄδοντες οἱ δῆμοι.

(3) Drapeyron L'Empereur Héraclius, Paris 1869, σελ. 281-282.

(4) Ἀνθολογία, ἐκδ. Jacobs, I, 19, 25, 31.

ραδείγματα οὐδόλως ἀρκοῦσιν εἰς ἐνίσχυσιν τῆς ὑποθέσεως ὅτι ἡ ἐκκλησία ἀπεκάλεσέ ποτε ἄνακτα τὸν Χριστόν. Ἐν τῇ ΙΓ' ἑκατονταετηρίδι ὁ βασιλεὺς καὶ μελῳδὸς Θεόδωρος Β' ἀποδίδει εἰς τὸν Θεὸν τὸ ἐπίθετον Ἄναξ ἀνάκτων· ἀγνοῶ ὅμως ἄν ποτε ἡ ἐκκλησία ἀνεγνώρισε τὸ ἐπώνυμον τοῦτο ὡς καὶ τόσα ἄλλα ἐθνικὰ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ βασιλέως ἀποδιδόμενα εἰς τὸν θεὸν τῶν χριστιανῶν, ἤτοι « Ὀλύμπιος, τερπικέραυνος, νεφεληγερέτης, ἀμβροσιοδότης, ὑψιβρεμέτης, καὶ τοσαῦτα ἄλλα, περὶ ὧν ἐν τοῖς ἑξῆς (1). Πάλιν ὅμως ἐγείρεται ἀπορία, πῶς οἱ χριστιανοὶ ἐπιγραμματοποιοὶ ἠδύναντο νὰ ὀνομάσωσι τὸν θεὸν δι' ἐπιθέτου μὴ ἐκκλησιαστικῶς ἀνεγνωρισμένου; ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει δυνατὸν νὰ ὑποτεθῇ, ὡς προερρέθη, ὅτι ἡ ἐκκλησία διὰ λόγους ἀγνώστους ἡμῖν ἀπορρίψασα τὸ ἐθνικὸν ἐπίθετον ἀντικατέστησεν αὐτὸ δι' ἑτέρου χριστιανικοῦ, τὴν δὲ εἰκασίαν ταύτην στηρίζει ὁ ἑξῆς λόγος. Αἱ νῦν περισωζόμεναι ἐκκλησιαστικαὶ εὐχαὶ αἱ ἁπλῶς ὑπὸ τῶν ἱερέων ἀναγινωσκόμεναι, ἄλλοτε ἦσαν ἀληθῆ ᾄσματα (2), τὰ ὁποῖα σὺν τῷ χρόνῳ ἀπολέσαντα τὸ παλαιὸν μέλος ἢ ρυθμὸν κατέστησαν ἐπὶ τέλους δυσδιάγνωστα ἕνεκα νεωτέρων πεζῶν ἐπαυξήσεων· ἐν ταῖς εὐχαῖς ταύταις ἀληθῶς ἀνακαλύπτονται τὰ ἴχνη πασῶν τῶν ἀποτελουσῶν τὸ Ἀνανὲς λέξεων, ὡς « ἀλλὰ κόπασον, Κύριε, ἄνες Κύριε, ἱλάσθητι, Κύριε... Ναί, δέσποτα παντοδύναμε, εἰσάκουσον... ἀλλὰ ἄνες, Κύριε, ἄνες ὁ φιλανθρωπότατος θεός... Ναὶ Κύριε, ἐπάκουσον ἡμῶν τῶν ἁμαρτωλῶν » (3). Ὅτι δὲ

(1) Τοῦ σοφωτάτου βασιλέως κυροῦ Θεοδώρου τοῦ Λάσκαρι λόγος περὶ θεωνυμίας (Maii, Nova Bibliotheca Patrum, τόμ. VI, σελ. 262).

(2) « Οὐ φαρισαϊκῶς τὰς ᾠδὰς ἡμῶν καὶ ὑμνῳδίας ἀναφέρομεν, ἀλλὰ τελωνικῶς. » Εὐχολόγιον, ἔκδ. Goar, Venetiis, 1730, σελ. 649.

(3) Εὐχολόγιον σελ. 638, 645-653, παράβ. καὶ σελ. 526, 5[illegible]7, 545. Τὸ Ναὶ Κύριε ἔχει τὴν αὐτὴν μουσικὴν σημασίαν τοῦ Ἀνα καὶ

αἱ εὐχαὶ αὗται ἦσαν τὸ κατ' ἀρχὰς ὕμνοι ποιητικοὶ φέροντες ἐν ἑκάστῳ στίχῳ τὰ τῆς ἀλφαβήτου γράμματα, δυνάμεθα ν' ἀνακαλύψωμεν τοῦτο καὶ ἐν αὐτῇ τῇ σημερινῇ αὐτῶν πεζολογίᾳ, ὡς «Ἄναρχε Βασιλεῦ, Ἀόρατε, Ἀνεξίκακε, Ἀκατάληπτε καὶ Ἀνέκφραστε, ὁ πᾶσαν Δρακὶ περιέχων τὴν κτίσιν καὶ Διατηρῶν καὶ Διακυβερνῶν.» (1)

Τ' ἀνωτέρω, σχετίζονται μὲν πρὸς τὸ ἡμέτερον ζήτημα, δὲν ἐπαρκοῦσιν ὅμως εἰς ὁριστικὴν λύσιν αὐτοῦ· πιθανωτέρα τις ἑρμηνεία τῶν μυστηριωδῶν φωνῶν τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς δύναται ν' ἀναζητηθῇ ἀλλαχοῦ ἀσφαλέστερον· ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ καρδινάλιος Πίτρας, οἱ πρῶτοι ἐκκλησιαστικοὶ μελῳδοὶ ἐμορφώθησαν ἐν τῇ μεγάλῃ ποιητικῇ καὶ μουσικῇ σχολῇ τοῦ Βυζαντινοῦ Ἱπποδρόμου (2)· ἐν τοῖς ἑξῆς διὰ μακρῶν ἐξιστορεῖται ἡ ἀνάπτυξις τῆς σχολῆς ταύτης, οὐχ ἧττον ὅμως ἀνάγκη νὰ εἴπωμέν τινα περὶ αὐτῆς καὶ ἐνταῦθα.

Ἀπὸ τῆς τετάρτης ἑκατονταετηρίδος, μάλιστα δὲ καὶ πρότερον, εἶχον συγκεντρωθῇ ἐν τῷ Ἱπποδρόμῳ ἅπαντα τὰ λείψανα τῶν παλαιῶν ἑλληνικῶν καὶ Ρωμαϊκῶν θεωριῶν, ἤτοι ὀρχησταί, μῖμοι, τραγῳδοὶ καὶ αὐληταί· πάντες οὗτοι γνωστότεροι ὑπὸ τὸ ὄνομα θυμελικοί, ἢ σκηνικοί, ἕνα καὶ μόνον προστάτην θεὸν ἀνεγνώριζον, τὸν Διόνυσον, ἐκ τούτου καὶ περὶ Διόνυσον τεχνῖται ἢ ἁπλῶς τεχνῖται (artistes) ἀποκαλούμενοι μέχρι τῆς ἕκτης ἑκατονταετηρίδος (3). Τὸ θεα-

---

...λέγουσιν οἱ κράκται «Καὶ τὶ πρὸς αὐτούς;» ὁ λαὸς «Καὶ ἐνίσχυσον αὐτούς, Ναὶ Κύριε, σὺ αὐτοὺς σῶσον, Ναὶ Κύριε, νίκαις καλὴ ἡμέρα.» Πορφυρογέννητος, Α, κεφ. 42, 43.

(1) Εὐχολόγιον, σελ. 648.

(2) «Melodi in hac celebritate exoriuntur; nascuntur in hoc theatro.» Analecta Sacra, I, σελ. 22.

(3) Chorikios, Apologie des mimes éd. Graux (ἐν τῇ Revue de Philologie I, σελ. 212).

τρικὸν ἐπιτελεῖον εἰσελάσαν ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ ἐντελῶς ἐξεβάκχευσεν αὐτόν, οὔτε εἶναι δυνατὸν νὰ ὑποτεθῇ ὅτι οἱ τεχνῖται ἐν τῇ νέᾳ αὐτῶν καταστάσει ἐπενόησαν ἀμέσως νέαν τινὰ ποίησιν καὶ μουσικήν, ἀφοῦ μάλιστα βλέπομεν ὅτι καὶ αὐτὰ τὰ ἐξωτερικὰ σύμβολα τοῦ θεοῦ αὐτῶν διετήρησαν μετὰ πολλῆς ἐπιμονῆς. Ὁ Πορφυρογέννητος περιγράφων τὰς θεωρίας τῶν τοῦ ἱπποδρόμου φατριῶν μνημονεύει ὡς μουσικὰς φωνὰς τῶν ἑορταστῶν τούτων αὐτὰς τὰς μυστηριώδεις λέξεις τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, οὐδὲ σημειῶν μάλιστα ἂν αἱ αὗται φωναὶ ἀντήχουν καὶ ἐν τοῖς ναοῖς. Ὅτι ὅμως ἡ αὐτὴ μουσικὴ ἐψάλλετο καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πληροφορούμεθα ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι μετὰ τῶν φατριῶν τοῦ ἱπποδρόμου συνέψαλλον καὶ οἱ ψάλται τῶν δύο μεγάλων ἐκκλησιῶν τῆς ἁγίας Σοφίας καὶ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων (1). Τὰ προσημειωθέντα μάλιστα δύο θεατρικὰ ἐπεισόδια τῆς βασιλείας Θεοδοσίου τοῦ Β' ἐναργῶς ἀποδεικνύουσιν ὅτι καὶ αὗται αἱ μεγάλαι λιτανεῖαι ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ ἐσχεδιάζοντο, ἐκεῖθεν δὲ οἱ δῆμοι ψάλλοντες μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος διηυθύνοντο εἰς τὸν ναόν. Οἱ βυζαντινοὶ μουσικοὶ παρρησίᾳ ὁμολογοῦσιν ὅτι αὐτὴ ἡ τοῦ θεάτρου ὀρχήστρα μεταβαίνουσα εἰς τὸν ναὸν ἐτόνιζε τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς ὕμνους, μετὰ δὲ τὸ πέρας τῆς λειτουργίας ἐπανήρχετο εἰς τὸ θέατρον· ἡ παλαιὰ αὕτη μαρτυρία εἶναι πολὺ περίεργος, διότι πρὸς τοῖς ἄλλοις διδάσκει ἡμᾶς εἰς τί συνίστατο ἡ μυστηριώδης παράδοσις ἡ ἀποδίδουσα εἰς τὸν Δαμασκηνὸν

---

(1) «Ἀλλὰ καὶ οἱ ψάλται Ἀποστολῖται καὶ Ἁγιοσοφῖται συνῆσαν τοῖς δήμοις ἐν ταῖς δοχαῖς εὐφημοῦντες... Ἔστησαν ἔσωθεν τοῦ βήλου... δι' ὅλου τοῦ κλητωρίου ᾄδοντες βασιλίκια, μόνον ἐν ταῖς εἰσόδοις τῶν μινσῶν ἠρεμοῦντες διὰ τὸ τὰ ὄργανα αὐλεῖν.» Πορφυρογέννητος (ἐν τῇ δοχῇ τῶν Σαρακηνῶν).

τὴν ἀναμόρφωσιν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ᾄσματος· κατ' αὐτὴν τὸ ἔργον τοῦ μεγάλου Θεολόγου καὶ τοῦ θετοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Κοσμᾶ τοῦ μελῳδοῦ συνίσταται εἰς τὴν ἐκχύμνωσιν τῆς ψαλμῳδίας ἀπὸ τῆς ὀργανικῆς μουσικῆς καὶ εἰς τὴν σημερινὴν αὐτῆς φωνητικὴν ῥυθμολογίαν (1).

Μνημονεύσαντες τὸν Θεοδόσιον Β' δὲν δυνάμεθα νὰ παραλείψωμεν ψηλαφητήν τινα ἀπόδειξιν περὶ τῆς ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ ἐντελοῦς ἐκβακχεύσεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς λειτουργίας. Ὁ τότε ἀκμάσας ποιητὴς Νόννος ὁ Πανοπολίτης, ἐνῷ διὰ μακρῶν ἔψαλε τὰς ἀριστείας τοῦ προστάτου τῆς ἐθνικῆς σκηνῆς θεοῦ, παρέφρασε καὶ εἰς ἡρωϊκοὺς στίχους τὸ κατὰ Ἰωάννην

---

(1) « Ἀγνοοῦντες οἱ ἄνθρωποι δίχα τούτων πῶς ἄλλως ὑμνεῖν τὸν θεὸν δυνήσονται, εἰς αὐλοὺς καὶ κιθάρας ἐξέκλιναν· μετὰ δὲ τούτων τῶν θεοστυγῶν ὀργάνων εἰς τὰς ἐκκλησίας εἰσερχόμενοι ἔψαλλον· καὶ πάλιν ἀπερχόμενοι εἰς τὰ θέατρα καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν εἰς πᾶσαν ἀσεβῆ καὶ μισόθεον πρᾶξιν, πᾶς ὁ λαὸς διὰ τῶν ὀργάνων ἐκείνων θελγόμενος διεσύρετο βίᾳ ὑπὸ τοῦ διαβόλου καταδυναστευόμενος· ἕως ὁ Θεὸς ἐλεήσας τὸ πλάσμα αὐτοῦ τούτους τοὺς τρεῖς φωστῆρας τῇ οἰκουμένῃ διήγειρεν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, τὸν ἐν ἁγίοις ἅγιον μέγιστον Κοσμᾶν τὸν ποιητήν, καὶ τὸν ἐκείνου ὑπέρλαμπρον καὶ κεχαριτωμένον φοιτητὴν Ἰωάννην τὸν Δαμασκηνόν, καὶ πρὸ τούτων τὸν μέγιστον ἑωσφόρον καὶ ἰσάγγελον Ἰωάννην τὸν Χρυσόστομον, οἵτινες θεοπνεύστῳ βουλήματι κινηθέντες ταύτην τὴν τέχνην ἀνεκαίνισαν καὶ ἀνήρμοσαν καὶ τοῖς ἀνθρώποις λεπτομερῶς καὶ ἐντέχνως ἡρμήνευσαν. » Χρυσάνθου Θεωρητικὸν Μέγα τῆς ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς, XXXII, σημ. Μέχρι τῶν Εἰκονομάχων τὸ ἐκκλησιαστικὸν ᾆσμα συνωδεύετο καὶ ὑπὸ μουσικῶν ὀργάνων, ἀλλ' ἡ θριαμβεύσασα ὀρθοδοξία ἀπαγορεύσασα τὴν ἐν τῷ ναῷ εἴσοδον τῆς θεατρικῆς ὀρχήστρας, περιώρισε τοῦτο εἰς μόνην τὴν φωνὴν τῶν ψαλτῶν. « Ἡμῖν δὲ πρὸς θεῖον ὕμνον οὐδέν τι μουσικὸν παραλαμβάνεται ὄργανον, ἀλλὰ διὰ ζώσης μόνης φωνῆς ἐναρμονίου ᾄδομεν τῷ θεῷ. » Ζωναρᾶ ἐξήγησις τῶν Ἀναστασίμων κανόνων (Migne Patrologia Graeca, τόμ. 135, σελ. 425).

Εὐαγγέλιον· ἐν τῷ νέῳ τούτῳ ποιήματι ὁ Νόννος, ὅστις, ὡς προερρέθη, συγχέεται πρὸς τὸν ὁμώνυμον τῆς Ἐδέσσης ἐπίσκοπον, μετὰ τοσαύτης ἀφελείας συγχέει τὰ χριστιανικὰ μυστήρια πρὸς τὰ βακχικὰ ὄργια, ὥστε ὁ Αἴνσιος εὐλόγως ὑπέθεσεν ὅτι στενῶς συνεδέοντο τότε αἱ χριστιανικαὶ τελεταὶ πρὸς τὰς ἐθνικάς (1). Ὁ μυστικὸς δεῖπνος ὀνομάζεται κῶμος ἑορτῆς, οἱ Γαλιλαῖοι ἐπανειλημμένως φέρουσι τὸ διακριτικὸν τοῦ Διονύσου ἐπώνυμον Ἀκερσεκόμαι, τὰ χριστιανικὰ μυστήρια καλοῦνται μυστιπόλος ἰωή, τὸ δοξολογεῖν, ἀνευάζειν, ἐπὶ τέλους δὲ ἡ κατ' ἐξοχὴν χριστιανικὴ ἑορτή, τὸ Πάσχα, συγκεντροῖ πάντα τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς βακχείας ἐπίθετα, ὡς δηλοῦται ἐκ τῶν ἑξῆς δύο στίχων·

Εὐάζων ἔτι Πάσχα καὶ ἀρνοφάγων ἱερήων
ὄργια μυστιπόλευε φιλόκροτα θυιὰς ἑορτή (2).

Ἀλλὰ τὸ Εὐάζω τοῦτο ὅπερ καὶ Ἀνευάζω γράφει ὁ Νόννος ἐν τῇ χριστιανικῇ σημασίᾳ τοῦ ἑορτάζω εἶναι τὸ διακριτικὸν τῆς βακχικῆς πομπῆς ῥῆμα, ὡς γράφει Διονύσιος ὁ Περιηγητὴς (στ. 579)·

ὡς κεῖνον κατὰ χῶρον ἀνευάζουσι γυναῖκες,

ἐπεξηγούμενος οὕτω ὑπὸ τοῦ Εὐσταθίου « ἀνευάζουσι, τουτέστιν ὑμνοῦσι τὸν Εὔϊον Διόνυσον εὐοῖ εὐὰν ἀνακράζουσαι,

---

(1) Nam et τὸ Εὐάζειν quod de ipsa sanctitate, hoc est Domino, usurpat, ut jam ante monui, et ὄργια, et μυστήρια, et κρότος, et τὸ θυιάς, mere sunt Bacchica, quae sunt mentis christianae, nondum a profanis expiatae ceremoniis, indicia. Aristarchus sacer, Lugd. Batav. 1627, σελ. 122, παραβλ. καὶ σελ. 92.

(2) Παράφρασις τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου.

ταῦτα δὴ τὰ ἐπὶ Διονύσου ἐνθουσιαστικὰ ἐπιφωνήματα.» Ὅτι δὲ τὸ ῥῆμα τοῦτο ἐκ τοῦ ἱπποδρόμου μετεδόθη ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πληροφορούμεθα ἐκ τοῦ ὀλίγον πρὸ τοῦ Νόννου ἀκμάσαντος Ἀλεξανδρέως Κλαυδιανοῦ, ὅστις χρᾶται τῷ ἀνευάζειν ἐν καθαρᾷ θεατρικῇ σημασίᾳ,

μαχλὰς εὐκροτάλοισιν ἀνευάζουσα χορείαις,
δίζυγα παλλομένοισι τινάγμασι χαλκὸν ἀράσσει (1).

Ἂν οὕτως ἐξεβάκχευε τὰ χριστιανικὰ μυστήρια μόνος ὁ παραφραστὴς τοῦ Εὐαγγελίου, ἠδυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν τὸ πρᾶγμα ὡς ἁπλῆν ἰδιοτροπίαν τοῦ φιλοδιονύσου ποιητοῦ· ἐπειδὴ ὅμως καὶ ἄλλοι πολλοὶ καὶ μάλιστα ἱεράρχαι τετιμημένοι ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας δι' ἁγιότητος ποιοῦσι τὴν κατάχρησιν ταύτην (2), πρέπει νὰ ἐξηγηθῇ τὸ περίεργον τοῦτο γεγονὸς διὰ τῆς ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας μεγάλης τοῦ ἱπποδρόμου ἐπιρροῆς, ἀ-

(1) Anthologia ed. Jacobs, IX, σελ. 139.

(2) Ὁ μίαν πρὸ τοῦ Νόννου ἀκμάσας ἑκατονταετηρίδα ἅγιος Ἀμφιλόχιος ἀποκαλεῖ, ὡς προεσημειώθη, τὰ θαύματα τοῦ Χριστοῦ κωμῳδίας (βλ. σελ. κγ. σημ. 5)· ὁ δὲ σύγχρονος τῷ Νόννῳ Θεοδώρητος ὁ Κύρου ἐπανειλημμένως λέγει κωμῳδίας καὶ τραγῳδίας τὰς τῶν προφητῶν Δανιήλ, Ὠσηέ, Ἠσαΐου, Ναοὺμ καὶ Δαυῒδ συμβουλὰς καὶ ἐπιτιμήσεις. «Κωμῳδεῖ... τραγῳδεῖ (ὁ Δανιὴλ) τόμ. Β, σελ. 1169, τόμ. Δ, σελ. 549· καλῶς κωμῳδεῖ (ὁ Ὠσηέ)· τραγῳδεῖ (ὁ Ναοὺμ) τόμ. Β', σελ. 1334, 1530· κωμῳδεῖ (ὁ Δαυΐδ), τόμ. Α', σελ. 1518· κωμῳδεῖ (ὁ Ἠσαΐας) τὰς ἀνοήτους θυσίας· τόμ. Β', σελ. 273. Ἠσαΐας κωμῳδήσας τὴν τῶν εἰδώλων κατασκευὴν τόμ. Α', σελ. 1267·» ἀλλαχοῦ δὲ ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς γράφει τὰς λέξεις ἐν τῇ σημασίᾳ δόλου καὶ ἐμπαιγμοῦ «τραγῳδουμένη χείρ· τόμ. Γ, σελ. 819· κωμῳδίαι κατὰ τῶν θείων λόγων τόμ. Β', σελ. 505· τὸ δρᾶμα ἢ ἡ κωμῳδία (τοῦ Ἰωσὴφ πρὸς τὸν ἀδελφὸν Βενιαμίν), τόμ. Γ', σελ. 33· παράβ. καὶ τόμ. Γ'. σελ. 804.» Theodoreti opera omnia ed. Schulze, Halae 1769 1771.

φοῦ μάλιστα καὶ αὐτὸς ὁ τέσσαρας ὅλας μετὰ τὸν Νόννον ἀκμάσας ἑκατονταετηρίδας καὶ τοσοῦτον περὶ τὰς ἐκφράσεις αὐτοῦ προσεκτικὸς Φώτιος ἀποκαλεῖ ἔτι τοὺς ναοὺς καὶ τὰς ἑορτὰς « χριστιανῶν ὄργια καὶ τεμένη » (1). Ὀλίγον μετὰ τὸν Φώτιον ἤκμασε πολυμαθὴς λόγιος, Ἰωάννης Γεωμέτρης καὶ Φιλόπονος ὀνομαζόμενος, πολλὰ μὲν συγγράψας, γνωστότερος ὅμως γενόμενος διὰ τοὺς ὑπ' αὐτοῦ ποιηθέντας ὕμνους εἰς πολλοὺς ἁγίους καὶ μάρτυρας· ἐπειδὴ δὲ ὁ Εὐστάθιος δὶς μνημονεύει τοῦτον ἐν τῷ εἰς τὸν ἅγιον Ἰωάννην τὸν Δαμασκηνὸν ὑπομνήματι αὐτοῦ, εἰκάζω ὅτι ὁ μελῳδὸς Φιλόπονος εἶναι αὐτὸς οὗτος ὁ ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἀποκαλούμενος Ἰωάννης Ἀρκλᾶς ὁ γράψας καὶ τὸν ἐπ' ὀνόματι τοῦ Δαμασκηνοῦ φερόμενον ἰαμβικὸν κανόνα τῆς Πεντηκοστῆς (2). Καθὰ ὁμολογεῖ ὁ ἐκκλησιαστικὸς οὗτος μελῳδός, εἰς συγγραφὴν τῶν ὕμνων αὐτοῦ ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν, πλὴν τῶν κανονικῶν καὶ Ἀπόκρυφά τινα βιβλία « σύμφωνα καὶ ταῦτα τοῖς Εὐαγγελισταῖς καὶ

---

(1) Βιβλιοθήκης κῶδιξ 160. Καὶ ὁ ὀλίγον δὲ προγενέστερος τοῦ Φωτίου καὶ ἐπὶ τοῦ εἰκονομάχου Λέοντος Ε΄ ἀκμάσας ὀρθοδοξότατος Ἰγνάτιος ὁ σκευοφύλαξ τῆς ἁγίας Σοφίας ἀποκαλεῖ τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα ὡς ὁ Νόννος ὄργια « ἡνίκα γὰρ βασιλεύς τε καὶ ἡ περὶ τὰ βασίλεια σύγκλητος ἐν τῷ μεγίστῳ νεῷ παρῆν, τὰ τῆς φρικτῆς ἀναστάσεως ἐκτελέσοντες ὄργια· » Βίος τοῦ ἁγίου Νικηφόρου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως (Acta Sanctorum Martius, τόμ. II, σελ. 709).

(2) « Τὸ πόνημα ὥς φασιν οἱ ἴδμονες Ἰωάννου τοῦ Ἀρκλᾶ· οὐδὲ σεμνὸν γοῦν τι αὐτοὶ ὄνομα χαριζόμενοι τῷ καὶ φιλοπόνῳ ἐκείνῳ καὶ μεγαλοφώνῳ φιλοσόφῳ ἀνδρί· οὓς ἐγὼ μισῶ, καθὰ καὶ ἄλλους οἳ καί τινα σοφὸν διδάσκαλον παλαιὸν πολλοὺς καὶ πολλαχῶς ἐν λόγοις ὀμματώσαντα καὶ φερόμενοι φθόνῳ Χοιροβοσκὸν ἐπωνόμασαν· » σελ. 509· καὶ ἀνωτέρω « πρὸ δὲ αὐτῶν εἰς ὅμοιον ἔργον πονησάμενος ὁ σοφώτατος Ἰωάννης ὁ Γεωμέτρης ἐπὶ τῇ πανσέπτῳ τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως ἑορτῇ· » σελ. 508 (ἐν Migne Patrologia Graeca, τόμ. 136).

τοῖς μεγάλοις καὶ θεολήπτοις πατράσι· εἴσεται δὲ πάντως ὅ γε δίκαιος ἀκροατὴς καὶ κριτής» (1). Τίνα τὰ ἀπόκρυφα ταῦτα ἀγνοῶ· ἐπειδὴ ὅμως ἡ δήλωσις αὕτη ἐγράφη διὰ μόνους τοὺς εἰς τὴν Θεοτόκον ὕμνους αὐτοῦ, θέλω παραθέσει τὴν ἀρχὴν ἑνὸς τούτων ἀποτελουμένου ἐξ 25 στίχων, ὧν ἕκαστος ἀπὸ τοῦ δευτέρου περιέχει ἐπίθετα ἀρχόμενα ἐξ ἑνὸς καὶ μόνου στοιχείου τῆς ἀλφαβήτου μέχρι τοῦ Ω, ὡς ἑξῆς:

Μέλπωμεν θεόπαιδα, θεείκελον, ἀφθορόνυμφον.
Ἄσπορον, ἁγνοτάτην, ἄχραντον, ἀνακτοτόκειαν,
Βασιλίδα, βασιληγενέα, βασιληγενέτειραν,
Γεννογεναρχήν, γεννόθεον, γενογηθέα, γουνόν... (2).

Παραδόξως ὅμως περιεσώθη καὶ παλαιὸς πρὸς τὸν Βάκχον ὕμνος συντεταγμένος ἐν τῷ αὐτῷ μέτρῳ καὶ τῇ αὐτῇ τάξει καὶ ἀριθμῷ τῶν στίχων, ὧν ἕκαστος ὁμοίως περιέχει ἐπίθετα ἀρχόμενα ἐξ ἑνὸς καὶ μόνου τῆς ἀλφαβήτου γράμματος μέχρι τοῦ Ω· τοῦ ὕμνου τούτου παρατίθημι τὴν ἀρχήν, ἕκαστος δὲ συγκρίνων τοὺς στίχους τούτους πρὸς τοὺς ἄνω ἰσαρίθμους τοῦ εἰς τὴν Παναγίαν ὕμνου τοῦ Φιλοπόνου δύναται νὰ ἐξαγάγῃ οἷα ἐγκρίνει συμπεράσματα.

Μέλπωμεν βασιλῆα φιλεύϊον, εἰραφιώτην.
Ἁβροκόμην, ἀγροῖκον, ἀοίδιμον, ἀγλαόμορφον,
Βοιωτόν, βρόμιον, βακχεύτορα, βοτρυοχαίτην,
Γηθόσυνον, γονόεντα, γιγαντολέτην, γελόωντα (3).

---

(1) Fabricius Bibliotheca Graeca, VIII, σελ. 625 ἐν τῇ ὑποσημειώσει τοῦ Ἁρλεσίου.

(2) Pitra, Spicilegium Solesmense, τόμ. III, σελ. XVII. Τοῦ αὐτοῦ, Hymnographie Grecque, σελ. 61.

(3) Anthologia, ἐκδ. Jacobs, IX, 524. Ἰωνιὰ σελ. 123 (ἐκδ. Villoison).

Καὶ ἄλλα δὲ τοιαῦτα γεγονότα δυνάμεθα νὰ προτείνωμεν πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι μέχρις αὐτῶν τῶν Σταυροφοριῶν ἡ ἐκκλησία ἔσωζε ζωηρὰν τὴν ἀνάμνησιν τῆς μετὰ τοῦ προστάτου τῆς ἐθνικῆς σκηνῆς μακρᾶς καὶ ἀδελφικῆς αὐτῆς συμβιώσεως. Ὁ Κεδρηνός, ἢ μᾶλλον ὁ ὑπ' αὐτοῦ ἀντιγραφόμενος Σκυλίτσης, ῥητῶς λέγει ὅτι τὰ μέχρις αὐτῆς περίπου τῆς ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων ἁλώσεως τοῦ Βυζαντίου παριστάμενα ἐν τῷ ναῷ τῆς ἁγίας Σοφίας χριστιανικὰ δράματα ἀπετελοῦντο « ἐξ ἀπρεπῶν λυγισμάτων, γελώτων καὶ παραφόρων κραυγῶν, σατανικῶν ὀρχήσεων, ἀσήμων κραυγῶν καὶ ᾀσμάτων ἠρανισμένων ἐκ τῶν τριόδων καὶ τῶν χαμαιτυπείων · » (1) καὶ ταῦτα μὲν γράφει ὁ χρονογράφος πρὸς ἐξύβρισιν τοῦ ἐν τῇ δεκάτῃ ἑκατονταετηρίδι ἀκμάσαντος πατριάρχου Θεοφυλάκτου, εἰς ὃν ἀποδίδεται ἡ ἵδρυσις τοῦ βακχικοῦ τούτου θεάτρου « ἐν ᾧ ὑβρίζετο ὁ θεὸς καὶ οἱ ἅγιοι, » ἐκ τῆς περιγραφῆς ὅμως ταύτης πειθόμεθα ὅτι ἡ ἐκκλησιαστικὴ ὀρχήστρα τῆς ΙΑ' ἑκατονταετηρίδος ἦτο βακχικωτέρα καὶ αὐτῆς τῆς τοῦ ἱπποδρόμου, ἀπαράλλακτος ὡς ἡ τῶν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Ἀρειανῶν, ὡς θέλομεν ἀποδείξει προσεχῶς. Ἀλλὰ καὶ ἕτερος πατριάρχης, πολὺ τοῦ Θεοφυλάκτου σοβαρώτερος, αὐτὸς ὁ Μιχαὴλ Κηρουλλάριος, οὐ μόνον ἠνέχθη τὸ θέατρον τοῦτο ἀλλὰ καὶ ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς Χίους μοναχοὺς Νικήταν καὶ Ἰωάννην νὰ μεταφέρωσιν ἐν αὐτῇ τῇ ἁγίᾳ Σοφίᾳ τὸ ὑπὸ τῆς πολιτείας προγεγραμμένον θέατρον αὐτῶν, ἀποτελούμενον ἐξ ὁλοκλήρου τοῦ ἐπιτελείου τῆς παλαιᾶς σκηνῆς, διότι καὶ Πυθίαι θεόπνευστοι παρίστανον τὰς ὠδῖνας τῆς Παναγίας καὶ αὐτὸς ὁ Διόνυσος Ἀκερσεκόμης

Ἐν τῇ Ἀνθολογίᾳ (ΙΧ, 525) εὕρηται παρόμοιος ὕμνος καὶ εἰς τὸν Ἀπόλλωνα.

(1) Κεδρηνός, τόμ. Β', σελ. 333.

παρίστα τὸν Πρόδρομον Ἰωάννην. Ὡς καὶ προηγουμένως ἐρρέθη καὶ κατωτέρω λεπτομερέστερον θὰ λεχθῇ, τὸ θέατρον τοῦτο ἐγίνετο ἡ κυριωτέρα κατηγορίας ἀφορμὴ τοῦ δι' ἄλλους λόγους καταδικασθέντος πατριάρχου· ὁ χρέη κατηγόρου ἐκπληρώσας ἐν τῇ δίκῃ ταύτῃ Ψελλός, ἀφοῦ διὰ μακρῶν ἀνέπτυξεν ὅτι ἡ σκηνὴ τῶν Χίων μοναχῶν οὐδὲν ἕτερον ἦτο ἢ αὐτὸς ὁ ἑλληνισμὸς σύσσωμος, ἐπὶ τέλους ζητεῖ ἐξηγήσεις περὶ τοῦ εἰς τὸν Πρόδρομον ἀποδιδομένου ἐπιθέτου Ἀκερσεκόμης, ὡς τάχα νὰ μὴ ἐγνώριζε τοῦτο ὁ ὕπατος τῶν φιλοσόφων, ὅστις ἄλλοτε, ἐν τῷ Ὀλύμπῳ μονάσας ἔμαθε παρὰ τῶν ἐκεῖ καλογήρων πολλὰ πράγματα καὶ τὸ περιεργότερον παρῳδίας αὐτῶν τῶν ἐκκλησιαστικῶν κανόνων ἐπὶ τὸ βακχικώτερον, ψάλλων ἐπὶ παραδείγματι τοιαύτας ᾠδὰς κατὰ τοῦ ἡγουμένου Ἰακώβου· « ᾠδὴ α', ἦχος πλάγιος δ'. Ἁρματηλάτην. Μέθη καὶ πότοι καὶ χοροί, Ἰάκωβε, ἡ σὴ πανήγυρις, καὶ σὺν πότῳ κρότοι καὶ τρυφαὶ καὶ χάριτες, ὀρχίσματα καὶ κύμβαλα, καὶ βοτρύων ἐκθλίψεις καὶ ῥάγες ληνοβατούμεναι καὶ κοιλίαι πίθων πληρούμεναι... Στέψον τὴν κάραν σου ταῖς δάφναις, ἐπενδύθητι καὶ δέρματα δορκάδων καὶ τοὺς θύρσους κινῶν τῷ Διονύσῳ κράζε: εὐυίς οὕτως (γρ. εὐοῖ ὑής, οὗτος), βρόμιε, βοτρυοῦ χελληνοβάτα» (1).

Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει προτιμῶ νὰ παραδεχθῶ ὅτι τὰ Ἀνανὲς Ἐαὲς τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς ἔχουσι τὴν αὐτὴν μυστηριώδη σημασίαν τὴν ὁποίαν καὶ τὰ βακχικὰ ἐπιφωνήματα τὰ ὁποῖα συγκεντροῦνται ἐν τοῖς ἑξῆς στίχοις τοῦ Ἀριστοφάνους (Λυσιστρ. 1291-1294)

ἀλαλαὶ ἰὴ παιών·
αἴρεσθ' ἄνω, ἰαί,

1 Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη V, σελ. 177, 180.

ὡς ἐπὶ νίκῃ ἰαί·
εὐοῖ, εὐοῖ, εὐαῖ, εὐαῖ·

εἶναι δηλαδὴ αἱ κατὰ Κεδρηνὸν ἄσημοι κραυγαὶ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ θεάτρου, ἤ, ὡς ἔγραφον ἐν τῇ δεκάτῃ ἑκατονταετηρίδι οἱ βυζαντινοὶ πρὸς τοὺς ἐπανειλημμένως ἐρωτῶντας Γάλλους μοναχούς, ἁπλᾶ ἐνθουσιασμοῦ ἐπιφωνήματα ἀπαγγελλόμενα ὑπὸ τοῦ λαοῦ εἰς δήλωσιν ἠθικῆς συγκινήσεως ἢ καὶ πρὸς παρενθάρρυνσιν τῶν ἐπιπόνως ἐργαζομένων (1), τὴν δ' ἐθνικὴν ἀρχὴν αὐτῶν καλῶς γνωρίζων ὁ Χρυσόστομος μετὰ πολλῆς ἐπιμονῆς ἀλλ' ἄνευ ἀποτελέσματος προσεπάθησε ν' ἀντικαταστήσῃ αὐτὰ διὰ τῶν ψαλμῶν τοῦ Δαυΐδ (2).

---

(1) Καὶ σήμερον ἔτι οἱ εἰς ἐπίπονον ἐργασίαν κοπιῶντες ναυτικοὶ ἐκφωνοῦσιν ᾄδοντες τὰ ἐπιφωνήματα ταῦτα, οὕτω: ἴς-ἀγιά-ἴσαγιά, ἀντιφωνούντων διὰ τρανωτέρας φωνῆς τῶν ἀντιθέτων-γιάλεσα· προσκαλούμενοι δὲ ἐπικουρίαν κραυγάζουσιν, ὡς οἱ ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ, ἀϊοῦτα, ἄνευ τοῦ ἴς. Αἱ πρῶται λέξεις αἱ κανονίζουσαι πάντα τὰ ἐνηχήματα τῶν δημοτικῶν τῆς Ἑλλάδος ᾀσμάτων εἶναι τά, νά, νά, νά, ἑνούμεναι μετὰ τοῦ ἶ, ἶ, ἶ, ἔ, ἔ, ἔ· πολλάκις δὲ καὶ μόνον τὰ νά, νά, ἶ, ἶ ψάλλονται ἄνευ λέξεων ὡς ἁπλοῦς τερετισμός.

(2) Βλέπε σημ. ἐν σελ. ξϛ'. τῆς παρούσης εἰσαγωγῆς. Κατὰ τὸν Χρυσόστομον φαίνεται ὅτι καὶ τὰ βαυκαλίσματα τῶν τιτθῶν εἰς ἀποκοίμισιν τῶν βρεφῶν, τὰ νῦν Ναναρίσματα (ἀπὸ τοῦ τερετισμοῦ Νάνι, Νάνι) τοιαύτην ἔχουσιν ἀρχήν· ἀγνοῶ δὲ ἂν οἱ σήμερον ὁδοιπόροι καὶ ἀγωγιᾶται ᾄδουσιν ὡς ἐπὶ Χρυσοστόμου τοιούτους τερετισμούς, ὡς ῥητῶς ἔγραφον πρὸς τοὺς γάλλους μοναχοὺς οἱ βυζαντινοὶ τῆς δεκάτης ἑκατονταετηρίδος. Λείψανα βακχικῶν παντομιμικῶν ὀρχήσεων διετηρήθησαν μέχρι σήμερον ἐν Θράκῃ, Ἀναστενάρια ἀποκαλουμένων πιθανῶς ἀπὸ τοῦ τερετίσματος Ἀνανές, τὸ ὁποῖον ὅμως δὲν ἀκούεται πνιγόμενον ὑπὸ τῶν ἀρχαιοτέρων ἐπιφωνημάτων ἔχ, ἔχ, οὔχ, οὔχ· ἀλλὰ περὶ τούτων προσεχῶς.

Καὶ πιθανὸν μὲν ὅτι ἀληθῶς ἄλλοτε ἐσώζοντο ἐθνικοὶ ἢ χριστιανικοὶ ὕμνοι περιέχοντες τὰς μυστηριώδεις ταύτας φωνὰς κατὰ τὴν ἑρμηνείαν τῶν μουσικοδιδασκάλων « Ναὶ ἄνες, ἄναξ », μὴ ἀπαντῶντος ὅμως νῦν οὐδενὸς τοιούτου ἴχνους ἐν τῇ ἑλληνικῇ καὶ τῇ χριστιανικῇ ὑμνολογίᾳ (1), προτιμῶμεν νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι καὶ οἱ βυζαντινοὶ μαΐστορες ἐπὶ πολὺ ταλανισθέντες ὡς οἱ Γάλλοι πρὸς εὕρεσιν τοῦ μουσικοῦ μυστηρίου ἔπλασαν διαφόρους τοιαύτας εἰκοτολογίας (2). Ὁ Πορφυρογέννητος μάλιστα νομίζει ὅτι ἀνεκάλυψε τὴν παραγωγὴν τοῦ Νανὰ ἐν τῷ ἑβραϊκῷ Ὡσαννά, τὸ ὁποῖον ἀληθῶς ὁ εὐαγγελιστὴς Μάρκος καὶ ὁ Κλήμης ἐξελληνίζουσιν ὡς οὗτος, σῶσον δή· καὶ πραγματικῶς θὰ ἦτο πιθανὴ τοιαύτη ἑρμηνεία ἂν καὶ οἱ ἄλλοι παρεδέχοντο αὐτήν, αὐτὸς δὲ ὁ Πορφυρογέννητος δὲν τὴν κατεδίκαζε προτείνων ταὐτοχρόνως τρεῖς ἄλλας, διότι ἐνῷ ἐν ἀρχῇ ἑρμηνεύει τὸ Νανά, Θεός, Θεός, καί, Θεέ, Θεέ, μετ' ὀλίγον ἀφίνει τοῦτο ἀνεξήγητον, καὶ ἐπὶ τέλους ἐν ἑτέρᾳ ἑρμηνείᾳ τῶν προειρημένων λέξεων, τρὶς σημειοῖ

---

(1) Μόνον τὸ Ναὶ Κύριε ἀπαντᾷ συνεχῶς παρ' Ἐπικτήτῳ· παρὰ τῷ αὐτῷ ἐπίσης ἀπαντᾷ καὶ τὸ Κύριε ἐλέησον, « καὶ τὸν θεὸν ἐπικαλούμεθα δεόμενοι αὐτοῦ—Κύριε ἐλέησον, ἐπίτρεψόν μοι ἐξελθεῖν » (βιβλ. Β', κεφ. 7) · ἐπειδὴ δὲ τὸ Ἐγχειρίδιον ἐπεθεωρήθη ὑπὸ τοῦ Ἀρριανοῦ, ἀμφίβολον ἂν αἱ λέξεις ἀπήντων καὶ ἐν τῷ πρωτοτύπῳ, ἢ ἁπλῶς ὕστερον ἀπεμιμήθησαν ἐκ τῶν χριστιανικῶν εὐχῶν.

(2) Παλαιὰ μουσικὴ γραμματικὴ (τὰ Σημάδια τῆς ψαλτικῆς τέχνης) ἑρμηνεύει τὰ ἐνηχήματα ταῦτα οὕτω: Ἀνανὲς=ἄναξ, ἄνες. Νεανὲς=Κύριε, ἄφες. Νανὰ=Παράκλητε, συγχώρησον. Ἅγια=Χερουβεὶμ καὶ Σεραφείμ. Ὁ τὴν γραμματικὴν ταύτην ἐν γαλλικῇ μεταφράσει ἐκδοὺς Villoteau ἰσχυρίζεται ὅτι αἱ ἐπισυνημμέναι ἑρμηνεῖαι Ἄναξ ἄνες καὶ τὰ τοιαῦτα εἶναι ἀρχτικαὶ ὕμνων λέξεις (Description de l'Egypte, τόμ. XIV, σελ. 432-433.

τὸ Νανὰ ὡς τὸ ἑβραϊκὸν σῶσον δὴ σῶσον (1)· κρῖμα ὅμως ὅτι δὲν ἐγνώριζε τὴν Ἑβραϊκήν, διότι τότε θὰ ἐπροτίμα τὸ ἑξῆς κατὰ Ὀσίανδρον κείμενον τοῦ ᾀδομένου ψαλμοῦ ἐν τῇ ἑορτῇ τῶν σκηνῶν « **Ana Iehova hosan—ha, ana Iehova harzelicha—na** » (2). Πόθεν ὅμως παράγονται καὶ αἱ ἄλλαι λέξεις ἐ α ν έ ς, ἅ γ ι α; ὁ Πορφυρογέννητος μὴ εὑρίσκων πρόχειρον ἐξήγησιν, ἀλλὰ καὶ μὴ θέλων ν' ἀφήσῃ ἀνοικτὴν τὴν θύραν εἰς τὸν ἑλληνισμόν, περὶ μὲν τῆς πρώτης λέξεως οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην ποιεῖται μνείαν, τὸ ἅ γ ι α ὅμως προτιμᾷ νὰ παραγάγῃ ἐκ τῆς προστακτικῆς τοῦ λατινικοῦ ῥήματος **ajuto** (**aja**?) = φ ύ λ α τ τ ε, ἐνῷ παραδόξως καὶ τὴν λέξιν δασύνει πάντοτε καὶ τοσάκις ἐμνημόνευσεν ὡς ἐπῳδὸν τῶν δήμων οὐ μόνον τὸ ἅ γ ι α ἀλλὰ καὶ ἕτερα σύστοιχα ἑλληνικὰ ἐπιφωνήματα, ἅ γ ι ε καὶ τ ρ ι σ ά γ ι ε. Ἀλλ' ἂν καὶ αὐτὸ τὸ Ν α ν ὰ παρήγετο ἐκ τοῦ ἑβραϊκοῦ, τότε πῶς δύναται νὰ ἐξηγηθῇ ἡ ὅλως διάφορος τῶν μαΐστόρων ἐξήγησις καὶ πρὸ πάντων ἡ ὑπ' αὐτῶν τῶν συγχρόνων τῷ Πορφυρογεννήτῳ ἀπόκρυψις τοιαύτης καθαρῶς χριστιανικῆς ἑρμηνείας πρὸς τοὺς Γάλλους μοναχούς; Ἡ εἰς τὸ ἑβραϊκὸν ἀναγωγὴ τῶν ἀπαρεσκουσῶν τῷ χριστιανισμῷ ἑλληνικῶν λέξεων εἶναι παλαιὸν σύστημα, ἀφοῦ βλέπομεν αὐτὸν τὸν ἅγιον Κλήμεντα Ἀλεξανδρείας σπουδαίως γράφοντα ὅτι αὐτὸ τὸ ἀπασχολοῦν ἡμᾶς βακχικὸν ἐπιφώνημα ε ὐ ὰ ν παράγεται ἐκ τοῦ ἑβραϊκοῦ, καὶ σημαίνει τὴν πρωτόπλαστον γυναῖκα καὶ τὸν ταύτην ἐξαπατήσαντα ὄφιν (3).

---

(1) Περὶ βασιλείου τάξεως, Α, 83.

(2) **Hospiniani, Opera omnia**, τόμ. I, σελ. 40.

(3) « Διόνυσον μαινόλην ὀργιάζουσι βάκχοι.... ἀνεστεμμένοι τοῖς ὄφεσιν, ἐπολολύζοντες ε ὐ ά ν, Εὔαν ἐκείνην δι' ἣν ἡ πλάνη παρηκολούθησε... αὐτίκα γοῦν κατὰ τὴν ἀκριβῆ τῶν Ἑβραίων φωνὴν τὸ ὄνομα

Ἐν τούτοις εἶναι περίεργον πῶς ὁ Πορφυρογέννητος τοσάκις προμνημονεύσας τὰ μουσικὰ ταῦτα ἐνηχήματα δὲν ἔλαβε τὸν κόπον νὰ ἑρμηνεύσῃ αὐτά, μόνον δὲ ἐν τῇ βαχχικῇ παραστάσει τοῦ λεγομένου Τρυγητικοῦ ἢ Γοτθικοῦ δείπνου μετὰ τοσαύτης προθυμίας ἀναπτύσσει τὰς περὶ Νανὰ ἐτυμολογικὰς αὐτοῦ θεωρίας· τὸ ζήτημα τοῦτο εἶναι τὸ τελικὸν πόρισμα τῆς μακρᾶς ταύτης μουσικῆς παρεκβάσεως, ἥτις ἀπὸ τοῦ Ἀρείου ἀρξαμένη κατέληξεν εἰς τοσαύτας δευτερευούσας λοξοδρομίας.

Τῇ ἑορτῇ τῶν Θεοφανείων (5 Ἰανουαρίου) ὁ βασιλεὺς ἔδιδε μέγα δεῖπνον ἐν μιᾷ τῶν αἰθουσῶν τοῦ παλατίου· τὸ δεῖπνον τοῦτο ὡς ἔχον σχέσιν πρὸς τὰ προμνημονευθέντα Καλανδικὰ κλητώρια ἐκαλεῖτο δεῖπνον τῶν δώδεκα ἀκκουβίτων (ἀκκουμπιστηρίων τραπεζῶν), συγχρόνως δὲ Τρυγητικὸν καὶ Γοτθικὸν ἀπὸ τῆς παρακολουθούσης βαχχικῆς παραστάσεως ἢ χοροῦ Γότθων προσωπιδοφόρων. Τέσσαρες γελοιασταὶ ἐκλεγόμενοι ἐκ τῶν δύο τοῦ ἱπποδρόμου φατριῶν « φοροῦντες διάφορα προσωπείων εἴδη καὶ γούνας ἀντιστρόφους » καὶ κρατοῦντες ἐν μὲν τῇ μιᾷ χειρὶ ἀσπίδας ἐν δὲ τῇ ἑτέρᾳ ῥαβδία, ἐφώρμων ἐν ὡρισμένῳ συνθήματι ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ βασιλικοῦ γεύματος καὶ διὰ τῶν ῥαβδίων πλήττοντες τὰς ἀσπίδας πολεμικῶς περιεστρέφοντο χορεύοντες καὶ ᾄδοντες βαρβαρικά τινα ᾄσματα. Τὰς ᾀδομένας λέξεις διέσωσεν ὁ Πορφυρογέννητος, θελήσας ὅμως νὰ τὰς ἑρμηνεύσῃ περιέπεσεν εἰς πολλὰ σφάλματα, ἐξ ὧν ὁ σοφὸς **Reiske** εὐλόγως εἰκάζει ὅτι ὁ Ῥωμαῖος αὐτοκράτωρ ἠπατήθη ὑπὸ ἀμαθοῦς ἢ κακοβούλου ἑρμηνέως· αἱ λέξεις αὗται εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον διεφθαρμέναι λατι-

---

Εἶτα δασυνόμενον ἑρμηνεύεται ὄφις ἡ θήλεια. » Κλήμεντος Ἀλεξανδρείας τὰ εὑρισκόμενα · **Oxonii**, 1715, τόμ. I, σελ. 11.

νικαί, ἐπειδὴ δὲ οὐδείς, ὡς τοὐλάχιστον γινώσκω, ἐπειράθη νὰ ἑρμηνεύσῃ αὐτάς, θέλω προτείνει πιθανήν τινα ἐξήγησιν, εἰδοποιῶν ὅτι τὸ ταπεινὸν τῆς ἐννοίας ἔγκειται ἐν αὐτῇ τῇ φύσει τοῦ μεταξὺ τῶν ἀγρίως προσβλεπόντων ἀλλήλους παλαιστῶν γελοίου διαλόγου.

Εἰσερχόμενοι οἱ Γότθοι χαιρετῶσι τοὺς παρισταμένους οὕτω.

Α. Χαίρετε, καλοί μου γείτονες (1). Ἅγια.
Β. Χαρούμενοι οἱ ἐκλεκτοὶ θεαταὶ τῶν ἀγωνιζομένων. Ἅγια.
Γ. Ὥραν καλήν, ὦ σαλπιγκταί.
Δ. Καλὴν ἀγάπην, ὦ σοφοὶ καὶ σεσωσμένοι (2).

Πρὸς ἀλλήλους δὲ ἀποτεινόμενοι λέγουσι ταῦτα.

Α. Ὁ θεὸς ὁ θεὸς νὰ σὲ ἐλεήσῃ. Νανά.
Β. Κράκτα τοῦ δαίμονος, τῶν δαιμόνων καὶ τῶν δαιμονικῶν πνευμάτων. Νανά.
Γ. [Σὺ εἶσαι] κράκτης τῶν δαιμόνων καὶ τῶν πνευμάτων. Νανά.
Δ. Σὺ μαργαρίτης τοῦ στρατοῦ; βληχᾶσαι (φλυαρεῖς)!
Ὅλοι ὁμοῦ—Νικάτω ὁ στρατός. Νανά.

Ἑτοιμαζόμενοι δὲ εἰς συμπλοκὴν ψάλλουσι τὸ ἑξῆς πολεμικὸν ᾆσμα «Ὁ Ἐζεκίας ἐν τοῖς πολέμοις καθοπλισάμενος Ἀσσυρίοις· Ἀνανά· τὴν ἐλπίδα καὶ μόνην ἔχων Θεοῦ τοῦ φιλανθρώπου· Νανά· πάντα ὑπέταξεν ἔθνη καὶ ἀθέων τὴν τυραννίαν·

---

(1) Γαύζας βόνας βιχηδίας (gaudeas, bonae viciniae). γαυδέντες ἐλχηδόνιδες ἐν κέρτυς (gaudentes electi venientes in certantes)· βόνα ὅρα τουτουβάντες (bona hora tibiantes)· βόνα ἀμόρε ἐπισκίαντες ἴδε σαλβάτους (bona amore ἐπὶ scientes idem salvatus).

(2) Δέους, δέους, σεβακιβὰ (deus, deus, σὲ vaciva)· δαιμονογυγγύβελε (δαιμονο-jubilum), γυβίλους, γυβέλαρες (jubilum, jubi[lum] lares). Τοῦ γέγδεμα δὲ τούλδελε (tu gemma tuldi? Bele!) Νικάτω τοῦλδο (νικάτω tuldum).

Ἄγια. Ὁ σωτήρ, ἀγαθοὶ δεσπόται· Νανά· πάντα ἐχθρόν σας δουλώσει πρὸ τῶν ποδῶν σας. » Μετὰ τοῦτο ἐπαναλαμβάνοντες δὶς τὴν ἐπῳδὸν [Ζήτω] τὸ κράτος (1), ἀποστρέφουσιν ἀλλήλους οὕτω « σὺ πολεμιστής; αἴ, αἴ, στρέψον εἰς τὰ ὀπίσω! » (2), καὶ ἐπὶ τέλους ἐν τῷ ἐνηχήματι Νανὰ συμπλέκονται κραυγάζοντες « σπαθὶ (θάνατος) εἰς σᾶς, ὦ κατηραμένοι! » (3).

Ἐνῷ δὲ οἱ Γότθοι μάχονται, οἱ ψάλται ᾄδουσι διάφορα νικητήρια ᾄσματα ὑπὲρ τῶν αὐτοκρατόρων, μετὰ τὸ πέρας τῶν ὁποίων οἱ μαΐστορες λέγουσι πρὸς τοὺς Γότθους « ἀμφότεροι εἰς παράστασιν », (4) οὗτοι δὲ ἐκτελοῦντες τὸ μουσικὸν νεῦμα περιστρέφονται κυκλικῶς πλήττοντες τὰς ἀσπίδας καὶ κραυγάζοντες τοὺλ, τοὺλ (5), ἐνῷ οἱ μαΐστορες συμπληροῦσι τὸ ᾀσματικὸν ἀλφαβητάριον. Αἱ αὐταὶ δὲ σκηναὶ ἐπαναλαμβάνονται μέχρι τέλους, ὅτε οἱ παριστῶντες τοὺς Γότθους Πράσινοι καὶ Βένετοι χορεύοντες ἐξέρχονται ἐκ δύο ἀντιθέτων ἐξόδων τῆς αἰθούσης (6).

Τίς ὁ λόγος τῆς τοιαύτης διακωμῳδήσεως τῶν Γότθων ἐν ἐποχῇ μάλιστα καθ' ἣν οὔτε Γότθοι ἔμενον πλέον ἐν Βυζαντίῳ, οὔτε αὐτὸς ὁ τῶν αὐτοκράτορων πολυμαθέστερος Πορφυρογέννητος ἠννόει τὰς ἀποτελούσας τὸ Γοτθικὸν ᾆσμα λατινικὰς λέξεις; Πάντες γινώσκουσι τὸν ἐνθουσιασμὸν μεθ' οὗ οἱ Γότθοι ἀσπασθέντες τὸν Ἀρειανισμὸν ἐξήπλωσαν αὐτὸν ἀνὰ

---

(1) Ἴβερ-ἰβερίεμ [imper(ium)imperium].

(2) Τοῦ ἰγγέρουα· γεργερεθρῶ (tu in guerra· ἔγειρε in retro).

(3) Σικαδίασε περετούρες (sica διὰ σᾶς perituri).

(4) Ἀμπααττῶ (amb acto=ἀμφότεροι εἰς ἄκτον (παράστασιν).

(5) Πιθανῶς ἐκ τοῦ tuldum, ἢ κατὰ Πορφυρογέννητον ἐκ τοῦ pultum=τροφή. Παρὰ τῷ ἑλληνικῷ λαῷ πούλ, πούλ, σημαίνει πρόσκλησιν κατοικιδίων ζώων καὶ ἰδίως ὀρνίθων πρὸς διανομὴν τροφῆς.

(6) Πορφυρογέννητος Α, 83.

πᾶσαν σχεδὸν τὴν βόρειον καὶ τὴν μεσημβρικὴν Εὐρώπην (1)· ἐπίσης δὲ γινώσκεται ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ Κωνσταντίνου Κωνστάντιος οὐδόλως μιμηθεὶς τὸν πατέρα αὐτοῦ ἐν τῇ κατὰ τῶν Αρειανῶν καταφορᾷ, ἀνέδειξε τὴν αἵρεσιν ἐπίσημον οὕτως εἰπεῖν θρησκείαν τοῦ κράτους λυσσωδῶς καταδιώξας μάλιστα καὶ τοὺς ἐπιζήσαντας τοῦ Ἀρείου ἐχθρούς. Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Κωνσταντίου τούτου ἀναφαίνονται τὰ πρῶτα ἴχνη τοιούτων ἐπιτραπεζίων κωμῳδιῶν ὡς τὸ προμνημονευθὲν Γοτθικὸν δεῖπνον· καὶ ἀγνοοῦνται μὲν ἀκριβῶς ὁποῖαι αἱ παραστάσεις τῶν μίμων, πρὸς οὓς ὁ τοσοῦτον κατηφὴς καὶ σκυθρωπὸς βασιλεὺς ἠρέσκετο νὰ συμπαίζῃ (2), γινώσκοντες ὅμως ὅτι τὰς ἐπιτραπεζίους ταύτας κωμῳδίας πολὺ ἠγάπα καὶ ὁ τοσοῦτον μισοθέατρος Ἰουλιανός, καὶ ὅτι ὁ μὲν χρόνος αὐτῶν ἦν ὁ αὐτὸς περίπου τῆς παραστάσεως τοῦ Γοτθικοῦ δείπνου (3), ἀντικείμενον δὲ ἡ διακωμῴδησις τοῦ χριστιανισμοῦ (4), δυνάμεθα μετὰ πολλῆς πιθανότητος νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι καὶ ἐν τῷ

---

(1) «Τὴν μὲν Ἀρείου αἵρεσιν, ἐπείπερ οἱ Γότθοι καὶ Οὐσίγοτθοι καὶ Οὐάνδαλοι καὶ Γήπιδες, Ἀρειανοὶ ὄντες πάσης τῆς δύσεως ἐκράτουν·» Κυρίλλου Σκυθοπολίτου βίος τοῦ ἁγίου Σάββα (ἐν Cotelerii monumenta, σελ. 344.

(2) Ὀλυμπιοδώρου ἀποσπάσματα (Historici Graeci minores I, σελ. 459).

(3) «Εἴργω τῶν θεάτρων ἐμαυτὸν ὑπ' ἀβελτηρίας, οὐδ' εἴσω τῆς αὐλῆς παραδέχομαι τὴν θυμέλην, ἔξω τῆς νεομηνίας τοῦ ἔτους» Μισοπώγων, (Juliani Opera ἐκδ. Hertlein, II, σελ. 436.)

(4) Σελ. μς'. Τοιαῦται ἐπιτραπέζιοι διακωμῳδήσεις τῶν εἰκονολατρῶν θὰ ἦσαν καὶ αἱ ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Κοπρωνύμου, ἀφοῦ ὁ ἄλλως τὰ τῶν εἰκονομάχων φρονῶν πατριάρχης Κωνσταντῖνος μετὰ πολλῆς δυσκολίας ἐπείσθη «κιθαρῳδιῶν ἀνέχεσθαι ἐν τῇ βασιλικῇ τραπέζῃ» Θεοφάνης, 6257. Περὶ τούτων πλειότερα ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἐπιτραπεζίων λόγων τοῦ πατριάρχου Νικολάου τοῦ Μυστικοῦ.

ἐπιτραπεζίῳ θεάτρῳ τοῦ Κωνσταντίου διεκωμῳδεῖτο ἡ ἀντίπαλος τοῦ ἀρειανισμοῦ θρησκεία· ἂν δὲ τοῦτο παραδεχθῶμεν, φυσικῶς ἐξάγεται ὅτι ἡ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀρειανίζοντος βασιλέως θριαμβεύσασα ὀρθοδοξία ἀντεκδικουμένη τὴν ὕβριν ἐπενόησε τὴν κωμῳδίαν τοῦ Γοτθικοῦ δείπνου, ἥτις μετὰ τὴν τελικὴν τοῦ λαοῦ τούτου μετανάστευσιν ἀποβαλοῦσα τὸν θρησκευτικὸν χαρακτῆρα παρέμεινεν ἐν τῇ αὐλῇ ὡς ἁπλῆ ἀνάμνησις τοῦ φοβεροῦ τῆς ἐκκλησίας πολεμίου, διότι ἄλλως εἶναι δυσεξήγητον πῶς οὕτως οἱ βυζαντινοὶ ἐνέπαιζον τοὺς παλαιοὺς αὐτῶν μισθοφόρους, ἀφοῦ μάλιστα ἐκ τοῦ αὐτοῦ Πορφυρογεννήτου γινώσκομεν ὅτι οἱ μισθοφόροι Σάρδοι εὐφήμουν τοὺς βασιλεῖς ψάλλοντες ὕμνους ἐν καθαρᾷ ἑλληνικῇ γλώσσῃ (1).

Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει κλίνω ν' ἀποδεχθῶ ὅτι τὰ ἐν τῷ Γοτθικῷ δείπνῳ ἀναφερόμενα ἐνηχήματα Ἀνανά, Νανά, Ἅγια εἶναι λείψανα τῆς παλαιᾶς Ἀρειανῆς μουσικῆς, ἥτις ἕνεκα τῶν προεκτεθέντων λόγων ἐξ ἀνάγκης παρεδέχθη ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας· εἰς τοῦτο δὲ πείθουσι καὶ οἱ ἑξῆς λόγοι.

Πρῶτος καὶ κυριώτατος, αὐτὸ τὸ Γοτθικὸν Νεῦμα τῶν Ἰταλῶν, Ἄγγλων, Γάλλων καὶ Ἱσπανῶν διατηρῆσαν ἁπάσας τὰς ὀνομασίας τῶν ἤχων, ἐνηχημάτων καὶ τοσούτων ἄλλων τοῦ μουσικοῦ τόνου ὑποδιαιρέσεων (2).

Δεύτερος· αὐτοὶ οἱ χαρακτῆρες ἢ τὰ λεγόμενα γράμματα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν μουσικῆς οὐδεμίαν σχέσιν ἔχοντα οὔτε πρὸς τὴν ἑλληνικὴν οὔτε πρὸς ἄλλην γνωστὴν ἀλφάβη-

---

(1) Πορφυρογέννητος, Β, κεφ. 43.

(2) Ὁ Fétis διὰ μακρῶν ἰσχυρίζεται ὅτι τὸ Neuma τοῦτο μετήχθη ἐν τῇ Δυτικῇ Εὐρώπῃ ἐκ Βυζαντίου διὰ τῶν Γότθων (Histoire dela Musique IV, σελ. 181-195).

τον, ἀλλὰ μόνον πρὸς τὰ σημεῖα τῆς λεγομένης δημοτικῆς γραφῆς τῶν Αἰγυπτίων (1)· περιττὸν δὲ νὰ ὑπομνήσω ὅτι ὁ Ἄρειος ἦν Ἀλεξανδρεύς. Παραδόξως ὁμοία παράδοσις περὶ τῆς Αἰγυπτιακῆς ἀρχῆς τῶν μουσικῶν χαρακτήρων ἐπεκράτησε καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς βυζαντινοῖς μουσικοδιδασκάλοις, ὡς πειθόμεθα ἐκ τοῦ ἑξῆς σημειώματος ἀντιγραφέντος ὑπὸ Χρυσάνθου ἐξ ἀγνώστου ἡμῖν μουσικῆς πραγματείας· « Πτολεμαῖος ὁ βασιλεὺς εὑρὼν τοὺς ἤχους συγκεχυμένους καὶ διακεχωρισμένους, προστάξας τοὺς σοφοὺς τῶν Ἑβραίων ἄνδρας, μετεγλώττισαν τὴν Ἑβραϊκὴν γραφὴν εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ συντάξαντες πάντα τὰ μέλη τῶν ἤχων ἐποίησαν ἐξ αὐτῶν βιβλίον καλούμενον Μουσικόν, ἐξ οὗ τῆς Παπαδικῆς ἡ πᾶσα τέχνη ἐγνωρίσθη· ὃ σὺν ἄλλοις πολλοῖς ὑπὸ τῶν ἀθέων βαρβάρων ἐνεπρήσθη. » Ὁ ἐκδότης μὴ ἀναφέρων τὴν πηγήν, ἁπλῶς ἐπισημειοῖ ἑρμηνευτικῶς ταῦτα· « ἀναβιβάζουσιν οἱ με-

---

(1) Fétis, I, σελ. 296, καὶ IV, σελ. 27.

Ὡς γνωστὸν οἱ ἀποτελοῦντες τὴν μουσικὴν κλίμακα (gamme) χαρακτῆρες διακρίνονται παρὰ μὲν τοῖς λατίνοις διὰ τῶν ἑξῆς συλλαβῶν Ut, re mi, fa, sol, la, παρ' ἡμῖν δὲ διὰ τῶν Πα, βου, γα, δι, κε, ζω, νη· καὶ αἱ μὲν λατινικαὶ συλλαβαὶ ἐγνώσθη ὅτι ἐλήφθησαν ἐκ τῶν διὰ κεφαλαιωδῶν γραμμάτων σημειουμένων λέξεων τοῦ παλαιοῦ τούτου εἰς τὸν ἅγιον Ἰωάννην τὸν Πρόδρομον ὕμνου.

Ut queant laxis Resonare fibris
Mira gestorum Famuli tuorum
Solve pollutti Labii reatum.

Καθὰ λέγεται, αἱ τῆς ἡμετέρας μουσικῆς συλλαβαὶ ἐφευρέθησαν ἐν ἀρχῇ τῆς παρούσης ἑκατονταετηρίδος, οὖσαι αὐτὰ τὰ τῆς ἑλληνικῆς ἀλφαβήτου γράμματα, προστεθέντος χάριν εὐφωνίας ἐν μὲν τῇ πρώτῃ συλλαβῇ τοῦ Π, ἐν τῇ πέμπτῃ τοῦ Κ καὶ ἐν τῇ ἑβδόμῃ τοῦ Ν· εἰς διασάφησιν ὅμως τούτου ἀπαιτοῦνται θετικώτεραί τινες ἀποδείξεις.

ταγενέστεροι συγγραφεῖς τὴν μέθοδον καὶ τοὺς χαρακτῆρας τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς ἕως εἰς τοὺς χρόνους Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου βασιλέως Αἰγύπτου, τουτέστι 285 ἔτη πρὸ τῆς Σωτηρίου ἐποχῆς.» Ἀγνοῶ εἰς τί βασιζόμενος ἑρμηνεύει οὕτως ὁ Χρύσανθος τὴν ἄνω περικοπήν, τὸ βέβαιον ὅμως εἶναι ὅτι καὶ ἑτέρα παλαιὰ μουσικὴ βίβλος ἀποδιδομένη εἰς αὐτὸν τὸν Ἰωάννην Δαμασκηνὸν ὁμολογεῖ τὴν Αἰγυπτιακὴν ἀρχὴν τῶν μουσικῶν τούτων χαρακτήρων, θεωροῦσα ὡς ἐφευρετὴν Π τ ο λ ε μ α ῖ ο ν τ ὸ ν μ ο υ σ ι κ ό ν (1).

Τρίτος· αὐτὴ ἡ λειτουργικὴ βίβλος Ὀκτώηχος, ἥτις εὐλόγως ὑπὸ πολλῶν θεωρεῖται ὡς αὐτὴ ἡ Θάλεια ἐπὶ τὸ ὀρθοδοξότερον διερρυθμισμένη (2)· ὡς προερρέθη, τὸ κυριώτατον τῆς Ὀκτωήχου τμῆμα καταλαμβάνουσιν οἱ ὀκτὼ Τριαδικοὶ Κανόνες, ἤτοι ὕμνοι ψαλλόμενοι εἰς αἶνον τῆς ἑνιαίας καὶ ἀμερίστου τριαδικῆς θεότητος· τῶν Κανόνων τούτων οἱ μὲν τρεῖς (1, 3, 4) φέρουσι τὸ ὄνομα τοῦ Μητροφάνους, οἱ δὲ ὑπόλοιποι πέντε εἶναι ἀνώνυμοι. Ὡς γνωστόν, μία τῶν κυριωτέρων τοῦ Ἀρείου δοξασιῶν ἦν ἡ ἀναίρεσις τοῦ χριστιανικοῦ δόγματος τῆς ἐν Τριάδι ἡνωμένης μιᾶς θεότητος· ἐπὶ τῷ πνεύματι δὲ τούτῳ ἦσαν πιθανῶς συντεταγμένοι πλὴν τῆς Θαλείας καὶ οἱ ἄλλοι τῶν Ἀρειανῶν ὕμνοι, ὡς πληροφορούμεθα καὶ ἐκ τῆς ἑξῆς κατὰ τῶν ὀρθοδόξων ᾀσματικῆς προκλήσεως τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ὀπαδῶν τῆς νέας θρησκείας «Ποῦ εἰσὶν οἱ λέγοντες τὰ τρία μίαν δύναμιν;» (3).

Ὁ ἀναγινώσκων τοὺς ἀνωνύμους Τριαδικοὺς Κανόνας ἀνα-

---

(1) Παρὰ Τζέτζῃ Altgriechische Musik, σελ. 131 σημ.

(2) Journal des Savants, 1876 (ἄρθρον τοῦ κ. Miller περὶ ἑλληνικῆς ὑμνογραφίας, σελ. 420.)

(3) Σωκράτους ἐκκλ. ἱστορία ΣΤ', κεφ. 3.

γνωρίζει ὅτι οὗτοι ἐποιήθησαν οὐχὶ ἐν στιγμῇ χαρᾶς καὶ θριάμβου, ἀλλ' ἐν ἐποχῇ κινδύνου καὶ διωγμοῦ, διότι ἀναφέρονται ἐπήρειαι, κακώσεις, ἐχθροί, πονηραὶ βουλαὶ τῶν ἀντικειμένων, ταπείνωσις, ζοφερὰ κακοπραγία καὶ τὰ τοιαῦτα, ἡ δὲ ὑμνουμένη Τριάς, ἡ πρώην οὕτω καὶ νῦν ἀσύγχυτος καὶ ἀδιαίρετος ἱκετεύεται νὰ οἰκτείρῃ τοὺς τεθλιμμένους αὐτῆς λάτρεις καὶ λάμψῃ εἰς τὰς καρδίας τῶν ὑμνητῶν αὐτῆς. Τὸ δόγμα τῆς « Τριττῆς καὶ μιᾶς φύσεως τῆς Θεότητος, τῆς τριφεγγοῦς Θεαρχικῆς Μονάδος, τῆς Μονάρχου Τριάδος, τῆς ἀδιαιρέτου Τριάδος Μοναρχίας » οὐ μόνον ἐν ἑκάστῳ στίχῳ ἐπαναλαμβάνεται ἀλλὰ καὶ αὐτὰς τὰς ἀκροστιχίδας τῶν κανόνων ἀποτελεῖ. Χάριν τῶν μὴ ἐχόντων πρόχειρον τὴν Ὀκτώηχον παρατίθημι περικοπάς τινας. « Μονάδος ἀρχικῆς ἀσύγχυτα τρία πρόσωπα ἀνυμνοῦμεν ὡς ἰδικῶς ἔχοντα καὶ μεριστῶς τὰς ὑποστάσεις, ἀλλ' οὖν ἡνωμένα καὶ ἀμέριστα ἕν τε βουλῇ καὶ δόξῃ καὶ θεότητι... Ἡ φυσικὴν συναΐδιον δόξαν προβαλλομένη, μοναρχικωτάτη Τριὰς ἁγία, τοὺς ἀνυμνοῦντας ὀρθοδόξως σε πίστει τῆς σῆς δόξης ἰδεῖν καταξίωσον ἄναρχον καὶ μίαν αὐγὴν τὴν τρισήλιον... Ἀπρόσιτε Τριάς, συναΐδιε, συνάναρχε Θεαρχία, ἡ ἀπαράλλακτος ἐν πᾶσι, πλὴν τῶν φωσφόρων ἰδιοτήτων, πᾶσαν πονηρὰν κατάργησον τῶν ἀντικειμένων βουλὴν καὶ ἐνόχλησιν τῶν δαιμόνων... Λάμψον ταῖς καρδίαις, τρισήλιε Θεότης, τῶν ὑμνούντων σε τῷ τριλαμπεῖ φωτί σου... Τριὰς πρώην οὕτω καὶ νῦν, οἰκτείρησον τοὺς δούλους σου... Δέσποτα Θεὲ ἐπίβλεψον οὐρανόθεν, ἴδε τὴν ἡμῶν ταπείνωσιν ὡς οἰκτίρμων καὶ σπλαγχνίσθητι, φιλάνθρωπε πανάγαθε· οὐδαμόθεν γὰρ ἐλπίζομεν... διὸ γενοῦ μεθ' ἡμῶν καὶ οὐδεὶς καθ' ἡμῶν... Πάτερ καὶ Υἱὲ σὺν Πνεύματι τῷ ἁγίῳ, βλέψον εἰς ἡμᾶς τοὺς πίστει σε προσκυνοῦντας καὶ δοξάζοντας τὸ κράτος σου, εὐ-

σπλαγχνε, σὺν τοῖς πυρίνοις οἱ πήλινοι· ἄλλον γὰρ πλὴν σοῦ οὐκ οἴδαμεν, καὶ βόησον τοῖς ὑμνοῦσί σε· Ἐγώ εἰμι μεθ' ὑμῶν, καὶ οὐδεὶς καθ' ὑμῶν... Συναΐδια τρία πρόσωπα δοξάζομεν, ἕνα δὲ Κύριον, σὲ τὴν θείαν φύσιν, διαιροῦντες ἁπλῶς καὶ συνάπτοντες· καὶ πιστῶς βοῶμεν· Θεαρχικὴ Τριὰς ἁγία, τοὺς σοὺς δούλους ἐκ θλίψεως λύτρωσαι».

Πότε καὶ ὑπὸ τίνος ἐγράφησαν οἱ Τριαδικοὶ οὗτοι ὕμνοι εἶναι ἄγνωστον, ὅτι ὅμως ἐποιήθησαν οὐ μόνον πρὸ τοῦ Δαμασκηνοῦ, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς Ε' ἑκατονταετηρίδος πειθόμεθα ἐκ τοῦ ἑξῆς τεκμηρίου· μοναχός τις Θεόδουλος ἀκμάσας, ὡς μὲν ἄλλοι λέγουσιν, ἐν ἀρχῇ τῆς προειρημένης ἑκατονταετηρίδος, κατ' ἄλλους ὅμως περὶ τὰ τέλη αὐτῆς (492), συνέγραψεν ἁπλοϊκήν τινα ἱστορίαν περὶ τῆς ἀρχῆς ἁπάντων τῶν τότε γνωστῶν ἐκκλησιαστικῶν ᾀσμάτων· κατ' αὐτὸν οὐδεὶς ἄνθρωπος ἔγραψε τὸν ἐλάχιστον τῶν ὕμνων τούτων, μόνον δέ τινες ἐνάρετοι μοναχοὶ ὑπὸ θείας τιμηθέντες ὀπτασίας εἶδον κατὰ καιροὺς ἀγγέλους κρατοῦντας θείους κώδικας περιέχοντας τὰ ᾄσματα ταῦτα καὶ ἐξαιρετικῶς ἐπιτρέποντας εἰς τοὺς θεόπτας τούτους ἀσκητὰς νὰ λάβωσιν ἀντίγραφα τῶν κωδίκων· ἀλλ' ὁ Θεόδουλος οὔτε τὰ ὀνόματα τῶν ἀντιγραφέων δύναται νὰ φανερώσῃ λέγων «Καὶ τὸ μὲν πόθεν ἐξεδόθησαν βούλομαι ὡς ἤκουσα φράζειν, περὶ δὲ τὸ ἐκ τίνος, εἴπερ αἱρῶ ἐρεῖν, οὐ τολμῶ, ὅρκου κλειδὶ κλείσας τὰ χείλη μου μὴ ἐκφάναι τούτου τὸ ὄνομα». Ἀκούσωμεν δὲ τὸν αὐτὸν διηγούμενον καὶ τὴν ἀρχὴν τῶν Τριαδικῶν ὕμνων «Ἄλλοτε, μετ' οὐ πολλὰς ἡμέρας (λέγει μυστηριώδης μοναχὸς) μετὰ τὸ ψάλλειν τὸν ὄρθρον μου πεσὼν ἐκοιμήθην μικρόν, καὶ ἀφυπνισθεὶς ὁρῶ νοεροῖς ὀφθαλμοῖς ἀετὸν μέγιστον λίαν ἱστάμενον ἐπὶ τὸν ἀέρα, οὗ τὸ κάλλος ἀμήχανον καὶ ἡ δόξα ἀνεκλάλητος, σκιάδιον μετὰ σταυροῦ κείμενον ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ὡς ἐπὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἱκανῶς ἐξαπλοῦντα τὰς πτέρυγας αὐ-

τοῦ, εἶτα καὶ ἀκούω ἐξ αὐτοῦ φωνὴν νοεράν, ἧς ἄφατος ἡ ἡδονή, λέγουσαν οὕτως—Σπεῦσον γράφε με ἐν τρισὶ προσώποις ἕνα Θεόν. Ταῦτα εἰς νοῦν λαβὼν καὶ μνησθεὶς τῶν προειρημένων, εἰλήφειν λίαν τοῦ γράφειν ἐπιμελῶς τε καὶ ἀδιστάκτως » (1).

Ἀλλ' ἆρά γε εἶναι ὅλως ἀσύστατος ἡ παράδοσις ἡ εἰς τὸν Δαμασκηνὸν ἀποδίδουσα τὴν Ὀκτώηχον; Ἐνῷ ἀπορῶν πειστικοῦ τινος τεκμηρίου ἀπέκλινον μᾶλλον εἰς ἀπόρριψιν τῆς παραδόσεως, ὁ πολυμαθὴς φίλος μου Κ. Μάμουκας, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα διεγείρει ἐν τῇ καρδίᾳ μου τοσαῦτα σεβασμοῦ καὶ εὐγνωμοσύνης αἰσθήματα, πληροφορηθεὶς τοὺς ἐνδοιασμούς μου ἐπῆλθεν ἀρωγὸς τῆς περὶ Δαμασκηνοῦ παραδόσεως ταύτης· νέος ποτὲ ὁ ἀξιάγαστος πρεσβύτης μελετήσας καὶ τὸ ἐκκλησιαστικὸν τοῦτο ζήτημα κατώρθωσε ν' ἀνακαλύψῃ αὐτὸ τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ Δαμασκοῦ ἁγίου ΙΩΑΝΝΟΥ κρυπτομένου ἐν τῇ ἀκροστιχίδι τῶν μετὰ τὰ Στιχηρὰ Ἀναστάσιμα παρεντιθεμένων ἐν ἑκάστῳ ἤχῳ Δοξαστικῶν Θεοτοκίων, κατὰ τὴν ἑξῆς τάξιν.

Ἰδοὺ πεπλήρωται ἡ τοῦ Ἡσαΐου πρόρρησις (ἦχος α.)
Ὢ θαύματος καινοῦ πάντων τῶν πάλαι (ἦχος β.)
Ἀσπόρως ἐκ θείου πνεύματος (ἦχος γ.)
Νεῦσον παρακλήσεσι σῶν ἱκετῶν (ἦχος δ.)
Ναὸς καὶ πύλη ὑπάρχεις (πλ. α.)
Ὁ ποιητὴς καὶ λυτρωτής μου (πλ. β.)
Ὑπὸ τὴν σήν, δέσποινα (ἦχος βαρύς).

---

(1) Θεοδούλου μοναχοῦ διήγησις περὶ τῶν ὕμνων πῶς θεόθεν δεδώρηνται (Κῶδιξ ἐν τῇ Μαρκιανῇ βιβλιοθήκῃ, cl. II, cod. Graec. 148, φ. 6-7). Τὸν Θεόδουλον τοῦτον ὁ Ἁρλέσιος θεωρεῖ ὡς τὸν ὁμώνυμον πρεσβύτερον τῆς Κοίλης Συρίας (Fabricii Bibl. Graeca, IX, 716-717).

Ἡ εὐφυὴς αὕτη τοῦ κ. Μάμουκα ἀνακάλυψις ὑποστηρίζεται καὶ ὑπ' αὐτῆς τῆς ἱστορίας. Ὡς γνωστὸν ὁ εἰκονομάχος βασιλεὺς Κωνσταντῖνος Ε', πρὸς ὃν τοσοῦτον γενναίως ἐν ὀνόματι τῆς ὀρθοδοξίας ἠγωνίσθη ὁ Δαμασκηνός, διεκρίθη διὰ τὴν πρὸς τὴν Θεοτόκον περιφρόνησιν αὐτοῦ ἀποκαλῶν ταύτην, κατὰ τὸν Νεστόριον Χριστοτόκον, καὶ ἀπαλείψας ἐκ τῶν ὕμνων τὸ ὄνομα τῆς Θεομήτορος ὡς Ἀειπαρθένου ἐτιμώρει τοὺς κατὰ συνήθειαν ἁπλῶς τὸ ὄνομα τῆς Θεοτόκου ἐπικαλουμένους· τὰ Δοξαστικὰ δὲ ταῦτα Θεοτοκία τοῦ Δαμασκηνοῦ εἶναι οὕτως εἰπεῖν ἡ ὀρθόδοξος ἀπάντησις πρὸς τὰς αἱρετικὰς ταύτας καινοτομίας καὶ ἐπίκλησις τῆς βοηθείας τῆς Ἀειπαρθένου Μητρὸς ὑπὲρ τῶν χάριν αὐτῆς διωκομένων, ὡς δηλοῦται ἐκ τῶν ἑξῆς περικοπῶν. «Ἰδοὺ πεπλήρωται ἡ τοῦ Ἡσαΐου πρόρρησις. Παρθένος γὰρ ἐγέννησας, καὶ μετὰ τόκον ὡς πρὸ τόκου διέμεινας.... Νεῦσον παρακλήσεσι σῶν οἰκετῶν, Πανάμωμε, παύουσα δεινῶν ἡμῶν ἐπαναστάσεις, πάσης θλίψεως ἡμᾶς ἀπαλλάττουσα· σὲ γὰρ μόνην ἀσφαλῆ καὶ βεβαίαν ἄγκυραν ἔχομεν καὶ τὴν σὴν προστασίαν κεκτήμεθα. Μὴ αἰσχυνθῶμεν, Δέσποινα, σὲ προσκαλούμενοι. Σπεῦσον εἰς ἱκεσίαν τῶν σοὶ πιστῶς βοώντων· Χαῖρε Δέσποινα, ἡ πάντων βοήθεια, χαρά, καὶ σκέπη καὶ σωτηρία τῶν ψυχῶν ἡμῶν» (1).

---

(1) «Ἀγαγὼν δὲ ὁ βασιλεὺς τὸν πατριάρχην λέγει· Ἄρτι τί ἡμᾶς βλάπτει, ἐὰν λέγωμεν τὴν Θεοτόκον Χριστοτόκον;» Θεοφάνης 6255· «πανταχοῦ μὲν τὰς πρεσβείας τῆς ἁγίας Παρθένου καὶ Θεοτόκου καὶ πάντων τῶν ἁγίων ὡς ἀνωφελεῖς καὶ ἀγράφως ἀποκηρύττων·» ὁ αὐτὸς 6258. «Καὶ εἴπου τις συμπίπτων ἢ ἀλγῶν τὴν συνήθη τοῖς Χριστιανοῖς ἀφῆκε φωνὴν τό, Θεοτόκε βοήθει, ἢ παννυχεύων ἐφωράθη... ὡς ἐχθρὸς τοῦ βασιλέως ἐκολάζετο καὶ ἀμνημόνευτος ὠνομάζετο.» 6259.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω δηλοῦται ὅτι ἡ νῦν γινωσκομένη Ὀκτώηχος εἶναι ἄθροισμα ὕμνων ποιηθέντων ἐν τῇ Δ' καὶ Ε' ἑκατονταετηρίδι, καὶ ὅτι ὁ προσθέσας τὰ Θεοτοκία Ἰωάννης, ἂν ἦναι ὁ Δαμασκηνός, ἐσεβάσθη τοὺς πρὸ αὐτοῦ ὑπ' ἄλλων ποιηθέντας Τριαδικοὺς Κανόνας, ὡς καὶ τὰ τοῦ πατριάρχου Ἀνατολίου Στιχηρά· ἂν δὲ εἰκώδιτερον ἐξετάσωμεν τοὺς Κανόνας τούτους, δυνάμεθά πως νὰ ορίσωμεν καὶ τὸν χρόνον τῆς πρώτης αὐτῶν ἐπεξεργασίας. Ὡς προερρέθη, τρεῖς τούτων φέρουσι τὸ ὄνομα Μητροφάνους τινός, τὸν ὁποῖον ἀγνοῶ πόθεν ὁ πολυμαθὴς Ἀλλάτιος ὁρμώμενος θεωρεῖ ὡς τὸν ὁμώνυμον Σμύρνης ἐπίσκοπον, ποιήσαντα πλὴν τῶν φερόντων τὸ ὄνομα αὐτοῦ καὶ τοὺς ἄλλους πέντε ἀνωνύμους (1). Ὁ Σμύρνης Μητροφάνης, σύγχρονος τῷ Φωτίῳ (858—870), ὑπ' οὐδενὸς ὀνομασθεὶς μελῳδός, ἔγραψε μόνον διατριβάς τινας κατὰ Μανιχαίων, ἀνεκδότους ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Βατικανοῦ (2). Ἐν τούτοις παλαιὸς κῶδιξ ἀντιγραφεὶς ἐν τῇ ΙΕ' ἑκατονταετηρίδι ἐξ ἄλλου ἀρχαιοτέρου ἐπιγράφει ἅπαντας τοὺς Κανόνας τούτους εἰς Μητροφάνην, τὸν πρῶτον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἱστορικὸν πατριάρχην (3), διὰ τῶν εὐχῶν τοῦ ὁποίου νικήσας ὁ μέγας Κωνσταντῖνος τὸν Λικίννιον, ἰδιαζόντως ἐσεβάσθη καὶ ἐτίμησεν αὐτόν. Ὁ Μητροφάνης οὗτος σύγχρονος τῷ Ἀρείῳ, δὲν παρευρέθη ἕνεκα βαθυτάτου γήρως (4) εἰς τὴν κατὰ

---

(1) « Triadicorum Canonum, qui pro tonorum numero sunt octo, auctor est Metrophanes episcopus Smyrnaeus. » De libris et rebus ecclesiasticis Graecorum, Parisiis 1641, σελ. 67.

(2) Fabricii Bibliotheca Graeca, XI, σελ. 700.

(3) « Κανόνες εἰς τὴν ἁγίαν καὶ ὁμοούσιον Τριάδα, ποίημα τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου Μητροφάνους ». Ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ ἁγίου Μάρκου cl. 11, cod. 126 (πρώην Νανιανὸς κῶδιξ ὑπ' ἀριθμὸν 182).

(4) « Ἐκεῖνος γὰρ ἐκωλύετο βαθυτάτῳ γήρᾳ, ἐπεὶ αὐτῷ ὁ χρόνος

τοῦ τελευταίου τούτου συγκροτηθεῖσαν ἐν Νικαίᾳ Α' οἰκουμενικὴν σύνοδον, ἀντιπροσωπεύθη ὅμως ὑπὸ τοῦ πρεσβυτέρου Ἀλεξάνδρου τοῦ μετ' οὐ πολὺ διαδεχθέντος αὐτὸν ἐν τῷ πατριαρχικῷ θρόνῳ.

Ἀληθεύει ὅμως ὅτι καὶ ὁ πατριάρχης Μητροφάνης ἐποίησε τοὺς ὀκτώ, ἢ τοὐλάχιστον τοὺς τρεῖς φερωνύμους Τριαδικοὺς Κανόνας; Οἱ τελευταῖοι οὗτοι δὲν ἀναφέρουσιν, ὡς οἱ ἄλλοι πέντε, διωγμοὺς καὶ ταπεινώσεις, ἔχουσιν ὅμως ὡς βάσιν τῆς ὑμνουμένης μιᾶς Τριαδικῆς θεότητος αὐτὸν τὸν παρ' Ἡσαΐᾳ (6, 3) ἀντίφωνον ὕμνον τῶν Σεραφὶμ « ἅγιος ἅγιος ἅγιος Κύριος Σαβαώθ », ῥητῶς μάλιστα καὶ τοῦ μελῳδοῦ τοῦτο λέγοντος ἐν τῇ πέμπτῃ ᾠδῇ τοῦ τρίτου κανόνος « Τὸν ἕνα Κυριάρχην εἰκονικῶς ὡς εἶδεν Ἡσαΐας Θεόν, ἐν τρισὶ προσώποις δοξολογούμενον ἀχράντοις φωναῖς Σεραφίμ, ἀπεστάλη τοῦ κηρύξαι παρευθὺς τρίφωτον οὐσίαν καὶ Μονάδα τρισήλιον ». Ἀλλ' ὁ ἀντίφωνος οὗτος τῶν Σεραφὶμ ὕμνος ἀποτελεῖ, ὡς θέλομεν ἴδει, τὴν βάσιν τοῦ Τρισαγίου « ἅγιος ὁ θεός, ἅγιος ἰσχυρός, ἅγιος ἀθάνατος », ὅστις ἐπὶ πολλὰς ἑκατονταετηρίδας ἐγένετο ἡ πέτρα τοῦ σκανδάλου πάσης πρὸς τοὺς ὀρθοδόξους συνεννοήσεως τῶν Ἀρειανῶν καὶ τῶν ἄλλων αἱρετικῶν. Κατὰ μυστηριώδη παράδοσιν ὁ Τρισάγιος οὗτος ὕμνος ἐγνώσθη μὲν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπὶ τοῦ πατριάρχου Πρόκλου (438) διὰ παιδὸς μετεωρισθέντος εἰς τὸν ἀέρα καὶ ἀκούσαντος τοῦτον ὑπὸ ἀγγέλων ψαλλόμενον (1), ἐκ τοῦ Χρυσοστόμου ὅμως πληροφορούμεθα ὅτι ἐποιήθη ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐπὶ τῆς παν-

---

τοῦ βίου ὑπὲρ τὰ ἑκατὸν ἐξετείνετο ἔτη ». (Φωτίου Βιβλιοθήκη κῶδιξ 88, παρ. καὶ κῶδ. 256). Le Quien Oriens Christianus, I, 206-208.

(1) Ἡ τοιαύτη τοῦ Τρισαγίου ἀποκάλυψις συμπίπτει παραδόξως πρὸς τὴν τότε διαταχθεῖσαν ἀνακομιδὴν τῶν λειψάνων τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου.

τοδυναμίας τῶν Ἀρειανῶν, οἵτινες καταλαβόντες πάσας τὰς ἐκκλησίας ἀπηνῶς κατεδίωξαν τοὺς ὀρθοδόξους· τότε οὗτοι καταφυγόντες εἰς τὰς ἐρήμους καὶ τὰ παρεκκλήσια, πρὸς διατήρησιν τῆς πίστεως ἐποίησαν τὸν ὕμνον τοῦτον, τοῦ ὁποίου ἡ ἐκ τοῦ Ἡσαΐου ἀρχὴ ἦν γνωστὴ εἰς μόνους τοὺς μεμυημένους (1). Ταῦτα συνδεόμενα πρὸς ἄλλα τεκμήρια προσεχῶς ἐκτεθησόμενα ὑποδεικνύουσιν ὅτι καὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ πατριάρχου Μητροφάνους ἐγένετο χρῆσις πρὸς ἁπλῆν διάσωσιν τοῦ ἐξωτερικοῦ γοήτρου τῆς ὀρθοδοξίας.

Οἱαδήποτε καὶ ἂν ἦν ἡ ἐπὶ τῆς Ὀκτωήχου γενομένη ἐπεξεργασία τοῦ ἁγίου Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα οὗτος ἐσεβάσθη τὴν παλαιὰν τοῦ Ἀρείου ἢ μᾶλλον τοῦ Σωτάδου ῥυθμικήν (2). Ὁ συγκρίνων τὴν Ὀκτώηχον πρὸς τὰ παρ' Ἀθανασίῳ φερόμενα τῆς Θαλείας ἀποσπάσματα, παρατηρεῖ ὅτι ἀμφότεραι αἱ λειτουργικαὶ αὗται βίβλοι φέρουσι τὸν τύπον ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ μυστηριώδους ῥυθμοῦ· καὶ πιθανὸν μὲν ὅτι ἡ ῥυθμικὴ αὕτη ἦν ἄλλοτε ἔμμετρος, σὺν τῷ

---

(1) Χρυσοστόμου τὰ Εὑρισκόμενα ἅπαντα ἐκδ. Βενεδικτίνων τόμ. II, σελ. 715.

(2) Ἐν παλαιᾷ ἐπιστολῇ ἀποδιδομένῃ εἰς τὸν ἅγιον Ἰωάννην τὸν Δαμασκηνόν, οὗτος ὁμολογεῖ ὅτι οὐ μόνον ἐσεβάσθη τὴν παλαιὰν ῥυθμικὴν ἀλλὰ καὶ ὅτι οἱ εἰς αὐτὸν ἀποδιδομένοι μουσικοὶ χαρακτῆρες ἐφευρέθησαν ἐν Αἰγύπτῳ «ἤρξαμην τοῦ διδάξαι καὶ ἑρμηνεῦσαι ὑμᾶς τὴν ῥυθμητικὴν ταύτην τέχνην... δίκαιον ἐκλέξασθαι ἀπὸ πάντων καὶ γράψαι τὰ λυσιτελέστερα· καὶ μή μοι λέγε, Τίς ταύτην τὴν ῥυθμητικὴν πεποίηκε καὶ πόθεν ἤρξατο; ἐκ μακρῶν γὰρ τῶν χρόνων καὶ ἀπὸ παλαιῶν μὲν ἐξετέθη... Πτολεμαῖος ὁ μουσικός, ὡς μανθάνομεν, πάντων ἀρχαῖος ἐφεῦρε τοὺς τόνους τούτους». **Tzetzes, Altgriechische Musik**, σελ. 131, σημ. Καὶ τὸ Εἰς τὸν Εὐαγγελισμὸν λειτουργικὸν δρᾶμα τοῦ ἁγίου τούτου ἐγράφη ἐν τῷ αὐτῷ πεζῷ ῥυθμῷ (S. Damasceni Opera ed. Lequien, I, σελ. 690-691).

χρόνῳ ὅμως ἀπολεσθέντος τοῦ μετρικοῦ μυστηρίου, ἥ τε Θάλεια καὶ ἡ Ὀκτώηχος θεωροῦνται πλέον ὡς ἁπλᾶ πεζολογικὰ ἀναγνώσματα, ἢ ὡς ἔλεγε περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὕμνων ἐν γένει ὁ Πλανούδης « σώματα ἔρημα ψυχῆς » (1).

Τέταρτος· αὐτὴ ἡ φύσις τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν μουσικῆς οὖσα κατ' ἐξοχὴν ῥυθμικὴ καὶ χειρονομική, ἤτοι ὅλως μὲν τοῦ ποιητικοῦ μέτρου ἀδιαφοροῦσα, πολὺ ὅμως προσέχουσα εἰς τὸν ῥυθμὸν κανονιζόμενον διὰ συμβολικῶν τῆς χειρὸς νευμάτων (2), ἐξ οὗ καὶ Neuma ἁπλῶς ὑπὸ τῶν Γότθων ἡ μουσικὴ χειρονομία ὠνομάσθη. Ὡς προερρέθη, ὁ ἅγιος Ἀθανάσιος ἐπανειλημμένως ἀποκαλεῖ τὴν Θάλειαν ἁπλῆν ἀπομίμησιν τῆς ὀρχήσεως, τοῦ ἤθους καὶ τοῦ μέλους τοῦ Ἀλεξανδρινοῦ ποιητοῦ Σωτάδου (3). Ὁ διάσημος οὗτος τῆς Ἀλεξανδρείας φλυακογράφος, καταγόμενος ἐκ Μαρωνείας τῆς Θράκης, ἢ κατὰ Σουΐδαν τῆς Κρήτης, καὶ ἀκμάσας ἐπὶ Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου, ἐπενόησε νέα ἄγνωστα μέτρα καὶ ἤθη, τὰ ὁποῖα τοσοῦτον ἤρεσαν εἰς τοὺς τότε ὥστε ὁ Ἔννιος καὶ ὁ Βάρρων ἐφήρμοσαν αὐτὰ ἐν τῇ ποιήσει αὐτῶν καὶ τῇ Ῥωμαϊκῇ σκηνῇ. Καὶ περὶ μὲν τῶν Σωταδείων μέτρων ἐπανειλημμένως λαλοῦσιν ὁ Ἡφαιστίων καὶ ὁ σχολιαστὴς αὐτοῦ (4), περὶ δὲ τοῦ ἰδιάζοντος ἐν τοῖς ποιήμασιν αὐτοῦ ῥυθμοῦ γράφει ταῦτα ὁ μουσικὸς Ἀριστείδης « ῥυθμὸς δὲ καθ'

---

(1) « Μόνον δὲ τοῦ εἱρμοῦ τῶν τόνων ἀντεποιήσαντο, καὶ νῦν οὐδὲν ἀποδέον δοκοῦσι σώματος ἐρήμου ψυχῆς· ψυχὴ γὰρ στίχου τὸ μέτρον. » Μάξιμος Πλανούδης (Pitra Analecta Sacra I, σελ. LIV).

(2) Βλέπε ὑποσημείωσιν σελ. ρνδ—ρνε'.

(3) S. Athanasii Opera, Parisiis 1698, τόμ. I, σελ. 247, 277, 290, 406, 408, 409, 505.

(4) Ἡφαιστίωνος ἐγχειρίδιον περὶ μέτρων. Trajecti 1721, σελ. 5, 8, 10, 36.

αὐτὸν μὲν ἐπὶ ψιλῆς ὀρχήσεως, μετὰ δὲ μέλους ἐν κώλοις· μετὰ δὲ λέξεως μόνης ἐπὶ τῶν ποιημάτων μετὰ πεπλασμένης (γρ. κεκλασμένης) ὑποκρίσεως οἷον τῶν Σωτάδου καί τινων τοιούτων». Κατὰ τὸν σοφὸν καθηγητὴν Christ τὰ Σωτάδεια ᾄσματα οὕτω μετὰ λέξεως μόνης ἐρρυθμισμένα ἀπηγγέλλοντο (deklamer) ἐν τῷ θεάτρῳ συνοδευόμενα διὰ χειρονομίας, ὡς λέγει ὁ Πετρώνιος

ut infractis manibus congemuit, eiusmodi carmina effudit (1).

Εἰδικωτέρα σύγκρισις τοῦ ῥυθμικοῦ τῆς ἐκκλησίας ᾄσματος πρὸς τὴν Θάλειαν τοῦ Ἀρείου καὶ ταύτης πρὸς τὰ ῥυθμικὰ ᾄσματα τοῦ Σωτάδου καθίσταται νῦν ἀδύνατος, διότι ἡ μὲν Θάλεια παραδοθεῖσα εἰς τὸ πῦρ οὔτε ὑπὸ τῶν λογίων τῆς ἐπομένης Ε' ἑκατονταετηρίδος ἐγινώσκετο (2), οἱ δὲ μῖμοι καὶ τὰ Ἰωνικὰ ᾄσματα τοῦ Σωτάδου ἐντελῶς ἠφανίσθησαν· ἐκ τῶν παρ' Ἀθανασίῳ ὅμως διασωθέντων ἠκρωτηριασμένων τῆς Θαλείας λειψάνων δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν ὅτι ὁ ῥυθμὸς τῆς Ἀρειανῆς λειτουργίας ἐστερεῖτο οἱουδήποτε γνωστοῦ ποιητικοῦ μέτρου, ἑπομένως ὅτι αὕτη ἦν πεζὸν σύγγραμμα ὡς ἡ ἡμετέρα Ὀκτώηχος καὶ τὰ ἄλλα λειτουργικὰ βιβλία, ἐκτὸς ἂν ποτε ἀνακαλυφθῇ ὑπολανθάνον τι μέτρον καὶ ἐν τῇ ῥυθμικῇ ταύτῃ πεζολογίᾳ (3). Ὅτι ὅμως ἡ Ἀρειανὴ λειτουργία ἦν ἀν-

---

(1) W. Christ. Metrik der Griechen und Römer, Leipzig. 1874, σελ. 509-512.

(2) «Τούτου δὲ τοῦ συντάγματος, ὡς ἐπυθόμην, οὐ γὰρ ἐνέτυχον, διαλελυμένος ἐστιν ὁ χαρακτήρ». Σωζόμενος κεφ. 26. (Scriptores Hist. Eccles. ἐκδ. Valois τόμ. I, σελ. 486). Ἡ διαβεβαίωσις αὕτη φαίνεταί μοι ὕποπτος.

(3) Εἶναι περίεργον ὅτι σχολιαστής τις τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Ναζιαν-

τιγραφὴ τοῦ τότε ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐθνικοῦ θεάτρου πιθανῶς δὲ καὶ τῆς ἐθνικῆς ὑμνολογίας πληροφορούμεθα ἐκ τοῦ ἑξῆς περιέργου γεγονότος. Ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Βάλεντος οἱ τότε πανίσχυροι Ἀρειανοὶ καταλαβόντες τὰς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ὀρθοδόξους ἐκκλησίας καθίδρυσαν ἐν τῷ πατριαρχικῷ θρόνῳ τὸν Λούκιον (382—385) ἀντὶ τοῦ ἐκδιωχθέντος διαδόχου τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου Παύλου, ὅστις περιγράφει οὕτω τὴν τότε ψαλεῖσαν ὑπὸ τῶν ἐκβεβακχευμένων τούτων αἱρετικῶν λειτουργίαν « ἐν τῇ καλουμένῃ ἐκκλησίᾳ Θεωνᾶ ἐπεισελθόντα τὰ πλήθη, ἀντὶ ῥημάτων σεμνῶν, εἰδώλων εὐφημίας ἐπήφιον, ἀντὶ θείων γραφῶν ἀναγνώσεως, κρότους χειρῶν ἀσέμνους καὶ κεκλασμένας μετ' αἰσχρότητος φωνάς, κατὰ τῶν τοῦ Χριστοῦ παρθένων ὕβρεις, ἃς ἡ γλῶττα προφέρειν οὐκ ἀνέχεται... ἐπ' αὐτοῦ τοῦ θυσιαστηρίου ἐπετέλουν οἱ δυσσεβεῖς· ὡς γὰρ ἐν κρηπῖδι σκηνῆς ἀτάκτου, παῖδα ἄρρενα τὴν φύσιν ἐξαρνησάμενον καὶ τὴν γυναικείαν ποθήσαντα, στοιβῇ κατὰ τὸ γεγραμμένον τοὺς ὀφθαλμοὺς διαχρισάμενον, καὶ φύκει τὰς ὄψεις ἐρυθήναντα, ὡς τὰ παρ' αὐτοῖς εἴδωλα, θηλυμόρφῳ τῷ σχήματι ἐπ' αὐτοῦ τοῦ ἁγίου θυσιαστηρίου, ἔνθα κάθοδον τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπικαλούμεθα, εὐκύκλῳ τῇ στροφῇ ὧδε κἀκεῖσε τὼ χεῖρε σχηματιζόμενον, ὀρχεῖσθαι παρεσκεύασαν, πλατὺ μὲν γελῶντες, ἀθέσμους δὲ ἐπαφιέντες φωνάς. Οἱ δὲ πά-

---

ζηνοῦ παρατηρήσας τὴν πρὸς τὰ μιμογραφικὰ δράματα σχέσιν τῶν ἔργων τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ τούτου πατρὸς ὁμολογεῖ ὅτι οὗτος ἀπεμιμήθη τὸν ῥυθμὸν τῶν δραμάτων τοῦ ἀρχαιοτάτου τῆς μιμογραφίας ἐφευρετοῦ, τοῦ Συρακουσίου Σώφρονος, μὴ τολμῶν πιθανῶς ν' ἀναφέρῃ τὸν κατὰ Σουΐδαν δαιμονισθέντα Σωτάδην. « Ἐν τούτῳ τῷ λόγῳ τὸν Συρακούσιον Σώφρονα μιμεῖται· οὗτος γὰρ μόνος ποιητῶν ῥυθμοῖς τισι καὶ κώλοις ἐχρήσατο, ποιητικῆς ἀναλογίας καταφρονήσας. » Montfaucon Bibliotheca Coisliniana, σελ. 120.

λιν, καὶ τοῦτο πρὸς ἀταξίαν ἡγησάμενοι καὶ τὰ παρῳχηκότα εὐπρεπῆ μᾶλλον ἤπερ ἄθεσμα λογισάμενοι, ἐξ αὐτῶν ἕνα γνωριμώτατον ἐν αἰσχρότητι, ὁμοῦ τὴν ἐσθῆτα καὶ τὴν αἰδῶ γυμνωσάμενον, ὡς ἡ φύσις ἔχει σχήματος, τῷ τῆς ἐκκλησίας ἐπιβιβάσαντες θρόνῳ, δημηγόρον αἰσχρὸν κατὰ Χριστοῦ προσηγόρευσαν· ἀντὶ γὰρ θείων ῥημάτων αἰσχρότητα προὐβάλλετο ». Ὁ αὐτὸς δὲ πατριάρχης Παῦλος ἐξακολουθεῖ λέγων ὅτι τὸν πατριάρχην αὐτῶν οἱ Ἀρειανοὶ ὑπεδέχθησαν λέγοντες « Καλῶς ἦλθες, ἐπίσκοπε, υἱὸν μὴ λέγων· ὁ Σάραπις σὲ φιλῶν εἰσήνεγκε » (1)· ἡ ἀνάμιξις δὲ τοῦ ὀνόματος τοῦ Σαράπιδος ἀποδεικνύει ὅτι ἐν τῇ Ἀρειανῇ λειτουργίᾳ ἔλαβον μέρος καὶ οἱ ἐθνικοὶ ὑμνολόγοι.

Καὶ τοιοῦτο μὲν ἦν τὸ λειτουργικὸν θέατρον τῶν Ἀρειανῶν ἐν τῇ Δ' ἑκατονταετηρίδι· ἴδωμεν δὲ ὁποῖον ἦν καὶ τὸ ἐν τῇ ἁγίᾳ Σοφίᾳ παριστάμενον ὀρθόδοξον δρᾶμα μετὰ παρέλευσιν ἑπτὰ ὅλων ἑκατονταετηρίδων ἤτοι ἐπ' αὐτοῦ τοῦ Κεδρηνοῦ. « Ἔργον ἐκείνου (τοῦ πατριάρχου Θεοφυλάκτου) καὶ τὸ νῦν κρατοῦν ἔθος, ἐν ταῖς λαμπραῖς καὶ δημοτελέσιν ἑορταῖς ὑβρίζεσθαι τὸν θεὸν καὶ τὰς τῶν ἁγίων μνήμας διὰ λιγυσμάτων ἀπρεπῶν καὶ γελώτων καὶ παραφόρων κραυγῶν τελουμένων τῶν θείων ὕμνων, οὓς ἔδει μετὰ συντριμμοῦ καὶ κατανύξεως καρδίας ὑπὲρ τῆς ἑαυτῶν ἡμᾶς σωτηρίας προσφέρειν τῷ θεῷ. Πλῆθος γὰρ συστησάμενος ἐπιρρήτων ἀνδρῶν καὶ

---

(1) Θεοδωρήτου ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία (ἐν Opera omnia, ἐκδ. Schulze, τόμ. III, σελ. 999)· ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός, ὡς προεσημειώθη, περιγράφει οὕτω τὴν ἐγκαθίδρυσιν τοῦ Λουκίου « θυσιαστήρια καθυβριζόμενα σχήμασιν ἀσελγέσι καὶ ᾄσμασιν... καὶ τοῖς ὑπὲρ αὐτῶν ὀρχήμασι καὶ λιγύσμασι, δημηγορούσας ἐπὶ τῶν ἱερῶν θρόνων γλώσσας βλασφήμους, μυστήρια κωμῳδούμενα, σιωπωμένας ψαλμῳδίας· » λόγος 23 εἰς Ἥρωνα τὸν φιλόσοφον (τόμ. I, σελ. 418 ἐκδ. Morelli).

ἔξαρχον αὐτοῖς ἐπιστήσας Εὐθύμιόν τινα Κασνῆν λεγόμενον, ὃν αὐτὸς δομέστικον τῆς ἐκκλησίας προὐβάλλετο, καὶ τὰς σατανικὰς ὀρχήσεις καὶ τὰς ἀσήμους κραυγὰς καὶ τὰ ἐκ τριόδων καὶ χαμαιτυπείων ἠρανισμένα ᾄσματα τελεῖσθαι ἐδίδαξεν » (1). Ἀλλ' ἴσως εἴπῃ τις ὅτι δύναται μὲν ὁ δημηγόρος τῶν Ἀρειανῶν νὰ ἦναι ὁ δομέστικος τῶν ὀρθοδόξων, ποῦ ὅμως ὁ ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου ὀρχούμενος νεανίας ὁ εἰς γυναῖκα μετημφιεσμένος; ἀπορῶ πῶς ὁ Κεδρηνὸς παρέλειψε καὶ τὴν λειτουργικὴν ταύτην λεπτομέρειαν· ὁ Ψελλὸς ὅμως εἰδικώτερον περιγράφων τὸ ἐπὶ τοῦ πατριάρχου Μιχαὴλ Κηρουλλαρίου θέατρον τῶν Χίων μοναχῶν μνημονεύει οὐχὶ νεανίαν εἰς γυναῖκα μετημφιεσμένην, ἀλλὰ παρθένον ἐπὶ τὸ ἀνδρικώτερον ἐσχηματισμένην, ὡς θέλομεν εἴπει προσεχῶς (2).

Τὰ πρῶτα ἴχνη τῆς συνοδευούσης τῷ ἐκκλησιαστικῷ ᾄσματι μιμικῆς χειρονομίας ἢ ἤθους ἀπαντῶσιν ἐν αὐτῇ τῇ συνόδῳ, ἥτις κατεδίκασε τὴν αἵρεσιν τοῦ Ἀρείου, διότι ἡ ὑπὸ τοῦ Εὐσταθίου Ἀντιοχείας συνταχθεῖσα ἐκφώνησις πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Κωνσταντῖνον ἀπηγγέλθη ἠθοποιητικῶς (3)· κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἡ λειτουργικὴ αὕτη ἠθοποιΐα καθιερώθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας ἥτις πρώτη εἰσήγαγε τὸ ᾆσμα πρὸς καταπολέμησιν τῆς Θαλείας, διότι ὡς πληροφορούμεθα ἐκ τοῦ Ἀλεξανδρέως διακόνου Ὀλυμπιοδώρου, ἀκμάσαντος μίαν περίπου μετὰ τὸν Ἄρειον ἑκατονταετηρίδα, οἱ Ἀλεξανδρεῖς οὐ μόνον ᾄδοντες τοὺς ὕμνους ἐχειρονόμουν, ἀλ-

---

(1) Χρονογραφία, τόμ. II, σελ. 333, ἐκδ. Παρισίων.

(2) Ὡς ἐσημειώθη (σελ. σε'.) οἱ Ἀρειανοὶ ἀποτροπιαζόμενοι τὰς γυναικείας φωνάς, ἀντικαθίστων τὰς γυναῖκας διὰ νεανιῶν ἐψιμμυθιωμένων.

(3) Fabricii Bibliotheca Graeca, IX, σελ. 132.

λὰ καὶ ἁπλῶς τὰ ἱερὰ βιβλία ἀνεγίνωσκον κατὰ τοὺς γνωστοὺς τοῦ Σωτάδου κανόνας, ἤτοι χειρονομοῦντες καὶ ἀπαγγέλοντες (1).

Ὁ Χρυσόστομος διάκονος ὢν τοῦ πατριαρχείου Ἀντιοχείας μετὰ πολλῆς σφοδρότητος προσέβαλλε τὴν θεατρικὴν χειρονομίαν τῶν ἐκκλησιαζομένων, οἵτινες παρακολουθοῦντες τὰς διαφόρους τῆς λειτουργίας στάσεις ἀπήγγελλον ἀσήμους κραυγὰς καὶ ἐκίνουν οὐ μόνον τὰς χεῖρας ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς τοὺς πό-

---

(1) « Ἀναγνωστέον τὸ μὲν κατ' ἀπόφασιν, τὸ δὲ ἐν ἤθει.... καὶ κατ' ἐρώτησιν. » Εἰς τὰ Ὠριγένους Ἑξαπλᾶ (Ἰὼβ, 34, 9). Τὸ ἔθιμον τοῦ ἀναγινώσκειν κατ' ἀπόφασιν καὶ ἐν ἤθει τὸ Εὐαγγέλιον, τὸν Ἀπόστολον καὶ τὰ ἄλλα ἱερὰ βιβλία ἐπεκράτει ἐν Βυζαντίῳ, ὡς πειθόμεθα ἐκ τῶν διασωζομένων πολλῶν τοιούτων χειρογράφων τονισμένων διὰ μουσικῶν σημείων. Κατὰ τὸν ἐν τῇ ΙΣΤ' ἑκατονταετηρίδι ἀκμάσαντα Ζακύνθιον μοναχὸν Παχώμιον Ρουσάνον ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκκλησία διέταξε ν' ἀναγινώσκωνται τρία συγχρόνως Εὐαγγέλια ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ, ἕνεκα τῆς συσσωρεύσεως τῶν ἐκκλησιαζομένων καὶ τοῦ προξενουμένου θορύβου· « τριχῶς ἀναγινώσκεσθαι τὸ Εὐαγγέλιον ἔν τε τῷ ἁγίῳ βήματι ὑπὸ τοῦ ἀρχιερέως, ἐν δὲ τῷ ἄμβωνι ὑπὸ διακόνου, ὡσαύτως καὶ ἐν τῷ νάρθηκι. Ἐπεὶ δὲ οὐδὲ οὕτως ἦν εἰκὸς ὁμοφωνεῖν τοὺς ἀναγινώσκοντας, τοῦ μὲν προβαίνοντος, τοῦ δὲ μένοντος, διὰ τὴν σύγχυσιν τῆς φωνῆς ἐκ διαδοχῆς ἕκαστον στίχον ἀναγινώσκεσθαι καὶ οὕτως ἀκούειν ἅπαντα πάντας· ἀλλ' ἐπειδὴ κυκλικῶς ἡ ἀνάγνωσις ἐτελεῖτο, καὶ ὁ μὲν ἐν τῷ νάρθηκι ἤκουε τοῦ ἐν τῷ ἄμβωνι ἀναγιώσκοντος, οὗτος δὲ τοῦ ἐν τῷ βήματι, ὁ δὲ ἐν τῷ βήματι οὐκ ἤκουε τοῦ ἐν τῷ νάρθηκι διὰ τὸ μήκοθεν τούτου ἵστασθαι, ἐψεῦρον καὶ διὰ σημαντῆρος μανθάνειν τὸ τέλος τοῦ στίχου, καὶ οὕτω τοῦ ἑτέρου ἄρχεσθαι μέχρις οὗ πληρωθῇ ἡ τούτου ἀνάγνωσις· ὅθεν δῆλον κἂν ταῖς λοιπαῖς ἐκκλησίαις ἐκράτησεν ἀβασανίστως ἡ τοιαύτη συνήθεια ». Ἐν χειρογράφῳ τῆς βιβλιοθήκης τοῦ ἁγίου Μάρκου cl. II, cod. 103, φύλ. 181-182. Πιθανῶς ἡ τοιαύτη κατὰ στίχον ἀνάγνωσις καὶ ὁ κανονίζων αὐτὴν σημαντὴρ εἰσι λείψανα τοῦ παλαιοῦ ἤθους.

δας (1). Ὅτι δὲ πλὴν τῆς μουσικῆς καὶ αὐταὶ αἱ λειτουργικαὶ εὐχαὶ ἐχειρονομοῦντο ἐν τῇ Δ' ἑκατονταετηρίδι ὑπό τε τῶν Ἀρειανῶν καὶ τῶν ὀρθοδόξων εἰκάζομεν ἐκ τοῦ ἑξῆς γεγονότος. Ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίου οἱ Ἀρειανοὶ δεσπόζοντες ἐν Ἀντιοχείᾳ εἰσήγαγον ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τὴν λειτουργίαν καὶ τὴν μουσικὴν αὐτῶν· ὁ ὀρθόδοξοι βαρέως φέροντες τὸν ζυγὸν τῶν ἀντιπάλων ἠπείλησαν ἐπὶ τέλους ὅτι καὶ μέχρι στάσεως ἠδύναντο νὰ προβῶσιν, ἂν δὲν ἱκανοποιοῦντο· ὁ ἐν ἔτει 361 ὀνομασθεὶς πατριάρχης Μελέτιος, καίτοι ἐν ἀρχῇ ἀρειανίζων, ἠναγκάσθη νὰ προσοικειωθῇ καὶ τὴν ὀρθόδοξον μερίδα, εἰς τὰς ἐνεργείας τῆς ὁποίας ὤφειλε τὸν θρόνον. Εἴτε εἰλικρινῶς ἠσπάσθη τὰς θρησκευτικὰς δοξασίας τῆς μερίδος ταύτης, εἴτε διὰ ταχυδακτυλουργικῆς οὕτως εἰπεῖν μεθόδου ἠθέλησε νὰ ἐπιδείξῃ τὴν ὀρθοδοξίαν αὐτοῦ, τὸ βέβαιον ὅτι ἐν τῇ λειτουργίᾳ διεδραματίσθη κωμικωτάτη σκηνή· ὁ πατριάρχης προσεπάθησε νὰ ἀπαγγείλῃ τὰς ἐκφωνή-

(1) «Καὶ γὰρ εἰσί τινες τῶν ἐνταῦθα.... οἵτινες καταφρονοῦντες μὲν τοῦ Θεοῦ, τὰ δὲ τοῦ πνεύματος λόγια ὡς κοινὰ ἡγούμενοι, φωνὰς ἀτάκτους ἀφιᾶσι, καὶ τῶν μαινομένων οὐδὲν ἄμεινον διάκεινται, ὅλῳ τῷ σώματι δονούμενοι καὶ περιφερόμενοι, καὶ ἀλλότρια τῆς πνευματικῆς καταστάσεως ἐπιδεικνύμενοι τὰ ἤθη· ἄθλιε καὶ ταλαίπωρε, δέον σε δεδοικότα καὶ τρέμοντα τὴν ἀγγελικὴν δοξολογίαν ἐκπέμπειν, φόβῳ τε τὴν ἐξομολόγησιν τῷ κτίστῃ ποιεῖσθαι, καὶ διὰ ταύτης συγγνώμην τῶν ἐπταισμένων αἰτεῖσθαι· σὺ δὲ τὰ μίμων καὶ ὀρχηστῶν ἐνταῦθα παρεισάγεις, ἀτάκτως μὲν τὰς χεῖρας ἐπανατείνων, καὶ τοῖς ποσὶν ἐφαλλόμενος καὶ ὅλῳ περικλώμενος τῷ σώματι... ὑπὸ τῶν ἐν τοῖς θεάτροις ἀκουσμάτων τε καὶ θεαμάτων τὸν νοῦν συνεσκοτίσθης, καὶ διὰ τοῦτο τὰ ἐκεῖσε πραττόμενα τοῖς τῆς ἐκκλησίας ἀναφύροις τόποις· διὰ τοῦτο ταῖς ἀσήμοις κραυγαῖς τὸ τῆς ψυχῆς ἄτακτον δημοσιεύεις.» Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου τὰ εὑρισκόμενα, ἐκδ. Βενεδικτίνων, τόμ. VI, σελ. 97.

σεις, ἀλλ᾽ ὁ ἀρειανίζων ἀρχιδιάκονος τῷ ἔκλεισε διὰ χειρὸς τὸ στόμα· οὕτω δὲ διὰ σειρᾶς χειρονομικῶν κινήσεων ὁ Μελέτιος ὑπέδειξεν ὅτι κατὰ τὸ ὀρθόδοξον δόγμα τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου ἠννόει νὰ ἀπαγγείλῃ τὰς πρὸς τὴν ἁγίαν Τριάδα ἐκφωνήσεις (1).

Βάσις τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς, ἦν ἡ χειρονομία (2), τὴν ὁποίαν ὁ μὲν Φιλόθεος ὁ πρωτοσπαθάριος ὀνομάζει « πολύτεχνον τῆς χειρονομίας κίνησιν » (3), ὁ δὲ Πορφυρογέννητος συ-

---

(1) « Λέγεται δὲ τὸν τηνικάδε τοῦ κλήρου ἀρχιδιάκονον διδάσκοντι (τῷ Μελετίῳ) προσιόντα ἐπιβαλεῖν αὐτῷ κοίλην τὴν χεῖρα καὶ ἐπιβύειν τὸ στόμα· τὸν δὲ τῇ χειρὶ μᾶλλον ἢ τῇ φωνῇ, τὴν τῆς πίστεως γνώμην σημαίνειν· καὶ τοὺς τρεῖς δακτύλους εἰς τὸ προφανὲς ἐκτείνοντα, εἰς ταὐτὸν αὖθις συνιζάνειν συνάγοντα, τὸν ἕνα μόνον ἐγείρειν ὄρθιον, δι᾽ ὧν εἰκόνιζεν ἅπασιν ἃ δὴ φρονῶν λέγειν ἐπεῖχετο· ἐπεὶ δὲ ὁ διάκονος ἀφεὶς τὸ στόμα, τὴν χεῖρα συνεῖχεν, ἐκεῖνος ἐλευθεριάσας τὴν γλῶσσαν, κομψοτέρᾳ μάλα φωνῇ ἣν εἶχε περὶ θεοῦ δόξαν σαφῶς ἐπαρρησιάζετο... ἐπεὶ δὲ λέγων ἦν τῇ χειρὶ δεικνὺς τὸ βούλημα τῆς ψυχῆς οὐκ ἐπαύετο παριστᾶν, ἀμοιβαδὶς ὥς γ᾽ ἐδίδου ὅ τε διάκονος κἀκεῖνος, οἷα δὴ παγκράτιον ἀγωνιζόμενοι, ἐπὶ πολὺ φιλονεικοῦντες ἦσαν. » Νικηφόρου Ξανθοπούλου, ἐκκλησ. ἱστορία, IX, κεφ. 48.

(2) Καὶ ἐπὶ τῶν τελευταίων βυζαντινῶν, ὅταν τὰ νεύματα κατήντησαν ἁπλοῖ πλέον μουσικοὶ χαρακτῆρες, τὰ ἀποτελοῦντα τὴν παλαιὰν χειρονομίαν Ἴσα ἐθεωροῦντο ὡς ἡ βάσις τῆς ψαλμῳδίας « Ἀρχή, μέση, τέλος καὶ σύστημα πάντων τῶν σημαδίων τὸ Ἴσον ἐστιν· χωρὶς γὰρ τούτου οὐ κατορθοῦται φωνή. » Ἀρχὴ σὺν θεῷ ὅλων τῶν σημαδίων (ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ ἁγίου Μάρκου, cl. II, cod. 141).

(3) « Καὶ σὺν τῇ ἐπινεύσει καὶ εὐλογίᾳ τοῦ ἁγιωτάτου ἡμῶν πατριάρχου ἀπάρχεσθαι αὐτοὺς τὴν τιμίαν καὶ θεάρεστον αἴνεσιν... καὶ ἅμα τῇ αὐτῆς ἐκφωνήσει καὶ πολυτέχνῳ τῆς χειρονομίας κινήσει ὁμοθυμαδὸν ἅπαντας τοὺς ἀνακειμένους ᾄδειν καὶ συμψάλλειν τὸ ῥηθὲν ἱερὸν ᾆσμα ». Παρὰ Πορφυρογεννήτῳ (De Cerimoniis, II, 438).

νεχῶς ἀποκαλεῖ ὡς οἱ Γότθοι νεῦμα (Neuma) (1)· τὴν χειρονομίαν ἢ τὴν μουσικὴν ταύτην ἠθοποιΐαν ἀνέπτυξαν μὲν οἱ εἰκονομάχοι βασιλεῖς (2), οὔτε ὅμως οὗτοι, οὔτε αὐτὸς ὁ Ἄρειος, ὡς προερρέθη, ἐφεῦρεν, ἀλλ' εἶναι λείψανον τῆς παλαιᾶς μουσικῆς καὶ θεατρικῆς ἠθοποιΐας. Παλαιὸν μουσικὸν σημείωμα δίδει τὴν ἑξῆς περὶ χειρονομίας ἐξήγησιν « χειρονομία ἐστὶ νόμος παραδεδομένος τῶν ἁγίων πατέρων· ἡνίκα γὰρ ἡ φωνὴ ἐκ τοῦ ψάλτου ἐξέρχεται, παραυτίκα καὶ τὴν χειρονομίαν ἀπάρχεται, ἵνα ἐκ τῆς χειρονομίας ἐπιδείξῃ τὸ μέλος τὸ ἀρχόμενον· ὡς γὰρ βοηθῷ χρώμενος ὁ ψάλτης γνωριζούσῃ τὸν ἑκάστου λόγον, ἁρμοζόντως μελῳδεῖ καὶ οὐκ ἀδιαφόρως » (3). Ταῦτα παραθέτων ὁ Χρύσανθος ἐπισημειοῖ « μετὰ δὲ τὴν πτῶσιν τῆς Ρωμαΐκῆς βασιλείας παρήκμαζε μὲν κατ' ὀλίγον ἡ χειρονομία, ἐσώζετο δὲ μέχρι τοῦ 1650 ἔτους, διότι κατ' αὐτὸν τὸν καιρὸν Ἰάκωβός τις τοὐπίκλην Βάρβαρος ἐκ τῶν Ἐνετῶν ἠρώτησε τὸν ἐκ Κρήτης πρωτοψάλτην Δημήτριον Ταμίαν (4), διὰ ποίαν αἰτίαν συνειθίζουσιν ἐν τῇ ἀνατολικῇ ἐκκλησίᾳ νὰ χειρονομῶσι καὶ νὰ ψάλλωσι τὸ τερερέ; δέδωκε δὲ τὴν περὶ τούτου ἀπόκρισιν ὁ φιλόσοφος Γεράσιμος Βλά-

---

(1) Βλέπε σελ. ρνδ' σημ.

(2) « Ἐφιλοτιμεῖτο δὲ (ὁ Θεόφιλος) καὶ μελῳδὸς εἶναι· διὸ καὶ ὕμνους ποιῶν τινας καὶ στιχηρὰ μελίζων ᾄδεσθαι προετρέπετο... Φέρεται δὲ καί τις λόγος ὡς ἔρωτι τοῦ μέλους βαλλόμενος κατὰ τὴν Μεγάλην ἐκκλησίαν ἐν φαιδρᾷ πανηγύρει οὐ παρῃτήσατο τὸ χειρονομεῖν, δοὺς τῷ κλήρῳ ὑπὲρ τούτου χρυσίου λίτρας ἑκατόν ». Κεδρηνὸς 1, 918, ἐκδ. Παρισίων· παράβαλλε καὶ τὰ ἐν σελίδι 861 περὶ Λέοντος τοῦ Ἀρμενίου εἰρημένα.

(3) Θεωρητικὸν τῆς Μουσικῆς, σελ. 93 σημ.

(4) Τοῦ Ταμίου τούτου εὕρηται ἰδιόγραφος ᾀσματικὴ ἀκολουθία τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνος ἐν τῇ Μαρκιανῇ βιβλιοθήκῃ (Cod. Nanianus 212).

χος ὁ Κρὴς παρακληθεὶς ὑπὸ τοῦ εἰρημένου Δημητρίου Ταμία. Εἰς τοὺς ἐδικούς μας ὅμως καιροὺς εἶναι διόλου ἄγνωστος ἡ μεταχείρισις τῆς χειρονομίας ».

Καὶ ἀγνοῶ μὲν ὁποία ἡ περὶ χειρονομίας ἰδέα τοῦ Βλάχου, ἕτερος ὅμως συμπατριώτης καὶ σύγχρονος αὐτῷ, ὁ Νικόλαος Καλλιάκης, εἰς τὸν ὁποῖον ἡ ἱστορία τῶν θεατρικῶν ἀγώνων τοσαῦτα ὀφείλει σπουδαῖα συγγράμματα (1), μετὰ πολλῆς προσοχῆς παρατηρήσας τὰ ἐν Κρήτῃ τότε διατηρούμενα μουσικὰ νεύματα, χωρὶς νὰ ὑποπτευθῇ στενωτέραν τινὰ σχέσιν τῆς παλαιᾶς πρὸς τὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικήν, ἐθεώρησε τὴν μὲν χειρονομίαν ταύτην ὡς ἀναμφισβήτητον λείψανον τῆς παλαιᾶς παντομιμικῆς ὀρχήσεως, τοὺς δὲ Κρῆτας μουσικοὺς ὡς γνησίους διαδόχους των ὑπὸ Λεσβώνακτος μνημονευομένων χειροσόφων (2).

Ἡ ὑπὸ τῶν ὀρθοδόξων ἀπομίμησις τῆς Ἀρειανῆς μουσικῆς ἤρχισε μὲν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ζῶντος ἔτι τοῦ Ἀρείου, μετεδόθη ὅμως καὶ εἰς τὰς ἄλλας ἐκκλησίας ὀλίγον μετὰ τὸν ἐλεεινὸν

---

(1) Περὶ τοῦ λογίου τούτου Κρητὸς καὶ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ βλέπε Κ. Σάθα Νεοελληνικὴν Φιλολογίαν, σελ. 378-379.

(2) Nicolai Calliachii De ludis scenicis mimorum et pantomimorum syntagma posthumum. Patavii 1703, σελ. 84-85.

Ὁ Ζακύνθιος μοναχὸς Παχώμιος Ρουσάνος γράψας ἐν μέσῳ τῆς ΙΣΤ' ἑκατονταετηρίδος «Ἑρμηνείαν σύντομον εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς μουσικὴν» παραλείπει δυστυχῶς τὴν ἐξήγησιν τῆς τότε γνωστῆς χειρονομίας, ἐπισημειῶν «περὶ δὲ τῶν σχημάτων τῶν φωνῶν τοῦ τε καλλωπισμοῦ καὶ τῆς χειρονομίας αὐτῶν καὶ ἐκ τῆς τῶν σημαδίων προσηγορίας τε καὶ συνθέσεως ἔξεστι ποσῶς γνῶναι τῷ φιλομαθεῖ.» Ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ ἁγίου Μάρκου, cl. II, κῶδιξ 103, φύλ. 259.

τοῦ αἱρεσιάρχου θάνατον (336) διότι, ὡς πληροφορούμεθα ἐκ τοῦ ἐν ἔτει 338 ἀποβιώσαντος πρώτου τῆς ἐκκλησίας χρονογράφου, τοῦ ἀρειανίζοντος Εὐσεβίου, οἱ ὑπὸ τῶν τότε μοναχῶν ᾀδόμενοι ὕμνοι οὐδεμίαν εἶχον σχέσιν πρὸς τὴν ἑλληνικὴν μουσικήν, ἀλλ' ὡμοίαζον πρὸς τὰ ᾄσματα τῶν παλαιῶν Ἰουδαίων ἀσκητῶν τῶν λεγομένων Θεραπευτῶν (1). Ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Κωνσταντίνου καὶ ἰδίως ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Κωνσταντίου ὁ ἀρειανισμὸς ἐξελθὼν τῆς Ἀλεξανδρείας διεδόθη καθ' ἅπασαν τὴν Ἀνατολὴν μετὰ τοιαύτης ταχύτητος ὥστε ἐντὸς ὀλίγου καὶ βασιλεῖαν καὶ πατριαρχεῖα ἀπορροφήσας ἀνεδείχθη ἀπὸ προγεγραμμένης αἱρέσεως αὐτὴ ἡ ἐπίσημος τοῦ κράτους θρησκεία. Οἱ τῆς ὀρθοδοξίας πρόμαχοι, ἔκπληκτοι ἐπὶ τῇ ἀπροσδοκήτῳ ταύτῃ ἐπαναστάσει, δὲν ἐτόλμησαν ν' ἀντιπαραταχθῶσι πρὸς τὸν θριαμβεύοντα ἐχθρόν, ὅστις καταχρώμενος τῆς δυνάμεως αὐτοῦ ἀπηνῶς κατεδίωκε τοὺς ἐπιζῶντας τοῦ Ἀρείου ἐχθρούς (2). Ἡ Ἀντιόχεια ἦν τότε ἡ πρωτεύουσα τῆς Ἀνατολικῆς αὐτοκρατορίας, τὸν δὲ πατριαρχικὸν θρόνον αὐτῆς ἐκυβέρνα ὁ πολιὸς Λεόντιος, εἷς τῶν ἐπιζώντων μαθητῶν τοῦ προσφιλοῦς τῶν Ἀντιοχέων συμπολίτου τοῦ ἐπὶ Διοκλητιανοῦ μαρτυρήσαντος ἁγίου Λουκιανοῦ (3). Ἐπὶ τοῦ προκατόχου αὐτοῦ Στεφάνου διεδραματί-

---

(1) Ἐκκλησ. ἱστορία βιβλ. Β, κεφ. 17. Τοὺς ὕμνους βεβαίως τούτους ἐννοεῖ καὶ ὁ Κλήμης γράφων « ᾄδει δέ γε ὁ Εὔνομος ὁ ἐμὸς οὐ τὸν Τερπάνδρου νόμον, οὐδὲ τὸν Καπίτωνος, οὐδὲ μὴν Φρύγιον, ἢ Λύδιον, ἢ Δώριον, ἀλλὰ τῆς καινῆς ἁρμονίας τὸν ἀΐδιον νόμον, τὸν φερώνυμον τοῦ θεοῦ, τὸ ᾆσμα τὸ Λευϊτικόν ». Κλήμεντος Ἀλεξανδρέως τὰ εὑρισκόμενα, Oxonii, 1715, τόμ. I, σελ. 3.

(2) Ὡς γνωστὸν ὁ ἅγιος Ἀθανάσιος διέφυγε τὸν θάνατον ἐπὶ πολὺν χρόνον κρυβεὶς ἐν πενιχρῷ οἰκίσκῳ Ἀλεξανδρινῆς γυναικός.

(3) Νικηφ. Ξανθοπούλου, ἐκκλ. Ἱστορία βιβλ. IX, κεφ. 24.

σθησαν βδελυραὶ σκηναί, ἀφοῦ καὶ αὐτὰς τὰ πόρνας μετεχειρίσθησαν οἱ ἰσχύοντες Ἀρειανοὶ πρὸς συκοφαντίαν τῆς ἀρετῆς τῶν τεταπεινωμένων ὀρθοδόξων· ἀλλ' ὁ Λεόντιος, ὀπαδὸς μὲν τῆς θριαμβευούσης αἱρέσεως, ἀλλὰ καὶ ἐχθρὸς παντὸς βιαίου μέτρου, ἐπροτίμησε νὰ ἐγκαινίσῃ τὴν πατριαρχείαν αὐτοῦ διὰ τῆς εἰρήνης καὶ τῆς συμφιλιώσεως. Ἐν τῷ πατριαρχικῷ ναῷ βεβαίως ἐψάλλετο ἡ Θάλεια, ἥτις ὅσον καὶ ἂν μετερρυθμίσθη χάριν τοῦ ἐπιδιωκομένου συμβιβασμοῦ, περιεῖχεν οὐκ ὀλίγας ἐκφράσεις ἀντιστρατευομένας ἰδίᾳ πρὸς τὸ περὶ ὁμοουσίου καὶ τρισυποστάτου θεότητος χριστιανικὸν δόγμα. Τοιαύτην δοξολογίαν δὲν ἠδύναντο ἀγογγύστως ν' ἀκροασθῶσι τὰ ὀρθόδοξα πλήθη, τὰ ὁποῖα ἐξερεθιζόμενα ὑπὸ ἐπικινδύνων δημαγωγῶν ἠπείλουν ὅτι καὶ μέχρις ἀνταρσίας ἠδύναντο νὰ προβῶσι. Πρὸς ἀποτροπὴν παντὸς ἀπευκταίου ὁ Λεόντιος ἠθέλησε νὰ συμβιβάσῃ τὰς ἀντιμαχομένας φατρίας δι' εὐφυοῦς μέσου· ἀντὶ ἑνὸς μουσικοῦ χοροῦ συγκροτήσας δύο ἐπέτρεψεν εἰς ἕκαστον νὰ δοξολογῇ τὸν θεὸν κατὰ τὰς ἰδίας πεποιθήσεις, ἀφοῦ μάλιστα ἡ διαφορὰ οὔτε εἰς τὴν μουσικήν, οὔτε εἰς τὸν ῥυθμὸν συνίστατο, ἀλλ' εἰς μόνην τὴν παρένθεσιν τοῦ συνδέσμου **Καὶ** καὶ τῶν προθέσεων **Διὰ** καὶ **Ἐν** ἐν τοῖς ὕμνοις· ἐπειδὴ δὲ ὁ πατριάρχης λειτουργῶν ὤφειλε ν' ἀπαγγείλῃ τὰς λεγομένας ἐκφωνήσεις « ὅτι ἅγιος εἶ ὁ Θεὸς ἡμῶν καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων » (1), ὁ Λεόντιος πρὸς ἱκανοποίησιν καὶ τῶν δύο μερῶν ἐξεφώνει τοσοῦτον σιγηλῶς

(1) Παραθέτω τὴν ἐκφώνησιν ταύτην ὡς ἔκτοτε διωρθώθη ὑπὸ τοῦ Φλαβιανοῦ ἀντιτάξαντος αὐτὴν εἰς τὴν ὀλίγῳ διάφορον Ἀρειανὴν (Ξανθόπουλος, ΙΧ, 24).

τὴν ἐκφώνησιν ταύτην ὥστε μόνον αἱ τελευταῖαι λέξεις ὑπὸ τῶν πλησιεστέρων ἠκούοντο (1).

Ἀλλ' ὁ συμβιβασμὸς ὀλίγον διήρκεσε· τὰ πλήθη ὡδηγοῦντο ὑπὸ δύο Ἀντιοχέων μοναχῶν, τοῦ Φλαβιανοῦ καὶ τοῦ Διοδώρου, οἵτινες ἔχοντες ἀτομικὰ κατὰ τοῦ πατριάρχου παράπονα εὗρον πρόφασιν τὴν ἀμφίβολον ταύτην ἀπαγγελίαν τῆς ἐκφωνήσεως ὅπως ἀποσπάσωσι τοὺς ὀρθοδόξους ἐκ τῶν ὑπὸ τῶν Ἀρειανῶν συχναζομένων ναῶν. Τὸ ἐπίζηλον τοῦ πατριαρχικοῦ διακόνου ἀξίωμα εἶχε δώσει ὁ Λεόντιος εἰς τὸν πολυμαθῆ φιλόσοφον καὶ θεολόγον Ἀέτιον, διότι διατελέσας διδάσκαλος αὐτοῦ ἐγίνωσκε διὰ τίνος ἐπιπόνου καὶ βαναύσου ἐργασίας κατώρθωσε νὰ ἐκπαιδευθῇ ὁ χριστιανὸς οὗτος Κλεάνθης (2)· τὴν διακονίαν ταύτην ζητήσαντες οἱ προειρημένοι μοναχοὶ καὶ μὴ κατορθώσαντες νὰ λάβωσιν, ἐκήρυξαν ἄσπονδον πρὸς τὸν προστάτην τοῦ Ἀετίου πόλεμον. Οὕτως ἀποσπάσαντες τὰ πλήθη ἐκ τῶν ναῶν ὁ Φλαβιανὸς καὶ ὁ Διόδωρος ὡδήγησαν αὐτὰ εἰς τὰ παρεκκλήσια ἢ τὰ λεγόμενα μαρτύρια, καὶ ἐνταῦθα συγκροτήσαντες δύο μουσικοὺς χοροὺς ἐδίδαξαν εἰς αὐτοὺς τὴν λεγομένην Δαυϊτικὴν μελῳδίαν. Ὁ Λεόντιος πληροφορηθεὶς τὸν σχηματισμὸν τῶν χορῶν τούτων ἔσυρε τὴν πολιὰν αὐτοῦ κόμην, κακὰ ἐπικείμενα μαντευόμενος· πρὸς ἀποφυγὴν ὅμως νέων σκανδάλων ἔπαυσε τὸν Ἀέτιον τῆς διακονίας, καὶ

---

(1) «Καὶ διχῇ τοὺς ἱερωμένους καὶ τὸν λοιπὸν ὅμιλον θεωρῶν, καὶ τοὺς μὲν τὸν Καὶ σύνδεσμον ἐπὶ τῆς τοῦ υἱοῦ δοξολογίας τιθέντας, τοὺς δὲ τὴν μὲν Διὰ πρόθεσιν ἐπὶ τοῦ υἱοῦ, τὴν δὲ Εν ἐπὶ τοῦ Πνεύματος προσαρμόζοντας, σιγῇ τὴν δοξολογίαν προσέφερε, μόνον δὲ τό, Εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἤκουον οἱ πελάζοντες». Θεοδωρήτου τὰ εὑρισκόμενα, ἐκδ. Schulze, τόμ. III, σελ. 889. Σωζόμενος Ἐκκλησ. Ἱστορία, βιβλ. Γ', κεφ. 20. Νικηφόρου Ξανθοπούλου, ἐκκλ. Ἱστορία, IX, 24.

(2) Ξανθόπουλος, IX, 17.

καθαιρέσας τῆς ἱερωσύνης τὸν Φλαβιανόν, ἀφῆκε τοὺς χοροὺς ἀνενοχλήτους (1).

Ἀλλὰ τὸ ζήτημα τοῦτο ὡς στενῶς συνδεδεμένον πρὸς τὸ ἡμέτερον θέμα χρήζει εἰδικωτέρας ἀναπτύξεως. Ὁ ἀρχαιότερος τῆς ἐκκλησιαστικῆς ταύτης περιόδου ἱστορικός, Σωκράτης, οὔτε κἂν ἀναφέρει τὸν Φλαβιανὸν καὶ τὸν Διόδωρον, πολλῷ δὲ μᾶλλον τὴν ὑπ' αὐτῶν ἐφευρεθεῖσαν Δαυϊτικὴν μελῳδίαν, ἥτις ὡς διαδοθεῖσα εἰς τὰ τῆς οἰκουμένης τέρματα, ὡς λέγουσιν οἱ μεταγενέστεροι, ἔπρεπε νὰ μὴ διαφύγῃ τὴν προσοχὴν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ χρονογράφου· πρῶτος ὁ ἐν τῇ ἑπομένῃ Ε΄ ἑκατονταετηρίδι ἀκμάσας Σωζόμενος μνημονεύει μετά τινων λεπτομερειῶν τὰ ἐν Ἀντιοχείᾳ διαδραματισθέντα, οὔτε τὸν Λεόντιον ἐπικρίνων, οὔτε τοὺς ἀντιπολιτευθέντας αὐτὸν ἐπαινῶν. Τὸ ὕστερον συγγραφὲν Χρονικὸν Πασχάλιον παρερχόμενον ἐν σιγῇ τὰ ὀνόματα τῶν δύο Ἀντιοχέων μελῳδῶν, ἐπιδαψιλεύει παραδόξως εἰς τὴν μνήμην τοῦ ἀρειανοῦ πατριάρχου τὰ ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας εἰς μόνους τοὺς ἁγίους ἀποδιδόμενα ἐπίθετα (2)· ἐπειδὴ δὲ ἡ χρονογραφία αὕτη συνετάχθη ἐπὶ τῇ βάσει παλαιῶν Ἀντιοχικῶν παραδόσεων, δυνάμεθα νὰ ὑποπτευθῶμεν μὴ τὰ ἐπὶ Λεοντίου συμβάντα διαφοροτρόπως ἐκρίθησαν ὑπὸ τῶν αὐτοπτῶν, ἀφοῦ μάλιστα εἷς τούτων, ὁ Ἀντιοχεὺς Θεόδωρος, προσφιλέστατος μάλιστα μαθητὴς τοῦ Φλαβιανοῦ, μετὰ πολλῆς περιφρονήσεως λαλεῖ περὶ τῆς Δαυϊτικῆς μελῳδίας τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ, ἀποκαλῶν αὐτὴν ἁπλῆν τῆς Συριακῆς ψαλμῳδίας ἀπομίμησιν (3). Διὰ τὸν

---

(1) Θεοδώρητος, III, 889.

(2) « Μακάριος Λεόντιος, ἀνὴρ κατὰ πάντα πιστός τε καὶ εὐλαβὴς καὶ ζηλωτής . . . τῆς ἀληθοῦς πίστεως »· τόμ. I, σελ. 535, ἔκδ. Βόννης.

(3) Migne Patrologia Graeca, τόμ. 139. σελ. 1390.

αὐτὸν λόγον βλέπομεν καὶ ἕτερον Ἀντιοχέα, τὸν Θεοδώρητον Κύρου, ἀκμάσαντα ἐν τῇ ἐπομένῃ ἑκατονταετηρίδι, ἐκπλύνοντα μὲν τὸν πατριάρχην Λεόντιον διὰ ποταπῶν ὕβρεων (1), ἐκθύμως δὲ ἐπαινοῦντα τοὺς ἀντιπάλους αὐτοῦ καὶ τὴν Δαυϊτικὴν αὐτῶν μελῳδίαν.

Ὁ νεώτατος ὅμως τῶν ἐκκλησιαστικῶν χρονογράφων Νικηφόρος ὁ Ξανθόπουλος, ἔχων ὑπ' ὄψει πολλὰ συγγράμματα μὴ περιελθόντα ἡμῖν, ἐξιστορεῖ διαφοροτρόπως τὰ τότε συμβάντα, καὶ τὸ περίεργον ὅτι καλῶς γινώσκων τὸν Θεοδώρητον, διότι ἀλλαχοῦ ἐπὶ λέξει ἀντιγράφει, προτιμᾷ νὰ παρίδῃ αὐτὸν ἐν τῇ περιόδῳ ταύτῃ· ἐγκωμιάζων τὰς ἀρετὰς καὶ τὴν παιδείαν τοῦ Λεοντίου καὶ τοῦ Ἀετίου ὁ Νικηφόρος, οὔτε κἂν μνημονεύει τὸν πρὸς αὐτοὺς πόλεμον τοῦ Φλαβιανοῦ καὶ τοῦ Διοδώρου, πολλῷ δὲ μᾶλλον τὴν Δαυϊτικὴν αὐτῶν μελῳδίαν. Οἱ τότε Ἀντιοχεῖς ἀληθῶς ἀντεπολιτεύθησαν τοὺς Ἀρειανούς, οὐχὶ ἀκούοντες τὰς εἰσηγήσεις τῶν δύο τοῦ Λεοντίου ἐχθρῶν, ἀλλ' ὅπως μείνωσι πιστοὶ εἰς τὰς παραδόσεις τοῦ πατριάρχου αὐτῶν Εὐσταθίου, τοῦ μεγάλου τοῦ Ἀρείου ἀνταγωνιστοῦ, Εὐσταθιανοὶ διὰ τοῦτο ἀποκαλούμενοι. Οὔτε περὶ βιαίου ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν ἀποχωρισμοῦ, οὔτε περὶ σχηματισμοῦ νέων μουσικῶν χορῶν λαλεῖ ὁ χρονογράφος τῆς ἐκκλησίας, μόνον δὲ ἀναγράφει τὸ ἑξῆς εἰς μόνον τὸν Φλαβιανὸν ἀφορῶν ἐπεισόδιον· ὅτι ἐν ᾧ οἱ μουσικοὶ χοροὶ ἀποτελούμενοι ἐξ Ἀρειανῶν ἔψαλλον κατὰ τὴν ἰδίαν αἵρεσιν « δόξα πατρὶ δι' υἱοῦ ἐν ἁγίῳ πνεύματι », ὁ Φλαβιανὸς « στῖφος μοναχῶν συναγαγών, διαῤῥήδην ἐξεφώνησε « δόξα πατρὶ καὶ υἱῷ καὶ ἁγίῳ πνεύ-

(1) Ἀποκαλεῖ αὐτὸν κρυψίνουν, κακοήθη, ἐκτομίαν, χάριν ἔρωτος γυναικὸς αὐτοχειρὶ εὐνουχισθέντα, πόρνον, καὶ τὰ τοιαῦτα.

ματι· ὅπερ ὡς μηδεμίαν ἔχον ὑπόνοιαν ταῖς ἐκκλησίαις Θεοῦ ἐπεκράτησε· ἃ δῆτα ὁρῶν Λεόντιος κωλύειν οὐκ ἐτόλμα » (1).

Ἀλλὰ καὶ ἄλλαι ἀποδείξεις ὑπάρχουσιν ὅτι ὁ Θεοδώρητος παρασυρθεὶς ἐκ τοῦ πρὸς τὴν Δαυϊτικὴν μελῳδίαν ἐνθουσιασμοῦ του παρεμόρφωσε τὰ πράγματα· λέγει ὅτι « οὗτοι πρῶτοι διχῇ διελόντες τοὺς τῶν ψαλλόντων χορούς, ἐκ διαδοχῆς ᾄδειν τὴν δαυϊτικὴν ἐδίδαξαν μελῳδίαν· » ἀλλὰ τὸ πρῶτοι δὲν ἀληθεύει, διότι ὡς μανθάνομεν ἐξ αὐτοῦ τούτου, τοῦ Σωζομένου καὶ τοῦ Ξανθοπούλου, κατὰ μίμησιν τῶν Ἀρειανῶν χορῶν συνέστησαν καὶ οὗτοι τοὺς τῆς Δαυϊτικῆς μελῳδίας· ὅτι δὲ κυριώτατον γνώρισμα τῆς Ἀρειανῆς λειτουργίας ἦσαν οἱ χοροί, πληροφορούμεθα καὶ ἐκ τοῦ ὅτι οἱ ὀρθόδοξοι διέκρινον τοὺς Ἀρειανοὺς δι' αὐτῶν τῶν λειτουργικῶν τούτων χορῶν, « οἱ τῆς Ἀρείου θυμέλης μεσόχοροι (2) ».

Ὑπὸ τὸ ὄνομα Δαυϊτικὴ μελῳδία ὁ Θεοδώρητος ἐννοεῖ αὐτοὺς τοὺς ψαλμοὺς τοῦ Δαυῒδ (3) ᾀδομένους ὑπὸ χορῶν κατ' ἴδιον μέλος, οὐδεμίαν ἔχον σχέσιν πρὸς τὴν ἑλληνι-

---

(1) Ἐκκλησ. Ἱστορία, IX, 24. Ὅτι τὰ ἐν Ἀντιοχείᾳ τότε συμβάντα διαφοροτρόπως ἐξετέθησαν ὑπὸ τῶν χρονογράφων, οἱ δὲ μεταγενέστεροι ἐν τῇ ἀπορίᾳ τῆς διακρίσεως τῆς ἀληθείας περιέπλεξαν τὰ πράγματα, πληροφορούμεθα ἐκ τοῦ ἑξῆς· ὁ Σουΐδας, ὁ Κεδρηνὸς καὶ ὁ Γλυκᾶς ἀπαλείψαντες τὰ ὀνόματα τοῦ Λεοντίου καὶ τοῦ Διοδώρου θεωροῦσι τὸν Φλαβιανὸν ὡς πατριάρχην Ἀντιοχείας καὶ εὑρετὴν τῶν χορῶν τούτων· ἀλλ' ἐν τῷ ὑπ' αὐτῶν μνημονευομένῳ 23 ἔτει τῆς βασιλείας Κωνσταντίου (358) πατριάρχης Ἀντιοχείας ἦν ὁ Λεόντιος, ὁ δὲ Φλαβιανός, ἁπλοῦς τότε μοναχός, ἐπατριάρχευσε μετὰ 23 ἔτη, ἤτοι ἐπὶ τῆς βασιλείας Θεοδοσίου τοῦ Α (381)· βλ. σημ. σελίδος κϛ', Κεδρηνόν, I, σελ. 531, ἐκδ. Παρισίων, καὶ Γλυκᾶν.

(2) Εὐλόγιος πάπας Ἀλεξανδρείας (ἐν Φωτίου βιβλιοθήκῃ κῶδιξ 2?0).

(3) Θεοδώρητος, τόμ. I, σελ. 215, 447, 475· τόμ. IV, 379, 476, 1013, 1014.

κὴν μουσικὴν (1)· γινώσκοντες ὅτι οἱ Ψαλμοὶ οὗτοι ἀποτελοῦντες τὴν βάσιν τῆς πρώτης χριστιανικῆς λειτουργίας ᾖδοντο ἀπ' αὐτῶν ἔτι τῶν Ἀποστόλων (2), ὑπεννοοῦμεν μὴ οἱ νέοι μελῳδοὶ ἐτόνισαν αὐτοὺς κατὰ νέον μουσικὸν σύστημα· δυστυχῶς ὅμως τὴν ὑπόνοιαν ταύτην διαλύει ἡ ῥητὴ διαβεβαίωσις ἀνδρὸς πολὺ τοῦ Θεοδωρήτου ἀξιοπιστοτέρου, τοῦ Θεοδώρου ἐπισκόπου Μοψουεστίας, ὅστις αὐτόπτης μάρτυς τῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ διατρεξάντων καὶ προσφιλὴς μαθητὴς ἑνὸς τῶν μελῳδῶν, τοῦ Φλαβιανοῦ, μετά τινος περιφρονήσεως λαλεῖ περὶ τῆς λεγομένης Δαυϊτικῆς ταύτης μελῳδίας, τῆς ὁποίας ἡ μουσικὴ καινοτομία δὲν συνίστατο εἰς τοὺς χορούς, ἀλλ' εἰς τὰ ὑπὸ τῶν χορῶν τούτων ᾀδόμενα ἀ ν τ ί φ ω ν α, τὰ ὁποῖα οἱ λεγόμενοι οὗτοι μελῳδοὶ ἀπεμιμήθησαν ἐκ τῆς μουσικῆς τῶν Σύρων (3). Ἡ διαβεβαίωσις αὕτη τοῦ Θεοδώρου ὑποστηρίζεταί πως καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουλιανοῦ, ὅστις πικρῶς ἐπιτιμῶν τὴν εἴησιν τοῦ Διοδώρου ἀποκαλεῖ τοῦτον

---

(1) «Κινήσωμεν εἰς ὑμνῳδίαν... τὴν γλῶτταν· καὶ μήτε νύμφας ὀρεστιάδας, ἢ πηγαίας, ἢ ποταμίας, μήτε τὰς Νηρέως θεοποιήσωμεν θυγατέρας, μήτε τῇ Δηοῖ τὸν ἴουλον ᾄσωμεν, ἢ τὸν λιτυέρσαν, μὴ Διονύσῳ τὸν διθύραμβον, μὴ τῷ Πυθίῳ μάντει τὸν παιᾶνα, μήτε τῇ Ἀρτέμιδι τὸν ὕπιγγον· ἀλλὰ τῷ ποιητῇ τῶν ὅλων τὴν Δαυϊτικὴν προσενέγκωμεν μελῳδίαν·» τόμ. IV, σελ. 813-814, ἐκδ. Schulze.

(2) Gerbertus de Cantu, τόμ. I, σελ. 22-28, 70-73, καὶ 152-153. Οἱ πρῶτοι αἱρεσιάρχαι ἐνόθευσαν τοὺς ψαλμοὺς πρὸς ἀποπλάνησιν τῶν ἐμμενόντων ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ παραδόσει τοῦ παλαιοῦ μέλους.

(3) «Atque ut Theodorus Mopsuestenus scribit, illam psalmodiae species, quas Antiphonas dicimus, illi (ὁ Φλαβιανὸς καὶ ὁ Διόδωρος) ex Syrorum lingua in Graecam transtulerunt, et omnium prope soli admirandi hujus operis omnibus orbis christiani hominibus auctores apparuerunt.» Νικήτα Χωνιάτου Θησαυρὸς V, 30 (ἐν Migne Patrologia Graeca, τόμ. 139, σελ. 1390).

ἀνόητον καὶ ἐπείσακτον μουσικόν (1), καὶ ἰδίᾳ τοῦ Ξανθοπούλου ὑποδεικνύοντος τὸν σφετερισμὸν τῆς μουσικῆς τῶν Γνωστικῶν οὐ μόνον ὑπὸ τοῦ ἁγίου Ἐφραὶμ ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν πρώτων τούτων τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας μελοποιῶν (2).

Ὡς προεσημειώθη, μουσικὴ τῶν τότε Σύρων ἦν ἡ τῶν Βαρδησανιτῶν, τὴν ὁποίαν ὡς καταχηλοῦσαν τοὺς συμπατριώτας αὐτοῦ ἠναγκάσθη νὰ παραδεχθῇ καὶ ὁ ἅγιος Ἐφραίμ, τηρήσας μὲν τὸ μέλος, τοὺς χοροὺς καὶ αὐτοὺς τοὺς χαρακτῆρας τῆς μουσικῆς τοῦ Ἁρμονίου, μόνον δὲ ἀντικαταστήσας τὰς λέξεις τῶν Γνωστικῶν ὕμνων δι' ἑτέρων ὀρθοδόξων (3). Ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει οὐδόλως ἀπίθανον ὅτι καὶ οἱ προειρημένοι μοναχοὶ εἰσήγαγον τὴν αὐτὴν μουσικὴν καὶ ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἀφοῦ μάλιστα ὁ Διόδωρος ἀπέκτησε τὰς ὀλίγας μουσικὰς αὐτοῦ γνώσεις ἐν τῇ αὐτῇ ἀκριβῶς πόλει, ἔνθα καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Βαρδησάνου εἶχεν ἐκπαιδευθῆ, ἤτοι ἐν Ἀθήναις.

---

(1) Diodorus autem Nazaraei magus, eius pigmentalibus manganes acuens irrationabilitatem, acutus apparuit sophista religionis agrestis. Iste enim male communis utilitatis Athenas navigans et philophans imprudenter musicorum participatus est rationem». Juliani opera, ed. Hertlein, II, σελ. 606.

(2) «Ἀφ' ὧν (τῶν Συριακῶν μελῶν) πρὸς ζῆλον οἶμαι καὶ οἱ μετέπειτα τῆς ἐκκλησίας μελοποιοί, τὰς ἀφορμὰς τῶν μελῶν πορισάμενοι, ἐπὶ μᾶλλον αὐξῆσαι ταῦτα καὶ ἐπιδοῦναι παρεσκευάσαντο». Ἐκκλ. Ἱστορία, IX.

(3) Ξανθόπουλος αὐτόθι. Τοῦτο ὁμολογεῖ καὶ αὐτὸς ὁ Θεοδώρητος (III, 1008, «ταῦτα καὶ νῦν τὰ ᾄσματα (τοῦ ἁγίου Ἐφραὶμ) φαιδροτέρας τῶν νικηφόρων μαρτύρων τὰς πανηγύρεις ποιεῖ» · καὶ ἀλλαχοῦ (III, 1165) λέγων ὅτι ἐν τῷ ὑπὸ τοῦ ὁσίου Πουπλίου ἱδρυθέντι κοινοβίῳ ἡ Λευϊτικὴ μελῳδία ἐψάλλετο ὑπὸ δύο χορῶν Σύρων καὶ Ἑλλήνων.

Μεταξὺ τῶν θιασωτῶν τῆς Δυτικῆς μελῳδίας διεκρίνοντο βία αἱ μοναχαὶ καθ' ὧν ἀγρία ἐξεδηλώθη ἡ μανία τῶν Ἀρειανῶν. Ὡς γνωστόν, αἱ ψαλμῳδίαι τῶν πρώτων χριστιανῶν ᾖδοντο ὑπ' ἀνδρῶν, ἡ ἂν ἐν τοῖς χοροῖς τῶν ψαλλόντων ἀνεμιγνύοντο καὶ γυναῖκες, ἡ μουσικὴ αὐτῶν ἐπέμβασις ἦν ὅλως ἀσήμαντος. Εἷς καὶ μόνος αἱρεσιάρχης τῆς Γ' ἑκατονταετηρίδος, ὁ περιβόητος τοῦ Μανιχαϊσμοῦ μεταρρυθμιστὴς Παῦλος ὁ Σαμοσατεύς, τονίσας κατ' ἴδιον μουσικὸν σύστημα τοὺς ὑπὸ τῶν ὀρθοδόξων ᾀδομένους ψαλμούς, εἰσήγαγε καὶ χοροὺς γυναικῶν ἐν τῇ αἱρετικῇ αὐτοῦ λειτουργίᾳ· ἡ κατ' αὐτοῦ ὅμως συγκροτηθεῖσα ἐν Ἀντιοχείᾳ σύνοδος κατεδίκασε τὸ ἄτοπον τῆς ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ μουσικῇ ἀναμίξεως γυναικείων φωνῶν (1). Τοὺς Παυλικιανοὺς τούτους πιθανῶς ἔχουσα ὑπ' ὄψει καὶ ἡ ἐν Νικαίᾳ πρώτη οἰκουμενικὴ σύνοδος διέταξεν ὅπως μόνοι οἱ τεταγμένοι ψάλται ψάλλωσιν ἐν διφθέραις (2). Τὰ γεγονότα ταῦτα διαδραματισθέντα ἐν Συρίᾳ ἐπέζων ἔτι ζωηρὰ ἐν τῇ μνήμῃ ἰδίως τοῦ γηραιοῦ Λεοντίου, ὅστις αὐτόπτης σχεδὸν μάρτυς τῆς πρώτης ἀναπτύξεως τῆς μεγάλης τῶν Παυλικιανῶν αἱρέσεως εἶδε τὰς πρώτας ἐπὶ τοῦ χριστιανισμοῦ θλιβερὰς αὐτῆς συνεπείας, καὶ εὐκόλως προέβλεπε τὸν μέλλοντα κίνδυνον ἐκ τῆς μανιώδους καὶ πολυχρονίου πάλης τῆς αἱρέσεως τοῦ Παύλου πρὸς τὴν ὀρθοδοξίαν· διὰ τὸν λόγον τοῦτον μετὰ φρικιάσεως ἤκουσε τὴν συγκρότησιν τῶν νέων τούτων χορῶν, μὴ θελήσας ὅμως νὰ προβῇ εἰς μέτρα δυνάμενα νὰ καταλήξωσιν εἰς στενωτέραν τινὰ συν-

---

(1) «Ψαλμοὺς δὲ τοὺς μὲν εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν παύσας, ὡς δὴ νεωτέρους καὶ νεωτέρων ἀνδρῶν συγγράμματα· εἰς ἑαυτὸν δὲ ἐν μέσῃ τῇ ἐκκλησίᾳ, τῇ μεγάλῃ τοῦ Πάσχα ἡμέρᾳ ψαλμῳδεῖν γυναῖκας παρασκευάζων, ὧν καὶ ἀκούσας ἄν τις φρίξειεν.» Ἐπιστολὴ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου παρ' Εὐσεβίῳ, Ἐκκλ. Ἱστορ. Ζ, κεφ. 20.

(2) Sacrosancta Concilia, ἐκδ. Coleti, τόμ. II, σελ. 240.

εννόησιν τῶν ὀρθοδόξων τούτων πρὸς τοὺς Παυλικιανούς, ἀνεγνώρισε τοὺς χορούς, πλὴν κατ' ἰδίαν ἔσυρε τὴν πολιὰν αὐτοῦ μαντευόμενος ἐπικείμενα κακά. Ἡ ἱστορία δὲν ἀναφέρει ἂν ἡ πρόγνωσις τοῦ Λεοντίου ἐξεπληρώθη, βλέποντες ὅμως τὸν πρὸς τὰς καλογραίας ἀδυσώπητον πόλεμον οὐ μόνον τῶν Ἀρειανῶν ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουλιανοῦ, τὸν διωγμὸν τοῦ Διοδώρου καὶ τὴν ἐξορίαν τῶν ὀπαδῶν τῆς Δαυϊτικῆς μελῳδίας, δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι τὸ μουσικὸν σχίσμα ἐπέφερε τὰς ὑπὸ τοῦ πατριάρχου ὑποδειχθείσας ὀλεθρίους συνεπείας· ἐξ ἀμυδρῶν μάλιστα ἐνδείξεων δυνάμεθα νὰ ὁρίσωμεν τό τε ποιὸν τῆς νέας ταύτης μουσικῆς καὶ τὸν λόγον τῆς ὑπὸ τῶν γυναικῶν ἐνθουσιώδους αὐτῆς ὑποστηρίξεως· οἱ Ἀρειανοὶ διεκωμῴδουν τὰς καλογραίας δι' αἰσχρῶν φωνῶν ἐκφερομένων διὰ μόνης τῆς ῥινός· ὅταν δὲ ὕστερον οἱ Ἀντιοχεῖς μελῳδοὶ ἐπωφελούμενοι τὸ πρὸς τοὺς Ἀρειανοὺς μῖσος τοῦ Θεοδοσίου τοῦ Α' ἐνθέρμως συνίστων εἰς τὸν λαὸν ὡς μόνην μουσικὴν τὴν ψαλμῳδίαν αὐτῶν, πρὸς ἐνθάρρυνσιν τῶν μὴ δυναμένων νὰ ἐκφέρωσι τὰς ἀπαιτουμένας μουσικὰς φωνὰς ἔλεγον διὰ τοῦ διακόνου τοῦ Φλαβιανοῦ, Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, ὅτι ἕκαστος ἔστω καὶ γέρων καὶ δασύφωνος πρέπει νὰ ψάλλῃ ὡς ἠδύνατο τὴν Δαυϊτικὴν μελῳδίαν «καθ' ἑαυτόν», διότι ἐπὶ τέλους ἔπρεπε ν' ἀντικατασταθῇ ἡ μουσικὴ τῶν θεάτρων διὰ ταύτης. Ἡ Δαυϊτικὴ λοιπὸν μελῳδία ἦν ῥινόφωνος.

Ὁ ἀρχιμανδρίτης Θερειανὸς ὀρθῶς ἐξηγῶν τὴν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ μουσικῇ ἐπικρατοῦσαν ῥινοφωνίαν λέγει «ὅτι οἱ μὲν Ἀνατολῖται ἅπαντες σχεδὸν εἶναι ὑψίφωνοι, τῶν δὲ Δυτικῶν οἱ πλεῖστοι βαρύτονοι· φυσικώτατον λοιπὸν τοῖς πᾶσιν ἔπρεπε νὰ φανῇ ὅτι ψάλλουσιν οἱ μὲν ὑψίφωνοι διὰ τῆς ῥινός, οἱ δὲ βαρύτονοι διὰ τοῦ στήθους» (1). Ἂν ὁ ὁρισμὸς οὕτως ἔχει ἐπὶ

(1) «Μιᾷ τῶν ἡμερῶν ἐτύχομεν παρόντες εἰς τὴν παράδοσιν τοῦ

ἀνδρῶν, πολλῷ μᾶλλον ἀληθεύει ἐπὶ γυναικῶν φύσει ῥεπουσῶν εἰς τὴν ὑψιφωνίαν. Ὡς προερρέθη, ἀγνοεῖται τὸ ποιὸν τῆς μουσικῆς τοῦ Σωτάδου καὶ αἱ ἐπ' αὐτῆς τροποποιήσεις τοῦ Ἀρείου· γινώσκοντες ὅμως ὅτι ἡ μὲν πρώτη ηὐδοκίμησεν ἰδίᾳ ἐν Ρώμῃ, ἡ δὲ αἵρεσις τοῦ Ἀρείου ἐπέτυχεν ἰδίως παρὰ τοῖς Γότθοις, δυνάμεθα ὁπωςδήποτε νὰ ὁρίσωμεν τὴν διαφορὰν τῶν δύο μουσικῶν, ὡς καὶ τοὺς λόγους τῆς ὑπὸ τῶν Ἀρειανῶν στηλιτεύσεως τῆς ῥινοφωνίας, τῆς ἀπὸ τῶν χορῶν αὐτῶν ἀποβολῆς τῶν γυναικῶν καὶ τῆς ἐν ἀνάγκῃ ἀντικαταστάσεως αὐτῶν διὰ νέων ἐψιμμυθιωμένων καὶ γυναικεῖα ἐνδεδυμένων φορέματα.

Δὶς καταλαβόντες τὸν πατριαρχικὸν τῆς Ἀλεξανδρείας θρόνον οἱ Ἀρειανοὶ παρεξετράπησαν εἰς φοβερὰς κατὰ τῶν καλογραιῶν ἰδίᾳ βιαιοπραγίας, καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ πατριάρχου αὐτῶν Γεωργίου (374), ὁ στρατηλάτης Σεβαστιανὸς « πυρκαϊὰν ἅψας καὶ στήσας παρθένους παρὰ τὸ πῦρ, ἠνάγκαζε λέγειν αὐτὰς τῆς Ἀρείου πίστεως εἶναι· ὡς δὲ νικώσας αὐτὰς ἔβλεπε καὶ μὴ φροντιζούσας τοῦ πυρός, γυμνώσας λοιπὸν οὕτω κατέκοψεν αὐτὰς εἰς τὰ πρόσωπα ὡς μετὰ χρόνον μόγις ἐπιγνωσθῆναι » (1)·

μακαρίτου Κερκυραίου μουσικοφιλοσόφου Μαντσάρου, διδάσκοντος νεάνιδα τὴν μουσικήν· ἐν ᾧ δὲ αὕτη ἔθελγε τὴν διάνοιαν καὶ συνεκίνει τῶν ἀκροωμένων τὰς καρδίας, αἴφνης προσέκοψε διότι ἐπιέσθη τοὺς μυκτῆρας ὑπὸ τοῦ διδασκάλου της· « ἰδοὺ ἡ ἀπόδειξις (ἀνεφώνησε μειδιῶν ὁ πολιὸς Μάντσαρος) ὅτι οἱ ὑψίφωνοι ψάλλουσι διὰ τῆς ῥινός· ὁπόταν πιέσητε τοὺς μυκτῆρας, οὐδὲν μὲν ἀπαντᾶτε πρόσκομμα ἐκβάλλοντες βαρεῖαν φωνήν· θὰ προσκόψητε δὲ ἅμα ἐκβαλόντες φωνὴν ὀξεῖαν ». Θερειανοῦ περὶ Μουσικῆς ἐν Τεργέστῃ, 1876, σελ. 55.

1) Ξανθόπουλος IX, 29. Ἐν τούτοις οἱ αὐτοὶ Ἀρειανοὶ οὐ μόνον δὲν ἠνώχλουν τὰς τῶν ἀνδρῶν ψαλμῳδίας, ἀλλὰ καὶ ἐσέβοντο αὐτάς· ὅταν διετάχθη ἡ σύλληψις τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου « ἧκε δὲ ὁ στρατη-

ἐπὶ δὲ τοῦ πατριάρχου Λουκίου (384), ἀφοῦ ἐτέλεσαν μετὰ πολλῆς θεατρικῆς ἐπιδείξεως τὴν λειτουργίαν· αὐτῶν « ὀργῆς σκεύη τυγχάνοντες κατηρτισμένα εἰς ἀπώλειαν, τὴν ῥῖνα σιμώσαντες, ψόφον ἀσελγῆ διὰ τῶν μυκτήρων μακρόν, καὶ ἵν' οὕτως εἴπω ἀπὸ κρουνοῦ προχέοντες, τὴν μὲν ἐσθῆτα διέρρησσον τῶν ἁγίων Χριστοῦ παρθένων, ὧν ἡ ἄσκησις τύπον ἁγίων ἐχαρακτήριζεν, ὡς δ' ἡ φύσις ἔχει, γυμνὰς πᾶσαν τὴν πόλιν ἐθριάμβευον, διαπαίζοντες μετὰ ἀσελγείας ὃν τρόπον ἐβούλοντο » (1).

Ἀνωτέρω ἐμνημονεύσαμεν τὴν πρὸς τὸν Διόδωρον ἐμπαθεστάτην καταφορὰν βασιλέως ἐν ἴσῃ μοίρᾳ καταδιώξαντος Ἀ-

---

γὸς κατὰ φάλαγγα τοὺς στρατιώτας τάξας πανταχόθεν τῆς ἐκκλησίας. Ἀθανάσιος δὲ ἑωρακὼς τὰ γινόμενα... κηρύξας εὐχὴν αὖθις ψαλμὸν λέγεσθαι παρεσκεύασε· συμφωνίας δὲ ἐκ τῆς ψαλμῳδίας γενομένης,... ὁ Ἀθανάσιος ἐν μέσῳ τοῖς ψαλμῳδοῦσιν ἀβλαβὴς διεσώζετο ». Σωκράτης ἐκκλησιασ. ἱστορία Β. κεφ. 11.

(1) Θεοδώρητος, τόμος III, σελ. 985.

Οὕτω δύναται νὰ ἐξηγηθῇ, ὡς νομίζω, καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ βιογράφου Καρόλου τοῦ Μεγάλου μνημονευόμενον περίεργον γεγονός, ὅτι δηλαδὴ ἐν ἔτει 787 ἐλθόντος εἰς Ῥώμην τοῦ αὐτοκράτορος, συνεζήτησαν περὶ μουσικοῦ πρωτείου οἱ Φράγκοι ψάλται πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, οἵτινες ἐνέπαιζον τοὺς πρώτους ὡς τραχυφώνους (rusticos et indoctos velut bruta animalia affirmabant) μὴ δυναμένους νὰ ψάλλωσι μουσικάς τινας παραλλαγάς, ὡς τὰ ὑπὸ μὲν τῶν Βυζαντινῶν λεγόμενα Τρομικὰ ὑπὸ δὲ τῶν Ῥωμαίων Tremulae: « omnes Franciae cantores dedicerunt notam Romanam, quam nunc vocant Franciscam, excepto quod Tremulas vel tinnulas, sive collisibiles, vel secalibes voces in cantu non poterant perfecte exprimere Franci naturali voce barbarica frangentes in gutture voces potius quam exprimentes »· ἐν Dom. Bouquet, Recueil des historiens des Gaules, V, σελ. 185, καὶ Fètis, V, 279-280. Οἱ παλαιοὶ Φράγκοι ἦσαν πιστοὶ πρὸς τὴν Γοτθικὴν μουσικήν, ἐν ᾧ οἱ Ῥωμαῖοι ἀπὸ τοῦ ἁγίου Ἀμβροσίου πολὺ ἐπηρεάσθησαν ὑπὸ τῶν βυζαντινῶν ἀντιφώνων.

ρειανούς τε καὶ ὀρθοδόξους· συνδυάζοντες τὴν πρὸς τὴν μουσικὴν τοῦ Ἀντιοχέως μελωδοῦ πικρὰν περιφρόνησιν τοῦ Ἰουλιανοῦ πρὸς τὸν κατὰ τῶν ὀπαδῶν τῆς Δαυϊτικῆς ψαλμῳδίας πόλεμον αὐτοῦ, δὲν δυνάμεθα νὰ ἐξηγήσωμεν ἄλλως τοιαύτην διαγωγὴν βασιλέως τοσοῦτον φιλομούσου καὶ πρὸς τὸ γυναικεῖον φύλον ἀβροφρονος ἢ ἐκ κακῆς ἐκτιμήσεως τῆς πρωτακούστου ταύτης εἰς ἑλληνικὰ ὦτα ψαλμῳδίας. Ὅταν κατ' ἀπαίτησιν αὐτοῦ τοῦ Δαφναίου Ἀπόλλωνος ἐξεβλήθη τοῦ ἑλληνικοῦ ναοῦ τὸ λείψανον τοῦ ἁγίου Βαβύλα, οἱ ὀπαδοὶ τῆς Δαυϊτικῆς μελῳδίας, ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες, διαιρεθέντες εἰς χοροὺς μετήγαγον ψάλλοντες τὸν ἄστεγον τῆς Ἀντιοχείας μάρτυρα (1)· τοὺς ᾀδομένους ψαλμοὺς ἀκούσας ὁ αὐτοκράτωρ διέταξε νὰ συλληφθῶσιν οἱ πρωτοστάται τῶν χορῶν καὶ μαστιγωθῶσι. Ἡ σεβασμία τοῦ πατριαρχικοῦ ναοῦ διάκονος Ποπλία, μήτηρ τοῦ πατριάρχου Ἰωάννου, διετήρει τοιούτους χοροὺς παρθένων ἐκγυμνάζουσα αὐτὰς ἐν τῇ νέᾳ μελῳδίᾳ· ἕνα τῶν ψαλμῶν τούτων ἀκούσας ὁ Ἰουλιανὸς διέταξε τοὺς στρατιώτας νὰ μαστιγώσωσιν αὐτὴν κατὰ προσώπου (2).

---

(1) «Ἅμα γυναιξὶ καὶ νέᾳ ἡλικίᾳ χαίροντες καὶ ψαλμῳδοῦντες ἀπὸ τῆς Δάφνης ἐπὶ τὴν πόλιν μετέφερον τὴν σορόν». Σωκράτης, Γ', κεφ. 18· «πανδημεὶ ταύτης ἡγοῦντο χορεύοντες καὶ τὴν Δαυϊτικὴν ᾄδοντες μελῳδίαν καὶ καθ' ἕκαστον κῶλον ἐπιφθεγγόμενοι—Αἰσχυνθήτωσαν πάντες οἱ προσκυνοῦντες τοῖς γλυπτοῖς». Θεοδώρητος III, 923· «διὰ πάσης ψάλλοντες τῆς ὁδοῦ, προφάσει μὲν τοῦ τὸν ἱδρῶτα ἀναψύχειν, τὸ δ' ἀληθὲς ζήλῳ ἐφέροντο ἐξελέγχοντες τὸ κατὰ τοῦ κρατοῦντος περὶ τὸ θεῖον ἀλλόκοτον· ἐξῆρχον μὲν οὖν τοῦ μέλους οἱ περὶ τὰ τοιαῦτα ἠκριβωμένως εἶχον, σὺν ἄλλοις δὲ τὸ πλῆθος ξύμφωνον καὶ τοῦτο δὴ τὸ μέλος ἐπῇδεν—Αἰσχυνθήτωσαν». Ξανθόπουλος, Χ, 28.

(2) «Ἔχουσα χορὸν παρθένων ἐδοξολόγει τὸν θεόν. Ἐν μιᾷ οὖν τῶν ἡμερῶν μεγάλῃ τῇ φωνῇ στιχολογούσης τὸν ψαλμὸν—Τὰ εἴδωλα τῶν ἐθνῶν ἀργύριον... διήρχετο ὁ Ἰουλιανὸς καὶ προσέταξε σιγῆσαι· ἡ δὲ

Καὶ ὁ μὲν πρόμαχος τῆς Δαυϊτικῆς μελῳδίας, Θεοδώρητος, ἔσπευσε νὰ κατατάξῃ ἐν τοῖς ἁγίοις τὸν ἐν τῇ μεταφορᾷ τοῦ ἁγίου Βαβύλα σκληρῶς μαστιγωθέντα Θεόδωρον τὸν Ὁμολογητήν, ἡ ἐκκλησία ὅμως ἀπαλείψασα τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐκ τοῦ μαρτυρολογίου, ἐνέγραψε μόνον τὴν ὁσίαν Ποπλίαν, τῆς ὁποίας ἡ μνήμη ἑορτάζεται τῇ 9 Ὀκτωβρίου.

Τελευταῖον τεκμήριον τῆς πρὸς τὴν Δαυϊτικὴν μελῳδίαν ἀφοσιώσεως τῶν γυναικῶν ἔχομεν τὸ ἑξῆς· ὁ ἅγιος Γρηγόριος, ὅστις οὔτε κἂν ἀναφέρει τὴν ἐπ' αὐτοῦ γνωστὴν ἤδη καὶ πολύκροτον ψαλμῳδίαν τῶν Ἀντιοχέων μοναχῶν, οὐχ ἧττον λέγει ὅτι ἡ μήτηρ αὐτοῦ Νόννα διέτριβε τὸ πλεῖστον τοῦ βίου αὐτῆς ᾄδουσα τοιαύτας παννυχίους καὶ ἡμερησίους ψαλμῳδίας, καὶ ὅτι ἀκριβῶς τὴν ξένην ταύτην μελῳδίαν ἤκουσε κατ' ἐνύπνιον καὶ ὁ σύζυγος αὐτῆς ἐν αὐτῇ τῇ παραμονῇ τῆς συγκροτήσεως τῆς κατὰ Ἀρείου συνόδου (1)!

Ἀλλὰ τὸ φοβερώτερον κατὰ τῆς Δαυϊτικῆς μελῳδίας τραῦμα κατήνεγκεν ἡ βασιλεία τοῦ Οὐάλεντος (367—378)· δύο

Ποπλία μᾶλλον μείζονα ἔψαλλε· τότε ὀργισθεὶς ὁ Παραβάτης καὶ ἀγαγὼν αὐτὴν ἐνώπιον αὐτοῦ, προσέταξε τοῖς στρατιώταις τύπτειν κατὰ τοῦ προσώπου». Βασιλειανὸν μαρτυρολόγιον Γ, 104· «ἡ ὡς ἄκραν τιμὴν δεξαμένη τὴν ἀτιμίαν ἀνελήλυθε μὲν εἰς τὸ δωμάτιον, συνήθως δὲ αὐτὸν ταῖς πνευματικαῖς ἔβαλλε μελῳδίαις, καθάπερ ὁ τῆς μελῳδίας ἐκείνης συγγραφεὺς καὶ διδάσκαλος τὸ πονηρὸν ἐκεῖνο κατέπαυε πνεῦμα τὸ τῷ Σαοὺλ ἐνοχλοῦν». Θεοδώρητος, III, σελ. 935-936.

(1) «Τίς δὲ μᾶλλον νηστείαις καὶ ἀγρυπνίαις τὰς σάρκας ὑπέσπασεν, ἢ ψαλμῳδίαις ἑαυτὴν ἐστήλωσε παννύχοις τε καὶ ἡμηρεσίαις;.... ἔδοξεν, ὃ μήπω πρότερον, καίτοι πολλάκις τῆς γυναικὸς ἱκετευούσης καὶ δεομένης, ψάλλειν ἐκ τῶν τοῦ θείου Δαυΐδ... καὶ ἡ ψαλμῳδία ξένη καὶ ὁ πόθος τῇ ᾠδῇ συνεισέρχεται». S. Gregorii Nysseni Opera, ed. Morelli, τόμ. I, σελ. 291 καὶ 293.

καὶ μόνας θρησκείας, τὸν ἀρειανισμὸν καὶ τὸν ἑλληνισμόν, ἀναγνωρίζων ὁ βασιλεὺς οὗτος, ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς δευτέρους νὰ τελῶσι παρρησίᾳ πάσας τὰς κατηργημένας αὐτῶν τελετάς (1), καὶ παραδώσας εἰς τοὺς πρώτους πάσας τὰς ἐπισκοπὰς καὶ τοὺς ναούς, ἐκήρυξε κατὰ τῶν ὀρθοδόξων διωγμὸν ἀναπολοῦντα τοὺς χρόνους τοῦ Διοκλητιανοῦ· ἑκατοντάδες τούτων ἐγένοντο βορὰ τῶν κυμάτων καὶ τοῦ πυρός (2) · « οἱ ὀρθόδοξοι οὔτε ποιμένα, οὔτε ἐκκλησίαν εἶχον » λέγει ὁ ἀγαθὸς Θεοφάνης (3). Οἱ πρόμαχοι τῆς Δαυϊτικῆς μελῳδίας, Φλαβιανὸς καὶ Διόδωρος, ἀφοῦ εἶδον τοσούτους πνιγομένους ἐν τῷ Ὀρόντῃ, κατέφυγον εἰς τὰς ἐρήμους τῆς Συρίας (4), ἕτερος δέ, ὁ Πρωτογένης, ἐξορισθεὶς εἰς Ἀντίνουν ἐδίδασκε τοὺς παῖδας τῶν Αἰγυπτίων τὰ κοινὰ γράμματα καὶ τὴν Δαυϊτικὴν μελῳδίαν (5). Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ τότε συγκροτηθεῖσα ἐν Λαοδικείᾳ (370) σύνοδος τῶν ὀρθοδόξων ἐθεώρησε καλὸν νὰ ἀνανεώσῃ τὸν κανόνα τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου τὸν ἀπαγορεύοντα τὴν ἐν τῇ ψαλμῳδίᾳ ἀνάμιξιν τῶν λαϊκῶν (6).

---

(1) « Καὶ τὰ Δάσια καὶ τὰ Διονύσια καὶ τὰ τῆς Δήμητρος ὄργια οὐκ ἐν παραβύστῳ ἐπλήρουν, ὡς ἐν εὐσεβεῖ βασιλεῖ, ἀλλὰ διὰ μέσης τῆς ἀγορᾶς βακχεύοντες ἔτρεχον ». Θεοδώρητος, III, σελ. 1001. Θεοφάνης, 5863.

(2) Θεοδώρητος III, 991. Θεοφάνης 5862.

(3) Θεοφάνης 5857.

(4) Ξανθόπουλος IX, 22, 24, 26. Θεοδώρητος, αὐτόθι.

(5) « Ἐπεὶ δὲ ἔγνω Ἕλληνας εἶναι τοὺς τὴν πόλιν οἰκοῦντας, συνέστησε παιδευτήριον καὶ μειρακίων κατέστη διδάσκαλος, καὶ τὰ θεῖα ἐξεπαίδευε λόγια· Δαυϊτικάς τε γὰρ αὐτοῖς ὑπηγόρευε μελῳδίας ». Θεοδώρητος, III, 978.

(6) « Περὶ τοῦ μὴ δεῖν πλέον τῶν κανονικῶν ψαλτῶν τῶν ἐπὶ τὸν ἄμβωνα ἀναβαινόντων καὶ ἀπὸ διφθέρας ψαλλόντων, ἑτέρους τινὰς ψάλλειν ἐπ' ἐκκλησίας ». Κανὼν 15 (Concilia Sacrosanta, ed. Coleti, τόμ. I. σελ. 1728) · παράβαλλε καὶ τόμ. II, σελ. 240.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Οὐάλεντος ἐκόπασεν ὁ διωγμός, ὁ δὲ ἀρειανισμὸς διωχθεὶς ὑπὸ Θεοδοσίου καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ ἐγκατέλιπε τὴν Ἀνατολὴν καὶ ἐπλημμύρησε τὴν Δύσιν διὰ τῶν Γότθων· ἐν ὅλῃ τῇ δεσποτείᾳ αὐτοῦ, τὴν ὁποίαν οἱ χρονογράφοι ὑπολογίζουσιν εἰς τεσσαράκοντα συνεχῆ ἔτη (1), πᾶσαι αἱ ἐκκλησίαι μίαν καὶ μόνην ἐγνώριζον λειτουργίαν, τὴν Θάλειαν, μεταρρυθμισθεῖσαν μὲν σὺν τῷ χρόνῳ πρὸς τελεσφορώτερον τῶν ἀντιπάλων προσηλυτισμόν, σώζουσαν ὅμως ἔτι τὸν παλαιὸν αὐτῆς ῥυθμόν, τὴν μουσικὴν καὶ τὴν χειρονομίαν.

Παντελὴς τῆς Θαλείας ἀπαρχαίωσις ἦν ἀδύνατος, καὶ ἂν ἔτι αὐτοὶ οἱ ἀντιθαλισταὶ ἦσαν κύριοι τοῦ πεδίου. Οἱ Δαυϊτικοὶ ψαλμοὶ ἱκανοποίουν τὰς λειτουργικὰς ἀνάγκας τῶν πρώτων χριστιανῶν, οἵτινες προγεγραμμένοι καὶ δυστυχεῖς, οὔτε τόπον, οὔτε ἐλευθερίαν, οὔτε μέσα εἶχον πρὸς ἀνάπτυξιν πομπώδους καὶ μουσικῆς λειτουργίας· μετὰ τὸν θρίαμβον ὅμως τοῦ χριστιανισμοῦ οἱ νικηταὶ εἶδον ὅτι οἱ μὲν ψαλμοὶ αὐτῶν οὔτε αὐτοτελῆ λειτουργίαν ἀπετέλουν, ἡ δὲ μονότονος αὐτῶν ψαλμῳδία οὔτε κἂν ἠδύνατο νὰ συγκριθῇ πρὸς τὸ πομπῶδες μεγαλεῖον τῆς ἐθνικῆς ὑμνολογίας καὶ μουσικῆς. Ὁ δαιμόνιος Ἄρειος ἐγκαίρως ἐννοήσας τὴν ἔλλειψιν ταύτην, συνέγραψε τὴν πρώτην χριστιανικὴν λειτουργίαν, ἥτις προσλαβοῦσα καὶ τὸ γόητρον τῆς τότε κατακηλούσης Ἕλληνάς τε καὶ Ῥωμαίους μουσικῆς τοῦ Σωτάδου, ἀνταπεκρίνετο πληρέστατα εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς τότε χριστιανικῆς κοινωνίας. Ὅταν πλέον ἡ Θάλεια κατώρθωσε τὸν σκοπόν, οἱ ζηλωταὶ τῶν πα-

(1) «Τεσσαράκοντα ἔτη τῶν Ἀρειανῶν καὶ μικρὸν κατασχόντων αὐτὰς (τὰς ἐκκλησίας)». Θεοφάνης, 5874· ὑπολογίζει ἀπὸ Κωνσταντίου μέχρι Οὐάλεντος (337-375).

λαιῶν παραδόσεων ἐννοήσαντες τὸ λάθος προσεπάθησαν νὰ διασώσωσι κατ' ἐπιφάνειαν τοὐλάχιστον τὸ γόητρον τῆς ὀρθοδοξίας· ἐπὶ τῷ σκοπῷ δὲ τούτῳ ἤχθησαν εἰς μέσον τοσαῦται ἀπόκρυφοι λειτουργίαι φέρουσαι μὲν τὰ ὀνόματα τοῦ ἀποστόλου Ἰακώβου, τοῦ εὐαγγελιστοῦ Μάρκου, ἢ καὶ ἐχθρῶν τοῦ Ἀρείου, ὡς ἡ τοῦ Σύρου Ἐπιφανίου τοῦ Ὁμολογητοῦ, ποιηθεῖσαι ὅμως ἐν τῇ Ε' καὶ τῇ ΣΤ' ἑκατονταετηρίδι κατὰ τὸν ὑπὸ τοῦ Ἀρείου διαγραφέντα τύπον. Ὡς γινώσκομεν ἐξ ἐπιστολῆς τοῦ ἁγίου Βασιλείου γραφείσης ἐν ᾗ στιγμῇ ὁ ἀρειανισμὸς ἀνενοχλήτως ἐδέσποζε τῆς Ἀνατολῆς, ἤτοι ἐν ἔτει 375, αἱ ἀνατολικαὶ ἐκκλησίαι μέχρις αὐτῆς τῆς Λιβύης καὶ τοῦ Ἰλλυρικοῦ μίαν καὶ μόνην λειτουργίαν ἐγίνωσκον, τὴν ὁποίαν καὶ ὁ προειρημένος πατήρ, ἑπόμενος τῇ κρατούσῃ συνηθείᾳ, εἰσάγει ἐν Καππαδοκίᾳ καὶ ὑποστηρίζει μάλιστα ἐναντίον μερίδος ζηλωτῶν ἀποκαλούντων τὴν μὲν λειτουργικὴν ταύτην καινοτομίαν « ἔγκλημα ἐπὶ ταῖς ψαλμῳδίαις », τὸν δὲ ἅγιον Βασίλειον ἀρειανίζοντα. Ἡ λειτουργία αὕτη ἦν ἡ αὐτὴ τῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ Ἀρειανῶν ἐπὶ τοῦ πατριάρχου Λεοντίου, προσθεῖσα μόνον ἐν τῇ δοξολογίᾳ τὸν σύνδεσμον, Καί, δικαιολογουμένου τοῦ ἁγίου ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ τῶν Καππαδοκῶν διάλεκτος ἀπῄτει τὸν σύνδεσμον τοῦτον (1).

---

1) «Ὡς δὲ ἐγώ τινος τῶν ἐκ Μεσοποταμείας ἤκουσα, ἀνδρὸς καὶ τῆς γλώσσης ἐμπείρως ἔχοντος καὶ ἀδιαστρόφου τὴν γνώμην, οὐδὲ δυνατὸν ἑτέρως εἰπεῖν τῇ ἐγχωρίῳ φωνῇ, κἂν ἐθέλωσιν, ἀλλὰ διὰ τῆς Καὶ συλλαβῆς, μᾶλλον δὲ τῶν ἰσοδυναμουσῶν αὐτῇ φωνῶν κατά τι ἰδίωμα πάτριον, ἀνάγκη αὐτοῖς εἶναι τὴν δοξολογίαν προφέρειν. Καὶ Καππαδόκαι δὲ οὕτω λέγομεν ἐγχωρίως... Τί δὲ ἡ Δύσις ἅπασα μικροῦ δεῖν ἀπὸ τοῦ Ἰλλυρικοῦ μέχρι τῶν ὁρίων τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης; οὐχὶ τὴν φωνὴν ταύτην πρεσβεύει;» S. Basilii Opera ed. Garnier, τόμ. III, σελ. 63. Παράβαλλε καὶ τὴν πρὸς Νεοκαισαρεῖς ἐπι-

Ἐν ᾗ ἐποχῇ ἐπῆλθεν ἡ λειτουργικὴ καὶ μουσικὴ αὕτη ἐπανάστασις ἢ τὸ κατὰ τοὺς Νεοκαισαρεῖς « ἔγκλημα ἐπὶ ταῖς ψαλμῳδίαις », ἡ Δαυϊτικὴ μελῳδία πλανωμένη ἐν ταῖς ἐρήμοις τῆς Συρίας οὔτε ἐν αὐτῇ τῇ Ἀντιοχείᾳ ἦν γνωστή. Μετὰ τὸν θρίαμβον τῆς ὀρθοδοξίας ὀνομασθεὶς πατριάρχης Ἀντιοχείας ὁ Φλαβιανός, χάριν προσωπικῆς φιλοτιμίας ἠθέλησε νὰ συνάψῃ τὴν τελευταίαν μάχην πρὸς τὸν ἐχθρὸν ὅστις ἐξεμηδένισε τὸ ἔργον αὐτοῦ· φαιδραὶ ἐλπίδες ἐκολάκευον τὸν γηραιὸν πατριάρχην ὑπὲρ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς Δαυϊτικῆς μελῳδίας ἐν αὐτῇ τοὐλάχιστον τῇ Ἀντιοχείᾳ· ἀγαπώμενος ὑπὸ τῶν συμπατριωτῶν αὐτοῦ καὶ ἐκτιμώμενος ὑπὸ τοῦ βασιλέως καὶ τῶν ὀρθοδόξων διὰ τοὺς πρὸς τοὺς Ἀρειανοὺς ἀγῶνας αὐτοῦ, εἶχε συνεπίκουρον καὶ τὴν μεγάλην καὶ συμπαθῆ φωνὴν τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ, Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου. Ὁ μέγας οὗτος ῥήτωρ μετὰ πολλῆς τέχνης ἐδημηγόρησεν ὑπὲρ τῆς μουσικῆς τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ· μακαρίζων τοὺς ἐν ταῖς ἐρήμοις μακρὰν τῆς κοινωνικῆς τύρβης ζῶντας μοναχούς, οἵτινες ἀντὶ θεατρικῶν ἀσμάτων ᾄδουσι τοὺς τοσοῦτον ἀρεστοὺς τῷ Θεῷ Δαυϊτικοὺς ψαλμούς, λυπεῖται ὅτι οἱ ἐν ταῖς πόλεσι στεροῦνται ἀγαθοῦ τοσοῦτον θεαρέστου· ἐπειδὴ δὲ δὲν ἠδύνατο νὰ προσβάλ-

---

στολὴν (σελ. 311-312) ἐν ᾗ προσπαθεῖ νὰ δικαιολογήσῃ τὰς παννυχίδας καὶ τὴν ἐν αὐταῖς ᾀδομένην ὑπὸ τοῦ λαοῦ ψαλμῳδίαν τοῦ ὄρθρου, καθ' ἧς διεμαρτύροντο οἱ Νεοκαισαρεῖς. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι θέλοντες νὰ μείνωσι πιστοὶ εἰς τὴν παράδοσιν τοῦ πρώτου αὐτῶν ἐπισκόπου, ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θαυματουργοῦ, ἀπέκρουον τὴν νέαν λειτουργίαν καὶ πρὸ πάντων τοὺς ὑπὸ μουσικῶν χορῶν ψαλλομένους ἐν τῇ ἀκολουθίᾳ τοῦ ὄρθρου ὕμνους, οὐ μόνον ἀποκαλοῦντες Ἀρειανίζοντα τὸν ἅγιον Βασίλειον, ἀλλὰ καὶ κωμῳδοῦντες αὐτὸν ἐν ταῖς δημοσίοις συμποσίοις· « ἐν ταῖς πανδήμοις ἑστιάσεσιν ἡμᾶς ποιεῖσθαι παροίνιον διήγημα » · τόμ. III, σελ. 314.

λῃ ἀποτόμως τοὺς ἐπικρατοῦντας ἐκκλησιαστικοὺς ὕμνους, λέγει ὅτι οἱ μὲν ὕμνοι ἁρμόζουσι μόνον εἰς τοὺς ἀγγέλους, οἱ δὲ ἄνθρωποι μόνον ψαλμοὺς πρέπει νὰ ᾄδωσι (1). Ἐπειδὴ δὲ ἡ τότε ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ βάσιν εἶχε τὸ θέατρον, ὁ Χρυσόστομος ἐπιτιθέμενος κατ' αὐτῆς τῆς πηγῆς ἐπικαλεῖται κατὰ τῆς θυμέλης τοὺς κεραυνοὺς τοῦ οὐρανοῦ, ἐξορκίζων τοὺς χριστιανοὺς ν' ἀπέχωσι τοῦ διαβολικοῦ σχολείου· ἀλλ' ὡς προεσημειώθη, οἱ κατὰ τοῦ θεάτρου ἐπίμονοι φιλιππικοὶ αὐτοῦ μόνον σκάνδαλα καὶ γογγυσμοὺς ἐγέννησαν. Ἐπὶ τέλους διὰ μεγάλης σειρᾶς ὁμιλιῶν εἰς τοὺς Ψαλμοὺς προτρέπει τοὺς πάντας, ἄνδρας τε καὶ γυναῖκας, γέροντας, παιδία, πλουσίους, πτωχοὺς καὶ στρατιώτας νὰ ᾄδωσιν ἀπανταχοῦ καὶ πάντοτε τοὺς ψαλμοὺς τούτους ἐν ἐκκλησίᾳ, ἐν περιπάτῳ, ἐν δικαστηρίῳ, ἐπὶ τραπέζης, ἐν ἀγορᾷ, ἀντικαθιστῶντες ἐπὶ τέλους δι' αὐτῶν καὶ τὰ κοινότερα τῶν ᾀσμάτων, μέχρι τῶν βαυκαλισμάτων καὶ αὐτῶν τῶν τιτθῶν (2)· πρὸς τελεσφορωτέραν δὲ

---

(1) «Ἅπαντες (οἱ μοναχοὶ) μετὰ εὐλαβείας τὸν ὕπνον ἀποθέμενοι διανίστανται, τοῦ πρεσβυτέρου αὐτοὺς διεγείροντος, καὶ ἑστήκασι τὸν ἅγιον συστησάμενοι χορόν, καὶ τὰς χεῖρας εὐθέως ἀνατείναντες, τοὺς ἱεροὺς ᾄδουσιν ὕμνους... ὕμνους ᾄδοντες προφητικοὺς μετὰ πολλῆς τῆς συμφωνίας, μετ' εὐρύθμων μελῶν· οὔτε κιθάρα, οὔτε σύριγγες, οὔτε οὐδὲν ἄλλο ὄργανον μουσικὸν τοιαύτην ἀφίησι φωνήν, οἵαν ἔστιν ἀκοῦσαι ἐν ἡσυχίᾳ βαθείᾳ καὶ ἐν ἐρημίᾳ ᾀδόντων τῶν ἁγίων ἐκείνων»· τόμ. XI, σελ. 629, 630· «οἱ ψαλμοὶ πάντα ἔχουσιν, οἱ δὲ ὕμνοι πάλιν οὐδὲν ἀνθρώπινον· ὅταν ἐν τοῖς ψαλμοῖς μάθῃ, τότε καὶ ὕμνους εἴσεται, ἅτε θειότερον πρᾶγμα· αἱ γὰρ ἄνω δυνάμεις ὑμνοῦσιν, οὐ ψάλλουσιν.... Νῦν δὲ Σατανικὰς μὲν ᾠδὰς καὶ ὀρχήσεις αἱροῦσιν οἱ παῖδες οἱ ὑμέτεροι, καθάπερ οἱ μάγειροι καὶ οἱ ὀψῶναι καὶ οἱ χορευταί, ψαλμὸν δὲ οὐδεὶς οὐδένα οἶδεν· ἀλλὰ καὶ αἰσχύνη τὸ πρᾶγμα δοκεῖ εἶναι καὶ χλευασία καὶ γέλως»· σελ. 392, ἐκδ. **Montfaucon**.

(2) «Οὐδὲν γάρ, οὐδὲν ἀνίστησι ψυχὴν καὶ πτεροῖ, καὶ τῆς γῆς ἀ-

ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ, ἡ Δαυϊτικὴ μελῳδία ἀποβαλοῦσα καὶ μέλος καὶ ῥυθμὸν καὶ χοροὺς ἠδύνατο νὰ ψαλῇ καὶ ὑπὸ γερόντων καὶ δασυφώνων, καὶ ὑπὸ πολλῶν καὶ ὑπὸ ἑνός.

Ἀλλὰ ταῦτα ἔπραττεν ἐν Ἀντιοχείᾳ ὁ Χρυσόστομος πρὸς εὐχαρίστησιν τῆς μουσικῆς ματαιότητος τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ, οὐδὲ πιστεύομεν ὅτι εἰλικρινῶς ἐξετίμα τὴν Δαυϊτικὴν μελῳδίαν, ἀφοῦ μετ' οὐ πολὺ βλέπομεν αὐτὸν ὡς πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως (400) εἰσάγοντα οὐχὶ τὰ ἀντίφωνα τοῦ Φλαβιανοῦ, ἀλλ' ἕτερα τὰ ὁποῖα πρὸ τριῶν ἑκατονταετηρίδων ἤκουσεν ὑπ' ἀγγέλων ᾀδόμενα αὐτὸς ὁ πρῶτος ἱστορικὸς τῆς Ἀντιοχείας πατριάρχης, ὁ ἱερομάρτυς Ἰγνάτιος. Ἀλλὰ καὶ ἡ παράδοσις αὕτη ἀναμφιβόλως ἐπεννοήθη πρὸς σύγχυσιν τοῦ

παλλάττει, καὶ τῶν τοῦ σώματος ἀπολύει δεσμῶν, ὡς μέλος συμφωνίας καὶ ῥυθμῷ συγκείμενον θεῖον ᾆσμα.... Τὰ γὰρ ἀσελγέστερα καὶ παρανομώτερα τῶν ᾀσμάτων τούτων τοῖς τῆς ψυχῆς μέρεσιν ἐγγινόμενα, ἀσθενεστέραν αὐτὴν καὶ μαλακωτέραν ποιοῦσιν, ἀπὸ δὲ τῶν ψαλμῶν τῶν πνευματικῶν, πολὺ μὲν τὸ κέρδος, πολλὴ δὲ ἡ ὠφέλεια, πολὺς δὲ ὁ ἁγιασμός, καὶ πάσης φιλοσοφίας ὑπόθεσις γένοιτ' ἄν, τῶν τε ῥημάτων τὴν ψυχὴν ἐκκαθαιρόντων, τοῦ τε ἁγίου πνεύματος τῇ τὰ τοιαῦτα ψαλλούσῃ ταχέως ἐφιπταμένου ψυχῇ.... Ταῦτα λέγω οὐχ ἵνα ἐπαινῆτε μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ παῖδες καὶ γυναῖκες τὰ τοιαῦτα διδάσκητε ᾄσματα ᾄδειν οὐκ ἐν ἱστοῖς μόνον, οὐδὲ ἐν τοῖς ἄλλοις ἔργοις, ἀλλὰ μάλιστα ἐν τραπέζῃ... Ἐὰν εἰς ταύτην ἑαυτοὺς καταστήσωμεν τὴν συνήθειαν, οὐδὲ ἑκόντες οὐδὲ ῥαθυμοῦντές ποτε προησόμεθα τὴν καλὴν ταύτην λειτουργίαν, τοῦ ἔθους καὶ ἄκοντας ἡμᾶς ἀναγκάζοντος καθ' ἑκάστην ἡμέραν τὴν καλὴν ταύτην ἐπιτελεῖν λατρείαν· ἐπὶ τῆς μελῳδίας ταύτης κἂν γεγηρακώς τις ᾖ, κἂν νέος, κἂν δασύφωνος, κἂν ῥυθμοῦ παντὸς ἄπειρος, οὐδὲν ἔγκλημα γίνεται... ἐνταῦθα οὐ χρεία κιθάρας, οὐδὲ νεύρων τεταμένων, οὐδὲ πλήκτρου καὶ τέχνης... οὐ χρεία τέχνης ἐνταῦθα μακρῷ χρόνῳ κατορθουμένης, ἀλλὰ προαιρέσεως δεῖ γενναίας μόνον καὶ δεξόμεθα τὴν ἐμπειρίαν ἐν βραχεία χρόνου ῥοπῇ». V, 133· παράβ. καὶ σελ. 138, 384, 127, 611, XII, 349.

περὶ τῶν μυστηριωδῶν ἀρχῶν τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς σκοτεινοτάτου ζητήματος, ἀφοῦ ἐξ αὐτῶν τῶν ἐκκλησιαστικῶν χρονογράφων πληροφορούμεθα ὅτι ὁ Χρυσόστομος βλέπων τὸ ποίμνιον αὐτοῦ κατακηλούμενον ὑπὸ τῆς μουσικῆς τῶν Ἀρειανῶν ἀντιφώνων, εἰσήγαγε τὰ ὀρθόδοξα ταῦτα ἀντίφωνα, διαφέροντα τῶν ἀντιπάλων οὐχὶ περὶ τὴν μελῳδίαν, ἀλλὰ περὶ τὴν ἔκφρασιν τοῦ περὶ ἁγίας Τριάδος δόγματος, ἑπομένως ἦσαν αὐτὰ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα πρὸ χρόνων καὶ αἱ ἄλλαι ἐκκλησίαι εἶχον παραδεχθῆ, διότι ἂν διέφερον ἀναμφιβόλως ἤθελον ἐπέλθει νέαι διενέξεις καὶ σκάνδαλα. Τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει εἰσαγωγὴν τῶν ἀντιφώνων τούτων διηγεῖται οὕτως ὁ Σωκράτης. « Οἱ ἀρειανίζοντες ἔξω τῆς πόλεως τὰς συνελεύσεις ἐποιοῦντο· ἡνίκα οὖν ἑκάστης ἑβδομάδος ἑορταὶ κατελάμβανον, φημὶ δὴ τό τε Σάββατον καὶ ἡ Κυριακή, ἐν αἷς αἱ συνάξεις κατὰ τὰς ἐκκλησίας εἰώθασι γίνεσθαι, αὐτοὶ ἐντὸς τῶν τῆς πόλεως πυλῶν περὶ τὰς στοὰς ἀθροιζόμενοι καὶ ᾠδὰς ἀντιφώνους πρὸς τὴν Ἀρειανὴν δόξαν συντιθέντες ᾖδον, καὶ τοῦτο ἐποίουν κατὰ πλεῖστον μέρος τῆς νυκτός· ὑπὸ δὲ ὄρθρον τὰ τοιαῦτα ἀντίφωνα λέγοντες διὰ μέσης τῆς πόλεως ἐξῄεσαν τῶν πυλῶν, καὶ τοὺς τόπους ἔνθα συνῆγον κατελάμβανον. Ἐπεὶ δὲ ἐρεθισμοὺς κατὰ τῶν τὸ ὁμοούσιον φρονούντων λέγοντες οὐκ ἐπαύοντο, πολλάκις γὰρ καὶ τοιαύτην ᾠδὴν ἔλεγον—Ποῦ εἰσιν οἱ λέγοντες τὰ τρία μίαν δύναμιν; Τότε δὴ καὶ Ἰωάννης εὐλαβηθείς, μή τις τῶν ἁπλουστέρων ὑπὸ τῶν τοιούτων ᾠδῶν ἐφελκυσθῇ τῆς ἐκκλησίας, ἀντιτίθησιν αὐτοῖς τοὺς τοῦ ἰδίου λαοῦ, ὅπως ἂν καὶ αὐτοὶ ταῖς νυκτεριναῖς ὑμνῳδίαις σχολάζοντες, ἀμαυρῶσι μὲν τὴν ἐκείνων περὶ τούτου σπουδήν, βεβαίους δὲ τοὺς οἰκείους πρὸς τὴν ἑαυτῶν πίστιν ἐργάσωνται. Ἀλλ' ὁ μὲν σκοπὸς Ἰωάννου ἐδόκει εἶναι χρηστός, σὺν ταραχῇ δὲ καὶ κινδύνοις τὸ τέλος ἐδέξατο. Ὡς γὰρ λαμπρότεροι οἱ τοῦ ὁμοουσίου ὕμνοι ἐν ταῖς νυκτε-

ριναῖς ὑμνολογίαις ἐδείκνυντο· ἐπινενόηντο γὰρ παρ' αὐτοῦ σταυροὶ ἀργυροῖ φέροντες φῶτα ἐκ τῶν κηρίνων λαμπάδων, τῆς βασιλίδος Εὐδοξίας παρεχούσης τὴν εἰς αὐτὰ δαπάνην· πλῆθος ὄντες οἱ ἀρειανίζοντες καὶ ζηλοτυπίᾳ ληφθέντες, ἀμύνεσθαί τε καὶ συμπληγάδας ἐπεχείρουν ποιεῖν· ἔτι γὰρ ἐκ τῆς προλαβούσης δυναστείας ἔνθερμοί τε πρὸς τὴν μάχην ἦσαν καὶ κατεφρόνουν αὐτῶν· μὴ μελήσαντες οὖν ἐν μιᾷ τῶν νυκτῶν συγκρούουσι, καὶ βάλλεται μὲν λίθῳ κατὰ μετώπου Κρίσων ὁ τῆς βασιλίδος εὐνοῦχος συγκρατῶν τότε τοὺς ὑμνῳδούς, ἀπόλλυνται δὲ καί τινες τοῦ λαοῦ ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν· ὑφ' οἷς κινηθεὶς ὁ βασιλεὺς διεκώλυσε τοὺς Ἀρειανοὺς τὰς ὑμνολογίας ἐν τῷ δημοσίῳ ποιεῖν (1) ».

Διὰ τῶν ἐνθέρμων προσπαθειῶν τοῦ Φλαβιανοῦ καὶ τοῦ Χρυσοστόμου ἡ Δαυϊτικὴ μελῳδία πιθανῶς εἰσήχθη ἐν Ἀντιοχείᾳ (2), ὡς καὶ ἐν τῇ ἄλλῃ Συρίᾳ γινωσκούσῃ αὐτὴν ἀπὸ

---

(1) Σωκράτους Σχολαστικοῦ ἐκκλ. ἱστορία βιβλ. ΣΤ, κεφ. 8. « Τὴν δὲ τῶν ἀντιφώνων συνήθειαν ἄνωθεν ἀπὸ τῶν Ἀποστόλων ἡ ἐκκλησία παρέβαλε· καὶ γάρ φασι τὸν θεοφόρον Ἰγνάτιον, ὃς τρίτος ἱεράρχης τῆς Ἀντιόχου μετὰ Πέτρον τὸν ἀπόστολον ἐγεγόνει.... ἐν ἐκστάσει γενόμενον ὀπτασίαν ξένην θεάσασθαι· ἑώρα γὰρ τοὺς θείους ἀγγέλους ἀντιφώνοις ᾠδαῖς τὴν ἁγίαν Τριάδα ὑμνολογοῦντας, καὶ τὸν τύπον πρῶτος τῇ Ἀντιοχέων ἐκκλησίᾳ ἐδίδου· ὅθεν ὡς ἀπὸ πηγῆς καὶ ἐπὶ τὰς ἄλλας πάσας ἐκκλησίας θεοῦ ἡ τοιαύτη διεδόθη παράδοσις· τοιαῦτα καὶ περὶ τῶν ἀντιφώνων τούτων πυθόμενος καθιστόρησα ». Ξανθόπουλος, XIII, κεφ. 8. Ὁ προμνημονευθεὶς Θεόδουλος (σελ. ρλζ) λέγει ὅτι οἱ Τριαδικοὶ ὕμνοι ἀπεκαλύφθησαν ὑπ' ἀγγέλων εἰς μοναχόν, τοῦ ὁποίου δὲν δύναται νὰ φανερώσῃ τὸ ὄνομα. Ἐν τούτοις οἱ Ἀλεξανδρεῖς ἐγίνωσκον τὰ ἀντίφωνα μέλη πολὺ πρὸ καὶ αὐτοῦ τοῦ ἁγίου Ἰγνατίου, ἀφοῦ ταῦτα μνημονεύονται ὑπὸ Φίλωνος τοῦ Ἰουδαίου.

(2) Τοῦτο δηλοῦται ἐκ τῆς ἑξῆς περικοπῆς ὁμιλίας τοῦ Χρυσοστόμου. « Ἰδοὺ γὰρ ὁ ψαλμὸς ἐπεισελθὼν τὰς διαφόρους ἐκέρασε φωνάς,

τοῦ Ἁρμονίου καὶ τοῦ ἁγίου Ἐφραίμ, εἶναι ὅμως ζήτημα ἂν ἡ μουσικὴ αὕτη κατώρθωσε νὰ εἰσχωρήσῃ καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις ἐκκλησίαις. Περὶ τούτου ἐλλείπουσι θετικαὶ πληροφορίαι, ἐξ ἄλλων ὅμως διδομένων δυνάμεθα νὰ εἰκοτολογήσωμεν ὅτι πολλάκις ἀποπειραθεῖσα νὰ ἐξέλθῃ τῆς ἀρχικῆς αὐτῆς κοιτίδος ἐπιμόνως ἀπεκρούσθη.

Ὁ μόνος μετὰ τὸν Χρυσόστομον μνημονεύων τὴν Δαυϊτικὴν μελῳδίαν εἶναι ὁ προμνημονευθεὶς Ἀντιοχεὺς Θεοδώρητος· οἱ ὑπὲρ τῆς μουσικῆς ὅμως ταύτης ἐνθουσιώδεις ἔπαινοι τοῦ Σύρου θεολόγου ὑπεννοοῦσι μᾶλλον θερμὸν ἀπόστολον ἢ ἱστορικὸν ἀπαθῶς ἐξιστοροῦντα τὸ τετελεσμένον ἔργον τῆς μουσικῆς τῶν ἐκκλησιῶν ἀφομοιώσεως. Ὅτι πολλοὶ τῶν τότε Σύρων ἀνεδείχθησαν ἀληθεῖς μουσικοὶ ἀπόστολοι πληροφορούμεθα ἐκ τοῦ ἑξῆς. Ἐν ᾧ ὁ Θεοδώρητος συνηγόρει ὑπὲρ τῆς θείας ταύτης μελῳδίας, ἐλθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν ὁ Σύρος Αὐξέντιος (443) κατετάχθη ἐν τῇ τετάρτῃ σχολῇ τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς (1)· ὑπὸ τὴν στρατιωτικὴν ὅμως πανοπλίαν ἀ-

καὶ μίαν παναρμόνιον ᾠδὴν ἀνενεχθῆναι παρεσκεύασε· καὶ νέοι καὶ γέροντες καὶ πλούσιοι καὶ πένητες, καὶ γυναῖκες καὶ ἄνδρες, καὶ δοῦλοι καὶ ἐλεύθεροι, μίαν τινὰ μελῳδίαν ἀνηνέγκαμεν ἅπαντες... φθέγγεται ὁ προφήτης, καὶ πάντες ἀποκρινόμεθα καὶ πάντες συνεπηχοῦμεν...Ἐκ ποδῶν ἅπασα ἡ τοῦ βίου ἀνωμαλία ἀπελήλαται, καὶ εἷς χορὸς ἐξ ἁπάντων συγκεκρότηται... οὐδὲ γάρ ἐστιν εἰπεῖν ὅτι ὁ μὲν δεσπότης μετὰ πολλῆς ψάλλει τῆς παρρησίας, ἐπιστομίζεται δὲ ὁ οἰκέτης, οὐδ' αὖ ὁ πλούσιος μὲν κινεῖ τὴν γλῶτταν, ἀφωνία δὲ ὁ πένης καταδικάζεται· οὐδ' αὖ ἀνὴρ μὲν παρρησιάζεται, γυνὴ δὲ σιγᾷ καὶ ἄφωνος ἕστηκεν· ἀλλὰ πάντες τῆς αὐτῆς ἰσοτιμίας ἀπολαύοντες, κοινὴν ἀναφέρομεν τὴν θυσίαν· οὐδ' ἔχει τὸ πλέον οὗτος ἐκείνου, οὐδὲ ἐκεῖνος τούτου, ἀλλὰ πάντες ἐν τῇ αὐτῇ τιμῇ καὶ φωνῇ μιᾷ ἐκ διαφόρων γλωττῶν πρὸς τὸν τῆς οἰκουμένης ἀναπέμπομεν δημιουργόν· » τόμ. XII, σελ. 349.

(1) « Τῆς Συρίας ὁ νέος οὗτος ἐπανιὼν Ἀβραὰμ (sic), ταύτῃ γὰρ ἐν

ρετὰς ἀσκητοῦ ἐξασκῶν ὁ σχολάριος Αὐξέντιος, συνεννοηθεὶς πρὸς μοναχοὺς καὶ ἄλλους πρὸς τὴν ἀσκητικὴν πολιτείαν ἀποκλίνοντας πολίτας, ἵδρυσε χοροὺς γυναικῶν καὶ ἀνδρῶν, οἵτινες ὑπὸ τὴν προεδρείαν αὐτοῦ τούτου ἔψαλλον ἐν παννυχίσι τὴν Δαυϊτικὴν μελῳδίαν (1). Ἀλλὰ καὶ πρὸ τοῦ Αὐξεντίου ἕτεροι ἄγνωστοι ἡμῖν Σύροι μελῳδοὶ εἶχον εἰσαγάγει ἕνα τῶν διακρινόντων τὴν Συριακὴν μουσικὴν ὕμνων, τὸν λεγόμενον Τρισάγιον. Ὁ ὕμνος οὗτος ποιηθεὶς κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐπὶ τῆς δυναστείας τῶν Ἀρειανῶν ἦν μόνον εἰς τοὺς μεμυημένους γνωστός (2)· ἀπεκαλύφθη δ' ἐν Κωνσταντινουπόλει περὶ τὸ ἔτος 438 εἰς παῖδα μετεωρισθέντα καὶ ἀκούσαντα αὐτὸν ψαλλόμενον ὑπὸ ἀγγέλων (3).

Ἀφοῦ ἐξεπαίδευσε τοὺς προσηλύτους αὐτοῦ ὁ Αὐξέντιος παραιτηθεὶς τοῦ στρατιωτικοῦ ἀξιώματος ὑπεδύθη τὸ μοναχικὸν τριβώνιον καὶ καταφυγὼν εἰς τὸν παρὰ τὴν Χαλκηδόνα βουνὸν Ὀ ξ ε ῖ α, ἔζησεν ἐνταῦθα ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐν παραδειγματικῇ σκληραγωγίᾳ, ἥτις ἀπονεκρώσασα τὸ σῶμα αὐτοῦ ἀνέ-

---

τῇ τετάρτῃ τῶν βασιλικῶν στρατευμάτων ἔτυχεν ἐκστρατεύειν σχολῇ»· βίος ὁσίου Αὐξεντίου ἐν χειρογράφῳ Μαρκιανῆς βιβλιοθήκης, cl. VII, cod. 25, φύλ. 296.

(1) Ἕτερος βίος τοῦ αὐτοῦ (ἐν Migne Patrologia Graeca, τόμ. 114, σελ. 1380).

(2) « Μετὰ τῶν Χερουβὶμ τὸν Τρισάγιον ὕμνον ψάλλοντες (οἱ μάρτυρες), καθάπερ ὑμεῖς ἴστε οἱ μυηθέντες, πολλῷ μᾶλλον νῦν τοὺς συγχορευτὰς ἀπολαβόντες μετὰ πολλῆς τῆς παρρησίας κοινωνοῦσι τῆς εὐφημίας ἐκείνης ». Χρυσοστόμου τόμ. II, σελ. 715.

(3) « Ἀρθῆναί τινα νεανίσκον εἰς τὸν ἀέρα καὶ ἀκοῦσαι θείας φωνῆς παρεγγυούσης αὐτῷ ἀναγγεῖλαι τῷ ἐπισκόπῳ καὶ τῷ λαῷ λιτανεύειν οὕτω καὶ λέγειν: Ἅγιος ὁ Θεός, Ἅγιος ἰσχυρός, Ἅγιος ἀθάνατος ἐλέησον ἡμᾶς· μηδὲν ἕτερον προστιθέντας ». Θεοφάνης, 5930.

δειξεν αὐτὸ φωλεὸν σκωλήκων. Τὴν διεύθυνσιν τῶν ὑπὸ τοῦ Αὐξεντίου ἱδρυθέντων χορῶν ἀνέλαβεν ὁ φίλος καὶ μαθητὴς αὐτοῦ Ἄνθιμος, πρώην μὲν βασιλικὸς ἀξιωματικὸς, εἶτα δὲ μοναχός, διάκονος καὶ πρεσβύτερος. Ὅτι δὲ ἡ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ κατάταξις τούτου εἶχε καθαρὸν μουσικὸν σκοπὸν πληροφορούμεθα ἐκ τοῦ ἀμέσως ἐπελθόντος πρώτου μουσικοῦ σχίσματος.

Ἐν τῇ περιόδῳ ταύτῃ δύο ἐκκλησιαστικοὶ μελῳδοὶ ἀναφέρονται, ὁ Τιμοκλῆς καὶ ὁ ἐν λόγῳ Ἄνθιμος, πολὺ πρὸς ἀλλήλους ἐρίζοντες μετὰ τῶν ὑπ' αὐτοὺς εἰς δύο φατρίας διῃρημένων δήμων· ἡ ἀληθὴς τῆς διαστάσεως ταύτης ἀφορμὴ δὲν εἶναι ἱκανῶς γνωστή, ἔκ τινος ὅμως νύξεως τοῦ Θεοδώρου Ἀναγνώστου δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι τὸ μουσικὸν ζήτημα περιεβλήθη νέον θρησκευτικὸν χαρακτῆρα.

Πολεμηθεὶς ὑπὸ Θεοδοσίου τοῦ Α' καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ ὁ ἀρειανισμὸς μετηνάστευσε μὲν εἰς τὴν Δύσιν διὰ τῶν Γότθων, δὲν ἐξηφανίσθη ὅμως καὶ ἐκ τῆς Ἀνατολῆς. Μέχρι τῆς βασιλείας Λέοντος τοῦ Α' (471) ὁ στρατὸς διετέλει ἀποκλειστικῶς εἰς τὰς χεῖρας τῶν Γότθων, οἱ δὲ δομέστικοι τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως, Ἄσπαρ καὶ Ἀρδαβούριος, φανατικοὶ Ἀρειανοί, τοσοῦτον ἴσχυον ὥστε καὶ αὐτοκράτορας ἀνηγόρευσαν, μὴ δυνάμενοι νὰ λάβωσιν αὐτοὶ τὸ στέμμα ἕνεκα τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει πλειονότητος τῶν ὀρθοδόξων. Ἡ αἵρεσις, καίτοι μὴ ἀναγνωριζομένη ἐπισήμως, ἐξησκεῖτο ἐλευθέρως καὶ ἐν αὐτῇ τῇ πρωτευούσῃ, καραδοκοῦσα τὴν κατάλληλον εὐκαιρίαν πρὸς ἐπανάληψιν τοῦ ἀγῶνος, πρὸς τὸν ὁποῖον δὲν ἦσαν ἄσχετοι καὶ αἱ συνεχεῖς προσβολαὶ τῶν ἐν Ἀφρικῇ καὶ Εὐρώπῃ Βανδάλων καὶ Γότθων. Μόλις εἶχε κοπάσει τὸ μέγα σχίσμα τοῦ Εὐνομίου, καὶ τὰ θεμέλια τοῦ ὀρθοδόξου οἰκοδομήματος συνεταράχθησαν ὑπὸ νέας αἱρέσεως λαβούσης τὴν ἀρχὴν ἐν αὐτῷ τῷ πατριαρχείῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως· ἀγνοοῦνται αἱ πρὸς τὸν ἀρειανισμὸν σχέσεις τῆς αἱρέσεως τοῦ

πατριάρχου Νεστορίου καὶ τοῦ πρεσβυτέρου Εὐτυχοῦς, καὶ ἰδίᾳ αἱ περὶ μουσικῆς καὶ θεάτρου ἰδέαι τούτων τε ὡς καὶ τοῦ Εὐνομίου· βλέποντες ὅμως τὸν μὲν τελευταῖον τοῦτον ἀποκαλούμενον ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων « πρωτοστάτην τῆς Ἀρείου θυμελικῆς ὀρχήστρας (1) », τὸν δὲ Νεστόριον συγγράφοντα τραγῳδίας καὶ λειτουργίας (2), δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι τὸ λειτουργικὸν τοῦ Ἀρείου θέατρον δὲν ἐπολεμέθη ὑπ' αὐτῶν.

Ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἄφιξις τοῦ Αὐξεντίου, ἀμειλίκτου ἀντιπάλου τῆς νέας αἱρέσεως, ὁ προσηλυτισμὸς τοσούτων σπουδαίων ἀνδρῶν ὑφ' ἑνὸς ἁπλοῦ στρατιώτου, ὁ πόλεμος αὐτοῦ κατὰ τοῦ ἐν τῇ δοξολογίᾳ ἐπὶ τῶν Ἀρειανῶν εἰσαχθέντος συνδέσμου Καὶ (3), οἱ τότε ἱδρυθέντες Δαυϊτικοὶ χοροί, ἡ μυστηριώδης τοῦ Σύρου μοναχοῦ ἀποχώρησις ἐν Χαλκηδόνι, ἔνθα μετ' οὐ πολὺ συνεκροτήθη ἡ κατὰ τοῦ Εὐτυχοῦς σύνοδος, ταῦτα πάντα εἶναι ἀρκετοὶ πειρασμοὶ εἰς ὑπόνοιαν ὅτι ὁ Αὐξέντιος οὗτος ὁ ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας ἐν τοῖς ἁγίοις καταταχθείς, οὔτε κοινὸς ἄνθρωπος ἦτο, οὔτε τυχαίως συνεκρότησε τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει μουσικοὺς χορούς. Ὡς γνωστὸν δύο ἀντίθετοι περὶ τῆς αἱρέσεως ταύτης συνεκροτήθησαν σύνοδοι, ἡ μὲν ἐν Ἐφέσῳ (449), ἡ δὲ ἐν Χαλκηδόνι (451)· ἐν τῇ πρώτῃ οἱ ὑπὸ τοῦ πρωθυπουργοῦ τοῦ Θεοδοσίου Β' Χρυσαφίου ὑποστηριζόμενοι Αἰγύπτιοι μοναχοὶ ἠθώωσαν πάσῃ

---

(1) Βλέπε Ἀναστάσιον πρεσβύτερον ἐν ὑποσημειώσει, σελ. ζ'.

(2) Fabricii Bibliotheca Graeca, X, 536-537.

(3) Ἀντικαθιστᾷ τὸν σύνδεσμον τοῦτον ὁ Αὐξέντιος διὰ τοῦ ἄρθρου « Δόξα τῷ Πατρί, δόξα τῷ Υἱῷ, δόξα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι » ἀντὶ τοῦ ἐπὶ Λεοντίου ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Φλαβιανοῦ διατυπωθέντος « Δόξα πατρὶ καὶ υἱῷ καὶ υἱῷ πνεύματι »· πιθανῶς δὲ ὅτι ἔπραξε τοῦτο ἕνεκα μουσικοῦ λόγου, ὡς τονιζομένης διὰ τῆς Συριακῆς μουσικῆς κάλλιον τῆς πρώτης δοξολογίας· (βλ. Pitra Analecta Sacra, I, σελ. XXIV).

μομφῆς τὸν Εὐτυχῆ καὶ παρεκτραπέντες εἰς ἔργα βίας ἐκακοποίησαν τοὺς ἀντιπάλους καὶ ἐφόνευσαν τὸν πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως Φλαβιανόν· οἱ ἐν Χαλκηδόνι συνελθόντες, Σύροι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἀνεθεμάτισαν τὸν Εὐτυχῆ μετὰ τῶν ἐν Ἐφέσῳ ὑπερασπισθέντων αὐτόν· πρόεδρος τῆς τελευταίας ταύτης συνόδου ἦν ὁ διάδοχος τοῦ Φλαβιανοῦ πατριάρχης Ἀνατόλιος, αὐτὸς ὅστις προσέθετο τὰ ἐν τῇ Ὀκτωήχῳ Στιχηρὰ τὰ καὶ Ἀνατολικὰ λεγόμενα. Οἱ μεταξὺ Σύρων καὶ Αἰγυπτίων αἱματηροὶ διαπληκτισμοί (1), τὰ διασταυρούμενα ἀναθέματα, οἱ εἰς μουσικοὺς χοροὺς διαίρεσις τῶν συνοδικῶν ἀντιπάλων, αἱ πληροῦσαι τὰ πρακτικὰ τῆς συνόδου ταύτης θεατρικαὶ εὐφημίαι (2), ἡ μεταρρύθμισις τῆς Ὀκτωήχου, ἡ ἐπιμονὴ τῶν μὲν Χαλκηδονικῶν εἰς τὸν Τρισάγιον ὕμνον, τῶν δὲ ἀντιπάλων εἰς ἀποβολὴν καὶ νόθευσιν αὐτοῦ, καὶ ἡ προστασία τῶν Γότθων στρατηλατῶν πρὸς τοὺς Εὐτυχιανοὺς δύνανται νὰ διεγείρωσι τὴν εὔλογον ὑπόνοιαν μὴ ὑπὸ τὸ ζήτημα τοῦ Νεστορίου καὶ Εὐτυχοῦς ὑπεκρύπτοντο ἄλλα λανθάνοντα ἡμᾶς, πιθανῶς δὲ καὶ αὐτὸ τὸ ζήτημα τῆς Ὀκτωήχου καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς· τὴν ὑπόνοιαν ταύτην ἐνισχύουσι καὶ αὐταὶ αἱ τῶν βιογράφων τοῦ ὁσίου Αὐξεντίου ἀντιφάσεις.

---

1) Αὐτοὶ οἱ φονεῖς τοῦ Φλαβιανοῦ Αἰγύπτιοι μοναχοὶ λεηλατοῦσι τὴν Συρίαν (Πρακτικὰ τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου), οἱ δὲ Ἀλεξανδρεῖς σφάξαντες ἐν αὐτῷ τῷ πατριαρχικῷ ναῷ τὸν ἐπιβληθέντα αὐτοῖς πατριάρχην Προτέριον τὸν Σύρον μετὰ ἓξ ἱερέων αὐτοῦ ἐπυρπόλησαν τὰ λείψανα καὶ ἠνέμισαν τὴν κόνιν αὐτῶν (Θεοφάνης 5950). Ὅτι δὲ μεταξὺ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Εὐτυχοῦς καὶ τῶν Ἀρειανῶν ὑπῆρχον συνεννοήσεις πληροφορούμεθα ἐκ τῆς πρὸς τοὺς φονεῖς προστασίας τοῦ Ἄσπαρος (Θεοφάνης 5952).

2) Περὶ τῶν μουσικῶν τούτων εὐφημιῶν ἢ ἄκτων προσεχῶς γίνεται λόγος.

Τῶν πράξεων καὶ θαυμάτων τοῦ Σύρου ἀσκητοῦ περιεσώθησαν δύο διάφορα συναξάρια. Κατὰ τὸ ἕν, ὁ Αὐξέντιος ἐλθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν κατήχησε τὸν εὐπατρίδην Μαρκιανὸν ἀνήκοντα εἰς τὴν παλαιοτάτην τῶν Ναυατιανῶν αἵρεσιν (1)· κατὰ τὸ ἕτερον, ἐξ ἐναντίας ὁ Σύρος σχολάριος εὑρὼν τὸν Μαρκιανὸν περιβόητον ἤδη καὶ μάλιστα οἰκονόμον τοῦ ναοῦ τῆς ἁγίας Σοφίας προσῳκειώθη αὐτῷ ὡς μαθητὴς μᾶλλον ἢ διδάσκαλος (2). Ἀλλ' ὁ Μαρκιανὸς οὗτος καταναλώσας τὴν μεγάλην αὐτοῦ περιουσίαν εἰς ἀνακαίνισιν πολλῶν ναῶν (3), καὶ πολλὰ διαπράξας θαύματα κατετάχθη ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας ἐν τοῖς ἁγίοις, τὸ δὲ περισωθὲν συναξάριον αὐτοῦ οὔτε κἂν μνημονεύει τὸν Αὐξέντιον καὶ τὴν ψαλμῳδίαν αὐτοῦ. Ὡς γνωστόν, ἐπὶ τοῦ διωγμοῦ τῶν Ἀρειανῶν ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει ναὸς τῆς μάρτυρος ἁγίας Ἀναστασίας ἐχρημάτισε τὸ μόνον τῶν ὀρθοδόξων καταφύγιον· τὸ ὑπὸ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ ἀπαθανατισθὲν σεμνὸν τοῦτο τῆς ἐκκλησίας μνημεῖον θελήσας ν' ἀνανεώσῃ ὁ Μαρκιανὸς ἐπολεμήθη καὶ ἐσυκοφαντήθη ὑπὸ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἀρειανῶν· μετ' οὐ πολὺ ὅμως βλέπομεν τὸν ἅγιον συμβιβαζόμενον πρὸς τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ, καὶ τοὺς μὲν Γότθους ἀποστέλλοντας πολυτελῆ δῶρα εἰς τὴν Ἁγίαν Ἀναστασίαν, τὸν δὲ Μαρκιανὸν ἐπιτρέποντα ὅπως ἐν τῷ ναῷ ἀναγινώσκωνται τὰ ἱερὰ βιβλία

(1) Migne, τόμ. 114, σελ. 1380.

(2) Χειρόγραφον Μαρκιανῆς Βιβλιοθήκης, cl. VII, cod. 25, φύλ. 296.

(3) Βίος καὶ πολιτεία ἁγίου Μαρκιανοῦ (ἐν κώδικι τῆς βιβλιοθήκης τοῦ ἁγίου Μάρκου, 357)· « τοῦ μεγάλου μάρτυρος Θεοδώρου τοῦ ἐν Ταινάρῳ, Στρατονίκου τε μάρτυρος τοῦ ἐν τῷ Ρηγίῳ » φύλ. 13· ἐκ τοῦ ἐν Ταινάρῳ ἱδρυμένου ἤδη πρὸ τῆς Ε' ἑκατονταετηρίδος χριστιανικοῦ ναοῦ ἀποδεικνύεται ὅτι παρὰ τοῖς Μαλεάταις (Μανιάταις) εἶχεν ἀρχῆθεν εἰσαχθῇ ὁ χριστιανισμός.

καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Γοτθικῇ διαλέκτῳ (1). Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει δυνατὸν νὰ ὑποτεθῇ ὅτι ὁ Αὐξέντιος ἐπωφελούμενος τῆς πρὸς τοὺς Ἀρειανοὺς στιγμιαίας διενέξεως τοῦ Μαρκιανοῦ κατώρθωσε νὰ εἰσαγάγῃ τὰς ψαλμῳδίας αὐτοῦ ἐν ἑτέρῳ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἀνακαινισθέντος ναοῦ, τῆς ἁγίας Εἰρήνης, ὡς πειθόμεθα ἐκ τοῦ ἑτέρου τῶν βιογράφων τοῦ Σύρου ὁσίου (2).

Οἱαιδήποτε ὅμως καὶ ἂν ἦσαν αἱ σχέσεις τοῦ Μαρκιανοῦ πρὸς τὸν Αὐξέντιον καὶ τοὺς Ἀρειανούς, ὡς καὶ τῶν τελευταίων πρὸς τοὺς Εὐτυχιανούς, τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι οἱ δύο πρῶτοι τῆς ἐκκλησίας μελῳδοί, Ἄνθιμος καὶ Τιμοκλῆς, διῃρέθησαν εἰς δύο φατρίας, καὶ ὁ μὲν πρῶτος, ὡς μαθητὴς τοῦ Αὐξεντίου, ἦν πρόμαχος τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου, ὁ δὲ δεύτερος ἐχθρὸς αὐτῆς (3). Ἐπειδὴ δὲ ἀμφότεροι καὶ ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας ἀνείχοντο καὶ ὑπὸ τῶν δήμων ὑπεστηρίζοντο, πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι καὶ ἡ ὑπ' αὐτῶν ὑποστηριζομένη μουσικὴ διῄρει εἰς δύο στρατόπεδα τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὴν πολιτείαν. Ἀγνοεῖται ἡ τύχη

---

(1) «Ἄσπαρ καὶ Ἀρδαβούριος, οἳ καίτοι κακόδοξοι ὄντες καὶ τοῖς ὀρθῆς ἔχουσι δόξης διαφερόντως πολέμιοι.... τὸν ναὸν τῆς μεγάλης Ἀναστασίας σκεύεσι πολυτελέσι χρυσοῦ καὶ ἀργύρου πεποιημένοις ἐφαίδρυναν. Κἀκεῖνος τῆς δωρεᾶς αὐτοῖς ἀμειβόμενος διετυπώσατο κατὰ τὰς ἐπισήμους τῶν ἡμερῶν τῇ πατρίῳ αὐτῶν γλώττῃ, Γότθοι γὰρ ἦσαν, τὰς θεοπνεύστους γραφὰς ἐν τῷ ἱερῷ τῷδε ἀναγινώσκεσθαι». φύλ. 16.

(2) «Συνῆν ποτε τῷ Μαρκιανῷ κατὰ τὸν ὑπ' ἐκείνου δομηθέντα περικαλλῆ τῆς Εἰρήνης ναὸν τὸν πρὸς θάλασσαν... παννύχους ἐκτελοῦντες ἄμφω ὑμνῳδίας»· cl. VII, cod. 25, φύλ. 296.

(3) «Ἄνθιμος καὶ Τιμοκλῆς οἱ τῶν τροπαρίων ποιηταὶ κατὰ φατρίας διῃρέθησαν· ἀλλ' ὅσοι μὲν ἔχαιρον τῇ ἐν Χαλκηδόνι συνόδῳ παρὰ τῷ Ἀνθίμῳ συνήρχοντο, αὐτὸς γὰρ καὶ τὰς παννυχίδας παρεσκεύασε γίνεσθαι· ὅσοι δὲ ταύτης ἐχθροί, τῷ Τιμοκλεῖ προσέκειντο». Θεοδώρου Ἀναγνώστου, ἐκκλ. ἱστορία, 19. Θεοφάνης, 5957.

τῶν πρώτων ὑπὸ τοῦ Αὐξεντίου ἱδρυθέντων μουσικῶν χορῶν, ἐπειδὴ ὅμως βλέπομεν τοῦτον ἐγκαταλείποντα τὸ ἀσκητήριον αὐτοῦ καὶ ἐρχόμενον εἰς Κωνσταντινούπολιν ὅπως ἐπικυρώσῃ ἐνώπιον τοῦ αὐτοκράτορος τὴν ἐν Χαλκηδόνι σύνοδον, ἀποτρέψῃ τοὺς πολίτας ἐκ τῶν θεάτρων « ὡς αἰτίων ἀκολασίας, μοιχειῶν καὶ ψευδομαρτυριῶν », καὶ ἐπανιδρύσῃ χοροὺς ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν ψάλλοντας τροπάρια ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου ποιηθέντα (1), δυνάμεθα μετά τινος πιθανότητος νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἡ πρώτη ἀπόπειρα εἶχε ναυαγήσει. Ἀλλὰ καὶ ἡ τύχη τῶν νέων τούτων χορῶν δὲν ἦν πολὺ εὐχάριστος, ἀφοῦ βλέπομεν τὸν ὅσιον καταφεύγοντα εἰς ἕτερον ὄρος, τὸν Σκοπόν, καὶ ἐνταῦθα ἱδρύοντα μονὴν γυναικῶν ᾀδουσῶν τὴν μελῳδίαν αὐτοῦ· πολλαὶ τῶν γυναικῶν τούτων, εἰς ἑβδομήκοντα συμποσουμένων, ἐστρατολογήθησαν ἐκ τῶν θεάτρων (2).

Ἐπειδὴ δὲ οὐδεὶς πλέον γίνεται λόγος οὔτε περὶ Δαυϊτικῆς μελῳδίας, οὔτε περὶ χορῶν γυναικῶν, ὑποθέτομεν ὅτι ἡ Συριακὴ μουσικὴ μὴ κατορθώσασα νὰ καταβάλλῃ τὴν ἀντίπαλον, ἔχουσαν ὑπὲρ ἑαυτῆς πλὴν τοῦ δικαιώματος τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ πρωτείου καὶ τὴν συμμαχίαν τοῦ ἱπποδρόμου, περιωρίσθη εἴς τινας μονὰς ἀνδρῶν μέχρι τῆς βασιλείας τῶν Εἰκονομάχων, ὅτε ἔλαβε τὸ τελευταῖον καὶ ἀθεράπευτον κτύπημα. Ὡς γνωστόν, οἱ βασιλεῖς οὗτοι διεκρίθησαν διὰ τὸν πρὸς τοὺς μοναχοὺς ἀ-

(1) Migne Patrologia Graeca, τόμ. 114, σελ. 1416. Ὁ καρδινάλιος Πίτρας (Analecta Sacra, I, XXIV) ἀποκαλεῖ τὰ τροπάρια ταῦτα « puerascente melodia ».

(2) « Αἱ δὲ ἐκ τῆς τῶν θεάτρων πομπῆς τῷ διαβόλῳ ἀποτασσόμεναι ». Migne, σελ. 1431. Ὁ ἀνέκδοτος βιογράφος τοῦ Αὐξεντίου λέγει ὅτι τοὺς προσερχομένους εἰς τὸ ἐν Σκοπῷ ἀσκητήριον αὐτοῦ « αὐτὸς ψαλμοῖς τισιν ἥδιστον καὶ τὸν νοῦν ἔχουσι καὶ τὸ μέλος τούτους φιλοφρόνως εἱστία ». Κῶδιξ ἁγίου Μάρκου, φύλ. 361.

μείλικτον αὐτῶν πόλεμον· μία τῶν ὑπὸ Θεοφάνους ἀπαριθμουμένων αἰτιῶν τοῦ μακροῦ καὶ σκληροῦ ἐκείνου διωγμοῦ ἦσαν καὶ αἱ ὑπὸ τῶν μοναχῶν τούτων μετὰ πολλῆς ἐπιμονῆς ὑποστηριζόμεναι παννυχίδες (1), τὰς ὁποίας ὁ προσημειωθεὶς Θεόδωρος Ἀναγνώστης ἀποδίδει εἰς τὸν Αὐξέντιον καὶ τὸν μαθητὴν αὐτοῦ Ἄνθιμον τὸν μελῳδόν (2). Φανατικοὶ τῶν μοναχῶν διῶκται ἀνηρεύνων ὡς θηρευτικοὶ κύνες τὰ σπήλαια καὶ τοὺς κρημνοὺς πρὸς ἀνακάλυψιν τῶν ἐν αὐτοῖς κεκρυμμένων ὀπαδῶν τῶν παννυχίων τούτων ψαλμῳδιῶν καὶ ἀναιδῶς πομπεύοντες ἐν τῷ Ἱπποδρόμῳ ἔρριπτον αὐτοὺς εἰς τὰς εἱρκτάς (3), ἐμμένοντας δὲ εἰς τὴν εἰδωλολατρικὴν αὐτῶν ψαλμῳδίαν παρέδιδον εἰς τὴν ἀγρίαν ἐκδίκησιν τοῦ ἐκβεβακχευμένου πλήθους (4).

Ἡ ἑλληνικὴ μουσικὴ τοσοῦτον κατεκήλει τοὺς δήμους ὥσ-

---

(1) «Καὶ εἴ πού τις... παννυχεύων ἐφωράθη, ἢ ἐκκλησίαις προσεδρεύων... ὡς ἐχθρὸς τοῦ βασιλέως ἐκολάζετο καὶ ἀμνημόνευτος ὠνομάζετο». Θεοφάνης, 6259. Ἀλλὰ καὶ οἱ τότε χαλίφαι ἐδίωκον τοὺς ἐν Συρίᾳ παννυχιστάς «Ἀβδελλᾶς ἀμηρεύων πολλὰ κακὰ τοῖς ὑπὸ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ χριστιανοῖς ἐνεδείξατο· τοὺς γὰρ σταυροὺς τῶν ἐκκλησιῶν ἔφελεν, καὶ παννυχεύειν ἐκώλυσεν». Θεοφάνης 6258.

(2) Βλέπε ὑποσημείωσιν 3, σελ. σμά· πιθανῶς ἐννοεῖ τὴν ἐν ταῖς παννυχίσι ψαλλομένην Συριακὴν μουσικὴν τοῦ Αὐξεντίου, διότι αἱ παννυχίδες ἦσαν γνωσταὶ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, μνημονευόμεναι ὑπὸ Φίλωνος.

(3) «Ἐστενοχωροῦντο εἱρκταί, ἐπληροῦντο τὰ δεσμωτήρια οὐ ληστῶν, οἴμοι, οὐ λωποδυτῶν,... ἀλλὰ θεοφιλῶν ἀνδρῶν... ὧν αἱ πάννυχοι στάσεις». Βίος ὁσιομάρτυρος Ἀνδρέου τοῦ ἐν Κρίσει (Migne Patrologia Graeca, τόμ. 115, σελ. 1113-1114).

(4) «Καὶ ἀνηνέχθη αὐτῷ παρά τινων μισοχρίστων ὡς ὁ τῶν ἀμνημονεύτων ἔξαρχος Στέφανος ὁ τοῦ Αὐξεντίου (οὕτως ὠνομάζετο διότι κατῴκει ἐν τῷ γνωστῷ τοῦ Σύρου ὁσίου ἀσκητηρίῳ) τὸ πραιτώριον μοναστήριον ἐποίησε, παννύχους ὑμνῳδίας ἐκτελῶν ἐν αὐτῷ, καὶ πάντες οἱ ἐν τῇ πόλει πρὸς αὐτὸν τρέχοντες εἰδωλολατρεῖν ἐκδιδάσκονται». Βίος ἁγίου Στεφάνου τοῦ νέου (Cotelerii, Monumenta, IV, σελ. 511).

τε οἱ βασιλεῖς ἐν μέσῳ κιθαρῳδῶν ἐπανηγύριζον παλαιὰς ἑλληνικὰς τελετάς (1). Ἡ χειρονομία, πιθανῶς περιορισθεῖσα ἐπὶ τῶν προηγουμένων χρόνων, ἔφθασεν ἤδη εἰς τὸν ὕψιστον τῆς ἀναπτύξεως αὐτῆς βαθμόν, ἀφοῦ βλέπομεν τοὺς βασιλεῖς τούτους οὐ μόνον χορηγοῦντας γενναίας ὑπὲρ αὐτῆς ἀμοιβὰς εἰς τοὺς ψάλτας τῶν ἐκκλησιῶν, ἀλλὰ καὶ συμψάλλοντας καὶ συγχειρονομοῦντας αὐτοῖς. Αὐτοὶ οἱ ὀρθόδοξοι μοναχοὶ ἀπαυδήσαντες πλέον ἐν τῷ ἀγῶνι ἤρχισαν ψάλλοντες τὸν Τρισάγιον ὕμνον οὐχὶ ὅπως ἠννόουν τοῦτον οἱ πρόμαχοι τῆς Δαυϊτικῆς μελῳδίας, ἀλλ' ὅπως ἔψαλλον αὐτὸν οἱ Ἀλεξανδρεῖς (2). Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα καὶ αὐτὴ ἡ ὑπὸ τῆς ἐν

---

(1) «Ὁ δὲ φερώνυμος δράκων καὶ τυραννώδης βασιλεύς, ὁ πᾶσαν Ἑλληνικὴν σπουδὴν μυσαρωτάτως ἐκτελῶν, τὸ κατ' ἐκεῖνο καιροῦ Βρουμάλιον ἤτοι ἑορτὴν δαιμονιώδη ἐξετέλει, Διόνυσον καὶ Βροῦμον εὐφημῶν εἰς τὴν αὐτὴν τελετήν, ὡς τῶν σπερμάτων καὶ τοῦ οἴνου γενεσιουργούς· ἐν ταύτῃ δὲ τῇ ἡμέρᾳ πρωΐθεν συγκαθίσας ἐπὶ τὰς τῶν σχολῶν στοὰς μετὰ τῶν αὐτοῦ ὁμοφρόνων κιθαρῳδῶν, μελέτην ἐποιεῖτο ἄσημον καὶ θεοῦ ἐχθρώδη». Cotelerius αὐτόθι· «αὐτὸς δὲ κιθαρῳδίαις ἔχαιρε καὶ συμποσιασμοῖς, αἰσχρολογίαις τε καὶ ὀρχησμοῖς ἐκπαιδεύων τοὺς περὶ αὐτόν». Θεοφάνης, 6259.

(2) Πέτρα σκανδάλου μακροχρονίων διαιρέσεων τῶν Αἰγυπτίων πρὸς τοὺς Σύρους ἦν, ὡς προερρέθη, ὁ ὑπὸ τῶν Ἀντιοχέων μελῳδῶν ποιηθεὶς Τρισάγιος ὕμνος «Ἅγιος ὁ Θεός, ἅγιος ἰσχυρός, ἅγιος ἀθάνατος, ἐλέησον ἡμᾶς», τὸν ὁποῖον οἱ μὲν Σύροι ἀνέφερον εἰς τὴν ἁγίαν Τριάδα, οἱ δὲ Αἰγύπτιοι προσθέσαντες μετὰ τὸ «ἀθάνατος—Ὁ σταυρωθεὶς δι' ἡμᾶς» ἠννόουν ἐπὶ μόνου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὁ τῶν Εἰκονομάχων ἀντίπαλος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς συνέγραψε μακρὰν διατριβὴν πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι εἰς τὴν ἁγίαν Τριάδα καὶ οὐχὶ εἰς τὸν Χριστὸν μόνον ἀναφέρεται ἡ Τρισάγιος αὕτη ὑμνῳδία, παραινῶν τοὺς ὀρθοδόξους νὰ μὴ νοθεύωσιν αὐτόν· «ὁ ἀββᾶς Ἀναστάσιος ὁ κλεινὸς τῆς εὐαγοῦς μονῆς Εὐθυμίου τοῦ μάκαρος καθηγεμὼν χρήσεις τινὰς τῶν ἁγίων πατέρων προσκεκόμικε, δῆθεν εἰς τὸν υἱὸν μόνον ἀναφερούσας τὸν τρισά-

Τρούλλῳ συνόδου ἐκδιωχθεῖσα τῶν ἐκκλησιῶν ὀργανικὴ μουσικὴ ἐπανῆλθεν ἐν τῷ ναῷ, εἷς δὲ τῶν εἰκονομάχων τούτων βασιλέων ὁ Κωνσταντῖνος Ε' ἐδώρησεν (757) εἰς τὸν αὐτοκράτορα Πεπῖνον (Pepin le Bref) τὸ πρῶτον μουσικὸν ὄργανον (Orgue κατὰ παραφθορὰν) τὸ μέχρι τοῦδε ἐπικρατοῦν ἐν ταῖς λατινικαῖς ἐκκλησίαις (1).

Μετὰ τὸν θρίαμβον τῆς ὀρθοδοξίας, πλὴν τῆς Δαυϊτικῆς μελῳδίας καὶ αὐτὸ τὸ κείμενον τῶν ψαλμῶν τοῦ Δαυὶδ εἶχεν ἀπαρχαιωθῇ εἰς τρόπον ὥστε ἡ ἐν Νικαίᾳ συγκροτηθεῖσα Β' σύνοδος (787) ἐν ταῖς πρώταις αὐτῆς διατάξεσιν ἐθέσπισεν ἵνα παύσωσι τοῦ λοιποῦ χειροτονούμενοι ἐπίσκοποι ὅσοι ἀγνοοῦσι τὸ Ψαλτήριον (2).

Ἔκτοτε οὐδεὶς πλέον γίνεται λόγος οὔτε περὶ Συριακῆς μελῳδίας, οὔτε περὶ γυναικείων χορῶν, οὔτε περὶ διαφορᾶς τῆς

γιον ὕμνον· οὗ δοθέντος, οὐδὲν κωλύει τὴν ἐκ τοῦ Κναφέως κακῶς ἐπεισφρήσασαν λύμην πάντας ἄρδην καταλημμένασθαι». S. Damasceni opera, τόμ. I, σελ. 481, ἐκδ. Lequien.

(1) Τὸ Ὄργανον τοῦτο κομισθὲν διὰ πρεσβείας Βυζαντινῶν εἰς τὸν Πεπῖνον, ἐδέχθη μετὰ μεγάλου ἐνθουσιασμοῦ· «ἡ ἡδεῖα μελῳδία τοῦ ὀργάνου τούτου, γράφει ὁ Walefride Strabo, ἐπροξένησε τοιαύτην ἐντύπωσιν εἰς τὰς εὐαισθήτους ψυχάς, ὥστε μία γυνὴ παραδοθεῖσα εἰς ἔκστασιν ἀπεβίωσεν ἀκροωμένη τῆς ἀσυνειθίστου γλυκύτητος τῶν ἁρμονικῶν τούτων ἤχων». Pascal, Origines dela liturgie Catholique, Petit—Montrouge 1844 (ἐν λέξ. orgue).

(2) «Ἐπειδήπερ ψάλλοντες συνταασόμεθα τῷ θεῷ, Ἐν τοῖς δικαιώμασί σου μελετήσω (Ψαλμ. 118)... πάντας μὲν χριστιανοὺς ταῦτα φυλάττειν σωτήριον κατ' ἐξαίρετον δὲ τοὺς τὴν ἱερατικὴν ἀμπεχομένους ἀξίαν· ἔνθεν ὁρίζομεν πάντα τὸν προάγεσθαι μέλλοντα εἰς τὸν τῆς ἐπισκοπῆς βαθμόν, πάντως τὸ Ψαλτήριον γινώσκειν ἵνα ἐκ τούτου καὶ πάντα τὸν κατ' αὐτὸν κλῆρον οὕτω νουθετῇ μυεῖσθαι· ἀνακρίνεσθαι δὲ ἀσφαλῶς ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου, εἰ προθύμως ἔχει ἀναγινώσκειν ἐρευ-

ψαλμῳδίας τῶν μοναχῶν ἀπὸ τῆς τῶν ἄλλων ἐκκλησιῶν. Ἐν τῷ Τυπικῷ τῆς γυναικείας μονῆς τῆς Θεοτόκου Κεχαριτωμένης, τὴν ὁποίαν ἵδρυσεν ἡ βασίλισσα Εἰρήνη σύζυγος τοῦ Ἀλεξίου Α' Κομνηνοῦ, βλέπομεν ῥητῶς μὲν ἀπηγορευμένην τὴν εἴσοδον εἰς τοὺς ψάλτας, πάσας δὲ τὰς ἀκολουθίας καὶ παννυχίδας τελουμένας κατὰ τὴν τάξιν τῶν ἄλλων ἐκκλησιῶν, καὶ μόνον ἐν τῇ τοῦ ὄρθρου ᾀδόμενον ὑπὸ μόνης τῆς ἐκκλησιάρχου τὸν Ἑξάψαλμον, ἤτοι τοὺς ἓξ Δαυϊτικοὺς ψαλμοὺς (1). Οἱ ἑρμηνευταὶ τῶν Κανόνων, Βαλσαμὼν καὶ Ζωναρᾶς, σχολιάζοντες καὶ τὴν κατὰ τῆς Δαυϊτικῆς ψαλμῳδίας διάταξιν τῆς ἐπὶ τῶν Ἀρειανῶν συγκροτηθείσης ἐν Λαοδικείᾳ συνόδου, οὐ μόνον ὁμολογοῦσι τὸ ὀρθόδοξον τοῦ κανόνος τούτου, ἀλλὰ καὶ περιφρονητικῶς ἀποκαλοῦσι τὴν καταδικαζομένην ψαλμῳδίαν « μινυρίσματα ψαλτῶν, θυμελικὰ ᾄσματα » ὁμοιάζοντα πρὸς

νητικῶς καὶ οὐ παροδικῶς τούς τε ἱεροὺς κανόνας, τήν τε τοῦ θείου Ἀποστόλου βίβλον καὶ πᾶσαν τὴν θείαν Γραφήν ». Κανὼν β' τῆς ἐν Νικαίᾳ Β' συνόδου (ἐκδ. Coleti, τόμ. VIII, σελ. 1246-1247).

(1) « Μετὰ δὲ τὸ τελεσθῆναι τὸ Τρισάγιον, ἡ ἐκκλησιάρχισσα τοῦ Ἑξαψάλμου ἀπάρξεται σχολαίως τε καὶ προσεκτικῶς ᾄδουσα αὐτόν, καὶ ἡσύχῳ ὑπᾴδουσα τῇ φωνῇ· ἵν' ἔχοιεν ἀκολουθεῖν αὐτῇ αἱ λοιπαὶ ἀπροσκόπως καὶ ἀπλανῶς, καὶ διεξιέναι καθ' ἑαυτὰς τὰ ῥήματα τῶν Ψαλμῶν· οὕτω τε μετὰ τὴν τοῦ Ἑξαψάλμου ἐκπλήρωσιν, ἡ πᾶσα τοῦ Ὄρθρου ἀκολουθία τελεσθήσεται κατὰ τὴν τοῦ Συναξαρίου περίληψιν ». Migne, Patrologia Graeca, τόμ. 127, σελ. 1060, παράβ. καὶ σελ. 1101.

Ἐν ταῖς ἄλλαις ὅμως ἐκκλησίαις καὶ ὁ Ἑξάψαλμος οὗτος ἁπλῶς ἀνεγινώσκετο. « Εἰς τὸν ὄρθρον, εἰ μὲν ἀγρυπνία ἐστί, μετὰ τὸ τέλος τῆς ἀναγνώσεως, εὐθὺς ὁ προεστώς, ἢ ὁ ταχθεὶς μοναχὸς λέγει τὸν Ἑξάψαλμον, εἰ δὲ οὐκ ἔστιν ἀγρυπνία, ψάλλεται ὁ Τριαδικὸς κανών ». Φιλοθέου πατριάρχου Τάξις τοῦ ἱεροδιακόνου (Migne, Patrologia Graeca, τόμ. 154, σελ. 757).

τὰ τῶν ἐπαιτίδων (1). Ἐπὶ τέλους ὁ Νικηφόρος Ξανθόπουλος μνημονεύων τὴν ὑπὸ τοῦ ἁγίου Ἐφραὶμ ἀπομίμησιν τῆς μουσικῆς τῶν Γνωστικῶν, δὲν βεβαιοῖ ὡς ὁ Θεοδώρητος ὅτι «ταῦτα καὶ νῦν τὰ ᾄσματα φαιδροτέρας τῶν νικηφόρων μαρτύρων τὰς πανηγύρεις ποιεῖ», ἀλλ' ἐξ ἐναντίας διαβεβαιοῖ ὅτι οἱ μὲν παλαιοὶ τῆς ἐκκλησίας μελῳδοὶ ἐζήλωσαν τὰ Συριακὰ ταῦτα μέλη, νῦν ὅμως ταῦτα ὑπὸ μόνων τῶν Σύρων ψάλλονται (2).

Συνοψίζων τὰ ἀνωτέρω συμπεραίνω ὅτι ἡ Θάλεια τοῦ Ἀρείου μετὰ τῶν παρακολουθούντων αὐτῇ μὴ ἐκκλησιαστικῶν ᾀσματίων ἀπεμιμήθησαν ἐκ τοῦ πεζοῦ καὶ ἐμμέτρου ῥυθμοῦ καὶ πρὸ πάντων τῆς χειρονομίας τῶν μιμικῶν δραμάτων καὶ τῶν Ἰωνικῶν ᾀσμάτων τοῦ Σωτάδου, καὶ ὅτι ἡ ὀρθόδοξος ἐκ-

---

(1) «Φαίνεται ὅτι τὸ παλαιὸν κοινολαῖται τινὲς ἰδιοῦντο τὰ τῶν κληρικῶν προνόμια καὶ ἐπ' ἐκκλησίας τῶν θείων ψαλτῳδημάτων κατήρχοντο... ἔψαλλον δὲ καί τινα παρηλλαγμένα καὶ ἀσυνήθη, οἷά εἰσι τὰ σήμερον ψαλλόμενα παρὰ τῶν γυναικῶν ἑπομένων τοῖς σίγνοις... ὡσαύτως σημείωσαι ὅτι καὶ τὰ τῶν ψαλτῶν μινυρίσματα καὶ τὰ θυμελικὰ μελῳδήματα πάντη κεκώλυνται». (Pandectes Canonum ed. Beveregii I, 459).

Ἐν ἑκάστῃ πρώτῃ τοῦ ἔτους αἱ γυναῖκες τοῦ ὄχλου φέρουσαι σίγνα (σημαίας) περιήρχοντο τὰς ὁδοὺς ψάλλουσαι εἰς ἀργυρολογίαν.

(2) «Ὅσα νῦν ἐξ ἐκείνου Σύροι ἔχοντες ψάλλουσι... ὁ τοίνυν θεῖος Ἐφραὶμ... τοῖς μέτροις Ἁρμονίου ἐπιστήσας καὶ τοῖς ἐκείνου μέλεσι συμφώνους ᾠδὰς τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς δόγμασι παραθέμενος ἐς δεῦρο Σύρους παρέδωκε ψάλλειν... ἀφ' ὧν (μελῶν) πρὸς ζῆλον οἶμαι καὶ οἱ μετέπειτα τῆς ἐκκλησίας μελοποιοὶ (ἐννοεῖ, ὡς προεσημειώθη, τοὺς Ἀντιοχεῖς) τὰς ἀφορμὰς τῶν μελῶν πορισάμενοι ἐπὶ μᾶλλον αὐξῆσαι ταῦτα καὶ ἐπιδοῦναι παρεσκευάσαντο». Ἐκκλ. ἱστορία IX, κεφ. 9. Ποία ἡ Συριακὴ αὕτη μελῳδία ἄγνωστον διότι, ὡς γνωστόν, οἱ Σύροι παραδεχθέντες ἐπὶ τέλους τὴν βυζαντινὴν μουσικὴν οὐδὲ ἓν παλαιὸν μουσικὸν βιβλίον διετήρησαν

κλησία εἴτε ἀναγκασθεῖσα ἐν τῇ παντοδυναμίᾳ τοῦ ἀρειανισμοῦ νὰ συμμορφωθῇ πρὸς τὴν ᾀσματικὴν αὐτοῦ λειτουργίαν, εἴτε καὶ νομίσασα ὅτι εὐχερέστερον θὰ κατέβαλε τὸν ἀντίπαλον διὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ ὅπλων, παρεδέχθη αὐτὴν τὴν θάλειαν καὶ ἰδίως τὴν μουσικὴν καὶ τὴν μιμικὴν αὐτῆς χειρονομίαν, ἀφοῦ ὅμως προηγουμένως αἱ λέξεις τῶν ἀποτελούντων τὴν Ἀρειανὴν λειτουργίαν ὕμνων διωρθώθησαν ἐπὶ τὸ ὀρθοξότερον (1), καὶ ὅτι τοιαύτη θὰ ἦτο ἡ Ὀκτώηχος μέχρι τοῦ Δαμασκηνοῦ ὅτε καὶ τὸ λεκτικὸν τῶν Τριαδικῶν κανόνων ὑπέστη νέαν ἐπεξεργασίαν καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ᾠδῶν ἐκολοβώθη.

Ἡ ἐκκλησιαστικὴ αὕτη μουσική, γνήσιον τέκνον τοῦ παλαιοῦ θεάτρου, ἐπὶ πολὺ ἀδελφικῶς συνέζησε μετὰ τῆς τοῦ Ἱπποδρόμου, διότι, ὡς καλῶς γινώσκομεν, οἱ βυζαντινοὶ οὐδεμίαν ἐποίουν διάκρισιν μεταξὺ ἐκκλησιαστικῆς καὶ πολιτικῆς μουσικῆς· ἐν τῇ μουσικῇ τοῦ Ἱπποδρόμου σχολῇ ἐμορφώθησαν καὶ οἱ πρῶτοι τῆς ἐκκλησίας μελῳδοί, διὰ τοῦτο δὲ βλέπομεν τούτους λεληθότως πως ἐπηρεαζομένους καὶ ὑπὸ τῆς Βακχικῆς ὑμνολογίας.

Λέγων ταῦτα ὁρμῶμαι ἐξ ἁπλῆς ἐπιστημονικῆς περιεργείας, καὶ οὔτε νὰ ἐπιβάλλω εἴς τινα τὰς ἰδέας μου ἀξιῶ, οὔτε ἰσχυρίζομαι νὰ λύσω ὁριστικῶς ζήτημα τόσον πολύπλοκον. Ἡ βυζαντινὴ μουσικὴ ἀνήκει πλέον εἰς τὴν ἱστορίαν, οὔτε δύναται νὰ συνδυασθῇ πρὸς ἐθνικὰς καὶ θρησκευτικὰς μικροφιλοτιμίας· ὅταν αὐτοὶ οἱ τῆς ἐκκλησίας Πατέρες εἶχον τοσαύτην εἰλι-

---

(1) Τὸ σύστημα τῆς τοιαύτης τῶν ὕμνων ἐπιδιορθώσεως ἐφήρμοσαν καὶ οἱ εἰκονομάχοι βασιλεῖς « Παραστέλλονται ψαλμῳδίαι ἀρχαιοπαράδοτοι ἐν αἷς περὶ εἰκόνων ᾄδεταί τι, ἀντᾴδεται τὰ ἀσεβῆ νέα δόγματα εἰς προὖπτον κείμενα ». Θεοδώρου Στουδίτου τὰ εὑρισκόμενα, ἔκδ. Sirmondi, σελ. 320.

κρίνειαν ὥστε νὰ ὁμολογῶσιν ἀπροκαλύπτως ὅτι ὁ ἅγιος Ἐφραὶμ ᾠκειοποιήθη τοὺς μουσικοὺς ἤχους καὶ αὐτὰ τὰ μουσικὰ γράμματα τῶν Γνωστικῶν (1), δὲν βλέπω τὸν λόγον δι' ὃν ὑμεῖς θὰ ἀποκρύψωμεν ὅτι ἡ βυζαντινὴ μουσικὴ ἔχει σχέσιν πρὸς τὰ μέλη τοῦ Σωτάδου καὶ τοῦ ἱπποδρόμου, ἀφοῦ μάλιστα οὔτε νὰ καυχηθῶμεν δυνάμεθα ὅτι διετηρήσαμεν τὸν ἀρχικὸν αὐτῆς τύπον.

Ἡ ὑπὸ τῶν Λατίνων ἅλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως κλονήσασα ἐκ θεμελίων τὸ οἰκοδόμημα τοῦ βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ κατήνεγκε καὶ κατὰ τῆς μουσικῆς ταύτης φοβερὸν τραῦμα· οἱ τὰς ᾀσματικὰς ἀκολουθίας ψάλλοντες πολύφωνοι χοροὶ διελύθησαν, μόλις δ' ἐπὶ τῶν Παλαιολόγων δύο καὶ μόναι ἐκκλησίαι, ἡ ἁγία Σοφία τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ὁ ἅγιος Δημήτριος τῆς Θεσσαλονίκης, κατώρθωσαν νὰ διατηρήσωσι τὸ παλαιὸν τῆς πολυφωνίας σύστημα, ἤτοι τὰς λεγομένας ἀρτίας ᾀσματικὰς ἀκολουθίας, αἵτινες πρὸ τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Σταυροφόρων ἐψάλλοντο εἰς πάσας τὰς κυριωτέρας βυζαντινὰς ἐκκλησίας (2).

---

(1) Πολλοὶ εἴκασαν ὅτι ἡ ἡμετέρα μουσικὴ ἔχει σχέσιν τινὰ πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ ἁγίου Ἐφραὶμ ἐκ τοῦ Ἁρμονίου ἀπομιμηθεῖσαν· ἀλλὰ κατὰ τοιαύτης εἰκασίας διαμαρτύρεται ἡ ἱστορία διότι, πλὴν τῶν παλαιῶν διακρινόντων τὴν ἑλληνικὴν μουσικὴν ἀπὸ τῆς τοῦ Ἐφραίμ, καὶ αὐτὸς ὁ ἐν τῇ ΙΔ' ἑκατονταετηρίδι ἀκμάσας ἱστορικὸς Ξανθόπουλος ῥητῶς ἐπαναλαμβάνει, ὡς προεσημειώθη, τὴν διάκρισιν ταύτην «ὅσα καὶ νῦν ἐξ ἐκείνου Σύροι ἔχοντες ψάλλουσι». Νικηφ. Καλλίστου ἐκκλ. Ἱστορία, βιβλ. IX, κεφ. 16.

(2) «Ἀλλ' ἡ μὲν ᾀσματικὴ αὕτη ἀκολουθία πέπαυται ἐν πόλεσιν ἄλλαις καλῶς οὖσα συντεθειμένη, καὶ διὰ ψαλμῶν καὶ ἐφυμνίων θείῳ ἀναφερομένη, ἐν μόνῃ δὲ τῇ ἡμετέρᾳ ταύτῃ εὐσεβεστάτῃ πόλει Θεσσαλονίκῃ κατὰ τὴν μεγάλην αὐτῆς ἐκκλησίαν, καθὼς ὁρᾷς, ἀδελφέ, συντε-

Τῆς περιόδου ταύτης διεσώθησαν ἀρκεταὶ μουσικαὶ πραγματεῖαι πολλοῦ λόγου ἄξιαι· ἐπειδὴ ὅμως πᾶσαι μένουσιν ἀνέκδοτοι, ἐπὶ τῇ βάσει ἀσυναρτήτων τινῶν εἰδήσεων καὶ διὰ πολλῶν εἰκασιῶν δύναται ν' ἀπαρτισθῇ ἐπὶ τοῦ παρόντος καὶ ἡ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἱστορία τῆς μουσικῆς· πῶς δὲ εἶναι δυνατὸν νὰ γνωσθῇ τὸ δευτερεῦον τοῦτο ἱστορικὸν ζήτημα, ἀφοῦ αὐτὸ τὸ πρωτεῦον, ἡ πολιτικὴ ἱστορία τῆς ἐν Νικαίᾳ αὐτοκρατορίας ἀτελῶς ἔτι γινώσκεται; βάσις τῆς ἱστορικῆς ταύτης περιόδου θεωρεῖται ὁ Ἀκροπολίτης ὅστις ἐλαφρὰν ἔχων συνείδησιν, ὡς λέγει ὁ Παχυμέρης, ἔγραψε πρὸς δικαιολόγησιν τῶν ῥαδιουργιῶν καὶ τῶν ἐγκλημάτων τοῦ παλαιοῦ Βυζαντινοῦ κόμματος, τὸ ὁποῖον ἔχον ἐπὶ κεφαλῆς τὸν φιλόδοξον Μιχαὴλ τὸν Παλαιολόγον ἐντέχνως ὑπέσκαψε τὰ θεμέλια τῆς ἐνδόξου τῶν Λασκάρεων δυναστείας· ὡς γνωστόν, ὁ οἶκος οὗτος συγκεντρώσας ὑπὸ τὰς σημαίας αὐτοῦ τὰ

τήρηται κατὰ τὸ πάλαι κάλλιστον τῶν μεγάλων ἐκκλησιῶν ἐκείνων ἔθος, τῆς βασιλευούσης φημὶ καὶ Ἀντιοχείας καὶ πλείστων ἄλλων.... Καὶ δέομαι ὑμῶν συντηρεῖσθαι ταύτην τὴν τάξιν μέχρι παντός... συνηρμόσαμεν αὐτῇ (τῇ ᾀσματικῇ ἀκολουθίᾳ) καὶ τὰ τῶν Κανόνων, ἵνα μή τις γογγυστὴς περὶ τὰ καλὰ καὶ μὴ γνῶσιν ἔχων τῆς τάξεως, ἀκηδὴς δὲ μᾶλλον καὶ ῥᾴθυμος ὤν, προφάσεις εὕροι τινὰς καὶ χωρήσῃ πρὸς τὴν ταύτης κατάλυσιν, λέγων ὡς οὐ τοὺς συνήθεις καὶ παρὰ πάντων ᾀδομένους ἀκούομεν Κανόνας· νῦν γὰρ καὶ οὗτοι συνήφθησαν... Καὶ αἱ καθολικαὶ ἐκκλησίαι πᾶσαι ἀνὰ τὴν οἰκουμένην ἀπ' ἀρχῆς ταύτην ἐτέλουν μελῳδικῶς μηδὲν χωρὶς λέγουσαι μέλους, εἰ μὴ τὰς τῶν ἱερέων μόνον εὐχὰς καὶ τὰς τῶν διακόνων αἰτήσεις, ἐξαιρέτως δὲ αἱ μέγισται ἐκκλησίαι τῆς Κωνσταντίνου καὶ Ἀντιοχείας ποτὲ καὶ Θεσσαλονίκης εἰς ἣν ἄρτι καὶ ἐν μόνῳ τῷ τοῦ θεοῦ ἁγίας Σοφίας θείῳ ναῷ ἐνεργεῖσθαι ὑπολέλειπται». Συμεὼν ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης κατὰ Αἱρέσεων, ἐν Γιασίῳ τῆς Μολδοβίας, 1683, σελ. 214-215, καὶ 242.

ναυάγια τοῦ διαλυθέντος κράτους κατώρθωσε δι αἱματηρῶν ἱδρώτων νὰ ἀναδείξῃ αὐτὰ κράτος ἰσχυρὸν καὶ ἀντάξιον τῶν δικαιωμάτων καὶ τῆς ἀληθοῦς αὐτοῦ καταγωγῆς. Ἂν μετὰ τὸν Ἰουστινιανὸν ὑπῆρξε βυζαντινὸς ἑλληνισμός, αἱ ἀρχαὶ αὐτοῦ πρέπει ν' ἀναζητηθῶσιν ἐν τῇ αὐτῇ πόλει ἐν ᾗ πρὸ χιλίων περίπου ἐτῶν συνελθόντες οἱ πρῶτοι τῆς ἐκκλησίας πατέρες ἀνεκήρυξαν τὸν πολιτικὸν καὶ θρησκευτικὸν αὐτοῦ θάνατον· οὐδέποτε ἐν οὐδεμιᾷ τοῦ βυζαντινισμοῦ περιόδῳ ὁ ἑλληνισμὸς ἀνεκηρύχθη ὡς ἑνωτικὸν σύμβολον τῆς λαλούσης τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν Ἀνατολῆς, ἢ ἐπὶ τῶν Λασκάρεων τούτων ἐν Νικαίᾳ. Εἰς διασωθείσας ἐπιστολὰς τῶν βασιλέων τούτων ἡ Ἑλληνικὴ Ἀνατολὴ ἀντὶ Ρωμανίας, καλεῖται Ἑλλάς, οἱ δὲ ἀποτελοῦντες αὐτὴν ἀντὶ Ρωμαίων, Ἕλληνες (1). Ὁ ἀναγινώσκων τὸ πρὸς τὸν ἱδρυτὴν τῆς δυναστείας ταύτης προσφώνημα τῶν ὑπηκόων αὐτοῦ, τὸ ὑπὸ Χωνιάτου συνταχθέν, νομίζει ὅτι βλέπει τὰς σκιὰς τῶν ἡρώων τῆς Ἑλλάδος καὶ Ρώμης ἐρχομένας ἐν Νικαίᾳ ὅπως διαμαρτυρηθῶσιν ἐναντίον τῆς καταδίκης ἥτις ἐσφαγίσε τὸν πολιτισμὸν καὶ τὴν ἐλευθερίαν. Αὐτὴ ἡ Κωνσταντινούπολις ἀποκαλουμένη πόλις πατρὶς ἔρχεται νὰ ἐπικαλεσθῇ, ὡς ὁ Χρύσης τὴν ἐκδίκησιν τοῦ Ἀπόλλωνος, καὶ κοπτομένη λέγει πρὸς τὸν Λάσκαριν « Τίσειαν Ἰταλοὶ ἐμὰ δάκρυα σοῖσι βέλοισι.... ὡς ἡ Ρώμη Βροῦτον ἐπὶ κύρβεων εἰκονίσω σε, ὡς Τιμολέοντα Σικελία δοξάσω σε, ὡς Ἁρμόδιον Ἀθῆναι ἀθάνατα κροτήσω κἀπὶ στήλης ὑψώσω σε ».

Ὁ Ὀρφεὺς καὶ ὁ Ἑρμῆς δὲν θραύουσι τὰς λύρας αὐτῶν πρὸ

---

(1) Περὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ αὐτοκρατορίας διεσώθησαν πολλὰ πολύτιμα ἔγγραφα ὡς καὶ μεγάλη χρονογραφία, ἐκδιδομένη ὅσον οὔπω μετὰ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Θεοδώρου Λασκάρεως ἐν τῇ Μεσαιωνικῇ Βιβλιοθήκῃ.

τοῦ Δαυΐδ, ὡς ἔγραφον οἱ Βυζαντινοί, ἀλλ' ἐκ νεκρῶν ἀναστάντες διδάσκουσι καὶ αὐτὸν τὸν Χωνιάτην νὰ προσφωνῇ τὸν Ἕλληνα βασιλέα δι' Ἑρμαϊκῶν ῥημάτων (1).

Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοδώρου Β' (1255-1258) ἐξελληνίζεται καὶ αὐτὴ ἡ ἐκκλησιαστικὴ ὑμνολογία. Ὁ ἡγεμὼν οὗτος διεκρίθη οὐ μόνον πολεμῶν τοὺς ἐν Ἀσίᾳ καὶ Εὐρώπῃ ἐχθροὺς τοῦ ἑλληνισμοῦ, ἀλλὰ καὶ ὡς φιλόσοφος, θεολόγος καὶ πρὸ πάντων μελῳδός. Ὁ ὑπ' αὐτοῦ συνταχθεὶς Παρακλητικὸς Κανὼν εἰς τὴν Ὑπεραγίαν Θεοτόκον, ἀναγνωρισθεὶς ὡς ὀρθόδοξος ὑπὸ τῶν εἰς τὴν παλαιὰν παράδοσιν ὕστερον ἐπανελθόντων Βυζαντινῶν, συμπεριελήφθη ἐν τῇ Παρακλητικῇ καὶ οὕτως ἐξηκολούθησε ψαλλόμενος καὶ ὑπὸ τῶν Τουρκοκρατουμένων Ἑλλήνων, ὡς οἱ ὁμοιοπαθεῖς τῆς Νικαίας ἱκετευόντων κατανυκτικῶς τὴν Παναγίαν ὅπως ἀπελευθερώσῃ τὴν δουλεύουσαν πατρίδα (2). Ἀλλ' ὁ Κανὼν οὗτος, ὡς νῦν τοὐλάχιστον ἔχει, συνετάχθη ἐν τῇ παλαιᾷ ῥυθμολογικῇ πεζολογίᾳ τῶν ἐκκλησιαστικῶν μελῶν· περιεσώθη ὅμως ἕτερος ὕμνος ἐν στίχοις ποιηθεὶς πιθανῶς ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ βασιλέως· οἱ στίχοι οὗτοι ἐψάλλοντο ὑπὸ χορῶν διευθυνομένων ὑπ' αὐτοῦ τοῦ πατριάρχου, ὡς δηλοῦται ἐκ τοῦ τέλους,

Ἄκουσον, θῦτα, τοὺς λόγους ἐπευλόγει,

καὶ ἔχουσιν ὑπόθεσιν τὴν ἐξύμνησιν τοῦ ὑπὸ τοῦ ἁγίου Θεοδώρου τοῦ Τήρωνος γενομένου θαύματος τῶν κολύβων ἐπὶ τοῦ διωγμοῦ τῶν χριστιανῶν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουλιανοῦ (3)· ἡ ὑπόθεσις ἐξελέχθη καὶ χάριν τοῦ ὀνόματος τοῦ

---

(1) Μεσ. Βιβλιοθήκη, Α, σελ. 129.

(2) Migne, Patrologia Graeca, τόμ. 140, σελ. 772-780.

(3) Περὶ τοῦ θαύματος τῶν Κολύβων βλ. Νικηφόρου Καλλίστου, ἐκκλ. Ἱστορίαν, βιβλ. Χ, κεφ. 12.

βασιλέως, καὶ διότι οἱ ἐν Νικαίᾳ ἠθέλησαν νὰ παραστήσωσιν ἑαυτοὺς ὡς θύματα νέων Ἰουλιανῶν·

Εἰσὶ καὶ παρ' ἡμῖν καὶ πάλιν ἄνδρες φθόροι
ἐν βασιλίδι τῇ πόλει Βυζαντίδι,
τυραννικὴ δύναμις, ἄνομον κράτος,
Ἰουλιανοὺς Ἰταλοὺς τούτους λέγω.

Ὁ ὕμνος ἀποτελούμενος ἐκ στίχων 277 ἐγράφη ἐν νέῳ ποιητικῷ ῥυθμῷ, οὐδεμίαν σχέσιν ἔχοντι πρὸς τὴν συνήθη πεζολογίαν ῥυθμὸν τῶν ἐκκλησιαστικῶν μελῶν, ὡς τοῦτο ἐπανειλημμένως καὶ αὐτὸς ὁ μελῳδὸς διαβεβαιοῖ:

ἀλλὰ πλατυνῶ καὶ στόμα καὶ καρδίαν,
ἐρεύξομαί τε σοὺς ἐφυμνίους λόγους
πανηγυρίζων, ῥυθμικοὺς πλέκων κρότους,
ἔνσιτα καλλίδωρα φορμίζων μέλη,
ἐν ἑξαχόρδῳ κιθάρας στιχουργίας
τοῖς ἑξελιγμοῖς ἀστατῶν τῶν ᾀσμάτων,
ὀρχούμενός τε ταῖς στροφαῖς ταῖς τῶν λόγων (1).

Ἕτερα μέλη τοῦ ἐστεμμένου μελῳδοῦ δὲν περιεσώθησαν· ὁ αὐτὸς ὅμως βασιλεὺς συνέγραψε καὶ περίεργόν τινα κατάλογον τῶν εἰς τὸν θεὸν τῶν χριστιανῶν δυναμένων ν' ἀποδοθῶσιν ἐπιθέτων, τὸ δὲ σύγγραμμα τοῦτο διασωθὲν ἀποδεικνύει ὅτι ὁ θεὸς οὗτος εἶχε πλέον ἐξελληνισθῇ ἐν Νικαίᾳ, ἀφοῦ φέρει ἐπώνυμα οἷα τὰ ἑξῆς, « τηλεφανής, πρύτανις, προνομεύς, πωλοδομήτωρ, ὑψιμέδων, ξένιος, ἀρίζηλος, ἀριδείκετος, μεγα-

(1) Εἰς τὸν ἅγιον Θεόδωρον τὸν Τήρωνα (ἐν Manuelis Philae Carmina Graeca, ed. Gottlieb Wernsdorf. Lipsiae 1768, σελ. 14-50).

κλεής, ἀρκτοπόλιος, νηνεμοποιός, ταγός, τυφωνοκωλυμίας, τρικυμιοθραύστης, ὀβριμοεργός, ἴφθιμος, σθεναρόχειρ, βριαρόχειρ, χρησμοδότης, χρησμοτελεστής, ὀμφιδότης, ὀμβριμοποιός, σκηπτεργάτης, ἀστραποποιός, κλωθοφόρος, χθονεδραστής, κυδοφόρος, ἀκέστωρ, τεινοδοχίδας, μηναυγαστής, βοθυνοποιός, πυθιοδείκτης, κεντροπήκτης, ὁ θέτιν κρίνων, ἀνδρομέδων, ὑπερκέραυνος, Ὀλύμπιος, χθόνιος, ὑψιβρεμέτης, τερπικέραυνος, νεφεληγερέτης, σεισίχθων, ἀσκληπιαρωγός, μειλίχιος, τόμουρος, ἀμβροσιοδότης, γιγαντορραίστης » καὶ τὰ τοιαῦτα (1).

Ἀλλὰ τοῦ τοιούτου ἐξελληνισμοῦ τῆς ὑμνολογίας περιεσώθη ἕτερον περιεργότατον μνημεῖον. Ἅμα ἀναρρηθεὶς βασιλεὺς ὁ Θεόδωρος Β' ὠνόμασε πατριάρχην τὸν ἐνάρετον καὶ πεπαιδευμένον Ἀρσένιον τὸν Αὐτωρειανόν, πιθανῶς συγγενῆ τοῦ πρώτου ἐν Νικαίᾳ πατριαρχεύσαντος Μιχαὴλ τοῦ Αὐτωρειανοῦ. Κατὰ τοῦ Ἀρσενίου τούτου μαίνεται ὁ Ἀκροπολίτης, ὡς προτιμηθέντος τοῦ Νικηφόρου Βλεμμύδου. Ὁ βασιλεὺς καλῶς γινώσκων τὸν Βυζαντινὸν τοῦτον φιλόσοφον, ὡς διατελέσαντα παιδαγωγὸν αὐτοῦ, οὐδόλως ἐτίμα, ὡς δηλοῦται ἐκ διασωθείσης σατύρας αὐτοῦ κατὰ τοῦ Βλεμμύδου· ἐξ ἐναντίας δὲ ἡ ὕστερον ἀναδειχθεῖσα πατριωτικὴ διαγωγὴ τοῦ Ἀρσενίου, αἱ ὑπὸ τοῦ Βυζαντινοῦ κόμματος καταδιώξεις αὐτοῦ ἀπέδειξαν ὅτι ὁ μὲν Λάσκαρις ἐγίνωσκε καλῶς τοὺς ἀφωσιωμένους εἰς τὴν δυναστείαν αὐτοῦ, οἱ δὲ ἀντίπαλοι εἶχον εὐλόγους ἀφορμὰς νὰ μισῶσι τὸν Ἀρσένιον. Ὅταν οὗτος εἶδε τὸν μὲν θάνατον προώρως ἁρπάσαντα τὸν καλὸν βασιλέα, τὸν δὲ διάδοχον αὐτοῦ Ἰωάννην Β' σκληρῶς τυφλούμενον ὑπὸ τοῦ Παλαιολόγου, ἐκήρυξε κατ' αὐτοῦ φοβερὸν πόλεμον, τὸν ὁποῖον

(1) Τοῦ σοφωτάτου βασιλέως Θεοδώρου λόγος περὶ Θεωνυμίας (ἐν Migne, τόμ. 140, σελ. 764-770).

μόνος ὁ θάνατος κατέπαυσε· πολυειδῶς διωχθεὶς καὶ συκοφαντηθεὶς ὁ ἐνάρετος πατριάρχης ἐξηκολούθησεν ἐπιμένων εἰς τὸ κατὰ τοῦ δολοφόνου ἐκσφενδονισθὲν ἀνάθεμα, τὸ ὁποῖον καὶ ἀποθνήσκων διετύπωσεν ἐν πολιτικῇ διαθήκῃ (1).

Ὁ Ἀρσένιος οὗτος διακρίνεται καὶ ἐν τοῖς μελῳδοῖς· εἷς τῶν διασωθέντων ὕμνων αὐτοῦ ἀποδεικνύει τὸν βαθμὸν τῆς ἐπὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ὑμνολογίας ἐπιρροῆς τοῦ τότε ἑλληνισμοῦ· ὁ ἀναγινώσκων τὴν εἰς τὸ Πάσχα ὡραίαν ταύτην ᾠδὴν ἀπορεῖ ἀληθῶς ἂν αὕτη ἐγράφη ὑπὸ ἐθνικοῦ μελῳδοῦ διὰ τοὺς παλαιοὺς ἐφήβους ἢ ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Ἀρσενίου διὰ τοὺς ἐν Νικαίᾳ χριστιανούς.

Ἴτε μοι ξύμπαντες παῖδες,
ἴτε φυλτάτη χορεία,
ἴτε μουσόθρεπτα τέκνα,
γλυκερὰν ὄπα λαλεῦντες,
λιγυρὸν μέλος φωνεῦντες
ὕμνον προσφέρωμεν πάντες
βασιλεῖ καὶ κτίστῃ πάντων,
βασιλίη ὡρῶν ἐπέστη.
Ἄγε σαλπίσωμεν πάντες,
ἄγε φορμήσωμεν ᾆσμα,
ἄγε τερπνῶς μελαδοῦντες
Θεὸν ὑμνήσωμεν πάντες·
κατέλιπε γὰρ τὸν τάφον,
συνέτριψε κλεῖθρα πάντα
ζοφεροῦ πικροῦ θανάτου
δύναμίν θ' Ἅδου παμφάγου,
ψυχὰς ἀνέστησε πάσας
ἄμαχον κράτος δεικνύων.
Πᾶσα σκιρτᾷ νῦν ἡ κτίσις,
τὸν ὑψωθέντα δοξάζει,
Θεὸν ὑμνεῖ πᾶσα φύσις
ἀγαθῶν ὥσπερ δοτῆρα,
τὸν ἀναστάντα γεραίρει.
Τίς ἂν ἀξίως λαλήσῃ,
τίς ἂν ἀξίως ὑμνήσῃ,
ἅπερ ἀνθρώποις παρέσχεν
ὁ βασιλεὺς τῶν αἰώνων,
ὁ μόνος κτίστης ἁπάντων,
ὁ φανότατος φωσφόρος;
νέφεσι γὰρ οὐ ζοφοῦται,

(1) Διαθήκη Ἀρσενίου ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως (Migne Patrologia Graeca, τόμ. 140, σελ. 948).

καθαρὰν ἁπλοῖ λαμπάδα,
καταφαιδρύνεται πάντα
ἀπλέτῳ φάει καὶ κάλλει.
Ἀγλαὸς κύκλος σελήνης,
χορὸς ἀστέρων αἰγλήεις,
καταφωτίζει τὴν νύκτα
ἀπλέτοις λαμπηδουχίαις·
κατίδοις ἄνω τὴν Ἄρκτον
μεγάλην τε καὶ τὴν ἥττω,
στέφανον τῆς Ἀριάδνης,
ζῳδιακὸν κύκλον ἴδοις
καθαρὸν σὺν τοῖς ζῳδίοις·
βορινὸν κύκλον κατίδοις,
θερινὸν σὺν τούτῳ πάλιν.
Μετὰ ταῦτα δ' αὖ κατόψει
κύκλον τῆς ἰσημερίας,
μετὰ τοῦτον δ' αὖ τοὺς ἄλλους
χαριέντως νῦν κατίδοις.
Θεὸν ἐντεῦθεν ὑμνήσεις,
ἀγαθὸν τοιοῦτον κτίστην.
Ἴδε λοιπὸν τὰ τῆς γαίας,
χαρὰν ἀμύθητον λάβε,
Θεὸν ἀνύμνει προθύμως.
Νῦν φυτὰ ξύμπαντα θάλλει,
ἀγέλαι πτηνῶν σκιρτῶσιν
ἐπὶ τοῖς δένδροις φωνεῦσαι,
τὸν ὁδοιπόρον κηλεῦσαι,
Θεὸν ἁπάντων ὑμνεῦσαι·
τίς ἂν ἀξίως ὑμνήσῃ;
τίς ἂν ἀξίως λαλήσῃ;
κελαδοῦσι νῦν τὰ πάντα,
γλύκιον μέλος φωνοῦσι,
ψυχὰς εὐφραίνουσι πάντων.
Λογικοὶ νέοι μοι δεῦτε,
ἔαρος καιρός, σκιρτᾶτε·
ἐλύθη γὰρ ἡ παχύτης
νεφελῶν εἴαρος ὥρῃ,
παγετὸς μακρὰν ἠλάθη,
ἀπεδιώχθη τὸ ψύχος,
τὰ σκυθρωπὰ παρῳχήκει,
καθαρὰ τανῦν αἰθρία.
Λογικοὶ νέοι μοι δεῦτε,
ἔαρος καιρὸς σκιρτᾶτε.
Ζεφύρου πνοαὶ γλυκεῖαι,
ποταμοὶ νάουσιν ἄρτι
καθαρὸν πόμα συμμέτρως,
πρόβατα τανῦν σκιρτῶσι
σκκάλησι χαριέντως·
ἀρνία σκαίρει μητράσι
χλοεραῖς ἀρούραις ἄρτι.
Λογικοὶ νέοι μοι δεῦτε,
ἔαρος καιρός, σκιρτᾶτε·
ὁ αἵμων ἤδη τυρίσδει,
ἐαρινὸν ᾆσμα μέλπει,
θαλεροῖς ἐπὶ ῥεέθροις,
σκιεραῖς ἐπὶ πλατάνοις
ἀνάπαυσιν εὐτρεπίζει·
χελιδὼν ἄρτι Τηρῆος
καταλαλεῖ τοῦ φθορῆος·
τὸν Ἴτυν ζητεῖ δὲ πάλιν
κασιγνήτη ταύτῃ σφόδρα·
ὁ Πὰν τῆς Ἠχοῦς ἐρᾶει,

ὁ Κύκλωψ τῆς Γαλατείας,
Ἀδώνιδος Ἀφροδίτη.
Λογικοὶ νέοι μοι δεῦτε,
ἔαρος καιρός, σκιρτᾶτε·
γεράνων ἑσμὸς κλαγγάζει·
λιγέως ᾄδει καὶ κύκνος
πτερὸν ἀνεὶς τῷ Ζεφύρῳ·
κοκκύζει τανῦν ὁ κόκκυξ
ἐν ὄρεσιν ἠλιβάτοις·
λιγυρῶς ᾄδει καὶ κίττα
τὸ μιμηλὸν τοῦτο ζῶον·
κομαροφάγα νῦν πάντα,
κοτινοτράφοι σὺν τούτοις
καταφωνοῦσι κοιλάδας.
Λογικοὶ νέοι μοι δεῦτε,
ἔαρος καιρός, σκιρτᾶτε·
κύματα θαλάττης ἄρτι
πραέως λίαν κινοῦνται·
ὄρεσι καὶ γὰρ τὸ πρώην
ἀβάτοις παρωμοιοῦντο.
Ἱστία τοίνυν πετάσας
ὁ θέλων πλέειν θαλάσσῃ,
μακρὰν ἀπαίρει πρὸς κέρδος,
ἀναπέμπει καὶ δελφίνων
ἀγέλη καὶ τῶν πομπίλων.
Τὰ ῥόδα νῦν ἀνακύπτει
χαροπῶς ἐκ τῶν καλύκων,
τὰ βάτα νῦν ἀναθάλλει·
ὑάκινθος σὺν ναρκίσσῳ
χαροπὸν χρῆμα τυγχάνει·
μέλισσα τῶν σίμβλων ἤδη
ἀπανιστᾶσα προθύμως,
περιβομβοῖ τὰς κοιλάδας,
συλᾷ τὰ ἄνθη τῶν δένδρων,
τίθεται ταῦτα τοῖς σίμβλοις
πονέει γλυκεῖαν ἔνθεν
χαριεστάτην τε βρῶσιν.
Λογικοὶ νέοι μοι δεῦτε,
ἔαρος καιρός, σκιρτᾶτε.
Τριάς, ἀμέριστε φύσις,
ἀκατανόητον βάθος,
ἀδιήγητόν τε κράτος,
κόρον οὐκ ἔχον τε κάλλος,
Θεὲ παντάναξ καὶ κτίστα,
Πατρὸς ἀπαύγασμα, δόξα,
ὁ δοτὴρ ἀγαθῶν πάντων,
παροχεὺς ὁ τῆς σοφίας,
παρέχοις αὐτὸς τὴν γνῶσιν
ὑψόθεν τοῖς μικροῖς λάτραις,
ἵνα τὴν σὴν ἐξουσίαν,
ἀγαθωσύνην τε πᾶσαν
συνίωμεν ἐκ κτισμάτων·
κλέος ἀγλαῶν μαρτύρων
προσάγομέν σοι μεσίτην
Γεώργιον (1), τὸν προστάτην
διατριβῆς Ἀρσενίου (2).

(1) Ὁ ἅγιος Γεώργιος ἀναφέρεται ὡς συνεορταζόμενος τότε τῷ Πάσχα.
(2) Migne Patrologia Graeca, τόμ. 140, σελ. 937-940.

Ἡ διὰ τῆς Ἀνακρεοντείου ταύτης ποιήσεως ἀντικατάστασις τῆς ἐκκλησιαστικῆς ῥυθμολογίας ἀπέτυχεν, ὡς ἀπέτυχε καὶ ἡ ὑπὸ τῶν Λασκάρεων ὀνειρευθεῖσα ἐξελλήνισις τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους· παλαιαὶ παραδόσεις δὲν ἠδύναντο διὰ μιᾶς νὰ λησμονηθῶσιν, ἀπ' ἐναντίας μάλιστα ἡ ἐν Νικαίᾳ ἀναβίωσις τοῦ ἑλληνισμοῦ συνετέλεσεν εἰς τὴν κατὰ τοῦ ἀντιχριστιανικοῦ τούτου φάσματος ἐξέγερσιν τῶν ἐπὶ τῶν πρώτων Παλαιολόγων πατριαρχῶν καὶ καλογήρων.

Ἀλλ' ἂν οὕτως ἐπεκράτησεν ὁ παλαιὸς τῶν μελῶν ῥυθμός, αὐτὴ ἄρα ἡ μουσικὴ ὑπέστη ἀλλοίωσίν τινα; τὸ ζήτημα τοῦτο δὲν δύναται νὰ λυθῇ ἐπὶ τοῦ παρόντος ὁριστικῶς. Ἐκ τοῦ προμνημονευθέντος Ξανθοπούλου γνωρίζομεν ὅτι ἡ ἐπὶ τῶν Παλαιολόγων μουσικὴ οὐδεμίαν εἶχε σχέσιν πρὸς τὴν τῶν Σύρων, ἀλλὰ καὶ ὁ Συμεὼν Θεσσαλονίκης διαβεβαιοῖ ὅτι ἡ εἰσβολὴ τῶν Σταυροφόρων παρέλυσε τὸ παλαιὸν σύστημα τῶν ᾀσματικῶν ἀκολουθιῶν, ἤτοι τῆς πολυφωνίας (1)· πρὸς δὲ τού-

---

(1) Ὅτι ἡ μουσικὴ τῶν Βυζαντινῶν ἦν πολύφωνος καὶ πολύτονος πληροφορούμεθα ἐκ τοῦ ἑξῆς· ἐν ἔτει 614 ὁ Ἡράκλειος θέλων νὰ περιορίσῃ τὸν ὑπερπλεονάσαντα ἀριθμὸν τῶν ἐμμίσθων ὑπηρετῶν (ὀφφικιαλίων) τοῦ ναοῦ τῆς ἁγίας Σοφίας ὥρισε, κατὰ τὴν τοῦ Ἰουστινιανοῦ Νεαράν, τοὺς μὲν ἀναγνώστας εἰς 160, τοὺς δὲ ψάλτας εἰς 25· γινώσκοντες δὲ ὅτι οἱ τότε ἀναγνῶσται συνέψαλλον μετὰ τῶν ὑποδεεστέρων τὸ ἀξίωμα ψαλτῶν, εὐκόλως ἐννοοῦμεν ὅτι 185 ψάλται ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐκβάλλωσιν ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν τόνον.

Ὡς προεσημειώθη (σελ. ροθ', σημ.) ὁ Ζωναρᾶς ὁμολογεῖ ὅτι ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ ἦν τότε φωνητική· ἐπὶ τῶν Εἰκονομάχων ὅμως ἦν καὶ ὀργανική, διότι ἔκτοτε καὶ οἱ λατῖνοι ἐκ τούτων παρέλαβον τὸ Ὄργανον (orgue). Τὸ Ὄργανον τοῦτο, ἐφευρεθὲν ἐπὶ Ἰουλιανοῦ κάλλιστα περιγράφεται ἐν ἐπιγράμματι αὐτοῦ τοῦ αὐτοκράτορος (Juliani Opera, II, σελ. 611, ἐκδ. Hertlein). Τοῦτο λαβὼν ὡς θέμα τοῦ τρίτου λόγου περὶ Προνοίας ὁ Θεοδώρητος Κύρου (IV, σελ. 513) εὐφυῶς συγκρί-

τοις βλέπομεν τότε πρῶτον εἰσαγομένους ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ μουσικῇ τοσούτους δημοτικοὺς σκοποὺς ἢ ἤχους δημοτικῶν ᾀσμάτων, ἑλληνικῶν τε καὶ ξένων, πολλὰ μουσικὰ νεύματα ἀπαρχαιούμενα καὶ καταντῶντα εἰς ἄφωνα μουσικὰ σημάδια, ἄλλα δὲ πάλιν ὑποδιαιρούμενα εἰς πολυαρίθμους παραλλαγὰς ἤχων· ἐκ τούτων δὲ πάντων δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι οἱ μαΐστορες ἀπολέσαντες πολλὰ μυστήρια τῆς παλαιᾶς παραδόσεως μετὰ πολλοῦ κόπου κατώρθωσαν νὰ ἐπισκευάσωσι σὺν τῷ χρόνῳ ὅσας γωνίας τοῦ μουσικοῦ οἰκοδομήματος εἶχε φθείρει καὶ κατασείσει ἡ ἐχθρικὴ ἐπιδρομή, ἥτις ἀναμφιβόλως οὐ μόνους τοὺς χοροὺς τῶν ἐκκλησιῶν ἀλλὰ καὶ αὐτὰς τὰς μουσικὰς σχολὰς διέλυσε.

Διὰ τὸν λόγον τοῦτον βλέπομεν τὴν νεωτέραν μουσικὴν πολλὰς ὁμολογοῦσαν χάριτας εἰς τὸν ἀγγελώνυμον καὶ χαριτώνυμον μαΐστορα Ἰωάννην τὸν Κουκουζέλην ὅστις, καίτοι ἀγνοῶν τὰς σχολαστικὰς περὶ ἁρμονίας θεωρίας τῶν λογιωτάτων, πεπροικισμένος ὑπὸ τῆς φύσεως διὰ μουσικοῦ λάρυγγος καὶ ὠτὸς κατώρθωσε νὰ περισυνάξῃ τὰ παρὰ τῷ λαῷ καὶ ἐν ταῖς μοναῖς τοῦ Ἄθωνος διατηρηθέντα λείψανα τῆς μουσικῆς παραδόσεως καὶ κατὰ τὸ δυνατὸν ζωογονήσῃ τὴν παλαιὰν μουσικήν (1)· οὕτω τοὐλάχιστον δύνανται νὰ ἐξηγηθῶσιν ἱστορικῶς

νει αὐτὸ πρὸς τὸν μηχανισμὸν τῆς ἀνθρωπίνου φωνῆς καὶ ἐπαινεῖ τοὺς χριστιανοὺς ὡς προτιμῶντας τοῦ μηχανικοῦ αὐτὸ τὸ φυσικὸν ὄργανον εἰς ὕμνον τοῦ Θεοῦ· ὡς δὲ φαίνεται, τὸ ὄργανον ἐχρησίμευε τότε ἐν μόνῳ τῷ ἱπποδρόμῳ. Ὁ Πορφυρογέννητος συνεχῶς μνημονεύει τὸ ὄργανον τῶν Βενέτων, ἢ τῶν Πρασίνων.

(1) Ὁ Κουκουζέλης καταγόμενος ἐκ Δυρραχίου ἤκμασεν ἐπὶ Ἀνδρονίκου τοῦ Παλαιολόγου, ὀλίγον μετὰ τὸν λογοθέτην καὶ μουσικὸν Ἰωάννην τὸν Γλυκύν. (Περὶ τούτου βλέπε Χρυσάφην παρὰ Τζέτζῃ σελ. 123, 125 ἐν ὑποσημειώσει, καὶ Ἀγαπίου Ἁμαρτωλῶν Σωτηρίαν, Ἐνετίῃσι 1779, σελ. 357-359).

αἱ μυστηριώδεις τοῦ μαΐστορος τούτου περιπλανήσεις, ἡ ἐπίμονος ὑπὸ τῶν βασιλέων ἀναζήτησις αὐτοῦ, καὶ ἰδίᾳ ἡ ἀστεία ἐκείνη παράδοσις περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ τραγουδίου (1) πα-

---

(1) Ἡ μετάπτωσις τῶν λέξεων τραγῳδῶ, τραγῳδία καὶ τραγῳδὸς ἐν τῇ σημασίᾳ ᾄδω, ᾆσμα καὶ ψάλτης (τραγουδιστής) ἐπῆλθεν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ· πρῶτος ἐν τοιαύτῃ σημασίᾳ ἔγραψε τὰς λέξεις Διόδωρος ὁ Σικελιώτης καὶ μετ' αὐτὸν ὁ γραμματικὸς Διονύσιος ὁ Θρᾷξ, οἱ τοῦ Θεοκρίτου σχολιασταί, καὶ ἐπὶ τέλους οἱ ἐξ Αἰγύπτου χριστιανικοὶ πατέρες ἅγιος Μακάριος καὶ Γρηγέντιος (βλ. Greek Lexicon by Sophocles 1870). Ὡς ἐκ τοῦ Διοδώρου (IV, 5, καὶ XVI, 92) δηλοῦται ἡ μετάπτωσις τῶν λέξεων προῆλθεν ἐκ τοῦ θεάτρου καὶ τῶν συμποσίων· ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἡ τοῦ Ἀρείου Θάλεια σημαίνουσα τήν τε θεατρικὴν Μοῦσαν καὶ αὐτὸ τὸ συμπόσιον συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἑλληνικῇ γλώσσῃ καθιέρωσιν τοῦ τραγουδίου· τὸ κυριώτερον τοῦ Σωτάδου ποίημα ἐπεγράφετο Ἰωνικὰ ᾄσματα, ὁ δὲ ἅγιος Ἀθανάσιος συγκρίνων πρὸς ταῦτα τὴν Θάλειαν λέγει «διὸ καὶ θαυμάσειεν ἄν τις ὅτι πολλὰ συντάγματα καὶ πλείστας ὁμιλίας εἴς γε τὴν παλαιὰν καὶ τὴν κοινὴν γραψάντων καὶ παρὰ μηδενὶ θαλείας εὑρισκομένης,... ἢ παρὰ μόνοις τοῖς ᾄδουσι τὰ τοιαῦτα παρὰ πότον μετὰ κρότου καὶ σκωμμάτων ἐν παιδιαῖς ἕνεκα τοῦ γελᾶσθαι παρ' ἑτέρων, ὁ θαυμάσιος Ἄρειος οὐδὲν σεμνὸν μιμησάμενος,... τὴν τοῦ Σωτάδου μόνου γελοιογραφίαν ἐζήλωσε· τί γὰρ ἔπρεπε ποιεῖν αὐτὸν ἢ θέλοντα κατὰ τοῦ Σωτῆρος ὀρχήσασθαι τὰ δύστηνα ἑαυτοῦ ῥήματα ἐν ἐκλύτοις καὶ παρειμένοις μέλεσι;»· τόμ. Α, σελ. 408. Ἐκτὸς τῆς Ἀλεξανδρείας ἡ λέξις τραγῳδῶ ἐν τῇ σημασίᾳ τοῦ ᾄδω ἐγνώσθη ὀλίγον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀρείου, πρῶτος δὲ μετεχειρίσθη αὐτὴν ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουλιανός.

Ἐν τούτοις εἶναι ἀξιοπαρατήρητον ὅτι, ἐνῷ ἡ λατινικὴ ἐκκλησία μεταχειρίζεται τὰς λέξεις Cantus, Cantare, Cantor ἀδιαφόρως ἐπὶ ἐκκλησιαστικοῦ καὶ πολιτικοῦ ᾄσματος, ἡ ἑλληνικὴ προσεκτικῶς διακρίνει τὸ πολιτικὸν τραγοῦδι ἀπὸ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ᾄσματος· καὶ αὐτὸς δὲ ὁ λαός, ἐνῷ λέγει τραγοῦδι, τραγῳδῶ, τραγουδιστὴς ἐπὶ λαϊκοῦ ᾄσματος, ἐπὶ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ μεταχειρίζεται πάντοτε τὰς λέξεις ψάλλω, ψαλμῳδία, ψάλτης.

ραγομένου ἐκ τῶν εἰς τοὺς τράγους ᾀδομένων ᾀσμάτων ὑπὸ τοῦ βυζαντινοῦ τούτου Ὀρφέως (1). Ὅτι δὲ εἰς τὴν μουσικὴν ταύτην ἀνακαίνισιν πολὺ συνετέλεσε καὶ ἡ τοῦ δήμου μουσική, πληροφορούμεθα οὐ μόνον ἐκ τῶν τότε πρῶτον ἀναφαινομένων διαφόρων πολιτικῶν σκοπῶν τονισμένων κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικήν (2), ἀλλὰ καὶ ἐκ μουσικῆς γραμματικῆς, ἥτις ἀποδιδομένη εἰς αὐτὸν τὸν Κουκουζέλην διδάσκει τοὺς ἀρχαρίους τὸ ἐκκλησιαστικὸν ᾆσμα ἐπὶ τῇ βάσει τοιούτων δημοτικῶν ᾀσμάτων. Καὶ ἐν ἀρχῇ μὲν εὕρηται τὸ ἑξῆς ἐκκλησιαστικῶς τονισμένον τραγοῦδι, τοῦ ὁποίου ὁ σκοπὸς ὁμοιάζει πρὸς τὸν τοῦ γνωστοῦ δημοτικοῦ ᾄσματος « Βγῆκαν κλέφταις 'ς τὰ βουνά » :

Ἀββᾶς ἀββᾶν ἀπήντησεν
καὶ οὕτως τὸν ἐχαιρέτησεν,

---

(1) « Ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν βόσκων τοὺς τράγους εἰς ἕνα ἀκρωτήριον καὶ θεασάμενος ἔνθεν κἀκεῖθεν ὅτι δὲν ἦτον τινὰς νὰ τὸν ἀκούσῃ, ἀρχίζει καὶ ἔψαλλεν ἕνα ὕμνον μὲ πολλὴν τέχνην καὶ κατάνυξιν. Ἀσκητὴς δέ τις ὅστις ἐκατοίκα ἐκεῖ πλησίον... ἀκούσας τοσαύτην μελῳδίαν γλυκυτάτην καὶ παναρμόνιον ἐθαύμασε, καὶ ἐξελθὼν βλέπει (ἐξαίσιον θέαμα) τὸν μὲν βοσκὸν ψάλλοντα, τοὺς δὲ τράγους ὁποῦ δὲν ἐβόσκουνταν ἀλλὰ ἐστέκουνταν καὶ τὸν ἐκύτταζαν ὥσπερ ἐκπληττόμενοι καὶ χαίροντες εἰς τὴν ἀγγελικὴν μελῳδίαν ἐκείνην καὶ ὄχι ἀνθρώπινον ». Ἁμαρτωλῶν Σωτηρία, σελ. 358.

(2) Τοιούτους πολιτικοὺς σκοποὺς ἀπαριθμεῖ ὁ καρδινάλιος Πίτρας τοὺς ἑξῆς: Ἄγαλμα, ἀειδωνατικόν, ἀναγραμματισμός, ἀναποδισμός, δοχεῖα Θετταλικά, ἑτεροδόχαι, καλογηρικόν, λαλίστρα, λατρινός, μονοσυφάριος, νενανίσματα, Βουλγάρα, βουλγαρικόν, Δυσικόν, Φραγγικόν, Περσικόν, Ἐθνικὸν κλπ. Τὰ δημοτικὰ ταῦτα ᾄσματα περισυναζόμενα καὶ ἐκδιδόμενα μετὰ τῆς μουσικῆς αὐτῶν, ἐκτὸς τοῦ ὅτι πλουτοῦσι τὴν περὶ τὸ εἶδος τοῦτο πτωχοτάτην ἑλληνικὴν φιλολογίαν, δύνανται νὰ συντελέσωσι καὶ εἰς ἐπίλυσιν πολλῶν μουσικῶν μυστηρίων.

—Πόθεν ἔρχῃ, ὦ ἀββᾶ;
—Ἀπὸ Ἀδριανούπολιν.
—Τί ἔμαθες ἐκ τοὺς ἐμοὺς γονεῖς;
—Ἀπέθανεν ἡ μάνα σου,
ψυχομαχεῖ καὶ ὁ κύρης σου,
καὶ ὁ Θεὸς μακαρίσει αὐτούς.

Ἕτερον ᾆσμα ἐν τῇ αὐτῇ μουσικῇ πραγματείᾳ διδάσκον τὸν μαθητὴν τὰς δυσκολίας τῆς ἐπιστήμης καὶ τὴν διὰ γενναίας τοῦ μαΐστορος χρηματικῆς ἀμοιβῆς ὑπερνίκησιν τῶν δυσκολιῶν τούτων ὁμοιάζει πρὸς τὸν σκοπὸν «Φεγγαράκι μου λαμπρὸ» καὶ ἔχει ὡς ἑξῆς·

Ὁ θέλων μουσικὴν μαθεῖν
καὶ θέλων ἐπαινεῖσθαι,
θέλει πολλὰς ὑπομονάς,
θέλει πολλὰς ἡμέρας·
τιμὴ πρὸς τὸν διδάσκαλον,
δουκάτα εἰς τὰς χεῖρας,
τότε νὰ μάθῃ ὁ μαθητὴς
καὶ τέλειος νὰ γένῃ (1).

Οὕτως ἐπὶ τῶν Παλαιολόγων ἀνακαινισθεῖσα ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ σὺν τῷ χρόνῳ ἀνῆλθεν εἰς ἀληθῆ ἐπιστημονικὴν περιωπὴν ἐφάμιλλον πρὸς τὴν παλαιάν, ἀφοῦ, καθ' ἕνα τῶν τελευταίων μουσικοδιδασκάλων, τὸν Δούκαν Χρυσάφην, προσόντα τοῦ τότε καλοῦ μουσικοῦ ἐθεωροῦντο τὸ ν' ἀντι-

---

(1) Ἀρχὴ σὺν θεῷ τῶν σημαδίων τῆς μουσικῆς (ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ ἁγίου Μάρκου, cl. II, κῶδιξ 141).

γράφῃ καθ' ὑπαγόρευσιν καὶ ἄνευ βοηθείας βιβλίου πᾶν μουσικὸν ᾆσμα, τὸ νὰ ψάλλῃ ἀμελετήτως καὶ ἅμα πρῶτον θεωρήσας οἱονδήποτε παλαιὸν καὶ νέον μάθημα, τὸ νὰ τονίζῃ πᾶν νέον ποίημα, καὶ τὸ νὰ διακρίνῃ διὰ μόνης τῆς ἀκοῆς τὸν ποιητὴν παντὸς ᾀδομένου μέλους (1).

Δ.

Ἐνῷ ὁ ἅγιος Ἐφραὶμ κατεπολέμει τοὺς Γνωστικοὺς διὰ τῶν ἰδίων αὐτῶν ὅπλων, δύο ἐξ Ἀλεξανδρείας γραμματικοί, οἱ Ἀπολλινάριοι, εἴτε τοῦτον μιμούμενοι, εἴτε ἐκ τῆς ποιητικῆς ἐπιτυχίας τῆς αἱρέσεως τοῦ Ἀρείου κεντηθέντες, συνέλαβον τὸ σχέδιον νὰ περιβάλλωσι τὴν χριστιανικὴν πεζολογίαν διὰ τῆς ἑλληνικῆς ποιήσεως. Ἀμφότεροι διδάσκοντες τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἐν Λαοδικείᾳ ὑπερησπίσθησαν μετὰ πολλοῦ ζήλου τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν κατὰ τῶν νεοπλατωνικῶν καὶ τῶν αἱρετικῶν· ἔχοντες ὅμως προητοιμασμένην ἰδίαν αἵρεσιν ἐκαραδόκουν τὴν κατάλληλον πρὸς διάδοσιν αὐτῆς εὐκαιρίαν. Ὅταν ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουλιανὸς ἀπηγόρευσιν εἰς τοὺς χριστιανοὺς τὴν σπουδὴν τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας, οἱ δύο οὗτοι διδάσκαλοι καὶ πρεσβύτεροι τῆς Λαοδικείας, ὑπὸ τὸ πρόσχημα τοῦ ν' ἀναπληρώσωσι τὴν ὑπὸ τῆς ἀπαγορεύσεως ταύτης κολοβουμένην ἐγκύκλιον τῶν χριστιανῶν παιδείαν, ἐπαρουσίασαν ἰδίαν τοῦ χριστιανισμοῦ ποίησιν, ἥτις ὡς ἁπλῶς ἐφαρμόζουσα ἐπὶ τῶν χριστιανικῶν βιβλίων τὰ ἑλληνικὰ μέτρα οὐδὲν μὲν εἶχε τὸ πρωτότυπον, περιεῖχεν ὅμως ἅπαντα τὰ σπέρματα τῆς ὑπ' αὐτῶν πρεσβευομένης αἱρέσεως· ἐπὶ τῷ σκοπῷ δὲ τούτῳ συνέγραψαν διαλόγους κατὰ τὸν Πλάτωνα, ὑ-

(1) Παρὰ Τζέτζῃ Altgriechische Musik, σελ. 125.

μνους κατὰ τὸν Πίνδαρον, καὶ ἐκλέξαντες πολλὰς χριστιανικὰς ὑποθέσεις ἐδραματούργησαν αὐτὰς κατὰ τὰς τραγῳδίας τοῦ Εὐριπίδου καὶ τὰς κωμῳδίας τοῦ Μενάνδρου· πρὸς δὲ τούτοις παραφράσαντες εἰς ἡρωϊκοὺς στίχους τὴν Παλαιὰν Διαθήκην μέχρι τῆς Πρώτης τῶν Βασιλειῶν, ἤτοι τοῦ θανάτου τοῦ Σαούλ, διῄρεσαν αὐτὴν κατὰ τὴν Ἰλιάδα εἰς 24 ῥαψῳδίας φερούσας τὰ τῆς ἀλφαβήτου γράμματα (1).

Οἱ τότε πατέρες ἐννοήσαντες τὸν δόλον σφοδρῶς ἐπετέθησαν κατὰ τῶν Ἀπολλιναρίων· αἱ τραγῳδίαι καὶ τὰ ποιήματα αὐτῶν ἀπεκηρύχθησαν, τρεῖς δὲ σύνοδοι, ἡ ἐν Ῥώμῃ, ἡ ἐν Ἀντιοχείᾳ καὶ ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει (378—381) ἀνεθεμάτισεν αὐτούς. Εἶναι δὲ περίεργον ὅτι εἷς τῶν μεταγενεστέρων πατέρων ὀνομάζει τούτους Ἀρειανούς, ὡς τολμήσαντας νὰ εἰσαγάγωσιν ἐν τῇ χριστιανικῇ θρησκείᾳ τὸ θέατρον! (2).

---

(1) «Ἡνίκα δὴ Ἀπολινάριος οὗτος εἰς καιρὸν τῇ πολυμαθείᾳ καὶ τῇ φύσει χρησάμενος, ἀντὶ μὲν τῆς Ὁμήρου ποιήσεως ἐν ἔπεσιν ἡρῴοις τὴν Ἑβραϊκὴν ἀρχαιολογίαν συνεγράψατο μέχρι τῆς τοῦ Σαοὺλ βασιλείας, καὶ εἰς εἴκοσι τέσσαρα μέρη τὴν πᾶσαν πραγματείαν διεῖλεν, ἑκάστῳ τόμῳ προσηγορίαν θέμενος ὁμώνυμον τοῖς παρ' Ἕλλησι στοιχείοις κατὰ τὸν τούτων ἀριθμὸν καὶ τὴν τάξιν· ἐπραγματεύσατο δὲ καὶ τοῖς Μενάνδρου δράμασιν εἰκασμένας κωμῳδίας· καὶ τὴν Εὐριπίδου τραγῳδίαν καὶ τὴν Πινδάρου λύραν ἐμιμήσατο· καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν, ἐκ τῶν θείων γραφῶν τὰς ὑποθέσεις λαβών, τῶν ἐγκυκλίων καλουμένων μαθημάτων ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ ἐπενόησεν ἰσαρίθμους καὶ ἰσοδυνάμους πραγματείας, ἤθει τε καὶ χαρακτῆρι καὶ φράσει ὁμοίας τοῖς παρ' Ἕλλησιν ἐν τούτοις εὐδοκιμήσασιν· ὥστε, εἰ μὴ τὴν ἀρχαιότητα ἐτίμων οἱ ἄνθρωποι καὶ τὰ συνήθη φίλα ἐνόμιζον, ἐπίσης, οἶμαι, τοῖς παλαιοῖς τὴν Ἀπολιναρίου σπουδὴν ἐπῄνουν καὶ ἐδιδάσκοντο ταύτην, πλέον αὐτοῦ τὴν εὐφυΐαν θαυμάζοντες, ὅσῳ γε τῶν μὲν ἀρχαίων ἕκαστος περὶ ἓν μόνον ἐσπούδασεν, ὁ δέ, τὰ πάντα ἐπιτηδεύσας ἐν κατεπειγούσῃ χρείᾳ τὴν ἑκάστου ἀρετὴν ἀπεμάξατο». Σωζόμενος, V, κεφ. 8.

(2) «Ταῦτα τοῦ θεοστυγοῦς Ἀπολλιναρίου δυσφημήσαντος... καθ'

Ὁ σκοπὸς τῶν Ἀπολλιναρίων πρὸς καιρὸν τοὐλάχιστον ἐπέτυχε, διότι ἡ αἵρεσις λεληθότως διὰ τῶν ποιημάτων εἰσχωροῦσα ἐν τῇ χριστιανικῇ κοινωνίᾳ ἔλαβε μεγάλας διαστάσεις, εἰς καταπολέμησιν τῶν ὁποίων ἡ ἐκκλησία ἠναγκάσθη νὰ ἐφαρμόσῃ τὴν αὐτοθεραπευτικὴν μέθοδον τοῦ Ἐφραίμ, καταπολεμοῦσα δηλονότι τὰ αἱρετικὰ δι' ὀρθοδόξων ποιημάτων (1).

Τὰ πολλὰ τῶν Ἀπολλιναρίων φιλοσοφικὰ καὶ θεολογικὰ συγγράμματα ἐξηφανίσθησαν, οὐδὲ ἦν δυνατὸν νὰ διαφύγωσι τὸν ὄλεθρον τὰ ποιήματα αὐτῶν καὶ πρὸ πάντων αἱ τραγῳδίαι καὶ αἱ κωμῳδίαι· παράφρασίς τις τῶν Ψαλμῶν εἰς ἡρωϊκοὺς στίχους διασωθεῖσα ἀμφιβάλλεται ἂν ἦναι γνήσιον αὐτῶν ἔργον· μετὰ πλειοτέρας μάλιστα πιθανότητος δύναται ν' ἀποδοθῇ εἰς τούτους τὸ μόνον διασωθὲν χριστιανικὸν δρᾶμα

ἃ καὶ Εὐνόμιος ὁ ἄνομος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἀρειανίζοντες φαίνονται οἱ νέοι σοφισταί, ὅτι ταῖς τούτων θυμελικαῖς ἐγκύψαντες βίβλοις, καὶ ὥσπερ ἀρεσθέντες καὶ κατατερφθέντες ἐξ αὐτῶν ἡμῖν παρατάττονται». Ἀναστασίου πρεσβυτέρου χρήσεις... Ἀρειανῶν (Maii Collectio Nova Scriptorum Veterum, VII, σελ. 203). Ὁ αὐτὸς ἀποκαλεῖ τὸν Εὐνόμιον «πρωτοστάτην τῆς Ἀρείου θυμελικῆς ὀρχήστρας», σελ. 202.

(1) Κατὰ τὸν βιογράφον τοῦ ἁγίου Γρηγορίου πρὸς καταπολέμησιν τῆς τῶν Ἀπολλιναρίων ποιήσεως ἔγραψεν ὁ θεολόγος τὰ γνωστὰ ἔπη· «Περὶ δὲ τῶν ἐμμέτρων, ὧν ἐμνήσθην καὶ πρώην, διττὸς αὐτῷ γέγονεν ὁ σκοπός· πρῶτος μέν, ὅπως τὴν ἄθεσμον Ἰουλιανοῦ τοῦ τυράννου νομοθεσίαν μειρακιώδη καὶ ἀνίσχυρον ἀπελέγξῃ, κελεύουσαν μὴ μετεῖναι χριστιανοῖς τῆς Ἑλλήνων παιδείας· δεύτερον δέ, ἐπεὶ ἑώρα Ἀπολινάριον ῥάψαντα πολυστίχους βίβλους ἐκ διαφόρων μέτρων, καὶ τούτοις κλέψαντα τοὺς πολλοὺς εἰς τὴν αἵρεσιν, ὡς ἐλλόγιζον δῆθεν, ἀναγκαῖον ᾠήθη ἐν Ἀριανζοῖς ἡσυχάζων.... τηνικαῦτα γράψαι τὰ ἔμμετρα». S. Gregorii Nazianzeni Opera, τόμ. I, σελ. CLVIII, ἐκδ. Βενεδικτίνων. Ἐν λόγῳ XII' περὶ ἐνανθρωπήσεως ὁ ἅγιος ἀποτείνει πρὸς τὸν Ἀπολλινάριον τοὺς στίχους...

. . . . μελαίνεις
τὸν χάρτην πολλαῖς χιλιάσιν ἐπῶν.

Ὁ Χριστὸς Πάσχων (1) τὸ ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Γρηγορίου κακῶς φερόμενον, διότι οὐδεὶς τῶν σχολιαστῶν αὐτοῦ βεβαιοῖ τοῦτο. Ἂν ἀληθῶς ἡ τραγῳδία αὕτη ἦναι ἔργον τῶν Ἀπολλιναρίων, ἡ ποιητικὴ πρωτοτυπία τῶν γραμματικῶν τούτων περιωρίζετο εἰς ἁπλοῦν μετασχηματισμὸν τῶν παλαιῶν δραμάτων εἰς χριστιανικά, καὶ εἰς ἀντικατάστασιν τῆς Ἑκάβης διὰ τῆς Θεοτόκου. Ὁπωσδήποτε ὅμως πρέπει νὰ ὁμολογηθῇ ὅτι οἱ Ἀπολλινάριοι ἐγένοντο οἱ σχολάρχαι τῆς ἔκτοτε ἀναφαινομένης παρὰ τοῖς χριστιανοῖς κλίσεως εἰς ποιητικὴν παράφρασιν τῶν ἱερῶν βιβλίων καὶ εἰς δραματοποίησιν χριστιανικῶν ὑποθέσεων· πιθανῶς μάλιστα ὅτι ἡ τοιαύτη πρὸς τὴν ἑλληνικὴν σκηνὴν ἀφοσίωσις τῶν ποιητῶν τούτων ἐγένετο ἡ κυριωτέρα ἀφορμὴ τῆς ἀποκηρύξεως αὐτῶν ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας ἢ αἱ λεγόμεναι αἱρετικαὶ αὐτῶν δοξασίαι· τοῦτο τοὐλάχιστον φαίνεται ἐννοῶν καὶ ὁ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου σχολιαστὴς Κοσμᾶς λέγων ὅτι τὸν Ἀπολλινάριον «ὡς τῆς ἑλληνικῆς παιδεύσεως προασπιστὴν οἱ τῆς ἐκκλησίας ἡγεμόνες ἐβδελύσσοντο (2)», ὡς καὶ ὁ ὅσιος Νεῖλος ἀποκαλῶν Ἀπολλιναριστὰς τοὺς περὶ τὴν ποίησιν ἀσχολουμένους (3).

Τὸ παράδειγμα τῶν Ἀπολλιναρίων εὗρεν ἰδίως μιμητὰς ἐν τοῖς μοναχοῖς, οἵτινες, Ἕλληνες ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον νεοφώτι-

(1) Τοῦτο πολλάκις ἐκδοθὲν ἀναλύεται ὑπὸ **Klein, Geschichte des Drama' s. Leipzig, 1866**, τόμ. III, σελ. 599-626· παράβ. **Fabricius, Bibliotheca Graeca, VIII**, σελ. 584-592.

(2) Maii Spicilegium Romanum, II, σελ. 135-136.

(3) «Εἰ δὲ θαυμάζεις τοὺς γράφοντας τὰ ἔπη, ὥρα σοι καὶ Ἀπολλινάριον τὸν δυσσεβῆ καὶ καινοτόμον θαυμάζειν, πολλὰ λίαν μετρήσαντα καὶ ἐποποιήσαντα καὶ ματαιοπονήσαντα, καὶ παντὶ καιρῷ ἐν λόγοις ἀνονήτοις κατατριβέντα, οἰδήσαντά τε τοῖς ἀκερδέσι τῶν ἐπῶν καὶ φλεγμήναντα καὶ ὑβρίσαντα τοῖς λογισμοῖς, καὶ ἡ γλῶσσα αὐτοῦ διῆλθεν ἐπὶ τῆς γῆς, ὡς Δαυΐδ ἔλεγεν». S. Nili epistolae, σελ. 141.

στοι, δὲν ἠδύναντο ν' ἀποσπασθῶσι τῆς λατρείας πρὸς τὴν ὡραίαν ἐκείνην πόρνην, ἥτις ἐκαλεῖτο Ἑλληνικὴ καλλιέπεια, ὡς λέγει ὁ προμνημονευθεὶς ὅσιος (1)· διὸ κομίζοντες ἐν τοῖς κελλείοις αὐτῶν τοὺς Ἕλληνας ποιητάς, κρύφα ἐνετρύφων ἐν τῷ βορβόρῳ, ἢ καὶ ἀπομιμούμενοι τούτους παρέφραζον εἰς στίχους τὰ χριστιανικὰ βιβλία. Τοιοῦτος ἦν καὶ ὁ καλλιεπὴς τῆς Πτολεμαΐδος ἐπίσκοπος Συνέσιος συγγράψας τραγῳδίας καὶ πρὸ πάντων κωμῳδίας κατὰ μίμησιν τοῦ Κράτητος, τοῦ Διφίλου καὶ τοῦ Φιλήμονος (2).

Ἡ ἀπώλεια τῶν δραμάτων τοῦ Συνεσίου εἶναι ἐπαισθητοτέρα τῆς καταστροφῆς τῶν ποιήσεων τῶν Ἀπολλιναρίων, διότι ὁ εὐφάντασστος τῆς Κυρήνης ἐπίσκοπος συνενῶν τῇ ἑλληνικῇ καλλιεπείᾳ καὶ βαθεῖαν γνῶσιν τῆς τότε κοινωνίας δὲν παρῴδησε κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὡς ψυχρὸς γραμματικὸς τοὺς

---

(1) «Μέλι ἀποστάζει ἀπὸ γυναικὸς πόρνης, δηλαδὴ τῆς Ἑλλήνων καλλιεπείας, ἥτις τῇ πολλῇ πιθανῇ ὁμιλίᾳ ἐξαπατῶσα τὸν κομπευθέντα, καθά φησιν ὁ Σολομών, βρόχοις τε τοῖς ἀπὸ χειλέων καταδεσμεῖ καὶ ἐξοκεῖλαι παρασκευάσασα τῆς τοῦ θεοῦ φιλοσοφίας εἰς αὐτὸ τὸ πέταυρον καὶ εἰς αὐτὸν τὸν πυθμένα τοῦ ᾅδου καταβιβάζει τὸν ἀθλίως ἁλόντα. Μὴ τοίνυν θέλει προσανέχειν τῷ μέτρῳ, κἂν εἰ λίαν πρὸς αὐτὸ συνήθειαν καὶ ἵμερον κέκτησαι, ἵνα μὴ ἀφανίσῃς τῶν ἁλιέων τὸν θεῖον χαρακτῆρα, ὅνπερ σὺν πόθῳ πολλῷ πρῴην ἀναμάξασθαι προείλω, πρὸς τὴν ἐσχάτην μὲν ἐκπέσῃς ἀμορφίαν, δῆλος δὲ γένῃ ἀμελῶν τῆς σαυτοῦ σωτηρίας διὰ τῆς περὶ τὰ ἔπη σπουδῆς». Νείλου ἐπιστολὴ εἰς Ἀλέξανδρον τὸν ἀπὸ γραμματικῶν, σελ. 140· παραβλ. καὶ ἐπιστολ. πρὸς Κυντίλιον Καγκελλάριον (βιβλ. ΙΙ, ἐπιστολ. 161), ἐκδ. Ἀλλατίου, ὡς καὶ σελίδα πή τοῦ παρόντος.

(2) «Ἐγὼ δὲ θαμὰ καὶ τραγῳδίαις ἐπετραγῴδησα, καὶ κωμῳδίαις ἐπιστωμύλλομαι πρὸς τὸν πόνον ἑκάστου τοῦ γράψαντος. Εἴποις ἂν ἡλικιώτην εἶναι νῦν μὲν Κράτητος, νῦν δὲ Διφίλου τε καὶ Φιλήμονος. Καὶ οὐδ' ἔστιν ἰδέα φιλομετρίας τινὸς ἢ ποιήσεως, πρὸς ἥντινα οὐ διαίρομαι καὶ ἐπεξάγω τὴν πεῖραν». Συνεσίου Δίων (ἐν τέλει).

κωμικούς, ἀλλὰ μετ' ἀττικῆς χάριτος ἐχάραξεν ὡραίας καὶ ζωηρὰς εἰκόνας τοῦ χριστιανικοῦ καὶ ἑλληνικοῦ βίου· ὡς οἱ διασωθέντες ὕμνοι αὐτοῦ εἶναι τὰ ἄριστα τῆς χριστιανικῆς ποιήσεως μνημεῖα, οὕτω καὶ τὸ θέατρον αὐτοῦ σωζόμενον θὰ ἀπετέλει τὸν πρώτιστον ἀδάμαντα τῆς νεωτέρας σκηνῆς, καὶ θὰ ἔδιδεν ἰδέαν τινα περὶ τῆς ἀξίας τῶν ἀπολεσθέντων κωμικῶν, τοὺς ὁποίους, ὡς ὁμολογεῖ, ἀπεμιμήθη.

Μετὰ τὸν Συνέσιον μνημονεύεται ὁ αἱρεσιάρχης Νεστόριος ὡς συγγραφεὺς τραγῳδιῶν· ὁποῖαι ὅμως ἦσαν καὶ πῶς ἐπεγράφοντο ἀγνοοῦμεν· τὴν συγκεχυμένην ταύτην εἴδησιν ἀρυόμεθα ἐκ παλαιοῦ καταλόγου Χαλδαϊκῶν βιβλίων καταγράφοντος καὶ βιβλίον τραγῳδίας (Liber Tragoediae) τοῦ Νεστορίου (1), ἑπομένως εἶναι ζήτημα ἂν πρόκηται περὶ ἀληθοῦς τραγῳδίας, ἢ θρησκευτικῆς τινος ἀπολογίας τοῦ αἱρεσιάρχου ἐκτραγῳδούσης τὴν τότε τῆς ἐκκλησίας κατάστασιν. Ὡς προεσημειώθη, ἐν τῇ περιόδῳ ταύτῃ εἶχε κοπάσει ὁ κατὰ τῆς θυμέλης παλαιὸς πόλεμος, πολλαὶ δὲ θεατρικαὶ λέξεις, ὡς τραγῳδῶ, τραγῳδία εἶχον παραδεχθῆ καὶ ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας ἐν τῇ σημασίᾳ τοῦ ἐλέγχω, ἐπιτιμῶ· ἑπομένως οὐδὲν ἀπίθανον νὰ εἰκάσωμεν ὅτι ἐν τοιαύτῃ ἐκκλησιαστικῇ ἐκπτώσει γράφει τὴν λέξιν τραγῳδία ὁ Νεστόριος, ὡς καὶ ἕτερος τῶν ὀπαδῶν αὐτοῦ, ὁ Εὐθέριος (2), καὶ πρὸ πάντων ὁ Θεοδώρητος Κύρου.

Πρὸς ἀπόδειξιν τῆς τότε ἐπελθούσης συμφιλιώσεως τοῦ θεάτρου πρὸς τὴν ἐκκλησίαν ἀρκεῖ καὶ τὸ ἑξῆς γεγονός· ὡς προεσημειώθη, οἱ αὐτοκράτορες Ὀνώριος καὶ Ἀρκάδιος (394) ῥη-

---

(1) Fabricii Bibliotheca Graeca, X, 536.

(2) Εὐθερίου ἐπιστολὴ προοιμίου δύναμιν ἔχουσα καὶ τραγῳδίαν τῆς τῶν ἐκκλησιῶν ταραχῆς (Θεοδωρήτου εὑρισκόμενα, ἐκδ. Schulze, τόμ. V, σελ. 1118).

τῶς ἀπηγόρευσαν τὴν ἐν δημοσίοις τόποις ἀνέγερσιν ἀγαλμάτων εἰς τιμὴν τῶν σκηνικῶν, τοὺς ὁποίους ἀποκαλοῦσι viles histriones (1). Ἐν τούτοις ὁ προμνημονευθεὶς ἐκκλησιαστικὸς συγγραφεὺς ἀναφέρει ὅτι τοιαῦτα ἀγάλματα ἀνιδρύοντο ὑπὲρ τῶν τότε τραγῳδῶν, παριστῶντα αὐτοὺς ἐν τῇ δραματικῇ στάσει ἐφ' ᾗ ἐφείλκυσαν τὴν ἐπιδοκιμασίαν τοῦ κοινοῦ, ὡς ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Κρέοντος τῆς Ἀντιγόνης τοῦ Σοφοκλέους καὶ τοῦ Οἰνομάου τῆς ὁμωνύμου ἀπολεσθείσης τραγῳδίας τοῦ αὐτοῦ τραγικοῦ ἢ τοῦ Εὐριπίδου (2).

Ἡ τοιαύτη συμφιλίωσις τῶν δύο παλαιῶν ἐχθρῶν ὀφείλεται, ὡς προείπομεν, εἰς τὸν βασιλέα Θεοδόσιον τὸν Β' καὶ πρὸ πάντων εἰς τὴν σύζυγον αὐτοῦ Εὐδοκίαν. Ἔργον πιθανῶς τῆς βασιλίδος ταύτης εἶναι καὶ ἡ ὑπὲρ τῶν Δελφῶν ἐκδοθεῖσα ὀλίγον μετὰ τὸν γάμον αὐτῆς διάταξις (424). Ἀγνοεῖται ἂν εἰς διατήρησιν τῶν θεάτρων τῆς πρωτευούσης συνεισέφερον ἐτήσιον φόρον πᾶσαι αἱ τῆς αὐτοκρατορίας πόλεις, βλέποντες ὅμως τὸ σεμνὸν τοῦ Ἀπόλλωνος μαντεῖον ὑποβαλλόμενον εἰς τοιαύτην φορολογίαν, ὑποθέτομεν ὅτι ἡ πενιχρὰ τῶν Δελφῶν

---

(1) Codex Theodosianus (de Scoenicis, XII).

(2) « Οὐ μόνον δὲ στρατηγόν ἐστιν ἰδεῖν οὕτω τιμώμενον, ἀλλὰ καὶ ἀθλητήν, καὶ πύκτην καὶ δρομέα, καὶ τραγῳδίας ὑποκριτήν, καὶ ἁρμάτων ἡνίοχον· τούτων γὰρ ἕκαστος μεθ' οὗ ἐνίκησε σχήματος τὴν στάσιν ἐν ταῖς εἰκόσι λαγχάνουσι· καὶ ὁ μὲν ἕστηκε μετὰ τῶν ὀκριβάντων καὶ τῆς στρατηγικῆς στολῆς, Οἰνομάου τινὸς ἢ Κρέοντος προσωπεῖον ἔχων, μονονουχὶ λέγων πρὸς ἅπαντας ὅτι κατὰ τούτων ὑπεκρινάμην καὶ μετὰ τούτων 'νενίκηκα· ὁ δὲ γυμνὸς τρέχει διδάσκων τοῦ ἀγῶνος τὸ εἶδος, ὁ δὲ παλαίειν δοκεῖ, ἢ κατέχει τὸν στέφανον καὶ διδάσκει τοὺς ἀγνοοῦντας ποῖον ἀγῶνα ἠγώνισται, ὁ δὲ πυκτεύει καὶ τὸν ἀντίπαλον παίει, ὁ δὲ δηλοῖ διὰ τοῦ σχήματος καὶ τῆς μάστιγος ὁποίαν μετιὼν τέχνην τῆς νίκης ἔτυχε ». Θεοδώρητος, τόμ. IV, σελ. 647, ἐκδ. Schulze.

κώμη ἐξηκολούθει ἔτι τρεφομένη ὑπὸ τοῦ θεοῦ αὐτῆς. Κατὰ τὴν χριστιανικὴν παράδοσιν ἅμα γεννηθεὶς ὁ Χριστὸς διέταξε τὸν ἐν Δελφοῖς Ἀπόλλωνα « τόνδε δόμον προλιπεῖν καὶ ὁδὸν αὖθις ἱκέσθαι ». Ὡς γνωστὸν ὁ Ἰουλιανὸς προσεπάθησε ν' ἀναδείξῃ ἐν τῇ προτέρᾳ τιμῇ τὰ ἐκπεσόντα μαντεῖα τῶν Δελφῶν καὶ τῆς Δωδώνης· ἔκτοτε πιθανῶς οἱ Δελφοί, ἀπολέσαντες τὰ παλαιὰ κέρδη, ἐξηκολούθουν μέχρι τοῦ Θεοδοσίου Β΄ φορολογοῦντες μόνον τὴν κυρίως Ἑλλάδα ἐν ᾗ ὁ χριστανισμὸς μετὰ πολλῆς δυσκολίας ἐπροχώρει· τὰ ἐκ τοσοῦτον περιωρισμένου κύκλου εἰσοδήματα δὲν ἦσαν βεβαίως ἐφάμιλλα πρὸς τὴν παλαιὰν εὐτυχίαν, ἦσαν ὅμως ἱκανὰ ὅπως ἑλκύσωσι τὴν προσοχὴν τῶν Βυζαντινῶν φορολόγων· διὸ καὶ ἐπεβλήθη τῷ μαντείῳ ἐτήσιος φόρος ὡρισμένος ὑπὲρ τῶν ἐν Βυζαντίῳ θεάτρων, εἰς δὲ τὴν φορολογίαν ταύτην πιθανῶς συνήνεσαν οἱ Δελφοὶ νομίζοντες ὅτι οὕτως ἀπέκτων ἰσχυρὰν προστασίαν πρὸς ἀποσόβησιν πάσης ἐν τῷ μέλλοντι χριστιανικῆς ἐνοχλήσεως. Ἡ Εὐδοκία ὡς Ἀθηναία ἐγίνωσκε τὸ μαντεῖον, ἴσως δὲ καὶ χάριν εὐχῆς ἐπεσκέφθη αὐτό· ἐπειδὴ δὲ βλέπομεν τοὺς Δελφοὺς ἐπὶ προφάσει συνεχῶν ζημιῶν καθυστεροῦντας τοὺς τεταγμένους φόρους ἅμα ἡ Εὐδοκία ἀνηγορεύθη βασίλισσα, πρὸς δὲ τούτοις τὸν μὲν πραίτορα τοῦ Ἰλλυρικοῦ, εἰς ὃν ὑπήγετο ἡ πόλις, συνιστῶντα εἰς τὸν αὐτοκράτορα τὴν πτωχείαν τοῦ μαντείου, τὸν δὲ Θεοδόσιον ἀπαλλάσσοντα τοὺς Δελφοὺς τῆς θεωρικῆς φορολογίας καὶ ἐπὶ ἀπειλῇ αὐστηρῶν τιμωριῶν ἀπαγορεύοντα τὴν εἴσπραξιν τοιούτων φόρων τόσον ἐκ τῶν Δελφῶν ὅσον καὶ ἐξ ἄλλων ἑλληνικῶν πόλεων, μετὰ πολλῆς πιθανότητος δυνάμεθα ν' ἀποδώσωμεν πᾶσαν τὴν ἐνέργειαν ταύτην εἰς τὴν πρωτοβουλίαν τῆς Εὐδοκίας (1).

---

(1) Delforum curiae facultates novis damnis frequenter adtritas relatio

Ἐν τῷ διατάγματι τοῦ Θεοδοσίου Β' οἱ Δελφοὶ καὶ αἱ ἄλλαι ἑλληνικαὶ πόλεις ἐξουσιοδοτοῦνται ὅπως δαπανῶσι τὰ ἑαυτῶν χρήματα ὑπὲρ τῶν ἰδίων θεάτρων· ἐκ τούτου δὲ καὶ ἄλλων τεκμηρίων δηλοῦται ὅτι ἡ κυρίως Ἑλλὰς διετήρει ἐν τῇ περιόδῳ ταύτῃ θέατρα παρόμοια πρὸς τὰ τῆς ἄλλης αὐτοκρατορίας, ἀφοῦ καὶ αἱ τῆς Πελοποννήσου μιμάδες δὲν ἔχαιρον καλλιτέραν φήμην τῆς τῶν Βυζαντινῶν (1). Αἱ κωμικαὶ μάλιστα παραδόσεις τῶν Ἀθηνῶν δὲν φαίνονται ἔτι λησμονηθεῖσαι, ἂν παραδεχθῶμεν ὅτι ὁ παρὰ τῷ Σουΐδᾳ καὶ τῇ Εὐδοκίᾳ μνημονευόμενος κωμικὸς Δέξιππος ἦναι αὐτὸς ὁ ἐν τέλει τῆς Γ' ἑκατονταετηρίδος ἀκμάσας ἱστορικὸς καὶ ὑπερασπιστὴς τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τῶν Γότθων ἢ ὁ τὸ αὐτὸ ὄνομα φέρων πατὴρ αὐτοῦ (2). Ἀλλὰ καὶ ἕτερα τεκμήρια πιστοῦσιν

---

tui Culminis iptimavit. Ideoque praeceptis ad universas Illyrici civitates judicesque transmissis, notum omnibus faciat, nullum penitus spectacula oportere solemnia Urbis aeternae populis exhibere, sed unumquemque civium intra propriam civitatem debere solitae devotionis officia (prout patrimonii sui vives patiuntur) implere, gratissimae poenae interminatione proposita, non solum contra eos, qui hujusmodi functiones crediderint exigendas, sed etiam contra ordinarios ubique Rectores. Dat. Kal. Maii Const. (424). Διάταγμα Θεοδοσίου Β' πρὸς τὸν πραίτορα τοῦ Ἰλλυρικοῦ Codex Theodosianus, lib. XV, tit. V, 5, 4).

(1) Ζώσιμος, σελ. 254, ἐκδ. Βόννης.

(2) Ὁ Σουΐδας καὶ ἡ Εὐδοκία ἀναφέρουσι πέντε κωμῳδίας τοῦ Ἀθηναίου Δεξίππου, τὸν Θησαυρόν, τὰς Διαδικαζομένας, τὸν Ἀντιπορνοβοσκόν, τὸν Ἱστοριογράφον καὶ τὸν Φιλάργυρον· ἐπειδὴ ὅμως ὁ Ἀθήναιος μνημονεύει τὰς τρεῖς τελευταίας ταύτας κωμῳδίας ἐπ' ὀνόματι Διωξίππου τινός, εἰκάζεται μὴ οὗτός ἐστιν ὁ ὑπὸ τῶν προειρημένων ὡς Δέξιππος γραφόμενος, ὅστις τότε οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν πρὸς τὸν ἱστορικόν. Ἐν τούτοις εἶναι περίεργον ὅτι ὁ Εὐνάπιος ἐπικρίνει πως τὸν Ἀθηναῖον ἱστοριογράφον ὡς πολὺ περὶ τὰ θεατρικὰ λεπτολογοῦντα· «τί δ' ὄφελος ἦν τοῖς ἐντυγχάνουσιν εἰς ὠφέλειαν ἱστορικῆς χρείας εἰ

ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι διετήρησαν μέχρι τοῦ Ἰουστινιανοῦ τὴν διακρίνουσαν αὐτοὺς παλαιὰν θεατρομανίαν. Ἐν ᾧ αἱ ἄλλαι πόλεις διεκρίνοντο ἐπὶ ἀκατασχέτῳ πρὸς τὸ ἱπποδρόμιον φορᾷ, αἱ Ἀθῆναι ἐπροτίμων τὰς θεατρικὰς καὶ πρὸ πάντων τὰς κωμικὰς πομπάς. Κατὰ τὸν ἅγιον Γρηγόριον αἱ ἐνταῦθα ἀκμάζουσαι τότε φιλοσοφικαὶ σχολαὶ εἰς ἀντίθετα διηρημέναι σωματεῖα μετὰ πολλοῦ ζήλου κατεγίνοντο εἰς προσηλυτισμὸν τῶν προσερχομένων νέων μαθητῶν, ἔχουσαι ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ καὶ πράκτορας διεσπαρμένους ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα· ὁ θηρευόμενος μαθητὴς ἐξενίζετο παρά τινι οἰκείῳ, τὴν δ' ἐπιοῦσαν μετὰ μεγάλης πομπῆς ὁδηγούμενος εἰς τὸ λουτρὸν διεκωμῳδεῖτο τότε μὲν δημοσίᾳ, μετὰ δὲ τὸ λουτρὸν ὑπὸ παντὸς τοῦ προστυχόντος (1). Ἡ αὐτὴ ἐν τῷ λουτρῷ κωμικὴ

κατὰ ταύτην ἐτέχθη τὴν ἡμέραν ὁ δεῖνα καὶ μελοποιὸς ἀνέσχεν ἢ τραγῳδὸς ἄριστος;» Historici Graeci Minores I, σελ. 209.

(1) «Ὅπερ οὖν πάσχοντές ἐστιν ἰδεῖν περὶ τὰς ἀντιθέτους ἱπποδρομίας, τοὺς φιλίππους καὶ φιλοθεάμονας... τοῦτο καὶ αὐτοὶ πάσχουσιν ἀτεχνῶς περὶ τοὺς ἑαυτῶν διδασκάλους καὶ ἀντιτέχνους, ὅπως πλείους τε ὦσιν αὐτοί, κἀκείνους εὐπορωτέρους ποιῶσι δι' ἑαυτῶν σπουδὴν ἔχοντες· καὶ τὸ πρᾶγμά ἐστιν ἐπαρκῶς ἄτοπον καὶ δαιμόνιον· προκαταλαμβάνονται πόλεις, ὁδοί, λιμένες, ὀρῶν ἄκρα, πεδία, ἐσχατιαί, οὐδὲν ὅ,τι μὴ τῆς Ἀττικῆς μέρος, ἢ τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος αὐτῶν τῶν οἰκητόρων οἱ πλεῖστοι· καὶ γὰρ τούτους μεμερισμένους ταῖς σπουδαῖς ἔχουσιν· ἐπεὶ δ' ἂν οὖν τις ἐπιστῇ τῶν νέων, καὶ ἐν χερσὶ γένηται τῶν ἐχόντων, γίνεται δὲ ἢ βιασθεὶς ἢ ἑκών, νόμος οὗτός ἐστιν αὐτοῖς Ἀττικὸς καὶ παιδιὰ σπουδῇ σύμμικτος· πρῶτον μὲν ξεναγεῖται παρά τινι τῶν προσειληφότων, ἢ φίλων, ἢ συγγενῶν, ἢ τῶν ἐκ τῆς αὐτῆς πατρίδος... ἔπειτα ἐρεσχελεῖται παρὰ τοῦ βουλομένου παντός· βούλεται δὲ αὐτοῖς οἶμαι τοῦτο, τῶν νεηλύδων συστέλλειν τὸ φρόνημα καὶ ὑπὸ χεῖρα σφῶν ἀπ' ἀρχῆς ἄγειν· ἐρεσχελεῖται δὲ παρὰ μὲν τῶν θρασύτερον, παρὰ δὲ τῶν λογικώτερον, ὅπως ἂν ἀγροικίας ἢ ἀστειότητος ἔχῃ. Καὶ τὸ πρᾶγ-

σκηνὴ διεδραματίζετο καὶ ἐπὶ τῇ ἀναγωγῇ εἰς τὸν σοφιστικὸν θρόνον τοῦ προεξέχοντος τῶν Ἀθηναίων φιλοσόφων, ὡς πληροφορούμεθα ἐκ τοῦ Ἱστορικοῦ Ὀλυμπιοδώρου, ὅστις ἔτυχε παρὼν ἐν τῇ ἀναγορεύσει τοῦ Λεοντίου, πατρὸς τῆς ὕστερον βασιλευσάσης Ἀθηναΐδος (1).

Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα αἱ πομπαὶ αὗται τῶν Ἀθηναίων σοφιστῶν εἰσήχθησαν καὶ εἰς τὰς ἄλλας τῆς αὐτοκρατορίας σχολάς, καὶ ἰδίως τὰς νομικάς. Μέχρι τῆς ἐν Τρούλλῳ συνόδου (691) οἱ διδασκόμενοι τοὺς πολιτικοὺς νόμους, διῃρημένοι εἰς θεατρικὰ σωματεῖα, ἔφερον ἰδίας στολὰς καὶ ἐτέλουν τὰς λεγομένας κυλίστρας, ἤτοι εἶδος θεατρικῶν ἀγώνων ὁμοιαζόντων πρὸς τὰς κωμικὰς σκηνὰς τοῦ Ἀθηναϊκοῦ λουτροῦ (2).

μα τοῖς μὲν ἀγνοοῦσι λίαν φοβερὸν καὶ ἀνήμερον, τοῖς δὲ προειδόσι καὶ μάλα ἡδὺ καὶ φιλάνθρωπον· πλείων γάρ ἐστιν ἡ ἔνδειξις, ἢ ἡ τιμὴ τῶν ἀπειλουμένων· ἔπειτα πομπεύει διὰ τῆς ἀγορᾶς ἐπὶ τὸ λουτρὸν προσαγόμενος, ἡ πομπὴ δέ, διατάξαντες ἑαυτοὺς στοιχηδὸν κατὰ συζυγίαν ἐκ διαστήματος, οἱ τελοῦντες τῷ νέῳ τὴν πρόοδον ἐπὶ τὸ λουτρὸν προπέμπουσι· ἐπειδ' ἂν δὲ πλησιάζωσι βοῇ τε πολλῇ καὶ ἐξάλμασι χρώμενοι, καθάπερ ἐνθουσιῶντες· κελεύει δ' ἡ βοὴ μὴ προβαίνειν, ἀλλ' ἵστασθαι, ὡς τοῦ λουτροῦ σφᾶς οὐ παραδεχομένου· καὶ ἅμα τῶν θυρῶν ἀρασσομένων, πατάγῳ τὸν νέον φοβήσαντες, εἶτα τὴν εἴσοδον συγχωρήσαντες, οὕτως ἤδη τὴν ἐλευθερίαν διδόασιν, ὁμότιμον ἐκ τοῦ λουτροῦ καὶ ὡς αὐτῶν ἕνα δεχόμενοι, καὶ τοῦτό ἐστιν αὐτῆς τῆς τελετῆς τὸ τερπνότατον, ἡ ταχίστη τῶν λυπούντων ἀπαλλαγὴ καὶ κατάλυσις». S. Gregorii Nazianzeni Opera I, σελ. 327-328, ἐκδ. Morelli.

Πιθανῶς ἐντεῦθεν ἔλαβε τὴν ἀρχὴν καὶ ἡ παρὰ τῷ λαῷ ἔκπτωσις τοῦ λούειν διὰ λόγων ἐν τῇ σημασίᾳ τοῦ ἐξευτελίζειν, ὡς, τὸν ἔλουσε (ἐξηυτέλισε), τοῦ ἔδωκε λούσιμον!

(1) Historici Graeci Minores, I, σελ. 461-462.

(2) «Τοὺς διδασκομένους τοὺς πολιτικοὺς νόμους μὴ δεῖν τοῖς ἑλληνικοῖς ἔθεσι κεχρῆσθαι, μήτε μὴν ἐπὶ θεάτρων ἀνάγεσθαι, ἢ τὰς λε-

Τὰ ἔθιμα τῶν ἐν Ἀθήναις σχολῶν ἐγένοντο γνωστὰ εἰς τὰς ἄλλας τοῦ κράτους πόλεις ἀπ' αὐτοῦ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου. Κατά τινα ἱστορικόν, ὁ ἱδρυτὴς τῆς Ἀνατολικῆς αὐτοκρατορίας ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς σοφιστὰς τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν Θηβῶν ὅπως ἀνερχόμενοι κατ' ἔτος εἰς Κωνσταντινούπολιν διαγωνίζωνται πρὸς τοὺς ἐνταῦθα. Οἱ ἀγῶνες οὗτοι δὲν περιεστρέφοντο εἰς ἁπλᾶς φιλοσοφικὰς συζητήσεις, ἀλλ' ἦσαν μᾶλλον εἶδος τῶν ὑπὸ Πτολεμαίου Φιλαδέλφου ἱδρυθεισῶν Ἐπιδείξεων (1), ἢ ὡς ἔλεγον ὕστερον Ἐκφράσεις ἢ Ἀκροάσεις, ἐπιδεικτικοὶ δηλονότι λόγοι ἀναγινωσκόμενοι ἐν τῷ θεάτρῳ. Πολλοὶ εἰδικῶς ἐκαλλιέργησαν τὸ εἶδος τοῦτο τοῦ ἀγῶνος, γνωστοὶ γενόμενοι ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀκροαματικοί· βλέποντες δὲ ὅτι φυτώριον τῶν ἐν Ἀσίᾳ ἀκροαματικῶν ἦν ἐπὶ Κωνσταντίου ἡ κλασικὴ τῶν σοφιστῶν πόλις, ἡ Γάζα, (2), εὐλόγως δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι καὶ ἡ ἑτέρα τῶν σοφιστῶν πατρίς, αἱ Ἀθῆναι, δὲν καθυστέρει εἰς τὸ εἶδος τῶν Ἀκροάσεων. Κατὰ τὸν Χορίκιον προσόντα τοῦ σοφιστοῦ ἦσαν « τὸ καταπλήττειν τὰ θέατρα συνέσει λόγων καὶ κάλλει, καὶ μυσταγωγεῖν τοὺς νέους τοῖς ἀρχαίων ὀργίοις ». Ὁ προσε-

---

γομένας Κυλίστρας ἐπιτελεῖν, ἢ παρὰ τὴν κοινὴν χρῆσιν στολὰς ἑαυτοῖς περιτιθέναι, μήτε καθ' ὃν καιρὸν τῶν μαθημάτων ἀπάρχωνται, ἢ πρὸς τὸ τέλος αὐτῶν καταντῶσιν, ἢ καθόλου φάναι διὰ μέσης τῆς τοιαύτης παιδεύσεως· εἰ δέ τις ἀπὸ τοῦ νῦν τοῦτο πρᾶξαι τολμήσοι ἀφοριζέσθω ». Κανὼν 71 τῆς ἐν Τρούλλῳ συνόδου· βλέπε καὶ τὰς ἑρμηνείας Βαλσαμῶνος, Ζωναρᾶ καὶ Ἀριστηνοῦ· ὁ πρῶτος εἰκάζει ὅτι τὰ ἔθιμα ταῦτα εἶναι ἀπομίμησις τῶν Ἀθηναϊκῶν.

(1) « Itaque Musis et Appolini ludos dedicavit (ὁ Φιλάδελφος) et quemadmodum athletarum sic communium scriptorum victoribus praemia et honores constituit ». Vitruvius, VII, (ἐν ἀρχῇ).

(2) βλέπε σημ. 2 ἐν σελίδι λζ'.

ξάρχων τῶν σοφιστῶν συνεχῶς ἐπὶ θεάτρου ἐλάμβανε τὸν λόγον ἐπὶ σκοπῷ βεβαίως νὰ διδάξῃ τοὺς νέους τὰ μυστήρια τῆς Ἀκροάσεως (1), πλὴν δὲ ῥητορικῶν λόγων θὰ ἀπήγγειλε καὶ δράματα, διότι μόνη ἡ ῥητορικὴ ἀπαγγελία δὲν ἤρκει πρὸς ἀνάδειξιν ἀκροαματικοῦ ζῶντος ἐκ μόνου τούτου τοῦ ἐπαγγέλματος.

Ὁ πρὸς τοὺς Βυζαντίους ἀκροαματικὸς διαγωνισμὸς τῶν Ἀθηναίων καὶ Θηβαίων διήρκεσε μέχρι τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστίνου, ὅτε οἱ ἀείποτε νικήσαντες Ἕλληνες σοφισταὶ ἡττηθέντες δὲν ἐπανῆλθον πλέον (2). Κατὰ πᾶσαν ὅμως πιθανότητα ἡ ὑποχώρησις τῶν ἡττημένων προῆλθεν οὐχὶ ἐξ αἰσχύνης, ἀλλ' ἐκ τῆς τότε περίπου διαταχθείσης καταργήσεως τῶν ἐν Ἀθήναις σχολῶν. Ἐν τούτοις αἱ θεατρικαὶ Ἀκροάσεις ἢ Ἐκφράσεις ἐξηκολούθησαν ἐν Βυζαντίῳ μέχρι τῶν Σταυροφοριῶν, ἄνευ διαγωνισμοῦ, ἀλλὰ μετὰ μεγάλης θεατρικῆς πομπῆς, διότι πλὴν τοῦ ἀπαγγέλλοντος ποιητοῦ ἐλάμβανον πιθανῶς μέρος καὶ χοροὶ ἐκ τῶν δήμων ᾄδοντες ὡρισμένα τοῦ ποιήματος μέρη.

---

(1) «Ἀλλὰ μὴν ἡνίκα τὰς οἰκείας γονὰς εἰς θέατρον ἤρχετο (ὁ Προκόπιος) φέρειν, ἐποίει δὲ τοῦτο πολλάκις εἰς ἔρωτα λόγων ἐγείρων τοὺς νέους, λογάδα πᾶσαν ἐξέπληττεν ἀκοὴν καὶ τοὺς τὸν σύλλογον περιεστῶτας ἐκήλει». Χορικίου ἐπιτάφιος ἐπὶ Προκοπίῳ σοφιστῇ § V-VI (ἐν Fabricii Bibliotheca Graeca VIII, σελ. 841, πρώτης ἐκδόσεως).

(2) «Τὸν λιμένα τῆς Σοφίας Ἰουστῖνος (ὁ Β') ἔκτισεν εἰς πρόσωπον τῆς γυναικὸς αὐτοῦ Σοφίας. Πρὸ δὲ τοῦ κτισθῆναι τὸν λιμένα ὑπῆρχε στοὰ καμαροειδὴς ἣν ἔκτισεν ὁ μέγας Κωνσταντῖνος, καὶ ἀνήρχοντο οἱ φιλόσοφοι, οἵ τε Θηβαῖοι καὶ Ἀθηναῖοι καὶ διελέγοντο μετὰ τῶν Πολιτῶν φιλοσόφων· καὶ διήρκεσε τοῦτο μέχρι τοῦ Ἰουστίνου, καὶ πάντοτε ἐνίκων οἱ Δυτικοί. Ἐπεὶ δὲ Ἰουστίνου ἡττηθέντες, οὐδέποτε ἀνῆλθον μέχρι τῆς σήμερον». Antiquitates CP. (Migne, Patrologia Graeca, τόμ. 122, σελ. 1257).

Ὁ ἐπὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἀκμάσας Παῦλος ὁ Σιλεντιάριος ἀπήγγειλε δύο τοιαύτας Ἐκφράσεις εἰς ἔπαινον τοῦ κτισθέντος ναοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας. Ὁ ποιητὴς συνοδευόμενος ὑπὸ τῶν δήμων ἔρχεται ἐν πομπῇ εἰς τὰ ἀνάκτορα καὶ ἐνώπιον τοῦ βασιλέως ἀπαγγέλλει τὸ πρῶτον μέρος τῆς Ἐκφράσεως ἐν ᾧ ἐγκωμιάζεται ὁ μέγας κατακτητὴς καὶ ὁ ἀθάνατος τοῦ ναοῦ κτίτωρ· μετὰ τοῦτο ἡ πομπὴ ἔρχεται ἐν αὐτῷ τῷ ναῷ, ὁ δὲ ποιητὴς ἐξακολουθῶν ἐξυμνεῖ τὸ κάλλος καὶ λεπτομερῶς περιγράφει τὰς εἰκόνας, τὰ κοσμήματα, τὰς στήλας αὐτοῦ. Τὰς Ἐκφράσεις ταύτας ὀνομάζει αὐτὸς ὁ ποιητὴς θέατρον (1), διότι πλὴν τῶν δήμων συνωδεύοντο πιθανῶς καὶ ὑπὸ τῶν ψαλτῶν τῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν μουσικῶν τῶν θεάτρων. Τοιαῦτα βεβαίως ἦσαν καὶ τὰ εἰς ἔπαινον τοῦ Ἡρακλείου ποιήματα τοῦ Πισείδου (2) καὶ αἱ περὶ τῶν ἀγώνων τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ Ἀκροάσεις Θεοδοσίου τοῦ Διακόνου.

---

(1) Θέατρον ἔσται καὶ πανήγυρις πάλιν·
εὖγ' ὦ θέατρον! τρὶς γὰρ ἤδη συγκαλῶν
καὶ τῶν συνήθων ἐξαναστήσας πόνων,
οὔπω σκυθρωπὸν εἶδον ὑμῶν οὐδένα.

Ἐν τῇ ἐκφράσει τοῦ Ἄμβωνος πιθανῶς ἔλαβον μέρος καὶ οἱ ψάλται τῆς Ἁγίας Σοφίας, διότι καὶ τὸ μέτρον τοῦ κειμένου διαφέρει πρὸς τὸ τοῦ προοιμίου, καὶ ἐν τῷ δευτέρῳ τμήματι καλεῖται εἰς συμφωνίαν ὁ χορὸς τῶν ὑμνοπόλων μαρτύρων:

Δεῦρο χοροὺς στήσασθε καὶ εὐαγέεσσιν ἀοιδαῖς
σύνθροον ἡμετέρῃσι μέλος πλέξασθε χορείαις.

Παῦλος Σιλεντιάριος ἐν ἐκδόσει Βόννης, σελ. 49-50· παράβαλλε καὶ τὴν ἐν σελ. 7 σημείωσιν! « Τούτων λεχθέντων ἐν τῷ παλατίῳ, διῃρέθη ἡ ἀκρόασις, καὶ ἐλέχθη τὰ λοιπὰ ἐν τῷ ἐπισκοπείῳ ».

(2) Γεωργίου τοῦ Πισίδου εἰς τὴν κατὰ Περσῶν ἐκστρατείαν Ἡρα-

Ἀλλ' οἱ ἀκροαματικοὶ ἀγῶνες συνδέονται πρὸς σπουδαῖον νομισματικὸν ζήτημα, τοῦ ὁποίου ἡ λύσις πολὺ ἐβασάνισε τοὺς καταγινομένους περὶ τὴν ἐπιστήμην ταύτην ἀπ' αὐτοῦ τοῦ μεγάλου αὐτῆς ἱδρυτοῦ, τοῦ Ἰησουΐτου Eckel· ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει θέλομεν καὶ ἡμεῖς ἐκθέσει τὴν περὶ τοῦ ζητήματος τούτου ἡμετέραν γνώμην.

Πλὴν τῶν κυρίως λεγομένων Ρωμαϊκῶν καὶ Βυζαντινῶν νομισμάτων, εὕρηται καὶ ἰδιαιτέρα τις σειρὰ χαλκῶν μεταλλίων, τὰ ὁποῖα ὡς φέροντα διακριτικὸν κύκλον ὀνομάζονται Contorniati ἤτοι ἐγκύκλια. Τὰ γράμματα καὶ αἱ εἰκόνες τῶν μεταλλίων τούτων δὲν εἶναι τετυπωμέναι ὡς συνήθως πρὸς τὰ ἄνω ἤτοι ἀναγλυπτικῶς, ἀλλὰ πρὸς τὰ ἔσω ἤτοι ἐγκοίλως· ἡ τελευταία αὐτῶν ἰδιότης κατ' ἐμὲ συνετέλεσεν ὅπως ἀποκαλῶσι ταῦτα οἱ Βυζαντινοὶ δι' εἰδικωτέρου τοῦ προσημειωθέντος νεολατινικοῦ ὀνόματος (Contorniati), ὀνομάζοντες αὐτὰ καυκία ἤτοι γλυπτά, ἔγκοιλα (1).

κλείου τοῦ βασιλέως ἀκροάσεις τρεῖς. Περὶ τούτων ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ Quercius « atque haec quidem, ut alia plurima, non poetice tantum, sed pompose splendide et πανηγυρικῶς dicta esse facile quisque intelliget ». Ἐν ἐκδόσει Βόννης, σελ. 92.—Καὶ ἡ Ἡρακλειὰς ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἐκδότου ἐπιγράφεται Ἀκρόασις.

(1) Οἱ Βυζαντινοὶ ἔλεγον ὡς καὶ ὁ νῦν ἑλληνικὸς λαὸς καυκίον καὶ καῦκον πᾶν στρογγύλον κοῖλον δοχεῖον, ὡς κρατῆρα, ποτήριον καὶ πρὸ πάντων τὸ ξύλινον πινάκιον. Ἡ λέξις παράγεται ἐκ τοῦ λατινικοῦ cavare (γλύφειν), ὅθεν καὶ caveator, cavitarius (σφραγιδογλύπτης), ὁ καβιδάριος τοῦ Παλλαδίου· « ἦν γὰρ ἐν νεότητι αὐτοῦ λιθουργός, ὃν λέγουσι καβιδάριον· καὶ ἀπελθὼν λέγει αὐτῇ—λίθοι ἀναγκαῖοι, σμάραγδοι καὶ ὑάκινθοι ἐμπεπτώκασί μοι ». Ἐκ τῆς μετοχῆς caveatus καὶ κατὰ παραφθορὰν caucatus καὶ caucus προῆλθον τὰ καῦκος καὶ καυκίον, σημαίνοντα τὰ γλυπτὰ πινάκια· ἐπίγραμμα εἰς ἔρωτα ἐν κυάθῳ φέρει τὴν ἐπιγραφὴν « εἰς ἔρωτα ἐν καυκίῳ γεγλυμμένον »· « κοίλῳ ἀγγείῳ ἢ καυ-

Ὡς γνωστόν, οἱ Βυζαντινοὶ διετήρησαν τὸ παλαιὸν Ρωμαϊκὸν ἔθιμον τοῦ ὀνομάζειν ἐτησίως ὑπάτους (Consules) χάριν ἁπλῆς τιμῆς, διότι οὐδεμίαν πλέον πολιτικὴν σημασίαν εἶχε τὸ ἀξίωμα τοῦτο. Οἱ ὕπατοι οὗτοι ἐκλεγόμενοι ἐν τοῖς

κίῳ» γράφει ὁ σχολιαστὴς τοῦ Νικάνδρου. Ἡ διαφθορὰ τοῦ caveatus εἰς caucatus καὶ caucus ἐπῆλθεν ἐν τῇ Δ' ἑκατονταετηρίδι, ὡς πληροφορούμεθα ἐκ τῶν χειρογράφων τῶν ἱστορικῶν Σπαρτιανοῦ καὶ Τρεβελλίου Πολλίωνος γραφόντων caveus καὶ caucus. Παρὰ Μαρκέλλῳ καὶ Ἱερωνύμῳ ἀποκαλεῖται τὸ ξύλινον πινάκιον «caucum ligneum» καὶ «caveum ligneum»· Βλέπε τὰς σημειώσεις Σκαλιγέρου, Σαλμασίου καὶ Κασωβῶν ἐν Historiae Augustae Scriptores, Parisiis, 1620, σελ. 125, 223, 278, 333, 485. Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς διετήρησε κάλλιον τὴν λατινικὴν λέξιν Caveata ἐν τῷ γνωστῷ κοίλῳ ἀγγείῳ τοῦ φαγητοῦ Καβάθα, τὴν ὁποίαν οἱ Βυζαντινοὶ ἔλεγον καὶ Καυκίον, ὡς δηλοῦται ἐκ τῆς παρὰ Δουκαγγίῳ παλαιᾶς ταύτης Γλώσσης «Καύκους, Γάβατα (γράφε Γαβάτα)»· ἑτέρα Γλῶσσα ἀποκαλεῖ τὴν φιάλην (Patera), Καύκαν. Ὑπὸ τὸ τελευταῖον τοῦτο ἐπώνυμον ὁ ἑλληνικὸς λαὸς διακρίνει τὴν μοιχευομένην γυναῖκα, ἀποκαλῶν καὶ Καῦκον τὸν μοιχόν· ἡ περίεργος αὕτη τῶν λέξεων ἔκπτωσις δύναται νὰ ἐξηγηθῇ ἐκ τῆς κατωτέρω (σελ. σπβ') παρεντιθεμένης Νεαρᾶς τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ὅστις ὁρίζων τὰς ὑπὸ τῶν ὑπάτων τελουμένας χάριν τοῦ λαοῦ Καλανδικὰς θεωρίας, λέγει ὅτι ἡ κατ' ἐξοχὴν τῶν σκηνικῶν ἑορτὴ ὠνομάζετο ὑπὸ τοῦ λαοῦ Πόρναι, ἕνεκα βεβαίως τῶν εἰς τὴν κτηνωδίαν τῶν δήμων παραδιδομένων τότε θυμελικῶν γυναικῶν, αἵτινες ἐλάμβανον εἰς ἀμοιβὴν τὰ καυκία τῆς ὑπατείας· ὁ προσημειωθεὶς Ἀστέριος Ἀμασείας λέγει ὅτι οἱ σκηνικοὶ ἰδιαζόντως ἠμείβοντο ἐν ταῖς Καλάνδαις ὑπὸ τῶν ὑπάτων χάριν διασκεδάσεως τῶν δήμων (σελ. οδ'), οὕτω δὲ δύναται νὰ ἐξηγηθῇ καὶ ἑτέρα παρὰ τῷ λαῷ σημασία τοῦ καυκίου, δηλοῦντος τὸ αἰδοῖον τῆς γυναικός. Τὴν πρὸς τοὺς θυμελικοὺς σχέσιν τῶν Καυκίων πληροφορούμεθα καὶ ἐκ τῶν τοῦ μέσου λατινισμοῦ λέξεων Caucularii, Cauculatores σημαινουσῶν τοὺς ἀοιδοὺς (cantatores) καὶ θαυματοποιοὺς (Prestigiatores). Βλέπε Σαλμάσιον ὡς ἀνωτέρω, καὶ Ducange Glossar. Latinit. Caucus, καὶ τὰ τοιαῦτα.

ἐπισημοτέροις καὶ πλουσιωτέροις τοῦ κράτους πολίταις δι' οὐδὲν ἕτερον ἐχρησίμευον ἢ εἰς τὸ νὰ προεδρεύωσι τῶν θεάτρων καὶ διανέμωσι χρήματα ἐν τῇ πολυημέρῳ ἰδίως τῶν Καλανδῶν ἑορτῇ, ῥίπτοντες δηλαδὴ τὴν λεγομένην ὑπατείαν εἰς τοὺς δήμους. Ὅταν τὸ ἀξίωμα κατήντησεν ἁπλῆ πλέον δημοκοπίας ἐπίδειξις, οἱ θέλοντες νὰ κερδήσωσι τὴν εὔνοιαν τοῦ πανισχύρου δήμου ὕπατοι διένειμον τοσαῦτα χρήματα, ὥστε πολλάκις οἱ αὐτοκράτορες, εἴτε μὴ δυνάμενοι, εἴτε μὴ θέλοντες νὰ μιμηθῶσι τὴν ὑπατικὴν γενναιοδωρίαν, ἀπεφάσισαν νὰ καταργήσωσιν οὐχὶ τὸ ἀξίωμα, ἀλλὰ τὸ δικαίωμα τῆς ὑπατείας, ἤτοι τὴν διανομὴν τῶν χρημάτων. Καὶ πιθανῶς μὲν ὅτι ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ Α΄ (1) ἡ ὑπατεία εἶχεν ἤδη περιορισθῆ, τὸ βέβαιον ὅμως ὅτι ὁ Μαρκιανὸς (450—457) κατήργησεν ἐντελῶς αὐτήν. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἦτο τοσοῦτον εὔκολον ν' ἀφαιρεθῇ ἀπὸ τῶν δήμων ἡ ἐλπὶς τῆς διανομῆς χρημάτων ἐν ταῖς ἑορταῖς τῶν Καλανδῶν, διότι τὴν ὑπατείαν ἀπῄτει ὁ λαὸς ὡς παλαιὸν δικαίωμα ἀποκαλῶν αὐτὴν καὶ φιλοτιμίαν, οἱ περιορίσαντες τὸ δικαίωμα τοῦτο τῶν ὑπάτων βασιλεῖς ἠθέλησαν νὰ ἱκανοποιήσωσι τὴν φιλοχρηματίαν τῶν δήμων διὰ τοῦ ἑξῆς μέσου· ἀφιερώσαντες ὑπὲρ τῶν θεωριῶν τὰς προσόδους τῶν κατεσχημένων ἐθνικῶν ναῶν (2), ἐπέτρεψαν εἰς τοὺς ὑπάτους νὰ κόπτωσι χάριν τῆς πομπῆς τῶν Καλανδῶν χαλκᾶ νομίσματα, οὐδὲν κοινὸν ἔχοντα πρὸς τὰ κυκλοφοροῦντα βασιλικά, τὰ ὁποῖα μόνος ὁ ἐν αὐτοῖς εἰκονιζόμενος βασιλεὺς ἠδύνατο νὰ διανείμῃ. Τὰ χαλκᾶ ταῦτα νομίσματα ἦσαν ὅλως ἰδιόρρυθμα, διότι, πλὴν τῶν γραμμάτων καὶ συμβόλων ἐγκοί-

---

(1) Chastel, destruction du Paganisme en Orient, Paris 1850, σελ. 211-212.

(2) αὐτόθι, σελ. 239.

λως τετυπωμένων, ἔφερον ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸν ἱππόδρομον, ἢ συνηθέστερον τὰ ὀνόματα τῶν βραβευομένων ἡνιόχων, θηριομάχων, ἀκροαματικῶν, μουσικῶν, ἐξ ἑτέρου δὲ εἰκόνας παλαιῶν βασιλέων Ἑλλήνων καὶ Ρωμαίων, ὡς Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνος, τῆς μητρὸς αὐτοῦ Ὀλυμπιάδος, τοῦ Καίσαρος, Νέρωνος, τοῦ Τραϊανοῦ, ἢ καὶ ποιητῶν, ὡς τοῦ Ὁμήρου, τοῦ Ὁρατίου, ῥητόρων, φιλοσόφων καὶ ἱστορικῶν, ὡς τοῦ Δημοσθένους, Ἀπολλωνίου τοῦ Τυανέως, τοῦ Σαλλουστίου· αἱ ἐπιγραφαὶ εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον λατινικαί, ἐνίοτε ὅμως καὶ ἑλληνικαὶ οὐχὶ τοσοῦτον ὀρθαί, ὡς Ὥμηρος, Θεώφιλος, Ἀλεξάνδερ μέγας Μακεδών, Διαπέπων (ὄνομα νικητοῦ ἵππου), ἢ καὶ ἀνάμικτοι ὡς Eutimi Vinicas, Iohannes Nica, Urani Nica, Olympi Nica, Θεώφιλε Νίκα.

Ὁ Ἰουστινιανὸς διακριθεὶς ἐπὶ τῆς ὑπατείας (1) καὶ τῶν πρώτων χρόνων τῆς βασιλείας αὐτοῦ ὡς ἔνθερμος τῶν θεωριῶν προστάτης, ἀνήρεσε δι' εἰδικῆς Νεαρᾶς τὸ κατὰ τῆς ὑπατείας διάταγμα τοῦ Μαρκιανοῦ καὶ ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς ὑπάτους νὰ διανέμωσι τὸ ποσὸν ἑκατὸν λιτρῶν χρυσοῦ εἰς καυκία καὶ ἄλλα τοιαῦτα νομίσματα καλούμενα τετραγώνια (2), μῆλα, ἢ καὶ βασιλικὰ χαλκᾶ μιλιαρήσια, ἂν δὲ ἤθελον καὶ ἀργυρᾶ νομίσματα, οὐδέποτε ὅμως χρυσᾶ, τὰ ὁποῖα μόνος

---

(1) Ἀναγορευθεὶς ὑπὸ τοῦ θείου αὐτοῦ Ἰουστίνου ὕπατος ὁ Ἰουστινιανὸς (521) διένειμεν εἰς τὸν λαὸν 288,000 σολδία, καὶ ἐδώρησεν εἰς τὸν ἱππόδρομον, πλὴν ἄλλων θηρίων, εἴκοσι λέοντας καὶ τριάκοντα παρδάλεις (Marcellini Comitis Chronicon, ἐν Sirmondi Opera, τόμ. IV, σελ. 290).

(2) Τοιαῦτα τετράγωνα νομίσματα γινώσκονται πέντε μόνον χαλκᾶ τῶν βασιλέων Γρατιανοῦ καὶ Βαλεντινιανοῦ Β', Ἀρκαδίου, Ὀνωρίου καὶ Θεοδοσίου Β' (Sabatier, Monnaies Byzantines, τόμ. I, planche III, ἀριθ. 1—5).

ὁ βασιλεὺς δύναται νὰ ἐπιρρίψῃ εἰς τὸν λαόν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Νεαρὰ αὕτη πολὺ σαφηνίζει τὸ ζήτημα, συγχρόνως δὲ δίδει ἀκριβῆ ἰδέαν τῶν ἐν τῇ ἑπταημέρῳ τῶν Καλανδῶν ἑορτῇ τελουμένων θεατρικῶν ἀγώνων, ἐπισυνάπτομεν τὰ κυριώτερα ταύτης ἀποσπάσματα.

« Μαρκιανῷ μὲν οὖν τῷ τῶν αὐτοκρατόρων ἀρίστῳ γέγραπται νόμος, ὃς ἠβούλετο μὴ διαρρίπτειν χρήματα τοὺς ὑπατεύοντας· καὶ αὕτη γε αὐτῷ τῶν διατάξεων πρώτη καθέστηκε· τοιγαροῦν καὶ μετὰ τὴν εἰρημένην διάταξιν εὕρομεν ὥς τινες μὲν ταύτῃ κατακολουθήσαντες οὐδ' ὁ,τιοῦν ῥίψαι τῷ δήμῳ προείλοντο, οἱ δὲ καὶ ὑπὲρ τὸν νόμον πράξαντες, αἰτήσαντές τε καὶ τυχόντες ὧν ᾔτησαν, εἶτα πρὸς τὸ τῆς ἑαυτῶν μέτρον ἀπιδόντες ψυχῆς, τὴν περὶ τὸ ῥίπτειν φιλοτιμίαν ὑπερόριον ἐποιήσαντο· ἔνιοι δὲ τὴν μεσότητα καλῶς ἑλόμενοι, μετρίοις ἀντὶ πολλῶν ἠρκέσθησαν. Καὶ ἐπειδὴ καὶ τοῖς πρὸ ἡμῶν ἐν μεσότητι τὸ βέλτιστον ἔδοξεν εἶναι, ὡς τῶν ὑφ' ἑκατέρων ἄκρων κινδυνευόντων εὐθὺς εἰς ἀμετρίαν ἐκβῆναι, ᾠήθημεν καὶ ἡμεῖς περὶ τούτου διορίσασθαι τὸ πρέπον, ὥστε μηδὲ ἄμετρον μηδὲ ἄτακτον εἶναι, μηδὲ τῶν ἡμετέρων νόμων ἀνάξιον. Ὅσα μὲν οὖν προσῆκόν ἐστι δίδοσθαι παρὰ τοῦ παρ' ἡμῶν προβαλλομένου κατ' ἔτος ὑπάτου προφάσει σπορτούλων (1) τε καὶ τῶν ἄλλων ἁπασῶν διανομῶν καὶ δαπανημά-

(1) Ἡ λέξις παραγομένη ἐκ τοῦ λατινικοῦ sporta (σπυρίς) ἐσήμαινεν ἐν ἀρχῇ τὰ ἐν σπυρίδι διδόμενα ξένια, ἔπειτα δὲ τὰ δῶρα, ὡς τὸ ταὐτόσημον κανίσκιον, ἐν ἀρχῇ σημαῖνον τὸ ἐν κανῷ (κανίστρῳ) προσφερόμενον εἰς τὴν νύμφην δῶρον (γαλλιστὶ Corbeille de mariage), σὺν τῷ χρόνῳ περιῆλθεν εἰς τὴν σημασίαν παντὸς δώρου, ὡς σήμερον μεταχειρίζεται αὐτὸ ὁ λαός, πλάσας ἐξ αὐτοῦ καὶ ῥῆμα κανισκεύω (φιλοδωρῶ). Παλαιαὶ παρὰ Δουκαγγίῳ (λέξ. Σπόρτουλα) Γλῶσσαι γράφουσι « Σπόρτουλα, χρήματα δημόσια, τὰ ἐν σπυρίδι διδόμενα ξένια.—Σπόρ-

των, ταῦτα πάντα συνθέντες ἀπογραφῇ τῇδε ἡμῶν ὑποτεθῆναι τῷ θείῳ νόμῳ παρεκελευσάμεθα...

« Τὰς δὲ προόδους αὐτῶν, ἑπτὰ τὰς πάσας εἶναι βουλόμεθα· εἰ γὰρ τοῦτο ἐπινενόηται διὰ τὸ τὰς θέας πρὸς ψυχαγωγίας ἄγειν τοῦ δήμου· αὗται δὲ ἡμῖν ὁρίζονται εἴς τε ἱπποδρομίαν, εἴς τε τὰς τῶν θηρίων θέας τε καὶ ἀναιρέσεις, καὶ τὰς ἐπὶ σκηνῆς τε καὶ θυμέλης ἡδυπαθείας· οὐδενὸς τούτων ὁ ἡμέτερος ἀποστερηθήσεται δῆμος· ἀλλ' ἔσται μὲν αὐτῷ πρόοδος ἡ πρωτίστη καθ' ἣν παραλείψεται τὴν ὑπατείαν καὶ ταύτης κτήσεται τὰ σύμβολα, καλάνδαις Ἰανουαρίαις· μετ' ἐκείνην δὲ δευτέραν ἄξει θέαν τὴν τῶν ἁμιλλητηρίων ἵππων, ἣν δὴ μάππαν (1) προσαγορεύουσι· καὶ τρίτην τὴν τοῦ καλουμένου θεάτρου κυνηγίαν, οὐ δίς, ἀλλὰ προσάπαξ τελεσθησομένην· μετ' ἐκείνην τὴν τοῦ λεγομένου μονημερίου, ἔνθα πολλῆς ἡδυπαθείας ἐμπλήσει τὸν δῆμον τό τε καλούμενον πάγκαρπον θεώμενον, καὶ θηρίοις προσμαχομένους ἀνθρώπους, καὶ εὐδοκιμοῦντας τῇ τόλμῃ καὶ πρός γε ἀναιρούμενα τὰ θηρία· καὶ πέμπτην ποιήσει πρόοδον τὴν ἐπὶ τὸ θέατρον ἄγουσαν, ἣν δὴ πόρνας καλοῦσιν, ἔνθα τοῖς ἐπὶ σκηνῆς γελωτοποιοῖς ἔσται χώρα, τραγῳδοῖς τε καὶ τοῖς ἐπὶ τῆς θυμέλης χοροῖς· θεάμασί γε παντοδαποῖς καὶ ἀκούσμασιν ἀνεῳγμένον

τουλα, δῶρα ἐπὶ πάντων διδόμενα παρρησίᾳ, ἔτι δὲ καὶ τὰ παρ' Ἀθηναίοις καλούμενα Πρυτανεῖα ». Τὸ τῶν Ἀθηναίων Πρυτανεῖον ἀληθῶς ἔχει σχέσιν πρὸς τὴν χρηματικὴν ὑπατείαν τῶν Βυζαντινῶν.

(1) Μάππα (λατ. Mappa) ὁ ἱπποδρομικὸς ἀγών, περὶ οὗ γράφει ὁ Κεδρηνὸς (1, 297) « Μαππάριον τοῖς Ῥωμαίοις ἔδοξε καλεῖν ἐξ αἰτίας τοιαύτης· ἔθος ἦν τοῖς ὑπάτοις ἐπὶ τῶν θεάτρων εὐωχεῖσθαι· μετὰ δὲ τὸ παύσασθαι τῆς εὐωχίας, τὸ ἐν χεροῖν ἐκμαγεῖον, ὃ καὶ μάππαν πατρίως καλοῦσι... ἔρριπτον, ὅπερ ὑποδεχόμενος ὁ λεγόμενος Μαππάριος τὸν ἀγῶνα παρεσκεύασε ».

ἐστὶν τὸ θέατρον· πάλιν δὲ θέαν ἵππων ἁμιλλητηρίων ἐπιτελέσει τὴν καλουμένην μάππαν, ἕκτην ἄγων ταύτην πανήγυριν. Εἶτα ἐντεῦθεν καταθήσεται τὴν ἐνιαυσίαν ταύτην τιμήν, τὴν ἐπὶ τῆς καλουμένης Ἀποθέσεως (1) κατὰ τὸ συνειθισμένον ἄγων πανήγυριν. Καὶ οὕτως ὁ τῶν ἑπτὰ νυκτῶν τε καὶ προόδων ἐπιτελεσθήσεται δρόμος, οὐδὲ ἓν εἶδος τῶν ἐξ ἀρχῆς νομισθέντων καταλιμπάνων· τὸ γὰρ μίαν μὲν ἄλλην μάππαν προσεφευρίσκειν, δύο δὲ συνάπτειν τὰ καλούμενα θεατροκυνηγέσια, ἀλλὰ μὴ τῷ προτέρῳ τούτων ἀρκεῖσθαι, πρόδηλον ὡς οὐδὲν καινοπρεπές τι πρὸς τὸ πρότερον ἔχει· προσκορὲς μὲν οὖν εἰκότως ἂν τὸ πρᾶγμα νομισθείη· ἀλλ' ἕκαστον μὲν ἐπιδειχθήσεται λαμπρῶς, οὐ μὴν εἰς τοσοῦτον ὥστε ἤδη τῷ πλήθει καὶ μισηθῆναι· ἐν γὰρ τοῖς σπανίως γινομένοις τὸ θαυμαζόμενόν ἐστιν...

« Τί δὲ δεῖ διαρρίπτειν ἐν ταῖς ἑπτὰ ταύταις προόδοις τῷ δήμῳ τὸν ὑπατεύοντα, κάλλιον ἡμεῖς διορίζομεν ἢ καθάπερ ἡ Μαρκιανοῦ τοῦ τῆς θείας λήξεως διάταξις λέγει· ἡ μὲν γὰρ ἀπεῖπε παντοίως φιλοτιμεῖσθαι· ἡμεῖς δὲ αὐτὴν ἐπανορθοῦμεν, τὸ πρᾶγμα τῇ γνώμῃ τοῦ τὴν ὕπατον ἔχοντος ἀνατιθέντες τιμήν. Εἴτε γὰρ μηδ' ὁ,τιοῦν βουληθείη ῥίπτειν, οὐκ ἀναγκάζομεν, εἴτε αὖθις ἐλθεῖν εἰς τοῦτο βουληθείη, καὶ τοῖς ἐξ ἀργύρου δώροις τιμῆσαι τὸν δῆμον, οὐδὲ τοῦτο ἀπαγορεύομεν· οὐ μὴν χρυσίον ῥίπτειν ἐφίεμεν, οὐ μικροτέρου τινός, οὐδὲ μείζονος ὅλου ἢ μέσου χαράγματος, ἢ σταθμοῦ, ἀλλὰ ἄργυρον, καθάπερ εἰπόντες ἔφθημεν, μόνον· τὸ μὲν γὰρ καὶ χρυσίον διαρρίπτειν ἀνείσθω τῇ βασιλείᾳ, ἥπερ μόνῃ καὶ χρυσίου περιφρονεῖν ὁ τῆς τύχης δίδωσιν ὄγκος· ἄργυρος δέ, ὁ μετὰ χρυσὸν εὐθὺς τιμιώτατος, γένοιτο ἂν καὶ τοῖς ἄλλοις ὑπάτοις

---

1) Βλέπε τὰ ἐν σελίδι πε' περὶ Κουλούμων σημειωθέντα.

φιλοτιμία πρέπουσα· τοῦτον ἐφίεμεν αὐτοὺς ῥίπτειν ἔν τε τοῖς καλουμένοις μιλιαρισίοις καὶ μήλοις καὶ καυκίοις καὶ τετραγωνίοις καὶ τοῖς τοιούτοις· ὅσῳ γὰρ ἂν μικρότερον εἴη τὸ ῥιπτόμενον, τοσούτῳ πλείους οἱ λαμβάνοντες.... Εἰ γὰρ τοῦτο πράττοιεν οἱ τὴν ὑπάτων δόσιν φιλοτιμούμενοι, καὶ τούτοις δὴ μόνοις καταπάττοιεν τοὺς δημότας, οὐκέτι, ὥς γε ὑπὲρ μεγάλων κερδῶν ἀγωνιῶντες, στασιάσουσι πρὸς ἀλλήλους, καὶ ἐλεύσονται μέχρι τῶν κατ' ἀλλήλων πληγῶν, ἃς δὴ καὶ διὰ ῥοπάλων καὶ ξύλων καὶ λίθων ἐποιήσαντο πολλάκις· πρᾶγμα ἡμῖν παντελῶς ἀποθύμιον· ἑωρῶμεν γὰρ αὐτοὺς στασιάζοντας μέν, καὶ κακῶν ἀμυθήτων ἐμπιπλάντας ἀλλήλους, προφάσει τῶν ῥιπτομένων τε καὶ ὑπ' αὐτῶν διαρπαζομένων, οἴκοι δὲ εἰσάγοντας παντελῶς οὐδέν, ἀλλ' αὐθήμερον ἐν μέθαις καὶ πόθοις ἅπαντα δαπανῶντας (1) ».

Ὁ εἰς ἓν σῶμα συγκεντρώσας τὰ γλυπτὰ ἢ ἔγκοιλα νομίσματα κ. Sabatier εἰκάζει ὅτι τὸ ἔθιμον τῆς χαράξεως αὐτῶν ἐπεκράτησε μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Γρατιανοῦ (375) ἀπαγόρευσιν ἱδρύσεως ἀγαλμάτων εἰς τοὺς βραβευομένους ἀγωνιστάς, καὶ ὅτι τὰ καυκία ταῦτα ἐρρίπτοντο ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ διαρκούντων τῶν θεωρικῶν ἀγώνων (2)· ἀλλ' ἡ γνώμη τοῦ σοφοῦ νομισματολόγου δὲν ἀληθεύει ἐντελῶς. Ὅτι τὰ καυκία ἦσαν προωρισμένα διὰ τοὺς θεωρικοὺς ἀγῶνας καὶ ἐρρίπτοντο εἰς τὸν λαὸν ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ πειθόμεθα ἐκ τῶν ἐν αὐτοῖς εἰκονιζομένων θεωρικῶν σκηνῶν, καὶ ἰδίᾳ τοῦ ἱπποδρόμου· ὅτι ὅμως ταῦτα ἀντικατέστησαν τοὺς ὑπὸ Γρατιανοῦ

---

(1) Αὐτοκρατόρων... Νεαραὶ Διατάξεις. Parisiis 1558. Νεαρὰ Ἰουστινιανοῦ ΡΕ, σελ. 268.

(2) Description générale des monnaies Contorniates, par J. Sabatier, Paris 1860, σελ. 2.

καταργηθέντας θεωρικοὺς ἀνδριάντας δὲν δύναμαι νὰ παραδεχθῶ, ἀφοῦ μάλιστα βλέπω ὅτι τὸ ἔθιμον τῆς δι' ἀνδριάντων καὶ στεφάνων τιμῆς τῶν νικητῶν ἐν τοῖς θεωρικοῖς ἀγῶσιν ἐπικρατεῖ, ἐν Βυζαντίῳ τοὐλάχιστον, πολλὰς μετὰ τὸν Γρατιανὸν ἑκατονταετηρίδας. Ὁ προμνημονευθεὶς Θεοδώρητος οὐ μόνον περιγράφει τοιούτους εἰς ἡνιόχους καὶ τραγῳδοὺς ἀνδριάντας, ἀλλὰ καὶ λέγει ὅτι εἰς μόνον τὸν στέφανον ἀπέβλεπον οἱ τότε τραγῳδοὶ καὶ κωμῳδοὶ ὡς τὴν ὑψίστην τῶν πόνων αὐτῶν ἀμοιβήν (1). Οἱ υἱοὶ τοῦ Θεοδοσίου Α' Ὀνώριος καὶ Ἀρκάδιος (394) ἀπαγορεύουσι μὲν τὴν ἵδρυσιν τοιούτων θεωρικῶν ἀνδριάντων ἐν τοῖς τόποις ἔνθα ἵσταντο αἱ βασιλικαὶ εἰκόνες, ὁρίζουσιν ὅμως τὴν ἐν τῷ μέλλοντι στῆσιν αὐτῶν ἐν ἄλλοις ἀποκέντροις τόποις καὶ ἰδίᾳ ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ (2)· ὁ Ἰουστινιανὸς ἁπλῶς ἀνανεοῖ τὴν διάταξιν ταύτην· ἐξ ἄλλων ὅμως μνημείων πληροφορούμεθα ὅτι « κοινῇ ψήφῳ ἄνακτος, δήμου ἅπαντος καὶ ποτνίας βουλῆς (3) » ἱδρύοντο τοιοῦτοι χαλκοῖ ἀνδριάντες εἰς τοὺς ἡνιόχους, καὶ αὐτὰς τὰς μιμάδας καὶ ὀρχηστρίδας (4). Ἐπὶ τῶν Εἰκονομάχων βασιλέων, ὡς θέλομεν ἴδει, αἱ εἰκόνες τῶν ἡνιόχων ἀντικαθιστῶσι τὰς τῶν ἐκκλησιαστικῶν πατέρων, καὶ ὁ μετ' αὐτοὺς δὲ βασιλεύσας Μακεδονικὸς οἶκος ἐπιτρέπει τὴν ἵδρυσιν τοιούτων θεωρικῶν

---

(1) « Καὶ τραγῳδίας μὲν καὶ κωμῳδίας ὑποκριταὶ ἔχουσιν εἰς ὃ βλέποντες τὴν τέχνην μετίασι, καὶ τῇ τῶν στεφάνων ἐλπίδι τῶν πόνων ἀνέχονται »· τόμ. IV, σελ. 639.

(2) Codex Theodosianus de Scoenicis, XII.

(3) Ἐπιγράμματα εἰς τὰς ἐν Ἱπποδρόμῳ Κωνσταντινουπόλεως στήλας τῶν ἀθλητῶν (Anthologia ed. Jacobs, τόμ. III· βλέπε τὸ ὑπὸ ἀριθμὸν LIX, εἰς Ἰουλιανὸν τὸν Τύριον ἡνίοχον).

(4) Βλέπε τὰ ἐν τῇ Ἀνθολογίᾳ ἐπιγράμματα εἰς Βασσαρίδα, Θάλειαν, Μαρίαν τὴν κιθαρῳδόν, Θεοδωριάδα, Ροδόκλειαν, Λιβανίαν, Ἑλλαδίαν, Ἀνθοῦσαν.

στηλῶν κατὰ τὰς διατάξεις τῶν υἱῶν τοῦ Θεοδοσίου καὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ (1).

Ἐκ τοῦ ἁγίου Ἀστερίου ἐμάθομεν ὅτι ἡ ὑπατεία διενέμετο ἰδίως εἰς τοὺς θυμελικοὺς πρὸς διασκέδασιν τοῦ πλήθους, ἐκ δὲ τοῦ Λιβανίου ὅτι ἐν τῇ παραμονῇ τῶν ἱπποδρομικῶν ἀγώνων οἱ ἱπποτρόφοι κύριοι μεταβαίνοντες τὴν πρωΐαν ἐν τοῖς ναοῖς ὅπως δεηθῶσιν ὑπὲρ τῆς νίκης τῶν ἵππων αὐτῶν ἔρριπτον εἰς τὸν λαὸν χρήματα (2). Τὰ θεωρικὰ ταῦτα χρήματα τῶν ὑπάτων καὶ ἱπποτρόφων ἦσαν βεβαίως ἐν τῇ Δ' ἑκατονταετηρίδι τὰ συνήθη τῶν αὐτοκρατόρων νομίσματα, ἀφοῦ οἱ προρρηθέντες συγγραφεῖς δὲν διακρίνουσιν αὐτὰ ἐκείνων. Ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει εἰκάζω ὅτι τὸ ἔθιμον τοῦ κόπτειν ἴδια θεωρικὰ νομίσματα ἀρξάμενον ἀπὸ Θεοδοσίου τοῦ Α' καθιερώθη πλέον ἐπὶ τοῦ Μαρκιανοῦ, ὅστις διὰ νόμου ῥητῶς ἀπηγόρευσεν εἰς τοὺς ὑπάτους τὴν διανομὴν αὐτοκρατορικῶν νομισμάτων. Ὁ Ἰουστινιανὸς εὑρὼν τὰ ὑπατικὰ καυκία ἀναπληροῦντα τὰ νενομισμένα χρήματα, ἕνεκα δὲ τούτου καὶ τοὺς θεωρικοὺς ἀγῶνας ἐξηυτελισμένους, κατήργησε τὴν διάταξιν τοῦ Μαρκιανοῦ, καὶ οὕτως ἐπανιδρύσας τὸ παλαιὸν ἔθιμον τῆς ὑπατικῆς πομπῆς, ἐπιτρέπει νὰ ῥίπτωνται *καυκία* ἢ ἄλλα χαλκᾶ νομίσματα, ἢ καὶ αὐτοκρατορικά, ὑπὸ τὸν ὅρον ὅμως ὅτι τὰ τελευταῖα ταῦτα ὤφειλον νὰ ὦσι μόνον χαλκᾶ, ὡς τὰ *μιλιαρέσια*, ἢ τὸ πολὺ ἀργυρᾶ, τὸ δὲ ποσὸν τῆς θεωρικῆς ὑπατείας, εἰς καυκία, μιλιαρέσια καὶ ἀργυρᾶ, δὲν ἔπρεπε νὰ ὑπερβαίνῃ τὰς ἑκατὸν λίτρας χρυσοῦ.

---

(1) « Ἐν δημοσίαις στοαῖς, ἢ πλησίον βασιλικῶν εἰκόνων, ἢ ἐν ἐπισήμοις τόποις τῆς πόλεως οὐ δεῖ μίμων, ἢ ἡνιόχων, ἢ ὀρχηστῶν, ἢ ἑτέρων προσώπων ἀσέμνων εἰκόνας ἀνατίθεσθαι, ἀλλὰ ἐν ταῖς εἰσόδοις τοῦ ἱππικοῦ, ἢ τοῖς προσκηνίοις τοῦ θεάτρου ». Βασιλικά, LIV, λζ'.

(2) Βλέπε σελίδας οβ'—οδ'.

Ἀλλὰ τὰ καυκία ταῦτα ἐκυκλοφόρουν ἐν τῇ ἀγορᾷ ὡς καὶ τὰ ἄλλα νομίσματα; Κατ' ἐμὲ τὰ νομίσματα ταῦτα ὄντα ἁπλᾶ θεωρικὰ χρήματα ἦσαν δεκτὰ ἐν μόνῳ τῷ ταμείῳ τοῦ ἱπποδρόμου εἰς πληρωμὴν εἴτε τοῦ θεωρικοῦ εἰσιτηρίου, εἴτε τῶν ἐνταῦθα διαιτωμένων ἑταιρῶν· διὰ τὸν τελευταῖον δὲ τοῦτον λόγον βλέπομεν τὸν ἑλληνικὸν λαὸν διατηρήσαντα μέχρι τοῦδε τὰς λέξεις καῦκος, καύκα ἐν τῇ προσημειωθείσῃ αἰσχρᾷ σημασίᾳ (1).

Τῶν θεωρικῶν καυκίων δύσκολον νὰ ὁρισθῇ ὁ χρόνος καὶ ὁ τόπος τῆς ἐκδόσεως, διότι τὰ μὲν ἐκόπησαν ἐν Κωνσταντινουπόλει, τὰ δὲ ἐν Ρώμῃ, ἄλλων ἡ ἐργασία εἶναι λεπτή, ἑτέρων δὲ ὅλως βάρβαρος· ἔκ τινων ὅμως ἐνδείξεων δύνανται νὰ προσδιορισθῶσί τινα τούτων, νὰ ὑπαχθῶσι δὲ καὶ τὰ ἄλλα εἰς ὡρισμένας χρονικὰς περιόδους. Οὕτω τὰ φέροντα τὴν εἰκόνα τοῦ Βαλεντινιανοῦ Γ' μετὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ βραβευθέντος μουσικοῦ Πέτρου ἐν τῇ πλήξει τοῦ Ὀργάνου ἐκόπησαν ἀναντιρρήτως ἐπ' αὐτοῦ τοῦ εἰκονιζομένου αὐτοκράτορος τῆς Ρώμης· ὡς προεσημειώθη, τὸ Πνευματικὸν Ὄργανον ἐφευρέθη μὲν ἐπὶ Ἰουλιανοῦ (2), ἐγενικεύθη ὅμως ἐν τῇ ἑπομένῃ ἑκατονταετηρίδι, διότι ἀκριβῶς ἐν ᾗ ἐποχῇ βραβεύεται ὁ Πέτρος ἐν Ρώμῃ, ὁ Θεοδώρητος Κύρου (3) διὰ μακρῶν περιγράφει αὐτό, λαμβάνων μάλιστα τοῦτο ὡς θέμα χριστιανικῆς ὁμιλίας. Ἐν ἑτέροις τοιούτοις νομίσμασιν ἐξεικονίζεται ὀρχηστρὶς στεφηφόρος περιστοιχουμένη ὑπὸ τεσσάρων νεανίδων, πιθανῶς τῶν πρὸς αὐτὴν συναγωνι-

---

(1) Ὁ Προκόπιος (III, σελ. 144) λέγων ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Ἰουστινιανὸς ἐπὶ τέλους περιώρισε τὴν χρηματικὴν ὑπατείαν, ἐπιφέρει ὅτι ἐκ τῶν χρημάτων τούτων ἔζων ἰδίως οἱ ἀπορώτεροι καὶ διαφερόντως οἱ ἐπὶ τῆς σκηνῆς.

(2) Juliani Opera, ἔκδ. Hertlein, II, 611.

(3) Θεοδώρητος, IV, σελ. 513.

σθεισῶν· τὸ ὄνομα τῆς νικητρίας δὲν ἀναγινώσκεται ὁλόκληρον ἐν τοῖς πίναξι τοῦ **Sabatier**, ἀλλὰ μόνον τὸ ἀρκτικὸν γράμμα, Μ· ἐπειδὴ ὅμως ἐν ἑτέρῳ νομίσματι, περιγραφέντι ὑπὸ τοῦ **Eckel**, τὸ ὄνομα τοῦτο ἀναγινώσκεται ὁλόκληρον **Margarita**, δυνάμεθα ν' ἀναγνωρίσωμεν ἐν ταύτῃ τὴν περιβόητον τῆς Ἀντιοχείας μιμάδα καὶ πρωτοχορευτρίαν Μαργαριτώ, περὶ ἧς μακρὸς ἐγένετο λόγος ἐν τοῖς πρόσθεν· τὴν εἰκασίαν δὲ ταύτην ἐνισχύει καὶ ἡ φερομένη εἰκὼν τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδοσίου, πιθανῶς τοῦ Δευτέρου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἀκριβῶς ἤκμασεν ἡ τελευταία αὕτη ἐκ τῆς σκηνῆς προσήλυτος τῶν χριστιανῶν.

Πολλὰ τῶν καυκίων τούτων φέρουσι τὰς ἐπιγραφὰς **Olympi Nica, Urani Nica**, αἵτινες οὐδὲν ἕτερον εἶναι ἢ αἱ φωναὶ τῶν δύο τοῦ ἱπποδρόμου φατριῶν, Πρασίνων καὶ Βενέτων, ὑπὲρ τῆς νίκης τῶν ἡνιόχων αὐτῶν Ὀλυμπίου καὶ Οὐρανίου· αἱ φωναὶ αὗται παραδόξως παρέμειναν ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ μέχρις αὐτοῦ τοῦ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου, ὅστις ἀναγράφει αὐτὰς ὡς ᾀσματικὰς εὐχὰς τῶν ἄνω φατριῶν ἐν ἑκάστῳ ἱπποδρομικῷ ἀγῶνι, ὡς δηλοῦται ἐκ τῶν ἑξῆς περικοπῶν «Οἱ κράκται (ψάλλουσι), Ναὶ Κύριε, ὁ βοηθῶν τῷ Οὐρανίῳ. Οἱ Πράσινοι—Τῷ Ὀλυμπίῳ». «Οἱ κράκται, Θεοῦ τὴν νίκην ἔχεις τὸ πρόσωπόν σου, Οὐράνιε· οἱ Πράσινοι—Ὀλύμπιε». Ἐν τούτοις εἷς τῶν ἡνιόχων τούτων, ὁ Οὐράνιος, εἶναι γνωστὸς ἡμῖν ὡς ἀκμάσας μίαν πρὸ τοῦ Πορφυρογεννήτου ἑκατονταετηρίδα· κατὰ τὸν ἁγιογράφον Στέφανον τὸν διάκονον ὁ Κωνσταντῖνος Ε' τοσοῦτον ἐτίμα τὸν ἡνίοχον τοῦτον ὥστε πρὸς ταῖς ἄλλαις τιμαῖς ἐξεικόνισεν αὐτὸν ἐν τῷ Μηλίῳ ἀντὶ τῶν ξεσθεισῶν μορφῶν τῶν συνοδικῶν πατέρων (1).

---

(1) «Καταχρίσας καὶ ἀπαλείψας τὸ σατανικὸν ἱππηλάσιον (ὁ Κωνσταντῖνος Ε') καὶ τὸν φιλοδαίμονα ἡνίοχον ὅνπερ καὶ Οὐρανικὸν ὠνό-

Τὰ ἄλλα καυκία τὰ ἐξεικονίζοντα τὸν Ὅμηρον, τὸν Δημοσθένην καὶ τὸν Ἀλέξανδρον ἐχαράχθησαν πιθανῶς εἰς τιμὴν τῶν νικησάντων ἐν τοῖς ἀγῶσι τῶν ἐκφράσεων καὶ ἀκροάσεων, ἤτοι ῥητορικῶν καὶ τραγικῶν ἀπαγγελιῶν, ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι τινὰ τούτων ἀνάγονται εἰς τοὺς Ἀθηναίους σοφιστάς, τοὺς τακτικῶς λαμβάνοντας τὸν στέφανον τῆς νίκης μέχρι τοῦ Ἰουστίνου (1).

Ὡς προερρέθη, ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοδοσίου Β' κατεβλήθησαν αἱ πρῶται βάσεις τῆς πρὸς τὴν ἐκκλησίαν συμφιλιώσεως τοῦ θεάτρου· οἱ ἐκκλησιαστικοὶ πατέρες οὔτε τοὺς σκηνικοὺς πλέον ἀτιμάζουσιν, οὔτε τὴν μουσικὴν περιφρονοῦσι· καὶ ἀναγνωρίζουσι μὲν τὴν ἐπὶ τῆς ψυχῆς ἐπιρροὴν αὐτῆς, πολλὰ ὅμως παθόντες ἐκ τῆς Ἀρειανῆς ὀρχήστρας, δὲν τολμῶσι ν' ἀντικαταστήσωσι τὴν γυμνὴν φωνὴν διὰ τοῦ τότε κατακηλοῦν-

---

μασεν ὡς αὐτοῦ προσφιλῆ ὁ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς ἀνάξιος ἀνιστόρησεν, ὑπὲρ τοὺς ἁγίους πατέρας τοῦτον τιμήσας· τίς ἆρα οὐκ ἂν φρίξειεν καὶ ἐκπλαγείη καὶ τούτου ἐπιγελάσειεν, μᾶλλον δὲ θρηνήσειεν τὸ τόλμημα;» Βίος ἁγίου Στεφάνου τοῦ Νέου μαρτυρήσαντος ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Κοπρωνύμου (Cotelerii Monumenta, τόμ. V, σελ. 515).

(1) Μεταξὺ τῶν νομισμάτων τούτων εὑρίσκεται καὶ ἓν φέρον τὴν ἐπιγραφὴν «Reparatio Muneris Feliciter» καὶ τὸ ὁποῖον ὁ κ. Sabatier θεωρεῖ ὡς κοπὲν ἐπὶ ἐπαναλήψει σχολασάντων πρὸς καιρὸν θεάτρων «Ces mots à notre avis signifient qu'après avoir été suspendus momentanément par un motif quelconque, les jeux del' amphitheâtre ont été repris par la munificence del' empereur», σελ. 126.

Ἐν σελίδι ρογ' ἐξέθηκα ὅτι ἐπὶ τῷ αὐτῷ λόγῳ ἐκόπησαν καὶ αἱ φέρουσαι τὰς μουσικὰς φωνὰς φόλεις τοῦ Ἡρακλείου, ἀγνοῶ ὅμως ἂν καὶ τὸ καυκίον τοῦτο ἐκόπη ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ βασιλέως καὶ ἐπὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ, ἢ ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ διὰ τὴν προεκτεθεῖσαν αἰτίαν τῆς ἐπαναλήψεως τῆς ὑπατείας.

τος τοὺς πάντας πνευματικοῦ Ὀργάνου (1). Ἡ βασιλεία δὲν πολεμεῖ τὸ θέατρον, ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας προσπαθεῖ νὰ ἐνισχύσῃ αὐτὸ κατὰ τόπους, ἀπαλλάττουσα τὰς πόλεις τῆς ἐπαχθοῦς φορολογίας ὑπὲρ τῶν θεωριῶν τῆς πρωτευούσης· ἡ Νικομήδεια ἔπαθεν ἐκ σεισμοῦ, ὁ δὲ Θεοδόσιος ἀνεγείρει ἰδίᾳ δαπάνῃ οὐ μόνον τὰς καταπεσούσας ἐκκλησίας ἀλλὰ καὶ τὰ θέατρα (2)· πλουσία Αἰγυπτία, ἡ Περιστερία, ἀποθανοῦσα διέθεσε τὴν μεγάλην αὐτῆς περιουσίαν ὑπὲρ τῶν μοναστηρίων καὶ τῶν πτωχοτροφείων, ἀλλ' ὁ πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Διόσκορος διαθέτει τὰ χρήματα ὑπὲρ τῶν θεάτρων (3).

---

(1) « Μουσικὴ ἧς ἔργον κατακηλεῖν τὴν ἀκοὴν καὶ μεταφέρειν καὶ τὰς τῆς ψυχῆς διαθέσεις πρὸς ὃ βούλεται μεταβάλλειν, καὶ τὴν μὲν ἀθυμοῦσαν εἰς θυμηδίαν χαλᾶν, τὴν δὲ κεχαλασμένην, σύντονον καὶ ἀνδρείαν ἐργάζεσθαι »· τόμ. IV, σελ. 545-546· « ἐξ αὐτῶν τῶν βλασφημεῖν ἐπιχειρούντων (τῶν θυμελικῶν) ληψόμεθα· στόμα γὰρ εἰληφότες παρὰ τοῦ κτίσαντος, ἵν' ὑπὲρ ὧν ἀπολαύουσιν ἀγαθῶν τῷ δοτῆρι τὸν ὕμνον προσφέρωσιν, οὐ μόνον ὑμνεῖν οὐκ ἐθέλουσιν, ἀλλὰ καὶ βλασφημίαις τὴν γλῶσσαν μιαίνουσι, καὶ τὸ λογικὸν ἀτιμάζουσιν ὄργανον· ἀρκεῖ δὲ καὶ τοῦτο μόνον τὸ μόριον δεῖξαι τοῦ πεποιηκότος οὐ τὴν σοφίαν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἄπλετον φιλανθρωπίαν. Ὀργάνῳ γὰρ ἔοικεν (ἡ γλῶσσα) ἀπὸ χαλκῶν συγκειμένῳ καλάμων καὶ ὑπ' ἀσκῶν ἐκφυσουμένῳ, καὶ κινουμένῳ ὑπὸ τῶν τοῦ τεχνίτου δακτύλων, καὶ ἀποτελοῦντι τὴν ἐναρμόνιον ἐκείνην ἠχήν »· τόμ. IV, σελ, 513· « οὕτω λύρα καὶ κιθάρα καὶ τὸ ἐκ τῶν χαλκῶν καλάμων ὄργανον, ἐναρμόνιον μὲν ἠχὴν καὶ ῥυθμὸν διὰ τῶν ἐμφυσημάτων ἢ κρουσμάτων ἀποτελεῖ, ἔναρθρον δὲ φωνὴν μόνον ἀποτελεῖ τὸ ἀργέτυπον ὄργανον »· τόμ. IV, σελ. 516. Θεοδωρήτου ἅπαντα ἔκδ. Schulze.

(2) Μαλάλα χρονογραφία, σελ. 363, ἔκδ. Βόννης.

(3) « Ἐκείνης γὰρ ὑπὲρ τῆς ἑαυτῆς ψυχῆς ἐν τῷ διατίθεσθαι παρακελευσαμένης πλείστην ποσότητα χρυσίου παρατεθῆναι τοῖς μοναστηρίοις, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τοῖς ξενῶσι καὶ πτωχείοις ... παρασκευάζει ἐκεῖνα τὰ χρήματα αὐτῷ παρασχεθῆναι, καὶ ἀντὶ ἐλεημοσύνης, θυμέλαις καὶ θεατρικοῖς ἑτέροις προσώποις ». Mansi, Sacrosancta Concilia, τόμ. VI, σελ. 1013.

Ἐπὶ τοῦ διαδεχθέντος τὸν Θεοδόσιον Β' Μαρκιανοῦ τοσοῦτον συγχέεται ἡ ἐκκλησία πρὸς τὸ θέατρον ὥστε δύσκολον νὰ ὁρισθῇ τίς συνεχώνευσε τὸν ἕτερον. Ὡς προσεχῶς θέλομεν εἴπει, συνερχόμεναι ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ αἱ δύο τῶν δήμων φατρίαι, οἱ Πράσινοι καὶ οἱ Βένετοι, ἠκτολόγουν ἤτοι ἔψαλλον τὰ περίφημα αὐτῶν θεατρικὰ ἄκτα, περὶ τῶν ὁποίων ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ μακρὸς γενήσεται λόγος. Ὁ παραβάλλων τὰ ἱπποδρομικὰ ἄκτα πρὸς τὰ πρακτικὰ τῶν τότε συγκροτηθεισῶν κατὰ Νεστορίου καὶ Εὐτυχοῦς συνόδων ἀπορεῖ πραγματικῶς ἂν ἀκούῃ ἐκκλησιαστικοὺς πατέρας σπουδαίως περὶ δογμάτων συζητοῦντας ἢ τοὺς δήμους ἐπευφημοῦντας τοὺς βασιλεῖς εἴτη ἀπαιτοῦντας διὰ θεατρικῆς παραστάσεως τὴν τιμωρίαν ἅρπαγος ὑπουργοῦ. Αὐταὶ αἱ συνεδριάσεις τῶν συνόδων τούτων διαιροῦνται εἰς πράξεις, ἤτοι ἄκτα, οἱ ἐπίσκοποι καὶ οἱ μοναχοὶ εἰς φατρίας διῃρημένοι ἀπαγγέλλουσιν ὡς οἱ ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ δι' ἀσήμων κραυγῶν τὰς αἰτήσεις αὐτῶν. Εἰς ἐπισφράγισιν τῆς καταπληκτικῆς ὁμοιότητος καὶ τὰ αὐτοκρατορικὰ διατάγματα ἀναγινώσκονται ὡς ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ, διακόπτοντος δηλονότι τοῦ γραμματέως τὴν ἀνάγνωσιν ἐν ὡρισμένῳ σημείῳ ὅπως ἐξ ἑνὸς στόματος ἡ σύνοδος ἐπευφημήσῃ τὸν βασιλέα, μετὰ δὲ τοῦτο ἀναλαμβάνοντος τὴν ἀνάγνωσιν ὅπως διακόψῃ αὐτὴν ἐν ἑτέρᾳ περιόδῳ. Παραδόξως δὲ καὶ αὐταὶ αἱ λέξεις τῶν συνοδικῶν ἐκφωνήσεων εἶναι αἱ αὐταὶ πρὸς τὰς τῶν ἄκτων. Ἰδοὺ περιοδοί τινες τῶν πράξεων τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου (451).

« Οἱ ἐνδοξότατοι ἄρχοντες καὶ ἡ ὑπερφυὴς σύγκλητος εἶπεν—Εἰσίτω καὶ ὁ εὐλαβέστατος Θεοδώρητος κοινωνήσων τῇ συνόδῳ . . .

« Καὶ εἰσελθόντος Θεοδωρήτου, οἱ Αἰγύπτιοι καὶ οἱ Ἰλλυριακοὶ καὶ Παλαιστινοὶ . . . ἐξεβόησαν—Ἐλεήσατε! ἡ πίστις ἀπόλλυται· κανόνες τοῦτον ἐκβάλλουσι· τοῦτον ἔξω βά-

λε, τὸν διδάσκαλον Νεστορίου ἔξω βάλε! Οἱ Ἀνατολικοὶ καὶ Ποντικοὶ καὶ Ἀσιανοὶ καὶ Θράκης εὐλαβέστατοι ἐπίσκοποι ἐξεβόησαν—εἰς ἄγραφα ὑπεγράψαμεν, ἐτυπτήθημεν καὶ ὑπεγράψαμεν· τοὺς Μανιχαίους ἔξω βάλε (1), τοὺς ἐχθροὺς Φλαβιανοῦ ἔξω βάλε. Διόσκορος ὁ εὐλαβέστατος ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας εἶπε—Κύριλλος διατὶ ἐκβάλλεται ὁ παρὰ τούτου ἀναθεματισθείς; Οἱ Ἀνατολικοὶ καὶ Ποντικοὶ καὶ Ἀσιανοὶ καὶ Θράκης εὐλαβέστατοι ἐπίσκοποι ἐξεβόησαν—Διόσκορον τὸν φονέα ἔξω βάλε· Διοσκόρου τὰς πράξεις τίς οὐκ οἶδεν; Οἱ Αἰγύπτιοι καὶ οἱ Ἰλλυριακοὶ καὶ Παλαιστίνης εὐλαβέστατοι ἐπίσκοποι ἐξεβόησαν—Πολλὰ τὰ ἔτη τῆς Αὐγούστας! Οἱ Ἀνατολικοὶ καὶ οἱ σὺν αὐτοῖς εὐλαβέστατοι ἐπίσκοποι ἐβόησαν—Ἡ Αὐγούστα Νεστόριον ἐξέβαλε· πολλὰ τὰ ἔτη τῆς ὀρθοδόξου!... Οἱ Ἀνατολικοὶ καὶ οἱ σὺν αὐτοῖς εὐλαβέστατοι ἐπίσκοποι εἶπον—Πάντες ἐσφήλαμεν, πάντες συγγνώμης ἀξιωθῶμεν. Οἱ Ἀνατολικοὶ καὶ οἱ σὺν αὐτοῖς εὐλαβέστατοι ἐπίσκοποι εἶπον—Πολλὰ τὰ ἔτη τῆς συγκλήτου! ἅγιος ὁ θεός, ἅγιος ἰσχυρός, ἅγιος ἀθάνατος, ἐλέησον ἡμᾶς. Πολλὰ τὰ ἔτη τῶν βασιλέων· ὁ ἀσεβὴς ἀεὶ φεύγει. Διόσκορον ὁ Χριστὸς καθεῖλεν· τὸν φονέα ὁ θεὸς καθεῖλεν· αὕτη δικαία ψῆφος, αὕτη δικαία σύνοδος, δικαία σύγκλητος· τοὺς μάρτυρας ὁ θεὸς ἐξεδίκησεν... Ἡ ἁγία σύνοδος ἐβόησε—Πολλὰ τὰ ἔτη τοῦ βασιλέως· πολλὰ τὰ ἔτη τῆς Αὐγούστας· πολλὰ τὰ ἔτη τῶν ἀρχόντων· αὕτη δικαία κρίσις· οἱ δίκαιοι δικαίως ἔκριναν (2)».

---

(1) Αἱ αὐταὶ φωναὶ φέρονται καὶ ἐν τῷ προσημειωθέντι δημοτικῷ ᾄσματι (σελ. ρο'.)

(2) Πράξεις τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου (ἐν Mansi, τόμ. V, σελ. 589. 936, καὶ τόμ. VI, σελ. 97, 109-173).

Τὸ πρὸς τὴν σύνοδον διάγγελμα τοῦ Μαρκιανοῦ, ἀναγινωσκόμενον διακόπτεται ὑπὸ τῶν ἑξῆς φωνῶν ἁπάσης τῆς συνόδου. « Πάντες ἐβόησαν—Πάντες οὕτω πιστεύομεν· μία πίστις, μία γνώμη· πάντες τὸ αὐτὸ φρονοῦμεν· πάντες συναινέσαντες ὑπεγράψαμεν· πάντες ὀρθόδοξοι ἐσμέν· αὕτη ἡ πίστις τῶν πατέρων· αὕτη ἡ πίστις τῶν Ἀποστόλων, αὕτη ἡ πίστις τῶν ὀρθοδόξων· αὕτη ἡ πίστις τὴν οἰκουμένην ἔσωσεν. Μαρκιανῷ, νέῳ Κωνσταντίνῳ, νέῳ Παύλῳ, νέῳ Δαυΐδ τὰ ἔτη τοῦ Δαυΐδ τῷ βασιλεῖ· εὐσεβῆ, Κύριε, ζωὴν αὐτῷ, νέῳ Κωνσταντίνῳ, νέῳ Μαρκιανῷ· ὑμεῖς ἡ εἰρήνη τῆς οἰκουμένης· εὐσεβῆ, Κύριε, ζωὴν αὐτῷ· φυλάξει ὑμᾶς ἡ πίστις ὑμῶν· τὸν Χριστὸν τιμᾷς, αὐτὸς σὲ φυλάξει· τὴν ὀρθοδοξίαν σὺ ἐβεβαίωσας, ὡς οἱ Ἀπόστολοι οὕτω πιστεύετε· τῷ Αὐγούστῳ πολλὰ τὰ ἔτη. Ὑμεῖς φωστῆρες τῆς ὀρθοδοξίας· διὰ ταῦτα πανταχοῦ εἰρήνη· τοὺς φωστῆρας τῆς εἰρήνης, Κύριε, φύλαξον· τοὺς φωστῆρας τῆς οἰκουμένης, Κύριε φύλαξον. Αἰωνία ἡ μνήμη νέῳ Κωνσταντίνῳ... Τὴν ἀπὸ γένος ὀρθόδοξον ὁ θεὸς φυλάξοι· τὴν ἀεὶ εὐσεβῆ ὁ θεὸς φυλάξοι, τὴν εὐσεβῆ, τὴν ὀρθόδοξον, τὴν κατὰ τῶν αἱρετικῶν θεὸς φυλάξοι. Ὅλους τοὺς αἱρετικοὺς σὺ ἐδίωξας· ἀπείη φθόνος τῆς ὑμῶν βασιλείας· ἄξιοι τῆς πίστεως, ἄξιοι τοῦ Χριστοῦ· ἀπείη φθόνος τῆς ὑμῶν βασιλείας· οἱ πιστοὶ βασιλεῖς οὕτω τιμῶνται· ὁ θεὸς φυλάξοι τὸ κράτος ὑμῶν· ὁ θεὸς εἰρηνεύσαι τὴν βασιλείαν ὑμῶν. Μαρκιανὸς νέος Κωνσταντῖνος, Πουλχερία νέα Ἑλένη· τὴν πίστιν σὺ ἐπεδείξω· ἡ ὑμετέρα ζωὴ πάντων ἀσφάλεια· ἡ ὑμετέρα πίστις δόξα τῶν ἐκκλησιῶν (1) ».

---

1) Ὅτι τὰ ᾄσματα ταῦτα δὲν ἦσαν ἄγριαι καὶ ἄσημοι κραυγαί, ὡς τινες ἐνόμισαν, ἀλλὰ καθαρὰ ᾄσματα κατὰ στίχον ψαλλόμενα, καὶ τῶν ὁποίων τὸ μουσικὸν Νεῦμα (ἐνήχημα) ἔδιδεν αὐτὸς ὁ πατριάρχης, πλη-

Αἱ φωναὶ αὗται δὲν ἦσαν βεβαίως στιγμιαία καὶ αὐτοσχέδιος διαδήλωσις τῶν αἰσθημάτων τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου, ἀλλὰ προμεμελετημένα ἄκτα παρόμοια πρὸς τὰ τοῦ ἱπποδρόμου, ἑπομένως ὡς ταῦτα καὶ ἐκεῖνα ἐψάλλοντο κατὰ χορούς. Τὴν σχέσιν τῶν ἱπποδρομικῶν ἄκτων πρὸς τὰ συνοδικὰ πληροφορούμεθα κάλλιον ἐκ τῶν πρακτικῶν τῆς ἐπὶ Ἰουστίνου (519) καὶ Ἰουστινιανοῦ (536) συγκροτηθείσης ἐν Κωνσταντινουπόλει συνόδου κατὰ τῶν λεγομένων Ἀκεφάλων αἱρετικῶν· ὡς ἡ ἐν Χαλκηδόνι οὕτω καὶ ἡ σύνοδος αὕτη ὀνομάζει τὰς συνεδριάσεις αὐτῆς π ρ ά ξ ε ι ς, οἱ δὲ συγκροτοῦντες αὐτὴν Πατέρες ἐκφωνοῦσι τὰς αὐτὰς φωνάς, αἵτινες πρὸ μιᾶς περίπου ἑκατονταετηρίδος ἀντήχησαν ὑπὸ τοὺς θόλους τοῦ ναοῦ τῆς ἁγίας Εὐφημίας, ὡς δηλοῦται ἐκ τῆς ἑξῆς περικοπῆς.

ροφορούμεθα ἐξ αὐτῶν τῶν Πρακτικῶν τῆς ἐν Νικαίᾳ Β' συνόδου «ἡ ἁγία σύνοδος ἐξεβόησε κατὰ ἕ ν α ἕ κ α σ τ ο ν σ τ ί χ ο ν ἐκ τρίτου ἐκφωνοῦσα—Τῶν θεοφθόγγων πατέρων αἱ διδασκαλίαι ἡμᾶς διωρθώσαντο... καὶ δὴ προτεθέντων τῶν ἁγίων τοῦ Θεοῦ Εὐαγγελίων, αὐτῆς (τῆς βασιλίσσης Εἰρήνης) προκαθισάσης μετὰ τοῦ συμβασιλεύοντος αὐτῇ υἱοῦ, ἅμα πάσῃ τῇ συνόδῳ παρ' αὐτῶν τε προτραπεὶς ὁ πατριάρχης τῇ συνόδῳ προσειπεῖν τὰ εἰκότα, τὸ κελευσθὲν ἐποίει· εἶθ' οὕτως καὶ αὐτοὶ (οἱ συνοδικοὶ) παρὰ Θεοῦ ἐ ν η χ η θ έ ν τ ε ς προσηνεῖ τε καὶ ἐ μ μ ε λ ε ῖ λόγῳ πάσῃ τῇ συνόδῳ προσεφώνουν· ὥστε σὺν τῷ πατριάρχῃ πάντες οἱ θεοφιλέστατοι ἐπίσκοποι εὐφήμουν αὐτοῖς τὰ δέοντα». Mansi, τόμ. XIII, σελ. 201, 143. «Ἐκ συμφωνίας πάντες οἱ Ἐπίσκοποι εὐφήμουν τοὺς βασιλεῖς τοιάδε, Πολλὰ τὰ ἔτη τῶν βασιλέων», καὶ τὰ τοιαῦτα. Ὅτι δὲ καὶ οἱ χοροὶ τῶν δήμων ἐλάμβανον μέρος ἐν ταῖς συνοδικαῖς ταύταις σ υ μ φ ω ν ί α ι ς μανθάνομεν ἐκ τῶν αὐτῶν πρακτικῶν «καὶ πάλιν τὰ εἰκότα οἱ θεοφιλεῖς ἐπίσκοποι εὐφήμησαν σὺν τῷ πλήθει τοῦ λαοῦ· ἐπεπλήρωτο γὰρ ἡ προρρηθεῖσα βασιλικὴ δίαιτα ἀνδρῶν· πᾶσα γὰρ ἡ πόλις παρῆν μετὰ καὶ τῶν στρατιωτικῶν ταγμάτων»· αὐτόθι, σελ. 417.

« Καὶ μετὰ τὸ ἀναστῆναι τὴν ἁγίαν σύνοδον οἱ ἐκ τῆς Ἀνατολικῆς καί τινες δὲ τῶν ἄλλων ἐπισκόπων καὶ οἱ μοναχοὶ καὶ οἱ κληρικοὶ ἐβόησαν—Πολλὰ τὰ ἔτη τοῦ βασιλέως· πολλὰ τὰ ἔτη τοῦ πατριάρχου! Πέτρον καὶ Ζωόραν καὶ Σευῆρον ἄρτι ἀναθεμάτισον· ὀρθόδοξον βασιλέα ἔχων, τί φοβεῖσαι; τοὺς παραβαπτιστὰς ἔξω βάλε! Καὶ ἐπιδιδόντων τῶν μοναχῶν Ἱεροσολύμων χάρτην, πάντες ἐβόησαν—Πολλὰ τὰ ἔτη τοῦ πατριάρχου, τὸν λίβελλον τῶν μοναχῶν ἄρτι δέξαι, ὁ λίβελλος ἄρτι ἀναγνωσθήτω· τοὺς κατ' οἶκον βαπτίζοντας ἔξω βάλε, τὸ σπήλαιον τοῦ Ζωόρα ἄρτι στρέψον! πολλὰ τὰ ἔτη τοῦ πατριάρχου, τὸν παραβαπτιστὴν ἄρτι ἀναθεμάτισον. Τοῦ Χριστιανοῦ βασιλέως πολλὰ τὰ ἔτη, ὀρθοδόξου βασιλέως πολλὰ τὰ ἔτη· τὰ σπήλαια τῶν αἱρετικῶν ἄρτι καῶσι, πολλὰ τὰ ἔτη τοῦ πατριάρχου, τὰ μοναστήρια Πέτρου ἄρτι τρέψον. Νικᾷ ἡ πίστις τοῦ βασιλέως, ὀρθόδοξον βασιλέα, τίνα φοβεῖσαι; Πέτρος μοναστήρια διατί ἔχει; πάντας τοὺς αἱρετικοὺς ἐκεῖ ἔχει. Σευῆρον καὶ Πέτρον καὶ Ζωόραν ἄρτι ἀναθεμάτισον· ἡ Τριὰς τοὺς τρεῖς ἀναθεματίζει· ἀνάθεμα Σευήρῳ καὶ Πέτρῳ καὶ Ζωόρᾳ. Σευῆρον τὸν Μανιχαῖον ἄρτι ἀναθεμάτισον· πολλὰ τὰ ἔτη τοῦ πατριάρχου, τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Χριστοῦ ἄρτι ἀναθεμάτισον, τοὺς αἱρετικοὺς ἄρτι ἀναθεμάτισον, τοὺς ἀναθεματισθέντας ἄρτι ἀναθεμάτισον· νικᾷ ἡ πίστις τῶν Χριστιανῶν (1) ».

Τὸ σπουδαιότερον χαρακτηριστικὸν τῆς συνόδου ταύτης εἶναι ὅτι αὕτη ἐπροκλήθη συνεπείᾳ ἐπανειλημμένων ἄκτων τῶν δήμων οὐ μόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων ἐπαρχιῶν, ὡς τῆς Τύρου καὶ Ἀπαμείας· τὰ ἄκτα ταῦτα δὲν ἐψάλησαν ὡς συνήθως ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ, ἀλλ' ἐν αὐταῖς ταῖς ἐκκλησίαις μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ ἁγίου Εὐαγγελίου,

(1) Mansi, τόμ. VII, σελ. 967-970.

ἀντίγραφα δὲ αὐτῶν ὑπεβλήθησαν εἰς τὴν σύνοδον ὑπ' αὐτῶν τῶν πατριαρχῶν καὶ τῶν ἀρχιεπισκόπων· πρὸς τοὺς δήμους τῆς Ἀπαμείας μάλιστα ἑνοῦνται καὶ χοροὶ κληρικῶν· γεγονότα ἀποδεικνύοντα ὅτι ἡ τότε ἐκκλησία μετεχειρίσθη τὸ θέατρον πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ πρὸς τοὺς αἱρετικοὺς ἀγῶνος. Τῶν περιέργων τούτων μνημείων παρατίθημι τὰς περιεργοτέρας περικοπάς.

Ἄκτα τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει δήμων.

« Ἐν τῷ γενέσθαι αὐτὸν (τὸν πατριάρχην Ἰωάννην) σὺν τῷ εὐαγεῖ κλήρῳ περὶ τὸν ἄμβωνα φωναὶ γεγόνασιν ἀπὸ τοῦ λαοῦ λέγουσαι « Πολλὰ τὰ ἔτη τοῦ πατριάρχου, πολλὰ τὰ ἔτη τοῦ βασιλέως, πολλὰ τὰ ἔτη τῆς Αὐγούστης, πολλὰ τὰ ἔτη τοῦ πατριάρχου! ἀκοινώνητοι διατὶ μένομεν; ἐπὶ τοσαῦτα ἔτη διατὶ οὐ κοινωνοῦμεν; ἐκ τῶν χειρῶν σου κοινωνῆσαι θέλομεν· ἐέ;, ἄνελθε εἰς τὸν ἄμβωνα· ἐέ;, πεῖσον τὸν λαόν σου. Διὰ πολλῶν ἐτῶν κοινωνῆσαι θέλομεν, ὀρθόδοξος εἶ, τίνα φοβεῖσαι; ἄξιε τῆς Τριάδος.

« Πολλὰ τὰ ἔτη τοῦ βασιλέως, πολλὰ τὰ ἔτη τῆς Αὐγούστης. Σευῆρον τὸν Μανιχαῖον ἔξω βάλε· ὁ μὴ λαλῶν Μανιχαῖός ἐστιν· ἀνασκαφῇ ὀστᾶ τῶν Μανιχαίων· τὴν ἁγίαν σύνοδον ἄρτι κήρυξον. Πολλὰ τὰ ἔτη τοῦ βασιλέως· πολλὰ τὰ ἔτη τοῦ πατριάρχου· ἄξιε τῆς Τριάδος, ἡ ἁγία σύνοδος ἄρτι κηρυχθήτω· ἄξιε τῆς Τριάδος, ἡ ἁγία Μαρία Θεοτόκος ἐστίν· ἄξιε τοῦ θεοῦ, ἡ ἁγία Μαρία Θεοτόκος ἐστίν· ἡ ἁγία σύνοδος τοῦτο εἶπεν· ὁ μὴ λαλῶν Μανιχαῖός ἐστίν. Νικᾷ ἡ πίστις τῆς Τριάδος, νικᾷ ἡ πίστις τῶν ὀρθοδόξων· τὴν ἁγίαν σύνοδον ἄρτι κήρυξον· ὀρθόδοξος βασιλεύει, τίνα φοβεῖσαι; Νικᾷ ἡ πίστις τοῦ βασιλέως. Νικᾷ ἡ πίστις τῆς Αὐγούστης, τοῦ νέου Κωνσταντίνου πολλὰ τὰ ἔτη, τῆς νέας Ἑλένης πολλὰ τὰ ἔτη· πολλὰ

τὰ ἔτη τοῦ πατριάρχου· ἄξιε τῆς Τριάδος. Ἰουστῖνε Αὔγουστε tu vincas· τοῦ νέου Κωνσταντίνου πολλὰ τὰ ἔτη. Ἰουστῖνε Αὔγουστε tu vincas, τὴν σύνοδον Χαλκηδόνος ἄρτι κήρυξον. Ἰουστῖνος βασιλεύει, τίνα φοβεῖσαι; Σευῆρον τὸν Μανιχαῖον ἔξω βάλε, τὴν σύνοδον Χαλκηδόνος ἄρτι κήρυξον· ὁ μὴ ἀναθεματίζων Σευῆρον Μανιχαῖός ἐστιν· ἀνάθεμα Σευήρῳ τῷ Μανιχαίῳ· ὁ μὴ λαλῶν Μανιχαῖός ἐστιν· ἔξω βάλε Σευῆρον, τὸν νέον Ἰούδαν ἔξω βάλε· τὴν ἁγίαν σύνοδον ἄρτι κήρυξον Ἐές, μαρτύρομαι, ἢ κηρύσσεις, [ἢ] ἐξέρχῃ.

« Πίστις ἐστιν, οὐκ ἔνι θεωρεῖν· ἀδελφοὶ χριστιανοὶ (1), μία ψυχή, Ἰουστῖνε Αὔγουστε, tu vincas· εἰ φιλεῖς τὴν πίστιν, Σευῆρον ἀναθεμάτισον· ἐές, μαρτύρομαι, ἐές, σύρω σε, ἐές, τὰς θύρας κλείω· ὁ μὴ λαλῶν Μανιχαῖός ἐστι· μαρτύρομαί σε, οὐδὲν παρ' ἐμέ· ὀρθόδοξος βασιλεύει, τίνα φοβεῖσαι; τοῦ ὀρθοδόξου βασιλέως πολλὰ τὰ ἔτη. Σευῆρον τὸν ἐπίβουλον τῆς Τριάδος ἔξω βάλε, τὸν νέον Ἰούδαν ἔξω βάλε· ὁ μὴ λαλῶν Μανιχαῖός ἐστιν· ἐές, σύναξον τῇ συνόδῳ, ἐές, ἄρτι κήρυξον, μὰ τὸ Εὐαγγέλιον οὐδὲν παρ' ἐμέ, ἐές, μαρτύρομαι, πολλὰ τὰ ἔτη τοῦ βασιλέως, τοῦ νέου Κωνσταντίνου πολλὰ τὰ ἔτη, τοῦ ὀρθοδόξου βασιλέως πολλὰ τὰ ἔτη, τῆς νέας Ἑλένης πολλὰ τὰ ἔτη. Σευῆρον ἔξω βάλε, τὸν νέον Ἰούδαν ἔξω βάλε, τὸν ἐπίβουλον τῆς Τριάδος ἔξω βάλε, πολλὰ τὰ ἔτη τοῦ βασιλέως· ἀδελφοὶ χριστιανοί, μία ψυχή· πίστις ἐστίν, οὐκ ἔνι ἁπλῶς· ἡ ἁγία Μαρία Θεοτόκος ἐστιν· ταῦτα καὶ ἡ σύνοδος εἶπε (2) ».

---

(1) Πιθανῶς φωναὶ τῶν κρακτῶν προσκαλούντων τοὺς δήμους εἰς πλειότερον τόνον.

(2) Mansi, VIII, 1058-1059.

Ἄκτα τῶν ἐν Τύρῳ δήμων.

« Ἐν μηνὶ κατὰ Τυρίους Λώῳ, εἰκάδι ὀγδόῃ, ἤτοι Σεπτεμβρίου ἑξκαιδεκάτῃ, αὖται (1). Τοῦ Αὐγούστου πολλὰ τὰ ἔτη· τῆς συγκλήτου πολλὰ τὰ ἔτη· Ἐπιφανίου τοῦ πατριάρχου πολλὰ τὰ ἔτη· τῶν ἐπάρχων πολλὰ τὰ ἔτη· Ἰωάννου Κόμητος πολλὰ τὰ ἔτη· Ἐπιφανίου τοῦ πατριάρχου πολλὰ τὰ ἔτη. Εἷς Θεὸς ὁ τοῦτο ποιήσας, ὁ μέγας Θεὸς τοῦτο παράσχοι, εἷς Θεός, ἴδε πίστις, εἷς Θεός, μία πίστις, εἰς εἰρήνην τῶν ἐκκλησιῶν, εἰς εἰρήνην τῶν ὀρθοδόξων. Ἰωάννου πατριάρχου πολλὰ τὰ ἔτη· Ἐπιφανίου ὀρθοδόξου πολλὰ τὰ ἔτη· ἃ ἐποίησεν ἡ σύνοδος καὶ σὺ ποίησον, ἃ ἐποίησεν ἡ σύνοδος ταῦτα ποίησον. Ἰωάννου ὀρθοδόξου πολλὰ τὰ ἔτη εἰς αἰῶνας τὸ βασίλειον τοῦτο· νικᾷ ἡ πίστις τοῦ Αὐγούστου, ἐκ Θεοῦ τὸ βασίλειον τοῦτο, νέου Κωνσταντίνου πολλὰ τὰ ἔτη, ὀρθοδόξου πατρὸς πολλὰ τὰ ἔτη· ὁ μὴ λαλῶν οὐκ ἔνι πιστός· ἃ ἐποίησεν ἡ σύνοδος, ἔμβα ποίησον· ἃ πέπραχεν ἡ ἁγία τοῦ θεοῦ σύνοδος, ἔμβα ποίησον· νικᾷ ἡ πίστις τοῦ Αὐγούστου, εἰς αἰῶνας τὸ βασίλειον τοῦτο. Βιταλιανοῦ πατρικίου πολλὰ τὰ ἔτη, Βιταλιανοῦ ὀρθοδόξου πολλὰ τὰ ἔτη· Ἐπιφανίου ὀρθοδόξου πολλὰ τὰ ἔτη· ἔμβα ἀναθεμάτισον καθὼς καὶ οἱ πατέρες, ἔμβα ἀναθεμάτισον καθὼς καὶ ἡ σύνοδος, ἔμβα ἀναθεμάτισον Σευῆρον καὶ τὸν Μανδρίτην, ἔμβα ἀναθεμάτισον Σευῆρον καὶ Ἰωάννην (2) ».

---

(1) Ἡ λέξις πιθανῶς μὲν νὰ ἔχῃ καλῶς σημαίνουσα αὖται αἱ φωναί, πιθανώτερον ὅμως ὅτι διεφθάρη τὸ ἄκτα εἰς αὖται.
(2) Mansi, VIII, 1083.

Ἄκτα τῶν ἐν Ἀπαμείᾳ δήμων καὶ κληρικῶν.

« Τοῦ Βασιλέως πολλὰ τὰ ἔτη· τῶν ἐπάρχων πολλὰ τὰ ἔτη· τοῦ μαγίστρου πολλὰ τὰ ἔτη· τῆς συγκλήτου πολλὰ τὰ ἔτη· πολλὰ τὰ ἔτη Πρόβου καὶ Ὑπατίου· τοὺς ἀντάρτας ἔξω βάλε, τοὺς φαγόντας τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἔξω βάλε· ὅλα τὰ ἐκκλησιαστικὰ Σευῆρος καὶ Πέτρος ἔφαγον· ὅλα εἰς ἔρανον ἔδωκαν· τὸν βλασφημήσαντα τὸν σταυρὸν ἔξω βάλε. Ποῦ τὰ κτήματα τῆς ἐκκλησίας; ὅλα γυναῖκες ἔλαβον, ὅλα ἡ Πτεροβόλος ἔλαβε· τοὺς ἀξίους τοῦ ἀναθέματος τῷ ἀναθέματι· ἆρον βίαν τῆς ἐκκλησίας, ὅλας τὰς ἐκκλησίας ἐπραίδευσαν, εἰς ἔρανον ὅλα ἔδωκαν. Πιστοῦ βασιλέως πολλὰ τὰ ἔτη· Βιταλιανοῦ στρατηλάτου πολλὰ τὰ ἔτη· μίαν ἐρώτησιν ταῖς κανονικαῖς· νικᾷ ἡ πίστις τῶν ὀρθοδόξων, ὀρθοδόξων ἐπισκόπων πολλὰ τὰ ἔτη· Εὐτυχιανοῦ τοῦ κόμητος πολλὰ τὰ ἔτη· ἀναπαυθῇ τὰ ὀστέα τοῦ πατρός σου. Ὅλα τὰ ἐκκλησιαστικὰ αἱ γυναῖκες ἔλαβον· ταῦτα ἀκτᾳ τῷ βασιλεῖ· τὰ ὀστέα Δόμνου ἐπώλησαν· ἀποσχίσαντας κληρικοὺς ἔξω βάλε· τὰ κτήματα Δόμνου ἐπώλησαν· οἱ φαγόντες τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἀπέσχισαν· μαρτύρομαί σε ἐγὼ αὐτοὺς καίω· ὅλα τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἐπώλησαν· ἔλθῃ ἡ Πτεροβόλος καὶ αὐτὴ λέγῃ· τοὺς ἀντάρτας τοῦ βασιλέως γνώρισον, μάθωμεν τὰ χαμαιπάτια τίνος εἰσι· πατήτια ἐν τῷ ἐπισκοπείῳ πῶς εὑρέθη; ἐμίανε τὰ θυσιαστήρια, ἐμίανε τὸ φωτιστήριον, μάθωμεν τὰ πατήτια ποῦ εἰσιν; ἡμάτωσαν τὰ θυσιαστήρια. Σευῆρον καὶ Πέτρον τῷ πυρί. Πρόβου καὶ Ὑπατίου πολλὰ τὰ ἔτη· ἄξιος Πρόβος τοῦ βασιλέως, ἄξιος Ὑπάτιος τοῦ βασιλέως· πατρικίου τοῦ μαγίστρου πολλὰ τὰ ἔτη (1) ».

---

(1) Mansi, VIII, σελ. 1119.

Ὅτι τὰ ἄκτα ταῦτα ἐψάλλοντο ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ὑπὸ τῶν εἰς χοροὺς διῃρημένων δήμων πληροφορούμεθα ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἐγγράφου τοῦ πατριάρχου Ἰωάννου τοῦ Καππαδόκου, ὅστις διαβιβάζων αὐτὰ εἰς τὴν σύνοδον ἐπιφέρει ὅτι πολὺ μετὰ τὸ πέρας αὐτῶν οἱ δῆμοι ἐξηκολούθουν ψάλλοντες καὶ ῥητὰ ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου ἀντιφωνητικῶς (1). Θεωρῶν περιττὸν νὰ σημειώσω ὅτι αἱ ἐκφωνήσεις τῶν δημοτικῶν καὶ συνοδικῶν ἄκτων ἐπεκράτησαν ἐν τῷ Ἱπποδρόμῳ ἀναλλοίωτοι σχεδὸν μέχρις αὐτῆς τῆς ὑπὸ τῶν Λατίνων ἁλώσεως τοῦ Βυζαντίου, θέλω παραθέσει δύο τοιαῦτα ἀποδεικνύοντα ὅτι καὶ αὐτὰ τὰ ἐπὶ τῇ ἀναρρήσει τῶν βασιλέων ἔμειναν ἐπὶ τοσαύτας ἑκατονταετηρίδας τὰ αὐτά. Ἀποθανόντος τοῦ Μαρκιανοῦ διεδέχθη αὐτὸν ὁ Λέων Α (457)· ὁ πατριάρχης Ἀνατόλιος, αὐτὸς ὁ ποιήσας τὰ ἐν τῇ Ὀκτωήχῳ Στιχηρά, μετὰ τῆς συγκλήτου, οἱ στρατηγοὶ μετὰ τοῦ στρατοῦ καὶ οἱ δῆμοι μετὰ τοῦ λαοῦ ἐλθόντες εἰς τὸν λεγόμενον Κάμπον ἀνηγόρευσαν τὸν βασιλέα, πάντες κράζοντες οὕτω. « Εἰσάκουσον ὁ Θεός, σὲ παρακαλοῦμεν, Λέοντι ζωή. Εἰσάκουσον ὁ Θεός, Λέων βασιλεύσει. Θεὲ φιλάνθρωπε, Λέοντα βασιλέα τὸ πρᾶγμα τὸ δημόσιον αἰτεῖ, ὁ στρατὸς Λέοντα βασιλέα αἰτεῖ. Λέοντα οἱ νόμοι ἐκδέχονται. Λέοντα τὸ παλάτιον ἐκδέχεται· αὗται εὐχαὶ τοῦ παλατίου· αὗται ἐντεύξεις τοῦ στρατοπέδου· αὗται εὐχαὶ τῆς συγκλήτου· αὗται εὐχαὶ τοῦ λαοῦ. Λέοντα ὁ κόσμος ἀναμένει· Λέοντα ὁ στρατὸς ἐκδέχεται· τὸ κοινὸν καλόν, Λέων βασιλεύσει » (2). Ἀλλ' αἱ φωναὶ αὗται ἦσαν τὰ ἄκτα τῶν δή-

---

(1) « Ἐπὶ πολλὴν δὲ ὥραν ἀντιφωνούντων ἑκατέρων τῶν μερῶν, οἱ ψάλται ἐπετράπησαν ἀνελθόντες εἰπεῖν τὸν Τρισάγιον, καὶ αὐτῶν ἀρξαμένων πᾶς ὁ λαὸς ἐπαύσατο ». Mansi, VIII, σελ. 1066.

(2) Constantinus Porphyrogeniti de Cerimoniis I, κεφ. 91.

μων ἐν ἀναρρήσει παντὸς βασιλέως, ὡς πληροφορούμεθα ἐκ τῶν ἑξῆς ἐκφωνήσεων πρὸς Νικηφόρον τὸν Φωκᾶν ἀναγορευθέντα ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ πέντε μετὰ τὸν Λέοντα τοῦτον ἑκατονταετηρίδας (963): « Νικηφόρον βασιλέα τὸ πρᾶγμα τὸ δημόσιον αἰτεῖ. Νικηφόρον οἱ νόμοι ἐκδέχονται. Νικηφόρον τὸ παλάτιον ἐκδέχεται· αὗται εὐχαὶ τοῦ παλατίου· αὗται ἐντεύξεις τοῦ στρατοπέδου· αὗται εὐχαὶ τῆς συγκλήτου· αὗται εὐχαὶ τοῦ λαοῦ. Νικηφόρον ὁ κόσμος ἀναμένει. Νικηφόρον ὁ στρατὸς ἐκδέχεται· τὸ κοινὸν ἀγαθόν. Νικηφόρος βασιλεύσει » (1).

Ἐν τῇ ἀναγορεύσει μάλιστα τοῦ Ἀναστασίου (491) οἱ δῆμοι ἀκτολογοῦσι διὰ τῶν αὐτῶν φωνῶν τὰς ὁποίας ἠκούσαμεν ἀπὸ τοῦ στόματος τῶν συνοδικῶν πατέρων· ὡς δὲ οὗτοι εὐφημοῦντες διακόπτουσι τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ βασιλικοῦ διαγγέλματος, οὕτω καὶ αἱ τοῦ ἱπποδρόμου φατρίαι ποιοῦσιν, ὡς δηλοῦται ἐκ τῶν ἑξῆς: « Καὶ ὡς ἔστη ἡ Αὐγούστα καὶ ἐφάνη τῷ δήμῳ, πάντες ἔκραξαν « Ἀριάδνη Αὐγούστα, σὺ νικᾷς· εὐσεβῆ, Κύριε, ζωὴν αὐτῇ... Πολλὰ τὰ ἔτη τῆς Αὐγούστης, ὀρθόδοξον βασιλέα τῇ οἰκουμένῃ ». Ἡ δὲ Αὐγούστα προσεφώνησεν αὐτοῖς διὰ λιβελλησίων ἐξ αὐτῶν τῶν βάθρων « Ἡ ὑμετέρα γενναιότης τὰ πρέποντα καὶ νῦν τῇ καθοσιώσει συνήθως ἐπεδείξατο... » Παρὰ πάντων ἐβοήθη « Ἡμεῖς δοῦλοι τῆς Αὐγούστης· εὐσεβῆ, κύριε, ζωὴν αὐτῇ· πολλὰ τὰ ἔτη τῆς Αὐγούστης. Ἀριάδνη Αὐγούστα σὺ νικᾷς. Ῥωμαίων βασιλέα τῇ οἰκουμένῃ » ! Ἀπόκρισις « Ὅτι καὶ πρὸ τῶν ὑμετέρων αἰτήσεων ἐκελεύσαμεν τοῖς ἐνδοξοτάτοις ἄρχουσι... » Ὑπὸ πάντων ἐκράγη « Πολλὰ τὰ ἔτη τῆς Αὐγούστης! Ἀριάδνη Αὐγούστα σὺ νικᾷς... » Ἀπόκρισις « ὥστε δὲ καθαρὰν καὶ τῷ δεσπότῃ θεῷ ἀρέσκουσαν τὴν κρίσιν γενέσθαι... » ὑ-

---

1) Ὁ αὐτός, Ι, κεφ. 96 (ἐν τέλει).

πὸ πάντων ἐκράγη... «Πολλὰ τὰ ἔτη τῆς Αὐγούστης! ἔξω βάλε τὸν κλέπτην ἔπαρχον τῇ πόλει· πολλὰ τὰ ἔτη τῆς βασιλίσσης! Κύριε, ζωὴν αὐτῇ... Τὸ βασίλειον σόν ἐστιν, Ἀριάδνη Αὐγούστα, Σὺ νικᾷς» Μετὰ τοῦτο ἀναγινώσκεται οὕτω ἡ προσφώνησις τοῦ ὑπὸ τῆς Ἀριάδνης ἐκλεχθέντος Ἀναστασίου «ἐπειδὴ τοίνυν ἐμέ... ἡ γαληνοτάτη Ἀριάδνη Αὐγούστα...» ὑπὸ πάντων ἐκράγη «Κύριε ἐλέησον· υἱὲ Θεοῦ, σὺ αὐτὸς ἐλέησον. Ἀναστάσιε Αὔγουστε τούμβηκας (tu vincas)· εὐσεβῆ βασιλέα ὁ Θεὸς φυλάξοι... —Ὁπόσον μοι βάρος ὑπὸ τῆς κοινῆς πάντων σωτηρίας ἐπετέθη, οὐκ ἀγνοῶ.—Ἄξιε τῆς βασιλείας, ἄξιε τῆς Τριάδος, ἄξιε τῆς πόλεως· τοὺς δηλάτορας ἔξω βάλε.—Ἀλλὰ τὸν Θεὸν τὸν παντοκράτορα δυσωπῶ...—Ὡς ἔζησας, οὕτω βασίλευσον, εὐσεβῶς ἔζησας, εὐσεβῶς βασίλευσον. Ἀριάδνη σὺ νικᾷς. Πολλὰ τὰ ἔτη τῆς Αὐγούστης.—Ὑπὲρ τῆς ἑορτῆς τῆς εὐτυχοῦς ἡμῶν βασιλείας. ...— Χριστιανὸν βασιλέα ὁ Θεὸς διαφυλάξοι· αὗται κοιναὶ εὐχαί, αὗται εὐχαὶ τῆς οἰκουμένης... Ἀναστάσιε Αὔγουστε σὺ νικᾷς, Ἀριάδνη Αὐγούστα σὺ νικᾷς» (1).

Τὸ ἐπὶ τῇ ἀναρρήσει τοῦ Ἀναστασίου ἀνωτέρω συνοψισθὲν ἄκτον εἶναι πολὺ περίεργον διά τε τὴν ἔκτασιν αὐτοῦ καὶ πρὸ πάντων διότι βλέπομεν τοὺς ἀκτολογοῦντας δήμους λησμονοῦντας τοὺς πρὸ τοῦ Ἀναστασίου βασιλεύσαντας Λέοντα καὶ Ζήνωνα (457—491), καὶ εὐχομένους νὰ ὁμοιάσῃ ὁ νέος βασιλεὺς πρὸς τὸν Μαρκιανόν: «ὡς Μαρκιανὸς οὕτω βασίλευσον». Οἱ δῆμοι εἶχον βεβαίως δίκαιά τινα παράπονα πρὸς τὴν μνήμην τοῦ καταργήσαντος τὰς θεωρικὰς ὑπατείας Μαρκιανοῦ, πρὸς τὸν ὁποῖον μάλιστα καὶ σκληρῶς προσηνέχθησαν, διότι μία διαδήλωσις τῶν Πρασίνων ἐγένετο ἡ αἰτία τοῦ

---

(1) Πορφυρογέννητος, Α, κεφ. 92.

θανάτου αὐτοῦ (1)· ἀναλογιζόμενοι ὅμως ὁπόσα κακὰ ἐπροξένησαν οἱ ἄξεστοι διάδοχοι αὐτοῦ, Λέων καὶ Ζήνων, δὲν ἠδύναντο ἢ ν' ἀναπολῶσι μετὰ συγκινήσεως τὴν εὐτυχῆ βασιλείαν τοῦ ἀγαθοῦ Μαρκιανοῦ.

Ὁ βασιλεὺς Λέων Α' φέρει δύο ἀσυμβίβαστα ἐπώνυμα « Μακέλλης καὶ Μέγας », ἀποδεικνύοντα ὅτι δύο ἐναντίαι περὶ αὐτοῦ ἐπεκράτησαν ἰδέας· βλέποντες ἕνα σύγχρονον μοναχὸν πρῶτον ἀποδίδοντα εἰς αὐτὸν τὸ ἐπώνυμον « Μέγας » (2), δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι διὰ τοῦ πρώτου ἠθέλησαν νὰ ἐξευτελίσωσι τὴν μνήμην αὐτοῦ οἱ δῆμοι, οἵτινες καὶ ἐν τῇ ἀναγορεύσει τοῦ Ἀναστασίου οὔτε κἂν τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἠθέλησαν ν' ἀναφέρωσι.

Ἡ ἐκκλησία καὶ οἱ δῆμοι εἶχον βεβαίως σπουδαίας ἀφορμὰς ὅπως εὐλογήσωσι καὶ καταρασθῶσι τὴν μνήμην αὐτοῦ.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μαρκιανοῦ τὸ κόμμα τῶν Ἀρειανῶν τοσοῦτον ἴσχυεν ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὥστε ἂν μὴ οἱ δῆμοι καὶ ἡ σύγκλητος ἀπετροπιάζοντο τὴν καταγωγὴν τῶν ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ κόμματος τούτου Γότθων στρατηλατῶν, Ἄσπαρος καὶ Ἀρδαβουρίου, ἡ ὀρθοδοξία ἤθελε διατρέξει τὸν αὐτὸν κίνδυνον ὃν καὶ ἐπὶ Κωνσταντίου καὶ Οὐάλεντος, ἀφοῦ μάλιστα καὶ ἕτερος τῶν ἐχθρῶν αὐτῆς, ὁ ἑλληνισμός, δὲν εἶχεν ἔτι καταβληθῇ. Ἐν αὐτοῖς τοῖς προαστείοις τῆς Κωνσταντινου-

---

(1) Ὁ Μαρκιανὸς συμπαθῶν πρὸς τοὺς Βενέτους παρηγκώνισε τὴν ἀντίπαλον μερίδα, ἀπαγορεύσας εἰς τοὺς Πρασίνους νὰ κατατάττωνται καὶ ἐν τῷ στρατῷ· ἕνεκα τούτου ἐγένοντο σφοδραὶ ἐν τῷ Ἱπποδρόμῳ διαδηλώσεις, ἐξ ὧν ταραχθεὶς ὁ βασιλεὺς προσεβλήθη τοὺς πόδας καὶ ἀπεβίωσε. Χρονικὸν Πασχάλιον σελ. 592, καὶ Μαλάλας, σελ. 368, ἐκδ. Βόννης.

(2) Βίος τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου τοῦ διὰ Χριστὸν Σαλοῦ (Acta Sanctorum, Maius VI, ἐν ἀρχῇ παραρτήματος).

πόλεως ἐθυσιάζοντο δημοσίᾳ παρθένοι εἰς ἐξευμενισμὸν τοῦ ἐν τῇ γεφύρᾳ τοῦ Ἁγίου Μάμαντος ἐνδιαιτωμένου δράκοντος (1), τινὲς τῶν ζωγράφων ἐτόλμων νὰ εἰκονίζωσι τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν τῇ μορφῇ τοῦ Διὸς (2), τὰ θέατρα καὶ ὁ ἱππόδρομος ἔμενον ἔτι πιστὰ εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Διονύσου, ἀφοῦ ὁ πατριάρχης Ἀνατόλιος δὲν ἐτόλμησε ν' ἀναγορεύσῃ ἐν αὐτοῖς τὸν ἐκλεκτὸν αὐτοῦ Λέοντα. Ὁ ὑποψήφιος τῆς ἐκκλησίας περιζωσθεὶς τὴν ἀρχὴν ἐφιλοτιμήθη νὰ δειχθῇ ἀντάξιος τῶν περὶ αὐτοῦ ἐλπίδων· οἱ προὔχοντες τῶν Ἀρειανῶν δι' ἀπάτης ἐσφάγησαν, εἰς δὲ τοὺς διασωθέντας ἀπηγορεύθη ἡ ἐν τῇ πρωτευούσῃ διαμονή· πυρκαϊαὶ ἀποτεφροῦσι τὰς ἑλληνικὰς βιβλιοθήκας, οἱ δὲ πρεσβεύοντες τὴν ἑλληνικὴν θρησκείαν ὑπάλληλοι καθαιροῦνται τῶν ἀξιωμάτων καὶ συρόμενοι εἰς τὰ δικαστήρια ἀναγκάζονται νὰ ὁμολογήσωσι τὸν χριστιανισμὸν καὶ περιβληθῶσι τὸ μοναχικὸν τριβώνιον. Δρακόντειοι νόμοι ἐξεδόθησαν οὐ μόνον κατὰ τῶν πρεσβευόντων, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν ἁπλῶς ἀνεχομένων τὴν ἑλληνικὴν θρησκείαν· τῶν πλουσίων ἐδημεύετο ἡ περιουσία, τῶν πτωχῶν τὰ σώματα παρεδίδοντο εἰς τὰς βασάνους (3). Οἱ διωγμοὶ οὗτοι βεβαίως πολὺ ἐπηρέασαν τὸν ἱππόδρομον καὶ τὰ θέατρα, ἔκτοτε δὲ πιθανῶς αἱ φατρίαι τῶν Πρασίνων καὶ Βενέτων συνδεθεῖσαι διὰ μυστηριώδους δεσμοῦ ἀνέπτυξαν τὴν φοβερὰν ἐκείνην κατὰ τῆς βασιλείας πάλην, ὑπὲρ ἧς ἔπεσαν τοσαῦται μυριάδες

---

(1) «Ἐκεῖσε οὖν διὰ τὸ οἴεσθαι δράκοντα κατοικεῖν, ἐν τῇ γεφύρᾳ δηλονότι, παρθένους καὶ θυσίας προσέφερον· ταῦτα δὲ Ζήνων κατέστρεψε». Γλυκᾶς σελ. 492, ἐκδ. Βόννης.

(2) «Ζωγράφου τινός, τὸν Σωτῆρα γράψαι τολμήσαντος καθ' ὁμοιότητα τοῦ Διός, ἐξηράνθη ἡ χείρ». Θεοφάνης 5955.

(3) E. Castel, Histoire dela destruction du Paganisme en Orient. Paris 1850, σελ. 240.

θυμάτων· ἀλλὰ περὶ τοῦ μεγάλου τούτου ἐπεισοδίου τῆς Βυζαντινῆς ἱστορίας προσεχῶς.

Τοῦ πρὸς τοὺς θυμελικοὺς μίσους τοῦ Λέοντος ἡ ἱστορία ἀναγράφει ἓν καὶ μόνον ἐπεισόδιον, τὸ ἑξῆς. Οἱ παλαιοὶ ἐκκλησιαστικοὶ πατέρες ἐπανειλημμένως ἀπήτησαν τὴν ἀργίαν τῶν θεάτρων ἐν πάσῃ Κυριακῇ καὶ ἄλλῃ χριστιανικῇ ἑορτῇ· ἡ ἐν Καρθαγένῃ μάλιστα σύνοδος δι' ἰδίου κανόνος ἀπήτησε τοῦτο ἀπὸ τῶν υἱῶν τοῦ Θεοδοσίου (1). Ὁ Θεοδόσιος Β' διέταξε τὴν τοιαύτην ἀργίαν, ἀλλ' ἡ διάταξις αὐτοῦ μὴ περιβεβλημένη τὸ κῦρος τῆς ἀπαιτουμένης αὐστηρότητος δὲν ἐφηρμόσθη· ὁ Λέων κατὰ γράμμα ἐκπληρῶν τὴν ἐκκλησιαστικὴν εὐχὴν ἀπηγόρευσεν αὐστηρῶς οὐ μόνον τὰ θέατρα ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν μουσικήν (2).

Ἐν ἐλλείψει ἄλλων ἱστορικῶν τεκμηρίων, περίεργον ἁγιογραφικὸν μνημεῖον τῆς περιόδου ταύτης ἀρκεῖ ν' ἀποδείξῃ ὁποῖον κατὰ τῶν θεάτρων τραῦμα κατήνεγκεν ὁ διωγμὸς οὗτος. Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Λέοντος τούτου ἤκμασεν ὁ πο-

---

(1) « Περὶ θεωριῶν ἵνα ἐν τῇ Κυριακῇ καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς τῶν ἁγίων ἑορταῖς μηδαμῶς ἐπιτελῶνται· κἀκεῖνο ἔτι μὴν δεῖ αἰτῆσαι, ἵνα τὰ θεώρια τῶν θεατρικῶν παιγνίων ἐν τῇ Κυριακῇ καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς φαιδραῖς τῆς τῶν Χριστιανῶν πίστεως ἡμέραις κωλύωνται· μάλιστα ὅτι ἐν τῇ ὀγδοάδι τοῦ ἁγίου Πάσχα οἱ ὄχλοι μᾶλλον εἰς τὸ ἱπποδρόμιον ἤπερ εἰς τὴν ἐκκλησίαν συνέρχονται, ὀφείλει μετενεχθῆναι τὰς ὡρισμένας αὐτῶν ἡμέρας, ὅτε ἀπαντήσῃ, καὶ μὴ ὀφείλειν τινὰ τῶν Χριστιανῶν πρὸς τὰ θεώρια ταῦτα ἀναγκάζεσθαι ». Κανὼν 64.

(2) « Οὗτος ὁ μέγας Λέων ἐκέλευσε τὰς Κυριακὰς ἀπράκτους εἶναι, καὶ μήτε ἱππικὸν τελεῖσθαι, μήτε μουσικὰ ἤχεῖν ὄργανα, ἀλλὰ πάντας τοῖς θείοις ἐνασχολεῖσθαι ναοῖς ». Γλυκᾶς, σελ. 489· παραβ. Μαλάλαν σελ. 371, καὶ Θεόδωρον Ἀναγνώστην φύλ. 350 (ἐν Scriptores Historiae Ecclesiae, ἐκδ. Ροβέρτου Στεφάνου), ὡς καὶ Χρονικὸν Πασχάλιον σελ. 596, ἐκδ. Βόννης.

λυθρύλητος ἅγιος Ἀνδρέας ὁ διὰ Χριστὸν Σαλός, τὸ δὲ συναξάριον αὐτοῦ συγγραφὲν ὑπὸ συγχρόνου μαθητοῦ αὐτοῦ εν τῇ τότε λαλουμένῃ γλώσσῃ εἶναι πολλοῦ λόγον ἄξιον. Κατὰ τὸν βιογράφον τοῦτον τὰ θέατρα σχολάζουσιν, οἱ θεωρικοὶ ἀνδριάντες μεταβάλλονται εἰς δαίμονας ἐνοχλοῦντας τοὺς ἀγαθοὺς χριστιανούς· ἡ δυστυχὴς μιμάς, ἀποβληθεῖσα πιθανῶς τοῦ θεάτρου, μετέρχεται τὴν κοινὴν ἑταίραν, τὸ δὲ ὄνομα αὐτῆς πρῶτον ἤδη ἐκπίπτει ἐν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ εἰς τὴν σημασίαν ποταπῆς πόρνης καὶ αἰσχροῦ καταγωγίου (1)· ἀλλὰ

---

(1) « Ἐν μιᾷ δὲ ἡμερῶν πλησίον τῶν μιμαρίων, ἤτοι τῶν πορνικῶν καταγωγίων, ὡς ἐν παρόδῳ παίζοντος, μία τις τῶν πορνῶν αὐτὸν θεασαμένη, δραξαμένη τοῦ εὐτελοῦς αὐτοῦ μαλοτίσκου, ὃ περιεβέβλητο, ἔσυρεν αὐτὸν ἔνδον· ὁ δέ, ὄντως ἀδάμας καὶ ἐμπαίκτης τοῦ Σατανᾶ, ἠκολούθησεν αὐτῇ· εἰσελθὼν δὲ αὐτοῦ ἐν τῷ καταγωγίῳ, ἐπισυνάζονται αὐτῷ καὶ αἱ λοιπαὶ πόρναι καὶ γελοιωδῶς ἠρώτων αὐτόν, πῶς τοῦτο ἔπαθεν; » σελ. 14· κατωτέρω λέγει τὰς πόρνας ἁπλῶς μιμάδας, ἀντὶ δὲ τοῦ πολλάκις μνημονευομένου μιμάρια, γράφει ἐνίοτε καὶ πορνοκαπηλεῖα, σελ. 65. Acta Sanctorum Maius, τόμ. VI· παράβ. καὶ σημείωσιν ἐν σελ. ιγ'. Παρὰ τῷ αὐτῷ μιμολογῶ σημαίνει ὑβρίζω « μηδὲν τῷ δικαίῳ διδόντες, ἀλλὰ μᾶλλον κόσσους κατὰ τοῦ αὐχένος μιμολογούμενοι ἔτυπτον » σελ. 12. Βλέπε καὶ τὰς περὶ συντελείας τοῦ κόσμου, ἅμα τὰ θέατρα ἐκ νέου ἀνοιχθῶσι, προφητείας τοῦ ἁγίου τούτου πρὸς τὸν φίλον αὐτοῦ Ἐπιφάνιον τὸν ἐπὶ Ἰουστίνου πατριαρχεύσαντα (αὐτόθι).

Ὡς προερρέθη, αἱ Βυζαντιναὶ μιμάδες δὲν ἀπήλαυον καλῆς φήμης, οὐδέποτε ὅμως περιῆλθον εἰς τοσαύτην ἀτίμωσιν. Ἡ ἐν γένει κακὴ αὐτῶν ὑπόληψις ὀφείλεται εἰς τὸ εὐπροσήγορον καὶ προσηνὲς πρὸς τοὺς γινώσκοντας αὐτάς, ὡς λέγει ὁ Ζωναρᾶς « ἀδιαφόρως ζῶσαι καὶ ἀναιδῶς προσομιλοῦσαι τοῖς ἐντυγχάνουσιν, οὐδὲ πιστεύονται σωφρονεῖν ». Ἑρμηνεία εἰς τὸν 18 κανόνα τῶν Ἀποστόλων. Πολλαὶ τούτων εἶχον καὶ ἐρωμένους, ὡς καὶ αἱ νῦν σκηνικαί, τοὺς ἐκ τῶν πολιτῶν ἰσχύοντας καὶ πλουσίους ἐπ' ἐλπίδι προστασίας, ἢ καὶ γάμου· νυμφευόμεναι ὅμως

καὶ αἱ μουσικαὶ λέξεις ἐκπίπτουσιν εἰς εὐτελεῖς σημασίας· ἐξηχῶ καὶ ἐξήχησιν ἔγραφον οἱ μὲν ἀρχαῖοι ἐπὶ μουσικῆς παρατονίας καὶ κακοφωνίας, οἱ δὲ χριστιανικοὶ πατέρες ἐν τῇ

μετέβαλλον ἐντελῶς βίον, ὡς δηλοῦται ἐκ τῆς ἑξῆς ἐπιστολῆς τοῦ ἐν τῇ Ε' ἑκατονταετηρίδι ἀκμάσαντος 'Αρισταινέτου, ὅστις πλάττει τὴν σκηνικὴν Εὐφρόνιον ἐπισκεπτομένην παλαιὰν νενυμφευμένην συνάδελφον καὶ γράφουσαν τὰ ἑξῆς πρὸς τὴν ὁμότεχνον Θελξινόην. « Μελισσάριον τὴν 'Αγλαΐδος, νὴ τὴν Ἥραν, εὐμενέσιν ὀφθαλμοῖς, εἴπερ ποτέ, καὶ νῦν οἶδεν ἡ Τύχη· καὶ τῆς σκηνῆς ἀπαλλαγεῖσα παγκάλλως ἐπὶ τὸ σεμνὸν μετήλλαχε προσηγορίαν ἅμα καὶ σχῆμα· ἐγὼ δὲ (ἀλλὰ φθόνος ἐκποδὼν εἴη τῆς ἐλευθερίας!) ἐγὼ δ' οὖν τὸν πάντα δουλεύσω χρόνον ἀτόποις τε θεάτροις καὶ ἀγνώμοσιν ἐρασταῖς. Αὕτη μουσουργὸς ἦν, ὑπὸ μητέρι πενιχρᾷ τὰ πρῶτα πονήρως τρεφομένη· προϊοῦσα δὲ πασῶν γέγονεν εὐμουσοτέρα τῶν ὁμοτέχνων, καὶ θαρσαλέως ἐχρῆτο τῇ τέχνῃ, ἅτε λοιπὸν θεάτρου μεστὴ γεγονυῖα. Πρότερον μὲν γάρ, ὡς εἰκὸς ἐγελᾶτο, εἶτα λαμπρῶς ἐθαυμάζετο, τὰ δ' οὖν τελευταῖα καὶ δεινῶς ἐφθονεῖτο. Οὐ πώποτε γάρ, κατὰ μνήμην ἐμήν, ἐκβέβηκε τῆς σκηνῆς· κἀκ τῆς τέχνης, οἷα φιλεῖ, κοσμηθεῖσα τὴν ὄψιν ἐδόκει βελτίων, καὶ τοὺς ἐραστὰς εἶχε θερμοτέρους, εἶτα καὶ πλείους φιλοτιμότερόν τε χαριζομένους, διὰ κλέος τῆς ἐπιστήμης... 'Εκπλήττομαι, νὴ τὼ Θεώ, πῶς ἀθρόως ἅπαντα μεταβέβληκεν ἡ γυνή· καὶ πάρεστι θαυμάζειν ἐκείνης βλέμμα προσηνές, μέτριον ἦθος, μειδίαμα σεμνόν, κόμην ἀφελῶς πεπλοκισμένην, καλύπτραν ἀπ' αὐτῆς εὖ μάλα σεμνήν, βραχυλογίαν ἐν ἠρεμαίᾳ φωνῇ. Εἶδον καὶ ἀμφιδέας καὶ περισκελίδας, οὐ τὰς περιέργους ἐκείνας, ὦ φίλη, ἀλλ' ἔργον ὄντως ἐλευθερίᾳ πρεπῶδες· τοιοῦτον αὐτῇ καὶ περιαυχένιον καὶ τὸν ἄλλον κόσμον ἴδοι τις ἄν· προϊοῦσάν τε φασι νεύειν τε κάτω καὶ τεταγμένα βαδίζειν· σχῆμα δὲ συμπρέπον τῇ σωφροσύνῃ... Ἄπιθι τοίνυν, Θελξινόη, καὶ σὺ παρ' ἐκείνην· μεταμφιασαμένη μέντοι κοσμίως ἡμιφάριον ἁλουργές· φυλάττου δέ, γλυκυτάτη, μὴ μεταξὺ παρελκομένη τῇ συνηθείᾳ Μελισσάριον τὴν νῦν Πυθιάδα προσείπῃς· ὃ μικροῦ πέπονθα, νὴ τὴν Διώνην, εἰ μὴ Γλυκέρα παροῦσα λάθρα με ταχὺ διένυξε τῷ ἀγκῶνι ». 'Αρισταινέτου ἐπιστολαὶ ἐκδ. Boissonade, σελ. 89-94.

σημασίᾳ τοῦ ἀγγέλλω, ψάλλω, κηρύττω· ἐν τῷ βίῳ ὅμως τοῦ ἁγίου τούτου Ἀνδρέου συνεχῶς ἀπαντῶσιν αἱ λέξεις ἔξηχος καὶ ἐξηχία ἐν τῇ καθαρᾷ πάντοτε σημασίᾳ τοῦ δαιμονιώδους ἀνθρώπου καὶ τῆς παραφροσύνης (1).

Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὑποτίθεται, ὅτι τὰ θέατρα διελύθησαν, οἱ δὲ σκηνικοὶ ὑπεχρεώθησαν νὰ κερδήσωσι τὸν ἄρτον αὐτῶν δι' ἐπονειδίστου ἱδρῶτος· εἴς τινας τούτων πιθανῶς ἐπετράπη νὰ μετέλθωσι τὸ προγεγραμμένον αὐτῶν ἐπάγγελμα εἰς ἄλλας χώρας· διὰ τὸν λόγον τοῦτον βλέπομεν δύο περιωνύμους ὀρχηστάς, τὸν Καράμαλλον καὶ τὸν Φαβάτον, φιλοξενουμένους ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Ρώμης Ἀνθεμίου, περὶ τῆς ὀρθοδοξίας τοῦ ὁποίου πολλὰς εἶχεν ὑπονοίας ἡ ἐκκλησία (2). Ὁ Γαλάτης Σιδώνιος Ἀπολλινάριος γνωρίσας τούτους ἐν Ρώμῃ ἐγκωμιάζει διὰ τῶν ἑξῆς στίχων:

Coram te Caràmalus, aut Phabaton
clausis faucibus et loquente gestu,
nutu, crure, genu, manu, rotatu
toto in schemate vel semel latebit (3).

Ὁ ὀρχηστὴς Καράμαλλος, οὕτως ἐπονομαζόμενος ἀπὸ τῆς μακρᾶς καὶ μελαίνης αὐτοῦ κόμης, ἔφερε καὶ ἄλλο ἑλληνικώτερον ὄνομα, Αὐτοκύων, καὶ ἦν Ἀλεξανδρεὺς τὴν πατρίδα· ἔξοχος τεχνίτης τῆς Πυλαδείου ὀρχήσεως ἀπέκτησεν ἐν μικρῷ μεγάλην φήμην πλὴν τῆς Δύσεως ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἰδίως,

---

(1) «Ποῦ εἶχεν σαλὸς καὶ ἔξηχος διατρίβειν εἰ μὴ ἐν τῇ ἐξηχίᾳ καὶ ἐμπαιζοσύναις αὐτοῦ;» σελ. 17· «ὡς ὁρῶ καὶ ὑμεῖς ἐξηχότεροι αὐτοῦ τυγχάνετε»· σελ. 15, παράβ. καὶ σελ. 14.

(2) Φωτίου βιβλιοθήκη, κώδηξ 242, σελ. 345, ἔκδ. Bekker.

(3) Apollinaris Sidonii Carmen XXIII, στ. 268-270.

ἔνθα πιθανῶς ἐπὶ πολὺ μετῆλθεν τὸ ὀρχηστικὸν αὐτοῦ ἐπάγγελμα ὡς κωμοδρόμος ὡς ἔλεγον οἱ Βυζαντινοὶ (comédien ambulant)· οἱ συμπατριῶται τοῦ κομψοῦ ἐπιστολογράφου Ἀρισταινέτου καλῶς γινώσκοντες αὐτόν, ἐθεώρουν ὡς τὸν τελειότατον τύπον τῆς παντομιμικῆς ὀρχήσεως, ἀφοῦ συνίστων τὴν τέχνην τοῦ Καραμάλλου καὶ εἰς αὐτὰς τὰς μᾶλλον περιφήμους ὀρχηστρίδας αὐτῶν· ὁ προρρηθεὶς Ἀρισταίνετος πλάττει ἐπιστολὴν εὐγενοῦς Ρωμαίου ἱππέως, τοῦ Σπευσίππου, ὅστις ἔνθους ἐκ τῆς ἐπιτυχίας τῆς ὡραίας ὀρχηστρίδος Παναρέτης θεωρεῖ ταύτην ἀληθῆ μαθήτριαν τοῦ ἀπαραμίλλου ὀρχηστοῦ. Κατὰ τὸν Σιδώνιον ὀρχούμενος ὁ Καράμαλλος « ἐλάλει διὰ τῶν κινήσεων τῶν χειρῶν, τῆς κεφαλῆς, τῶν γονάτων καὶ τῶν κνημῶν κάλλιον ἢ διὰ τοῦ κεκλεισμένου στόματος αὐτοῦ »ʼ. Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Ἀρισταινέτου συμπληροῦσα τὴν περιγραφήν, χορηγεῖ ἡμῖν ἰδέαν περὶ τῆς τότε ὀρχήσεως καὶ ἰδίως τῆς παντομιμικῆς χειρονομίας, ἥτις ἦν πιθανῶς ἀπαράλλακτος πρὸς τὴν τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, ἀφοῦ ἀμφότεραι ἐν τῇ αὐτῇ σχολῇ ἐμορφώθησαν, φέρουσαι κατὰ περίεργον σύμπτωσιν καὶ τὰ αὐτὰ διακριτικὰ ἐπίθετα, διότι ἐν ᾧ ὁ Ἀρισταίνετος ἀποκαλεῖ ταύτην « πολύσχημον » καὶ « πολύτροπον » οἱ Βυζαντινοὶ ὠνόμαζον τὴν ἐκκλησιαστικὴν χειρονομίαν, ὡς προεσημειώθη, πολύτεχνον κίνησιν (1).

Ἡ πρὸς τὴν Παναρέτην ἐπιστολὴ τοῦ Σπευσίππου ἔχει οὕτω.

« Πάλαι μέν μοι προδιέγραψε τὴν σὴν χάριν ἡ φήμη, πάντων ἀνὰ στόμα ταύτην φερόντων, νῦν δὲ παρέστησε πρῶτον· ἢ καὶ πλέον ἄγαμαί σου τοῦ κάλλους, ὅσῳ γε μᾶλλον ἢ κατὰ φήμην ὁρῶ. Τίς οὐ τεθαύμακεν ὀρχουμένην; τίς ἰδὼν οὐκ ἠράσθη; Πολύμνιαν, Ἀφροδίτην ἔχουσιν οἱ θεοί· ἐκείνας ἡμῖν,

(1) Βλέπε σελ. σι'.

ὡς ἐφικτὸν ὑποκρίνῃ παρ' αὐτῶν κοσμουμένη. Ὀνομάσω ῥήτορα; προσείπω ζωγράφον; καὶ πράγματα γράφεις καὶ λόγους παντοδαποὺς ὑποφαίνεις. Καὶ φύσεως ἁπάσης ἐναργὴς ὑπάρχεις εἰκών, ἀντὶ χρημάτων καὶ γλώττης χειρὶ πολυσχήμῳ καὶ ποικίλοις ἤθεσι κεχρημένη· καὶ οἷά τις Φάριος Πρωτεὺς ἄλλοτε πρὸς ἄλλα μεταβεβλῆσθαι δοκεῖς πρὸς τὴν εὔμουσον τῶν ὑπορχημάτων ᾠδήν. Ὁ δὲ δῆμος ἀνέστηκέ τε ὀρθὸς ὑπὸ θαύματος, καὶ φωνὰς ἀμοιβαίας ἀφίησιν ἐμμελῶς, καὶ τὼ χεῖρε κινεῖ καὶ τὴν ἐσθῆτα σοβεῖ· ἔπειτα, συγκαθήμενοι, διηγεῖται καθ' ἕκαστον ἄλλος ἄλλῳ κινήματα πολυτρόπου σιγῆς, καὶ πᾶς θεατὴς ὑφ' ἡδονῆς χειρονόμος εἶναι πειρᾶται. Ἕνα δὲ μόνον προσφυῶς μιμουμένη τὸν Καράμαλλον τὸν πάνυ, ἁπάντων ἔχεις τὴν μίμησιν ἀκριβῆ. Ὅθεν οὐκ ἀνάξιον οὐδὲ τὸν εὖ μάλα σπουδαῖον παραπολαύειν τῆς σῆς θυμηδίας· ἀνάπαυλα γὰρ τῆς σπουδῆς ἐνίοτε γίνεται ἡ παιδιά. Πολλὰς τοίνυν, ἅτε ταχὺς τῆς πολιτείας ἱππεύς, διελήλυθα πόλεις, καὶ πρός γε τῇ νέᾳ, τὴν πρεσβυτέραν ἱστόρηκα Ῥώμην, καὶ τοιαύτην ἐν οὐδετέρᾳ τεθέαμαι. Εὐδαίμονες οὖν οἱ Παναρέτην εὐτυχοῦντες οὕτως ὑπερφέρουσαν καὶ τέχνῃ καὶ κάλλει » (1).

Ἡ φιλοξενία τοῦ Καραμάλλου ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Ἀνθεμίου καὶ τὰ ὑπὲρ τῶν ὀρχηστῶν ἐγκώμια τοῦ Σιδωνίου ἀποδεικνύουσιν ὅτι ἐν Ῥώμῃ ἐγένετό τις ἀπόπειρα πρὸς ἀνάστασιν τῆς πρὸ πολλοῦ καταπεσούσης ἐθνικῆς σκηνῆς (2) διὰ τῆς περιθάλψεως τῶν ἐκ Βυζαντίου φυγάδων.

Ὡς προερρέθη, τὸ θέατρον ἦν ὁ μόνος ἀντιπρόσωπος τοῦ

---

(1) Ἀρισταινέτου ἐπιστολαί, σελ. 114.

(2) Περὶ τῆς ἐν τέλει τῆς Δ' ἑκατονταετηρίδος ἐξευτελίσεως τοῦ Ρωμαϊκοῦ θεάτρου (theatrale vilitate) βλ. Ammiani Marcellini, lib. XXVIII, 4, (ἐν τέλει).

παλαιοῦ βίου, ἂν δὲ κατώρθωσε νὰ ἐπιζήσῃ ἐπὶ τοσοῦτον, τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὴν ἐπιμονὴν τῶν τεχνιτῶν (artistes) καὶ εἰς τὴν πρὸς αὐτοὺς συμπάθειαν τῆς κοινωνίας, ἥτις καὶ θέλουσα δὲν ἠδύνατο ν' ἀπαρνηθῇ τοσοῦτον ἀποτόμως τὰς σκηνικὰς καὶ μουσικὰς παραδόσεις μιᾶς χιλιετηρίδος. Τὰ ἐκ τῆς ἐκκλησίας λιποτακτοῦντα τοῦ Χρυσοστόμου ἀκροατήρια ἐπίστευον εἰλικρινῶς εἰς τὸν χριστιανισμόν, συρρέοντα δὲ εἰς τὰ θέατρα ἐνόμιζον ὅτι ἀπελάμβανον χριστιανικῆς καὶ οὐχὶ ἐθνικῆς διασκεδάσεως. Ἐκτὸς τοῦ θεάτρου ὁ ἁπλούστερος τῶν ἀνθρώπων ἐθεώρει ἑαυτὸν ἀνώτερον τοῦ κοινωνικῶς ἐξηυτελισμένου μίμου, ἐπὶ τῆς σκηνῆς ὅμως ἐχειροκρότει τοῦτον, καὶ τῷ ἀνήγειρεν ἀνδριάντας, διότι ἐν τῇ στιγμῇ ἐκείνῃ ἐλησμονοῦντο κοινωνικαὶ καὶ θρησκευτικαὶ διακρίσεις, καὶ ἡ καρδία παρεδίδετο ἕρμαιον τῆς ἰδιοτροπίας τοῦ μίμου, γελῶσα ἢ κλαίουσα κατὰ τὴν θέλησιν αὐτοῦ.

Ἐπιμένοντες οἱ Πατέρες εἰς τὸν κατὰ τοῦ θεάτρου πόλεμον προέβλεπον ἄλλους κινδύνους, τῶν ὁποίων ὁ ὄχλος δὲν ἠδύνατο τοσοῦτον εὐκόλως ν' ἀντιληφθῇ. Τὴν ἐκκλησίαν ἐσκανδάλιζε καὶ ἡ μουσικὴ καὶ τὰ ἐνδύματα καὶ αὐτὴ ἡ κόμη τῶν μίμων, τοὺς ὁποίους δὲν ἐμίσει ὡς ἀνθρώπους, ἀλλ' ὡς ὄργανα τοῦ μεγάλου ἐχθροῦ, ὅστις ὑπὸ τοσαῦτα ἀλλεπάλληλα κτυπήματα ἐπέζη ἔτι, ἄμορφος μὲν καὶ ἐλεεινός, ἀλλ' ὁπωσδήποτε διατηρῶν ἔτι τὴν παλαιὰν θέσιν, ὡς τὰ ὑπὸ τῆς χριστιανικῆς σφύρας ἠκρωτηριασμένα ἀγάλματα ἐκφράζουσιν ἔτι τὸ μυστήριον τῆς παλαιᾶς ζωῆς. Ὁ Χρυσόστομος ἀνακράξας ἐν στιγμῇ παραφορᾶς « Ἐρρέτω ἡ σκηνή, μακάριοι οἱ ἀγνοοῦντες τὸ θέατρον βάρβαροι! » ὑπεννόει ὅτι ὁ χριστιανὸς ἦν ἀδύνατον πλέον νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν παλαιὰν ζωήν, ἐπομένως ἔπρεπε νὰ ἐκλείψῃ καὶ τὸ ἐλάχιστον μορμολύκειον τὸ δυνάμενον νὰ διαταράξῃ τὴν ἁρμονίαν τοῦ διὰ τοσούτων αἱμάτων καὶ ἀγώνων καταρτισθέντος χριστιανικοῦ οἰκοδομήματος.

Διάφορα ἁπλοϊκὰ διηγήματα τῆς περιόδου ταύτης ἀποδεικνύουσιν ὅτι, μεθ' ὅλην τὴν παντοδυναμίαν αὐτῆς, ἡ ἐκκλησία ἐταράσσετο ὑπὸ φοβεροῦ ἐφιάλτου. Ὡς προερρέθη, εἷς ζωγράφος εἰκόνισε τὸν Χριστὸν μετὰ μακρᾶς κόμης ἐν ὁμοιότητι τοῦ Διός· ἡ ἐναγὴς χεὶρ ἐξηράνθη, καὶ μόλις διὰ τῶν εὐχῶν τοῦ πατριάρχου Γενναδίου ἐθεραπεύθη· ἀλλὰ τὴν αὐτὴν νύκτα τοῦ θαύματος ὁ Γεννάδιος « εὐχόμενος ἐντὸς τοῦ θυσιαστηρίου εἶδε φάντασμα δαίμονος κράζοντος αὐτῷ, ὅτι αὐτοῦ μὲν ζῶντος ἐνδίδωσι, μετὰ δὲ θάνατον αὐτοῦ κρατήσει πάντως τῆς ἐκκλησίας » (1). Ὁ προρρηθεὶς βιογράφος τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου προλέγει εἰς τὸν μαθητὴν αὐτοῦ καὶ ὑποψήφιον πατριάρχην Ἐπιφάνιον ὅτι καὶ ὁ διάδοχος τοῦ μεγάλου Λέοντος (ὁ Ζήνων) θὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν κατὰ τοῦ θεάτρου πόλεμον (2), μετὰ τοῦτον ὅμως θὰ βασιλεύσῃ μία Ἀντίχριστος, Μόνδιον καλουμένη, ἥτις θὰ ταράξῃ καὶ πάλιν τὴν ἐκκλησίαν διὰ τῶν θεάτρων καὶ τῶν πορνικῶν ᾀσμάτων (3)· ὁ ἅγιος ἀληθῶς ἐπροφήτευσε, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ὁ Ἀντίχριστος διάδοχος τοῦ Ζήνωνος ἀντὶ γυναικὸς ἦν ἀνὴρ καὶ ὠνομάζετο Ἀναστάσιος.

Τὸ θαῦμα τῆς ἀποξηράνσεως τῆς χειρὸς τοῦ ζωγράφου καὶ ἡ ἔκτοτε ἀναφαινομένη παράδοξος παράδοσις περὶ τῆς οὐλοτρίχου καὶ κεκαρμένης κεφαλῆς τοῦ Χριστοῦ, ὑποδεικνύουσιν ἴσως καὶ ἕτερον κατὰ τῆς σκηνῆς μέτρον· ὡς θέλομεν ἴδει, διακριτικώτατον σύμβολον τῶν σκηνικῶν ἦν ἡ διατήρησις μακρᾶς κό-

---

(1) Θεοφάνης, 5955.

(2) « Καὶ αὐτὸς φοβήσει μεγάλως τὴν πόλιν, καὶ οὐκ ἔστιν ὁ λυρίζων, ἢ κιθαρίζων, ἢ ὁ τραγῳδῶν, ἤ τις αἰσχρὸν πρᾶγμα ἐργαζόμενος· πάντας γὰρ τούτους μισήσει καὶ ἐξολοθρεύσει τῆς πόλεως Κυρίου, καὶ ἔσται πολλὴ χαρὰ τότε καὶ ἀγαλλίασις », σελ. 97.

(3) Βλέπε σημείωσιν σελ. ιβ', ἔνθα διορθούσθω τὸ IV, εἰς VI.

μης εἰς μνήμην τοῦ προστάτου αὐτῶν, τοῦ ἀκερσεκόμου, ἢ ἀβροκόμου Διονύσου· διὰ τὸν λόγον τοῦτον ἐλέγοντο καὶ ἁπλῶς ἔμμαλοι, ἐκ δὲ τοῦ χρώματος τῆς κόμης αὐτῶν, Καράμαλλοι, Χρυσόμαλλοι· πλὴν τῶν περὶ Διόνυσον τεχνιτῶν, καὶ τὰ σωματεῖα τῶν καλλιτεχνῶν, ὡς οἱ ζωγράφοι, καὶ αὐταὶ αἱ τοῦ ἱπποδρόμου φατρίαι ἔτρεφον τὰς κόμας.

Μισοῦσα ἡ ἐκκλησία τὸ θέατρον εἶχεν εὐλόγους καὶ προφανεῖς ἀφορμάς· ἅπαξ συνδεθεῖσα πρὸς αὐτὸ ἐπὶ τῷ σκοπῷ τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου, εἶδε μετ' ἐκπλήξεως τὰ θλιβερὰ ἐπ' αὐτῆς ἀποτελέσματα τοῦ φοβεροῦ τούτου δαίμονος, ὅστις ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς φιλίας εἰσελθὼν ἐν τοῖς ναοῖς καὶ ἐν αὐτῇ τῇ συνόδῳ ἐξεβάκχευσε πλὴν τῶν μοναχῶν καὶ αὐτοὺς τοὺς συνοδικοὺς πατέρας· πρὸς ἀπαλλαγὴν τῶν βακχικῶν ἄκτων ἐδέησε νὰ παρέλθωσι πολλαὶ ἑκατονταετηρίδες, ἀφοῦ καὶ αὐτὰ τὰ πρακτικὰ τῆς τελευταίας κατὰ τῶν εἰκονομάχων συνόδου βρίθουσι τοιούτων θεατρικῶν εὐφημιῶν, τὰς ὁποίας μετὰ τῶν φατριῶν τοῦ ἱπποδρόμου ψάλλουσιν ἅπαντες οἱ συνοδικοὶ ἐνηχοῦντος αὐτοῦ τοῦ πατριάρχου.

Κατενεγκοῦσα ἡ ἐκκλησία τὸ μέγα κατὰ τοῦ θεάτρου τραῦμα διὰ τῆς στιβαρᾶς χειρὸς τοῦ Λέοντος καὶ τοῦ Ζήνωνος ἐνόμισεν ὅτι διὰ παντὸς πλέον διέλυσε καὶ τὸ τελευταῖον προπύργιον ἐν ᾧ εἶχε περιχαρακωθῇ ὁ ἀπαντόχεν διωχθεὶς ἐχθρός· ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ἐπείσθη ὅτι ἡ πανήγυρισις τοῦ τελικοῦ κατὰ τοῦ θεάτρου θριάμβου ἔπρεπε ν' ἀναβληθῇ ἐπὶ πολλὰς ἔτι γενεάς· αὐτὸς μάλιστα ὁ διωγμὸς τῶν σκηνικῶν πιθανῶς συνετέλεσεν εἰς ταχεῖαν ἔκρηξιν τοῦ πρὸ πολλοῦ ἑτοιμαζομένου ὑπὸ τῶν ἐθνικῶν ἀγῶνος.

Ἐν Ρώμῃ ἐβασίλευεν ὁ Ἀνθέμιος, ἀναγνωρίζων μὲν ἐπισήμως τὸν Λέοντα ὡς προστάτην, ἐνδομύχως ὅμως ἀποστρεφόμενος αὐτόν, ὡς ἐπείσακτον, ἀφοῦ ὁ Ἀνθέμιος ἀνῆγε τὸ γένος πρὸς αὐτὸν τὸν τελευταῖον τοῦ ἐθνισμοῦ ἀντιπρόσωπον,

τὸν Ἰουλιανόν. Ἐν ᾧ ὁ Λέων ἀπηνῶς κατεδίωκε τοὺς ἐθνικοὺς καὶ ἔσφαζε τοὺς Ἀρειανούς, προτρέπων μάλιστα καὶ τὸν Ἀνθέμιον νὰ μιμηθῇ αὐτὸν εἰς ἔργον τόσον θεάρεστον, οὗτος ὠνειρεύετο τὴν ἀνάστασιν τοῦ ἐθνισμοῦ, ἂν δὲ πιστεύσωμεν τὸν νεοπλατωνικὸν Δαμάσκιον, προέβη μάλιστα καὶ εἰς πραγματοποίησιν τοῦ ὀνείρου (1). Ἐν ᾧ ὁ Ζήνων συνεπλήρου τὸ ἔργον τοῦ Λέοντος, ὁ Λεόντιος καὶ ὁ Ἴλλος περιστοιχούμενοι ὑπὸ τῶν νεοπλατωνικῶν συνεμερίζοντο τὰ ὄνειρα τοῦ Ἀνθεμίου (2). Εἰς τὸ πρόγραμμα τῶν ὀνειροπόλων τούτων βεβαίως συμπεριελαμβάνετο καὶ ἡ ἀνύψωσις τῆς σκηνῆς, ἀφοῦ βλέπομεν τὸν μὲν πρῶτον περιθάλποντα τοὺς ἐκ Βυζαντίου σκηνικούς, τὸν δὲ δεύτερον ἀναζητοῦντα τούτους ὅπως ἀνανεώσῃ τὸ ἄθλιον τοῦ ἱπποδρόμου προσωπικόν, καὶ πρὸ πάντων τοὺς λεγομένους ἐμμάλους.

Ὡς γνωστόν, Δίων ὁ Χρυσόστομος συνέγραψεν ἐγκώμιον τῆς κόμης (3), ἐν ᾧ διὰ πολλῶν ἐπιχειρημάτων προσεπάθει ν' ἀποδείξῃ ὅτι οἱ ἀρχαῖοι ἔτρεφον κόμην εἰς δήλωσιν εὐγενείας καὶ ἀνδρείας, καὶ ὅτι ὁ Ὅμηρος εἰπὼν τοὺς Εὐβοεῖς μόνους τῶν Ἑλλήνων «ὄπισθεν κομῶντας» ἠθέλησε νὰ ἐξυβρίσῃ αὐτούς (4). Γνωστὸν ὅτι εἰς τὸν Δίωνα ἀπήντησεν ὁ Συνέσιος

(1) Φωτίου Βιβλιοθήκη, σελ. 343, ἐκδ. Bekker.

(2) Αὐτόθι.

(3) Ὁ ἀπολεσθεὶς οὗτος λόγος γινώσκεται ἐκ τῶν παρὰ Συνεσίῳ περικοπῶν.

(4) «Ὅτι μόνους αὐτοὺς τῶν Ἑλλήνων περιέκειρεν, αἴσχιστα κομᾶν ὄπισθεν φήσας, ὥσπερ οἱ νῦν τοὺς παῖδας τοὺς ἁπαλούς». Δίωνος Χρυσοστόμου λόγος Β', σελ. 22, ἐκδ. Lud. Dindorfii, τόμ. Α.

Πιθανῶς ἐκ τοῦ ἐθίμου τούτου προῆλθον τὰ τῶν ἀρχαίων κουρίδιη, κούρη, κόρη, καὶ κοῦρος· εἰς τὸ τελευταῖον ὁ λαὸς προσθέσας τὴν συλλαβὴν ἀγ, ἐσχημάτισεν ἄγκουρος, ὡς ἐκ τοῦ κινάρα, ἀγ-

γράψας Φαλάκρας ἐγκώμιον· ἐξ ἄλλων λόγων τοῦ τελευταίου τούτου μανθάνομεν ὅτι οἱ τότε ξανθοὶ Σκῦθαι ἐκόμων Εὐβοϊκῶς (1), ἤτοι κείροντες τὸ ἔμπροσθεν τῆς κόμης μέρος καὶ διατηροῦντες μόνον τὸ ὄπισθεν αὐτῆς· ἐξ ἑτέρου συγγραφέως, Θεοδώρου τοῦ Μοψουεστίας, πληροφορούμεθα ὅτι τὸ ἔθος τῆς τοιαύτης κουρᾶς ἐπεκράτει καὶ παρὰ τοῖς Σαρακηνοῖς (2)· κατὰ δὲ τὸν Θεοφάνην, οἱ ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ ἐπισκεφθέντες τὴν Κωνσταντινούπολιν πρέσβεις τῶν Ἀβάρων ἔφερον κόμας ἀπαραλλάκτους ὡς οἱ νῦν Κινέζοι (3). Πι-

---

κινάρα. Οἱ Κρῆτες, ὡς δηλοῦται ἐκ τοῦ νῦν ἐκδιδομένου Γύπαρι ἔλεγον ἄγκουρον τὸν νεανίσκον, ἐν ᾧ ὁ ἄλλος ἑλληνικὸς λαός, ἀποβαλὼν τὸ κ, λέγει ἄγουρον καὶ ἀγόρι. Οἱ Λομβαρδοβενετοὶ λέγουσιν ὁμοίως tosa (κεκαρμένην) τὴν κόρην, καὶ toso (κοῦρον), τὸν νεανίσκον. Τοιαύτην βεβαίως ἀρχὴν ἔχει καὶ τὸ τῶν Κρητῶν καὶ Ζακυνθίων κουράδιον (ποίμνιον), ἀφοῦ καὶ οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγον ἀδιαφόρως θρέμματα, τὰ τέκνα καὶ τὰ ποίμνια. Ἐν παλαιῷ Αἰγυπτιακῷ παπύρῳ θρεπτάρια λέγονται τὰ τέκνα (Μεσ. Βιβλιοθήκη, VI, προλ. L.)

(1) «Τοὺς ξανθοὺς τούτους καὶ κομῶντας Εὐβοϊκῶς». Περὶ βασιλείας, κεφ. 15. Ἐπὶ Συνεσίου οἱ φαλακροὶ ἐλέγοντο Σελήνια, ἢ ὡς λέγει ὁ σημερινὸς λαὸς Φεγγάρια καὶ Φανάρια· «ἀλλ' ἀκούσαις ἂν ὑποκοριζομένων καὶ ἄντικρυς σελήνια καλούντων τοὺς φαλακρούς». Φαλάκρας ἐγκώμιον, 10.

(2) «Οἱ Σαρακηνοὶ τὴν κόμην κατὰ τὸ ὄπισθεν μέρος ἐῶντες μόνον ἀποκείρουται τὸ μέρος τὸ ἐπὶ τὸ μέτωπον, οἳ εἰσὶν οἱ νῦν λεγόμενοι Γεντίλιοι». Σημειώσεις εἰς Προκόπιον Ἀλεμαννοῦ, σελ. 373, ἐκδ. Βόννης· πιθανῶς ὅμως ὅτι Γεντίλιοι (ἐθνικοὶ) ἐννοοῦνται μόνον οἱ Σκῦθαι.

(3) «Εἶχον τὰς κόμας ὄπισθεν μακρὰς πάνυ δεδεμένας πρανδίοις (ταινίαις) καὶ πεπλεγμένας, ἡ δὲ λοιπὴ φορεσία αὐτῶν ὁμοία τῶν λοιπῶν Οὔννων». Θεοφάνης, 6050. Ὁ Κόριππος παρομοιάζει τὴν κόμην τῶν Ἀβάρων πρὸς δύο μακρὰς ἐχίδνας (Colubri modis Avarum gens nexa capillis) Am. Thierry, Histoire d' Attila, Paris 1874, τόμ. I, σελ. 384, σημ.

θανῶς τὴν Ἀβαρικὴν ταύτην κουρὰν ζηλώσαντες ἔκτοτε καὶ αἱ τοῦ ἱπποδρόμου φατρίαι ἔτρεφον μόνον τὸ ὄπισθεν τῆς κόμης, ἀποτέμνοντες τὰ ἔμπροσθεν αὐτῆς μέχρι τῶν κροτάφων, καλοῦσαι τὸ ἔθιμον τοῦτο Οὐννικόν (1)· ὅτι δὲ τὸ ἔθιμον τοῦτο τῆς κουρᾶς τῶν δήμων εἰσήχθη ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ πληροφορούμεθα ἐκ τοῦ Προκοπίου ὀνομάζοντος « νεώτερον τρόπον τὴν εἰς τὴν κόμην μεταβολήν », καὶ ἐκ τοῦ ἀρχαιοτέρου Συνεσίου ἀποκαλοῦντος τοὺς ἐπ' αὐτοῦ δημεγέρτας « ἀκερσεκόμας » (2).

Ὡς οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες, οὕτω καὶ οἱ Βυζαντινοὶ μέχρις αὐτῆς τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων ἁλώσεως, περὶ πολλοῦ ἐποιοῦντο τὴν κόμην, θεωροῦντες τὴν ἀποκοπὴν αὐτῆς ὡς τὴν μεγίστην τῶν ἀτιμώσεων. Οἱ κακοῦργοι καὶ οἱ στασιασταὶ πομπευόμενοι ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ ὑφίσταντο τὴν τιμωρίαν τῆς κουρᾶς, ἤτοι τῆς ἀποκοπῆς τῆς κόμης διὰ ψαλίδος καὶ ἰδίᾳ τῆς καύσεως αὐτῆς διὰ πεπυρακτωμένου σιδήρου (3). Ὡς οἱ ἐπὶ Δίωνος φιλόκομοι ἐβοστρύχιζον τὴν μακρὰν αὐτῶν κόμην διὰ καλάμων (4), οὕτω καὶ οἱ ἐπὶ τῶν Παλαιολόγων ἐξηκολούθουν

---

(1) Προκόπιος, τόμ. III, σελ. 48, ἐκδ. Βόννης.

(2) « Τὸ πλῆθος ἑπόμενον τοὺς ἀκερσεκόμας καὶ πάντας τοὺς τολμῶντας περιττοὺς δή τινας ἥγηνται ». Ἐπιστολὴ πρὸς Παιόνιον, σελ. 310, ἐκδ. Πεταβίου.

(3) Du Cange Glossar. Graecitatis, (κουρεύω, κουρά).

(4) « Οὐκοῦν ἐπήει μοι τοὺς φιλοκόμους ἐπαινεῖν, οἳ φιλόκαλοι ὄντες καὶ τὰς κόμας περὶ πολλοῦ ποιούμενοι, ἐπιμελοῦνται οὐ ῥαθύμως, ἀλλὰ καὶ κάλαμόν τινα ἔχουσιν ἀεὶ ἐν αὐτῇ τῇ κόμῃ, ᾧ ξαίνουσιν αὐτὴν ὅταν σχολὴν ἄγωσιν· καὶ τοῦτο δὴ τὸ χαλεπώτατον, χαμαὶ κοιμώμενοι φυλάττουσιν, ὅπως μηδέποτε ἅψωνται τῆς γῆς, ὑπερείδοντες ὑπὸ τὴν κεφαλὴν μικρὸν ξύλον, ὅπως ἀπέχῃ τῆς γῆς ὡς πλεῖστον, καὶ μᾶλλον φροντίζουσι τοῦ καθαρὰν φέρειν τὴν κόμην, ἢ τοῦ ἡδέως καθεύδειν ». Δίων Χρυσόστομος παρὰ Συνεσίῳ, κεφ. γ'.

πράττοντες, πρὸς οὐδὲν λογιζόμενοι τὰ κατὰ τῆς κόμης ἀναθέματα τῶν συνόδων (1).

Ἡ ἐκκλησία μὴ ἀνεχομένη τὴν διατήρησιν τοιούτου ἑλληνικοῦ ἐθίμου σφοδρῶς προσέβαλλεν αὐτό· ἐπὶ τῷ σκοπῷ δὲ τούτῳ ἐπλάσθη ὑπὸ τῶν ἁπλοϊκωτέρων ἐν τῇ Ε' ἑκατονταετηρίδι καὶ ἡ γελοία παράδοσις ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς δὲν εἶχε κόμην, καὶ τοῦτο ὅπως παύσωσι πλέον οἱ ζωγράφοι ἐξεικονίζοντες τὸν Σωτῆρα ἐν ὁμοιότητι τοῦ ἀμβροσιοχαίτου Διός (2)· εὐτυχῶς ὅμως ἡ ἐκκλησία οὐδέποτε ἐπισημοποίησε

---

(1) « Οἱ μὲν οὖν θεῖοι πατέρες ἐκεῖνοι τοῦ δι' ἐμπλοκῆς εὐθετίζειν καὶ διασκευάζειν τὰς κόμας ἐμνήσθησαν· οὐδὲν γὰρ ἕτερον τότε περὶ τὴν κόμην τισίν, ὡς ἔοικε, περιείργαστο, οἷα νῦν τοῖς τριχοβάπταις καὶ τριχοπλάσταις περιεργάζεται, πᾶσαν σπουδὴν ποιουμένοις κομᾷν καὶ γυναικώδεις φέρειν βοστρύχους μέχρι ζωστῆρος καθιεμένους, εἰ δυνατόν· τοῦτο δὲ οὐκ ἐκ μόνου τοῦ μὴ κείρειν τὰς κόμας τὸ περιττὸν σφίσιν ἐπιτετήδευται, ἀλλὰ πρὸς τὸ μὴ σίδηρον ἀναβαίνειν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτῶν, καὶ ἅπασαν τὴν κόμην τρέφειν αὐτοῖς πεφυκὸς καὶ βαθεῖαν ποιεῖν περιείργασται· πλάττονταί τε σφίσιν αἱ κόμαι καλάμοις συνδούμεναι ἵν' αὐταῖς οὐλότης προσγένηται, καὶ βάπτονται δὲ ἵν' εἶεν ξανθαὶ καὶ χρυσίζουσαι· οἱ δὲ καὶ ὕδατος τὴν τρίχα τῆς κεφαλῆς ποιοῦντες διάβροχον, εἰληθερεῖσθαι ταύτην ἐν ἀκμῇ θέρους ἀνέχονται, ἵν' αὐτοῖς τὸ μέλαν μεταβληθείη τὸ τῶν τριχῶν· εἰσὶ δ' οἱ καὶ νόθους πλοκάμους περιτιθέασιν ἑαυτοῖς, τὴν ἐγγενῆ τε ξυμφυῆ ξυρώμενοι τρίχωσιν· καὶ ἡ μὲν κόμη οὕτω τοῖς πλείοσιν εὐθετίζεταί τε καὶ διεσκεύασται ». Βαλσαμῶνος ἑρμηνεία εἰς τὸν 96 κανόνα τῆς ἐν Τρούλλῳ συνόδου (ἐν Beveregii Pandectes Canonum, τόμ. I, σελ. 273). Ὁ ἐπὶ τῶν Παλαιολόγων ἀκμάσας Ματθαῖος ὁ Βλάσταρις ἀντιγράφων ἐν πολλοῖς τὸν Βαλσαμῶνα ἐπιλέγει « Τοῦτο γὰρ νῦν καὶ μάλιστα, ὥσπέρ τι νόσημα ἐπιδήμιον, τοῖς χριστωνύμοις ἐνέσκηψεν » · αὐτόθι, τόμ. II, σελ. 247.

(2) « Ἐπὶ Γενναδίου ἡ χεὶρ τοῦ ζωγράφου ἐξηράνθη, τοῦ ἐν τάξει Διὸς τὸν Σωτῆρα γράψαι τολμήσαντος, ὃν δι' εὐχῆς ἰάσατο Γεννάδιος· φησὶ δὲ ὁ ἱστορῶν ὅτι τὸ ἄλλο σχῆμα τοῦ Σωτῆρος, τὸ οὖλον καὶ ὀ-

τοιαύτην παράδοσιν περὶ τῆς κουρᾶς τοῦ Χριστοῦ, στερήσασα οὕτω τοὺς νῦν Ἰνδομανεῖς μεγάλου κατὰ τοῦ χριστιανισμοῦ ἐπιχειρήματος, διότι, ὡς γνωστόν, μόνος ὁ Βούδας ἐξεικονίζεται φέρων τοιαύτην κεφαλήν. Εἰς ἀντίκρουσιν πιθανῶς τῆς παραδόσεως ταύτης ἐπεννοήθησαν ὑπ' ἄλλων χριστιανῶν οἱ Ἀκερσεκόμαι Γαλιλαῖοι (1) καὶ ὁ Ἀκερσεκόμης ἅγιος Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος (2).

Ἡ ἐν Τρούλλῳ σύνοδος (691) θέλουσα νὰ ἐκριζώσῃ καὶ τὰ τελευταῖα τοῦ ἑλληνισμοῦ λείψανα ἀνεθεμάτισε πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τοὺς τρέφοντας κόμην νέους (3), καὶ διέταξεν ὅπως καὶ αὐτοὶ οἱ ἐρημῖται κείρωνται ὡς οἱ λοιποὶ μοναχοὶ (4). Οἱ εἰκονομάχοι ἀπ' ἐναντίας ἐδίωκον τοὺς κεκαρμένους μοναχούς, ἀναγκάζοντες τούτους νὰ τρέφωσι τὴν κόμην, ὡς οἱ λοιποὶ πολῖται (5).

λιγότριχον ὑπάρχει τὸ ἀληθέστερον». Νικηφόρου Ξανθοπούλου ἐκλογαὶ ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας Θεοδώρου Ἀναγνώστου (φύλ. 350 ἐν ἐκδόσει Ροβέρτου Στεφάνου).

(1) Νόννου παράφρασις τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου, Π, 11.

(2) Ψελλοῦ Κατηγορητήριον Κηρουλλαρίου «καὶ πρὸ πάντων ὁ Ἀκερσεκόμης (οὕτω τὸν Πρόδρομον λέγουσα) μετὰ τῆς ὀρείου δασύτητος καὶ τῆς τοῦ προσώπου τραχύτητος». Κῶδιξ Παρισίων 1182, φύλ. 132.

(3) Κανὼν 96.

(4) Κανὼν 42, ἐν ᾧ σημειοῖ ὁ Ζωναρᾶς «Ἦσαν γὰρ καὶ πάλαι τινὲς οἱ μέλανα περιβλήματα ἐνεδύοντο καὶ τὰς κόμας οὐκ ἔκειρον, ἀλλ' εἴων εἰς βοστρύχους αὐτὰς καθειμένας τοῖς στέρνοις αὐτῶν καὶ τοῖς ὤμοις περικεῖσθαι, καὶ οὕτω τὰς πόλεις περιέτρεχον καὶ λαϊκοῖς ἀνδράσι συνῆσαν καὶ γυναιξί, τὸ μοναχικὸν ἐπάγγελμα καθυβρίζοντες, τούτους προστάσσει ἡ σύνοδος αὕτη τὰς κόμας κείρεσθαι καὶ ἐν μοναστηρίοις εἰσάγεσθαι, ὥστε μοναχοῖς συνοικεῖν τε καὶ συνασκεῖν». Beveregius, Pandectes Canonum, I, σελ. 208.

(5) «Τὸ σεμνὸν μεταμφιεννύμενοι στόλισμα, κομῆται αὐτοὶ ἀντὶ κε-

Ἡ κόμη τῶν Βυζαντινῶν δὲν ἦν ὁμοιόμορφος, διότι ἄλλοι μὲν διετήρουν τὰ ἔμπροσθεν, ἄλλοι δὲ τὰ ὄπισθεν αὐτῆς. Εἰς τὴν πρώτην κατηγορίαν ὑπήγοντο, ὡς προερρέθη, οἱ δῆμοι, εἰς δὲ τὴν δευτέραν οἱ ἀνδριαντοποιοὶ καὶ οἱ ζωγράφοι. Ἐκ τοῦ Εὐαγρίου μανθάνομεν ὅτι οἱ τελευταῖοι ἔμπροσθεν κομῶντες ἐμιμοῦντο τὸν Καιρόν, οὕτω τότε ἐξεικονιζόμενον (1)· οἱ δῆμοι, ὡς προείπομεν, ἀρχῆθεν διετήρουν ἅπασαν τὴν κόμην, μόνον δὲ ἀπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ παρεδέχθησαν το βαρβαρικὸν ἔθιμον τοῦ κείρειν τὰ ἔμπροσθεν τῶν τριχῶν. Ἀφοῦ δὲ ἀκερσεκόμαι ἦσαν οἱ δῆμοι ἐπὶ Συνεσίου, πολλῷ μᾶλλον ἦσαν τοιοῦτοι οἱ πρὸς τούτους στενῶς συνδεδεμένοι σκηνικοί, φέροντες τὸ διακριτικὸν ἐπώνυμον ἔμμαλοι ἐν αὐτῇ τῇ ἐποχῇ τοῦ περὶ τὴν κόμην νεωτερισμοῦ τῶν δήμων, ἤτοι ἐπὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ· ἂν δὲ οἱ ζωγράφοι καὶ οἱ πλάσται ἔκειρον τὰ ὄπισθεν τῶν τριχῶν τῆς κεφαλῆς μιμούμενοι τὸν Καιρόν, πολλῷ μᾶλλον ὤφειλον οἱ περὶ Διόνυσον τεχνῖται νὰ ὦσιν ἔμμαλοι, ἀφοῦ τοιοῦτος ἐξεικονίζετο καὶ ὁ προστάτης θεὸς αὐτῶν.

Ἐγκωμιάζων τὴν φαλάκραν ὁ Συνέσιος λέγει ὅτι οἱ τελοῦντες τὰ ὄργια τοῦ Διονύσου ὤφειλον νὰ φέρωσι κόμας, εἴτε

καρμένων διεδείκνυντο καὶ εἰς λαϊκὸν σχῆμα αὖθις μεθηρμόζοντο ». Νικηφόρος πατριάρχης, σελ. 80, ἐκδ. Βόννης.

(1) « Ὀξυπετὴς ὁ Καιρὸς καὶ παρὰ πόδας μὲν ἰὼν ἁλίσκεται, ἐπὰν δὲ τὴν λαβὴν διαδράσοι μετεωροπορεῖ, γελᾷ τε τοὺς διώκοντας, ἐφικτὸς αὐτοῖς λοιπὸν οὐκ ἀνεχόμενος εἶναι· ὅθεν ἀμέλει οἱ πλάσται καὶ ζωγράφοι κόμην ἔμπροσθεν καθέντες αὐτῶν τὴν κεφαλήν, ὄπισθεν ἐν χρῷ ξυρῶσιν, εὖ μάλα σοφῶς αἰνιττόμενοι, ὡς ὀπισθόπους μὲν τυγχάνων, τῶν καθειμένων τῆς κόμης ἴσως κρατεῖται, ἐμπροσθόπους δὲ γενόμενος τέλεον διαφεύγει, οὐκ ἔχων ὅτῳ κρατηθείη τῷ διώκοντι ». Εὐαγρίου ἐκκλ. ἱστορία, φύλ. 152, ἐκδ. Ροβέρτου Στεφάνος. Καὶ ὁ Φώτιος περιγράφει τὸν Χρόνον « ἔμπροσθεν μὲν ἀκερσεκόμην, ὄπισθεν δὲ κουρίαν ». Ἐπιστολαί.

φυσικάς, εἴτε πλαστάς (1). Τὰ ὄργια ταῦτα βεβαίως ἐτέλουν οἱ σκηνικοί, οἵτινες ἔφερον τὸ αὐτὸ ἐπώνυμον πρὸς τοὺς ἀποτελοῦντας τὴν νενομισμένην τοῦ Βάκχου ἀκολουθίαν Σατύρους, διότι ἀμφότεροι ἀπεκαλοῦντο « οἱ περὶ τὸν Διόνυσον ». Ἐκ τῶν σκηνικῶν ἐκείροντο μόνον ὡρισμένοι τινὲς γελωτοποιοί, οἵτινες παρίσταντο ἐν τῷ θεάτρῳ ἐμπαιζόμενοι καὶ κατὰ κόρρης ῥαπιζόμενοι ὑπὸ τῶν συναδέλφων, ὡς οἱ νῦν γελωτοποιοὶ τῶν ἱπποδρομίων· τὸ εἶδος τοῦτο τῶν κουριῶν σκηνικῶν ἀποκαλεῖ ὁ ἅγιος Ἀστέριος « ἐξυρημένον πρὸς κόνδυλον » (2).

Ἡ ἀπαραίτητος κόμη τῶν πομπευτῶν τοῦ Διονύσου ἀναμφιβόλως ἀνεφέρετο εἰς παλαιὰν παράδοσιν περὶ Βάκχου ἀκούρου. Ὡς γνωστόν, οἱ παλαιοὶ ποιηταὶ ὀνομάζουσιν Ἀκερσεκόμην ἢ Ἀκειροκόμην μόνον τὸν Ἀπόλλωνα, οἱ μεταγενέστεροι ὅμως, καὶ ἰδίᾳ ὁ Νόννος, ἀπονέμουσι τὸ ἐπίθετον τοῦτο πλὴν τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ εἰς τὸν Διόνυσον (3). Ἀμφοτέρων τῶν ἀκερσεκομῶν τούτων θεῶν ἡ κόμη ἦν ξανθόχρους, διὸ καὶ οἱ μεταγενέστεροι ἐπιγραμματοποιοὶ ἀποκαλοῦσι τὸν Βάκχον Ξανθοκάρηνον (4).

Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει δύναται νὰ ἐξηγηθῇ ὁ λόγος δι' ὃν οἱ περὶ τὸν Διόνυσον τεχνῖται, καὶ ἰδία οἱ ὀρχησταὶ ἔτρεφον

---

(1) « Ὃς τὴν Διονύσου τεθέαται τελετήν, τὸ μὲν ὅσον ἐστὶ τοῦ θιάσου δασὺ τριχί, τῇ μὲν οἰκείᾳ, τῇ δὲ ἀλλοτρίᾳ κατάκομον », κεφ. 6.

(2) Φαλάκρας ἐγκώμιον 13 βλέπε καὶ τὰς σημειώσεις τοῦ Kranbigeri. Ἐκ τούτου πιθανῶς προῆλθον καὶ αἱ παρὰ τῷ λαῷ διατηρούμεναι λέξεις κουρεύω = ἐξευτελίζω, περιφρονῶ, ἂς κουρεύεται = κουρευτέος (περιφρονητέος), κωρόειδο = παίγνιον, κωροειδεύω = ἐμπαίζω, ὡς καὶ ἡ φράσις ἄκουροι καὶ κουρεμένοι = φύρδην μίγδην (ὄχλος ἀνάμικτος, τίμιοι καὶ ἄτιμοι).

(3) Φοῖβος ἀκερσεκόμης (X, 207). Διόνυσος ἀκερσεκόμης (XXXVII, 42, καὶ XLIV, 147) Νόννου Διονυσιακά.

(4) Ἀνθολογία, IX, 524.

μακρὰν κόμην, διὰ τοῦτο καὶ ἔμμαλοι (1) ὀνομαζόμενοι. Ἀπὸ τοῦ χρώματος τῆς μακρᾶς αὐτῶν κόμης οἱ ὀρχησταὶ καὶ αἱ μιμάδες ἔφερον καὶ τὰ διακριτικὰ ἐπώνυμα Καράμαλλος (2), Χρυσόμαλλος, Χρυσομαλλώ, Ξανθὼ ἢ Ξανθάριον· τοιοῦτον δὲ πιθανῶς εἶναι καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ὑπὸ Σιδωνίου μνη-

---

(1) Ἡ λέξις ἔμμαλος ἀπαντᾷ μόνον παρὰ Λουκιανῷ ὡς ἐπίθετον τῶν προβάτων. Ὅτι ὅμως καὶ τὰς τρίχας καὶ ἰδίως τὴν κόμην τοῦ ἀνθρώπου ἐσήμαινε, πληροφορούμεθα ἐκ τοῦ παρ' Αἰσχύλῳ δρακοντόμαλλοι (Γοργόνες), γραφόμενον ὑπὸ μὲν τοῦ Νόννου δρακοντόκομοι (Γίγαντες, Μέδουσα), ὑπὸ δὲ τοῦ Τζέτζου δρακοντότριχες (δρακοντοτριχέω), καὶ τοῦ παρ' Εὐριπίδῃ «λευκοτρίχων πλοκάμων μαλλοῖς»· παλαιὰ παρ' Ἐρρίκῳ Στεφάνῳ γλῶσσα γράφει «μαλλὸς παιδίου καὶ ἀθλητοῦ». Τὸ περίεργον δὲ ὅτι, ὡς οἱ ἀρχαῖοι παρήγαγον ἐκ τοῦ ἔριον τὸ τοσοῦτον διάφορον τὴν σημασίαν ῥῆμα ἐρίζω, οὕτω καὶ ὁ σημερινὸς λαὸς διατηρήσας ἀντὶ τοῦ ἔριον τὸ ἀντίστοιχον μαλλίον σχηματίζει ἐκ τούτου τὸ ῥῆμα μαλλόνω (ἐρίζω). Τοιαύτας ἐκ τῆς αὐτῆς ῥίζης παραγωγὰς διαφόρων λέξεων διετήρησεν ἡ δημοτικὴ γλῶσσα ἀπαραλλάκτως ὡς ἡ ἀρχαία, ὅπερ ἀποδεικνύει ὅτι τὸ πνεῦμα ἀμφοτέρων τῶν γλωσσῶν μένει ἀναλλοίωτον, ἢ πιθανώτερον ὅτι αἱ ὡς νέαι θεωρούμεναι δημοτικαὶ λέξεις εἶναι ἀρχαιόταται, διότι ὁ λαὸς δὲν ἠδύνατο νὰ μεταφράζῃ τὰς ἀπαρχαιουμένας παλαιάς. Οὕτως, ὡς οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγον ἄστυ, καὶ ἀστειεύομαι, εὐνὴ καὶ εὐνοῦχος, σάθη καὶ σάθων, καὶ ὁ σημερινὸς λαὸς λέγει χώρα καὶ χωρατεύω, μονιὰ (κοίτη) καὶ μονοῦχος, π... (αἰδοῖον) καὶ π....ᾶς (πάλληξ, παλληκάριον) καὶ τὰ τοιαῦτα.

(2) Πλὴν τοῦ ἐν λόγῳ ὀρχηστοῦ, τὸ ὄνομα τοῦτο φέρει καὶ ὀρχηστρίς τις καλουμένη Ροδόκλεια καὶ Καράμαλλος (Ἀνθολογία, V, 73-74). Τὸ ὄνομα τοῦ Καραμάλλου ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ ἀρχαῖον Μελαγκόμας, ἐκ τούτου δὲ ἀποδεικνύεται ὅτι ὁ ὑπὸ τοῦ λαοῦ λεγόμενος Καρᾶς (μέλας) δὲν εἶναι λέξις Τουρκική, ἀλλ' ἑλληνικὴ ἴσως παλαιοτάτη, ὡς εἰκάζεται ἐκ τοσούτων ἄλλων παλαιῶν ὀνομάτων συνθέτων ἐκ τῆς λέξεως, ὡς Καράκιος, Καρακούττις, Κάραλις.

μονευομένου συντρόφου τοῦ Καραμάλλου, Φαβάτου, φέροντος δηλονότι κυαμόχρουν κόμην, ἢ ὡς λέγουσιν οἱ Ἰταλοὶ color di fava, τῶν παρ' Ἀγαθίᾳ Ἐρευθοῦς καὶ Πορφυρίδος, ὡς καὶ τοῦ ἐπὶ τῶν Παλαιολόγων μνημονευομένου ὑπὸ τοῦ Φιλῆ Καπνομάλλη.

Ὁ Ζήνων ἦν ὀπαδὸς τῆς Χαλκηδονικῆς συνόδου, ἑπομένως ἀρεστὸς εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἥτις πολλὰς προσήνεγκεν αὐτῷ ὑπηρεσίας (1)· περὶ τῆς πίστεως ὅμως τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Λογγίνου πολλαὶ ἐπεκράτουν ὑποψίαι, ἀφοῦ οὗτος καὶ πρὸς τοὺς νεοπλατωνικοὺς συνεδέετο καὶ εἰς τὰς γυναικείας μονὰς εἰσβάλλων ὠργίαζεν (2). Ἄπαις καὶ λαομίσητος ὁ Ζήνων ἐπὶ τέλους ἀπεφάσισε ν' ἀνακαλέσῃ τὸν ἀδελφὸν ἐκ τῆς πολυχρονίου ἐξορίας, εἰς ἣν τὸν εἶχε καταδικάσει, ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ ὀνομάσῃ τοῦτον διάδοχον αὐτοῦ.

Φύσει μάταιος καὶ φιλοθέατρος ὁ Λογγῖνος ἑώρτασε μετὰ μεγάλης πομπῆς τὰς δύο ἀλλεπαλλήλους αὐτοῦ ὑπατείας ἐπιρρίπτων εἰς τὸν λαόν, πλὴν τῶν νενομισμένων χρημάτων, καὶ σφαίρας ἀργυρᾶς καὶ ἐπικάρπια. Ἐν τῇ τελευταίᾳ ὑπατικῇ προόδῳ (490) προσκαλέσας εἰς Κωνσταντινούπολιν τοὺς διωχθέντας σκηνικοὺς ἀνενέωσε διὰ τούτων τὸ παλαιὸν τῶν ἐμμάλων προσωπικόν, χορηγήσας εἰς ἑκάστην τῶν τεσσάρων τοῦ ἱπποδρόμου φατριῶν ἕνα τῶν διασημοτέρων ὀρχηστῶν. Εἰς τοὺς Πρασίνους ἐδόθη ὁ προρρηθεὶς Καράμαλλος, φέρων τὸ κύριον ὄνομα Αὐτοκύων (3).

---

(1) Ὁ πατριάρχης Ἀκάκιος διώξας τὸν προσωρινῶς ἁρπάσαντα τὸν θρόνον Βασιλίσκον, ὡς ἐχθρὸν τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου, προσεκάλεσε τὸν εἰς Ἰσαυρίαν προσωρινῶς καταφυγόντα Ζήνωνα (Θεόδωρος Ἀναγνώστης, φύλ. 351 ἐκδ. Ροβέρτου Στεφάνου).

(2) Μάλχου ἀποσπάσματα (ἐν Historici Minores, τόμ. I, σελ. 423).

(3) « Παρέσχεν εἰς τὰ τέσσαρα μέρη τῆς πόλεως ὀρχηστὰς ἐμμάλους

Ἡ πρὸς τὸ θέατρον ἀφοσίωσις τοῦ Λογγίνου πιθανῶς ὀφείλεται εἰς τὰς ἐνεργείας τῶν νεοπλατωνικῶν, οἵτινες πολὺ ἀνεμίχθησαν εἰς τὰ τότε πολιτικὰ συμβάντα. Οὕτω βλέπομεν ἐπὶ Λέοντος τοῦ Α' πολὺ ἐκτιμώμενον τὸν νεοπλατωνικὸν ἰατρὸν Ἰάκωβον Ψυχρίστον, εἰς τὴν ἐπιστήμην τοῦ ὁποίου ὤφειλεν ὁ βασιλεὺς τὴν ζωήν, καὶ παρεμβαίνοντα ὅπως μετριάσῃ τὴν κατὰ τῶν ἐθνικῶν μανίαν τοῦ ὄχλου καὶ τῆς ἐκκλησίας (1). Ὁ Ἰάκωβος οὗτος κατήγετο, κατὰ μὲν τὸν Δαμάσκιον ἐκ Δαμασκοῦ, κατὰ δὲ τὸν Μαρκελλῖνον ἐξ Ἀχαΐας τῆς Ἑλλάδος· περιελθὼν πολλὰς χώρας εἰς ἰατρικὴν μελέτην ἔμεινεν ἐπὶ πολὺ ἐν Ἀθήναις καὶ σχετισθεὶς πρὸς τὸν φιλόσοφον Πρόκλον ἔπραξε τοσαῦτα ὑπὲρ τῆς πόλεως καλά, ὥστε οἱ εὐγνωμονοῦντες Ἀθηναῖοι ἐτίμησαν αὐτὸν καὶ δι' ἀνδριάντος. Ἐλθὼν εἰς Βυζάντιον ἀνεμόρφωσε τὴν καταπεσοῦσαν ἰατρικήν, καὶ ἀρκούμενος εἰς τὸ χορηγούμενον αὐτῷ βασιλικὸν σιτηρέσιον προέτρεπε τοὺς θεραπευομένους νὰ συνεισφέρωσιν ὑπὲρ τῶν πενήτων. Ὁ Ἰάκωβος δὲν ἦν μόνον ἰατρός, ἀλλὰ καὶ φιλόσοφος, πρεσβεύων τὴν ἑλληνικὴν θρησκείαν, ἐπομένως ἀσεβής, ὡς λέγει ὁ Φώτιος (2). Μεταξὺ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ διεκρίνε-

---

μικροὺς τέσσαρας· ἦσαν γὰρ οἱ ὀρχούμενοι ἐν Κωνσταντινουπόλει εὔφημοι παλαιοί, καὶ ἐποίησεν αὐτοὺς λῦσαι πολλὰ χαρισάμενος αὐτοῖς· ἔδωκε δὲ τοῖς Πρασίνοις ἔμμαλον τὸν Αὐτοκύονα, τὸν λεγόμενον Καραμαλλον, ἀπὸ Ἀλεξανδρείας τῆς μεγάλης, καὶ τὸν Ρόδον, τὸν λεγόμενον Χρυσόμαλλον, καὶ αὐτὸν Ἀλεξανδρέα, εἰς τὸ Βένετον, καὶ Ἑλλάδιον τὸν ἀπὸ Ἐμέτζης τῆς πόλεως εἰς τὸ Ρούσιον μέρος· ἔδωκε δὲ καὶ τὸν λεγόμενον Μαργαρίτην τὸν Κατζάμυν τὸν ἀπὸ Κυζίκου ἐνεγκὼν τοῖς Λευκοῖς. Καὶ ἀπέθετο τὴν δευτέραν αὐτοῦ ὑπατείαν ὁ Λογγῖνος ». Μαλάλας, σελ. 386, ἐκδ. Βόννης.

(1) Βλέπε τὰ κατὰ τὸν φιλόσοφον Ἰσοκάσιον παρὰ τῷ αὐτῷ χρονογράφῳ, σελ. 369.

(2) Βιβλιοθήκη, σελ. 344, ἐκδ. Bekker.

το ὁ ἰατρὸς καὶ φιλόσοφος Ἀσκληπιόδοτος, ὅστις ἄγνωστον κατὰ πόσον ἀνεμίχθη εἰς τὰ τότε πολιτικὰ συμβάντα, διότι τὸ σπουδαιότατον ἱστορικὸν μνημεῖον τῆς περιόδου ταύτης, ὁ Βίος τοῦ Ἰσιδώρου, διετηρήθη ἐν μόνῃ τῇ ἐπιτομῇ τοῦ Φωτίου· ἐκ τούτου πληροφορούμενοι ὅτι ὁ Ἀσκληπιόδοτος κατέβαλλε πολλοὺς ἀγῶνας εἰς διάσωσιν τῆς παλαιᾶς μουσικῆς (1), δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι τὸ προγεγραμμένον θέατρον πολὺ ὑπεστηρίχθη ὑπὸ τῶν νεοπλατωνικῶν. Ἐπίσης ἀγνοοῦμεν τὰς πρὸς τούτους σχέσεις ἑτέρου σοφιστοῦ, τοῦ Παμπρεπίου, ὅστις πολὺ ἀνεμίχθη εἰς τὰς τότε ἐπαναστάσεις (2). Κατὰ τὰ παρὰ Σουΐδᾳ διασωθέντα ἀποσπάσματα τοῦ ἱστορικοῦ Μάλχου, ὁ νεοπλατωνικὸς οὗτος φιλόσοφος, καταγόμενος ἐκ Θηβῶν τῆς Αἰγύπτου, ἐπεσκέφθη τὰς Ἀθήνας χάριν τῆς διδασκαλίας τοῦ Πρόκλου, καὶ διωρίσθη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων καθηγητὴς τῶν γραμματικῶν· διενεχθεὶς πρὸς τὸν ἄρχοντα Θεαγένην ἦλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, πιθανῶς ὅπως λάβῃ μέρος εἰς τὸν γνωστὸν ἀγῶνα τῶν σοφιστῶν, καὶ ἀναγνοὺς δημοσίᾳ ποίημά τι ἐπεκροτήθη καὶ ἔλαβε σιτηρέσιον παρὰ τῆς πόλεως καὶ τοῦ παντοδυνάμου Ἴλλου· κηρύττων τὸν ἑλληνισμὸν δημοσίᾳ ὁ Παμπρέπιος ἐξωρίσθη, ἀλλὰ προσκολληθεὶς εἰς τὸν

---

(1) « Εὐφυέστατος δ' Ἀσκληπιόδοτος περὶ μουσικὴν γεγονώς, τὸ ἐναρμόνιον γένος ἀπολωλὸς οὐχ οἷός τε ἐγένετο ἀνασώσασθαι, καίτοι τἆλλα δύο γένη κατατεμὼν καὶ ἀνακρουσάμενος, τό τε χρωματικὸν ὀνομαζόμενον καὶ τὸ διατονικόν· τὸ δὲ ἐναρμόνιον οὐχ εὗρε, καίτοι μαγάδας, ὡς ἔλεγεν, ὑπαλλάξας καὶ μεταθεὶς οὐκ ἐλάττους εἴκοσι καὶ διακοσίων· αἴτιον δὲ τῆς μὴ εὑρέσεως τὸ ἐλάχιστον μέτρον τῶν ἐναρμονίων διαστημάτων, ὅπερ δίεσιν ὀνομάζουσι· τοῦτο δὴ ἀπολωλὸς ἐκ τῆς ἡμετέρας αἰσθήσεως καὶ τὸ ἄλλο γένος τὸ ἐναρμόνιον προσαπώλεσεν ». Φώτιος, αὐτόθι.

(2) Σουΐδας (Παμπρέπιος). Εὐάγριος, ΙΙΙ, 27.

Ἴλλον ἀνεμίχθη εἰς τὰς κατὰ τοῦ Ζήνωνος στάσεις, προφητεύων εἰς τὸν Ἴλλον, τὸν Λεόντιον καὶ τὸν Μαρκιανὸν τὴν κατάληψιν τοῦ θρόνου καὶ τὴν ἀνακήρυξιν τοῦ ἑλληνισμοῦ· οἱ ὀπαδοὶ αὐτοῦ ἀποτυχόντες τῶν ἐλπίδων ἐθανάτωσαν αὐτὸν ἐκσφενδονίσαντες ἀπὸ τῶν ἐπάλξεων ἑνὸς φρουρίου τῆς Κιλικίας.

Πρὸς τοὺς νεοπλατωνικοὺς τούτους καὶ ἰδίᾳ πρὸς τὸν Ἴλλον συνεδέετο διὰ στενῶν σχέσεων καὶ ὁ Λογγῖνος, ὅστις κατὰ πᾶσαν πιθανότητα κατηχηθεὶς ὑπὸ τοῦ Παμπρεπίου ἀνῆκεν εἰς τὴν εὐάριθμον ἐκείνην τῶν ὀνειροπόλων μερίδα, ἥτις ἐπὶ πολὺ ἀνωφελῶς ἐμόχθησεν πρὸς ἐπανάληψιν τῆς ἀποτυχούσης ἀποπείρας τοῦ Ἰουλιανοῦ.

Ἡ τοιαύτη τῶν νεοπλατωνικῶν ἀνάμιξις ἐν τῇ μεγάλῃ θρησκευτικῇ πάλῃ, ἥτις ἤρχισεν ἀπὸ Μαρκιανοῦ καὶ ἐπερατώθη ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ ὑπεννοεῖ ὅτι ὑπὸ τὸ ζήτημα τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου ὑπεκρύπτετο ἄλλος λανθάνων ἡμᾶς σκοπός· πιθανὸν ὅτι ὁ μέγας οὗτος ἀγὼν ἦν ὁ τελευταῖος τὸν ὁποῖον ἡ ἐκκλησία συνῆψε πρὸς πάντας τοὺς ἀντιπάλους αὐτῆς, ἐθνικούς τε καὶ αἱρετικούς. Ὡς γνωστὸν βάσις τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου ἦν ἡ καταδίκη τοῦ περὶ μιᾶς φύσεως τοῦ θεοῦ αἱρετικοῦ δόγματος τοῦ Νεστορίου καὶ Εὐτυχοῦς· χάριν τοῦ φοβεροῦ τούτου ζητήματος διῃρέθησαν πρὸς ἀλλήλας αἱ οἰκογένειαι (1), οἱ δῆμοι λυσσωδῶς ἐσφάζοντο, οἱ πατριάρχαι καὶ οἱ

---

(1) «Πολλαί τε ἐντεῦθεν κατὰ τῆς ἐκκλησίας ἐπανέστησαν ἔριδες, καὶ πιστότατος διῃρέθη λεώς». Εὐάγριος, φύλ. 159· «ἡνίκα γὰρ ὁ περὶ πίστεως πρόκειται λόγος, πατέρες τε πρὸς παῖδας, παῖδές τε αὖ πρὸς φύντας διΐστανται, γυνή τε πρὸς τὸν ἴδιον γαμέτην, ἀνήρ τε αὖ πάλιν πρὸς τὴν ἰδίαν γαμέτην, εἴτε κατά τινα συγκείμενοι οἰκονομίαν, ὁ δ' ὁ μὲν τῶν λεγόντων δύο φύσεις ἐπὶ Χριστοῦ τοῦ θεοῦ ἡμῶν μετὰ τὴν ἕνωσιν ἀντέχηται, ἡ δὲ τῶν πρεσβευόντων μίαν φύσιν»· ὁ αὐτὸς, φύλ. 161, ἐκδ. Ροβέρτου Στεφάνου.

βασιλεῖς ὑβρίζοντο καὶ καθῃροῦντο. Καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ θρησκευτικοῦ τούτου παροξυσμοῦ ἤκμασαν διάσημοι ἱστορικοὶ ἐπιμελῶς συγγράψαντες τὰ διαδραματισθέντα θλιβερὰ γεγονότα, δυστυχῶς ὅμως πάντες ἐξηφανίσθησαν, ἡ δὲ μεγάλη ἱστορικὴ αὕτη περίοδος γινώσκεται ἐκ τῶν συγκεχυμένων σημειώσεων μεταγενεστέρων μὴ ἀξιοπίστων χρονογράφων. Ἡ ἐκκλησία δὲν ἦν ἀμέτοχος τῶν αἱματηρῶν τούτων δραμάτων, ἀφοῦ αὐτὴ ὡδήγει τὰ πλήθη καὶ αὐτοὺς τοὺς λῃστάς (1). Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα αἱ φατρίαι τοῦ ἱπποδρόμου συνεδέθησαν διὰ μυστηριώδους δεσμοῦ, διότι εἶναι ἀδύνατος ἡ ὑπόθεσις ὅτι μετὰ τοσαύτης λύσσης ἔχυνον τὸ αἷμα αὐτῶν ὑπὲρ τοῦ ἀκαταλήπτου εἰς αὐτοὺς δόγματος τῆς μιᾶς ἢ πλειοτέρων φύσεων τοῦ θεοῦ, ἴσως μάλιστα πρὸς τοῦτο ἐγένετο καὶ χρῆσις χρημάτων, ἀφοῦ βλέπομεν τὸν Ἀναστάσιον καταργοῦντα τὰ εἰς τοὺς λῃστὰς τῆς Ἰσαυρίας ἐτησίως χορηγούμενα χρήματα (2).

Ἀποθανόντος τοῦ Ζήνωνος ἡ Ἀριάδνη ὠνόμασε διάδοχον αὐτοῦ τὸν ἐξ Ἐπιδάμνου Ἀναστάσιον τὸν Δίκορον, ἐναντίον τοῦ ὁποίου ἐφρύαξεν ὁ πατριάρχης Εὐθύμιος ὡς προτιμῶν τούτου ἄλλον τινὰ πειθήνιον (3). Ὅλα τὰ αἱρετικὰ ἐπίθετα συνεσωρεύθησαν κατὰ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ, ὅπερ ἀποδεικνύει ὅτι τὸ Χαλκηδονικὸν ζήτημα δὲν ἦν τόσον ἁπλοῦν, ὡς νῦν γινώσκεται· αὐτὸς ὁ τοσοῦτον ἔνθερμος τῆς Χαλκηδονικῆς συνόδου

---

(1) Θεόδωρος Ἀναγνώστης, φύλ. 352, τῆς αὐτῆς ἐκδόσεως.

(2) « Ἐντεῦθεν καὶ τὰ καλούμενα πρώην Ἰσαυρικὰ τοῖς βασιλικοῖς ἐσηνέχθη θησαυροῖς· ἦν δὲ ἄρα τοῦτο χρυσίον ἐς ἕκαστον ἔτος βαρβάροις χορηγούμενον, πεντακισχιλίας ἕλκον λίτρας ». Εὐάγριος III, 35.

(3) « Ἐξανέστη αἱρετικὸν καλῶν καὶ τῶν χριστιανῶν ἀνάξιον ». Εὐάγριος φύλ. 352. Ἄλλοι λέγουσι τοῦτον Εὐτυχιανόν, Συγχυτικόν, Ἀκέφαλον (Muralt, σελ. 107).

ὑπερασπιστὴς πατριάρχης Εὐθύμιος καθαιρεῖται μετ' οὐ πολὺ ὡς Νεστοριανὸς (496). Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει πιθανώτερον ν' ἀναζητηθῇ ἡ κατὰ τοῦ Ἀναστασίου κυρία ἀφορμὴ τοῦ μίσους τῆς ἐκκλησίας εἰς τὸ ὅτι οὗτος δὲν ἠθέλησε νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν ἐκκλησίαν ἐν τῷ διωγμῷ τῶν ἐθνικῶν καὶ αἱρετικῶν, ὡς ὁ Λέων καὶ ὁ Ζήνων· διὰ τὸν λόγον τοῦτον βλέπομεν κατ' αὐτοῦ ἐξεγειρόμενον καὶ τὸν διάδοχον τοῦ Εὐθυμίου, Μακεδόνιον, ὅστις ἔδιδε τὸ σύνθημα τῶν φοβερῶν ἐκείνων ἐπαναστάσεων, αἵτινες ἐπροξένησαν ἀνυπολόγιστα κακὰ (1). Ὅτι δὲ οἱ ὑπὸ τοῦ πατριάρχου διεγειρόμενοι εἰς ἐπανάστασιν δῆμοι δὲν ἠννόουν τί ἐζήτουν ἀρκεῖ τὸ ἑξῆς. Ἐν ἔτει 511 ὁ Ἀναστάσιος ἀπελπισθεὶς ἐκ τῶν συνεχῶν ἐπαναστάσεων ἦλθεν εἰς τὸν ἱππόδρομον καὶ ἐνώπιον τῶν δήμων ἀπέθεσε τὸ στέμμα, λέγων ὅτι δὲν δύναται πλέον νὰ βασιλεύσῃ· οἱ δῆμοι, ἀντὶ νὰ δεχθῶσι τὴν παραίτησιν, παρεκάλεσαν αὐτὸν ν' ἀναλάβῃ τὸ στέμμα ὑποσχόμενοι ἡσυχίαν ἐν τῷ μέλλοντι (2)· μετ' οὐ πολὺ ὅμως νέα ἐπανάστασις ἐκρήγνυται, οἱ ἀνδριάντες τοῦ Ἀναστασίου καὶ τῆς Ἀριάδνης σύρονται εἰς τὸν βόρβορον, καὶ ὁ Γότθος Ἀρεοβῖνδος ἀνευφημεῖται πρὸς στιγμὴν βασιλεύς.

Ἂν πιστεύσωμεν τὰς παραδόσεις τῶν χρονογράφων ὁ Ἀναστάσιος συνεδέετο πρὸς πάσας τὰς αἱρέσεις· ἡ μήτηρ αὐτοῦ ἀπέκλινε πρὸς τοὺς Μανιχαίους, ὁ ἀδελφὸς αὐτῆς πρὸς τοὺς Ἀρειανοὺς (3), αὐτὸς δὲ πρὸς τοὺς Ἀκεφάλους, Εὐτυχιανοὺς

---

(1) Εὐάγριος, ΙΙΙ, 44.

(2) « Ἅπερ θεασάμενος ὁ λεώς, ὥσπερ ἔκ τινος θέας μετετίθετο καὶ παρεκάλει τὸν Ἀναστάσιον τὸν στέφανον περιθέσθαι, ὑποσχόμενος τὴν ἡσυχίαν ἄγειν »· αὐτόθι.

(3) « Μανιχαῖοι καὶ Ἀρειανοὶ ἔχαιρον Ἀναστασίῳ, Μανιχαῖοι μὲν ὡς τῆς μητρὸς αὐτοῦ ζήλῳ οὔσης αὐτῶν, Ἀρειανοὶ δὲ ὡς Κλέαρχον

καὶ πάντας τοὺς ἄλλους ἐχθροὺς τῆς ὀρθοδοξίας. Εἶναι ὅμως περίεργον ὅτι, ἐνῷ ἡ ἐκκλησία ἀνεθεμάτιζε τοῦτον ὡς ἐχθρὸν τῆς Χαλκηδονικῆς συνόδου κινοῦσα πάντα λίθον εἰς ἀνατροπὴν αὐτοῦ, οἱ νεοπλατωνικοὶ ἐπανηγύριζον αὐτὸν ἐν τοῖς θεάτροις, ἀποκαλοῦντες γνήσιον Ἕλληνα, νέον Ἀγησίλαον καὶ μάλιστα ἀπόγονον τοῦ Διὸς καὶ τοῦ Ἡρακλέους (1). Ταῦτα βεβαίως δὲν ἠδύναντο νὰ κηρύξωσι δημοσίᾳ οἱ σοφισταί, ἂν δὲν ἐγνώριζον καλῶς ὅτι ὁ Ἀναστάσιος περὶ πολλοῦ ἐποιεῖτο τὴν ἑλληνικὴν αὐτοῦ καταγωγήν· ὁ θεῖος αὐτοῦ ὠνομάζετο Κλέαρχος, ὁ δὲ ἀδελφὸς καὶ ὑποψήφιος διάδοχος αὐτοῦ, Θεόκριτος· ὀνόματα πρωτάκουστα διὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους.

Ἐκ τῶν ἀντιφατικῶν τούτων εἰδήσεων ἐξάγεται ὅτι ὁ Ἀναστάσιος οὔτε αἱρετικός, οὔτε κοινὸς βασιλεὺς ἦτο· παραλαβὼν τὸ κράτος ἐξηντλημένον καὶ ἐξουδενημένον ἐκ τῆς φαύλης διοικήσεως τοῦ Ζήνωνος ἠθέλησε νὰ κατευνάσῃ τὰς ἐμ-

---

τὸν θεῖον πρὸς μητρὸς Ἀναστασίου ὁμόδοξον ἔχοντες». Εὐάγριος, φύλ. 332, ἐκδ. Ροβέρτου Στεφάνου.

(1) Προκοπίου σοφιστοῦ Γάζης πανηγυρικὸς εἰς τὸν αὐτοκράτορα Ἀναστάσιον (Villoison Anecdota Graeca, τόμ. II, σελ. 28-45). Ὁ Προκόπιος ἦν ἄρχων τῆς πόλεως καὶ νομοθέτης, (βλέπε Χορικίου ἐπιτάφιον εἰς Προκόπιον ἐν Fabricii Bibliotheca Graeca, τόμ. VIII, σελ. 84)· μεταξὺ τῶν διατάξεων αὐτοῦ, ὁ προειρημένος μαθητὴς αὐτοῦ ἀναγράφει καὶ τὴν κατάργησιν τοῦ θρηνεῖν τοὺς νεκροὺς διὰ μισθίων θρηνῳδῶν (μυριολογιστριῶν).

Ὅτι ὁ Ἀναστάσιος ὑπεστήριξε τοὺς νεοπλατωνικοὺς ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τῆς πρὸς τὸν φιλόσοφον Πρόκλον προστασίας αὐτοῦ· ὁ νεοπλατωνικὸς οὗτος, διάφορος τοῦ ὁμωνύμου διευθυντοῦ τῆς ἐν Ἀθήναις σχολῆς, πρῶτος εὗρε τὸ Ἑλληνικὸν πῦρ εἰς ὃ οἱ Βυζαντινοὶ πολλὰ ὀφείλουσι (Μαλάλας, σελ. 403-406)· τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ Πρόκλου πιθανῶς ὕστερον ἐτελειοποίησεν ὁ Ἡλιοπολίτης Καλλίνικος, εἰς ὃν κακῶς ἀποδίδεται καὶ ἡ πρώτη ἐφεύρεσις.

φυλίους τραχὰς καὶ καταστήσῃ τὴν βασιλείαν σεβαστὴν εἰς τοὺς ἐχθρασυνθέντας βαρβάρους. Ἀναβιβάσας ὁ Ζήνων ἐπὶ τοῦ θρόνου τὰ φαῦλα ἐλαττώματα τῆς θηριώδους αὐτοῦ φυλῆς, συνεκέντρωσεν ἐν Κωνσταντινουπόλει τὰς ληστρικὰς συμμορίας τῶν Ἰσαύρων, δι' ὧν αὐτὸς μὲν ἐξησφάλισεν ἄνετον καὶ ἀκόλαστον βίον, ἡ δὲ ἐκκλησία ἐξηκολούθησε τὸ ἀπαίσιον ἔργον τοῦ διωγμοῦ· πάντα τὰ ἀξιώματα ἐπωλοῦντο ἀντὶ χρημάτων, πολλοὶ δὲ ἔλεγον ὅτι καὶ αὐτοὺς τοὺς θησαυροὺς τοῦ κράτους εἶχε μεταφέρει ὁ Ζήνων ἐν Ἰσαυρίᾳ.

Οἱ σύγχρονοι χρονογράφοι ἐξηφανίσθησαν, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ περισωθέντες, Εὐάγριος καὶ Θεόδωρος Ἀναγνώστης, διὰ ζοφερῶν χρωμάτων ἐξεικονίζουσι τὴν βασιλείαν τοῦ Ἰσαύρου τούτου καὶ ἰδίᾳ τὴν πρὸς αὐτὸν συμμαχίαν τῆς ἐκκλησίας. Τὴν ἐκλογὴν τοῦ Ἀναστασίου ἐνθουσιωδῶς πάντες ἐχαιρέτησαν, οὐχὶ ὡς ἀντιπάλου τῆς Χαλκηδονικῆς συνόδου, ἀλλ' ὡς ἀποστόλου τῆς εἰρήνης· τοιοῦτον ἀληθῶς ἐπίθετον ἀποδίδει εἰς τὸν βασιλέα, πλὴν τοῦ Προκοπίου, καὶ αὐτὸς ὁ ἐκκλησιαστικὸς χρονογράφος, εἰλικρινῶς ὁμολογῶν ὅτι ὁ Ἀναστάσιος οὐδόλως ἔθιξε τὸ ἐκκλησιαστικὸν καθεστὼς (1). Πᾶσαι αἱ πόλεις ἀνηγόρευσαν αὐτὸν σωτῆρα καὶ ἀνήγειραν ἀνδριάντας, οἱ δὲ γεωργοὶ πρῶτον ἤδη γνωρίσαντες τὰ ἀγαθὰ τῆς εἰρήνης καὶ τῆς πατρικῆς διοικήσεως ηὐλόγουν ψάλλοντες τὸ ὄνομα αὐτοῦ (2).

---

(1) « Οὗτος ὁ Ἀναστάσιος εἰρηναῖός τις ὢν οὐδὲν καινουργεῖσθαι παντελῶς ἠβούλετο, διαφερόντως περὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν κατάστασιν, καὶ διὰ παντὸς ᾔει τρόπου τάς τε ἁγιωτάτας ἐκκλησίας γαλήνης ἀπολαύειν, πάσης ἔριδος καὶ φιλονεικίας ἐκ τῶν ἐκκλησιαστικῶν τε καὶ πολιτικῶν πραγμάτων ἐκποδὼν γενομένων ». Εὐάγριος, φύλ. 153, ἔκδ. Στεφάνου.

(2) « Ὅθεν αἱ πόλεις εὐδαίμονες χοροῖς μεμελημέναι καὶ πανηγύρεσιν . . . πᾶσαι κοινὸν περιβέβληνται κόσμον, τὰς σὰς εἰκόνας ἐπ' εὐεργεσίαις ἐστῶσαι ». Προκόπιος, σελ. 44· « ὅθεν καὶ τῶν βαναύσων ἕκα-

Οἱ ἐπὶ Λέοντος προγεγραμμένοι Ἀρειανοὶ ἔλαβον τὸ δικαίωμα νὰ μένωσιν ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἀκωλύτως τελῶσι τὰ τῆς αἱρέσεως αὐτῶν· ἅμα ὅμως παρεξετράπησαν εἰς ἐπιδείξεις κατὰ τῶν ὀρθοδόξων ἐτιμωρήθησαν παραδειγματικῶς (1). Αὐτὸς ὁ ἅγιος Σάββας ἐλθὼν τότε εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπαρουσιάσθη εἰς τὸν βασιλέα καὶ ηὐλόγησεν αὐτὸν ὡς αἴτιον τῆς ἐπικρατούσης πρωτοφανοῦς εἰρήνης (2). Μόνοι οἱ πατριάρχαι Εὐθύμιος καὶ Μακεδόνιος ἐκηρύχθησαν ἄσπονδοι αὐτοῦ ἐχθροί, διότι ἔβλεπον ματαιούμενον τὸ ἄγριον τοῦ διωγμοῦ σχέδιον.

Ἐξασφαλίσας τὴν εἰρήνην ἐν τῷ ἐσωτερικῷ ἐπέβαλλεν αὐτὴν εἰς τοὺς βαρβάρους διὰ τοῦ πολέμου. Οἱ Ἴσαυροι διωχθέντες ἐκ Κωνσταντινουπόλεως καὶ στερηθέντες τοῦ σιτηρεσίου αὐτῶν ἐκήρυξαν φοβερὸν ληστρικὸν πόλεμον· εἰς 150 χιλιάδας συμποσούμενοι καὶ ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας ὑποστηριζόμενοι παρέδιδον τὰ πάντα εἰς τὸ πῦρ καὶ τὸν σίδηρον· χάρις ὅμως εἰς τὴν δραστηριότητα τοῦ Ἀναστασίου ἡ ἀνταρσία ἐπνίγη ἐν τῷ αἵματι, αἱ δὲ κεφαλαὶ τῶν ἀρχηγῶν ἐπομπεύθησαν ἐν

στος παρ' ἐλπίδας εὐτυχῶν, καὶ γεωργὸς περὶ τὰς ἀρούρας, παραμυθίαν τῶν πόνων ᾄδει τὰ σά », σελ. 40.

(1) « Δευτέριος τῶν Ἀρειανῶν ἐπίσκοπος ἐν Κωνσταντινουπόλει βαπτίζων τινὰ Βάρβαρον, οὕτω καλούμενον, ἀθετῶν τὴν τοῦ Κυρίου παράδοσιν εἰπεῖν ἐτόλμησε ὡς ἐβάπτιζε—Βαπτίζεται Βάρβας εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς δι' υἱοῦ ἐν ἁγίῳ πνεύματι· οὗτινος λεχθέντος τὸ ὕδωρ τὸ ἐν τῇ κολυμβήθρᾳ γέγονεν ἀφανές· ὁ δὲ Βάρβα[ρο]ς φυγὼν ἔξωθεν καὶ πᾶσι τὸ θαῦμα ἐποίει γνώριμον ». Θεόδωρος Ἀναγνώστης, φύλ. 353. Ἐν ἔτει 498 ὁ Ἀρειανὸς Ὀλύμπιος βλασφημήσας ἐκάη ζῶν, διαταγῇ τοῦ Ἀναστασίου. Θεόδωρος Ἀναγνώστης Muralt, 114).

(2) Κυρίλλου Σκυθοπολίτου βίος ὁσίου Σάββα Cotelerius, III, σελ. 303).

τῷ ἱπποδρόμῳ· ὁ βασιλεύς, καίτοι ἔχων ψηλαφητὰς ἀποδείξεις περὶ τῆς συμμετοχῆς τοῦ πατριάρχου Εὐθυμίου ἐν τῷ ληστρικῷ πολέμῳ, ἀντὶ πάσης ἄλλης τιμωρίας περιωρίσθη νὰ εἴπῃ αὐτῷ, ἐν ᾗ στιγμῇ ἐπομπεύοντο αἱ κεφαλαί, τὰς εἰρωνικὰς ταύτας λέξεις « αἱ εὐχαί σου, ὦ μέγα, τοὺς φίλους σου ἠσβόλωσαν » (1).

Οἱ Πέρσαι ἀπαιτήσαντες τὸν νενομισμένον τῆς εἰρήνης φόρον ἔλαβον τὴν ἀπάντησιν « ὅτι ὁ βασιλεὺς τῶν Ρωμαίων δύναται νὰ τοῖς δώσῃ δάνειον ἐπὶ ἐγγράφῳ ὁμολογίᾳ, δωρεὰν ὅμως χρήματα δὲν δίδει » (2).

Ἁπλῶς ἀνέγραψα τὰ ἀνωτέρω χαρακτηρίζοντα τὸν βασιλέα, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἡ καταπεσοῦσα σκηνὴ ἀνωρθώθη.

Ὡς μανθάνομεν ἐκ τοῦ Προκοπίου ὁ Ἀναστάσιος δὲν ἠγάπα τὰ ἄγρια Ρωμαϊκὰ θεάματα τὰ ἐξαγριοῦντα καὶ διαφθείροντα τοὺς δήμους· διὰ τοῦτο ἅμα βασιλεύσας κατήργησε τὰς θηριομαχίας (3) καί τινα ἀσελγῆ κόρδακα ὀνομαζόμενον Βρυτῶν πανήγυριν καὶ δημοσίᾳ ὀρχούμενον ὑπὸ διεφθαρμένων

---

(1) Θεοφάνης, 5987.

(2) Θεοφάνης 5996. Κατὰ τὸν σύγχρονον Σύρον χρονογράφον Josuè ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Ἀναστασίου ἐπερατοῦτο « δὲν δύναμαι νὰ παραμελήσω τὰ στρατεύματά μου διὰ νὰ θρέψω τὰ ἰδικά σου ». Chronique de Josuè le Stylite, traduite par M. l'abbé Martin, 1876, σελ. XXII.

(3) « Πρότερον γὰρ θέας τινὰς ἀπανθρώπους ἦγον αἱ πόλεις· ἄνδρες γὰρ δυστυχεῖς ἐν μέσῳ δήμῳ παρεδίδοντο τοῖς θηρίοις, θεατὰς ἔχοντες τοὺς τὸ συγγενὲς τῆς φύσεως κεκτημένους· καὶ ἥδετό τις, οὐκ οἶδ' ὅπως, ἀνὴρ ἄνδρα διασπώμενον θεωρῶν, καὶ μηδὲ γῇ τὸ σῶμα κρυπτόμενον, ἀλλ' ὥσπερ ἀντὶ τάφου τὰς τῶν θηρίων πληροῦντα γαστέρας ». Προκόπιος, σελ. 40. Κατὰ τὸν προμνημονευθέντα Σύρον Χρονογράφον Josuè τὸ ἀπαγορεῦον τὰς θηριομαχίας διάταγμα τοῦ Ἀναστασίου ἐδημοσιεύθη ἐν Ἐδέσσῃ τὸν αὔγουστον τοῦ 499 (σελ. XXX).

παίδων ἐνδεδυμένων στολὰς γυναικείας (1). Φίλος ὅμως τῆς σεμνῆς σκηνῆς ἐκθύμως ὑπεστήριξεν αὐτήν, καὶ πολλάκις ἐχάρισεν ὁλοκλήρους τοὺς φόρους εἰς τὰς πόλεις αἵτινες ἠπόρουν νὰ διατηρήσωσιν ἀνάλογον θεατρικὸν προσωπικόν. Τὸ θέατρον ἐθεώρει ὡς σχολεῖον ἠθικῆς, καὶ ἀληθῶς οὐδέποτε Ρωμαῖος βασιλεὺς προσηλώθη εἰς αὐτὸ μετὰ τοσαύτης στοργῆς (2). Εἰς ἀπόδειξιν τούτου ἀρκεῖ ἓν καὶ μόνον ἐπεισόδιον, τὸ ἑξῆς.

Ἀπὸ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου εἶχεν εἰσαχθῆ ἐπαχθέστατος κεφαλικὸς φόρος κατὰ τετραετίαν εἰσπραττόμενος καὶ Χρυσαργύριον ἐπονομαζόμενος (3). Εἰς ἀπότισιν τοῦ φόρου τούτου ὑπεχρεοῦντο ἰδία οἱ βάναυσοι, καὶ οἱ γεωργοὶ καὶ αὐταὶ αἱ ἑταῖραι καὶ οἱ ἐπαῖται. Ἡ εἴσπραξις τοῦ φόρου τού-

(1) «Ἄρρενες γὰρ παῖδες, ὥσπερ τὴν ἰδίαν εἰς γυναῖκας ἀμειβόμενοι φύσιν, γυναῖκες ἤθελον εἶναι τῷ σχήματι, καὶ διεκλῶντο τοῖς μέλεσιν, ἀντὶ γλώττης κινοῦντες τὴν χεῖρα καὶ δῆμον ὅλον πρὸς ἀσελγῆ θέαν ἐκμαίνοντες· ὅθεν ἐκκαιόμενοι πρὸς ἔριν ἄνθρωποι καὶ μανίαν, ἐμερίζοντο τῷ μίσει καὶ κατ' ἀλλήλων ὠθοῦντο· ταῦτα τοίνυν, οἷά τινα κηλῖδα τῶν ὑπηκόων ἀπεσόβεις». Προκόπιος, σελ. 40-41. Ἡ πανήγυρις αὕτη τῶν Βρυτῶν ἦν εἶδος Μαϊουμᾶ, ὡς δηλοῦται ἐκ τοῦ Σουΐδα (λ. Μαϊουμᾶς). Τὸν κόρδακα τοῦτον εὑρὼν κατηργημένον ὁ Ἀναστάσιος ἠθέλησε νὰ ἐπανιδρύσῃ, ἀλλ' ἕνεκα τῶν πρὸς τοὺς ὀρχουμένους παῖδας κτηνωδῶν συμπαθειῶν τῶν δήμων ἐπῆλθον στάσεις συνεχεῖς καὶ σφαγαὶ «ὥστε τὸν βασιλέα τοῦ λοιποῦ χηρεῦσαι τῆς καλλίστης ὀρχήσεως τὰς πόλεις». Ἰωάννης Ἀντιοχεύς (Mueller Fragmenta Historicorum, V, 2, σελ. 31). Πιθανῶς τὴν καταργηθεῖσαν πανήγυριν τῶν Βρυτῶν ἀντικατέστησεν ἡ ἔκτοτε ἀναφαινομένη πανήγυρις τῆς Γάστρης (αὐτόθι, σελ. 34).

(2) Τὸ ὄνομα τοῦ Ἀναστασίου τοσοῦτον συνεδέθη πρὸς τὴν σκηνὴν ὥστε μέχρι τοῦ Ἰουστινιανοῦ τὸ ἄγαλμα αὐτοῦ ἐχρησίμευεν εἰς χάραξιν τῶν κατὰ τῆς ἀρχῆς κωμῳδιῶν καὶ διαμαρτυρήσεων, ὡς τὸ ἐν Ῥώμῃ γνωστὸν ἄγαλμα τοῦ Pasquino (Rambaud de Circensibus, σελ. 15).

(3) Ζώσιμος, σελ. 104, ἐκδ. Βόννης.

του ἀπετέλει ἀληθῆ τραγῳδίαν, διότι οἱ εἰσπράκτορες ἐξεβίαζον τοὺς ὀφειλέτας καὶ διὰ βασάνων.

Ἐπὶ Ἀναστασίου ἔζη ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁ ἐκ Γάζης τραγικὸς Τιμόθεος, πιθανῶς πολὺ ἐκτιμώμενος ὑπὸ τῶν δήμων καὶ τοῦ βασιλέως διὰ τὴν ἐπιτυχῆ παλαιῶν καὶ συγχρόνων δραμάτων παράστασιν. Ὁ Τιμόθεος οὗτος συνέγραψε τραγῳδίαν ὑπόθεσιν ἔχουσαν τὸ Χρυσαργύριον καὶ ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ βασιλέως παρέστησεν αὐτήν (1). Ἀγνοοῦνται αἱ λεπτομέρειαι τοῦ θεατρικοῦ τούτου γεγονότος, εἰς τὸ ὁποῖον ὀφείλεται ἡ γενναία τοῦ Ἀναστασίου ἀπόφασις εἰς κατάργησιν φόρου τοσοῦτον ἐπαχθοῦς. Οἱ σύγχρονοι συγγραφεῖς δὲν εὑρί-

---

(1) Κεδρηνός, I, σελ. 627, ἐκδ. Παρισίων, προσθέτων ὅτι καὶ οἱ μοναχοὶ τῶν Ἱεροσολύμων συνετέλεσαν εἰς τοῦτο, ὅπερ δὲν φαίνεται ἀληθεύων. Ὁ ἐν ἔτει 512 ἐπισκεφθεὶς τὸν Ἀναστάσιον ὅσιος Σάββας, ὁ ἱδρυτὴς τῶν ἐν Παλαιστίνῃ μονῶν, παρακαλεῖ αὐτὸν ν' ἀπαλλάξῃ τοὺς Ἱεροσολυμίτας ἑτέρου φόρου, τῆς λεγομένης περισσοπρακτίας, λέγων ταῦτα πρὸς τὸν βασιλέα « πᾶσα ἡ τῶν Ρωμαίων πολιτεία τῇ ὑμετέρᾳ εὐχαριστεῖ γαληνότητι, ἐλευθερωθεῖσα ἤδη πρὸ δεκατριῶν τούτων χρόνων τῆς ἀδικωτάτης τοῦ χρυσαργυρίου συντελείας· καὶ νῦν δυσωποῦμεν ὑμᾶς κουφίσαι τὴν ἐπιτεθεῖσαν περισσοπρακτίαν τῇ τε ἁγίᾳ Ἀναστάσει καὶ τοῖς τῆς ἁγίας Πόλεως κτήτορσιν ἐκ τῶν ἀπόρων καὶ δυσπράκτων προσώπων ». Τίς δὲ ἡ αἰτία γέγονε τῆς τοιαύτης περισσοπρακτίας ἐρῶ· οἱ κατὰ καιρὸν πρακτευταὶ καὶ βίνδικες τῶν κατὰ Παλαιστίνην δημοσίων, ἑκατὸν χρυσίου λίτρας ἐξ ἀπόρων προσώπων καὶ δυσπράκτων ἀνυσθῆναι μὴ δυναμένας εἰσπραττόμενοι, ἠναγκάσθησαν ἐπιρρίψαι τὴν τούτων εἴσπραξιν τοῖς κατὰ Ἱεροσόλυμα συντελεσταῖς κατὰ ἀναλογίαν τῆς ἑκάστου δυνάμεως· τῶν τοίνυν ἑκατὸν τοῦ χρυσίου λιτρῶν καθ' ὃν εἴρηται τρόπον διανεμηθεισῶν, περισσοπρακτίαν ἀπεγράφησαν ἥ τε ἁγία Ἀναστασία καὶ οἱ λοιποὶ σεβάσμιοι τόποι καὶ οἰκήτορες ». Κυρίλλου βίος ὁσίου Σάββα, 303-304. Ἐκ τῆς διηγήσεως ταύτης πληροφορούμεθα ὅτι τὸ χρυσαργύριον κατηργήθη ἐν ἔτει 499, ἤτοι ἐν τῷ ὀγδόῳ ἔτει τῆς βασιλείας τοῦ Ἀναστασίου.

σκουσι λέξεις καταλλήλους εἰς ἔπαινον τῆς μεγάλης πρὸς τὸ ὑπήκοον εὐεργεσίας· ὁ Εὐστάθιος Ἐπιφανείας λέγει ὅτι πρὸς τοῦτο ἀπαιτεῖται γλῶσσα Θουκυδίδειος (1), ὁ Προκόπιος παραβάλλει τὸν Ἀναστάσιον πρὸς τὸν πρόγονον αὐτοῦ Ἡρακλῆν πατάσσοντα τὴν Λερναίαν Ὕδραν (2), ἐπὶ τέλους δὲ ὁ Σύρος Ἰωσὲ ὁ Στυλίτης περιγράφει οὕτω τὴν χαρὰν τῶν συμπατριωτῶν αὐτοῦ ἐπὶ τῇ ἀναγνώσει τοῦ καταργοῦντος τὸ Χρυσαργύριον διατάγματος: « ὅλοι οἱ κάτοικοι ἀπὸ τοῦ μικροῦ μέχρι τοῦ μεγάλου ἐνεδύθησαν λευκὰ ἐνδύματα καὶ κρατοῦντες λαμπάδας ἀνημμένας καὶ θυμιατήρια καπνίζοντα μετέβησαν ψάλλοντες ἐκκλησιαστικὰ ᾄσματα καὶ εὐφημίας τοῦ βασιλέως εἰς τοὺς ναούς, καὶ ἀφοῦ ἐδοξολόγησαν ἐπανῆλθον εἰς τὴν πόλιν καὶ διῆλθον ὅλην τὴν ἑβδομάδα ἑορτάζοντες καὶ εὐθυμοῦντες· ἀπεφασίσθη μάλιστα νὰ τελῆται κατ' ἔτος ἡ τοιαύτη τελετή. Ὅλοι οἱ τεχνῖται ηὐθύμησαν » (3).

Καὶ οὐχὶ μόνον ὁ φόρος κατηργήθη, ἀλλὰ καὶ πάντα τὰ κατάστιχα τοῦ Χρυσαργυρίου ἀπετεφρώθησαν, ἐπὶ τῷ φόβῳ μὴ εὑρόντες ταῦτα οἱ διάδοχοι ἐπαναφέρωσι τὸν φόρον (4).

Ὁ τραγικὸς Τιμόθεος ἦν πιθανῶς ὁ φέρων τὸ ὄνομα τοῦτο μαθητὴς τοῦ Προκοπίου, ὅστις συνιστᾷ τοῦτον εἰς τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει τότε διατρίβοντας δύο ἑτέρους Γαζαίους ἠθοποιούς, τὸν Ζαχαρίαν καὶ Φίλιππον (5). Οἱ ἀδελφοὶ οὗτοι

---

(1) Εὐάγριος (ὡς ἀνωτέρω).

(2) «Ὥσπερ Ὕδρας κεφαλὰς ἐκκαίειν, ὅπως μὴ πάλιν ἀνίσχῃ, τὸν σὸν Ἡρακλέα μιμούμενος». Προκόπιος, σελ. 39.

(3) Chronique de Josuè le Stylite, σελ. XXIX. Ἡ Ἔδεσσα ἐτέλει φόρον χρυσαργυρίου 140 λίτρας χρυσοῦ.

(4) Προκόπιος, Εὐάγριος (ὡς ἀνωτέρω).

(5) Ἐπιστολαὶ Προκοπίου (Maii Collectio Auctorum Veterum, IV, σελ. 260).

πιθανῶς εἶναι ἡ ὑπὸ Χορικίου ἐγκωμιαζομένη τῶν μίμων ξυνωρίς, ὡς θέλομεν εἴπει κατωτέρω.

Βλέποντες τοὺς ἐκ Γάζης σοφιστὰς μετὰ πολλοῦ ζήλου καλλιεργοῦντας τὰς παραδόσεις τῆς ἑλληνικῆς σκηνῆς, δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν μὴ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ διετηρεῖτο ἰδία σχολὴ τῆς ἀκροάσεως, ἤτοι ἀπαγγελίας, ἀφοῦ καὶ ἐπὶ Κωνσταντίου ἡ πόλις ἐθεωρεῖτο τὸ φυτώριον τῶν ἀκροαματικῶν τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους (1).

Ὡς προερρέθη, ὁ ἀρχίατρος τῆς Ἀλεξανδρείας Γαζαῖος Γέσιος ἠσχολεῖτο εἰς συγγραφὴν δραμάτων καὶ κωμῳδιῶν, ἀφοῦ καὶ τὸν χριστιανισμὸν διεκωμῴδησε πρὶν ἀναγκασθῇ νὰ δεχθῇ τὸ βάπτισμα· πρὸς τοῦτον γράφων ὁ Προκόπιος λέγει ταῦτα περὶ τῆς ἑλληνικῆς σκηνῆς· « ὡς σκληρὰ τὰ καθ' ἡμῶν τῆς τύχης βουλεύματα καὶ πρὸς δεινῆς ἀρκοῦντα τραγῳδίας ὑπόθεσιν... ὅθεν ἐπαινῶ τοὺς πρώτους τραγῳδίαν εὑρόντας, ὅτι καταμαθόντες τὴν τύχην ἄνω καὶ κάτω κυκᾶν τὰ τῶν ἀνθρώπων πράγματα, τὴν σκηνὴν ἡμῖν ἐπενόησαν, ἀλλοτρίοις εὖ μάλα κακοῖς τὰς τῶν οἰκείων προκαταλαμβάνοντες συμφοράς· τί γὰρ δεινὸν ἐν ἡμῖν ὃ μὴ φθάσας ὁ χρόνος ἀπέδειξε; τί δ' ἂν γένοιτο κακὸν ὃ μὴ πρὸς εἰκόνα παραπλησίαν ἀνάγεται; » (2).

---

(1) Βλέπε ὑποσημείωσιν σελ. λζ'. Ἡ Γάζα ἦν τότε αἱ Ἀθῆναι τῆς Ἀσίας, ἀφοῦ εἰς ταύτην ἤρχοντο εἰς ἐκπαίδευσιν καὶ αὐτοὶ οἱ Ἀθηναῖοι· « τῶν Ἀθηναίων οἱ παῖδες οὐ παρὰ τῶν πατέρων, παρὰ δὲ τῶν Σύρων ἀττικίζειν ἀξιοῦσι μαθεῖν· οὐκέτι γοῦν εἰς τὸν Πειραιᾶ καταίρουσι τῆς Ἀκαδημίας ἐρῶντες, οὐδὲ φοιτῶσι παρὰ τὸ Λύκειον, παρ' ἡμῖν τὴν Ἀκαδημίαν καὶ τὸ Λύκειον εἶναι νομίζοντες ». Ἐπιστολὴ Αἰνείου Γαζαίου πρὸς Θεόδωρον σοφιστήν. **Epistolographi, Venetiis** 1499, **Aldus**, φύλ. 231.

(2) Ἐπιστολαὶ Προκοπίου, φύλ. 243 ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Ἄλδου.

Ἕτερος Γαζαῖος σοφιστής, ὁ Αἰνείας, ἐπιτιμῶν χριστιανόν τινα τραγικὸν ἀδεξίως ἀπομιμηθέντα τὸν Εὐριπίδην γράφει «Ὀβολοῖν τῶν Εὐριπίδου ῥακίων τὴν ἐμὴν οἰκίαν ἔπλησας, ἀδωνάρια πέμψας ἄρρυθμα (1), καθά σοι φίλον καλεῖν, καὶ βλαύτας ἀμούσους καὶ Ἰφικρατίδας (2), ἐφ' αἷς εἰ καὶ μέγ' οἰμώξειεν ὁ στρατηγὸς Ἰφικράτης οὐδὲν τῆς Ἀττικῆς φερούσαις τεκμήριον· οὐδὲ γὰρ χάριν τινὰ καὶ πεῖναν μελίττης Ὑμηττίου παρέχονται, οὐδὲ βοῶσι τὴν θέαν τὴν Ἀττικήν, ἐν ᾗ Μαραθὼν καὶ Σαλαμὶς καὶ ἄνδρες ἐλευθερίας καὶ φρονήματος ἐρασταί, οὐ μὰ Δία παρ' ὑμῖν μούσῃ τετελεσμένοι· τὰ δὲ ὑμέτερα, ἀλλ' εὔστομα κείσθω» (3).

Ἐξ ἐπιστολῆς τοῦ αὐτοῦ Αἰνείου πρὸς Διόδωρον τὸν σχολαστικὸν εἰκάζεται ὅτι καὶ πρὸς ἀλλήλους οἱ Γαζαῖοι σοφισταὶ διαπληκτιζόμενοι ἔγραφον κωμῳδίας «τὴν μὲν κωμῳδίαν ἣ ἀναιδῶς περιτρέχουσα ἐκλαλεῖται τῶν φιλτάτων, αὐτῇ σκευῇ τῶν ἐπιστολῶν ἐξελάσομεν, εἰσκαλεσάμενοι ὃ πᾶσαν φιλίαν δορυφορεῖ, τὴν πειθώ, τὴν χάριν, τὴν ἡδονήν, τὸν κρότον, τὸν ἔπαινον· τούτοις καθίσωμεν σεμνότερον θέατρον, ἀπειπόντες κωμῳδίᾳ μηδὲν ἐνοχλεῖν» (4).

Ἐκ διαφόρων περισωθέντων ποιηματίων τῶν σοφιστῶν τούτων πληροφορούμεθα ὅτι ἐτελεῖτο ἀκροαματικὸς ἀγὼν ἐν Γάζῃ ἐν τῇ ἑορτῇ τῶν Ῥόδων, καθ' ὃν καὶ φοιτηταὶ καὶ καθηγηταὶ ἀπήγγελλον τὰς λεγομένας ἀκροάσεις (5). Τινὰ τῶν

---

(1) Ἀγνοεῖται ὁποῖα τὰ ἀδωνάρια ταῦτα ποιήματα, πιθανῶς ἔχοντα σχέσιν πρὸς τοὺς ὑπὸ Πρόκλου μνημονευομένους Ἀδωνιδείους ὕμνους.

(2) Ἀγνοῶ ἐπίσης τί σημαίνει ἐνταῦθα ἡ Ἰφικρατίς, διότι δὲν πρόκειται περὶ τοῦ γνωστοῦ ὁμωνύμου στρατιωτικοῦ ὑποδήματος.

(3) Maii Spicilegium Romanum IV, σελ. 263.

(4) Φύλ. 228 τῆς συλλογῆς Ἄλδου.

(5) Ἰωάννου γραμματικοῦ Γάζης, σχέδιον ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῶν Ῥόδων

ποιημάτων τούτων ἔχουσιν ἀξίαν ὡς μεταφρασθέντα ἐκ δημοτικῶν, ὡς τὸ τοῦ Κωνσταντίνου γραμματικοῦ « ᾠδάριον ἐρωτικὸν ἀνακρεόντειον, ὅπερ ᾖσεν ἐν νεότητι, οὔ τι σπουδάζων· ἔλαβε δὲ τὴν ὑπόθεσιν ἐκ μελῳδίας τινὸς ᾀδομένης ἐν γάμῳ » (1).

Ὅτι ἐν Γάζῃ εἶχε μορφωθῇ ἀληθὴς σχολὴ θεατριστῶν δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν καὶ ἐκ τῶν ὑπὸ Φωτίου λεγομένων ὅτι ὁ Προκόπιος συνέγραψεν ὁλόκληρον βιβλίον περιέχον Ὁμηρικὰς μεταφράσεις, « εἰς ποικίλας λόγων ἰδέας ἐκμεμορφωμένας » (2)· γινώσκοντες ὅτι οἱ ἐν Βυζαντίῳ θεατρισταὶ ἔψαλλον ἐν τοῖς γάμοις, συμποσίοις καὶ ἑορταῖς τοιαῦτα δημοτικὰ ποιήματα εἰλημμένα ἐκ τοῦ Ὁμήρου (3), εὐκόλως δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι αἱ ἀπολεσθεῖσαι Ὁμηρικαὶ μεταφράσεις τοῦ Προκοπίου θὰ ἦσαν ὁ κῶδιξ οὕτως εἰπεῖν τῶν ἐν Γάζῃ ἐκπαιδευομένων θεατριστῶν.

Ἀνωτέρω ἐρρέθη, ὅτι ὁ Ἀναστάσιος κατήργησε τὴν πανήγυριν τῶν Βρυτῶν, ἤτοι τὸν Μαϊουμᾶν, ὡς ἐξοκείλαντα εἰς ἀναιδεῖς κατὰ τῆς ἠθικῆς ἐπιδείξεις. Ὁ σύγχρονος Σύρος χρονογράφος Ἰωσουὲ ὁ Στυλίτης, καίτοι μὴ ἀνήκων εἰς τοὺς φα-

---

μετὰ τὸ εἰπεῖν τοὺς φοιτητάς. Τοῦ αὐτοῦ, λόγον ὃν ἐπεδείξατο ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῶν Ῥόδων (Mali Spicilegium Romanum, IV, σελ. XXXVII).

(1) Αὐτόθι, XXXVIII. Ὁ αὐτὸς καταγράφει—Λέοντος μαγίστρου, εἰς τὸν γάμον τοῦ αὐτοκράτορος Λέοντος. Ἕτερον ἀνακρεόντειον τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸν γάμον τοῦ αὐτοῦ αὐτοκράτορος Λέοντος—Εἰς τὴν αὐγούστην Ἑλένην Κωνσταντίνου τοῦ νέου σύζυγον.—Ἰωάννου γραμματικοῦ Γάζης ἐπιθαλάμιος εἰς τὸν θαυμασιώτατον Ἀνατόλιον Φαύστου τὰ πρῶτα φέροντα Γάζης. — Γεωργίου Γραμματικοῦ, ἐπιθαλάμια.

(2) Φωτίου Βιβλιοθήκη, σελ. 103, ἔκδ. Bekker.

(3) « Καὶ ῥαψῳδία ἡ ἐξ ἑκατέρων τῶν Ὁμηρικῶν ποιήσεων συρραφεῖσα ᾠδὴ ἀναλόγως τῷ ὑποκειμένῳ πράγματι, γάμῳ τυχὸν ἢ ἑορτῇ ». Εὐσταθίου παρεκβολαὶ (Ἰλιάδος α, ἐν ἀρχῇ).

νατικοὺς διώκτας τοῦ θεάτρου, ἐπανειλημμένως γράφει ὅτι οἱ πρότερον ἀγνοοῦντες τὴν ἐθνικὴν ταύτην τελετὴν συμπατριῶται αὐτοῦ Ἐδεσσηνοὶ μετὰ πολλοῦ ἐνθουσιασμοῦ τὴν ἠσπάσθησαν παρεκτραπέντες ἐπὶ τέλους εἰς μυσαρὰ ὄργια. Κατὰ τυχαίαν σύμπτωσιν ἀπὸ τῆς ἐπανιδρύσεως τοῦ Μαϊουμᾶ ἐπῆλθον ἀφορίαι, λιμοὶ καὶ ἄλλα κακά, θεωρηθέντα ὑπὸ τῶν δεισιδαιμόνων ὡς ἐκδηλώσεις τῆς θείας ὀργῆς κατὰ τῶν εἰς τὸν ἐθνισμὸν ἐπανελθόντων χριστιανῶν· ταῦτα πάντα ἠνάγκασαν τὸν Ἀναστάσιον νὰ καταργήσῃ τὸν Μαϊουμᾶν ἁπανταχοῦ τοῦ κράτους, ἀπαγορεύων καὶ εἰς τοὺς μίμους νὰ χορεύωσιν ἐν τῇ ἐθνικῇ ταύτῃ ἑορτῇ πανηγυριζομένῃ ἐν τῇ νυκτὶ τῆς παρασκευῆς πρὸς τὸ σάββατον τῆς πρώτης ἑβδομάδος τοῦ μαρτίου μηνός (1). Ἰδοὺ πῶς περιγράφει ὁ Σύρος μοναχὸς τὴν τελετὴν ταύτην « Τὴν νύκτα τῆς παρασκευῆς πρὸς τὸ σάββατον ἐχόρευον εἰς τὸ θέατρον τὸ λεγόμενον Τριμάριον· ἀναρίθμητοι λαμπάδες ἐκαίοντο χάριν τῆς ἐθνικῆς τελετῆς τοποθετημέναι ἀπὸ τῆς θύρας τοῦ Τριμαρίου μέχρι τῆς πύλης τῆς λεγομένης Κιφῆς· παρόμοιοι φανοὶ ἵσταντο κατὰ γῆς, ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων, τῶν στοῶν καὶ παντὸς ἐξέχοντος τόπου, ὡς καὶ ἐν τῷ ποταμῷ, καὶ ἐπὶ τῶν ὀχθῶν αὐτοῦ· ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρας συνεσωρεύοντο ἐν τῷ θεάτρῳ φοροῦντες χιτῶνας καὶ τιάρας, ἄζωνοι, καὶ ἐξερχόμενοι μετὰ λαμπάδων καὶ θυμιατηρίων διήρχοντο τὰς νύκτας ᾄδοντες καὶ κραυγάζοντες » (2).

---

(1) Ἅπαξ μόνον ἀντὶ μαρτίου σημειοῦται ὁ μάϊος μήν, καὶ τοῦτο κατὰ λάθος ὡς σημειοῖ ὁ ἀββᾶς Martin. Ἂν ἀληθῶς ἡ ἑορτὴ ἐπανηγυρίζετο τὸν μῆνα μάρτιον, τότε πιθανῶς αὕτη εἶναι ἡ τῶν Ῥωμαίων βακχικὴ ἑορτὴ ἡ λεγομένη Lupercalia, ἥτις πραγματικῶς τὸν μῆνα τοῦτον ἐτελεῖτο (βλέπε Hospinianus, de origine festorum, τόμ. I, σελ. 101-104).

(2) Chronique de Josuè le Stylite, 1876, σελ. XXVI, XXVIII, XL.

Ἡ φιλομουσία τοῦ Ἀναστασίου μετεδόθη πιθανῶς καὶ ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Θεοδωρίκου, ἀφοῦ ῥητῶς βλέπομεν τὸν ἐν Ῥώμῃ βασιλεύοντα Γότθον ὁμολογοῦντα ἑαυτὸν «πιστὸν μιμητὴν τοῦ βίου καὶ τῆς κυβερνήσεως τοῦ Ἀναστασίου» (1). Ὡς ὁ τελευταῖος, οὕτω καὶ ὁ Θεοδωρῖκος καταργεῖ τὰς θηριομαχίας ἀποκαλῶν αὐτὰς ἄσπλαγχνον καὶ βάρβαρον ἔθιμον (2). Ὁ Ρωμαϊκὸς λαὸς εἶχε λησμονήσει πλέον τί ἐσήμαινον αἱ λέξεις θέατρον, κωμῳδία, τραγῳδία, σκηνή, ὁ δὲ Θεοδωρῖκος δι' ἐδίκτου συνταχθέντος ὑπὸ τοῦ Κασσιοδώρου διδάσκει τὸν λαὸν αὐτοῦ τὰς σημασίας τῶν ἑλληνικῶν τούτων λέξεων (3). Ἐπειδὴ δὲ ἡ τότε Ῥώμη οὔτε τραγῳδούς, οὔτε ἄλλους σκηνικοὺς εἶχεν, ὑποτίθεται ὅτι τοιοῦτοι ἦλθον ἐκ Βυζαντίου ὅπως ἀναδιδάξωσι τοὺς ὑπηκόους τοῦ Θεοδωρίκου τὴν ἑλληνικὴν τέχνην· διὰ τὸν λόγον δὲ τοῦτον βλέπομεν τοὺς ἐν Ἰταλίᾳ Γότθους ὑβρίζοντας τοὺς Βυζαντινοὺς ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ καὶ λέγοντας ὅτι ἐξ αὐτῶν μόνον εἶδον ἐρχομένους εἰς Ἰταλίαν τραγῳδούς, μίμους καὶ πειρατάς (4).

Τῆς περιόδου ταύτης διεσώθη περίεργον θεατρικὸν μνημεῖον, τὸ μόνον ἐξ οὗ δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν ὁποία ἦν ἡ θέσις τῆς ἑλληνικῆς σκηνῆς ἐν ἀρχῇ τῆς ΣΤ' ἑκατονταετηρίδος, τοῦτο δὲ εἶναι ἡ ὑπὲρ τῶν μίμων ἀπολογία τοῦ Γαζαίου σοφιστοῦ Χορικίου. Ὁ πρὸ μικροῦ δημοσιεύσας τὴν πολύτιμον

---

(1) « Vos enim estis regnorum omnium decus, vos totius Orbis salutare praesidium . . . Regnum nostrum imitatio vestra forma est, forma boni propositi, unici exemplar imperii ». Cassiodori Variarum, lib. I, epistola I.

(2) « Hunc ludum crudelem, sanguinarium voluptatem, religionem impiam ». Cassiodori Variarum V, 42.

(3) Cassiodori Variarum IV, 51.

(4) « Οὐδένα εἰς Ἰταλίαν ἥκοντα εἶδον, ὅτι μὴ τραγῳδοὺς καὶ μίμους καὶ ναύτας λωποδύτας ». Προκόπιος, II, σελ. 93, ἐκδ. Βόννης.

ταύτην μελέτην γάλλος ἑλληνιστὴς κ. Ch. Graux (1) εὐλόγως ὑποθέτει ὅτι συνεγράφη πρὸ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἀφοῦ ὁ Προκόπιος βεβαιοῖ ὅτι ὁ βασιλεὺς οὗτος καταργήσας τὰς πρὸς εἰς τὰ θέατρα δημοσίους ἐπιχορηγήσεις κατέστρεψεν αὐτά. Ὁ Φώτιος πιθανῶς ἀγνοῶν τὴν πραγματείαν ταύτην κρίνει ἐκ τῶν ἄλλων λόγων τοῦ Χορικίου ὅτι οὗτος ἤκμασεν ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ· καὶ πιθανῶς μὲν ὅτι τότε ὁ Γαζαῖος σοφιστὴς εἶχε φθάσει εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς φήμης αὐτοῦ, οὐδὲν ὅμως κωλύει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ νεαρὸς μαθητὴς τοῦ Προκοπίου ἐνεκαινίασε τὸ δικηγορικὸν στάδιον αὐτοῦ διὰ τῆς ὑπὲρ τῶν μίμων ἀπολογίας γραφείσης περὶ τὰ τέλη τῆς βασιλείας τοῦ Ἀναστασίου, ὅτε πραγματικῶς τὰ θέατρα ἤκμαζον, ὡς δηλοῦται καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ λόγου, τοιαύτην δὲ ἀκμὴν δὲν δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν καὶ ἐπὶ τοῦ διαδόχου τοῦ Ἀναστασίου, Ἰουστίνου, ὅστις ἐδίωξε τὴν σκηνήν.

Ὁ Χορίκιος ἦν πεφιλημένος μαθητὴς τοῦ Προκοπίου, τὸν ὁποῖον ἀποθανόντα διεδέχθη καὶ ἐν τῷ σοφιστικῷ θρόνῳ, διότι καὶ οἱ ἐν Γάζῃ σοφισταὶ ἀνηγόρευον ὡς οἱ ἐν Ἀθήναις τὸν ἡγεμόνα αὐτῶν, εἰς ὃν ἡ πόλις ἐνεπιστεύετο τὴν νομοθετικὴν ἐξουσίαν (2). Ὁ ἡγεμὼν τῶν ἐν Γάζῃ σοφιστῶν εἶχε τὸ δι-

---

(1) Χορικίου λόγος ὑπὲρ τῶν ἐν Διονύσου τὸν βίον εἰκονιζόντων (Revue de Philologie, 1877, σελ. 212-247).

(2) Ὡς τοιοῦτος πιθανῶς ὁ Προκόπιος κατήργησε τὸ ἔθιμον τῶν ἐπὶ μισθῷ θρηνῳδῶν: «Ἐπειδὰν ἄωρος γένηται τελευτή, οὐ τῇ κινήσει τοῦ πάθους ἀρκοῦνται πρὸς ὀδυρμόν, οὐ τῇ γυναικείᾳ φύσει ῥᾳδίως καταφερομένῃ πρὸς δάκρυα, ἀλλὰ μισθοῦνταί τινα θρήνους αὐταῖς ᾄδουσαν, ἣ δὲ τῇ συμφορᾷ φλεγομένας μᾶλλον ἐξάπτει, καθάπερ ἂν εἴ τις ἔλαιον ἐπιβάλλοι πυρί· καὶ κρείττων αὕτη τὴν τέχνην ἢ μείζους ἐπισταμένη κινεῖν οἰμωγὰς καὶ τὰς ταλαιπώρους γυναῖκας δακρύων μισθοὺς ἀπαιτεῖ. Τοῦτο τοίνυν ἔσβεσας εὐποιῶν, ἐλεεινὸν ἡγησάμενος μηχανᾶσθαι

καίωμα νὰ παρουσιάζηται συνεχῶς ἐπὶ θεάτρου διδάσκων πιθανῶς τοὺς νέους τὴν ἀκροαματικήν (1)· τὸ δικαίωμα τοῦτο δὲν εἶχον ὅλοι οἱ σοφισταί, ἀφοῦ εἰς τὸν Χορίκιον ἐκφωνοῦντα τὸν ἐπιτάφιον τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ οὔτε ἡ χρῆσις θεατρικῶν εἰκόνων ἐν τῷ λόγῳ ἐπετρέπετο (2).

Ἀγνοεῖται ἡ κυρία ἀφορμὴ ἡ ἀναγκάσασα τὸν Χορίκιον εἰς ὑπεράσπισιν τῶν μίμων· ὁ λόγος αὐτοῦ φαίνεται ἀπομιμηθεὶς ἐκ τῆς ὑπὸ Λιβανίου γραφείσης ἀπολογίας τῶν ὀρχηστῶν κατὰ τοῦ κατηγόρου αὐτῶν Λαιλίου Ἀριστείδου· ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι οἱ μῖμοι ἔχοντες παράπονα οὐχὶ μόνον κατὰ τῆς ἀποτροπιαζομένης αὐτοὺς ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτῶν τῶν συναδέλφων τραγῳδῶν, ἀπολογοῦνται διὰ τοῦ Χορικίου ἐν γένει μὲν εἰς τὰς τετριμμένας κατακραυγὰς αἵτινες στερεοτύπως ἀπὸ Δημοσθένους μέχρι τοῦ ἁγίου Ἰωάννου Χρυσοστόμου ἐξεσφενδονίσθησαν κατ' αὐτῶν, ὡς διδασκάλων τῆς ἀνηθικότητος καὶ πρὸ πάντων τῆς μοιχείας, ἰδίᾳ δὲ πρὸς τοὺς τραγῳδούς, ἀποδεικνύοντες ὅτι καὶ ἡ

προσθήκην ταῖς ἐμφύτοις ὀδύναις». Χορικίου σοφιστοῦ ἐπιτάφιος ἐπὶ Προκοπίῳ σοφιστῇ, XLI (ἐν Fabricii Bibliotheca Graeca, VIII, σελ. 841, παλαιᾶς ἐκδόσεως).

(1) Αὐτόθι, §, VI.

(2) «Καὶ ἔγωγε, εἴ μοι τοσοῦτον ἐξῆν, ὅσον τοῖς τῶν δραμάτων δημιουργοῖς, καὶ πρόσωπα πλάττειν παρεῖχον νόμοι ῥητόρων, αὐτὴν ἂν εἰσῆγον ῥητορικὴν ἐν εἴδει γυναικὸς πενθικὴν ἐσθῆτα περικειμένης, οὐ τὰς ὀφρῦς ἐπαιρούσης, οὐ βαδίσματι σοβαρῷ κεχρημένης, κἂν ἐκ φύσεως ἔχῃ τὰ τοιαῦτα ῥητορική, ἀλλὰ συνεσταλμένης τε καὶ ταπεινοφρονούσης, εἰκότως ὅτι τοῦ θιάσου τὸν κορυφαῖον ἐστέρηται, καὶ πρέποντα τῷ πάθει βοώσης· τίς γένομαι; τίνα λάβω παραψυχήν: πόθεν μοι γενήσεταί τις Ὀρφεύς, κρούμασι θέλγων τοὺς κάτω θεοὺς καὶ μισθὸν ἀπαιτῶν μοι τῆς μελῳδίας τὴν ἐκείνου ψυχήν, οἷα ῥαψῳδοῦσιν οἱ ποιηταί». § VII.

τέχνη τούτων δὲν ἦν εὐγενεστέρα καὶ ἠθικωτέρα τῆς ἑαυτῶν· πιθανὸν δ' ἐπίσης ὅτι ὁ Χορίκιος οἴκοθεν ἠθέλησε νὰ ὑπερασπισθῇ τοὺς ἐκ τῆς μιμικῆς ζῶντας συμπατριώτας αὐτοῦ, ὡς ὁ Λιβάνιος τοὺς ὀρχηστάς (1).

Μεθ' ὅλας τὰς περὶ μίμων ἐμβριθεῖς μελέτας τοῦ Grysar καὶ τοῦ Klein (2), ἡ σημασία τοῦ θεατρικοῦ τούτου προσώπου δὲν ὡρίσθη ἔτι ἀκριβῶς, διότι ὁ μῖμος τῶν Ἑλλήνων πολὺ διαφέρει τοῦ Ρωμαϊκοῦ, ὡς καὶ οὗτος τοῦ Βυζαντινοῦ. Ὁ ἐπὶ τοῦ Δημοσθένους καὶ Πλουτάρχου μῖμος ἦν μᾶλλον ὁ γελωτοποιὸς τῶν νεωτέρων χρόνων, τοιαύτην δὲ σημασίαν φαίνεται ἔχων καὶ ἐπὶ Ρωμαίων ἀντιστοιχῶν, ὡς λέγει ὁ γραμματικὸς Διομήδης, πρὸς τὸν θεατριστὴν τοῦ ὄχλου, τὸν planipedes. Ἕως τοῦ Ἰουστινιανοῦ οἱ Βυζαντινοὶ καλῶς διέκρινον τὸ εἶδος τῆς δημοτικῆς ταύτης κωμῳδίας (Πλανιπεδαρία) ἀπὸ τῆς μιμικῆς (3), μέχρι δὲ τῆς ΙΑ' ἑκατονταετηρίδος μῖμος καὶ γελοιαστὴς εἶναι δύο θεατρικὰ πρόσωπα διάφορα (4). Κατὰ τὸν Χορίκιον οἱ μῖμοι τῆς ΣΤ' ἑκατονταετηρίδος ἦσαν

(1) Αἱ περὶ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν γραφεῖσαι ἐπιστολαὶ τοῦ Ἀρισταινέτου παρουσιάζουσι πολλὰς ὁμοιότητας πρός τε τὸ ὕφος καὶ τὰς ἰδέας τοῦ Χορικίου· ἐπαινῶν ὁ πρῶτος τὴν ὀρχηστρίδα Παναρέτην γράφει « ὅθεν οὐκ ἀνάξιον οὐδὲ τὸν εὖ μάλα σπουδαῖον παραπολαύειν τῆς σῆς θυμηδίας, ἀνάπαυλα γὰρ σπουδῆς ἐνίοτε γίνεται ἡ παιδιά » (βλ. ἀνωτέρω, σελ. τι'.) καὶ ὁ Χορίκιος ἐπαινῶν τοὺς μίμους « ἐπεὶ δὲ θεατὴς ἐγινόμην, ἡνίκα με πλείστων ἡγουμένων ἱδρώτων εἰς ἀνάπαυλαν ὁ καιρὸς βραχεῖαν ἐκάλει.... καὶ τῆς ἐντεῦθεν μετεῖχον ψυχαγωγίας ». σελ. 213.

(2) Der Römische Mimus vom Hrn. Grysar (Πρακτικὰ τῆς ἐν Βιέννῃ ἀκαδημίας 1854, σελ. 237-337) — Klein, geschichte Drama's, II.

(3) Ἰωάννης Λυδός, σελ. 152, ἐκδ. Βόννης.

(4) « Γελοιαστῶν μὲν καὶ μίμων ἀπέχεσθαι ». Ψελλὸς σελ. 206 καὶ 209 (Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη, τόμ. V).

οἱ κυρίως λεγόμενοι κωμῳδοί, παριστῶντες δράματα τῆς μέσης ἰδίως Ἀττικῆς κωμῳδίας. Ἐπὶ Διοκλητιανοῦ καὶ τοῦ Ἰουλιανοῦ παρίστων ἰδίως κωμῳδίας κατὰ τοῦ χριστιανισμοῦ, καὶ ἐθεωροῦντο κοινωνικῶς κατώτεροι τοῦ χοραύλου (1), ἐν ᾧ ἐπὶ Χρυσοστόμου χοραύλης, αὐλητής, κιθαριστὴς καὶ μῖμος εἶναι ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον (2)· ἐπὶ Θεοδοσίου Β΄ ἡ μιμὰς λέγεται καὶ μαινὰς καὶ ὀρχηστρίς (3). Ταῦτα πάντα ἀποδεικνύουσιν ὅτι ὁ μῖμος δὲν μετῆλθε διαρκῶς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ ἐπιτήδευμα, ἀλλ᾽ ἦν καὶ κωμῳδὸς καὶ τραγῳδὸς καὶ αὐλητὴς καὶ ὀρχηστής (4)· διὰ τὸν λόγον τοῦτον βλέπομεν τὸ μιμικὸν ἐπάγγελμα ἐπὶ Χορικίου καταστὰν δυσκολώτατον, ὡς ἀπαιτοῦν πολλὰ φυσικά τε καὶ ἐπίκτητα προσόντα. Ἐπὶ τῶν Κομνηνῶν οἱ μῖμοι παρίστων πιθανῶς καὶ τραγῳδίας (5).

Ἐν τῷ μιμικῷ θεάτρῳ παρίστατο καί τις γελωτοποιὸς ἐξυρημένος τὴν κεφαλὴν καὶ ῥαπιζόμενος κατὰ κόρρης· ἀλλ᾽ οὗτος ἐχρησίμευεν εἰς διασκέδασιν τοῦ πλήθους ἐν τοῖς διαλείμμασι τῆς κυρίας μιμικῆς παραστάσεως, ἀπαραλλάκτως ὡς οἱ νῦν γελωτοποιοὶ τῶν ἱπποδρομίων. Τὸν γελωτοποιὸν τοῦτον ἔλαβον πολλάκις ὡς ἐπιχείρημα οἱ Πατέρες πρὸς ἐξευτελισμὸν τοῦ μιμικοῦ θεάτρου· οὕτως ὁ ἅγιος Ἀμφιλόχιος θέλων νὰ

---

(1) «Ὑμεῖς οἱ δῆμοι τῆς πόλεως διατὶ ἐλυπήθητε ῥαπισθέντος μου; πρὶν ἢ χοραύλην με γενέσθαι, οἱ συνέταιροί μου ἐρράπιζόν μου τὸ πρόσωπον, καὶ ὑμεῖς ἐγελᾶτε». Acta Sanctorum Martius, VII, σελ. 897.

(2) Σελὶς μγ-μς.

(3) Σελὶς κς.

(4) Σελὶς ια΄.

(5) «Δράμα γὰρ λέγεται καὶ τὸ ποίημα, ὥσπερ τὰ τῶν τραγικῶν ποιήματα τὰ μιμηλῶς λεγόμενα καὶ γινόμενα λέγονται δράματα». Ζωναρᾶς? (Νικήτα ἑρμηνεία εἰς τὰ τετράστιχα Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ. Venetiis 1563, φύλ. 41).

ἐκμηδενίσῃ τὸ θέατρον ἐν γένει, οὔτε περὶ τραγῳδίας, οὔτε περὶ κωμῳδίας λαλεῖ, ἀλλὰ μόνον περὶ τοῦ γελωτοποιοῦ.

Μίσει θεάτρων, θηρίων, ἱπποδρόμων
ἄσεμνον ᾠδήν, δύσεριν κακῶν θέαν,
βίου ματαιότητα, ὕδραν ἡδονῶν,
ἀνδρῶν ἀσελγῶν ἀπρεπῆ μαθήματα.
οἷς οὐδέν ἐστιν αἰσχρὸν ἢ τὸ σωφρονεῖν·
οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν αἰσχύνης ὑπηρέται
τέχνην ἔχουσι τὸ φρονεῖν ταῖς ὕβρεσι,
μῖμοι γελοίων κονδύλοις εἰθισμένοι
αἰδὼ τεμόντες τοῖς ξυροῖς πρὸ τῶν τριχῶν,
ἀσελγὲς αἰσχρότητος ἐργαστήριον,
οἷς πάντα πάσχειν καὶ παθεῖν ἃ μὴ θέμις
ἐν ταῖς ἁπάντων ὄψεσι, τέχνης μέρος (1).

Ὁ Χρυσόστομος διέσωσε πολλὰ χαρακτηριστικὰ τῶν τότε μίμων ὡς καὶ τῶν ὑπ' αὐτῶν παρισταμένων κωμῳδιῶν καὶ ᾀδομένων ᾀσμάτων (2), οὐδεὶς ὅμως δίδει ἀκριβεστέραν ἰδέαν περὶ τοῦ Βυζαντινοῦ μίμου ἢ ὁ ἐκ Γάζης ἀπολογητὴς αὐτῶν.

Κατὰ τὸν Χορίκιον προσόντα καλοῦ μίμου ἐθεωροῦντο ἡ

---

(1) Ἁγίου Ἀμφιλοχίου ἐπιστολὴ πρὸς Σέλευκον (ἔκδοσις Combefis, 1644).

(2) Ὠνομάσθησαν οὕτω, κατὰ τὸν Χρυσόστομον « ὡς μιμούμενοι τὰς ἀλλοτρίας συμφορὰς » σελ. ξγ'· εἰδικώτερον ὅμως ὁρίζει αὐτοὺς ὁ Χορίκιος « οἱ ἐν τῷ θεάτρῳ τοῦ Διονύσου μιμούμενοι τὰ ἤθη ». Ἐν τῇ τελευταίᾳ ταύτῃ περιπτώσει οἱ μῖμοι τῆς ΣΤ' ἑκατονταετηρίδος εἶναι οἱ ὑπὸ Σουΐδα καὶ ἄλλων ὀνομαζόμενοι ἠθολόγοι, καὶ βιολόγοι· ὡς γνωστὸν τὸ τελευταῖον τοῦτο ἐπίθετον (βιολόγος) ἀποδίδεται εἰς τὸν Μένανδρον.

καλλιφωνία, γλώσσης εὔρροια, φυσικὴ ὑπόκρισις καὶ ἐντελὴς γνῶσις τοῦ χοροῦ καὶ τῆς χειρονομίας. Ὁ τέλειος μῖμος ἐθεωρεῖτο πάντοτε δεύτερος καλοῦ τραγῳδοῦ.

Οἱ μῖμοι ἐλάτρευον, ὡς οἱ ἄλλοι σκηνικοί, τὸν Διόνυσον καὶ ἐθεώρουν ἐφευρητὴν τῆς τέχνης αὐτῶν, οὐχὶ ὡς οἱ ἀρχαῖοι τὸν Συρακούσιον Σώφρονα, ἀλλὰ τὸν κωμικὸν Φιλήμονα. Ἀρχόμενοι τῆς παραστάσεως ἀπέτεινον δέησιν πρὸς τὰ ἀκροατήρια ὅπως ἀκροασθῶσιν αὐτοὺς ἱλαρῶς· παρίστανον δὲ ἰδίως τὰς κωμῳδίας τοῦ Φιλήμονος καὶ Μενάνδρου, σπανιώτερον δὲ καὶ τὰς τοῦ Ἀριστοφάνους (1)· ἐνίοτε ὅμως ἔπαιζον καὶ σκηνὰς τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου, πιθανῶς παρῳδοῦντες τοὺς Ὁμηρικοὺς ἥρωας. Πλὴν τῶν ἀρχαίων δραμάτων παρίστανον καὶ σύγχρονα, ἐν οἷς διεκωμῳδοῦντο αἱ κοινωνικαί, καὶ πρὸ πάντων αἱ πολιτικαὶ κακίαι· τὸ ἔργον τοῦτο τῶν μίμων θεωρεῖ ὁ Χορίκιος σωτήριον, ὡς σωφρονίζον τοὺς ἄρχοντας καὶ κωλύον αὐτοὺς ν' ἀδικῶσι.

Οἱ μῖμοι παρίστανον τὴν νύκτα, εἰς δὲ τὰς παραστάσεις αὐτῶν συνήρχοντο, πλὴν τῶν ἀνδρῶν, καὶ γυναῖκες, καὶ μάλιστα παρθένοι τῆς μέσης καὶ ἀνωτάτης κοινωνικῆς τάξεως· πολλοὶ τῶν θεατῶν, ὡς σήμερον, παρευρίσκοντο εἰς ὡρισμένα τοῦ δράματος μέρη, μετὰ τὴν ἀκρόασιν τῶν ὁποίων ἀπεχώρουν τοῦ θεάτρου.

---

(1) Ἡ ἑξῆς περιγραφὴ δίδει ἰδέαν τινα περὶ τῶν ὑπὸ τῶν μίμων παριστανομένων τότε κωμῳδιῶν « Δόξαις ἂν ἄνδρα βλέπειν καθεστηκότα σωφρονεῖν παραινοῦντα τῇ συνοικούσῃ καὶ φεύγειν τῶν φιλαιτίων τὰς λοιδορίας· ἔτι καὶ στρατιώτας ἰδεῖν, καὶ ῥητόρων ἀκοῦσαι, δυεῖν ἐνίοτε μίμων τοῦ μὲν ἀλόγιστόν τινα μιμουμένου, τοῦ δὲ καλῶς ἐν λόγοις ἀχθέντα.... δεσπότην, οἰκέτας, καπήλους, ἀλλαντοπώλας, ὀψοποιούς, ἑστιάτορα, δαιτυμόνας, συμβόλαια γράφοντας, παιδάριον ψελλιζόμενον, νεανίσκον ἐρῶντα, θυμούμενον ἕτερον, ἄλλον τῷ θυμουμένῳ πραΰνοντα τὴν ὀργήν », σελ. 236.

Ἡ συνοδεύουσα τὰς παραστάσεις μουσικὴ τοσοῦτον ἔθελγε τὰ ἀκροατήρια, ὥστε τὰ μιμικὰ ᾄσματα ᾔδοντο παρὰ πάντων ἐν ταῖς ὁδοῖς (1), ὡς τὰ τῶν νῦν γαλλικῶν operettes· ἐξέχοντες πολῖται δὲν ἐθεώρουν αἰσχρὸν νὰ παριστῶσι μιμικὰ δράματα ἐν καιρῷ δημοσίων ἑορτῶν, οἱ δὲ Καίσαρες τοσοῦτον ἠγάπων τοὺς μίμους ὥστε καὶ αὐτοὶ οἱ σοφισταὶ κατήρχοντο ἐν τῇ σκηνῇ.

Οἱ ἐν τοῖς ἐπαρχιακοῖς θεάτροις διαπρέποντες μῖμοι προσεκαλοῦντο εἰς Κωνσταντινούπολιν (2) καὶ γενναίως ἀμειβόμενοι ὑπὸ τοῦ βασιλέως παρίστων καὶ ἐν τοῖς ἀνακτόροις κατὰ τὴν ἑορτὴν ἰδίως τῶν Καλανδῶν διάφορα δράματα ἐνώπιον τῶν ὑπουργῶν, τῆς συγκλήτου καὶ τοῦ βασιλέως· τοιοῦτοι μνημονεύονται ὑπὸ Χορικίου δύο Γαζαῖοι ἀδελφοί, πιθανῶς ὁ Ζαχαρίας καὶ ὁ Φίλιππος (3) πρὸς οὓς συνεχῶς ἐπιστέλλει ὁ Προκόπιος συνιστῶν καὶ τὸν γράψαντα τὴν περὶ Χρυσαργυρίου τραγῳδίαν Προκόπιον.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ μνημείου πληροφορούμεθα ὅτι οἱ τραγῳδοὶ ἐτιμῶντο πλειότερον τῶν μίμων, καὶ ὅτι οἱ παιδαγωγοὶ μὴ δυνάμενοι νὰ φοιτῶσιν εἰς τὰ θέατρα τῶν τελευταίων τούτων, ἐδίδασκον τοὺς παῖδας παραστάσεις κλασικῶν δραμάτων (4).

---

(1) Βλέπε τὰς ἐν σελίσι ξ' καὶ ξγ' περικοπὰς τῶν λόγων τοῦ Χρυσοστόμου.

(2) « Ἐκείνη γὰρ ὅσους τῶν μίμων αὐτῇ διαπρέπειν ἡ φήμη κηρύττει, κἂν πόρρω που τύχωσιν ὄντες, πρὸς ἑαυτὴν ἐφέλκεται καὶ καλεῖ ». σελ. 225.

(3) Τοῦτο ὑποθέτω ἐκ τῆς ἑξῆς φράσεως μιᾶς τῶν πρὸς αὐτοὺς ἐπιστολῶν τοῦ Προκοπίου « Σὺ μὲν οὖν σκῶπτε τοιαῦτα... ταῦτά μοι πεπαίχθω, ὡς ἂν σοι καὶ τοῦ σκώπτειν συνήθως ὕλην παράσχω· εὐφραίνεις γάρ με σκώπτων, εὖ ἴσθι, ἢ πολλοῖς ἐπαίνοις βάλλοντες ἕτεροι ». Maii, Classicorum Auctorum Collectio, IV, σελ. 221.

(4) « Πόσας, οἴει, μοιχείας ἀπαγγέλειν ἀπαιτοῦμεν τοὺς νέους; »

Ὑπερασπιζόμενος τοὺς μίμους ὁ Χορίκιος λέγει ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ θεοὶ παρ' Ὁμήρῳ μιμοῦνται, ὅτι ὁ Πλάτων δὲν θὰ ἔγραφε τοὺς ἀθανάτους αὐτοῦ διαλόγους, ἄνευ τῶν μίμων τοῦ Σώφρονος, καὶ ἐπὶ τέλους ὅτι ὁ Διόνυσος ἐλεήσας τὴν ἀνθρωπίνην δυστυχίαν ἐδώρησεν ἡμῖν τὸν μῖμον, ὅστις κατορθοῖ νὰ μεταβάλλῃ τὴν λύπην εἰς εὐθυμίαν (1).

Ἡ κυριωτέρα κατὰ τῶν μίμων κατακραυγὴ ἦν ὅτι προτιμῶντες τὴν μέσην Ἀττικὴν κωμῳδίαν παρίστων πολλάκις ἀναιδεῖς σκηνάς, καὶ πρὸ πάντων μοιχείας, ἀλλ' ὁ Χορίκιος καταστρέφει τὸν ἀνόητον τοῦτον ἰσχυρισμὸν λέγων ὅτι πάντα τὰ δράματα ταῦτα ἦσαν ἠθικά, ἀφοῦ τελικὸς αὐτῶν σκοπὸς ἦν ἡ τιμωρία τοῦ περιυβρίσαντος τὴν ἠθικὴν ἐγκλήματος (2), « ἀσκεῖ γὰρ τὸ σεμνὸν ἔνθα τὸ φαῦλον ἁλίσκεται ».

Ἑλένην, ἣν εἰλήφει πρὸς γάμου κοινωνίαν ὁ τοῦ δεσπότου τῶν Ἀχαιῶν ἀδελφός, τὴν Κλυταιμνήστραν, ἣν ἔγημε τῆς Ἑλλάδος ὁ βασιλεύς, τὴν Πασιφάην ἣν Ἥλιος ἔσπειρεν, ἣν ἐμοίχευσε ταῦρος. Καὶ τί σοι μοιχευθείσας ἀπαριθμοῦμαι γυναῖκας; [Τηρεὺς τῆς αὐτοῦ γυναικὸς] ᾔσχυνεν ἀδελφὴν καὶ τὴν γλῶτταν ἀπέτεμεν ἧς ἐβιάσατο κόρης· [δ] Οἰδίπους ἐπλησίασε τῇ μητρὶ καὶ τῶν αὐτῶν [ἀδελφὸς] ἅμα καὶ πατὴρ ἐγεγόνει » · σελ. 220-221. Ἐνίοτε ὅμως ἐπετρέπετο εἰς τοὺς παῖδας ἡ θεωρία τῶν μίμων, ὡς καὶ ἡ ὑπ' αὐτῶν παράστασις κωμῳδιῶν τινων: « Διὰ τοῦτο τοὺς παῖδας οἱ φύσαντες καὶ μίμους οὐδαμῶς εἴργουσιν ἐν δέοντι θεωρεῖν καὶ δράματα κωμικὰ παρασκευάζουσιν ἀπαγγέλλειν » σελ. 230.

(1) « Καί μοι δοκῶ τὸν Διονύσιον, φιλόγελως γὰρ ὁ θεός, τὴν ἡμετέραν ἐλεήσαντα φύσιν... ὡς ἐκ παντὸς ἐπιτρέψαι γέλωτα γίνεσθαι τρόπου » σελ. 219-220.

(2) « Ἀλλ' ἡνίκα μοιχείαν, ὦ βέλτιστε, θεωρεῖς, τότε καὶ δικαστήριον ὁρᾷς ἀρχικόν, καὶ κατηγορεῖ μὲν ὁ τῆς ἑαλωκυίας ἀνήρ, κρίνεται δὲ ὁ μετὰ τῆς ἐρωμένης τὴν μοιχείαν τολμήσας, ἀπειλεῖ δὲ τιμωρίαν ἀμφοτέροις ὁ δικαστής· ἐπεὶ δ' ὅλον παιδιά τίς ἐστι τὸ χρῆμα, τὸ πέρας αὐτοῖς εἰς ᾠδήν τινα καὶ γέλωτα λήγει » σελ. 219.

Ὁ ἀναγινώσκων τὴν ἀπολογίαν τῶν μίμων ὡς καὶ τὰ ἄλλα τοῦ Χορικίου καὶ πάντων τῶν τότε σοφιστῶν συγγράμματα ἀπορεῖ ἂν οἱ ἄνθρωποι οὗτοι ἦσαν χριστιανοί· οἱ θεοὶ τοῦ Ὀλύμπου βασιλεύουσιν ἔτι, καὶ οὔτε κἂν κατ' ὄνομα μνημονεύεται ὁ χριστιανισμός· ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι διὰ τῆς βίας ὁμολογήσαντες τὴν νέαν θρησκείαν οἱ σοφισταὶ οὗτοι ἀνέκραξαν ἐν τῷ βαπτίσματι ὡς ὁ Γέσσιος τὸν Ὁμηρικὸν στίχον

Αἴας δ' ἐξαπόλωλεν ἐπεὶ πίεν ἁλμυρὸν ὕδωρ,

καὶ ζήσαντες ὡς ψευδοχριστιανοὶ κατέβησαν εἰς τὸν τάφον ὡς ἀληθεῖς Ἕλληνες (1).

Ἕτερον μνημεῖον διαφωτίζον τὴν ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν θέσιν τῆς παλαιᾶς σκηνῆς εἶναι ἡ Ἀνθολογία τῶν ἐπιγραμμάτων, ἐξ ὧν πολλὰ ἀφορῶσιν εἰς τραγῳδούς, μίμους, ἀοιδούς, ὀρχηστὰς καὶ αὐλητὰς διακριθέντας ἐπὶ Ἀναστασίου, Ἰουστίνου καὶ Ἰουστινιανοῦ. Ὁ δικηγόρος Θεαίτητος καὶ ὁ ἀνθύπατος Θεόδωρος ἐγκωμιάζουσι διὰ τῶν ἑξῆς ἐπιταφίων τὸν μῖμον Τίτυρον καὶ τὴν μιμάδα Θάλειαν:

Νηλεὴς Ἀΐδης ἐπὶ δ' ἐγέλασε θανόντι,
Τίτυρε, καὶ νεκύων θῆκέ σε μιμολόγον.

Κωμικὸν ἀμφιέπω Θάλεια μέλος, ἔργα δὲ φωτῶν
οὐχ ὁσίων θυμέλῃσι φιλοκροτάλοισιν ἀθύρω.

Ἐξ ἄλλων ἐπιγραμμάτων πληροφορούμεθα ὅτι οἱ φιλόμουσοι Βυζάντιοι ἤγειρον ἀνδριάντας εἰς τὰς ὀρχηστρίδας καὶ αὐλη-

(1) Εἶναι περίεργον ὅτι, καίτοι τὸν δικηγόρον ἐπαγγελλόμενοι, ἠγνόουν τὴν λατινικήν: « τὸν δὲ κονσιστόριον ὅτι μέν ἐστιν ἀγνοῶ, Ρωμαϊκῷ γὰρ κόσμῳ προσβάλλει τὴν ἐμὴν ἀκοήν ». Προκόπιος πρὸς Ζαχαρίαν καὶ Φίλιππον, Maii Collectio Auctorum Classicorum, IV, 220).

τρίδας (1), καὶ ὅτι ἡ Πυλάδειος ὄρχησις δὲν εἶχεν ἔτι ἀπαρχαιωθῆ, ὡς δηλοῦται ἐκ τῶν εἰς τὸν ὀρχηστὴν Χρυσόμαλλον (2) καὶ τὴν ὀρχηστρίδα Ἑλλαδίαν ἐπιγραμμάτων.

Σιγᾷς, Χρυσεόμαλλε, τὸ χάλκεον, οὐκ ἔτι δ' ἡμῖν
εἰκόνας ἀρχεγόνων ἐκτελέεις μερόπων
νεύμασιν ἀφθόγγοισιν· τεὴ δ', ὄλβιστε, σιωπὴ
νῦν στυγερὴ τελέθει, τῇ πρὶν ἐθελγόμεθα (3).

Ἕκτορα μέν τις ἄεισε νέον μέλος· Ἑλλαδίη δὲ
ἑσσαμένη χλαῖναν πρὸς μέλος ἠντίασεν·
ἦν δὲ πόθος καὶ δεῖμα παρ' ὀρχηθμοῖσιν Ἐνυοῦς·
ἄρσενι γὰρ ῥώμῃ θῆλυν ἔμιξε χάριν (4).

Ἀνώνυμός τις ἐνθουσιωδῶς ἐγκωμιάζει τὸν ὀρχηστὴν Ξενοφῶντα τὸν Σμυρναῖον παραστήσαντα παντομιμικῶς τὰς Βάκχας τοῦ Εὐριπίδου:

---

(1) Εἰς εἰκόνα Μαρίας τῆς κιθαρῳδοῦ ἐν Βυζαντίῳ — Εἰς εἰκόνα Θεοδωριάδος — Εἰς εἰκόνα ὀρχηστρίδος Ροδοκλείας — Εἰς εἰκόνα ὀρχηστρίδος Ἑλλαδίης ἱσταμένης ἐν τῷ Σωσθενίῳ — Εἰς ὀρχηστρίδος εἰκόνα διάχρυσον ἐν Βυζαντίῳ (Ἀνθούσης).

(2) Ὡς προεσημειώθη, τὸ ἐπώνυμον τοῦτο ὀφείλει εἰς τὸ χρυσοειδὲς χρῶμα τῆς κόμης αὐτοῦ· ἑτέρα ὀρχηστρίς, Ροδόκλεια, ἐπονομάζεται ἐν κώδικι Πλανούδη, Καράμαλλος.

(3) Ὁ Brunck σημειοῖ περὶ τοῦ Χρυσομάλλου τούτου « Erat autem homo ille pantomimus, qui, ut, videtur, tragicam saltabat, cujus argumenta erant priscorum heroum casus, ἀρχεγόνων μερόπων ».

(4) Ἐξ ἑτέρου ἐπιγράμματος δηλοῦται ὅτι ἡ Ἑλλαδίη ἦν Βυζαντίς, καὶ ἐλθοῦσα εἰς τέχνης ἀκρότατον, παρίστα ἰδίᾳ ἐν τῇ κατὰ τὸ Σωσθένιον τελουμένῃ κατ' ἔαρ ὑπὸ τοῦ δήμου πανηγύρει, διὸ καὶ ἐτιμήθη δι' ἀνδριάντος ἐνταῦθα ἱδρυμένου.

Αὐτὸν ὁρᾷν Ἰόβακχον ἐδόξαμεν, ἡνίκα ληνοῖς
ὁ πρέσβυς νεαρῆς ἦρχε χοροιμανίης,
καὶ Κάδμου τὰ πάρηβα χορεύματα, καὶ τὸν ἀφ' ὕλης
ἄγγελον εὐΐακχῶν ἰχνηλάτην θιάσων,
καὶ τὴν εὐάζουσαν ἐν αἵματι παιδὸς Ἀγαύην
λυσσάδα. Φεῦ; θείης ἀνδρὸς ὑποκρισίης.

Οἱ ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ μῖμοι παρίστων ὡς οἱ ἐπὶ Χορικίου δράματα τῆς μέσης καὶ νέας Ἀττικῆς κωμῳδίας, οἱ δὲ ἐρασταὶ τῶν μιμάδων πολλάκις ἐτιμώρων τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν ὡς οἱ σύγχρονοι τοῦ Μενάνδρου, περικείροντες ταύτας ἐν τῷ θεάτρῳ, ὡς δηλοῦται ἐκ τοῦ ἑξῆς ἐπιγράμματος τοῦ Ἀγαθίου ἐπὶ τῷ παθήματι τῆς ὡραίας Ροδάνθης.

Τὸν σοβαρὸν Πολέμωνα, τὸν ἐν θυμέλησι Μενάνδρου
κείραντα Γλυκέρας τῆς ἀλόχου πλοκάμους,
ὁπλότερος Πολέμων μιμήσατο καὶ τὰ Ροδάνθης
βόστρυχα παντόλμοις χερσὶν ἐληΐσατο,
καὶ τραγικοῖς ἀχέεσσι τὸ κωμικὸν ἔργον ἀμείψας
μάστιξεν ῥαδινῆς ἅψεα θηλυτέρης... (1).

Ἄλλα ἐπιγράμματα ἀφορῶσιν εἰς ἀνωνύμους ὀρχηστρίδας, ὡς καὶ τὰς μιμάδας Βασσαρίδα, Ροδόπην, Γαλάτειαν, Δημώ, Δωρίδα, Σαπφώ, Λαΐδα, Χαρικλώ, Θεοδωριάδα, Μενεκρατίδα, Θεανώ, Παφίαν, ἑτέραν Γαλάτειαν, Κλεοφάντιν, Ἑρμώνασσαν, Μαρίαν τὴν κιθαρῳδόν (2), Πλάτωνα τὸν κιθαρῳδόν, Πορφυρίδα

---

(1) Οὕτως ἠτιμάσθη ἐν τῷ θεάτρῳ καὶ ἡ ἀνώνυμος ἐρωμένη τοῦ Παύλου Σιλεντιαρίου, ὅστις ἐγκωμιάζει τὴν « αἴλιναν αὐδὴν » αὐτῆς.

(2) Αἱ κιθαριστρίδες δὲν ἔπληττον μόνον τὴν κιθάραν, ἀλλὰ καὶ ἔψαλ-

τὴν τραγῳδὸν καὶ τὰς ὀρχηστρίδας Ροδόκλειαν ἢ Καράμαλλον, Λιβανίαν, καὶ Ἀνθοῦσαν. Ὁ ἐπὶ Ἀναστασίου καὶ Ἰουστίνου ἀκμάσας Ιουλιανὸς ὁ ἀπὸ ὑπάρχων ἐποίησε δύο ἐπιγράμματα εἰς τὸν ποιητὴν Θεόδωρον γράψαντα μυριάδας στίχων, καὶ θεωρούμενον ὑπὸ τοῦ ἐπιγραμματοποιοῦ ὡς τὸν τελευταῖον τῶν παλαιῶν ἀοιδοπόλων.

Τὰ ἐπιγράμματα ταῦτα πολὺ διαφωτίζουσι καὶ τὸν βίον τῶν τότε θυμελικῶν γυναικῶν· αἱ μὴ προικισθεῖσαι ὑπὸ τῆς φύσεως διὰ τερπνῆς καὶ μουσικῆς φωνῆς, καὶ πρὸ πάντων λεπτῆς ὡραιότητος, ἔζων κτηνώδη βίον, παριστῶσαι ἀναιδῆ τινα καὶ βάναυσα θεάματα καὶ προσπαθοῦσαι νὰ προσελκύσωσι τοὺς θεατὰς εἰς τὸ αἰσχρὸν ἐμπόριον τὸ ὁποῖον ὄπισθεν τῆς σκηνῆς μετήρχοντο· τοιαύτη βεβαίως ἦν καὶ ἡ Θεοδώρα ἡ σύζυγος τοῦ Ἰουστινιανοῦ ὡς καὶ ἡ ἀδελφὴ αὐτῆς Κομητώ, ἂν πιστεύσωμεν τὸν δίγλωσσον Προκόπιον (1). Αἱ πεπροικι-

---

λον συγχρόνως, ὡς δηλοῦται ἐκ τοῦ ἑξῆς εἰς Ἀριάδνην τὴν κιθαρίστριδα ἐπιγράμματος τοῦ Ἀγαθίου.

Εἴ ποτε μὲν κιθάρας ἐπαφήσατο πλῆκτρον ἑλοῦσα
κούρη, Τερψιχόρης ἀντεμέλιζε μίτοις·
εἴ ποτε δὲ τραγικῷ ῥοιζήματι ῥήξατο φωνὴν
αὐτῆς Μελπομένης βόμβον ἀπεπλάσατο·
εἰ δὲ καὶ ἀγλαΐης κρίσις ἵστατο, μᾶλλον ἂν αὐτὴ
Κύπρις ἐνικήθη κἀνεδίκαζε Πάρις·
σιγῇ ἐφ' ἡμείων, ἵνα μὴ Διόνυσος ἀκούσας
τῶν Ἀριαδνείων ζῆλον ἔχοι λεχέων.

(1) «Οὐ γὰρ αὐλήτρια, οὐδὲ ψάλτρια ἦν, οὐ μὴν οὐδὲ τὰ ἐς τὴν ὀρχήστραν αὐτῇ ἤσκητο, ἀλλὰ τὴν ὥραν τοῖς ἀεὶ περιπίπτουσιν ἀπεδίδοτο μόνον ἐκ παντὸς ἐργαζομένη τοῦ σώματος». Προκόπιος III, σελ. 60, ἐκδ. Βόννης.

σμέναι διὰ φυσικῆς ῥώμης μετήρχοντο τὴν θηριομάχον, καὶ τοιαύτη ἦν ἡ Βασσαρὶς Εὐρυνόμη, τὴν ὁποίαν ὁ Ἀγαθίας ἐπονομάζει ὀρεσίβιον (σκοπελοδρόμον). Αἱ διαπρέπουσαι ὅμως ἐν τῇ θυμέλῃ μιμάδες ἔζων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον βίον σώφρονα, ἕνα καὶ μόνον ἐπιδιώκουσαι σκοπόν, τὴν ἄγραν πλουσίου συζύγου. Ὁ ποιητὴς καὶ ἱστορικὸς Ἀγαθίας διῆλθε πολλὰς νύκτας ὀνειρευόμενος τὴν ὡραίαν Ῥοδάνθην καὶ τὴν σοβαρὰν Φίλινναν, αἵτινες περιεφρόνουν τὸν ἔρωτά του.

Πᾶσαν ἐγὼ τὴν νύκτα κινύρομαι· εὖτε δ' ἐπέλθῃ
ὄρθρος ἐλινῦσαι μικρὰ χαριζόμενος,
ἀμφιπεριτρύζουσι χελιδόνες, ἐς δέ με δάκρυ
βάλλουσιν, γλυκερὸν κῶμα παρωσάμεναι·
ὄμματα δὲ σταλάοντα φυλάσσεται· ἡ δὲ Ῥοδάνθης
αὖθις ἐμοῖς στέρνοις φροντὶς ἀναστρέφεται·
ὦ φθονεραὶ παύσασθε λαλητρίδες· οὐ γὰρ ἔγωγε
τὴν Φιλομηλείην γλῶσσαν ἀπεθρισάμην·
ἀλλ' Ἴτυλον κλαίοιτε κατ' οὔρεα, καὶ γοάοιτε
εἰς ἔποπος κραναὴν αὖλιν ἐφεζόμεναι,
βαιὸν ἵνα κνώσσοιμεν· ἴσως δέ τις ἥξει ὄνειρος,
ὅς με Ῥοδανθείοις πήχεσιν ἀμφιβάλοι (1).

Ἦ ῥά γε καὶ σύ, Φίλιννα, φέρεις πόνον, ἦ ῥα καὶ αὐτὴ
κάμνεις, αὐαλέοις ὄμμασι τηκομένη;
ἢ σὺ μὲν ὕπνον ἔχεις γλυκερώτατον, ἡμετέρης δὲ
φροντίδος οὔτε λόγος γίγνεται, οὔτ' ἀριθμός;

---

(1) Ἐξ ἑτέρου ἐπιγράμματος δηλοῦται ὅτι ἡ Ῥοδάνθη ἐλεήσασα τὸν ἔρωτα αὐτοῦ τῷ διωχέτευσεν ἐν τῷ θεάτρῳ ἁπλοῦν φίλημα, τὸ ὁποῖον ἐπέθεσεν ἐν τῇ παρθενικῇ αὐτῆς ζώνῃ.

εὑρήσεις τάχ᾽ ὅμοια, τεὴν δ᾽, ἀμέγαρτε, παρειὴν
ἀθρήσω θαμινοῖς δάκρυσι τεγγομένην. .
Κύπρις γὰρ τὰ μὲν ἄλλα παλίγκοτος· ἓν δέ τι καλὸν
ἔλλαχεν, ἐχθαίρειν τὰς σοβαρευομένας.

Ἐν τῷ ἑξῆς κακεντρεχῶς περιγράφει τὸ γῆρας σκηνικῆς, ἥτις ἐν τῇ νεότητι σοβαρευομένη περιεφρόνει τοὺς θαυμαστὰς τοῦ κάλλους αὐτῆς.

Ἡ πάρος ἀγλαΐῃσι μετάρσιος, ἡ πλοκαμῖδας
σειομένη πλεκτὰς καὶ σοβαρευομένη,
ἡ μεγαλαυχήσασα καθ᾽ ἡμετέρης μελεδώνης,
γήραϊ ῥικνώδης τὴν πρὶν ἀφῆκε χάριν·
μαζὸς ὑπεκλίνθη, πέσον ὀφρύες, ὄμμα τέτηκται,
χείλεα βαμβαίνει φθέγματι γηραλέῳ·
τὴν πολιὴν καλέω Νέμεσιν Πόθου, ὅττι δικάζει
ἔννομα ταῖς σοβαραῖς θᾶσσον ἐπερχομένη.

Ἐν ἄλλοις ὅμως ἐπιγγράμμασιν ὁ αὐτὸς Ἀγαθίας ἐπαινεῖ τὸν εὐτυχῆ γάμον τῆς Καλιρρόης καὶ τῆς τραγῳδοῦ Πορφυρίδος (VI, 59, 172).

Τῇ Παφίῃ στεφάνους, τῇ Παλλάδι τὴν πλοκαμῖδα,
Ἀρτέμιδι ζώνην ἄνθετο Καλιρρόη·
εὕρετο γὰρ μνηστῆρα τὸν ἤθελε, καὶ λάχεν ἥβην
σώφρονα, καὶ τεκέων ἄρσεν ἔτικτε γένος.

Πορφυρὶς ἡ Κνιδίη τὰ στέμματα, καὶ τὸ δίθυρσον
τοῦτο τὸ λογχωτόν, καὶ τὸ περισφύριον,

οἷς ἀνέδην βάκχευεν ὅτ' ἐς Διόνυσον ἐφοίτα
κισσωτὴν στέρνοις νεβρίδ' ἀναπτομένη,
ἀβροκόμη Διόνυσε, πρὸ παστάδος ἠώρησεν
ταῦτα τὰ τοῦ κάλλους κόσμια καὶ μανίης.

Ἐκ τῶν ἐπιγραμμάτων τοῦ Ἀγαθίου καὶ ἄλλων σχολαστικῶν μανθάνομεν ὅτι οἱ μετερχόμενοι ἰδίᾳ τὸν δικηγόρον περὶ πολλοῦ ἐποιοῦντο τὰς σκηνικάς, θηρεύοντες τὴν εὔνοιαν καὶ τὸν ἔρωτα αὐτῶν· πολλάκις καταρῶνται τὰς γραίας μητέρας, αἵτινες ὡς Κέρβεροι φρουροῦσι τὰς θυγατέρας αὐτῶν· πρὸς ταύτας πέμπουσι δῶρα συνοδευόμενα δι' ὡραίων στίχων, καὶ ὑπόσχονται πλουσιώτερα ἐν τῷ μέλλοντι ἂν ἐπινεύσωσιν εἰς τοὺς στεναγμούς των· μηχανῶνται τὸ πᾶν, παραβιάζοντες καὶ αὐτὰς τὰς θύρας τῶν οἰκιῶν, καὶ ἐν τῷ σκότει διὰ τῆς γαστρὸς συρόμενοι κατορθοῦσι πολλάκις νὰ λάβωσιν εἰς ἀντάλλαγμα τῶν πόνων αὐτῶν ἁπλοῦν τι φίλημα· ἐπικαλοῦνται τὴν Ἀφροδίτην εἰς προστασίαν τοῦ ἔρωτος αὐτῶν, πολλάκις ὅμως παρεκτρεπόμενοι ὑποχρεοῦνται ὑπὸ τοῦ νόμου νὰ νυμφευθῶσι τὰς ἐξαπατηθείσας παρθένους.

Αἱ ἐπὶ μόνῃ τῇ ὡραιότητι αὐτῶν διαπρέπουσαι σκηνικαὶ προτιμῶσι πολλάκις τῆς σκηνῆς τὸν ἀκόλαστον βίον· τοιαύτη ἦν ἡ φίλη τῆς Θεοδώρας Χρυσομαλλὼ ἡ ὀρχηστρίς (1). Αἱ ἑταῖραι αὗται, ὡς καὶ αἱ κατωτέρας τάξεως θυμελικαί, ἤτοι ἡ Θεοδώρα καὶ ἡ ἀδελφὴ αὐτῆς Κομιτώ, ὀργιάζουσι τὰς νύκτας ἐν τοῖς ξενοδοχείοις μετὰ διεφθαρμένων πλουσίων νέων, τρώγουσαι, μεθύουσαι καὶ αἰσχρουργοῦσαι· ἀλλ' αἱ τοιαῦται περιφρονοῦνται ὑπὸ τῆς κοινωνίας ὡς κοιναὶ πόρναι, ἤτοι πο-

---

(1) « Χρυσομαλλὼ δὲ αὕτη πάλαι μὲν ὀρχηστρὶς ἐγεγόνει καὶ αὖθις ἑταίρα ». Προκόπιος, ΙΙΙ, 104 Σουΐδας (Χρυσομαλλώ).

λιτικαί, καὶ οὐδεμίαν ἔχουσι σχέσιν πρὸς τὰς κυρίως λεγομένας σκηνικάς· διὰ τὸν λόγον τοῦτον βλέπομεν τὴν Θεοδώραν αὐτοκράτειραν περιστοιχιζομένην ὑπὸ μόνων τῶν δύο Χρυσομαλλῶν καὶ τῆς Ἰνδαροῦς (1). Καθ' ὑπαγόρευσιν πιθανῶς τούτων ἐξεδόθησαν αἱ διατάξεις τοῦ Ἰουστινιανοῦ, αἵτινες οὐδόλως ἀφορῶσιν εἰς τὸ κυρίως λεγόμενον θέατρον, ἀλλ' εἰς τὰς πορνευομένας θυμελικάς. Ὁ Κῶδιξ ταῖς παραχωρεῖ πολλὰ τῶν ἀστικῶν δικαιωμάτων, ἀναγνωρίζων καὶ τοὺς γάμους αὐτῶν ὡς νομίμους (2)· ἐπειδὴ δὲ αἱ πλεῖσται τούτων μετήρχοντο τὸ ἐπονείδιστον ἐπάγγελμα διὰ λογαριασμὸν ἄλλων, χορηγοῦσαι πρὸς τοῦτο καὶ ἐγγράφους ἐγγυήσεις, ὁ Ἰουστινιανὸς ἀκυροῖ τὰ συμβόλαια ταῦτα· τὰς ἐγγυήσεις οἱ μαστροποὶ ἀντικατέστησαν δι' ἐνόρκων ὑποσχετικῶν, ἀλλὰ καὶ ταῦτα καταργεῖ ὁ αὐτοκράτωρ ἐπιτρέπων οὕτω καὶ αὐτὴν τὴν ψευδορκίαν εἰς τὰς ἀτυχεῖς ταύτας θυμελικάς (3)· εἰς ἀνακούφισιν τῆς

---

(1) Προκόπιος, αὐτόθι. Ὡς δηλοῦται ἐκ τοῦ βίου τοῦ ἁγίου Σάββα καὶ αὐτὴ ἡ ἐκκλησία ἀπετροπιάζετο τὴν Θεοδώραν, ἀφοῦ ὁ ἅγιος παρακληθεὶς ὑπ' αὐτῆς ὅπως τῇ εὐχηθῇ τὴν απόκτησιν τέκνου, ἠρνήθη νὰ πράξῃ τοῦτο, λέγων πρὸς τοὺς ἐρωτήσαντας « οὐ μὴ ἐκ τῆς κοιλίας ἐκείνης καρπὸς ἐξέλθῃ ». Κυρίλλου Σκυθοπολίτου βίος ἁγίου Σάββα (Cotelerii monumenta, III, σελ. 341-342).

(2) Codex Iustinianus I, IV, 33. V, IV, 23.

(3) « Ἴσμεν πρώην πεποιημένοι νόμον ἀπαγορεύοντα μηδενὶ παρρησίαν εἶναι τὰς εἰς σκηνὴν κατιούσας γυναῖκας ἐγγυητὰς εἰσπράττειν ὡς προσεδρεύσουσι καὶ τὴν ἀσεβῆ πληρώσουσιν ἐργασίαν .... καὶ ποινὰς ἀπειλήσαντες ἐσχάτας τοῖς τὰς τοιαύτας ἐγγύας ἀπαιτοῦσι .... Ἐπειδὴ γὰρ αὐτοὺς ἐγγυητὰς λαμβάνειν ἐκωλύσαμεν, ἐξευρεῖν ἐκείνους ἑτέραν ὁδὸν εἰς ἀσέβειαν ἄγουσαν μείζονα· ὅρκον γὰρ αὐτὰς ἀπαιτεῖν ὡς οὐδέποτε παύσονται τῆς ἀσεβοῦς ἐκείνης καὶ ἀσχήμονος ἐργασίας· τὰς δὲ γυναῖκας, οὔσας ἀθλίας καὶ οὕτω κακῶς ἐξηπατημένας, εὐσεβεῖν νομίζειν εἴπερ ἀσεβήσαιεν· καὶ ἵνα φυλάξωσι τὸν ὅρκον, διὰ τοῦτο τὴν

δυστυχίας αὐτῶν ὁ Ἰουστινιανὸς οὔτε τῶν στρατιωτικῶν χρημάτων ἐφείσθη (1). Ὅτι δὲ τὰς διατάξεις ταύτας ὑπηγόρευσεν ἡ Θεοδώρα πληροφορούμεθα ἐκ τῆς διηγήσεως τοῦ Μαλάλα περὶ τῆς τότε καταργηθείσης πορνοβοσκίας (2).

Ἐπὶ τοῦ Ἀναστασίου κατεβλήθησαν καὶ αἱ πρῶται βάσεις τοῦ λειτουργικοῦ δράματος ὑπὸ τοῦ μελῳδοῦ Ῥωμανοῦ, τὸν ὁποῖον ἄλλοι θεωροῦσι Σύρον καὶ ἄλλοι Πελοποννήσιον τὴν

ἑαυτῶν προΐεσθαι σωφροσύνην, καίτοι γε ἐχρῆν γινώσκειν ὡς αἱ τοιαῦται παραβάσεις μᾶλλον ἀρέσκουσι Θεῷ παρὰ τὰς τῶν ὅρκων τηρήσεις». Νεαρὰ ΝΑ, περὶ τοῦ τὰς ἐπὶ σκηνῆς μήτε ἐγγύην μήτε ὅρκον ἀπαιτεῖσθαι προσεδρείας (ἐκδοθεῖσα ἐν ἔτει 554)· εὕρηται καὶ λατινιστὶ ἐν τῷ Κώδικι.

(1) «Ἐς δὲ γυναῖκας ἀκόσμους ὡς πολλὰ .... τὰ στρατιωτικὰ ἐσκεδάννυντο χρήματα». Ἀγαθίου ἱστορίαι, V, 14.

(2) «Ἐν αὐτῷ δὲ τῷ καιρῷ ἡ εὐσεβὴς Θεοδώρα μετὰ καὶ τῶν ἄλλων αὐτῆς ἀγαθῶν ἐποίησε καὶ τοῦτο· οἱ γὰρ ὀνομαζόμενοι πορνοβοσκοὶ περιῆγον ἐν ἑκάστῳ τόπῳ περιβλεπόμενοι πένητας ἔχοντας θυγατέρας, καὶ διδόντες αὐτοῖς, φησίν, ὅρκους καὶ ὀλίγα νομίσματα ἐλάμβανον αὐτάς, ὡς ἐπὶ συγκροτήσει, καὶ προΐστων αὐτὰς δημοσίᾳ, καταχοσμοῦντες ἐκ τῆς αὐτῶν ἀτυχίας, κομιζόμενοι παρ' αὐτῶν τὸ τοῦ σώματος αὐτῶν δυστυχὲς κέρδος, καὶ ἠνάγκαζον αὐτὰς τοῦ προΐστασθαι· καὶ τοὺς τοιούτους πορνοβοσκοὺς ἐκέλευσε συσχεθῆναι μετὰ πάσης ἀνάγκης· καὶ ἀχθέντων αὐτῶν μετὰ τῶν κορασίων, ἐκέλευσεν εἰπεῖν ἕκαστον αὐτῶν μεθ' ὅρκου δόσεως τί παρέσχον τοῖς αὐτῶν γονεῦσι· καὶ εἶπον δεδωκέναι ἀνὰ πέντε νομίσματα· καὶ πάντων ἐπιδεδωκότων γνῶσιν μεθ' ὅρκου, δεδωκυῖα τὰ χρήματα ἡ αὐτὴ εὐσεβὴς βασίλισσα ἠλευθέρωσεν αὐτὰς τοῦ ζυγοῦ τῆς δυστυχοῦς δουλείας, κελεύσασα τοῦ λοιποῦ μὴ εἶναι πορνοβοσκούς· ἀλλὰ χαρισαμένη ταῖς αὐταῖς κόραις τὴν τοῦ σώματος ἔνδυσιν καὶ ἀπὸ νομίσματος ἑνὸς ἀπέλυσεν αὐτάς». Μαλάλας, σελ. 440-441, ἐκδ. Βόννης.

πατρίδα (1)· τὸ νέον τοῦτο θέατρον δὲν ἀπερρόφησε τὸ παλαιόν, ἀπ' ἐναντίας μάλιστα τὸ δεύτερον ἐπηρέασε τὸ πρῶτον, διότι ἦν γνήσιον αὐτοῦ τέκνον, καὶ εἰς ἀπόδειξιν τούτου ἀρκεῖ ἐπὶ τοῦ παρόντος τὸ ἑξῆς παράδειγμα· ὁ πρὸς τὴν Θεοτόκον ὕμνος ἑνὸς τῶν γονιμωτάτων τῆς ἐκκλησίας μελῳδῶν, τοῦ ἐν τῇ ΙΑ' ἑκατονταετηρίδι ἀκμάσαντος ἀρχιεπισκόπου Εὐχαΐτων Ἰωάννου τοῦ Μαυροπόδη ἄρχεται οὕτω:

Σοὶ τοῦτο πλεκτὸν ἐξ ἀκηράτου στέφος
λειμῶνος, ὦ Δέσποινα, κοσμήσας φέρω (2)·

οἱ στίχοι ὅμως οὗτοι ἀντεγράφησαν ἐκ τῆς πρὸς τὴν Ἄρτεμιν δεήσεως τοῦ Ἱππολύτου ἐν τῷ ὁμωνύμῳ δράματι τοῦ Εὐριπίδου (στ. 74-75).

Σοὶ τόνδε πλεκτὸν στέφανον ἐξ ἀκηράτου
λειμῶνος, ὦ δέσποινα, κοσμήσας φέρω (3).

Ἡ ἱστορία τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ θεάτρου τῶν Βυζαντινῶν ἐντελῶς ἀγνοεῖται, καίτοι τοσοῦτον περίεργος ἐν ταῖς παραδόξοις αὐτῆς περιπετείαις· ἐν τῇ ἀναπτύξει τοῦ λειτουργικοῦ δράμα-

---

(1) Περὶ τοῦ μελῳδοῦ Ρωμανοῦ καὶ τῶν λειτουργικῶν αὐτοῦ δραμάτων κατ' ἔκτασιν γενήσεται λόγος ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ θεάτρου.

(2) Migne, Patrologia Graeca, τόμ. 120, σελ. 1159.

(3) Διὰ τὸν λόγον τοῦτον οἱ Πατέρες διδάσκουσι τὸν λαόν, ὅτι πρέπει νὰ διακρίνῃ τὸ χριστιανικὸν θέατρον ἀπὸ τοῦ ἐθνικοῦ « ἡμεῖς δὲ Χριστὸν ἑορτάζομεν, Χριστὸν δοξολογοῦμεν, εἴτε γεννήσει, εἴτε βαπτίσματος, οὐχὶ δὲ τοῦ Ποσειδῶνος, ἢ τοῦ Ἀπόλλωνος τὴν γέννησιν ἑορτάζομεν ». Ἰωάννης ἀρχιεπίσκοπος Νικαίας (Combefis, Auctarium, τόμ. II, σελ. 29).

τος ἐξεικονίζεται ἡ πάλη τῆς παλαιᾶς θεατρικῆς παραδόσεως πρὸς τὴν μισοθέατρον ἐπιμονὴν τῆς Ὀρθοδοξούσης ἐκκλησίας· ἐν τῷ μεγάλῳ τούτῳ ἀγῶνι διαρκέσαντι πλέον τῆς χιλιετηρίδος ἡ παλαιὰ ποίησις πολεμουμένη ὑπὸ τῆς ῥυθμικῆς πεζολογίας διαδοχικῶς ἐκμηδενίζεται καὶ ἀνορθοῦται ὅπως πάλιν καταπέσῃ ὑπὸ τὸ βάρος τῆς ἐκκλησιαστικῆς προγραφῆς. Οἱ ἀντίπαλοι ἐν τῇ ἐξάψει αὐτῶν παρεκτρέπονται εἰς φοβερὰς ἀντεκδικήσεις· οἱ εἰκονομάχοι βασιλεῖς, ἔνθερμοι τῆς παλαιᾶς σκηνῆς ὑπερασπισταί, παραδίδουσιν εἰς τὸ πῦρ τὰ λειτουργικὰ δράματα τῶν ὀρθοδόξων μελῳδῶν, οἱ δὲ μετὰ τὸν θρίαμβον τῆς ὀρθοδοξίας συνελθόντες ἐν Νικαίᾳ συνοδικοὶ πατέρες (787) ἀναθεματίζουσι καὶ πυρπολοῦσι τὰ αἱρετικὰ ᾄσματα.

Τὸ λειτουργικὸν δρᾶμα συνδέεται στενῶς πρὸς τὰ ἄκτα τῶν δήμων, ἤτοι τὸ κυρίως λεγόμενον δημοτικὸν θέατρον τῶν Βυζαντινῶν· ἀμφότερα εἶναι τέκνα ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ πατρός, τοῦ Ἱπποδρόμου, ἐν τῷ ὁποίῳ περιεχαρακώθησαν τὰ λείψανα τῆς παλαιᾶς ἐθνικῆς σκηνῆς. Ἡ ἐξιστόρησις τῆς νέας ταύτης φάσεως τοῦ παλαιοῦ θεάτρου, ὡς λίαν μακρὰ καὶ συνδεδεμένη πρὸς αὐτὴν τὴν πολιτικὴν ἱστορίαν, ὑπερβαίνει τὰ ὅρια τῆς παρούσης πραγματείας, καὶ διὰ τοῦτο θέλει λεπτομερῶς ἐκτεθῇ ἐν τῇ δευτέρᾳ σειρᾷ τῆς συλλογῆς ταύτης, ἥτις θὰ περιέχῃ τὰ παραλειπόμενα τοῦ Κρητικοῦ θεάτρου· ἐπειδὴ ὅμως προηγουμένως ἐμνημονεύσαμεν ὅτι ἀπὸ τοῦ Μαρκιανοῦ τὰ ἄκτα τοῦ ἱπποδρόμου εἰσῆλθον καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἐκκλησίᾳ θέλομεν προσθέσει ὀλίγα τινὰ εἰς συμπλήρωσιν τῶν λεχθέντων.

Ἐξιστοροῦντες τὴν ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ μεγάλην ἀνταρσίαν τοῦ Νίκα οἱ περὶ τὰ Βυζαντινὰ ἀσχοληθέντες, ἐξέλαβον τὰ ὑπὸ τῶν χρονογράφων καταχωρούμενα ἄκτα ὡς αὐτὰ τὰ ἐπίσημα πρακτικὰ (acta) τῆς μετὰ τὴν στάσιν γενομένης ἀνακρίσεως, ἐν ᾧ ἁπλῶς πρόκειται περὶ θεατρικῆς παραστάσεως.

Οἱ δῆμοι σκηνικῶς διωργανισμένοι καὶ θεατρικὰς φέροντες στολὰς διῃροῦντο ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ εἰς χοροὺς πολυτόνους, οἵτινες συνοδευόμενοι ὑπὸ τῆς ὀρχήστρας ἔψαλλον τὰς εὐφημίας, ἤτοι τὰ λεγόμενα ἄκτα, τὰ ὁποῖα· συντιθέμενα καὶ τονιζόμενα ὑπὸ εἰδικῶν ποιητῶν (1) καὶ μουσικῶν ἔφερον τὸ λατινικὸν ὄνομα acta, ὡς ὑποβαλλόμενα ἐγγράφως πρὸ τῆς παραστάσεως εἰς τὴν αὐτοκρατορικὴν ἔγκρισιν ὑπὸ τῶν δημάρχων ἢ τῶν λιβελλαρίων (2)· προκειμένης ὅμως συνωμοσίας, ἀντὶ τῶν ὑπὸ τῆς ἀρχῆς ἐγκεκριμένων ἄκτων (libretti), παρίσταντο ἕτερα σκοποῦντα τὴν διακωμῴδησιν τοῦ ἀπαρέσκοντος εἰς τοὺς δήμους βασιλικοῦ ἀξιωματικοῦ, καὶ τοιαῦτα εἶναι τὰ κατὰ τοῦ εὐνοουμένου τοῦ Ἰουστινιανοῦ κουβικουλαρίου Καλοποδίου ψαλέντα πρὸ τῆς στάσεως ἄκτα. Ὁ ἐν αὐτοῖς παριστάμενος μανδάτωρ δὲν εἶναι ὁ αὐτοκρατορικὸς ἀντιπρόσωπος, ὡς νομίζεται, ἀλλὰ μῖμος παριστῶν τὸν μανδάτορα τῶν δήμων, ὅστις εἶχεν ἔργον τὴν διαβίβασιν τῶν λεγομένων αἰτήσεων τοῦ ἱπποδρόμου πρὸς τὸν βασιλέα, ἑπομένως ὁ μανδάτωρ οὗτος διακωμῳδεῖ αὐτὸν τὸν Ἰουστινιανόν. Ἰδοὺ ἡ πρώτη πρᾶξις τοῦ ἄκτου τούτου.

« Ἀνελθόντα τὰ μέρη ἐν τῷ ἱππικῷ, ἀνέκραξαν οἱ τῶν Πρασίνων—Ἄκτα διὰ Καλοπόδιον τὸν κουβικουλάριον καὶ σπαθάριον.

---

(1) Περὶ τοῦ μέτρου τῶν ἄκτων γίνεται λόγος ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ δημοτικοῦ θεάτρου.

(2) Τοιαύτην σημασίαν ἔχει καὶ ἐν τῷ μέσῳ λατινισμῷ ἡ Actio. Ἡ ἐν ἔτει 1585 συγκροτηθεῖσα ἱσπανικὴ σύνοδος ἀπαγορεύει τὰς Actiones ὡς ἐθνικὰς « Decernit haec synodus et mandat, ut in ecclesiis choreae, Saltationes, Actiones, et profani cantus prohibeantur ». Ὁ Ducange (Glos. Latin. Actiones) γράφει ἐκ παλαιᾶς γλώσσης « Actiones, scenae spectacula, gall. Spectacles, répresentation du theâtre ».

Οἱ Πράσινοι—ἔτη πολλὰ Ἰουστινιανὲ αὔγουστε, τοῦ βίκας (tu vincas), ἀδικοῦμαι, μόνε ἀγαθέ, οὐ βαστάζω· οἶδεν ὁ Θεός, φοβοῦμαι ὀνομάσαι, μὴ πλέον εὐτυχήσῃ καὶ μέλλω κινδυνεύειν.

Μανδάτωρ. Τίς ἐστιν οὐκ οἶδα.

Οἱ Πράσινοι. Ὁ πλεονεκτῶν με, τρισαύγουστε, εἰς τὰ Τζαγγάρια εὑρίσκεται.

Μανδάτωρ. Οὐδεὶς ὑμᾶς ἀδικεῖ.

Οἱ Πράσινοι. Εἷς καὶ μόνος ἀδικεῖ με, Θεοτόκε, μὴ ἀνακεφαλίσῃ.

Μανδάτωρ. Τίς ἐστὶν ἐκεῖνος οὐκ οἴδαμεν.

Οἱ Πράσινοι. Σὺ καὶ μόνος οἶδας, τρισαύγουστε, τίς πλεονεκτεῖ με σήμερον.

Μανδάτωρ. Εἴ τις ἄν ἐστιν οὐκ οἴδαμεν.

Οἱ Πράσινοι. Καλοπόδιος ὁ σπαθάριος ἀδικεῖ με, δέσποτα πάντων.

Μανδάτωρ. Οὐκ ἔχει πρᾶγμα Καλοπόδιος.

Οἱ Πράσινοι. Εἴ τίς ποτε ἐστιν τὸν μόρον ποιήσει τοῦ Ἰούδα, ὁ Θεὸς ἀνταποδώσει αὐτῷ ἀδικοῦντί με διὰ τάχους.

Μανδάτωρ. Ὑμεῖς οὐκ ἀνέρχεσθε εἰς τὸ θεωρῆσαι (παραστῆσαι ἐν τῷ θεάτρῳ), εἰ μὴ εἰς τὸ ὑβρίζειν τοὺς ἄρχοντας.

Οἱ Πράσινοι. Εἴ τις δήποτε ἀδικεῖ με τὸν μόρον ποιήσει τοῦ Ἰούδα.

Μανδάτωρ. Ἡσυχάσατε, Ἰουδαῖοι, Μανιχαῖοι καὶ Σαμαρεῖται.

Οἱ Πράσινοι. Ἰουδαίους καὶ Σαμαρείτας ἀποκαλεῖς; ἡ Θεοτόκος μετὰ ὅλων!

Μανδάτωρ. Ἕως πότε ἑαυτοὺς καταρᾶσθε;

Οἱ Πράσινοι. Εἴ τις οὐ λέγει ὅτι ὀρθῶς πιστεύει ὁ δεσπότης, ἀνάθεμα αὐτῷ ὡς τῷ Ἰούδᾳ.

Μανδάτωρ. Ἐγὼ ὑμῖν λέγω εἰς ἕνα βαπτίζεσθαι (1).

---

(1) Θεοφάνης, 6024.

Τὰ ἄκτα παραδεχθέντα καὶ ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας ἐψάλλοντο καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς συνόδοις, ὡς προεσημειώθη, μέχρι τοῦ Ἡρακλείου, ὅτε κατηργήθησαν, διότι ἡ ἐν Τρούλλῳ σύνοδος, καίτοι προεδρευομένη ὑπὸ τῶν βασιλέων, οὐδεμίαν εὐφημίαν ψάλλει. Ἐπὶ τῶν εἰκονομάχων ὅμως ἀναφαίνονται τὰ συνοδικὰ ἄκτα ἀποτελούμενα ἐκ τῶν αὐτῶν παραδόξως λέξεων, αἵτινες τὸ πρῶτον ἠκούσθησαν ἐν τῇ συνόδῳ τῆς Χαλκηδόνος, ὡς δηλοῦται ἐκ τῶν ἑξῆς περικοπῶν.

«Ἡ ἁγία σύνοδος ἐξεβόησε· πάντες οὕτω πιστεύομεν· πάντες τὸ αὐτὸ φρονοῦμεν· πάντες συναινέσαντες καὶ ἀσμενίσαντες ὑπεγράψαμεν· πάντες ὀρθοδόξως πιστεύομεν· πάντες νοερῶς τῇ νοερᾷ θεότητι λατρεύοντες προσκυνοῦμεν. Αὕτη ἡ πίστις τῶν Ἀποστόλων, αὕτη ἡ πίστις τῶν ὀρθοδόξων· οὕτω πάντες λατρεύοντες τῷ θεῷ προσεκύνουν. Πολλὰ τὰ ἔτη τῶν βασιλέων· εὐσεβῆ, Κύριε, ζωὴν αὐτοῖς. Λέοντι καὶ Κωνσταντίνῳ αἰωνία ἡ μνήμη· ὑμεῖς ἡ εἰρήνη τῆς οἰκουμένης· φυλάξοι ὑμᾶς ἡ πίστις ὑμῶν· τὸν Χριστὸν τιμᾶτε, αὐτὸς ὑμᾶς φυλάξει· τὴν ὀρθοδοξίαν ὑμεῖς ἐβεβαιώσατε· εὐσεβῆ, Κύριε, ζωὴν αὐτοῖς· ἐπουράνιε βασιλεῦ, τοὺς ἐπιγείους φύλαξον· δι' ὑμῶν ἡ οἰκουμενικὴ ἐκκλησία εἰρήνευσεν· ὑμεῖς φωστῆρες τῆς ὀρθοδοξίας· τοὺς φωστῆρας τῆς οἰκουμένης, Κύριε, φύλαξον· αἰωνία ἡ μνήμη Κωνσταντίνου καὶ Λέοντος· νέῳ Κωνσταντίνῳ τῷ εὐσεβεστάτῳ βασιλεῖ πολλὰ τὰ ἔτη· τὸν ἀπὸ γένους ὀρθόδοξον, Κύριε, φύλαξον· εὐσεβῆ, Κύριε, ζωὴν αὐτῷ· ἀπείη φθόνος τῆς βασιλείας αὐτοῦ· τῆς εὐσεβεστάτης Αὐγούστης πολλὰ τὰ ἔτη· τὴν εὐσεβῆ, τὴν ὀρθόδοξον ὁ θεὸς φυλάξοι· ἀπείη φθόνος τῆς βασιλείας ὑμῶν· ὁ θεὸς φυλάξῃ τὸ κράτος ὑμῶν· ὁ θεὸς εἰρηνεύσῃ τὴν βασιλείαν ὑμῶν (1).

(1) Mansi, τόμ. XIII, σελ. 353.

Ταῦτα ψάλλουσιν οἱ συνοδικοί, διακόπτοντες τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ διαγγέλματος, ὡς οἱ ἐν Χαλκηδόνι ἐπευφημοῦντες ἐν ἑκάστῃ περιόδῳ τὸ διάγγελμα τοῦ Μαρκιανοῦ· καὶ αὐτὰ δὲ τὰ ἀναθέματα ἐν χορῷ ψαλλόμενα ἀποτελοῦνται ἐκ τῶν αὐτῶν λέξεων τῶν ἄκτων τῆς κατὰ Ἀκεφάλων συνόδου « ἡ Τριὰς τοὺς τρεῖς καθεῖλε » καὶ τὰ τοιαῦτα.

Ἡ ἐπὶ Εἰρήνης συγκροτηθεῖσα ἐν Νικαίᾳ σύνοδος τῶν ὀρθοδόξων (787) ἀποκηρύττουσα τὴν προμνημονευθεῖσαν τῶν εἰκονομάχων συνέλευσιν μεταχειρίζεται τὰς αὐτὰς εὐφημίας ἐν τῇ ἀναγνώσει τοῦ διαγγέλματος. « Πάντες οὕτω πιστεύομεν, πάντες τὸ αὐτὸ φρονοῦμεν, πάντες συναινοῦντες ὑπεγράψαμεν· αὕτη ἡ πίστις τῶν Ἀποστόλων, αὕτη ἡ πίστις τῶν ὀρθοδόξων... Πολλὰ τὰ ἔτη Κωνσταντίνου καὶ Εἰρήνης τῆς αὐτοῦ μητρός, πολλὰ τὰ ἔτη· νικητῶν βασιλέων πολλὰ τὰ ἔτη. Νέῳ Κωνσταντίνῳ καὶ νέᾳ Ἑλένῃ αἰωνία ἡ μνήμη· ὁ θεὸς φυλάξοι τὸ κράτος αὐτῶν· οὐράνιε βασιλεῦ, τοὺς ἐπιγείους φύλαξον. Ἡ Τριὰς τῶν τριῶν τὸ δόγμα καθεῖλεν ».

Μετὰ τὸ πέρας τῆς συνεδριάσεως « ἐκ συμφωνίας (1) πάντες οἱ ἐπίσκοποι εὐφήμουν τοὺς βασιλεῖς τοιάδε. Πολλὰ τὰ ἔτη τῶν βασιλέων. Κωνσταντίνου καὶ Εἰρήνης τῆς αὐτοῦ μητρὸς πολλὰ τὰ ἔτη· ὀρθοδόξων βασιλέων πολλὰ τὰ ἔτη· νικητῶν βασιλέων πολλὰ τὰ ἔτη· εἰρηνοποιῶν βασιλέων πολλὰ τὰ ἔτη· νέῳ Κωνσταντίνῳ καὶ νέᾳ Ἑλένῃ αἰωνία ἡ μνήμη· ὁ θεὸς φυλάξῃ τὸ κράτος αὐτῶν· εἰρηναίαν, Κύριε, ζωὴν αὐτοῖς... οὐράνιε βασιλεῦ, τοὺς ἐπιγείους φύλαξον » (2).

---

(1) Ἡ συμφωνία ἐνταῦθα ἔχει καθαρὰν μουσικὴν σημασίαν, διότι ὡς προεσημειώθη, αἱ εὐφημίαι ἐψάλλοντο, ἐνηχοῦντος τοῦ πατριάρχου καὶ ὑποβοηθοῦντος τοῦ λαοῦ, βλ. σελ. σ'ϛα'—σ'ϛβ'.

(2) Mansi, XIII, σελ. 397, 416.

Χάριν περιεργείας παρατίθημι καὶ τὴν ἑξῆς περικοπὴν «Ἡ ἁγία σύνοδος ἐξεβόησε κατὰ ἕνα ἕκαστον στίχον ἐκ τρίτου ἐκφωνοῦσα. Τῶν θεοφθόγγων πατέρων αἱ διδασκαλίαι ἡμᾶς διωρθώσαντο· ἐξ αὐτῶν ἀρυσάμενοι τὴν ἀλήθειαν ἐποτίσθημεν· αὐτοῖς κατακολουθήσαντες τὸ ψεῦδος ἀπεδιώξαμεν· παρ' αὐτῶν διδαχθέντες τὰς πιστὰς εἰκόνας ἀσπαζόμεθα· παρ' αὐτῶν ὁδηγηθέντες τὴν κατὰ τιμὴν προσκύνησιν αὐταῖς ἀπονέμομεν· πατέρες κηρύττουσι, τέκνα ὑπακοῆς ἐσμέν, καὶ ἐγκαυχώμεθα ἐν προσώπῳ μητρὸς τῇ παραδόσει τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας· πιστεύοντες εἰς ἕνα θεὸν ἐν Τριάδι ἀνυμνούμενον, τὰς τιμίας εἰκόνας ἀσπαζόμεθα.

«Οἱ μὴ οὕτως ἔχοντες ἀνάθεμα ἔστωσαν.

«Οἱ μὴ οὕτως φρονοῦντες πόρρω τῆς ἐκκλησίας ἐκδιωχθήτωσαν. Ἡμεῖς τῇ ἀρχαίᾳ νομοθεσίᾳ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἐπακολουθοῦμεν· ἡμεῖς τοὺς θεσμοὺς τῶν πατέρων φυλάττομεν· ἡμεῖς τοὺς προστιθέντας τι ἢ ἀφαιροῦντας ἐκ τῆς ἁγίας ἐκκλησίας ἀναθεματίζομεν·. ἡμεῖς τὰς σεπτὰς εἰκόνας ἀποδεχόμεθα· ἡμεῖς τὴν ἐπείσακτον καινοτομίαν τῶν χριστιανοκατηγόρων ἀναθεματίζομεν· ἡμεῖς τοὺς μὴ οὕτως ἔχοντας τῷ ἀναθέματι καθυποβάλλομεν· τοῖς χριστιανοκατηγόροις, ἤτοι τοῖς εἰκονοκλάσταις ἀνάθεμα· τοῖς λαμβάνουσι τὰς παρὰ τῆς θείας Γραφῆς ῥήσεις τὰς κατὰ τῶν εἰδώλων εἰς τὰς σεπτὰς εἰκόνας, ἀνάθεμα· τοῖς λέγουσιν, ὅτι ὡς θεοῖς ταῖς εἰκόσιν οἱ χριστιανοὶ προσῆλθον ἀνάθεμα (1)· τοῖς κοινωνοῦσιν ἐν γνώσει τοῖς ὑβρίζουσι καὶ ἀτιμάζουσι τὰς σεπτὰς εἰκόνας ἀνάθεμα· τοῖς λέγουσιν ὅτι πλὴν Χριστοῦ τοῦ θεοῦ ἡμῶν ἄλλος ἐρρύσατο ἡμᾶς ἐκ τῶν εἰδώλων ἀνάθεμα· τοῖς τολμῶσι λέ-

---

(1) Τὰ ἀναθέματα ταῦτα ἐπαναλαμβάνονται ἀπαράλλακτα καὶ ἐν τῇ Δ' ἐν Κωνσταντινουπόλει συνόδῳ (869)· βλέπε Πρᾶξιν ὀγδόην ἐν τέλει.

γειν τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν εἴδωλά ποτε δεδέχθαι, ἀνάθεμα. Πολλὰ τὰ ἔτη τῶν βασιλέων. Κωνσταντίνου καὶ Εἰρήνης μεγάλων βασιλέων καὶ αὐτοκρατόρων πολλὰ τὰ ἔτη· εἰρηνοποιῶν βασιλέων πολλὰ τὰ ἔτη » (1).

Ε.

Ἐν ᾗ καταστάσει διατελοῦσιν αἱ Βυζαντιναὶ μελέται, λεπτομερὴς ἐξιστόρησις τῶν περιπετειῶν τοῦ κυρίως λεγομένου θεάτρου μετὰ τὸν Ἰουστινιανὸν καθίσταται ἐπὶ τοῦ παρόντος δυσχερής, ἀφοῦ οὐδεμία περὶ τούτου ειδικὴ πραγματεία γινώσκεται· ἄνευ τοῦ Χορικίου καὶ τῶν ἐπιγραμματοποιῶν ἠθέλομεν ἀγνοεῖ καὶ αὐτὴν τὴν ὕπαρξιν τῆς ἑλληνικῆς σκηνῆς ἐν τῇ Ε' καὶ τῇ ΣΓ' ἑκατονταετηρίδι· σὺν τῷ χρόνῳ πιθανὸν ν' ἀνακαλυφθῶσι καὶ ἄλλαι πραγματεῖαι ὡς ἡ τοῦ Χορικίου διαφωτίζουσαι ειδικώτερον τὰς μεταγενεστέρας τύχας τοῦ θεάτρου τούτου, τὸ ὁποῖον ἀληθῶς ἐπέζησε μέχρις αὐτῆς τῆς καταλύσεως τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, ὡς πειθόμεθα ἐξ ἀναμφισβητήτων ἱστορικῶν τεκμηρίων.

Κατὰ τὸν Προκόπιον ὁ Ἰουστινιανὸς κατήργησε τὰ ὑπὸ τοῦ δημοσίου ταμείου χορηγούμενα χρήματα εἰς συντήρησιν τῶν ἱπποδρομιῶν, τῶν θηριομαχιῶν (κυνηγίων) καὶ ἰδίως τῶν θεάτρων ἐκείνων « ἐν οἷς ἐτέχθη καὶ ἐτράφθη καὶ ἐξεπαιδεύθη » ἡ σύζυγος αὐτοῦ Θεοδώρα· τὰ τελευταῖα ταῦτα θέατρα ἀποκαλεῖ ὁ αὐτὸς ἱστορικὸς καὶ θεάματα, ἐπιλέγων ὅτι ἡ κατάργησις αὐτῶν ἐβύθισεν εἰς μέγα πένθος τοὺς Βυζαντίους· οἵτινες κατηφεῖς καὶ τεθλιμμένοι ἀνελογίζοντο ὅτι τοῦ λοιποῦ θέλουσι διέλθει « βίον ἀγέλαστον ». Ὁ τελευταῖος οὗτος

(1) Mansi, XIII, σελ. 201.

χαρακτηρισμὸς ὑποδεικνύει ὅτι οὔτε περὶ τραγῳδίας, οὔτε περὶ τῆς κυρίως λεγομένης κωμῳδίας πρόκειται, ἀλλὰ περὶ τῶν λεγομένων γελοιαστῶν ἢ γελωτοποιῶν τῶν δήμων, ἀφοῦ μάλιστα ὁ αὐτὸς Προκόπιος προσθέτει ὅτι τὸ μέτρον τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἔβλαψε κυρίως τοὺς ἐκ τοιούτων θεαμάτων ζῶντας, ἀναρίθμους ὄντας.

Ἐν τοιαύτῃ πραγματικῶς δημοτικῇ σκηνῇ ἀνετράφη ἡ Θεοδώρα, ἥτις οὔτε τραγῳδός, οὔτε κωμῳδός, ἀλλ' οὔτε μιμὰς οὖσα, ὤφειλε τὴν φήμην αὐτῆς εἰς μόνην τὴν ὡραιότητα καὶ πρὸ πάντων τὴν κυνικὴν ἀναίδειαν εἰς ἣν ἐξετραχηλίζετο παριστῶσα εἰς τοὺς δήμους ἀσελγεῖς τινας σκηνάς· χειριδωτὸν φοροῦσα χιτῶνα οὔτε ὑπηρέτην εἶχε πρὸς μεταφορὰν τοῦ θεατρικοῦ αὐτῆς ἑδωλίου (1), διότι κατὰ τὸν νόμον αἱ σκηνικαὶ τοῦ ὄχλου ὤφειλον νὰ φέρωσι τὸ ἑδώλιον τοῦτο ἐπὶ τῶν ἰδίων ὤμων, οὔτε δυνάμεναι νὰ καθίσωσιν ἐν δημοσίῳ τόπῳ ὡς οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων (2). Ὡς γινώσκομεν ἐκ τοῦ Χρυ-

---

(1) Προκόπιος ΙΙΙ, σελ. 59-60, ἐκδ. Βόννης. Ὁ Προκόπιος γράφει ταῦτα πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἀτιμωτικῆς θέσεως ἐν ῇ διῆλθε τὸν βίον ἡ Θεοδώρα· μόνον οἱ ἀργυρώνητοι Σκῦθαι δοῦλοι ἔφερον ἐπὶ τῶν ὤμων τὰ ἑδώλια τῶν κυρίων· « τῶν τε ἀκολούθων οἳ τοὺς χθαμαλοὺς σκιμποδίσκους ὀκλαδίας ἐπὶ τῶν ὤμων ἀνατιθέμενοι, ἐφ' ᾧ τοῖς ἐωνημένοις ἐν ταῖς ἀγυιαῖς (γρ. ἀγοραῖς) εἶναι καθίζεσθαι, Σκῦθαι πάντες εἰσίν, ἄνωθεν ἀποδεδειγμένου τοῦ γένους ἐπιτηδείου τε καὶ ἀξιωτάτου δουλεύειν Ρωμαίοις ». Συνέσιος περὶ βασιλείας, κεφ. 15, σελ. 23, ἐκδ. Πεταβίου. Ο ἐν τῇ ΙΑ' ἑκατονταετηρίδι ἀκμάσας γάλλος χρονογράφος Aimoin ἀποκαλεῖ διὰ τοῦτο τὴν Θεοδώραν δούλην Ἀμαζόνα, ζῶσαν ἐν δημοσίῳ χαμαιτυπείῳ (Νικολάου Αλεμάννου σημειώσεως εἰς Προκόπιον, σελ. 380).

(2) Διάταγμα Ἀρκαδίου καὶ Ὀνωρίου (396) de usu sellarum. « **Exceptis plebeis scenicis, et qui spectaculo suo praebuit populo materiam voluptatis et Tabernariis, ceteris omnibus usum sellarum et sedendi ac**

σοστόμου καὶ ἄλλων Πατέρων, οἱ κυρίως λεγόμενοι μῖμοι, καίτοι τέκνα μαγείρων, σκυτοτόμων καὶ ὑπηρετῶν, ἐφόρουν πολυτελεστάτας ἐνδυμασίας καὶ ἐξερχόμενοι εἰς περίπατον εἶχον προπορευομένους ἐφίππους ὑπηρέτας· αἱ μιμάδες δὲν ἔζων ἐν τῇ σκηνῇ, ὡς αἱ κυρίως λεγόμεναι θυμελικαί, ἀλλὰ διετήρουν ἰδίας οἰκίας μετὰ τῶν γονέων καὶ ἰδίᾳ τῶν μητέρων αὐτῶν, αἵτινες ὡς Κέρβεροι ἐφρούρουν τὴν τιμὴν τῶν θυγατέρων· πολλοὶ θαυμασταὶ τῆς τέχνης καὶ ὡραιότητος εὐχαρίστως παρηκολούθουν εἰς τὸν περίπατον τὰς μιμάδας ταύτας διακρινομένας τῶν ἄλλων γυναικῶν ἀπὸ τοῦ πολυτελοῦς ὀχήματος καὶ ἰδίως τῆς πλουσιωτάτης ἐσθῆτος καὶ τῶν πολυτίμων λίθων (1). Τοιαύτη οὔτε ἡ Θεοδώρα, οὔτε ἡ ἀδελφὴ αὐτῆς Κομητὼ ἦσαν, πολλῷ δὲ μᾶλλον ἡ μήτηρ αὐτῶν, χήρα τοῦ ἀρκτοτρόφου Ἀκακίου· ἀνατραφεῖσαι ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ ἐλέει τῶν δήμων, ἔζησαν διὰ τῆς ἐπαιτείας καὶ πρὸ πάντων τοῦ ἀτίμου βίου ὃν ἅπασαι μετῆλθον· ἐν γένει ἀνῆκον εἰς τὰς λεγομένας θυμελικάς, αἵτινες θεωρούμεναι ὡς κτῆμα (res) τοῦ ἱπποδρόμου ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἠδύναντο νὰ ἐγκαταλίπωσιν αὐτόν, ἔστω καὶ ἂν ἐπρόκειτο νὰ ἐξασφαλίσωσι δι' ἐξωτερικοῦ γάμου ἔντιμον βίον (2).

Ἐκ τούτων δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ἡ Θεοδώρα θέλουσα ν' ἀπαλλάξῃ τὰς πρώην συναδέλφους βίου τοσοῦτον ἐπονειδίστου ὑπηγόρευσεν εἰς τὸν Ἰουστινιανὸν τὴν διάλυσιν τῶν ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ θυμελικῶν χαμαιτυπείων· ἐπὶ τῷ αὐτῷ δὲ σκοπῷ ἐξεδόθησαν καὶ αἱ προμνημονευθεῖσαι διατάξεις καὶ Νεαραί.

---

conveniendi in publicum tribuimus facultatem ». Codex Theodosianus, τόμ. V, (de usu Sellarum).

(1) Βλέπε σελ. ξβ'—ξδ' καὶ ρις'.

(2) Βλέπε σελ. ϟγ'—ϟδ'.

Ἀγνοεῖται ὁ χρόνος τῆς ἐκδόσεως τῆς καταργούσης τὰ δημοτικὰ θεάματα διατάξεως, βλέποντες ὅμως ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ βασιλέως μνημονευόμενα ἴδια ὑπὲρ τῶν θεάτρων ταμεῖα, τὰς λεγομένας θεατραλίας, εἰς ἃς ἐπληρόνοντο καὶ τὰ πρόστιμα τῶν παρὰ τὰς νενομισμένας διατάξεις οἰκοδομούντων (1), δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ Ἰουστινιανὸς καταργήσας τὰ δημοτικὰ θεάματα, ὡς ἑστίαν διαφθορᾶς, ἐξεῦρε νέους πόρους εἰς συντήρησιν τοῦ κυρίως λεγομένου θεάτρου. Ἡ ὑπόθεσις αὕτη ὑποστηρίζεται καὶ ὑπὸ συγχρόνου συγγραφέως, τοῦ Ἰωάννου Λυδοῦ, ὅστις γράφει ὅτι ἐπὶ τοῦ προειρημένου αὐτοκράτορος πᾶσαι αἱ τὸ δημοτικὸν τῶν Ρωμαίων θέατρον ἀποτελοῦσαι κωμῳδίαι, ὡς ἡ Ἀττελάνη, ἡ Παλλιάτα, ἡ Τογάτα, ἡ Ταβερναρία, ἡ Ρινθωνικὴ καὶ ἡ Πλανιπεδαρία κατηργήθησαν (2), μόνη δὲ ἡ τῶν μίμων κωμῳδία διετηρεῖτο (3).

Ἐκ τῶν Νεαρῶν τοῦ Ἰουστινιανοῦ μόνον ἡ ΡΚΓ' περιέχει δύο διατάξεις ἐμμέσως ἀφορώσας εἰς τὸ θέατρον· διὰ τῆς πρώ-

---

(1) Νεαρὰ Ἰουστινιανοῦ ΞΓ, σελ. 182, ἐν τῇ ἐκδόσει Ροβέρτου Στεφάνου· « καθελεῖν ἀναγκάζεσθαι τὸ παρ' αὐτοῦ γινόμενον (οἰκοδόμημα) καὶ ἑτέρᾳ μείζονι ποινῇ σωφρονισθῆναι, τουτέστι decem librarum auri εἰσκομιζομένων τῇ θεατραλίᾳ, τῆς σῆς ὑπερογῆς (τοῦ ὑπάρχου) ».

(2) Περὶ τῶν Ρωμαϊκῶν τούτων κωμῳδιῶν, βλέπε Grysar, Römische mimus.

(3) « Ἡ μέντοι κωμῳδία, τέμνεται εἰς ἑπτά, εἰς παλλιάταν, τογάταν, Ἀτελλάνην, ταβερναρίαν, ῥινθωνικήν, πλανιπεδαρίαν, καὶ μιμικήν· καὶ παλλιάτα μέν ἐστιν ἡ ἑλληνικὴν ὑπόθεσιν ἔχουσα κωμῳδία, τογάτα δὲ ἡ Ρωμαϊκὴν ἀρχαίαν· Ἀτελλάνη δέ ἐστιν ἡ τῶν λεγομένων ἐξοδιαρίων, ταβερναρία δὲ ἡ σκηνωτὴ ἢ θεατρικὴ κωμῳδία, Ρινθωνικὴ ἡ ἐξωτική, πλανιπεδαρία ἡ καταστολαρία, μιμικὴ ἡ νῦν δῆθεν μόνη σωζομένη, τεχνικὸν μὲν ἔχουσα οὐδέν, λόγῳ μόνον τὸ πλῆθος ἐπάγουσα γέλωτι ». Ἰωάννης Λυδὸς περὶ ἀρχῶν τῆς Ρωμαίων πολιτείας, σελ. 152-153, ἐκδ. Βόννης.

της τούτων ἀπαγορεύεται τὸ θέατρον εἰς τοὺς ἐπισκόπους καὶ τοὺς μοναχούς, διὰ τῆς δευτέρας αὐστηρῶς διατάσσονται οἱ σκηνικοὶ νὰ παύσωσι διακωμῳδοῦντες τὸ μοναχικὸν ἔνδυμα (1).

Ὅτι ἡ κυρίως λεγομένη σκηνή, ἤτοι ἡ τραγῳδία, ἡ κωμῳδία καὶ αὐτὰ τὰ διὰ τῆς Πυλαδείου ὀρχήσεως παριστάμενα παντομιμικὰ δράματα ἤκμαζον ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Ἰουστινιανοῦ, πληροφορούμεθα ἐκ τοῦ ἑξῆς γεγονότος. Οἱ σοφισταί, ἤτοι δικηγόροι εἶχον, ὡς προεσημειώθη, στενὰς πρὸς τὸ θέατρον σχέσεις· αὐτοὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐποίησαν καὶ τὰ ὑπὲρ τῶν σκηνικῶν ἐπιγράμματα· ἐπὶ θεάτρου οἱ σοφισταὶ τῆς Γάζης ἐδίδασκον τὴν ἀκροαματικήν. Ἀγνοεῖται ὅμως ἂν οἱ παλαιότεροι δικηγόροι κατήρχοντο καὶ ἐν αὐτῷ τῷ θεατρικῷ σταδίῳ, ὡς ἔπραττον οἱ διάδοχοι αὐτῶν μέχρι τῆς ἐν Τρούλλῳ συνόδου (691), ἥτις δι' εἰδικοῦ κανόνος ἀπηγόρευσε « τὸ ἐπὶ θεάτρων ἀνάγεσθαι τοὺς διδασκομένους τοὺς πολιτικοὺς νόμους » (2), διότι ἀληθῶς οἱ μετὰ τὸν Ἰουστινιανὸν δικηγόροι οὐ μόνον χάριν τοῦ θεάτρου συνέγραφον τραγῳδίας, ἀλλὰ καὶ μετὰ τῶν σκηνικῶν ὑπεκρίνοντο αὐτάς. Ὁ δικηγόρος καὶ ἱστορικὸς Μένανδρος ἔλαβε βεβαίως τὸ ὄνομα τοῦτο ἐν τῇ σκηνῇ ἐν ᾗ διῆλθε τὴν νεότητα αὐτοῦ, προτιμήσας τὴν τραγῳδίαν καὶ τὴν ὄρχησιν ἀπὸ τοῦ δικηγορεῖν (3)· ἐγκαταλείψας ἐπὶ Μαυρικίου

---

(1) « Πᾶσι δὲ καθάπαξ τοῖς ἐν κοσμικῷ βίῳ ἀναστρεφομένοις, καὶ μάλιστα τοῖς τὰ σκηνικὰ μετερχομένοις, ἀνδράσι τε καὶ γυναιξί, καὶ μὴν καὶ ταῖς προϊσταμέναις (Prostituées) ἀπαγορεύομεν κεχρῆσθαι σχήματι μοναχοῦ ἢ ἀσκητρίας, ἢ οἱῳδήποτε τρόπῳ τοῦτο μιμεῖσθαι » σελ. 328, ἐκδ. Ροβέρτου Στεφάνου.

(2) Βλέπε σελ. ρογ'—ροδ'.

(3) « Οὐ γάρ μοι θυμῆρες ἦν ἀγωνίζεσθαι δίκας οὔτε μὴν ἐν τῇ βασιλείῳ στοᾷ θαμίζειν καὶ δεινότητι λόγων τὰς τῶν ἐντυγχανόντων οἰκειοῦσθαι φροντίδας· καὶ τὰ σπουδαῖα παρεὶς καὶ τὰ χείριστα ἑλόμε-

τὸ θέατρον ὁ υἱὸς τοῦ Εὐφρατᾶ ἐπεδόθη εἰς συγγραφὴν μεγάλης ἱστορίας, τῆς ὁποίας δυστυχῶς ἐλάχιστα περιεσώθησαν ἀποσπάσματα· ἡ ἀπώλεια τοῦ ἱστορικοῦ τούτου μνημείου εἶναι μεγίστη ζημία, διότι πλὴν τῶν πολλῶν σπουδαίων ἱστορικῶν γεγονότων τῆς περιόδου ταύτης ὁ Μένανδρος ἐγκατέμιξε πιθανῶς καὶ αὐτὴν τὴν ἱστορίαν τῶν τότε θεάτρων· οὕτως ἐξ ἑνὸς ἠκρωτηριασμένου ἀποσπάσματος πληροφορούμεθα ὅτι αὐτὸς οὗτος συνέγραψεν ἐν ἔτει 591 τραγῳδίαν, ὑπόθεσιν ἔχουσαν τὸν θάνατον τοῦ Πέρσου μάγου Ἰσαοζίτου, ὅστις ὁμολογήσας τὸν χριστιανισμὸν ἐσταυρώθη ὑπὸ τῶν πρώην ὁμοθρήσκων (1)· ἐξ ἄλλης δὲ περικοπῆς μανθάνομεν ὅτι ὁ Μένανδρος ἀνέτρεψε πιθανῶς καὶ τὰς κατὰ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐρεσχελείας τοῦ διγλώσσου Προκοπίου, ἐκθέτων καὶ τὴν ἀληθῆ αἰτίαν τῆς πρὸς ἐκεῖνον καὶ τὴν Θεοδώραν ἀπρεποῦς αὐτοῦ καταφορᾶς (2).

Πλὴν τῆς περὶ Ἰσαοζίτου τραγῳδίας ὁ Μένανδρος ἐποίησε πιθανῶς καὶ ἄλλα δράματα, τῶν ὁποίων οὔτε τοὺς τίτλους

νος κεχηνὼς περιενόστουν· καί μοι καταθύμιοι ἦσαν οἵ τε θόρυβοι τῶν χρωμάτων (τῶν δήμων) καὶ οἱ ἁμιλλητήριοι τῶν ἵππων ἀγῶνες, ἔτι γε μὴν καὶ ἡ παντόμιμος ὄρχησις, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ παλαίστραις ἐναπεδυόμην, καὶ ἐς τοσοῦτον ἐξώκειλα ἀφροσύνης ὡς καὶ τὸν φαινόλην ἀποδύσασθαι, συναποδύσασθαι δὲ αὐτῷ καὶ τὸ νουνεχὲς καὶ ἄλλο ὅ, τι ἐς βίον ἀγλάϊσμα». Σουΐδας, ἐν λέξει Μένανδρος· «ἀμέριμνος γὰρ ἐσότι ἔμοιγε ὁ βίος καὶ ἐκδεδιῃτημένος ὑπῆρχεν»· ἀπόσπασμα ἐν Dindorfii, Historici Minores, II, σελ. 2.

(1) «Τραγῳδίαν θέμενος καὶ τὸν ἄνδρα ἐσθ' ὅτι ἀγασθείς». Historici Minores II, 71. Ἐν τῇ Ἀνθολογίᾳ εὕρηται ἐπίγραμμα τοῦ Μενάνδρου «εἰς Πέρσην μάγον, γενόμενον χριστιανὸν καὶ μαρτυρήσαντα», ἐνταῦθα καλούμενον Ἰσβοζήτην.

(2) Σελὶς 71.

γινώσκομεν· τοῦτο δὲ ὑποτίθεται ἐκ τοῦ ἑξῆς. Τὰ διασωθέντα αὐτοῦ ἱστορικὰ ἀποσπάσματα διαιροῦνται εἰς δύο κατηγορίας, εἰς τὰ λεγόμενα Πρεσβευτικὰ (1) καὶ εἰς τὰ Γνωμικὰ (Sententiae)· τὰ τελευταῖα ταῦτα περιέχουσι μὲν ἱστορικὰ γεγονότα, πρὸ πάντων ὅμως φιλοσοφικὰς καὶ πολιτικὰς γνώμας οὐδεμίαν ἐχούσας ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον σχέσιν πρὸς τὴν κυρίαν ἱστορικὴν διήγησιν· ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει εἰκάζω ὅτι ὁ γράψας τὰ Γνωμικὰ ταῦτα ἀποσπάσματα εἶχε πιθανῶς ὑπ' ὄψει πλὴν τῶν ἱστοριῶν καὶ τὰ δράματα τοῦ Μενάνδρου, καὶ ἐξ ἀμφοτέρων ἠνθολόγησε τὴν συλλογὴν ταύτην.

Μέχρι τοῦ Ἡρακλείου τὸ θέατρον ἔμεινεν ἀνενόχλητον, ἀφοῦ βλέπομεν καὶ αὐτὸν τὸν βασιλέα παρακολουθούμενον ὑπὸ θυμελικοῦ ἐπιτελείου ἐν ταῖς πρὸς τοὺς ἄλλους ἡγεμόνας συνεντεύξεσιν αὐτοῦ (2)· αἱ φατρίαι τοῦ ἱπποδρόμου παύουσι πλέον τὰς φοβερὰς αὐτῶν ἀλληλοσφαγίας καὶ τὰς κατὰ τῶν βασιλέων ἐπιδείξεις, διότι, ὡς θέλομεν εἴπει ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ, ὁ Ἡράκλειος ὥρισεν ὑπὲρ αὐτῶν ἐτησίους θεωρικοὺς μισθούς. Ἐπὶ τῶν τελευταίων ὅμως Ἡρακλειδῶν καὶ ἰδίᾳ ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Β', ἡ τότε παντοδύναμος ἐκκλησία νομίσασα κατάλληλον τὴν εὐκαιρίαν ὅπως καταφέρῃ τὸ τελευταῖον κατὰ τοῦ ἐθνισμοῦ καὶ ἰδίως τοῦ θεάτρου κτύπημα παρεξετράπη εἰς βιαίους διωγμούς, οἵτινες καὶ τὴν δυναστείαν ἀπώλεσαν καὶ αὐτὴν τὴν ὀρθοδοξίαν ἀπὸ δεσποζούσης θρησκείας ἀνέδειξαν προγεγραμμένην αἵρεσιν ἐπὶ μίαν καὶ ἡμίσειαν συνεχῆ ἑκατονταετηρίδα· αὐτοὶ οἱ δῆμοι καὶ οἱ θυμελικοὶ ἦσαν τὰ ἐνθουσιωδέστερα τῶν εἰκονομάχων ὄργανα, ἀναιδῶς ὑβρίζοντες

(1) Βλέπε ταῦτα ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Δινδορφίου (Historici Graeci Minores II).

(2) Νικηφόρος πατριάρχης, σελ. 15 καὶ 16, ἐκδ. Βόννης.

τοὺς λεγομένους εἰδωλολάτρας ὀρθοδόξους καὶ πομπεύοντες ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ τοὺς μοναχούς· ἀλλ' ἡ ἐξιστόρησις τοῦ μεγάλου τούτου σκηνικοῦ δράματος συνδέεται πρὸς τὴν τοῦ ἱπποδρόμου.

Ἡ ἐν Τρούλλῳ συγκροτηθεῖσα σύνοδος (691) ἐπὶ ἀπειλῇ ἀναθέματος ἀπηγόρευσεν εἰς τοὺς δικηγόρους ν' ἀναμιγνύωνται ἐν τῇ σκηνῇ καὶ φέρωσι θεατρικὰς στολάς (1)· αἱ θεατρικαὶ μελῳδίαι ἀποδιώκονται τῆς ἐκκλησίας (2), ἐπὶ ποινῇ δὲ ἀφορισμοῦ προσκαλοῦνται πάντες οἱ πιστοὶ νὰ ἀποκηρύξωσι τὰς Καλάνδας, τὰ Βρουμάλια, τὰ Βοτά, τὰ Λουπερκάλια, τὰ Διονύσια, τὰς προσωπιδοφορίας καὶ ἄλλας ἐθνικὰς πομπάς (3)· ὁ ἱππόδρομος ἀφορίζεται, καὶ ἀπαγορεύεται ἡ ἐν δημοσίοις τόποις στῆσις σκηνικῶν ἀνδριάντων· οἱ ἱερεῖς οὐ μόνον κωλύονται τῶν θεωριῶν, ἀλλὰ καὶ διατάσσονται ν' ἀποχωρῶσι παν-

---

(1) Κανὼν 71.

(2) «Τοὺς ἐπὶ τὸ ψάλλειν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις παραγινομένους βουλόμεθα, μήτε βοαῖς ἀτάκτοις κεχρῆσθαι καὶ τὴν φύσιν πρὸς κραυγὴν ἐκβιάζεσθαι, μήτε τι ἐπιλέγειν τῶν μὴ τῇ ἐκκλησίᾳ ἁρμοδίων τε καὶ οἰκείων». Κανὼν 75· βλέπε καὶ ἑρμηνείαν Βαλσαμῶνος.

(3) «Τὰς οὕτω λεγομένας Καλάνδας καὶ τὰ λεγόμενα Βοτὰ καὶ τὰ λεγόμενα Βρουμάλια καὶ τὴν ἐν τῇ πρώτῃ τοῦ Μαρτίου μηνὸς ἡμέρᾳ ἐπιτελουμένην πανήγυριν, καθ' ἅπαξ ἐκ τῆς τῶν πιστῶν πολιτείας περιαιρεθῆναι βουλόμεθα· ἀλλὰ μὴν καὶ τὰς τῶν γυναίων δημοσίας ὀρχήσεις, καὶ πολλὴν λύμην καὶ βλάβην ἐμποιεῖν βουλομένας· ἔτι μὴν καὶ τὰς ὀνόματι τῶν παρ' Ἕλλησι ψευδῶς ὀνομασθέντων θεῶν, ἢ ἐξ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν γινομένας ὀρχήσεις καὶ τελετὰς κατά τι ἔθος παλαιὸν καὶ ἀλλότριον τοῦ τῶν χριστιανῶν βίου ἀποπεμπόμεθα, ὁρίζοντες μηδένα ἄνδρα γυναικείαν στολὴν ἐνδιδύσκεσθαι, ἢ γυναῖκα τὴν ἀνδράσιν ἁρμόδιον· ἀλλὰ μήτε προσωπεῖα κωμικὰ ἢ σατυρικὰ ἢ τραγικὰ ὑποδύεσθαι, μήτε τοῦ βδελυκτοῦ Διονύσου τὸ ὄνομα τὴν σταφυλὴν ἀποθλίβοντας ἐν τοῖς ληνοῖς ἐπιβοᾷν, μηδὲ τὸν οἶνον ἐν τοῖς πίθοις ἐπιχέον-

τὸς γάμου ἐν ᾧ εἰσάγονται οἱ σκηνικοί (1)· προηγουμένως ἐσημειώθη ὅτι μόνον ἐν τῇ συνόδῳ ταύτῃ δὲν ψάλλονται τὰ γνωστὰ ἄκτα. Οἱ ἐν Τρούλλῳ συνελθόντες πατέρες μὴ ἀρκεσθέντες εἰς τὰς διατάξεις ταύτας συνέταξαν καὶ τὸν ἑξῆς εἰδικὸν κατὰ τῶν μίμων κανόνα: « Καθόλου ἀπαγορεύει ἡ ἁγία αὕτη καὶ οἰκουμενικὴ σύνοδος τοὺς λεγομένους μίμους καὶ τὰ τούτων θέατρα, εἶτά γε μὴν καὶ τὰ τῶν κυνηγίων θεώρια, καὶ τὰς ἐπὶ σκηνῆς ὀρχήσεις ἐπιτελεῖσθαι· εἰ δέ τις τοῦ παρόντος κανόνος καταφρονήσει, καὶ πρός τι ἑαυτὸν τῶν ἀπηγορευμένων τούτων ἐκδῷ, εἰ μὲν κληρικὸς εἴη, καθαιρείσθω, εἰ δὲ λαϊκός, ἀφοριζέσθω » (2).

Ἀλλ' αἱ δρακόντειοι αὗται κατὰ τῆς σκηνῆς διατάξεις εἰς οὐδὲν ἕτερον συνετέλεσαν ἢ εἰς τὴν ἐπανάληψιν τῶν πρὸς στιγμὴν διακοπεισῶν ἀλλεπαλλήλων ἐπαναστάσεων τοῦ ἱπποδρόμου, καὶ ἰδίως εἰς ἀνάδειξιν νέων αἱρέσεων, μία τῶν ὁποίων, ἡ εἰκονομαχία, διέσεισε σφοδρότερον καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἀρειανισμοῦ τὸ ἀρτιπαγὲς τῆς ὀρθοδοξίας οἰκοδόμημα. Ἕτεραι θεατρικαὶ αἱρέσεις ἀνεδείχθησαν τότε αἱ τῶν λεγομένων Ἱκετῶν καὶ Ἀγονυκλιτῶν· οἱ πρῶτοι, ἀσκηταὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἀπετέλουν μετὰ γυναικῶν θεατρικοὺς χορούς, οἵτινες ὀρχούμενοι ἐμιμοῦντο, ὡς ἔλεγον, τὴν ὄρχησιν τῶν Ἑβραίων ἐπὶ τῇ καταποντίσει τῶν Αἰγυπτίων ἐν τῇ Ἐρυθρᾷ θαλάσσῃ (3)· οἱ

τας γέλωτα ἐπικινεῖν, ἀγνοίας τρόπῳ ἢ ματαιότητος τὰ τῆς δαιμονιώδους πλάνης ἐνεργοῦντας. Τοὺς οὖν τοῦ νῦν τι τῶν προειρημένων ἐπιτελεῖν ἐπιχειροῦντας, ἐν γνώσει τούτων καθισταμένους, εἰ μὲν κληρικοὶ εἶεν, καθαιρεῖσθαι προστάσσομεν, εἰ δὲ λαϊκοί, ἀφορίζεσθαι ». Κανὼν 62.

(1) Κανὼν 24.

(2) Κανὼν ΝΑ' τῆς ἐν Τρούλλῳ συνόδου.

(3) « Ἱκέται, οἵτινες ἀσκηταὶ μὲν ὑπάρχουσιν, ὀρθόδοξοι ἐν τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ὄντες· συναγόμενοι δὲ ἅμα γυναιξὶν ἀσκητρίαις, ὕμνους

Ἀγονυκλῖται, ὀνομασθέντες οὕτως ὡς οὐδέποτε κλίνοντες τὸ γόνυ, προσηύχοντο ὀρθοί, θεατρικῶς χειρονομοῦντες εἰς ἀποδίωξιν δῆθεν ἀοράτων δαιμόνων (1). Πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι καὶ αὐτῆς τῆς εἰκονομαχίας τὰ πρῶτα σπέρματα κατεβλήθησαν ἐν τῇ προγραφείσῃ σκηνῇ ἀρκεῖ τὸ ἑξῆς τεκμήριον. Εἰς ὑποστήριξιν ὅτι ἡ παλαιὰ χριστιανικὴ παράδοσις ἀπέκρουε τὰς εἰκόνας οἱ εἰκονομάχοι ἐπεκαλοῦντο καὶ ἀπόκρυφόν τι βιβλίον ἐπιγραφόμενον Περίοδοι τῶν Ἀποστόλων, ἐν ᾧ πρὸς τοῖς ἄλλοις εὕρηται καὶ ἡ διήγησις περὶ τοῦ ζωγράφου Λυκομήδους, ὅστις ζωγραφήσας κρυφίως τὸν ἅγιον Ἰωάννην τὸν θεολόγον ἐπετιμήθη ὑπὸ τούτου· σπουδαιότερον ὅμως τμῆμα τῶν Περιόδων εἶναι ἡ περὶ θεάτρου διήγησις· ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ ὁ Χριστὸς ἐπιθυμήσας νὰ χορεύσῃ συνεκάλεσε τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ καὶ μετ' αὐτῶν παρέστησε θεατρικήν τινα πρᾶξιν. Μετὰ τὴν κατάπνιξιν τοῦ εἰκονομαχικοῦ σχίσματος οἱ ἐν Νικαίᾳ συνελθόντες πατέρες διέταξαν τὴν ἀνάγνωσιν τῶν δύο τούτων κεφαλαίων, ἐξ ὧν τὸ δεύτερον γραφὲν εἰς ἀπόδειξιν ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς ἀνεγνώρισε τὸ θέατρον ἔχει οὕτω.

« Πρὶν δὲ συλληφθῆναι αὐτὸν ὑπὸ τῶν ἀνόμων καὶ ὑπὸ

τῷ θεῷ προσφέρουσι μετὰ χορείας τινὸς καὶ ὀρχήσεως, μιμούμενοι ὡσανεὶ τὸν χορὸν ἐκεῖνον ἐπὶ Μωϋσέως συνιστάντα ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ τῶν Αἰγυπτίων, τῇ ἐν τῇ Ἐρυθρᾷ θαλάσσῃ γεγονυίᾳ ». Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ περὶ αἱρέσεων, πζ. Οἱ Ἱκέται οὗτοι πιθανῶς ἔχουσι σχέσιν πρὸς τοὺς ὑπὸ τοῦ πρεσβυτέρου Τιμοθέου μνημονευομένους Χορευτὰς (Meursii Opera, VIII, σελ. 744-745 ἐκδ. Λαμίου).

(1) Δαμασκηνοῦ, αὐτόθι (Ἀγονυκλῖται)· ὁ Τιμόθεος μνημονεύει αἵρεσίν τινα τῶν Εὐχιτῶν, οἵτινες « μετὰ ἀπάθειαν... ἐξαπίνης πηδῶντες δαίμονας ὑπερβαίνειν φαντάζονται, καὶ τοῖς δακτύλοις τοξεύειν τοὺς δαίμονας σχηματίζονται ». Παρὰ Μεουρσίῳ (ὡς ἀνωτέρω).

ἀνόμου ὄφεως νομοθετουμένων Ἰουδαίων, συναγαγὼν πάντας ἡμᾶς ἔφη.—Πρίν με ἐκείνοις παραδοθῆναι, ὑμνήσωμεν τὸν πατέρα, καὶ οὕτως ἐξέλθωμεν ἐπὶ τὸ προκείμενον. Κελεύσας οὖν ἡμῖν γῦρον ποιῆσαι ἀποκρατούντων τὰς ἀλλήλων χεῖρας, ἐν μέσῳ δὲ αὐτὸς γενόμενος ἔλεγε τὸ—Ἀμὴν ἐπακούετέ μου (1). Ἤρξατο οὖν ὑμνεῖν καὶ λέγειν, Δόξα σοι πάτερ· καὶ ἡμεῖς κυκλεύοντες ἐπηκούομεν αὐτῷ τό, Ἀμήν. Δόξα σοι, λόγε, δόξα σοι χάρις. Ἀμήν. Δόξα σοι τὸ πνεῦμα, δόξα σοι, ἅγιε· δόξα σου τῇ δόξῃ. Ἀμήν. Αἰνοῦμέν σε, πάτερ, εὐχαριστοῦμέν σοι, φῶς ἐν ᾧ σκότος οὐκ οἰκεῖ. Ἀμήν. Ἐφ'.ᾧ δέ, Εὐχαριστούμεν[ος] λέγω, σωθῆναι θέλω, καὶ σῶσαι θέλω. Ἀμήν. Λυθῆναι θέλω καὶ λῦσαι θέλω. Ἀμήν. Τρωθῆναι θέλω καὶ τρῶσαι θέλω. Ἀμήν· φαγεῖν θέλω καὶ βρωθῆναι θέλω. Ἀμήν· ἀκούειν θέλω καὶ ἀκούεσθαι θέλω. Ἀμήν. Νοηθῆναι θέλω, νοῦς ὅλος ὤν. Ἀμήν· λούσασθαι θέλω καὶ λούειν θέλω. Ἀμήν. Ἡ χάρις χορεύει, αὐλῆσαι θέλω, ὀρχήσασθε πάντες. Ἀμήν· θρηνῆσαι θέλω, κόψασθε πάντες. Ἀμήν.

« Καὶ μεθ' ἕτερα (2). Ταῦτα, ἀγαπητοί, χορεύσας μεθ' ἡμῶν ὁ Κύριος ἐξῆλθε καὶ ἡμεῖς ὥσπερ πλανηθέντες ἢ καὶ ἀποκοιμηθέντες ἄλλος ἀλλαχόσε πεπήγαμεν » (3).

Τὰς κατὰ τοῦ θεάτρου διατάξεις τῆς ἐν Τρούλλῳ συνόδου ἐξεμηδένισαν οἱ εἰκονομάχοι· πᾶσαι αἱ καταργηθεῖσαι ἐθνικαὶ τελεταὶ ἐπανῆλθον μετὰ τῆς παλαιᾶς πομπῆς, ἀφοῦ καὶ αὐτοὶ οἱ βασιλεῖς προεδρεύοντες τῶν σκηνικῶν ἐν κιθάραις καὶ

---

(1) Τὸ ἐπακούειν ἐπέχει ἐνταῦθα τὴν θέσιν τοῦ ὑπακούειν ἐν τῇ σημασίᾳ ἐπᾴδειν (βλ. τὰ περὶ Ὑπακοῆς σημειωθέντα, σελ. κε').

(2) Ἡ φράσις αὕτη πιθανῶς ἐτέθη ὑπὸ τῆς συνόδου εἰς δήλωσιν τῶν ἐκ τῆς διηγήσεως παραλειφθέντων.

(3) Mansi, XIII, σελ. 169. Τὸ βιβλίον τοῦτο ἀναθεματίζει ἡ σύνοδος « ἐκ τοῦ πρώτου γράμματος ἕως τοῦ τελευταίου ».

ᾄσμασιν ἐπανηγύριζον τὰ Βρουμάλια καὶ τὰ Διονύσια (1)· ἐν τῷ Ἱπποδρόμῳ συρόμενοι ὑπὸ τῶν μίμων ἐπομπεύοντο ἐπὶ ὄνων μοναχοὶ καὶ πατριάρχαι, ἀναγορευόμενοι μετὰ τὴν πομπὴν στεφανῖται καὶ λαμβάνοντες εἰς γέρας νόμιμον σύζυγον πιθανῶς ἐκ τῶν θυμελικῶν (2). Σύγχρονος συγγραφεὺς περιγράφει ὡς ἑξῆς τὴν πομπὴν τοῦ μετὰ πολλὰς ἐρεύνας ἀνακαλυφθέντος μοναχοῦ ὁσίου Στεφάνου τοῦ κρυπτομένου ἐν τῷ βουνῷ τοῦ ἁγίου Αὐξεντίου.

Πληροφορηθεὶς ὁ Κωνσταντῖνος Ε' τὸ καταφύγιον τοῦ ζητουμένου μοναχοῦ ἀποστέλλει ἕνα τῶν ὑπαλλήλων αὐτοῦ, Γεώργιον τὸν Συγκλητοῦν, ὅπως ἐξιχνιάσῃ τὰ κατὰ τοὺς ἐκεῖ κρυπτομένους μοναχούς· ὁ Συγκλητοῦς παρουσιασθεὶς ὡς θῦμα τῆς βασιλικῆς ὀργῆς πείθει τὸν Στέφανον νὰ τῷ χορηγήσῃ ἄσυλον χειροτονῶν αὐτὸν καὶ μοναχόν. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ βασιλεὺς συγκαλεῖ τὸν λαὸν ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ καὶ παραπονεῖται κατὰ τῶν μοναχῶν ὡς δελεασάντων τὸν ὑπάλληλον αὐτοῦ· ἡ ἀγγελία αὕτη ἐξάπτει τὴν ὀργὴν τῶν δήμων. Τὴν ἐπιοῦσαν συγκαλέσας ὁ Κωνσταντῖνος γενικὴν ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ σύνοδον ἀναγγέλλει ὅτι ἐπὶ τέλους ἀνεκάλυψε τὸ καταφύγιον τοῦ ἀποδράντος Συγκλητοῦ, λέγων « ἐνίκησέ μου ἡ τύχη, καὶ τῶν εὐχῶν μου ὁ θεὸς εἰσήκουσε. Τοῦ δὲ λαοῦ ἀλαλάξαντος. — Καὶ πότε ἆρά γε ὁ θεὸς σοῦ παρακούει; Ἐπευφρανθεὶς αὐτὸς καὶ μέγα γελάσας εἶπεν « ἀπεκάλυψέ μοι Κύριος τὸν ὑπ' ἐμοῦ ζητούμενον, καὶ εἰ θέλετε δεικνύω ὑμῖν αὐτόν. Τοῦ δὲ

---

(1) Cotelerius Monumenta Eccl. Graecae, IV, σελ. 511 (βλέπε καὶ σημείωσιν σελίδος σμγ').

(2) Θεοφάνης, 6257. Οἱ πολλὰ παθόντες μοναχοὶ ἀποκαλοῦσι τοὺς εἰκονομάχους ἐπισκόπους καὶ πατριάρχας, « φιλοδρομικούς, φιλαγῶνας καὶ φιλοθεάμονας ». Βίος ὁσίου Στεφάνου, σελ. 453.

πλήθους τῷ ροίζῳ βρύχοντος — Τιμώρει τοῦτον, σφάττε καὶ καῖε πυρὶ ὡς τὴν σὴν ἐντολὴν παραβάντα — ὁ βασιλεὺς τοῦτον τὸν μοναχὸν (Συγκλητοῦν) εἰς ἐπίδειξιν πάντων παρεξήνεγκε. Τῆς δὲ ὀχλαγωγηθείσης ἐκείνης πληθύος τὸ ἄπειρον τοῦτον ἰδόντες ἐν τῷ μοναχικῷ σχήματι ἔρρηξαν τὴν ἐλεεινὴν ἐκείνην φωνήν... Κακὸν ἰδεῖν, κακὰ τὰ ἔτη, φονευθήτω, φονευθήτω!

« Εἶτα κελεύσει τοῦ τυράννου ἐκδιδύσκουσιν αὐτὸν τὴν ἱερὰν ἐπωμίδα καὶ ταύτην πρὸς τὸν λαὸν ἠκόντισαν καὶ κατεπατήθη, ὁμοίως καὶ τὸ ἱερὸν κουκούλιον· ὡς δὲ καὶ τὸν τοῦ σταυροῦ τύπον τὸν ἀνάλαβον ἐξέβαλον πρὸς τὸ καὶ αὐτὸν ἀκοντίσαι, ὁ βασιλεὺς εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ τοῦτον λαβὼν περιέστρεφεν ὧδε κακεῖσε διερωτῶν, τί ἄρα θέλει εἶναι; Εἷς δέ τις τῶν πονηρῶν ἀρχόντων ὁμοιότροπος τοῦ Σατανᾶ, οὗ τὸ ὄνομα ἑκὼν ὑπερβήσομαι (δρακοντιαία γὰρ ἐπίκλησις τούτου) (1) ἐξεβόησεν — Ρίψον καὶ αὐτό, βασιλεῦ, καταπατηθῆναι τῆς σατανικῆς ἀγχόνης τὸ σχοινίον. Ὁμοίως δὲ ρίψας καὶ αὐτὸ καὶ τὸν λῶρον, κατεπάτησαν. Εἶτα τέσσαρες ἄνδρες χαμάζε κύψαντες καὶ τῶν τοῦ παραβάτου ἱματίων ἐπιλαβόμενοι ἀνακομβοῦσιν αὐτὸν καὶ ὡς δίκην ἐκδάρσεως μέσον ἁπάντων τοῦτον γυμνὸν παρέστησαν· ἐνέγκαντες δὲ στάμνον πεπληρωμένην ὕδατος ἀπὸ τῆς κεφαλῆς κατέχεαν ἐπ' αὐτόν, ἵν' εἴπω, εἰς ἀποτροπὴν τοῦ βαπτίσματος. Τότε περικεφαλαίαν αὐτῷ περιστήσαντες καὶ στρατιωτικὸν περιθέντες ἔνδυμα, ἰδίαις χερσὶν ὁ τύραννος σπάθην ἐπὶ τῶν ὤμων αὐτοῦ κρεμάσας εἰς βαθμὸν προανεβίβασεν, τῇ τοῦ στρατωρικίου ἀξίᾳ τοῦτον ἐντάξας· παρευθὺ δὲ πλῆθος ἀναρίθμητον ξιφῆρες τὸν βουνὸν κελεύει τοῦ ἁγίου Αὐξεντίου καταλαβεῖν ».

---

(1) Ὁ περίφημος στρατηγὸς Λαχανοδράκων.

Οὕτω δὲ ὁδηγούμενον τὸ πλῆθος ὑπὸ τοῦ Συγκλητοῦ κατέλαβον τὸν βουνὸν καὶ συλλαβόντες τὸ ὅσιον Στέφανον ὡδήγησαν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐν πομπῇ « οἱ μὲν πτύοντες καὶ δέροντες, οἱ δὲ μετὰ κλάδους δαφνῶν ἔμπροσθεν αὐτοῦ σκωπτικῶς χορεύοντες ἕως θαλάσσης, ἀποστάτην, ἀμνημόνευτον, καὶ σκοτένδυτον καὶ ἄλλα τινὰ αἰσχρὰ καταλέγοντες » (1).

Ὁποίαν ἐπιρροὴν ἐξήσκησε τὸ θέατρον ἐπὶ τῆς εἰκονομαχίας πειθόμεθα ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ τότε πρόμαχος τῆς ὀρθοδοξίας ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, καίτοι συγκεντρώσας εἰς τὰ Ἱερὰ αὐτοῦ Παράλληλα πολλὰς μαρτυρίας τῶν παλαιῶν πατέρων κατὰ τοῦ θεάτρου, ἠναγκάσθη ἐπὶ τέλους ν' ἀπαρνηθῇ τὰς παραδόσεις ταύτας καὶ μιμούμενος τὸν Ἀπολλινάριον γράψῃ ἐκκλησιαστικὰ δράματα δι' ὧν ἐνόμιζεν ὅτι ῥιζικώτερον θὰ κατεπολέμει τὰς ἐν τῷ θεάτρῳ τῶν ἀντιπάλων αἱρετικὰς δοξασίας. Ἡ ἐν Νικαίᾳ συνελθοῦσα πρὸς ἀνακήρυξιν τῆς ὀρθοδοξίας σύνοδος λέγει ὅτι οἱ εἰκονομάχοι εἶχον ἐκβακχεύσει καὶ τὴν ἐκκλησίαν, εἰσαγαγόντες ἐν αὐτῇ « πορνικὰ καὶ σατανικὰ μελῳδήματα καὶ ὀρχηστικὰ λιγύσματα » (2).

Προηγουμένως ἐσημειώσαμεν ὅτι ἡ ἐκκλησία θέλουσα ν' ἀποτρέψῃ τοὺς χριστιανοὺς ἀπὸ τοῦ ἐθνικοῦ καὶ τοῦ Ἀρειανοῦ θεάτρου εἶχε παραδεχθῇ εἶδος ἐκκλησιαστικῶν τινων παραστάσεων ἀπαραλλάκτων πρὸς τὰ γνωστὰ δημοτικὰ Μυστήρια τῆς δυτικῆς Εὐρώπης· τὸ ἐκκλησιαστικὸν τοῦτο θέατρον ἦν πολὺ ἀρχαιότερον τοῦ Χρυσοστόμου, ἀφοῦ ὁ ἱερὸς Αὐγουστῖνος λέγει ὅτι οἱ χριστιανοὶ λιτανεύοντες παρίστων παντομιμικὰ

---

(1) Βίος τοῦ ὁσίου Στεφάνου (Cotelerii Monumenta ecclesiae, τόμ. IV. σελ. 473-475).

(2) Mansi, XIII, σελ 329.

δράματα (1). Τοιαύτη παντομιμική λιτανεία ἦν πιθανῶς καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Μαυρικίου (591) ἱδρυθεῖσα ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῶν Βλαχερνῶν πανήγυρις τῶν Τεσσαράκοντα μαρτύρων, τὴν ὁποίαν ὁ Σιμοκάττης ἀποκαλεῖ θεανδρικὰ μυστήρια ἢ θεανδρικὴν πανδαισίαν· ἐν τῇ λιτανείᾳ ταύτῃ παρίστατο καὶ ὁ Χριστὸς « ἐν μέσῳ τῆς ἐκκλησίας τῶν τροπαίων τὰ σύμβολα ἐπὶ τῶν ὤμων περιφερόμενος » (2).

Τοιοῦτον ὅμως δὲν ἦτο καὶ τὸ ἐκκλησιαστικὸν θέατρον τῶν εἰκονομάχων, ἀλλὰ πιθανῶς παρεξετράπη εἰς ἀπρεπεῖς χοροὺς καὶ μουσικὰς συμφωνίας, ἀφοῦ οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ἠθοποιοὶ ἦσαν αὐτὸ τὸ προσωπικὸν τοῦ ἱπποδρόμου (3). Ὁποῖα ὅμως τὰ τότε παριστάμενα δράματα ἀγνοεῖται, διότι ἡ ἐκκλησία ἐπιμελῶς ἐξηφάνισε πᾶν ἴχνος τῆς εἰκονομαχικῆς φιλολογίας· ἐκ τῶν διασωθέντων Βυζαντινῶν δραμάτων ἓν καὶ μόνον δύναται μετά τινος πιθανότητος ν' ἀναχθῇ εἰς τὴν περίοδον ταύτην, ἤτοι ἡ τοῦ Μιχαὴλ Πλωχείρου ἠθοποιΐα (4)· τὸ ἀφελὲς τοῦτο δραμάτιον ἀποτελούμενον ἐξ 122 στίχων ὑπόθεσιν ἔχει τὸν ὑπὸ σοφοῦ ταλανισμὸν τῆς Τύχης ἐπὶ τῇ πενίᾳ αὐτοῦ, καὶ ἐγράφη κατὰ τοὺς κανόνας τῆς παλαιᾶς δραματικῆς, διότι πλὴν τῶν κυρίων προσώπων (Ἀγροῖκος, Σοφὸς καὶ Τύχη) πε-

---

(1) Λόγος εἰς τὸν ἅγιον Κυπριανόν, 5.

(2) Σιμοκάττου ἱστορίαι σελ. 199, 201, 237, ἐκδ. Βόννης.

(3) Βλέπε τὴν σημείωσιν σελ. ροθ. Πολλάκις ἐρρέθη ὅτι μόνοι οἱ εἰκονομάχοι εἰσήγαγον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ τὴν ὀργανικὴν μουσικήν.

(4) Πλωχείρου Μιχαῆλος δραμάτιον (ἐν παραρτήματι τοῦ δευτέρου τόμου τοῦ Εὐριπίδου ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Διδότου, σελ. 91-94. Ὁ πρῶτος ἐκδοὺς τοῦτο γάλλος ἑλληνιστὴς Φρεδερῖκος Μορέλλης (1591) ἐπέγραψε « Poematum dramaticum Musarum et Fortunae querimoniam continens ».

ριέχει καὶ δύο χοροὺς ἐξ ὧν ὁ εἷς ἀποτελεῖται ἐκ τῶν Μουσῶν (1).

Σπουδαιότατον ὅμως τεκμήριον τῆς ἐπὶ τῶν εἰκονομάχων ἀναπτύξεως τοῦ πολιτικοῦ καὶ ἐκκλησιαστικοῦ θεάτρου εἶναι ὅτι αὐτοὶ οἱ ἀμείλικτοι αὐτῶν πολέμιοι ἀγωνιζόμενοι ὑπὲρ τῆς ὀρθοδοξίας ἀναγκάζονται νὰ προσφύγωσιν εἰς τὸ ἡρωϊκὸν τῆς ὁμοιοπαθητικῆς θεραπείας φάρμακον τὸ ὁποῖον ἐπιτυχῶς ἡ ἐκκλησία ἐφήρμοσε πάντοτε ἐν τῇ τελευταίᾳ αὐτῆς ἀπογνώσει. Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, πιστὸς τῆς παλαιᾶς παραδόσεως ὀπαδός, ἀπετροπιάζετο τὴν ἑλληνικὴν σκηνὴν κατὰ τῆς ὁποίας ἐν ἄλλῳ συγγράμματι συνεκέντρωσε τοὺς κυριωτέρους τῶν ἀρχαίων Πατέρων ἀφορισμούς (2)· ἐν τούτοις ἀποτόμως ἀπαρνηθεὶς ἑαυτὸν συντάττει δράματα, ἓν τῶν ὁποίων ὑπόθεσιν ἔχον τὴν περὶ Σωσάννης διήγησιν ἀποκαλεῖ ὁ γνωρίσας αὐτὸ Εὐστάθιος Εὐριπίδειον (3)· τὸ δρᾶμα τοῦτο δὲν περιεσώθη, γινώσκοντες ὅμως ὅτι ὁ ἅγιος πολὺ ἠρέσκετο εἰς

(1) Ὁ πολὺ ἀσχοληθεὶς εἰς ἐξακρίβωσιν τοῦ μεσαιωνικοῦ θεάτρου γάλλος Magnin ἀναλύων τὸ δραμάτιον τοῦ Πλωχείρου ὡς καὶ ἄλλα τινὰ Βυζαντινὰ ὑπὸ Dübner δημοσιευθέντα ἐν τέλει τοῦ Εὐριπίδου, θεωρεῖ ταῦτα ὡς τὸν πρῶτον τύπον τῶν θεατρικῶν Μυστηρίων τῆς Λατινικῆς ἐκκλησίας « Ces drames, en effet, semblent les modéles et si l'on peut parler ainsi, les précurseurs de nos jeux-partis, de nos moralités et de nos mystéres ». Journal des Savants, 1848, σελ. 194.

(2) Ἱερὰ Παράλληλα, σελ. 670-671 (ἐν τῇ ἐκδόσει Lequien, τόμ. II).

(3) Πρῶτος ὁ Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης ἐμνημόνευσε τὴν Σωσαννίδα ἐν ταῖς Παρεκβολαῖς εἰς Διονύσιον τὸν περιηγητὴν (στ. 976) « ὁ γράψας τὸ δρᾶμα τῆς Σωσάννης, οἶμαι ὁ Δαμασκηνός, ὡς ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς φαίνεται ». Ἐπειδὴ ὅμως Δαμασκηνοὶ εἶναι πολλοί, πάντες ὑπέλαβον ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ ἱστορικοῦ Νικολάου, ὅστις, κατὰ Σουΐδαν, ἔγραψε καὶ τραγῳδίας· τὸ ἐσχάτως ὅμως ἐκδοθὲν ὑπὸ τοῦ καρδιναλίου Μαΐου ὑπόμνημα εἰς τὸν Ἰωάννην Δαμασκηνὸν τοῦ αὐτοῦ Εὐ-

τὴν μελέτην τῶν παλαιῶν τραγικῶν καὶ κωμικῶν (1), δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἡ Σωσάννα εἶχε γραφῆ κατὰ τοὺς κανόνας τῆς ἑλληνικῆς τέχνης, ἑπομένως ἀνῆκεν εἰς τὴν τάξιν ἐκείνην τῶν χριστιανικῶν ἀπομιμήσεων; περὶ τῶν ὁποίων σαφῆ ἰδέαν χορηγεῖ ὁ διασωθεὶς Χριστὸς Πάσχων.

Πλὴν τοῦ Δαμασκηνοῦ καὶ ἕτερος τῆς ὀρθοδοξίας πρόμαχος ἠναγκάσθη νὰ πολεμήσῃ τὸ εἰκονομαχικὸν θέατρον δι' ὀρθοδόξου. Ἀκμάσας ἐν ἔτει 790 Στέφανος ὁ Σαββαΐτης γινώσκεται μᾶλλον ὡς ποιητὴς τροπαρίων ἢ ὡς θεολόγος, καὶ ἐν τῇ πρώτῃ αὐτοῦ ἰδιότητι τιμηθεὶς ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας ὡς ἅγιος ἑορτάζεται τῇ 28 Ὀκτωβρίου (2). Τῶν δραμάτων τοῦ Ἱεροσολυμίτου τούτου μοναχοῦ, πιθανῶς φίλου καὶ μαθητοῦ τοῦ Δαμασκηνοῦ, μία καὶ μόνη γινώσκεται τραγῳδία ὁ θάνατος τοῦ Χριστοῦ διάφορος τοῦ Χριστοῦ Πάσχοντος, ὡς ῥητῶς

σταθίου αἴρει πᾶσαν ἀμφιβολίαν περὶ τοῦ ἀληθοῦς ποιητοῦ τῆς Σωσαννίδος « ὡς καὶ ἡμᾶς ἡ πεῖρα ἐδίδαξε περιτετυχηκότας δράματι ἐκείνου (Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ), πεποιημένου μὲν εἰς τὰ κατὰ τὴν μακαρίαν σώφρονα Σωσάνναν, παρασεσημειωμένῳ δὲ ἐκ πλαγίων ποίημα εἶναι Ἰωάννου Μανσούρ· ἣν δὲ ὁ Μανσοὺρ ἐπώνυμον, ᾧ δὴ ὁ ἐπάρατος Κοπρώνυμος ἐκακολόγει σκώπτων ἐκεῖνον οἷα γένους ὡρμημένον Συριακοῦ, καὶ ἐσκευώρει τὴν διάθεσιν ἐκείνου τοῦ δράματος Εὐριπίδειος αὐτόχρημα μέθοδος· ἐγενεαλόγει τε γὰρ ἑαυτὴν ἡ Σωσάννα καὶ ἀπεκλαίετο εἰ περιπέσοι κακῷ τηλικούτῳ ἐντὸς κήπου καὶ βιασθείη· ἔνθα καὶ παραδείσῳ τὸν τόπον εἰκάσασα, ἐν ᾧ ἡ προμήτωρ ὑπὸ τοῦ δαίμονος ἀπατηθείη, φράζει γλυκέως — ὡς ὁ ἀρχέκακος δράκων πάλιν πλανᾶν ἔσπευδε τὴν Εὔαν ἐμέ ». Migne Patrologia Graeca, τόμ. 136, σελ. 508.

(1) Ἐν τοῖς Ἱεροῖς Παραλλήλοις μνημονεύει πολλοὺς (βλ. Fabricii IX, 722).

(2) Vitae Sanctorum, October, τόμ. XII, σελ. 672-678.

σημειοῖ ὁ Γυράλδης λαβὼν πιθανῶς τὴν εἴδησιν παρά τινος τῶν ἐν Ἰταλίᾳ τότε Ἑλλήνων (1).

Τρίτος δραματικὸς τῆς περιόδου ταύτης εἶναι ὁ διάκονος Ἰγνάτιος ἀκμάσας ὀλίγον μετὰ τὸν προμνημονευθέντα ὅσιον Στέφανον· ἀντίπαλος καὶ οὗτος τῆς εἰκονομαχίας ἐποίησε δρᾶμα ἐξ 150 στίχων ἀποτελούμενον καὶ ὑπόθεσιν ἔχον τὴν ὑπὸ τοῦ ὄφεως ἐξαπάτησιν τῶν πρωτοπλάστων καὶ τὸν ἐκ τοῦ παραδείσου διωγμὸν αὐτῶν· ὁ ποιητὴς ἀκολουθῶν τοὺς κανόνας τῆς μιμογραφίας, προτάσσει πρόλογον ἐν ᾧ θρηνῳδῶν ἐπὶ τῇ πτώσει τοῦ ἀνθρώπου προαναγγέλει τὸ μέλλον ν' ἀναπτυχθῇ δρᾶμα καὶ τελευτᾷ ἅμα ἐμφανισθέντος τοῦ πρωτίστου προσώπου, τοῦ Ὄφεως, ὅστις ἄρχεται τοῦ πρὸς τὴν Εὔαν διαλόγου· πλὴν τῶν ἄνω προσώπων ὡς καὶ τοῦ Ἀδάμ, παρουσιάζεται ἐν τῇ σκηνῇ καὶ αὐτὸς ὁ Θεός.

Ἡ κατὰ τοῦ εἰκονομαχικοῦ σχίσματος θριαμβεύσασα ὀρθοδοξία εἶχε μεγίστας ἀφορμὰς πρὸς τὸ θέατρον καὶ τὸν ἱππόδρομον· ἐν τούτῳ ἐπομπεύθησαν ὑπὸ τῶν σκηνικῶν καὶ βαρβάρως ἐκρεουργήθησαν τοσοῦτοι πατριάρχαι καὶ πρὸ πάντων μοναχοί, εἰς τοὺς ὁποίους ἡ ἐκκλησία ἀπένειμε τὸν στέφανον τοῦ μαρτυρίου. Πολυχρόνιος ὅμως πικρὰ πεῖρα ἐδίδαξε τὴν ἐκκλησίαν ὅτι ὁ ἄσημος ἐκεῖνος μῖμος, εἰς ὃν ἡ πολιτεία ἠρνεῖτο καὶ τὰ εὐτελέστερα τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων ἦν ἐχθρὸς πολὺ ἐπικίνδυνος, δυνάμενος καὶ πάλιν νὰ διαταράξῃ τὴν ἁρμονίαν τοῦ χριστιανικοῦ οἰκοδομήματος. Ὅθεν ἀντὶ νέας προγραφῆς ἐθεωρήθη συμφερώτερον νὰ ἐπέλθῃ ἡ τελικὴ συμφιλίωσις.

Αὐτὴ ἡ ἀνακηρύξασα τὸν νέον τῆς ὀρθοδοξίας θρίαμβον

---

(1) Lilii Gregorii Gyraldi de poetarum historia dialogus VIII, σελ. 405 καὶ 288 (Opera Omnia, Lugd. Batav. 1696, τόμ. II).

σύνοδος (789) οὐδόλως ἀνενέωσε τοὺς παλαιοὺς κατὰ τοῦ θεάτρου κανόνας, περιορισθεῖσα μόνον εἰς τὴν ἀπαγόρευσιν τῶν θεατρικῶν εἰκόνων, καὶ τοῦτο διὰ νὰ ἀποκόψῃ ἐκ τῶν θεάτρων τοὺς λεγομένους γραμμιστὰς ἢ σκηνογράφους (1). Αὐτὰ τὰ ἄκτα τῶν εἰκονομαχικῶν συνόδων ψάλλονται ἀπαράλλακτα ὑπὸ τῶν ἐν Νικαίᾳ συνελθόντων πατέρων ὅπως ἀναθεματίσωσιν ἐν ὀνόματι τῆς ὀρθοδοξίας τὰς πράξεις τῶν αἱρετικῶν βασιλέων. Ἐν τῇ ἀπαριθμήσει τῶν εἰκονομαχικῶν ἐγκλημάτων μνημονεύεται ἰδίᾳ καὶ ἡ μνημονευθεῖσα θεατρικὴ ἐκβάκχευσις τῆς ἐκκλησίας· καὶ ἀληθῶς μὲν ὅτι ἡ ὀργανικὴ μουσικὴ ἀπεβλήθη ἔκτοτε τῶν ναῶν, εἰς τὸ κυρίως ὅμως λεγόμενον θρησκευτικὸν θέατρον τοσαύτη ἐλευθερία ἐχορηγήθη ὥστε ἐπὶ τέλους τοῦτο ἐξώκειλεν εἰς ἀσεβῆ ὄργια. Ὡς προσεσημειώθη, αὐτὸς ὁ πατριάρχης Θεοφύλακτος ἵδρυσε τοὺς ἐν τῇ ἁγίᾳ Σοφίᾳ σκηνικοὺς χορούς, οἵτινες ἐν πάσῃ πανηγύρει ἔψαλλον πορνικὰ ᾄσματα μετὰ σατανικῶν λιγυσμάτων· κατὰ τῶν ἐκκλησιαστικῶν τούτων ὀργίων διαμαρτύρονται ὁ Σκυλίτσης καὶ οἱ ἑρμηνευταὶ τῶν Κανόνων, οὐδεὶς ὅμως τῶν μεταγενεστέρων πατριαρχῶν ἐτόλμησε νὰ καταργήσῃ, ἢ τοὐλάχιστον περιορίσῃ αὐτά· ἀπ' ἐναντίας αὐτοὶ οἱ μοναχοὶ παρουσιάζονται οἱ φανατικώτεροι τῶν ὀργίων τούτων προστάται, ὁ δὲ πατριάρχης Κηρουλλάριος εἰσάγεται εἰς δίκην ὡς ὑποθάλψας τοὺς ὑπὸ

---

(1) «Καὶ τὴν ζωγραφικὴν τέχνην, εἰ μὲν εἰς ὄψιν αἰσχρότητος ταύτῃ χρήσαιτό τις, ἀπόπτυστός ἐστι καὶ ἐπιβλαβής· οἷον ἐὰν ζωγραφήσῃ τις σχήματα πορνικὰ καὶ θεάματα, λιγύσματά τε καὶ ὀρχηστικὰ καὶ ἱπποδρομίων θέας, καὶ εἴ τι ἕτερον ὑπὸ τῆς τέχνης γένοιτο, αἰσχρὸν τὸ ἐπιτήδευμα· εἰ δὲ ἐναρέτων βίους καὶ μαρτυρικῶν ἄθλων διηγήσεις... τηνικαῦτα τῇ τῶν ζωγράφων χρώμενος τέχνῃ, εὑρισκόμεθα λίαν ὀρθῶς ἐργαζόμενον». Mansi, τόμ. XII, σελ. 241.

Περὶ τῶν γραμμιστῶν γενήσεται λόγος ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ ἱπποδρόμου.

τῆς βασιλείας ἐξορισθέντας σκηνικοὺς Νικήταν καὶ Ἰωάννην, τοὺς ἁγίους κτήτορας τῆς ἐν τῇ πατρίδι αὐτῶν Χίῳ ὑφισταμένης ἔτι Νέας Μονῆς. Εἷς ὀρθοδοξότατος βασιλεύς, ὁ Κωνσταντῖνος Πορφυρογέννητος, καυχᾶται ὅτι ἐπανήγαγε τὰ Διονύσια ἢ Βρουμάλια, ἐθνικὴν ἑορτὴν ἐφ' ᾗ τοσοῦτον πικρῶς ὑβρίσθησαν οἱ εἰκονομάχοι.

Οἱ σχολιασταὶ τῶν κατὰ τοῦ θεάτρου κανόνων τῆς ἐν Τρούλλῳ συνόδου, Βαλσαμὼν καὶ Ζωναρᾶς, προσπαθοῦσι νὰ κολάσωσι τὴν αὐστηρότητα τῶν ἐκκλησιαστικῶν τούτων διατάξεων λέγοντες ὅτι οἱ ἐν Τρούλλῳ πατέρες ἀνεθεμάτισαν οὐχὶ τὴν χρῆσιν, ἀλλὰ τὴν κατάχρησιν τῶν θεάτρων, ἐννοοῦντες ὡς ἱπποδρομικὰς θεωρίας τὰς τότε ἐθνικάς, καὶ οὐχὶ τὰς νῦν βασιλικάς (1). Ὁ πρῶτος ἑρμηνεύων τὸν κατὰ τῶν τραγικῶν καὶ σατυρικῶν προσωπείων ΞΒ' κανόνα προσπαθεῖ νὰ διδάξῃ τοὺς συγχρόνους σκηνικούς, ὅτι ἡ συνοδικὴ διάταξις δὲν ἐννοεῖ τὰς κωμῳδίας τοῦ Ἀριστοφάνους καὶ τὰ δράματα τοῦ Εὐριπίδου, ἀλλὰ τοὺς ὑπ' αὐτῶν ἔτι διακωμῳδουμένους μοναχοὺς καὶ ὅτι πρέπει νὰ παύσωσι θεατρίζοντες ἐπὶ τῆς σκηνῆς τὸ ἔνδυμα τῶν ἀσκητῶν· ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει ὁ Βαλσαμὼν πικρῶς ἐπιτιμᾷ αὐτοὺς τοὺς μοναχούς, ὡς δίδοντας λαβὴν εἰς τὰς κατ' αὐτῶν κωμῳδίας, ἀφοῦ ἀναιδῶς μετασχηματίζονται εἰς γελωτοποιοὺς καὶ σατύρους καὶ διατρέχουσι τὴν ἀγορὰν

---

(1) « Ἕτερόν ἐστι, φορητότερον, τὸ ἀνιέναι τινὰς εἰς ἱπποδρομίας ἴσως ὅτε, ἢ ἐπὶ θυμελικοῖς παιγνίοις ἀλῶναι, καὶ ἕτερον, ἀσύγγνωστον, τὸ ἐκδοῦναι ἑαυτοὺς εἰς τὰ τοιαῦτα καὶ τοιοῦτον ἔργον ἔχειν διηνεκές· ὅθεν καὶ οἱ μὲν ἐφάπαξ μετὰ προσοχῆς ἁμαρτάνοντες (κληρικοί), ἐπιφωνοῦνται παύσασθαι εἰ μὴ θέλουσι καθαιρεθῆναι· οἱ δὲ καταχρώμενοι τῷ κακῷ, κληρικοὶ μὲν ὄντες ἀπ' ἐντεῦθεν καθαιροῦνται, λαϊκοὶ δὲ ἀφορίζονται ». Βαλσαμὼν εἰς τὸν 51 κανόνα τῆς ἐν Τρούλλῳ· βλέπε τοῦ αὐτοῦ καὶ ἑρμηνείαν εἰς τὸν 24 κανόνα.

ἐν τῇ ἑορτῇ τῶν Καλανδῶν (1). Αἱ παλαιαὶ κατὰ τοῦ θεάτρου διατάξεις εἶχον ἀπαρχαιωθῆ (2), ἡ δὲ ἐκκλησία ἀπολέσασα πλέον τὴν παράδοσιν περὶ τῆς ἱστορικῆς ἀρχῆς μιᾶς ἑκάστης τῶν θεωριῶν, ἀνακηρύττει παραδόξως ὡς ὀρθοδόξους τὰς ὑπὸ τοῦ Ἰουλιανοῦ ἐφευρεθείσας, ὡς τὸν λεγόμενον Κοντοπαίκτην καὶ τὰ τοιαῦτα.

---

(1) « Ζητητέον οὖν τίνα εἰσὶ τὰ κωμικὰ προσωπεῖα, τίνα τὰ τραγικά, καὶ τίνα τὰ σατυρικά· καὶ κωμικὰ μέν εἰσι τὰ γελωτοποιὰ καὶ ἐφύβριστα, ὡς τὰ συγγραφέντα παρὰ τοῦ Ἀριστοφάνους, τραγικὰ τὰ περιπαθῆ καὶ τὰ θρηνώδη, ὡς τὰ τοῦ Εὐριπίδου ἰαμβεῖα, καὶ σατυρικὰ τὰ εἰς ὕμνον τοῦ Διονύσου τελούμενα ὄργια παρὰ Σατύρων καὶ Βάκχων... οἱ δὲ σκηνικοὶ παντοῖα πρόσωπα ὑποδύονται, καὶ ἀδεῶς τοὺς μοναχοὺς ἐμπαίζουσι καὶ τοὺς κληρικούς· ἀλλὰ καί τινες κληρικοὶ κατά τινας ἑορτὰς πρὸς διάφορα μετασχηματίζονται προσωπεῖα, καὶ ποτὲ μὲν ξιφήρεις ἐν τῷ μεσονάῳ τῆς ἐκκλησίας μετὰ στρατιωτικῶν ἀμφίων εἰσέρχονται, ποτὲ δὲ καὶ ὡς μοναχοὶ προοδεύουσιν, ἢ καὶ ὡς ζῶα τετράποδα. Ἐρωτήσας οὖν ὅπως ταῦτα παρεχωρήθησαν γίνεσθαι, οὐδέν τι ἕτερον ἤκουσα ἀλλ' ἢ ἐκ μακρᾶς συνηθείας ταῦτα τελεῖσθαι· τοιαῦτα δέ εἰσιν, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, καὶ τὰ παρά τινων δομεστικευόντων ἐν κλήρῳ (ὑποδιακόνων) γινόμενα, τὸν ἀέρα τοῖς δακτύλοις κατὰ ἀνόγους τυπτόντων, καὶ φύκη τοῖς γνάθοις δῆθεν περιτιθεμένων καὶ ὑποκρινομένων ἔργα τινὰ γυναικεῖα καὶ ἕτερα ἀπρεπῆ, ἵνα πρὸς γέλωτα τοὺς βλέποντας μετακινήσωσι.... Τὰ μέντοι ποτὲ γινόμενα ἀπρεπῆ παρὰ τῶν νοταρίων παιδοδιδασκάλων κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν ἁγίων Νοταρίων(;), μετὰ προσωπείων σκηνικῶν διερχομένων τὴν ἀγοράν, πρὸ χρόνων τινῶν κατηργήθησαν καθ' ὁρισμὸν τοῦ ἁγιωτάτου ἐκείνου πατριάρχου κυροῦ Λουκᾶ ». Βαλσαμῶνος ἑρμηνεία εἰς τὸν 62 κανόνα. (Beveregii, Pandectes Canonum, I, σελ. 230-232).

(2) Βασιλικά, βιβλίον XXI, τίτλος α-β, καὶ βιβλίον LIV, τίτλος λζ'—λη'. Ὅτι τινὲς τῶν κληρικῶν τῆς περιόδου ταύτης δὲν ειέκειντο εὐμενῶς πρὸς τὸ θέατρον πληροφορούμεθα ἐκ τῶν ἐσχάτως ἀνακαλυφθέντων δύο λόγων τοῦ Φωτίου περὶ τῇ πολιορκίᾳ τῆς Κωνσταντινου-

Ἐπὶ τῶν ἀμέσων διαδόχων τῶν εἰκονομάχων βασιλέων συμπεριελήφθησαν μὲν ἐν τοῖς Βασιλικοῖς καί τινες τῶν κατὰ τοῦ θεάτρου παλαιῶν διατάξεων, ἀλλ' οἱ σχολιάσαντες τοὺς νόμους τούτους νομοδιδάσκαλοι προσεπάθησαν νὰ ἐκμηδενίσωσι τὴν αὐστηρότητα αὐτῶν. Ἐν ᾧ κυρία διάταξις ἀπαγορεύει τὴν ἐπὶ δικαστηρίου μαρτυρίαν τοῦ μίμου, τοῦ ὀρχηστοῦ καὶ τῶν ἐν θυμέλῃ ἀνατρεφομένων, κηρύττουσα ἐν γένει ἄτιμον « πάντα τὸν διὰ παιγνικὴν τέχνην προελθόντα ἐπὶ τὴν σκηνὴν », οἱ σχολιασταὶ λέγουσιν ἐπεξηγηματικῶς « τότε ὁ ἐπὶ τῆς σκηνῆς κατιὼν ἀτιμοῦται, ὅταν χάριν τινὸς ἄθλου ἢ φιλονεικίας διὰ μισθὸν ἐπὶ σκηνὴν κατέρχεται », ἐπικαλούμενοι καὶ τὴν μαρτυρίαν παλαιοτέρου σχολιαστοῦ τοῦ Οὐλπιανοῦ λέγοντος ὅτι « οὔτε οἱ θυμελικοί, τουτέστιν οἱ τὰ ἐνθύρια λέγοντες ἐν τοῖς Ὀλυμπίοις, οὔτε οἱ ξυστικοί, τουτέστιν οἱ ἐν τῷ ξυστῷ ἀγωνιζόμενοι, πύκται τυχὸν καὶ τραγῳδοὶ καὶ ὅσοι τοιοῦτοι (ἀτιμοῦνται) ». Πάσας ὅμως τὰς διατάξεις ταύτας ἄρδην ἀναιρεῖ ἡ « περὶ θεάτρων καὶ θυμελικῶν »

πόλεως ὑπὸ τῶν Ρώσσων (865)· χαρακτηρίζων τὴν ἐπιδρομὴν ὡς ἀληθῆ θεομηνίαν ὁ περικλεὴς πατριάρχης προτρέπει ἐπανειλημμένως τοὺς πολίτας νὰ ἐξευμενίσωσι τὸ θεῖον μὴ συχνάζοντες πλέον εἰς τὰ θέατρα καὶ τρέφοντες τοὺς μίμους. « Τί γὰρ νῦν πενθῶν οὐ πρότερον ἐξίστασο γελώτων μὲν ἀκρατῶν, ᾀσμάτων δὲ πορνικῶν καὶ ἀθυρμάτων θυμελικῶν;... Καὶ πένης μὲν πρὸ πυλῶν λιμώττων διέρριπτο βδέλυγμα, οἱ δὲ πρὸς γέλωτα εὐδοκιμοῦντες τῆς σῆς ἐμπιπλάμενοι τραπέζης καὶ περιουσίας οὐδὲν ἧττον ἐνετρύφων καὶ τῆς εὐηθείας » σελ. 164, παράβαλλε καὶ σελ. 170 (Mueller, Fragmenta Historicorum, V, 2). Τὸ περίεργον δὲ ὅτι ὁ Φώτιος πρὸς εὐχερεστέραν κατανόησιν τῶν λόγων αὐτοῦ λαλεῖ διὰ γλώσσης καθαρῶς θεατρικῆς· « ἐκεῖνα ὑμῖν ἐκτραγῳδῶν καὶ ὑποκρινόμενος, ὧν αὐτοὶ τὴν σκηνὴν τοῖς οἰκείοις ἐπηξάμεθα παραπτώμασι καὶ τὸ δρᾶμα συνεπεσκευασάμεθα παθῶν πολυμόρφων θέατρον τὴν ἡμῶν πολιτείαν στησάμενοι »· σελ. 167.

ἔχουσα οὕτω « Ἐπιτελείσθωσαν μὲν οἱ ἀγῶνες ἀκωλύτως τοῦ λοιποῦ· μηδεὶς δὲ ἀγωνιζέσθω ἄκων· ἑκόντας γὰρ βουλόμεθα δαπανᾷν ». Περιεργοτέρα πασῶν εἶναι ἡ περὶ θεωρικῶν χρημάτων διάταξις· ὁ κατὰ τόπους ἄρχων δύναται πολλάκις νὰ δαπανήσῃ ἐκ τῶν « ἀφιερωμένων ταῖς θέαις » εἰς ἐπισκευὴν τῶν τειχῶν τῆς πόλεως, διότι τὰ τείχη ἐξασφαλίζουσι τὴν περαιτέρω ἐξακολούθησιν τῶν θεάτρων!

Ἡ πρὸς τὴν ἐκκλησίαν συμφιλίωσις τοῦ θεάτρου διετηρήθη μέχρις αὐτῆς τῆς διαλύσεως τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, ἀφοῦ οὐδεὶς τῶν πολυαρίθμων συγγραφέων τῆς περιόδου ταύτης μνημονεύει τὸ ἐλάχιστον ἐπεισόδιον τὸ δυνάμενον ν' ἀποδείξῃ ὅτι ἡ ἐκκλησία ἐπανῆλθεν εἰς τὴν παλαιὰν παράδοσιν. Ὡς ὁ Φώτιος, οὕτω καὶ ὁ Ψελλὸς ἐπιτιμᾷ τὴν θεατρικὴν κατάχρησιν, οὐδεὶς ὅμως ἐθεώρησε πλέον τὸ θεατρικὸν ζήτημα ἐπιδεκτικὸν εἰδικωτέρας συζητήσεως. Ὁ τελευταῖος παίζων μᾶλλον λέγει πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ ὅτι προτιμῶσι τοῦ σχολείου τὰ θέατρα (1)· ἅπαξ δὲ μόνον σπουδαίως ἐλέγχει τὴν θεατρικὴν διαφθορὰν ἐν τῷ ὑπομνήματι δι' οὗ ἐζήτησεν ἀπὸ τοῦ δικαστηρίου τὴν διάζευξιν τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ Ἐλπιδίου Κεγχρῆ (1056)· μεταξὺ τῶν προτεινομένων λόγων ὁ Ψελλὸς λέγει ὅτι ὁ διεφθαρμένος γαμβρὸς αὐτοῦ οὔτε τὸν ἱερὸν τοῦ γάμου δεσμὸν αἰδεσθείς, οὔτε τὰ ἀξιώματα τοῦ πατρικίου καὶ πρωτοσπαθαρίου δι' ὧν ἐτιμήθη σεβασθείς, ἔζη μετὰ τῶν μίμων καὶ τῶν γελοιαστῶν (2).

Οἱ ἐπὶ τῶν Κομνηνῶν ἀκμάσαντες Θεόδωρος ὁ Πρόδρομος καὶ Ἰωάννης ὁ Τζέτζης μακαρίζουσι τοὺς σκηνικοὺς ὡς τι-

(1) « Οἱ μὲν τῶν θεάτρων φροντίζετε, ἢ τοῖς φροντίζουσι σύνεστε, οἱ δὲ διδόατε ταῖς σκηναῖς ». Ψελλὸς ἐκδ. Boissonade, σελ. 143.

(2) Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη V, σελ. 206, 209.

μωμένους πλέον τῶν διδασκάλων καὶ τὸ περιεργότερον θεωρουμένους καὶ σοφωτέρους αὐτῶν. Ὁ πρῶτος καταρώμενος καὶ Ἀριστοτέλην καὶ Πλάτωνα καὶ Ἐμπεδοκλῆ καὶ Ὀρφέα, μὴ δυναμένους νὰ θρέψωσιν αὐτόν, παραπέμπει καὶ βιβλία καὶ διδασκάλους εἰς τὴν σκηνήν, ἀδρῶς ἀμείβουσαν τοὺς ἀφιερωθέντας αὐτῇ.

Ἔρρετ' ἐμοῦ βιότοιο ἀπόπροσθεν, ἔρρετε βίβλοι,
ἔρρε πρόπαν μελέδημα παλαιγενέων ἀνθρώπων,
μηκέτ' ἐμοὶ πελάοις, ἄλλους δέ τε δίζεο φῶτας.
Ἀλλὰ βίβλων τε λόγων τε καὶ ἀτελέος μελεδῶνος
τηλοῦ ἀποσκεδάζευ· ἀτὰρ θυμέλῃσι μεθίζευ,
καί τε γελωτοπόνοισι παρέζεο καί τε μίμοισι,
παῖζε δ' ἐν οὐ παικτοῖσι, τὰ γὰρ βροτοὶ ἴσασιν ἄρτι
τιμᾷν ἀφρονέοντες, ἄπιστα δὲ θέσαν τὰ λόγοιο (1).

Καὶ πιθανῶς ὅτι ἐξεπλήρωσε τὴν εὐχὴν αὐτοῦ ὁ Πρόδρομος, γενόμενος ποιητὴς τοῦ ἱπποδρόμου, ἀφοῦ περιεσώθησαν ἄκτα ὑπ' αὐτοῦ τούτου πεποιημένα (2)· τότε βεβαίως συνέταξε καὶ τὸ γνωστὸν αὐτοῦ δρᾶμα Ἀπόδημος Φιλία (3).

---

(1) Σχετλιαστικοὶ ἐπὶ τῇ ἀτιμίᾳ τοῦ λόγου (Notices et Extraits des manuscrits, tom. VIII, 2, σελ. 195).

(2) Εἰς τὴν ἐπὶ τῇ ἁλώσει τῆς Κασταμόνος ἐπινίκιον πρόοδον τοῦ αὐτοκράτορος κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ δεκάστιχα πολιτικὰ τοῖς Δήμοις—Ὡς ἀπὸ τῆς πόλεως δεκάστιχα παρακλητικὰ τῷ αὐτοκράτορι πρὸς τῷ καθίσαι ἐφ' ἅρματος, τοῖς Δήμοις—Ὕμνοι τῷ βασιλεῖ κυρῷ Ἰωάννῃ τῷ Κομνηνῷ ἐπὶ τῇ Χριστοῦ γεννήσει καὶ τῇ βαπτίσει, τοῖς Δήμοις. Notices, VIII, 2, σελ. 189-190, 200).

(3) « Περιοχὴ τοῦ δράματος. Φιλία ὑπ' ἀνδρὸς αὐτῆς, τοῦ Κόσμου, ἤτοι βίου ἀνθρωπίνου ἐκβέβληται· συνεζεύχθη δ' αὐτῷ ἡ μαχλὰς Ἔχ-

Ὁ Τζέτζης ἐπικαλούμενος τὴν σκιὰν τοῦ Σοφοκλέους ἀποτείνει πρὸς τοὺς προτιμῶντας αὐτοῦ τοῦ σκηνικοὺς τοὺς ἑξῆς στίχους.

Ὦ τὰς βεβήλους καὶ πεφυρμένας φύσεις,
ἄνθρωπε, τιμῶν καὶ κατογκῶν ἐς τόσον,
ὢ βαρβάρους λόγους τε καὶ τέχνης νόθους
σοφοὺς νομίζων, τοὺς σοφοὺς δ' ἐναντίως,
οὐκ οἶδα πῶς φάναι δὲ καὶ ποίῳ τρόπῳ,
ἀλλ' εἰ διδακτόν, τεχνικῶς δίδασκέ με·
σοφοὺς ἐκείνους σὺ νομίζεις καὶ λέγεις
τῷ τὰς ἀγυιὰς πανταχοῦ περιτρέχειν (1)...

θρα, συμβουλευσάσης Μωρίας τῆς θεραπαινίδος αὐτοῦ» Ἐδημοσιεύθη πολλάκις καὶ τελευταῖον ὑπὸ Dübner ἐν τέλει Εὐριπίδου.

(1) Ὡς προερρέθη, ἐν τῇ Δ' ἑκατονταετηρίδι οἱ σκηνικοὶ διῃρημένοι εἰς ὁμίλους περιήρχοντο τὰς πόλεις ᾄδοντες ᾄσματα καὶ λαμβάνοντες φιλοδωρήματα ἐν τῇ ἑορτῇ ἰδίως τῶν Καλανδῶν. Ἐπὶ Τζέτζου ἔπραττον τὸ αὐτό:

οἷοί εἰσιν οἱ παρ' ἡμῖν σύμπαντες σιγνοφόροι
καὶ ὅσοι κατ' ἀρχίμηνον τὴν Ἰανουαρίου
καὶ τῇ Χριστοῦ γεννήσει δὲ καὶ Φώτων τῇ ἡμέρᾳ
ὁπόσοι περιτρέχουσι τὰς θύρας προσαιτοῦντες
μετὰ ᾠδῶν, ἢ ἐπῳδῶν ἢ λόγοις ἐγκωμίων
καὶ δῆθεν ἐν προφάσεσι ψευδέσιν εὐαφόρμοις.
(Χιλιάδες, XIII, 475).

Ὁ Τζέτζης ἀποκαλεῖ τούτους σιγνοφόρους ἢ σημαιοφόρους, διότι, ὡς φαίνεται, ἕκαστος ὅμιλος σκηνικῶν εἶχεν ἰδέαν σημαίαν· κατὰ τὸν Προκόπιον (III, 59) ὁ θέλων ν' ἀποτείνῃ ἱκετείαν πρὸς τοὺς δήμους ἔπρεπε νὰ φέρῃ σημαίαν ἐν τῇ κεφαλῇ καὶ ἐν τῇ χειρί.

οὕτω δοκεῖ μοι τοὺς σοφοὺς μὲν βαρβάρους,
τοὺς βαρβάρους σοφοὺς δὲ σὺ κρίνεις λόγοις,
πληρῶν ἐν αὐτοῖς τοὺς ἀνακτόρων δόμους (1),
τοὺς ἐγγενεῖς δὲ καὶ πολίτας οὐ νόθους,
τῶν ἀρχικῶν τὰ τέκνα καὶ σοφοῦ γένους
θλίβων, παρωθῶν . . . .
Ἀλλ' ὦ Σοφόκλεις, ὦ Σοφίλου παιδίον
γνώμαις ἐπισφράγιζε σαῖς τὸ βιβλίον (2).

Περίεργον φιλολογικὸν μνημεῖον τῆς περιόδου ταύτης διδάσκει ἡμᾶς ὅτι τὸ πάθημα τοῦ ἱστορικοῦ Μενάνδρου δὲν ἦν πρωτοφανὲς ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Βυζαντινοῦ θεάτρου· ὡς ὁ υἱὸς τοῦ Εὐφρατᾶ, νέος κατῆλθεν ἐν τῇ θυμέλῃ, ἔνθα πιθανῶς ἔλαβε καὶ τὸ σκηνικὸν τοῦτο ἐπώνυμον, καὶ χορεύσας τὴν παντόμιμον ὄρχησιν ἐδίδαξε καὶ ἴδια αὐτοῦ δράματα, ἀνὴρ ὅμως γενόμενος πικρῶς μετανοεῖ ἐπὶ τῇ νεανικῇ αὐτοῦ ἐκβακχεύσει, οὕτω καὶ ὁ ἐπὶ τῶν Κομνηνῶν ἀκμάσας Νικηφόρος ὁ Βασιλάκης ἐν μὲν τῇ νεότητι αὐτοῦ γράφει διάφορα σατυρικὰ δράματα, ὕστερον ὅμως, ἱερωμένος καὶ διδάσκαλος, ἀσχολεῖται νὰ περισυνάξῃ τὰ κυκλοφοροῦντα ἀντίτυπα τῶν κωμῳδιῶν αὐτοῦ καὶ παραδώσῃ ταῦτα εἰς τὸ πῦρ. Τῶν σατυρικῶν δραμάτων τοῦ Βασιλάκη οὐδὲν περιεσώθη, αὐτὸς ὅμως ὁ ποιητὴς ἔλαβε τὸν κόπον νὰ καταγράψῃ τέσσαρα τούτων, τὰ μᾶλλον γελωτοποιά, τὸν Ὀνοθρίαμβον (3), τὸν Στύπακα ἢ

---

(1) Ἐκ τούτου δηλοῦται ὅτι καὶ ἡ βασιλεία ὑπεστήριζε τοὺς σκηνικούς· οὕτω δύνανται νὰ ἐξηγηθῶσι καὶ τὰ ὑπὸ Προδρόμου γραφόμενα «εἰ μὴ μέλλοιμεν καὶ κονδύλοις ὑποσχεῖν κατὰ κόρρης παρὰ τοῖς οἰκοτρίβωσι τῷ βασιλικῷ δαπέδῳ». Notices VIII, 92.

(2) Τζέτζου Χιλιάδες, Basileae 1546, σελ. 266.

(3) Πιθανῶς εἶχεν ὑπόθεσιν τὴν ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ συνήθη ἐπὶ ὄνου πομπὴν ἀντάρτου τινός.

τὴν Π α ρ α δ ε ι σ ο π λ α σ τ ί α ν, τοὺς Σ τ ε φ α ν ί τ α ς, καὶ τὸν Τ α λ α ν τ ο ῦ χ ο ν Ἑ ρ μ ῆ ν (1).

Ὡς ὁ Πρόδρομος καὶ ὁ Βασιλάκης γράφουσιν ᾄσματα καὶ δράματα διὰ τοὺς σκηνικούς, οὕτω καὶ ὁ ἐπὶ τῶν Παλαιολόγων ἀκμάσας Μανουὴλ ὁ Φιλῆς (1280-1330) ὑμνεῖ δραματικῶς τοὺς βασιλικοὺς αὐτοῦ προστάτας· ἔκ τινων μάλιστα διδομένων δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἐπί τινα χρόνον μετῆλθε καὶ τὸ τοῦ σκηνικοῦ ἐπάγγελμα· ἐν ἑνὶ τῶν δραμάτων αὐτοῦ παρίσταται αὐτὸς ὡς τὸ κυριώτατον πρόσωπον διαλεγόμενος πρὸς ἄλλα πλαστά· συνιστῶν πρός τινα ὑπουργὸν τὸν ὑπηρέτην αὐτοῦ Δανιὴλ εἰκονίζει τοῦτον ὡς ἀληθῆ γέροντα μῖμον, δυνάμενον νὰ διακωμῳδήσῃ θαυμασίως τοὺς τραυλούς, νὰ μιμηθῇ τοὺς πιθήκους, ἀλλὰ καὶ συγχρόνως νὰ εὐφημήσῃ τοὺς γενναιοδώρους ὑπουργούς (2). Μεταξὺ τῶν ὑπὸ τοῦ σοφοῦ Μιλλέρου δη-

---

(1) Λόγος ὃν ἐποίησεν ὡς πρόλογον καὶ οἱονεὶ πίνακα εἰς βίβλον περιέχουσαν πονήματα αὐτοῦ. (Ἡ περίεργος αὕτη τοῦ Βασιλάκη πραγματεία ἀνακαλυφθεῖσα ὑπὸ τοῦ πολυμαθοῦς βυζαντινολόγου καὶ ἑλληνιστοῦ κ. Μιλλέρου ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ Annuaire de l'Association pour les Etudes Grecques, 1873, σελ. 146-157). Ὁ σοφὸς ἀκαδημαϊκὸς ἐμμένων τῇ παλαιᾷ προλήψει περὶ τῆς ἀμουσίας τῶν Βυζαντινῶν ὑποθέτει ὅτι αἱ κωμῳδίαι αὗται τοῦ Βασιλάκη δὲν ἐδιδάχθησαν ἀπὸ σκηνῆς· ἀφοῦ ὅμως τοσοῦτον ἀριδήλως ἀπεδείχθη ὅτι τὸ θέατρον οὐδέποτε ἀπηρχαιώθη ἐν Βυζαντίῳ, ματαία πλέον καθίσταται πᾶσα τοιαύτη ὑπόθεσις· ὡς σημειοῦται κατωτέρω (σελ. τἡε), ὁ σύγχρονος αὐτοῦ τοῦ Βασιλάκη Ζωναρᾶς καταγράφει πολλὰς κωμῳδίας καὶ δράματα διδασκόμενα ὑπὸ τῶν τότε σκηνικῶν καὶ μίμων. Ἐκ τῆς αὐτῆς τοῦ Βασιλάκη πραγματείας πληροφορούμεθα ὅτι πλὴν τῶν κωμῳδιῶν αὐτοῦ ἐποίησε καὶ βασιλικοὺς π α ι ᾶ ν α ς· ἐκ τῶν διασωθέντων τοιούτων παιάνων τοῦ Προδρόμου κρίνομεν ὅτι καὶ οἱ τοῦ Βασιλάκη οὐδὲν ἕτερον ἦσαν ἢ τὰ γνωστὰ θεατρικὰ ᾄ σ μ α τ α τ ῶ ν δ ή μ ω ν.

(2) Manuelis Philae Carmina, ed. Miller II, σελ. 228.

μουσευθέντων ποιημάτων εὕρηνται καί τινες στιχηραὶ ἱκεσίαι εἰς τὸν μέγαν στρατοπεδάρχην δι' ὧν αὐτὸς ὁ Φιλῆς καὶ δύο ἕτεροι, ὁ Καρδάμης καὶ ὁ Καπνομάλης, ζητοῦσι χρηματικὴν βοήθειαν· ὁ τελευταῖος οὗτος ὡς δηλοῦται ἔκ τε τοῦ ὀνόματος καὶ τοῦ τέλους τῆς ἀναφορᾶς αὐτοῦ ἦν μῖμος·

Πακτωλέ μου, τὰ ῥεῖθρα τῆς χειρὸς δίδου,
ὡς ἂν ὁ καπνὸς ἐκρυῇ τῆς ἀσβόλης (1).

Ἐν τῇ σκηνῇ πιθανῶς προσέλαβεν ὁ Φιλῆς καὶ τὸ ἐπώνυμον Εὔμολπος, ἐκτὸς ἂν ὁ τελευταῖος οὗτος ἦναι διάφορος τοῦ πρώτου, ὅπερ ὁ κ. Μίλλερος δὲν παραδέχεται ἐπικαλούμενος καί τινα μαρτυρίαν αὐτοῦ τοῦ Φιλῆ ῥητῶς λέγοντος ὅτι ἦν « ᾠδικόν τι πετεινόν » (2).

Ἓν τῶν δραμάτων τοῦ Φιλῆ ἐπιγραφόμενον « ἠθοποιΐα δραματικὴ » ἔχει ὡς ὑπόθεσιν τὴν ἐξύμνησιν τῶν ἀρετῶν τοῦ μεγάλου δομεστίκου καὶ ἱστορικοῦ Ἰωάννου τοῦ Κανταχουζηνοῦ καὶ ἀποτελεῖται ἐκ στίχων 965· πρώτιστα τοῦ δράματος

---

(1) I, σελ. 99-100. Ὅτι οἱ τότε σκηνικοὶ ἔχριον τὸ πρόσωπον δι' ἀσβόλης πληροφορούμεθα ἐκ τοῦ Θεοδώρου Προδρόμου, « ἀσβόλου πλήρης τὸ πρόσωπον, ὁποίους ἐν ταῖς σκηναῖς ἀνθρωπίσκους εἰσάγομεν διασκευάζοντες Αἰθιοπικώτερον » Notices et Extraits VIII, 2, σελ. 83. Ἐκ τοῦ Φιλῆ (II, σελ. 385) δηλοῦται ὅτι ἔφερον ἔτι καὶ κωμικὰ προσωπεῖα (βλέπε τὴν σημείωσιν 2, σελ. τϞϛ'.). Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὁ Καπνομάλλης οὗτος ὠνομάσθη οὕτως ἀπὸ τοῦ καπνοειδοῦς χρώματος τῆς κόμης αὐτοῦ, ὡς οἱ προσημειωθέντες Καράμαλλος καὶ Χρυσόμαλλος. Ὁ Φιλῆς (II, σελ. 385 καὶ 387) μνημονεύει τὰς δνοφερὰς χαίτας τῶν τότε μίμων, οἵτινες ἔκειρον αὐτὰς δσάκις παρίστων ὡς οἱ ἀρχαῖοι γελοῖόν τι πρόσωπον (ἐξυρισμένον πρὸς κόνδυλον).

(2) Τόμ. II, σελ. II.

πρόσωπα εἶναι αὐτὸς ὁ Φιλῆς καὶ ἕτερος ἠθοποιὸς παριστῶν τον Νοῦν (1), δευτερεύοντα δὲ δώδεκα γυναῖκες παριστῶσι τὰς Ἀρετάς, ἤτοι τὴν Φρόνησιν, τὴν Ἀνδρείαν, τὴν Δικαιοσύνην, τὴν Σωφροσύνην, τὴν Ἀλήθειαν, τὴν Μνήμην, τὴν Ἐλεημοσύνην, τὴν Πραότητα, τὴν Ἀγχίνοιαν, τὴν Εὐθύτητα, τὴν Ἐγκράτειαν καὶ τὴν Ταπείνωσιν, καὶ ἐπὶ τέλους αὐτὸς ὁ Καντακουζηνός (2).

Ἕτερον δρᾶμα τοῦ Φιλῆ εἶναι ἡ λεγομένη μονῳδία ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου, ἀποτελουμένη ἐκ στίχων 605· προλογίζει εἷς Θεράπων, καὶ θρηνοῦντες ἐγκωμιάζουσι τὰς ἀρετὰς τοῦ νεκροῦ οἱ γονεῖς καὶ συγγενεῖς αὐτοῦ, ἤτοι ὁ Βασιλεύς, ἡ Δέσποινα, ὁ Βασιλεὺς (ἀδελφὸς) καὶ ἡ σύζυγος τούτου (Βασίλισσα) (3). Δραματούργησις τοιαύτης θλιβερᾶς σκηνῆς εἶναι τολμηρά, οὐχὶ ὅμως καὶ πρωτοφανής· ἐν ἔτει 1637 ὁ ἰταλὸς Ἀντώνιος Περσιάνης ἔγραψε παρόμοιον δρᾶμα ἐπὶ τῷ θανάτῳ τῆς ἡγεμονίδος Χριστίνης τῆς ἐκ Λορραίνης (4)· εἰκάζεται ὅμως ὅτι τὸ ἄνω δρᾶμα δὲν ἐδιδάχθη δημοσίᾳ, ἀλλ' ὅτι ἐν τῷ παλατίῳ συνελθόντες οἱ ἠθοποιοὶ ἐνεκωμίασαν τὰς ἀρετὰς τοῦ ἀποθανόντος, ψάλλοντες, ἀντὶ τῶν γνωστῶν μυρολογίων τῶν θρηνῳδῶν, τοὺς στίχους τοῦ Φιλῆ.

Ὡς τρίτον δρᾶμα τοῦ αὐτοῦ ποιητοῦ δύναται νὰ θεωρηθῇ

---

(1) Ὅτι τὸν Νοῦν παρίστα διακεκριμένος ἠθοποιὸς πληροφορούμεθα καὶ ἐκ τῶν στίχων 870-875.

(2) Ἠθοποιία δραματικὴ πονηθεῖσα τῷ Φιλῇ καὶ ἐγκωμίων ὑπόθεσιν ἔχουσα τῷ λαμπροτάτῳ μεγάλῳ δομεστίκῳ τῷ χαριτωνύμῳ φημὶ Καντακουζηνῷ. Εἰσὶ μέντοι τὰ πρόσωπα Νοῦς καὶ Φιλῆς, προλογίζει δὲ Φιλῆς (I, σελ. 143-184).

(3) Miller, I, σελ. 388-414.

(4) In morte della serenissima Christina di Lorena. Firenze 1637 (Allacci, Drammaturgia—Persiani Ant.).

ὁ μεταξὺ ἀνθρώπου καὶ ψυχῆς διάλογος ἀποτελούμενος ἐκ στίχων 440 (1).

Ἐκ πολλῶν διασωθέντων μνημείων δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν ὅτι τὸ θέατρον ἐπὶ τῶν Παλαιολόγων ὑπεστηρίζετο οὐ μόνον ὑπὸ τῆς πολιτείας, ἀλλὰ καὶ ὑπ' αὐτῆς τῆς ἐκκλησίας. Οἱ σκηνικοὶ ἀποτελοῦσι τὴν πομπὴν τῶν πατριαρχῶν (2), ὁ λαὸς ἀνενοχλήτως ἑορτάζει τὰς Ἀπόκρεω μετὰ τῶν θυμελικῶν (3), οἱ δὲ βασιλεῖς ἐξακολουθοῦσι τελοῦντες τὸν λεγόμενον Δαφναῖον θρίαμβον ἐν τῇ ἑορτῇ τῶν Καλανδῶν (4)· θέ-

---

(1) Miller, I, σελ. 419-430.

(2) « Τοῦτον (τὸν πατριάρχην Ἡσαΐαν) ἄρας ἐκεῖθεν καὶ ἐφ' ἓν τῶν βασιλικῶν ὀχημάτων ἀναβιβάσας, ὡς εἶχε τῶν ἐρυθροβαφῶν κοσμημάτων, τῷ πατριαρχικῷ φέρων ἀποδίδωσι θρόνῳ, οὐκ ἐπισκόπων τινῶν, οὐδὲ πρεσβυτέρων προοδευόντων καὶ ἑπομένων, ἀλλ' αὐλητῶν καὶ αὐλητρίδων καὶ ὀρχηστῶν καὶ ὀρχηστρίδων σὺν ᾠδαῖς χαρμοσύνοις τὴν πομπὴν ποιουμένων ἐκείνην· ὧν μία τις, ἡ μάλιστα τῶν ἄλλων αὐλητρίδων δοκιμωτάτη, ἵππου ἐν ἀνδρικῷ τῷ σχήματι ἐπιβαίνουσα τοῖς στρατευομένοις εἵπετο μὲν καὶ πρότερον, εἵπετο δὲ καὶ νῦν προπομπεύουσά τε τῷ πατριάρχῃ, καὶ ὅσοι τότε παρῆσαν εἰς γέλωτας ἀσήμους παρασύρουσα ». Νικ. Γρηγορᾶς Α, σελ. 425, ἐκδ. Βόννης.

(3) « Συβαριτικαὶ τούτοις σπουδάζονται τράπεζαι· τοὺς δὲ ὀρχήστρα δήπουθεν ὅλους ἔχει, καὶ χαίρουσι κατακλῶντες ἑαυτοὺς καὶ πάντη στρέφοντες καὶ λυγίζοντες καὶ ὅλῳ τῷ σώματι ἐνασχημονοῦντες καὶ κορδακίζοντες ... συμπεσόντες ἀλλήλοις μάχονται ὥσπερ ἐν παρατάξει ... Ἄλλοι δὲ πάλιν ἐνασμενίζουσιν αὐληταῖς καὶ κιθαρῳδοῖς, καὶ ἡδύνονται καταυλούμενοι, καὶ τοῖς ἐκ θυμέλης ἑαυτοὺς ὅλους διδόασι, καὶ στιβάδος ἔπι καὶ κλίνης πολυτελοῦς κείμενοι ἐκθηλύνονται, καὶ τοῖς παρασιτίοις τούτου μεγάλας ἐκτίνουσι δωρεάς ». Ἰωάννου Χούμνου ἔκφρασις παιδιῶν κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς Ἀπόκρεω γενομένων (Boissonade Anecdota Nova, σελ. 215 217).

(4) Γρηγορᾶς, III, σελ. 107. Ὠνομάσθη πιθανῶς Δαφναῖος ἀπὸ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Δάφνης: « ἐκεῖσε γὰρ τοὺς στεφάνους τῆς δάφνης

σπισμα τοῦ Ἀνδρονίκου Β' (1329?) προσδιορίζον εἰς τριάκοντα ὅλας ἡμέρας τὴν πανήγυριν τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου ἐπιτρέπει εἰς τὸν λαὸν νὰ ψάλλῃ κατὰ χοροὺς πανηγυρικὰ ᾄσματα καὶ νὰ χορεύῃ μάλιστα ἐν ταῖς ἐκκλησίαις πρὸ τῆς εἰκόνος τῆς Παναγίας (1). Τὸ παράδειγμα τῶν Παλαιολόγων μιμηθέντες καὶ οἱ Τοῦρκοι σουλτάνοι περιστοιχίζονται ὑπὸ μίμων, καὶ ὀρχηστῶν (2), πιθανῶς Βυζαντινῶν, διότι οἱ Ἄραβες καὶ οἱ Τοῦρκοι, ἐν ᾧ ἀνεδείχθησαν ἀμίμητοι σχοινοβάται, οὐδέποτε ἐπέδωκαν εἰς τὸ κυρίως λεγόμενον θέατρον (3).

Ἐν τούτοις δυνατὸν νὰ ἐγερθῇ ἡ ἀπορία μὴ οἱ τελευταῖοι Βυζαντινοὶ μῖμοι οὐδὲν κοινὸν εἶχον πρὸς τοὺς παλαιοτέρους,

---

οἱ ἄρχοντες ἐλάμβανον κατὰ τὸν Ἰανουάριον μῆνα ». Ἀνωνύμου, τὰ Πάτρια τῆς Πόλεως (Migne Patrologia Graeca, τόμ. 122, σελ. 1204).

(1) Zachariae, Novellae Constitutiones, σελ. 685-686.

(2) Ὁ Μανουὴλ Παλαιολόγος ἐπισκεφθεὶς περὶ τὰ τέλη τῆς ΙΔ' ἑκατονταετηρίδος τὴν αὐλὴν τοῦ Βαϊαζίτου εἶδε « μίμων τε ὄχλους καὶ αὐλητῶν συστήματα καὶ χοροὺς ᾀδόντων καὶ ἔθνη ὀρχηστῶν » Notices et Extraits, VIII, σελ. 320.

(3) Ὁ Γρηγορᾶς (Ι, 348-350) διὰ μακρῶν περιγράφει τὰς παραστάσεις τῶν εἰς Κωνσταντινούπολιν τότε πρῶτον ἐλθόντων Αἰγυπτίων σχοινοβατῶν, δυστυχῶς παραλείπων τὰ συνοδεύσαντα εἰς τὰς παραστάσεις ταύτας « διάφορα εἴδη τῆς (Βυζαντινῆς) ὀρχήστρας », ὡς γνωστά. Ὁ Χαλκοκονδύλης ἐπίσης θαυμάζει τὴν σχοινοβατικὴν τέχνην τῶν Τούρκων « ἐκεῖνο μέντοι παρήσω τῶν σχοινοβατῶν, ὡς ὑπὲρ τὰ ἄλλα γένη Τοῦρκοι δεινοί εἰσι τὴν τέχνην ταύτην, ὥστε καὶ πεπεδημένους πορεύεσθαι ἐπὶ τῶν σχοινίων, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑποθεῖν ἐπὶ τούτων ὡς ἂν δύνωνται ἰσχυρότατα, καὶ ἐπὶ τούτων μυρία ἐργαζομένους θαύματος ἄξια, ἐπὶ ξιφῶν διϊόντας τε καὶ ὑποστρεφομένους » · σελ 435, ἐκδ. Βόννης.

ἀλλ' ἦσαν ἁπλοῖ γελωτοποιοὶ καὶ οὐχὶ ἠθολόγοι καὶ βιολόγοι ὡς τοὺς ἠννόουν οἱ ἀρχαῖοι. Γλῶσσά τις, ἀγνώστου ἐποχῆς, ἀποκαλεῖ τοὺς μίμους καὶ ἀρχαιολόγους (1), ὡς παριστῶντας ἀρχαῖα ἰδίως δράματα, τοῦτο δὲ ῥητῶς σημειοῦσι καὶ οἱ ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ ἐπιγραμματοποιοὶ λέγοντες ὅτι οἱ τότε μῖμοι καὶ μιμάδες παρίστων ἔργα φωτῶν οὐχ ὁσίων, ἀρχεγόνων μερόπων εἰκόνας (2).

Ὁ Ψελλὸς καλῶς διακρίνει τοὺς ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Κωνσταντίνου Μονομάχου βαρβάρους γελωτοποιοὺς (3) ἀπὸ τῶν μίμων καὶ αὐτῶν τῶν γελοιαστῶν τοῦ ἱπποδρόμου (4)· ἑρμηνεύων ὁ Ζωναρᾶς τὸν περὶ θεωριῶν κανόνα τῆς ἐν Τρούλλῳ συνόδου λέγει ὅτι διὰ τῆς φράσεως τραγικὰ προσωπεῖα οἱ πατέρες ἐκεῖνοι ἠννόουν τὰς παλαιὰς τραγῳδίας, ὡς τὰς τοῦ Εὐριπίδου, σατυρικὰ δὲ τὰς παλαιὰς κωμῳδίας, ὡς τοῦ Ἀριστοφάνους· ἐν ἑρμηνείᾳ ἑτέρου κανόνος ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς ὑπεννοεῖ ὅτι μεταξὺ τῶν παλαιῶν καὶ τῶν συγχρόνων μίμων οὐδεμία διάκρισις ἐπικρατεῖ ἐν τῷ ἐπαγγέλματι, ἀλλ' ἐν μόνῃ τῇ πρὸς αὐτοὺς διαγωγῇ τῆς ἐκκλησίας, διότι «οἱ πάλαι πατέρες τοὺς σκηνικοὺς καὶ μίμους ἐν τοῖς ἀποτρο-

---

(1) «**Attelani**, Σκηνικοί, Ἀρχαιολόγοι, Βιολόγοι». **Ducange, Glos. Graec.** (Βιολόγοι).

(2) Βλέπε ἀνωτέρω τὰ εἰς Θάλειαν καὶ Χρυσόμαλλον ἐπιγράμματα.

(3) Μεσαιωνικὴ Βιβλοθήκη V, σελ. 168-169. Ὁ παρὰ τῷ Ἀττίλᾳ πρεσβευτὴς τοῦ Θεοδοσίου Β' Πρίσκος γράφει ὅτι μετὰ τὸ δεῖπνον εἰσῆλθεν εἰς παράστασιν Σκύθης φρενοβλαβὴς (**Dindorfii, Historici Minores I**, σελ. 317)· ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ἀττίλα Βλέδας εἶχε παρ' ἑαυτῷ τὸν γελωτοποιὸν Ζέρκωνα (αὐτ. σελ. 324).

(4) Μεσ. Βιβλιοθήκη, VI, σελ. 206, τοὺς γελοιαστὰς ὀνομάζει ὁ Ψελλὸς καὶ φλυάρους (σελ. 209), διακρίνων πάντοτε τούτους τῶν μίμων.

παίοις ἐλογίζοντο » (1)· πολλαχοῦ δὲ μνημονεύσας τοὺς σκηνικοὺς καὶ μίμους ὁ Ζωναρᾶς ἐπὶ τέλους ῥητῶς λέγει ὅτι ἐπ' αὐτοῦ (1118) οἱ μὲν πρῶτοι παρίστων δράματα μετ' ὀρχήσεως, οἱ δὲ μῖμοι κωμῳδίας (2).

Ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ Φιλῆ πληροφορούμεθα ὅτι οἱ ἐπὶ τῶν Παλαιολόγων μῖμοι παρίστων τὰ αὐτὰ περίπου δράματα τὰ ὁποῖα πρὸ μιᾶς χιλιετηρίδος πικρῶς ἐπετίμησεν ὁ Χρυσόστομος· ὡς προεσημειώθη (σελ. οεʹ) ὁ ἐκκλησιαστικὸς οὗτος πατὴρ ἐπανειλημμένως ἀπέτρεψε τοὺς χριστιανοὺς νὰ συχνάζωσιν εἰς τὰς μιμικὰς παραστάσεις τὰς ἐχούσας ὑπόθεσιν τὴν ματαιότητα τῶν ἀνθρωπίνων καὶ τὴν περιφρόνησιν τοῦ θανάτου. Ὁ Φιλῆς διὰ μακρῶν περιγράφει μίαν τῶν τοιούτων μιμικῶν παραστάσεων, ὡς δηλοῦται καὶ ἐκ τῶν ἑξῆς στίχων:

> Ἄνδρες ἐγερσιγέλωτες, ὅσοι βιοπαίγμονι τέφρῃ
> ἀνθρακιὴν παθέεσσιν ἀνάπτετε, μίξατε πένθει
> χαρμοσύνην ἀγέλαστον, ἐπεὶ μετὰ τόξα γελώτων
> θυμοβόρος μελέεσσι κορύσσεται ἀσπιδιώτης.

---

(1) Ἑρμηνεία εἰς τὸν 66 κανόνα τῆς ἐν Καρθαγένῃ συνόδου.

(2) « Οἷά εἰσι τὰ τῶν μίμων, οἳ ποτὲ μὲν Ἀρραβίτας μιμούμενοι, ποτὲ δὲ Ἀρμενίους, ποτὲ δὲ δούλους, ἐνίοτε δ' ἕτερ' ἄττα τοῖς ἐπὶ κόρρης ῥαπίσμασι καὶ ψοφήμασι γέλωτας ἀπρεπεῖς κινοῦσι καὶ οἷον ἐκβακχεύουσι τοὺς ἀφελεστέρους ἢ ἀπροσεκτοτέρους... καὶ τὰς ἐπὶ σκηνῆς δὲ ὀρχήσεις κωλύει (ὁ κανών)· σκηνὴ δέ ἐστιν ἡ παραποίησις καὶ ὑπόκρισις, ὅθεν καὶ σκηνικοὶ λέγονται οἱ ὑποκρινόμενοι καὶ ἀπεικάζοντες ἑαυτοὺς ποτὲ μὲν δούλοις, ποτὲ δὲ δεσπόταις, ποτὲ δὲ στρατηγοῖς καὶ ἄρχουσιν· ὥσπερ οὖν ταῦτα ἐκώλυσεν ὁ κανὼν διὰ τῶν μίμων, οὕτω καὶ τὰς ἐπὶ σκηνῆς ὀρχήσεις, εἴτε δι' ἀνδρῶν γίνοιντο, ἀπρεπῆ λυγιζομένων καὶ ἀσχημονούντων ἐν τῷ ὀρχεῖσθαι, εἴτε διὰ γυναικῶν εἰς ἀκολασίαν τοὺς δρῶντας ἐκκαλουμένων ». Ζωναρᾶ ἑρμηνεία εἰς τὸν 51 κανόνα τῆς ἐν Τρούλλῳ συνόδου.

Ἀρεῖ σαρκοχίτωνι κακὴν μὴ τεύχετε νίκην,
νίκην ψυχολέτειραν, ὅτι κρυφίοισι βελέμνοις
ἐς κραδίην ζοφόοντες ὀϊστεύουσι φονῆες...
Ἐνθεν ἐμοὶ σκιόεσσα βίου φιλοπαίγμονος αἴγλη
σκηνοχαρὴς δοκέει τύπος, οἷά περ ἀνέρες ἄλλοι
παιζόμενοι παίζοντες ἐν εὐτροχάλοισι θεήτροις·
ἄνδρα γελωτοκάρηνον (1) ἐνιδρύσαντο θοώκῳ,
χλαίνῃ μὲν σχεδίῃ περιλαμπέα, παιζόμενον δέ,
ὄλβῳ ἐπ' ὀθνείῳ πενίην ὅτι δόξε καλύπτειν·
τὸν ῥα γέλως μόρφωσε βίου φορέοντα καλύπτρην,
ὄλβιον ὑψικάρηνον ἕως μόνον ἕζετο παίζων
ἀγλαΐην βιότοιο, κενῷ δ' ἐπετέρπετο θώκῳ,
ὃς ψαλίσσιν τοπάροιθε τεμὼν ἀπεκείρατο χαίτην (2).

Ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ περὶ Ὑποκρίσεως λόγου τοῦ Εὐσταθίου Θεσσαλονίκης πληροφορούμεθα ὅτι οἱ τότε σκηνικοὶ παρίστων πλὴν τῶν συγχρόνων καὶ παλαιὰ δράματα (3).

---

(1) Ὁ ἐξυρημένος τὴν κεφαλὴν μῖμος.

(2) Philae Carmina II, σελ. 334-3 8. Τὸ ποίημα τοῦτο τοῦ Φιλῆ εἶναι πολὺ περίεργον διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ τότε θεάτρου, δυστυχῶς ὅμως εἶναι τοσοῦτον στρυφνόν, ὥστε ἀπαιτεῖται μελέτη εἰς κατανόησιν αὐτοῦ. Ἐκ τοῦ στίχου 22 « μορφὴν κτηνομέτωπον ἐῷ παρέμιξε καρήνῳ » δηλοῦται ὅτι οἱ τότε μῖμοι ἔφερον ἔτι προσωπεῖα κωμικά.

(3) « Ἐδίδαξαν, καὶ μὴν ἔτι διδάσκουσιν αἱ βασιλικαὶ δυσπραγίαι, ἃς ἡ ὑποκριτικὴ τέχνη λογογραφεῖ, μὴ χρῆναι πιστεύειν τῷ περιόπτῳ βίῳ... Ἔμπαλιν δὲ τούτων ἐγνώρισαν ἡμῖν αἱ τῶν χαμαιριφῶν προσώπων παρυψώσεις, ἃς καὶ αὐτὰς ἡ ὑπόκρισις ἐκείνη διεχειρίσατο εἰς ἐπίδειξιν, οὐ φρενήρη ἄνθρωπον εἶναι, ὃς πεδινὸς ὢν ἀπογινώσκει τὴν σὺν Θεῷ οὐράνωσιν. Ἔγνωμεν ἐκεῖθεν, καὶ ὁπόσα φαῦλα τοὺς ἥρωας ὁ φθόνος διέθετο, εἰκότα ὄντα διαβαίνειν τῷ χρόνῳ καὶ εἰς τοὺς ὕστερον. Καὶ ἡ τοιαύτη γνῶσις βελτιοῖ τοὺς εἰδότας... Τὸ τῆς τοιαύτης

Σύγχρονοι τῶν μίμων κωμῳδίαι δὲν περιεσώθησαν, ἔκ τινων ὅμως περιγραφῶν δυνάμεθα νὰ σχηματίσωμεν ἰδέαν τινὰ περὶ τῶν μιμικῶν τούτων παραστάσεων.

Κατὰ τὸν Χορίκιον οἱ μῖμοι συγκεντρωθέντες ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ παρίστων ἐν τοῖς διαλείμμασι τῶν ἀγώνων τὰς κωμῳδίας αὐτῶν (1)· αὐτοὶ βεβαίως ἐδίδαξαν εἰς τὰς φατρίας τῶν δήμων τὸν τρόπον τοῦ διακωμῳδεῖν καὶ αὐτοὺς τοὺς βασιλεῖς, διότι οὐδέποτε πρὸ τῆς ἀδελφοποιήσεως τῶν μίμων πρὸς τοὺς δήμους ὁ ἱππόδρομος παρεξετράπη εἰς τοσοῦτον ἀναιδεῖς διαδηλώσεις. Ὁ Γαζαῖος σοφιστὴς προσθέτει ὅτι μόνον τοὺς μίμους φοβούμενοι οἱ ἰσχυροὶ δὲν ἐτόλμων ν' ἀδικῶσι (2).

ὑποκρίσεως εἶδος παντοίαν ἱστορικῶς ἀρετήν τε καὶ ἀρχαίοις ἐξέθετο εἰς τε πρόοπτον καὶ εἰς ἐπήκοον... ὃ δὴ καλὸν ἐκεῖθεν κατέβη καὶ εἰς τοὺς μετέπειτα, ἵνα μὴ μόνον ἐκ τῶν ζώντων ἐρανιζώμεθα τὴν τοῦ ἀγαθοῦ μάθησιν, ἀλλὰ καὶ νεκροῖς ὁμιλοῦντες δι' ὑποκρίσεως ἐκείνης, τὴν κατ' ἀρετὴν ζωὴν προσεπικτώμεθα». Ἐν ἄλλῃ περικοπῇ λαλεῖ περὶ τῶν συγχρόνων δραμάτων. (Εὐσταθίου περὶ ὑποκρίσεως, β-γ. Migne Patrologia Graeca, τόμ. 136, σελ. 374). Ἐξ ἄλλου λόγου τοῦ αὐτοῦ ἀρχιεπισκόπου πληροφορούμεθα ὅτι πολλοὶ κατεγίνοντο εἰς ἀναβίωσιν τῆς παλαιᾶς ᾠδικῆς, ἤτοι τῆς μουσικῆς τῶν δραμάτων καὶ ἰδίᾳ τῶν Πινδαρικῶν ποιημάτων, ἀλλὰ τοὺς πόνους τούτων θεωρεῖ ἀνωφελεῖς ὁ Εὐστάθιος, ἀφοῦ τὰ μυστήρια τῆς καλλιστης ταύτης ἐπιστήμης πρὸ πολλοῦ εἶχον ἀπολεσθῆ (Πρόλογος τῶν Πινδαρικῶν παρεκβολῶν, α' (Migne, σελ. 359).

(1) Apologie des mimes, σελ. 237, ἐκδ. Graux.

(2) « Ἀλλὰ καὶ τὴν πολιτείαν ἡμῖν οὐ μικρὰ πολλάκις εὐεργετοῦσιν, ἄρχοντας ἐν καιρῷ τοῖς σκώμμασι σωφρονίζοντες. Ἀναβαίνει γὰρ αὐτοῖς καὶ μέχρι δυναστείας ἡ παρρησία· καὶ τῶν μὲν ἡγεμόνων οἱ φίλοι τὸν ὄγκον ὑποστέλλονται τῆς ἐξουσίας, κἂν ἴδωσί τι ποιοῦντας ἀνάξιον τῆς ἀρχῆς οὐ θαρροῦσιν ἐπιτιμᾶν, μίμοις δὲ πάρεστι σκώπτειν ἀφόβως... Ποιοῦνται δὲ τὴν ἐπίπληξιν ἐφ' οἷς ἂν ταύτη χρήσασθαι δέῃ οὐ πικρὰν οὕτω κἄκρατον, θέλγουσαν δέ πως ἅμα καὶ δάκνουσαν, τῇ συνήθει κεράσαντες χάριτι », σελ. 238.

Ἀγνοεῖται ἡ κυρία ἀφορμὴ ἡ ἀναγκάσασα τὸν ἱππόδρομον ν' ἀφηνιάσῃ κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος Μαυρικίου, ἐκ τοῦ διασωθέντος ὅμως ᾄσματος δυνάμεθα νὰ ὑπεννοήσωμεν ὅτι τὸ πρῶτον σύνθημα τῆς ὕστερον διαδραματισθείσης φρικώδους τραγῳδίας ἔδωκεν ἡ διακωμῴδησις ἀσελγοῦς τινος παρεκτροπῆς αὐτοῦ τοῦ βασιλέως. Ἐν ἔτει 600, ἐν ᾧ ὁ Μαυρίκιος ἐλιτάνευεν, οἱ δῆμοι ἐκάθισαν ἐπὶ ὄνου φαλακρόν τινα ὁμοιάζοντα πρὸς τὸν βασιλέα καὶ ἐπιθέσαντες ἐν τῇ κεφαλῇ αὐτοῦ ἀντὶ στέμματος στέφανον ἐκ σκορόδων ἐπὶ δὲ τῶν ὤμων μαῦρον σαγίον ἐπόμπευσαν αὐτὸν ᾄδοντες τὸ δημοτικὸν τοῦτο ᾆσμα:

Εὕρηκε τὴν δαμαλίδ' ἁπαλὴν
κι' ὡς τὸ κοινὸν ἀλεκτόριν
πεπήδηκεν αὐτὴν
κ' ἐποίησε παιδία
ὡς τὰ ξυλοκούκουδα.
Ἅγιέ μου, ἅγιε φοβερὲ καὶ δυνατέ,
δὸς αὐτῷ κατὰ κρανίου
ἵνα μὴ ὑπεραίρηται,
κ' ἐγώ σοι τὸν βοῦν τὸν μέγαν
προσαγάγω εἰς εὐχὴν (1).

---

(1) Θεοφάνης, 6093. Ἰωάννου Ἀντιοχέως ἀποσπάσματα (Mueller, V, 2, σελ. 35).

Ὡς γνωστόν, ἡ κωμῳδία αὕτη ἐγένετο ἡ ἀφετηρία τοῦ ἐπελθόντος ἀγῶνος τοῦ Μαυρικίου πρὸς τοὺς δήμους· ὅτι δὲ εἰς τὴν φοβερὰν καταστροφὴν συνετέλεσεν ἰδίᾳ τὸ θέατρον, δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν καὶ ἐκ τοῦ λόγου, τὸν ὁποῖον ἐξεφώνησε τότε ὁ ἱστορικὸς Θεοφύλακτος Σιμοκάττης, γέμοντος θεατρικῶν μεταφορῶν: « Θέατρον καὶ βῆμα καὶ παρρησία συμπενθείτω μοι σήμερον, πανηγυριζέτω δὲ τραγῳδία καὶ δά-

Καὶ ὁ διάδοχος τοῦ Μαυρικίου, Φωκᾶς, διεκωμῳδήθη ὅτι μεθύων παρημέλει τὰ βασιλικὰ αὐτοῦ καθήκοντα· ἐκ τῆς κατ' αὐτοῦ κωμῳδίας διεσώθησαν οἱ ἑξῆς δύο στίχοι:

Πάλιν 'ς τὸν καῦκον ἔπιες,
πάλιν τὸν νοῦν ἀπέλυκες (1).

Σαφεστέραν ἰδέαν περὶ τῶν τοιούτων κωμῳδιῶν καὶ τῶν φοβερῶν αὐτῶν ἀποτελεσμάτων δίδει τὸ ἑξῆς ἐπεισόδιον. Ἐπὶ Θεοφίλου τοῦ τελευταίου τῶν εἰκονομάχων ὁ πραιπόσιτος Νικηφόρος καταχρώμενος τῆς παντοδυναμίας αὐτοῦ ἐσφετερίσθη ἓν πλοῖον πτωχῆς χήρας ἐκ τῶν λεγομένων κουμπαρίαι· ἡ ἀδικηθεῖσα μάτην ἐπικαλεσθεῖσα τὴν δικαιοσύνην τῶν δικαστῶν, ἐπὶ τέλους κατέφυγεν εἰς τοὺς μίμους τοῦ ἱπποδρόμου. Ἐν ᾧ ὁ αὐτοκράτωρ ἱστάμενος ἐν τῷ βασιλικῷ θεωρίῳ ἐθεώρει τοὺς ἀγῶνας, αἴφνης ἐκυλίσθη ἐν μέσῳ τοῦ θεάτρου μικρὸν πλοιάριον (καραβίτσιν) συρόμενον ἐπὶ τροχῶν· ἦτο μικροσκοπικὴ ἐξεικόνισις τῆς σφετερισθείσης κουμπαρίας μετὰ τῶν ἀρμένων αὐτῆς· οἱ συνοδεύοντες εἰς τοῦτο μῖμοι ἐστάθησαν ἔμπροσθεν τοῦ βασιλέως καὶ ἤρχισαν τὴν παράστασιν.

κρυον, ἐξαλλέσθω δὲ κατορχούμενος θρῆνος, τηλικαύτης κατηφείας ἑορτῇ θρησκευόμενος καὶ τιμώμενος· ἀποκειράσθωσαν οἱ λόγοι τὸν κρότον, τὴν εὐφημίαν αἱ Μοῦσαι, τὸ λευκὸν Ἀθῆναι τριβώνιον· χηρεύουσι γὰρ ἀρεταί, τὸν ἑαυτῶν ἀναζητοῦσιν ἡνίοχον, ῥαγδαίου φθόνου τινὸς τὸν ἐκεῖνον διαρρήξαντος ἄξονα· ἄνδρες θεαταί, ἀλλ' εἴθε μὴ τηλικούτων κακῶν γεγόνατε μάρτυρες. Ἰλιὰς κακῶν ἡ ὑπόθεσις, Ἐριννύες τῷ λόγῳ χορός· ἡ δὲ σκηνή μοι τοῦ δράματος τάφος ἐπίσημος ». Θεοφυλάκτου ἱστορίαι, σελ. 338-339, ἐκδ. Βόννης.

(1) Θεοφάνης, 6100.

Εἷς μῖμος λέγει πρὸς ἕτερον—Χάνε, κατάπιε αὐτό.

Δεύτερος μῖμος—Οὐ δύναμαι τοῦτο ποιῆσαι.

Ἕτερος μῖμος ἢ ὁ πρῶτος—Ὁ πραιπόσιτος Νικηφόρος τῆς χήρας τὸ πλοῖον γέμον κατέπιε, καὶ σὺ οὐκ ἰσχύεις φαγεῖν τοῦτο;

Ὁ βασιλεὺς ἀκούσας τὴν παράστασιν, ἥτις βεβαίως δὲν περιωρίσθη εἰς μόνον τὸν διάλογον τοῦτον, ἠρώτησεν ἂν τὸ καταμηνυόμενον ἀδίκημα ἔμεινεν ἀτιμώρητον· ἡ χήρα παρισταμένη ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ ἔπεσε κατὰ γῆς καὶ ἱκέτευσε τὸν μονάρχην νὰ τὴν ἐκδικηθῇ. Ἀμέσως ὁ Θεόφιλος διατάσσει τὸν ἔπαρχον νὰ συλλάβῃ τὸν ἀδικήσαντα ὑπουργὸν καὶ ἀνάψας πυρκαϊὰν ἐν τῇ σφενδόνῃ τοῦ ἱπποδρόμου καύσῃ αὐτὸν ἐν στολῇ (1).

Ἡ τρομερὰ ἀπόφασις ἐξετελέσθη παραχρῆμα, ἡ δὲ χήρα παρέλαβεν οὐ μόνον τὸ καράβιον αὐτῆς ἀλλὰ και μέρος τῆς δημευθείσης περιουσίας τοῦ πραιποσίτου Νικηφόρου. Τὸ ἱστορικὸν τοῦτο πλοῖον συνετέλεσεν ἵνα ἐπονομασθῇ καὶ αὐτὸς ὁ ναὸς τῆς Θεοτόκου, ἐν τῇ συνοικίᾳ τῆς ὁποίας κατῴκει ἡ χήρα, Καραβίτσιν.

Ἐπειδὴ δὲ παρομοία σκηνὴ διεδραματίσθη καὶ ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Βαλεντινιανοῦ (2), πειθόμεθα ὅτι οἱ μῖμοι ἔμειναν πιστοὶ εἰς τὰς παλαιὰς αὐτῶν παραδόσεις· εἰς ἀπόδειξιν δὲ ὅτι οὐδόλως παρεξέκλιναν τοῦ παλαιοῦ αὐτῶν βίου δυνάμεθα νὰ ἐπικαλεσθῶμεν καὶ τὸ ἔθιμον τῆς ὑπὸ τῶν μίμων διηνεκοῦς διακωμῳδήσεως τῶν ἀνταρτῶν.

---

(1) Migne Patrologia Graeca, τόμ. 122, σελ. 1237. Ὁ κ. Rambaud ἀποκαλεῖ τὴν μιμικὴν ταύτην παράστασιν « Aristophanica comoedia tragicum exitum habuit. » De Circensibus, σελ. 10.

(2) Μαλάλας, σελ. 339-340.

Ἐν ἔτει 425 ἐπὶ Θεοδοσίου Β' πομπεύεται διακωμῳδούμενος ἐν τῷ θεάτρῳ τῆς Ἀκηλυΐας ὁ τύραννος Ἰωάννης, « ὄνον ὀχούμενος καὶ πολλὰ παρὰ τῶν ἀπὸ σκηνῆς ἐνταῦθα παθών τε καὶ ἀκούσας » (1).

Ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ οἱ ἐθνικοὶ περιβομβοῦνται, ἤτοι διακωμῳδοῦνται ὑπὸ τῶν μίμων κροτούντων βομβωνάρια (2).

Παραλείπων ἄλλας τοιαύτας διακωμῳδήσεις περιορίζομαι μόνον εἰς τὰς δύο ταύτας. Ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Μονομάχου (1043) πομπεύεται ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ (3) ὁ ἀντάρτης τῆς Κύπρου Θεόδωρος ὁ Ἐρωτικὸς « ἐνδεδυμένος γυναικείαν στολήν » (4). Ἡ Ἄννα Κομνηνὴ διὰ μακρῶν περιγράφουσα τὴν διαπόμπευσιν τῶν συνομοσάντων κατὰ τοῦ πατρὸς αὐτῆς μνημονεύει καί τι τῶν ᾀδομένων ᾀσμάτων· ἀφοῦ ὑπέστησαν

---

(1) Προκόπιος Ι, σελ. 321.

(2) Μαλάλας, σελ. 451, 473, 491. Τὰ βομβωνάρια ταῦτα, περὶ ὧν ἐγένετο λόγος καὶ ἐν σελίδι ρη', ἦσαν εἶδος θεατρικῶν κροτάλων· ἐντεῦθεν πιθανῶς παράγεται καὶ τὸ παρὰ τῷ λαῷ διατηρηθὲν ἐπίθετον τοῦ προσωπιδοφόρου, κουδουνάτος. Γλῶσσα παρὰ Δουκαγγίῳ φέρει « Κουδουνάτος, μορμολύκειον ἐνδεδυμένος ». Ἐπὶ Ζήνωνος (481) μνημονεύεται πατριάρχης Ἀντιοχείας ὁ Καλανδίων διορίσας ἐπίσκοπον Τύρου τὸν Ἰωάννην ἐπονομαζόμενον Κωδωνάτον (Θεοφάνης 597)· ἐπειδὴ ἀμφότεροι ἦσαν ἀντίπαλοι τῆς Χαλκηδονικῆς συνόδου, εἰκάζεται ὅτι οἱ ὀρθόδοξοι ἀπέδωκαν αὐτοῖς τὰ θεατρικὰ ταῦτα ἐπίθετα· διὸ καὶ ὀρθῶς ὁ ἐκδότης τοῦ Θεοφάνους, Goar, ἐσημείωσεν ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ ἐπισκόπου Κωδωνάτου « Larvatos cum tintinnalibus, κωδωνάτους vocant recentiores Graeci ».

(3) Ὅτι οἱ μῖμοι, καὶ οὐχὶ οἱ δῆμοι, ἐπόμπευον τοὺς ἀντάρτας ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ, πειθόμεθα ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ Πράσινοι καὶ οἱ Βένετοι παρανομοῦντες οὕτως ἐπομπεύοντο (Mueller Fragmenta Histor. Graecorum V, 2, σελ. 38).

(4) Κεδρηνὸς II, σελ. 549 550.

τὴν ἀτιμωτικὴν κουρὰν « παραλαβόντες τούτους οἱ σκηνικοὶ καὶ σάκκους περιβαλόντες, τὰς δὲ κεφαλὰς ἐντοσθίοις βοῶν καὶ προβάτων ταινίας δίκην κοσμήσαντες, ἐν βουσὶν ἀναγαγόντες καὶ ἐγκαθίσαντες οὐ περιβάδην, ἀλλὰ κατὰ θατέραν πλευράν, τούτους διὰ τῆς βασιλικῆς ἦγον αὐλίδος. Ραβδοῦχοι ἔμπροσθεν τούτων ἐφαλλόμενοι καὶ ᾀσμάτιόν τι γελοῖον καὶ κατάλληλον τῇ πομπῇ προσᾴδοντες ἀνεβόων λέξει μὲν ἰδιώτιδι διηρμοσμένον, νοῦν δὲ ἔχον τοιοῦτον· ἐβούλετο γὰρ τὸ ᾆσμα πάνδημον πᾶσι παρακελεύεσθαί τε καὶ ἰδεῖν τοὺς τετυραννευκότας τούτους κερασφόρους ἄνδρας, οἵτινες τὰ ξίφη κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος ἔθηξαν » (1).

ΣΤ.

Διὰ τῆς Τουρκικῆς κατακτήσεως κατεστράφη πᾶν λείψανον τοῦ παλαιοῦ πολιτισμοῦ, τὸ ὁποῖον κατώρθωσε νὰ διατηρηθῇ ἐπὶ τῆς Γραικορρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας. Ἐν τῇ ἐπελθούσῃ στυγερᾷ δουλείᾳ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους βεβαίως ἦν ἀδύνατον νὰ καλλιεργηθῇ ἡ ποίησις καὶ πρὸ πάντων τὸ θέατρον, διότι, ὡς καλῶς εἶπον οἱ ἐν Ἐνετίᾳ ἀποτελοῦντες τὸν σύλλογον τῶν Ἀβλαβῶν Ἕλληνες σπουδασταὶ « αἱ συμφοραὶ ἐπεστόμησαν τῶν ποιητῶν τὰς λύρας (2) ».

(1) Ἀλεξιάς, XII, σελ. 361, ἐκδ. Παρισίων.

(2) Περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος συνέστη ὑπὸ τῶν ἐν Παταβίῳ σπουδαζόντων Ἑλλήνων καί τινων Ἑνετῶν φιλελλήνων εἶδος ἀκαδημίας, ἐπονομαζομένης τῶν Ἀβλαβῶν (Illaesi)· ὡς μέλη αὐτῆς μνημονεύονται ἐν ἔτει 1713 οἱ ἑξῆς: Μπενιζέλος Ρίτζιος Ἀθηναῖος, Ἠλίας Κολέτος Ναυπλιεύς, Θωμᾶς Ἱερώνυμος Κασσιοπαῖος, Γραδένιγος Μακρῆς, Ἰάκωβος Σιγοῦρος καὶ Νικόλαος Θυέπολος, Ζακύνθιοι, Φλοραβάνος Κρασᾶς καὶ Στέλιος Συρόπουλος, Κεφαλλῆνες, Κωνσταντῖ-

Κατὰ τὴν ποιητικὴν ἔκφρασιν πολυμαθοῦς Βυζαντινοῦ λογίου, τοῦ Ἰωάννου Ἀργυροπούλου, « αἱ Ἑλληνικαὶ Μοῦσαι ἐγκαταλιποῦσαι τὰ προαιώνια αὐτῶν ἐνδιαιτήματα μετηνάστευσαν εἰς τὰς Ἄλπεις » · πραγματικῶς δὲ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης χρονολογεῖται ἡ ἀναγέννησις τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης. Ἓν τῶν κυριωτέρων χαρακτηριστικῶν τῆς Ἀναγεννήσεως εἶναι καὶ ἡ ἐκ Βυζαντίου μεταφύτευσις τῆς παλαιᾶς θεατρικῆς παραδόσεως εἰς τὰς χώρας αἵτινες ἀπὸ μιᾶς χιλιετηρίδος εἶχον λησμονήσει τὰ πρώτιστα στοιχεῖα τῆς κυρίως λεγομένης σκηνῆς.

Καθὰ προεσημειώθη, ἐν τῇ ΣΤ' ἑκατονταετηρίδι οἱ Γότθοι βασιλεῖς θελήσαντες νὰ μεταδώσωσιν εἰς τοὺς Ρωμαίους τὰς ἀρχὰς τοῦ Βυζαντινοῦ θεάτρου ἐθεώρησαν ἀναγκαῖον νὰ διδάξωσι πρῶτον αὐτοὺς τί ἠννόουν οἱ Βυζαντινοὶ διὰ τῆς λέ-

---

νος Κλαρερός, Ἱερώνυμος Μουζάλας, Κωνσταντῖνος Μέμος καὶ Γεώργιος Κλαρερός, Κρῆτες, ὁ Χῖος Δομίνικος Ἰουστινιάνης, καὶ οἱ Ἐνετοὶ Ἰωάννης Βαπτίστας Μουζέστιος καὶ Πέτρος Ἀπρουῖνος, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῆς τότε δημοσιευθείσης συλλογῆς διαφόρων λόγων αὐτῶν εἰς τὴν ἑλληνικὴν καὶ λατινικὴν γλῶσσαν ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν — Graeciae obsequia Senatui Veneto, ob egregiam in se voluntatem ab academicis Illaesis exhibita, ab eisdem dicata in Collegio Flanginiano. Venetiis 1716, ex typographia Conzatti. Σύμβολον τῶν Ἀβλαβῶν τούτων ἦν ὁ ἥλιος ἐξακοντίζων τὰς ἀκτῖνας αὐτοῦ διὰ μέσου τῶν νεφῶν μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς Non vetat umbra diem. Ἐν ἀρχῇ ἀποτεινόμενοι πρὸς τοὺς τρεῖς ἐφόρους τοῦ Παταυϊκοῦ γυμνασίου λέγουσι « Ἐν ἦρί ποτε ἐπιβαίνει ὥστε ἀθρόος λαῖλαψ ἐφιστάμενος παραυτίκα ἀνατρέπῃ τὰς τῶν διαγελώντων περιουσίας καὶ τὰς τῶν πεδίων πυρπολῇ ἀφθονίας · τούτων φαυλότερα πέπονθεν ἡ τῆς σοφίας πάλαι ἄσυλον ἡμετέρα Ἑλλάς, ἡνίκα Μεεμέτης ὁ δεύτερος τῶν βασιλειῶν ἀπλήρωτος ἀρχιληστὴς εἰς τὴν χώραν ἡμῶν ἀδιαλλάκτοις μανίαις βακχευόμενος ἐνέβαλε καὶ ἀπελθὼν τὴν Ἑλλάδα ἀγνοίας νέφη ἐξέχεεν · ἐντεῦθεν αἱ συμφοραὶ ἐπεστόμησαν τῶν ποιητῶν τὰς λύρας » · τὸ θέμα τοῦτο ἀναπτύσσει εἰδικώτερον ἐν λατινικῇ προσλαλιᾷ ὁ Μακρῆς.

ξεως θέατρον, ὅπερ οἱ Ρωμαῖοι συνέχεον πρὸς τὸ λουτρὸν καὶ πᾶν ἀρχαῖον ἐρείπιον. Ἡ φιλόμουσος ἀπόπειρα τοῦ Θεοδωρίκου ἀπέτυχεν, οἱ δὲ ἀπόγονοι αὐτοῦ ὑβρίζοντες τοὺς Βυζαντινοὺς ἔλεγον ὅτι παρ' αὐτῶν μόνον τραγῳδοὺς καὶ μίμους ἔλαβον, οὐδὲν δὲ ἕτερον καλόν. Ὅθεν ἡ σκηνὴ εἶχεν ἐντελῶς ἀπαρχαιωθῇ ἐν τῇ Δυτικῇ Εὐρώπῃ, μόνον δὲ ἀμυδρὰ ἀνάμνησις αὐτῆς περιεσώζετο εἰς τὰς θρησκευτικὰς παραστάσεις, ἤτοι τὰ λεγόμενα Μυστήρια, τὰ ὁποῖα πλὴν τοῦ λαοῦ καὶ αὐτὴ ἡ ἐκκλησία ἐθεώρει ὡς ἀναπόσπαστον μέρος τῆς χριστιανικῆς λατρείας.

Οἱ Βυζαντινοὶ ἀπ' ἐναντίας καλῶς ἐγίνωσκον ὅτι τὸ ἐκκλησιαστικὸν αὐτῶν δρᾶμα ἦν γνήσιον τέκνον τῆς παλαιᾶς θυμέλης, οὐδὲ ἠδύναντο νὰ λησμονήσωσι τὴν παράδοσιν ταύτην ἀφοῦ τὸ προσωπικὸν τοῦ ἱπποδρόμου ἐλάμβανε μέρος καὶ ἐν τῇ λειτουργίᾳ τῆς ἁγίας Σοφίας (1). Οἱ Σταυροφόροι ἀναντιρρήτως εὗρον ἐν Κωνσταντινουπόλει λειτουργοῦν ἔτι τὸ ἐκκλησιαστικὸν θέατρον τὸ ὁποῖον εἶχεν ἱδρύσει ὁ πατριάρχης Θεοφύλακτος, ἀφοῦ ὁ Σκυλίτσης καὶ ὁ Βαλσαμὼν διαμαρτύρονται κατὰ τῶν λειτουργικῶν τούτων ὀργίων, ἐν οἷς ὑβρίζετο ὁ Θεός, ὀλίγον πρὸ τῆς εἰσβολῆς τῶν Δυτικῶν· ἀγνοοῦμεν ὁποίαν ἐντύπωσιν ἐπροξένησεν εἰς τοὺς ἐπιδρομεῖς τὸ θέατρον τοῦτο ὡς καὶ τὸ τοῦ ἱπποδρόμου, βλέποντες ὅμως τὸν Χωνιάτην διὰ μακρῶν περιγράφοντα τὰς ὑπὸ τῶν νικητῶν διαδραματισθείσας τότε ἀπρεπεῖς κωμῳδίας καὶ μεταμφιάσεις δι' ὧν ἐθεατρίζετο ἡ πρὸς τὰ γράμματα ἀφοσίωσις τῶν Βυζαν-

(1) Καθὰ παρατηρεῖ ὁ πολυμαθὴς ἱστορικὸς Rambaud τὸ θέατρον τοῦ βυζαντινοῦ ἱπποδρόμου εἶχεν ἀναγνωρισθῇ ὡς χριστιανικὸς θεσμός, ἀφοῦ καὶ ὁ πατριάρχης μετὰ τοῦ βασιλέως προήδρευυν τῶν παραστάσεων καὶ οἱ ψάλται τῶν ἐκκλησιῶν ἠκτολόγουν ἤτοι ἔψαλλον τὰ ἄκτα μετὰ τῶν δήμων (βλέπε De Circeusibus ἐν ἀρχῇ).

ἐν Ῥώμῃ, καὶ ὅτι τὸ πρὸ μικροῦ γνωσθὲν ἐν Ἑνετίᾳ θέατρον εἶχε πάντας τοὺς χαρακτῆρας τοῦ τῶν Βυζαντινῶν μίμων, ἀφοῦ καὶ οἱ Ἑνετοὶ ὑποκριταὶ παρίστων τὰς κωμῳδίας αὐτῶν ἐν καιρῷ γάμων, συμποσίων καὶ ἄλλων ἰδιωτικῶν ἑορτῶν (1). Ἐκ τῶν ἀνεκδότων ἡμερολογίων τοῦ Μαρίνου Σανούδου πληροφορούμεθα ὅτι τοιαῦται θεατρικαὶ παραστάσεις ἐδίδοντο ἰδίᾳ ἐν τῷ μεγάρῳ τῆς βασιλίσσης Αἰκατερίνης Κορνάρου, ἥτις ὡς γνωστὸν παραιτηθεῖσα τὸ στέμμα τῆς Κύπρου ὑπεχρεώθη νὰ διέλθῃ τὸ ὑπόλοιπον τοῦ βίου αὐτῆς ἐν τῇ γενεθλίῳ γῇ (2).

(1) Studuit semper dominium nostrum cum hoc Consilio levare de medio ea omnia quae cognita fuerunt posse quoque modo corrumpere et depravare bonos mores juventutis et consequenter introductiva illarum malarum rerum et effectuum, quae, ut inhonesta, honeste dici et nominari non possunt. Cum igitur a paucissimo tempo citra appareat introductum in hac civitate quae ex causa festorum et nuptiarum, pastuum et aliter, et tam in domibus, quam etiam in propatulo ad haec praeparato recitantur et fiunt comoediae et rapraesentationes comoediarum, in quibus per personatos sive mascheratos dicuntur et utuntur multa verba et acta turpia, lasciva et inhonestissima; et cum ista quae ultra dispendium civium nostrorum plena et praevia sunt malorum, non sint permittenda procedere ulterius; capiatur: Vadit pars quod auctoritate hujus Consiglii deliberatum, captum et prosivum sit, quod comoediae, recitationes, et repraesentationes comoediales seu tragoediales, eglogae omnino banniantur, sic quod de caetero fieri et exercitari non possint, in hac nostra civitate tam privatim quam publice, et tam pro festis nuptialibus et pastibus, quam aliter ullo modo sub poena magistris standi per annuum in carcere clausos, et tamsi per annos quinque de Venetiis et districtu in casu contrafactionis: et de praedictis poenis non possit fieri gratia, donum, vel remissio, et pars qua ponetur, non intelligatur capta, nisi habuerit omnes ballotas hujus consilii congregati ad perfectum numerum sexdecim. (Διάταγμα τοῦ Συμβουλίου τῶν Δέκα 29 Δεκεμβρίου 1508 ἐν (Arrigoni Renato) Notizie et osservazioni intorno all'origine e al progresso dei teatri e delle rappresentazioni teatrali in Venezia, 1840.

(2) Ales. D'Ancona, Origine del Teatro, II.

Αἱ πλεῖσται τῶν παλαιῶν Ἐνετικῶν κωμῳδιῶν παριστῶσι τὸ περίεργον φαινόμενον ὅτι ἔχουσιν ὑποθέσεις ἀναγομένας εἰς τὴν σύγχρονον ἑλληνικὴν ἱστορίαν, τὰ δὲ δρῶντα πρόσωπα λαλοῦσι τὸ Ἐνετικὸν ἰδίωμα ἀνάμικτον πρὸς τὸ Ἑλληνικόν. Τὰ γεγονότα ταῦτα δύνανται νὰ ἐξηγηθῶσιν ἐκ τῆς ἐπισωρεύσεως ἐν Ἐνετίᾳ πολλῶν Ἑλλήνων ἐμπόρων καὶ στρατιωτῶν, οἵτινες περιπαθῶς θρηνοῦντες τὰς συμφορὰς τῆς ἑαυτῶν πατρίδος ἀπέσπων ἀντὶ συγκινήσεως τὸν γέλωτα τῶν Ἐνετῶν· οὐδὲν ὅμως κωλύει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἡ τοιαύτη Ἑλληνικὴ ἐπίδρασις ἦν ἀσθενὴς ἀνάμνησις καὶ τῆς ὑπὸ τῶν πρώτων προσφύγων μορφώσεως τοῦ Ἰταλικοῦ θεάτρου, τὴν δὲ ὑπόθεσιν ταύτην ἐνισχύει τὸ ἑξῆς τεκμήριον.

Εἷς τῶν παλαιοτέρων τῆς Ἐνετίας σατυρικῶν, ὁ Ἀλέξης Καραβίας ἦν βεβαίως Ἕλλην ὡς ἐξάγεται ἔκ τε τοῦ ὀνόματος καὶ τῆς εἰκόνος αὐτοῦ ἐπισυνημμένης ἐν μιᾷ τῶν σατυρῶν αὐτοῦ ἐπιγραφομένῃ Τὸ Ὄνειρον (1)· διὰ ταύτης πικρῶς διακωμῳδεῖται Ἐνετός τις γελωτοποιός, Zanpòl il Buffone ὀνομαζόμενος, ὅστις οὔτε μετὰ θάνατον θέλει ν' ἀποχωρισθῇ τοῦ Καραβία, ἀλλὰ συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ διαβόλου ἐμφανίζεται αὐτῷ καθ' ὕπνον καὶ ἐν ὀνόματι τῆς συνδεούσης αὐτοὺς μικρᾶς ἐκκλησιαστικῆς συγγενείας παρακαλεῖ τὸν Ἕλληνα κουμπάρον νὰ ψάλλῃ μετ' αὐτοῦ διάφορα ᾄσματα τοῦ Ἐνετογραικικοῦ ἰδιώματος·

> d' Albanese, da Greco, e da Schiavone
> comminciassimo e dir molte canzone (φύλ. 25).

---

(1) Il Sogno dil Caravia. Con gratia e privilegio 1541. Ὁ Καραβίας εἰκονίζεται φορῶν στολὴν Βυζαντινοῦ διδασκάλου· ἐπειδὴ δὲ τὸ ὄνομα τοῦτο εἶναι πολὺ κοινὸν ἐν μόνῃ τῇ Ἰθάκῃ, εἰκάζω ὅτι ἐντεῦθεν καὶ οὗτος κατήγετο.

Ὁ Καραβίας ἦν πιθανῶς διδάσκαλος τοῦ **Zanpol**, ὡς ἄλλων Ενετῶν ἠθοποιῶν διδάσκαλοι ἦσαν ἄλλοι τότε Ἕλληνες, ἕνα τῶν ὁποίων, τὸν Ραντόπουλον ἀναφέρει ὁ Κάλμος εἰς τὸν ἐνετογραικικὸν πρόλογον τῆς κωμῳδίας αὐτοῦ, **La Potione**· οἱ μέλλοντες νὰ παραστήσωσι τὴν κωμῳδίαν ταύτην ἠθοποιοὶ ἔρχονται ἐκ Κρήτης, ὁ δὲ Ραντόπουλος, καθὸ φίλτατος τοῦ Κάλμου καὶ γνωρίζων καλλιτέρας ἐρωτικὰς **Novelle**, διδάσκει αὐτοὺς τὴν διασκευὴν τοῦ ἐρωτικοῦ μέρους τοῦ δράματος (1).

Ἀπορῶ πῶς τὸ Ἐνετικογραικικὸν ἰδίωμα διέφυγε τὴν προσοχὴν τῶν γλωσσολόγων, ἀφοῦ μάλιστα ἀντιπροσωπεύεται ὑπὸ πολλῶν ἐντύπων μνημείων· προτιθέμενος νὰ λαλήσω ἀλλαχοῦ εἰδικώτερον περὶ αὐτοῦ, περιορίζομαι ἤδη εἰς ἀνάλυσιν παλαιῶν τινων κωμῳδιῶν ἐν αἷς παρεισάγονται πρόσωπα λαλοῦντα αὐτό.

Ἡ ἐπιγραφομένη Ροδία κωμῳδία τοῦ **Ruzante** (2) ἔχει τὴν ἑξῆς ὑπόθεσιν. Ἡ Ροδία χήρα Λιγουρία ἔρχεται εἰς δεύτερον γάμον πρὸς τὸν ἰατρὸν Θεόφιλον· μετὰ τὴν απόκτησιν δύο τέκνων, τοῦ Ροβέρτου καὶ τῆς Δελίας, ὁ πατὴρ παραλαβὼν τὸν υἱὸν ἐγκαταλείπει τὴν νῆσον καὶ ἐπὶ δέκα καὶ πεν-

---

(1) Prologo alla Greca. Chie diascance mi se trovaro aldri morphi calone palicari, valend' homegni del far chesto parlamendo, nu xe mi vegnuo del fora stin Criti, sto Candia, che chesti rencitaori melmentuo a fari la pruemio, o per diri meio argagninto, perolougo, denicsero tippotis, mi no sastu gniendi de chesto scumerdia, o chie mi stari fanfalungo alismonissame, smendegao (cangaro la magna), petè la mio zegno to indra de savienza cula poenti lenterai, mo chien disi la mio mingo cavro dulce Randopolo, voio chie me fazastu la servinso de portari nonciamendo de caglitere novele de namurainci, stinbistimu... » La Potione, comedia facetissima et dilettevole in diverse linque ridotta, nuovamente composta per Messer Andrea Calmo. Vinegia, Stefano di Alessi, 1552.

(2) Ruzante, la Rhodiana, comedia. Georgio Greco stamp. 1584.

τε έτη εἰς διαφόρους πλανηθεὶς χώρας ἀποκαθίσταται ἐπὶ τέλους ἐν Πάρμῃ ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον Δημήτριος· ἀλλ' ἐν τῇ αὐτῇ πόλει εἶχον ἀπό τινος χρόνου μετοικήσει ἡ Λιγουρία καὶ ἡ Δελία, ὀνομαζόμεναι ἤδη Σωφρονία καὶ Βεατρίκη· ὁ υἱὸς τοῦ Θεοφίλου, φέρων τὸ ψευδώνυμον Φριδερῖκος, ἰδὼν τὴν Βεατρίκην ἀγαπᾷ αὐτὴν περιπαθῶς, ἀγνοῶν ὅτι ἦν ἀδελφὴ αὐτοῦ· μετὰ πολλὰς ὅμως κωμικὰς σκηνὰς ὁ μὲν Θεόφιλος ἀναγνωρίζει τὴν Λιγουρίαν, ὁ δὲ Ροβέρτος τὴν Δελίαν. Ὁ Δημήτριος λαλεῖ τὸ ἐνετικογραικικὸν ἰδίωμα ὡς δηλοῦται ἐκ τῆς ἑξῆς περικοπῆς.

Elandò (ἔλα ἰδῶ), chiá vol diri che li tundi cosi?... ah, mariuli, no basta chie la fortuna sia chindese anni me ruversao in dosso (τόπον) tanta desgratia de perdere le mie spiti (σπίτι) la mio cansa, la mio romba, la mio chieraza (κυράτσα), la mio ambelia (ἀμπέλια), la mio gineca (γυναῖκα) Laguria mugieri, e Delia thicatera mu (θυγατέρα μου) fiola, la mia dulci cara morfi (εὔμορφη) insula dela Rhondi co tandi valandhomini, e andesso chianixa ('ξάνοιξα) drizao de haveri calchun ben in chesta terra cum la mia spianza del merdegari (μερτικάρη), e vui co chielo traditaro dela Rumberto me fà chiesti cose? stan be cuxi? cusi tutto cando xè per cason de chieli magarismeni politichi (μαγαρισμένη πολιτική) e rufiagni· asene, asene.

Ἐν τῇ κωμῳδίᾳ τοῦ Ἀνδρέου Κάλμου Las Spagnolas (1) ὁ Ἠπειρώτης Στρατιώτης Φλωρίκης λαλεῖ τὸ αὐτὸ ἰδίωμα.

Tora irte apano mai ena prama denicsero (τώρα ἦρτε ἀπάνω μου ἕνα πρᾶμμα δὲν ἠξεύρω) a vie cagli (καλή), a vie

(1) Las Spagnolas comedia di Scarpella Bergamasco (ψευδώνυμον Κάλμου) non più stampata. In Venezia 1549.

cacdri (κακή) me buntao questa genecha (γεναῖκα) che andesso mi sto chatro zinche brozi de fotia (φωτία), chesto che la brusa tutti chandi de chesto dio del moro, no sò si chesto xè fortuna o chalche altro diavulo (διάβολος) de dengrazia chie me vol fari chalche bene, o chalche mali, che diavulo mi senstao combrari lachressi bovi come dise voi, e chando visto chelo prossopo (πρόσωππο) viso me fando zafso la mia cori chie no posso diri. No maravegiaro gniendi perchè tandi valentomigni nostri de Arvagniti (Ἀρβανῖται) chie fato so vita per mor strapazari, no voio dir de chelo Paris de Troia, Alessandru Grando, chie se pasao la nostro tembi, ma dirò be de chesti di nostri zegni, Bua, Lecha, Barbati, Leco Lopossi, Scotonicchi, Bozatichii, Marfilo, Carindari (1).

Polataeci morè adefosmu (πολλὰ τὰ ἔτη, μωρέ, ἀδερφός μου) no dubitare chie bando sarastu caliche cosa den bosto naplorossi (νὰ πλορώσῃ) tandi Mucegnigi beli tundi de chesto, dose (δῶσε) grecasme (γροικᾶς με;).. Aimena, pos me pogni tora to cardia mu già tò agapiticos mas (αἴμένα, πῶς με πονεῖ τώρα τὸ καρδιά μου γιὰ τὸ ἀγαπητικός μας). A, Floricchi valendomo, o xè andesso vostra forza chie aveu combatuo taude volte?... Da me chà vostra ma, e mi so vostro, aderfè stin bistimo acarteri (ἀδερφέ, 'ς τὴν πίστι μου ἀκαρτέρει); ela Marula, ferodo crassi na pium gligora (ἔλα, Μαροῦλα, φέρ' ἐδῶ κρασὶ νὰ πιοῦμ' γλήγορα).

Τὴν αὐτὴν διάλεκτον λαλεῖ καὶ ἡ Κορτεσία, Ἑλληνὶς μαστροπός, ἐν ἑτέρᾳ τοῦ Κάλμου κωμῳδίᾳ, Il Travaglia.

---

(1) Ὀνόματα διασήμων Ἠπειρωτῶν ὁπλαρχηγῶν ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς Ἑνετικῆς Δημοκρατίας. Τινὲς βίοι καὶ ᾄσματα τῶν ὁπλαρχηγῶν τούτων ἐτυπώθησαν ἐν τῷ Ἑνετογραικικῷ ἰδιώματι.

Η Ἀθιγγανίς (La Cigana) τοῦ κωμικοῦ Giancarli (1) ἔχει τὴν ἑξῆς ὑπόθεσιν. Ἕλλην τις Ἀκάριος φυγὼν τὴν πατρίδα αὐτοῦ ἔρχεται εἰς Ταρδίσιον τοῦ Ἐνετικοῦ μετὰ τῶν δύο τέκνων αὐτοῦ, Μεδόρου καὶ Ἀγγελικῆς. Ἀθιγγανίς τις παρεισδύσασα ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Ἀκαρίου κλέπτει τὸν Μεδόρον ἐκ τοῦ λίκνου ἀντικαστήσασα τοῦτον διὰ τοῦ ἰδίου ἑαυτῆς τέκνου. Ὁ Ἀκάριος μὴ ὑποπτεύσας τὴν κλοπὴν ἀνατρέφει ὡς ἴδιον υἱὸν τὸν ἐπείσακτον Ἀθίγγανον, ὅστις μετ' οὐ πολὺ ἀπεβίωσεν· ἡ Ἀγγελικὴ ἐπιμελῶς ἀνατραφεῖσα καὶ διαπρέπουσα ἐπὶ ὡραιότητι ζητεῖται εἰς γάμον ὑπὸ πολλῶν εὐπατριδῶν, ἐποφθαλμιώντων καὶ εἰς τὴν πλουσίαν κληρονομίαν τοῦ Ἀκαρίου· μεταξὺ τῶν μνηστήρων τούτων διακρίνεται ὁ νέος Κάσανδρος, ὅστις προσπαθεῖ νὰ δελεάσῃ τὴν Ἀγγελικὴν διὰ τῆς μαστροποῦ Ἀγάθης. Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ἐπανέρχεται εἰς Ταρδίσιον ἡ Ἀθιγγανὶς φέρουσα τὸν κλαπέντα Μεδόρον, καταπληκτικῶς ὁμοιάζοντα πρὸς τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ· ἡ Ἀγάθη καὶ ἡ Ἀθιγγανὶς συνεννοηθεῖσαι ὅπως ἐκμεταλλευθῶσι τὸν ἔρωτα τοῦ Κασάνδρου, ἐνδύουσι τὸν Μεδόρον γυναικεῖα φορέματα καὶ εἰσελθοῦσαι εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Ἀκαρίου ἀπάγουσι τὴν Ἀγγελικήν, εἰς τὴν θέσιν τῆς ὁποίας ἀφῆκαν τὸν ἀδελφόν· μετὰ δὲ τοῦτο ἐκθέτουσι τὰ συμβάντα εἰς τὸν Ἀκάριον, ὅστις ἀνελπίστως ἐπανιδὼν τὸν υἱόν, ἀνακράζει ἐναγκαλιζόμενος αὐτὸν o pedi mu chrissi mu, glichi mu tora sagnoriso (ὦ παιδί μου χρυσό μου, γλυκύ μου τώρα σ' ἀγνωρίζων), καὶ ἐν τῇ χαρᾷ αὐτοῦ συγχωρεῖ τὰ γενόμενα καὶ νυμφεύει τὴν Ἀγγελικὴν πρὸς τὸν Κάσανδρον.

Ὅπως μὴ κουράσω τὸν ἀναγνώστην παραθέτων ὁλόκληρα κεί-

---

(1) La Cigana, comedia di Gigio Arthemio Giancarli Rhodigino. Vinegia 1564.

μενα τοῦ ὑπὸ τοῦ Ἀκαρίου λαλουμένου ἰδιώματος, θέλω σταχυολογήσει τινὰς τῶν διεφθαρμένων ἑλληνικῶν λέξεων καὶ φράσεων.

De gricò ta logia su (δὲ γροικῶ τὰ λόγιά σου), pesmo (πές μου), ego milisso gia tis ginechi (ἐγὼ μιλήσω γιὰ τῆς γυναῖκες), paracalo to theu (παρακαλῶ τοῦ θεοῦ), gnorixis ena catignas (γνωρίζεις ἕνα κάτινας) afsto to crassi (ἄφ 'ς το τὸ κρασί), oymena to cardia mu (οἴμένα τὸ καρδιά μου), thelis nam camis (θέλεις νὰ μ' κάμῃς), o diavule ti canis (ὦ, διάβολε, τί κάνεις), cacà steccho (κακὰ στέκω), thelo na pago stin Ay Saranta (θέλω νὰ πάγω 'ς τὴν (ἐκκλησίαν τῶν) Ἅϊ Σαράντα), paratiri (παραθύρι), prota (πρῶτα), cseris (ξέρεις), glico (γλυκό), chirotera (χειρότερα), crevati (κρεββάτι), Christè came calà mandata (Χριστέ, κάμε καλὰ μαντάτα,) o nos poveros chie i pistis sfalera (ὁ νοῦς poveros καὶ ἡ πίστις σφαλερά), stibistissu ('ς τὴν πίστι σου), cala leis (καλὰ λέεις), ego to spiti tu (ἐγὼ τὸ σπίτι του), tinimeramu cachi (τὴν ἡμέρα μου κακή), ècato trianda voles tin imera (ἑκατὸ τριάντα βολαῖς τὴν ἡμέρα), alithiane (ἀλήθειά 'ναι), morfitero (μορφύτερο), calli milis (καλὰ μιλεῖς), ame tora sto spiti tu (ἄμε τώρα 'ς τὸ σπίτι του), cala stecchi (καλὰ στέκει), cserogò (ξέρω 'γώ), metacharas (μετὰ χαρᾶς), erchicte gligna stibistissu (ἔρχεται γλήγορα 'ς τὴν πίστι σου), ti fovase (τί φοβᾶσαι), sire ombros (σύρε ὀμπρός), carteri (καρτέρει), asene thora pago (ἄσε με τώρα πάγω). Ego ime psichi tu Ruladu (ἐγὼ εἶμαι ψυχὴ τοῦ Rolando), o, cachimera nachis, ti thelis camis me to sacchi (ὦ, κακὴ 'μέρα νἄχῃς, τί θέλεις κάμεις μὲ τὸ σακκί), denen alithia (δὲν ἔν' ἀλήθεια), paradossu tu agiò cillo stroma (παραδώσου τοῦ ἁγίου κοιλόστομα ?), ti sufenete (τί σοῦ φαίνεται), chiapechi (κι' ἀπ' ἔκει), voithime (βοήθει με), pios ise (ποιὸς εἶσαι) psmata leys me ti pergula (ψέματα λέγεις μὲ τὴ pergula), mone ena thelome mis (μόνε ἕνα θέλομε 'μεῖς).

Αἱ ἀρχαὶ τοῦ Ἑνετικοῦ θεάτρου δὲν ἐξηκριβώθησαν ἔτι, διότι οὐδεὶς ἐκοπίασεν ὅπως ἀναδιφήσῃ τὰ πλουσιώτατα ἀρχεῖα τῆς μεγάλης δημοκρατίας, τὰ ὁποῖα ἀναμφιβόλως περιέχουσι πολλὰ ἔγγραφα δυνάμενα νὰ ἐπιχύσωσι νέον φῶς καὶ εἰς τὴν ἄγνωστον ταύτην σελίδα τῆς πνευματικῆς ἀναγεννήσεως τῆς Εὐρώπης. Διὰ νὰ ἐκδίδῃ αὐστηροτάτας κατὰ τοῦ θεάτρου διατάξεις τὸ συμβούλιον τῶν Δέκα ἐν ᾗ ἐποχῇ ἡ ἄλλη Ἰταλία σχεδὸν ἠγνόει τὴν σκηνήν, πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι τὸ Ἑνετικὸν τοῦτο θέατρον εἶχε ῥιζοβολήσει βαθύτατα ὅπως δυνηθῇ καὶ ἀντιστῇ εἰς τὴν φοβερὰν προγραφήν. Τὸ διάταγμα τοῦ 1508 λέγει ὅτι τὸ θέατρον τοῦτο εἶχε πρὸ μικροῦ γνωρισθῇ, πόθεν ὅμως καὶ πῶς εἰσήχθη ἐν Ἑνετίᾳ οὔτε ἡ διάταξις λέγει, οὔτε ἄλλοθεν γινώσκομεν. Συγκεχυμέναι τινὲς σημειώσεις μνημονεύουσι Χαιρέαν τινὰ ὑποκρινόμενον κωμῳδίας ἐν Ῥώμῃ καὶ Ἑνετίᾳ περὶ τὰ τέλη τῆς ΙΕ' ἑκατονταετηρίδος, τίς ὅμως ὁ φέρων τὸ ἑλληνικὸν τοῦτο ὄνομα ἠθοποιὸς καὶ ὁποῖα τὰ παρ' αὐτοῦ διδασκόμενα δράματα ἀγνοεῖται.

Ἡ Ἀναγέννησις δὲν ἐπῆλθεν αἰφνιδίως, ἀλλὰ προητοιμάσθη διὰ μακρᾶς συνεννοήσεως τῆς Δύσεως πρὸς τὴν Ἀνατολήν· τῆς πνευματικῆς ταύτης συγκοινωνίας πρωτίστη γέφυρα ἦν ἡ Ενετία πρὸς τὴν ὁποίαν τὸ Βυζάντιον διετέλει εἰς στενωτέρας πολιτικὰς καὶ ἐμπορικὰς σχέσεις ἢ πρὸς τὴν ἄλλην Εὐρώπην. Ἐνόσῳ μένει ἄλυτον τὸ ζήτημα τῶν πρὸς τὴν Ἑλλάδα φιλολογικῶν καὶ καλλιτεχνικῶν σχέσεων τῆς Δημοκρατίας πᾶσα εἰκασία, ἔστω καὶ ἡ πειστικωτέρα, θεωρεῖται ἱστορικῶς αὐθαίρετος. Τοιαύτην ἴσως ἀποδείξωσί ποτε τὰ πράγματα καὶ τὴν ἡμετέραν, ἐνόσῳ ὅμως τὰ πράγματα δὲν θέτουσι τέρμα εἰς τὰς ὑποθέσεις, ἕκαστος δύναται νὰ ἐπιμείνῃ εἰς τὴν ἰδίαν ἰδέαν. Πολλάκις αἱ παραδεδεγμέναι γνῶμαι καὶ θεωρίαι ἐξαπατῶσι, διότι συνήθως κατὰ παράδοσιν ἐπιβάλλεται τὸ ψεῦδος

ὡς ἀλήθεια. Οὕτω καὶ ἐγὼ ἂν ἤθελον νὰ παραδεχθῶ τυφλῶς τὰ τῶν ἄλλων, ἠδυνάμην νὰ ἐπικαλεσθῶ τὸ κῦρος μιᾶς τοιαύτης παραδόσεως καὶ ἐν ὀνόματι τῶν ἐπισημοτέρων βιβλιογράφων νὰ φέρω εἰς μέσον ἕνα ἁπλοῦν τίτλον βιβλίου, τὸ ὁποῖον ἤρκει ὡς σπουδαῖον ἐπιχείρημα ὅτι οὐ μόνον ἐκ τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων παρέλαβεν ἡ δυτικὴ Εὐρώπη τὰς θεατρικὰς αὐτῆς παραδόσεις, ἀλλὰ καὶ ὅτι ἡ πρώτη διὰ τοῦ τύπου γνωστὴ συλλογὴ κωμῳδιῶν εἶναι νεοελληνική.

Περὶ τὰ τέλη τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος ὁ φιλόμουσος Δανὸς ὑπουργὸς Ὄθων κόμης de Thott συνεκρότησε σπουδαίαν βιβλιοθήκην, τῆς ὁποίας ἓν μὲν μέρος ἐγένετο παρανάλωμα τοῦ πυρός, τὰ δὲ ὑπόλοιπα ἐδωρήθησαν εἰς τὴν βασιλικὴν βιβλιοθήκην τῆς Κοπενάγης· ὁ κατάλογος τῆς συλλογῆς ταύτης ἐδημοσιεύθη εἰς πολλοὺς τόμους, ἐν ἑνὶ τῶν ὁποίων καταγράφονται καὶ Κωμῳδίαι ἐν τῷ νεοελληνικῷ ἰδιώματι διδαχθεῖσαι δημοσίᾳ ἐν Ἑνετίᾳ καὶ τυπωθεῖσαι τὸ 1529 (1). Τοιοῦτον βιβλίον οὐδεὶς πλὴν τοῦ φιλοβίβλου Δανοῦ εἶδεν, οἱ δὲ διάσημοι βιβλιογράφοι Panzer καὶ Brunet θεωροῦντες ἀποχρῶσαν τὴν μαρτυρίαν τοῦ Thott κατέγραψαν αὐτὸ ἐν τοῖς βιβλιογραφικοῖς αὐτῶν εὑρετηρίοις (2).

Ὅταν διεκοίνωσα τὰς περὶ θεάτρου ἰδέας μου εἰς σεβαστὸν Γερμανὸν καθηγητὴν ἤκουσα τοῦτον σπουδαίως λέγοντα «ὅτι αἱ ὑπὸ τοῦ Thott μνημονευόμεναι νεοελληνικαὶ κωμῳδίαι

(1) Comediae hodierna Graecorum dialecto conscriptae, quae Venetiis publice solent aliquando exhiberi. Vinegia per Giovantino (sic) et fratelli da Sabio, 1529, εἰς 4ον. 40. (Catalogi Bibliothecae Thottianae Hauniae 1775, VIII, σελ. 190).

(2) Panzer, Annales Typograph. VIII, 514. Brunet, Manuel du Libraire (Comoediae).

πρέπει ν' ἀποτελέσωσι τὴν βάσιν πάσης ἀξίας λόγου μελέτης· διὰ νὰ ἐπιτρέψῃ τὸ Συμβούλιον τῶν Δέκα τὴν παράστασιν καὶ μάλιστα τὴν διὰ τύπου δημοσίευσιν τῶν κωμῳδιῶν τούτων, φαίνεται ὅτι οἱ Ἕλληνες ἠθοποιοὶ ἔχαιρον παλαιὰ προνόμια, τὰ ὁποῖα ἐστεροῦντο οἱ Ἐνετοὶ συνάδελφοι αὐτῶν ».
Ἂν καὶ ἡ σκέψις αὕτη ἐφαίνετο πειστική, οὐδὲν ἧττον θεωρήσας τὸ ζήτημα ἀντάξιον σπουδαιοτέρας μελέτης ἀνεζήτησα ἐπιμόνως τὸ μυστηριῶδες βιβλίον εἰς τὰς βιβλιοθήκας τῆς Δανίας, Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Ἰταλίας· οὐδαμοῦ ὅμως ἀνακαλύψας αὐτὸ ἤρχισα ν' ἀποκλίνω πρὸς τὴν κοινῶς παραδεδεγμένην ἰδέαν ὅτι τὸ ἀντίτυπον τοῦ Thott γενόμενον παρανάλωμα τοῦ πυρὸς ἦν τὸ μόνον διασωθὲν τῆς Ἐνετικῆς ἐκδόσεως· τὴν εἰκασίαν δὲ ταύτην ἐνίσχυον καὶ τὰ γεγονότα ὅτι πραγματικῶς ἐν τῷ ἔτει τούτῳ (1529) εἷς Ἕλλην ἐκ Πατρῶν Ἀνδρέας ὁ Κουνάδης ἐξέδωκεν ἐν τῇ αὐτῇ πόλει καὶ διὰ τῶν αὐτῶν τυπογράφων διάφορα ἄλλα νεοελληνικὰ βιβλία τῶν ὁποίων μόλις γινώσκεται ἓν ἢ καὶ δύο ἀντίτυπα. Πρὶν ὅμως δημοσιεύσω τὴν γνώμην ταύτην ἐθεώρησα ἀναγκαῖον ν' ἀποταθῶ καὶ πάλιν εἰς Δανίαν καὶ ζητήσω τὴν τελευταίαν πληροφορίαν. Ὁ φίλος μου Κ. Ἰωάννης Πίω, γυμνασιάρχης ἐν Κοπενάγῃ καὶ κάλλιστα γινώσκων τὴν νεοελληνικὴν φιλολογίαν καὶ γλῶσσαν ἦν ὁ καταλληλότατος πρὸς λύσιν τοῦ βιβλιογραφικοῦ τούτου μυστηρίου· καὶ ἀληθῶς ὁ πολυμαθὴς Δανὸς ἐπιμελῶς ἐξετάσας τοὺς καταλόγους τοῦ Thott ὡς καὶ τοὺς τῆς Βασιλικῆς Βιβλιοθήκης διεβίβασέ μοι τὴν ἀνέλπιστον εἴδησιν ὅτι τοιοῦτον βιβλίον οὐδέποτε ἐτυπώθη, ἀλλ' ἦν πλάσμα τῆς φαντασίας τοῦ συντάκτου τῶν Θοττιανῶν καταλόγων, ὅστις ἐξέλαβε τὴν ἐν Ἐνετίᾳ τότε (1529) τυπωθεῖσαν νεοελληνικὴν μετάφρασιν τῆς Teseide τοῦ Βοκακκίου ὡς συλλογὴν Κωμῳδιῶν!

Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ κ. Πίω ἔχει ἐπὶ λέξει ὡς ἑξῆς.

« Συγχωρέσατε ὅτι δὲν σᾶς ἔγραψα ἕως τώρα, μ' ὅλον ὅτι ἔλαβον τὸ γράμμα σας πρὸ ὀκτὼ ἡμερῶν, ἀλλὰ μόλις σήμερον ἐκατορθώσαμεν νὰ εὕρωμεν ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τὸ βιβλίον διὰ τὸ ὁποῖον μοὶ ἐγράψατε. Δυστυχῶς τὸ βιβλίον εἶνε βουρκόλακκας καὶ σᾶς δίδω μόνον ἕνα ἰατρικὸν διὰ νὰ τὸ σκοτώσητε τὸ στοιχειὸ ὅλως δι' ὅλου, διὰ νὰ μὴ ξανκέμβῃ καμμίαν ἄλλην φορὰν εἰς τὸν κόσμον τῶν καϋμένων βιβλιογράφων, τοὺς ὁποίους ἤδη ἐπείραξε τοσάκις. Ὑπάρχει ἐδῶ ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ ἕνα ἀντίτυπον τῆς μεταφράσεως τῆς Θησεΐδος τοῦ Boccaccio· ἔγραψα καὶ σᾶς στέλλω κλεισμένον τὸν τίτλον ποῦ περιέχει μόνον τὰς λέξεις « Θησέως καὶ γάμου τῆς Ἐμηλίας », καὶ ἕνα εἰκόνισμα, τίποτε ἄλλο· ἐν τῇ τελευταίᾳ σελίδι τοῦ βιβλίου κάτω εὑρίσκονται αἱ λέξεις: Stampato in Venezia per Giovanantonio, κτλ., καθὼς γράφεται καὶ ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ Brunet (Ϋ, 809, 12432). Ἀλλὰ ἐν τῷ τίτλῳ ἄνω εἶναι γραμμένο μὲ μελάνη (φαίνεται τὸ γράψιμον νὰ ἦνε ἀπὸ τὸ τέλος τῆς περασμένης ἑκατονταετηρίδος) — Comoediae hodierna Graecorum dialecto conscriptae, quae Venetiis publice solent aliquando soleri. Auctor est incertus qui, quocunque vellet nomine, opus dedicatum reliquit inscribendum. Πιστεύομεν ὅτι το εγραψεν ἕνας βοηθὸς τοῦ κόντε Thott, ποῦ δὲν ἐννοοῦσε τὴν γλῶσσαν, ἀλλὰ ἀφοῦ εἶδε τὰς πρώτας λέξεις Πρόλογος εἰς τὸ βιβλίον τοῦ Θησέου καὶ τὰ νόστιμα εἰκονίσματα ποῦ εὑρίσκονται μέσα ἐν τῷ πρώτῳ μέρει τοῦ βιβλίου ἐνόμισε ὅτι ἦταν κωμῳδίαι! Ἀπὸ τὸν κατάλογον τοῦ Θὸττ ἐπερπάτησε λοιπὸν αὐτὸ τὸ λάθος εἰς ὅλα τὰ βιβλιογραφικὰ λεξικά, ἔτσι ὁ Brunet τὸ ἔχει ἀκόμη, s. t. Comoediae hodierna Graec. dial. conscr. κτλ! Ἀλλὰ καθὼς βλέπετε τώρα, δὲν ὑπάρχει καμμία τοιαύτη συλλογὴ κωμῳδιῶν.... Λοιπὸν λυποῦμαι πολύ, φίλε μου, ὅτι δὲν ἠμπορῶ νὰ σᾶς πορίσω τίποτε διὰ τὴν πραγματείαν σας· μὰ τί νὰ κάμω·

τώρα τοὐλάχιστον ἠξεύρετε πῶς δὲν εἶνε ἐδῶ τίποτε! καὶ σᾶς παρακαλῶ νὰ τὸ παρατηρήσητε εἰς τὸν πρόλογόν σας διὰ νὰ μὴ πιστεύσῃ κἀνένας ἄλλος λόγιος, ὅτι ἔχομεν ἐδῶ τέτοιαν συλλογήν ».

Τὸ ζήτημα τοῦ Βυζαντινοῦ καὶ τοῦ νεοελληνικοῦ θεάτρου θέλει λυθῆ ὁριστικῶς ὅταν σπουδαιότερον μελετηθῶσι καὶ τὰ ἀπειράριθμα χειρόγραφα τῆς περιόδου ταύτης. Μέχρι τῆς δημοσιεύσεως τοῦ παρόντος τόμου οὐδὲ αὐτὸς ἐγὼ ἐγίνωσκον ὅτι ἐν τῇ νεοελληνικῇ γλώσσῃ ἐγράφησαν δράματα ἕτερα πλὴν τῆς Ἐρωφίλης καὶ τῆς Θυσίας τοῦ Ἀβραάμ· εἰδικώτερον ὅμως μελετήσας τὸ ζήτημα εὗρον ἐν ἑνὶ μὲν τῶν Ἑνετικῶν κωδίκων ἓξ ἄγνωστα δράματα, καλῶς δὲ γινώσκω ὅτι εἰς τὰς βιβλιοθήκας τῆς Νεαπόλεως καὶ τῶν Μεδιολάνων ἀπόκεινται καὶ ἄλλα, τίς δὲ οἶδεν ὁπόσα τοιαῦτα προσεχῶς θὰ ἀνακαλυφθῶσι, καὶ πρὸ πάντων ἂν ἕτερος Graux ἐρευνῶν τοὺς κώδικας βιβλιοθήκης τινος ἀνακαλύψῃ νέον Χορίκιον περιγράφοντα τὴν ἐπ' αὐτοῦ κατάστασιν τῆς Βυζαντινῆς σκηνῆς. Εἷς τῶν Γάλλων περιηγητῶν τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος ἀναφέρει νεοελληνικὰ δράματα, τῶν ὁποίων δυστυχῶς οὔτε τοὺς ποιητὰς οὔτε αὐτὰς τὰς ἐπιγραφὰς σημειοῖ (1). Ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ περιηγητοῦ παρακληθεῖσα ἡ Ἑλληνὶς κυρία Chenier, μήτηρ τοῦ περιφήμου ποιητοῦ, περιέγραψε πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ παντομιμικήν τινα παράστασιν τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει σωματείου τῶν Ἠπειρωτῶν καὶ Μακεδόνων Κρεωπωλῶν παι-

---

(1) « Il y a même de tragédies en langue vulgaire, où l'on voit l'extrême difference des Muses modernes aux anciennes ». Guys Voyage littéraire dela Gréce, Paris 1783, σελ. 223.

ζομένην ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ ὑπὸ διακοσίων ἕως τριακοσίων προσώπων καὶ ἔχουσαν ὑπόθεσιν τὴν κατὰ Δαρείου ἐκστρατείαν τοῦ Ἀλεξάνδρου (1)· τὸ περίεργον δὲ εἶναι ὅτι πρὸ μιᾶς ἀκριβῶς χιλιετηρίδος τὸ αὐτὸ παντομιμικὸν δρᾶμα παρίστατο ἐν τῇ αὐτῇ πόλει, ἐν τῇ αὐτῇ σκηνῇ καὶ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ θεατρικοῦ σωματείου (2).

(1) I, σελ. 193-198.

(2) Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου περὶ βασιλείου τάξεως, βιβλ. Α' (Περὶ τοῦ Μακελλαρικοῦ ἱπποδρομίου).

ἈΝΑΓΈΝΝΗΣΙΣ ἙΛΛΗΝΙΚΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ
ὙΠῸ ἈΝΤΩΝΊΟΥ ΠΑΝΔΗΜΟΥ

Κ. Ν. ΣΑΘΑ

ΚΡΗΤΙΚΟΝ ΘΕΑΤΡΟΝ

ἢ

ΣΥΛΛΟΓΗ ΑΝΕΚΔΟΤΩΝ ΚΑΙ ΑΓΝΩΣΤΩΝ ΔΡΑΜΑΤΩΝ

ΕΝ ΒΕΝΕΤΙΑι
1879

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΩι ΛΟΜΒΑΡΔΩι

ΦΙΛΩι ΚΑΙ ΕΥΕΡΓΕΤΗι

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ (*)

Ἐν ἔτει 1549 ἡ Φερράρα ἑώρτασε τοὺς γάμους τῆς θυγατρὸς τοῦ ἡγεμόνος Ἡρακλέους Β' τοῦ ἐξ Ἔστης· τῆς γαμηλίου ἑορτῆς οὐδὲ οἱ ἐν τῇ μικρᾷ ἡγεμονίᾳ φιλοξενούμενοι διαφόρων ἐθνικοτήτων λόγιοι καθυστέρησαν, ἀλλὰ συνελθόντες ἐν τῷ οἴκῳ γηραιοῦ καὶ πολυπαθοῦς τυναδέλφου ἑώρτασαν οὐχὶ εὐωχούμενοι καὶ ὀρχούμενοι ἀλλὰ πνευματικῶς ἐντρυφῶντες, διότι πραγματικῶς μόνον πνευματικὴν τροφὴν ἠδύνατο νὰ τοὺς φιλοδωρήσῃ ὁ σοφώτατος ἀλλὰ πενέστατος ἑστιάτωρ, Λίλιος ὁ Γυράλδης (1).

Τὸ θέμα τῆς συναναστροφῆς ἦν ἀντάξιον τῶν τε συνελθόντων σοφῶν καὶ τοῦ φιλοξενοῦντος αὐτοὺς πρεσβύτου· γράψας ὁ Γυράλδης τοὺς γνωστοὺς δέκα Διαλόγους περὶ τῆς ἀρχαίας ποιήσεως, διὰ τῆς συνδιαλέξεως ταύτης ἠθέλησε νὰ ἐπισφραγίσῃ τὸ ἔργον τὸ ὁποῖον ἀνέδειξεν αὐτὸν ἕνα τῶν διασημοτέρων φιλολόγων τοῦ καιροῦ του. Οὕτω συνεγράφησαν καὶ οἱ δύο Διάλογοι περὶ τῶν συγχρόνων ποιητῶν, το-

(*) Ἐν ἀρχῇ εἶχεν ἀποφασισθῇ ὅπως προταχθῇ ἡ ἱστορία τοῦ Βυζαντινοῦ θεάτρου ὡς πρόλογος τῆς συλλογῆς τῶν Κρητικῶν τούτων δραμάτων, τὸ μέγεθος ὅμως τῆς πραγματείας ἐκείνης μᾶς ἠνάγκασε νὰ διαιρέσωμεν τὸ βιβλίον εἰς δύο μέρη.

(1) Ὡς γνωστόν, ὁ Γυράλδης διέτρεφε ζωηρὸν εὐγνωμοσύνης αἴσθημα πρὸς τὴν μητέρα τῆς νύμφης, τὴν Ρεναίαν φιλόμουσον θυγατέρα τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Λουδοβίκου ΙΒ, ἥτις γενναίως περιέθαλψε τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ πολυταράχου καὶ ὀδυνηροῦ αὐτοῦ βίου.

σοῦτον μέχρι τοῦδε ἐκτιμώμενοι διὰ τὴν κομψότητα τοῦ λατινικοῦ ὕφους καὶ πρὸ πάντων τὰς ἐμπεριεχομένας πολυτίμους εἰδήσεις περὶ τῶν τότε ποιητῶν τῆς Ἰταλίας, Γερμανίας, Ἱσπανίας καὶ Ἑλλάδος (1).

Ἐν τῇ συναναστροφῇ τοῦ Γυράλδου ἐνεκωμιάσθησαν ὑπὸ τοῦ Ἀντιμάχου καὶ τοῦ Πόρτου δύο καὶ μόνοι Ἕλληνες ποιηταὶ κωμῳδιῶν, ἐλεγείων καὶ εἰδυλλίων, ὁ Σπαρτιάτης Δημήτριος Μόσχος καὶ ὁ Κρὴς Ἰωάννης Κασιμάτης· οὗτοι δὲν ἦσαν βεβαίως οἱ μόνοι ἀντιπρόσωποι τῆς τότε ἑλληνικῆς ποιήσεως, ἀλλ' οἱ συνδιαλεχθέντες ἔλαβον ὑπ' ὄψει μόνους τοὺς ἐν Ἰταλίᾳ γνωστοὺς ποιητὰς καὶ πρὸ πάντων τοὺς δυναμένους ν' ἀπομιμηθῶσιν εὐδοκιμώτερον τὸν Ὅμηρον καὶ τὸν Σοφοκλῆ, οὔτε ἠδύνατο ἡ ζῶσα τῶν Ἑλλήνων ποίησις νὰ γίνῃ ἀντικείμενον τοιαύτης ἀκαδημαϊκῆς ὁμιλίας· διὸ καὶ ὅταν ὁ Φραγκῖσκος Πόρτος προσέθηκεν ὅτι « τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, καίτοι στενάζον ὑπὸ τὸν ἐπαχθέστερον τῶν δουλικῶν ζυγῶν, διατηρεῖ οὐδὲν ἧττον τὴν εὐφυΐαν καὶ τὰς ἀρετὰς ἐφ' αἷς διέλαμψαν οἱ ἀθάνατοι αὐτοῦ πρόγονοι », ὁ ἑστιάτωρ διέκοψεν αὐτὸν ἐπιλέγων ὅτι δὲν συνῆλθον ὅπως θρηνήσωσι τὴν τύχην τῆς Ἑλλάδος ἀλλ' ἵνα ἀπαγγείλωσιν εὐχαρίστους λόγους ἀναλόγους πρὸς τὸ χαρμόσυνον τῆς ἑορτῆς.

Ὁ Πόρτος, ὡς Κρὴς, βαθὺς ἑλληνιστὴς καὶ πρὸ πάντων πρακτικὸς παρατηρητὴς (2), βεβαίως ἐγίνωσκε καὶ κατ' ἀξίαν

---

(1) De Poetis suorum temporum (ἐν Gyraldi Opera omnia, Lug. Batav. 1696. τόμ. II).

(2) Τὸν Πόρτον ἐγκωμιάζει εἷς τῶν συγχρόνων Ἰταλῶν λογίων δι' ἐπιγράμματος ἀρχομένου ὡς ἑξῆς:

Franciscus celebri est et prosa et carmine Graius,
Itala cui tellus non habet ipsa parem.

(Vicentii Zini Brixiani carminum liber secundum, φύλ. 38. Ἐν τῷ

ἐξετίμα τὰ κομψὰ προϊόντα τῆς δημοτικῆς τῶν Κρητῶν μούσης· ἁπλῶς δ' ἐν τοιαύτῃ συζητήσει ἀνακηρύξας τὴν εὐφυΐαν καὶ καλαισθησίαν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἠννόει ὅτι ἡ ποίησις δὲν εἶναι τέχνη ἀποκτωμένη διὰ πολυχρονίου μελέτης καὶ ἐπιπόνου στιχοπλοκίας, ἀλλὰ φυσικὴ καὶ ἄπονος ἐκδήλωσις τῶν αἰσθημάτων πάσης ποιητικῆς καρδίας. Ἂν οὕτως ἠννόουν τὴν ποίησιν καὶ οἱ Βυζαντινοί, οὔτε τοσαῦται εὐφυΐαι θὰ ἐξηντλοῦντο βασανιζόμεναι εἰς ὀδυνηρὸν τοκετὸν ἀπειραρίθμων στιχουργικῶν ἐξαμβλωμάτων, οὔτε ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα θὰ διετέλει ἐν οἵᾳ νῦν φθισιᾷ ἀβεβαίῳ καταστάσει, οὔτε αὐτὴ ἡ ἱστορία τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ποιήσεως θὰ ἤρχιζεν ἀπὸ τοῦ Βηλαρᾶ καὶ τοῦ Σολωμοῦ (1).

αὐτῷ φύλλῳ εὕρηται καὶ ἐπίγραμμα εἰς Ἰωάννην τὸν Κρῆτα, πιθανῶς τὸν προμνημονευθέντα Κασιμάτην).

(1) Τὸν αὐτὸν κίνδυνον θὰ διέτρεχε καὶ αὐτὴ ἡ πατρὶς τοῦ Γυράλδου ἄνευ τῆς ἀδαμαντίνης θελήσεως τοῦ Δάντου, ὅστις περιφρονήσας τὰς κατὰ τῆς ζώσης γλώσσης προλήψεις τῶν συγχρόνων λογίων ἐγένετο ὁ ἀθάνατος πατὴρ τῆς ἰταλικῆς φιλολογίας. Γράψας ὁ Δάντης λατινιστὶ μὲν ἁπάσας τὰς σπουδαίας αὐτοῦ πραγματείας, ἰταλιστὶ δὲ μόνον τὴν Θείαν Κωμῳδίαν καί τι ἕτερον ποιητικὸν ἔργον (La vita Nuova) ἠθέλησεν ἵνα ὑποδείξῃ ὅτι ὁ μὲν πεζὸς λόγος δύναται νὰ συγκαταβῇ εἰς παραχωρήσεις καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν σχολαστικότητα, τὴν ποίησιν ὅμως καταστρέφουσι τὰ λεξικὰ τῶν νεκρῶν γλωσσῶν καὶ αἱ ἀπηρχαιωμέναι μετρικαί. Εἶναι μάλιστα ἀξιοσημείωτον ὅτι ὁ μέγας ποιητὴς περιφρονητικῶς ἀναφέρει τὴν τότε σχολαστικὴν τῶν Βυζαντινῶν γλῶσσαν, ὀνομάζων αὐτὴν Gramaticam καὶ ἐπισημειῶν ὅτι μόνον δι' ἐπιπόνου μελέτης ὀλίγοι καὶ αὐτῶν τῶν Βυζαντινῶν κατώρθουν νὰ τὴν μάθωσι « ad habitum vero hujus pauci perveniunt » Dante, de Vulgari eloquio, I, κεφ. 1. Καὶ τῷ ὄντι, ἐν ᾧ ὁ Δάντης ἔγραφε τὸ ἀθάνατον αὐτοῦ ἔπος, ὁ οὐχ ἧττον πολυμαθὴς καὶ εὐφάνταστος Μανουὴλ Φιλῆς ἐβασάνιζε τὸ ἀτυχὲς αὐτοῦ κρανίον εἰς ὀδυνηρὰν κατασκευὴν μυριάδων στίχων, τοσοῦτον στρυφνῶν ὥστε μετὰ πολλοῦ κόπου δύνανται νὰ ἐννοήσωσιν αὐτοὺς καὶ οἱ διασημότεροι τῶν νῦν ἑλληνιστῶν.

Οὕτω σκεπτόμενος ὁ Πόρτος ἠξίωσεν ἰδιαζούσης μνείας τοὺς Κρῆτας καὶ Κυπρίους ὡς ἀναπτύσσοντας τὰ φυσικὰ τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος προτερήματα μᾶλλον τῶν ἄλλων Ἑλλήνων, διὰ τὸν ἁπλούστατον λόγον ὅτι ὁ Ἑνετικὸς ζυγός, καθὸ χριστιανικός, ἦν φιλανθρωπότερος τοῦ Τουρκικοῦ ὑπὸ τὸν ὁποῖον ἐστέναζε καὶ ἐμαραίνετο ἡ ἄλλη Ἑλλάς· « ἂν ὁ ζυγὸς οὗτος ἔλειπεν, ἐκραύγασεν ὁ φιλόπατρις Ἕλλην, ἡ Εὐρώπη θὰ ἐφωτίζετο ἔτι ἐκ τῆς Ἑλλάδος, ἀντὶ νὰ φωτίζῃ αὐτήν (1) ».

Τὴν πνευματικὴν ὑπεροχὴν τῶν νησιωτῶν τούτων ἐπαινέσας ὁ Πόρτος οὐδεμίαν εἶπεν ὑπερβολήν, ἀφοῦ εἶναι πλέον ἀνεπίδεκτον πάσης συζητήσεως ὅτι εἰς τὴν Κρήτην καὶ τὴν Κύπρον ὁ νεώτερος ἑλληνισμὸς ὀφείλει τὰς πρώτας βάσεις τῆς ἐθνικῆς αὐτοῦ φιλολογίας.

Ἀποσχισθέντες τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους οἱ Κύπριοι ἐμόρφωσαν τὸ διαλεκτικὸν αὐτῶν ἰδίωμα εἰς βαθμὸν τοιοῦτον ὥστε ὀλίγαι τῶν νεωτέρων Εὐρωπαϊκῶν διαλέκτων δύνανται ν' ἁμιλληθῶσι πρὸς τὸν πλοῦτον καὶ τὴν ποικιλίαν τῆς Κυπριακῆς ποιήσεως καὶ πεζολογίας. Πλὴν τῆς μεγάλης σειρᾶς τῶν χρονογραφιῶν καὶ νομοθεσιῶν οἱ νησιῶται οὗτοι διετήρησαν διὰ τῆς στοματικῆς παραδόσεως τ' ἀρχαιότερα καὶ μᾶλλον συνεχῆ μνημεῖα τῆς κυρίως λεγομένης δημοτικῆς ἡμῶν ποιήσεως, ἐνῷ ἠκρωτηριασμένους τούτων στίχους διέσωσεν ἡ ἄλλη Ἑλλάς. Ζῶν ὁ Πετράρχης εἶδε τὰ ποιήματα αὐτοῦ μεταφρασθέντα ἐν τῷ Κυπριακῷ ἰδιώματι, τὸ δὲ περιέχον τὴν μετάφρασιν ταύτην χειρόγραφον διεσώθη ἐν Βενετίᾳ μετ' ἄλλων πρωτοτύπων ἐρωτικῶν ποιημάτων· πρὸ μικροῦ δὲ ὁ πολυμαθὴς φίλος κ. **Wagner** ἀνεκάλυψεν ἐν Λονδίνῳ ἑτέραν συλλογὴν τοιούτων ᾀσμάτων ψαλλομένων ἐν Ῥόδῳ πρὸ τῆς ἁλώσεως.

---

(1) Gyraldi opera, II, σελ. 554.

Οἱ Κρῆτες ἔχουσι μεγάλα καὶ ἐξαιρετικὰ δικαιώματα ἐπὶ τῆς ἐθνικῆς τῶν Ἑλλήνων εὐγνωμοσύνης· οὐδεμία τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν διεμαρτυρήθη κατὰ τοῦ ξένου μετὰ τοσαύτης πεισμονῆς οὐδ' ἔχυσεν ὑπὲρ τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας ἀφθονώτερον αἷμα ὅσον ἡ ἀληθῶς μεγαλομάρτυς αὕτη νῆσος (1)· ἐπὶ ἑξακόσια συνεχῆ ἔτη ἀληθὴς βίος τῶν Κρητῶν εἶναι αὐτὴ ἡ ἐπανάστασις, τὴν ὁποίαν ἀποκαλοῦσι διὰ τοῦ εὐφήμου ὀνόματος ὁ καλὸς καιρός (2)· ἐν ἴσῃ μοίρᾳ θεωρῶν Ἑνετοὺς καὶ Τούρκους ὁ Κρὴς ἐπολέμησε καὶ πολεμεῖ πρὸς τὸν κατακτητήν, ἀδιαφορῶν ἂν οὗτος φορῇ χριστιανικὸν σκοῦφον ἢ μουσουλμανικὸν σαρίκιον· ἐπὶ τῆς Ἑνετοκρατίας ἀπέβλεψεν εἰς τὸ Βυζάντιον, σήμερον δ' ἐνατενίζει εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἐν Κρήτῃ ἐπέζησαν ζωηρόταται αἱ βυζαντιναὶ παραδόσεις τῶν ὡραίων τεχνῶν, καὶ πρὸ πάντων ὁ φλογερὸς πρὸς τὰ γράμματα ἔρως, ἅπασα δὲ σχεδὸν ἡ μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος ἱστορία τῆς νεωτέρας ἡμῶν φιλολογίας συγκεφαλαιοῦται ἐν αὐτῇ τῇ πνευματικῇ τῶν Κρητῶν ἀναπτύξει. Διὰ τῆς Κρητικῆς ποιήσεως ἐτράφη καὶ ἐξακολουθεῖ ἔτι τρεφόμενος ὁ ἑλληνικὸς λαός, μέγα μέρος τῆς ποιητικῆς αὐτοῦ καλαισθησίας ὀφείλων εἰς τὴν Βοσκοπούλαν, τὴν Ἐρωφίλην καὶ τὸν Ἐρωτόκριτον, τῶν ὁποίων ὁλόκληροι στῖχοι ἐγένοντο καθαρὸν κτῆμα τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ποιήσεως (3). Εἰς τὴν Κρήτην τέ-

---

(1) Ὁ ἱστορικὸς Ἀντώνιος Καλιέργης χαρακτηρίζει οὕτω τὸν ἐπαναστατικὸν βίον τῶν συμπατριωτῶν του « Non credo che mai città, o provincia alcuna sia stata tanto dalle continue rebellione travagliata quando fù la città et l'isola di Candia dapoi che venne sotto l'impero de' Venetiani ». Commentarii delle cose fatte dentro e fuori del regno e isola di Candia, φύλ. 700 (ἐν χειρογράφῳ τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Ἁγίου Μάρκου).

(2) Pashley's Travels in Crete, II, σελ. 150 σημ.

(3) Ἐν τῇ τελετῇ τοῦ κλήδωνος αἱ παρθένοι τοῦ Αἰγαίου πελάγους

λος πάντων ὀφείλομεν τὰ πρῶτα μνημεῖα τοῦ νεωτέρου ἑλληνικοῦ θεάτρου.

Αἱ ἀρχαὶ τοῦ Κρητικοῦ θεάτρου ἀγνοοῦνται ἐπὶ τοῦ παρόντος, ἀφοῦ οὔτε τὰ ἐν Ἑνετίᾳ Κρητικὰ ἀρχεῖα ἐξηρευνήθησαν, οὔτε αὐτὸς ὁ ἀριθμὸς τῶν διασωθέντων δραμάτων γινώσκεται· ἓν τούτων ὑπόθεσιν ἔχον τὸν Μαρῖνον Φαλιέρον ἐγράφη ἐν τῇ ΙΔ΄ ἑκατονταετηρίδι, δηλαδὴ ὅταν ἡ Δυτικὴ Εὐρώπη ἠγνόει τὸ κυρίως λεγόμενον δρᾶμα. Ἡ ποίησις καὶ ἰδίᾳ τὸ θέατρον τῶν Κρητῶν ἀντιπροσωπεύονται ὑπὸ ἀρκετῶν μνημείων, τοιαῦτα ὅμως πλειότερα καὶ τελειότερα ἤθελον ὑπάρχει ἂν δυστυχῶς καὶ παρὰ τοῖς λογίοις τῶν νησιωτῶν τούτων δὲν ἐπεκράτει ἡ παλαιὰ βυζαντινὴ παράδοσις τῆς περιφρονήσεως τῆς ἐθνικῆς γλώσσης καὶ τῆς ἀπομιμήσεως τῆς παλαιᾶς μετρικῆς· διὰ τὸν λόγον τοῦτον βλέπομεν μέχρι τινὸς καλλιεργουμένην τὴν ἀληθῆ ποίησιν ὑπὸ μόνου τοῦ λαοῦ, μέχρις οὗ ἡ καλαισθησία τῶν Κρητῶν ἀποσείσασα τὸ βάρος τοῦ σχολαστικοῦ φορτίου ἀνεγνώρισεν ὡς μόνην ποιητικὴν γλῶσσαν τὴν τοῦ Χορτάκη καὶ τοῦ Κορνάρου.

Μέχρι ποίου βαθμοῦ καὶ ἰδίᾳ μέχρι τίνος ἐποχῆς ἡ δραματικὴ τῶν Κρητῶν ποίησις διετήρησε τὴν ἐθνικὴν αὐτῆς πρωτοτυπίαν θέλει γνωσθῇ ὅταν ἐπιμελῶς ἀναλυθῶσι καὶ μελετηθῶσι τὰ διασωθέντα ναυάγια τῆς ἐθνικῆς δραματουργίας· ἂν δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐπιτρέπωνται ψιλαὶ ὑποθέσεις, δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν ὅτι ἀπὸ τῆς ΙΣΤ΄ ἑκατονταετηρίδος

εἰς χοροὺς διῃρημέναι ἔψαλον ἐναλλὰξ δίστιχα ἐκ τῆς Ἐρωφίλης (Guys voyage littéraire dela Grèce 1783, τόμ. I, σελ. 222)· πολλὰ τοιαῦτα δίστιχα ἐκ τῆς Ἐρωφίλης καὶ τοῦ Ἐρωτοκρίτου εἰλημμένα ψάλλονται ὑπὸ τοῦ λαοῦ καθ' ὅλην τὴν ἐλευθέραν καὶ δούλην Ἑλλάδα, ὡς τοιαῦτα δὲ συλλεχθέντα συμπεριελήφθησαν εἰς πολλὰς συλλογὰς δημοτικῶν ᾀσμάτων.

τὸ Κρητικὸν δρᾶμα πολὺ ἐπηρεάσθη ὑπὸ τῆς γιγαντιαίοις βήμασιν ἀναπτυχθείσης τότε δραματικῆς τῶν Ἰταλῶν σκηνῆς, εἰς πλουτισμὸν τῆς ὁποίας συνετέλεσαν κατά τι καὶ αὐτοὶ οἱ Κρῆτες γράψαντες δράματα, τὰ ὁποῖα οὔτε εἰς τὴν ἡμετέραν φιλολογίαν ἀνήκουσιν, οὔτε ἐν αὐτῇ τῇ Ἰταλικῇ δραματουργίᾳ ἐπολιτογραφήθησαν (1).

Προτιθέμενοι νὰ ἐπανέλθωμεν ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου, ἐπὶ τοῦ παρόντος περιοριζόμεθα εἰς τὴν περιγραφὴν καὶ τὴν ἀνάλυσιν τῶν ἐν τῷ παρόντι τόμῳ περιλαμβανομένων δραμάτων.

---

(1) Δράματα γεγραμμένα ὑπὸ Κρητῶν ἐν τῷ ἰταλικῷ ἰδιώματι γινώσκω τὰ ἑξῆς. Fedra, tragedia di Francesco Bozza Candiotto, cavaliere. Venezia, appresso Gabriel Giolito de' Ferrari, 1578, εἰς 12ον φύλ. 64 — L'amorosa Fede, tragicomedia pastorale di Antonio Pandimo Candiotto. Venetia, apresso Giacomo Sarzina, 1620, εἰς 16ον σελ. XIV-196. — Clearco in Negroponte, drama per musica da rappresentarsi nel teatro Zane à San Moisè l'anno 1685; dedicato alla virtù e merito dell' illustrissimo Sig. Giorgio Cornaro nobile del regno di Creta e fisico rinomatissimo. Venetia, 1685, presso Franc. Nicolini, εἰς 12ον σελ. 69 (ἀνετυπώθη αὐτόθι τὸ 1686) — La Rosaura, drama per musica da rappresentarsi nel teatro di S. Angelo l'anno 1689. Venetia 1689, per il Nicolini, εἰς 12ον σελ. 70 — Brenno in Efeso drama per musica da rappresentarsi nel famoso teatro Vendramino di S. Salvatore l'anno 1690. Venetia 1690, per il Nicolini, εἰς 12ον σελ. 60. Ποιητὴς τῶν ἄνω τριῶν μελοδραμάτων εἶναι ὁ Ἀντώνιος Ἀρκολέος. Εἰς τοὺς δραματικοὺς τούτους πρέπει νὰ προστεθῶσι καὶ ὅσοι τῶν Κρητῶν μετέφρασαν εἰς τὸ ἰταλικὸν κλασικὰ δράματα, ὡς ὁ Ἰωάννης Ἰουστινιάνης μεταφράσας εἰς versi sdruccioli τὰς κωμῳδίας τοῦ Τερεντίου (Βενετίᾳ 1544) καὶ ὁ Ἀντώνιος Στρατηγὸς τὴν Ἑκάβην τοῦ Εὐριπίδου (ἐν Παταυΐῳ 1733). Κατὰ τὸν Cicogna (Inscr. Venez. III, 366-371) ὁ Ἰουστινιάνης ἔγραψε καὶ alcune comedie italiane consistenti in dodici mila versi sdruccioli· τοῦ πολυμαθοῦς τούτου Κρητὸς ἐτυπώθησαν ἐν Βασιλείᾳ (1554) ἠθοποιίαι τινὲς εἰς τὴν λατινικὴν γλῶσσαν.

Τὰ πρῶτα τρία τῶν Κρητικῶν τούτων δραμάτων ἀντεγράφησαν ἐκ κώδικος τῆς ἐν Βενετίᾳ Μαρκιανῆς βιβλιοθήκης (cl. XI, cod. XIX, 92) ἀνήκοντος εἰς τὸν φιλόμουσον πατρίκιον Βερνάρδον Νάνην (1).

Ὁ Νανιανὸς οὗτος κῶδιξ, τὸν ὁποῖον περιέγραψεν ὁ Μιγγαρέλης (2), ἀποτελεῖται ἐκ φύλλων ἐν συνόλῳ 442 ὀγδόου σχήματος καὶ περιέχει διάφορα παλαιῶν καὶ νεωτέρων συγγραφέων πονήματα ἀντιγεγραμμένα ὑπὸ διαφόρων χειρῶν τῆς ΙΖ' καὶ ΙΗ' ἑκατονταετηρίδος, ἓν καὶ μόνον ἐχουσῶν πρὸς ἀλλήλας κοινὸν γνώρισμα, τὴν ἄγνοιαν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης· ἰδοὺ δὲ καὶ κατάλογος τῶν ἐμπεριεχομένων.

Κατήχησις ἁπλοελληνικὴ κατ' ἐρωταπόκρισιν (φύλ. 9—12). Ἀνατροπὴ τῆς θρησκείας τῶν Ἑβραίων (12—79) (3). Τοῦ ἐν

---

(1) Πρὶν περιέλθῃ εἰς χεῖρας τοῦ Ἑνετοῦ συλλογέως τὸ χειρόγραφον ἀνῆκεν εἰς τὸν ἱερέα Πέτρον Κουτουφᾶν, πιθανῶς Κεφαλλῆνα, ὅστις μετερχόμενος καὶ τὸν γραμματοδιδάσκαλον ἐσημείωσεν ἐπὶ διαφόρων ἀγράφων φύλλων τὸ ὄνομά του ὡς καὶ ἄλλα εἰς αὐτὸν καὶ τὸ βιβλίον ἀφορῶντα ἀσήμαντα σημειώματα· οὕτως ἐν τῷ δευτέρῳ προσώπῳ τοῦ φύλλου 102 ἀναγινώσκονται αἱ ἑξῆς ὑπογραφαὶ καὶ σημειώσεις ἀπειροκάλως γεγραμμέναι δι' ἐρυθρᾶς μελάνης «Ἐτοῦτο τὸ βιβλίον ὑπάρχει ἐμοῦ Πέτρου ἱερέως τοῦ Κουτουφᾶ, 1725 μηνὶ μαΐου 18. Πέτρος ἱερεὺς ὁ Κουτουφᾶς ἔγραψα τὸ παρὸν γράμμα διὰ χειρός μου. Τὰ ἐν χερὶ λαλοῦσι διὰ λόγου του, ὁ ἄνωθεν. Ἀναστάσιος Κουτουφᾶς ἤμουν παρὼν καὶ ὑπέγραψα εἰς τὸ αὐτὸ βιβλίον, καὶ ὁπλιγάρομαι νὰ τὸ δώσω ὀπίσω ὅλον τὸν ἀπρίλιον μῆνα, 1713 ἰουνίου 15. Ἀναστάσιος Μιχαλίτζης. Μαντζαβῖνος. Μανόλης Σκυλίτζης? Θεοδωρῆς Κουτουφᾶς. Παῦλος Κουτουφᾶς. Παῦλος Μιχαλίτζης».

(2) Codices Naniani, σελ. 176-177.

(3) Συνεγράφη περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ΙΖ' ἑκατονταετηρίδος, ὡς δηλοῦται ἐκ τῶν φύλλων 60 καὶ 65· «τώρα ἂς εἰποῦν οἱ Ἑβραῖοι ἀπὸ χιλίους ἑξακοσίους χρόνους καὶ ἐδῶ ὁποῦ πλέον θυσίαν δὲν ἔχουν—Καὶ εἶναι περασμένοι αχ' χρόνοι καὶ δὲν ἔχουν καμμίαν ἐλπίδα».

ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως τοῦ Χρυσοστόμου περὶ νηστείας λόγος ε' καὶ ζ'. περὶ μετανοίας λόγος γ'. περὶ σωτηρίας ψυχῆς, δ'. περὶ νηστείας λόγος α'. Εἰς τὸν ριη' ψαλμόν, ἤτοι τὸν ἄμωμον (82—102). Ἀνωνύμου Ἑρμηνεία εἰς χειροτονίαν ἀρχιερέως (105—108). Ἀποσημειώσεις εἰς τὰ τῆς λογικῆς πραγματείας (110). Καταβασίαι ψαλλόμεναι ἐν ὅλῳ τῷ χρόνῳ (111).

Ὁ Ζήνων (ἄνευ ἐπιγραφῆς) φύλ. 115—145. Ὁ Γύπαρις (147—176). Θρῆνος φαλίδου πτωχοῦ (178—179). Ὁ Στάθης (ἄνευ ἐπιγραφῆς) 180—207. Th'sia tu Avraam (τὸ γνωστὸν θρησκευτικὸν δρᾶμα γεγραμμένον δι' ἰταλικῶν χαρακτήρων) 210—231. Apocalipsis tis iperagias Theotocu dhia tes colasses ton amartolon (234—241). Palea chie Nea Diathiki, piima omorfotato chie poli ofelimon is tus Christianus, camomeni is modo dialogo opu cani o Charos me ton Anthropo (244—333). Κωμῳδία ἀνεπίγραφος, ποιηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Κρητὸς Μάρκου Ἀντωνίου Φωσκόλου (αὐτόγραφος) 342—434. Ἐν φύλλῳ 421 παρεντίθεται πρόλογος ἑτέρας ἀγνώστου τραγῳδίας.

Τούτων τὰ μὲν μέχρι τοῦ φύλλου 111 περιεχόμενα ἐκκλησιαστικὰ καὶ ἄλλα πονήματα, ὡς γνωστὰ καὶ κάκιστα ἀντιγεγραμμένα, οὐδὲν ἔχουσι τὸ διαφέρον· τὰ ἀπ' ἐντεῦθεν ὅμως μέχρι τέλους δράματα καὶ ἄλλα Κρητικὰ ποιήματα εἶναι πολλοῦ λόγου ἄξια. Ἐξ αὐτῆς μάλιστα τῆς διαιρέσεως αὐτῶν δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ κῶδιξ δὲν εἶχεν οὕτως ἐξ ἀρχῆς, ἀλλὰ συναπετελέσθη βραδύτερον διὰ τῆς συγχωνεύσεως πολλῶν καὶ διαφόρων χειρογράφων, ἀφοῦ καὶ αὐτὸ τὸ δεύτερον μέρος ἀντεγράφη ὑπὸ δύο διαφόρων χειρῶν· ἐκ τῶν τελευταίων τούτων Κρητῶν ἀντιγραφέων ὁ μὲν εἷς προτιμᾷ τὴν ἀπὸ τῆς Φραγκοκρατίας εἰσαχθεῖσαν κακόζηλον συνήθειαν τοῦ γράφειν τὰς ἑλληνικὰς λέξεις διὰ λατινικῶν χαρακτήρων, ὁ δὲ

δεύτερος, ὁπωσοῦν εἰδήμων τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, καλῶς ἀντέγραψε τὰ νῦν ἐκδιδόμενα τρία δράματα, διαιρέσας ἐπιμελῶς τοὺς στίχους καὶ ἀπαριθμήσας μάλιστα τούτους καθ' ἑκατοντάδας, ἀρεταὶ σχεδὸν ἄγνωστοι εἰς τοὺς ὁμοτέχνους αὐτοῦ ἀντιγράφοντας ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὴν ποίησιν ἐν πεζολογικῇ συνεχείᾳ· ἓν δὲ καὶ μόνον ἐλάττωμα δύναται νὰ προσαφθῇ εἰς τὸν ἀντιγραφέα τοῦτον, ὅτι εἶναι ἐχθρὸς ἄσπονδος τῶν τόνων καὶ τῶν πνευμάτων, διὸ καὶ σπανιώτατα σημειοῖ ἐπὶ τῶν λέξεων τὰ διακριτικὰ ταῦτα τῆς ἑλληνικῆς ὀρθογραφίας σημεῖα.

Ἀγνοεῖται τὸ ὄνομα τοῦ δραματουργήσαντος τὸ τραγικὸν τέλος τοῦ αὐτοκράτορος Ζήνωνος, μόνον δ' ἐκ τοῦ προλόγου (στ. 35—80) δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν ὅτι ἡ τραγῳδία αὕτη ἐγράφη καὶ πιθανῶς ἐδιδάχθη ἐν Κρήτῃ, διαρκούσης τῆς μακρᾶς καὶ μυριονέκρου πολιορκίας τῶν Τούρκων, ἤτοι ὀλίγον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ κατ' αὐτὴν ἡρωϊκῶς πεσόντος στρατηγοῦ Κατερίνου Κορνάρου (1 Μαΐου 1669). Οἱ διὰ τοῦ στόματος τοῦ Ἄρεως ἐπιδαψιλευόμενοι ἔπαινοι εἰς τὴν μνήμην τοῦ Ἑνετοῦ ἥρωος οὔτε δουλικῆς κολακείας διαδήλωσις, οὔτε ὑπερβολικὴ τῆς ἀνδρείας ἐκτίμησις εἶναι, ἀλλὰ μᾶλλον ἀληθὴς φόρος εἰλικρινοῦς εὐγνωμοσύνης καὶ ἀγάπης τῶν συμπολιτῶν τοῦ ποιητοῦ πρὸς τὴν σκιὰν τοῦ φιλοτίμου προμάχου τῆς Κρητικῆς ἐλευθερίας. Ὁ ἐν ὡραίῳ ποιήματι ἐξιστορήσας τὰς θλιβερὰς περιπετείας τοῦ μακροῦ ἐκείνου πολέμου, Κρὴς Μαρῖνος ὁ Ζάνης, περιπαθῶς θρηνεῖ ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ Κορνάρου, καὶ παριστᾷ αὐτὴν τὴν Κρήτην ὀδυρομένην ἐπὶ τῇ μεγάλῃ συμφορᾷ καὶ ἀποτείνουσαν εἰς τὴν σκιὰν τοῦ νεκροῦ τοὺς στίχους τούτους:

Ὦ, πῶς τὸ γροίκα ἡ καρδιὰ κ' ἔτρεμε τὸ κορμί μου
πῶς θενὰ λάβγης θάνατον ἐτότες, Κατερῆ μου!

μὰ 'γὼ φιλῶ τὸ ῥοῦχό σου, τὸ αἷμά σου θὰ χώσω
νὰ τὸ κρατῶ σὲ καύχησιν εἰς ὅποια χέρια δώσω (1).

Ὁ ἀναγινώσκων τὸν πρόλογον τοῦτον δύναται νὰ νομίσῃ ὅτι ἐν τῷ ποιητῇ τοῦ Ζήνωνος ἀνεῦρεν ἐφάμιλλόν τινα πρὸς τὸν Χορτάκην καὶ τὸν Κορνάρον, ἂν δ' ἐξ ὄνυχος κρίνῃ καὶ τὸν λέοντα πιθανὸν νὰ φαντασθῇ ὅτι ἔχει πρὸ ὀφθαλμῶν γνήσιόν τι προϊὸν τῆς μεσαιωνικῆς ἡμῶν δραματουργίας, ἀφοῦ μάλιστα καὶ αὐτὴ ἡ τοῦ δράματος ὑπόθεσις ἐλήφθη ἐκ τῆς Βυζαντινῆς ἱστορίας, τὴν ὁποίαν τοσοῦτον ἐνωρὶς ἐλησμόνησαν οἱ ὑπὸ τὸν Τουρκικὸν καὶ Ἐνετικὸν ζυγὸν στενάζοντες Ἕλληνες· ἀλλ' ἡ εἰκασία αὕτη μεταβάλλεται εἰς ἀληθὲς πρόβλημα διὰ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ κυρίου δράματος· ἐν τούτῳ ἡ ῥέουσα τοῦ προλόγου γλῶσσα ἐξαφανίζεται, τὴν δὲ ποιητικὴν φαντασίαν διαδέχεται ψυχρὰ πεζολογία· καὶ τῷ ὄντι ἁπλῆ τοῦ Ζήνωνος ἀνάγνωσις ἀρκεῖ νὰ βεβαιώσῃ ἕκαστον ὅτι οἱ στῖχοι δὲν παρήχθησαν φυσικῶς ἐκ ποιητικῆς κεφαλῆς, ἀλλ' ἐπωδύνως ἐτέχθησαν, τινὲς δὲ μάλιστα τούτων καὶ παρεγεμίσθησαν διὰ τῶν ἀνοήτων ἐκείνων μορίων, τὰ ὁποῖα προδίδουσι τὴν ποιητικὴν στείρωσιν. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἐγείρεται ἡ ὑπόνοια μὴ ἄλλος ποιητὴς ἔγραψε τὸν πρόλογον, ἕτερος δὲ συνέθεσεν αὐτὸ τὸ δρᾶμα. Ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ, ὁλόκληρος ἡ ἐν λόγῳ τραγῳδία οὐδὲν ἕτερον εἶναι ἢ ψυχρὰ ἀπομίμησις τῆς ἐν ἔτει 1648 ἐκδοθείσης ὁμωνύμου λατινικῆς (2) τοῦ Ἄγγλου Ἰησουΐ-

(1) Διήγησις διὰ στίχων περὶ τοῦ πολέμου τῆς Κρήτης, σελ. 373-375.

(2) Zeno, tragoedia Josephi Simonis Angli e societate Jesu. Romae typis Haeredum Francisci Corbelletti 1648· εἰς 8ον μικρόν, σελ. 104.

του Ἰωσὴφ Σίμωνος (1)· ἐπειδὴ δὲ τὸ λατινικὸν δρᾶμα εἰς οὐδεμίαν τῶν νεωτέρων γλωσσῶν μετεφράσθη, ὡς τοὐλάχιστον ἐγὼ γινώσκω, δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν ὅτι ὁ ἕλλην παραφραστὴς ἦν τις τῶν τότε Ἑνετοκρήτων λογίων, ἀφοῦ ἐγίνωσκε τὸ λατινικὸν ἰδίωμα καὶ τὴν ἑλληνικὴν μυθολογίαν, χωλαίνων ὅμως περὶ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἀφοῦ γράφει ἐπὶ τὸ ἰταλικώτερον Ἀλέτω, Μεγαίρα καὶ τὰ τοιαῦτα.

Ὁ παραβάλλων τὸν Κρητικὸν Ζήνωνα πρὸς τὸν τοῦ Σίμωνος εὐκόλως ἀναγνωρίζει ὅτι ὁ πρῶτος εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐλευθέρα ἀπομίμησις, ἀλλ᾽ οὐχὶ καὶ δουλικὴ μετάφρασις τοῦ δευτέρου· καὶ ἐνίοτε μὲν παρατηρεῖται καὶ τὸ τελευταῖον τοῦτο, συνήθως ὅμως ὁ μιμητὴς διαφυλάττει ἀνεξαρτησίαν τινὰ ἐν τῇ ἐξελληνίσει τοῦ λατινικοῦ δράματος. Οὕτω λόγου χάριν ἡ περὶ τὸ τέλος τοῦ προλόγου ἐμφάνισις τοῦ Διονύσου ἐλήφθη ὡς ἁπλῆ εἰκὼν ἐκ τῆς μετὰ τὴν ὀγδόην σκηνὴν τῆς τελευταίας πράξεως παρεντιθεμένης Scena muta (2), διότι ὁ μὲν Βάκχος τοῦ Σίμωνος εἶναι ἐντελῶς βωβὸν πρόσωπον, ὁ δὲ τῆς Κρητικῆς τραγῳδίας Διόνυσος ἀποτελεῖ ἓν τῶν κυριωτέρων προσώπων τοῦ διαλόγου. Ἐνίοτε ὅμως ἔχομεν καὶ πιστὴν τοῦ λατινικοῦ κειμένου μετάφρασιν, ὡς δηλοῦται ἐκ τῶν ἑξῆς δύο κατ᾽ ἀντιπαράθεσιν ὑποδειγμάτων:

---

(1) Ὁ Ἰωσὴφ Simonis ἢ Simeons γεννηθεὶς ἐν Hants, ἀπεβίωσεν ἐν Λονδίνῳ τὸ 1671. Πλὴν τοῦ Ζήνωνος ἔγραψε καὶ τέσσαρας ἄλλας ἱστορικὰς τραγῳδίας, ἐξ ὧν μία (Λέων ὁ Ἀρμένιος) ἔχει ἐπίσης βυζαντινὴν ὑπόθεσιν· βλέπε Backer, Bibliothèque des ècrivains dela compagnie de Jesus, Liège 1853, Ière série, σελ. 749.

(2) Ὁ παρὰ Σίμωνι ἁπλῶς ἐμφανιζόμενος Βάκχος περιγράφεται οὕτω: Bacchus curru sublimis invehitur trahentibus quatuor regibus, quæ olim stravit Ebrietas.

Aurumque terra trahitur, effulget tamen,
et scabra gemmam concha pretiosam tegit.
Ἀπὸ τὴν γῆν βγαίν' ὁ χρυσός, μὰ ἔχει μεγάλη χάρι,
κ' ἡ πεταλίδα ἡ ἄσκημη κάνει μαργαριτάρι.
Audi coactum placidus eloquium precor.
Γροίκησε ταπεινὰ λοιπό, κ'αὶ μένα μὴ μανίσῃς.

Τὸ κείμενον τῆς λατινικῆς τραγῳδίας ἄρχεται ἀπὸ τῆς ἐν τέλει τοῦ Προλόγου παρεντιθεμένης σημειώσεως « τότες σονάρουσι κλπ. », ἤτοι ἀπὸ τῆς σκηνῆς τῆς ἐπικειμένης στέψεως τοῦ Λογγίνου καὶ τῆς ἐκ τοῦ ᾅδου ἐμφανίσεως τῆς σκιᾶς τοῦ Βασιλίσκου (1). Ἐπειδὴ δὲ τὸ δρᾶμα τοῦ Σίμωνος εἶναι σπανιώτατον, παρατίθημι τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ, ἥτις συγκρινομένη πρὸς τὸ ἑλληνικὸν κείμενον δίδει σαφῆ ἰδέαν περὶ τῆς ἐν τῇ ἀπομιμήσει μεθόδου τοῦ Κρητὸς ποιητοῦ.

Umbra Basilisci tyranni, quem bello captum Zeno interfecerat.

Compesce murmur aeris infausti tuba,
silete cantus. Aufer hinc regni notas;
male auspicati specimen imperii procul
eripe juventus. Ite (2) sanguineae domus
monumenta, tristi sortis augurium meae.

---

(1) Τὸ λατινικὸν κείμενον ἔχει: Clangentibus tubis, tympanis sonantibus, instruitur apparatus ad Longinum coronandum. Efferuntur ad Ephebis in scenam, hinc et hinc duae mensae serico stratae, et super mensas corona, sceptrum, trabea, liber, gladius, coeteraque imperii insignia.

(2) Evertit mensas, dejicit ornamenta.

Devota Furiis decora, queis mervi Stygem.
Non hanc, sepultae Noctis excessi Chao,
visurus aulam; regna bene novi mea,
Erebi theatrum. Ducibus Eois novum est,
ad sceptra, festo pacis ascensu, gradi.
Per fanda, per nefanda, per scelerum strucem,
per fraudis artes, perque perjura dolos
mentis, per odia, per novercales plagas,
per bella, flammas, vulnera, cruorem, neces,
iter est ad altum Gentis Eoae thronum,
haec me superbas duxit ad sedes via;
hac et volutus, mergor in Stygem ultimam
sic, sic feratur, quisqis imperii decus
anhelus ardet: calle non sueto ruis,
Longine. Nondum claustra nocturni Jovis
Megaera rupit, agmen Eumenidum trahens.
Non alta furias sensit ultrices domus,
non flammam et iras, non ineluctabilem
Fati procellam. Stagnet insontum prius
cruore tellus; aggerat coedes furor;
spargantur astra sanguine; umbrarum gemat
sub onere vasto cymba Tartarei senis;
tunc auspicare sceptra; tunc ostrum rape.
Age tuba; versis omen auspiciis cane;
Fatale stringe murmur (1). Audimur; sonat,
jam scena noctem denset, ac furvus locum
obvelet horror (2). Stent sepulchrali situ
vacua sub astris busta, ferales tori.

---

(1) Lugubre sonat tuba.
(2) Conversa scena, omnia nigrescunt.

Oculis (1) triumphum grator, hic Aulae color,
hic esse regno faustus ineunti solet
ornatus: haec auguria. Jam celera gradum,
Ades (2) Megaerae pignus, Acherontis nepos,
cruente Zeno. Cerne inexpletae domos
mortis: per aedes funera insontes eant;
sparsus cruorem societ innocuum cruor;
hunc funis, illum sica, medicatus necet,
alium Lyaeus Testor Umbrarum chaos,
haud ante Phoebus promet et condet diem,
quam paria paribus funera aequalis toris.
I nunc, et ore fata mentito exige.

Ὁ γινώσκων τὴν Βυζαντινὴν ἱστορίαν παρατηρεῖ ὅτι ὁ Ἄγγλος δραματικὸς ἐφρόντισε νὰ ἐξεικονίσῃ ὁπωσοῦν πιστῶς τὴν ὠμότητα τοῦ Ζήνωνος, τὴν κακοήθειαν τοῦ Λογγίνου, τὴν πονηρίαν τοῦ Ἀναστασίου, τὴν δολιότητα τῶν αὐλικῶν καὶ τὴν ἀπιστίαν τῶν ἀργυρωνήτων στρατηγῶν, οἱ δὲ χαρακτῆρες οὗτοι ἐλήφθησαν ἐξ αὐτῆς τῆς ἱστορίας τὴν ὁποίαν ὁ Σιμεώνης καλῶς ἐμελέτησε καὶ κατενόησε, μὴ μιμηθεὶς τοὺς συγχρόνους δραματικοὺς οἵτινες ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἰδιοτρόπως παραχαράττουσι τὴν ἀλήθειαν. Οὕτως ὀλίγα μετὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ Ζήνωνος ἔτη, τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν ἐκλέξας ὁ ἰταλὸς Marchi ἔγραψε μελόδραμα (3), ἐν ᾧ ὁ φοβερὸς Ἴσαυρος παρί-

(1) Visuntur hic eorum sepulchra qui in praesenti tragoedia interficiuntur, adjectis eorum insignibus et mortis instrumentis.

(2) Prodit Zeno furtivo passu.

(3) Zenone imperatore d'Oriente. Drama per musica da rappresentarsi nel teatro di San Cassiano l'anno 1696. in Venetia 1696, per il Nicolini.

σταται ὡς τρυφερὸς Φράγκος ἱππότης, ἔχων σύζυγον οὐχὶ τὴν περιώνυμον Ἀριάδνην, ἀλλά τινα Belisante, ἐξ ἧς μάλιστα καὶ τέκνα ἐγέννησε, τὴν Floralba καὶ τὸν Φερμόνδον πρίγκηπα τῶν Ἀθηνῶν! Εἰς τὴν σχολὴν τῶν ἰδιοτρόπων τούτων τῆς ἱστορίας παραχαρακτῶν ἀνήκων καὶ ὁ τοῦ Ζήνωνος παραφραστὴς μετέβαλε τὸν πατρίκιον Πελάγιον εἰς τὸν ἀνύπαρκτον πατριάρχην Πελάγιον, μὲ σκοπὸν βεβαίως δραματικωτέρας συγκινήσεως, πιθανῶς ὅμως καὶ ἁπλῶς ἐκλαβὼν τὸ λατινικὸν patricius, ὡς πατριάρχης.

Ἡ μετὰ τὸν Ζήνωνα δημοσιευομένη κωμῳδία « ὁ Στάθης » ἐποιήθη πιθανῶς ὑπό τινος Φόλα, ὡς δηλοῦται ἐκ τοῦ ἐν τῷ ἐπιλόγῳ μονολογοῦντος κωμικοῦ προσώπου τοῦ φέροντος τὸ ὄνομα τοῦτο, ὅπερ καὶ Φαφόλας γράφεται· ἐκ σημειώματος μάλιστα ἐπὶ τοῦ ἀγράφου προσώπου τοῦ τελευταίου τῆς κωμῳδίας φύλλου δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν ὅτι ὁ Φόλας ἢ Φαφόλας οὗτος εἶναι θεατρικὴ μετονομασία ἠθοποιοῦ τινος Μενότου καλουμένου (1).

Ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ τὸ πρᾶγμα, ἡ κωμῳδία ἐγράφη καὶ ἐδιδάχθη ἐν Κρήτῃ ἐπὶ τῆς μακρᾶς τῶν Ὀθωμανῶν πολιορκίας, ὡς κρίνομεν ἐκ τοῦ μετὰ τὴν πρώτην πρᾶξιν ἐμβαλλομένου ἀσχέτου πρὸς τὸ κύριον δρᾶμα ἐπεισοδίου (intermedio) τοῦ ἔχοντος ὑπόθεσιν τὴν ὑπὸ τῶν πολιορκητῶν αἰχμαλωσίαν ὡραίας χριστιανῆς καὶ τὴν ὑπὸ Κρητῶν ὁπλιτῶν ἐλευθέρωσιν αὐτῆς.

---

(1) « Φόλας μοναχός. Φαφόλας καὶ Menotes. Menotes filius s. r Menote Σπύρου ».

Ὁ Φόλας κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἀπετέλει μέρος θιάσου ἠθοποιῶν περιερχομένων τὰς πόλεις καὶ διδασκόντων κωμικὰ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δράματα, τῶν ὁποίων κύριος σκοπὸς ἦν ἡ ἁπλῆ διασκέδασις θεατῶν ἀδυνατούντων νὰ ἐκτιμήσωσι κατ' ἀξίαν τὴν τεχνικὴν λεπτότητα τῶν ἠθοποιῶν καὶ τὴν πρωτοτυπίαν τῆς δραματικῆς πλοκῆς. Οὕτως, ἐν ᾧ ὁ καλὸς Φόλας τελευτῶν διαβεβαιοῖ τοὺς ἀκροατὰς ὅτι τοῖς εἶπε λόγια δικά του καὶ ὄχι ξένα, ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει δικαιοῦται νὰ ἐπευφημηθῇ χειροκροτούμενος, ἁπλῆ τοῦ Στάθη μελέτη ἀρκεῖ ν' ἀποδείξῃ ὅτι καὶ ὁ ἐγωϊστὴς οὗτος κατήγορος τῆς λογοκλοπίας τῶν συναδέλφων δὲν ἦν ἀπηλλαγμένος τοῦ ἐπιπολάζοντος τότε παραπτώματος, τοῦ σφετερισμοῦ τῶν ἀλλοτρίων· καὶ ὁλόκληρος μὲν ὁ πρόλογος κατὰ λέξιν ἀντεγράφη ἐκ τοῦ Γύπαρι (πρᾶξις Ε, σκηνὴ Ι), ὁ δ' ἐπίλογος ἀπεμιμήθη ἐκ τῆς Cigana, κωμῳδίας τοῦ Ζαγκάρλη (1). Πρὸς τὴν τελευταίαν Ἑνετογραικικὴν κωμῳδίαν ὡς καὶ τὴν τοῦ Κάλμου (il Travaglia) παρουσιάζει καὶ ἄλλας ὁμοιότητας ὁ Στάθης, πιθανῶς μὲν τυχαίας, ὑπόπτους ὅμως διὰ τὴν ἐπὶ τοῦ τότε Κρητικοῦ θεάτρου ἐπιρροὴν τοῦ Ἑνετικοῦ. Ὁ Φόλας ἐπὶ λέξει οὐδένα τῶν Ἑνετῶν κωμικῶν ἀντιγράφει, ἀπομιμεῖται ὅμως τούτους ἀπαραλλάκτως ὡς καὶ οὗτοι ἀπεμιμήθησαν τοὺς ἄλλους.

Βάσις τῆς τότε ἰταλικῆς κωμῳδίας ἦν ὁ Calandra τοῦ καρδιναλίου τῆς Βιβιένας, ὡς δὲ προεσημειώθη, τὸ δρᾶμα τοῦτο

(1) Ἐν τῇ κωμῳδίᾳ ταύτῃ καὶ ὁ Spingarda ἀντιστοιχῶν πρὸς τὸν Φόλαν λέγει πρὸς τοὺς ἀκροατὰς « lo sono certo, spettatori,che la favola nostra vi sarà piaciuta per le tante e cosi varie trame ch'in essa vedute havete (cosa à noi gratissima veramente) per haver li animi nostri inclinati à farvi piacere... Onde noi per premio di ciò, aspettiamo da voi il solito plauso ». La Cigana comedia di Gigio Arthemio Giancarli. Vinegia 1564.

θεωρούμενον ὡς τὸ πρῶτον δημοσίᾳ ἐν Ἰταλίᾳ διδαχθὲν ἐξιστορεῖ τὰς κωμικὰς περιπετείας τῶν δύο Μεθωναίων ἀδελφῶν· τὸ θέμα ληφθέν, ὡς λέγεται, ἐκ τοῦ Πλαύτου (Menechmii) κατέστη τοσοῦτον δημοτικὸν ἐν τῇ ΙΣΤ' ἑκατονταετηρίδι ὥστε ἐν τῇ ἀπομιμήσει αὐτοῦ ἐγύμνασαν τὴν κωμικὴν αὐτῶν εὐφυΐαν οἱ πλεῖστοι τῶν τότε δραματικῶν. Πρῶτος τοῦ Καλάνδρα μιμητὴς ὁμολογεῖται αὐτὸς ὁ πρῶτος δημοσίᾳ διδάξας τὴν πρώτην Ἑνετικὴν κωμῳδίαν Λουΐζης ὁ Πασχαλῖγγος (1).

Ὁ Fedele περὶ τὴν αὐτὴν περιστρεφόμενος ὑπόθεσιν ἐγράφη ὁμοίως ἐν τῷ πεζῷ λόγῳ, ἡ δραματικὴ ὅμως πλοκὴ καὶ ἡ φυσικότης τῶν ἐν αὐτῷ σκηνῶν τοσοῦτον ἐπεσκίασαν τὸ πρωτότυπον, ὥστε, ἂν τὸ ἔργον τοῦ καρδιναλίου κωμικοῦ δὲν ἐπεκαλεῖτο ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὸ σεβάσμιον τῶν πρωτείων δικαίωμα, ἡ κωμῳδία τοῦ Ἑνετοῦ πατρικίου θὰ κατεῖχεν ἔξοχον θέσιν ἐν τῇ ἰταλικῇ δραματουργίᾳ.

Τὴν αὐτὴν μετὰ τὸν Πασχαλῖγγον ὑπόθεσιν ἀνέπτυξαν καὶ οἱ προμνημονευθέντες Ἑνετοὶ κωμικοὶ Ζαγκάρλης καὶ Κάλμος ἐν τῇ Cigana καὶ τῷ Travaglia, εἰς τὰ ἴχνη δὲ τούτων ἐβάδισε καὶ ὁ Φόλας, ἔχων ὅμως ὑπογραμμὸν τὸν Φεδέλην. Ἐν τῷ ἑνετικῷ δράματι ὁ pedante Onofrio θέλων νὰ ἐπιδείξῃ πολυμάθειαν ἀναμιγνύει ἐν τῇ ἰταλικῇ ὁμιλίᾳ λατινικὰς φράσεις, ὁ bravo Frangipiera, ὅσῳ φλύαρος τοσούτῳ καὶ ἄνανδρος, προσπαθεῖ νὰ καταπλήξῃ τὸν Νάρκισσον, ὑπηρέτην τοῦ Φεδέλη, διὰ τῆς διηγήσεως γελοίων καὶ ἀνυπάρκτων ἀνδραγαθιῶν, ἐν ᾧ δὲ εἶναι κατάφορτος ἐξ ὅπλων ζητεῖ καὶ ἄλλα, καὶ ἀγαπῶν τὴν Βικτωρίαν ἐπικαλεῖται τὴν μεσιτείαν τῆς ὑπηρετρίας αὐτῆς Βεατρίκης. Αἱ σκηναὶ αὗται ἀπαντῶ-

(1) Il Fedele, comedia del clarissimo M. Luigi Pasqualigo. Venezia 1576.

σιν ἀπαράλλακτοι καὶ ἐν τῇ Κρητικῇ κωμῳδίᾳ, ὁ Φόλας ὅμως προσεκτικῶς ἀπέφυγε νὰ θέσῃ εἰς τὸ στόμα τῶν διακωμῳδουμένων τὰς αὐτὰς φράσεις τοῦ ἑνετοῦ συναδέλφου, διὸ καὶ δικαίως καυχᾶται ὅτι εἶπε λόγια δικά του καὶ ὄχι ξένα.

Αἱ ὁμοιότητες αὗται, ὅσῳ στεναὶ καὶ ἂν ὑποτεθῶσι, δὲν δύνανται νὰ ἐκμηδενίσωσι τὴν σχετικὴν ἀξίαν τοῦ Στάθη, διότι καὶ ἡ πλοκὴ αὐτοῦ εἶναι ἐπιτυχὴς καὶ τὰ κωμικὰ πρόσωπα δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς γνήσιαι εἰκόνες τῶν παρεκτροπῶν τοῦ τότε Κρητικοῦ βίου.

Ὁ ὑπὸ τοῦ Φόλα διακωμῳδούμενος Κρητικὸς Μπράβος ἔχει βεβαίως σχέσιν πρὸς τὸν ὁμώνυμον Ἑνετικόν, ἀφοῦ ἐντεῦθεν μετεφυτεύθη καὶ εἰς τὴν ἑλληνικὴν γῆν τὸ παράσιτον τοῦτο φυτόν, πιθανώτερον ὅμως ὅτι ἐν τούτῳ σατυρίζεται ἡ περὶ τὸ ὁπλοφορεῖν ματαιότης τῶν Κρητῶν, τοὺς ὁποίους διὰ τοῦτο ἔσκωπτον καὶ οἱ οὐχ ἧττον φίλοι τῶν ὁπλοφορικῶν ἐπιδείξεων Ἑνετοί· οὕτως ἐν πικρᾷ ἑνετικῇ σατύρᾳ ὁ Κρὴς περιγράφεται ὡπλισμένος πάντοτε ἀπὸ κεφαλῆς μέχρι ποδῶν, καὶ ὅμως παραπονούμενος ὡς ὁ Μπράβος τοῦ Φόλα ὅτι δὲν ἔχει πλήρη τὸν ὁπλισμόν του.

Va tutto armato, e le arme sono di tal sorte
che al primo signo vi daran la morte;
in prima una camiscia vuol portare
di finissima maglia gazarina,
dippoi per non haver à sospettare,
di un stil si veste e una corrazza fina,
gambier a mezza coscia vuol portare,
guanto da presa, una celata fina,
arco, spada, pugnal, targa e stilletto;

ci vuol haver per esser più sicuro
quattro pistole, e sette in compagnia (1).

Τὴν σχολαστικότητα καὶ αἰσχρότητα τοῦ Κρητικοῦ Δασκάλου ἢ Πεδάντη ὡς ἐλέγετο ἐπὶ τὸ ἰταλικώτερον, ὡς καὶ τὴν ἀγυρτίαν τοῦ ψευδοϊατροῦ ἢ Δοτόρου, πικρώτερον τοῦ Φόλα ἐμαστίγωσεν ἕτερος Κρὴς κωμικός, ὁ Μάρκος Ἀντώνιος Φώσκολος, ἐν δράματι περιεχομένῳ ἐν τῷ αὐτῷ χειρογράφῳ.

Ὡς ποιητὴς ὁ Φώσκολος πολὺ καθυστερεῖ τοῦ ἐνδόξου ἀπογόνου αὐτοῦ, ὡς κωμικὸς ὅμως εἶναι πολὺ τοῦ Φόλα ἀνώτερος, καίτοι πολλὰ ἐξ αὐτοῦ σφετερισθείς· ἐκ τοῦ Στάθη παραλαβὼν τὴν ὑπόθεσιν τοῦ δράματος αὐτοῦ ἐξεικονίζει ζωηρότερον τοὺς κωμικοὺς χαρακτῆρας, φίλος ὅμως τῶν αἰσχρολογιῶν ῥυπαίνει τὸ ποίημα δι' ἀλληλουχίας βδελυρῶν σκηνῶν, αἵτινες ἀληθῶς ἐκμηδενίζουσι τὴν ἀξίαν αὐτοῦ, καθιστῶσαι τοῦτο ἀπρόσιτον τοῖς πολλοῖς. Ὅπως κριθῇ ἡ συγγένεια τῶν δύο τούτων Κρητικῶν κωμῳδιῶν, παρατίθημι σκηνήν τινα τοῦ Φωσκόλου ἀφορῶσαν εἰς τὴν διακωμῴδησιν τῆς φλυαρίας, περιαυτολογίας καὶ τῆς δειλίας ἑτέρου τινὸς εἴδους Μπράβων· τὸ κωμικὸν τοῦτο πρόσωπον ἦν ἐκ τῶν Ἠπειρωτῶν ἐκείνων ὁπλαρχηγῶν, οἵτινες ἐπὶ χρήμασι μισθοῦντες εἰς πάντα τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ βραχίονός των, ἦλθον ἐπὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ καὶ εἰς Κρήτην, κατὰ παράδοξον δὲ σύμπτωσιν ὁ φαφλατᾶς οὗτος φέρει τὸ αὐτὸ σχεδὸν ὄνομα πρὸς μίαν τῶν ἐνδοξοτέρων τοῦ Σουλίου οἰκογενειῶν, Καπετὰν Ζαβάρλας καλούμενος.

Τὴ δύναμίν μου τὴν πολλή, τὴ φόρτζα τὴν μεγάλη
ποῦρι ἐγνώρισάν τηνε σὲ μιὰ μεριὰ κ' εἰς ἄλλη

---

(1) Candia, canzone rustica (ἐν χειρογράφῳ τῆς βιβλιοθήκης τοῦ ἁγίου Μάρκου, cl. VII, cod. Ital. 918, φύλ. 125).

'τουνῆς τσῆ χώρας, κι' ὅπου πᾶς πρᾶμμ' ἄλλο δὲ δηγοῦνται,
μονάχας τσῆ παλληκαριαῖς ὁποῦ 'καμα θυμοῦνται,
καὶ τρέμουν ὅλοι ὡσὰ μὲ 'δοῦν σὰ σκύλοι τὸν Γενάρη
οἱ Φράγγοι ἀμάδι κ' οἱ Ρωμηοί, κ' οἱ λαϊκοὶ κ' οἱ φράροι,
κι' ὅπου μὲ δοῦσι χώνουνται γῆ φεύγουν ἀπομπρός μου,
γιατὶ πόσά 'ναι δυνατὸς γνώθουσι τὸ θυμό μου·
κι' ὄντε μοῦ δώσουν ἀφορμὴ τὸ χέρι μου νὰ βάλλω
σὲ τοῦτο μου τὸ φρατουπὶ καὶ σύρω νὰ τὸ βγάλλω
ὄξ' ἀποὺ τὸ φουκάριν του, καὶ τὸ μπουνιάλο πιάσω,
'κλησαστικοὺς καὶ λαϊκοὺς σύρνω νὰ τεταρτιάσω...
Ἂν εἶσται νἆμαι ἐγὼ 'δεπᾶ καιρὸ τὸν περασμένο,
ὄντεν ὁ Τοῦρκος τ' ἄνομο καὶ τὸ μαγαρισμένο
σκυλὶ ἦρθε 'ς τοῦτο τὸ νησὶ ὀγιὰ νὰ ντεσμπαρκάρῃ,
τάσσω σου τὸ ζημιὸ ὅτι πῶς τὴ ῥόταν εἶχε πάρει...
Ἐγὤμου κεῖνο τὸν καιρὸ τσῆ μάχαις 'ς τὴν Ἰτάλια,
σαρζέντες ἤμουν ἐδεκεῖ, μαγγιὸρ ντελλὰ μπατάλια,
κι' ἂν ἤξερες ἴντά 'καμα ἤθελες τουρτουρίσει
μονάχα νὰ τ' ἀφουκρασθῇς . . . .
Εἰς τὴ Μεσσήνα διάβηκα κι' ἀντραγαθιαῖς μεγάλαις
ἐκεῖ ἀποῦ δὲν ἀκούστησα ποτὲ 'ς τὸν κόσμον ἄλλαις
ἤκαμα, ὥστα ποῦ τρόμαξεν ὅλος ὁ κόσμος κεῖνος,
κι' ὅλοι κρατοῦσαν βέβαιο πῶς εἶμαι παλαντῖνος...

ΜΠΕΡΝΑΜΠΟΥΤΣΟΣ (ὑπηρέτης τοῦ **ΖΑΒΑΡΔΑ**)

ἐζάλισέ με δὲν μπορῶ πλειό μου νὰ τὸν ἀκούγω.

ΖΑΒΑΡΔΑΣ.

Ὄντε μιλῶ ἀφουκροῦ καλά, εἰδὲς ἀλλιῶς σοῦ χρούγω.
Ἂν ἴσως, Μπερναμπουτζό μου, ἐκεῖ 'θελες προβάλλει
νὰ μ' ἐξανοίγῃς πῶς πηδῶ σὲ μιὰ μεριὰ κ' εἰς ἄλλη,

ὥραις μαντρέτα νὰ κολλῶ, ῥοβέρσα καὶ στοκάδες
καὶ μπράντους τσ' ὀμορφότερους ὁποῦ νάμπόριες νάδε;,
νὰ ξεχωρίζω κεφαλαῖς, κορμιὰ νὰ τεταρτιάζω,
πόδια καὶ χέρια νὰ πετῶ, ἤθελες πεῖ πῶς 'μοιάζω
'νοῦς Ἕρκουλε, 'νοῦς Ἕττορε, γῆ κ' ἐνοῦς Ἀχιλλέα,
'νοῦς Ροντομόντε, 'νοῦς Νεμπρότ, γῆ 'νοῦς Τρωϊάνου Αἰνέα.

ΜΠΕΡΝΑΜΠΟΥΤΖΟΣ.

Ἀληθινὰ πεῖν ἤθελα πῶς μοιάζεις 'νοῦς δαιμόνου,
'νοῦς Σατανᾶ, 'νοῦς βούβαλου, κ' ἐνοῦς κακοῦ σου χρόνου!
ἰντά 'ναι αὐτὰ τὰ τζέρκουλα, λέκτορα κ' ἡ τζιλέα,
τὰ ῥόντομα ὁποῦ λὲς καὶ τρῶς, τὰ νεῦρα κ' ἡ τζινέα;

ΖΑΒΑΡΛΑΣ.

Μαθὲς σὰν εἶσαι βούβαλος καὶ μηδὲ πρᾶξιν ἔχεις
καὶ δὲν διαβάζεις γράμματα, πῶς θὲς νὰ τσῆ κατέχῃς;
τοῦτοι τσῆ παλαιοὺς καιροὺς ἄντρες μαρτυρημένοι
'ς τοῦτο τὸν κόσμο ἤσανε κι' ἀπ' ὅλους 'παινεμένοι.

Τὸ τρίτον δρᾶμα (ὁ Γύπαρις) εἶναι χαριέστατον ποιμενικὸν εἰδύλλιον, ἢ ὡς λέγουσιν οἱ Ἰταλοὶ tragicommedia pastorale. Ὁ ἀνώνυμος τούτου ποιητὴς ἐμελέτησε πολὺ τοὺς Ἰταλοὺς βουκολικοὺς ποιητάς, Sannazaro, Guarini, Tasso καὶ Ongaro, καὶ πρὸ πάντων τοὺς ἕλληνας μυθιστοριογράφους, Λόγγον καὶ Τάτιον, ἐκ τούτων δὲ παραλαβὼν εἰκόνας τε καὶ σκηνὰς μετέπλασεν αὐτὰς ἐν τῇ πλουσίᾳ αὐτοῦ φαντασίᾳ ἀναλόγως τῶν ἀπαιτήσεων τῆς καλαισθησίας τῶν Κρητῶν, ὥστε, μ' ὅλον τὸ

φαινόμενον ξενικὸν αὐτοῦ περίβλημα, ὁ Γύπαρις δύναται νὰ θεωρηθῇ γνήσιον προϊὸν τοῦ Κρητικοῦ Παρνασσοῦ (1).

Ὡς γνωστόν, κυριώτατος χαρακτὴρ τῆς ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν πρῶτον ἀναπτυχθείσης νεωτέρας βουκολικῆς ποιήσεως εἶναι ὅτι ἡ ὑπόθεσις τοῦ δράματος μένει μία καὶ ἡ αὐτή, ἤτοι ἔρως βοσκοῦ ἀποκρουόμενος ὑπὸ ὡραίας ποιμενίδος προτιμώσης μᾶλλον τὴν ἀδούλωτον τῆς Ἀρτέμιδος λατρείαν ἢ τὸν τοῦ γάμου ζυγόν, οὕτω δ' ἡ ἀξία τοῦ ποιητοῦ συνίσταται εἰς τὴν ποιητικωτέραν ἀνάπτυξιν τοῦ δεδομένου θέματος· τὸ εἶδος τοῦτο τῶν εἰδυλλίων διέπλασε πρῶτος ὁ Θεόκριτος χαράξας καὶ τὰ ὅρια, τὰ ὁποῖα δὲν δύναται νὰ ὑπερβῇ ἄνευ κινδύνου καταποντισμοῦ· τῆς ἰδιαζούσης τῷ εἰδυλλίῳ ἁπλότητος ἐν τῷ ὠκεανῷ τῆς δραματικῆς πλοκῆς. Οἱ Ἰταλοὶ βουκολικοί, νομίσαντες ὅτι θὰ ἐνεκαίνιζον νέον δραματικὸν εἶδος ἄγνωστον εἰς τοὺς ἀρχαίους, μετέτρεψαν τὸ εἰδύλλιον εἰς ἀληθὲς δρᾶμα, καὶ οὕτως ἀνέδειξαν τὴν tragicommedia pastorale, τὸν νόθον τοῦτον καὶ ἄθλιον κέντρωνα ποιητικοῦ ἐμβολιασμοῦ καὶ δραματικῆς μωρολογίας. Ἡ Ἀρκαδία τοῦ Σανναζάρου, ὁ Ἀμύντας τοῦ Τάσσου, ὁ Πιστὸς Βοσκὸς τοῦ Γουαρίνη καὶ ὁ Ἀλκαῖος τοῦ Ὀγγάρου ἀποτελοῦσι μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ποιητικὴν ἅλυσιν, εἰς οὐδεμίαν ὅμως δραματικὴν οἰκογένειαν δύνανται νὰ ὑπαχθῶσι διότι, ἐκτὸς τῆς βεβιασμένης αὐτῶν πλοκῆς, αἱ ἀποτελοῦσαι τὴν φαινομένην αὐτῶν ἀρετὴν σκηναὶ ἐξελέγχονται ὡς ἁπλαῖ ἀπομιμήσεις ἄλλων, τὰς ὁποίας οὔτε διὰ τὸ δρᾶμα, οὔτε διὰ τὸ εἰδύλλιον προώρισαν οἱ πρῶτοι ἐπινοήσαντες αὐτάς.

Ἡ ἀτυχὴς αὕτη καινοτομία τῶν ἰταλῶν ποιητῶν ἐγένετο

---

(1) Στίχοί τινες τοῦ Ἀγγέλου Πολιτιανοῦ (Le Stanze) παριστῶσιν ὁμοιότητά τινα πρὸς τὸν Γύπαριν.

ἀφορμὴ μεγάλου τότε ἀγῶνος, ὅστις ἐπὶ τέλους παρεξετράπη εἰς βδελυρᾶς προσωπικότητος, τελευταῖον προμαχῶνα ἐν ᾧ συνήθως περιχαρακοῦται ἡ ἐν τῷ σταδίῳ τοῦ λόγου ἡττηθεῖσα οἴησις. Τὸν ἀγῶνα τοῦτον ἐπροκάλεσεν εἷς τῶν καθηγητῶν τοῦ ἐν Παταυΐῳ πανεπιστημίου, ὁ Κύπριος Ἰάσων Δενόρης, ὑποδείξας εὐσχήμως εἰς τὸν πολυθρύλλητον ποιητὴν τοῦ **Pastor Fido**, ὅτι μάτην ἐξήντλησε τὴν ποιητικὴν αὐτοῦ καρδίαν εἰς ἀνάδειξιν δράματος ἀντιβαίνοντος εἰς τοὺς στοιχειωδεστέρους τῆς ποιητικῆς κανόνας, καὶ ὅτι τὸ νόθον τοῦτο εἶδος τῆς δραματικῆς δὲν ἦν προωρισμένον εἰς ἀθανασίαν. Ὁ Γουαρίνης ἀποτόμως προσέβαλε τὸν πολιὸν καθηγητήν, καὶ τὸ χειρότερον ἐπέμεινεν ἐξυβρίζων καὶ συκοφαντῶν αὐτὸν καὶ πέραν τοῦ τάφου (1), τὰ πράγματα ὅμως ἀπέδειξαν ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ Δενόρη καταδικασθεῖσα βουκολικὴ κωμῳδοτραγῳδία τῶν Ἰταλῶν ἓν καὶ μόνον ἀναδείξασα ἀριστούργημα συναπέθανε μετὰ τοῦ Γουαρίνη.

Ἐν ᾧ ὁ Κύπριος καθηγητὴς διεπληκτίζετο πρὸς τὸν Ἰταλὸν βουκολικόν, ὁ **Pastor Fido** διέτρεχε τὴν Εὐρώπην θαυμαζόμενος ὑπὸ τῶν πολλῶν ὡς ἀμίμητον προϊὸν τοῦ νεωτέρου θεάτρου, ἀλλὰ καὶ ἐπικρινόμενος ὑπὸ τῶν ὀλίγων ὀπαδῶν τῆς κλασικῆς σκηνῆς, οἵτινες, ἀμέτοχοι τοῦ τῶν πολλῶν ἐνθουσιασμοῦ, ὡμολόγουν μὲν τὰς ποιητικὰς ἀρετὰς τοῦ Γουαρίνη, οὐδέποτε ὅμως ἐπίστευσαν ὅτι οὗτος ἠδύνατο ν' ἀναδειχθῇ καὶ σχολάρχης νέου εἴδους δραματικῆς, ἀφοῦ αὐτὸ τὸ δρᾶμα αὐτοῦ ἔφερεν ἐν ἑαυτῷ τὰ τοῦ θανάτου στοιχεῖα, ἤτοι τὴν ἀπομίμησιν καὶ πρὸ πάντων τὴν ἐντελῆ ἐξάντλησιν τοῦ λεγομένου δραματικοῦ θέματος.

Εἰς τὴν τάξιν τῶν θαυμαστῶν τοῦ βουκολικοῦ δράματος ἀνήκοντες καὶ οἱ τότε Ἕλληνες ποιηταὶ μετέφρασαν ἀλλεπαλ-

---

(1) Βλέπε τὴν Νεοελληνικὴν Φιλολογίαν σελ. 197-198.

λήλως, καὶ μάλιστα λίαν ἐπιτυχῶς, τὸν πολύκροτον Pastor Fido (1). Τότε, δηλαδὴ περὶ τὰ τέλη τῆς ΙΣΤ' ἑκατονταετηρίδος, ζῶν καὶ ὁ ἀνώνυμος οὗτος Κρὴς ἔγραψε τὸν Γύπαριν, ὅστις, ἐνῷ πολὺ καθυστερεῖ τοῦ ἰταλικοῦ ποιήματος, ἔχει τὸ πλεονέκτημα ὅτι οὔτε μετάφρασις οὔτε ἀπομίμησις αὐτοῦ δύναται νὰ θεωρηθῇ, ἂν καὶ εὐχερῶς ἀναγνωρίζεται ἡ ἐπὶ τοῦ ἕλληνος ποιητοῦ μεγάλη ἐπίδρασις τῆς ἰταλικῆς κωμῳδοτραγῳδίας, ἰδίᾳ δὲ τοῦ Ἀμύντου καὶ τοῦ Ἀλκαίου.

Τὰ δύο τελευταῖα δράματα θεωροῦνται ἓν καὶ τὸ αὐτό, διότι ὁ Ὄγγαρος ὑπερβὰς τὰ ὅρια τῆς τότε συνήθους ἐν τῇ βουκολικῇ σχολῇ λογοκλοπίας, ἀντέγραψε τὸν Τάσσον, κατὰ τοῦτο μόνον καινοτομήσας ὅτι ἀνέδειξεν ἕτερον εἶδος δραματικῆς, τὸ λεγόμενον ἁλιευτικὸν δρᾶμα. Ὁ Ἀλκαῖος παρέλαβε πολλὰ ἐκ τοῦ Ἀμύντου, διὸ καὶ εὐφυῶς ἐπωνομάσθη ὁ βρεγμένος Ἀμύντας, τὴν λογοκλοπίαν ὅμως ἐδιδάχθη ὁ Ὄγγαρος παρ' αὐτοῦ τοῦ Τάσσου κατὰ λέξιν ἀντιγράφοντος τοὺς παλαιοὺς βουκολικοὺς καὶ μυθιστοριογράφους.

Οὕτω λόγου χάριν μία τῶν ὡραιοτέρων τοῦ Ἀμύντου σκηνῶν ἔχει ὡς ἑξῆς:

All' ombra d' un bel faggio Silvia e Filli
sedean un giorno, ed io con loro insieme;
quando un' ape ingegnosa, che cogliendo
sen giva il miel per que' prati fioriti,
alle guance di Fillide volando,
alle guance vermiglie come rosa,
le morse e le rimorse avidamente;

---

(1) Τοῦ Πιστοῦ Βοσκοῦ γινώσκω δύο στιχηρὰς μεταφράσεις, ἐξ ὧν ἡ πρώτη, ἔργον ἀνωνύμου Κρητός, μένει ἀνέκδοτος ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ ἁγίου Μάρκου (cl. IX, cod. XXIV), ἡ δὲ δευτέρα, ἡ τοῦ Ζαχυνθίου Μιχαὴλ Σουμάκη, ἐξεδόθη ἐν Βενετίᾳ τὸ 1658.

ch' alla similitudine ingannata
forse un fior le credette. Allora Filli
cominciò lamentarsi, impaziente
dell' acuto dolor della puntura;
Ma la bella Silvia disse: Taci,
taci, non ti lagnar, Filli; perch' io
con parole d' incanti leverotti
il dolor della picciola ferita;
à me insegnò già questo secreto
la saggia Artesia; e n' ebbe per mercede
quel mio corno d' avorio ornato d' oro.
Così dicendo, avvicinò le labbra
della sua bella e dolcissima bocca
alla guancia rimorsa; e con soave
susurro mormorò non so che versi.
O mirabili effetti! sentì tosto
cessar la doglia; o fosse la virtute
di que' magici detti, o, com' io credo,
la virtù della bocca
che sana ciò che tocca.
Io che sino a quel punto altro non volli,
che 'l soave splendor degli occhi belli,
e le dolci parole, assai più dolci
che 'l mormorar d' un lento fiumicello
che rompa 'l corso fra minuti sassi,
o che 'l garrir dell' aura infra le frondi;
Allor sentii nel cor ove desire
d' appressar a la sua questa mia bocca:
E fatto, non so come, astuto e scaltro
più dell' usato (guarda quando Amore
aguzza l' intelletto!), mi sovvenne
d' un inganno gentile, col qual io
recar potessi a fine il mio talento:

che, fingendo ch' un' ape avesse morso
il mio labbro di sotto, incominciai
a lamentarmi di cotal maniera,
che quella medicina che la lingua
non richiedeva, il volto richiedeva.
La semplicetta Silvia,
pietosa del mio male,
s' offrì di dar aita
alla finta ferita, ahi lasso! e fece
più cupa e più mortale
la mia piaga verace,
quando le labbra sue
giunse alle labbra mie...
Sebben gli ardenti baci
che spingeva il desire à inumidirsi,
raffrenò la temenza
e la vergogna, o felli
più lenti, e meno audaci.
Ma mentre al cor scendeva
quella dolcezza mista
d' un secreto veleno,
tal diletto n' avea,
che, fingendo ch' ancor non mi passasse
il dolor di quel morso,
fei sì, ch' ella più volte
vi replicò l' incanto (1).

Ἀλλὰ ταῦτα ὁ Τάσσος παρέλαβεν ἐκ τοῦ Τατίου γράφοντος; οὕτως ἐν τῇ Λευκίππῃ (Β' 7).

«Ἔτυχε τῇ προτεραίᾳ ταύτης ἡμέρᾳ περὶ μεσημβρίαν ἡ παῖς ψάλλουσα κιθάρᾳ, ἐπιπαρῆν δὲ αὐτῇ καὶ ἡ Κλειὼ καὶ

(1) Aminta, favola boschereccia di Torquato Tasso, atto I, scena II.

παρεκάθητο, διεβάδιζον δὲ ἐγώ· καί τις ἐξαίφνης μέλιττά ποθεν ἐπιπτᾶσα τῆς Κλειοῦς ἐπάταξε τὴν χεῖρα. Καὶ ἡ μὲν ἀνέκραγεν, ἡ δὲ παῖς ἀναθοροῦσα καὶ καταθεμένη τὴν κιθάραν κατενόει τὴν πληγὴν καὶ ἅμα παρῄνει μηδὲν ἄχθεσθαι· παύσειν γὰρ αὐτὴν τῆς ἀλγηδόνος δύο ἐπᾳσασαν ῥήματα· διδαχθῆναι γὰρ αὐτὰ ὑπό τινος Αἰγυπτίας εἰς πληγὰς σφηκῶν καὶ μελιττῶν. Καὶ ἅμα ἐπῇδε, καὶ ἔλεγεν ἡ Κλειὼ μετὰ μικρὸν ῥᾴων γεγονέναι. Τότε οὖν κατὰ τύχην μέλιττά τις ἢ σφὴξ περιβομβήσασα κύκλῳ μου τὸ πρόσωπον παρέπτη· κἀγὼ τὸ ἐνθύμιον λαμβάνω καὶ τὴν χεῖρα ἐπιβαλὼν τοῖς προσώποις προσεποιούμην πεπλῆχθαι καὶ ἀλγεῖν. Ἡ δὲ παῖς προσελθοῦσα εἷλκε τὴν χεῖρα καὶ ἐπυνθάνετο ποῦ ἐπατάχθην· κἀγὼ « κατὰ τοῦ χείλους » ἔφην « ἀλλὰ τί οὐκ ἐπᾴδεις, φιλτάτη » ; Ἡ δὲ προσῆλθέ τε καὶ ἀνέθηκεν, ὡς ἐπᾴσουσα, τὸ στόμα, καί τι ἐψιθύριζεν, ἐπιπολῆς ψαύουσα τῶν χειλέων. Κἀγὼ κατεφίλουν σιωπῇ, κλέπτων τῶν φιλημάτων τὸν ψόφον, ἡ δὲ ἀνοίγουσα καὶ κλείουσα τῶν χειλέων τὴν συμβολήν, τῷ τῆς ἐπῳδῆς ψιθυρίσματι φιλήματα ἐποίει τὴν ἐπῳδήν. Κἀγὼ τότε δὴ περιβαλὼν φανερῶς κατεφίλουν· ἡ δὲ διασχοῦσα « τί ποιεῖς » ; ἔφη « καὶ σὺ κατεπᾴδεις ; « Τὴν ἐπῳδόν », εἶπον « φιλῶ ὅτι μου τὴν ὀδύνην ἰάσω ». Ὡς δὲ συνῆκεν ὃ λέγω καὶ ἐμειδίασε, θαρρήσας κτλ.

Ὁ ἔχων τὴν ὑπομονὴν ν' ἀντιπαραβάλλῃ τοὺς Ἰταλοὺς βουκολικοὺς πρὸς τὸν Τάτιον, τὸν Λόγγον, τὸν Θεόκριτον καὶ ἄλλους ἕλληνας συγγραφεῖς, εὐκόλως δύναται ν' ἀνεύρῃ πολλὰς τοιαύτας ἀπομιμήσεις, ὡς τὴν ὡραίαν σκηνὴν τῆς διδαχῆς τοῦ ἀνεράστου βοσκοῦ διὰ τοῦ παραδείγματος τοῦ ἔρωτος τῶν φυτῶν καὶ τῶν ζώων εἰλημμένην ἐκ τῆς Λευκίππης (Α' 17-18), τὴν διὰ τῆς ἠχοῦς ἀπάντησιν τοῦ Ἔρωτος εἰς τὴν αὐθάδη πρόκλησιν τοῦ Σιλβίου (Pastor Fido, IV, 8) ἀπομιμηθεῖσαν ἐκ τοῦ Γαυράδα, καὶ τὰ τοιαῦτα.

Αἱ ἄνω σημειωθεῖσαι δύο σκηναὶ ἀπαντῶσι καὶ εἰς τὸν Γύπαριν, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ὁ Κρὴς ποιητὴς ἀνατρέχων εἰς αὐτὴν τὴν πηγὴν προτιμᾷ νὰ μιμῆται πιστότερον τὰ ἑλληνικὰ πρωτότυπα· οὕτως, ἀντὶ νὰ διαφθείρῃ ὡς ὁ Γουαρίνης τὴν ἔννοιαν τοῦ ἐπιγράμματος τοῦ Γαυράδα, ἀπομιμεῖται μᾶλλον αὐτό, ὡς δύναται νὰ κρίνῃ ὁ ἀναγνώστης παραβάλλων πρὸς τὸν Γύπαριν (πρᾶξις Δ, στ. 178), τὸ ὡς παρὰ τοῦ Πανὸς ποίημα τῆς ἠχοῦς.

Ἀχὼ φίλα μοι συγκαταίνεσόν τι ——— Τί;
ἐρῶ χορίσκας· ἁ δὲ μ' οὐ φιλεῖ ——— Φιλεῖ.
πρᾶξαι δὲ Καιρὸς καιρὸς οὐ φέρει ——— Φέρει.
Τὺ τοίνυν αὐτᾷ λέξον ὡς ἐρῶ ——— Ἐρῶ.
καὶ πίστιν αὐτᾷ κερμάτων τὺ δὸς ——— Τὺ δός (1).

Οἱ ἥρωες τῆς βουκολικῆς τῶν Ἰταλῶν ποιήσεως ἀπέλπιδες ἀποφασίζουσι ν' ἀποθάνωσιν αὐτοχειρί, πρὸ δὲ τοῦ θανάτου αὐτῶν ἀποτείνουσι περιπαθεῖς λόγους εἰς τοὺς συναδέλφους βοσκούς, τὰ πρόβατά των, τοὺς γονεῖς, τὴν περικυκλοῦσαν φύσιν, τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην, καὶ αὐτὴν τὴν ἄσπλαγχνον ποιμενίδα τῆς ὁποίας ἡ σκληρὰ καρδία ὑπαγορεύει αὐτοῖς τὸν θάνατον· ὁ μονόλογος οὗτος ἀπομιμηθεὶς ἐκ τοῦ Λόγγου, τοῦ Θεοκρίτου καὶ τοῦ Σοφοκλέους, ἀπαντᾷ καὶ εἰς τὸν Γύπαριν, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ ἑτοιμοθανάτου τῆς Ἴδης βοσκοῦ ἐξέρχονται αἱ αὐταὶ σχεδὸν λέξεις, τὰς ὁποίας ἐν τῇ αὐτῇ στιγμῇ ἀπαγγέλλουσιν ὁ Δόρκων, ὁ Αἴας, καὶ ὁ ἀπαγχονιζόμενος τοῦ Θεοκρίτου ἐραστής.

---

(1) Ἀνθολογία Πλανούδη, ἀριθ. 152.

Ἐκ τῆς αὐτῆς πηγῆς ἠρανίσθη ὁ Κρὴς ποιητὴς καὶ ἄλλας σκηνὰς μὴ ἀπαντώσας ἐν τοῖς βουκολικοῖς τῶν Ἰταλῶν δράμασιν, ὡς τὸ ἐπεισόδιον τοῦ φιλήματος τῆς κοιμωμένης Πανωρῆας καὶ τὸ τῆς ἐρωτικῆς συνεντεύξεως τοῦ Γιαννούλη πρὸς τὴν Φροσύνην ἐπὶ προφάσει ἀναζητήσεως ἀποπλανηθείσης αἰγός, τὰ ὁποῖα ἐκ τοῦ Λόγγου (Α, 26, Γ, 16) παραλαβὼν ἀνέπτυξεν ἐπὶ τὸ δραματικώτερον καὶ τὸ κωμικώτερον· οὐδόλως δὲ ἀπίθανον ὅτι ἐκ τοῦ αὐτοῦ διηγήματος ἔλαβε καὶ τὴν πρώτην ἰδέαν τοῦ μονολογοῦντος Ἔρωτος (ἐν ἀρχῇ Ε' πράξεως), διότι καὶ ὁ Φιλητᾶς παρὰ τῷ Λόγγῳ ἐξυμνεῖ τὴν παντοδυναμίαν τοῦ θεοῦ τούτου (Β, 8). Ἡ περὶ τοῦ φυσικοῦ ἔρωτος διδαχὴ τῆς Φροσύνης ἀπαντᾷ καὶ εἰς ἅπαντα τὰ τῶν Ἰταλῶν δράματα, καὶ ἰδίᾳ ἐν τῷ Ἀλκαίῳ πρὸς τὸν ὁποῖον στενώτερον σχετίζεται ὁ Γύπαρις· ἡ σκηνὴ αὕτη ἀπεμιμήθη, καθὰ ἐσημειώθη, ἐκ τῆς Λευκίππης, εἶναι ὅμως ζήτημα ἂν ὁ Κρὴς ποιητὴς εἶχεν ἀληθῶς ὑπ' ὄψει τὸ ποίημα τοῦ Ὀγγάρου, ἢ μὴ ἡ ὁμοιότης τῆς σκηνῆς προῆλθεν ἐκ τοῦ ὅτι ἀμφότεροι ἀπεμιμήθησαν τὸ ἑλληνικὸν διήγημα· ὑπὲρ τῆς τελευταίας ταύτης εἰκασίας συνηγορεῖ καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι τινὲς τῶν στίχων τῶν κοινῶν τούτων σκηνῶν ὁμοιάζουσι πρὸς τὰ ἑλληνικὰ πρωτότυπα ὁτὲ μὲν ἐν τῷ Ἀλκαίῳ, ὁτὲ δ' ἐν τῷ Γύπαρι. Οὕτως οἱ ἑξῆς στῖχοι τοῦ ἰταλικοῦ δράματος,

Che quando intenderai l' aspra novella,
la novella a te cara, altrui spiacente,
della mia morte acerba,
non ti spiaccia onorar l' esequie mie
con una lagrimetta,
con un muto sospiro:
O, se ti par che questa grazia sia
forse troppo alto premio al mio morire;
non ti dispiaccia almeno

passando inanzi al gelido sepolcro
dove sepolte tien l' ossa infelici,
dir: « Ossa fredde, che già foste Alceo,
vi sia lieve la terra: abbiate pace » (1),

ἀντεγράφησαν πιστότερον ἐκ τοῦ Θεοκρίτου·

Ὁππόταν ἐξενθὼν ἠρτημένον ἐν προθύροισι
τοῖσι τεοῖσιν ἴδῃς τὸν τλάμονα, μή με παρένθῃς,
στᾶθι δὲ καὶ βραχὺ κλαῦσον, ἐπισπείσας δὲ τὸ δάκρυ
λῦσον τᾶς σχοίνω με καὶ ἀμφίθες ἐκ ῥεθέων σῶν
εἵματα καὶ κρύψον με, τὸ δ' αὖ πύμα τόν με φίλασον,
κἂν νεκρῷ χάρισαι τὰ σὰ χείλεα· μή με φοβαθῇς·
οὐ δύναμαι σίνειν σε, διαλλάξεις με φιλάσας·
χῶμα δέ μοι χῶσον, τό μευ κρύψει τὸν ἔρωτα·
κἂν ἀπίῃς, τόδε μου τρὶς ἐπαίασον « ὦ φίλε, κεῖσαι »,
ἢν δὲ θέλῃς καὶ τοῦτο, « καλὸς δέ μοι ὤλεθ' ἑταῖρος »
γράψον καὶ τόδε γράμμα τὸ σοῖς τοίχοισι χαράξω·
« τοῦτον ἔρως ἔκτεινεν· ἀπηνέα εἶχεν ἑταῖρον (2) ».

Τοὺς τελευταίους ὅμως δύο στίχους πιστότερον τοῦ Ὀγγάρον ἀπεμιμήθη ὁ Κρής·

« τὰ κόκκαλά σου ἀνάπαψι κάτω 'ς τὸν ἅδη ἀς βροῦσι!
κ' ἐκείνη ὁποῦ 'τον ἀφορμὴ κ' ἐσφάγηκες, ἀζάπη,
μὴν εὕρῃ ἀπάνω τσ' ὀρανοὺς μηδὲ 'ς τὸν ἅδ' ἀγάπη (3).

Αἱ πρὸς τὰ ἰταλικὰ δράματα ὁμοιότητες τοῦ Γύπαρι περιορίζονται μέχρι τῆς τετάρτης πράξεως, διότι ἡ ἐν τῇ παρχ-

---

(1) Alceo, favola pescatoria di Antonio Ongaro, atto III, scena 4.
(2) Θεοκρίτου εἰδύλλιον 23, ὁ Ἐραστής.
(3) Πρᾶξις Β, στ. 468-470.

κολουθούσῃ πέμπτῃ λύσις τοῦ Κρητικοῦ δράματος οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην σχέσιν ἔχει πρὸς ἐκεῖνα· ἐν ᾧ εἰς ἁπάσας τὰς Ἰταλικὰς κωμῳδοτραγῳδίας ὁ ἀπόβλητος ἐραστὴς δι' ἡρωϊκῆς θυσίας ἀπολαμβάνει τὸ ἀντικείμενον τοῦ πυρετώδους αὐτοῦ πάθους, ὑπὲρ τῶν παθημάτων τοῦ Γύπαρι συμπαθεῖ ἐπὶ τέλους, οὐχὶ ἡ ἀγέρωχος Πανώρηα, ἀλλ' αὐτὴ ἡ Ἀφροδίτη, κατὰ διαταγὴν τῆς ὁποίας ὁ Ἔρως ἐξ οὐρανοῦ καταβὰς τιτρώσκει τὴν καρδίαν τῆς ἀνεράστου ποιμενίδος, ἥτις παλιμβολοῦσα ζητεῖ ὡς ἔλεος τὴν χεῖρα τοῦ τρυφεροῦ αὐτῆς ἐραστοῦ Ἡ σκηνὴ αὕτη προδίδει ἀρχαϊκήν τινα πρωτοτυπίαν, καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει δύναται νὰ προβληθῇ ἡ ὑπόθεσις, μὴ ὁ Γύπαρις εἶναι νεωτέρα τις ἐπεξεργασία παλαιοτέρου ἑλληνικοῦ δράματος.

Τὴν τολμηρὰν ταύτην ὑπόθεσιν γεννᾷ ἐν ἡμῖν ἡ καταπληκτικὴ ὁμοιότης τῶν τελευταίων τοῦ Γύπαρι σκηνῶν πρὸς τὴν Λευκίππην τοῦ Τατίου καὶ ἰδίᾳ τὸ ἑξῆς ἀξιοσημείωτον περιστατικόν. Ἐν ἔτει 1553 ὁ Ἀνδρέας Κάλμος ἐδημοσίευσε περίεργον συλλογὴν βουκολικῶν ποιημάτων, ἐν οἷς διακωμῳδοῦνται ἔρωτες ποιμένων καὶ βουκόλων· ἀλλὰ τότε οὐδὲν τῶν τοιούτων Ἰταλικῶν δραμάτων εἶχε γραφῆ, πολλῷ δὲ μᾶλλον δημοσιευθῆ, ἐκτὸς ἂν ὑποτεθῇ ὅτι ὁ Ἑνετὸς κωμικὸς εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν τοὺς ἥρωας τῶν εἰδυλλίων τοῦ Σανναζάρου· ἐν τούτοις εἶναι περίεργον ὅτι τὸ τρίτον τῶν σατυρικῶν τούτων εἰδυλλίων τοῦ Κάλμου ἔχει τὴν αὐτὴν πρὸς τὸν Γύπαριν ὑπόθεσιν ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους, διότι καὶ οἱ ἥρωες τούτου, Biasio καὶ Fondolo, δύο Ἑνετοὶ βουκόλοι, περιφρονούμενοι ὑπὸ τῶν ὡραίων ποιμενίδων, μετ' ἀνωφελῆ δάκρυα καὶ θρήνους καταφεύγουσιν εἰς τὸ σπήλαιον τῆς Ἠχοῦς, καὶ διὰ τοῦ γέροντος Cervonio συμβουλευθέντες τὴν ἐνταῦθα κατοικοῦσαν νύμφην, ἀναβαίνουσιν εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀφροδίτης, διὰ τῆς μεσιτείας τῆς ὁποίας ἐπιτυγχάνουσιν, ὡς ὁ Γύπαρις καὶ ὁ Ἀλέξης, τὸν

ποθητὸν γάμον (1). Ἡ βουκολικὴ αὕτη παρῳδία οὐ μόνον ὁμοιάζει πρὸς τὸ Κρητικὸν δρᾶμα, ἀλλὰ καὶ περιέχει τὰς αὐτὰς ἐνίοτε φράσεις. Οὕτως ἡ μὲν Πανώργια ἀπορρίπτουσα τὸν ἔρωτα τοῦ Γύπαρι λέγει:

. . . . . . τὴν ὥρα ἐκείνη
ὁποῦ σαλέψου τὰ βουνὰ καὶ ποταμοὶ γυρίσου
ξανάστρουφα νὰ τρέχουσι, καὶ τὰ πουλιὰ νὰ ζήσου
θέλουν μπορεῖ 'ς τὴν θάλασσα, καὶ τοῦ γιαλοῦ τὸ ψάρι
'ς τοῦτα τὰ ὄρη σὰν ἐρθῇ τσῇ Ἴδας τροφὴ νὰ πάρῃ,
τότες κ' ἐγὼ τὸ Γύπαρι θέλω τὸν ἀγαπήσει
καὶ γι' ἄνδρα μου βλογητικὸν θέλω τὸν πεθυμήσει (2).

Παρὰ δὲ τῷ Κάλμῳ ἡ Λυδία λέγει ἀποδιώκουσα τὸν Lucido:

Che voi da me? già te l'ho detto, insipido,
che d'altra nimpha ti procacci, intendemi
ne più sopra di me tua mente fermasti,
che più impossibile sia gli monti altissimi
veloci andar, che mai io mi discepari
dal'honesto pensier, casto e immutabile (3).

Ἡ αὐτὴ δὲ σκηνὴ ἐπαναλαμβάνεται ἐν ἑτέρῳ ποιήματι τῆς αὐτῆς συλλογῆς.

Di presto il ciel darà fine al so corso,
e i fiumi stalerà el so viazzo,

---

(1) Andrea Calmo, Giocose moderne et facetissime egloghe pastorali, Vinegia 1553 (la terza Eglogha).

(2) Γύπαρις πρᾶξις Γ, στ. 56-60.

(3) Terza Pastorale, σιλ. 7.

e la terra ne produrrà mai frutto,
e i anemali tutti morirà...
che mai Veniesia si vaga a Mario (1).

Τὸ περιεργότερον δ' εἶναι ὅτι ἐν τῷ τρίτῳ τούτῳ εἰδυλλίῳ ὁ Κάλμος ἀναμιγνύει καὶ ἑλληνικὰς φράσεις, ὡς discoli (δύσκολοι), passa-pramata (πᾶσα πράμματα), calò nerò (καλὸ νερό), pedi mu (παιδί μου) καὶ ἄλλα τοιαῦτα, ὡς δείκνυται καὶ ἐκ τῶν ἑξῆς δύο στίχων

Na stin nerò, morphi, calone, crochino,
ocso, vie fora prensto, tora, Clonico (2),

τοὺς ὁποίους ἀπαγγέλλει ἡ ἐν τῷ σπηλαίῳ τῆς Ἠχοῦς κατοικοῦσα νύμφη,

una santa Maga, Greca pallida.

Ἀγνοῶ πῶς νὰ ἐξηγήσω τὴν τοιαύτην κωμικὴν παρένθεσιν τῶν ἑλληνικῶν φράσεων, τὴν παρῳδίαν τοῦ περὶ ἠχοῦς ἐπιγράμματος τοῦ Γαυράδα, τὸ ὁποῖον ἀπεμιμήθησαν καὶ οἱ μεταγενέστεροι βουκολικοὶ τῶν Ἰταλῶν, πρὸ πάντων ὅμως τὴν στενὴν σχέσιν τοῦ Γύπαρι πρὸς τὸ ἑνετικὸν εἰδύλλιον. Ὁ Κάλμος οὔτε ὡς ἑλληνιστὴς γνωρίζεται, οὔτε τὴν τότε καθομιλουμένην Ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἠννόει, καθὰ ὅμως προεσημειώθη διετέλει εἰς φιλικὰς σχέσεις πρὸς τοὺς Κρῆτας ἠθοποιούς, καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν ὅτι παρὰ τούτων ἤκουσε τὰς ἑλληνικὰς ταύτας φράσεις, πιθανῶς

(1) Calmo, le bizzarre faconde et ingeniose, σελ. 51.
(2) Terza Eglogha Pastorale, σελ. 75.

δὲ καὶ αὐτὴν τοῦ Γύπαρι τὴν ὑπόθεσιν. Ναὶ μὲν ἡ γλῶσσα τοῦ Κρητικοῦ δράματος προδίδει οὐχὶ ἀρχαιότερον ἴσως δὲ καὶ σύγχρονον τοῦ Κάλμου ποιητήν, ἀλλὰ τί κωλύει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ Γύπαρις εἶναι μεταγενεστέρα ἐπεξεργασία παλαιοτέρου ἀγνώστου ποιήματος;

Τὴν ἐν Κρήτῃ ὕπαρξιν τοιούτων ἐπὶ τὸ δημοτικώτερον ἐπεξειργασμένων δραμάτων δυνάμεθα νὰ ὑποπτευθῶμεν καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἀνὰ χεῖρας δράματος, ἐν ᾧ μνημονεύεται καὶ ἕτερον βουκολικὸν ποίημα ἔχον ὅλως ἐναντίαν πρὸς τὸν Γύπαριν ὑπόθεσιν, ἤτοι τοὺς ἔρωτας τῆς Ἐρωφίλης καὶ τοῦ Καλλίστου, καὶ τὴν ἀπιστίαν τοῦ τελευταίου πρὸς τὸν ἔρωτα τῆς Ἐρωφίλης (1)· τὰ δύο ταῦτα ἑλληνικὰ ὀνόματα, Ἐρωφίλη καὶ Κάλλιστος, ὑποδεικνύουσιν ὅτι καὶ ἐνταῦθα ὑπεκρύπτετο ἄγνωστός τις τραγῳδία.

Ἡ εἰκασία περὶ παλαιοτέρου ποιήματος ἀφ' οὗ προῆλθεν ὁ σημερινὸς Γύπαρις ὑποστηρίζεται καὶ ὑπὸ τοῦ γεγονότος ὅτι πολλαὶ σκηναὶ αὐτοῦ ἀπαντῶσι διὰ τῶν αὐτῶν ἀκριβῶς φράσεων καὶ ἐν ἑτέρᾳ Κρητικῇ κωμῳδοτραγῳδίᾳ, τῆς ὁποίας ἡ ὑπόθεσις οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει πρὸς τὸν Γύπαριν.

Δημοσιευθὲν ἐν Βενετίᾳ τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος Κρητικὸν δρᾶμα κατέστη τοσοῦτον σπάνιον, ὥστε μόνος ὁ Ἀλλάτιος ἰδὼν ἀντίτυπον κατέγραψε τὸν τίτλον αὐτοῦ ἐν τῇ γνωστῇ **Drammaturgia**· ἀπὸ τοῦ Ἀλλατίου πληροφορηθέντες τοῦτο ὁ Quadri καὶ οἱ ἄλλοι ἱστορικοὶ τῆς ἰταλικῆς ποιήσεως ἁπλῶς ἐσημείωσαν τὸ ὄνομα τοῦ Κρητὸς ποιητοῦ, ἄνευ οὐδεμιᾶς ἄλλης λεπτομερείας. Εὐτυχῶς ὅμως ἀντίτυπον τοῦ βιβλίου διασώζεται ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ ἁγίου Μάρκου, ἐνταῦθα δὲ μελετήσας αὐτὸ θέλω τὸ περιγράψει, διότι καὶ σχέσιν ἔχει πρὸς τὸ

(1) Γύπαρις, πρᾶξις Δ', στ. 47-50.

ἡμέτερον θέμα καὶ πρὸ πάντων διότι ἐκ τούτου ἀντεγράφη ἡ ἐν ἀρχῇ τοῦ παρόντος τόμου δημοσιευομένη εἰκὼν ἡ συμβολικῶς ἐξεικονίζουσα τὴν ἀναγέννησιν τοῦ νεωτέρου τῶν Ἑλλήνων θεάτρου.

Ἐν ἔτει 1619 ἐτελέσθησαν ἐν Ρεθύμνῳ οἱ γάμοι τῆς Καικιλίας ἢ Καλιέργας θυγατρὸς τοῦ Κρητὸς εὐπατρίδου Ἰωάννου Καλιέργου (1) μετὰ τοῦ Κρητογενοῦς Ἐνετοῦ πατρικίου Φραγκίσκου Κουερίνη κόμητος τῶν Κρητικῶν χωρίων Τεμένου καὶ Δάφνης (2)· ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῶν γάμων τούτων ὁ Κρὴς

(1) Περὶ τοῦ μεγάλου τῶν Καλιεργῶν οἴκου ὡς καὶ περὶ αὐτοῦ τοῦ ὀνόματος αὐτῶν ἐπικρατοῦσιν ἀσαφεῖς εἰδήσεις, εἰς διασάφησιν τῶν ὁποίων ἀπαιτεῖται ἰδία πραγματεία· ἐπὶ τοῦ παρόντος διορθῶ τὴν ἡμαρτημένην εἴδησιν ὅτι δῆθεν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἐνετοῦ πατρικίου Ἀντωνίου Καλιέργου ἐσβέσθη ἐντελῶς ὁ εὐγενὴς οὗτος καὶ πολυάριθμος οἶκος, ἐν ᾧ εἷς μόνος κλάδος αὐτοῦ ἐξηφανίσθη ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Ἀντωνίου τούτου, ὁ τοῦ περιωνύμου Ἀλεξίου. Ἐν παλαιῷ ληξιαρχικῷ βιβλίῳ τῶν εὐγενῶν γάμων ἀναγινώσκεται ἡ ἑξῆς σημείωσις « Zorzi (Calergi) entrò nella nobiltà Veneta del 1381 adi 4 settembrio con le altre 29 casate; poi li heredi del qu. Maphio Calergi furono et loro accettati per nobili Veneti del 1407. Hora che è 1538 adi 9 luglio non vie alcuno a Venetia, ma del 1536 ne era 3 in la città di Candia et a Rethimo 17. » Nozze scritte da S. Marco Barbaro (χειρ. ἐν βιβλιοθήκῃ ἁγίου Μάρκου cl. VII, cod. CLVI, φύλ. 83). Ἐκ τοῦ κλάδου τῶν ἐν Ρεθύμνῳ Καλλιεργῶν κατήγετο καὶ ὁ Ἰωάννης οὗτος ὁ ὑπὸ τοῦ Πανδήμου ὀνομαζόμενος « gran Giovanni, eccelso duce, di nome sovrano »· οὗτος νυμφευθεὶς τὴν θυγατέρα τοῦ Κρητὸς Νικολάου Βούχου ἐγέννησε δύο κόρας, ἐξ ὧν ἡ μία ἐγένετο σύζυγος τοῦ ἐν Χανίοις Γεωργίου Ζαγγαρόλου (1614), ἡ δὲ δευτέρα εἶναι ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος, Καλιέργα ὀνομαζομένη ὑπὸ Πανδήμου, καὶ Καικιλία ὑπὸ τῶν ληξιαρχικῶν βιβλίων (Matrimonii di nobili Veneziani, I, φύλ. 218, καὶ II, χειρόγραφα ἐν τῇ αὐτῇ βιβλιοθήκῃ).

(2) Ὁ Φραγκῖσκος οὗτος ἦν υἱὸς τοῦ Βενεδίκτου Κουερίνη ὅστις, ὡς ὑγειονομικὸς ὑπάλληλος ἐπιδείξας ἀξιοσημείωτον ζῆλον ἐπὶ τοῦ ἐν-

Ἀντώνιος Πάνδημος, σπουδαστὴς τοῦ ἐν Παταυΐῳ πανεπιστημίου, ἐποίησε βουκολικὸν δρᾶμα, ὑπόθεσιν ἔχον μυθῶδές τι ἐπεισόδιον τῆς παναρχαίας Κρητικῆς ἱστορίας (1), ἤτοι τὴν πρὸς ἐξιλασμὸν τοῦ Ποσειδῶνος εἰς τὸν Μινώταυρον προσφερομένην ὑπὸ τῶν Κνωσίων θυσίαν μιᾶς παρθένου. Ὁ ποιητής, μόλις ἄγων τὸ δέκατον καὶ ὄγδοον ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ, μετ' ἀρκετῆς ἐπιτυχίας ἐπραγματεύθη τὸ θέμα τοῦτο, διὸ καὶ ἐνθουσιωδῶς ἐπεκροτήθη ὑπὸ τῶν συμφοιτητῶν του, Κρητῶν καὶ Ἐνετῶν, οἵτινες τῷ διηύθυναν ἐγκωμιαστικὰ ἐπιγράμματα ἐν οἷς τὸν ἀπεκάλουν « Grand'alma in picciol petto, vecchio pensiero in giovinetta età ».

σκήψαντος εἰς Κρήτην λοιμοῦ (1595), ὠνομάσθη ἱππότης τοῦ ἁγίου Μάρκου καὶ κόμης Τεμένου καὶ Δάφνης (1597)· εἰς τὸν Βενέδικτον τοῦτον ἀποβιώσαντα τὸ αὐτὸ ἔτος τῶν γάμων τοῦ υἱοῦ του ἐξεφώνησε λατινιστὶ ἐπικήδειον λόγον ὁ σπουδαστὴς Λέων Καλιέργης, τυπωθέντα ἐν Παταυΐῳ. Ἕτερος Κουερίνης, Φραγκῖσκος καὶ οὗτος καλούμενος, ἐνυμφεύθη ἐν ἔτει 1550 τὴν κόρην τοῦ Μάρκου Καλιέργη. Τοιαῦται τῶν Καλιεργῶν ἐπιμιξίαι πρὸς Ἑνετοὺς πατρικίους μνημονεύονται πολλαί· οὕτω διάφοροι μὲν Καλιέργαι ἔλαβον γυναῖκας ἐκ τῶν οἴκων Dandolo, Manolesso, Corner, Semitecolo, Lombardo da Rethimno, Valaresso, Sanguenazzo, Lolin, Donato, Emo, Muazzo, Marcello καὶ Donato (τοῦ δόγου), θυγατέρες δὲ τῶν Καλιεργῶν συνεζεύχθησαν πρὸς τοὺς Barozzi, Bragadino, Cornaro, Dandolo, Muazzo, Manolesso (βλέπε τὸ προμνημονευθὲν βιβλίον τοῦ Μάρκου Βαρβάρου). Οἰκόσημα αὐτῶν οἱ Καλιέργαι εἶχον τὸν δικέφαλον τοῦ Βυζαντίου ἀετὸν μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς ἐν τούτῳ Νίκα, καί, κατὰ παράδοξον σύμπτωσιν, αὐτὰ τὰ χρώματα τῆς νῦν ἐθνικῆς ἡμῶν σημαίας, ἤτοι πέντε παραλλήλους ταινίας ἐναλλὰξ κυανᾶς τε καὶ λευκάς· (βλέπε Cappellari Cambidoglio Veneto ἐν λέξει Calergi).

(1) Τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο ἔχει ὁμοιότητά τινα πρὸς ἓν τῶν Ἐρωτικῶν Παθημάτων τοῦ Παρθενίου (32), διότι ὡς ἡ Εὐλιμένη, θυγάτηρ τοῦ Κύδωνος, οὕτω καὶ ἡ Ἐρωδάφνη κόρη τοῦ Κοσμητᾶ θυσιάζεται ὑπὲρ πατρίδος.

Ὡς δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν ἐκ τῆς εἰς τὸ ποίημα προσηρτημένης εἰκόνος αὐτοῦ ὁ Πάνδημος συνήνου τῇ φυσικῇ ὡραιότητι καρδίας ἀγαθότητα καὶ αἰσθημάτων τρυφερότητα, μελαγχολικῆς δ' εὐαισθησίας πέπλος ἐπισκιάζει τὴν λεπτὴν φυσιογνωμίαν καὶ ἰδίᾳ τοὺς μεγάλους καὶ ἐκφραστικοὺς αὐτοῦ ὀφθαλμούς. Φύσει ποιητὴς ἔφερεν ἐν Παδούῃ τὸ ποιητικὸν ἐπώνυμον Ἰόλαος (il giovinetto Jola), καὶ περιπαθῶς ἀγαπῶν τὴν πατρίδα ἐχάραξεν ὡς οἰκόσημόν του τὸν ἐκ τῆς τέφρας αὐτοῦ ἀναγεννώμενον Φοίνικα, πιστὸν σύμβολον τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους· τὴν ἀναγέννησιν ταύτην μετὰ πολλοῦ ἐνθουσιασμοῦ χαιρετῶν ὡς προσεχῆ καὶ ὀφειλομένην ἀμοιβὴν τῶν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγώνων τῆς τυραννουμένης φυλῆς, ἔντρομος ἀποβλέπει εἰς τὸ μέλλον τῆς ἰδίας αὐτοῦ πατρίδος καὶ φοβεῖται μὴ τὸ δουλικὸν μαρτύριον τῶν Κρητῶν παραταθῇ πέρα τοῦ δέοντος.

Forse un dì fia (deh, quando?)
che l' alma Creta in libertade avezza
trionferà festosa
del primo nome, che la gloria apprezza;
Forse un dì fia che le battaglie e l' armi,
ch' or ne l' altrui diffesa
per la nemica offesa
nel campo appresta, bellicosa e forte
armi sol per se stessa, e de le guerre
che per proprio valor arde trionfi
soggiogando città, popoli e terre,
che de la Grecia il prencipato merta
s' è dell' ampio Ocean Regina offerta.
Ma che? pur troppo attende
chi non dispera, e per giustitia impetra
giusto merto da l' Etra

che dal sommo fattor la sù n' avanza
questa fra tanti mal degna speranza (1).

ἐν τοιαύτῃ ἀδημονίᾳ ὁ Πάνδημος ἐπικαλεῖται τὴν βοήθειαν τοῦ Διὸς ὑπὲρ τῆς Κρήτης, ἥτις καθημαγμένη τότε ἐσπάραττεν εἰς τοὺς ὄνυχας τοῦ Ἐνετικοῦ λέοντος.

Deh, non più, deh, non più, padre pietoso,
tante lagrime e sangue!
nel vasto mar dele miserie nostre
da sospirosi venti
fatte procelle ogn' or scosse e turbate?
Qui fia la meta homai, nel nostro sangue
termini ogni sciagura,
perchè doppo di noi
l' Idda possa cangiar stato e ventura.

Ὅταν ἡ εὐαγγελιζομένη ἐλευθερία ἀνατείλῃ, τότε μέγα ἐνεργείας στάδιον θ' ἀνοιχθῇ εἰς τὸν ὑπὸ πολυχρονίου δουλείας ἀμβλυνθέντα ἑλληνικὸν νοῦν, τότε δὲ καὶ ἡ ποίησις ἀποχαιρετοῦσα τὸν πένθιμον τῶν ποιμένων αὐλὸν θ' ἀντηχήσῃ βροντερὰ καὶ χαρμόσυνος διὰ τῶν σαλπίγγων τῆς ἀπηλευθερωμένης φυλῆς.

Χάριν περιεργείας μεταφέρω ἐνταῦθα περικοπάς τινας τοῦ πρὸς τὴν ἐλευθερίαν λαμπροῦ ὕμνον τοῦ νεαροῦ τῆς Κρήτης ποιητοῦ.

Felice libertade,
ch' in antiga stagion pregio maggiore

(1) Χορὸς Κρητῶν, σελ. 32-33.

fusti, hor quanto non sei, tanto bramata,
pregio è dela natura
sprone dela virtù, adito al bene,
per te la terra infiora, e 'n Oriente
spunta al mattino à carregiar l' aurora,
per te fecondo gira
dele sferi rotandi il moto eterno,
per te la primavera
cede al piovoso inverno,
per te l' ondoso mare
tal' hora posa e quieta,
e tranquilla co 'l cielo, ride co 'l sole,
per te cantano i cigni, e gli augelletti
spiegano il lor concetti,
per te geme e sospira
chi brama di poggiar l' alto cacume
del celeste Helicona,
mentre la servitude altrove il tira,
ma per te poi raggiona
l' humano ingegno al gran Parnasso assiso
sì dottamente, ond' ha per proprio adorno
di casto alloro il crine,
per te d' amore il regno
sgombra l' ingiusto sdegno,
in somma per te il mondo
visse in stato giocondo,
se non che l' Ida in servitude oppresso
ne le miserie sue troppo l' attende!
Deh, torna pur in questi verdi chiostri!
forse un dì fia che in Ida
le fistole piangenti
forano trombe à le futuri genti.

Τοιοῦτος διακαὴς καὶ σπάνιος διὰ τοὺς τότε χρόνους ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἔρως θερμαίνει τὰ τρυφερὰ στήθη τοῦ Πανδήμου, ὅστις ἐν τῇ θυσίᾳ τῶν Κρητικῶν παρθένων εἰς τὴν φοβερὰν τοῦ Ποσειδῶνος ὀργὴν πιθανῶς ἐξεικόνισεν αὐτὰ τὰ παθήματα τῆς συγχρόνου Κρήτης, διότι ὁ Ποσειδῶν οὗτος εἶναι αὐτὴ ἡ θαλασσοκράτωρ Ἑνετία ὡς ὑποτίθεται ἐκ τῶν κατ' αὐτῆς ἀρῶν, τὰς ὁποίας ἐν χορῷ ψάλλουσιν οἱ ποιμένες τῆς ἀδουλώτου Ἴδης. Ἡ ἡρωῒς τοῦ δράματος Ἐρωδάφνη προσφέρουσα ἑαυτὴν σφάγιον ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς πατρίδος (1) ἀναμφιβόλως ἐκπροσωπεῖ μίαν τῶν μαρτύρων ἐκείνων γυναικῶν, τῶν ὁποίων τὰς γαστέρας διασχίσας ὁ αἱμοχαρὴς Καβάλλης ἐξεσφενδόνισεν εἰς τὸν ἀέρα τὰ κυοφορούμενα βρέφη (2). Ἡ φοβερὰ τραγῳδία ἥτις ἐπεσφράγισε τὸν κατὰ τῶν Κρητῶν τελευταῖον θρίαμβον τῆς Ἑνετίας ἐπέζη τότε ζωηρά, διότι πολλοὶ τῶν συγχρόνων τοῦ Πανδήμου διετέλεσαν αὐτόπται μάρτυρες τῆς φρικώδους σκηνῆς. Εἶναι μάλιστα ἀπορίας ἄξιον πῶς τὸ ποίημα διέφυγε τὴν αὐστηρὰν ἐπιτήρησιν τῆς ἑνετικῆς λογοκρισίας (3), καὶ πῶς Ἑνετὸς τυπογράφος ἐτόλμησε νὰ τυ-

---

(1) Eccomi pronta vittima a gli altari
per me sia liberata
la travagliata patria (σελ. 164).

(2) Ὡς ἀφελῶς διηγεῖται Ἑνετὸς χρονογράφος, ὁ εἰς κατάπνιξιν τῆς ἀνταρσίας τοῦ Γεωργίου Γανδανόλη ἀποσταλεὶς ἔκτακτος προνοητὴς Καβάλλης « per maggior spavento fece ritrovar quatro donne gravide, moglie de' Capurioni, le quale con cortellazzi fece aprire il loro ventre, e cavatoli fuori i bambini, questo atto veramente fece grandissimo terrore a tutto il contado ». Ἐν Pashley, Travels in Crete, τόμ. II, σελ. 154, σημ.

(3) Ὁ ποιητὴς ὑπεχρεώθη μόνον νὰ προτάξῃ ὁμολογίαν ὅτι τὰ ἐν τῷ δράματι ἀπαντῶντα χριστιανικὰ ὀνόματα ἔχουσι καθαρὰν ἐθνικὴν σημασίαν « Se per aventura (cortesi lettori) leggendo vi troverete nell'

πώση τὸ σύμβολον τοῦ Φοίνικος (1), ἐν ᾧ ἐν τῇ ἑπομένῃ ἑκατονταετηρίδι θρησκευτικόν τι βιβλίον φέρον οὐχὶ τὴν εἰκόνα τοῦ συμβόλου τῆς ἑλληνικῆς ἀναγεννήσεως, ἀλλ' ἁπλῶς τὰ γράμματα Φοῖνιξ παρεδόθη εἰς τὰς φλόγας τοῦ πυρός (2).

Καὶ πιθανῶς μὲν ὅτι χάριν τῶν ἰσχυρῶν νυμφίων δι' οὓς ἐγράφη τὸ ποίημα, ἡ ἐνετικὴ λογοκρισία ἔκλεισε τοὺς ὀφθαλμούς, πιθανώτερον ὅμως ὅτι χειρόγραφον διαλαθὸν τὴν προσοχὴν αὐτῆς, ὑπέστη μετὰ τὴν ἔκδοσιν νέαν ἐξέτασιν, καὶ οὕτω κατασχεθὲν καὶ πυρποληθέν, κατέστη τοσοῦτον δυσεύρετον.

'Αγνοῶ εἰς ποίαν τῶν Κρητικῶν οἰκογενειῶν ἀνῆκεν ὁ Πάνδημος, ὡς καὶ ποῖαι αἱ πρὸς τὴν ὡραίαν Καλιέργαν σχέσεις αὐτοῦ, διότι, ἂν καὶ τὴν ἀποκαλῇ

questa vergine augusta alma Calerga,
esempio d' honestate
non men che di beltà rara e divina,

οὐχ ἧττον ὑποψία ἐγείρεταί μοι μὴ πολλαὶ περὶ ἐρωτικῆς ἀπιστίας περιπαθεῖς στροφαὶ ἀφορῶσιν εἰς τὰς διὰ τοῦ πανηγυριζομένου γάμου διαλυθείσας ἐλπίδας αὐτοῦ τοῦ ποιητοῦ.

---

opera Paradiso, Angelo, Cielo, Fato, Fortuna, Sorte, Destino, Inferno, sappiate che la mente dell' autore è christianissima.... oltre che per rappresentarvi un antico secolo, immitò l' uso dell' antica Gentilità »....

(1) Ὅτι ὁ Πάνδημος ἐθεώρει τὸν φοίνικα ὡς σύμβολον τῆς ἀναγεννήσεως τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας, πληροφορούμεθα ἐξ ἐπιγράμματος εἰς τὴν εἰκόνα αὐτοῦ καὶ τὸν κάτωθι αὐτῆς ἐξεικονιζόμενον φοίνικα.

Questa è immagin di lui che 'l Greco impero
d' eccelsa gloria un tempo alto ricetto
co 'l divin canto e con lo stile eletto
par' che rappelli allo splendor premiero.

(2) Τὸ 1754 ἐδημοσιεύθη ἐν Βενετίᾳ ἡ Εὐαγγελικὴ Σάλπιγξ Μακα-

Ὅπως ὅμως καὶ ἂν ἔχῃ τὸ πρᾶγμα, ἡ **Fede Amorosa** ἐτυπώθη μετὰ σπανίας διὰ τῆς χρόνους ἐκείνους πολυτελείας, διότι περιέχει καὶ ὀκτὼ ὡραίας χαλκογραφίας χαραχθείσας ὑπὸ τοῦ διασήμου ζωγράφου καὶ χαλκογράφου Φραγκίσκου Βαλεζίου (1)· μία τῶν χαλκογραφιῶν τούτων ἐξεικονίζει τὸν Δία κατερχόμενον ἐν μέσῳ κεραυνῶν ἐπὶ τῆς Ἴδης, μετὰ στοργῆς ἀναγνωρίζοντα καὶ προσφωνοῦντα τὴν κλασικὴν γῆν ἐν ᾗ παῖς

ρίου τοῦ Πατμίου φέρουσα ἐν τῷ προμετωπίῳ οὐχὶ τὴν εἰκόνα τοῦ Φοίνικος, ἀλλ' αὐτὴν τὴν λέξιν Φοίνιξ (sic) ἐντὸς ἁπλοῦ τετραγώνου τυπογραφικοῦ κοσμήματος· πρὸς ἐξαπάτησιν τῆς Ἑνετικῆς λογοκρισίας οἱ Ἕλληνες ἐκδόται ἐσημείωσαν ὡς τόπον ἐκδόσεως, ἀντὶ τῆς Βενετίας, τὸ Ἀμστελόδαμον « ἐν τῇ περιφήμῳ πόλει τῆς Ὁλλάνδας Ἀμστερδὰμ », τυπώσαντες δι' ἄλλων τυπογραφικῶν χαρακτήρων καὶ τὸ πρῶτον φύλλον· τοῦ τεχνάσματος ὅμως προδοθέντος ὑπό τινος Ζακυνθίου, τὰ χίλια τῆς ἐκδόσεως ἀντίτυπα κατασχεθέντα παρεδόθησαν εἰς τὰς φλόγας· ἐν, ἴσως δὲ καὶ τὸ μόνον ἐκ τούτων ἀντίτυπον διασωθὲν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ ἁγίου Μάρκου φέρει τὴν ἑξῆς χειρόγραφον σημείωσιν « Gli esemplari di questo libro per ordine del magistrato degli Eccll.mi Riformatori publicamente brucciati· 1756 ». Περὶ τῆς διὰ τὸν Φοίνικα πυρποληθείσης ταύτης ἐκδόσεως βλέπε τὰ προλεγόμενα τοῦ ἐν Λειψίᾳ (1758) ἀνατυπωθέντος τούτου βιβλίου ὡς καὶ τὴν Νεοελληνικὴν Φιλολογίαν (σελ. 441).

(1) Τούτων αἱ μὲν πέντε (σελ. 1, 34, 70, 108, 148) ἐξεικονίζουσι διαφόρους τοῦ δράματος σκηνάς, αἱ δ' ἄλλαι παριστῶσι τὸν Δία, τὸν ποιητὴν μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς Antonius Pandimus annum aetatis suae XVIII, καὶ τὸ οἰκόσημον τῶν Καλιεργῶν, ἤτοι τὸν δικέφαλον Βυζαντινὸν ἀετὸν φέροντα ἐν μὲν τῇ κεφαλῇ τὰ γράμματα ΕΝ ΤΟΥΤΩ ΝΙΚΑ, ἐν δὲ τῷ στήθει ὁλόκληρον τὸν τίτλον τοῦ βιβλίου, ὑπὸ δὲ τοὺς πόδας αὐτοῦ τὸ ὄνομα τοῦ καλλιτέχνου Francesco Valesio.

Αἱ ὑπὸ Βαλεζίου χαραχθεῖσαι ὀκτὼ αὗται χαλκογραφίαι ἀγνοεῖται ὑπὸ τῶν ἐπιμελῶς καταγραψάντων τὰ ἄλλα ἔργα τοῦ διασήμου τούτου καλλιτέχνου, περὶ οὗ βλέπε Neues Allgemeines Künstler Lexicon von Nagler. München 1849, τόμ. 19, σελ. 320.

καὶ φυγὰς ἐφιλοξενήθη καὶ ἀνετράφη, θλιβόμενον ἐπὶ τῇ ἐκ τῆς μακρᾶς ἀποχωρήσεως αὐτοῦ ἐπελθούσῃ εἰς τὴν ἀθάνατον Ἑλλάδα ἐρημώσει, καὶ ἐπὶ τέλους εὐαγγελιζόμενον εἰς τὴν Κρήτην τὴν ἐπάνοδον τῆς παλαιᾶς ἑλληνικῆς αἴγλης.

Ecco homai ritorno
a rivederti, o caro amato nido,
pompa dell' universo, altera Creta...
raccogli i parti tuoi, vivi felice
già di cento citade alma nodrice.

Ἡ ὡραία εἰκὼν τοῦ ἐπὶ τῆς Ἴδης κατερχομένου Διὸς τοσοῦτον ἤρεσεν εἰς τοὺς τότε Κρῆτας, ὥστε καὶ ὡς ἐθνικὸν αὐτῶν σύμβολον ἀναγνωρίσαντες ἐχάραξαν αὐτὴν ἐν νομισματοσήμῳ τὸ ὁποῖον ἔκοψαν ἐν ἔτει 1630 εἰς τιμὴν τοῦ περιπύστου δουκὸς αὐτῶν Φραγκίσκου τοῦ Μοροζίνη (1)· τὸν Δία δὲ τοῦτον τοῦ Πανδήμου ἐννοεῖ πιθανῶς καὶ ὁ Κρὴς Λολλῖνος ἐν τοῖς ἑξῆς στίχοις:

---

(1) Flam. Cornelii, Creta sacra, II, σελ. 447. Καὶ αὐτὸ δὲ τὸ οἰκόσημον τοῦ Πανδήμου, ὁ Φοῖνιξ, παρέμεινεν εἰς τοὺς ἐν Πατανίῳ σπουδάζοντας Ἕλληνας ὡς αὐτὸ τὸ σύμβολον τῆς ἑλληνικῆς παλιγγενεσίας· οὕτως ἐν ἔτει 1668 ὁ Ἑνετόκρης Ἱερώνυμος Κορνάρος συγχαιρόμενος τὸν Ζακύνθιον Ἄγγελον Σουμάκην ἐπὶ τῇ διδακτορικῇ στέψει αὐτοῦ παραβάλλει τὴν ὑπόδουλον Ἑλλάδα πρὸς τὸν ἐκ τῆς τέφρας αὐτοῦ ἀναγεννώμενον φοίνικα ἐν τοῖς ὡραίοις τούτοις στίχοις,

Dal marmi sepolcral l' eco sonante
odi del mio cantar, Grecia sepolta!
Fenice bella sì (qual fosti avante)
da le ceneri tue sarai ritolta.

(Apantismatologia, overo raccoglimento poetico de' più fioriti ingegni nelle sol. coronatione dell' eccel. signor Angelo Summachi nobil del Zante. Padova, 1668, σελ. 87).

Jovis tonantis inclyta incunabulis;
Idaeus alto mons cacumine inserit
astris te . . . . (1).

Ἀφοῦ δὲ ὁ μὲν φοῖνιξ τοῦ Πανδήμου ἀνεγνωρίσθη ὡς αὐτὸ τὸ ἐθνικὸν σύμβολον τῆς ἑλληνικῆς παλιγγενεσίας, ὁ δὲ Ζεὺς αὐτοῦ ἐχαράχθη ἐπὶ τῶν Κρητικῶν νομισμάτων, σκοπιμώτερον ἐθεώρησα ὅπως ἑνώσας ἀμφότερα τὰ σύμβολα ἐν μιᾷ εἰκόνι προτάξω αὐτὴν τῆς πρώτης ταύτης συλλογῆς τῶν Κρητικῶν δραμάτων ὡς συμβολικὴν παράστασιν τοῦ ἐν Κρήτῃ ἀναγεννηθέντος ἑλληνικοῦ θεάτρου, ἀφοῦ μάλιστα καὶ αὐτὸς ὁ ποιητὴς τοῦτο φαίνεται ἐννοῶν διὰ τῆς καταβάσεως τοῦ Διός, ὅστις οὐδεμίαν σχέσιν ἔχων πρὸς τὸ κύριον δρᾶμα ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἴδαν ἵνα ἁπλῶς χαιρετήσῃ τοὺς νυμφίους καὶ πρὸ πάντων ἀκροασθῇ τὸ χάριν αὐτῶν ποιηθὲν Κρητικὸν δρᾶμα.

Μετὰ τὴν μακρὰν ταύτην παρέκβασιν ἐπανέρχομαι εἰς τὸ κύριον θέμα, ἤτοι τὴν ἐξέτασιν τῶν πρὸς τὸν Γύπαριν σχέσεων τῆς Fede Amorosa (2).

Οἱ ἐγκωμιασταὶ τῆς ποιητικῆς γονιμότητος τοῦ Πανδήμου δὲν ἦσαν εἰς θέσιν ν' ἀνακαλύψωσιν ὅσας σκηνὰς ἐξ ἄλλων ποιητῶν οὗτος παρέλαβεν, ἢ πιθανώτερον γινώσκοντες τοῦτο ἐφήρ-

---

(1) Aloysii Lollini Carmina, 1655, σελ. 25.

(2) Ὁ τίτλος τοῦ δράματος τούτου τετυπωμένος, ὡς προεσημειώθη, ἐν τῷ στήθει τοῦ οἰκοσήμου τῶν Καλιεργῶν, ἔχει οὕτω. «Ἐν τούτῳ Νίκα. L'amorosa Fede, tragicommedia pastorale di Antonio Pandimo Candiotto. Nelle nozze dell'illustrissima et eccelentissima contessa Calerga Calergi con l'illustrissimo et Eccelentissimo Sig. Cavalier Francesco Querini conte di Temenos e de Dafnes. Con licenza et privilegio. In Venetia apresso Giacomo Sarzina 1620:» εἰς 16ον, σελ. 196 ἠριθμημέναι, καὶ 24 ἐν ἀρχῇ ἀσημείωτοι.

μοσαν καὶ ἐπὶ τοῦ ἐγκωμιαζομένου φίλου τὴν τότε ἐν Ἰταλίᾳ ἐπικρατοῦσαν ἀρχὴν ὅτι ἡ λογοκλοπία ἀντὶ κακίας ἦν ἀρετὴ τῆς βουκολικῆς ποιήσεως. Ὁ Κρὴς ποιητὴς ὀλίγιστα μὲν ἐκ τῶν ξένων ἀπεμιμήθη (1), ἐκ τοῦ Γύπαρι ὅμως παρέλαβεν ἀρκετά, τὰ ὁποῖα ὅσον πολλὰ καὶ ἂν ὑποτεθῶσιν, οὐδόλως ἐλαττοῦσι τὴν ἀληθῆ ποιητικὴν ἀξίαν τοῦ Πανδήμου, ὅστις ἀνδρούμενος ἠδύνατο ν' ἀναδειχθῇ οὐχὶ κοινὸς δραματικός, διότι ἡ ἱστορία ὀλιγίστους τοιούτους καταγράφει ἐγκαινιάσαντας ἐκ τοσοῦτον νεαρᾶς ἡλικίας τὸ ποιητικὸν αὐτῶν στάδιον· ὁπωςδήποτε ὅμως σημειῶ ἐνταῦθα τὰς περικοπὰς ἐκείνας αἵτινες ἀπαράλλακτοι ἀπαντῶσι καὶ εἰς τὸν Γύπαριν.

Qual saettata cerva
che ne l' interne parti
dele viscere ascoso
senta l' acuto strale
gravi doglie recar, gravi punture
al suo trafitto petto,
e sostenendo il micidiale incarco
per poco allegerir l' aspra ferita,

---

(1) Ἐκ τοῦ Ἀμύντου παραλαβὼν ὁ Πάνδημος ὁλόκληρον τὸν χορὸν τῆς Α' πράξεως (O bell' età dell' oro) ἔθεσεν αὐτὸν ἐν τέλει τῆς τετάρτης πράξεως τοῦ δράματος αὐτοῦ (σελ. 145-147), ἁπλῶς παραλλάξας τοὺς στίχους τοῦ Τάσσου (Ma sol perchè quel vano—che di nostra natura 'l feo tiranno) οὕτω:

Ma perchè il nome vano
di quel cieco soggetto
non cogliea l' alme ancor con aspro inganno,
quel che dal mondo insano
Possente Amor è detto,
perchè nel regno suo vince tiranno.

hor corra impetuosa, hora s' arresta,
hor cade, hor s' erge, e si dibatte invano,
mugge, ne sà che far, ma si raggira,
e pur s' ange, e martira,
e non attende nel suo mal che morte;
tal' io ferita d' amoroso strale
ma più consunta nel' eterno ardore
per allegiar, ma in vano,
e la piaga, e 'l dolore,
giva per luoghi alpestri,
per erte balze, e per scoscessi colli,
per dirupate vie
spiegando in vano i miei dogliosi accenti (1).

'Εγὼ ὁ καϋμένος τοῦ λαφιοῦ μνοιάζω τοῦ δοξεμένου,
ὁποῦ τὰ γλάκια τὰ πολλὰ κ' ἡ στράταις δὲν τὸ γιαίνου·
καθὼς τὸ λάφι ὄντας βαστᾷ 'ς τὸ στῆθος τὸ δοξάρι,
λογιάζωντας ἀνάπαψι 'ς τὸν πόνον του νὰ πάρῃ,
ὥραις 'ς τοὺς κάμπους πορπατεῖ, ὥραις 'ς τὰ δάση ἐμπαίνει,
ὥραις 'ς λαγκάδια χώνεται, κι' ὥραις 'ς βουνὰ ἀναιβαίνει,
ὥραις γλακᾷ, ὥραις στέκεται, πέφτει ὥραις καὶ μουγγᾶται,
κι' ὅσο γυρεύει ἀνάπαψι, πλειότερα τυραννᾶται·
ἔτσι κ' ἐγὼ ὁ βαργυόμοιρος, ἀπῶσταν τῆς καρδιᾶς μου
ἐκάμασίνε τὴν πληγὴ τἀμμάτια τῆς κυρᾶς μου,
μέρα καὶ νύκτα πορπατῶ σὲ κάμπους, σὲ λειβάδια,
σὲ δάσητα, κ' εἰς ἐγρεμνούς, σὲ ὄρη, σὲ λαγκάδια (2).

---

(1) Amorosa Fede, σελ. 48—49.
(2) Γύπαρις, πρᾶξις Β', στ. 145-156.

O vaghe herbette e diletosi fiori
hor sì felici nominar vi deggio,
poichè accogliete in grembo
quanto vi fà valer, quanto vi pregia,
rallegratevi homai,
godete homai, godete,
hoggi voi ne togliete
tanta virtude e pregio,
ne curarete più bagnar la terra
di ruggiadose stelle,
ma l' ambrosia soave
pioverete al mattin, l' espero perle . . . .
Spronami, Amor, e pur mi dice—bacia
la bella dispietada.
Ch' io ti baci... ma tu come il comporti?...
Ecco dunque à tuo nome,
venerando Cupido,
oso bacciar la delicata guancia!
temo, lasso, e non oso,
languisco, e non ardisco . . . .
Deh, che veggio, infelice! oh, nato cieco
fuss' io per non mirar tanta sventura (1) . . .

Ὦ χορταράκια δροσερά, ὁποῦ σᾶς ἐπλακώνει
τέτοια νεράϊδα πλουμιστὴ πλεῖ ἄσπρη παρὰ τὸ χιόνι,
νἄμου κ' ἐγὼ ἕν' ἀπὸ σᾶς νἄγγιζα τοῦ προσώπου
ὁποῦ μπορεῖ τὴν πλερωμὴ νὰ δώσῃ πᾶσα κόπου . . .
Χόρτα, οἱ ἀνθοί σας σήμερο παίρνουσι τόση χάρι
μόσκο νὰ 'δρώνουν τὸ ταχύ, κι' ἀργὰ μαργαριτάρι . . .

(1) Amorosa Fede, σελ. 98—100.

Τὸ τί νὰ κάμ' ὁ ταπεινὸς σήμερο δὲν κατέχω,
μέσα ἡ καρδιά μου μὲ κινᾷ, κι' ἀποκοτιὰ δὲν ἔχω·
χρυαίνω καὶ ἄφτω... πεθυμῶ... φοβοῦμαι καὶ τρομάσσω,
κινῶ... καὶ πάλι σέρνομαι... φεύγω... καὶ πάλι ἀράσσω!..
Εἰς τ' ὄνομά σου, Ἔρωτα, σκύφτω νὰ τὴ φιλήσω·
ἀμμὲ φοβοῦμαι ἀληθινά, ὁ κτύπος τῆς καρδιᾶς μου
μὴν ἀσηκώσῃ ὀγλήγορα τὸν ὕπνον τῆς κυρᾶς μου (1).

Se dopo gran tempeste e gran baleni,
e dopo dubitosi oscuri nembi
torna il dolce seren ch' il ciel rischiara,
o crudel Arethusa,
dopo l' horrido verno
segue la primavera,
dopo la notte il giorno,
e dopo il tempestoso e fiero turbo
l' aura soave poi, perchè, tu ingrata,
dopo sì lunga ed ostinata guerra,
dopo sì lungo sdegno,
non rassereni, ah cruda,
il minaccioso sguardo? (2).

'Αἶὲν καὶ πέσῃ ἀνεμικὴ, Πανώρῃα, σιγανεύει,
κι' ὡσὰν περάσουν ἡ βροχαῖς, πάλι καλοκαιρεύει,
ἂν ἔναι καὶ τὴν θάλασσα βλέπωμε τὴ μεγάλη
πῶς σὰ φουσκώσῃ μνιὰ φορά, καλοσυνεύγει πάλι,
ἂν ἔναι καὶ τὸν οὐρανὸ θωροῦμε σὰν βροντήξῃ
κι' ἀστράψῃ μὲ πολὺ θυμὸ κι' ἀστροπελέκι ῥίξῃ,

(1) Γύπαρις, Β, στ. 197-202, 228-230, 236-238.
(2) Amorosa Fede, σελ. 101.

πῶς γαληνώνει τὸ ζήμνιὸ κι' ἀπὸ τὸ πρόσωπόν του
τὰ γνέφη διώχνει τὰ θολὰ καὶ παύει τὸν θυμόν του,
γιάντα καὶ σὺ τὴν ὄργιτα δὲν παύεις, πεθυμνιά μου,
μά στέκεις πάντα 'ς τῶνα σου καὶ καίγεις τὴν καρδιά μου;
γιάντα καὶ τἀμματάκιά σου ποτὲ νὰ μὴ στραφοῦσι
λυπητερὰ τἀμμάτιά μου τοῦ ταπεινοῦ νὰ δοῦσι (1);

È tempo ch' io mi parta, et tu pur troppo
dirò importunamente
favellato hai, d' amor io non son preda,
tu parli inamorato,
nè sò qual sia d' amor la forza... addio (2).

Τί πρᾶμμα εἰς τὴν πίστι σου εἶναι ἡ ἀγάπη πέ μου,
γιατὶ δὲν τὴν ἐγνώρισα μηδὲ ποσῶς ποτέ μου...
μὰ ἅ στέκω ν' ἀφουκράζωμαι, κρίνω νὰ μὴ σκολάζῃ,
μὰ μὲ τσῆ πελελάδες του στέκει νὰ μὲ πειράζῃ (3).

Qual rapido torrente
che da procelle intempestive spinto
si turba, e gonfia irato,
e le ripe spumoso intorno frange,
e con ritorte impetuose rote
arbori, armenti, rupi in brevi giro
svelle, tira, fracassa, atterra e strugge,
e se l' humano ingegno
cerca frenar del' impeto e del' ira

---

(1) Γύπαρις, Β, στ. 251—262.
(2) Amorosa Fede, σελ. 103.
(3) Γύπαρις, Β, στ. 338-339, 403-404.

il rissoluto corso,
quanto più l' impedisce, ei più s' inaspra,
e quanto più s' intoppa, ei non s' arretra,
Così mentre da gli atti acerbi e crudi
d' un indurato core
s' impedisce il sentier di fida amante
dal suo fisso sentier non si rimotte (1).

Ὡς ποταμὸς χειμωνικὸς θολὸς ὄντας φουσκώσῃ,
κ' εἰς τὸ καυχίν του δὲ χωρῇ κι' ὄξω 'ς τοὺς κάμπους δώσῃ,
κι' ἂ βρῇ κουράδια παίρνει τα, δένδρη τὰ ξερριζώνει,
χαλᾷ τὰ γυροπόταμα, βουνὰ ξεθεμελιώνει,
κι' ἂ βρῇ ἄθρωπο, σταλαρισμὸ μηδὲ ποσῶς δὲν ἔχει,
ἀμμὴ ὅσα πλει' ἀμποδίζεται, πλειὰ θυμωμένος τρέχει,
τέτοιας λογῆς τὴν σήμερο τὸν πόθο φορτωμένο
βαστῶ 'ς τὴ δόλιά μου καρδιὰ ὁποῦ ποσῶς χωσμένο
δὲν ἠμπορῶ νὰ τὸν κρατῶ . . . . . . (2).

Τελευτῶν τὴν μακρὰν ταύτην περὶ Γύπαρι μελέτην παρατηρῶ ὅτι, ἐνῷ παρὰ τῷ Πανδήμῳ ὁ Ζεὺς κατέρχεται ἐπὶ τῆς Ἴδης ὅπως ἐγκαστῇ ἐν τῇ παλαιᾷ αὐτοῦ κοιτίδι καὶ δωρήσῃ εἰς τὴν Κρήτην τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ποίησιν, ἐν τῷ Γύπαρι καταβαίνουσιν ἐπ' αὐτῆς τῆς σκηνῆς δύο θεοί, ὁ Ζεύς, ὅστις εἶναι μᾶλλον ὁ ἐραστὴς τῆς Δάφνης Ἀπόλλων, καὶ ἡ Ἰδαία Ἄρτεμις ἥτις, οὖσα συγχρόνως καὶ ἡ προστάτις τῆς κωμῳδίας, λέγει ὅτι διωχθεῖσα ἐκ τῶν πόλεων οὐδέποτε ἐγκατέλιπε τὰς ἀπροσίτους τῆς Ἴδης κορυφάς, ἀλλὰ θηρῶσα ἐν αὐ-

---

(1) Amorosa Fede, σελ. 53.
(2) Γύπαρις, Γ, στ. 395—403.

ταῖς συζῇ ἀδελφικῶς μετὰ τῶν ἀφωσιωμένων αὐτῇ ποιμένων. Ἀμφιβάλλων ἂν ἀμφότεροι οἱ πρόλογοι οὗτοι ἀπετέλουν ἀρχῆθεν μέρος ἀναπόσπαστον τοῦ δράματος, ἀποκλίνω μᾶλλον νὰ παραδεχθῶ ὅτι ὁ εἷς τούτων τοὐλάχιστον προσετέθη ὑπὸ μεταγενεστέρου τινὸς τοῦ Γύπαρι ἐπεξεργαστοῦ ἢ καὶ ἀντιγραφέως.

Πρὸς τούτοις σημειῶ ὅτι μετὰ πολλῆς τέχνης ὁ Κρὴς ποιητὴς παρεισάγει καὶ τοὺς θεοὺς τούτους τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδος, διότι οὐδεμίαν σχέσιν ἔχοντες οὗτοι πρὸς τὸ κύριον δρᾶμα, φαίνονται μᾶλλον ἐκ τῆς ἀκροάσεως αὐτοῦ ἀνιστάμενοι ἐκ τοῦ προαιωνίου ὕπνου μετὰ τῆς ἀγαθῆς προθέσεως ὅπως ἐμφυσήσωσιν εἰς τὸ ἀναγεννηθὲν τῶν Ἑλλήνων θέατρον τὸ μυστηριῶδες ἐκεῖνο ζώπυρον τὸ ὁποῖον ὁ ἑλληνισμὸς παρέλαβεν ἐν τῷ τάφῳ.

Ἐπίσης δὲ ἀξία παρατηρήσεως εἶναι καὶ ἡ ἑξῆς διαφορὰ τοῦ Κρητικοῦ ἐπυλλίου πρὸς τὰς κωμῳδοτραγῳδίας τῶν Ἰταλῶν, ὅτι ἐνῷ τὰ ἐν ταύταις δρῶντα πρόσωπα ἀνήκουσιν εἰς ἀνεπιστρεπτεὶ ἐκλιποῦσαν ἐποχήν, αἱ δὲ σκηναὶ περιστρέφονται εἰς τὸν μυθώδη βίον τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος καὶ τὰ ἄλση τῆς Ἀρκαδίας, ὁ Γύπαρις ἐξεικονίζει αὐτοὺς τοὺς συγχρόνους τῆς Ἴδης ποιμένας, ὀνομάζων αὐτοὺς καὶ διὰ τῶν σημερινῶν ὀνομάτων αὐτῶν, Πανώρηα, Φροσύνη, Γιαννούλης, Ἀλέξης, Γύπαρις (1).

---

(1) Τὸ ὄνομα Γύπαρις συνειθίζεται ἐν Κρήτῃ· ἐν ἐγγράφῳ τοῦ ἐν Ἀμφίσσῃ δικαστηρίου μνημονεύεται καί τις τῶν ἐν Παρνασσῷ κατὰ τὴν τελευταίαν ἐπανάστασιν προσφυγόντων Κρητῶν φέρων ὡς οἰκογενειακὸν ἐπώνυμον τὸ ὄνομα τοῦτο. «Ἐπειδὴ ὁ Νικόλαος Γ. Γύπαρης ἐκ Κρήτης καὶ ἤδη ἀγνώστου διαμονῆς κατηγορεῖται ὅτι...» Τὸ ἔγγραφον τοῦτο φέρον ἡμερομηνίαν 2 Σεπτεμβρίου 1877 εὗρον ἐν τῇ τελευταίᾳ τετάρτῃ σελίδι φύλλου τῆς ἐφημερίδος Ὥρα τοῦ αὐτοῦ μηνὸς καὶ ἔτους, μὴ περισωθεισῶν ὅμως τῶν πρώτων σελίδων, δὲν δύναμαι νὰ σημειώσω ἀκριβῶς καὶ τὴν ἡμερομηνίαν τοῦ Ἀθηναϊκοῦ φύλλου.

Μετὰ τὸν Γύπαριν ἔρχεται ἡ Ἐρωφίλη, τραγῳδία ἐν ᾗ καὶ μόνῃ συνεκεντροῦτο τὸ μεσαιωνικὸν ἡμῶν θέατρον μέχρι τῆς ἐκδόσεως τοῦ παρόντος τόμου· τὸ μόνον διὰ τοῦ τύπου γνωστὸν τοῦτο δρᾶμα ἐξεδόθη πολλάκις ἐν Βενετίᾳ καὶ παρεστάθη, πλὴν τῆς Κρήτης, καὶ εἰς ἄλλας τῆς Ἑλλάδος πόλεις, ἰδίᾳ δ' ἐν Ἑπτανήσῳ, ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἀπαρχαιωθὲν ἐντελῶς ἐλησμονήθη, μόνου τοῦ λαοῦ ψάλλοντος ἔτι δίστιχά τινα ὡς ἀμυδρὰν ἀνάμνησιν τῆς ἐπὶ δύο ὅλας ἑκατονταετηρίδας ἀντιπροσωπευσάσης τὴν ἐθνικὴν σκηνὴν Κρητικῆς ταύτης τραγῳδίας. Δυστυχῶς οὐδεμία διεσώθη εἴδησις οὔτε περὶ τοῦ βίου, οὔτε περὶ τῶν ἀμυδρῶς πως γινωσκομένων καὶ ἄλλων ποιημάτων τοῦ ποιητοῦ τῆς Ἐρωφίλης.

Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὁ Γεώργιος Χορτάκης, ἢ κατὰ τὴν Κρητικὴν προφορὰν Χορτάτσης, ἀνῆκεν εἰς τὸν ὁμώνυμον οἶκον ὅστις διεδραμάτισεν ἔξοχον πρόσωπον ἐν τῇ ἀλληλουχίᾳ τῶν κατὰ τῶν Ἑνετῶν ἐπαναστάσεων τῆς Κρήτης. Ὁ Κομνηνὸς Παπαδόπουλος, ὅστις νέος ἤκουσε τὴν Ἐρωφίλην μετ' ἀρκετῆς ἐπιτυχίας διδασκομένην ἐν τῷ θεάτρῳ τοῦ Κάστρου, δὲν συγκαταλέγει καὶ τὸν Γεώργιον Χορτάκην ἐν τοῖς μαθηταῖς τοῦ Παταυΐνοῦ γυμνασίου, ἀλλὰ βιογραφῶν δύο ἑτέρους Ῥεθυμνίους Χορτάκας, τὸν ἰατρὸν Γεώργιον καὶ τὸν θεολόγον Μιχαὴλ (1), προσθέτει ὅτι θεῖος, ἤτοι ἀδελφὸς τοῦ πατρὸς τούτων, ἦν ὁ ποιητὴς τῆς Ἐρωφίλης (2)· ἐκ τούτων δυνάμεθα

---

(1) Οὗτος εἶναι ὁ ὕστερον (1657) ἀρχιεπίσκοπος Φιλαδελφείας προχειρισθεὶς Μελέτιος Χορτάκης, περὶ οὗ βλέπε Νεοελληνικὴν Φιλολογίαν, σελ. 338—339.

(2) Patruum habuit (ὁ ἰατρὸς Γεώργιος) cognominem in vernacula lingua nostra poetam celeberrimum, cujus tragoedia Erophile nostrorum teritur manibus. Edita est, ac, ut memini, saepe in urbe Creta publice data, semper placuit». Historia Gymnasii Patavini, Venetiis 1726, τόμ. II, σελ. 306.

νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ὁ ποιητὴς ἐκπαιδευθεὶς ἐν Ῥεθύμνῳ ἤκμαζε περὶ τὰ τέλη τῆς ΙΣΤ΄ ἢ τὰς ἀρχὰς τῆς ΙΖ΄ ἑκατονταετηρίδος, μὴ ζῶν πλέον ἐν ἔτει 1637, ὅτε ὁ ἱερεὺς Κιγάλας ἐδημοσίευσε τὴν πρώτην τῆς τραγῳδίας ἔκδοσιν.

Καὶ αὐτὸς μὲν ὁ Χορτάκης προσφωνῶν τὴν Ἐρωφίλην εἰς τὸν συμπολίτην αὐτοῦ Ἰωάννην Μούρμουρην τὸν δικηγόρον, ἢ ῥήτορα ὡς ἔλεγον οἱ τότε, παρουσιάζεται ὡς ὁ μόνος τῆς τραγῳδίας ποιητής, κατὰ τὴν διαβεβαίωσιν ὅμως τοῦ Μαρίνου Τζάνε, καὶ ἕτερος Ῥεθύμνιος ποιητής, Κατσάροπος λεγόμενος, διεξεδίκει δικαιώματα συνεργασίας ἐπὶ τῆς Ἐρωφίλης. Πόθεν ἠρύσθη τὴν εἴδησιν ταύτην ὁ ἱστορικὸς τοῦ Κρητικοῦ πολέμου καὶ κατὰ πόσον αὕτη εἶναι ἀξιόπιστος ἀγνοῶ, ἐκτὸς ἂν ὑποτεθῇ ὅτι ὁ μὲν Χορτάκης πραγματικῶς μόνος ἔγραψε τὴν Ἐρωφίλην, ὁ δὲ Κατσάροπος προσέθετο τὸ ἐν τοῖς διαλείμμασι τῶν τεσσάρων πρώτων πράξεων αὐτῆς παρεμβαλλόμενον ἀνεξάρτητον δρᾶμα τὸ ἀφορῶν εἰς τοὺς ἔρωτας τοῦ Ῥινάλδου καὶ τῆς Ἀρμίδας, περὶ τοῦ ὁποίου οὐδεμίαν ποιεῖται μνείαν ἡ προμνημονευθεῖσα προσφώνησις τοῦ Χορτάκη. Οἱ περὶ Ἐρωφίλης στῖχοι τοῦ Τζάνε χαρακτηρίζοντες τὴν περὶ τοῦ ποιήματος καὶ τοῦ ποιητοῦ γνώμην τῶν τότε (1681) Κρητῶν ἔχουσιν οὕτω:

Ἕνα παιδί μου παλαιὸν ὁποῦ 'θελα γεννήσει
κ' ἐκεῖνο μὲ πολλὴν τιμὴν ἤθελε μὲ στολίσει,
Γεώργιον Χορτάκιον ἐκράζαν τ' ὄνομά του
κ' οἱ στῖχοί του φημίζονται καὶ τὰ ποιήματά του,
κ' ἔκαμε τὴν πανώρηάν του μὲ ζαχαρένια χείλη
μαζὶ μὲ τὸν Κατσάροπον τὴν ἄξιαν Ἐρωφίλη (1).

---

(1) Τουρκοκρατουμένη Ἑλλάς, σελ. 299. Τοὺς λόγους τούτους ἀποτείνει ἡ πόλις τοῦ Ῥεθύμνου πρὸς τὸν Χάνδακα, πρὸς τὸν ὁποῖον ἐρίζει περὶ πρωτείων.

Πρῶτος ὁ Κύπριος ἱερεὺς Ματθαῖος Κιγάλας ἐδημοσίευσε διὰ τοῦ τύπου τὴν Ἐρωφίλην, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ποιητοῦ (1), διότι ἂν οὗτος ἔζη οὐδέποτε ἤθελεν ἐπιτρέψει τὴν διὰ τῆς ἐκδόσεως ταύτης γενομένην βεβήλωσιν τοῦ κειμένου, καθ' ἧς οὐδὲν ἧττον διεμαρτυρήθησαν οἱ συμπατριῶται τοῦ Χορτάκη, καὶ ἰδίᾳ ὁ σοφὸς τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Ἁγίου Μάρκου ἔφορος καὶ δεύτερος τῆς Ἐρωφίλης ἐκδότης, Ἀμβρόσιος ὁ Γραδενῖγος.

Ἂν πιστεύσωμεν τὸν παπᾶ-Κιγάλαν, αὐτὸ τὸ αὐτόγραφον τοῦ ποιητοῦ γεγραμμένον δι' ἰταλικῶν χαρακτήρων περιε-

---

(1) Τῆς σπανιωτάτης ταύτης ἐκδόσεως γνωρίζω δύο ἀντίτυπα, τὸ ἓν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Παταυίου, καὶ τὸ δεύτερον ἐν τῇ τῶν Παρισίων· ἰδοὺ δὲ ὁ τίτλος τοῦ βιβλίου « Τραγωδία ὀνομαζομένη Ἐρωφίλη, ποίημα τοῦ λογιωτάτου ἐν σπουδαίοις κυροῦ Γεωργίου Χορτάτζη Κρητός. Καὶ συνεργεία τοῦ εὐγενεστάτου ἐν ἄρχουσι, κυροῦ Φιλίππου Χαρέρη Ζακύνθιου (sic). Con licentia de' Superiori et privilegio. Ἐνετίῃσιν, Παρὰ Ἀντωνίῳ τῷ Ἰουλιανῷ. Ἔτει ἀπὸ τῆς Θεογονίας ͵αχλζ' ». Εἰς 8ον φύλλα 82 μὴ ἠριθμημένα. Ἐν τῷ φύλλῳ 2 ἀναγινώσκονται τὰ ἑξῆς « Τοῖς ἐντευξομένοις τῷ παρόντι πονήματι ἐν Χριστῷ χαίρειν. Αὕτη ἡ Τραγωδία ἡ λεγομένη Ἐρωφίλη, εἶναι ποίημα τοῦ λογιωτάτου ἐν σπουδαίοις κυροῦ Γεωργίου Χορτάτζη, Κρητός, τὴν ὁποίαν ἔγραψεν μὲ γράμματα Ἰταλικὰ εἰς γλῶσσαν Ρωμαϊκήν· Καὶ ἐπειδὴ εὑρέθη ἡ αὐτὴ καὶ ἰδία εἰς τὰς χεῖρας τοῦ μεγαλοπρεπεστάτου ἐν ἄρχουσι, κυροῦ Φιλίππου Χαρέρη Ζακύνθιου· Ἠθέλησεν μὲ μεγάλον κόπον νὰ τὴν βάλῃ εἰς τὴν Στάμπα· διὰ τοῦτο παραδίδωντάς την εἰς τὰς χεῖρας ἐμοῦ Ματθαίου Κιγάλα, ἱερέως Κυπρίου, ἐπαρακάλησέν με καὶ τὴν ἐμετάγραψα μὲ γράμματα Ρωμαϊκά· Καὶ ἔδωσά την τοῦ κυροῦ Ἀντωνίου Ἰουλιανοῦ ἐκ προγόνων Τυπογράφου, καὶ ἐτύπωσέν την, καὶ ἦλθεν εἰς φῶς, Χάριτι Χριστοῦ, εἰς κατάνυξιν τῶν ἐντευξομένων, Καὶ ἔπαινον τῆς φιλομαθίας, καὶ μεγαλοψυχίας τοῦ προρρηθέντος ἄρχοντος· κυροῦ Φιλίππου Χαρέρη, καὶ οἱ ἐντυγχάνοντες εὔχεσθαι ἡμῶν, διὰ τὸν Κύριον. Ἔρρωσθαι. Ἐξενετιῶν. Σεπτεβρίῳ. η'. ͵αχλζ. Ἐλάχιστος ἐν ἱερεῦσιν Ματθαῖος ἱερεὺς ὁ Κιγάλας ὁ Κύπριος ».

σώθη παρὰ τῷ Ζακινθίῳ εὐπατρίδῃ Χαρέρῃ (1), παρὰ τούτου δὲ λαβὼν αὐτὸ ὁ ἐκδότης ἐμετάγραψε μὲ Ρωμαϊκὰ γράμματα. Ἀλλ' ὁ ἀγαθὸς ἱερεύς, ἄμοιρος πάσης ποιητικῆς καλαισθησίας, ἀνῆκεν εἰς τὴν τάξιν τῶν σχολαστικῶν διορθωτῶν, διὸ καὶ ἐφήρμοσεν ἐπὶ τῆς δυστυχοῦς Ἐρωφίλης τὰς περὶ γλώσσης ἁπλοϊκὰς αὐτοῦ θεωρίας, καὶ θελήσας ν' ἀναδείξῃ αὐτήν, ἀντὶ Κρητικοῦ, ἑλληνικὸν δρᾶμα παρεχάραξε τὴν γλῶσσαν καὶ παρεμόρφωσε τὸ κείμενον.

Οὕτως, ἐνῷ ὁ Χορτάκης γράψας τὴν τραγῳδίαν αὐτοῦ διὰ τὸ ἐν Κρήτῃ θέατρον λέγει πρὸς τοὺς θεατὰς ὅτι πρέπει νὰ μεταχθῶσιν διὰ τῆς φαντασίας ἐκ τῆς Κρήτης εἰς τὴν Μέμφιν τῆς Αἰγύπτου, ἔνθα μέλλουσι νὰ διαδραματισθῶσιν αἱ τῆς Ἐρωφίλης σκηναί,

. . . . δὲν εἶστε, σὰ θαρρεῖτε
'ς τὴν Κρήτη πλειό, μὰ τσ' Αἴγυπτος τώρα τὴν γῆν πατεῖτε·
τούτ' εἶν' ἡ Μέμφ' ἡ ξακουστή, ἡ τόσα νοματισμένη (2),

---

(1) Ἡ διὰ λατινικῶν χαρακτήρων γραφὴ τῶν ἑλληνικῶν λέξεων ἐπεκράτει τότε καὶ ἐν Κρήτῃ, ὡς πληροφορούμεθα ἐκ τοῦ διασωθέντος συμβολαιογραφικοῦ τῆς νήσου ἀρχείου, ἐν ᾧ βλέπομέν τινα τῶν συμβολαίων οὕτω γεγραμμένα, ὡς καὶ ἐκ τῆς προσημειωθείσης αὐτογράφου κωμῳδίας τοῦ Φωσκόλου· τῆς γραφῆς ὅμως ταύτης χρῆσιν ἐποιοῦντο μόνοι οἱ ἐξελληνισμένοι Ἑνετοί, τοιοῦτος δ' ἦν καὶ ὁ Φώσκολος, ὡς καὶ οἱ τούτους ὑπηρετοῦντες συμβολαιογράφοι. Ἐπειδὴ ὅμως εἰς οὐδεμίαν τῶν κατηγοριῶν τούτων ἀνῆκεν ὁ Χορτάκης, προτιμῶ νὰ παραδεχθῶ ὅτι τὸ χειρόγραφον τοῦ Χαρέρη δὲν ἦν αὐτὸ τὸ αὐτόγραφον τοῦ ποιητοῦ, ἀλλ' ἀντίγραφον Ἑνετόκρητός τινος, ἀφοῦ καὶ ἕτερον τοιοῦτον ἀντίγραφον, παρουσιάζον διαφοράς τινας πρὸς τὸ τοῦ Χαρέρη, ἀνεκάλυψεν ἐσχάτως ὁ κ. Legrand.

(2) Πρόλογος στίχοι 111—112.

ὁ Κιγάλας ἀλλάξας τοὺς στίχους τούτους ἀποτείνεται πρὸς αὐτοὺς τοὺς Μεμφίτας!

'ς τὴν Μέμφιν μόν' 'ς τὴν Αἴγυπτον τώρα τὴν γῆν πατεῖτε·
ἄκουτε, Μέμφοι οἱ ξακουστοί, πολλὰ ὠνοματισμένοι.

Οὕτω δ' αὐτογνωμόνως διορθῶν τὸ ποίημα, μετατοπίζει τὴν σειρὰν τῶν στίχων, ἀπαλείφει τοὺς ἀπαρέσκοντας αὐτῷ καὶ προσθέτει ἄλλους ἐπεξηγηματικούς. Ἀρκούμενος εἰς ἀντιπαράθεσιν μόνον τοῦ Προλόγου, τῆς πρώτης πράξεως καὶ τοῦ πρώτου Ἰντερμεδίου, σημειῶ ὅτι ἐκ τῆς ἐκδόσεως τοῦ Κιγάλα λείπουσιν οἱ στῖχοι 9-10, 237-238, 255, 437-438 τῆς πρώτης πράξεως, μετατοπίζονται δ' οἱ 33-40 τοῦ Προλόγου παρεντιθέμενοι, ἴσως καταλληλότερον, μεταξὺ τοῦ 50 καὶ 51· ἐν μέσῳ τῶν στίχων 70 καὶ 71 τῆς αὐτῆς πράξεως παρεισάγονται οἱ δύο οὗτοι, μεταβάλλοντες τὸ δρᾶμα εἰς ἁπλοῦν ἔπος:

Ἔφθασεν ὁ Πανάρετος κ' ἐσφικταγκάλιασέν τον,
καὶ λέγει του—Πανάρετε, καλημερίσματά σου.

Ἀλλὰ καὶ λέξεις κακῶς ἀναγνωσθεῖσαι ὑπὸ τοῦ ἐκδότου ἀντικαθίστανται δι' ἄλλων ἀκατανοήτων, ὡς σίδερον, ἀντί, σήμερο, (Πρόλ. στ. 72), πέφτουσιν, ἀντί, φεύγουσιν, (στ. 131), μάλη, ἀντί, μάχη (Α, στ. 28), τὸν πόθον, ἀντί, τὰ πόδια, (στ. 46), ἐξουσιάζῃ, ἀντί, 'ξάζῃ (69), καὶ ζικό, ἀντί, ριζικὸ (105), τύχεις, ἀντί, τ' ἔχεις (125), βαριάν, ἀντί, βουβὰ (128), νεούτσικων, ἀντί, συργουλιστὰ (196), τυφλωμένος, ἀντί, ζυγωμένος (201), τὴν θωρῶ, ἀντί, συντηρῶ (319), τὰ λόγιά σου μ' εκάμαν, ἀντί, μόνια πῶς μ' εἶχε κάμει (364), ἔβλεπα, ἀντί, ἔβλαφτα (407), ὅταν θυμωθοῦσιν, ἀντί, ἂν ἀνταμωθοῦσι (409), ἡμέρα, ἀντί, ἡ μοῖρα (439), μ' ἀλλέως ὅσοι, ἀντί, μάλιος τὰ

τόσα (591), ταῖς μυρωδιαῖς ποτέ, ἀντί, τόσ' ἄγριο ζῶ 'ποθί; (612), κι' ᾄδης, ἀντί, κι' ἀντὶς (Ἰντερμ. στ. 9), σκότασεν λάμψιν, ἀντί, κι' ἀντὶς τὴ λάμψι (στ. 10), χριστιανοί, ἀντί, στρατηγοὶ (26), δούλους, ἀντί, φίλους (27), σιδηρόν, ἀντί, συντηρῶ (67), ἡ ἀρετή σου, ἀντί, χαρφικτή σου (113), ἀδελφός, ἀντὶ δουλευτῆς (151).

Ἡ μεγίστη ὅμως τῶν κακιῶν τῆς ἐκδόσεως τοῦ Κιγάλα εἶναι ἡ σχολαστικὴ τοῦ ἐπεξεργαστοῦ προσπάθεια εἰς ἀντικατάστασιν τῶν Κρητικῶν φράσεων δι' ἄλλων δῆθεν ἑλληνικῶν· οὕτως οἱ στῖχοι 21-22 τοῦ Προλόγου,

Τὸν οὐρανὸ στοχάζομαι καὶ τσ' ὀμορφιαῖς τοῦ κόσμου
καὶ σκοτεινὸ κι' ὁλότυφλο μοῦ φαίνεται τὸ φῶς μου,

διορθοῦνται,

Τὸν οὐρανὸ στοχάζομαι 'ς τὰ βάθη τοῦ νοός μου
καὶ σκοτεινὸν μοῦ φαίνεται ὅλον τὸ φῶς τοῦ κόσμου.

Οἱ στῖχοι 65—66,

Φτωχοὶ 'ς τὸ λάκκο κατοικοῦν, βουβοὶ μὲ δίχως στόμα
ψυχαῖς γδυμναῖς δὲ ξεύρω ποῦ 'ς τὴ γῆ... λιγάκι χῶμα,

ἔχουσιν οὕτω παρὰ Κιγάλᾳ,

Ὅλοι 'ς τὸν λάκκον κατοικοῦν, βουβοὶ μὲ δίχα στόμα,
'ς τ' ἀνήλιον κ' εἰς τὸ σκοτεινὸν τῆς μαύρης γῆς τὸ χῶμα.

Ὁ στῖχος 119,

μεγάλοι ν' ἀπομείνετε μὲ τῶν ἀλλῶ τὸν κόπο

διορθοῦται

τὴν ἁρπαγὴν ὁποῦ κάμνετε εἰς τοὺς πτωχοὺς τὸν κόπον.

Οἱ στῖχοι 65—66 καὶ 231—232 τῆς πρώτης πράξεως διορθοῦνται οὕτω:

Μεγάλαις ἔγνοιαις καὶ σκλαβιὰ ἐμὲν τὸν πικραμένον
καὶ τῆς ἀγάπης ἄλυσες μ' ἔχουν ἐδῶ φερμένον...
Καὶ σένα ὁποῦ σὲ παίδευεν τοῦ ἔρωτος ἡ τόση
φωτιά, πῶς ἦτον βολετὸν σημάδιν νὰ μὴ δώσῃς;

Ἡ αὐτὴ πιθανῶς τάσις ὑπηγόρευσεν εἰς τὸν ἐκδότην καὶ τὴν ἀντικατάστασιν τῆς κάμερας διὰ τῆς Κυπριακῆς τζάμπρας (στ. 358), ὡς καὶ τῶν, μαυρίζουν, ἀντί, λαυρίζουν (225), φορτίζεις, ἀντί, χαρίζεις (295), ὠρέγετον, ἀντί, ἐστέρευγε (300), ἐδίωξες ἀντί, ἐζύγωξες (358), τζούστρα καὶ γούστρα, ἀντί, γιόστρα (337, 358), ἀνασάνουσιν, ἀντί, σκολάσουσι (415), ἄφης ταις, ἀντί, ζύγωξαι (457), φτερά, ἀντί, βερτόνια (599), Στροφὴ τοῦ Δράματος, ἀντί, Ἰντερμέδιο, ἐζηλειαῖς, ἀντί, σύγχυσες (Ἰντερμ. 36), ἀς γενοῦμε, ἀντί, γενῆτε (59), ἀς δείξουσιν, ἀς γενοῦ (63), ὡς καὶ τὸ ἐν τῇ Β' πράξει στ. 127, μαγαρίζουσι, ἀντί, ἀναμουρδόνουσι.

Ἔκδοσις τοσοῦτον πλημμελὴς δὲν ἠδύνατο νὰ εὐδοκιμήσῃ, διὸ καὶ ἐν ἔτει 1676 ὁ Κρὴς Ἀλοΰσιος Γραδενῖγος ἐξεπόνησεν ἐπὶ τῇ βάσει νέου ἀντιγράφου ἑτέραν τῆς Ἐρωφίλης ἔκδοσιν, ἥτις πολλάκις μέχρι τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἀνατυπωθεῖσα ἐν Βενετίᾳ, θεωρεῖται ὡς τὸ γνησιώτερον τῶν διασωθέντων κειμένων. Τῆς ἐκδόσεως ταύτης προέταξεν ὁ πολυμαθὴς βιβλιοφύλαξ τὸν ἑξῆς πρόλογον, ὅστις ἐν τῇ ἀφελείᾳ αὐτοῦ περιέχει πολλὰς ἀληθείας.

«Ἡ παροῦσα τραγῳδία, ὅσον εἶναι μελίρρυτος καὶ γλυκοδιήγητος εἰς τὴν φυσικήν της γλῶσσαν τὴν Κρητικήν, τόσον εἶναι ἀνοστομίλητη καὶ σιχαδερὴ εἰς ἑτέραν καὶ ἀλλοδαπὴν ὁμιλίαν. Ἐπειδὴ λοιπὸν νὰ ἐτυπώθη πρόπαλαι εἰς γλῶσσαν κατὰ πολλὰ διεφθαρμένην, ὁποῦ καμμίαν νοστιμάδα δὲν ἐπρο-

ξένα, μάλιστα ναυτιασμὸν καὶ ἀναγουλιασμὸν ἐπαρακίνα εἰς ὅλους, ἰδοὺ ὁποῦ τώρα νεωστὶ μὲ ἐπιμέλειαν καὶ ἔξοδον ἰδικήν μου τὴν δίδω εἰς τὸν τύπον πρὸς χάριν τῶν ἀναγινωσκόντων διωρθωμένην ὡς ἐγράφη καὶ ἐσυντέθη ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ ποιητοῦ. Ὅλοι κοινῶς οἱ φιλομαθεῖς θέλουσι τὴν ἀγοράζει μετὰ χαρᾶς, ἀλλ' ἐξαιρέτως οἱ Κρητικοί, καὶ πάντες ὁμοθυμαδὸν θέλουσι χαίρουνται εἰς τὴν εὐρυθμίαν τῶν στίχων. Καὶ ἂν κανεὶς δὲν εὐχαριστᾶται εἰς κάποια λόγια καὶ λέξεις Κρητικαῖς, ὡσὰν ὁποῦ δὲν εἶναι τοῦ κανόνος, ἢ τῆς ἐγχωρίου του ὁμιλίας, ἂς πασχίσῃ νὰ συνθέσῃ καὶ αὐτὸς ποίημα μερικὸν τῆς ὀρέξεώς του, καὶ ὄχι νὰ νοθεύῃ τὸ φυσικὸν καὶ γνήσιον ἰδίωμα τοῦ παρόντος ποιήματος μὲ ἀτιμίαν τοῦ ποιητοῦ, ὁ ὁποῖος ἐστάθη εἰς τοῦτο τὸ γένος ὁ κορυφαῖος τῶν ποιητῶν. Πᾶσα γλῶσσα χαίρεται εἰς τοὺς ἰδιωτισμοὺς τοὺς ἰδίους, ὅθεν κανεὶς μὴν ἀποκοτᾷ ποτὲ προπετῶς νὰ συγχύζῃ τὰς γλώσσας. Ἔρρωσθε ».

Ἡ πρώτη τοῦ Γραδενίγου ἔκδοσις κατέστη τοσοῦτον σπανία, ὥστε οὐδέποτε εἶδον ἀντίτυπον αὐτῆς, ἐπειδὴ ὅμως πιστὴ αὐτῆς ἀνατύπωσις θεωρεῖται ἡ τοῦ 1772 (1), ταύτην διακοινωθεῖσάν μοι φιλοκάλως ὑπὸ τοῦ πολυμαθοῦς ἐφόρου τῆς Μαρκιανῆς βιβλιοθήκης Κ. Ἰ. Βελούδου ἔλαβον ὑπ' ὄψει ἐν τῇ ἀναδημοσιεύσει ταύτῃ τῆς Ἐρωφίλης.

Δὲν δύναμαι νὰ βεβαιώσω ὅτι καὶ τὸ χειρόγραφον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὁ Γραδενῖγος ἐξεπόνησε τὴν ἔκδοσιν τῆς Ἐρωφίλης

(1) Τραγῳδία ὀνομαζομένη Ἐρωφίλη. Ποίημα τοῦ λογιωτάτου καὶ εὐγενεστάτου Κυρίου Γεωργίου Χορτάτζη τοῦ Κρητικοῦ. Νεωστὶ μὲν τυπωθεῖσα, διορθωθεῖσα δὲ εἰς τὴν φυσικήν της γλῶσσαν τὴν Κρητικήν, μὲ κόπον καὶ πολλὴν ἐπιμέλειαν. Ἑνετίῃσιν, 1772. Παρὰ Δημητρίῳ Θεοδοσίου τῷ ἐξ Ἰωαννίνων. Con licenza de' Superiori. Εἰς 8.ον μικρὸν σελ. η—164.

ἀντεπροσώπευε τὸ κείμενον « ὡς ἐγράφη καὶ συνετέθη ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ ποιητοῦ », εὑρίσκων ὅμως καὶ ἐν τούτῳ διαφοράς τινας πρὸς τὸ ἀτελὲς μέν, ἀλλ' ἀρχαιότερον τοῦ κ. Legrand χειρόγραφον (1), εἰκάζω ὅτι καὶ εἰς τὸ τοῦ Γραδενίγου παρεισέφρησαν ἐλαφραί τινες ἐπιδιορθώσεις τῶν μεταγενεστέρων ἀντιγραφέων. Ὁπωςδήποτε ὅμως τὰ τρία ταῦτα κείμενα ἐπιδιορθοῦντα ἄλληλα, δύνανται νὰ συντελέσωσιν εἰς ὁριστικὴν τοῦ κειμένου ἀνακάθαρσιν, ἀφοῦ καὶ αὐτὴ ἡ ἀθλία τοῦ Κιγάλα ἔκδοσις διορθοῖ τὰς πλημμελεῖς γραφὰς τῶν ἄλλων δύο. Οὕτω λόγου χάριν ὁ στῖχος 607 τῆς πρώτης πράξεως ἔχει βεβαίως ἐσφαλμένως παρὰ Γραδενίγῳ,

καὶ μιὰν ὀδ' ὀρφανὸς κρατεῖ δικήν του,

ὡς καὶ ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Legrand,

chi udhe o oranos ogia dhichidu,

ἐνῷ παρὰ Κιγάλᾳ ἔχων,

καὶ μιὰν στράταν οὐρανὸς κρατεῖ δικήν του,

ὑπεννοεῖ ὅτι ὁ Χορτάκης ἔγραψε,

καὶ μιὰν ὁδὸν οὐρανὸς κρατεῖ δικήν του.

---

(1) Erophile tragédie en cinq actes de Georges Chortatzis. Texte du manuscrit autographe (?) du poète, publié pour la première fois par Emile Legrand. Paris 1875, σελ. 67. Ἡ ἔκδοσις αὕτη τυπωθεῖσα ὡς ἁπλοῦν δοκίμιον εἰς 25 ἀντίτυπα περιέχει μόνον τὸ κείμενον δι' ἰταλικῶν χαρακτήρων, ἀρχόμενον ἀπὸ τοῦ στίχου 379 τῆς πρώτης πράξεως καὶ τελευτῶν ἐν τῷ 748 τῆς τρίτης. Ἐν οἰκείοις τόποις τῆς παρούσης ἐκδόσεως ὑπεσημειώθησαν αἱ διάφοροι γραφαὶ ὡς καὶ αἱ ἐλλείψεις τοῦ ἠκρωτηριασμένου τούτου χειρογράφου, περὶ τοῦ ὁποίου ὁ κ. Legrand θὰ δημοσιεύσῃ ἰδίαν πραγματείαν.

Κατὰ τὴν αὐτὴν μέθοδον δύνανται νὰ διορθωθῶσι καὶ τὰ παρὰ Γραδενίγῳ ἐσφαλμένα, λύχη (στ. 179) καὶ φουρνὸ (στ. 476) εἰς λόχη καὶ κουρφό, ἀφοῦ ὁ Κιγάλας γράφει λόγχη καὶ κρυφόν, τὴν δὲ τελευταίαν διόρθωσιν ὑποστηρίζει καὶ τὸ χειρόγραφον τοῦ Legrand γράφον κουρφό.

Παρὰ Κιγάλᾳ φέρονται καὶ στῖχοί τινες, οἵτινες ἀπαντῶντες καὶ εἰς τὸ τοῦ Legrand χειρόγραφον διεγείρουσι τὴν ὑπόνοιαν μὴ ὁ ἀντιγράψας τὸ τοῦ Γραδενίγου ἐξ ἀμελείας παρέλειψεν αὐτούς· τοιοῦτοι δέ εἰσιν οἱ μεταξὺ τῶν στίχων 24 καὶ 25 τοῦ Ἰντερμεδίου ὑποσημειούμενοι· ἐπειδὴ ὅμως ὁ Κιγάλας συνείθιζε νὰ προσθέτῃ τοιούτους καὶ αὐτογνωμόνως, δὲν δύναται νὰ ἐπεκταθῇ ἡ τοιαύτη βάσανος καὶ ἐπὶ τῶν στίχων, οἵτινες ἀπαντῶσι μὲν παρὰ τούτῳ, ἐλλείπουσιν ὅμως ἐκ τοῦ προσημειωθέντος χειρογράφου, τοιοῦτοι δὲ εἶναι οἱ ἑξῆς δύο παρεντεθειμένοι μεταξὺ τῶν 134 καὶ 135 τῆς πρώτης πράξεως.

Καὶ ἄρχισε, μὴ μὲ τυραγνῆς, κάμε με ν' ἀγροικήσω,
τὸ πρᾶγμα τὸ λοιπὸ ὁποῦ λέγεις κ' εἶν' περίσσον.

Τὸ ζήτημα περὶ τῆς πρωτοτυπίας τῆς Ἐρωφίλης μετὰ πολλῆς ἐπραγματεύθη ἐπιτυχίας ὁ καθηγητὴς κ. Conrad Bursian ἐν εἰδικῇ πραγματείᾳ καταχωρηθείσῃ εἰς τὰ πρακτικὰ τῆς ἐν Λειψίᾳ Βασιλικῆς Σαξωνικῆς Ἀκαδημίας (1). Κατὰ τὸν σοφὸν ἀκαδημαϊκόν, μόνην τὴν Ἀντιγόνην τοῦ Σοφοκλέους ἐκ

(1) Abhandlungen der philologisch-historischen classe der K. Saechsischen Gesellschaft der Wissenschaften. XII, V. Leipzig 1870. (C. Bursian, Erophile, σελ. 547-635). Παράβαλλε καὶ τὴν καλὴν βιβλιοκρισίαν τοῦ K. W. Wagner ἐν τῷ Ἀγγλικῷ περιοδικῷ Academy, σελ. 167—168.

τῶν παλαιῶν τραγῳδιῶν γινώσκων ὁ Χορτάκης, συνέθετο τὴν Ἐρωφίλην ἐπὶ τῇ βάσει τῆς Ὀρβέκκας (Orbecche) τοῦ Φερραρίου τραγικοῦ Ἰωάννου Βαπτιστοῦ Γιράλδη (1).

Διὰ μακρῶν ἀναλύσας τὰς συγκρινομένας δύο τραγῳδίας ὁ Βουρσιανὸς εὑρίσκει τὴν Κρητικὴν ὑποδεεστέραν τῆς Ἰταλικῆς περὶ τὴν καθόλου σκηνικὴν ἐντύπωσιν καὶ τὴν δραματικὴν διασκευήν. Ἀλλ' ἐνῷ ὁ Γιράλδης καταπλήττει τοὺς ἀκροατὰς διὰ τῆς συσσωρεύσεως τῶν τρομερῶν εἰκόνων, τὰς ὁποίας ἀπήτουν οἱ τότε χρόνοι καὶ ἡ μὴ ἀνεπτυγμένη καλαισθησία, ὁ Χορτάκης προσπαθεῖ νὰ συγκινήσῃ διὰ τῆς τέχνης μᾶλλον ἢ διὰ τοῦ τρόμου· τὸ ἐκ τοῦ ᾅδου ἀνερχόμενον φάντασμα ἐπιτυχέστερον παρουσιάζεται ἐν τῇ Ἐρωφίλῃ, καὶ αὐτὴ δὲ ἡ προλογίζουσα παρὰ τῷ Γιράλδῃ Νέμεσις μεταβληθεῖσα ὑπὸ τοῦ Χορτάκη εἰς τὸν Χάρωνα, ὡς ἐννοεῖ αὐτὸν ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἤτοι αὐτὸν τὸν Θάνατον, ἐπροξένησε πλειοτέραν ἐντύπωσιν εἰς τοὺς Κρῆτας θεατάς. Ὡς ἐλάττωμα τῆς Ἐρωφίλης δύναται νὰ θεωρηθῇ ἡ ἄσκοπος τοῦ Καρποφόρου ἐμφάνισις ἐν μόνῃ τῇ πρώτῃ πράξει, καὶ ἰδίᾳ οἱ σχοινοτενεῖς τούτου πρὸς τὸν Πανάρετον διάλογοι περὶ ἐρωτικῆς εὐτυχίας καὶ δυστυχίας, διάλογοι οἵτινες ἀναμφιβόλως ἐκούρασαν καὶ τοὺς τότε ἀκροατὰς (2). Ἐπὶ τέλους οἱ χοροὶ ἀμφοτέρων τῶν τραγῳ-

---

(1) Orbecche· tragedia di M. Gio. Battista Giraldi Cinthio, nobile Ferrarese. Venetia 1583. (Ἐδιδάχθη τὸ πρῶτον ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ ποιητοῦ τὸ 1541, τυπωθεῖσα δὲ τὸ 1547 παρεστάθη πολλάκις ἐν τοῖς δημοσίοις θεάτροις μετὰ πολλῆς ἐπιτυχίας. « Et in fatti a suo tempo si accolse l' Orbecche con molto applauso, e destò in tutti cotal compassione che niuno degli ascoltatori potè contenere il pianto ». Signorelli, storia critica de' teatri. Napoli 1788. τόμ. III, σελ. 120).

(2) Ἀπαράλλακτος διάλογος εὕρηται καὶ ἐν τῷ πρώτῳ μέρει τοῦ Ἐρωτοκρίτου, τοῦ ὁποίου ἡ διάταξις ἐν μέρει δὲ καὶ ἡ ὑπόθεσις ἔχουσι στενὴν πρὸς τὴν Ἐρωφίλην σχέσιν.

διῶν, καίτοι ἐλάχιστον ὁμοιάζοντες, πλουτοῦσιν ἀληθῶν ποιητικῶν εἰκόνων μᾶλλον ἐν τῇ Ἐρωφίλῃ ἢ ἐν τῇ Ὀρβέκκᾳ.

Ἀναγνωρίζων τὸ ὀρθὸν τῶν παρατηρήσεων τούτων, ἁπλῶς διαφωνῶ πρὸς τὸν σοφὸν συνάδελφον κατὰ τοῦτο μόνον, ὅτι ἡ τραγῳδία τοῦ Γιράλδη δὲν ἦν τὸ μόνον πρότυπον τὸ ὁποῖον εἶχεν ὑπ' ὄψει ὁ ποιητὴς τῆς Ἐρωφίλης.

Οὕτως, ἐκ τῶν τοσοῦτον διαφόρων χορῶν τῶν συγκρινομένων τραγῳδιῶν ὁ τέταρτος τῆς Ἐρωφίλης παρουσιάζει τοιαύτην ὁμοιότητα πρὸς τὸν χορὸν παλαιᾶς Ἰταλικῆς τραγῳδίας, τῆς Σοφωνίσβης τοῦ Τρισσίνου, ὥστε ἐκ τῶν δύο τὸ ἓν δύναται νὰ ὑποτεθῇ, ἢ ὅτι ὁ Κρὴς ἀπεμιμήθη τὸν Ἰταλόν, ἢ ὅτι ἀμφότεροι οἱ ποιηταὶ εἶχον ὑπ' ὄψει κείμενόν τι λανθάνον ἡμᾶς.

Ἀκτῖνα τ' οὐρανοῦ χαριτωμένη,
ἀποῦ μὲ τὴ φωτιά σου τὴ μεγάλη
'ς ὅλη χαρίζεις φῶς τὴν οἰκουμένη,
τὸν οὐρανὸ στολίζει 'ς μιὰ κ' εἰς ἄλλη
μερὰ κι' ὅλη τὴ γῆ ἡ προπατηξιά σου
δίχως ποτὲ τὴ στράτα τση νὰ σφάλλῃ·
κι' ὄντα μᾶς ἐμακραίνῃς τὴ θωριά σου,
μὲ χιόνια καὶ βροχαῖς τὴ γῆ ποτίζεις...
καὶ πάλι σὰ σιμώσῃς κι' ἀρχηνίσῃς
τὰ χιόνια νὰ σκορπᾷς, καὶ νὰ ζεσταίνῃς
τὸν κόσμ', ὅλη τὴ γῆ μ' ἀθοὺς γεμίζεις,
τὰ φύτρ' ἀναγαλλιᾷς, καρποὺς πληθαίνεις,
μεστόνεις πωρικά, γεννᾶς λιθάρια
πολλῶν λογιῶ, κ' εἰς δόξα πάντα μένεις (1)....

---

(1) Ἐρωφίλη Δ, στ. 711-725.

Almo celesto raggio,
de la cui santa luce
s' adorna il cielo, e se ristora il mondo:
il cui certo viaggio
sì belle cose adduce,
che 'l viver di quà giù si fa giocondo,
perchè sendo ritorno,
infinito et eterno,
il dì dopo la sera,
e dopo primavera
mena la state, e poi l' autunno e 'l verno,
donde la terra, e 'l mare
s' empie di cose belle e rare (1).

Οἱ ἄλλοι χοροὶ φαίνονται πρωτότυποι, μόνον δ' ὁ τῆς πρώτης πράξεως ἔχει ὁμοιότητά τινα πρὸς τὸν 'Οππιανόν, ὡς δηλοῦται ἐκ τῆς ἑξῆς ἀντιπαραθέσεως.

Ἔρωτα, ὁποῦ συχνιὰ 'ς τσῆ πλειὰ μεγάλους
κι' ὄμορφους λογισμοὺς κατοικημένος

(1) Sofonisba, tragedia di G. Trissino, Venetia 1620, σελ. 13-14. (Ἡ Σοφωνίσβη γραφεῖσα ἐν ἀρχῇ τῆς ΙΣΤ' ἑκατονταετηρίδος, ἐδιδάχθη τὸ πρῶτον ἐν Ρώμῃ τὸ 1515. Ὁ Τρισσῖνος εἶναι ὁ γνωστὸς ποιητὴς τῆς Italia Liberata, ἐν ᾗ ἐξυμνεῖ τοὺς ἐλευθερώσαντας τὴν 'Ιταλίαν ἀπὸ τοῦ ζυγοῦ τῶν Γότθων Βυζαντινούς). Καὶ ἄλλοι δὲ στῖχοι τῶν συγκρινομένων δύο χορῶν ἔχουσι σχέσιν πρὸς ἀλλήλους· οὕτως ὁ μὲν χορὸς τῶν Μαυριτανῶν λέγει ὅτι διὰ τῆς ἀνδρίας τοῦ ὑμνουμένου ἥρωος οἱ ποταμοὶ Muluca καὶ Tusca ἐβάφησαν διὰ τοῦ αἵματος τῶν ἐχθρῶν (vider l' acque loro di sangue tinte), ὁ δὲ τῶν Μεμφιτῶν ὅτι οἱ ὑπὸ τοῦ Παναρέτου ἀποκρουσθέντες Πέρσαι ἐπροξένησαν τοσαύτας καταστροφάς, ὥστε «'ς τούτους τοὺς δόλιους τόπους τοὺς δικούς μας ἐκυμάτισαν αἵματα»· (στ. 739-40).

βρίσκεσαι, τσῆ μικροὺς μισῶντας τσ' ἄλλους,
κ' ἔτσ' εἶσαι δυνατὸς καὶ μπορεμένος,
καὶ τόση χάριν ἔχουν τ' ἅρματά σου,
'ποῦ βγαίνεις πάντα κερδαιμένος....
Κι' ὄχι γοὶ ἀθρῶποι μόνο γνωρισμένα
σ' ἔχουσι τὶ μπορεῖς καὶ πόσο 'ξάζεις,
μὰ τὰ βερτόνι' αὐτὰ τὰ χρυσωμένα
'ς τὸν οὐραν' ὄντα θέλῃς ἀναιβάζεις
μ' ἀποκοτιὰ καὶ δύναμι μεγάλη,
καὶ τὴν καρδία τοῦ Ζεῦ τὴν ἴδια σφάζεις,
καὶ τόση παιδωμὴ καὶ τόση ζάλη
τοῦ δίδεις ἀπ' ἀφίνει τὸ θρονί του
κ' ἔρχετ' ἐδῶ 'ς τὴ γῆ μὲ πρόσοψ' ἄλλη.
Γιὰ χάριν σου ὁ γιαλὸς μέσ' τὸ καυχίν του
στέκει, κ' ἡ γῆς γιὰ σένα δὲ γυρίζει,
καὶ μιὰν ὁδὸν οὐρανὸς κρατεῖ δικήν του.
Γιὰ σένα πᾶσα φύτρο πρασινίζει,
πᾶσα δεντρὸ πληθαίνει καὶ ξαπλόνει
κι' ἀθοὺς κι' ὀπωρικὰ μᾶς ἐχαρίζει (1).

Ὄβριμ' Ἔρως, πόσος ἐσσί, πόση σέθεν ἄπλετος ἀλκή,
πόσσα νοεῖς, πόσα κοιρανέεις, πόσα, δαῖμον, ἀθύρεις!
Γαῖα πέλει σταθερή, βελέεσσι δὲ σοῖσι δονεῖται·
ἄστατος ἔπλετο πόντος, ἀτὰρ σύ γε καὶ τὸν ἔπηξας·
ἦλθες εἰς αἰθέρα δῖον· ἔδεισε δὲ μακρὸς Ὄλυμπος...
Τοίους, ἄγριε δαῖμον, ἔχεις πυρόεντας ὀϊστούς,
πευκεδανούς, μαλερούς, φθισόφρονας, οἰστρήεντας,
τηκεδόνα πνείοντας, ἀναλθέας, οἷσι καὶ αὐτοὺς
θῆρας ἀνεπτοίησας ὑπ' ἀζεύκτοισι πόθοις (2).

(1) Ἐρωφίλης πρᾶξις Α, στ. 585—611.
(2) Ὀππιανοῦ Κυνηγετικά, Β, στ. 410—425.

Ἀλλ' ἐγίνωσκεν ἄρα ὁ Χορτάκης τοὺς στίχους τοῦ Ὀππιανοῦ, ἢ ἐξ ἄλλης διαμέσου πηγῆς ἔμαθε τὸν πρὸς τὸν Ἔρωτα ὕμνον τοῦ Ἀλεξανδρινοῦ ποιητοῦ; Πιθανὸν τὸ δεύτερον, οὐδόλως ὅμως ἀπίθανον καὶ τὸ πρῶτον. Ἐν τῇ ἀναλύσει τοῦ Γύπαρι ἐσημειώθη ὅτι οἱ Κρῆτες ποιηταὶ ἐγνώριζον τοὺς παλαιούς, ἢ τοὐλάχιστον εἶχον ὑπ' ὄψει ἀγνώστους ἡμῖν μεταφράσεις ἢ καὶ ἀπομιμήσεις, τὴν δὲ εἰκασίαν ἐκείνην ἐνισχύει πλὴν τῆς Ἐρωφίλης καὶ ἕτερον σύγχρονον Κρητικὸν δρᾶμα στενῶς πρὸς ταύτην συνδεδεμένον.

Ἐν ἔτει 1578 παιδευόμενος ἐν Παταυΐῳ τὰ νομικὰ ὁ Κρὴς Φραγκῖσκος Βότσας ἐδημοσίευσεν ἰταλικὴν τραγῳδίαν ἐπιγραφομένην Φαῖδρα (1), ἥτις οὐδὲν κοινὸν ἔχει πρὸς τὰ γνωστὰ τοῦ Εὐριπίδου καὶ τοῦ Σενέκα δράματα πλὴν τῆς ὑποθέσεως. Ἡ Φαῖδρα, καίτοι κατ' ἐπιφάνειαν διάφορος τῆς Ἐρωφίλης, εἶναι πραγματικὴ ἀδελφὴ αὐτῆς, διότι ἀμφότεραι κοινὴν ἔχουσι τὴν δραματικὴν πλοκήν, τὰ τοῦ δράματος πρόσωπα, τοὺς διαλόγους, πολλάκις δὲ καὶ αὐτὰς τὰς φράσεις.

Αὐτοὶ οἱ χοροὶ τῆς Ἐρωφίλης οἱ οὐδεμίαν ἔχοντες σχέσιν πρὸς τὰ ἰταλικὰ δράματα ὁμοιάζουσι πρὸς τοὺς τῆς Φαίδρας, διότι περὶ τὸ αὐτὸ περιστρέφονται ἀντικείμενον, ὡς δύναται νὰ πεισθῇ ὁ συγκρίνων τοὺς ἐν τῇ πρώτῃ χοροὺς τῆς Β' καὶ Γ' πράξεως πρὸς τοὺς τῆς τετάρτης καὶ τρίτης πράξεως τῆς Φαίδρας. Ὁ ἐν τῇ πρώτῃ τῆς Ἐρωφίλης πράξει ἐπισυνημμένος ὕμνος εἰς τὸν Ἔρωτα ὁ τοσοῦτον σχετιζόμενος πρὸς τὸν Ὀππιανὸν ἀπαντᾷ ὁμοίως ὡς χορὸς τῆς πρώτης πράξεως τῆς

---

(1) Fedra, tragedia di Francesco Bozza Candiotto, cavaliere. In Vinegia, apresso Gabriel Giolito de' Ferrari, MDLXXVIII. Εἰς 16ον φύλ. 64. Προσφωνῶν τὴν τραγῳδίαν ὁ Βότσας εἰς τὸν καρδινάλιον τοῦ Οὐρβίνου, λέγει ὅτι συνέγραψεν αὐτὴν ἐν ἔτει 1576.

Φαίδρας, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ὁ Βότσας εἶχεν ὑπ' ὄψει τὸ αὐτὸ ἄγνωστον κείμενον τὸ ὁποῖον καὶ ὁ γράψας τὸν ἐν τῷ Γύπαρι μονόλογον αὐτοῦ τοῦ θεοῦ, ἐνῷ ὁ Χορτάκης προτιμήσας τὸν 'Αλεξανδρινὸν ποιητὴν ἐπρόσθεσεν ἐν τέλει τοῦ χοροῦ μικράς τινας ἐννοίας ἐκ τοῦ κειμένου τοῦ μονολογοῦντος Ἔρωτος.

Λεπτομερὴς ἀντιπαραβολὴ τῆς Φαίδρας πρὸς τὴν 'Ερωφίλην ἀποβαίνει οὐ μόνον ὀχληρά, ἀλλὰ καὶ δύσκολος, διότι οἱ ποιηταὶ μετὰ πολλῆς τέχνης ἀπομιμούμενοι ἀλλήλους προσεκτικῶς ἀποφεύγουσι τὴν ἁπλῆν ἀντιγραφήν· ἐνίοτε ὅμως παρασυρόμενοι ὑπὸ τοῦ θέματος μεταχειρίζονται καὶ τὰς αὐτὰς λέξεις, τοῦτο δὲ παρατηρεῖται ἰδίᾳ ἐν τῇ λύσει τοῦ δράματος ὅτε ἡ ἀλληλουχία τῶν αναπτυσσομένων παθῶν συναρπάζουσα τοὺς ποιητὰς ἀναγκάζει νὰ λησμονήσωσι τὴν περιεσκεμμένην μέθοδον τῆς ἁπλῆς ἀπομιμήσεως. Τῆς τοιαύτης ἀφομοιώσεως τῶν δύο Κρητῶν ποιητῶν παραθέτω τὰ ἑξῆς κατ' ἀντιπαράθεσιν ὑποδείγματα.

'Ο Θησεὺς καὶ ὁ Φιλόγονος ὑποβάλλοντες εἰς τοὺς συμβούλους αὐτῶν τὸ ἔγκλημα τοῦ 'Ιππολύτου καὶ τοῦ Πανaρέτου, λέγουσι·

. . . . . volendo far vendetta
di nuova sceleraggine et bruttezza
a la qual convien nuovo castigo,
voglio che mi consigli di qual pena...
debbo punir quel traditor iniquo (1).

Μὰ πρὶν τοῦ κάμω τίβοτα, νἄρθῃς ἐμήνυσά σου,
γιὰ ν' ἀγροικήσῃς τὴ δουλειὰ τούτη καὶ ναὕρῃς τρόπο
νὰ γδικηωθῶ, κ' ἡ γδίκηά μου ν' ἀρέσῃ τῶν ἀθρώπω (2).

---

(1) Fedra, φύλ. 34-35. (2) 'Ερωφίλη Δ', στ. 223-226.

Ἀμφότεροι οἱ σύμβουλοι προσπαθοῦντες νὰ σώσωσι τοὺς ὑποδίκους ἀπαντῶσι πρὸς τοὺς βασιλεῖς.

. . . . a la giustitia
contraria è l' ira et il furor nemico (1).

Καλὰ κι' οὐδένας νὰ μπορῇ τὴν ὥρα ποῦ μανίσει
μέσα 'ς τὴν θέρμη τοῦ θυμοῦ τὸ δίκηο ν' ἀγροικήσῃ (2).

Οὕτω δὲ οἱ βασιλεῖς ἐξακολουθοῦσι διαλεγόμενοι πρὸς τοὺς συμβούλους.

CONSEGLIERE.

Sir, quando à voi piacesse,
con buona gratia vostra
il mio parer direi . . . .

TESEO.

Dì pur quel che tu voi, senza rispetto (3).

ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ.

Δῶσέ μου μόνο θέλημα λεύτερα νὰ μιλήσω.

ΒΑΣΙΛΕΑΣ.

Μίλιε, γιατὶ μ' ἀπομονὴ στέκω νὰ σοῦ γροικήσω (4).

Εἰς τὴν γνώμην τῶν συμβούλων μὴ ἀρεσκόμενοι οἱ βασιλεῖς θεωροῦσι τούτους παλίμπαιδας.

---

(1) Fedra, φύλ. 37.
(2) Ἐρωφίλη Δ, στ. 257-258.
(3) Fedra, φύλ. 38.
(4) Ἐρωφίλη Δ, στ. 479-480.

Qual fanciullo discorri, et non qual vecchio...
Non ponno gli argomenti, o tue parole
privarmi di giudicio, od ingannarmi...
Ma veggo ben, come via portan gli anni
tal volta suo l'intelletto, e il meglio (1).

Τὰ γερατειὰ ἐλωλάνασι, θαρρῶ μὰ τὴν ἀλήθεια,
τὸ σύμβουλο καὶ κάθεται καὶ λέγει παραμύθια,
λογιάζωντας πῶς μετ' αὐτὰ τὸ νοῦ μου νὰ σκοτίσῃ (2).

Ἡ Φαῖδρα καὶ ἡ Ἐρωφίλη περιπαθῶς θρηνοῦσαι ἐπὶ τῶν πτωμάτων τοῦ Ἱππολύτου καὶ τοῦ Πανάρέτου λέγουσι.

Ohimè, trista, che veggo?
che vengo, ohimè, meschina (3)!

. . .

Ὢφ, ὀχοῖμένα τὶ θωρῶ... τὶ συντηρῶ ἡ καϋμένη (4)!

ἀποφασίσασαι δὲ ν' αὐτοχειριασθῶσιν ἐπὶ τῶν πτωμάτων ἐξυμνοῦσι τὸ κάλλος τῶν ἐραστῶν.

Occhi, che di bellezza haveste il vanto...
come chiusi vi veggo, e neri interno,
privi di vostra gratia singolare.
O Ippolito mio, diletto e caro,
o nome sovr'ogn'altro amato e vago,
che dolcemente in mezzo al cor mi sei (5).

---

(1) Fedra, φύλ. 39.
(2) Ἐρωφίλη Δ, στ. 611-613.
(3) Fedra, φύλ. 48.
(4) Ἐρωφίλη Ε, 387.
(5) Fedra, φύλ. 57.

Πανάρετέ μ' ἀφέντη μου, ποῦ τὰ πολλά σου κάλλη;
ποῦ κείν' ἡ νόστιμη θωριὰ καὶ πᾶσα χάρις σ' ἄλλη;
ποῦ 'ναι τἀμμάτια τὰ γλυκά . . . . (1).

Θρηνοῦσαι αἱ τροφοὶ ἐπὶ τῶν πτωμάτων τῆς Φαίδρας καὶ τῆς Ἐρωφίλης ἐπαινοῦσιν ὁμοίως τὸ κάλλος τῶν νεκρῶν κυριῶν αὐτῶν.

Ohimè, come fu vero il crudo sogno,
che m' ha predetto così gran rovina...
o cara bocca, o dolci amate labra,
ch' a rubin pretiosi non cedeste . . .
Ohimei, ohimei (2).

'Οϊμένα, Ἐρωφίλη μου, καὶ πῶς νὰ καταιβοῦσι
'ς τὸν ᾅδη τόσαις ὁμορφιαῖς καὶ χῶμα νὰ γενοῦσι...
πῶς νὰ λυθοῦν τἀμμάτιά σου 'ς τὴ γῆ τὰ σαφειρένια,
πῶς τὤμορφό σου πρόσωπο κ' ἡ μαρμαρένια χέρα...
ὤφου, καὶ πῶς τὸ κόβγοσου, πῶς τὤβανες 'ς τὸ νοῦ σου,
πῶς τὤνειρό σου τὸ πρικὺ σήμερο ἐφοβούσου! (3).

Τοιαῦται ὁμοιότητες ἀπαντῶσι καὶ εἰς τὰς προηγουμένας πράξεις, ὡς ὅταν ἡ Φαῖδρα καὶ ἡ Ἐρωφίλη βλέπουσαι δαλυόμενα τὰ ἐρωτικά των ὄνειρα μεμψιμοιροῦσιν οὕτω.

Parcha crudel, perchè già di mia vita
lo stame non troncasti . . . .

---

(1) Ἐρωφίλη Ε, 455-457.
(2) Fedra, φύλ. 52.
(3) Ἐρωφίλη Ε, 569 καὶ 589.

Cercai, misera me, co 'l molti mezzi
liberarmi da questa fiamma ardente . . . .
pace di giorno non havea, ne tregua
col gran dolor che tormentava il core (1).

Μοῖρα κακὴ κι' ἀντίδικη, τυραννισμένη μοῖρα...
μόνιά μου μὲ τὸν ἔρωτα πᾶσ' ὥραν ἐπολέμου...
μέρα καὶ νύχτα δυνατὸ πόλεμον ἔδιδέ μου (2).

Ἡ ὁμοιότης τῶν δύο Κρητικῶν τραγῳδιῶν πιστότερον δηλοῦται ἐν τῇ ἀντιπαραθέσει τῶν μονολόγων, τοὺς ὁποίους ἀπαγγέλλουσι τὰ φάσματα τῆς Ἱππολύτης καὶ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Φιλογόνου, τὰ ὁποῖα συνοδευόμενα ὑπὸ τῶν Ἐριννύων ἀναβαίνουσιν εἰς τὴν γῆν ὅπως χορέσωσι τὴν ἀγρίαν αὐτῶν ἐκδίκησιν ἐν τῷ αἵματι τῆς Φαίδρας καὶ τῆς Ἐρωφίλης· ἐκ τῶν μονολόγων τούτων δύναται νὰ κριθῇ ὁ βαθμὸς τῆς ἐπιδράσεως τοῦ ἀρχαιοτέρου τῶν ποιητῶν ἐπὶ τοῦ μετανεστέρου, κατὰ πᾶσαν δὲ πιθανότητα ὁ Χορτάκης δύναται νὰ θεωρηθῇ νεώτερος τοῦ Βότσα.

OMBRA D'IPPOLITA.

Il giustissimo Dio, Re del' inferno,
mosso a pietade de' miei giusti preghi,
hora concesso m' ha, ch' io torni al mondo,
non per desir, ch' io m' habbia questa luce,
o questo sol, o questi lieti alberghi
di riveder, o del figliuol mio morto

(1) Fedra, φύλ. 17.
(2) Ἐρωφίλη Γ, στ. 9, 17, 26.

il lagrimoso, ohimè, livido corpo.
Ciò non mi cale; e meno l'alta mura
di questa illustre celebrata Athene
(d'ogni rara virtù felice madre)
mi curo di mirar, o 'l crudo padre,
il fiero genitor, che troppa fede
ha privo d'ogni ben, d'ogni contento.
Ma per prender crudel vendetta, e stratio
solo di questa scelerata Fedra,
c'ha procurato s'infelice morte
a l'innocente mio casto figliuolo,
venuta son dal centro de la terra,
ov'il gran regno di Plutone siede . . .
Ma che più tardo? perchè hora veloce
non corro nel palazzo horrido, sozzo,
e d'ogni vitio human fidata scuola?
et por foco, e rovina intorno a Fedra,
Fedra fedata, de peccati serva? . . .

MEGERA FURIA.

Ch'aspetti più, che più ricerchi, o vuoi?

OMBRA.

Dea, vorrei mirar di Fedra il fine.

MEGERA.

Ritorno tosto al carcere infernale,
Pluto il comanda, e ciò per me t'impone (1).

---

(1) Fedra, φύλ. 52 καὶ 55.

ΣΚΙΑ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ.

'Αποὺ τὸν ᾅδη τὸ σκληρὸ καὶ τὸ σκοτεινιασμένο
μὲ θέλημα τοῦ Πλούτωνα τούτη τὴν ὥρα βγαίνω
'ς τὸ φῶς τσ' ἡμέρας τὸ λαμπρὸ καὶ τοῦ καθάριου κόσμου...
Μ' ἀνὲν καὶ δὲν κομπόνωμαι, τὰμμάτιά μου ἀρχηνοῦσι
τοῦ ἥλιου τοῦ λαμπρότατου τὴ λάμψι νὰ θωροῦσι.
βουνὰ καὶ κάμπους συντηρῶ, καθάρια βλέπω τώρα
τὴ Μέμφι τὴν ἐξακουστὴ καὶ μπορεμένη χώρα...
γιὰ ν' ἀγροικήσῃ σήμερο πρίκα πολλὴ καὶ πόνο,
καθὼς ὁρίζου οἱ οὐρανοὶ καὶ θέλ' ἡ δικηοσύνη
τοῦ Ζεῦ, ἀπ' ἀνεκδίκηωτα κρίματα δὲν ἀφίνει...
Κι' ὁ Πλούτωνας πῶς χαίρομαι δίκηα γνωρίζωντάς το,
'ς τοῦτο τὸν κόσμο ν' ἀναιβῶ μ' ὥρισ' ἀποὺ τὸν κάτω,
γιὰ νὰ μποροῦσι σήμερο τὰμμάτιά μου νὰ 'δοῦσι
τὸ σκοτωμόν του τὸν πρικύ, πλειότερα νὰ χαροῦσι...
Κ' ἐσὺ ἐκ τὸν ᾅδη, Πλούτωνα, πέψε φωτιὰ μεγάλη,
σὰ μ' ἔταξες, κι' ἂς ἄψουσι σὲ μιὰ μερὰ κ' εἰς ἄλλη
μάνηταις, πρίκαις, βάσανα, κλάϋματα καὶ θανάτοι,
κ' ἔρημ' ἂς γένῃ σήμερον ἐτοῦτο τὸ παλάτι!...

ΦΟΥΡΙΑΙΣ.

Τί ὁρίζεις ἄλλο νὰ γενῇ.

ΣΚΙΑ.

Κάτω στραφῆτε πάλι
'ς τὸ σκότος τ' ᾅδη γλήγορα, 'ς τὴν κρίσι τὴν μεγάλη! (1).

---

(1) 'Ερωφίλη, Γ, στ. 243-245, 255-258, 325-328, 367-373.

Ὁ τελευταῖος οὗτος μεταξὺ Μεγαίρας ἢ Ἐριννύων καὶ τοῦ φάσματος διάλογος ἀπαντᾷ σχεδὸν ἀπαράλλακτος καὶ ἐν τῇ τραγῳδίᾳ τοῦ Σενέκα ὁ Θυέστης· ἀλλ' ἂν ὁ Χορτάκης ἐγνώριζε τὸν λατῖνον τραγικὸν ἐκ τοῦ Γιράλδη (1), εἶναι ζήτημα ἂν καὶ ὁ Βότσας ἔλαβεν ὑπ' ὄψει εἴτε τὸν τελευταῖον ἀντιγραφέα, εἴτε αὐτὸν τὸν Σενέκαν, ἀφοῦ οὐδὲ πρὸς τὸν Ἱππόλυτον τούτου ἔχει σχέσιν ἡ Φαῖδρα, ἐκτὸς ἂν παραδεχθῶμεν ὅτι ὁ Κρὴς νομικὸς πολὺ ἐντέχνως ἀπέκρυψε τὰ ἴχνη τῆς λογοκλοπίας.

Καὶ πιθανὸν μὲν ν' ἀπατῶμαι εἰς τὰς σκέψεις μου, ἐν ὅσῳ ὅμως δὲν ἐξακριβωθῇ τὸ ζήτημα τοῦ Κρητικοῦ θεάτρου, ἐπιτρέπονται τοιαῦται ὑποθέσεις, ὁσάκις μάλιστα ὑποστηρίζονται καὶ διὰ τοσούτων λόγων. Οὕτως ὁ ἐν ἀρχῇ τῆς Ἐρωφίλης μονόλογος τοῦ Χάρου ἔχει μὲν σχέσιν τινὰ πρὸς τὰ **Canti della Morte** τῶν Ἰταλῶν Ἀντωνίου Ἀλαμάννη καὶ Ἰωάννου **dell' Ottonajo** (2), στενώτερον ὅμως σχετίζεται πρὸς τὴν

---

(1) Ὁλόκληρος ἡ τετάρτη καὶ ἡ πέμπτη πρᾶξις τῆς Ὀρβέκκας, ἑπομένως καὶ τῆς Ἐρωφίλης, ἀπεμιμήθησαν ἐκ τοῦ Θυέστου. Ἐν τούτοις ὁ ἐν τῇ Ἐρωφίλῃ μονόλογος τῆς σκιᾶς τοῦ βασιλέως ὁμοιάζει τοσοῦτον πρὸς τὸν μονόλογον τοῦ φάσματος τοῦ Θυέστου ἐν ἑτέρᾳ τοῦ Σενέκα τραγῳδίᾳ, ὁ Ἀγαμέμνων, ὥστε εὐλόγως δύναται νὰ ὑποτεθῇ ὅτι καὶ ὁ Χορτάκης ἐγίνωσκε τὸν λατῖνον τραγικόν, ἢ τοὐλάχιστον εἶχεν ὑπ' ὄψει τοὺς ἀπομιμηθέντας τὸν Σενέκαν Βυζαντινοὺς δραματικούς. Μίαν τῶν βυζαντινῶν τούτων τραγῳδιῶν (τὴν Κλυταιμνήστραν) ἀνακαλύψας ὁ Matthaei ἐξέδοτο ἐπ' ὀνόματι τοῦ Σοφοκλέους (1806) τὴν τραγῳδίαν ταύτην δὲν εἶχον δυστυχῶς ὑπ' ὄψει ὅταν ἔγραφον τὴν ἱστορίαν τοῦ Βυζαντινοῦ θεάτρου ὅπως τὴν ἐπικαλεσθῶ ὡς σπουδαῖον ἐπιχείρημα ὅτι τὸ κλασικὸν θέατρον οὐδέποτε ἀπηρχαιώθη ἐν Κωνσταντινουπόλει.

(2) Tutti i trionfi, carri, mascherate etc. Cosmopoli, 1750, σελ. 425. (Τὰ ποιήματα ταῦτα γραφέντα χάριν τῶν ἐπὶ Λαυρεντίου τοῦ ἐκ Μεδίκων θεαμάτων τῆς Φλωρεντίας ἐτυπώθησαν πολλάκις).

περιγραφὴν τοῦ Θανάτου, τὴν ὁποίαν ὁ πολὺ τούτων προγενέστερος Ρόδιος ποιητὴς Ἐμμανουὴλ Γεωργιλᾶς παρεισάγει ἐν τῷ θανατικῷ τῆς Ρόδου (1)· ἀλλὰ καὶ ἐν παλαιῷ Κρητικῷ δράματι παρίσταται ὁ Χάρος φιλικῶς πρὸς τὸν ἄνθρωπον διαλεγόμενος, ὡς ἑξῆς:

ΑΝΘΡΩΠΟΣ.

Ποιὸς εἶν' τὸν βλέπω κ' ἔρχεται μαῦρος, σκοτεινιασμένος,
ἀσούσουμος, ἀνέγνωρος καὶ ξεκοκκαλισμένος;
Πές μου ποιὸς εἶσαι, νὰ χαρῇς, κ' εἰς μέγαν φόβον εἶμαι,
ὁ φόβος σου ἀποθαίνει με, ἡ θωριά σου καταλεῖ με,
ἡ ἀντίληψίς σου πῶς ἀκοῦς; πῶς λέσι τ' ὄνομά σου;
νὰ σὲ γνωρίσω κάμε με, νὰ λείψ' ἐκ τὴ φοβιά σου.

ΧΑΡΟΣ.

Ἐγῶμαι ὁποιὸς ἂν ἤκουσες, ὁ [φοβερὸς] ὁ Χάρος,
ὁποῦ τινὰς δὲν μ' εὕρηκε βοήθεια μουδὲ θάρρος·
ἐγῶμαι ὁποῖος φανερὰ τὸν κόσμο διαγουμίζω,
κι' ὁποῦ ῥηγάδες κι' ἀφεντιαῖς δὰ ταῖς ἀναγυρίζω,
ὁ Χάρος εἶμαι ὁ χαλασμὸς τσ' Ἀνατολῆς καὶ Δύσις,
καὶ μὴ φοβᾶσαι τίβοτας σήμερο νὰ μιλήσῃς·
καλὰ καὶ νὰ γεννήθηκες ὑποταγὴ τοῦ Χάρου,
μὴν ἔχῃς ἔγνοια σήμερο νὰ πῇς πῶς θὰ σὲ πάρω·
ἔχε τὸ θάρρος βέβαιο, πλεῖσα τὴν ἀφοβία,
μὴν ἔχῃς τρόμο ὀγιὰ δὰ σ' ἀμνόγω 'ς ἀληθεία (2).

Τοιοῦτον περὶ Θανάτου ποίημα διεσώθη καὶ ἐν τῇ ἰταλικῇ γλώσσῃ μεταφρασθὲν ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ, ὡς ἐκ πολλῶν πιστο-

---

(1) Στ. 205-255 (ἐν ἐκδόσει Wagner, σελ. 39).

(2) Ὁ δραματικὸς οὗτος διάλογος ἀποτελούμενος ἐκ 5,000 περίπου στίχων θέλει ἐκδοθῇ ἐν δευτέρᾳ συλλογῇ Κρητικῶν δραμάτων.

μεθα τεκμηρίων (1), εἰς δὲ τὸ στόμα τοῦ ἰταλικοῦ τούτου θανάτου ἀπαντῶσιν αἱ αὐταὶ περίπου ἐκφράσεις, τὰς ὁποίας λέγει καὶ ὁ τῆς Ἐρωφίλης Χάρος.

. . . emendo in esterminio la gente Grecha,
et Troia et Roma, et ogni suo patritio,
quali già soggiogorno tutto il mondo,
et morte tutti gli ha mandati in fondo.

Ποῦ τῶν Ἑλλήνω ἡ βασιλεια῀ς; . . . .
ποῦ ἡ Καρτάγω ἡ δυνατὴ κ' οἱ πολεμάρχοι γιᾶξοι
τσῆ Ρώμης; ποῦ τὰ κέρδητα ποῦ 'χασιν ἀποτάξει;...
Ὅλα χαλάσαν ἀπό 'μέ, κι' ὅλ' ἀπό 'μὲ χαθῆκα,
χῶμα γενῆκ' ἀψήφιστο κ' εἰς λησμονιὰν ἐμπῆκα (2).

Ἐπὶ τέλους καὶ αὐτὴ ἡ τῆς Ἐρωφίλης ὑπόθεσις παρουσιάζει στενωτέραν σχέσιν πρὸς τὴν παλαιὰν τραγῳδίαν τοῦ Ἀντωνίου Καμέλλη τὴν ἐπιγραφομένην Φιλόστρατος καὶ Παμφίλη (3) μᾶλλον ἢ πρὸς τὴν Ὀρβέκκαν, ὡς δηλοῦται ἐκ τῆς βραχείας ταύτης ἀναλύσεως τῆς πρώτης.

Ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ βασιλέως τῶν Θηβῶν Δημητρίου ἀνετρέφετο ὁ ἀξιωματικὸς Φιλόστρατος πολὺ ἐκτιμώμενος ὑπὸ τοῦ

(1) Trattato della superbia de uno chiamato Senso, il quale fugiva la morte; cosa dellectevole da intendere. Venetia 1516 (ἐν βιβλιοθ. ἁγίου Μάρκου Miscel. Varia ÇXCI). Περὶ τοῦ περιέργου τούτου ποιήματος λόγος γενήσεται ἄλλοτε.

(2) Ἐρωφίλη, Πρόλ. στ. 23, 27, 31-32.

(3) Ὁ Καμέλλης γνωστότερος ἀπὸ τῆς πατρίδος αὐτοῦ, di Pistoja, ἤκμασεν ἐν τῇ αὐλῇ τῶν δουκῶν τῆς Φερράρας καὶ ἀπεβίωσε τὸ 1504· ἡ τραγῳδία αὐτοῦ ἐπιγράφεται: Tragedia de Antonio da Pistoja, Filostrato e Pamphila. Venetia 1508.

βασιλέως καὶ τῶν αὐλικῶν διὰ τὴν ἀνδρίαν καὶ τὰς ἄλλας αὐτοῦ ἀρετάς· περιπαθέστερον ὅμως πάντων ἠγάπα τὸν ὡραῖον Φιλόστρατον ἡ Παμφίλη, μονογενὴς τοῦ Δημητρίου θυγάτηρ, τῆς ὁποίας τὴν χεῖρα ἐπανειλημμένως ἐζήτησαν πολλοὶ ἰσχυροὶ ἡγεμόνες. Μὴ θέλων ὁ βασιλεὺς νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν θέλησίν του εἰς τὴν τρυφερὰν κόρην, ἀνέθετο εἰς αὐτὴν τὴν ἐκλογὴν τοῦ ἀρέσκοντος συζύγου. Ἀλλ' ἡ Παμφίλη ὑπὸ διαφόρους προφάσεις ἀναβαλοῦσα τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς πατρικῆς εὐχῆς, ἐπὶ τέλους προτείνει εἰς τὸν ἐραστὴν νυκτερινὴν συνέντευξιν ἐν τῷ βασιλικῷ κήπῳ· ὁ πατὴρ συλλαβὼν αὐτὴν εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ Φιλοστράτου προσποιεῖται ὅτι ἐνδίδει εἰς τὰ δάκρυα καὶ τὰς παρακλήσεις τῆς θυγατρός, ζητούσης τὴν χεῖρα τοῦ ἀξιωματικοῦ, ἐνδομύχως ὅμως σχεδιάσας τὴν τιμωρίαν ἀμφοτέρων, σύρει σιδηροδέσμιον τὸν Φιλόστρατον ἔν τινι ὑπογείῳ καὶ ἀφοῦ μετὰ τῶν δημίων ἐβασάνισαν καὶ κατεκρεούργησαν αὐτόν, ἐκβάλλει τὴν καρδίαν καὶ ἐντὸς κανίστρου προσφέρει ὡς γαμήλιον δῆθεν δῶρον εἰς τὴν θυγατέρα αὐτοῦ· εἰς τὸ εἰδεχθὲς τοῦτο θέαμα ἡ Παμφίλη φονεύεται ἰδίᾳ χειρί.

Καὶ αὐτὰ δὲ τὰ καθέκαστα τῆς διασκευῆς τῆς Ἰταλικῆς ταύτης τραγῳδίας ἔχουσι στενωτάτην σχέσιν πρὸς τὴν Ἐρωφίλην, διότι καὶ ἐν ἐκείνῃ ὁ Φιλόστρατος ἐκμυστηρεύεται τὸν ἔρωτά του εἰς τὸν φίλον Τύνδαρον, ὁ βασιλεὺς συσκέπτεται μετὰ τοῦ Παντέρου περὶ τῆς καταλληλοτέρας τιμωρίας τῶν ἐνόχων, ὁ δὲ συνετὸς σύμβουλος συνηγορεῖ ὑπὲρ τοῦ Φιλοστράτου, καὶ αὐτὴ δὲ ἡ Παμφίλη ἱκετεύουσα τὸν πατέρα ὅπως ἀναγνωρίσῃ τὸν γάμον, προβάλλει τὰ αὐτὰ τῆς Ἐρωφίλης ἐπιχειρήματα. Ἀλλ' οὔτε καὶ αὐτὸ τὸ ὄνειρον περὶ τῶν περιστερῶν λείπει, μὲ τὴν διαφοράν, ὅτι ἀντὶ τῆς Παμφίλης ὀνειρεύεται ὁ σύμβουλος Πάντερος, οὐχὶ δύο περιστερὰς ἀλλὰ δύο ἁρπυίας.

Τὴν τραγικὴν ὅμως ταύτην ὑπόθεσιν οὔτε αὐτὸς ὁ Καμέλλης ἐπενόησε, διότι πολὺ πρὸ τούτου ὁ Βοκκάκιος (1353) ἀνέπτυξεν αὐτὴν ἐν τῷ Δεκαημέρῳ. Κατὰ τὸν Ἰταλὸν μυθογράφον ὁ ἡγεμὼν τοῦ Σαλέρνου Ταγκρέδης εἶχε μονογενῆ θυγατέρα, τὴν ὡραίαν Γισμόνδαν· αὕτη ἀγαπήσασα ἕνα τῶν βασιλικῶν θεραπόντων, τὸν ἐνάρετον καὶ ἀνδρεῖον Γισκάρδον, δὲν περιωρίσθη εἰς πλατωνικὸν μόνον ἔρωτα· τὴν ἀτιμίαν τοῦ οἴκου αὐτοῦ ἀνακαλύψας ὁ Ταγκρέδης σφάζει τὸν Γισκάρδον, καὶ θέσας τὴν καρδίαν αὐτοῦ ἐντὸς χρυσοῦ κυπέλλου προσφέρει ὡς δῶρον εἰς τὴν ἀγνοοῦσαν τὴν πατρικὴν ἐκδίκησιν θυγατέρα, ἥτις οὕτω μαθοῦσα τὸν θάνατον τοῦ ἀτυχοῦς ἐραστοῦ δηλητηριάζεται· ἡ πρὸς τὴν καρδίαν τοῦ Γισκάρδου περιπαθὴς τῆς Γισμόνδας ἀποστροφὴ ἔχει μικράν τινα πρὸς τὴν Ἐρωφίλην σχέσιν (Ε, 320-325), ἀλλ' ὁ πρὸς τὸν Ταγκρέδην λόγος τῆς ἐνόχου θυγατρὸς εἶναι σχεδὸν ἀπαράλλακτος πρὸς τὴν ὁμοίαν διδαχὴν τῆς Ἐρωφίλης, ὡς δύναται νὰ κρίνῃ ὁ συγκρίνων τὰς περικοπὰς ταύτας τοῦ Βοκκακίου πρὸς τὴν Κρητικὴν τραγῳδίαν (Δ, στ. 273-440).

Ma lasciamo or questo, e ragguarda alquanto a' principj delle cose: tu vedrai noi d' una massa di carne tutti la carne avere, e da uno medesimo Creatore tutte l' anime con iguali forze con iguali potenzie, con iguali virtù create. La virtù primieramente noi, tutti nascemmo e nasciamo iguali, ne distinse; e quegli che di lei maggior parte avevano et adoperavano nobili furon detti, et il rimanente rimase non nobile. E benchè contraria usanza poi abbia questa legge nascosa, ella non è ancor tolta via, nè guasta dalla natura nè da' buoni costumi; e perciò colui che virtuosamente adopera, apertamente si mostra gentile, e chi altramenti il chiama, non colui che è chiamato, ma colui che chiama, commette difetto. Ragguarda tra tutti i tuoi nobili uomini, et esamina

la lor virtù, i lor costumi e le loro maniere, e d'altra parte quelle di Guiscardo ragguarda: se tu vorrai senza animosità giudicare, tu dirai lui nobilissimo, e questi tuoi nobili tutti esser villani. Delle virtù e del valore di Guiscardo io non credetti al giudicio d'alcuna altra persona, che a quello delle tue parole e de' miei occhi. Chi il commendò mai tanto, quando tu 'l commendavi in tutte quelle cose laudevoli che valoroso nome dee essere commendato? e certo non a torto; che s'e miei occhi non mi ingannarono, niuna laude da te data gli fu, che io lui operarla, e più mirabilmente che le tue parole non potevano esprimere, non vedessi: e se pure in ciò alcuno inganno ricevuto avessi, da te sarei stata ingannata. Dirai dunque che io con nome di bassa condizione mi sia posta? tu non dirai il vero: ma per avventura, se tu dicessi con povero, con tua vergogna si potrebbe concedere, che così hai saputo un valente uomo tuo servidore mettere in buono stato: ma la povertà non toglie gentilezza ad alcuno, ma sì avere. Molti re, molti gran principi furon già poveri; e molti di quegli che la terra zappano e guardan il pecore, già ricchissimi furono e sonne (1) . . .

Ὅτι ὁ Καμέλλης παρέλαβεν ἐκ τοῦ Βοκκακίου τὴν ὑπόθεσιν τῆς τραγῳδίας αὐτοῦ, πλὴν τῶν ἄλλων πείθουσι καὶ αὐτὰ τὰ ὀνόματα τῶν προσώπων τοῦ δράματος, Φιλόστρατος, Παμφίλη, Τύνδαρος καὶ Δημήτριος, οὐδὲν ἄλλο ὄντα ἢ αὐτοὶ οἱ τοῦ Δεκκημέρου ἥρωες Filostrato, Panfilo, Tindaro, Dioneo· ἂν δὲ τὴν μέθοδον ταύτην ἠκολούθησε καὶ ὁ Χορτάκης

(1) Decamerone, giornata quarta, novella prima. Τοιαύτην περίπου ὑπόθεσιν ἔχει καὶ τὸ ἔννατον διήγημα τῆς αὐτῆς ἡμέρας περὶ Γουλιέλμου Rossiglione.

εὐκόλως ἀνευρίσκομεν ἐν τῇ Ἐρωφίλῃ τὸ ὄνομα μιᾶς τῶν ἡρωΐδων τοῦ ἰταλοῦ μυθογράφου Neifile (1).

Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ Κρὴς δραματικὸς καλῶς ἐγίνωσκε τὴν ἰταλικὴν φιλολογίαν καὶ πολλὰ ἐκ πολλῶν δραμάτων καὶ μυθιστορημάτων ἐσταχυολόγησεν, ἐκτὸς ἂν νεώτεραι ἀνακαλύψεις ἀποδείξωσι τὸ ἐναντίον, διότι τίς οἶδε μὴ καὶ ὁ Χορτάκης ὡς καὶ πάντες οἱ προσημειωθέντες ἰταλοὶ εἶχον ὑπ' ὄψει μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἑλληνικὴν πηγήν, λανθάνουσαν ἡμᾶς;

Ἐνόσῳ θετικώτεραι ἀποδείξεις δὲν ἐπικυρώσωσι τὴν τελευταίαν εἰκασίαν, ὀφείλομεν νὰ παραδεχθῶμεν τὴν γνώμην τοῦ κ. Βουρσιανοῦ, μὲ τὴν διαφοράν, ὅτι ὁ Χορτάκης ἀνέγνω πλὴν τῆς Ὀρβέκκας καὶ ἄλλα ἰταλικὰ δράματα, ποιήματα καὶ διηγήματα, ὑπὸ τῶν ὁποίων ἀναντιρρήτως ἐπηρεάσθη· ἀλλ' ἡ ξενικὴ αὕτη ἐπιρροὴ δὲν ὑπεδούλωσεν ἐντελῶς αὐτόν, ἀφοῦ καὶ ὑπὸ τὸ ξενικὸν τοῦτο βάρος κατώρθωσε νὰ διατηρήσῃ ἀρκετὴν ἀνεξαρτησίαν ἐκδηλουμένην ἐν σειρᾷ πρωτοτύπων εἰκόνων· μετὰ πολλῆς τέχνης ἀνθολογήσας ἐκ τοῦ ἰταλικοῦ λειμῶνος ποιητικά τινα ἄνθη ἐνεφύσησεν εἰς αὐτὰ τὸ ἑλληνικὸν ἄρωμα, διότι ἄλλως ἀδύνατον νὰ ἐννοήσωμεν πῶς

---

(1) Τὸ ὄνομα Ἐρωφίλη φαίνεται ἄγνωστον εἰς τοὺς ἀρχαίους, διότι μόνον ἅπαξ ἁπαντῶν ὡς ἐπώνυμον μιᾶς τῶν Σιβυλλῶν διορθοῦται ὑπό τινων εἰς Ἡρωφίλη. Εἴτε ὁ Χορτάκης πρῶτος ἔπλασεν αὐτό, εἴτε ἐξ ἀγνώστου πηγῆς παρέλαβεν αὐτό, τὸ βέβαιον ὅτι πολὺ ἐγένετο χρῆσις τοῦ ὀνόματος ἐν τῇ ΙΣΤ' ἑκατονταετηρίδι. Οὕτως ὁ Ἀριόστος Ἐρωφίλην ὀνομάζει τὴν ἡρωΐδα μιᾶς τῶν κωμῳδιῶν αὐτοῦ, ὁ δὲ Sforza d'Oddo ἐπέγραψεν Erophilomachia τὸ ἐν ἔτει 1572 ἐκδοθὲν ποίημά του, ὡς περιγράφον τὴν πρὸς τὸν Ἔρωτα πάλην τῆς φιλίας (duello d'amore e d'amicitia, egli più brievemente ha detto Erophilomachia). Ὡς προεσημειώθη (σελ. λθ') Ἐρωφίλη ὀνομάζεται καὶ ἡ ἡρωῒς ἑτέρου Κρητικοῦ δράματος.

ὁ μόνος καὶ τοσοῦτον ζηλότυπος τῆς ποιήσεως αὐτοῦ ἐκτιμητής, ὁ λαός, συνήνεσε νὰ μεταβάλλῃ εἰς σάρκα καὶ αἷμα αὐτοῦ τοσούτους στίχους τοὺς Ἐρωφίλης (1).

Μετὰ τῆς Ἐρωφίλης συνέχεται καὶ ἕτερον δρᾶμα, τὸ ὁποῖον ὡς παρεισαγόμενον ἐν τῷ τέλει ἑκάστης πράξεως τῆς κυρίας τραγῳδίας φέρει τὸ ἰταλικὸν ὄνομα Ἰντερμέδιον (intermedio, intermezzo), ἐν τῇ ἐκδόσει ὅμως τοῦ Κιγάλα καλεῖται ἐπὶ τὸ ἑλληνικώτερον Στροφὴ τοῦ Δράματος· ἀγνοῶ ὁποίαν τῶν δύο τούτων ἐπιγραφῶν ἐπροτίμησεν αὐτὸς ὁ ποιη-

---

(1) Οὕτως ἐπὶ παραδείγματι ὁ λαὸς ψάλλει μέχρις ἡμῶν τὸ δίστιχον:

> Τὰ γέλοια μὲ τὰ κλάϋματα, μὲ τὴν χαρὰν ἡ πίκρα
> μιὰν ὥραν ἐσπαρθήκανε, μιὰν ὥραν 'γεννηθῆκαν.

ἀλλ' οἱ στίχοι οὗτοι ἀναντιρρήτως ἐλήφθησαν ἐκ τῆς Ἐρωφίλης (Γ, στ. 1-2), ὁ δὲ Χορτάκης ἀπεμιμήθη αὐτοὺς οὐχὶ ἐκ τῆς Ὀρβέκκας ἁπλῶς λεγούσης,

> quanto vicin' al riso è sempre il pianto (σελ. 26),

ἀλλ' ἐξ ἑτέρας τραγῳδίας (Gli Antivalomeni, σελ. 31) τοῦ αὐτοῦ ποιητοῦ γράφοντος,

> che non si muti in pianto
> il riso, e in bene il male,
> che l' uno è posto sempre à l' altro à canto,
> veduto ho io già tale
> la sera in riso e in canto,
> che trovato ho il mattino in sì gran doglia.

Πολλοὺς στίχους τοῦ Χορτάκη ἤκουσεν ἐν τῇ παρελθούσῃ ἑκατονταετηρίδι ὁ περιηγητὴς Guys ψαλλομένους ἐν χορῷ ὑπὸ τῶν παρθένων τοῦ Αἰγαίου πελάγους ἐν τῇ τελετῇ τοῦ κλήδωνος (Voyage littéraire de la Grèce I, σελ. 231-233, καὶ II, 35-36), ὁ δὲ Κρὴς Ζάνες τοσοῦτον ἐγίνωσκε τὴν Ἐρωφίλην, ὥστε πολλάκις ἀπομιμεῖται αὐτήν, χωρὶς βεβαίως νὰ τὸ θέλῃ· (βλέπε τὴν ἀπομίμησιν τῶν ἄνω στίχων ὑπὸ τοῦ Ζάνε ἐν τῇ Τουρκοκρατουμένῃ Ἑλλάδι, σελ. 263).

τῆς, ὅστις κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἶναι ὁ ὑπὸ τοῦ Ζάνε μνημονευόμενος τῆς Ἐρωφίλης συνεργάτης Κατσάροπος (1), ἀφοῦ, ὡς προεσημειώθη, οὐδεμίαν περὶ τοῦ ἐμβολίμου τούτου δράματος ποιεῖται μνείαν ἡ πρὸς τὸν Μούρμουρην στιχηρὰ προσφώνησις τοῦ Χορτάκη (2). Οἱοσδήποτε ὅμως καὶ ἂν συνέταξε τὰ Ἰντερμέδια ταῦτα, τὸ Κρητικὸν τοῦτο δρᾶμα εἶναι ἄξιον προσοχῆς τινος, ὡς δυνάμενον νὰ θεωρηθῇ ὡς μία τῶν πρώτων ἀποπειρῶν πρὸς δραματοποίησιν τῆς **Gierusalemme Liberata** τοῦ Τάσσου (3), καὶ ὡς ἡ πρώτη συστηματικὴ ἐφαρμογὴ τῆς τότε ἐν Ἰταλίᾳ γενομένης ἀποπείρας πρὸς ἀντικατάστασιν τῶν χορῶν τῆς τραγῳδίας δι' ἑτέρου αὐτοτελοῦς καὶ ἀνεξαρτήτου δραματίου (4)· γεγονότα ἀποδεικνύοντα ὅτι τὸ θέατρον τῶν Κρητῶν ἤκμαζεν ἀρκούντως ἐν τέλει τῆς

---

(1) Ἐν τῷ archivio Notarile τῆς Βενετίας διασώζονται καὶ τὰ ἔγγραφα Κρητός τινος συμβολαιογράφου, τοῦ ἱερέως Ἀνδρέα Κατσαρᾶ (1580-1635)· τοῦ Κατσαρᾶ τούτου κατὰ πᾶσαν πιθανότητα υἱὸς ἦν ὁ Κατσάροπος (Κατσαρόπαις ἢ Κατσαρόπουλος).

(2) Ὁ κ. Βουρσιανὸς μὴ εὑρίσκων διαφορὰν τῆς γλώσσης τῶν Ἰντερμεδίων πρὸς τὴν Ἐρωφίλην, εἰκάζει ὅτι αὐτὸς ὁ Χορτάκης ἔγραψε καὶ τὸ ἐμβόλιμον τοῦτο δρᾶμα (Erophile, σελ. 622).

(3) Ἐν ἔτει 1614 ἐδημοσιεύθη ἐν Βενετίᾳ ὁ Alceo τοῦ Ὀγγάρου μετὰ πέντε ἰντερμεδίων, ἐξ ὧν τὰ δύο πρῶτα ἀφορῶσιν εἰς τὸ αὐτὸ τῆς Ἀρμίδας ἐπεισόδιον, εἰλημμένον ὁμοίως ἐκ τοῦ Τάσσου, ἀλλ' οὐδεμίαν ἔχον σχέσιν πρὸς τὸ Κρητικὸν δρᾶμα· περὶ τῆς σχέσεως τούτου πρὸς τὸν Τάσσον βλέπε Βουρσιανὸν (σελ. 621-622).

(4) Πρῶτος ὁ Φλωρεντινὸς Grazzini ὁ ἐπιλεγόμενος Lasca θελήσας ν' ἀνανεώσῃ τὸ λησμονηθὲν τοῦτο εἶδος τῶν ἐμβολίμων δραματίων, παρεισήγαγεν ὡς ἰντερμέδια τῆς κωμῳδίας αὐτοῦ La Gelosia (1550) χοροὺς σατύρων καὶ στριγλῶν· ἕτερος ὅμως συμπατριώτης τοῦ Λάσκα, ὁ Buonarotti, ἐτελειοποίησε τὸ σύστημα τοῦτο ἐν ἔτει 1612 παρεμβαλὼν ἐν τῇ κωμῳδοτραγῳδίᾳ αὐτοῦ Tancia διάφορον τοῦ κειμένου δραμάτιον· ὁ τελευταῖος θεωρεῖται ὡς ὁ ἐφευρητὴς τῶν ἰντερμεδίων.

ΙΣΤ΄ ἑκατονταετηρίδος ὅπως οὐ μόνον παρακολουθῇ εἰς τὰς ἐν Ἰταλίᾳ γινομένας σκηνικὰς προόδους, ἀλλὰ καὶ πρῶτον ἐφαρμόζῃ αὐτὰς ἄνευ τῆς ἀλλοιώσεως τῆς παλαιᾶς σκηνῆς. διότι οὔτε οἱ χοροὶ τῆς τραγῳδίας ἐξωβελίσθησαν, οὔτε τὸ ἰντερμέδιον ἀποτελεῖται ἐξ ὀλίγων μόνων στίχων.

Ἡ ἀκρόασις ὅμως δύο τοσούτων μεγάλων καὶ συνεχῶν δραμάτων δὲν ἠδύνατο ἢ νὰ κουράσῃ τοὺς θεατάς, διὰ τὸν λόγον δὲ τοῦτον βλέπομεν τὰ μεταγενέστερα τῶν Κρητῶν δράματα καὶ ἰντερμέδια πολὺ ἡπλοποιημένα· οὕτως ἡ κωμῳδία ὁ Στάθης ἐκ μόνων τριῶν πράξεων ἀποτελουμένη ἀντικαθιστᾷ τοὺς χοροὺς διὰ δύο καὶ μόνων παρεισάκτων δραματίων, καὶ τούτων ὅλως διαφόρων πρὸς ἄλληλα, διότι τὸ μὲν πρῶτον ὑπόθεσιν ἔχει σύγχρονον τῆς Κρητικῆς ἱστορίας ἐπεισόδιον, τὸ δὲ δεύτερον τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον, ἀναντιρρήτως ἐκ τοῦ ἰταλικοῦ ἀπομεμιμημένον, ὡς δηλοῦται ἐκ τῶν ὀνομάτων Οὐλύσες, Ἕλενα, Παλαμέτες, Μενελάος, Τρώγια, Μακεδόνια· τὴν θεατρικὴν ταύτην ἁπλοποίησιν ἠδυνάμεθα νὰ ἐκτιμήσωμεν ἀσφαλέστερον, ἂν ἐσώζοντο καὶ τὰ μνημονευόμενα τῆς τραγῳδίας Ζήνων ἰντερμέδια, διότι, ὡς προεσημειώθη, ὁ Στάθης δὲν ἐδιδάχθη ἐπὶ τοῦ συνήθους τῶν Κρητῶν θεάτρου, ἀλλ᾽ ἐπὶ μεταβατικῆς σκηνῆς δημωδῶν ἠθοποιῶν.

Ἐκ τῶν ἰντερμεδίων τῆς Ἐρωφίλης δυνάμεθα ν᾽ ἀρυσθῶμεν καὶ ἄλλας πληροφορίας περὶ τῆς τότε ἀναπτύξεως τῆς θεατρικῆς σκηνῆς ἐν Κρήτῃ· οἱ ἠθοποιοὶ ἔψαλλον ὁτὲ μὲν διὰ γυμνῆς φωνῆς, ὁτὲ δὲ συνοδευόμενοι καὶ ὑπὸ τῆς ὄπισθεν τῆς σκηνῆς κρυπτομένης ὀρχήστρας πολλὰ τῶν ᾀσμάτων (1), οἱ δὲ χοροὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον παντομιμικῶς παριστῶντες τὰ

(1) Ἰντερμέδιον Α, στ. 164-165, Β, στ. 26-27. Οὕτως ᾖδοντο πιθανῶς καὶ τὰ ᾄσματα τοῦ μουσικοῦ ἐν Ζήνωνι (πρᾶξις Β΄, σκηνὴ Α, ὡς καὶ οἱ χοροὶ τῆς Ἐρωφίλης.

λεγόμενα ballets, συνεπλέκοντο πρὸς ἀλλήλους ὀρχούμενοι τὸν πυρρίχιον, ἤτοι τὴν λεγομένην Μορέσκαν μὲ ἄρμα (1).

Εἰς ἐπισφράγισιν τῆς μακρᾶς ταύτης εἰσαγωγῆς συμπεραίνω ὅτι, πλὴν τοῦ Ζήνωνος, τὰ ἄλλα τῶν Κρητικῶν τούτων δραμάτων δὲν δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς δουλικὴ ἀπομίμησις, πολλῷ δὲ μᾶλλον ἀντιγραφὴ τῶν Ἰταλικῶν. Καὶ πιθανῶς μὲν νεώτεραι ἔρευναι νὰ διαλύσωσι τὰς περὶ πρωτοτυπίας τοῦ Κρητικοῦ θεάτρου εἰκασίας μου, ἀλλὰ καὶ ἂν τοῦτο ἀποδειχθῇ, πάλιν τὰ Κρητικὰ δράματα θὰ μείνωσιν ὡς ἐπιτυχεῖς τῶν ξένων ἀπομιμήσεις, τοσοῦτον μᾶλλον συγγνωστέαι, ὅσον οἱ ἐκ πλουσίων πτωχεύσαντες ποιηταὶ τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος μετά τινος δικαιώματος ἐδανείσθησαν ἀσθενῆ τινα μερίδα τοῦ προγονικοῦ ταλάντου, τὸ ὁποῖον περιελθὸν εἰς χεῖρας εὐτυχεστέρων κατόχων ἐχρησίμευσεν ὡς βάσις τοῦ πνευματικοῦ αὐτῶν πλούτου. Ἀρχὴ τῆς δραματικῆς ποιήσεως τῶν τότε Ἰταλῶν ἦν οὐχὶ ἡ πρωτοτυπία, ἀλλ' ἡ ἐπιτυχεστέρα τῶν κλασικῶν ἀπομίμησις· ὁ ἐπιτυχέστερον τοὺς ἀρχαίους μιμούμενος ἐθεωρεῖτο, κατὰ τὰς τότε ἰδέας, ὁ δοκιμώτερος τῶν ποιητῶν· « οἱ ἀρχαῖοι εἶναι τὸ κάτοπτρον ἄνευ τοῦ ὁποίου οὐδὲν δυνάμεθα νὰ ἴδωμεν » λέγει εἷς τῶν μᾶλλον πρωτοτύπων κωμικῶν τῆς ΙΣΤ' ἑκατονταετηρίδος :

Che come un scultore, un dipintore
non potrà mai dipingere, o scolpire

---

(1) Ἰντερμέδιο Γ, στ. 120, Δ, στ. 79. Παράβαλλε καὶ Ἰντερμέδιο τῆς Μορέσκας μεταξὺ Α' καὶ Β' πράξεων τοῦ Στάθη.

Μορέσκα καὶ Μορεσκάντο ἐπὶ τὸ ἰταλικώτερον καλεῖται ὑπὸ τῶν Κρητῶν ἡ παντόμιμος ὄρχησις, καὶ Μορέσκα μ' ἄρμε ἡ διὰ πυρρίχου ὀρχήσεως συμπλοκὴ δύο ἀντιπάλων χορῶν. Τὸ ἔτυμον τῆς ἰταλικῆς λέξεως Moresca εἶναι σκοτεινόν, κατὰ τὰς πιθανωτέρας δ' εἰκασίας ἡ παντόμιμος ὄρχησις ἐκλήθη οὕτως ὡς ἀπὸ τῶν ἐν Ἱσπανίᾳ Μαύρων (Mori) γνωρισθεῖσα εἰς τοὺς Ἰταλούς. « Altresì le Moresche

figura ond' abbia onor, se pria non vede
e le scultore e le pitture antiche
di cui tolga il model; così ancor noi
non possiam fare alcuna cosa bella,
se quest' antichità per nostro specchio
non ci mettiamo inanzi (1).

Ἀλλ' ἂν οἱ δι' ἐκείνων πλουτήσαντες Ἰταλοὶ προτιμῶσι τῶν παλαιῶν δανείων τὸν νεώτερον καὶ ἀληθῶς ἐθνικὸν αὐτῶν πλοῦτον (2), τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος μὴ ἀποπτῦσαν ἔτι τὴν ἅλμην τῶν κυμάτων τὰ ὁποῖα κατὰ τῆς κεφαλῆς του ἐπεσώρευσεν ὁ δουλικὸς τυφών, μετὰ πολλῆς στοργῆς πρέπει νὰ περισυνάξῃ τὰ ναυάγια ταῦτα, ὡς φιλόστοργος υἱὸς ἐκ ναυαγίου διασωθεὶς ἀνερευνᾷ τὴν παραλίαν καὶ εὐλαβῶς περισυνάγει τὰ ὑπὸ τῆς θαλάσσης ἐκβραζόμενα λείψανα τῆς πατρικῆς κληρονομίας ὅπως ἐναποθέσῃ αὐτὰ ἐν νεοδμήτῳ μεγάρῳ. Καθὰ παρατηρεῖ Γάλλος περιηγητής, οἱ δυστυχεῖς ἡμῶν πατέρες δὲν ἔψαλλον βεβαίως ὡς οἱ παλαιοί, οὐχ ἧττον ὅμως ἔψαλλον ἔτι (3), ἐνόσῳ δὲ καὶ ἡμεῖς ὡς ἐκείνους ψελλίζομεν, δὲν ἔχομεν τὸ δικαίωμα νὰ περιφρονῶμεν τὰ σεβάσμια τῶν πατέρων μας ψελλίσματα, μιμούμενοι τὴν ἀγροικίαν τῶν ὀψιπλούτων, ἀφοῦ οὔτε ὀψίπλουτοι δυνάμεθα νὰ ὀνομασθῶμεν ἔτι.

---

non furono per altro così chiamate, che per essere in uso appo Mori, da' quali agli Spagnuoli passarono, e quinci à noi ». Quadri, storia della poesia italiana, τόμ. V, σελ. 257.

(1) Ταῦτα ἔγραφεν ἐν ἔτει 1545 ὁ Βολωναῖος Ercole Bentivoglio ἐν προλεγομένοις μιᾶς τῶν κωμῳδιῶν αὐτοῦ (I Fantasci) ἀπομιμηθείσης ἐκ τῆς Mostellaria τοῦ Πλαύτου.

(2) « Poco onore da esse venne all' italiano teatro, e quasi tutte sono ora dimenticate ». Tiraboschi Storia della Letteratura Italiana. Modena 1792, τόμ. VII, σελ. 1286—1287.

(3) « Ils ne chantent pas comme Sapho et Anacréon, mais ils chantent encore ». Guys voyage dans la Gréce I, σελ. 131.

Ἐὰν οἱ περὶ τὴν ἀναζήτησιν τοιούτων παλαιῶν ναυαγίων μοχθοῦντες χαίρουσιν ὁσάκις ἀνακαλύψωσιν ἀπερριμμένην τινὰ σανίδα, πολλῷ μᾶλλον δύναται νὰ χαρῇ ὁ εὐτυχήσας ν' ἀνεύρῃ ἐν τῇ ἄμμῳ ἐρήμου παραλίας κεχωσμένην ὁλόκληρον πλευρὰν καὶ ἀνακαθάρας τῶν ὑπὸ τῆς πολυκαίρου καταχώσεως προσπεφυκότων ὀστρειδίων ἀνακομίσῃ αὐτὴν εἰς τὸν περισυνάγοντα τὰ ναυάγια ταῦτα λιμένα μέχρις οὗ παρουσιασθῇ ὁ κατάλληλος ναυπηγὸς πρὸς ἐπιστημονικὴν συναρμολόγησιν τοῦ σκελετοῦ τοῦ διαλυθέντος πλοίου. Ἡ εἰκὼν αὕτη πιστῶς ἐξεικονίζει τὸ ταλαίπωρον σκάφος τῆς μεσαιωνικῆς ἡμῶν φιλολογίας, τῆς ὁποίας μίαν τῶν πλευρῶν ἀποτελεῖ βεβαίως τὸ Κρητικὸν τοῦτο θεάτρον.

Ἐν τῇ μακρᾷ καὶ πολυπόνῳ ταύτῃ ἐργασίᾳ πολὺ μ' ἐνεκαρδίωσαν αἱ προτροπαὶ τοῦ πολυτίμου φίλου μου Κ. Δ. Βικέλα, αἱ συμβουλαὶ καὶ ἡ ἀρωγὴ τοῦ σεβαστοῦ μοι εὐεργέτου Κ. Α. Μάμουκα, ὡς καὶ ἡ συνδρομὴ τοῦ ἐφόρου τῆς Μαρκιανῆς βιβλιοθήκης Κ. Ἰ. Βελούδου· πρὸς τούτους δ' ἐκφράζω καὶ δημοσίᾳ τὴν ἔνθερμον εὐγνωμοσύνην μου.

Ἐν Παρισίοις τῇ 1 Σεπτεμβρίου 1878. (*)

Κ. Ν. ΣΑΘΑΣ.

(*) Ὀφείλω νὰ σημειώσω ὅτι ἡ μακρὰ αὕτη εἰσαγωγὴ δὲν ἐπαγγέλλεται νὰ ἐξαντλήσῃ θέμα τοσοῦτον εὐρὺ καὶ πρῶτον ἤδη θιγόμενον· ἐπὶ μόνοις τοῖς βοηθήμασι τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Ἁγίου Μάρκου γράψας ταῦτα, οὔτε τὰ ἀλλαχοῦ ἀποκείμενα χειρόγραφα, οὔτε τινὰ τῶν δυσευρέτων βιβλίων εἶχον πρὸ ὀφθαλμῶν· διὰ τὸν τελευταῖον τοῦτον λόγον παρῆλθον ἐν σιγῇ τὴν ὑπὸ Ματθαίου καὶ Στρουβίου ἐκδοθεῖσαν Κλυταιμνήστραν, ὡς καὶ τὴν κωμῳδίαν τοῦ Μόσχου Νέαιραν· περὶ τούτων ὅμως πάντων κατ' ἔκτασιν θὰ λαλήσω ἐν ἑτέρᾳ τοῦ Κρητικοῦ θεάτρου σειρᾷ.

ΚΡΗΤΙΚΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ.

Ζ Η Ν Ω Ν

Τ Ρ Α Γ Ω Δ Ι Α.

ΤΑ ΠΡΟΣΩΠΑ ΤΟΥ ΔΡΑΜΑΤΟΣ.

ΖΗΝΩΝ αὐτοκράτωρ Κωνσταντινουπόλεως.
ΛΟΓΓΙΝΟΣ ἀδελφὸς τοῦ Ζήνωνος.
ΣΚΙΑ ΒΑΣΙΛΙΣΚΟΥ πρώην αὐτοκράτορος.
ΑΡΜΑΚΙΟΣ ἀρχιστράτηγος.
ΒΑΣΙΛΙΣΚΟΣ υἱὸς Ἀρμακίου.
ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ, ΣΕΒΑΣΤΙΑΝΟΣ, ΟΥΡΒΙΚΙΟΣ ὑπουργοὶ Ζήνωνος.
ΠΕΛΑΓΙΟΣ πατριάρχης.
ΕΡΑΣΤΟΣ υἱὸς Πελαγίου.
ΕΥΦΗΜΙΑΝΟΣ μάγος.
ΦΙΛΑΡΓΟΣ, ΚΑΣΤΟΡΑΣ, στρατηγοί.
ΓΑΤΖΕΟΣ, ΠΡΟΚΛΟΣ, ΦΙΛΑΡΕΤΟΣ, ἄρχοντες Πολῖται.
ΜΟΥΣΙΚΟΣ.
ΤΡΕΙΣ ΜΑΡΤΥΡΕΣ.
ΔΥΟ ΑΓΓΕΛΟΙ.
ΜΑΝΤΑΤΟΦΟΡΟΙ.
ΣΤΡΑΤΗΓΟΙ.
ΑΡΧΟΝΤΕΣ ΠΟΛΙΤΑΙ.
ΧΟΡΟΣ ΠΑΙΔΙΩΝ ΟΡΦΑΝΩΝ.
ΣΚΙΑΙ Πελαγίου, Ἀρμακίου καὶ Λογγίνου.
Προλογίζουσιν ὁ ΑΡΗΣ, ἡ ΤΙΣΙΦΟΝΗ, ἡ ΑΛΕΤΩ, ἡ ΜΕΓΑΙΡΑ καὶ Ο ΔΙΟΝΥΣΟΣ.

Ἡ σκηνὴ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐν ἔτει 491 Μ. Χ.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

(Πρόλογος τὸν ὁποῖον κάνει ὁ Ἄρης, καὶ κάθεται εἰσὲ ἕνα ἁμάξι, καὶ ἡ σεμναῖς θεαῖς τοῦ ᾅδου Ἀλετω, Τισιφόνη καὶ Μεγαίρα, καὶ στερνὰ ἐβγαίνει ὁ Θεὸς ὁ Διονύσιος).

ΑΡΗΣ.

Πχοιὸς εἶμαι κ' ἦρθα ὡς ἐδεπᾶ κανεὶς σας δὲ γνωρίζει,
ἄρχοντες εὐγενέστατοι, μόνο γιατὶ μὲ ὁρίζει
ἐκεῖνος ὅπου τσ' ὀρανοὺς κινᾷ, μὰ δὲν κινᾶται,
μ' ἔστειλε εἰς τοῦ λόγου σας τὰ πῶ γιὰ ν' ἀγροικᾶτε.
Ἐγώ 'μαι ἐκεῖνος ὁ θεὸς ποῦ Ἄρη μ' ὀνομάζου,
ποῦ τοῦ πολέμου νικητὴ οἱ στρατηγοὶ μὲ κράζου,
καὶ στέκω ἀπάνω τσ' ὀρανούς, κ' ἔχω ἀποκατωθιό μου
τὴν Ἀφροδίτη, τὸν Ἑρμῆ, καὶ Ἥλιο τὸν ἀδερφό μου,
καὶ ἄστρο μ' ὀνοματίζουσι τῆς θλίψις, τοῦ πολέμου,
ποῦ πέμπω μάχαις καὶ πληγαῖς· καὶ ἐμένα φαίνεταί μου
πῶς φέρνω μεγαλόταταις ἀνάπαψες τοῦ κόσμου,
ἀνεμαλιαῖς καὶ ὄχθριταις σκορποῦσι ἀπὸ μπρός μου·
καὶ ταῖς καρδιαῖς 'ς τὸμ πόλεμο τῶμ πολεμάρχω ἀνάφτω,
κ' ὕστερα πάλι ταῖς φωτιαῖς καὶ τσῆ ὄχθριταίς τους παύτω·
Ἐγώ 'μαι αἰτία ἡ μοναχὴ τόσο ποῦ δὲ δειλιοῦσι,
τὸ αἷμα καὶ τὰ πλούτη τως γιὰ μὲ νὰ διασκορποῦσι.
Καὶ ἀκόμη αἰτία εὑρίσκομαι τσ' ἀνάπαψις τοῦ κόσμου,
καὶ διασκορπίζω εἰρηνικὰ τὴ λάμψι καὶ τὸ φῶς μου·
περνοῦσι ἡ μάχαις, πέφτουσι σκῆπτρα χρυσᾶ, καὶ εἰρήνη
ἀρχίζει ὁ κόσμος ν' ἀγροικᾷ, κ' ἡ χῶραις εὐφροσύνη·

γιατὶ τὸ αἷμα ὡσὰ χαθῇ τόσω σκληρῶν ἀνθρώπων,
χαίρουνται τὴν ἀνάπαψιν τὰ ἔθνη εἰς πᾶσα τόπον,
καὶ ὡς ὁ χρυσὸς μὲ τὴ φωτιὰ λάμπει καὶ καθαρίζει,
ἔτσι τὸν κόσμο ὁ πόλεμος μερώνει καὶ δροσίζει.
Ἐγώ 'μαι ἐκεῖνος ὁ θεὸς ποῦ μὲ τὸ φῶς μου ἀρχίζω
τὸ νοῦ σας νὰ γυρεύετε δόξαις καὶ νὰ φωτίζω,
ἐγὼ ἀνάφτω ταῖς καρδιαῖς, κ' ἐγὼ τσ' ἀναγαλλιάζω,
κ' ἐγὼ εἰς πλούτη καὶ τιμαῖς τσ' ἀθρώπους ἀναιβάζω.
Γιὰ μένα πγοιὸς τὸν θάνατο 'ς τὸν νοῦ ποτὲ λογιάζει;
μάλιος πῶς εἶναι ἀθάνατος πάντα του λογαργιάζει,
καὶ ἀρματωμένος σὰν ἐμὲ 'ς τὸν πόλεμο προβαίνει
καὶ μέσα εἰς ταῖς φάλαγγες κ' εἰς τὰ τειχιὰ ἀναιβαίνει,
καὶ νικητὴς μὲ ταῖς πληγαῖς κράζεται, καὶ στεφάνι
ἡ δάφνη ἡ πρικοπράσινη τοῦ πλέκει καὶ τοῦ βάνει.
Ποῦ 'σαι τῆς Κρήτης καύχημα, ἄμαχε ἡγεμόνα,
ποῦ στολισμένος βρίσκεσαι τῆς Κύπρος τὴν κορώνα,
ποῦ 'σαι Κορνήλιε Κατερήν, τῶμ πολεμάρχω ἡ δόξα,
ποῦ ἧμπαινες ἀντήρητα εἰς τῶν Τουρκῶν τὰ τόξα,
καὶ ἐβάστας τὸ κοντάρι μου καὶ πλήγωνες τσ' ὀχθρούς σου,
καὶ τὴμ πατρίδα τοῦ Διὸς πάντα ἔβανες 'ς τὸ νοῦ σου
νὰ βγάλλῃς ὀκ τσ' Ἀγαρηνούς, τὸ αἷμά σου νὰ χύσῃς,
τῶν Κρητικῶν τὴ λευτεργιὰ νὰ δώσῃς, νὰ χαρίσῃς;
Ἔβγα, ψυχὴ οὐράνιος, μίλησε μοναχή σου!
Ἀλέξανδρος, γῆ ὁ Ἡρακλῆς, πγοιὸς εἶχε τὴ δύναμί σου;
πγοιὸς αὐτοκράτωρ βασιλειᾶς, πγοιὸς εἶχε τὴν ἀνδρειά σου;
τ' ἀγγελικό σου πρόσωπο πγοιὸς εἶχε; τὴ θωργιά σου;
Πῶς σ' ἔδα ἀπάνω 'ς τοὺς ὀχθροὺς μὲ τὸ σπαθὶ 'ς τὸ χέρι
νὰ τρέχῃς τόσο τὸ πουρνό, νύχτα καὶ μεσημέρι,
καὶ μὲ καρδία λειονταργιοῦ τσῆ μπρέκαις ν' ἀναιβαίνῃς,
ποῦ δὲν ἐψήφας ταῖς φωτιαῖς καὶ μίναις νὰ προβαίνῃς!
Δὲ σ' ἀκλουθοῦσε ὡς βασιλειᾶ νά 'σαι 'ς τὴν μπρέκια ἀπάνω.

—τσ' όχθρούς, παιδιά μου, ἀς βγάλλωμε, ἤλεγες, καὶ ἀς ποθάνω!
Ε'πόθανες, ἀθάνατε! καὶ πάλι ἀποθαμένος
δὲν ἔπεσες, μονό 'στεκες ὡς ἦσου ἁρματωμένος!
καὶ σὲ φοβούντανε οἱ όχθροί, καλλίμαχε τοῦ ῥένιου,
πῶς ἄλλοι ὡσὰν τοῦ λόγου σου ἀνδρειωμένοι ἐβγαίνου!
Ε'δῶ 'ναι τὸ σκουτάρι σου τοῦτο καὶ τὸ κοντάρι
τ' ἀνίκητο, ποῦ σοῦ 'δωσα, τῆς Βενετιᾶς κλωνάρι!
ἐτοῦτα ἀπού τὸμ πόλεμο ἐφύλαξα τὸν τόσο
καὶ στολισμένα ἀπ' τὸ αἷμά σου ἔχω νὰ πᾶ νὰ δώσω
γονατιστὸς τσ' ἀγάπης σου τοῦ ἄξιου ἀδελφοῦ σου,
όποῦ 'ναι ἡ ἴδια εἰκόνα σου καὶ ὁ βγενικὸς ὁ νοῦς σου.
Γερώνυμε, τῶν 'Ενετῶν ἀτίμητο λιθάρι,
στύλε, θεμέλιο, καύχημα ποῦ σ' ἔχουσι οἱ Κορνάροι,
γονατιστὸς σὲ προσκυνῶ! καὶ ἂν ἦσαι τῆς θαλάσσου
ἀνδρειωμένος ἡγεμών, θέλουσι 'ς τ' ὄνομά σου
όγλήγορα οἱ πατρίκιοι ἀφένταις οἱ δικοί μας
δοῦκά τως νά 'σαι, ἡ δόξα μας, τὸ κλέος, κ' ἡ ζωή μας·
τοῦτα τὰ δῶρα ἀφίνω σου, γιατὶ ἦτανε ἐδικά σου,
καὶ ἐγώ, ἀς ἦμαι καὶ θεός, γράφομαι τσ' ἐξουσᾶς σου.
Πάλι σὲ σένα, ὦ Μίνιε, τὸ πρόσωπο γυρίζω
καὶ τοῦτο τὸ δοξάρι μου καὶ σποῦρδα σοῦ χαρίζω,
γιὰ νὰ θυμᾶσαι τὴμ πολλὴ ἀγάπη ὅπου βαστοῦσι
οἱ ἄνδρες οἱ Ζακυθινοί, όποῦ σ' ἀναζητοῦσι,
γιατὶ μ' ἀγάπη ἐσκλάβωσες καὶ πλεῖσα δικηοσύνη
τὴ χώρα όποῦ ἐκυβέρνησες τούτη μὲ τόση εἰρήνη.
Α'κόμη, ἐσᾶς σοφώτατοι σύμβουλοι, ἐδῶ σᾶς δίνω
τὸ πέτο καὶ τὸ ἔλμο μου, ὡς πρέπει σᾶς ἀφίνω
εἰς θύμησι παντοτινὴ πῶς ἔχουσι γραμμένα
τὸ ὄνομά σας 'ς τὴν καρδιὰ καὶ προσκυνοῦ πᾶς ἕνα.
Μὰ ἀς γυρίσω ὡς ἄρχισα νὰ πῶ τὴ δύναμί μου,
νὰ δῆτε, ν' ἀγροικήσετε πόσ' εἶναι ἡ μπόρεσί μου.

Ε'γὼ στρατιώταις ταπεινοὺς τοὺς κάνω νὰ γενοῦσι
μεγάλους, κ' εἰς τὸμ πόλεμο τὰ σκῆπτρα νὰ κρατοῦσι,
καὶ στολισμένους μὲ χρυσαῖς κορώναις νὰ χαρίζου
νόμους 'ς ταῖς χώραις, τσῆ ἐπαρχαῖς ὅλαις νὰ ταῖς ὁρίζου,
νὰ πηαίνουσι 'ς τὸμ πόλεμο τσ' ὀχθρούς τως νὰ νικοῦσι,
'ς τὰ πόδιά τως ταῖς βασιλειαῖς νὰ βάνου νὰ πατοῦσι.
Τί νὰ σᾶς πῶ; ἡ χέρα μου σκῆπτρα χρυσᾶ χαρίζει,
τοὺς βασιλεῖς ὀκ τὸ θρονὶ βγάνει καὶ τοὺς καθίζει.
Ε'γὼ καὶ τὸ σκληρότατο Ζῆνον εἶχα στολίσει
κ' ἤκαμα αὐτοκράτορα 'ς 'Ανατολὴ καὶ Δύσι·
ἐγὼ καὶ τὸν 'Αρμάκιο ἔκαμα ἡγεμόνα,
καὶ τὸν ὑγιόν του σύντροφον τοῦ Ζήνου μὲ κορώνα
τὸν Βασιλίσκο· μὰ ἡ ζηλιὰ τοῦ Ζήνου τὸν ἐδγάνει
ἀπ' τὸ θρονί, καὶ μοναχὰς καλόγερον τὸν κάνει·
καὶ τὸ Λογγῖνον 'ς τὸ θρονὶ νὰ βάλλῃ λογαργιάζει,
τοὺς σύμδουλους τῆς βασιλειᾶς τοῦτο νὰ κάμῃ κράζει·
σκοτώνει τὸν 'Αρμάκιον· θέλει νὰ θανατώσῃ
ἀκόμη τὸμ Πελάγιον! σὰμ πεθυμᾷ νὰ σώσῃ
νὰ δῇ μὲ σκῆπτρο καὶ χρυσῇ κορώνα στολισμένο
τὸν πρῶτόν του ἀξάδερφο δάφνῃ κεκοσμημένο.
Μόλον ἐτοῦτο, ξεύρετε, ἄλλος θὰ κυριεύσῃ,
καὶ ἡ Πόλις ὀκ ταῖς ταραχαῖς πῶχει νὰ σιγανέψῃ,
ἐγὼ τὸν 'Αναστάσιον εἰς τὸ θρονὶ καθίζω
καὶ ζωντανὸ νὰ θάψουσι τὸν Ζῆνο ἀποφασίζω.

(Τότες ἔρχεται ἡ Τισιφόνη, θεὰ τοῦ ᾅδου).

ΤΙΣΙΦΟΝΗ.

Πχειὸς εἶσαι σὺ ποῦ βρίσκεσαι 'ς ἀμάξι καθισμένος
καὶ ὡς ἥλιος φαίνεσαι λαμπρὸς περίσσα στολισμένος;
Καὶ οἱ ἀετοὶ ποῦ σύρνουσι τ' ἀμάξι τὸ χρυσό σου
πῶς εἶσαι ὁ Ἄρης μαρτυροῦ ἀπ' τ' ἄστρο καὶ ἀπ' τὸ φῶς σου.
Κ' ἦρθες μ' αὐτόνο ὅπου βαστᾷς τ' ἀνίκητο κοντάρι,

πχοιαῖς δόξαις καὶ πχοιοὺς θρίαμβους ἐδῶ 'ρθες γιὰ νὰ πάρῃς;
Τί θέλεις τὰ οὐράνια ν' ἀφήσῃς, καὶ πχοιὰ ἐστάθη
αἰτία νἄρθῃς εἰς τὴ γῆ τούτη, κ' εἰς τόσα πάθη;
δὲ ξεύρεις τὰ συγχίσματα, τσ' ὄχθριταις ὁποῦ ἀνάφτου
'ς τὴν χώρα ἐτούτη ὁλημερνῆς καὶ οὐδὲ ποσῶς δὲν παύτου!
Ταῖς ταραχαῖς ὁ Πλούτωνας ἤκουσε κ' ἤπεψέ μας
ἐδῶ, νὰ ἀνακατώσωμε τὴμ Πόλιν, κ' ἤδωκέ μας
τὴν ἐξουσία μὲ ταῖς φωτιαῖς τούταις ὁποῦ ῥθε ἡ ὥρα
νὰ ἀνάψουν ὀκ ταῖς ἔχθριταις τῶ βασιλειάδω ἡ χώρα.
Α̉ρη, ἂν ἐσὺ ἐσήκωσες μὲ δύναμί σου τόση
τὸν Ζῆνον, δίχως ἄμετρη ἐπιβουλιὰ καὶ γνῶσι,
ἐγὼ ἀπὸ μικρὸ παιδὶ ἄναψα τὴν καρδιάν του,
ὡς σκληροκάρδη καὶ ἄπονο καίγω τὰ σωθικά του·
ἦρθα γιὰ τοῦτο σήμερο τὸ τέλος νὰ ξανοίξω,
τὴν γῆν ἐτούτη ζωντανὸ νὰ τὸν δεχτῇ θ' ἀνοίξω.

ΑΛΕΤΩ.

Ω̉ Τισιφόνη μου ἀδελφή, τοῦ Ζήνωνος τὰ μέλη
νἄρθου 'ς τὸν ᾅδη μοναχὰ ὁ Πλούτωνας δὲ θέλει.
Ε̉σὺ τοῦ Ζήνου τὴν καρδιὰ ἄναψε καὶ τὸν νοῦν του,
καὶ τοῦ Λογγίνου πάλε ἐγὼ ἀνάφτω τ' ἀδελφοῦ του,
ὁγιὰ νὰ δώσω θάνατο 'ς τοὺς δύο· νὰ δῇς τὸν ἕνα
νὰ τόνε θάψου ζωντανό, νὰ στοχαστῇς καὶ μένα
πῶς θέλω 'ς τὸ κεφάλιν του τ' ἀλλοῦ νὰ κατοικήσῃ,
νὰ τοῦ σηκώσου ὀμπρὸς τὸν νοῦ, τοὺς στρατηγοὺς ν' ἀφήσῃ,
νὰ χύσουσιν τὸ αἷμάν του, καὶ τότες νὰ καθήσῃ
ἄλλος σὲ θρόνο, νὰ κρατῇ 'Ανατολὴ καὶ Δύσι.

ΜΕΓΑΙΡΑ.

Συντρόφισσαις, ἡ γνώμη σας κ' ἡ δύναμι ἡ μεγάλη
ὁποῦ 'χετε 'ς τὸ στῆθός σας καὶ γνῶσι 'ς τὸ κεφάλι,
ὅ, τι λογιάσει πᾶσα μνιὰ κάνει 'ς ἀληθοσύνη,
γιατὶ ὅπου ἄψετε φωτιὰ καίγεται καὶ δὲ σβύνει.

Κόρη ἐσὺ ὅπου βαστᾷς φτερούγιαις πλειὰ ἀπετάεις,
καὶ ὅπου δὲν ἠμποροῦμε οἱ δυὸ μόνιά σου ἐσὺ χωράεις,
κάμετε ὡς εἶναι ἡ πρόσταξις τοῦ Πλούτωνος, ἀμέτε
πῶς θέλετε ταῖς ταραχαῖς ν' ἀρχίσου μόνο ἰδέτε.
Κ' ἐγὼ ὅπου γερόντισσα βρίσκομαι μὲ τὸ ξύλο,
ἐλόγιασα νὰ ῥογευτῶ μ' ἕνα μεγάλο φίλο
τῆς χώρας ἐτούτης ἄξιο, Οὐρβίκιο τὸν λέσι,
ποῦ νόμος εἶναι ἡ γνώμη του καὶ πασάνὸς ἀρέσει·
καὶ ἂν ἦμαι τόσα ἀνήμπορη καὶ γρῇα, σὰ θωρεῖτε,
νὰ κάμετε δίχως ἐμὲ τίποτας δὲν μπορεῖτε.
Δὲν ἠμπορῶ τὰ πόδιά μου καλὰ νὰ τὰ πατήσω,
μὰ ἀγάλια, ἀγάλια προπατῶ, καὶ κάνω ὅ, τι θελήσω.
Α'φῆτέ με, συντρόφισσαις, τὴν ἔγνοια· πᾷ κτυπήσω
τὴμ πόρτα τοῦ 'Ορβίκιου, νὰ τὸν καλησπερίσω.

(Τότες ἔρχεται ὁ θεὸς ὁ Διονύσιος).

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ.

Καλῶς σᾶς ηὗρα εἰς τὰ πολλὰ σκοτάδια ὅπου δὲ βλέπω,
μὲ ταῖς φωτιαῖς σας σήμερο νὰ πορπατῶ εἶναι πρέπο·
καλῶς ταις ταῖς σεμναῖς θεαῖς! πχοιαῖς γνώμαις σᾶς ἐφέρα
μὲ ταῖς φωτιαῖς νὰ κάμετε τὴ νύκτα ἐτούτη μέρα;
τάχα τοῦ Ζήνου τοῦ σκληροῦ ἡ ὄχθριτα ἡ τόση
σᾶς ἦφερε, νὰ δέσετε τὸν νοῦν του καὶ τὴ γνῶσι;
Μὰ τοῦτος πάλι ὁποῦ βαστᾷ τ' ἅρματα τί γυρεύγει,
'ς τούτους τοὺς τόπους μὲ χρυσὸ ἀμάξι ποῦ ὁδεύγει;

ΑΡΗΣ.

Ε'γώ 'μαι ὁ Ἄρης, Διόνυσε, κ' ἦρθα γιὰ ν' ἀφανίσω
τὸν Ζῆνον, καὶ 'Αναστάσιον 'ς τὸν θρόνον νὰ καθήσω.

ΤΙΣΙΦΟΝΗ.

Καὶ μεῖς ἀκόμη ὀγι' αὐτὸ ἀπὸ τὸν ᾅδη μέσα
ὁ Πλούτωνας κ' οἱ δαίμονες ἐδῶθε μᾶς ἐπέψα,

μὲ ταῖς φωτιαῖς ἐτούταις μας νὰ ἀνάψωμε τὴ χώρα·
καὶ ἂς πάμενε, συντρόφισσαις, καὶ ἐπέρασε ἡ γιώρα.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ.

Ἄρη, καλῶς ἐπρόβαλλες μ' αὐτήνη τὴ θωργιά σου!
μὰ ἤξευρε, τὸν Ζήνωνα δὲ εἶναι τῆς ἐξᾶς σου
νὰ βγάλῃς ἀπὸ τὸ θρονί! μηδὲ ἐσεῖς μπορεῖτε
νὰ κάμετε σὰ λέγετε, δίχως ἐμέ! Θωρεῖτε,
ἐσὺ μὲ τὸ κοντάρι σου καὶ σεῖς μὲ ταῖς φωτιαῖς σας
δὲ σᾶς ψηφᾷ ὁ Διόνυσος, μήτε ταῖς δύναμές σας
λογιάζει, ἂν ἦναι καὶ γδυμνός! Σὲ τοῦτο τὸ φλασκί μου
κρύβω τὴ μεγαλείτερη χάρι καὶ δύναμί μου!
πλειότερους ἄνδρες δυνατούς, στρατιώταις ἀξιωμένους
μὲ τὸ κροτῆρι ὅπου βαστῶ ἐγὼ ἔχω νικημένους,
παρὰ ὅπου ἐνίκησες ἐσὺ μ' αὐτόνο τὸ σπαθί σου,
καὶ δίχως μοῦ ἐχάθηκε, κάτεχιε, ἡ δύναμί σου!
Ἐγὼ τὸν Ζῆνον σήμερον μόνιός μου θὰ νικήσω
ἀπῆτις μὲ τὴ φλάσκα μου 'ς τὸ γιόμα τὸν μεθύσω·
πλειὰ 'ναι ἡ φωτιὰ τοῦ νέκταρος, τοῦτο πλειὰ δύναμ' ἔχει
ὅπου λωλαίνει πᾶσα νοῦ, καθένας τὸ κατέχει.
Γδυμνὸς μὲ δίχως ἅρματα εἶμαι, σὰ μὲ θωρεῖτε,
'ς τὸ γιόμα τὸ βασιλικὸ ἐλᾶτε νὰ μὲ δῆτε!
μὲ τὸ κρασὶ τὸ Παργιανό, τσῆ Χιὸς θεν' ἀρχηνίσω
τὸν Ζῆνον εἰς ταῖς πλειὰ χαραῖς νὰ σοῦ τόνε μεθύσω,
καὶ μὲ ἀμβροσία τῶν Χανιῶν, τσ' Ἁπαλικῆς μοσκάτο,
τὸν νοῦν του καὶ τὴν γνῶσίν του νὰ βάλλω ἀπάνω κάτω,
νὰ τόνε θάψω ζωντανό. Πέτε, ἂν ἡ μπόρεσί σας
ἦναι πλειὰ μεγαλείτερη σὰν τούτη, ἡ ἐδική σας;

ΑΡΗΣ.

Ὁ θρίαμβος ὁ σημερνὸς ἂν ἦν' τῆς δύναμίς σου...

ΜΕΓΑΙΡΑ.

Ἤπινα ἀπὸ τὴ φλάσκα σου κ' ἐγὼ τὴν ἐδική σου!

μὰ σὰ μεθύσω δὲν μπορῶ ταῖς πανουργιαῖς ν' ἀρχίσω!
Α'ς πάγω 'ς τοῦ 'Ορβίκιου τὸ σπίτι νὰ κτυπήσω.

ΤΙΣΙΦΟΝΗ.

Διόνυσε, ἑτοίμασε κρασὶ ἀπὸ κάθε τόπο,
καὶ μεῖς πᾶ νὰρδινιάσωμε τὸ γιόμαν του μὲ κόπο.

ΑΡΗΣ.

Εἰς τὸ φουσάτο ὡς κ' ἐγὼ τ' Ἀρμάκιου παγαίνω,
ὥστε νὰ δῶ σὰμ πεθυμῶ τὸν Ζῆνο ἀποθαμένο·
τότες τὸν Ἀναστάσιον νὰ βάλλω νὰ καθήσῃ
εἰς τὸ θρονί, καὶ ταῖς φωτιαῖς τούταις νὰ σᾶς ταῖς σβύσῃ.

(Τότες σονάρουσι ὄργανα θλιβερά, καὶ ἀνοίγει ἡ πόρτα ρεάλε· καὶ ἔχουσι ἕνα ταβλὶ ὀμπροστὰς μὲ κορώναις ἀπάνω).

ΠΡΑΞΙΣ ΠΡΩΤΗ.

ΣΚΗΝΗ ΠΡΩΤΗ.

ΑΣΚΙΑ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΙΣΚΟΥ.

Σωπᾶτε σκληραῖς σάλπιγγες, καὶ σεῖς σωπᾶτε ὁμάδι
τραγούδια πάντα τῆς πικριᾶς καὶ τσ' ἀπονιᾶς τοῦ ᾅδη,
καὶ σεῖς στεφάνια ἂς κείτεστε χάμαι 'ς τὴ γῆ ῥιμμένα!
Ἄγρια θεργιὰ τῆς βασιλειᾶς, σκληρά, καταραμένα,
σκοτεινιασμέναις θύμησες μακρὰ ὀκ τὴν γῆν ἐτούτη,
ὅπου γιὰ σᾶς ἐγὼ 'χασα τ' ἀρίφνητά μου πλούτη!
Δὲν ἦρθα ἐγὼ γιὰ σᾶς ἐπᾶ ἀπὸ τὰ βάθη κάτω
τῆς σκοτεινῆς μου βασιλειᾶς· ἐκεῖνο ἐγὼ τὸμ πάτο
ἔχω γιὰ σπίτι μου ἀκριβὸ καὶ γιὰ θρονὶ ἐδικό μου,
κ' ἡ σκοτεινάδες βρίσκουνται θάρρος τῶν ἀμματιῶ μου.
Αὐτὰ εἶναι ὅπου κράζουσι ἐτοῦτοι οἱ βασιλειάδες
παρηγοριαῖς, ἀνάπαψες· μὰ οἱ φρόνιμοι κριτάδες,
καθὼς γνωρίζω, λέσιν τα γρεμνὰ ἐκεινοῦ ὅπ' ἀρχίζει
μὲ πεθυμνιὰ νὰ τὰ ζητᾷ, ἐπᾶ καὶ κεῖ γυρίζει,
ὅποιο καὶ ἂν ἔχῃ ἀντίδικο πληγώνει καὶ σκοτώνει,
μόλον ἐτοῦτο εἰς τὸ θρονὶ μὲ τὴν κορφὴ δὲ σώνει.
Ποῦ τρέχεις ἔτσι ὀγλήγορα, Λογγῖνε; εἰς ποιαῖς ἐμπαίνεις
στράταις κακαῖς ὀλόγδυμνος, καὶ ὁ νοῦς ἴντα ἀνημένει;
Μεγαίρα, ἀκόμη δὲν ἔσπασες τοῦ Πλούτωνος ταῖς πόρταις;
ἀκόμη δὲν ἐγροίκησες τὴν ταραχή; κι' ὡς πότες
δὲ θέλει ἀκούσει τὸ θυμὸ τσῆ ἐγδίκησις τὸν τόσο
ἡ κάμερα ἡ βασιλική; Μὰ ἐδᾶ σᾶς θέλω δώσω

χαλὰ μαντάτα, ἄρχοντες· σήμερο θέλει ἀρχίσει
νὰ τρέχῃ ὡσὰν τὸμ ποταμὸν τὸ αἷμα καὶ ὡσὰ βρύσι
πολλῶν ἀνθρώπων ἡ ψυχαῖς σήμερο θέλου ἐμποῦσι
'ς τὴ βάρκα τοῦ 'Αχέρωντος, καὶ θέλου καταιβοῦσι
κάτω 'ς τὸν ᾅδη μετὰ μέ, κ' ἐκεῖ νὰ στέκου ὁμάδι
'ς ἐκεῖνο τὸ σκληρότατο καὶ σκοτεινὸ λαγκάδι.
Ἂν ἦν τὰ λόγια ἀληθινὰ τοῦτα, γιατὶ σωπᾶτε
σάλπιγγες; καὶ τὴν σήμερον γιάντα δὲν ἀγροικᾶτε
μὲ μιὰ λαλιὰ λυπητερὴ νὰ δώσετε σημάδι
ὅ, τι καὶ ἁ θέλῃ στοχαστῇ πρίχου διαβῇ τὸ βράδυ;
Μὰ ἐγὼ γροικῶ λαλούσινε! λοιπὸ ἂς συντροφιάσῃ
τέτοιο κλαθμὸ τὸ θέατρο, γλήγορα ἂς σκοτεινιάσῃ
ἐτούτη ἡ μέρα ἡ λαμπρά, καὶ τοῦτοι οἱ τοῖχοι ἂς δοῦσι
μνήματα, κ' εἰς τὰ μνήματα καὶ χέραις ἂς βρεθοῦσι!
(Τότες σημαίνουν τὰ ὄργανα θλιβερά, καὶ μαυρίζει ἡ σένα, καὶ φαίνουνται μνήματα καὶ χέραις).
Τὸμ μέγα βλέπω φανερὰ τὸν θρίαβον αὐτόνο
ποῦ σήμερο θέλει γενῇ 'ς τοῦτο τὸ σπίτι μόνο!
Τοῦτά 'ναι τὰ πλουμίσματα τούτης τῆς βασιλείας,
καὶ τὰ παρατηρήματα αὐτῆς τῆς ἀφεντίας.
Τώρα ἤθελα νὰ σ' ἔβλεπα, τύραννε! πῶς δὲ βιαίνεις;
Ζήνων, ποῦ 'σαι, ποῦ βρίσκεσαι; ἔλα, πῶς δὲν προβαίνεις;
Ἐ'σεῖς θεργιὰ τοῦ Πλούτωνος, ἐγὼ 'ς τοῦτο τὸμ πάτο
κράζω, ἐλᾶτε βάλλετε τὸ σπίτιν του ἄνω κάτω,
καὶ ἐπάρετέ το τὸ σκληρὸ γλήγορα ἐκεῖ νὰ σώσῃ
τῆς ἀπονιᾶς του εἰς τ' ἄκταφα τὴν πλερωμὴ νὰ δώσῃ.
Μὰ ἰδέτε τονε τὸ λωλό! μὲ πχοιὰ θωργιὰ στοχάζει,
καὶ δῶ καὶ κεῖ πῶς συντηρᾷ; ὤφου, ἡ καρδιὰ πῶς βράζει!
Πλούτωνα, ἐσὺ τὴν σήμερο γδίκηωσι θὲς μοῦ κάμεις
κ' εἰς τὸ θαφειόν του ὅσο μπορεῖς πλειὰ ὀγλήγορα νὰ δράμῃς·

ΣΚΗΝΗ ΔΕΥΤΕΡΗ.

(Ζήνων εἰσὲ ἄλλην στολήν).

ΖΗΝΩΝ.

Σιωπὴ μεγάλη! ὦ οὐρανὲ καὶ σεῖς χρυσοῖ ἀστέρες
ὅπου ταῖς νύκτες κάνετε σὰν λαμπηραῖς ἡμέραις,
σωπᾶτε! ἡ ὄψι σήμερο τοῦ Καίσαρος ἂς δείξῃ
'νοῦς πτωχοῦ ἀνθρώπου πρόσωπο, μηδὲ ποσῶς μὴν 'γγίξῃ
ἡ χέρα σκῆπτρο ἢ δεξά· τὴν ἀξιὰ τὴν τόση
ὅπου κρατεῖ ἕνας βασιλειᾶς σήμερο ἂς τὴν κουκλώσῃ
ἕνα παλῃόρουχο! Μά, οἴμέ, γροικῶ ἡ ψυχή μου
νὰ τρέμῃ ἀρχίζει, καὶ ζουγλὸ βλέπω καὶ τὸ κορμί μου.
Φοβοῦμαι! ὤφου, ὁ φόβος μου δὲ ξεύρω ἀπὸ πχοιὸν τόπο
ἔρχεται καὶ μὲ τυραννᾷ μ' ἕνα καὶ μ' ἄλλον τρόπο;
Ο' κτίστης ὅπου ἔκαμε τὸν κόσμο ὅλον μόνος
ἔκαμε νὰ ἔχουν συντροφιὰ ἡ βασιλειὰ καὶ ὁ πόνος.
Οἱ μάγοι ξεύρουσι καλὰ τὸ πῶς ἐκεῖ ἀπάνω
δείχνουσι τ' ἄστρα ὀγιὰ μᾶς, καὶ ὅ, τι που θενὰ κάνω
τὸ ξεύρουσι καλότατα· λοιπὸ 'ς ὅ, τι φοβοῦμαι,
ἂς κράξω τὸν 'Ευφημιανό, ἴντα θὰ πῇ νὰ δοῦμε.
Ε'υφημιανέ, διδάσκαλε πρόβαλε τῆς μαγίας,
ῥήτορα πολλὰ ἐξακουστὲ καὶ τῆς ἀστρολογίας!

(Τότες ἀνοίγει ἡ προσπεττίβα τῆς σένας καὶ φαίνεται ὁ μάγος, καὶ ἔχει ἕνα ταουλὶ ὀμπροστά του μὲ πολλὰ λίμπρα ἀπάνω σὲ δαῦτο καὶ κάθεται εἰσὲ μία καδέκλα καὶ διαβάζει).

ΖΗΝΩΝ.

Α'πὸ τὰ βάθη σήμερο τῆς σκοτεινῆς ἀβύσου
παρακαλῶ σε γύρεψε μ' ὅλη τὴν μπόρεσί σου

νὰ μῶβρῃς ἕνα δαίμονα εἰς τὸ χρυσὸ δεμένο
νὰ μοῦ βοηθᾷ 'ς ταῖς πρᾶξές μου καὶ νικητὴς νὰ βιαίνω.

ΕΟΥΦΗΜΙΑΝΟΣ.

Μεγάλο χάρισμα ζητᾷς, χάρισμα ὅπου ζητοῦσι
οἱ βασιλεῖς νὰ ἔχουσι, νὰ κάνου ὅ,τι μποροῦσι.

(Τότες μπαίνει ὁ Ἐουφημιανὸς μέσα καὶ παίρνει ἕνα μπούσουλα δακτυλίδια, καὶ ἀνοίγωντας τὸ μπούσουλα λέγει τοῦ βασιλέα τοῦ Ζένου).

ΕΟΥΦΗΜΙΑΝΟΣ.

Μὰ πέ μου, παληκάρι μου, 'ς ποιὰ τέχνη τὸν ἐθέλεις
νὰ στέκῃ πάντα ὑπήκοος ὅπου καὶ ἂν τόνε στέλλῃς;
ἂ θὲς τσ' ἀγάπης ταῖς δροσαῖς, τοῦ πόθου ἂ θὲς βοτάνι,
τὸν Ἀσμεδαῖο δίνω σου, ὅποιος μπορεῖ καὶ κάνει
νἄχῃς μεγάλαις ταῖς δροσαῖς, ὄντας κρατῇς 'ς τσ' ἀγκάλαις
τὴν Ἀφροδίτη, καὶ μ' αὐτὴ νἄχῃς χαραῖς μεγάλαις·
γυρεύεις τοὺς περήφανους καὶ νἄχῃς φτερὰ νὰ πχαίνῃς;
'ς τὸν οὐρανό, καὶ παραμπρὸς κιὄλας ἂ θὲς νὰ μπαίνῃς;
νὰ ἐτοῦτο! καὶ ἂ δὲ θὲς αὐτό, πχιάσ' ἄλλο ὅπου σὲ κάνει
νὰ 'σαι δοσμένος 'ς τὸ θυμό, καὶ πάντα νὰ σοῦ βάνῃ
καινούργιαις φλόγες 'ς τὴν καρδία, νὰ σὲ τρομάτουν ὅλοι
καὶ τὰ θεργιά, πᾶσα ἄνθρωπος, καὶ ἀκόμη κ' οἱ διαβόλοι.

ΖΗΝΩΝ.

Τοῦτα δὲ μὲ φελούσινε· ξεῦρε τὸ πῶς παιδάκι
ὅλα ὅπου μοῦ 'πες ἤκαμα.

ΕΟΥΦΗΜΙΑΝΟΣ.

Γιὰ γροίκησε δαμάκι!
παιδὶ μικρὸ ἤσουνε ληστής, κἄπχοιο θεργιὸ σ' ἐγέννα,
στάσου, καὶ θέλω φέρει σου κακότατο ἄλλο ἕνα·
νά, πιάσε, πλειὰ χειρότερο δὲν ἔχω νὰ σοῦ δώσω,
τόσο κακό 'ναι ὅπου κ' ἐγὼ τρομάσω νὰ τ' ἁπλώσω!

(Τότες τοῦ δίνει ἕνα δακτυλίδι, καὶ τὸ πιάνει καὶ τὸ φιλεῖ)

ΕΟΥΦΗΜΙΑΝΟΣ.

Χῶσέ το μεσ' τὸ στῆθός σου! χίλια κακά, καὶ χώνει
τοῦ Νέρωνος τὴν ἀπονιά, σκιᾶς τοῦτο δὲ σὲ σώνει;

ΖΗΝΩΝ.

Τοῦτο θενά 'ναι δάσκαλος εἰς τὰ καμώματά μου,
καὶ νὰ τὸν ἔχω τάσσω σου 'ς τὸ στῆθος καὶ καρδιά μου.
Μὰ ἐπειδὴ καὶ τῶν ἀστρῶ τὰ ἀπόκρυφα κατέχεις
καὶ μὲ τὸ νοῦ σου εἰ τσ' οὐρανοὺς ἐπᾶ κ' ἐκεῖ ξετρέχεις,
καὶ ξεύρεις ἴντα ῥοιζικὸ πᾶσα κανεὶς θέλει ἔχει,
πχιάσε καὶ γράψε μου ἐδεπᾶ ὅ, τι καὶ ἄμ μ' ἀπαντέχῃ.

ΕΟΥΦΗΜΙΑΝΟΣ.

Τὴν ὥρα ὅπου ἐγεννήθηκες βλέπω μὲ τὸ κομπάσο
πῶς ἀσκημότερο θεργιὸ δὲ βρίσκεται εἰς τὸ δάσο.

ΖΗΝΩΝ.

Α'πὸ τὴν γῆν βγαίνει ὁ χρυσός, μὰ ἔχει μεγάλη χάρι,
κ' ἡ πεταλίδα ἡ ἄσκημη κάνει μαργαριτάρι.

ΕΟΥΦΗΜΙΑΝΟΣ.

Τὸ γάλα ὅπου ἐβύζασε θεμέλιο τῆς ζωῆς του
κακὸ φαρμάκι ἐγίνηκε τῆς γνώμης τῆς κακῆς του·
ἡ χέρα του θερίζει νειούς, καὶ γέροντες σκοτώνει,
καὶ νὰ πειράζῃ τοὺς καλοὺς οὐδὲ ποσῶς τελειώνει.

ΖΗΝΩΝ.

Δύναμι εἶναι τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ὁ Ζεὺς ὅπου σηκώνει
τὸ κόσμο μὲ τὸ χέριν του μ' ἐκεῖνο τὸ πληγώνει.

ΕΟΥΦΗΜΙΑΝΟΣ.

Ο'ϊμένα, κ' ἴντα ῥοιζικὸ πολλὰ κακὸ σοῦ βλέπω!
τοῦτο δὲν ἠμπορῶ νὰ πῶ . . .

ΖΗΝΩΝ.

Πέ το σὰν εἶναι πρέπο·
ὐτὰ τὰ γένεια ὅπου βαστᾷς σοῦ ἀνασπῶ νὰ ζήσω!

ΕΟΥΦΗΜΙΑΝΟΣ.

Φόβος, οἶμέ, μὲ τυραννᾷ καὶ δὲν μπορᾷ μιλήσω.

ΖΗΝΩΝ.

Μίλιε· τί βλέπεις; 'ς τὰ χαρτιὰ διάβασε, μὴν τρομάσῃς,
ἂ δέ, σοῦ κάνω τὴ μιλιὰ μὲ τὴ ζωὴ νὰ χάσῃς!

ΕΟΥΦΗΜΙΑΝΟΣ.

Γροίκησε ταπεινὰ λοιπό, καὶ μένα μὴ μανίσῃς.

ΖΗΝΩΝ.

Ο,"τι καὶ ἂν εἶδες πέ μού το, μὴν καρτερῇς, νὰ ζήσῃς!

ΕΟΥΦΗΜΙΑΝΟΣ.

« Σὲ τάφο μέσα ζωντανὸ θέλουσι τόνε χώσει,
κ' ἔτσι ταῖς κακαῖς πρᾶξές του καὶ βίο θέλει τελειώσει,
νὰ πάψουσιν ἡ ταραχαῖς, νὰ ἀναγαλλιάσῃ ὁ κόσμος,
τούτη ἡ βουλὴ εἶναι θεϊκή, καὶ θεϊκὸς ὁ νόμος! »

ΖΗΝΩΝ.

Τί λές; λογιάζω ἐφώρμισες! τάφος; πῶς λές; θαμμένος!
ἐσ' εἶσαι ψεύστης! ζωντανὸς θέλω βρεθῇ χωσμένος!
γιὰ ξαναπὲ τὸ ῥοιζικὸ τοῦτο ποῦ μ' ἀνημένει.

ΕΟΥΦΗΜΙΑΝΟΣ.

« Εἰς τάφο μέσα ζωντανό....

ΖΗΝΩΝ.

'Η γλῶσσά σου ἂς σωπαίνῃ!
βέβαιος εἶσαι, μίλιέ μου, πῶς τοῦτο θὰ μοῦ λάχῃ,
'ς ποιὸν πόλεμο, 'ς ποιὰ ταραχή, γῆ εἰς ποία μεγάλη μάχη.

ΕΟΥΦΗΜΙΑΝΟΣ.

Ο", τι καὶ ἂ σοῦ 'πα, ἤξευρε τοῦ ῥοιζικοῦ εἶν' δοσμένο
κ' εἰς τὰ βιβλία τοῦ ὀρανοῦ εἶναι χρυσᾶ γραμμένο.

ΖΗΝΩΝ.

Ο", τι καὶ ἂν εἶπες γλήγορα γιὰ πάλι ξαναπέ το,
ἔλα κοντήτερα ἐδεπᾶ... ἄρχισε, διάβασέ το.

ΕΟΥΦΗΜΙΑΝΟΣ.

« Εἰς τάφο μέσα ζωντανὸ θέλουσι τόνε χώσει,
κ' ἔτσι ταῖς κακαῖς πρᾶξές του καὶ βίο θέλει τελειώσει,
νὰ πάψουσιν ἡ ταραχαῖς, νὰ ἀναγκαλλιάσῃ ὁ κόσμος,
τούτη ἡ βουλὴ εἶναι θεϊκή, καὶ θεϊκὸς ὁ νόμος! »

ΖΗΝΩΝ.

Τῆς νύκτας ἀγριόπουλο, κόρακα τῆς ἀβύσσου,
τὰ στραβωμένα χείλη σου τὴ γλῶσσά σου ἂς φτύσου!
(Τότες τρέχει ἀπάνω του καὶ τὸν πιάνει ἀπ' τὸ λαιμὸ καὶ
τοῦ ξεσκίζει τὸ χαρτὶ τρίβωντάς του τὰ μοῦτρα καὶ λέγει).
Εγὼ θαμμένος ζωντανός! καὶ τὰ ἄστρα τοῦτο λέγου!
ἀνατριχιῶ νὰ τὸ γροικῶ, τ' ἀμμάτιά μου ξωφεύγου!
ἐγὼ εἰς ἄρκλα!.. πχειὰ φτερὰ δὲν ἔχω νὰ πετάξω
ἀπάνω εἰς τοὺς ὀρανούς, καὶ μὲ θυμὸ ν' ἀρπάξω
νὰ σβύσω ἐκείναις ταῖς φωτιαῖς! γλήγορος θέλω φτάξει
νὰ πιάσω μὲ τὰ χέργιά μου, πρίχου ὁ θυμός μου ἀλλάξει,
ἐκεῖνα τ' ἄστρα τὰ σκληρὰ ἀπὸ τοὺς κύκλους μέσα
νὰ τ' ἀνασπάσω, γιὰ νὰ δῶ, ἂν τὴ ζωή μου ἐδέσα!
(Τότες γυρίζει πρὸς τὸ μάγο).
Πίβουλε, μίλιε, τοῦ κακοῦ θανάτου ποῦ θὰ δώσω
πχοιά 'ναι ἡ αἰτία πέ μού το καὶ μὲ νὰ τήνε γνώσω!

ΕΟΥΦΗΜΙΑΝΟΣ.

Τοῦ παλατιοῦ σου εἷς πίβουλος, ἕνας ὅπου εἰς τὴν ὄψι
σοῦ δείχνει πίστι καὶ θωργιά...

ΖΗΝΩΝ.

Θέλομε τόνε κόψει...
πῶς κράζεται;

ΕΟΥΦΗΜΙΑΝΟΣ.

Δὲν ἠμπορεῖς ποτέ σου νὰ κατέχῃς.

ΖΗΝΩΝ.

Τρίμουρε σκύλλε, τὸ λοιπὸ εἰς τέτοιο τρόπο μ' ἔχεις;

βαλμένο εἰς χίλια βάσανα, δίχως νὰ θὰ μοῦ δώσῃς
συμβούλιο σκιᾶς τοὺς λογισμοὺς νὰ μοῦ παραλαφρώσῃς!
γιὰ πές μου ἐσ' εἶσαι βέβαιος πῶς τ' ἄστρα ἀλήθεια λέσι;

ΕΟΥΦΗΜΙΑΝΟΣ.

Ἀπ' τὸ κεφάλι δὲν μπορεῖ τρίχα ποτὲ νὰ πέσῃ
δίχως τὴν θεϊκὴν βουλήν· ποῦ μαρτυροῦσι τ' ἄστρα
ὅ, τι θὰ πάθου ἡ χώραις μας, δείχνουσι καὶ τὰ κάστρα.

ΖΗΝΩΝ.

Ἀλήθεια λέσι τὸ λοιπόν, βέβαια τοῦτο δείχνουν;
μὰ ἐσένα ὁποῦ 'σαι ἀστρόφαγος 'ς ποιὸ ῥοιζικὸ σὲ ῥίχνουν;

ΕΟΥΦΗΜΙΑΝΟΣ.

Πλεῖσα μεγάλη ἀνάπαψι ἐμένανε χαρίζου,
τοὺς χρόνους τοῦ Μαθουσαλὲμ νὰ ζήσω ἀποφασίζου.

ΖΗΝΩΝ.

Πχοιοὺς χρόνους τοῦ Μαθουσαλέμ! Κέρβερε, τί καυχίζεις;
ἐσύ, τοῦ κόσμου γέλασμα, νὰ στέκῃς καὶ νὰ ὁρίζῃς,
καὶ μὲ πῶς εἶμαι βασιλειός, ὅλοι μὲ προσκυνοῦσι,
καὶ Δίας μὲ τοὺς κεραυνοὺς πῶς εἶμαι μὲ κρατοῦσι,
θέλου μὲ θάψου ζωντανό!

ΕΟΥΦΗΜΙΑΝΟΣ.

Πρέντζιπε, ἀληθοσύνη
μᾶς δείχνει πάντα ὁ οὐρανός, ποῦ ὅ, τι καὶ ἂν εἶπε ἐγίνη.

ΖΗΝΩΝ.

Ψεύτης πολλά 'ναι ὁ οὐρανὸς καὶ ψεύτικα εἶν' τὰ λόγια
ὁποῦ 'πες, καὶ θέλεις τὸ δῆς μ' ἄσχημα μυρολόγια.
Πένα ἂς εἶν' τὸ σίδερο ποῦ λυώνει τὴ ζωή σου
ταῖς μέραις τοῦ Μαθουσαλὰμ, τὸ αἷμα τὸ πρικό σου
εἶναι μελάνι, μετ' αὐτὰ γράφω τὸ ῥοιζικό σου,
καλλίτερο ἀστρόλογο δὲν εἶδες 'ς τ' ὄνειρό σου!

ΕΟΥΦΗΜΙΑΝΟΣ.

Ἐλεημοσύνη, καίσαρε, συμπάθησε τοῦ ξένου!

Ζ Η Ν Ω Ν.

Γλήγορα σύρε εἰς τ' ἄκταφα, ὅπου ποτὲ δὲ βγαίνου
ὅποιος ὅπου πάγει ἐδεκεῖ! καὶ κάτω ἐκεῖ θυμήσου
πχοιά 'ναι ἡ μεγάλη ἀνάπαψι ποῦ 'μνογες τῆς ζωῆς σου.
(Τότες ξεσπαθώνει καὶ τοῦ δίνει μία, καὶ πέφτει χάμαι).

ΕΟΥΦΗΜΙΑΝΟΣ.

Ὤφου, ὄχ, οἶμένα, ἐπλήγωσες ἀδέξα τὸ κορμί μου!
ὤφου, ὁ καϋμένος! ἔπαρε, Πλούτωνα, τὴ ζωή μου!

Ζ Η Ν Ω Ν.

Πήγαινε ποῦρι μετ' αὐτό, κ' ἐκεῖ γιὰ μάθε, ἀλήθεια
νὰ λέγῃς ἑνοῦ καίσαρος, καὶ ὄχι τὰ παραμύθια!

ΣΚΗΝΗ ΤΡΙΤΗ.

(Λογγῖνος καὶ Ζήνων· καὶ ὁ Λογγῖνος ἁρπάζει τὸ Ζῆνον ὁποῦ 'θελε νὰ ἔμπῃ μέσα μὴ γνωρίζωντάς τον· καὶ τότες ξεσπαθώνουν καὶ παίζουν μίαν μικρὴν μορέσκα, χωρὶς νὰ λαβωθῇ κανένας· καὶ λέγει ὁ Λογγῖνος).

Λ Ο Γ Γ Ι Ν Ο Σ.

Στάσου! ποῦ φεύγεις, πίβουλε, φονιᾶ τῶν καλλὰθρώπω;

Ζ Η Ν Ω Ν.

Ο'ἰμέ, καὶ πῶς μ' ἐπλάκωσε ἀξάφνου μὲ τοῖον τρόπο!

Λ Ο Γ Γ Ι Ν Ο Σ.

Τὸ σίδερο ὁποῦ βαστῶ 'ς τὸ στῆθός σου ἂς ἀγγίζῃ.

Ζ Η Ν Ω Ν.

Καὶ τὸ σπαθὶ ὁποῦ βαστῶ κάτω 'ς τὴ γῆ ἂς σὲ ῥίξῃ.

Λ Ο Γ Γ Ι Ν Ο Σ.

Τέλειωσε, ῥίξε τ' ἅρματα! καὶ ὡσὰν πουλὶ σὲ σφάζω.

Ζ Η Ν Ω Ν.

Ε'σένα, ἐσένα νικητή, ἀξάδερφέ μου, κράζω!
(Τότες παύτουσι τὴ μορέσκα).

ΛΟΓΓΙΝΟΣ.

Φωνὴ τοῦ ἀξαδέρφου μου τοῦτα τ' αὐτιὰ γροικοῦσι!
τρομάσω, ἀνατριχιῶ πολλά, τὰ μέλη μου φυροῦσι.
Αὔγουστε!

ΖΗΝΩΝ.

Ἀξάδελφε ἀκριβέ!

ΛΟΓΓΙΝΟΣ.

Τέτοιας λογῆς μὲ κράζεις;
'ς τέτοιο παιγνίδι ἄσκημο; καὶ τὴν καρδιά μου σφάζεις!

ΖΗΝΩΝ.

Τὸ φῶς μου ἐσκοτείνιασε! τόσος θυμὸς μεγάλος!
γιαῦτως 'ς αὐτὸ τὸ πρόσωπο πῶς δὲν εἶδα τὸ κάλλος.

ΛΟΓΓΙΝΟΣ.

Τὸ θυμωμένο χέρι μου δίχως νὰ σὲ γνωρίσῃ,
μάρτυρας ἂς εἶναι ὁ οὐρανός, ἐθέλησε νὰ σβύσῃ
μάνιτα τόση ἄτυχη, λογιάζωντας πῶς ξένος
ἤσουνε, καὶ μοῦ ἐφάνηκες ἀπὸ τὸ νοῦ ἐβγαλμένος.
Τώρα τ' ἀμμάτια ἐντρέπουνται λιγάκι νὰ σὲ δοῦσι,
καὶ τρέμουσι τὰ χείλη μου νὰ στέκου νὰ μιλοῦσι!
καὶ ἂ δὲν πιστεύῃς, ἀκριβέ, σφάξε τη τὴν καρδιά μου.

ΖΗΝΩΝ.

Νὰ ζῇς, νὰ ζῇς, ἀξάδερφε, πάντά 'σαι ἡ πεθυμνιά μου.

ΛΟΓΓΙΝΟΣ.

Μὰ γιάντα ἔτσι μοναχὸς καὶ ἔτοιας λογῆς ντυμένος;
γιὰ πχοιὰ ἀφορμὴ ὁ Εὐφημιανὸς κείτεται ἀποθαμένος;

ΖΗΝΩΝ.

Δὲν εἶν' καιρὸς νὰ σοῦ τὸ πῶ· θωρῶ πῶς ξημερώνει,
κι' ὅ,τι εἰς σκοτάδι γίνουνται τὸ φῶς ξεφανερώνει.
Ἂν τ' ἄστρα ἀλήθεια λέγουσι, ὁ οὐρανὸς μὲ μάχῃ
μοῦ δείχνει κακὸ θάνατο τὸ ῥοιζικό μου νά 'χῃ.

ΛΟΓΓΙΝΟΣ.

Τοῦ ὀρανοῦ καὶ τῶν ἀστρῶν δηλιοῦν τὴν κακὴν ὄψι,
καὶ πολλὰ σκιάζομαι καὶ 'γὼ τὴ νειότη μου μὴν κόψῃ.

ΖΗΝΩΝ.

Ὄντας ἀρχίσῃ ἀπ' τὸ γιαλὸ τσ' ἀκτῖνες νὰ σηκώνῃ
ὁ ἥλιος ὁ λαμπρότατος, ὁ νοῦς μου ὅ, τι καὶ ἃ χώνῃ,
θέλω νὰ τὸ διηγηθῶ ὀμπρὺς εἰς τὸ σενάτο,
τὸ σκῆπτρο καὶ διάδημα θέλω νὰ ρίξω κάτω,
τὸ σπίτι τοῦ 'Αρμάκιου καὶ σένα νὰ στολίσω
μὲ τὴν κορώνα κάτεχε, μὲ σκῆπτρο καὶ μὲ βύσσο,
καὶ σύντροφος τῆς βασιλειᾶς ἐσὺ θέλ' εἶσαι μόνος,
νὰ σὲ τιμοῦσι οἱ βασιλεῖς, νὰ σὲ τρομάσῃ ὁ κόσμος!
Ἔλα λοιπὸ τσ' ἀγκάλαις μου, ψυχή μου ἀγαπημένη!

ΛΟΓΓΙΝΟΣ.

Ἀδέρφι μου ἀκριβώτατε, χάρισμα σοῦ τυχαίνει
ὄχι ἡ ἀγκάλη μοναχά, μὰ κ' ἡ καρδιά μου ὁμάδι,
καὶ μετὰ μένα εἰς τὴ γῆ νὰ στέκῃ κ' εἰς τὸν ᾅδη.

ΖΗΝΩΝ.

Ἀς δείχνουν ποῦρι τὰ κακὰ ἄστρα ὅ, τι καὶ ἃ θέλου,
μεγάλαις καλορροιζικαῖς καὶ δόξαις μᾶς ἐμέλλου·
ἐσένα νά 'χω σύντροφο, καὶ ὅ, τι ἡ τύχη κάμει
δὲν τὴ φοβοῦμαι, κάτεχιε, μόνο νά 'μεστα ἀντάμη!

ΣΚΗΝΗ ΤΕΤΑΡΤΗ.

ΛΟΓΓΙΝΟΣ ΜΟΝΑΧΟΣ.

Ἥλιε ξαθέ, ποῦ μὲ χαραῖς ἀκτῖνες στολισμένος
θεὸς τοῦ κόσμου φαίνεσαι περίσσα δοξασμένος,
ὅπου τὰ μαῦρα τῆς νυκτὸς νέφη, ὄντας ἐδοῦσι
τὸ πρόσωπό σου τ' ὄμορφο, χάνουνται καὶ σκορποῦσι,

πρόβαλλε ὀκ τὴν ἀνατολή, καὶ διῶξε ἀπὸ κοντά μου
πᾶσα νεφέλη σκοτεινὴ σὲ τούτη τὴ χαρά μου·
πρόβαλλε, καὶ τοὺς οὐρανοὺς χρύσωσε, γιὰ νὰ σώσῃς
ἐτοῦτό μου τὸ πρόσωπο σήμερο νὰ χρυσώσῃς!
Καὶ ἀνέν' κ' ἡ τύχη ἀνοίγει μου χρυσοπελεκημέναις
ταῖς πόρταις, καὶ μ' ἀτίμηταις πέτραις περιζωσμέναις,
σίμωσε, Φοῖμπό μου ἀκριβέ, μὲ τὴ δική σου χάρι,
γιατὶ ἃ λείπῃς, δὲν μπορεῖ δόξα κιανεὶς νὰ πάρῃ.
Μὰ ἐδᾶ γροικῶ τοὺς γέφυρους πῶς ὄμορφα φυσοῦσι,
κ' οἱ γιορανοὶ στολίζουνται νὰ μὲ παραχαροῦσι.
Ὢ καλορροιζικώτατε Λογγῖνε, καὶ πχοιὸς ἄλλος
'ς τὸ κόσμο τώρα εὑρίσκεται πλειὸ παρὰ σὲ μεγάλος;
Ἐσὺ κορφὴ τῆς βασιλειᾶς βρίσκεσαι· ἐσένα τώρα
ἔχει γιὰ Δία ἐτούτη μας ἡ φημισμένη χώρα·
νὰ βάλλῃς 'ς τὸ κεφάλι σου τῆς βασιλειᾶς κορώνα,
κ' ἡ χέρα σκῆπτρο νὰ κρατῇ, νὰ ῥίζῃς 'ς τὸν αἰῶνα·
πλειὰ μεγαλείτερη χαρὰ ἄνθρωπος μπορεῖ νὰ 'χῃ,
ἀνὲν καὶ ἀκόμη εὑρίσκεται 'ς αἱματωμένη μάχη;
Μὰ βλέπω πῶς ὁ βασιλειᾶς ἔρχεται, καὶ ἂς δώσω
τόπο, τὸ τί θὰ πῇ καὶ γὼ εἰς μνιὰ μερὰ νὰ γνώσω.

ΣΚΗΝΗ ΠΕΜΠΤΗ.

Ζήνων. Βασιλίσκος. Οὐρβίκιος πατρίκιος. Πελάγιος πατριάρχης. Σεβαστιανός. Φίλαργος. Λογγίνος· καὶ κάθουνται τρεῖς ἀπὸ τὴν μίαν μερίαν, καὶ τρεῖς ἀποὺ τὴν ἄλλη.

ΖΗΝΩΝ.

Ἀπὸ τὸ μέρος τὸ δεξὸ τοῦ βασιλειᾶ τοῦ κόσμου
τί στέκεις; δὲ σηκώνεσαι, Βασίλισκε, ἀπ' τὸ πλευρό μου!
ἐσὲ μιλῶ! γὴ δὲ γροικᾷς; Σηκώσου ἀπ' ὀμπρός μου!
νὰ μὴ σὲ βλέπῃ οὐδὲ ποσῶς τοῦτο τὸ πρόσωπό μου!

Σηκώσου, λέγω ὀγλήγορα, καὶ μάθε ὀρθὸς τὴν ὄψι
ἐτούτη μου νὰ προσκυνᾷς, μὴ τὴ ζωή σου κόψῃ!

ΛΟΓΓΙΝΟΣ.

Ὠ'ς βλέπω βγαίνω νικητής!

ΖΗΝΩΝ.

'Ακόμη δὲν τρομάσεις!
γιὰ θὲς τὸ σκῆπτρο σήμερο καὶ τὴ ζωὴ νὰ χάσῃς;
αὐτοῦ νὰ στέκῃς δὲν μπορεῖς, μὰ σύρσου παρακάτω,
καὶ ἔχε κλιτὰ τ' ἀμμάτιά σου κάτω τσῆ γῆς τὸμ πάτο.

(Τότες πάγει κάτω ἀπ' ὅλους).

Ὤ κακορροιζικώτατη τύχη, καὶ πῶς ψηλώνεις,
καὶ μὲ τὶ τρόπο καὶ σκληρὸ κιὄλας μᾶς ταπεινώνεις!
Ἄρχοντες καὶ πατρίκιοι, ἡ φρόνεψί σας ξεύρει
πῶς δὲν μπορεῖ ἀνάπαψι ποτὲ καμνιὰ νὰ μ' εὕρῃ,
γιατὶ ἔχω πάντα λογισμοὺς ὁποῦ μὲ τυραννοῦσι,
κ' ἔγνοιαις εἰς τὸ κεφάλι μου στέκου καὶ κατοικοῦσι·
γιαὕτως τὴ νειότη μου ἔχασα, τὰ πλειὰ καλλίτερα ἄνθη,
καὶ ἐγέρασα 'ς τῆς βασιλειᾶς 'ς τὰ βάσανα καὶ πάθη.
Καὶ δίχως νὰ 'χω σύντροφο, δὲ μὲ βαστάρει ὁ νοῦς μου
ἀγάπη νὰ 'χω εἰς μνιὰ μερὰ καὶ μάχη μὲ τσ' ὀχθρούς μου.
Ἡ' δόξαις ἡ περίφημαις, κ' ἡ γνῶσί του ἡ μεγάλη,
μιλῶ γιὰ τὸν 'Αρμάκιο τὸ γνωστικὸ κεφάλι,
τὸ Βασιλίσκο ἐστόλισε, κ' ἐγίνηκε μεγάλος,
καὶ γράφτηκε τῆς βασιλειᾶς ἡ δόξα καὶ τὸ κάλλος·
καὶ στολισμένος μὲ χρυσὸ διάδημα τώρα ἀρχίζει
νὰ 'ναι πολλὰ περήφανος, 'ς τὸν οὐρανὸ νὰγγίζῃ,
'ς τόσο ὁποῦ οἱ πατρίκιοι ὅλοι μοῦ μαρτυροῦσι
πῶς τέτοιο νὰ 'χου βασιλειᾶ ποτέ τως δὲ γροικοῦσι.
Ἔχετε φόβο τὸ λοιπό, δοῦκοι, γιατὶ σᾶς τάσσω
πῶς μετὰ σᾶς στέκω κ' ἐγὼ τὴ βασιλειὰ νὰ χάσω!

ΒΑΣΙΛΙΣΚΟΣ.

Καίσαρε, ἄδικα πολλά...

ΖΗΝΩΝ.

Ἄδικα;.. δίκηα λέγω!

ΒΑΣΙΛΙΣΚΟΣ.

Γροίκα νὰ πῶ τὸ δίκηό μου, τ' ἄδικο δὲ γυρεύγω.

ΖΗΝΩΝ.

Τὸ σκῆπτρο ἂς ῥίξῃ ἡ χέρα σου! σύρετε τὴ χλαμύδα,
ἐϐγάλετέ τη, δοῦλοί μου, γιὰ νὰ μὲν ἔχῃ ἐλπίδα
ποτὲ σὲ θρόνο βασιλειᾶς νὰ κάτσῃ, κ' ἕνα ῥάσο
τοῦ βάλλετε, καὶ νὰ γενῇ καλόγερος, σᾶς τάσσω!

(Τότες τοῦ βγάνουσιν τὴν στολήν, καὶ τοῦ φέρνουσιν τὸ ῥάσο).

ΛΟΓΓΙΝΟΣ.

Τώρα τῆς καλορροιζικιᾶς κρατῶ τὸ χαλινάρι...
μὰ ὡς βλέπω τὸν Βασίλισκο 'ς ποιὰ στράτα θενὰ πάρῃ.

ΒΑΣΙΛΙΣΚΟΣ.

Χαίρομαι, χαίρομαι πολλά, χαίρομαι τέτοιο βάρος
πῶς βγάνω ἀπὸ πάνω μου, κ' ἔχω περίσσο θάρρος
πῶς τὸ καλό μου ῥοιζικὸ μὲ βγάνει ἀποὺ τὰ βάθη
τούτης τῆς πολιτείας μας καὶ ἀποὺ τὰ τόσα πάθη.
Ἔτσι ἡ τύχη τὰ φτερὰ τοῦ νοῦ μας πῶς σιμώνει
ἀπάνω εἰς τ' ἄστρα, καὶ ἄξαϐνα κιὔλας μᾶς ταπεινώνει!
καὶ ὅσο λογιάζει ὁ ἄνθρωπος πῶς ὁ οὐρανὸς τοῦ βρέχει
ταῖς χίλιαις καλορροιζικαῖς, 'ς τὸ χαλασμὸν του τρέχει.
Καίσαρε, ἐγὼ 'μαι ἐλεύθερος, πάγω μὲ δίχως ζάλη,
καὶ ἐσένα τάσσω ὁ οὐρανὸς θέλει σοῦ δώσει πάλι
μεγάλαις δόξαις, ὡς καθὼς ἔκαμες ἐνοῦ ξένου,
ὁγιὰ νὰ ξέρου οἱ βασιλεῖς ξόμπλι ἀπὸ μὲ νὰ παίρνου.

ΖΗΝΩΝ.

Σύρε μακρὰ όχ τὸ πρόσωπο τοῦτό μου, καὶ ἄμε νά 'σαι
'ς τὸ μοναστῆρι γούμενος, καὶ πὲ πῶς ἤχαμά σε.

ΒΑΣΙΛΙΣΚΟΣ.

Ε'μένα θέλει μὲ δεχτῆ ὁ οὐρανὸς καὶ τ' ἄστρη,
καὶ σένα πάλι ὁ πόλεμος, οἱ στρατηγοὶ καὶ κάστρη.

ΖΗΝΩΝ.

Δοῦκοί μου ὑψηλότατοι, τώρα 'ς τὴν ἐξουσά σας
εἶναι δοσμένο, βασιλειὸ νὰ κάμετε· σιμά σας
δέτε, λογιάσετε καλὰ μὲ τὴ δική σας γνῶσι
πχοιὸς εἶναι 'ς τοῦτο τὸ θρονὶ γιὰ νὰ μπορῆ νὰ σώση.
Καὶ ἀνίσως σᾶς ἐφαίνεται πῶς τοῦ Λογγίνου πρέπει
γιὰ βασιλειᾶς 'ς τὸ κόσμο μας πᾶσ' ἄνθρωπο νὰ βλέπη,
πέτε τὴ γνώμη σας κ' ἐγὼ νὰ μάθω, γιὰ ν' ἀρχίσω
τοὺς λογισμούς, τὰ βάσανα σὲ μνιὰ μερὰ ν' ἀφήσω.

ΟΥΡΒΙΚΙΟΣ.

Εἰς ἕνα ὅμορφο κορμὶ στέκει ἡ ψυχὴ μεγάλη,
καὶ κατοικᾷ πᾶσ' ἀρετὴ εἰς γνωστικὸ κεφάλι·
ἐτοῦτος εἶναι φρόνιμος, καὶ τὴ δικήν του χάρι
μὲ πολλαῖς δόξαις καὶ τιμαῖς τὸ σκῆπτρο μπορᾷ πάρη.

ΣΕΒΑΣΤΙΑΝΟΣ.

Μὰ πλειά 'ναι καλορροιζικιὰ μεγάλη εἰς τὴ χαρά μας
παιδὶ νὰ πιάσωμε ἀπ' αὐτό, σὰν εἶναι ἡ πεθυμνιά μας·
γιατὶ ἐκεῖνοι οἱ βασιλεῖς ὁποῦ παιδιὰ δὲν κάνου,
ἀφίνουσι τὴ βασιλειά, ἀπῆτις ἀποθάνου
εἶσε μεγάλα κίνδυνα, καὶ στέκει νὰ χαλάση
σὰν τὸ καράβι εἰς γιαλὸ ποῦ εἰς τὰ χαράκια σπάσει.

ΖΗΝΩΝ.

Α'ρχιερέα, ἡ γνώμη σου πχοιά 'ναι νὰ τὴ γροικήσω;

ΠΕΛΑΓΙΟΣ.

Ψ'ηλότατέ μου βασιλειᾶ, τὴ γνώμη σου ν' ἀφήσω

δὲν ἠμπορῶ! κ' ἡ γεξουσὰ ὁποῦ ἔχει ἔτσι ὁρίζει,
ποῦ ὥτινος θέλει τὴ ζωὴ παίρνει καὶ τὴ χαρίζει!
Γύρισε ἀπ' τὴν 'Ανατολή, αὔγουστε, πρὸς τὴ Δύσι
καὶ βλέπε τῶν χριστιανῶν πῶς στέκεται νὰ σβύσῃ
ἡ πίστι ἡ καθολική, ποῦ 'ναι τριγυρισμένη
καὶ ὡσὰ μνιὰ βάρκα στέκεται γιὰ νὰ πνιγῇ ἡ καϋμένη,
κ' ἐγὼ ποῦ στέκω ἀνάμεσα 'ς τὴν ταραχὴ τὴν τόση,
ἡ χέρα μου νὰ κυβερνᾷ δὲν δύνεται νὰ σώσῃ!
Ἐγὼ τὴ βάρκα τοῦ Χριστοῦ κρατῶ νὰ μὴ βουλιάξῃ,
καὶ πάλι τῆς ψηλότης σου, καθὼς εἶναι ἡ τάξι
νὰ κυβερνᾷς τὴ βασιλειὰ μὲ τὴ δική σου γνῶσι,
γιὰ λόγιασε πῶς τὸ θρονὶ πγοιὸς βούλεται νὰ σώσῃ
πρέπει νὰ ἦναι ἡ στόλισις τῶν ἀρετῶν, κι' ὁ ἴδιος
ἀπ' ὅλους νὰ ὀνομάζεται πῶς εἶναι νέος ἥλιος.

ΖΗΝΩΝ.

Τ' εἶναι τὰ λόγια ὁποῦ μιλεῖς, πατριάρχη; τάχα τόση
δὲν ἔχει τὸ κεφάλι μου νὰ κυβερνᾷ τὴ γνῶσι!
γιαὔτως τολμᾷς 'ς τὸ πρόσωπο τοῦτό μου νὰ μοῦ κάνῃς
τὸν νομοδότη; κάτεχιε πῶς στέκεις ν' ἀποθάνῃς!

ΦΙΛΑΡΓΟΣ.

Πγοιὸς εἶδε τ' ἄστρα τοῦ ὀρανοῦ τσ' ἀκτῖνές τως νὰ ῥίχνου
πᾶσα χαρὰ εἰς τὸ κόσμο μας, καὶ μνιὰ θωργιὰ νὰ δείχνου
μεγάλης καλορροιζικιᾶς; ἀνάμεσα τσ' ἀστέρες
ἄστρο νὰ φέγγῃ θλιβερά, νὰ κλαίῃ ταῖς ἡμέραις
τῆς πικραμένης βασιλειᾶς; κι' ὁ Δίας μὲ τὸν Ἄρη
νὰ πολομοῦ 'ς τὸν οὐρανὸ τὴ νίκη πγοιὸς νὰ πάρῃ,
νὰ τρέμου τὰ βασίλεια, τὰ σκῆπτρα νὰ πετοῦσι,
καὶ ἀπὸ τὴν τόση ταραχὴ οἱ βασιλεῖς νὰ σκοῦσι;
ὅπγοιος τὴ βασιλεία μας νὰ κυβερνᾷ λογιάζεις,
αὐτόνο πρέπει ἄκακο πάντα σου νὰ ὀνομάζῃς;
καὶ ἀνὲν καὶ φαίνεται σκληρός, ξεύρει πῶς δικῃοσύνη

δὲν κατοικᾷ 'ς ἕνα κορμὶ ὁποῦ δὲν ἔχει εἰρήνη.
Πόσαις φοραῖς ὁ οὐρανὸς 'ς τοῦτον τὸν κόσμον βρέχει
ταῖς χίλιαις καλορροιζικαῖς, καὶ βάσανα δὲν ἔχει
ἡ βασιλεία, μὰ χαίρεται καὶ ἀναγαλλιάζει ἡ Πόλι,
τά ἀστέρες καὶ τὸν οὐρανὸ τοὺς προσκυνοῦσιν ὅλοι·
καὶ ἀνάμεσα 'ς τέτοια χαρὰ γυρίζου καὶ θωροῦσι
σκληρὸ κομήτη, καὶ ἀπ' αὐτὸ θάνατο καρτεροῦσι,
νὰ σημαδεύῃ σκοτωμοὺς καὶ πλειὰ παρὰ τὸν Ἄρη
μὲ πόλεμους καὶ ταραχαῖς τὰ σκῆπτρα θενὰ πάρῃ
τῶ βασιλειάδω, νὰ χαθῇ ἡ δόξα τους ἡ τόση,
γιατὶ νὰ κυβερνούσινε δὲν εἶχα τόση γνῶσι!
Γιαῦτως, σοφέ μου βασιλειᾶ, λόγιασε τίνος πρέπει
νὰ δώσῃς τὸ βασίλειο, τὸ κόσμο σου νὰ βλέπῃ.

ΛΟΓΓΙΝΟΣ.

Ὤ γλῶσσα τολμηρότατη, γλῶσσα καταραμένη,
θάνατος, μόνο θάνατος σήμερο σοῦ τυχαίνει!

ΦΙΛΑΡΓΟΣ.

Βάλλε 'ς τὴ θήκη τὸ σπαθί, πρέντζιπε!

ΛΟΓΓΙΝΟΣ.

Τί λογιάζεις
νὰ μὴ σοῦ βγάλλω τὴν καρδιά; ἐμένα ὀνομάζεις
σκληρὸ κομήτη, σκοτωμούς, μάχαις; ἐγὼ 'μαι ὁ Ἄρης!
καὶ σὺ πχοιὸς εἶσαι; τί κρατεῖς; πχοιὰ στράτα θενὰ πάρῃς;
'Σ τὸ Δία ἀμνόγω σήμερο, αὐτάνα σου τὰ λόγια
τοῦ κεφαλιοῦ σου θὰ βρεθοῦ ἄσκημα μυρολόγια!
Καίσαρε καὶ ἀξάδερφε, τὸ δίκηό μου θὲς κάμεις,
γιατὶ καὶ σὺ μὲ λόγου μου φοβοῦμαι μὴν πεθάνῃς·
αὐτὸς τὴ χώρα εἶν' καλὸς νὰ κάμῃ νὰ μᾶς πιάσῃ,
καὶ αὐτήνη ἡ χέρα ὁποῦ βαστᾷ τὸ σκῆπτρο νὰ τὸ χάσῃ!

Ζήνονε, ἐσ' εἶσαι βασιλειᾶς! πχοιὸς ἤθελε τ' ἀκούσει,
ποῦ τσ' Ἀφρικῆς τ' ἄγρια θεργιὰ τρέμουσι νὰ μὲ δοῦσι,
νὰ θέλῃ τέτοιος ἄνθρωπος ἐμὲ βουλὴ νὰ δώσῃ,
μὰ τάσσω τὸ κεφάλιν του τὸ σφάλμα νὰ πλερώσῃ.
Ἐ'γὼ ὁρίζω!.. τούτη μου τὴν ὄψι φοβηθῆτε!
ὁ βασιλειᾶς ὅ, τι θὰ πῇ γιὰ νόμο θὰ κρατῆτε!

ΙΝΤΕΡΜΕΔΙΟ ΠΡΩΤΟ.

ΠΡΑΞΙΣ ΔΕΥΤΕΡΗ.

ΣΚΗΝΗ ΠΡΩΤΗ.

Λογγῖνος, καὶ μουσικός. Καὶ βιαίνει ὁ Λογγῖνος μαῦρα ντυμένος καὶ λέγει, καθημένος εἰσὲ μία καδέκλα.

ΛΟΓΓΙΝΟΣ.

Ὦ μαυρισμένη μου ψυχή, πολλὰ σκοτεινιασμένη
κ' εἰς πχοιὸ κορμὶ εὑρίσκεσαι κακὰ κατοικημένη!
πχοιαῖς ἅλυσαις καὶ πχοιὰ δεσμὰ δεμένη σὲ κρατοῦσι,
γῆ εἰς πχοιὰ φλακὴ εὑρίσκεσαι, πχοὶ ἐχθροὶ σὲ κυνηγοῦσι
τὸ αἷμά σου νὰ χύσουσι; Μὰ βλέπω ἡ στόλισί μου
τὰ βάσανά μου μεριμνοῦ, κ' ἡ τύχη ἡ ἐδική μου
δὲν εἶναι παρὰ σὲ κλαθμοὺς τὸ βιό μου νὰ τελειώσω,
κ' εἰς τὸ 'στερὸ εἰσὲ κακὸ θάνατο νὰ μὴ δώσω.
Οἴμέ, καὶ σὺ μὲ τὸ χρυσὸ πλῆκτρο τὸ ἐδικό σου
δὲ δίδεις λίγη ἀνάπαψι πρίχου διαβῶ ἀπὸ μπρός σου;
ἄρχισε μὲ τὴ λύρα σου, τὰ χείλη ἂς τραγουδήσου,
ἀνάπαψις τῆς πίκρας μου λίγο νὰ μοῦ χαρίσου.

ΜΟΥΣΙΚΟΣ.

Εἰσὲ χαρά, γῆ εἰσὲ κλαθμό, σὲ θλίψι, γῆ σὲ γάμο,
νὰ τραγουδήσω πεθυμᾷς; γιὰ πές μου πῶς νὰ κάμω!

ΛΟΓΓΙΝΟΣ.

Τραγούδησε, τραγούδησε ὡς εἶναι ἡ πεθυμνιά σου,
κ' ἡ θλίψι μου ἡ πολλότατη εὑρίσκεται σιμά σου.

ΜΟΥΣΙΚΟΣ.

Ποῦ τὸ τραγοῦδι ἐκεῖνο,
τὸ πλῆκτρο, ἡ κιθάρα, κ' ἡ γλυκάτη
ποῦ 'ναι ἡ γλῶσσα ἐκείνη ἡ μελωδάτη
ποῦ ἔπαφτε πᾶσα θρῆνο,

μὲ τὰ γλυκιὰ κανάκια;
ποῦ ἔσπαε τὰ χαράκια,
καὶ ἐμέρωνε λειοντάργια καὶ θερία
μὲ τόση μελῳδία;

ΛΟΓΓΙΝΟΣ.

Σώπασε τὸ τραγοῦδί σου καὶ ἄλλαξε τὴ φωνή σου,
ἂ δὲ καὶ τὴν κιθάρα σου σπῶ τη 'ς τὴν κεφαλή σου.

ΜΟΥΣΙΚΟΣ.

Γιὰ πέ μου, ἄρχοντα, λοιπὸ πχοιὸ πεθυμᾷς τραγοῦδι,
χαρὰ 'ς τ' αὐτιὰ κ' εἰς τὴν καρδιὰ σήμερο νὰ σοῦ δούσῃ;

ΛΟΓΓΙΝΟΣ.

Μπορεῖς ἐσὺ μ' αὐτήνη σου τὴ λύρα νὰ μερώσῃς
σὰν τὸν 'Ορφέο τὰ θεργιά; μπορεῖς καὶ μὲ νὰ δώσῃς
ἀνάπαψι εἰς τόση μου πρίκα, κ' ἡ τόση ζάλη
νὰ κάμῃς μὲ τὴν τέχνη σου νὰ μῶβγῃ ὀκ τὸ κεφάλι;

ΜΟΥΣΙΚΟΣ.

Τοῦτο ἂν ἐμπόρου νά 'χανα καὶ νά 'χα τέτοια μοῖρα
τ' 'Ορφέο τὸ πλῆκτρο ἐκράτουνα καὶ τὴ δικήν του λύρα.

ΛΟΓΓΙΝΟΣ.

Ὡ'ς σοῦ βουλιέται ἄρχισε τὴ θλίψι μου νὰ πάψῃς,
εἰς πλειὰ μεγάλη τὴ φωτιὰ 'ς τὸ στῆθός μου ν' ἀνάψῃς.

ΜΟΥΣΙΚΟΣ.

Στράφου ἰδὲ πῶς λουλουδίζου
τοῦτοι οἱ κάμποι οἱ μυρωδάτοι
μὲ τὰ μυρισμένα τ' ἄνθη·
γροίκα πῶς σοῦ κηλαδοῦσι
τὰ πουλιά, νὰ σὲ χαροῦσι
νὰ σοῦ βγάλλου αὐτὰ τὰ πάθη.
Ἄφης, ἄρχω, αὐτὴ τὴ ζάλη
ποῦ σὲ βάνει εἰς τέτοια πρίκα
γιὰ νὰ κλαῖς ν' ἀναστενάζῃς.

Δές, λυπήσου αὐτὴ τὴ νειότη
ποῦ χλωμὴ πολλὰ θωρῶ τη,
πρίκα μπλειό σου μὴ λογιάσῃς!
Ἡ χιονάτη ἡ πρόσοψί σου
βλέπω ἐχάθη καὶ μαράθη,
ὡσὰ ρόδο δίχως φύλλα·
διῶξε αὐτὰ τὰ πάθη σου ὅλα,
νὰ σὲ βλέπω ὡσὰν τὴ βιόλα,
καὶ μηλιὰ μὲ δίχως μῆλα.

ΛΟΓΓΙΝΟΣ.

Καλὰ νογᾷς τὴν πρίκα μου· μ' ὅλο ἐτοῦτο πάλι
αὐτόνο τὸ τραγοῦδί σου πλεῖσα μοῦ φέρνει ζάλη.
Τὸ πρόσωπό μου εἶναι χλωμό, μὰ δὲ καὶ τὴ στολή μου,
καὶ λόγιασε καλλίτερα τὴ φλόγα τὴ δική μου,
καὶ τὸ τραγοῦδι θλιβερὰ ἄρχισε, νὰ μοῦ δώσῃς
ἄνεσι, καὶ τὴν πρίκα μου νὰ μοῦ παραλαφρώσῃς.

ΜΟΥΣΙΚΟΣ.

Ὦ τύχη ἀσβολωμένη,
ὁποῦ σηκώνεις
τὸν ἄνθρωπο σὲ δόξαις,
καὶ σὰ θὲς πάλι
μὲ δυστυχιὰ μεγάλη
τὸν κάνεις μέρα νύκτα νὰ τρομάσῃ.
Ὅντας χαραῖς, μὲ λόγια
ἡ πρίκα τ' ἀπομένει,
ἢ ὄντα θὰ δῇ ἡ καρδιά του
χαρά, τὴν ἴδια κάνει καὶ σπαράσσει.
Ἄνθρωπε, ἂν ἔχεις γνῶσι
τῆς τύχης μὴν πιστεύῃς,
σὲ σκοτωμοὺς σὲ βάνει
καὶ τ' ὄνομά σου σκοτεινὸ τὸ κάνει.

ΛΟΓΓΙΝΟΣ.

Μουσικέ, τὸ τραγοῦδί σου πλειὰ ἀνάφτει τὴν καρδιά μου
σὰ σίδερο ἀφτούμενο καίγει 'ς τὰ σωθικά μου.

ΜΟΥΣΙΚΟΣ.

Μὲ τὰ φτερὰ τῆς τύχης μὴμ πετάσῃς,
μὴ θὲς κορμί, ζωή, ψυχὴ νὰ χάσῃς.

(Τότες ὁ Λογγίνος βγάνει μιὰ γραφὴ καὶ διαβάζει τη καὶ λέγει)

« Πχοιὸς εἶδε τ' ἄστρα τ' οὐρανοῦ...

(Τότες ἀποκοιμᾶται εἰς τὴν καδέκλα, καὶ πέφτει ἡ γραφὴ ὀκ τὰ χέριά του).

ΣΚΗΝΗ ΔΕΥΤΕΡΗ.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ, καὶ ΛΟΓΓΙΝΟΣ ἀποκοιμισμένος.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ.

Ο῞ντας θωρῇ τ' ἄγριο θεργιὸ λειοντάρι νὰ κοιμᾶται
ἡ γιαλουποῦ ἡ πολήξερη βγαίνει καὶ δὲ φοβᾶται.

(Τότες βλέπει τὴ γραφὴ καὶ σκύφτει νὰ τὴν πιάσῃ, καὶ ἀπόκεις τὴν ἀφίνει καὶ λέγει).

Μὰ τί γραμμένο νἆν' ἐδῶ καὶ τοῦ 'πεσε ὀκ τὸ χέρι;
καλὸ μαντάτο ἡ τύχη μου τάχα θενὰ μοῦ φέρῃ;
Ω῟ θαῦμα μεγαλότατο! καὶ πῶς ἔτσι τρομάσεις,
χέρι, νἀγγίξῃς 'ς τὸ χαρτί, τί γράφει νὰ διαβάσῃς;
Τάχα τοῦ ᾅδου ὁ βασιλειᾶς μόνιός του εἶχε γράψει
τοῦτο τὸ γράμμα μὲ φωτιὰ τὸ χέρι μου νὰ κάψῃ;

(Τότες πιάνει τὸ χαρτὶ καὶ τὸ διαβάζει).

« Εἰς τάφο μέσα ζωντανός, θαμμένος θέλει δώσει
θάνατο κακορροίζικο, μ' αὐτόνο νὰ τελειώσῃ. »
Ω῟, θάνατο σκληρότατο, μὰ πλειὸ τυραννισμένο
ἤθελα αὐτόνο τὸ κορμί, καὶ ζωντανὸ καϋμένο!

γιατὶ καθὼς ἡ πρᾶξές του τὸ Νέρωνα ἐπεράσα,
ποῦ τὰ σκληρά του κόκκαλα ἐστέκα καὶ φυλάσσα
οἱ δαίμονες, κι' ὅπου θαφτῇ καὶ τοῦτος ἀπ' τὴν ἄλλη
νἄρθου νὰ κατοικήσουνε μὲ τὸ κορμίν του πάλι.
(Τότες διαβάζει πάλι τὴν γραφὴ καὶ λέγει).
« Τοῦ παλατιοῦ σου εἷς πίβουλος, ἕνας ὁποῦ 'ς τὴν ὄψι
σοῦ δίνει πίστι καὶ θωργιά... μὰ θέλομε τὸν κόψει. »
Ο'ϊμένα! κ' ἴντα νὰ γενῶ; εἰς τούτονε τὸ φόνο
τῆς τύχης τὸν παντοτινὸ κύκλο τονε καρφόνω.
(Τότες διαβάζει πάλι τὴ γραφὴ καὶ λέγει).
« Σεβαστιανὸς καὶ Οὐρβίκιος, διαβόλου τὸ ζευγάρι,
ὡς πρέπει πάντα νά 'χουσι τὴν ἐδική μας χάρι.
Μὰ πῶς μπορᾶ λογιάσωμε νὰ βγάλωμε ὀκ τὴ μέση
τὸν Ἀναστάσιον ἀπ' ὅλοι τως γιὰ βασιλέα τὸν λέσι;
οἱ νόμοι, ὁ κόσμος, ὁ οὐρανός, ἡ πόλις, τὸ φουσάτο,
ὅλα θὰ συγχιστούσινε νὰ πᾶσι ἄνω κάτω. »
Σῶσε, ψυχή μου, τὸ σκληρὸ πόνο ὀκ τὴν καρδιά μου
ἔβγαλε, δὸς ἀνάπαψι 'ς τὰ μέλη τὰ δικά μου.
(Τότες κλεῖ τὸ χαρτί).
Ε'γροίκησα τὴ γνώμην τως καλότατα νὰ ζήσω,
καὶ ἂς 'δῶ τ' ἀνακατώματα πῶς θέλω νὰ τ' ἀρχίσω.
Α'ς ρίξω ἐπᾶθε τὸ χαρτὶ 'ς τὰ ἄκταφα τοῦ ᾅδη,
νὰ στολιστῶ τὴ βασιλειὰ πρίχου διαβῇ τὸ βράδυ,
δίχως φουσάτα μὲ τσ' ὀχθροὺς ὅλους θὰ τοὺς νικήσω,
τῶνα νὰ θάψω ζωντανό, τ' ἀλλοῦ τὸ βίο νὰ σβύσω.
Τὸ σκῆπτρο ἔχω 'ς τὸ χέρι μου, θριαμβευτὴς λογοῦμαι,
Δίας εἰς τ' ἄστρα, βασιλειᾶς ψηλὸς τῆς γῆς κρατοῦμαι.
Εὐσέβεια καὶ εὐλάβεια τυχαίνει μὲ τσ' ὀχθρούς του
νὰ δείχνῃ ὅπχοιος βούλεται 'ς ὅ,τι καὶ ἂ βάνῃ ὁ νοῦς του
ἃ θὲ νὰ λάβῃ, καὶ ἡ πολλὴ ταπείνωσι ψηλώνει
πᾶσα ἕνα, κ' ἡ περηφανιὰ πάλι μᾶς χαμηλώνει.

Τώρα εἶν' καιρὸς εἰς τὸ θρονὶ σήμερο νὰ καθήσω
καὶ ἀγάπη εἰς ταῖς σύγχυσες 'ς ταῖς χώραις νὰ χαρίσω,
τώρα ποῦ βλέπω σκοτεινὸ τὸν οὐρανὸ καὶ τ' ἄστρη,
ποῦ 'ναι ζηλειαῖς καὶ ὄχθριταις 'ς ταῖς χώραις κ' εἰς τὰ κάστρη,
κ' ἐμὲ γαληνὴ ἀνάπαψι σήμερο μοῦ χαρίζει,
κι' ὡς καὶ γι' ἀλλονῶ καρδιαῖς ἐμένα τὴ δροσίζει.
Ὤ, πόσον ξίζει ὁ ἄνθρωπος τῆς πολιτείας νὰ φέρνῃ
βάσανα καὶ πᾶσα ἀρετῆς καὶ μιμητὴς νὰ γένῃ!
σηκώνει ἡ τύχη τσ' ἄμαθους, τσ' ἄγνωστους, πᾶσα ψεύτη,
καὶ ὡσὰν τὴμ πάλα ὁ φρόνιμος σηκώνεται καὶ πέφτει.

ΣΚΗΝΗ ΤΡΙΤΗ.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ. ΧΟΡΟΣ τῶν παιδίων. ΓΑΤΖΕΟΣ μαντατοφόρος· καὶ ΛΟΓΓΙΝΟΣ κοιμισμένος.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ.

Γατζέο χαριτωμένε μου, χαίρομαι νὰ σὲ βλέπω!

ΓΑΤΖΕΟΣ.

Ἦρθα ὡς ἐδῶ, 'Αναστάσιε, ν' ἀρχίσω ὡς εἶναι πρέπο
τὴν πρίκα μου νὰ δηγηθῶ, καὶ ὁ νοῦς σου νὰ λογιάσῃ
πῶς ὅλο τὸ βασίλειο στέκεται νὰ χαλάσῃ·
'ς τὴν χώρα εἶναι σύγχυσες, κ' εἰς τ' ἅρματα δοσμένοι
εἶναι οἱ στρατιῶταις μὲ πολλὰ αἵματα κυλισμένοι·
ὅπου περάσῃς τὰ κορμνιὰ κείτουνται ἀποθαμμένα
καὶ τὰ σκυλιὰ τὰ τρώγουσι, 'ς τσῆ τράφους εἶναι ῥιμμένα·
ἡ πόλις ἐσκοτείνιασε καὶ κλάϋματα γροικοῦνται,
ὅλοι ὀχ τὰ σπίτια νἄβγουσι τρέμουσι καὶ φοβοῦνται.
Πάντα ἡ κορφὴ τοῦ κεφαλιοῦ ὄντας πονῆ, φυροῦσι
τὰ μέλη ὅλα τοῦ κορμνιοῦ καὶ τρέμου καὶ κτυποῦσι.
Τοῦ καίσαρος ἡ μάνιτα 'ς ὅλη τὴ χώρα τρέχει
καὶ τὰ δενδρὰ τὰ πλειὰ ὄμορφα μὲ τὸ σπαθὶ ξετρέχει

καὶ κόβει, ὀγιὰ νὰ χαθοῦ τ' ἀρχοντικὰ κλωνάρια,
μπλειό τους νὰ μὴν ἀνοίξουσι τῆς εὐγενιᾶς βλαστάρια.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ.

Ποῦ 'ναι τ' ἀστροπελέκιά σου, Δία, κ' ἡ μάνιτά σου;
γιατὶ δὲν καίγεις τὸ σκληρό; μὰ τὰ κρατεῖς σιμά σου!
Ἄρη, ποῦ 'ναι τὸ τόξο σου νἄρθῃς νὰ μοῦ πληγώσῃς
τον τύραννο, καὶ ζωντανὸ σὰν πρέπει νὰ τὸ χώσῃς;

ΓΑΤΖΕΟΣ.

Τὴν ὀργιτά σου τὴμ πολλὴ τ' ἀμμάτιά σου ἀς κλάξου,
γιατὶ θὰ κάμω τὰ παιδιὰ μὲ δάκρυα νὰ φωνιάξου.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ.

Σύρε τὸ λύκο ξύπνησε, μήπως καὶ χαλινώσῃ
τὴν μάνιτάν του τὴμ πολλὴν τὸ νοῦν του νὰ μερώσῃ.

(Τότες μισεύει 'Αναστάσιος).

ΓΑΤΖΕΟΣ.

Παιδιὰ ἄκακα, 'ς τὸν οὐρανὸ βάλλετε τὴ φωνή σας,
καὶ τάχατες νὰ λυπηθῇ τὴν ὄψιν τὴ δική σας.

ΧΟΡΟΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ.

Πρέντζιπε, ἐλεημοσύνη
σὲ τοῦτα τἀρφανά, νὰ ζῇ ἡ ζωή σου!
καίσαρε, ἡ μάνιτά σου
ἀς ἔβγῃ ὀκ τὴν καρδιά σου,
καὶ μὴ θερίζῃς νειούς, καὶ μᾶς τὰ ξένα
λυπήσου καὶ τὴ μάνα ὅπου μᾶς ἐγέννα.

(Τότες ξυπνᾷ ὁ Λογγῖνος καὶ λέγει).

ΛΟΓΓΙΝΟΣ.

Τέρατα εἶν' τοῦτα ποῦ θωρῶ τ' ᾅδη τοῦ μαυρισμένου
γιὰ νὰ μοῦ δώσου τύραννο καὶ ἀπὸ δεπᾶ δὲ βιαίνου;
ἡ πόρταις τοῦ ᾅδη ἀνοίξασι καὶ ἔβγαλε ἔτοια σκέλη,

όγιὰ νὰ τυραννίσουσι τὸ νοῦ μου καὶ τὰ μέλη!
Τί θέλετε; τί στέκετε; τί κλαῖτε; τὶ ζητᾶτε;
τί καρτερεῖτε; φύγετε, νὰ μὴ μὲ τυραννᾶτε!
Ἀκόμη ζῇ ὁ Πελάγιος, δὲ θέλει μὲ γδικηώσει
ἡ χέρα μου τὴν σήμερο! ποῦ βρίσκεται ἡ τόση
δύναμι ἀπῶχει 'ς τὴν καρδιά; Σύρετε τοῦ δαιμόνου
νὰ κατοικᾶτε μετ' αὐτό, παιδιὰ τοῦ κακοῦ χρόνου!

ΧΟΡΟΣ.

Ἐλεημοσύνη σοῦ ζητοῦ, πρέντζιπε, τὰ παιδιά σου
καὶ στρέψε ἀπὸ τοῦ λόγου μας σκληρὴ τὴν ὄργιτά σου.

ΛΟΓΓΙΝΟΣ.

Σύρετε, τέρατα ἄσκημα, ἀφῆτε τὴν καρδιά μου,
μὴν τήνε καίγετε καὶ σεῖς 'ς τὴν τόση μάνιτά μου.

ΓΑΤΖΕΟΣ.

Καίσαρε, μὴ ὀνειρεύγεσαι, τέρατα μὴν λογιάζῃς
πῶς εἶναι ἐτοῦτα τὰ παιδιὰ τοῦ ᾅδη καθὼς τὰ κράζεις·
ἐτοῦτα εἶναι ὀρφανὰ ἀπὸ μάνα καὶ πατέρα
καὶ τὴν περίσσα πίκραν τους 'ς τὰ πόδιά σου ἐφέρα.

ΛΟΓΓΙΝΟΣ.

Πχοιὸς ἤχυσε τὸ αἷμάν τους καὶ κάνουν τέτοιο θρῆνο;

ΓΑΤΖΕΟΣ.

Ἐκεῖνος ὅπου πεθυμᾷ νὰ βασιλέψῃ, κρίνω.

ΛΟΓΓΙΝΟΣ.

Ἀνὲν καὶ ὁ Ἄρης καταιβῇ μὲ κεῖνο τὸ σκουτάρι
ποῦ ἐβάστα εἰς τὸμ πόλεμο νἄρθῃ γιὰ νὰ τὸ πάρῃ,
τάσσω τῳ πῶς τὸ θάνατο ποῦ πρέπει θέλει νά 'χῃ,
ἂν ἦναι αὐτόνος ἡ γαιτιὰ 'ς τὴ ματωμένη μάχη.

ΓΑΤΖΕΟΣ.

Συμπάθησέ μου, πρέντζιπε, τὰ πόδιά σου φιλῶ σου
καὶ ἂν ὀρφανὰ ἦν' τὰ παιδιὰ ποῦ βλέπεις κ' εἶναι ὀμπρός σου.
ἐσὺ 'σαι μόνο ἡ αἰτιά, καὶ δὲ σὲ κατακρίνω,

καὶ φταίστη δὲ σὲ μαρτυρῶ τὸ μίλημά μου αὐτίνο·
ἐσ' εἶσαι φταίστης μοναχὸς 'ς τὸ αἷμα ὁποῦ τρέχει
'ς τὴ χώρα ὅλη ξεύρεις το πᾶς ἕνας τὸ κατέχει.

ΛΟΓΓΙΝΟΣ.

Ἐγὼ 'μαι ὁ φταίστης; ψεύγεσαι 'ς τὰ μοῦτρα τὰ δικά σου,
ἐμένα κράζει τύραννο αὐτίνη ἡ ἐμιλιά σου!
μνόγω 'ς τὸ Δία, ἂ δὲ σὲ δῶ καὶ ἐσένα ἀποθαμένο,
ἡ πρᾶξές μου ἐχαθήκανε καὶ νικητὴς δὲ βιαίνω.

ΧΟΡΟΣ.

Πρέντζιπε, ἂς ἦσαι ἔσπλαχνος 'ς τὸ αἷμα τὸ δικό μας.

ΛΟΓΓΙΝΟΣ.

Σύρτε, παιδία, φεύγετε ἀποὺ τὸ πρόσωπό μας.

ΧΟΡΟΣ.

Ἐσὺ ἡ γῆς, ποῦ ἐδέκτηκες τὸ αἷμά μας τὸ τόσο,
καὶ σὺ οὐρανέ, ἐκδίκησι θέλετε κάμει ὡς τόσο!

ΓΑΤΖΕΟΣ.

Δὸς τόπο, αὔγουστε, τσ' ὀργῆς κι' ἄφησε τὰ λογιάζεις,
μὴ θέλης τὰ φτωχὰ ὀρφανὰ καὶ χήραις νὰ πειράζῃς.
Διῶξε αὐτοὺς τοὺς λογισμούς, ἄνοιξε αὐτὰ τ' αὐτιά σου,
καὶ ἀκούωντας τὰ κλάϋματα πάψε τὴν ὄργιτά σου·
καὶ ἂ δὲν ἀπαλύνῃς τὴν ὀργήν, νὰ σιγανέψῃ ἡ φύσι,
ἐχάθη τὸ βασίλειο ποὺ ἀνατολὴ καὶ δύσι·
σβύσε τὴ φλόγα ὅπου βαστᾷ καρδιά σου ἡ μανισμένη,
δὸς τοῦ κορμνιοῦ σου ἀνάπαψι, χαρὰ ὡσὰν τυχαίνει.

ΛΟΓΓΙΝΟΣ.

Φίλε, τὴν τόση μάνιτα πῶχω θὰ σιγανέψω,
καὶ ἀνταμοιβὴ τσ' ἀγάπης σου νὰ δώσω θὰ γυρέψω·
φέρετε, δοῦλοι, ἕνα ὄμορφο βάζο χρυσὸ γεμάτο
ἀπ' τὸ πλειὰ φίνο κι' ὄμορφο κρασὶ ποῦ νά 'ναι ἀκράτο,
γιὰ ναὔρη ἐλίγη ἄνεσι ἡ κούρασί του ἡ τόση.

(Τότες τὸ φέρνουσι).

Τὸ νέκταρ τοῦτο πχιάσε πχιὲ νὰ σὲ παραλαφρώση,
κάθησε ἐδῶ, ξανάσανε, πχιέ το μὲ τὴν καρδιά σου,
νὰ σοῦσω ἐγὼ τὴ μάνιτα σὰν εἶναι ἡ πεθυμνιά σου.

ΓΑΤΖΕΟΣ.

Συμπάθησέ μου πρέντζιπε!

ΛΟΓΓΙΝΟΣ.

Πχιέ το, καὶ συμπαθῶ σου,
κι' ἄλλη φορὰ καλλίτερα μίλιε τοῦ ἀφέντός σου.

ΓΑΤΖΕΟΣ.

Τοῦτο τὸν βάζο τὸ χρυσὸ μοῦ δίδεις, κ' εἰς αὐτόνο
πίνω φαρμάκι μὲ κρασί, καὶ τὴ ζωὴ τελειώνω.

ΛΟΓΓΙΝΟΣ.

Πχιὲ ἀντήρητα... χαιρέτησε τῆς σκοτεινῆς ἀβύσσου
τὸ ῥῆγα ὅπου θὰ δεχτῇ σήμερον τὴ ψυχή σου.

ΓΑΤΖΕΟΣ.

Δίχως νὰ φταίσω τὸ λοιπὸ θάνατο βλέπω ὀμπρός μου,
κ' ἐκεῖ ποῦ σ' ἔχα φίλο μου σὲ βλέπω κ' εἶσαι ὀχθρός μου!

ΛΟΓΓΙΝΟΣ.

Ἐσὲ ὡς πρέπει εἰς θάνατο σήμερο ἀποφασίζω,
καὶ πχιέ το, ἂ δέ, μὲ τοῦτό μου τὸ σίδερο σ' ἀγγίζω!

ΓΑΤΖΕΟΣ.

Ὢ πίστις σφαλερώτατη τῶ βασιλειάδω, οἴμένα,
καὶ τί κακό, τί βλάψιμο ἔλαβες ἀπὸ μένα;
Ἐγὼ πίνω τὸ θάνατο σήμερο εἰς τέτοιο βάζο,
καὶ σένα πάλι, τύραννε, 'ς τὸν οὐρανὸ σὲ κράζω·
καὶ ἀνὲν τὸ σίδερο βαστᾷς τὸν κόσμο καὶ πληγώνῃς
καὶ τσ' ἄκακους καὶ καθαροὺς καθημερνὸ σκοτώνῃς,
στράφου καὶ 'δὲ τὸν οὐρανό, καὶ 'δὲ τὸ ῥοιζικό σου,
γλήγορα κ' εἰς τοῦ λόγου σου βλέπεις τὸ θάνατό σου.

ΛΟΓΓΙΝΟΣ.

Πχιέ το, καὶ αὐτὸ ναὶ πρέπει σου, Κέρβερε, καὶ ἄμε νά 'σαι
σύντροφος μὲ τὸ Πλούτωνα, καὶ πὲς πῶς ἤπεψά σε.

(Τότες τὸ πίνει καὶ πέφτει).

ΣΚΗΝΗ ΤΕΤΑΡΤΗ.

ΖΗΝΩΝ, ΒΑΣΙΛΙΣΚΟΣ, ΛΟΓΓΙΝΟΣ.

ΛΟΓΓΙΝΟΣ.

Η' ἐλπίδα εἶναι ὡς ἀστραπὴ ποῦ ὡσὰν τὴ δῇς ἐχάθη,
τὸ πόδι της ὅπου ἔβαλε ποτέ της δὲν ἐστάθη·
ἐλπίδα εἶχα ὡς κ' ἐγὼ τῆς δάφνης τὸ στεφάνι
νὰ βάλω εἰς τὸ κεφάλι μου, μὰ τοῦτο δὲ μοῦ πχιάνει·
τόσο ἔκαμες, Πελάγιε, ὅπου ἄλλοι τό 'χα πλέξει
καὶ μόνος μὲ τὰ χέργιά σου ἐσὺ τό 'χες ξεπλέξει.

ΖΗΝΩΝ.

Λογγῖνό μου, πχοιὰ ἀφορμή, σὰν ἥλιο σκεπασμένο
ἀπὸ τὰ νέφη, τ' ὄμορφο καὶ τὸ χαριτωμένο
πρόσωπο βλέπω κ' εἶν' κλιτό; καὶ γιάντα μαυρισμένη
στολὴ ἔχει αὐτόνο τὸ κορμὶ τόσα σκοτεινιασμένη;

ΛΟΓΓΙΝΟΣ.

Δὲ θέλω ῥίξει κάτεχιε τούτη τὴ φορεσά μου,
μηδὲ ποτὲ δὲ θέλει δεῖ χαρὰ τούτη ἡ καρδιά μου,
ἀνίσως τοῦ Πελάγιου τὸ θάνατον δὲ δοῦσι
τοῦτα τ' ἀμμάτια, ἀξάδερφε, καθὼς τὸ πεθυμοῦσι·
ἐγὼ κλωνάρι καὶ ἀδελφὸς αὐγούστου, ἐγὼ ἡ δόξα
τοῦ κόσμου καὶ τῆς βασιλειᾶς, ὅλοι οἱ ἐχθροί μοι ἐμνόξα
νὰ μὴν ἀφήσουσι στολὴ νὰ βάλλω οὐδὲ κορώνα,
τῆς τύχης τὰ γελάσματα νὰ μ' ἔχουν εἰς τὸν αἰῶνα.
Τοῦτο γροικᾷς καὶ δὲ μιλεῖς; σωπᾷς!.. καὶ τί ἀπομένεις;

δὲν ἀγαπᾷς τὸ αἷμά σου, γδίκησι τί ἀνημένεις;
γιατὶ δὲν πρέπει μπλειὸ νὰ ζῶ 'ς τέτοιο καϋμὸ μεγάλο,
καὶ ἀπὸ τὰ πάθη δὲν μπορῶ τὰ πόδιά μου νὰ βγάλω.

ΖΗΝΩΝ.

Τὸμ πόνον ἀπὤχεις μέσα σου σπάσε ὀκ τὰ σωθικά σου,
καὶ ὡς πεθυμᾷς ὀγλήγορα ἔχει τὴμ πεθυμνιά σου!
τοῦ σκότου τὸ βασίλειο θέλει κληρονομήσει
ἐκεῖνος, καὶ τοῦ λόγου σου θέλει σὲ προσκυνήσει
σὲ χώραις αὐτοκράτορα καὶ νόμους νὰ χαρίζῃς,
νὰ κρίνουνται ἀπ' τὸ στόμα σου ὅλοι καὶ νὰ τσ' ὁρίζῃς.

ΛΟΓΓΙΝΟΣ.

Οἱ ὄχλοι αὐτόνο προσκυνοῦ κι' ὅλοι τὸν ἀφουκροῦνται,
καὶ ἀντίδικά μας τ' ἄρματα νὰ πιάσου δὲ φοβοῦνται·
τόσα πολλὰ ἐψήλωσε, καῖσαρ, ἃ δὲ λογιάσῃς,
κ' οἱ δυὸ ἐχαλαστήκαμε, ἃ δὲν τόνε χαλάσῃς·
δένδρο ποῦ πολλὰ θρέφεται καὶ μοναχὸ ψηλώνει,
τὸ χέρι τὸ βασιλικὸ θενὰ τὸ χαμηλώνῃ.

ΣΚΗΝΗ ΠΕΜΠΤΗ.

ΖΗΝΩΝ, ΛΟΓΓΙΝΟΣ, ΟΥΡΒΙΚΙΟΣ, ΣΕΒΑΣΤΙΑΝΟΣ, ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ.

ΣΕΒΑΣΤΙΑΝΟΣ.

Καίσαρε, τ' ἄρματα γροικῶ κτυποῦσι ἐδῶ κοντά μας,
τὰ τύμπανα κ' ἡ σάλπιγγες παίζου ἐδῶ σιμά μας.

ΖΗΝΩΝ.

Ὀϊμέ, 'ς τὸν τάφο ζωντανὸ μ' ἁρποῦσι καὶ παγαίνω,
καὶ ἂν μὲ θάψου ζωντανὸ πῶς ἀπὸ κεῖ γιαγέρνω;

ΟΥΡΒΙΚΙΟΣ.

Πχιάσ' τ' ἄρματα ἀδυνατά, αὔγουστε!... σκοτεινιάζει
τὸ φῶς τοῦ ἥλιου, καὶ ὁ λαὸς βίβα τ' Ἀρμάκιου κράζει.

θριαμβευτὴς καὶ νικητὴς ἐμπῆκε φορεμένος,
χρυσὸ στεφάνι αὐτὸς βαστᾷ, περίσσα στολισμένος.

ΖΗΝΩΝ.

Α'ξάδερφε, οἶμέ... πολὺς φόβος ποῦ μὲ ταράσσει
ὀμπρός του τὸ Βασιλίσκο τώρα τοῦ θέλου πᾶσι·
καὶ ὡς τὸν ἰδῇ μὲ χαρναβᾶ καὶ ῥάσο, εἰς τὸ θρόνο
μὲ χλάμυδα τὸν ἄφησε καὶ σκῆπτρο, μετ' αὐτόνο
πῶς κάνομε ἐμεῖς οἱ δυό;

ΛΟΓΓΙΝΟΣ.

Τώρα σοῦ κάνει χρεία
νκὐρῇς εἰς τόσαις νίκαις σου τίποτες πανουργία.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ.

Καίσαρε, γροίκα τ' ἅρματα κοντά 'ναι, καὶ σιμώνει
εἰς τὸ παλάτι ὀγλήγορα μὲ τοὺς στρατιώταις σώνει·
ἐσεῖς ποῦ βασιλεύετε, ἐβγάλλετε τὴ σκέπη,
κ' ἡ χώρα τὸν Ἁρμάκιο θριαμβευτὴ τὸ βλέπει!

ΖΗΝΩΝ.

Σῶπα τοῦ ᾅδου σάλπιγγα, Κέρβερου ἡ ἄγρια γλῶσσα,
μόνιός μου αὐτὰ τὰ βάσανα βγάνω ποῦ μὲ πλακῶσα.

ΟΥΡΒΙΚΙΟΣ.

Καίσαρε, ἔγνοιά οὐδὲ χαμνιὰ μὴ βάνῃ ὁ λογισμός σου,
καὶ ἐγὼ 'ς τὰ χέργια βάνω σου σήμερο τὸν ὀχθρό σου·
ἀπ' τὰ τειχιὰ μὲ τ' ὄμορφο θὰ βγάλω τὸ φουσάτο,
καὶ ἀπὸ τοὺς πύργους νἄβγουσι οἱ στρατιῶταις νἄρθου κάτω,
νὰ κάμω τὸν Ἁρμάκιο καὶ νικητὴς νὰ πέσῃ,
καὶ τὸ λαιμόν του μοναχὸς εἰς τὸ σκοινὶ νὰ δέσῃ.

ΖΗΝΩΝ.

Ἀν τοῦτο ἡ τύχῃ ἀξώσῃ σε νὰ κάμῃς, θὰ χαροῦμε
κ' οἱ δυό μας 'ς τὸ βασίλειο συντρόφοι νὰ βρεθοῦμε.

ΣΚΗΝΗ ΕΚΤΗ.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ καὶ ΟΥΡΒΙΚΙΟΣ.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ.

Ὁποῖοι ἀνέμοι τ' ἅρματα τῆς τύχης μου φυσοῦσι!
τοῦτα τὰ χέργια, Οὐρβίκιε, ἂς σμίξου καὶ ἂς δεθοῦσι
τὸν δοῦκα τὸν Ἁρμάκιο, τὸ φόβο τοῦ πολέμου
φοβᾶται ὁ Ζήνων, ξεύρεις το καλότατα, ἀδερφέ μου·
καὶ πάλι εἰς τὸν Πελάγιον ὁ Λογγῖνος ἔχει φθόνο,
τοὺς δυὸ νὰ θανατώσουσι πεθύμνια ἔχου μόνο·
τότες ὁ κόσμος σὰν τοὺς δῆ ἄδικα σκοτωμένους
κ' ἡ χώρα τέτοιους ἔρωας νὰ δῆ ἀποθαμένους,
πχοιὰ μάνιτα, πχοιὰ ταραχὴ δὲ θέλει ἀνακατώσει
πᾶσα ἕνα, ὡσὰν τὴ θάλασσα ποῦ ἄνεμος τὴ φουσκώσει,
νὰ τρέξουν ὅλοι τσ' ἄδικους τύραννους νὰ χαλάσου
καὶ τὴν ζωὴν τως μ' ἄσκημο θάνατο νὰ τὴ χάσου!

ΟΥΡΒΙΚΙΟΣ.

Ἐσένα θέλει ἡ θεϊκὴ βουλὴ γιὰ βασιλέα,
τὸ σκῆπτρο ὁ Δίας δίδει σου, τὸ ξέρει ἡ Ἀστραία.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ.

Ἐτοῦτο ἐγὼ καλότατα τὸ ξεύρω.

ΟΥΡΒΙΚΙΟΣ.

Μά, πῶς κάνω
'ς τοῦ Ἁρμάκιου τὸ λογισμὸ ταῖς ταραχαῖς νὰ βάνω;

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ.

Γροίκησε, φίλε, ἂμ πεθυμᾶς ὁ νοῦς μου τὰ λογιάζει·
θὰ τρέξω τὸ Βασίλισκο νὰ πάρω, πῶς τὸν κράζει
ὁ κύρης του ὁ Ἁρμάκιος, καὶ τότε ἂς πάγῃ ὀμπρός του
μὲ μαῦρο ῥάσο καὶ ἄσκημο· τ' ἀμμάτια καὶ τὸ φῶς του
νὰ δῆ τὸ πρόσωπο χλωμό, τ' ἀμμάτιά του κλαϋμένα,

τὰ ροῦχα τὰ βασιλικὰ νὰ τοῦ ἔχουν ἐβγαλμένα,
καὶ ράσο καλογερικὸ μ' αὐτὸ νά 'ναι ἐντυμένος,
νά 'χῃ κλιτὸ τὸ πρόσωπο, περίσσα πικραμένος,
εἰς τὴν καρδιὰ τ' Ἀρμάκιου φωτιὰ πολλὴ ν' ἀνάψῃ
καὶ ὅλα τὰ φύλλα τῆς καρδιᾶς ἡ φλόγα νὰ τὰ κάψῃ·
καὶ μεῖς ἂς ἥμεσθα ἐδεκεῖ τ' ἀμμάτιά μας νὰ κλαῖσι,
νὰ κάμωμε ὡς κοκόδρουλοι, ποῦ πρῶτας ἂ δὲμ πέσῃ
ἀπ' τὸ κεφάλι τὸ μαλλί, δὲν τρῶσι τὸ κεφάλι,
καὶ μὲ τὸ δάκρυο τὸ μαδιοῦ κ' ἔχου χαρὰ μεγάλη.
Μὰ ἐγὼ γροικῶ καὶ ἔρχουνται στρατιῶταις... φτερουγιάζει
δικέφαλος ὁ ἀετός, καὶ νικητὴ τὸν κράζει·
τὸν νικηφόρο στέκα ἐδῶ καὶ δέξου ὡσὰν τυχαίνει
ποῦ μοναχὸς ἐνίκησε ὅλη τὴν οἰκουμένη.

ΣΚΗΝΗ ΕΒΔΟΜΗ.

ΑΡΜΑΚΙΟΣ, ΟΥΡΒΙΚΙΟΣ, καὶ στρατηγοί.

ΑΡΜΑΚΙΟΣ.

Στάσου, στρατιώτη, ὡς ἐδεπᾶ, προσκύνησε σὰν πρέπει
τοὺς πύργους καὶ τὴ χώρα μας ποῦ ὁ Ζεὺς νὰ τήνε σκέπῃ·
ὁ νόμος τῆς πατρίδας μας ὁ παλαιὸς ἐτότες
ἔκαμε ἀπῶξω ὀκ τὰ τειχιὰ νὰ στέκουσι οἱ στρατιῶταις·
ἂς στέκουσιν ἡ φάλαγγες ὄξω ἀποὺ τὴ χώρα,
καὶ ἂς ἔμπω νὰ περιχαρῶ τούτους τοὺς τόπους τώρα.
Χαίρετε τόποι τσῆ εὐγενιᾶς, θρονὶ τῶ βασιλέω,
σήμερο πῶς σᾶς χαίρομαι καὶ ὀκ τὴ χαρά μου κλαίω!
χαῖρε κατοικητήριο ἀπ' ὅλαις ξακουσμένη
ποῦ μοναχή σου κράζεσαι 'ς τὸ κόσμο παινεμένη.

ΟΥΡΒΙΚΙΟΣ.

Χαῖρε ἡγεμὼν ἀξιώτατε, χαῖρε Ἄρη τῶν ἁρμάτων,
ὁποῦ 'σαι φόβος καὶ πληγὴ ὀχθρῶ σου εἰς τὸ φουσάτο·

χαῖρε ἡ γιαγάπη κ' ἡ χαρὰ κ' ἡ ἴδια καλοσύνη,
χαῖρε τοῦ σκήπτρου ἡ προβολή, τοῦ κόσμου ἡ σωφροσύνη.
Ὤ, πλεῖσα ἀναγάλλιασι λαβαίνει τὸ κορμί μου
νὰ σὲ θωρῶ θριαμβευτὴ 'ς τὴ χώρα τὴ δική μου·
ἐσ' εἶσαι ἡ δόξα κ' ἡ τιμὴ τούτης τῆς βασιλείας,
τῶν ὀρφανῶ παρηγοργιὰ καὶ σκλάβω ἐλευθερίας,
δόξα τοῦ γένους ὁλονοῦ, ἄξια τιμὴ ἐδική μας,
ποῦ εἰς ἐσένα ἡ βασιλειὰ πέτεται κ' ἡ ζωή μας.

ΑΡΜΑΚΙΟΣ.

Οὐρβίκιε, τὰ χείλη σου σήμερο μ' ἐπαινοῦσι,
τ' ἀμμάτιά μου σὲ χαίρουνται, τὰ χείλη σὲ φιλοῦσι·
μὰ πέ μου, ἀγαπημένε μου, τὸ σκῆπτρο ὅπου μᾶς ῥίζει
πῶς κυβερνᾷ τοὺς δούλους του, ἐλευθεριὰ χαρίζει;

ΟΥΡΒΙΚΙΟΣ.

Οἴμέ, ἂν ἀρχίσω νὰ μιλῶ τῆς βασιλειᾶς τὰ πάθη,
ἡ ἐδική μου ἡ ἐμιλιὰ καὶ ἡ ἐδική σου ἐχάθη!

ΣΚΗΝΗ ΟΓΔΟΗ.

ΑΡΜΑΚΙΟΣ, ΒΑΣΙΛΙΣΚΟΣ, ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ, ΟΥΡΒΙΚΙΟΣ, καὶ στρατηγοί.

ΑΡΜΑΚΙΟΣ.

Τ' ἀμμάτιά μου τί βλέπουσι; ἢ τάχα τυφλωμένα
θενά 'ναι καὶ δὲ βλέπουσι τὴν ἐδική μου γένα!
Τοῦτο εἶναι τὸ πρόσωπο τοῦ Βασιλίσκου! ὢ πόση
χαρὰ καὶ θλίψι σήμερο βλέπω θὰ μὲ πλακώσῃ!
Παιδί μου, Βασιλίσκο μου;

ΒΑΣΙΛΙΣΚΟΣ.

ὢ κύρη!

ΑΡΜΑΚΙΟΣ.

Τρέμουσι μέσα τὰ σωθικά μου!

πῶς ἔτσι ἐκαταστάθηκες; ἔλα 'ς τὴν ἀγκαλιά μου.
Πχοιαῖς τοῦ καιροῦ μεταβολαῖς εἶν' τούταις; τί νὰ γένω;
πῶς ἔτσι, μάτιά μου, χλωμὸ βλέπω καταστεμένο;
Ποῦ 'ναι τὸ σκῆπτρο ὁπ' ἄφηκα κ' ἐβάσταζ; ποῦ ἡ χλαμύδα;
ποῦ 'ναι ἡ δόξαις κ' ἡ τιμαῖς τὰ ἔθνη ὅπου σοῦ δίδα;
πχοιὰ γνώμη, καὶ πχοιὰ ὄχθριτα, πχοιὸς λογισμὸς ἐστάθη,
κ' ἤκαμε αὐτὸ τὸ πρόσωπο σὰ ῥόδο καὶ μαράθη;
Μάτιά μου, ἐγὼ γιὰ λόγου σου εἰς τοῦτο τὸ κορμί μου
πόσαις πληγαῖς τοῦ δώκασι 'ς τὸμ πόλεμο οἱ γιοχθροί μου;
καὶ δὲν ἐψήφισα ποτὲ ζωὴ γιὰ ὄνομά σου,
γιὰ νά 'ναι τὸ βασίλειο μόνο τῆς ἐξουσιᾶς σου.
Καὶ τώρα πχοιά 'ναι ἡ ἀφορμὴ καὶ χάσες τέτοια δόξα;
πχοιὸς τ' ὄνομά μας νὰ χαθῇ ἀποὺ τὸ κόσμο ἐμνόξα;

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ.

Η' ζήλεια μόνο ἐστάθηκε ἡ πλεῖσα τοῦ Λογγίνου...

ΑΡΜΑΚΙΟΣ.

Πχοιὰ στράτα θενὰ πιάσωμε; οἱ φίλοι ποῦ μᾶς 'φίνου;
τὸ πρόσωπό σου τὸ λαμπρὸ πῶς εἶν' σκοτεινιασμένο;
πῶς εἶσαι δένδρο ἀπὸ τσ' ἀθοὺς καὶ φύλλα μαδισμένο!

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ.

Αὐτὸ τὸ δένδρο τ' ὄμορφο νοῦς τούραννου τὸ χέρι
'ς τέτοια σκηνὴ κατάστασι, δοῦκά μου, εἶχε τὸ φέρει.

ΒΑΣΙΛΙΣΚΟΣ.

Στράφου καὶ δὲ τὴν ὄψι μου, κύρη, καὶ ἐλεημοσύνη
κάμε 'ς ἐμένα, ἡ χώρα μας νὰ μὴ σὲ κατακρίνῃ.
Τοὺς σύμβουλους τῆς βασιλειᾶς μνιὰ ὥρα ὁ Ζήνων κράζει,
καὶ δίχως νά 'χω φταίσιμο φταίστη μὲ ὀνομάζει·
κοντά του ἐκεῖ ὅπου ἐκάθομου, μὲ μάνιτα περίσσα
μὲ διώχνει, καὶ οἱ στρατηγοὶ τότες μ' ἐξεστολίσα,

τὰ ῥοῦχα τὰ βασιλικὰ μοῦ παίρνου, ὤ, πῶς τρομάσω!
καὶ μετὰ τοῦτα τὴν τροιχιὰ μ' ἐστόλισε καὶ ῥάσο.

ΟΥΡΒΙΚΙΟΣ.

Κρίνω τόση σκληρότητα 'ς τὸ κόσμο δὲν ἐφάνη,
ἕνα λειοντάρι ὀμπρὸς 'ς ἀρνὶ μάχῃ ποτὲ δὲν κάνει·
κ' εἰς τοῦτο τ' ἄκακο παιδὶ τὰ νύχιά του νὰ βάλλῃ,
καὶ πότε ἀκούσθη ἀσέβεια σὰν τούτη πλειὰ μεγάλη;

ΒΑΣΙΛΙΣΚΟΣ.

Τέτοια βαρβαρικὴ ἀπονιὰ ἐγδίκησι, γονῆ μου,
ζητῶ νὰ κάμῃς κάτεχε, μὴ χάσω τὴ ζωή μου!

ΑΡΜΑΚΙΟΣ.

Ὤφου, παιδὶ τῆς δυστυχιᾶς, σὲ σένα κυματίζου
τὰ κύματα τῆς θάλασσας, καὶ μένα μὲ σκοτίζου
εἰς τὰ χαράκια νὰ χαθῶ, καὶ ἀπῆτις μ' ἀποπνίξου,
γιὰ νὰ μὲ φᾶσι τὰ πουλιὰ 'ς τὸν ἄμμο νὰ μὲ ῥίξου!
μὰ πρίχου πάθω ἔτοιο κακό, ἂς θυμωθῇ ἡ καρδιά μου,
τ' ἄρματα ἂς πιάσου ὡς εἶν' πρεπὸ τὰ χέργια τὰ δικά μου.
Ποῦ 'στε ἐμπιστεμένοι μου στρατιῶταις; ἦρθε ἡ γιώρα
νὰ λυτρωθῇ ὀκ τὸν τύραννο ἡ ἐδική μας χώρα!
(Τότες ξεσπαθώνει).

Τ' ἄρματα πιάστε, ἡ σάλπιγγες, τὰ τύμπανα ἂς λαλοῦσι,
'ς ταῖς πόρταις ταῖς βασιλικαῖς οἱ στρατηγοὶ ἂς βρεθοῦσι,
ἂς ἔμπου μέσα, ὡς λέοντες τὰ στήθιά τους ν' ἀνοίξου,
τὸ σπίτι τὸ βασιλικὸ ὀκ τὰ θεμέλια ἂς ῥίξου!
Ζήνων, ποῦ 'ναι ἡ γιαγάπη μου ποῦ ἐβάστας 'ς τὴν καρδιά σου;
καὶ πάλι ἐγὼ καθημερνὸ ἤμνογα 'ς τ' ὄνομά σου...
Τώρα τῆς μπιστεμένης μου ἀγάπης πχοιὸ τὸ θάρρος;
ὄχθριταις, ζήλειαις, μάνιταις, Πλούτωνας, ᾅδης, χάρος!

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ.

Πῶς εἶναι μπορεζάμενο τ' ἄχολο περιστέρι
νὰ θέλῃ νά'χῃ ὁ κόρακας ὀγιὰ δικόν του ταῖρι;

ΑΡΜΑΚΙΟΣ.

Τάσσω σου πῶς τὸν κόρακα κοράκοι θέλου φᾶσι,
καὶ σένα πάλι ὡς ἤσουνε θέλομε σ' ἀναιβάσει
τὸ σκῆπτρο κ' εἰς τὴ βασιλειά, τ' ἄστρα τὸ μαρτυροῦσι...
τὴ δύναμί μου, τὴν ἀνδρειὰ σήμερο θέλου δοῦσι!

ΟΥΡΒΙΚΙΟΣ.

Δίκηά 'ναι, δοῦκα, ἡ μάνιτα ἡ πλεῖσα καὶ ὁ θυμός σου·
μὰ χῶσε τὸμ πολὺ θυμὸ 'ς τὸ στῆθος τὸ δικό σου...
βάλε 'ς τὴ θήκη τὸ σπαθί, κι' ὅλοι ὁποῦ σ' ἀγαποῦσι
τὸ δίκηο τοῦ παιδιοῦ ἐτουτουνοῦ νὰ κάμῃς σὲ τιμοῦσι.
Ἡ φρόνεψι τὴ μάνιτα καὶ τὸ θυμὸ μερώνει,
καὶ ὁ φρόνιμος τὰ πάθη του κεῖ 'ς τὴν καρδιὰ τὰ χώνει.
Διῶξε τὰ νέφη τσῆ ὄργιτας ἀποὺ τὸ πρόσωπό σου,
εἰρήνεψε τ' ἀμμάτιά σου, μέρωσε τὸν ἑαυτό σου·
πῶς δὲν ἠξέρεις τίποτας κάμε, καὶ θὰ γελοῦσι
τὰ χείλη ὄντας ἀρχίσουσι τοῦ Ζήνου νὰ μιλοῦσι.
Δέκα τοὺς πλειὰ πιστότατους φίλους ἔχε σιμά σου,
καὶ μηδὲ δείξῃς κάτεχιε ποσῶς τὴν ὄχθριτά σου,
δόκιμοι ἂς ἦναι 'ς τὸ σπαθί, καὶ μέσα ὁποῦ λογιάσεις
νά 'ναι καιρὸς τὴν ἀλουποῦ 'ς τὰ χέργιά σου νὰ πιάσῃς,
κτύπα τὰ ποδιά σου εἰς τὴ γῆ, μὲ τοῦτο τὸ σημάδι
θέλου τόνε πληγώσουνε κ' οἱ δέκα ὅλοι ὁμάδι·
καὶ τότες τ' ἄγριο θεργιὸ σὰμ πέσῃ, ὅλοι σοῦ τάσσου
ὡς ἦτο πρῶτα τὸ παιδὶ 'ς τὸ θρόνο ν' ἀναιβάσου.

ΑΡΜΑΚΙΟΣ.

Στέργω τὴ γνώμη, Οὐρβίκιε, στέργω τὴν πανουργία,
ὡς ἔχου αὐτὰ τὰ λόγιά σου τὴ χάρι καὶ βλογία.

Ὦ Κάστορε, τῶν στρατηγῶν ἀλάφρωσε τὰ μέλη,
ἐγὼ τὴ σφάκα εἰς τὴν καρδιὰ ἂς ἔχω, καὶ αὐτοὶ τὸ μέλι·
δός τους νὰ φᾶσι καὶ νὰ πχιοῦ, καὶ ὡσὰν καλοκαρδίσου,
κάμε δέκα οἱ καλλίτεροι νὰ μ' ἀκλουθοῦ ἀπὸ πίσου,
καὶ ὡς ἔμπουσι 'ς τοῦ βασιλειᾶ μέσα, καὶ τὸ σημάδι
ὡς κάμω, πέψετέ τονε ὀγλήγορα 'ς τὸν ᾄδη.
Πᾶμε, παιδί μου, καὶ ὄρπιζε 'ς τὸν οὐρανὸν ἀπάνω·
μὰ σκιάζομαι πῶς τὴ ζωὴ γιὰ λόγου σου τὴ χάνω...

ΙΝΤΕΡΜΕΔΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ.

ΠΡΑΞΙΣ ΤΡΙΤΗ.

ΣΚΗΝΗ ΠΡΩΤΗ.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ, ΚΑΣΤΟΡΟΣ καὶ στρατηγοί.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ.

Ω' τοῦ πολέμου στρατηγοὶ ὑπέρμαχοι, κλωνάργια
τῆς εὐγενιᾶς καὶ βασιλειᾶς ἄξια παλληκάργια,
τὸ φόβο μὲ ἄλυσες ἐσεῖς τὸν ἔχετε δεμένο
κι' ὅ,τι θὰ κάμῃ ἡ χέρα σας τοῦ νοῦ σας εἶν' δοσμένο·
σὲ σᾶς ἡ ζωή μας ὁλονῶ κρέμεται, κι' ὡσὰ φύτρο
ποτίζεται ὀκ τὸ αἷμά σας τὸ ἐδικό μας σκῆπτρο·
'ς τοῦτο τὸ στῆθος καὶ ἐγὼ βαστῶ τὰ ὀνόματά σας,
καὶ ξεύρετε πῶς ὅλα μου τὰ πλούτη εἶναι ἐδικά σας.
Κάστορα, ἐσὺ διαμέρασε ἐτοῦτο τὸ χρυσάφι
τῶ στρατηγῶ, κ' εἰς τὸ χαρτὶ πασένα θὲς μοῦ γράφει.

ΚΑΣΤΟΡΑΣ.

Σοῦ ρχαριστοῦμε, ὢ πρέντζιπε, ὅλοι μας, καὶ σοῦ τάσσω
νὰ κάμω ὅ,τ' εἶναι μπορετό 'ς τὸ θρόνο νὰ σὲ μπάσω.
Ο'πχοιος τὸ χέρι ἔχει ἀνοικτό, ἐκεῖνος μόνο πρέπει
γιὰ βασιλειὸ ὁ κόσμος μας καθημερνὸ νὰ βλέπῃ.

ΣΚΗΝΗ ΔΕΥΤΕΡΗ.

ΖΗΝΩΝ καὶ ΟΥΡΒΙΚΙΟΣ.

ΖΗΝΩΝ.

Τὸν φόβον ὁποῦ 'χα τὸν πολὺ γιὰ τώρα δὲ γροικοῦμαι,
καὶ σήμερο μοῦ φαίνεται τὸ πῶς ξαναγεννοῦμαι·

τὸ σκῆπτρο ὅποιος μπορᾷ κρατῇ δίχως τὴ βλάψι νά 'χῃ,
μ' ἀντὶ τὴ βλάβη ὁ βασιλειᾶς ἀγάπη ἔχει καὶ μάχη?
τῆς βλάβης τὰ σοφίσματα ποῦ μοῦ 'πασι κρατῶ τα,
καὶ μετὰ τοῦτα τῶν ὀχθρῶ τ' ἄρματα δὲ ψηφῶ τα.
Ἐ'τούτη ἡ χέρα ὁποῦ μπορεῖ τοὺς πλούσους καὶ φτωχαίνει,
τὸ σκῆπτρο ποῦρι ἂς κυβερνᾷ καὶ τὸ σπαθὶ ἂς βασταίνῃ.
Οἱ μπιστεμένοι ἄρχοντες ἂς μ' ἔχουσι 'ς τὴ μέση,
ἀστροπελέκι ἀπάνω μου δὲ σκιάζομαι νὰ πέσῃ·
ἀξάδερφός μου ἂς βρίσκεται πάντα εἰς τὸ πλευρό μου,
ποτὲ κακὸ δὲ σκιάζεται νά 'χῃ τὸ ῥιζικό μου.
Τρεῖς ἔχει πάντα ὁ βασιλειᾶς ὀχθροὺς ποῦ τοὺς τρομάσει,
ποῦ ἀνατριχιάζει ἡ κεφαλὴ καὶ ὁ νοῦς νὰ τοὺς λογιάσῃ,
τὸν πλούσιον, καὶ τὸν δολερό, τὸν ἴσιο πλειὰ φοβᾶται·
ὁ πλούσιος εἰς τὰ πλούτη του πέτεται καὶ καυχᾶται,
ὁ δολερὸς μὲ τὸ πολὺ δόλος ἀνακατώνει
τὴ βασιλειά, κι' ὁποῦ βαλθῇ φυτρώνει καὶ ῥιζώνει,
τὸν ἴσο πάλι κι' ἀβλαβῆ πλειὰ τρέμει ἀπὸ τοὺς ἄλλους,
γιατὶ ὁποῦ θέλει τοὺς μικροὺς σύρνει καὶ τοὺς μεγάλους.

ΟΥΡΒΙΚΙΟΣ.

Ἀ'πὸ καιροὺς ἡ φρόνεψι κ' ἡ τέχνη σου γροικᾶται
κι' ὁ κόσμος μὲ τὴν ἀρετὴ ἀπῶχεις κυβερνᾶται.

ΣΚΗΝΗ ΤΡΙΤΗ

ΖΗΝΩΝ, ΛΟΓΓΙΝΟΣ, ΑΡΜΑΚΙΟΣ, ΣΕΒΑΣΤΙΑΝΟΣ,
ΟΥΡΒΙΚΙΟΣ, στρατηγοί.

ΣΕΒΑΣΤΙΑΝΟΣ.

Καίσαρε, 'ς ταῖς βασιλικαῖς αὐλαῖς ἐμπῆκε μέσα
Ἀ'ρμάκιος, κ' οἱ στρατηγοὶ 'ς ταῖς πόρταις μας ἐστέσα
τ' ἄρματα· τῆς ψηλότης σου θέλει νὰ σοῦ μιλήσῃ,

καὶ ὡς εἶν' πρεπὸ γονατιστὸς θενὰ σὲ προσκυνήσῃ.
Δὲ τὸν Λογγῖνο ἀπῶρχεται μὲ τὸ σπαθὶ 'ς τὸ χέρι.

ΛΟΓΓΙΝΟΣ.

Ἐδῶ 'ναι, αὔγουστε, οἱ στρατηγοὶ ὁποῦ 'θελα σοῦ φέρει,
ἕτοιμοι εἰς τὰ προστάγματα σήμερο τὰ δικά σου.

ΖΗΝΩΝ.

Σὰν κρύο νερὸ δροσίζει με σήμερο ἡ ἐμιλιά σου·
εὐχαριστῶ σε, ἀξάδερφε· καὶ σεῖς ὦ μπιστεμένοι
φύλακες τῆς πατρίδας μας, στρατιῶταίς μου ἀξωμένοι,
ἐδῶ ἂς ἦστε ἔξυπνοι, χωσμένοι, ὄντας ἀρχίσω
βοήθεια ἀπὸ λόγου σας νὰ πῶ καὶ νὰ μιλήσω,
καὶ βγᾶτε ἀξάβνου ὅλοι σας, δέσετε ὅπχοιο ὁρίσω
'ς τὴν φυλακὴ τὸν πάρετε, σήμερο ἂ θενὰ ζήσω.

ΛΟΓΓΙΝΟΣ.

Καῖσαρ, φτάνει ὅ, τ' εἴπαμε, 'δὲ τὸν καιρὸ πῶς φεύγει
καὶ τὸ θεργιὸ 'ς τὰ τόξα σου ἔρχεται νὰ γυρεύγῃ.

ΖΗΝΩΝ.

Μὰ ἐδῶ προβαίνει ὁ φίλος μας.. τὴν ὄχθριτα τὴν τόση
ἡ γλῶσσα ἂς τὴν κατεπχῇ, τὸ στῆθος ἂς τυλώσῃ...

(Τότες προβαίνει 'Αρμάκιος, καὶ ὁ Ζήνων λέγει)

Σὲ βλέπω ποῦρι, στρατηγέ, τὸ πῶς ξαναγιαγέρνεις
ἐκ τοὺς πολέμους νικητὴς καὶ δόξαις μᾶς ἐφέρνεις·
καύχημα τῆς πατρίδας μας καὶ μάστιξ τοῦ ὀχθροῦ μας
καὶ τοῦ 'Ρωμαιϊκοῦ λαοῦ ἀξία τοῦ ἐδικοῦ μας,
σὲ βλέπω ποῦρι ἡ τιμὴ ἡρώων, καὶ τοῦ Ἄρη
τὸ τόξον τὸ ἀδυνατόν, τῶμ πολεμάρχω ἡ χάρι,
τοῦ βροντοφόρου τοῦ Διὸς εἶσαι ἀστροπελέκι·
καὶ αὐτήνη ἡ δάβνη ὁποῦ βαστᾷς, φίλε... ὦ, πῶς σοῦ στέκει!
ὦ ποιὰ χαρὰ ἡ δόξαις σου σήμερο μοῦ ἐφέρα,
καὶ πῶς μὲ ἀναιβάζουσι 'ς τὰ ὕψη εἰς τὸν ἀέρα...
Ἥλιε, ἡ γιακτῖνές σου ἡ χρυσαῖς ἂς ἔβγου καὶ ἂς χρυσώσου

τὸ κόσμο ὅλο, πλειὰ χαρὰ σήμερο νὰ μᾶς δώσου.
Ε'γύρισε τῶν ἀμματιῶ τὸ φῶς μου... ἡ ἴδια ἐλπίδα
τσ' ἀγάπης μου πῶς ἔλειπες ποτέ μου δὲν τὴν εἶδα!
μέρος ἐτούτης τῆς ψυχῆς, ἴδια ψυχὴ ἐδική μου,
ποῦ δίχως σου ἐχάθηκε ἐτοῦτο τὸ κορμί μου...
ἐσ' εἶσαι ὁ στύλος ὁλονῶν, κι' ὅλοι τοὺς στύλους στραίνουν,
καὶ νὰ περάσῃς νικητὴς τὰ τρόπαια ἐδῶ σοῦ φέρνουν.

ΑΡΜΑΚΙΟΣ.

Αὔγουστε, αὐτὰ τὰ τρόπαια ὅλα σὲ προσκυνοῦσι,
τὰ χείλη μου κ' οἱ στρατηγοὶ τὰ πόδιά σου φιλοῦσι·
αὔγουστε, αὐτόνο ὁποῦ βαστᾷς τὸ σκῆπτρο ἂς ἔχῃ χάρι
μόνο τοὺς χρόνους ὁλονῶν τῶν βασιλέων νὰ πάρῃ·
ἂν καὶ πολλόταταις βολαῖς ἔδαλα τ' ἅρματά σου
εἰσὲ πολέμους, ἤξευρε πῶς μοναχὴ ἡ θωργιά σου,
ὁποῦ εἶχα καὶ ἔχω 'ς τὴν καρδιά, μὲ κάνουν ἴδιον Ἄρη,
μονάχας τὸ στεφάνι σου ταῖς δόξαις γιὰ νὰ πάρῃ·
τῆς δύναμίς σου ἡ ἀνδρειὰ κι' ἡ γιαρετὴ τοῦ νοῦ σου
μ' ἐκάμασι κ' ἐνίκησα πάντα μου τοὺς ἐχθρούς σου·
παραμικρό σου πρόσταγμα μ' ἔκαμε τὸ κορμί μου
καὶ τὴ ζωὴ γιὰ λόγου σου νὰ χάσω καὶ ψυχή μου·
κι' ὅσο καιρὸ ἀποκατωθιὸ 'ς τὴ σκέπη τὴ δική σου
θέλει ἀναπνέει, δὲ σκιάζομαι νὰ ἔχω τὴ δύναμί σου.

ΛΟΓΓΙΝΟΣ.

Α'κούσατε τοῦ θαυμαστοῦ Οὐδυσσέα...

ΖΗΝΩΝ.

Πῶς ν' ἀρχίσω
ἀνταμοιβὴ εἰς τοὺς θρίαμβους ποῦ ἔκαμες νὰ χαρίσω;

ΑΡΜΑΚΙΟΣ.

Δῶρον τῆς τόσης μου πολλῆς ἀγάπης θέλεις δώσεις
τὸ χέρι νὰ φιλήσουσι τὰ χείλη μου ν' ἀξώσῃς.

ΖΗΝΩΝ.

Τὸ χέρι γιατὶ παθυμᾶς, δέξου ταῖς δυό μου ἀγκάλαις.

ΟΥΡΒΙΚΙΟΣ.

Ὤ τσ' ἀλουποῦς ταῖς πονηργιαῖς!... δὲν εἶδα πλειὰ μεγάλαις.

ΖΗΝΩΝ.

Σηκώσετε εἰς τσ' οὐρανούς, σάλπιγγες, τ' ὄνομάν του!
κ' ἐγὼ πῶς περιχαίρομαι βλέπωντας τὴ χαράν του...

(Τότες πετοῦνται οἱ δέκα στρατηγοὶ τοῦ Ἁρμακίου ξεσπαθωμένοι).

ΛΟΓΓΙΝΟΣ.

Τ' ἅρματα πιάσ'! τί καρτερεῖς, αὔγουστε; ἐδᾶ 'ναι ἡ γιώρα·
οἱμέ, καὶ ποῦ 'στε στρατηγοί; ποῦ μὲ προδῶσαν τώρα!

(Εἰς τοῦτο βγαίνουσι πολλοὶ ξεσπαθωμένοι τοῦ Ζήνου, καὶ μπατέρωντας ὀλίγην ὥραν μὲ τοὺς δέκα τοῦ Ἁρμακίου φεύγουσιν, καὶ πιάνουν τὸν Ἁρμάκιον).

ΖΗΝΩΝ.

Δέσετέ τον καλὰ σφικτὰ αὐτόνο τὸν προδότη!
'ς ταῖς φυλακαῖς ταῖς σκοτειναῖς κλεῖστέ τον, ὦ στρατιῶτοι.

ΑΡΜΑΚΙΟΣ.

Καῖσαρ!..

ΖΗΝΩΝ.

Αὐτὰ τὸ λοιπὸ ἦν τὰ λόγια τὰ χρυσᾶ σου,
καὶ μέσα σου ταῖς πανουργιαῖς ἔχωνες 'ς τὴν καρδιά σου!..

ΑΡΜΑΚΙΟΣ.

Τοῦτα τὰ δῶρα ἐχάρισες γιὰ ταῖς πληγαῖς ποῦ ἔχω
γιὰ λόγου σου 'ς τὸ στῆθός μου; μὰ τί ἄλλο ἐγὼ ἀπαντέχω,
παρὰ καὶ τὸ κεφάλι μου νὰ κόψῃς σὰ λογιάζεις,
γιατὶ μὲ δίχως ἀφορμὴ προδότη μ' ὀνομάζεις...

ΖΗΝΩΝ.

Γυρίσετέ το, ὦ στρατηγοί, τὸ φταίστη, καὶ ἂς μιλήσῃ,
τὸ δίκηόν του πᾶς ἕνας σας σήμερο ν' ἀγροικήσῃ·

καὶ σεῖς, ἀνίκητοι ἔρωες, μὲ δικαιοσύνη ἰδέτε
ἂν τοῦ τυχαίνῃ θάνατος λογιάσετε καὶ πέτε.

ΛΟΓΓΙΝΟΣ.

Τοῦ μέγα αὐγούστου Ἁρμάκιος ἐλόγιασε νὰ δώσῃ
τὸν θάνατον μὲ στρατηγοὺς δέκα ποῦ 'χε πλερώσει.

ΑΡΜΑΚΙΟΣ.

Ἄφταιστος εἶν' Ἁρμάκιος κι' ἄκακος!..

ΛΟΓΓΙΝΟΣ.

Φταίστης εἶναι.

ΑΡΜΑΚΙΟΣ.

Σὲ τέτοιο κατηγόρισμα μάρτυρες πὲ μου ποιοί 'ναι;

ΛΟΓΓΙΝΟΣ.

Ἔχομε μάρτυρας ἐδῶ π' ἄκουσε κ' ἐπαινέθης
τοῦ καίσαρο τὸν θάνατο νὰ δώσῃς, γι' αὐτο ἐδέθης.

ΑΡΜΑΚΙΟΣ.

Πρῶτας τὸν ἥλιο θέλει ἰδεῖς τσ' ἀκτῖνες ματωμέναις
κ' ἡ μέραις νὰ γενοῦσινε νύκτες σκοτεινιασμέναις,
παρὰ κιανεὶς 'ς τὸ πρόσωπο τοῦτό μου νάθ' ἀρχίσῃ
'ς καθὼς μιλεῖς, ὢ πρέντζιπε, νὰ μὲ κατηγορήσῃ.

ΖΗΝΩΝ.

Οὐρβίκιε, ὅ, τι ἔπραξε αὐτὸς μὲ πονηριὰ περίσσα
νὰ μὲ φονέψῃ ἐδεπᾶ γιὰ πές μου ἴσα ἴσα!..

ΟΥΡΒΙΚΙΟΣ.

Ἐσένα κράζω τοῦ ὀρανοῦ φωστῆρα ὁποῦ στολίζεις
τοῦτο τὸν κόσμο μὲ τὸ φῶς ποῦ δίδεις καὶ χαρίζεις,
ἐσένα κράζω μάρτυρα, καὶ ἀκόμη ἐσὲ τοῦ ᾅδη
ποῦ ῥῆγας εἶσαι μοναχὸς κι' ὁρίζεις τὸ σκοτάδι,
τὰ λόγια ἐτοῦτα ἀληθινὰ εἶναι ποῦ θὰ μιλήσω,
ὅ, τι ἤκουσα ὀκ τὰ χείλη του νὰ σᾶς τ' ὁμολογήσω·
ἀπῆτις ὁ Ἁρμάκιος εἶδε ξεσκολισμένο
τὸ Βασιλίσκο καὶ ῥασὰ μαύρη περιζωσμένο,

τότε ἐθυμώθη ἀδυνατὰ κ' ἤμνοξε ν' ἀφανίσῃ
τοῦ βασιλέως τ' ὄνομα 'πού ἀνατολὴ ὡς τὴ δύσι.

ΛΟΓΓΙΝΟΣ.

Τώρα ἀμμ' ἔμνογε ἄκακος πῶς εἶσαι καὶ παινᾶσαι!

ΖΗΝΩΝ.

Πάντα κακοῦργον ἄνθρωπον 'ς τὸ νοῦ μου ἐλόγιαζά σε·
μὰ πῶς μπορεῖς τὸ σφάλμα σου νὰ κρύψῃς; ποῦ 'ναι ἡ πίστι
ὁποῦ 'χα ἐγὼ 'ς τοῦ λογου σου; ἐχάθηκε κ' ἐσβύστη!
τοῦτο ἐπιδύμες τὸ σπαθὶ τ' ἀνάξιο, γιὰ νὰ σβύσῃς
τὸ αἷμα τὸ βασιλικὸ καὶ χάμαι νὰ μ' ἀφήσῃς
νὰ κείτωμαι ὀκ ταῖς πληγαῖς νεκρὸς, γιὰ νὰ χαροῦσι
ὅσοι πεθύμνια ἔχουσι θάνατο νὰ μοῦ δοῦσι!

ΑΡΜΑΚΙΟΣ.

Ὦ πνεύματα οὐρανικά, ποῦ 'στε καὶ δὲ θωρεῖτε
σήμερον τὴν τρομάρα μου, τὸ δίκηό μου νὰ πῆτε!
ὢ ἀδέρφια, ὁποῦ πλειὰ δροσιὰ δὲν ἔχου αὐτὰ τὰ χείλη
παρὰ ὄντα θέλετε ἄνθρωπο 'ς τὸν θάνατο νὰ στείλῃ,
ἀδέρφια, ὁποῦ τὰ χέργιά σας θωρεῖτε ματωμένα,
ἀκόμα δὲν εὑρίσκουνται ὀκ τὸ αἷμα χορτασμένα;
χορτάσετε, χορτάσετε τὸ αἷμα τ' ἀκριβό μου,
ἐπάρετέ τη τὴ ζωὴ ἐμὲ καὶ τῶμ παιδιῶ μου·
μία ψυχὴ καὶ μιὰ ζωὴ ὁποῦ χρωστῶ νὰ δώσω
ἐλᾶτε ἐπάρετέ τηνε τὸ χρέος νὰ πλερώσω!
ἐδῶ 'ναι ἡ φλέγες, βασιλειᾶ, τί στέκεις; ἄνοιξέ ταις·
σκύψε τὸ αἷμα βύζασε, θρέψου, πιπίλισέ ταις
καὶ χόρτασε! ἀχάριστε, ἐτοῦτα εἶναι τὰ δῶρα,
ὁποῦ πχοιὸ κάστρο ἀνίκητο ἦρηκα γὴ πχοιὰ χώρα,
πχοιὰ ἔθνη εἰς τὰ τρόπαια τοῦτα τὰ ἐδικά μου
τὰ χέργια δὲν ἐδένασι γροικῶντας τὴν ἀνδρειά μου;
τὰ αἷματα ὁποῦ 'χυσα μόνο γιὰ ὄνομά σου
δὲ βλέπεις; κᾶνε ταῖς πληγαῖς ἀπὄχω ἀπ' τ' ἅρματά σου;

Πῶς δὲ θυμᾶσαι ἀπ' τὸ θρονὶ ποῦ σ' ἔχασι ξορίσει
καὶ μοναχό 'ς τοὺς ἔρημους τόπους εἶχά σ' ἀφήσει,
δίχως ὀλπίδα νὰ μπορῇς ποτέ σου νὰ λογιάσῃς
πάλι ὡς ἦσου βασιλειᾶς τὸ σκῆπτρό σου νὰ πιάσῃς,
δὲν ἤμου ἐγὼ ποῦ εἰς τὸ θρονὶ σ' ἔβαλα πάλι νά 'σαι,
τῆς οἰκουμένης βασιλειᾶς ἐγὼ δὲν ἔκαμά σε;
τῶν εὐεργετημάτω μου πχοιὰ ἀνταμοιβὴ ἔδωσές μου;
τὸ Βασιλίσκο ὀκ τὸ θρονὶ γιὰ τοῦτο ἐγρέμνισές μου!..
ἤπεψες τὸν Οὐρβίκιο κι' ἄναψε τὴν καρδιά μου,
γιὰ νἄρθῃ νὰ σοῦ δηγηθῇ ὅλη τὴ μάνιτά μου·
πχοιὸ φταίσιμο ἀναμέλησα εἶδες γιὰ τὸ παιδί μου;
γιατὶ πολλὰ σ' ἀγάπησα μοῦ παίρνεις τὴ ζωή μου!
Φίλε, προδότη ἀληθινὰ τοῦ φίλου σου, γιὰ πχιάσε
χόρτασε ὀκ τὸ αἷμά μου τύραννος πάντα νά 'σαι.
Ε'γὼ ἀποθαίνω, μὰ ἡ σκιὰ γδυμνὴ καὶ μαυρισμένη
θὰ σ' ἀκλουθάῃ ὥς τε ζῇς γιὰ νά 'ναι γδικηωμένη,
καὶ ἂν ἦσαι τοῦ ᾅδη ἡ φωτιά, τάσσω 'ς τὰ σωθικά σου
θέλω ῥιζώσει μοναχὰς νὰ καίγω τὴν καρδιά σου.

ΖΗΝΩΝ.

Ω' γλῶσσα τολμερώτατη!.. μά, οἶμένα, πῶς λιγαίνω;
ἐχάθηκε τὸ αἷμά μου κι' ὅλος ἀποκρυαίνω·
σκεπάσετέ με, πιάστε με, τὸ φῶς μου σκοτεινιάζει!..

ΛΟΓΓΙΝΟΣ.

Ρ'αβδοῦχοι, τὸ κεφάλι του κόψετε, μὴ φωνιάζῃ·
ἡ ἴδια φύσις τὴ ζωὴ ποτέ της δὲ χαρίζει
τῶ βασιλειῶ ποῦ φταίξουσι, καὶ αὐτὸς ἀποφασίζει.
Α'ξάδερφε, ἀποκρύγιανες, ἐχάθηκε ἡ γιαντρειά σου...
συνήφερε τὰ μέλη σου, ἂς ἔλθῃ ἡ γιεμιλιά σου.

ΖΗΝΩΝ.

Ω'σὰν ξυράφι ἡ γλῶσσά του ἤσφαξε τὴν καρδιά μου

ὁποῦ μοῦ ἐχάθη ἡ ἐμιλιὰ κ' ἐσβύστη ἡ γιαναπνιά μου.
Μὰ ποῦ ἐπῆγε ὁ σκληρός;

ΛΟΓΓΙΝΟΣ.

Κάτω 'ς τὴ γῆ τὴ μαύρη,
ἐπῆγε ἐκεῖ νὰ κατοικᾷ τὰ λόγιαζε γιὰ ναῦρῃ.
γύρισε, τὸ κεφάλιν του ἐδῶ 'ναι!..

ΖΗΝΩΝ.

'Αναγαλλιάζω,
καὶ σένανε, ἀξάδερφε, γιὰ νικητὴ σὲ κράζω·
τώρα εἶν' καιρὸς νὰ χαίρωμαι, ἡ δύναμι πληθαίνει,
τὸ αἷμα εἰς ταῖς φλέγες μου βλέπω ξαναγιαγέρνει·
τώρα εἶμαι καλορροίζικος. Εἰς ὅλο τὸ φουσάτο
ταῖς προδοσιαῖς τ' Ἀρμάκιου δώσετε τὸ μαντάτο.
Σεβαστιανέ, τ' ὀφφίτζιο ἔχε νὰ σιγκνέψῃς
ὅλα μας τὰ στρατεύματα, καὶ σὺς τοὺς θέλεις πέψεις,
Οὐρβίκιε, τὸ θησαυρὸ ἀπῶχω φυλαγμένο,
νὰ μείνῃ τὸ φουσάτο μου πολλὰ εὐχαριστημένο·
καὶ πάλι, ἐσὺ ἀξάδερφε, καρδιά μου καὶ ζωή μου,
γιὰ τὴμ πολλὴν ἀγάπη σου θὲς κάτσεις 'ς τὸ θρονί μου·
τσ' ὀχθρούς μας ἐνικήσαμε, μὰ εἰς τὰ θελήματά μας
μόνιος του ὁ Πελάγιος ἔχει τὴν ὄχθριτά μας.

ΛΟΓΓΙΝΟΣ.

Ἐγώ, τὸ μεγαλείτερο ποῦ 'ξευρα νὰ χαλάσω,
πῶς θέλω κάμει κ' εἰς αὐτὸ καλὰ θέλω λογιάσω,
μ' ἕνα καὶ μ' ἄλλο λογισμὸ ξεύρω ν' ἀποφασίσω,
εἰδωλολάτρη εἶμαι καλὸς αὐτὸν νὰ ὀνοματίσω...
δυὸ μάρτυρες μπορῶ ναὕρω πῶς εἴδασι αὐτόνο
πῶς δὲμ πιστεύει γιὰ θεὸν παρὰ τὸν Δία μόνο.

ΖΗΝΩΝ.

Μπορεῖς λοιπὸ πανούργημα τοσοῦτο γιὰ νὰ πράξῃς,
κ' εἰδωλολάτρη ἔτοιον ἄνθρωπον 'ς τὸν κόσμον νὰ τὸν κράξῃς;

ΛΟΓΓΙΝΟΣ.

Μπορῶ, καὶ θέλεις γλήγορα τὸ δῆς μ' αὐτὰ τ' ἀμμάτια·
τότε νὰ τόνε κάμουσι δὲγ κάνεις τρία κομμάτια;

ΖΗΝΩΝ.

Α'σέβεια ἔτοιας λογῆς χωστὴ δὲν μπορῶ κρίνω
νά 'ναι 'ς τὸν κόσμο.

ΛΟΓΓΙΝΟΣ.

'Αξάδερφε, τὸ λόγο μου σοῦ δίνω
πῶς θέλω μ' ἐπιδεξοσὰ ὅλοι ν' ἀποφασίσου
πῶς προσκυνᾷ τὰ εἴδωλα νὰ δοῦ καὶ νὰ γνωρίσου.

ΖΗΝΩΝ.

Α'ν τοῦτο κάμῃς, χάνω σου ὅρκο εἰς τ' ἄστρα ἀπάνω
πῶς τὸ κεφάλι νὰ κοπῇ ἀπ' τὸ κορμίν του κάνω·
σύρε, μὴ χάνῃς τὸν καιρό, ἀγκάθι ὁποῦ ἀγκυλώνει,
τὸ χέρι τὸ βασιλικὸ πρέπει νὰ ξερριζώνῃ.

ΣΚΗΝΗ ΤΕΤΑΡΤΗ.

ΖΗΝΩΝ, ΟΥΡΒΙΚΙΟΣ, ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ.

ΟΥΡΒΙΚΙΟΣ.

Καίσαρε, εἰς τοὺς στρατηγοὺς τυχαίνει νὰ λογιάσω
τὸ θησαυρὸ τοῦ χρυσαφιοῦ 'ς αὐτοὺς νὰ πᾶ μοιράσω.

ΖΗΝΩΝ.

Σύρε ἐκεῖ ὀγλήγορα, σκορπᾶται τὸ μελίσσι
ὀντὰς ὁ βασιλέας τους χαθῇ ἢ θὰ ψοφήσῃ.
(Τότες μισεύει ὁ Ζήνων).

ΟΥΡΒΙΚΙΟΣ.

Ω' πόσαις, 'Αναστάσιε, 'ς τὴν τόση πεθυμνιά μας
δροσαῖς μᾶς ρίχνει ὁ οὐρανὸς 'σὰν πεθυμᾷ ἡ καρδιά μας.
Ο' βασιλειὸς μὲ ἔστειλε νὰ πάω, γιατὶ τρομάσει
σήμερο ἀπὸ τοὺς στρατηγοὺς τὴ βασιλειὰ μὴ χάσῃ·

πολὺ χρυσάφι στέρνει με τῶ στρατηγῶ νὰ δώσω,
τὴν μάνιτάν τους τὴμ πολλὴ μήπως καὶ τὴ μερώσω.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ.

Σύρε 'ς τὴν καλορροιζικιὰ ποῦ ἡ τύχη μᾶς ἐρρίχνει,
θάνατο αὐτούνου μεριμνᾷ, τὸ σκῆπτρο ἐμᾶς μᾶς δείχνει.
Σύρε, μὰ γροίκα, φίλε μου, πρὶ τὸ χρυσάφι δοῦσι
κάμε ν' ἀνατριχιάσουνε ὅλοι νὰ σὲ γροικοῦσι·
'πέ τως πῶς μὲ τὰ ψέματα καὶ πανουργιαῖς ἐπιάσα
τὸμ μέγα τὸν 'Αρμάκιο οἱ δυό τως κ' ἐχαλάσα·
πέ τως πῶς δὲν ἐλόγιασε τέτοιο ἄξο παλληκάρι,
ἡ δόξα καὶ τοῦ γένου μας τὸ μοναχὸ κλωνάρι,
τῆς βασιλείας ὑπέρμαχος μόνιος καὶ τὸ κεφάλι,
τῶν στρατευμάτων ἡ χαρὰ κ' ἡ δόξα ἡ πλειὰ μεγάλη·
τότες ν' ἀκούσης κλάψιμο καὶ θρῆνο ν' ἀρχηνίσου
κι' ὡς μανισμένοι λέοντες τὰ στόματα ν' ἀρρίσου,
νὰ κλαῖσι καὶ τὸ κλάϋμά τους φαρμάκια νὰ ποτίζῃ
τὴμ πονεμένην τους καρδιὰ καὶ λαῦρα νὰ γεμίζῃ,
τ' ἅρματα μὲ τὴ μάνιτα καὶ μὲ θυμὸ νὰ πιάσου
καὶ τὴν ζωήν τους τῶν ἰδυὸ ὡς πρέπει νὰ χαλάσου.
Καὶ τὸ χρυσάφι ὅλο αὐτὸ διαμοίρασε σὰ λέγεις,
νὰ δροσερέψῃς ταῖς καρδιαῖς καὶ ἀκόμη νὰ ταῖς καίγῃς·
'πέ τως πῶς τούτη τὴ βροχὴ τοῦ χρυσαφιοῦ χαρίζει
ὁ φίλος 'Αναστάσιος, βρύσι ποῦ τοὺς ποτίζει,
νὰ τοὺς σκλαβώσῃς μετ' αὐτό, 'ς ἕνα καιρὸν ν' ἀρχίσου
αὐτοὺς νὰ θανατώσουσι, κ' ἐμένα νὰ καθήσου
εἰς τὸ θρονὶ σὰν πεθυμῶ.

ΟΥΡΒΙΚΙΟΣ.

'Ως καθὼς μοῦ 'πες πηαίνω
νὰ κάμω.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ.

Κόπιασε, κ' ἐγὼ ὡς ἐδεπᾶ ἀπομένω.

ΣΚΗΝΗ ΠΕΜΠΤΗ.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΜΟΝΑΧΟΣ.

Ὄντας ἡ τύχη εἰς τὴν κορφὴ τοῦ κεφαλιοῦ ἑτοιμάζει
χρυσὸ διάδημα, μᾶς γελᾷ καὶ μᾶς ἐδοκιμάζει·
πόσους στολίζει ἀπόβραδὺς καὶ βασιλειοὺς καθίζει
κ' εἰσὲ μνιὰ ὥρα ὀκ τὸ θρονὶ κιὄλας τοὺς ἐγρεμνίζει...
Ὦ τύχη ἀσύστατη καμνιὰ γιάντα δὲ μᾶς ἀξιώνεις,
μὰ ὡς εἶσαι ἐσὺ ἀσύστατη καὶ μᾶς ὡς θὲς κομπώνεις;
τὸ θρόνο σου 'ς τὸν ἄνεμον ἔχεις ποῦ διασκορπᾶται
καὶ δὲν ἀφίνει ἀπάνω του τίποτας ν' ἀγροικᾶται·
'ς τὴ ρόδα στέκεις κι' ἄνεμος τὴ ρόδα σου φυσάει,
καὶ στανικό σου ὅπου δὲ θὲς ἐσένα ἐκεῖ πάει·
ἡ ἀρετὴ κ' ἡ φρόνεψι μόνιαίς τως σὲ κινοῦσι
καὶ κάτω εἰς τὰ πόδιά τως σὲ βάνου καὶ πατοῦσι·
μὰ ἡ γιαρετὴ κ' ἡ φρόνεψι τὸν κύκλο σου καρφώνου,
τοῦ φρόνιμου νὰ ὁρίζουσι εἶναι δοσμένο μόνου.
Ποῦ φεύγεις; στέκα, ἦρθε ὁ καιρός, ἐγὼ σ' ὁρίζω τώρα,
γιὰ βασιλέα κράζει με σήμερο ἐτούτη ἡ χώρα...
δὲν εἶσαι σὺ ὁποῦ πλέκεις μου σήμερο τὸ στεφάνι,
τὴν τύχην του ὁ πᾶσα εἷς ὡς θέλει τήνε κάνει,
τοῦτος ὁ νοῦς μου 'ς τὸ θρονὶ σήμερο μ' ἀναιβάζει,
κ' ἡ δύναμί μου ἡ πολλὴ τοῦ Δία ὢ πῶς ταιργιάζει!
Δίας εἶμαι 'ς τοῦ λόγου μου, κ' ὡς Δίας μοῦ βασταίνει
τ' ἀστροπελέκια ὁ ἀετὸς ὀμπρός μου καὶ παγαίνει.

ΣΚΗΝΗ ΕΚΤΗ.

ΟΥΡΒΙΚΙΟΣ, ΚΑΣΤΟΡΕΣ, καὶ στρατηγοί.

ΟΥΡΒΙΚΙΟΣ.

Ω; τώρα ἡ τύχη μοῦ γελᾷ, τύχη χαριτωμένη,
νὰ διασκορπίσω μοναχὸς ταῖς σύγχυσες τυχαίνει.
Ἐνα σφαλάκι πονηρὸ ἀπού τὰ σωθικά του
ψιλὸ πανὶ ἐργάζεται καὶ δίκτυ γιὰ καλιά του,
ἀράχνη εἶναι ἡ κλωνά, κι' ὅσο ψιλὴ τὴν κάμει
ἡ μυῖγα πλειὰ καρφώνεται ὄντες πετᾷ νὰ δράμῃ·
τούτου τοῦ ξένου μιμητὴς ψιλὸ πανὶ θὰ στέσω,
τῶ στρατηγῶ ταῖς θέλησες ὡς θέλω νὰ ταῖς δέσω.
Ὀ θάνατος τ' Ἀρμάκιου ἀκόμη δὲ γροικᾶται
τὸ στράτεμα μὲ ταραχὴ ν' ἀρχίσῃ νὰ θρηνᾶται·
ταῖς πανουργίαις εἶναι καιρὸς ν' ἀρχίσω, καὶ ἄς σιμώσω
καὶ τὸ πανὶ μὲ ταῖς κλωναῖς π' ἄρχισα νὰ τελειώσω.
Ποῦ 'στε ὢ τῆς χώρας φάλαγγες, φάλαγγες τοῦ πολέμου;

ΚΑΣΤΟΡΕΣ.

Ἐτοῦτος εἶνε Οὐρβίκιος! πχοιὰ θλίψι ἔχεις πέ μου;

ΟΥΡΒΙΚΙΟΣ.

Χαριτωμένε στρατηγέ, τὰ πεθυμᾶς ν' ἀκοῦσι
τ' αὐτιά σου ἀπού τὰ χείλη μου, τρέμου νὰ σοῦ τὸ ποῦσι.

ΚΑΣΤΟΡΕΣ.

Πόνο μεγάλο 'ς τὴ καρδιὰ θενά 'χῃς σὰ σὲ βλέπω,
πές το νὰ παρηγορηθῇς σήμερο ὡς εἶναι πρέπο.

ΟΥΡΒΙΚΙΟΣ.

Ὀπχοιος τὸ φῶς του ἔχασε, ὅσον καιρὸ καὶ ἂ ζήσῃ
ἄνθρωπος δὲν εὑρίσκεται νὰ τὸν παρηγορήσῃ·
ἐχάθηκε τῶν ἀμματιῶ τὸ φῶς μου, ἐχάθη ἡ σκέπη
τῆς βασιλειᾶς, τὸ στράτευμα μπλειό του δὲν τόνε βλέπει·

ἐχάθη τὸ κεφάλι σας, κι' ὅλη ἡ παρηγοργιά σας,
τὸ φῶς σας ἐσκοτείνιασε ὀκ τ' ἀμμάτια τὰ δικά σας,
Ἁρμάκιος....

ΚΑΣΤΟΡΕΣ.

Ἁρμάκιος! οἶμὲ καὶ τί γροικοῦσι
τ' αὐτιά μου; ὦ πῶς τὰ μέλη μου γροικῶ καὶ ἀνατριχιοῦσι!
Ἁρμάκιος!.. Ἁρμάκιος!

ΟΥΡΒΙΚΙΟΣ.

τοῦ βασιλειοῦ ὁ φθόνος,
ἀφάνισε καὶ εἰς ἐμᾶς ἔμεινε τόσος πόνος.
Ὤφου, μὲ πχοιὰ σκληρότητα σίδερο ἀκονισμένο
τέτοιο κεφάλι ἐθέρισε ἄξιο, χαριτωμένο!

ΚΑΣΤΟΡΕΣ.

Τ' Ἁρμάκιου ἡ κεφαλὴ ἐκόπη, ἡ ἐδική μας
ἐκόπη! δίχως κεφαλὴ πῶς στέκει τὸ κορμί μας;
ὁ ἡγεμὼν ὁ ἄμαχος, τ' ἀστροπελέκι τοῦ Ἄρη,
ἡ δόξα τῶν ἀρμάτω μας, τ' ἀνίκητο σκουτάρι!

ΟΥΡΒΙΚΙΟΣ.

Ναίσκε, ἡ δόξα ὀλονῶν ἀπὸ τὸ κόσμο ἐσβύστη!...
ὁ καῖσαρ νόμον δὲν κρατεῖ μπλειό του οὐδ' ἔχει πίστι.

ΚΑΣΤΟΡΕΣ.

Πχοὶ δόλοι, πχοιὸ πανούργημα ηὗρε νὰ τόνε πιάσῃ;
γιὰ πχοιὰ ἀφορμὴ ἠθέλησε νὰ μᾶς τόνε χαλάσῃ;

ΟΥΡΒΙΚΙΟΣ.

Ἡ γνώμη ἀπῶχου οἱ βασιλεῖς, ὅ, τι κι' ἃ θέλου ποῦπι
ὅλοι ὑποτεταγμένοι τους γιὰ νόμο νὰ κρατοῦσι,
ὅ, τι λογιάσου κάνουτι, τὸ δίκηο δὲ λογιάζου,
τὴ θέλησίν τους λογικὸν κρατοῦ καὶ ὀνομάζου·
θριαμβευτὴς γονατιστὸς πέφτει νὰ προσκυνήσῃ
τὸ βασιλειᾶ, κι' ὁ βασιλειᾶς μέσα ποῦ θεν' ἀρχίσῃ,
ἀνταμοιβὴ 'ς ταῖς δόξαις του σὰν ἤπρεπε νὰ δώσῃ

κ' ἐκεῖνος εἶχε στρατηγοὺς θάνατο νὰ τοῦ δώση,
κι ὡς ἄρχισε νὰ τοῦ μιλῇ, σημάδι δίδει ἐτότες
κ' εὐθὺς ἐπετακτήκασι μὲ τὰ σπαθιὰ οἱ στρατιῶταις,
καὶ μέσα ὁποῦ τὸ δένουσι μὲ ταραχὴ μεγάλη,
ῥαβδοῦχος μὲ σκληρὸ σπαθὶ τοῦ κόβγει τὸ κεφάλι.

ΚΑΣΤΟΡΕΣ.

Ἂς σκοτεινιάση ὁ οὐρανός, μὲ νέφαλα ἂς μαυρίση,
καὶ μὲ βρονταῖς καὶ μ' ἀστραπαῖς τὴν ταραχὴ ἂς ἀρχίση·
καὶ σεῖς ἀνέμοι ἀκομὴ μὲ μάνιτα φυσᾶτε,
ἐλᾶτε εἰς ταῖς βασιλικαῖς πόρταις νὰ κατοικᾶτε·
ἀπὸ τὸν ᾅδη, Πλούτωνα, τῆς σκοτεινῆς ἀβύσσου
ἔλα καὶ σὺ 'ς τὸν τύραννο σήμερο καὶ γδικήσου
τὸ γένος, τὸ παράνομο ἔπαρε καὶ σιμά σου
'ς τὸν ᾅδη ἔπαρέ τονε ἂς ἦν' τῆς ἐξουσᾶς σου·
γιατὶ ὡς εἶναι ἄπονος, σκληρός, ἐκεῖ σὰμ πάγη
καλλίτερα ἀπ' τὸν Κέρβερο τὸν ᾅδη θὰ φυλάγῃ·
ὁ ᾅδης εἶναι ἕτοιμος νὰ τὸν δεκτῇ, ἐμεῖς μόνο
τ' ἅρματα θενὰ πιάσωμε, κ' ἐγὼ τόνε πληγώνω.

ΟΥΡΒΙΚΙΟΣ.

Τὴ μάνιτά σου τὴμ πολλὴ κράτιε μὲ φρόνεψί σου·
μὴ χάσῃς καὶ τοῦ λόγου σου σὰν κεῖνο τὴ ζωή σου·
τοῦ καίσαρος ἡ φάλαγγες φυλάου τὰ παλάτια
καὶ μέρα νύκτα στέκουσι μὲ ἀνοικτὰ τ' ἀμμάτια·
οἱ πύργοι πάλι τῶν τειχιῶ βρίσκουνται ἁρματωμένοι,
ἔχει καὶ ὁ καῖσαρ φύλαξι ἀπ' τσ' ἄρχοντες τυχαίνει·
γιὰ τοῦτο, φίλε μου ἀκριβέ, πάψε τὴ μάνιτά σου,
καὶ θέλει ἔρθει καὶ καιρὸς νὰ δῇς τὴμ πεθυμνιά σου.

ΚΑΣΤΟΡΕΣ.

Λοιπὸ τυχαίνει, Οὐρβίκιε, τέτοιο καϋμὸν περίσσο
ἀπού τὰ φυλλοκάρδιά μου νὰ βγάλω καὶ νὰ σβύσω;

καὶ αὐτὸς ὁ Ζῆνος ὁ σκληρὸς τὸ αἷμα νὰ χορτάσῃ
καὶ ἀντήρητα νὰ πορπατῇ, φόβο νὰ μὴν τρομάσῃ;

ΟΥΡΒΙΚΙΟΣ.

'Σ τὸ θάνατο ὁποῦ 'δωσε θάνατο θ' ἀποκτήσῃ,
καὶ ἡ ῥομφαία ἡ θεϊκὴ θέλει τόνε θερίσει.
Κάστορα, στέκου κι' ἄκουσε τώρα τί θέλου ποίσου,
ἃ θέλῃς καλορροΐζικος νά 'σαι ἕως ζωή σου·
ξεύρεις πῶς 'Αναστάσιος ἔχει μεγάλη γνῶσι
καὶ ὡς ἄξιος εἰς τ' ἄρματα 'ς τὸ θρόνο μπορᾷ σώσῃ·
αὐτόνος εἶναι ἥρωας πλεῖσα, ἀρετὴ μεγάλη
πᾶς ἄνθρωπος τόνε θωρεῖ πῶς ἔχει 'ς τὸ κεφάλι·
καὶ μέσα ἀπῶχει τσ' ἀρεταῖς τὸν νοῦν του ὁποῦ στολίζου,
τὰ πλούτη πάλι ταῖς τιμαῖς 'ς τὸ κόσμο τὸ φημίζου·
ἐτοῦτο κάμε, οἱ στρατηγοὶ τὰ τρόπαια νὰ ξαπλώσω
καὶ καλοκάρδισέ μού τους μ' αὐτὰ τὰ δῶρα ὡς τόσο·
καὶ ὄντα τὸ ξῖφος τ' ἄπονο τοῦ τύραννου θὰ δώσῃ
τὸ θάνατο, καὶ τὸ πολὺ αἷμα νὰ ξεγδικηιώσῃ,
τότε τὸν 'Αναστάσιον οἱ στρατηγοὶ ἂς λογιάσουν
γιὰ βασιλέαν τους νὰ ποῦν καὶ τ' ἄρματα νὰ πιάσουν·
καὶ ὡςὰν καθίσῃ βασιλειός, τὰ πλούτη ὅλα σᾶς τάσσει,
γιατὶ τὰ πλούτη του εἶστε σεῖς ἀπῆτις τὰ μοιράσῃ.

ΚΑΣΤΟΡΕΣ καὶ στρατηγοί.

Τὸν μέγαν 'Αναστάσιον ὅλοι μας προσκυνοῦμε,
τοῦ 'Αναστασίου μοναχὰ ὅλοι μας θὰ γραφτοῦμε,
αὐτὸς εἶναι πλειὰ ἄξιος τὸ σκῆπτρο νὰ βασταίνῃ
γιατὶ μὲ τὸ χρυσάφιν του πάντα θὰ μᾶς χορταίνῃ.

ΚΑΣΤΟΡΕΣ.

Α'ς πᾶμε, ἀδυνατώτατοι στρατιῶταις, ν' ἀκλουθοῦμε
τὸν 'Αναστάσιον, ὁλονῶν γιὰ βασιλέα νὰ ποῦμε.

ΟΥΡΒΙΚΙΟΣ.

Ω πολεμάρχοι, τὴμ πολλὴν ἀγάπην, τὴν δική σας
τὴμ πίστι πῶς τοῦ δύνετε, τὰ χέργια καὶ ζωή σας
πᾶ νὰ τοῦ πῶ, χαρούμενος ὀγιὰ νὰ στέκῃ ὡς τόσο,
καὶ πάλι ἐγὼ ξανάρχομαι χρυσάφι νὰ σᾶς δώσω.

ΚΑΣΤΟΡΕΣ.

Μεγάλη δύναμι ὁ χρυσὸς ἔχει, γι' αὐτὰ τὰ δῶρα
ὁποῦ μᾶς ἔδωκε, ἀδερφέ, τοῦ δύνομαι τὴ χώρα·
ὁ αὐτοκράτωρ πλούσιος θενά 'ναι νὰ πλουταίνῃ
τοὺς στρατηγοὺς 'ς τὴ βασιλειὰ κι' ὄχι νὰ τοὺς φτωχαίνῃ.
Μ' ἂς ποῦμε γιὰ τὸ θάνατο τ' Ἀρμάκιου.. ὦ στρατηγοί μου,
πᾶμε νὰ τόνε κλάψωμε; πέτε μου, ἀδελφοί μου;
Παίξετε θλιβερώτατα, σάλπιγγες, τοὺς καϋμούς μας,
κτυπήσατε, ὦ τύμπανα, τοὺς ἀναστεναγμούς μας.

(Τότες παίζουσι ἡ σάλπιγγες καὶ τύμπανα θλιβερά).

ΙΝΤΕΡΜΕΔΙΟ ΤΡΙΤΟ.

ΠΡΑΞΙΣ ΤΕΤΑΡΤΗ.

ΣΚΗΝΗ ΠΡΩΤΗ.

ΠΕΛΑΓΙΟΣ καὶ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ.

Τὸ πῶς γιὰ τὰ σοφίσματα πχοιὰ στράτα θενὰ πιάσω...
μὰ βλέπω τὸν Πελάγιον... τὸ τί θὰ πῇ ἂς λογιάσω.
Πελάγιε, τῆς βασιλειᾶς ἡ ἴδια σωφροσύνη,
σὲ προσκυνῶ, τῆς χώρας μας καὶ κόσμου ἡ καλοσύνη.
Πελάγιε, τῆς πατρίδας μας ποῦ στέκει νὰ χαλάσῃ
βοήθα, μὴ μᾶς ὀργιστῇ ὁ θειὸς καὶ μᾶς βουλιάσῃ.

ΠΕΛΑΓΙΟΣ.

Πχοιὰ συμφορά, Ἀναστάσιε, τὴν χώρα ἀνακατώνει;

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ.

Ἡ μάνιτα κ' ἡ γιόχθριτα ὀλημερνῆς πληγώνει,
ἡ δικηοσύνη ἐσβύστηκε κ' ἡ γιαρετὴ ἐχάθη,
καὶ ὁποῦ γυρίσεις δὲ θωρεῖς παρὰ μαλλιαῖς καὶ πάθη.

ΠΕΛΑΓΙΟΣ.

Α'πὸ καιροὺς ἔτοιο κακὸ βρίσκεται ῥιζωμένο,
εἰ τσ' ἄδικους τ' ἁμάρτημα εἶναι θεμελιωμένο.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ.

Τὴμ πίστι ἐπαράτησε ὁ καῖσαρ καὶ φονεύγει.

ΠΕΛΑΓΙΟΣ.

Μὲ τοὺς ἀπίστους ἄπιστος, δίχως τὴμ πίστι ὀδεύγει.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ.

Τὸ δόλος ἐνικήσασι πᾶσα λογῆς λευκότη,
κι' ὅλο κακίαις τοὺς καιροὺς ἐτούτους εἶναι ἡ νειότη.

ΠΕΛΑΓΙΟΣ.

Τῆς νειότης ἡ ἀναθροφὴ καὶ τὸ θεμέλιο πρῶτο
ὁ φόβος εἶναι τοῦ θεοῦ, γνώμη εἶναι τῶν ἀνθρώπω,
καὶ δίχως φόβο τοῦ θεοῦ παιδὶ ποῦ μεγαλώνει
πᾶσα κακία εἰς αὐτὸ ῥιζώνει καὶ φυτρώνει.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ.

Ὁ αὐτοκράτωρ ὁλονοῦ τοῦ κόσμου ἂς βοηθήσῃ,
καθὼς ἐτοῦτοι οἱ βασιλεῖς ἀνάφτει κι' ἂς τὴ σδύσῃ·
ποῦν' τὰ κεφάλια τ' ἄξια, τῶν ἀρετῶν ἡ δόξα;
τ' ἅρματα τὰ βασιλικὰ τοῦ Ζήνου μᾶς τὰ κόψα!

ΠΕΛΑΓΙΟΣ.

Τὸ σίδερο μὲ τὴ φωτιὰ μερώνει κι' ἁπαλαίνει,
μὰ ἡ καρδιά του αὐτουνοῦ ἀγριεύει καὶ σκληραίνει.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ.

Φαρμάκι, οἴμέ, πολλὰ σκληρὸ παρὰ φορὰ καμνί ἄλλη
ἔσβυσε τοῦ Γατζέο μας τὴ νειότη καὶ τὰ κάλλη·
μὰ τί ν' ἀρχίσω νὰ σοῦ πῶ; Ἔμνοξε εἰς τὸ κεφάλι,
τὴν κλῆρα τοῦ Ἀρμάκιου 'ς τὸ θρόνο νὰ τὴ βάλῃ,
ἀγάπη μὲ τὸν κύρην του νά 'χῃ.. ἔτοιαμ πλιστοσύνη
ἐκράτηξε μὲ τὸ παιδί, καὶ κύρη πλειὰ εὐφροσύνη;..
τὸν κύρη μὲ τὰ βέλη του κόβγει, καὶ τὸν υἱόν του
γρεμνίζει ἀποὺ τὸ θρονὶ γιὰ τὸν ἀξάδερφόν του·
γιὰ τοῦτο ἡ χώρα στέκεται σὲ κίνδυνο περίσσα,
καὶ ἡ φωνὴ ταῖς φάλαγγες σήμερο ἀναμιγῆσα,
κ' ἐγδίκησι γυρεύουσι, τὸ δόλος εἶναι 'ς τὴ μέση,
ἡ βασιλειὰ εἰς μνιὰ κλωνὰ κρέμεται γιὰ νὰ πέσῃ.
Πελάγις, αὐτὴ ἡ ἀσέβεια ὅση ἔχεις ῥιζωμένη
εἰς τὴν καρδία ἄρχισε... νὰ 'δῇς λευτερωμένη
τὴν χώρα ἐτούτη, κόπιασε τὸν Ζῆνον νὰ μερώσῃς
τὴν τόση του σκληρότητα, καὶ μᾶς νὰ λευθερώσῃς·
καθὼς ἡ φρονιμάδα σου σοῦ δίδει μίλησέ του,

καὶ ἂ δὲν ἀλλάξῃ μὲ καλό, πῶς κινδυνεύει πέ του·
σύρε καὶ παρηγόρησε τσ' ἄρχοντες ποῦ τρομάσου,
τὰ πλούτη, τὰ παιδιά τωνε καὶ τὴ ζωὴ μὴ χάσου.

ΠΕΛΑΓΙΟΣ.

Τοῦ βασιλειᾶ (ὡς) εἶν' πρεπὸ τάσσω σου θέλω ἀρχίσω
ὅ, τι γροικῶ μ' ἐλευτεργιὰ κι' ἄφοβα νὰ μιλήσω.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ.

Παγαίνω πρῶτα ἐγὼ ὀμπροστά, καὶ στάσου ἐδῶ καμπόσο,
γιὰ ναὔρω τὴν ἀκρόασι εὔκολα νὰ σοῦ δώσω.

ΣΚΗΝΗ ΔΕΥΤΕΡΗ.

ΠΕΛΑΓΙΟΣ ΜΟΝΑΧΟΣ.

Πχοιὸς φόβος σῶρχεται, καρδιά, καὶ ἀρχίζεις νὰ τρομάσῃς;
καὶ ὡσὰν τὸ ψάρι 'ς τὸ γιαλὸ ποῦ πιάνουσι σφαράσσεις;
πχοιὸς εἶναι ὁποῦ τὴ γνώμη σου καὶ αὐτὸ τὸ λογισμό σου
τόνε κρατεῖ, καὶ δὲν μπορεῖς νὰ ὁρίζῃς τὸν αὐτό σου;
τὰ πόδιά σου πχοιαῖς ἅλυσες δένουσι καὶ κρατοῦσι;
γιατὶ τὰ φυλλοκάρδιά σου τρέμου κι' ἀποκτυποῦσι;
νίκησε αὐτὸ τὸ φόβο σου, κι' ἄνθρωπος δὲ φοβᾶται
ὅπχοιος 'ς ὅλαις ταῖς πρᾶξές του μὲ τὸν θεὸν γροικᾶται.
Σύρε λοιπὸ ἀντήρητα μὲ εὐλάβεια κι' ὀλπίδα,
μήπως καὶ ἰδῇ σὰν πεθυμᾷ ἐλευτεργιὰ ἡ πατρίδα.
Μὰ βλέπω πῶς ὁ οὐρανὸς ἀνοίγει.. ἂς γονατίσω
τὸν κτίστην καὶ δημιουργὸν τοῦ κόσμου ἂς προσκυνήσω.

(Τότες ἀνοίγει ἡ σένα καὶ φαίνεται πῶς ἐνοίξασι οἱ οὐρανοί).

ΠΕΛΑΓΙΟΣ.

Ὦ βασιλέα τῶν οὐρανῶν κι' ὅλης τῆς οἰκουμένης,
ὦ μόνε αὐτοκράτορα, καὶ πῶς μᾶς ἀπομένεις;
τ' ἀμμάτιά σου ὄντα στοχαστοῦ, ἡ γῆς ὅλη τρομάσει

κι' ἀπὸ σεισμὸ καὶ ταραχὴ σκίζεται νὰ βουλιάση·
στράφου καὶ 'δέ.. μὲ τὸ θυμὸ ὁ οὐρανὸς πληγώνει
τὴ χώρα ἐτούτη· ἡ χέρα σου καὶ πότε τόνε σώνει;
Ἂν ἦναι θεϊκὴ βουλή, θεέ μου, ἡ ἐδική σου
νὰ πάγω ναὔρω τὸ σκληρό, ἂν ἦναι ἡ θέλησί σου,
φώτισε τοῦτό μου τὸ νοῦ κι' ὅλα τὰ λογικά μου,
κάρφωσε μὲ τὸ φόβο σου ἐτούτη τὴν καρδιά μου,
γιὰ νὰ μπορέσω τ' ἄγριο θεργιὸ νὰ τὸ μερώσω
καὶ τὴ ζωή μου ὡς κ' ἐγὼ σὰν τσ' ἄλλους νὰ τελειώσω.

ΣΚΗΝΗ ΤΡΙΤΗ.

ΠΕΛΑΓΙΟΣ ΚΑΙ ΔΥΟ ΑΓΓΕΛΟΙ.

ΠΡΩΤΟΣ ΑΓΓΕΛΟΣ.

Ἡ καθαρὰ ἡ καρδιά σου
καὶ αὐτὸ τὸ πρόσωπό σου κ' ἐμιλιά σου
τὸν οὐρανὸ ἐδροσῖσα,
τσ' ἀστέρες ἐνικῆσα·
ἀντήρητα τὸν τύραννο θὲς πιάσεις,
τὸ φόβο τοῦ θεοῦ νὰ τοῦ λογιάσης·
καὶ ἀνίσως ὅ,τι πεῖς δὲ θέλει κάμει,
τὸν στέφανον θὲς λάβει... καὶ πάλ' ἄμη!..

ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΑΓΓΕΛΟΣ.

Θυμὸ πολὺ καὶ φοβέρα
ὁ ἀσεβὴς θεν' ἄψη,
καὶ τὸ θυμὸ ποτέ του νὰ μὴν πάψη·
εἰς τὸ δικαστήριο θὰ σὲ πάγη,
τὰ σφάλματά του 'πὲ καὶ ἂς τὰ λογιάση·
στράφου καὶ 'δὲ τὰ ὕψη, τὸν ἀέρα,

ὁ οὐρανὸς τῆς νίκης τὸ στεφάνι
σοῦ πλέκει καὶ ὁ χορὸς χαραῖς σοῦ κάνει.

ΠΡΩΤΟΣ ΑΓΓΕΛΟΣ.

Νὰ μαρτυρήσῃς πρέπει καὶ σοῦ μέλει,
κ' ἡ θεϊκὴ πατρίδα πεθυμᾷ σε,
ἄνθρωπε οὐράνιε ἐκεῖ θενά 'σαι,
γιατὶ ὁ κτίστης τοῦ οὐρανοῦ σὲ θέλει·
'ς τὸν ἔμπυρο οὐρανὸ σὲ καρτεροῦσι
οἱ μάρτυρες, ἀπῆτις μαρτυρήσῃς,
γιὰ τὸ Χριστὸ τὸ αἷμά σου νὰ χύσῃς.

ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΑΓΓΕΛΟΣ.

Τὸ Χαῖρε οἱ ἀγγέλοι νὰ σοῦ ποῦσι..
Χαίρου λοιπὸ ποῦ βγαίνεις ὀκ τὰ πάθη
τοῦ κόσμου τοῦ πολλοῦ τυραννισμένου,
καὶ οἱ τύραννοι ἄς στέκου καὶ ἀνημένου,
θριάμβους νὰ σοῦ δώσου ἀντὶς γιὰ πάθη.

(Τότες ἔμεινε ὁ Πελάγιος εἰς ἔκστασι μὲ τούτη τὴ μελῳδία).

ΣΚΗΝΗ ΤΕΤΑΡΤΗ.

ΛΟΓΓΙΝΟΣ, ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ, καὶ ΠΕΛΑΓΙΟΣ
εἰς ἔκστασι.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ.

Ὤ' θαυμαστὴ εὐσέβεια! βλέποντας σὲ πχοιὸν τόπο
τὸν νοῦν του ἔχει τσ' ὀρανούς, ἰδέτε μὲ πχοιὸν τρόπο!
γελᾷ πᾶσα ἕνας σὰν τὸν δῇ, νὰ πῇ πῶς ὁ Πελάγιος
σὰν τὸν Μωϋσῆν μὲ τὸν θεὸν μιλεῖ σὰν νά 'τον ἅγιος.

Σύρε, καὶ τοῦτο τὸ κορμὶ μόνιό του ἂς απομείνῃ...
ὡς πότε ἐτούτη μου ἡ καρδιὰ φαρμάκι θενὰ πίνῃ;
ἦρθε ὁ καιρὸς νὰ γδικηωθῶ, τοὺς λογισμοὺς νὰ σβύσω,
καὶ ὡς εἶν' πρεπὸ τὸ αἷμάν του 'ς τὸν τόπο ἐδῶ νὰ χύσω.
Ὦ Κλώθω, τώρα εἶν' καιρὸς ἐλευθεργιὰ νὰ δώσῃς...
Ἔλα, Λακέζη, πρόβαλλε, ἂ θὲς νὰ μὲ γλυτώσῃς,
κόψε τὸ γνῆμα τῆς ζωῆς, ἡ ζωή μου ν' ανασάνῃ,
καὶ δὲ φοβοῦμαι θάνατομ πλειό μου σὰν ἀποθάνῃ.
Ο' λύκος τσ' ἀναστεναγμοὺς δὲμ παύει.. οὐδὲ μ' αὐτά σου
ἦρθε καιρός, σὰν πεθυμῶ, νὰ βγάλω τὴν καρδιά σου..
τὰ χέργια εἰς τὸν οὐρανὸ σηκώνει 'ς τὸν ἀέρα...
τί καρτερεῖς· νὰ γδικηωθῇς ἀνίδική μου χέρα;
Καῖσαρ, τί στέκεις μοναχὸς τὰ δόλη νὰ ὀρδινιάσῃς;
'ς τὸ σπήληο εἶναι τὸ θεργιό, ἔλα καὶ μὴ λογιάσῃς...
Τὸ σίδερο ὀκ τοὺς ὀχθροὺς καθημερνὸ ξεσκίζει,
τοῦτο ἂ δὲ θανατώσωμε, τὸ σκῆπτρο τί μᾶς ξίζει;
Τί θέλεις τόσους στρατηγοὺς κι' ἅρματα νὰ μαζώνῃς;
ἂ δὲν τόνε φονέψωμε, ποτέ σου δὲν γλυτώνεις...
Προπάτει ὁποῦ σὲ καρτερεῖ.. τώρα ὀκ τὸ σπήληο φεύγει,
καὶ τότε ὁ νοῦς σου πανουργιὰ μπλειό του μηδὲ γυρεύγει·
μὰ δὲν προβαίνει... ἐσὺ καρδιὰ τί στέκεις, τί ἀνημένεις;
ἀκόμη στέκει ζωντανός.. τὸν βλέπεις καὶ σωπαίνεις;
Ο' φόβος μὲ τὴ μάνιτα συντροφιασμένοι εἶν' πάντα,
ἡ δύναμίς σου κ' ἡ καρδιὰ ποῦ 'ναι κ' ἐχάθης γιάντα;
Πλήγωσε τὸν ἀχάριστο, τί στέκεις, τί φοβᾶσαι;
τί!.. θέλεις ζῶντάς του αὐτουνοῦ πάντα νὰ τυραννᾶσαι;
σίμωσε, πλήγωσέ τονε.. οἶμένα, ἀποκρυαίνω...
δίχως νὰ δώσω θάνατο, μὲ βλέπω ἀποθαμένο·
ἀφίνεις τονε τὸ λοιπὸ νὰ ζῇ; ἐσὺ ἀποθαίνεις..
αὐτὸς ὥστε ζῇ εἰς τὸ θρονὶ ποτὲ δὲν ἀναιβαίνεις!

γύρισε τὸν πολὺ θυμόν, καρδιά μου, τὴν ἀντρειά σου
τὴν πρώτη ξαναγύρισε νὰ πάψῃ ἡ μάνιτά σου..
ρίξε μ' αὐτὸ τὸ σίδερο ἐκεῖνο ὁποῦ σὲ ρίχτει,
ὁποῦ δεμένο σὲ κρατεῖ σὰν τὸ πουλὶ 'ς τὸ δίκτυ·
πάτησε μὲ τὸ πόδι σου ἐκεῖνο ὁποῦ πατεῖ σε,
'ς τὸ αἷμα αὐτοῦ τὸ σίδερο τὸ ἐδικό σου σβύσε..
σκληρὸ κομήτη ἐτόλμησε κ' εἶπέ σε, τί ἀνημένεις;
χίλιαις ζωαῖς καὶ ἂν ἐβαστᾷ γιατὶ δὲν τοῦ τσῆ παίρνεις;

ΠΕΛΑΓΙΟΣ.

Ἰύ.. ἰύ.. θεέ μου!
ἐτούτη τὴν πατρίδα μας σήμερο γλύτωσέ μου!

ΛΟΓΓΙΝΟΣ.

Οἰμέ, φωτιὰ ὁποῦ 'καψε μέσα τὰ σωθικά μου!
νὰ σηκωθῶ δὲν ἠμπορῶ, ἐχάθη ἡ καρδιά μου·
λίγη ἐμιλιὰ τὴν ἐμιλιὰ μοῦ δίδει καὶ τρομάσω,
τὸ σίδερο δὲ δύνομαι 'ς τὰ χέργιά μου νὰ πιάσω·
τὸν οὐρανὸ ἔχει βοηθό, τί στέκω; ἐνίκησέ με..
μ' ἕναν του λόγον μοναχὰς σφικτότατα ἤδεσέ με·
μὲ τὸ θυμό μου ἐχόρτασα κἄνε... καὶ αὐτοῦ τοῦ τάσσω
πλειὰ πανουργιαῖς χερότεραις 'ς τὸ νοῦ μου θὰ λογιάσω.
Ὠ' πανουργιὰ πολλὰ ἄξια 'ς τοῦτο τὸν τόπο μόνο..
μὲ ἐτούτη πλειὰ καλλίτερη θέλω τοῦ δώσω φόνο.
Ἐδῶ βαστῶ ἕνα εἴδωλο, ὁ μέγας Ζεὺς εἶν' κρίνω,
καὶ τοῦτο νὰ τὸ προσκυνᾷ τοῦ βάνω καὶ τ' ἀφίνω·
καὶ μετ' αὐτόνο τὴ γραφὴ τὴ δολερὰ διπλώνω
τ' Ἁρμάκιου, καὶ μὲ τοῦτά μου καλὰ τόνε κομπώνω.

(Τότες τοῦ βάνει τὸ εἴδωλο ἀπάνω του).

ΣΚΗΝΗ ΠΕΜΠΤΗ.

ΖΗΝΩΝ, ΠΕΛΑΓΙΟΣ, ΛΟΓΓΙΝΟΣ, ΣΕΒΑΣΤΙΑΝΟΣ, ΟΥΡΒΙΚΙΟΣ, ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ καὶ στρατηγοί.

ΛΟΓΓΙΝΟΣ.

Καῖσαρ, ποῦ 'ναι οἱ πατρίκιοι τῆς χώρας; ὅλοι ἂς δράμου
γιατὶ θὰ δοῦ θαυμάσια, νὰ δῶ τί θενὰ κάμου!
πρέντζιποι ἀδυνατώτατοι, ἐκεῖνο ὁποῦ κρατεῖτε
πῶς πάντα του θαυματουργᾷ, γροικήσετε νὰ δῆτε..
γονατιστὸς τὰ εἴδωλα σέβεται...

ΖΗΝΩΝ.

Τί ξαναίγω;
ἀνατριχιῶ νὰ στοχαστῶ, τ' ἀμμάτιά μου ἂς τὰ φύγω...

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ.

Ω' κυβερνήτη ἐτουνοῦ τοῦ κόσμου, οἴμέ, τρομάσω,
τὸ Δία βλέπω προσκυνᾷ.. τί ἄλλο θὰ λογιάσω;

ΠΕΛΑΓΙΟΣ.

Πόψε, θεέ, τὴ μάνιτα κ' ἡ γιόργιτά σου ἂς στέκη,
μὴ κάψης τὸ βασίλειο μ' αὐτὸ τ' ἀστροπελέκι.

ΖΗΝΩΝ.

Αὐτούνου μόνο τοῦ Διὸς τὴ μάνιτα φοβᾶσαι;
εἰδωλολάτρης τὸ λοιπὸ σήμερο μαρτυρᾶσαι·
τὴ δύναμι τῆς χέρας μου 'ς τὸ νοῦ σου δὲ λογιάζεις;
τάσσω σου θέλω κάμει σε νὰ κλαῖς, νὰ ἀναστενάζης..

ΠΕΛΑΓΙΟΣ.

Μέρωσε σὲ παρακαλῶ τὴν μάνιτα τὴν τόση
καὶ τὴ σκληρά σου τὴν ὀργὴν κάμε νὰ χαλινώση.

ΛΟΓΓΙΝΟΣ.

Δέησι ἀκούγουσι τ' αὐτιὰ τοῦ μαύρου τοῦ δαιμόνου,
τ' ἀστροπελέκια τοῦ Διὸς πῶς δὲν τόνε πληγώνου;

ΖΗΝΩΝ.

Τὸ χέρι δός μου, ἀπὸ τὴ γῆ σηκώσου...

ΠΕΛΑΓΙΟΣ.

Πχοιὸς πειράζει
τὴν ἐδική μου ἀνάπαψι; πχοιὸς εἶναι ποῦ μὲ κράζει;
πχοιὸ τέρας συντηρούσινε τ' ἀμμάτιά μου!.. πχοιὰ γνώμη
τὸ εἴδωλο γιὰ τὸ Χριστὸ μοῦ 'βαλε τοῦτο ἀκόμη;

ΖΗΝΩΝ.

Ω' τοῦ δαιμόνου κεφαλή, τὸν κόσμο ὁποῦ κομπώνεις,
τὸ Δία λατρεύεις τὸ λοιπὸ καὶ αὐτόνο μόνο ὑψώνεις;

ΠΕΛΑΓΙΟΣ.

Α'σέβεια καὶ ἁμάρτημα τοσοῦτο καταργίζω,
καὶ τὸν Χριστόν μου γιὰ θεὸν μόνον ἐγὼ γνωρίζω.

ΖΗΝΩΝ.

Τὸ εἴδωλο σὲ μαρτυρᾷ γιὰ φαίστη.. ὦ ἁρματωμένοι
'ς ταῖς φυλακαῖς ταῖς σκοτειναῖς σύρτε το ὡσὰ τυχαίνει.

(Τότες πετοῦνται ἁρματωμένοι καὶ παίρνου τὸν Πελάγιο
καὶ δένουν τον μὲ ἅλυσες).

ΠΕΛΑΓΙΟΣ.

Α'γάλια ἀγάλια, στρατηγοί, καὶ μὲ χαρὰ ἐγὼ πηαίνω,
κ' εἰς τοῦ Χριστοῦ μου τὸ θρονὶ σᾶς κράζω ὁποῦ παγαίνω.

ΛΟΓΓΙΝΟΣ.

«'Αρμάκιος! τὸν Πελάγιον!..» οἴμέ, ἀδελφέ μου,
ἐτούτη πάλι ἡ γραφὴ τὴ λαύρα ἄναψέ με.

(Τότες διαβάζει τὴν γραφήν, καὶ λέγει).

«'Αρμάκιος τὸν Πελάγιον!» οἴμὲ ἀδελφέ μου!

ΖΗΝΩΝ.

Ε'πιβουλιὰ καὶ προδοσιὰ οἱ δυό τους ἐλογιάσα,
πατρίκιοι, νὰ κάμουσι τοῦ κεφαλιοῦ μου ἐπιάσα·

Γνώρισε αὐτὸν τὸν χαρακτήρ, Σεβαστιανὲ ἐδικέ μου..
καὶ τὸν προδότη εἰς φυλακήν, ὦ φίλοι, ἐπάρετέ μου.
(Τότες τόνε πᾶσι εἰς τὴν φυλακή).
Λογγῖνε, ἰδὲ τὸν φίλο σου καθὼς ἐσὺ ἐπεθύμας,
ἂς σκάση ὁ κόσμος, μοναχὸς θὲς ἔχει τὸ θρονί μας.

ΛΟΓΓΙΝΟΣ.

Καῖσαρ, ἐμεῖς τὸν πιάσαμε, ὁ ὄχλος σὰν τὸ μάθη
τόνε γλυτώνει, κ' ὕστερα θενά 'χωμε πλειὰ πάθη·
κι' ὅ, τι θὰ κάμῃς γλήγορα κάμε, τούτη ἡ βραδεῖα
κίνδυνα μπορᾷ φέρῃ μας.. χρειά 'ναι μαρτυρία
καὶ τοὺς κριτάδες ναὕρωμε, νὰ κάμῃς χέρι χέρι,
κακὸ πλειὰ μεγαλείτερο τούτη ἡ δουλιὰ μὴ φέρῃ.

ΖΗΝΩΝ.

Τὴν γνώμη σου ἐγροίκησα, σὰν πεθυμᾷς σοῦ τάσσω
νὰ κάμω, καὶ αὐτὸ ὀγλήγορα σὰν πρέπει νὰ χαλάσω.

ΛΟΓΓΙΝΟΣ.

Τοὺς μάρτυρας παγκίνω ἐγὼ ἐδῶ νὰ φέρω ὡς τόσο,
καὶ μὲ χρυσάφι πλείσιο τὸ στόμα νὰ μπουκώσω.

ΖΗΝΩΝ.

Σύρε καὶ σὺ Οὐρβίκιε· τῶν στρατηγῶν τὰ δῶρα
ἔδωσες ποῦ φυλάγουσι τὴν ἐδική μας χώρα;

ΟΥΡΒΙΚΙΟΣ.

Μ' αὐτὰ τὰ δῶρα τὰ χρυσᾶ, καῖσαρ, ποῦ ἔδωκά τους
'ς ταῖς θέλησές σου κάτεχε πῶς σκλάβους ἤκαμά τους·
'ς τὸ κάμπο τοῦ 'Αρμάκιου τὰ ἔργα ἀναγελοῦσι,
καὶ τ' ὄνομά σου μοναχὰ χαίρουνται ν' ἀγροικοῦσι.

ΣΚΗΝΗ ΕΚΤΗ.

ΖΗΝΩΝ, ΠΕΛΑΓΙΟΣ, ΛΟΓΓΙΝΟΣ, ΣΕΒΑΣΤΙΑΝΟΣ, ΟΥΡΒΙΚΙΟΣ, ΠΡΟΚΛΟΣ, ΦΙΛΑΡΕΤΟΣ, ΕΡΑΣΤΟΣ παιδὶ τοῦ Πελαγίου, τρεῖς νέοι μάρτυρες, καὶ στρατηγοί.

ΖΗΝΩΝ.

Α῎νθρωπο εἰς δικαστήριο, ἄρχοντες, σᾶς καθίζω,
καὶ ἀπόφασι ὡς βούλεστε κάμετε σᾶς ὁρίζω·
τὸ νόμο ἐκαταπάτησε, τὴ βασιλειὰ νὰ δώσῃ
εἰς τῶν ἐχθρῶν τὴν μπόρεσιν, τὸν καῖσαρ νὰ προδώσῃ
ἐννόησε μὲ πανουργιά· πχοιὰ τιμωρία τοῦ μπαίνει,
πχοιὸς θάνατος λογιάσετε, πατρίκιος, σᾶς τυχαίνει.
Σεβαστιανέ, τὴν ἐξουσὰ ἀπῶχω ἐγὼ σοῦ δίνω,
γιατὶ σὲ τέτοια σφάλματα δὲ θὲ νὰ τόνε κρίνω.

ΣΕΒΑΣΤΙΑΝΟΣ.

Η῾ κρίσις τοῦ Πελάγιου ἦτον καὶ τελειωμένη,
καῖσαρ, μὰ γιάντα βλέπομε τὴν ὄψι μερωμένη
τοῦ φταίστη; μᾶς ἐφαίνεται πῶς ἄκακος λογᾶται,
τὴ δύναμί σου δὲ ψηφᾷ, μάλιος καὶ σ' ἀπονᾶται.
Ο῾ φταίστης πάντα τῆς ὄψις του χαρίζει τὴν εἰρήνη,
μὰ τὴν καρδιά του εἰς τοὺς καϋμοὺς τοῦ φόβου τὴν ἀφίνει.

ΠΕΛΑΓΙΟΣ.

Ο῾ πονηρὸς ταῖς πονηργιαῖς 'ς τὸν νοῦν του ταῖς λογιάζει
καὶ νὰ δολώνῃ τσ' ἄκακους πᾶσα ὥρα λογαργιάζει·
γλῶσσα κακόλογος ποτὲ ἀλήθεια νὰ μιλήσῃ
δὲν ἠμπορεῖ 'ς τὸ κόσμο μας ὅσο καιρὸ καὶ ἂ ζήσῃ·
τὸ ψεῦδος, ὁποῦ ἡ γλῶσσά του μιλεῖ κ' ἐδῶ δηγᾶται,
ὁ νοῦς μου καὶ τούτη ἡ καρδιὰ ποσῶς δὲν τὰ φοβᾶται!..

ΣΕΒΑΣΤΙΑΝΟΣ.

Τὸ ψεῦδος δὲν μπορεῖ ποτὲ νά 'χῃ βεβαιοσύνη,
κ' ἡ γλῶσσα τούτη μαρτυρᾷ πάντα ἀληθοσύνη·
ἐδῶ 'ναι ὁποῦ σ' ἀκούσασι μάρτυρες, κι' ἀς τὸ ποῦσι,
τὰ χείλη μου ἐγὼ δένω τα καὶ μόνο αὐτοὶ ἀς μιλοῦσι.

ΠΡΩΤΟΣ ΜΑΡΤΥΡΑΣ.

Πατρίκιος, εἰς τὸ θεὸ μνόγω μὲ δίχως κρίμα
πῶς εἶδα τὸν Πελάγιον γονατιστὸ 'ς τὸ βῆμα,
καὶ τοῦ Διὸς τὴν ψεύτικη εἰκόνα ἐπροσκύνα
καὶ μόνο αὐτοῦ τὰ χείλη του δόξαις πολλαῖς τοῦ ἐδίνα.

ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΜΑΡΤΥΡΑΣ.

Μνόγω κ' ἐγὼ 'ς τὸν οὐρανὸ πῶς εἶχε σηκωμένα
τὰ χέργιά του κ' ἐστέκασι σὰν νά 'σαν καρφωμένα,
καὶ ὀμπρός του ἕνα εἴδωλο εἶχιε καὶ αὐτούνου ἐμίλιε,
καὶ ἀπὸ τὴν τόση βλάβεια ἤσκυφτε καὶ τὸ φίλιε.

ΤΡΙΤΟΣ ΜΑΡΤΥΡΑΣ.

Τὴν γνώμην τους τούτων τῶν δυὸ κ' ἐγὼ τὴ βεβαιώνω,
καὶ τὴν ἀλήθεια ὁποῦ 'δασι τ' ἀμμάτιά μου δὲ χώνω.

ΠΕΛΑΓΙΟΣ.

Πρᾶμμα τέτοιο παράνομο ὀγιὰ νὰ βεβαιώσου
παιδιὰ μικρὰ εὑρήκασι τὴ μαρτυργιὰ νὰ δώσου.

ΠΡΟΚΛΟΣ.

Ε'τούτη ὁποῦ, ὦ πατρίκιος, στέκετε καὶ θωρεῖτε
εἰκόνα, ὁποῦ 'ναι τοῦ Διὸς κ' εἴδωλο αὐτὴ κρατεῖτε,
ἀπάνω 'ς τ' ἅγια βήματα τὴν εἶχε ὀρθὴ στεμένη,
καὶ τὴν προσκύνα ὡς τὸ Χριστὸ νὰ προσκυνοῦ τυχαίνει.

ΦΙΛΑΡΕΤΟΣ.

Βέβαια τὴν ἀλήθεια τούτη κ' ἐγὼ στηρίζω,
κ' εἰδωλολάτρη μετὰ σᾶς αὐτόνο ἀποφασίζω.

ΟΥΡΒΙΚΙΟΣ.

Μνόγω κ' ἐγὼ πῶς ἤτονε γονατιστός, κι' ὀμπρός του
εἶχε τὸ εἴδωλο αὐτὸ κ' ἦτο κλιτὸ τὸ φῶς του.

ΛΟΓΓΙΝΟΣ.

Ἐ'τοῦταις εἶναι πρόφασες, καῖσαρ, ποῦ μολογοῦσι
καὶ εἰδωλολάτρη ὅλοι τως σήμερο τὸ κρατοῦσι!

ΖΗΝΩΝ.

Διάβασε, Πρόκλο, τὴ γραφή, καθάρια νά 'ναι ἡ γνώμη,
καὶ ὀγιὰ νὰ δοῦ καλλίτερα τὰ σφάλματά του ἀκόμη.

ΠΡΟΚΛΟΣ.

«Ἀρμάκιος τὸν Πελάγιον ὑγεία καὶ σωφροσύνη...

ΛΟΓΓΙΝΟΣ.

Ἄνομο βλέπω ἡ γραφὴ καὶ φταίστη τόνε κρίνει·
Ὤ Οὐδυσσέα πονηρέ, ἤκουσες; δὲν ἀρχίζεις
τώρα κομήτη νὰ μᾶς πῇς καὶ νὰ μὲ καταργίζῃς;
ποιοὶ εἶναι, τ' ἄξιο μέτωπο τοῦ Χάωνος καὶ ἡ γλῶσσα,
τὸ νέκταρ τοῦ Κηρκέρωνος ποῦ τόσο σ' ἐψηλῶσα;
ὦ τῆς μαγίας δολιερὲ Σίμωνα, καὶ κακαῖς του
σήμερο ἐγνωριστήκασι ὅλαις ἡ πανουργιαῖς του·
ὦ ἀλουποῦ πολύξερη 'ς τὰ δύκτια εἶσαι πιασμένη,
ἀπὸ τοὺς τόσους μάρτυρες εἶσαι ἀποφασισμένη.

ΠΕΛΑΓΙΟΣ.

Φυλάγεστε, κι' ὁ οὐρανὸς 'πουσκέπει τὸ κορμί μου,
γιατὶ ἄδικα οἱ φθονεροὶ θὰ πάρου τὴ ζωή μου·
δεῖξε τοὺς συκοφάνταις μου τὴν ἀκακιάν μου δεῖξε,
τ' ἀστροπελέκια εἰ τσ' ἄδικους γιὰ νὰ τοὺς κάψῃς ρίξε·
τὰ εἴδωλα ἐπροσκύνησα τώρα 'ς τὰ γηρατειά μου..
μὲ τ' ἄσπρα γένεια ἠθέλησα νὰ βγῶ ὀχ τὰ λογικά μου!
ἂν τοῦτο ὀμπρός σου ἔκαμα, θεέ μου, δὸς σημάδι,
ἂς μὲ ρουφήξῃ τούτη ἡ γῆς ἀνοίγωντας τὸν ᾅδη.

ΖΗΝΩΝ.

Δοῦκοι, ὡς βλέπετε ὁ καιρὸς φεύγει, κι' ὅ,τι γροικᾶτε
ἀπόφασί του κάμετε πλειὰ νὰ μὴν τυραννᾶται.

ΟΛΟΙ ΛΕΓΟΥΣΙΝ.

Ἔνοχος εἶν' κατάκρισις καὶ θάνατος τοῦ πρέπει!
εἰδωλολάτρη τὸν κρατεῖ πᾶς ἕνας ποῦ τὸν βλέπει.

ΖΗΝΩΝ.

Ἡ ῥομφαία τὸ λοιπονῆς ἂς κόψῃ τὸ κεφάλι,
νὰ λάβῃ ἡ βασιλεία μας χαρὰ πολλὰ μεγάλη.

ΠΕΛΑΓΙΟΣ.

Καὶ σὺ Λογγῖνε, ὁποῦ γροικᾷς τὸ θάνατο, τί κάμνεις;
χαίρου, γιατὶ εἰς τὰ χέργιά σου τὸ σκῆπτρο τώρα πιάνεις..
τὸ σίδερο ὀκ ταῖς φλέγες μου τὸ αἷμά μου ὄντας χύσῃ,
τὴν κόκκινη τῆς βασιλειᾶς πορφύρα θὰ σ' ἐντύσῃ.
Ἀκούσατε, ὦ βασιλεῖς, ὡς πότε θ' ἀπομένῃ
τοὺς φόνους σας ὁ οὐρανός, νὰ τρέμῃ ἡ οἰκουμένη;
ἡ ἀπονιά σας τσ' ὀρανοὺς ἀνέβηκε ἡ τόση,
ὁ ἥλιος ἐθαμπώθηκε τὸ φῶς καὶ δὲ θὰ δώσῃ·
τῆς θεϊκῆς δυνάμεως ἡ πύρινη ῥομφαία
θὰ πέσῃ, γιὰ νὰ κάψῃ σας.. μὲ τὸ σπαθὶ ἡ Ἀστραία
στέκει 'ς τὰ δυὸ κεφάλιά σας νὰ κόψῃ... ἡ δικῃοσύνη!
ὥστε νὰ ζῆτε δὲ θωρεῖ ὁ κόσμο πλέον εἰρήνη!

ΖΗΝΩΝ.

Παραφρονεῖ, φρενετικὸς ἐγίνη, τραγουδάει..
ὀμπρὸς 'ς τοῦ βασιλέως του (τὶ) λέγει δὲ γροικάει.

ΛΟΓΓΙΝΟΣ.

Μεγάλο πεῖνο ἔχει τινὰς 'ς τὸ θάνατο ὄντας τρέχῃ,
κι' ὅσο ὁποῦ σύρνει τὸν καιρὸ τὸν γλυτωμὸ ἀπαντέχει.

ΠΕΛΑΓΙΟΣ.

'Σ ὅλαις ταῖς γνώμαις σφαλερὸς εἶσαι.. ἀπυρθυμία
ὅση ἔχω μέσα 'ς τὴν καρδιὰ δίδει ἀπεθυμία

ὥστε νὰ σώσω τὴ ζωὴ, καὶ τότε ν' ἀνασάνω,
νὰ χαίρεται εἰ τσ' οὐρανοὺς τότε ἡ ψυχή μου ἀπάνω.
Μόνο ἐσὺ ἐτυφλώθηκες, Λογγῖνε, νὰ λογιάζῃς
μὲ δόλους καὶ μὲ ψέματα τὸ κόσμο νὰ πειράζῃς..
γιατὶ δὲ θέλεις δῇς ποτὲ τὰ πεθυμᾷ ἡ καρδιά σου,
κ' εἰς τὸ θρονὶ ἡ πρᾶξές σου δὲ θέλου σ' ἀναιβάσου·
μὲ τὸ δικό μου θάνατο λογιάζεις νὰ στολίσῃς
αὐτόνο τὸ κεφάλι σου; κι' ὅτοιμος θὰ ψοφήσῃς!..
σὲ λίγαις μέραις κάτεχε πῶς θενὰ καταιβῆτε
τοῦ λόγου σου κι' ὁ βασιλειᾶς 'ς τὴν κόλασι νὰ μπῆτε.

ΛΟΓΓΙΝΟΣ.

Τ' ἀμμάτιά μου τί βλέπουσι, τ' αὐτιά μου τί γροικοῦσι;

ΖΗΝΩΝ.

Ε'πάρετέ τον, στρατηγοί, τὸν θάνατόν του ἂς δοῦσι
ὅλοι οἱ ὀχθροί μας.. σύρετε!

ΕΡΑΣΤΟΣ.

'Οἶμέ, οἶμέ, γονῆ μου,
ποῦ πάγεις, ποῦ ἀφίνεις με, κύρη μου καὶ ψυχή μου!..
Καῖσαρ, τὸν κύρη μου ἄφησε, καὶ μένα τὸ σπαθί σου
ἂς κόψῃ, γιὰ νὰ γδικηωθῇ ἡ γιόχθριτα ἡ δική σου...

ΠΕΛΑΓΙΟΣ.

Παιδί μου, πάψε τὸν κλαθμὸν κι' αὐτὰ δὲ σὲ φελοῦσι,
τ' αὐτιά τως λόγια τοῦ θεοῦ ποτέ τως δὲ γροικοῦσι·
διψοῦσι, κι' ἂς νὰ πχιούσινε... γιατὶ ὅπχοιος αἷμα πίνει
μ' ἄσκημο πάλι θάνατο τὸ αἷμάν του θὰ χύνῃ.

ΕΡΑΣΤΟΣ.

Συμπάθησέ μας, βασιλειᾶ, καὶ μένα μόνο δῶσε
τὸ θάνατο... τὸν κύρη μου ἄφης παρακαλῶ σε...
Ο' κύρης μοῦ ἔδωσε ζωὴ, καὶ πάλε ἐγὼ νὰ δώσω
ἔχω πεθύμνιο θάνατο, τὸν κύρη νὰ γλυτώσω.

ΖΗΝΩΝ.

Νὰ ζῇς, παιδί μου, πρέπει σου, καὶ νά 'θελε σ' ἀξώσει
ἡ φύσις πλειὰ καλλίτερο κύρη νὰ σοῦ 'χε δώσει·
τὸν κύρη σου ἀπαράτησε, καὶ κύρη ἐγὼ σοῦ τάσσω
νά 'χῃς ἐμένα, κ' εἰς ψηλαῖς δόξαις νὰ σ' ἀναιβάσω.

ΠΕΛΑΓΙΟΣ.

Φεῦγε, παιδί μου καὶ ἀγάπη μου, μὴν πλανεθῇς ποτέ σου,
γιατὶ μὲ τούταις τσ' ἄλυσες καὶ σένα θὰ σὲ δέσου·
ἡ τύχη ἡ βασιλικὴ τὸν ἄνθρωπο σηκώνει
σὲ δόξαις, κ' εἰς ἕναν καιρὸ κιόλας τὸν ταπεινώνει·
ἡ δόξαις εἶναι ἀστραπαῖς ποῦ φέγγου, μὰ πετοῦσι,
κ' εἰς ἕνα ἀνοιγοσφάλισμα τῶν ἀμματιῶ σκορποῦσι·
γυαλί 'ναι ἡ τύχη, κι' ὄντας ἰδῇς καὶ φέγγῃ, τότε ἀρχίζει
νὰ τρίζῃ καὶ τὴ γυάλινη δόξα νὰ διασκορπίζῃ.

ΖΗΝΩΝ.

Ἐπάρετέ τον εἶπά σας... τί ἐδῶ πλειὰ καρτερεῖτε;

ΕΡΑΣΤΟΣ.

Ὦ στρατηγοί, τὸν κύρη μου σκιᾶς νὰ φιλήσω ἀφῆτε·
κύρη μου ἀγαπημένε μου, ποῦ πᾶς κ' ἐγὼ ἀκλουθῶ σου,
νὰ σμίξω καὶ τὸ αἷμά μου μαζὶ μὲ τὸ δικό σου.
Συμπάθησέ του, καίσαρε... ἂ δὲ μ' αὐτὸ παγαίνω
νὰ λάβω κ' ἐγὼ θάνατο... κύρη, ἀπὸ σὲ δὲ βγαίνω!

ΛΟΓΓΙΝΟΣ.

Ἔλα παιδί μου μετὰ μᾶς 'ς τὴ βασιλειὰ νὰ ὁρίζῃς.

ΕΡΑΣΤΟΣ.

Οἴμέ, τὸν κύρη ὀκ τὸ παιδὶ γιάντα τὸ ξεχωρίζεις;

ΠΕΛΑΓΙΟΣ.

Πόνος, οἴμέ, ποῦ εὑρίσκεται σὰν τοῦτο πλειὰ μεγάλος;
σύρε, παιδί, δικίμασε τῆς βασιλειᾶς τὸ κάλλος!..
ἄμε νὰ μπῇς 'ς τὰ βάσανα καὶ πάθη... οἴμέ, τρομάσω...
ἀπῆτις τὸ ἐγέννησα γιάντα νὰ μὴν τὸ χάσω;

ΣΚΗΝΗ ΕΒΔΟΜΗ.

ΠΕΛΑΓΙΟΣ, ΣΕΒΑΣΤΙΑΝΟΣ, *στρατηγοί.*

ΣΕΒΑΣΤΙΑΝΟΣ.

Κράτιε τὸ φταίστη ἐσὺ καλά, στρατιώτη, ὅτι παγαίνει
τὸ θέατρο τὸ ὀλέθριο τώρα ποῦ θ' ἀναιβαίνῃ·
τ' ἅρματα εἰς τὰ χέργιά σας πιάστε· καὶ ἂν ἐλάχῃ,
νἄρθουσι ὀκ τὴ χώρα μας νὰ μᾶς ἐκάμου μάχῃ,
τὸν ἄδικο μὲ δύναμι νὰ πάρου νὰ θελήσου,
τ' ἀκονισμένα μας σπαθιὰ εὐθὺς ἂς τοὺς θερίσου.

ΠΕΛΑΓΙΟΣ.

Ἦρθε ὁ καιρὸς γιὰ τὸ Χριστὸ τὸ αἷμά μου νὰ χύσω,
ἀνέβηκα ἐκεῖ ποῦ θελα ὅλους νὰ σᾶς δροσίσω·
τὸ θάνατο δὲ σκιάζομαι, τὸ φόβο δὲ φοβοῦμαι,
γιατὶ μετὰ τὸν θάνατον 'ς τ' ἄστρα θενὰ πετοῦμαι.

ΣΕΒΑΣΤΙΑΝΟΣ.

Τὸν Δία ὁποῦ ἐπροσκύνησες πρέπει νὰ μολογήσῃς,
τὴν προδοσίαν τοῦ καίσαρος, πρὶν ἀπὸ μᾶς χωρίσεις.

ΠΕΛΑΓΙΟΣ.

Τὴν κεφαλή μου δίδω σας, τὸ αἷμά μου χαρῆτε,
μὰ τέτοιο πρᾶμμα ἐγὼ νὰ πῶ δὲ θέλετε τὸ δῆτε.

ΣΕΒΑΣΤΙΑΝΟΣ.

Ἂν τὸ 'καμες γιατὶ δὲ θὲς 'ς τὸ θάνατό σου ἀλήθεια
νὰ πῇς, κ' εἰς τέτοιο φταίσιμο νά 'χῃς τὸ θειὸ βοήθεια;
δὲν ἄκουσες ταῖς μαρτυργαῖς π' ὅλοι σὲ μαρτυρῆσα,
εἰδωλολάτρη φανερὸ ποῦρι σ' ὠνοματίσα.

ΠΕΛΑΓΙΟΣ.

Αὐτῆνοι οἱ ψευδομάρτυρες ἦσανε, καὶ αὐτόνο σώνει...
τί στέκεις; αὐτήνη ἡ μάχαιρα γιατὶ δὲ μὲ σκοτώνει;
ἐδῶ 'ναι τοῦτος ὁ λαιμὸς ἕτοιμος, τί ἀνημένεις;

ἀκόμη νά 'μαι ζωντανὸς τὸ βλέπεις, τὸ ἀπομένεις;
Ἐσένα ὁποῦ 'χα τὴ ζωή, θεέ μου, χαρισμένη,
τώρα ἡ ψυχή μου ἀπ' τὸ κορμὶ θενὰ 'ναι χωρισμένη
χαρίζω σου, καὶ ἂν ἤτονε τσῆ φύσις μπορεμένο
πάλι νὰ ξαναγιάγερνα θάνατο ν' ἀνημένω,
χίλιαις φοραῖς ἀπόθαινα μόνο γιὰ ὄνομά σου,
ςγιὰ νὰ στέκω ὡς πεθυμῶ νὰ βλέπω τὴ θωργιά σου.

ΣΚΗΝΗ ΟΓΔΟΗ.

ΦΙΛΑΡΕΤΟΣ, ΣΕΒΑΣΤΙΑΝΟΣ, ἄρχοντες Πολῖταις
καὶ στρατηγοὶ καὶ ΠΕΛΑΓΙΟΣ.

ΦΙΛΑΡΕΤΟΣ.

Ἐσὺ ποῦ αὐτὴ τὴ μάχαιρα κρατεῖς, παρακαλῶ σε
στέκα!

ΣΕΒΑΣΤΙΑΝΟΣ.

Μὴ στέκῃς, γλήγορα τὸ θάνατό του δῶσε!

ΦΙΛΑΡΕΤΟΣ.

Στάσου μὴ θὲς ἔτσι ἄδικα νὰ δῇς ἀποθαμένο
ἕνα ποῦ νὰ ἦζε πάντα του νά 'τονε μπορεμένο...

ΣΕΒΑΣΤΙΑΝΟΣ.

Βάρει!

ΦΙΛΑΡΕΤΟΣ.

Τὸ χέρι, ὦ φίλε μου, δός μου!

(Τότες τοῦ κόβου τὴν κεφαλή).

ΣΕΒΑΣΤΙΑΝΟΣ.

Τὸ πρᾶγμα ἐγίνη.

ΦΙΛΑΡΕΤΟΣ.

Σκοτώσετε τοὺς στρατηγούς! κανεὶς μὴν ἀπομείνῃ...

(Τότες παίζουσι τὴ Μορέσκα ἔξη στρατηγοὶ καὶ ἔξη Πολῖταις).

ΦΙΛΑΡΕΤΟΣ.

Ωˇ πολλὰ καλορροίζικοι, πολῖταις, κ' εἰς πχοιὸν τόπο
ἐχύσετε τὸ αἷμά σας 'ς ἕνα κ' εἰς ἄλλο τρόπο...
Ωˇ ἀνάσβολωμένη μας τύχη, οἶμέ, κρυαίνω...
ἀδέρφιά μου τσ' ἀγκάλαις (σας) κρυγιαίνω καὶ ἀποθαίνω...

(Τότες πέφτει ἀποθαμένος).

ΣΕΒΑΣΤΙΑΝΟΣ.

Στρατιῶταις, ἐνικήσετε ἐτούτους τοὺς προδόταις,
ἐπάρτε τους ὡς ἐπρόσταξε ὁ βασιλειᾶς... ἐτότες
μᾶς ἔδωσε ὅσοι ἔρθουσι νὰ μᾶς ἀντισταθοῦσι,
κομμένα τὰ κεφάλιά τους 'ς τὸν τόπο νὰ βρεθοῦσι.
Ε'πάρετέ τους τὸ λοιπό, καὶ ὡς εἶν' τὸ πρόσταγμάν του
κόψετε τὰ κεφάλιά τως γιὰ νὰ χαρῇ ἡ καρδιά του.

ΙΝΤΕΡΜΕΔΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ.

ΠΡΑΞΙΣ ΠΕΜΠΤΗ.

ΣΚΗΝΗ ΠΡΩΤΗ.

ΖΗΝΩΝ, ΛΟΓΓΙΝΟΣ, ΣΕΒΑΣΤΙΑΝΟΣ, ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ, ΟΥΡΒΙΚΙΟΣ.

ΣΕΒΑΣΤΙΑΝΟΣ.

Ἐδῶ 'ναι, ἀδυνατώτατε καῖσαρ, τὰ ματωμένα
κεφάλια ὁποῦ ἠθελήσασι νἄρθουσι ἀρματωμένα
νὰ πάρου τὸμ Πελάγιον μὲ δύναμι περίσσα,
καὶ τόσο ἐπολεμήσασι ποῦ ἔλεγα μᾶς νικῆσα...
μ' ὅλο ἐτοῦτο 'ς τ' ἄρματα πγοιὸς στέκει 'ς τὰ δικά σου,
καὶ πγοιὸς μπορεῖ νὰ ζῇ ποτὲ νά 'χῃ τὴν ὄχθριτά σου;

ΖΗΝΩΝ.

Χαίρομαι...

ΛΟΓΓΙΝΟΣ.

Χαίρομαι κ' ἐγὼ πῶς βρίσκω τῶν ὀχθρῶ μας
τὰ κάλλη τους ναὐρίσκωνται πάτημα τῶμ ποδιῶ μας.
Σύρε τώρα, Πελάγιε, ἂν ἐμπορῇς θυμήσου
πόσα κακὰ ποῦ μοῦ 'καμε αὐτήνη ἡ κεφαλή σου.

ΖΗΝΩΝ.

Ὦ μέρα καλορριζικη, μέρα χαριτωμένη,
τὸ σκῆπτρο τώρα νὰ κρατῇς Λογγῖνε, σοῦ τυχαίνει·
ὁ κόσμος καὶ ἡ χῶραίς μας ἂς ἦναι συγχισμένοι,
ἂς ἦναι ποῦρι ὡς βρίσκεται τόσα ἀνακατωμένη,
ὁ οὐρανὸς μὲ ταῖς βρονταῖς ἀστροπελέκια ἂς ρίχνῃ
πῶς θὰ μὲ θάψου ζωντανὸ μὲ τ' ἄστρα του ἂς μοῦ δείχνῃ...
Ἐγὼ ορίζω ὅλην τὴν γῆν, καὶ ὄντας μανίσω μόνο
τσ' ἀστέρες καὶ τὸν ἴδιο ἥλιο τόνε καρφώνω.

ΛΟΓΓΙΝΟΣ.

Τσ' ὀχθρούς μας ἐχαλάσαμε, καὶ ποιὰ χαρὰ μποροῦμε
νὰ 'χωμε μεγαλείτερη... μπλειὸ νὰ μὴν τοὺς θωροῦμε!
τώρα εἶμαι καλορροίζικος, πρᾶμμα ἄλλο δὲ λογιάζω,
εἰσὲ χαραῖς νὰ προπατῶ μόνο θὰ λογαργιάζω.

ΖΗΝΩΝ.

Δοῦκοι, ἡ τόση πεθυμνιὰ ὁποῦ 'χα ἐφανερώθη
κ' ἡ πρίκα ὁποῦ 'χα 'ς τὴν καρδιὰ σήμερο ἐξερριζώθη·
τώρα ὁ Λογγῖνος 'ς τὸ θρονὶ ποῦ μὲ χαρὰ ἀναιβαίνει
εἰς χίλιαις περιδιάβασες νὰ στέκω μοῦ τυχαίνει·
εἰσὲ παιγνίδια, εἰσὲ χορούς, εἰς γέλοια, εἰς τραγούδια,
εἰς περιβόλια μὲ ἀνθούς, εἰς κάμπους μὲ λουλούδια,
εἰς γιόματα, εἰς φαγητά, εἰς μουσικὰ κανάκια,
εἰς τὰ κρασιὰ τὰ νόστιμα, εἰς χίλια παιγνιδάκια
δίδομαι καὶ χαρίζομαι· καὶ ἡ τάβλαις ἂς βρεθοῦσι
στρωμέναις κι' ὅλοι οἱ φίλοι μας σήμερο νὰ χαροῦσι·
γιόματα πλειὰ βασιλικὰ οἱ δοῦλοι ἂς ὀρδινιάσου,
οἱ δοῦκοί μας νὰ κάτσουσι γιὰ νὰ μὲ συχαργιάσου.
'Σ τὴν τάβλα τὴν βασιλικὴ κοντά μου νὰ καθήσῃς
θὲς ἔρθῃς, Σεβαστιανέ, νὰ μὲ καλοκαρδίσῃς.
Τὸ νέκταρ 'Αναστάσιος κι' Οὐρβίκιος ἂς κρατοῦσι,
κ' οἱ δυό τως 'ς τούτη τὴ χαρὰ πῶχω νὰ μὲ κερνοῦσι.
Ὢ Ζήνων καλορροίζικε 'ς τὴν πρίκα σου τὴν τόση
σὰν ἐπεθύμας ὁ καιρὸς ἦρθε νὰ σ' ἀλαφρώσῃ!

ΣΚΗΝΗ ΔΕΥΤΕΡΗ.

ΟΥΡΒΙΚΙΟΣ καὶ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ.

Τσ' ὄργιταις, ταῖς σεμναῖς θεαῖς, Οὐρβίκιε, θὲς στολίσῃς
καὶ τώρα ἀπῶχω τὸν καιρὸ μ' αὐταῖς νὰ μοῦ βοηθήσῃς.

Ἐγὼ τὸ νέκταρ τοῦ κρασοῦ τοῦ δίνω ν' ἀρχινήσῃ
'ς τὸν Λάτεο τὸμ ποταμὸ τὴ δίψα του νὰ σβύσῃ,
κι' ὅσο θὰ πλέῃ 'ς τὸ κρασὶ πίνωντας μὲ τὴ βρῶσι,
θέλομε δεῖ νὰ λωλαθῇ χάνωντας νοῦ καὶ γνῶσι.
Εἰς ταῖς βουλαῖς μας μοναχὰς ἔχε τοὺς πολεμάρχους,
καὶ τάσσω τους πλειὰ ἄξιους νὰ τοὺς ἐκκάμω ἐξάρχους.

ΟΥΡΒΙΚΙΟΣ.

Ὡς πεθυμᾷς θέλει γενῇ· μὰ ποῦθε ἔχεις γνώμη
νἄρθουσι ὁποῦ φυλάττουσι τούτη τὴ νέα Ρώμη;

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ.

Ὅλοι οἱ πλέα ἀδυνατοὶ μὲ τ' ἅρματα ἀς βρεθοῦσι
κ' εἰς τὰ τειχιὰ τοῦ παλατιοῦ κάτω θέλου σταθοῦσι·
καὶ μόνο ὄντας γροικήσουσι τὴν ἐμιλιά μου ἀς δράμου,
κι' ὅ, τι τσ' ὁρίσω μὲ καρδιὰ ἀνδριωμένα ἀς κάμου.

ΟΥΡΒΙΚΙΟΣ.

Τὴ γνώμη σου τὴν σήμερο καλλότατα ἤκουσά σου.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ.

Ὡς εἶπα κάμε, ἃ θὲς νὰ δῇς, φίλε, τὴμ πεθυμνιά σου.

ΣΚΗΝΗ ΤΡΙΤΗ.

ΟΥΡΒΙΚΙΟΣ, στρατηγοὶ καὶ μὲ ἄλλους.

ΟΥΡΒΙΚΙΟΣ.

Τὸ ῥοιζικὸ τῆς βασιλειᾶς ποτὲ δὲν εἶδα νά 'χῃ
σύστασι, μὰ πότε εἰσὲ χαραῖς νὰ βρίσκεται καὶ μάχη·
τὰ γέλοια μὲ τὰ κλάϋματα ὁμάδι ἐγεννηθῆκα,
καὶ πάλι ἡ πρίκα κ' ἡ χαρὰ ἀντάμα ἀναθραφῆκα.
Τράπεζα μὲ πολλαῖς χαραῖς ὁ Ζήνων ὀρδινιάζει,
μὰ πῶς θενά 'χῃ εἰς ταῖς χαραῖς πρίκαις δὲ λογαργιάζει.
Καθὼς ποῦ ζῇ ὁ ἄνθρωπος καὶ ὁ θάνατος τοῦ πρέπει,
καὶ τούτη τὴν ἀλήθεια καθένας μας τὴ βλέπει.

ΣΤΡΑΤΗΓΟΙ.

Στάσου! ποιὸς εἶσαι; τὄνομα πέ μου νὰ σὲ γνωρίσω,
γιατὶ ὅλοι οἱ ἐπίλοιποι ἔρχουνται ἐδῶ ἀπ' ὀπίσω.

ΟΥΡΒΙΚΙΟΣ.

Οὐρβίκιος εἶμαι, στρατηγέ, ἐκεῖνος ποῦ ἤφερέ σας
τὰ δῶρα τ' Ἀναστάσιου καὶ φίλους ἤκαμέ σας·
ὁ ἴδιος σᾶς παρακαλεῖ τ' ἅρματα νὰ κρατῆτε
κ' εἰς τὰ τειχιὰ τοῦ παλατιοῦ σήμερο νὰ βρεθῆτε·
νὰ γδικηωθῆτε ὅλοι σας ἦρθε καιρός· σημάδι
σὰν κάμῃ ὁ Ἀναστάσιος, τ' ἅρματα πιάστε ὁμάδι,
καὶ αὐτὸ τὸν αὐτοκράτορα κρατεῖτε, καὶ σᾶς τάσσει
εἰσὲ μεγάλαις ἐπαρχαῖς ὅλους νὰ σᾶς 'ναιβάσῃ.
Μὰ ἐγὼ γροικῶ τὴ σάλπιγγα κι' ὅλους 'ς τὸ γιόμα κράζει·
ὤ, πῶς θ' ἀλλάξῃ ἡ σκηνὴ τούτη, καὶ δὲ λογιάζει!
Σύρετε πολεμάρχοι μου, τώρα ὁ καιρὸς σιμώνει
ὅτι κεφάλι βασιλειοῦ πέφτει καὶ ἀλλοῦ σηκώνει.

ΣΚΗΝΗ ΤΕΤΑΡΤΗ.

ΖΗΝΩΝ, ΛΟΓΓΙΝΟΣ, ΕΡΑΣΤΟΣ, ΒΑΣΙΛΙΣΚΟΣ, ΣΕΒΑΣΤΙΑΝΟΣ, ΑΣΚΙΑ ΤΟΥ ΑΡΜΑΚΙΟΥ, ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ.

ΖΗΝΩΝ.

Ἀπὸ θριάμβους σήμερο βρίσκομαι στολισμένος
καὶ ἀπὸ χαραῖς καὶ ἀνάπαψες εἶμαι τριγυρισμένος.

ΛΟΓΓΙΝΟΣ.

Τῆς Χιός, τῆς Κρήτης τῶ Χανιῶ ἡ ἀμβροσία ἐτούτη,
καὶ ἀπὸ τὴν τόση μου χαρὰ ἀκράτη πίνω σού τη...

ΖΗΝΩΝ.

Λογγῖνε ἀγαπημένε μου, ἐπέρασε τὴ χάρι
τῆς Κλεοπάτρας ποῦ ἔλυωσε τ' ἄξο μαργαριτάρι·

τοῦ Μαρκαντώνιου τὸ ἔδωσε; καὶ τότες νὰ νοήσῃ
πῶς τέτοια ἀγάπη οὐδεποτὲ ἀκούστη εἰς τὴ φύσι·
ἕνα βασίλειο ἔξιζε, μ' ὅλον ἐτοῦτο ἐλυώθη,
ὁ κόσμος τὴν ἀγάπην της πᾶσα καιρὸ νὰ γνώθῃ.
Εἰς τὸ γυαλὶ πίνω κ' ἐγώ, κ' εἰς τοῦτο ὁποῦ σοῦ δίνω
τὸ νέκταρ, τὸ βασίλειο σοῦ βάνω καὶ σ' ἀφίνω.

ΕΡΑΣΤΟΣ.

Εἰς τὴ χαρά σου, καίσαρε, σήμερο ὁ γονῆς μου
πῶς δὲν εὑρίσκεται ἐδεπᾶ, τ' ἀμμάτια κ' ἡ ψυχή μου;
Πατέρα, οἰμέ, ποῦ βρίσκεσαι; Καίσαρε, ἐσὺ χορταίνεις...
ποῦ 'σαι, γονῆ μου; εἰς τὴ φωνὴ τοῦ γυιοῦ σου δὲ προβαίνεις;

ΖΗΝΩΝ.

Παιδί, τί κλαῖς, τί θρήνεσαι; τὰ χείλη σου ἂς σωποῦσι...
Α'ς ἔρθου τὰ Μορόπουλα κ' οἱ πάγοι νὰ χαροῦσι.

(Τότες ἔρχουνται ὄξω ἔξη Μορόπουλα καὶ ἔξη πάγοι καὶ κάνουσι ἕνα χορό).

ΖΗΝΩΝ.

Τέτοιος χορός!.. ἐχάρησαν μέσα τὰ σωθικά μου...
πᾶσα χαρὰ ἐρρίζωσε σήμερο τὴν καρδιά μου.

ΒΑΣΙΛΙΣΚΟΣ.

Ω' οὐρανέ, ἄλλοι χαίρουνται εἰσὲ χαραῖς, εἰς δόξαις,
καὶ μένα, κακορροίζικο, νὰ κάμῃς γιάντα ἐμνόξες;
ὢ ἥλιε, ὁποῦ μὲ τσ' ἀκτῖνές σου τὸ κόσμο διασκορπίζεις,
γιατὶ κ' ἐμένα μνιᾶς στιγμῆς χαρὰ δὲ μοῦ χαρίζεις;
Α'ρμάκιος ἦν πατέρας μου... τὸ αἱμάν του ἐγίνη
γλυκὸ κρασὶ καὶ χαίρεται ὁ καῖσαρ καὶ τὸ πίνει!
Ποῦ 'σαι, οἰμέ, ποῦ βρίσκεσαι; νἄρθω 'ς τὴ κατοικιά σου...
τὸ κλάϋμα ὀκ τ' ἀμμάτια μου ποτὲ νὰ μὴ σκολάσου!

ΖΗΝΩΝ.

Ω' μέρα, εἰς τόσαις μου χαραῖς πῶς κλάϋματα ἀπομένεις...
γιατὶ 'ς ταῖς τόσαις μου δροσαῖς.. πῶς, πρίκαις μᾶς προσφέρνεις;

εἰς τέτοια καλορροιζικιὰ ποῦ χαιρομέσταν ὅλοι,
πχοιὸς εἶναι ὁποῦ πρικαίνει μου τὴ φημισμένη Πόλι;

ΒΑΣΙΛΙΣΚΟΣ.

Ἐγώ 'μαι, ἐγώ 'μαι, καίσαρε, ποῦ κλαίω καὶ θρηνοῦμαι
καὶ ἀναζητῶ τὸν κύρη μου, τὰ πάθη του θυμοῦμαι...
ἀκόμη καὶ ταῖς θλίψες του.

ΖΗΝΩΝ.

Τὸν κύρη σου θυμᾶσαι...
'ς τὸν ᾅδη αὐτόνος κατοικᾷ, κι' ἄμε καὶ σὺ κεῖ νά 'σαι!
ὁ κύρης σου σὲ καρτερεῖ, καὶ ἡ βάρκα τοῦ 'Ακερόντε
εἶναι ἕτοιμη γιὰ λόγου σου κάτω 'ς τοῦ Φλεγετόντε.

(Τότες περνᾷ ἡ βάρκα τοῦ Καρόντε καὶ εἶναι μέσα ἡ ἀσκιὰ τοῦ 'Αρμάκιου, καὶ λέγει, καὶ ἔχει 'ς τὴν συτροφιάν του δαίμονες).

ΑΣΚΙΑ.

Ἐδῶ 'μαι κ' ἦρθα εἰς τὴ χαρὰ τὴν τόση σου νὰ δώσω
σύγχυσι, καὶ τὸ γιόμα σου εἰς πρίκα νὰ τελειώσω.

(Τότες ὁ Ζήνων χώνει τὸ πρόσωπόν του).

Χώνεις τὸ πρόσωπο αὐτό... τοῦ Κέρβερου τὴ μούρη
ποῦ ἐχόρτασε τὸ αἷμά μου... ἂς μὲ ξανοίξῃ ποῦρι!
ἐδῶ θὰ στέκω, οὐδὲ ποσῶς δὲ βιαίνω, ἂν τὴ ψυχή σου
δὲν τήνε πάρου οἱ δαίμονες μαζὶ μὲ τὸ κορμί σου.

ΛΟΓΓΙΝΟΣ.

Πχοιὸς φόβος ἦρθε τὴ χαρὰ κ' ἐπῆρέ σου κ' ἐχάθης;
τί ἔχεις; τί βλέπεις; ἀδελφέ, ἐσβύστης κ' ἐμαράθης;...

ΖΗΝΩΝ.

Βλέπω, ἀδελφέ μου, τὴ σκληρὰ ὄψι καὶ μαυρισμένη
τ' 'Αρμάκιου ὁποῦ μὲ δαίμονες στέκει καὶ μανισμένη!

ΛΟΓΓΙΝΟΣ.

Ποῦ 'ναι; ποῦ στέκει; τίποτας τ' ἀμμάτι μου δὲ βλέπει.

ΖΗΝΩΝ.

Ἐ'ν τηνε! ἐκεῖ που καρτερεῖ... τ' ἀμμάτιά σου ἔχου σκέπη;

ΛΟΓΓΙΝΟΣ.

Ἐ'δῶ δὲν εἶναι τίποτας, σ' ἀμνόνω μὲ τὸν Ἄρη.

ΑΣΚΙΑ.

Ὁ' Πλούτωνας μὲ λόγου μου στέκει γιὰ νὰ σὲ πάρῃ·
ἡ πόρταις εἶναι ἀνοικταῖς τοῦ ᾅδη, ἡ γῆς θ' ἀρχίξῃ
ν' ἀνοίξῃ καὶ μὲ τὸ κορμὶ κάτω νὰ σὲ ῥουφήξῃ.

ΖΗΝΩΝ.

Ὀ'ϊμέ, πλειὰ μεγαλείτερη τρομάρα βλέπω ὀμπρός μου...
βοηθᾶτε, γιατὶ ἔχασα τ' ἀμμάτια καὶ τὸ φῶς μου.

ΛΟΓΓΙΝΟΣ.

Αὐτὸ τ' ἀδυνατώτατο φοβᾶται καὶ τρομάσει
κορμὶ τὸν ἴσκιο; ὤ, πῶς γελᾷ ὅπχοιος καὶ ἂν τὸ λογιάσῃ!

ΖΗΝΩΝ.

Τί νὰ σοῦ πῶ, ἀξάδελφε, ἂν ἤθελα τὴ δοῦσι
τ' ἀμμάτιά σου ξανάστρουφα ἐθέλασι βρεθοῦσι.

ΣΕΒΑΣΤΙΑΝΟΣ.

Τὰ πνεύματα τοῦ νέκταρος ποῦ κράζουσι μοσκάτο
τοῦ καίσαρος ἐβάλασι τὸν νοῦν του ἀπάνω κάτω.

ΖΗΝΩΝ.

Ἡ' ἀμβροσία τῶ Χανιῶ πάλι ἂς ματαγυρίσῃ...
τὸ νέκταρ τῆς Κεφαλλονιᾶς ποῦ 'ναι νὰ μᾶς δροσίσῃ;

ΛΟΓΓΙΝΟΣ.

Ἄ' 'ξαναρχήσου τὸ χορὸ οἱ πάγοι μας νὰ δώσου
χαρὰ καὶ ἀπὸ τὸν φόβον του τὸν καῖσαρ ν' ἀλαφρώσου.

(Τότες ξαναχορεύουσι οἱ Μόροι καὶ οἱ πάγοι).

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ.

Πῶς τὸ κρασὶ τὸν ἄνθρωπο βγάνει ὀκ τὰ λογικά του...
ὁ καῖσαρ βλέπω ἐμέθυσε κ' ἔχασε τὴν ἀνδρειάν του.

Τώρα ποῦ βλέπω τὸν καιρό, καιρὸ μὴν ἀνημένω,
καὶ ἂν ἦμαι κιόλας νηστικός, μὲ τὴ χαρὰ χορταίνω.

(Τότες μισεύει καὶ φέρνει τοὺς στρατηγούς, καὶ ἔρχονται τρεῖς μαντατοφόροι καὶ λέγει ὁ πρῶτος).

ΠΡΩΤΟΣ ΜΑΝΤΑΤΟΦΟΡΟΣ.

Φεύγετε... ἀπὸ τὴν ταραχὴ τῶν στρατηγῶ φευγᾶτε!
φεύγετε, γιὰ ἀπὸ σπαθιοῦ ὅλοι σας τώρα πᾶτε.

ΖΗΝΩΝ.

Τ' εἶναι; τὶ λέγει, τὶ μιλεῖ; πχοιὸς εἶναι; τὶ μᾶς φέρνει!..

ΛΟΓΓΙΝΟΣ.

Αὐτὸς ἐπῆγε... δεύτερος βλέπω ξαναγιαγέρνει.

ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΜΑΝΤΑΤΟΦΟΡΟΣ.

Οἱ στρατηγοὶ τ' Ἀρμάκιου ὅλοι ἀνακατωμένοι
εἰς τὸ παλάτι ἐμπήκασι σὰ σκύλοι λυσσασμένοι.

ΛΟΓΓΙΝΟΣ.

Καῖσαρ, οἴμέ, πχοιὰ ταραχὴ γροικῶ καὶ μὲ τρομάσει!
τί στέκεις; φεῦγε! ζωντανὸ μὴν ἔρθου καὶ σὲ φᾶσι!

ΖΗΝΩΝ.

Γλήγορα, δοῦλοι, τ' ἄρματα, καὶ φίλοι μου, ὅλοι πιάστε.

ΤΡΙΤΟΣ ΜΑΝΤΑΤΟΦΟΡΟΣ.

Οἱ γιοχθροί μας ἐπλακώσασι... καὶ ἀκόμη δὲ φοβᾶστε;

(Τότες φεύγουσιν ὅλοι καὶ ὁ Ζήνων κάθεται μεθυσμένος).

ΣΚΗΝΗ ΠΕΜΠΤΗ.

(Ἄγγελος ἀπὸ τὸν οὐρανὸ λέγει)·

ΑΓΓΕΛΟΣ.

Ζήνων σκληρέ, ἐσωθῆκα
οἱ χρόνοι σου κ' ἡμέραις ἡ πρικαῖς σου,
καὶ ἐπάψαν ἡ χαραῖς σου·
τῶν ὀρφανῶν τὴν πρίκα,

τὰ κλάϋματα τὰ τόσα,
ποῦ τ' ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἥλιο ἐθαμπῶσα.
Τὸ αἱμάν τους φωνιάζει·
κι' ὁ Γαλατᾶς τὶ ὅλος ματωμένος,
κι' ὁ κόσμος ἀπ' τὸ αἷμα εἶναι βαμμένος;
'ς τὴ δικηοσύνη τοῦ θεοῦ σὲ κράζει!
Μὰ τώρα οἱ στρατηγοὶ θέλου πλακώσου
καὶ ζωντανὸ 'ς τὴ γῆ θενὰ σὲ χώσου·
ὡς ἔκαμες νὰ δώσῃς
τὸ θάνατο καὶ βιό σου νὰ τελειώσῃς.

ΣΚΗΝΗ ΕΚΤΗ.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ, ΟΥΡΒΙΚΙΟΣ, ΦΙΛΑΡΓΟΣ, ΚΑΣΤΟΡΑΣ, στρατηγοί, ΖΗΝΩΝ μεθυσμένος καὶ εἰς λίγο πέφτει χάμου ὀκ τὴν καδέκλα.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ.

Φίλαργε, τρέχε ὀγλήγορα καὶ σῶσε τὸν Λογγῖνο,
γιατὶ μπλειὸ νά 'ναι ζωντανός 'ς τὸ κόσμο δὲν ἀφίνω.

ΦΙΛΑΡΓΟΣ.

Πχοιὰ στράτα νά 'βαλε ὀμπροστὰ κ' ἐχάθηκε ἀπ' ὀμπρός μου
σὰν ἀστραπή, καὶ δὲν μπορεῖ νὰ τόνε ἰδῇ τὸ φῶς μου;

ΟΥΡΒΙΚΙΟΣ.

Α'ς βασιλέψῃ ὡς εἶν' πρεπὸ τὸ γνωστικὸ κεφάλι,
τὸ σκῆπτρο ἄς πιάσῃ ἡ χέρα σου καὶ τὴν κορώνα ἄς βάλλῃ·
ἐσένα πρέπει ἡ βασιλειὰ νὰ χαίρεσαι, νὰ ὁρίζῃς,
ὦ μέγα 'Αναστάσιε, ποῦ ταῖς καρδιαῖς δροσίζεις,
ὄχι τὴ χώρα μοναχάς, μ' ὅλη τὴν οἰκουμένη,
καὶ μέγας αὐτοκράτορας νὰ ἦσαι σοῦ τυχαίνει.
Αὐτὰ τὰ ῥοῦχα ποῦ φορεῖς ἔβγαλε καὶ στολίσου

τὰ ροῦχα τὰ βασιλικά, γιὰ νὰ σὲ προσκυνήσου
οἱ στρατηγοὶ κ' ἡ χώρα μας κι' ὅλα τὰ ἔθνη ὁμάδι,
νὰ διώξῃς ὀκ τὰ σπλάχνα μας τῆς πρίκας τὸ σκοτάδι.

('Ετότες ντύνουσι τὸν 'Αναστάσιον βασιλικὰ ροῦχα).

ΟΥΡΒΙΚΙΟΣ.

Αὐτὰ τὰ ροῦχα, στρατηγοί, ἦσανε τοῦ Λογγίνου,
ἂς τὰ χαρῇ ὅπχοιος βάλλει τα κι' ἄξια νὰ τοῦ μείνου·
'ς αὐτήνη τὴν οὐράνιον ὄψι κ' εἰς τέτοια κάλλη
τέτοια στολὴ ὁ οὐρανὸς ἤπρεπε νὰ σοῦ βάλλῃ.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΒΑΣΙΛΕΑΣ.

Τὸν κύκλο βλέπω ἐγύρισε ἡ τύχη ὡς ἐπεθύμου,
καὶ ἀπὸ μπροστά μου ἐφύγασι κ' ἐχάθησα οἱ ἐχθροί μου·
τὸ τέρας τὸ σκληρότατο βλέπω 'ς τὴ γῆ ριμμένο...
πῶς τέτοιο ἀνίκητο θεριὸ εἶναι καταστεμένο!
τὰ ροῦχα τὰ βασιλικὰ γλήγορα ἐβγάλετέ του,
'ς τὰ πόδια κ' εἰς τὰ χέργιά του καδέναις βάλετέ του·
σμίξετε τὰ σκουτάργιά σας, στρατιῶταις, σηκώσετέ το
καὶ εἰς τὸ μνῆμα ζωντανὸ σὰν πρέπει χώσετέ το.

(Τότες τόνε ἐσηκώνουσι καὶ τὸν βάνουσι 'ς τὸ μνῆμα ζωντανὸ οἱ στρατιῶταις).

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ.

Τώρα ποῦ στέκεις ζωντανὸς θαμμένος, σὰν ξυπνήσῃς,
τῆς νύκτας ἀγριόπουλο, τάχα μὴ θὲς μανίσεις!
καὶ αὐτόνο τὸ νυκτερινὸ πουλὶ τὴ νύκτα βλέπει,
καὶ τοῦτο τ' ἀγριόπουλο χωσμένο ἔτσι πρέπει.
Στέκα ὥστε νἄρθῃ νὰ σ' εὕρῃ ἡ ἀγάπη ἡ δική σου,
ὁ σύντροφός σου κι' ἀδελφὸς Λογγῖνος ἡ ψυχή σου·
καλὰ σ' ἀφίνω, στέκα ἐδῶ ὥστε νὰ κοκκινίσῃ
ἡ ἀνατολή, μὲ ταῖς δροσαῖς τοὺς κάμπους νὰ ποτίσῃ.

ΟΥΡΒΙΚΙΟΣ.

Ε'γὼ παγαίνω, φίλοι μου, ὀμπρὸς μου πορπατεῖτε,
τὸ βασιλειὸ ὁποῦ ἐκάμετε σήμερο νὰ χαρῆτε·
σᾶς βλέπω... ὢ, πῶς χαίρομαι, βλέπωντας τὴ χαρά σας
κ' εἰς πόση ἀναγαλλίασι ἤλλαξε ἡ μάνιτά σας!

ΣΚΗΝΗ ΕΒΔΟΜΗ.

ΛΟΓΓΙΝΟΣ.

'Σ ποιὸ σπήληο εἰς τέτοια ταραχὴ γιὰ νὰ χωστῶ γυρεύω,
εἰς ποιὰ γῆς τόσα ἄγριη, 'ς ποιοὺς ἐγρεμνοὺς ὀδεύγω!
ποῦ νὰ ὕρω βάθος γιὰ νὰ μπῶ; 'ς ποιαῖς κατοικιαῖς, 'ς ποιοὺς τόπους;
μακρὰ ἀπ' τὴ γῆ ἀπ' τὸν οὐρανό, μακρὰ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους!
Ο'ϊμέ, κι' ἂς ἦτο μπορετὸ 'ς τὴ θάλασσα ἀποκάτω
νὰ 'κρυβα ἐτοῦτο τὸ κορμί, μπλειὸ νὰ μὴν τυραννᾶτο,
νὰ βλέπω ἀπ' τὸ κεφάλι μου τὰ κύματα νὰ σκοῦσι
καὶ μὲ μεγάλη ταραχὴ οἱ γιανέμοι νὰ φυσοῦσι.
Ο'ϊμέ, καὶ ἂς ἦτο μπορετὸ τὸν ἥλιο νὰ μὴ βλέπω,
γιατὶ 'ς τὸ κόσμομ πλειὸ νὰ ζῶ κρίνω δὲν εἶναι πρέπο.
Πῶς τούτη ἡ γῆς δὲ σκίζεται... πῶς δὲ μὲ καταπίνει...
πῶς ὁ οὐρανὸς πλειὸ ζωντανὸ νὰ στέκωμαι μ' ἀφίνει;
γιατὶ τ' ἀστροπελέκειά του δὲ ρίχνει νὰ μὲ κάψῃ,
κι' ἀπῆτις στάκτη κάμῃ με, τὴ μάνιτα νὰ πάψῃ!
Ο'ϊμέ, καὶ ποῦθε βρίσκομαι; πχοιὸς εἶμαι δὲν κατέχω,
εἰς πχοιοὺς κινδύνους, εἰς πχοιοὺς γρεμνοὺς νὰ γρεμνιστῶ ξετρέχω!
Ο'ϊμέ, καὶ ἂς εἶχα τὰ φτερὰ τοῦ ἀετοῦ νὰ φύγω,
τ' ἄγρια θεριὰ τῆς 'Αφρικῆς ἐκεῖ νὰ πᾶ νὰ σμίγω,
γιατὶ θεργιὸ ὡσὰν ἐμὲ δὲν εἶναι μπορεμένο
νὰ ξανακάμῃ ἡ 'Αφρικὴ τέτοιο καταραμένο.
Ο'ποῦ περάσω, ἄνθρωπος ποτέ του δὲν προβαίνει,
γιατὶ τ' ἀμμάτιά μου ὡς τοὺς 'δοῦ βρίσκουνται ἀποθαμένοι·

τὰ δένδρη ὅλα ξεραίνουνται, φυροῦσι τὰ ποτάμια,
τ' ἄγρια θερία θωρῶντάς με τρέμουσι ὡσὰν καλάμνια.
Δὲν εἶμαι ἄνθρωπος λοιπό... δὲν ἔχω σπλαχνοσύνη!
καὶ πχοιὸ θεργιὸ θωρῶντάς με νὰ ζῇ μπορεῖ νὰ μείνῃ;
γιαὔτως, οἶμέ, πῶς τρέμει ἡ γῆς κάτω νὰ μὲ ῥουφήξῃ,
κ' ἡ θάλασσα ἐθυμώθηκε μόνο γιὰ νὰ μὲ πνίξῃ·
ποῦ τὸ λοιπὸς νὰ πᾶ χωστῶ; ποῦ θενὰ κατοικήσω,
ἀνὲ μὲ ἀθρώπους καὶ θεργιὰ δὲν ἠμπορῶ νὰ ζήσω;
Ἐνίκησες, Πελάγιε... τὸ αἷμά σου φωνιάζει...
ἀπ' τὸ θρονὶ μ' ἐγρέμνισες καὶ δὲ μὲ ἀναιβάζεις!
ποῦθε, 'ς ποιὰ μέρη; μοναχός... αὔγουστος δὲ φοβᾶται!
λωλὸς ὁποῦ το 'τ φρόνιμος βλέπω καὶ τυραννᾶται...
Ἔδε, ὄμορφη τὴν ἤκαμες! πέσε Ἄρη αὐτοῦ ἀπὸ πάνω·
ἐγὼ ποῦ παίζω μοναχὸς κερδαίνω καὶ δὲ χάνω.
Γιὰ τώρα πέφτει ὁ οὐρανός!.. φεύγα, τὶ στέκεις κάτω!
ὁ ἥλιος πέφτει εἰς τὸ νερὸ ὅτι εἶδα ἐλόγιασά το.
Ποῦ πᾶς ποῦ φεύγεις; στάλαρε, Φετόντε κουρασμένε...
μὴμ πιάνῃς μυῖγαις, Ἡρακλῆ, κακὰ περγιωρισμένε!
Τώρα ἔρχομαι... γιὰ στάλαρε! Εἰς τὸ φεγγάρι μέσα
ἐκεῖ ὁ Λογγῖνος βρίσκεται, τὸν ὀμνυχλόν του ἐδέσα!
Ὤ, γειά σου, τώρα ἐβρόντηξες, ᾅδη καὶ σεῖς ἀβύσσοι!
'νοὺς ἀφορμάρη ὁ μνυχλὸς ἐνίκησε τὴ φύσι...
Ἥλιε, μὲ ταῖς ἀκτινές σου, χῶσε τὸ πρόσωπό σου·
τί στέκεις καὶ σὺ Ἔρεβο; ἄνοιξε τὸ χχό σου!
Πλούτωνα μὲ τοὺς δαίμονας ὄξω! καὶ τώρα ἀξίζει
ἐπᾶ κ' ἐκεῖ θωρῶντάς σε νὰ φεύγῃ, νὰ σφυρίζῃ.
Γιὰ πχοιά 'ναι αὐτήνη ἡ φωτιά; τὰ σάλιά μου τὴ σβύνου.
'Σ ἕνα καιρὸ ἡ τύχη μου καὶ τὸ θρονὶ μ' ἀφίνου...

(Τότες ἀνοίγει ὁ ᾅδης καὶ βγαίνει ἡ ἀσκιὰ τοῦ Πελάγιου κρατῶντας ἕνα στελέτο καὶ ἕνα βάζο ἀσημένιο καὶ λέγει μὲ ἄλλαις ἀσκιαῖς).

Α Σ Κ Ι Α.

Ἐσὺ ὁποῦ ἐλωλάθηκες πίνωντας τόσο αἷμα,
σοῦ μέλει ὡσὰν τοὺς ζουρλοὺς ποῦ δένουσι μὲ δέμα·
κίνδυνος μεγαλείτερος σοῦ πρέπει καὶ σοῦ μένει,
εἰς τὴν καρδιά σου ἐτούτονε νὰ καρφωθῇ τυχαίνει...

Λ Ο Γ Γ Ι Ν Ο Σ.

Ἀπὸ τὸν ᾅδη μοναχὸς ἦρθες νὰ μὲ πληγώσῃς!
ἅρματα ποῦ στε; Καίσαρε, ἔλα νὰ μὲ γλυτώσῃς.
Ψέματα λές! καὶ δὲν μπορεῖ τινὰς νὰ μὲ σκοτώσῃ,
ἐτοῦτο τ' ἀκριβὸ σκοινὶ τὸ θέλει βεβαιώσει!
(Τότες πχιάνει νὰ φουρκιστῇ καὶ λέγει).
Ἄξιο καὶ καλορροίζικο!.. πχοιὸς σφίγγει τὸ λαιμό μου;
'ς ποιὰ τράβα θενὰ κρεμαστῶ νὰ 'δῶ τὸ ῥοιζικό μου;..

Α Σ Κ Ι Α.

Τοῦτο τὸ σκεῦος κάτεχιε πῶς αἷμα θὰ γεμίσῃ,
ἔπειτα εἰς ἀνάπαψι τὸ κόσμο νὰ ἀφήσῃ.

Λ Ο Γ Γ Ι Ν Ο Σ.

Ὤφου, κορμὶ ταλαίπωρο, πέσε!.. μά, πῶς βαραίνεις;
τὸν ἥλιο ἀπὸ τὸ βάρος σου βλέπω καὶ τόνε σέρνεις!

Α Σ Κ Ι Α.

Τὸν ἀσεβῆ... τί στέκεστε; πιάστε σκιαῖς τοῦ ᾅδη,
ἐπάρετε τὸν τύραννον μέσα εἰς τὸ σκοτάδι.

Λ Ο Γ Γ Ι Ν Ο Σ.

Φεῦγα, ὦ κακορροίζικε... φεῦγα δυστυχισμένε.
(Τότες βγαίνει ἡ ἀσκιὰ τοῦ Εὐφημιανοῦ καὶ λέγει).

Α Σ Κ Ι Α.

Δὲ φεύγεις ὀκ τὰ χέργιά μας... στέκα, καταραμένε!

Λ Ο Γ Γ Ι Ν Ο Σ.

Ὢ τέρατα σκληρότατα... ποῦ εἶμαι; εἰς τὸ ποτάμι
τῆς Στύγε... κ' εἰς τὴν κόλασιν 'πάμενε ποῦρι ἀντάμη...
(Τότες βγαίνει ἡ ἀσκιὰ τοῦ Ἁρμάκιου καὶ λέγει).

ΑΣΚΙΑ.

Στέκα.. δὲμ πάγεις! καὶ ἀνοικτὴ δὲν εἶν' τοῦ ᾅδη ἡ θύρα..
ἡ πρᾶξές σου 'ς πλειὰ ὄλεθρο θέαμα ἐδῶ μὲ σύρα
νὰ δοῦμε... γιαὗτως ἤρθαμε... πιάστε το, ἁρματωμένοι,
γιατὶ ἐμεῖς γιὰ λόγου του εἴμεστα ἐπᾶ θαμμένοι
'ς τὴν ἄβυσσο.

ΛΟΓΓΙΝΟΣ.

Ἄβυσσος, ἄνοιξε, δέξου τὸ δουλευτή σου.

ΑΣΚΙΑ.

Στέκα κ' ἐδῶ 'ναι οἱ στρατηγοὶ τὸ αἷμά σου νὰ χύσου.

ΛΟΓΓΙΝΟΣ.

Ὢ τύχη κακορροΐζικη, τύχη ἀσβολωμένη!

(Τότες προβαίνει ὁ Φίλαργος μὲ τοὺς στρατηγοὺς καὶ λέγει).

ΦΙΛΑΡΓΟΣ.

Ὢ στρατηγοί, μὲ τ' ἅρματα τρεχᾶτε σὰν τυχαίνῃ·
ἦρθε ὁ κόμπος, τύραννε!

ΛΟΓΓΙΝΟΣ.

Τὸ βίο μου ἐγὼ τελειόνω.

ΦΙΛΑΡΓΟΣ.

Ποῦ φεύγεις; στέκα, ὅπου καὶ ἂμ πᾶς καλότατα σὲ σώνω...
πιάσ' τονε, τρέχα στρατηγέ, κόψε του τὸ κεφάλι,
νὰ πάγῃ εἰς τὸ σκοτεινὸ καὶ μαυρισμένον ᾅδη.

(Τότες τόνε σκοτώνουσι, καὶ βγαίνει ἡ ἀσκιὰ τοῦ Βασιλίσκου καὶ λέγει).

ΑΣΚΙΑ.

Τώρα καλὰ ἐγδικηώθηκα! μέσ' ταῖς φωτιαῖς δροσίζω,
καὶ τὰ πεθύμου γιὰ νὰ δῶ τῆς τραγουδίας χαρίζω.
Εἰς ἕνα μέρος θὰ σταθῶ τώρα ποῦ θεν' ἀλλάξῃ
ἡ πρᾶξις, κὴ ἡ ὕστερη σκηνὴ τὸ τέλος ποῦ θὰ πράξῃ.
νὰ στοχαστῶ τοῦ Ζήνωνος τὸ τέλος, νὰ τελειώσω
ὅ,τι ἐπεθύμου, μὲ χαρὰ 'ς τὸν ᾅδη νὰ πλακώσω.

ΣΚΗΝΗ ΟΓΔΟΗ.

ΖΗΝΩΝ εἰς τὸν τάφον, καὶ σκιαῖς **ΛΟΓΓΙΝΟΥ** καὶ **ΠΕΛΑΓΙΟΥ** καὶ μαυρίζει ἡ σένα.

ΖΗΝΩΝ.

Α'κόμα ἡ ἀνατολὴ ἡ ροδοστολισμένη
αὐτὴ μὲ ταῖς ἀκτῖνές της ἐδῶθε δὲν προβαίνει
νὰ διώξῃ ταῖς σκοτάδες της, τὸ ἄγριο σκοτάδι,
κι' ὁ ἥλιος μὲ τσ' ἀκτῖνές του νὰ μὲ δροσίσῃ ὁμάδι!
Ω' σκότος πλειὰ βαθύτερο, σκότος ποῦ σκοτεινιάζει
καὶ μοῦ πλακώνει τὴν καρδιὰ διὰ πάντα ν' ἀναστενάζῃ.
Μὰ πχοιὰ δεσμά, πχοιὰ σίδερα τὰ χέργιά μου κρατοῦσι,
καὶ πχοιαῖς καδέναις σιδεραῖς τὰ πόδιά μου βαστοῦσι;
Ποῦ 'στε ἐδικοί μου πρέντζιποι, τρεχᾶτε, μὴν ἀργῆτε,
τοῦ βασιλειᾶ σας τσ' ἄλυσες δὲν ἔρχεστε νὰ δῆτε;
Στέκεστε ἀκόμη! τὸ σκληρὸ πρόσωπο δὲ φοβᾶστε;
δὲν ἔρχεστε ὀγλήγορα! λογιάζω μ' ἀπονᾶστε!
Α'δέλφι μου! τίνος μιλῶ; Λογγῖνε, δὲν προβαίνεις;
'ς τέτοια ἄσκημη κατάστασι μ' ἀφίνεις καὶ σωπαίνεις!
Πρόκλο, καὶ σὺ 'Αναστάσιε, Οὐρβίκιε, εἰς τέτοια βάθη
μ' ἀφίνετε! δὲν ἔρχεστε νὰ βγῶ ἀπὸ τόσα πάθη;
Α'κόμη ἂν ἀργήσετε, κόφτω τὴν κεφαλή σας!
ποῦ 'ναι ἡ ἀγάπη ὁποῦ 'χετε σὲ μένα ἡ δική σας;
Δὲ μὲ γροικᾶτε; δὲ θωρῶ κανένα; νὰ σιμώνῃ!
ἡ ἄργιτα τὴν ὄχθριτα τώρα μοῦ φανερώνει.
Ποῦ εἶσαι, ποῦ εὑρίσκεσαι, Ζήνων; 'ς τὸν ᾅδη μέσα...
ποῖος μὲ τούταις τσ' ἄλυσες μ' ἀποκοτιὰ σὲ δέσα,
εἰς τέτοιο σπήλῃο σκοτεινὸ καὶ μαυραραχνιασμένο;
ἐδῶ ἀποθαίνω ζωντανός, κι' οὐδὲ ποτὲ δὲ βγαίνω.

Τέρατα καὶ φαντάσματα τοῦ ᾅδη ἐλᾶτε ἀτοί σας,
σήμερο ἡ μαυρισμένη μου ψυχὴ γιὰ νὰ χαρῇ σας·
τρεχᾶτε ἀπὸ τὸν Ἔρεβο καὶ τ' ἄγριου Φλεγετόντε,
ἐλᾶτε ἐπάρετε κ' ἐμὲ 'ς τὴ βάρκα τοῦ Καρόντε.

(Τότες βγαίνει ἡ ἀσκιὰ τοῦ Λογγίνου καὶ λέγει).

ΛΟΓΓΙΝΟΣ.

Πάψε τὸ θρῆνο, τοὺς καϋμοὺς πάψου, ἀξάδερφέ μου,
καὶ ξεῦρε πῶς ὁ θρῆνός σου τὴ λαύρα πλειὰ ἄναψέ μου·
τὸ στῆθός μου ἐπληγώσασι, ἐκόψαν τὸ λαιμό μου,
ἐπῆραν τὴν βασιλικὴ στολὴ καὶ θησαυρό μου.
Ἐ'σένα ἐθάψα ζωντανὸ ἀνάμεσα 'ς τὸ χῶμα,
σ' ἐδέσασι ὡς ἐθέλασι γιὰ τὸ πολύ σου πχιόμα·
ὢ, πῶς ὁ οἶνος πᾶσα νοῦ τ' ἀνθρώπου σκοτεινιάζει,
καὶ φέρνει του τὸ θάνατον χαρὰ ὄντας λογιάζει...
ξέρασε, ἂν δὲν ἐξέρασες, ξέρασε τόσον οἶνον,
γιατὶ μακρὰ ἀπὸ λόγου σου νὰ πάγω δὲ σ' ἀφίνω·
ἔβγαλε αὐτήνη τὴ ψυχὴ νὰ σμίξῃ μετ' ἐμένα,
γιατὶ 'ς τὸν ᾅδη ὡς κ' ἐγὼ θὰ στέκω μετὰ σένα.
Κάμε... τί στέκεις; ἡ ψυχαῖς ποῦ μετὰ σένα ἐπῆρες
'ς τὸν ᾅδη στέκου, κλαίσινε 'ς τοῦ σκοτεινοῦ ταῖς θύραις,
κι' ὁ Κέρβερος γιὰ νἄμπουσι μέσα δὲν ταῖς ἀφίνει,
γιατὶ ἐκεῖ μᾶς καρτεροῦ γιὰ πλεῖσά μας ὀδύνη.
Ἐ'πῆγα κ' ἐκουρτάλισα 'ς τὸν ᾅδη νὰ μὲ ῥίξου,
καὶ δίχως μετὰ λόγου σου νά 'μαι δὲ θὰ μ' ἀνοίξου.
Ἔλα λοιπόν! πῶς ἡ ψυχὴ λυπᾶται τὸ κορμί σου...
ὁ χάρος εἶναι ὀγλήγορος καὶ ἂς πάρῃ τὴ ζωή σου!

ΖΗΝΩΝ.

Ο'ἴμέ, καὶ ποῦ 'ναι ἡ δόξαις μου καὶ ποῦ 'ναι ἡ μπόρεσίς μου;
οἱ φίλοι μου μ' ἀφήσασι, μ' ἐπιάσασι οἱ γιοχθροί μου...
τὸν οὐρανὸ δὲν συντηρῶ μπλειό μου, τὸ φῶς δὲ βλέπω,
γιατὶ ἡ πράξές μου ἡ κακαῖς νά 'χω ἔτσι εἶναι πρέπο.

Βλέπω τὴ γῆς πῶς ἄνοιξε καὶ μ' ἔχει ἐδῶ χωσμένο...
ὤ, γιατὶ μπλειὸ νὰ τὴν πατῶ δὲν εἶναι μπορεμένο;
τὸ σκῆπτόρ μου ὤ, πῶς ἔχασα γιὰ τὸ ζουρλὸ κεφάλι;
τὸν ἀδερφό μου 'ς τὸ θρονὶ ποῦ ἔβαλα ἐδιῶξαν πάλι!
οἱ δοῦλοί μου μ' ἀφήκασι· πχοιὸς εἶναι νὰ μὲ χώσῃ
καὶ ζωντανὸ γιὰ ψυχικό 'ς τὸν ᾅδη νὰ μὲ δώσῃ;

(Τότες βγαίνει ἡ ἀσκιὰ τοῦ Πελάγιου).

ΖΗΝΩΝ.

Φεῦγα, Πελάγιε, ἀπὸ δῶ, τέρας μεγάλο φεῦγα·
τόσαις σκιαῖς ὁποῦρθασι τί θέλου; πχοιὸ ἐγυρεῦγα;
Σύρε, καὶ σὺ μὴν τυραννᾷς πλειά σου τὰ σωθικά μου
φεῦγα, καὶ τώρα χάνεται ὀμπρός σου ἡ ἀναπνειά μου·
γιατὶ πειράζεις τὸ κορμὶ ὁποῦ 'ναι ἐδῶ θαμμένο,
πχοιὸς νὰ πειράζῃ εὑρίσκεται ποτέ του ἀποθαμένο;
Τώρα ὁποῦ τ' ἀμμάτιά μου τὴν ἔκλειψι θωροῦνε,
ὁ ἥλιος, τ' ἄστρα, ὁ οὐρανὸς ἂς μαυροφορεθοῦνε·
ὦ θάνατε σκληρότατε, θάνατε... ὤ, πῶς τρομάσω...
σεμναῖς θεαῖς, ἐπάρτε με 'ς τὸν ᾅδη νὰ περάσω!

(Τότες ἀποθαίνει ὁ Ζήνων καὶ ἡ ἀσκιὰ τοῦ Πελάγιου λέγει).

ΑΣΚΙΑ.

'Σ τὸ περιγιάλι τοῦ Ἐρέβου, τῆς λύπης τὸ ποτάμι
ὁποῦ φυσοῦν οἱ ἀκάθαρτοι ἀνέμοι θέλεις δράμει·
ἐκεῖ μὲ κλάϋμα θλιβερὸ νὰ στέκῃς, νὰ πληθαίνῃς
παντοτινὰ τοὺς ποταμούς, καὶ πλειὰ νὰ τοὺς θολαίνῃς.
Ὡς τόσο τοῦ ἀξαδέρφου σου εἰς τὰ τειχιὰ ἀπάνω
βλέπω τὸν ἐπιτάφιο, καὶ στέκω ν' ἀνασάνω!

(Τότες γροικοῦνται ὄργανα μουσικὰ λαλῶντας θλιβερὰ καὶ οἱ στρατηγοὶ πᾶσι νὰ θάψου τὸ Λογγῖνο καὶ λέγουσι).

Ἠ' δόξαις πᾶσα βασιλειοῦ σκληροῦ ἔτσι περνοῦσι,
ὡσὰν οἱ ἀνέμοι 'ς τὸ γιαλὸ τὸν ἄμμο ὄντας σκορποῦσι·
'ς τοῦτο τὸ κόσμο ἡ μοναρχιὰ σὰ δένδρο ξεφυτρώνει

καὶ ἀγάλια ἀγάλια θρέφεται, ῥιζώνει καὶ ψηλώνει...
ἀγάλια ἀγάλια ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸ δενδρὸ ἀναιβαίνει,
καὶ 'ς τὸ ψηλότερο κλαδὶ στέκεται καὶ προβαίνει,
καὶ μέσα ὁποῦ χαίρεται, ἄνεμος τὸ τινάσει
καὶ ἀπὸ ψηλότερο κλαδὶ πέφτει 'ς τὴ γῆ, ταράσσει.
Ἔτσ' εἶναι τοὺς φιλόδοξους, ἡ τύχη τοῦ σηκώνει
κι' ὡσὰν τὸ ἄκαρπο δενδρὸ κιδλας του ξερριζώνει·
ἡ ματωμένη μαρτυργιὰ ἐτούτη δὲ σᾶς χώνει;
κ' ἡ σκοτεινὴ ποῦ βλέπεται σκηνὴ τὸ βεβαιώνει.

ΤΕΛΟΣ.

ΚΡΗΤΙΚΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ.

ΣΤΑΘΗΣ

ΚΩΜΩΔΙΑ.

ΠΡΟΣΩΠΑ ΤΗΣ ΚΩΜΩΔΙΑΣ.

ΣΤΑΘΗΣ Κυπριώτης.

ΦΑΙΔΡΑ, κόρη τοῦ Στάθη.

ΧΡΥΣΙΠΠΟΣ, ἄγνωστος υἱὸς τοῦ Στάθη.

ΛΑΜΠΡΟΥΣΑ, ἐρωμένη τοῦ Χρυσίππου.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ, φίλη τῆς Φαίδρας.

ΦΛΟΥΡΟΥ, ἀδελφὴ τοῦ Πετρούτζου.

ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ, ὑπηρέτρια τῆς Φαίδρας.

ΠΑΜΦΙΛΟΣ, ἐρωμένος τῆς Φαίδρας.

ΓΑΒΡΙΛΗΣ, θετὸς πατὴρ τοῦ Χρυσίππου.

ΠΕΤΡΟΥΤΖΟΣ, ὑπηρέτης τοῦ Στάθη.

ΦΟΛΑΣ, φαμέγιος τοῦ Στάθη.

ΜΠΡΑΒΟΣ.

ΝΤΟΤΟΡΟΣ, πατὴρ τῆς Λαμπρούσας.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ ὁ καὶ

ΔΑΣΚΑΛΟΣ.

ΠΡΟΛΟΓΙΖΕΙ ὁ ΕΡΩΤΑΣ.

Ἡ σκηνὴ ἐν τῷ Κάστρῳ τῆς Κρήτης ἐπὶ Ἑνετοκρατίας.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Πρόλογος τὸν ὁποῖον κάνει ὁ Ἔρωτας.

Ἄνθρωπος κρίνω ζωντανὸς 'ς τὴ γῆ νὰ μὴ γυρίζῃ
νὰ μὴ μιλῇ κακὸ γιὰ μὲ καὶ νὰ μὴ δὲ μὲ βρίζῃ·
ὅλοι μὲ κράζουν ἄπονο κοπέλι χωρὶς γνῶσι,
καὶ ἂν ἐμποροῦσαν θάνατο ἐθέλασι μοῦ δώσει·
λέσι πῶς ἡ σαΐταις μου τοῦταις ἡ χρυσωμέναις,
ὁποῦ δοξεύου ταῖς καρδιαῖς, πῶς εἶν' φαρμακεμέναις·
συναφορμάς μου σκοτωμοί, πολέμοι καὶ θανάτοι
δηγοῦνται πῶς ἡ θάλασσα καὶ ἡ γῆς εἶναι γεμάτη.
Ἄδικον ἔχουσι πολὺ νὰ μὲ καταφρονοῦσι,
μὰ ἐγὼ δὲν τοὺς ὀρ[γ]ίζομαι ὅ,τι καὶ ἃ θενὰ ποῦσι,
γιατὶ δὲ ξεύρουσι ποσῶς τὸ τί μιλοῦ γιὰ μένα,
μηδὲ ὡς ἐδᾶ δὲν ἔχουσι ποῖος εἶμαι γνωρισμένα.
Ὁ κόσμος πρίχου νὰ γενῇ ἐγὼ εἶμαι γεννημένος
θεὸς ἀπάνω τσῆ οὐρανοὺς περίσσα ἐμπορεμένος·
μηδὲ ἡ σαΐταις μου ποτὲ κανεὶ δὲ θανατώνου,
μόνο γλυκιὰ καὶ ἀπαλαφρὰ πᾶσα καρδιὰ πληγώνου,
γιὰ νἆναι ἀγάπη πάντοτε καὶ ὁ κόσμος νὰ πληθαίνῃ,
καὶ ὁ θάνατος νὰ μὲν μπορῇ τσ' ἀνθρώπους νὰ λιγαίνῃ,
καὶ ὅσοι ἀπ' αὐτὸ χαθούσινε τόσο ἀπὸ μὲ γεννοῦνται,
καὶ ἀποὺ τὸν κόσμο οὐδὲ ποσῶς γιὰ τοῦτο δὲ ξοφλιοῦνται.
Ἡ κατοικιά μου 'ς τὰ ὄμορφα κορμιὰ τῶν κορασίδω
βρίσκεται, καὶ ταῖς πληγωμαῖς ἀπὸ δεκεῖ τὼς δίδω·
ἐκεῖ καὶ ταῖς σαΐταις μου βάνω καὶ τὸ δοξάρι,
καὶ ἐκεῖ ταῖς φτυάνω καὶ ἐδεκεῖ τοὺς βάνω τὸ ξιφάρι·

ὤραις 'ς τὰ φρύδια χώνομαι μιᾶς κορασίδας, καὶ ὤραις
τσῆ ἄλλῆς εἰς τ' ἀμματόκλαδα, γὴ μέσα 'ς ταῖς δυὸ κόραις
τῶν ἀμματιῶ, γὴ 'ς τὰ γλυκιὰ χείλη τὰ κοραλένια,
γὴ εἰς τὰ σγουρὰ τῆς κεφαλῆς τὰ παραχρυσωμένα,
γὴ εἰς τὸ λαιμό, γὴ εἰς τὰ βυζά, γὴ εἰς τὴ χιονάτη χέρα,
καὶ χίλια στήθη ἀποδεχεῖ πληγώνω πᾶσα μέρα.
Φτεροῦγαις ἔχω καὶ πετῶ, κ' εἰς πᾶσα τόπο πηαίνω,
κι' ὤραις 'ς τὰ ὕψη πέτομαι, κι' ὤρας 'ς τὰ βάθη ἐμπαίνω.
Ἄρχοντες, πλούσους, βασιλειούς, σκλάβους, πτωχοὺς καὶ δούλους
χωρὶς ἐντήρησι καμνιὰ σύρνω [δο]ξόβω τση οὔλους.
Γιὰ ταύτως ὀκ τοὺς οὐρανοὺς σήμερο καταιβαίνω,
μὲ βιὰ πολλὴ 'ς τὴ χώρα σας τούτη τὴν ἄξα ἐμπαίνω,
γιὰ νὰ δοξέψω σήμερο μιὰ νειά, ποῦ 'χε ἀγαπήσει
τοῦτος ἀπῶρχεται ἐδῶ ποῦ θέλετε γροικήσει.

ΠΡΑΞΙΣ ΠΡΩΤΗ.

ΣΚΗΝΗ ΠΡΩΤΗ.

ΧΡΥΣΙΠΠΟΣ καὶ ΑΡΕΤΑΣ.

ΧΡΥΣΙΠΠΟΣ.

Μέσα σὲ κύματα σκληρὰ καὶ θυμωμένη μάχη
τοῦ ἄνεμου καὶ τῆς θάλασσας γεῖς ναύτης ὄντα λάχη,
δειλιᾶ πολλὰ καὶ ἀποκτυπᾶ καὶ χίλιαις ἔγνοιαις βάνει,
γιὰ πᾶς ὄντας βραδυάζεται καὶ τὴν ἡμέρα χάνη,
καὶ ἡ γιαφρισμένη ταραχὴ φόβο πολὺ τοῦ δίδη
καὶ σβύνη τὴν ὀλπίδαν του τῆς νύκτας τὸ σκοτεῖδι.
Μὰ ἀπῆτις ἀπὸ τοῦ γιαλοῦ τὸν τράφο θέλει βγάλει
τὸ ροδοστολισμένο τση καὶ τὸ χρυσὸ κεφάλι,
τότες ἀρχίζει ὁ φόβος του καὶ ἡ γιέγνοια νὰ λιγαίνη,
καὶ τὴν ὀλπίδαν του τὸ φῶς τοῦ ξάφτει τὴν σβυμένη.
Τέτοιας λογῆς τὸ λογισμὸ κύματα θυμωμένα
'ς τὴ θάλασσα τοῦ πόθου μου μὲ πολεμοῦ καὶ μένα·
γιὰ τοῦτο τρέχω εἰς τὴν αὐγὴ τσ' ἀγάπης νὰ προβάλλη
μὲ τὸ λαμπρόν της πρόσωπο 'ς ἐλπίδα νὰ μὲ βάλλη.
Πρόβαλλε, αὐγὴ γλυκότατη, καὶ ἡ γιομορφιά σου ἂς φέρη
τὸν ἥλιο τοῦ προσώπου μου 'ς τοῦτα ζημνιὸ τὰ μέρη·
μὲ ἕνα γλυκύ σου στόχασμα πάραυτας ν' ἀναζήσης
τὴ νεκρωμένη μου καρδιὰ καὶ τσῆ ἔγνοιαίς μου νὰ σβύσης.

ΑΡΕΤΑΣ.

Πέ μου, νὰ ζῇς ἀφέντη μου, καὶ τοῦτο ἡ φρόνεψί σου
μηδὲν τὸ πιάση ἀποκοτιά, γιατ' εἶμαι δουλευτής σου,

πρέπει, πουλὶ ὁ κυνηγὸς ὁποῦ ποθεῖ σὰμ πιάσῃ,
καὶ ὁ ναύτης εἰς τὸ σπίτιν του ἀπῆτις θέλει φτάσει,
μπλειὸ νά 'χου ἄλλο λογισμὸ παρὰ τὰ κερδεμένα
πράμματα μόνο πασαεῖς νὰ χαίρεται ὅλο ἕνα;
Κι' ἂν ἦναι τοῦτο ἄπρεπο, γιάντα ἡ ἀφεντιά σου
ἀπῆτις τὴν ἀγάπη σου νά 'χῃς 'ς τὴμ πεθυμνιά σου,
τέτοιας λογῆς πικραίνεσαι, τοῦτο ἐγὼ θαυμάζω,
καὶ θὰ τὸ πῶ, τὴ γνώμη σου πολλὰ καταδικάζω!
Μὰ ποῦρι ἂν ἦναι τῶν ἀλλῶ... κουρφὸ δὲν εἶναι ἐμένα!

ΧΡΥΣΙΠΠΟΣ.

Μάλιος ὡς εἶναι τῶν ἀλλῶ, κρυφὸ ἄς ἦν' καὶ σένα.

ΑΡΕΤΑΣ.

Μὰ πῶς κουρφό 'ναι μετὰ μέ, ἀνὴ κ' ἡ ποθητή σου
μοῦ τό 'πε ἐκείνη φέρνωντας μιὰ ὥρα ἀθιβολή σου.

ΧΡΥΣΙΠΠΟΣ.

Ποιὰ ποθητή μου;

ΑΡΕΤΑΣ.

Ἡ γνωστικὴ τοῦ μισὲρ Στάθη ἡ Φαῖδρα,
τὸ ρόδο τῶν ἀλλῶν ἀνθῶν καὶ τῶν καρδιῶ ἡ γιαφέδρα,
τούτη ποῦ χάνεται γιὰ σέ, καὶ ἔδωσες τὸ χέρι
καὶ δακτυλίδι, ὡς μοῦ 'χε πεῖ, γιὰ νὰ τὴν κάμῃς ταῖρι...

ΧΡΥΣΙΠΠΟΣ.

Τοῦτο δὲν ἦτονε ποτὲ 'ς ἐμᾶς, καὶ σφάλμα πιάνει,
καλὰ καὶ δὲν μπορεῖ ποτὲ νὰ φυρεθῇ πῶς σφάνει·
μ' ἀπῆτις κύρη δεύτερο σ' ἐγνώρισα ἀκριβό μου
'ς τὴ δούλεψί μου τὴμ πιστή, γροίκησε τὸ κουρφό μου·
τέσσερης χρονοι ὁποῦ 'ρθαμε ἀποὺ τὸ Τζάντε τώρα
θενά 'ναι, ἀ δὲν κομπώνωμαι, 'ς τούτη τὴν ἄξα χώρα·
καὶ ἔτζι περνῶντας ὁ καιρὸς τούτη τὴμ πλουμισμένη
Φαῖδρα 'ς τὸμ πόθο ἐγνώρισα γιὰ μένα ἀφτωμένη·
τὴ θέλησι τῆς κορατᾶς ἡ γι' Ἀλεξάνδρα ὁρίζει,

κ' εἶναι μεσίτρα τῆς δουλιᾶς, καὶ νὰ τὴν κάμῃ ὀλπίζει.
Κι' ὄξω ἀπὸ τοῦτο ὁ κύρης τση μοῦ τῆνε τάσσει ἀκόμη,
γιατὶ τὴ Φαῖδρα ἀγαπᾷ κ' ἐκεῖνος ἔχει γνώμη.
Μ' ἄμες τὴν προξενίτρα μου ναὔρῃς γιὰ νὰ γροικήσῃς
τὸ πρᾶμμα ἂν ἐκατήστεσε, ἃ θὲς νὰ μοῦ βοηθήσῃς.

ΣΚΗΝΗ ΔΕΥΤΕΡΗ.

ΑΛΕΞΑΔΡΑ καὶ ΦΛΟΥΡΟΥ.

ΑΛΕΞΑΔΡΑ.

'Απὸ τὰ ψὲς μοῦ ὡρδίνιασε ἡ Φαῖτρά μας, νὰ ζήσω,
κερὰ Φλουροῦ μου, σύναυγα νἄρθω νὰ σοῦ μιλήσω·
γιὰ ταύτως ἦρθα, καὶ θωρῶ πῶς θενὰ μᾶς ἐπέψῃ
μὲ ρούχη τῆς μαστόρισσας μοδέρνα νὰ συστέψῃ.

ΦΛΟΥΡΟΥ.

Καὶ δὰ τοῦ γάμου τὴ χαρὰ θενὰ 'χῃ τὴ μεγάλη,
γιὰ τοῦτο καὶ τὰ ροῦχά τζη συστέθει νὰ τὰ βάλλῃ.

ΑΛΕΞΑΔΡΑ.

Δὲν ἔχει τέτοιο λογισμό, μηδὲ ποτὲ συγκλίνει,
μὰ λέγει πῶς ἐσφάζεντο καλλιὰ τὴν ὥρα ἐκείνη.

ΦΛΟΥΡΟΥ.

Καὶ ὄξω ὁ γαμπρός, γιατὶ μεστὸς εἶναι καὶ τῶ χρονῶν του,
μὰ πάλι πλεῖσο καὶ πολὺ θενὰ 'χῃ τὸ καλόν του.

ΑΛΕΞΑΔΡΑ.

'Ανάθεμά τα τὰ καλὰ μὲ χωρὶς χάριν ἄλλη,
κακὰ ζεσταίνει, καὶ ἄση με, τοῦ γέρου γὴ ἀγκάλη.

ΦΛΟΥΡΟΥ.

Σώπα, κι' ὁ κόσμο γιατρικὰ καὶ τὰ βοτάνια γέμει,
φυσοῦσι καὶ τὰ ροιζικὰ σὰν κάνου κ' οἱ γιανέμοι·
'ς τὸ Χρίσιππο τὸμ πόθον της κρατεῖ, μὰ ἐκεῖνος πάλι
γροικῶ πῶς προξενεύεται καὶ ἀγάπη ἔχει ἄλλη.

ΑΛΕΞΑΔΡΑ.

'Εσ' εἶσαι πλειὰ παλῃότερη καὶ πρακτικὴ γυναῖκα,
κ' ἕνα μοῦ πέ, κυρὰ Φλουροῦ, καὶ ἐγὼ ἀφουκροῦμαι δέκα.

ΦΛΟΥΡΟΥ.

Κάτεχιε, 'Αλεξάδρα μου, καὶ πᾶσα ὄντας λογιάσω
τὴν εὐτηνιὰ τῶν γυναικῶ, μῶρχεται νὰ κτηκιάσω·
'ς ὅλα τὰ πρᾶμμα ἀκριβειὰ πάντοτε ὡς εἶναι λέσι,
καὶ πᾶσα ὀλίγο ὅπου πουλοῦ πιάνου πολὺ τορνέσι,
μόνο ἐμᾶς ἡ πόληψι κ' ἡ γευτηνιὰ γυρεύγει,
καὶ κατοικιὰ μᾶς ἤκαμε καὶ μπλειό τση δὲ μισεύγει.
'Ανάθεμά σε γιὰ καιρός! τάχα σὲ κόσμο ἄλλο
νὰ δοκιμάσουσι καϋμὸ τέτοιας λογῆς μεγάλο;

ΑΛΕΞΑΔΡΑ.

Δ' ἔνι 'ς τὴ χώρα μοναχὰς τοῦτο ὅπου σὲ σφάζει,
κερὰ Φλουροῦ μου, μαλιοστὰς πάντοθε ὁ κοῦκος κράζει.

ΦΛΟΥΡΟΥ.

Θωρῶ το καὶ πρικαίνομαι, πλαντῶ καὶ σκῶ περίσσα,
γιατὶ θυμοῦμαι ἄλλη φορὰ καὶ ἔτζι ποτὲ δὲν ἦτα.

ΑΛΕΞΑΔΡΑ.

'Ας πηαίνωμε τὸ λοιπός, Φλουροῦ, καὶ κάτεχέ το...
'ς πᾶμε, μὴν ἔρθῃ ἐδῶ ὁ Μπουρδιᾶς καὶ κάμει καστελέτο.

ΣΚΗΝΗ ΤΡΙΤΗ.

ΜΠΡΑΒΟΣ καὶ ΠΕΤΡΟΥΤΖΟΣ.

ΜΠΡΑΒΟΣ.

Καταραμένο ῥοιζικό... καὶ ὦ, γιάντα εἰς τὸ καιρό μου,
δὲν εἶν' τοῦ Ξέρξε ὁ πόλεμος καὶ νὰ τὸν ἔχω ὀχθρό μου!
γιάντα δὲν εἶναι ἡ ταραχὴ τῆς Τρόγιας, γὴ κ' ἡ μάχη
τ' 'Ανίμπαλε τοῦ θαυμαστοῦ, καὶ νά 'μαι ἐκεῖ νὰ λάχῃ!

γιάντα δὲν εἶναι οἱ παλαιοὶ πολέμοι, ὁποῦ 'σα πλεῖσοι
'ς τὸν ἄρκτο καὶ πρὸς τὸ βορρᾶ, σ' ἀνατολὴ καὶ εἰς δύσι,
νὰ λάγω μόνιος εἰς μιὰ μερὰ καὶ τὰ φουσάτα εἰς ἄλλη,
νὰ τῶς ἐδίδω σκότισι καὶ ταραχὴ μεγάλη!
καὶ μόνο ἐτοῦτο τὸ σπαθὶ 'ς τὰ χέργιά μου τὸ φίνο
σπαθιαῖς νὰ ρίκτω εἰς μία μερὰ κ' εἰς ἄλλη μετὰ κεῖνο...
πόδια καὶ χέργια, κεφαλαῖς καὶ μέλη πᾶσα μέρα
κάτω 'ς τὴ γῆ νὰ βρέχουσι νὰ κάμω ὀκ τὸν ἀέρα,
νὰ κάμω βρύ[σες] αἵματα, σωροὺς τὰ σκοτωμένα
κορμιά, καὶ νὰ χαλῶ τειχιὰ μὲ μάτια θυμωμένα!
Πετροῦτζο, πῶς σοῦ φαίνουνται; θωρεῖς ὄντα στραφοῦσι
'ς τὸ πορτεγό μου τ' ἅρματα τ' ἀμμάτιά μου νὰ δοῦσι
νὰ κρέμουνται κλιτότατα καὶ παραπονεμένα,
γιατὶ δὲν μπαίνουσι συχνιὰ 'ς τὴ μάχη μετὰ μένα!
τοῦτο τὸ μπράτζο τὸ φρικτὸ νὰ τὰ κρατῇ κοντά του
τ' ἀστροπελέκι[α] μαλιοστὰς τοῦ φοβεροῦ θανάτου!

ΠΕΤΡΟΥΤΖΟΣ.

Μὰ τὴν ἀλήθεια, ἀφέντη μου, λυποῦμαί σε περίσσα,
γιατὶ θωρῶ καὶ σὺ σὰμ μὲ νά 'χῃς τὴλ λύπην ἴσα!
πόσαις φοραῖς λουκάνικα καὶ ἀπάκια κρεμασμένα
καὶ σαλτιτζούνια θαυμαστὰ καὶ μοσκομυρισμένα,
καὶ χοιρομέργια 'ς τὸ καπνὸ γὴ κ' εἰς ἀέρα, κι' ἄλλα
φαητὰ θωροῦν τ' ἀμμάτιά μου 'ς ἀρχοντικὰ μεγάλα,
καὶ μὲ πολλὴ κλιτότητα τάχα μὲ συντηροῦσι,
κι' ἄσκημα δάκρυα βγάνουσι, γιατὶ δὲν τὸ βαστοῦσι
πῶς δὲ μαλλώνου μετ' αὐτὰ τὰ δόντια τοῦ στομάτου,
τ' ἀστροπελέκια μαλιοστὰς τοῦ φοβεροῦ τοῦ κράτου!

ΜΠΡΑΒΟΣ.

Ἔλε σουσοῦμι ὄμορφο! ποῦ τὸ 'βρηκες, βουβάλι!

ΠΕΤΡΟΥΤΖΟΣ.

'Εσὺ παινᾶς τὴν τέχνη σου, κ' ἐγὼ τὴ δική μου πάλι·
μὰ ποῦρι τὰ λουκάνικα μέσα νὰ ἀναθιβάνω,
νὰ ἀναστενάξῃς εἶδά σε καλά, 'ς τὴ ψή μου ἀπάνω·
περίττο πλειὰς γροικῶντάς με νὰ πῶ τὰ σαλτιτζούνια,
θαρρῶ νὰ σοῦ 'ρθεν ἡ μυρωδιὰ καὶ κάτσε σου 'ς τ' ἀρθούνια.

ΜΠΡΑΒΟΣ.

Ἂν εἶχες πεῖ, γιὰ πόλεμο! μὰ αὐτὰ δὲν τὰ λογιάζω,
καὶ μοναχὰς γιὰ ζῆσί μου τὰ παραδοκιμάζω.

ΠΕΤΡΟΥΤΖΟΣ.

Καλὰ τὸ λέγεις, μὰ ὄντας δῆς καλὴ γουλιὰ 'ς τὸ πιάτο
νὰ θὰ τὴμ πιάσω, τὸ ζημνιὸ μοῦ λέγεις—ἄσ' την κάτω!

ΠΡΑΒΟΣ.

Νὰ ξέρῃς πῶς καὶ ἐκεῖ καλὰ κατέχω τὴ σκριμίδα!

ΠΕΤΡΟΥΤΖΟΣ.

Νὰ τήνε παίζῃ πλειὰ καλιὰ ποτέ μου ἄλλο δὲν εἶδα.

ΠΡΑΒΟΣ.

'Σ κοντολογιὸ ὁ βασιλειὸς ἐσ' εἶσαι τῶ μαργιόλω,
σὰν εἶμαι τῶμ παληκαργιῶ ἐγὼ 'ς τὸν κόσμον ὅλο.

ΠΕΤΡΟΥΤΖΟΣ.

'Εγὼ 'μαι, ναίσκε, ὁ φατζιλιός, μὰ γιάντα πρᾶξι ἔχεις
καὶ ὅλαις ἐσὺ τσῆ τέχνης μου ταῖς κοπανιαῖς κατέχεις...
πάλι πολλὰ ἐνέστεξες, τοῦ φαητοῦ θυμᾶσαι
λογιάζω πλειότερα ἀπὸ μέ, καὶ πάλι μοῦ καυκᾶσαι!

ΠΡΑΒΟΣ.

Δὲν εἶναι ἐκεῖνο ἀπαρθινά, Πετροῦτζο, μὰ μὲ γνῶσι
θυμοῦμαί του τοῦ φαητοῦ μὲ τζῆ ἐρωτιᾶς τὴ βρῶσι.

ΠΕΤΡΟΥΤΖΟΣ.

Ἰντά 'ναι ἡ βρῶσι τσῆ ἐρωτιᾶς;

ΠΡΑΒΟΣ.

'Αγάπη μιᾶς κοπέλας.

ΠΕΤΡΟΥΤΖΟΣ.

Προτήτερα σ' ελόγιαζα τὸ πῶς ἐπαραφέλας,
μὰ ἀπῆς ἀφίνεις 'ς τὴν καρδιὰ τὴν δυνατή σου μέσα
νὰ ἔμπῃ ἡ γιαγάπη, δὲ φελᾷς, νὰ ζοῦμε, δυὸ τορνέσια.

ΠΡΑΒΟΣ.

Ἰντά 'ναι αὐτάνα τὰ μιλεῖς; καὶ ὁ Μάρτες τὸ λειοντάρι
γροικᾷ τὸμ πόθο 'ς τὴν καρδιά, γιατὶ ἔχει πλεῖσα χάρι.

ΠΕΤΡΟΥΤΖΟΣ.

Καὶ τὸ λειοντάρι κι' ὁ Μαρτῆς ἰντά 'χει μετὰ σένα
νὰ κάμῃ ὁποῦ 'σαι ἀδυνατὸς παρ' ἄθρωπο κανένα;

ΠΡΑΒΟΣ.

Δὲν εἶπα γιὰ Μαρτῆ ἐγώ, μὰ 'πα γιὰ τοῦ πολέμου
τὸ μεγαλότατο θεὸ ἀπ' ὅλοι τόνε τρέμου.

ΠΕΤΡΟΥΤΖΟΣ.

Ὄξω ἀπὸ σένα μοναχάς...

ΠΡΑΒΟΣ.

Μπεσάς...

ΠΕΤΡΟΥΤΖΟΣ.

Λοιπὸ καὶ τ' ἄλλο
μοῦ πὲ ἴντα θέλεις ἀπὸ μέ, καὶ κόπο θενὰ βάλλω.
Μὰ δὲ σὲ φτάνει τὸ λοιπό, τοῦ πόθου παλληκάρι,
ἐκείνη ὁποῦ τὸ σπίτι σου κρατεῖ καὶ γοβερνάρει,
κι' ἄλλη γυρεύγεις, πελελέ;

ΠΡΑΒΟΣ.

Ἴντα μιλεῖς!

ΠΕΤΡΟΥΤΖΟΣ.

Παινῶ σε.

ΠΡΑΒΟΣ.

Πετροῦτζο, γύρισε ἐδεπᾶ, τ' αὐτιά σου ἐμένα δῶσε.

ΠΕΤΡΟΥΤΖΟΣ.

Ἂν εἶχες πεῖς τὰ χέργιά μου ζημνιὸ εἶχά τα ξαπλώσει
νὰ σοῦ τὰ δώσῃ, μὰ τ' αὐτιὰ δὲν ἔχω πῶς σοῦ δώσει.

ΠΡΑΒΟΣ.

Γροίκησε θέλω νὰ σοῦ πῶ...

ΠΕΤΡΟΥΤΖΟΣ.

Τώρα καλὰ γροικῶ σου,
μίλησε, ἀφέντη, μίλησε καὶ πὲ τὸ λογισμό σου.

ΠΡΑΒΟΣ.

Τοῦ μισὲρ Στάθη ἡ κοπελιὰ τοῦ Κυπριώτη ἐκείνη,
σὰ ξεύρεις, εἶναι ἡ ποθητὴ καὶ ἡ κόρη ὅπου μὲ κρίνει...
γροικᾷς Πετροῦτζο;

ΠΕΤΡΟΥΤΖΟΣ.

Γροικῶ σού το, μὰ ὀλίγη ἐλπίδα ἔχω,
καὶ πῶς νὰ κάμῃς τὴν δουλιὰ ἐτοῦτο δὲν κατέχω·
γιατὶ ἂν τὸ μάθῃ ὁ κύρης τση δύναμι ἔχει τόση
καὶ τῶν ἰδυό μας παρευθὺς θάνατον νὰ μᾶς δώσῃ.

ΠΡΑΒΟΣ.

Γροίκα σοῦ λέγω!

ΠΕΤΡΟΥΤΖΟΣ.

Πέ μού το.

ΠΡΑΒΟΣ.

Νὰ παίξῃ ἡ φρόνεψί σου
θέλω σὲ τούτη τὴ δουλιὰ καὶ σὲ καὶ τσ' ἀδερφῆς σου.

ΣΚΗΝΗ ΤΕΤΑΡΤΗ.

ΦΛΟΥΡΟΥ εἰς τὸ παραθύρι, ΜΠΡΑΒΟΣ καὶ ΠΕΤΡΟΥΤΖΟΣ.

ΦΛΟΥΡΟΥ.

Ποιὸς εἶναι αὐτὸς ὁποῦ κτυπᾷ τῆς πόρτας τὸ κερκέλι;

ΠΡΑΒΟΣ.

Πρόβαλλε ἐδῶ, κερὰ Φλουροῦ, γιατὶ κανεὶς σὲ θέλει.
(Τότες ξανακτυπᾷ τὴμ πόρτα).

ΦΛΟΥΡΟΥ.

Ἴντας εἶν'; ὅμορφα κτυπᾷς, κ' ἴντα ὄμορφα σονάρεις!
ἀπού τὸ κτύπο σου θαρρῶ πῶς νά 'σαι διακονιάρης.

ΠΕΤΡΟΥΤΖΟΣ.

Ἴντα καλὰ σ' ἐγνώρισε ἡ ἀδερφή μου, ἀζάπη.

ΠΡΑΒΟΣ.

Ἀλήθεια διακονίζομαι, μόνο γιὰ τὴν ἀγάπη.

ΦΛΟΥΡΟΥ.

Γιὰ τὴν ἀγάπη τοῦ θεοῦ...

ΠΡΑΒΟΣ.

Σώπα, μωρή, τὰ σάλια!

ΦΛΟΥΡΟΥ.

Στάσου νὰ πάρῃς δυὸ κουκιὰ νὰ κάμῃς ἀστραγάλια.

ΠΡΑΒΟΣ.

Πρόβαλλε καὶ ἄσ' τα τὰ δειλά... μουδιῶ πῶς δὲν τρομάσει!

ΦΛΟΥΡΟΥ.

Ἀς δῶ ἴντα θέλει ὁ φαφλατᾶς, μὴν μπὰ μοῦ τὰ διαβάσῃ.
Ἀφέντη μου βροντόλαλε, ἐσὺ ὁποῦ ἐκτύπας ἦσου;
Θαρρῶ καὶ δὲ σ' ἐγνώρισα, νὰ ζήσῃ τὸ κορμί σου.
Ἴντα τὴ θέλεις τὴ Φλουρού;

ΠΡΑΒΟΣ.

Νὰ πῶ γιὰ τὴ δουλιά μου...
Κὰ πρὶν νὰ πάγω παραμπρός, κατέχεις τὴν καρδιά μου.

ΦΛΟΥΡΟΥ.

Τὴν ἔγνοια ἔχω ἐγὼ καλὰ σὰν πρέπει τῆς δουλιᾶς σου,
πήγαινε, καὶ ἄσ' νὰ κάμω ἐγὼ μόνο συναφορμάς σου.

ΣΚΗΝΗ ΠΕΜΠΤΗ.

ΣΤΑΘΗΣ, καὶ ΦΟΛΑΣ ὁ φαμέγιός του.

ΣΤΑΘΗΣ.

Καὶ ἐγὼ σοῦ λέγω, γάϊδαρε, πῶς τοῦτα τὰ δειλά σου
δὲν μὲ φελοῦσι, κι' ἄφης τα, γὴ σπῶ τὰ καύκαλά σου!
Πᾶσα ὄντας ἦναι ἀρχιμενιὰ τέσσερης λίτραις παίρνεις,
καὶ φαίνεταί μου ἀληθινὰ καὶ τὸ πετζί μου γδέρνεις·
καὶ δίδω σού τα, καὶ μπορεῖς μὲ τὰ μισά, νὰ ζήσω,
νὰ ντύνεσαι καλότατα νὰ μ' ἀκλουθᾷς ποπίσω·
μὰ πάντα κακορροίζικος εἶσαι καὶ ξεσκισμένος,
κ' εἶν' ἐτροπὴ νὰ μ' ἀκλουθᾷς σὰν εἶσαι καμωμένος!
Μὰ κατὰ πῶς μοῦ τό 'πασι, ἡμέρα δὲ σοῦ πέρνα
παρὰ νὰ πάγῃς δυὸ καὶ τρεῖς φοραῖς εἰς τὴν ταβέρνα,
σὰν νὰ μὴν εἶχες νὰ περνᾷς 'ς τὸ σπίτι τὸ δικό μου!
μὰ πάψε... γὴ ζυγόνω σε μιὰ ὥρα 'ς τὸ θεό μου.

ΦΟΛΑΣ.

Τοῦτο δὲν εἶναι ἀληθινὰ ποτέ, κ' ἡ γιαφεντιά σου
μὴ θὲ νὰ δίδῃς εὔκολα 'ς τὰ ψώματα τ' αὐτιά σου,
'ς τὴν ἄλλη ἀπῶρθῃ νὰ τὸ πῇ, πῶς ψεύει πέ του ποῦρῃ,
ξαπλόνωντας τὴν χέρα σου 'ς τὴν ἐδικήν του μούρη.

ΣΤΑΘΗΣ.

'Σ τὴν ἐδική σου θενὰ πῇς· δὲν εἶναι ὡσὰν ἐσένα
ὁποῦ μοῦ τὸ 'πε, γάϊδαρε!..

ΦΟΛΑΣ.

Δὲν εἶναι ὡσὰν ἐμένα,
γιατὶ εἶμαι ἐγὼ καλλίτερος, καὶ ὀμπρός, ἀφέντη, ρώτα.

ΣΤΑΘΗΣ.

Ναί, γιατ' ἤκανε ὁ κύρης σου τὰ ξύλινα καπότα.

Φ Ο Λ Α Σ.

Μηδὲν τόνε καταφρονᾷς, ἀφέντη, κ' ἤκαμέ σου
καὶ ἐσένα τέτοια φορεσά, κ' ἡ τέχνη του ἤρεσέ σου.

Σ Τ Α Θ Η Σ.

Ναί, γιὰ τὸ κτῆμά μου θὰ πῆς.

Φ Ο Λ Α Σ.

Ναίσκε, κ' ἐγὼ γιὰ κεῖνο
μιλῶ, μὰ τὴν ἀθιβολὴ δὲν θέλω νὰ μακρύνω·
καὶ ἂς ἔρθωμε 'ς τὰ πρῶτά μας· τραντάξῃς μέραις κάνεις
σωσταῖς τὸ μῆνα καὶ ὥρα μιὰ ποτέ σου δὲν τὴ χάνεις·
καὶ κάνω κότο, κατὰ πῶς ποθὲς τά 'χω γραμμένα,
πῶς μοῦ χρωστεῖς ἀληθινὰ τορνέσα ἀκόμη ἐμένα.
Ἔξης ἔχω μῆνες σπίτι σου σωστοὺς καὶ ἑπτὰ ἑβδομάδες
καὶ μέραις τραντατέσσεραις...

Σ Τ Α Θ Η Σ.

Σώπα ταῖς πελελάδαις,
δὲ σοῦ πιστεύβω ὅ, τι καὶ ἂμ πῆς... ἀνὲ καὶ δὲν κατέχῃς,
γράμματα, πῶς τὸ λοιπονὶς τοῦτο γραμμένο ἔχεις;

Φ Ο Λ Α Σ.

Ἀ δὲ διαβάζω 'ς τὸ χαρτί, γράμματα κάνω πάλι
ποῦ νὰ τὰ συντηρᾷ κανεὶς νά 'χῃ χαρὰ μεγάλη.

Σ Τ Α Θ Η Σ.

'Σ ἴντα χαρτί;

Φ Ο Λ Α Σ.

Σ τὸν τοῖχό μας μὲ τὸ μαχαῖρι σέρνω
τὸ θέλω, καὶ κρατῶ τονε γιὰ σκέδα καὶ καδέρνο.

Σ Τ Α Θ Η Σ.

Ὁ τοῖχος ἄσπρος πελελοῦ χαρτ' εἶναι γιὰ νὰ γράφῃ.

Φ Ο Λ Α Σ.

'Σ τοῦτο συχνιὰ μὲ κάρβουνο κ' ἡ γιαφεντιά σου βάφει.

ΣΤΑΘΗΣ.

Σώπα, καὶ πήγαινε γοργὸ νὰ βρῇς τὸν Ἑρμογένη
τὸ δάσκαλο καὶ ἀφέντη σου, τοῦ πέ τον ν' ἀνημένῃ
γιὰ κεῖνο ὅπου ἐμιλήσαμε, Φόλα, γιατὶ θὰ κάμω
μὲ τὸν τετόρε σήμερο τζῆ Φαίτρας μου τὸ γάμο.

ΣΚΗΝΗ ΕΚΤΗ.

ΣΤΑΘΗΣ καὶ ΑΛΕΞΑΝΤΡΑ.

ΣΤΑΘΗΣ.

Ὁ λογισμὸς μὲ τυραννᾷ κ' ἔχει με ἀπάνου κάτω,
γιατ' ἡ καρδιά μου ἀποκτυπᾷ κ' ἐγδέχεται μαντάτο,
νὰ μάθω ἂ 'ξετελειώνουσι τοῦ Χρύσιππου τὸ νάλο,
σὰν ὁ ντοτόρες μοῦ 'ταξε νὰ κάμῃ χωρὶς ἄλλο.
Μὰ ἐτούτη ἀπὤρχεται ἐδεπᾶ μὲ τὸν τετόρε ἔχει
φιλία καὶ πᾶσά του κουρφὸ καλότατα κατέχει·
κυρ' Ἀλεξάνδρα εὐγενική!..

ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ.

Γιά με... μιλεῖ νὰ ζήσω
ἀφὲς ὁ Στάθης, τοῦ γροικῶ.

ΣΤΑΘΗΣ.

Στέκω νὰ σ' ἐρωτήσω
καὶ θάρρεψέ μού το νὰ ζῇς, ἂν ἧ καταστεμένα
τοῦ Χρύσιππου τὰ πράμματα σὰν ἦναι μιλημένα.

ΑΛΕΞΑΔΡΑ.

Καταστεμένα βρίσκουνται, καὶ πρὶν νά 'ρθῇ τὸ βράδυ
ὀρπίζω νά 'ναι ὁ Χρύσιππος μὲ τὴ Λαμπροῦσα ὁμάδι.

ΣΤΑΘΗΣ.

Χαίρομαι τὸ μαντάτο σου, γιατὶ κ' ἐγὼ ὀξοπίσω
θὰ ξετελειώσω τὴμ παντρειὰ τσῆ Φαίντρας μου νὰ ζήσω

Α Λ Ε Ξ Α Δ Ρ Α.

Πρέπό 'ναι, ἀφέντη, ἀληθινά, γιατὶ ὁ καιρός της φεύγει·
τ' ὁπωρικὸ γεννήθηκε καὶ πασαεῖς ζηλεύγει...
σήμερο ἐθώρου ἀπατά, νὰ ζήσω, τ' ὄνειγιόν της,
μόνο διατ' εἶναι ὀγλήγορα θαρρῶ τὸ ῥοιζικόν της.

Σ Τ Α Θ Η Σ.

Πέ το, 'Αλεξάνδρα μου, νὰ ζῇς...

Α Λ Ε Ξ Α Δ Ρ Α.

Δύο ὀκιάλια χρυσωμένα
ἐθώρου κ' εἶχες, καὶ γυαλὶ δὲν ἦτονε εἰς τὸ ἕνα,
καὶ ἐρωτοῦσα, καὶ ἀπὸ καιρὸ μοῦ 'λεγες κ' ἤχασές το,
κι' ὄντας τὸ βρίσκῃς 'ς τὴ φωτιὰ τάχατες, κ' ἤβγαλές το
καὶ βαίνεις το 'ς τόπον του κ' ἤφεγγε ὡσὰν καὶ τ' ἄλλο,
καὶ ῥεγουσοῦνε κ' εἶχές το θαραπειό σου μεγάλο·
καὶ ξεδιαλύνω τὸ ὄνειρο, πῶς θὲς νὰ συντροφιάσῃς
μὲ ταῖρι ἀψὰ τὴ Φαΐντρά σου, πολλὰ ν' ἀναγαλλιάσῃς.

Σ Τ Α Θ Η Σ.

'Αρέσει μου ἡ ξεδιάλυσι, καὶ τ' ὄνειρο αὐτόνο
μὰ γὼ καλιὰ τὸ ξεδαλυῶ πρὸς τὸν ὑγιό μου μόνο·
τίς ξεύρει ἂν ἦναι ζωντανὸς καὶ λάχῃ ἀποὺ τὴ χέρα
τῶ Μπαρμαρέσω νά 'ρθῃ ἐδῶ 'ς τὸ Κάστρο μιὰ ἡμέρα;

Α Λ Ε Ξ Α Δ Ρ Α.

Εἶχες λοιπὸ καὶ ἀσερνικό;

Σ Τ Α Θ Η Σ.

Εἶχα, καὶ πιάσασί μας
σκλάβους, καὶ αὐτὸ ἐπῆρασι καὶ ἐμᾶς ἐφήκασί μας...
γιὰ νὰ μὴ στέκω 'ς τὴν Τουρκιὰ καὶ νά 'ρθω εἰς τὴ δική μου
πατρίδα, ὁποῦ 'σανε ἀπὸ δῶ γροικῶ οἱ προπάτοροί μου,
ἐπούλησα τὸ πρᾶμμά μου καὶ τὰ παιδιά μου ἐπῆρα,
ὁποῦ ὀρφανὰ τ' ἀνάθρεψα σὰν ἤθελεν ἡ μοῖρα,
καὶ ἐμᾶς σὲ ξύλο Κρητικὸ ἔρχωντας μᾶς ἐπιάσα

χρουσάροι ἀπὸ τοῦ Τούνεζι καὶ αὐτοὶ μᾶς ἐμοιράσα,
τὸ ἀσερινικὸ ἐπῆρε ὁ γεῖς 'ς τὸ ξύλον του καὶ ἐδιάβη,
μὲ ἕνα μου δοῦλο 'ς ἄλλη ὁδό, κ' ἐμᾶς μὲ τὸ καράβι
ἐσύρνα τ' ἄλλα ὁποῦ 'σανε τ' ἀπομονάρια τρία·
κ' ἐκεῖ σιμὰ ὄντας ἤμαστε ἀντίπερα 'ς τὴν Ντία,
Μαλτέζικα μᾶς εἶδασι καὶ ὀπίσω ἐπήρασί μας,
καὶ κεῖνα ἐφοβηθήκασι ζημνιὸ κ' ἐφήκασί μας.

ΑΛΕΞΑΔΡΑ.

Νὰ μοῦ τ' ἀξώσου οἱ οὐρανοὶ νά 'ναι ἡ ξεδήγησί σου
καὶ μὲ καὶ σένα ἀληθινή, καὶ ναὔρῃς τὸ παιδί σου!

ΣΚΗΝΗ ΕΒΔΟΜΗ.

ΝΤΟΤΟΡΕΣ ΜΟΝΑΧΟΣ.

Κρίσι δὲν εἶν' χερότερη καὶ πλειὰ τυραννισμένη
σὰν ν' ἀνημένῃς ἄνθρωπο κι' αὐτὸς νὰ μὴ προβαίνῃ·
γὴ ποῦρι ὡσὰν νὰ βρίσκεσαι 'ς τὴν ἐδική σου κλίνη,
κ' ὕπνο νὰ μὴν μπορῇς νὰ δῇς ποσῶς τὴν ὥρα ἐκείνη·
καὶ νὰ δουλεύῃς κανενὸς μ' ὅλη τὴν ὄρεξί σου,
καὶ νὰ μὴ νά 'χῃ εὐχαριστιὰ καμμιὰ ἡ δούλεψί σου.
Τοῦτα τὰ τρία βάσανα σήμερο δοκιμάζω,
καὶ ἀπὸ καρδιᾶς μὲ κάνουσι καὶ βαραναστενάζω.
Μέρα καὶ νύκτα, ἀφένδρα μου, δουλεύω τζῆ ὀμορφιᾶς σου,
καὶ πρὸς ἐμένα ἥμερη δὲν εἶδα τὴ θωργιά σου...
'ς τὴν κλίνη μου πόσαις φοραῖς τὰ μέλη μου ἀκουμπίζω,
καὶ πάσχω ν' ἀποκοιμηθῶ καὶ ἀμμάτι δὲν σφαλίζω!
Καὶ δᾶ τὸ Στάθη ἐγδέχομαι μόνο γιὰ τὴ δουλιά μας,
γιατὶ τὴν ἐσοθέσαμε ὀψὲς ἀνάμεσά μας·
καὶ αὐτόνος δὲν ἐφάνηκε, μηδὲ κ' ἐμήνυσέ μου,
καὶ κρίσι ἡ ἐγδεχογὴ μεγάλη ἤδωκέ μου.

Δὲν τὸ λογιάζω ν' ἄλλαξε γνώμη, νὰ μὴ μὲ κάμη
γαμπρό, καὶ ποῦρι ἐδώσαμε χέρα μὲ χέρα ἀντάμη,
καλὰ καὶ μὲ τὴ σύβασι ἐτούτη, χωρὶς ἄλλο
καὶ ἐγὼ τὴ θυγατέρα μου μονάχας ν' ἀποβγάλλω·
γιαῦτως κ' ἐγὼ τοῦ Χρύσιππου τὴν σημερνὴν ἡμέρα
θενὰ σὲ δώσω ἀληθινά, Λαμπροῦσα θυγατέρα!
Ὀϊμένα, ἀφέντρα μου ἀκριβή, καὶ πότες νὰ βρεθοῦμε,
νὰ σμίξουσι τὰ χείλη μας; πότες ν' ἀγκαλιαστοῦμε;
Ὀϊμένα ἡ γιαγάπη σου τὸ νοῦ μου ἐσήκωσέ μου,
τὰ λογικά μου ἐπῆρέ μου, τ' ἀμμάτια ἐτύφλωσέ μου...
συχνιὰ μὲ κάνει ὁ λογισμὸς καὶ δὲν κατέχω ποῦ 'μαι,
Μπόρτολους ἐλησμόνησα, Τζανόνους δὲ θυμοῦμαι,
παράγραφο δὲν ἔχω μπλειό 'ς τὸ νοῦ μου, οὐδὲ ντιγέστα,
μηδὲ ἀκορτζέρομαι τὸ πῶς φορῶ ντοτόρε βέστα·
τοῦ Ὀρλάντο τὰ καμώματα δὲν τὰ καταδικάζω,
γιατὶ τὴν κρίσιν του κ' ἐγὼ 'ς τὸμ πόθο δοκιμάζω,
κι' ἂν ἔλειπε ἡ ὀλπίδα μου πῶς τήνε παίρνω, κρίνω
σήμερο ἐκαταστένουμου 'ς τὸν νοῦ ὡσὰν κ' ἐκεῖνο.

ΣΚΗΝΗ ΟΓΔΟΗ.

ΠΑΜΦΙΛΟΣ ΜΟΝΑΧΟΣ.

Ἔρωτα, κρίνω, ποθητῶς ἀπ' ὅσους σοῦ δουλεύου
καὶ πλείσαις καλορροιζικαῖς τοὺς κάνεις καὶ ἀφεντεύου,
τὸμ πόθο τὸν παράξενο τοῦτο μηδένας νά 'χῃ,
φιλία ἀποὺ τὴν κόρην του 'ς ἕνα καιρὸ καὶ μάχη·
'ς ἕνα χιονάτο κι' ὄμορφο λιμνιόνα ἡ ψυχή μου
ῥάσσει τὴν νύκτα μὲ χαρὰ καὶ μ' ἀναγάλλιασί μου,
καὶ τὴν ἡμέρα σφαληκτὴ τὴν ὀμορφήν του ἀγκάλη
κρατεῖ, κ' εἰς ἄγρια κύματα μ' ἀποζυγώνει πάλι·

γλυκότατη ἀνάπαψι μοῦ φέρνει τὸ σκοτεῖδι,
καὶ κρίσι καὶ τυράννισι πάλι τὸ φῶς μοῦ δίδει·
μέσα 'ς τὸ φῶς τυφλώνομαι καὶ χάνω τὴν ὁδό μου,
καὶ τὸ σκοτάδι ἔχω φῶς καθάργιο κι' ὁδηγό μου.
Τέτοιας λογῆς παράξενο τῆς ἐδικῆς μου ἀγάπης
παρὰ κανένα ποθητὸ τὰ πάθη γνώθω ἀζάπης,
κι' ὡς ὄνειρο μοῦ φαίνεται γλυκύ, κι' ἀπῆς ξυπνίσω
χάνω τὴν τόση μου χαρὰ κ' ἔχω καϋμὸ περίσσο.
Μὰ ἐδῶ τὸμ πιστεμένο μου καὶ τὸν ἀγαπητό μου,
τὸ Χρύσιππο τὸ φίλο μου, μάλιος τὸν ἀδερφό μου...

ΣΚΗΝΗ ΕΝΝΑΤΗ.

ΧΡΥΣΙΠΠΟΣ καὶ ΠΑΜΦΙΛΟΣ.

ΧΡΥΣΙΠΠΟΣ.

Ἔρωτα, ἂς βρέξου σήμερο τῆς χάρις σου τὰ νέφη
δρόσος γλυκὺ τσῆ ὀλπίδας μου τὰ φύτρα μου νὰ θρέφῃ,
καὶ θάρρησε ταῖς δυσκολιαῖς, τὰ δάση κάμε στράτα,
μαντατοφόροι νὰ 'λθουσι σὲ μὲ γλυκιὰ μαντάτα.

ΠΑΜΦΙΛΟΣ.

Φίλε, σὰν ἔχῃς πεθυμνιὰ χαρὰ ναὕρῇς μεγάλη,
καὶ αὐτὸς εἰς τὴμ παράδεισο τοῦ πόθου νὰ σὲ βάλλῃ·
μὰ πέ μου τὴν ἀπόκρισι ἂν ἤμαθες ἀκόμη
τῆς ποθητῆς σου τσῆ ὄμορφης τὴν ἐδικήν της γνώμη;

ΧΡΥΣΙΠΠΟΣ.

Μὰ τὸν 'Αρέτα ἀκομὴ δὲν εἶδα νὰ 'ρτῃ κάτω
καὶ στέκομ' ἀπὸ κτύπημα ν' ἀκούσω τὸ μαντάτο.

ΠΑΜΦΙΛΟΣ.

Φίλε μου, ἡ τόσαις σου ἀρεταῖς κ' ἡ χάρες σου κινοῦσι
νὰ σ' ἔχου ἀκριβότατο καὶ νὰ σὲ πεθυμοῦσι·
καὶ ὡς εἶναι ἐσένα εὔκολο καὶ τὴ δουλιὰ θὲς κάμει
'ς τὸν τόπον ὅπου πεθυμᾷς, νά 'το κ' ἐμένα ἀντάμη!

ΧΡΥΣΙΠΠΟΣ.

Φίλε μου, ἂς πηαίνωμε λοιπό 'ς τὸ σπίτι τὸ δικό μας,
καὶ ἐκεῖ καλὰ τὸ θέλομε λογιάσει ἀνάμεσό μας.

ΙΝΤΕΡΜΕΔΙΟ ΤΗΣ ΜΟΡΕΣΚΑΣ.

(Τζελεπῆς μὲ ἄλλους τρεῖς Τούρκους καὶ σύρνουσι μία κορασίδα καὶ ὁ πρῶτος λέγει).

ΤΖΕΛΕΠΗΣ.

Μὴν κλαίγῃς τόσα, κορασά, μὴ στέκῃς πικραμένη,
καὶ μετὰ μένα τάσσω σου νά 'σαι εὐχαριστημένη·
δὲ σὲ κρατῶ γιὰ σκλάβα μου, μὰ ταῖρι ἐδικό μου
θὰ σ' ἔχω, νά 'σαι μοναχὴ τὸ φῶς τῶν ἀμματιῶ μου·
μάλιος ἐσὺ μ' ἐπλήγωσες κ' ἔχεις με σκλαβωμένο
κ' εἰς τὰ μαλλιά σου τὰ χρυσὰ σφικτὰ καδενωμένο.
Τ' ἀμμάτιά σου ἀνατράνισε τὰ γλυκοσοθεμένα
καὶ γύρισέ τα, κορασά, μὲ σπλάχνος πρὸς ἐμένα.

ΚΟΡΑΣΙΔΑ.

Ἄδικο ἔχεις, στρατηγέ, μιὰ κόρη ὡσὰν ἐμένα
ὁποῦ δὲν ἤκαμα κακὸ 'ς τὴ μάχη σας κανένα,
νὰ θὲς ἀποὺ τσῆ μάνας μου τὴ σπλαχνική τση ἀγκάλη
νὰ μ' ἐξορίσῃς τὴ πτωχὴ μὲ πίκρα μου μεγάλη.
Ὁ βασιλειᾶς σας πολεμᾶ κ' εἰσὲ λιγάκι ὥρα
παίρνει καὶ μπαίνει νικητὴς 'ς τὴν ἐδική μας χώρα·
δὲν εἶν' τιμὴ 'νοῦς στρατηγοῦ τὸμ πόλεμο ν' ἀφήσῃ
καὶ νὰ γυρεύῃ μοναχὰς μιὰ κόρη νὰ νικήσῃ.

ΤΖΕΛΕΠΗΣ.

Νίκη μεγάλη τὴν κρατῶ τὰ δροσερά σου κάλλη,
δὲ μοῦ 'λαχε καλομοιργιὰ ὡσὰν ἐτούτη ἄλλη.
Καὶ ἐσεῖς συντρόφοι μου ἀκριβοί, οὐδὲ ποσῶς δὲ χρήζω
τὰ πράμματα ὁποῦ ἐπήραμε, μὰ ὅλα σᾶς τὰ χαρίζω,
μονάχας τούτη πεθυμῶ νὰ χω 'ς τὸ μερτικό μου,
καὶ ἂς ἦναι ὡσὰν τὴ θέλω ἐγὼ χάρισμα ἐδικό μου.

ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΤΟΥΡΚΟΣ.

Τέσσερης βλέπω κ' ἔρχουνται περίσσα θυμωμένοι
ἀπού τσ' ὀχθρούς μας, καὶ καλὰ βρίσκουνται ἁρματωμένοι.

ΤΡΙΤΟΣ ΤΟΥΡΚΟΣ.

Ἐπᾶ ἂς σταθοῦμε εἰς μιὰ μερά, ποῦ θὰ διαβοῦ νὰ δοῦμε ι

ΤΕΤΑΡΤΟΣ ΤΟΥΡΚΟΣ.

Ὀρδινιαστῆτε μετ' αὐτοὺς 'ς τὸμ πόλεμο νὰ μποῦμε.

(Τότες ἔρχουνται τινὲς καβαλιέροι Χριστιανοί, γυρεύωντας τὴν κορασίδα, καὶ ὁ πρῶτος λέγει).

ΠΡΩΤΟΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΣ.

Ὀπόσα ἐγυρέψαμε καὶ οὐδὲ ποσῶς μποροῦμε
τσῆ ὀχθρούς μας ὅπου ἐκλέψασι τὴν κορασὰ νὰ βροῦμε.

ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΣ.

Ἔ τση ἐδεπᾶ ποῦ στέκουσι, καὶ ὅλοι τως καρτεροῦσι
ἁρματωμένοι μετὰ μᾶς 'ς τὸμ πόλεμο νὰ μποῦσι!

ΠΡΩΤΟΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΣ.

Δὲν εἶν' τιμὴ οἱ στρατηγοὶ ἐδῶ καὶ κεῖ νὰ πηαίνου,
μὰ πρέπει ὀγιὰ τὸ βασιλειᾶ 'ς τὸμ πόλεμο νὰ μπαίνου...
καὶ σεῖς ὀγιὰ νὰ κλέψετε ἐφύγετε ἀπὸ κεῖνο,
καὶ τιμημένοι στρατηγοὶ ἐσεῖς δὲν εἶστε κρίνω.

ΤΡΙΤΟΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΣ.

Καὶ τῶν τεσσάρω ἡ κεφαλαῖς 'ς τὸν τοῖχο νὰ κτιστοῦσι,
γιὰ ξόμπλι τόσης ἀτυχιᾶς ὅλοι νὰ τσῆ θωροῦσι.

ΤΖΕΛΕΠΗΣ.

Ψεύγεσαι ὅσαις φοραῖς τὸ πῇς... μὴ οἱ στρατηγοὶ γυρεύου
οἱ τιμημένοι τοὺς ὀχθροὺς σκληρὰ νὰ τοὺς παιδεύου,
'ς τὰ σπίτια κ' εἰς τὸ πρᾶμμάν τους συχνιὰ φωτιὰ νὰ βάνου,
καὶ ὅ,τι ἔχουσι νὰ παίρνουσι καὶ σκλάβους νὰ τοὺς κάνου.

ΤΕΤΑΡΤΟΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΣ.

Φωτιὰ σοῦ τάσσω ἀπάνω σου τόσα μεγάλη ν' ἅψῃ,
ποῦ ἐσὲ καὶ τοὺς συντρόφους σου καὶ τσ' ἄλλους σας νὰ κάψῃ.

(Τότε μπατέρουσι τὴ Μορέσκα καὶ πέφτουσι οἱ Τοῦρκοι, καὶ λέγει ὁ Τζελεπῆς).

ΤΖΕΛΕΠΗΣ.

Ἐπάρετε τὴν κορασὰ κι' ὅλα τὰ πράμματά σας,
καὶ ἀφῆτέ μας νὰ πηαίνωμε, καὶ ἂς ἦναι 'ς τὴν ἐξά σας...
χαρίσετέ μας τὴ ζωή!

ΠΡΩΤΟΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΣ.

Συντρόφοι μου, ἀντρωμένα
ὅλους τους δέσετε καλά, καὶ ἐλᾶτε μετὰ μένα,
νὰ τοὺς τιμήσωμε πρεπὸ εἶναι καθὼς τυχαίνει,
κ' ἡ γιατυχιά τως ἡ πολλὴ νὰ μείνῃ πλερωμένη.

(Τότες τοὺς δένουσι καὶ τοὺς σέρνουσι).

ΠΡΑΞΙΣ ΔΕΥΤΕΡΗ.

ΣΚΗΝΗ ΠΡΩΤΗ.

ΦΑΙΔΡΑ ΜΟΝΑΧΗ.

Καθὼς 'ς τὰ περιγιάλιά της πρῶτας γροικᾷς καὶ ἀρχίζει
καὶ ταραχὴ ἡ θάλασσα μαντάτο μουρμουρίζει,
καὶ μὲ τὴν ὥρα μάχεται καὶ μ' ἀφρισμένη χέρα
ράσσει νὰ κάμῃ πόλεμο 'ς τὸ πρόσωπο τοῦ ἀέρα,
καὶ ἀπῶδε κεῖ μὲ μάνιτα καὶ ταραχὴ μεγάλη
τρέχει καὶ δέρνει ἀδιάτρητα τῆς γῆς τὸ περιγιάλι·
τέτοιας λογῆς ἐρχίσασι οἱ λογισμοὶ καὶ μένα,
καὶ ταραχῆς σαλεύουσι κύματα θυμωμένα·
ἄγρια λειοντάρια οἱ λογισμοὶ μοῦ δείχνου καὶ μανίζου
καὶ ἐμπαίνουσι 'ς τὸ στῆθός μου καὶ τὴν καρδιά μου σχίζου·
καὶ ὡς νά 'μου εἰς θάλασσα βαθειά, γῆ 'ς ἀγριεμένο δάσο,
χωρὶς κανένα ἀντίδικο φοβοῦμαι καὶ τρομάσω.
Ἔρωτα, ὡς ἦσου σπλαχνικὸς περίσσα, καὶ ἄνοιξές μου
τὸ θησαυρὸ τῆς χάρις σου καὶ κεῖνο ἤδωκές μου,
γιάντα λοιπὸν 'ς ἀνάπαψι νὰ μὴν τὸν ἀφεντεύω,
πειδὴ καὶ μέσα 'ς τὴ καρδιὰ πιστὰ τόνε στερεύω;
γιάντα τὰ περασμένα μου πάθη μου καινουργιώνεις,
καὶ τὴ χαρὰ ὁποῦ μ' ἄξωσες περίσσα ἀνακατώνεις;
Μὰ ἐσὺ γλυκότατε ὁδηγὲ λοιπὸ τῆς πεθυμνιᾶς μου,
πιάσε γλυκιὰ παρηγοργιὰ νὰ δώσῃς τῆς καρδιᾶς μου,
νὰ φύγουσι οἱ λογισμοὶ κ' ἡ πίκραις νὰ μ' ἀφήσου,
ν' ἀδειάσουνε ἡ τυράννισες, τὰ πάθη νὰ σκορπίσου,
ν' ἀνοίξουσι τὰ χείλη σου νὰ ποῦνε — ὁ Χρύσιππός σου

ἐσένα εἶναι, Φαῖδρά μου, καὶ ἂς πάψῃ ὁ λογισμός σου!
Μὰ ἀπῆς ἐσὺ δὲ φαίνεσαι σὲ τοῦτά μας τὰ μέρη,
τὸ δακτυλίδι, ὁποῦ φορῶ γιὰ νὰ μὲ κάμῃς ταῖρι,
τώρα φιλῶ γιὰ λόγου σου, καὶ κεῖνος, ὁποῦ ὁρίζει
τῶμ ποθητῶ τοὺς λογισμοὺς καὶ ταῖς καρδιαῖς γνωρίζει,
μαντατοφόρος ἂς γενῇ νὰ πῇ τὰ βάσανά μου,
γιὰ νὰ μοῦ δώσῃ τὴ γιατριὰ σὰν ἦναι ἡ πεθυμνιά μου.

ΣΚΗΝΗ ΔΕΥΤΕΡΗ.

ΦΛΟΥΡΟΥ καὶ ΑΛΕΞΑΔΡΑ.

ΦΛΟΥΡΟΥ.

Ὅσο γυρεύω καὶ κοπιῶ μὲ τέχνη μου καὶ κόπο
ψεγάδι ἂν ἔχω τίποτας νὰ χώνω τῶν ἀνθρώπω,
τόσο ἡ μοῖρα πάει ὀμπρός, ἀνάθεμά τη ποῦρι,
καὶ μόνο ξετζιπώνει με καὶ δίδει μου 'ς τὴ μούρη.

ΑΛΕΞΑΔΡΑ.

Ἰντά 'παθες, κερὰ Φλουροῦ, καὶ δείχνει μου ἡ θωργιά σου
σὰν ἀλλαμμένη καὶ κλιτὴ καὶ δαμινὴ ἡ λαλιά σου;
ποῦρι κακὸ δὲ σοῦ 'λαχε πηαίνωντας μὲ τὰ ροῦχα
ὄξω, σὰν ἐχωρίσαμε γι' ἄλλη δουλιὰ ἀποῦ 'χα;
μὰ τάχα αὐτὸς ὁ φαφλατᾶς ἄπρεπα ἐμίλησέ σου,
καὶ τόση πίκρα σοῦ 'δωκε καὶ τὴ θωργιὰ ἄλλαξέ σου;

ΦΛΟΥΡΟΥ.

Δὲ μοῦ 'πε τίποτες αὐτὸς περίσσο, μ' ἄλλα πάθη
μοῦ 'γροίκησε, κ' εἰς τὸ στερὸ πάλι γι' αὐτὸ θὲς μάθει.
Νὰ πῶ καὶ τσῆ Λουγρέτζιας λόγο ἐκεῖ παρέκει,
ὁποῦ θαρρῶ κατέχεις τη νοικοκερὰ μιὰ στέκει,
ὁποῦ 'χαμε παληὰ φιλιά, καὶ πάντα μπιστεμένα
τῆς δούλευα, μ' ἀληθινὰ μὲ κέρδος μου καὶ μένα,

τὴν ἄνδρα τση ηὖρηκα ἐδεκεῖ, καὶ ἀπῆς ἐμίλησά του,
σὲ μιὰ καδέκλα μ' ἔκραξε νὰ κάτσω ἐκεῖ κοντά του·
εἰς τὴν καδέκλα ἤτανε μιὰ φούσκα πλακωμένη
μὲ μαξιλάρι, κ' ἤτονε λογιάζω φουσκωμένη,
κανένα μωροκόπελο τὴν ἤθελε κουκλώσει
ὀγιὰ παιγνίδι τάχατες κι' ὀγιὰ νὰ ξεφαντώση·
καθίζω ἀπάνω τση ἄκακα, καὶ κείνη ἀρχινίζει
ἡ φοῦσκα ἀπάνω ὅτης 'κατσα νὰ παραξανεμίζῃ,
κ' ἤμνοιαζε τὸ ξανέμισμα ἀνθρώπου, ὅπου σοῦ φάνη
τὴν ὥρα ἐκείνη ἀληθινὰ πῶς ἡ Φλουροῦ τσῆ βγάνει·
καὶ μέσα ὅπου ἐποσφίγγουμου, κἄποιαις ἐδηαῖνα πάλι,
λόγιασε ἐδᾶ τὴ πίκρα μου καὶ τὴμ πολλή μου ζάλη!
τὸ γέλοιο ἐρχίσασι αὐτοί, καὶ μένα μοῦ χυθῆκα
σὰ ζεματοῦραις, καὶ ζημνιὸ ὄξω τὴμ πόρτα ἐβγῆκα.

ΑΛΕΞΑΔΡΑ.

Καὶ πῶς κατέχεις κ' ἤτονε τὸ πρᾶμμα τοῦτο ἔτσι;
νὰ ζήσω, ἀποὺ τὰ λόγιά σου, Φλουροῦ, ἐπόλυκές τση!

ΦΛΟΥΡΟΥ.

Το πρᾶμμα πῶς ἐπέρασε ζημνιὸ ἐμηνύσασί μου,
μ' ἂν εἶχε λείπει ἐθάρρουν το πῶς ἦμου ἀπατή μου.

ΑΛΕΞΑΔΡΑ.

Μὲ δίκηο ἐπικράθηκες, μὰ πέ μου το καὶ μένα,
ἰντά 'το ἐκεῖνο ὁποῦ ἤθελε ὁ μποῦρδος μετὰ σένα;

ΦΛΟΥΡΟΥ.

Νὰ σοῦ τὸ πῶ μετὰ χαρᾶς, καὶ ἂ θέλῃς νὰ κοπιάσῃς
καὶ ἐσὺ σὲ τοῦτο σήμερο, σοῦ τάσσω νὰ μὴ χάσῃς.

ΑΛΕΞΑΔΡΑ.

Τὸ θὲς μ' ὁρίσει κάνω το, μόνο κανεὶς μὴ σφάλλῃ,
τουνοῦ τὰ σάλια ἀληθινὰ 'ς τὸ Κάστρο μὴ μᾶς βάλλῃ.

ΦΛΟΥΡΟΥ.

Τορνέσα μοῦ 'ταξε πολλά, μόνο νὰ τόνε βάλλω
τσῆ Φαίδρας μέσα νὰ τὴ δῆ, καὶ ἀπόκεις δὲν θέλει ἄλλο,
γιατὶ ἔχει, λέγει, μαγικὸ ἀποὺ τὴ Σπάθα Μπάλα,
καὶ ὀρπίζει μέσα σὰν ἐμπῆ θαμάσματα μεγάλα.

ΑΛΕΞΑΔΡΑ.

Τὴν Κούμνα καὶ τὴν Τουρλουροῦ κι' ἄλλαις ὡς αὐτήνη
νἄχῃ δὲν κάνει τίποτας, μὰ τὴν ἀληθοσύνη.

ΣΚΗΝΗ ΤΡΙΤΑ.

ΦΟΛΑΣ καὶ ΠΕΤΡΟΥΤΖΟΣ.

ΦΟΛΑΣ.

Ὅπου ἀνεμίσει τίποτας καλὸ σιμὰ ἀποστρέφου,
καὶ λύκο καὶ πραμματευτὴ τὰ πόδιά τους τὸ θρέφου·
πλειὰ βιά 'χα ὀγιὰ τὸ δάσκαλο καὶ πλειὰ ἤπαιρνα τὰ ζάλα,
παρὰ ἡ γαϊδάρα ὄντας γλακᾷ καὶ κόβῃ τη τὸ γάλα·
τὰ χοιρομέργια ὁποῦ βαστῶ πιδέξια ἐσήκωσά του,
καὶ νὰ μοῦ φχαριστᾷ μπορεῖ γιὰ κι' ἄλλα ὁποῦ ἦφηκά του·
δουμάκι ἀκροστάθηκα γιὰ ναὕρω τὴν ἄδειά μου,
μὰ εἰς τὸ 'στερὸ ἐξεκάρπισα σὰν εἶναι ἡ πεθυμνιά μου.
Μὰ τὸμ Πετροῦτζο συντηρῶ, κι' ἄς πάγω, μὲν κινήσου
τὰ σαλιά του θωρῶντάς τα τὴ στράτα νὰ γεμίσου.

ΠΕΤΡΟΥΤΖΟΣ.

Φόλα μου, Φόλα, γροίκησε, στάσου νὰ ζῆς καμπόσο,
στάσου νὰ πάρω μυρωδιὰ μὲμ πᾷ νὰ παραδώσω!
τίνος εἶν' τοῦτα ποῦ βαστᾷς; ποῦ ταὖρες; ποῦ τὰ πάεις;
Φόλα, θυμήσου μου ἀπ' αὐτά, νὰ ζῆς, ἀνὲ καὶ φάῃς.

ΦΟΛΑΣ.

Φάγω, δὲ φάγω πάντα μου, Πετροῦτζο, σοῦ θυμοῦμαι,
περιττοπλειὰς πᾶσα ταχύ.

ΠΕΤΡΟΥΤΖΟΣ.

Καὶ σένα ἐγώ, νὰ ζοῦμε...
μὰ εἰς τὴ ψυχή σου μνιὰ γουλιὰ μοῦ δῶσε τοῦ καϋμένου,
καὶ δὲν μπορῶ τὰ σάλιά μου τὰ γένειά μου νὰ ῥαίνου.

ΦΟΛΑΣ.

Πετροῦτζο, σώπασε, γιατὶ τὸ δάσκαλο σιμά μας
θωρῶ, μὴν μπὰ τὰ φωρεθῇ, καὶ τότες βάσανά μας!
'ς τὸ σπίτι ἐπῆγα κ' εἶπά του, καὶ ἀπὸ δεκεῖ ἤκλεψά τα,
μηδὲ κανεὶς δὲ μ' ἔδε ἐκεῖ οὐδὲ κανεὶς 'ς τὴ στράτα.

(Τότες ἔρχεται ὁ Δάσκαλος καὶ λέγει).

ΔΑΣΚΑΛΟΣ.

Putabam eke ena chierò il fabricar bugia
antequam bene disere quid sit astrologia·
μὰ ἐδᾶ ὅπου διαφωτίζομαι, sicome gli astri pano
ἀποῦντο ἐδῶ κάτω 'ς τὴ γῆ col solo aspeto dano,
sic et non aliter mi par occuli na bodisu
sepe spectantes aliquem, καὶ νὰ τόνε φταρμίζου,
καὶ ὄχι σὰ βλέπω μοναχὰς νὰ βλάφτῃ γεῖς τὸν ἄλλο,
μὰ καὶ τὸν ἴδιόν του κιανεῖς... ὢ θάμασμα μεγάλο!
Quocies pulcritudinem corporis anzi vedo
tocies ginome cacà, et melius or vedo.
Et iterum osses forès cogito pos tu cosmu
portento son nella virtù, μὲ φασίν, ὁ ἀπατός μου,
quod side eset apomè non credo il più felice
ne come emé μηδὲ κανεὶς fora se dir mi lice
esser in un supposito, virtutes due preclares,
belezza cun siencia, sto cosmo ine rares.
Hec sufficit tetias logis et queques sit puella

μπάνει ζημνιὸ dum spectat mè 'ς τοῦ πόθου τὰ ντουέλι·
multas catenas alia ῥίχνει καὶ ἀλυσιδιάζει
hominum cordat, et sino al ciel πᾶσ' ὥρα μ' ἀναιβάζει.
Sum ergo felicissimus come l' astrologia
mi persuade a vedere et la ghiro ἡ ὀσκία?

ΦΟΛΑΣ.

Γροίκα, Πετροῦτζο, γροίκησε γιὰ χοιρομέργια λέγει...
νὰ ζήσῃς καὶ μηδὲ κανείς, δάσκαλε, δὲ σοῦ φταίγει.

ΠΕΤΡΟΥΤΖΟΣ.

Σώμπα, καὶ ἀμ πῇ καὶ τίποτας, κάμε πῶς δὲ γροικοῦμε,
καὶ πῶς ἀλλήλω μας καὶ μεῖς ἀθιβολὴ μιλοῦμε.

ΔΑΣΚΑΛΟΣ.

Ecce latrones... diabolum mi sembra l' altro siro,
me cum consumant tuti do μὲ τοῦ βυτζοῦ τὸμ πῆρο.

ΦΟΛΑΣ.

Εἰπέ το πάλι, διάσκατζε.

ΠΕΤΡΟΥΤΖΟΣ.

Σύρσου καὶ μὲ τὴ ῥάχη,
πήγαινε ὀπίσω δεῖχνέ μας ἐπῶδες τὸ στομάχι.

ΔΑΣΚΑΛΟΣ.

Quid novitas significat, logiaso alcuno terzo
νά 'χου ἀνάμεσά τωνε di caminar drio terzo.

ΠΕΤΡΟΥΤΖΟΣ.

Ἔργο καλό 'ναι, δάσκαλε, 'ς τὴν ἐδική σου μούρη
τὸν τέτσοιό του δὲν ἤπρεπε νὰ σοῦ γυρίσῃ ποῦρι;

ΔΑΣΚΑΛΟΣ.

Inteligo post studio καὶ κόπο μέγα βάνεις
'ς τὸ Γαλατέο, καὶ ἀρετὴ χορταίνεις ἂν τὸ κάνῃς.

ΠΕΤΡΟΥΤΖΟΣ.

Γάλα, μιζίθρα καὶ τυρί, ῥαφιόλια καὶ σγατζέτα
χορταίνω καὶ ἄλλα φαγητά, μὰ σὺ λιγώνεσαί τα.

ΔΑΣΚΑΛΟΣ.

Κάλτζες σουνάρε ἂς δέχωμαι, dum ludo cun l' umano

ΠΕΤΡΟΥΤΖΟΣ.

Καὶ ποῦ 'ναι τὸ σομάρι σου καὶ γὼ πὰ σοῦ τὸ πάρω!

ΔΑΣΚΑΛΟΣ.

Ala roversia oti milò gricàs, γιατὶ δὲν ἔχεις
γράμματα, κακορροίζικε.

ΠΕΤΡΟΥΤΖΟΣ.

Λίγα καὶ σὺ κατέχεις,
λίγα... καϋμένε, τὰ βαστᾷς μὲ πίσσα κολλημένα,
καὶ πότε λίγο ξεκολλοῦ καὶ πέφτει σου ἕνα ἕνα.

ΔΑΣΚΑΛΟΣ.

Hic nunquem vidit literas et michi licet pati.

ΠΕΤΡΟΥΤΖΟΣ.

Πάγω, μ' ἀγροίκα ἴντα θὰ πῶ, καὶ ἀπόκεις μοῦ προπάτει·
τὸ πρῶτο γράμμα ὁ γάϊδαρος, καϋμένε, ἑρμήνεψέ σου
ha, ha, ha, ha, φωνιάζωντας κ' ἐκαταμούτζουνέ σου·
καὶ τ' ἄλλο πάλι γεῖς κριὸς σοῦ ἑρμήνεψε ἐκεῖνο
ὅπου σὰ βάλλῃς δυὸ ἀπ' αὐτά, μπέ, μπὲ θὰ ποῦσι κρίνω·
τὸ τζὲ ἀπὸ τζέρκουλο ἐμισὸ ἐπῆρες τὸ 'ξαμάρι,
ὁποῦ 'χε ταῖς κορχίδαις σας ἡ μάνα σου δοξάρι·
τὸ ντὲ ἡ καμπάνα σοῦ 'μαθε μὲ δυσκολιὰ μεγάλη
μ' ὅλο ποῦ κρούγει din, din, don καὶ ξανακρούγει πάλι,
τὸ ἔφε μόνο ἐξώφευγες, καϋμένε, νὰ διαβάσῃς,
γιατὶ τῆς φούρκας ἦτανε μὴν μπᾷ νὰ τὴμ περάσῃς.

ΔΑΣΚΑΛΟΣ.

Πετροῦτζο, ποῦ 'φηκες τὸ Ε; κακὴ 'ναι ἡ θύμησί σου.

ΠΕΤΡΟΥΤΖΟΣ.

Ἔξις καὶ ἀνίξῃς, γάϊδαρε... κι' ἄλλο ἀναθυμῆσου.

ΔΑΣΚΑΛΟΣ.

Se mi vento contra lu, χερότερα τὴ τζαμπάρω,
μ' ἂς ἦμαι ἀπῶχω χρεία ἀπ' αὐτό, μ' ἂς τόνε σομπορνάρω.
Πετροῦτζο, ἐγὼ ἐπεθύμησα περίσσα τὴ φιλιά σου,
κ' ἔχω τορνέσα ὅσα καὶ ἂ θὲς γιὰ τὴ κομμότητά σου.

ΠΕΤΡΟΥΤΖΟΣ.

Ὅσο ἐσὺ μ' ἐπεθυμᾷς, ἀφέντη δάσκαλέ μου,
τόσο κ' ἐγὼ 'μαι ἐρεκτικὸς πάλι, καὶ πίστεψέ μου·
δὲν εἶπα τίποτας κακό, ἀμμὲ ἐμητριγίασά σου,
γιατὶ τὰ μασκαρέματα ῥέγεται ἡ ἀφεντιά σου·
μ' ἀπῆς γιὰ καλοσύνη σου τορνέσα μοῦ δανείζεις,
ἂ θέλω, τάσσω σου κ' ἐγώ, σὰ θέλεις νὰ μ' ὁρίζῃς·
ῥεάλι ἕνα δανεικὸ μοῦ δῶσε ἀπῶχω χρεία,
καὶ ἀπέκει ποῦρι πέψε με νὰ πάγω 'ς τὴ Σουρία.

ΔΑΣΚΑΛΟΣ.

Si non expendo durum est, modo optinere intentum,
dareti michi pateres non solum hoc sed centum.
Ὅρισε, Πετροῦτζο.

ΠΕΤΡΟΥΤΖΟΣ.

Ἀφέντη μου, καλῶς τὴν ἀφεντιά σου,
πέ μου ἴντα θέλεις, ὀγιατὶ γροικῶ τη τὴν καρδιά σου.

ΔΑΣΚΑΛΟΣ.

Messon d' amor.

ΠΕΤΡΟΥΤΖΟΣ.

Δὲν σοῦ γροικῶ, καὶ πέ το ἀλλοιῶς σοῦ λέγω

ΔΑΣΚΑΛΟΣ.

Μαντατοφόρο θενὰ πῶ τσ' ἀγάπης σὲ διαλέγω.

ΠΕΤΡΟΥΤΖΟΣ.

Ἤγου ῥουφιάνο θενὰ πῇς!..

ΔΑΣΚΑΛΟΣ.

Ποτέ, δὲ λέγω αὐτόνο.

ΠΕΤΡΟΥΤΖΟΣ.

Κάμε ὅ,τι ὁρίζεις τὸ λοιπό, δός μου τορνέσα μόνο.

ΔΑΣΚΑΛΟΣ.

Ἡ ὀμορφιά μ' ἐσκλάβωσε ἡ τόση τῆς κερᾶς σου,
κ' ἤθελα νὰ τὴν ἤκαμες μὲ τὴ ῥετόρικά σου
δυὸ λόγια νὰ μ' ἀφουκραστῇ, καὶ πρὶ περάσῃ ἡ μέρα
σοῦ τάσσω καὶ ἄλλα τόλορα γιὰ τὴ καλή σου χέρα.

ΠΕΤΡΟΥΤΖΟΣ.

Τοῦτό 'ναι ἀφέντη, δύσκολο, μὰ τόσο θέλω κάμει,
λείπωντας ὁ μισέρος μου νὰ σᾶς ἐσμίξω ἀντάμη.

ΔΑΣΚΑΛΟΣ.

Recte, giati duo vincula ligant quam unum puagis
categhi to καὶ μὴν ἀργῇς λοιπὸ καὶ σὺ νὰ πάγῃς.

ΣΚΗΝΗ ΤΕΤΑΡΤΗ.

ΦΟΛΑΣ καὶ ΠΕΤΡΟΥΤΖΟΣ.

ΦΟΛΑΣ.

Πετροῦτζο, ποῦ 'ναι ὁ δάσκαλος;

ΠΕΤΡΟΥΤΖΟΣ.

Πάγει 'ς τὸ κακὸ χρόνο,
κεῖ 'ς τὰ ξεκουτρουκίσματα... μὰ ποῦ 'ναι, Φόλα, αὐτόνο;
αὐτὰ θὰ πῶ; κ' ἐγὼ 'σφαλα!

ΦΟΛΑΣ.

Παρὰ σπιτιοῦ ἤβαλά τα,
γιατὶ ἂν τὰ πάγω σπίτι μας δὲ λείπου χίλια μπράτα·
καὶ ἀποὺ τὸ πίσω μας στενὸ σὲ λίγο ἔλα νὰ πᾶμε,
καὶ βάστα κι' ἄλλο τίποτας, Πετροῦτζο, νὰ τὰ φᾶμε.

ΠΕΤΡΟΥΤΖΟΣ.

Βαστῶ ἕνα τόλορο ἀργυρό, καὶ φτάνει μας τοὺς δυό μας
νὰ τήνε ξεδιπλώσωμε νὰ σώσῃ ὡς τὸ λαιμό μας.

ΦΟΛΑΣ.

Ποῦ τὸ 'βρηκες τὸ τόλορο;

ΠΕΤΡΟΥΤΖΟΣ.

Λύγο νὰ πῶ 'ς τὸ σπίτι
μοῦ τὸ 'δωσε ὁ δάσκαλος, καὶ πιάσε με μεσίτη

ΦΟΛΑΣ.

Ἴντα μεσίτη; μηπωστᾶς καὶ θὲς νὰ πῇς ῥουφιάνο;

ΠΕΤΡΟΥΤΖΟΣ.

Μεσίτη πόθου, διάσκατζε, μὰ γὼ ἀπ' αὐτὰ δὲν κάνω.

ΦΟΛΑΣ.

Χά, χά, χά, χά... δὲν ἠμπορῶ τὰ γέλοια νὰ πομένω,
ἡ γιόρνιθα τὸ γέννησε καὶ αὐγὸ δ' ἔνι κρασμένο.

ΣΚΗΝΗ ΠΕΜΠΤΗ.

ΛΑΜΠΡΟΥΣΑ καὶ ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ.

Κακὰ ἀντισταίνεται καμνιὰ τσ' ἀγάπης, τοῦ πολέμου
νὰ μὴ νικήσῃ ὁ ἔρωτας, κόρη, καὶ πίστεψέ μου.

ΛΑΜΠΡΟΥΣΑ.

Σὲ τόσο θάρρος δὲν μπορῶ κρουφὸ νὰ τὸ κρατήξω,
καὶ τὴν καρδιά, 'Αλεξάνδρα μου, σὰ στέκει νὰ σοῦ δείξω.
Ἴδια σὰν ἕνα ὁποῦ βαλθῇ καὶ θέλει νὰ κεντήσῃ
πράσινο δάσο, καὶ φωτιαῖς ἐδῶ καὶ κεῖ σκορπίσει,
καὶ ἡ δροσεράδες τῶν δεντρῶν τοῦ δάσου δὲν τ' ἀφίνει
ν' ἅψῃ ζημνιό, μὰ πολεμᾷ, κι' ἄφτει ὥραις, κι' ὥραις σβύνει,
ὥστε ὁποῦ ἡ χλώρη 'ς τὴμ πυρὰ χαθῇ, καὶ τόπο δώσῃ,

καὶ κείνη ἐτότες βρῇ θροφὴ ξένη καὶ δυναμώση·
τέτοιας λογῆς εἰς τὴν ἀρχὴ ὁποῦ ἐπολέμα ν' ἄψη
κ' ἤρριχνε σπίθαις 'ς τὴν καρδιὰ ὁ πόθος νὰ μὲ κάψη,
μὲ λογισμοὺς καὶ ἐντήρησες ταῖς σπίθαις ἤσβυνά του,
ἀδυνατὰ ἐντιστένουμου καὶ μάχη ἤκανά του,
μὰ ἐκεῖνος δυνατώτερος μὲ μπόρεσι μεγάλη,
ὥστε νὰ σβύσω μιὰ ἐγώ, μὲ κέντα ἀποὺ τὴν ἄλλη,
'ς τόσο ποῦ ἐδῶσα οἱ λογισμοὶ κ' ἡ ἐντήρησές μου τόπο,
καὶ νικημένη ἐπόμεινα λοιπὸ μὲ τέτοιο τρόπο.

ΑΛΕΞΑΔΡΑ.

Μὲ ταπεινότη προσκαλεῖ, μὲ ἀγάπη σιργουλίζει,
γιὰ τοῦτο ὁ ἔρωτας νικᾷ μὲ δόξα καὶ γυρίζει,
Λαμπροῦσα θυγατέρα μου· 'ς τὸμ πόθο μᾶς ἐκράζει,
μιὰ σιργουλιὰ καὶ βάνει μας, ὅτας ὁ πόθος 'μνοιάζῃ·
μὲ δίκτιο σᾶς ἐμπέρδεσε, πρεπούμενα ἤδεσέ σας
σφικτὰ 'ς τὰ βρόχια ὁ ἔρωτας καὶ δούλους ἤκαμέ σας.

ΛΑΠΡΟΥΣΑ.

Χίλιαις θωργιαῖς καὶ εὐγενικὰ παλέματα καὶ ζάλα
καὶ λόγια τακτικώτατα 'ς τὸν νοῦ μου τὸν ἐβάλα·
μὰ ἐδᾶ, ἐπειδὴ καὶ ἀφέντης μου τέτοιας λογῆς σπουδάζει
καὶ χωρὶς ἄλλο ὁ πελελὸς νὰ παντρευτῇ λογιάζει,
κατάστεσε τὰ πράμματα σὰ θέλεις ἀπατή σου,
κ' ἡ θέλησί μου σήμερο ἂς ἦναι κ' ἡ δική σου.

ΑΛΕΞΑΔΡΑ.

Τὸν ἴδιο λόγο, ἀφέντρα μου, καὶ ἀφέντης σου ἤδωκέ μου,
καθὼς καὶ σὺ τοῦ γροίκησες νὰ λέγῃ, φαίνεταί μου·
γιὰ τοῦτο πάγω τὸ λοιπὸ κ' ἴσια τὸ μεσημέρι
θελὼ 'ρθει μὲ τὸ Χρύσιππο, νὰ δώσετε τὸ χέρι.
Μὰ ἐδῶ θωρῶ τὸ δοῦλόν του, νὰ ζήσω, καὶ προβαίνει...
στοχάζεταί με... ἀλλὰ θαρρῶ γιὰ μένα καταιβαίνει.

ΣΚΗΝΗ ΕΚΤΗ.

ΑΡΕΤΑΣ καὶ ΑΛΕΞΑΔΡΑ.

ΑΡΕΤΑΣ.

Γειά σου, κερ' Ἀλεξάδρα μου!

ΑΛΕΞΑΔΡΑ.

Ἴντα μαντάτα, Ἀρέτα;

ΑΡΕΤΑΣ.

Τοῦτα ἀπὸ σένα γδέχομαι μάλιος ἐγώ, καὶ πέ τα.

ΑΛΕΞΑΔΡΑ.

Κ' ἴντα μαντάτα γδέχεσαι σήμερο ἐσὺ ἀπὸ μένα;

ΑΡΕΤΑΣ.

Ὅλα μοῦ τά 'πε ὁ Χρύσιππος, καὶ μ' ἔστειλε εἰς ἐσένα.

ΑΛΕΞΑΔΡΑ.

Πέ του τ' ἀφὲν τοῦ Χρύσιππου τὸ πρᾶμμα ἀπ' ἀρχίσει
ἡ γι' Ἀλεξάνδρα, χάνει το, κ' ἐκεῖνο ὅπου ποθήσει
κι' ἄλλαις δουλιαῖς ἐπόσωσα μεγάλαις 'ς τὸν καιρό μου,
μ' ἀλήθειά σου δὲν ἤχασα κ' ἐγὼ τὸ διάφορό μου.

ΑΡΕΤΑΣ.

Καὶ πάλι μὲ τὸ χάρισμα θέλ' εἶσται ἡ δουλεψί σου,
μὰ ἂ θέλῃς κι' ἄλλο τίποτας, ἐγὼ 'μαι δουλευτής σου...

ΑΛΕΞΑΔΡΑ.

Βουλὴ σοῦ δίδω τ' ἄπρεπο ἐτοῦτο νὰ τ' ἀφήσῃς,
μὰ τὸ πλιτζοῦνι δὲν μπορεῖς ἐσὺ νὰ ξεσκονίσῃς!
Ἄφῃς τοὺς νειοὺς νὰ λέσινε, μὰ σένα ἡ πορδή σου
θὰ βράζῃ μέσα, καὶ θαρρεῖς νά 'ναι, φτωχιέ, ἡ χολή σου.

ΑΡΕΤΑΣ.

Σὲ τοῦτο, Ἀλεξάδρα μου, σφάλμα μεγάλο πιάνει...
δικίμασε, κ' ἡ δοκιμὴ δὲ θέλει σ' ἀποθάνει.

ΑΛΕΞΑΔΡΑ.

'Εσὺ θὰ πῇς 'ς τὴμ πεῖνά σου, καὶ ἂς ἦν καὶ λίγο φά το,
μυῖγα ἐχάφτει ὁ νηστικὸς παρὰ κιαουλιᾶς καλιάτο!
δὲν εἶναι ὁ πόθος ὀγιὰ σέ, μισᾷ ταῖς ζαρωμάδες,
τὰ μαῦρα δόδια σχαίνεται, καὶ διώχνει ταῖς ψαράδες.

ΑΡΕΤΑΣ.

Δὲν εἶμαι ἐγώ, 'Αλεξάτρα μου, γέρος σὰ λὲς περίσσα,
πχράκαιρα τὰ γένειά μου καὶ τὰ μαλλιά μου ἐσπρίσα·
γιὰ παντρειὰ εἶμαι δότομος, σαράντα πέντε ἐμπῆκα,
καὶ ἄλλοι εἶναι πλειότερου καιροῦ καὶ πάλι ἐπαντρευτῆκα.

ΑΛΕΞΑΔΡΑ.

Πολλὰ καυκᾶσαι ἀληθινά, χρόνω' σὰν νά 'σου τράντα,
τὸ ἔργο πεθυμᾷ τινὰς γροικῶ καὶ λέσι πάντα.
Πέ του τὸ πῶς τὴν προξενιὰ ἔχω καταστεμένη,
καὶ πὲ τ' ἀφὲν τοῦ Χρύσιππου σὲ λογισμὸ μὴν μπαίνῃ.

ΣΚΗΝΗ ΕΒΔΟΜΗ.

ΔΟΤΟΡΕΣ καὶ ΔΑΣΚΑΛΟΣ.

ΔΟΤΟΡΕΣ.

Πλειὰ βιά 'χω καὶ πλειὰ πεθυμνιὰ παρὰ τὸμ πεθερό μου
νὰ κάμω ἐτούτη τὴ δουλιὰ σὰ θέλω 'ς τὸ θεό μου·
τὸ λογισμὸ ἔχω 'ς τὴν καρδιὰ σπιροῦνι καὶ ἀγκυλώνει
πότες νὰ κάμω τὴ δουλιά... μὰ σὲ λιγάκι σώνει!

ΔΑΣΚΑΛΟΣ.

Καὶ μὲ δίχως νὰ γράψετε κοντράτο πῶς τὸ κάνει;

ΔΟΤΟΡΟΣ.

Πριβάτα μιὰ ἐκάμαμε γραφή, κ' ἐκείνη φτάνει·
τὸ λοιπονὶς ὁ Χρύσιππος νὰ τόνε χαιρετίσῃ
μὲ δυὸ μαρτύρους, κατὰ πῶς ἤθελα τοῦ μηνύσει,

καὶ τὸ μισό μου τοῦ 'ταξα πρᾶμμα, καὶ τ' ἄλλο πάλι
κρατῶ κ' ἐγὼ γιὰ λόγου μου.

ΔΑΣΚΑΛΟΣ.

Μὲ φρόνεψι μεγάλη

ΔΟΤΟΡΟΣ.

Γιατὶ κ' ἐγὼ ἔχω λογισμὸ πρίχου τελειώσῃ ἡ μέρα
ν' ἀγγίξω μὲ τὴ χέρα μου τσ' ἀφέντρας μου τὴ χέρα.

ΔΑΣΚΑΛΟΣ.

O vir excelentissime, quantum siemus grave
sensibus matrimonia et prudens sis escave.
Περσουαδέρει σ' ἔθελα νὰ μὴν πολυσιμώσῃς
πρὸ τσῆ κολώναις τοῦ Ἕρκολε, μὴν μπᾶ τὸ μετανοιώσῃς,
μὴν εὕρῃς πέλαγο βαθὺ che a torte cligni intieri,
καὶ λόγιασε τὸ ῥοιζικὸ ἴντα μπορᾷ τοῦ φέρῃ.

ΔΟΤΟΡΟΣ.

Μάλιος γιὰ μένα, δάσκαλε, ἔτοιο γομάρι κάνει
γιὰ νά 'χω τὸ γοβέρνο μου, καὶ τοῦτο μόνο φθάνει.

ΔΑΣΚΑΛΟΣ.

Non sine quod sit metafores tutos o Cicerones,
γιαὕτως δὲ γνώθει ἴντα θὰ πῶ πέλαγο καὶ κολώναις.

ΔΟΤΟΡΟΣ.

Δάσκαλε, πάγω τὸ λοιπό, καὶ ἃ λάχῃ ὁ πεθερός μου,
πέ του καθὼς μοῦ ἐγροίκησες πῶς εἶναι ὁ λογισμός μου.

ΣΚΗΝΗ ΟΓΔΟΗ.

ΣΤΑΘΗΣ καὶ ΦΟΛΑΣ.

ΣΤΑΘΗΣ.

Πήγαινε, Φόλα, ὀγλήγορα καὶ φέρε τὸ λουρί μου
καὶ τὴν κουρτέλα ὁποῦ 'βγαλα μέσα 'ς τὸ τάβολί μου.
Χωστὰ 'ς τὸ σπίτι μου ἤμπαινε... καὶ ἀπόκεις μ' ἔχε βάλλει

καὶ μάρτυρα 'ς τοὺς γάμους του, γιὰ περιγέλοιο πάλι!
'Οϊμέ, καὶ νά 'μουνε πλειὰ νειὸς νά 'χα τὰ γένεια μαῦρα,
νὰ σβύσω μὲ τὸ αἷμάν του τῶ σωθικῶ τὴ λαύρα·
μὰ πάλι, κλέφτη Χρύσιππε, τὴ γδίκηά μου σοῦ τάσσω
πῶς θενὰ κάμω, ἂν ἤστεκε τὴ ζῆσί μου νὰ χάσω·
μ' ἅσ' τη καὶ αὐτήνη τὴν κακὴ μαργιόλα... κ' ἤκαμά τση
δαρμὸ ὡσὰν τσῆ ἐτύχαινε, καὶ τὰ μαλλιὰ ἤβγαλά τση·
δοτόρε αὐτὴ δὲν ἤθελε, γιατ' εἶχε καμωμένο
σφάλμα ἐτόσο μετ' αὐτό, μὰ ἐκράτειν το χωσμένο·
μ' ἀπῆτις τσ' εἶπα, γἰ ἄντρα μπλειὸ νὰ μὴν τὸν ἀνημένη,
στανιό της τὸ μολόησε ἡ καταφρονεμένη·
μὲ δακτυλίδι ὡσὰ θωρῶ καὶ αὐτήνε ἐχάλασέν τη,
καὶ δᾶ ἄλλη ἐρραβωνιάστηκε καὶ τούτη ἤφηκέν τη·
μὰ ἐτοῦταις ταῖς διπλαῖς παντρειαῖς μανίζει ἡ δικηοσύνη,
καὶ ἀποῦ ταῖς κάνει, κάτεχιε, τὸ πῶς δὲν τὸν ἀφίνει·
γιὰ τοῦτο θέλω 'ς τὸ κριτὴ νὰ τόνε καταδώσω,
καὶ θάρρος ἔχω νὰ γενῇ τὸ δίκηό μου τὸ τόσο·
καὶ ἂ δὲν τοῦ πάρῃ τὴ ζωή, σὰν ἔχει ἡ γιόρεξί μου,
σκιᾶς κάνει νὰ τὴ βλοηθῇ, γιὰ νἄχω τὴν τιμή μου.

ΦΟΛΑΣ.

Ἔν' το τὸ βρακολοῦρί σου ἐδεπᾶ καὶ τὴν κορδέλα!

ΣΤΑΘΗΣ.

Ἔρμος σου χρόνος καὶ κακός! λουρὶ εἶπα καὶ κουρτέλα!..
ἰδὲ τὸν κλέφτη ἴντά 'φερε! νὰ λάχῃ νὰ τὰ δοῦσι,
νὰ μάθου τὸ ψεγάδι μου κι' ὅλοι νὰ μὲ γελοῦσι.

ΦΟΛΑΣ.

Καὶ ἂν τὴ βαστᾷς ἀπάνω σου!.. τὸ λοιπονὶς ποιὰ ἄλλη;

ΣΤΑΘΗΣ.

'Αλήθεια λές... ἡ μάνιτα μ' ἐτύφλωσε κ' ἡ ζάλη!
πάγω λοιπὸ τὰ ῥοῦχά μου νὰ σκίσω, γιὰ νὰ κάμῃ
νὰ μὴ χαθῇ τὸ δίκηό μου μὲ τὴν τιμή μου ἀντάμη.

ΣΚΗΝΗ ΕΝΝΑΤΗ.

ΧΡΥΣΙΠΠΟΣ καὶ ΑΡΕΤΑΣ.

ΧΡΥΣΙΠΠΟΣ.

Δυὸ λογισμοὶ χαιράμενοι χαρίζου τῆς καρδιᾶς μου
βρῶσι, Ἀρέτα, κ' εἶναι ὁ γεὶς τὸ κέρδο τῆς κυρᾶς μου,
κι' ἄλλο τ' ἀφέντη μου ἐρχομός, καὶ ὁ νοῦς μου τόνε βάνει
πῶς ὥραν ὥρα ἐδεπᾶ 'ς τὴ χώρα ἀποφτάνει.

ΑΡΕΤΑΣ.

Μὲ δίκηο, ἀφέντη, χαίρεσαι... κ' ἴντα ἄλλο μπλειὸ νὰ δώσῃ
τοῦ λογισμοῦ σου δύνεται ποτὲ χαρὰ ἐτόση;

ΧΡΥΣΙΠΠΟΣ.

Γροίκα μου, Ἀρέτα· ἀπὸ ταχυᾶς εἰς τὴ Λοτζέτα ἐβγῆκα,
καὶ πρὸς τὰ μέρη τοῦ γιαλοῦ τ' ἀμμάτιά μου ἐστραφῆκα,
κ' εἶδα ἕνα ξύλο κ' ἤρχεντο μὲ τ' ἄρμενα γεμάτο
'ς τὸ πόρτο, καὶ Βενέτικο νά 'ναι ἐσουσούμνιασά το·
καὶ τὶς κατέχει μηπωστὰς ὀκ τὴ δική μας χώρα
γνέφοντας τὸν ἐσήκωσε καὶ νά 'ναι μέσα τώρα;

ΑΡΕΤΑΣ.

Τοῦτο δ' ἔνι παράξενο, δὲν τὸ κρατῶ γιὰ θαῦμα,
γιατὶ καράβι μοναχὰς τοῦ φέρνει τ' ἄλλο πρᾶμμα·
ποῦρι ἤγραφέ μάς το καλὰ πῶς ἔρχεται μὲ ξύλο
Βενέτικο πραμματευτῆ 'νοῦς ὁποῦ ἔχει φίλο.

ΧΡΥΣΙΠΠΟΣ.

Γιὰ τοῦτο πήγαινε καὶ σὺ λοιπὸ 'ς τὸ πόρτο κάτω,
καὶ σ' ἀνημένω ὀγλήγορα νὰ φέρῃς τὸ μαντάτο.

ΙΝΤΕΡΜΕΔΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ.

(Βασιλέας Πρίαμος μὲ δυό του συνδουλατόρους καὶ μὲ τοὺς δούλους του).

ΒΑΣΙΛΕΑΣ.

Μεσῖταις μοῦ 'πα κ' ἤρθασι 'ς τὴν ἐδική μας χώρα
ἀπού τὴν Μακεδόνια, εἶναι λιγάκι ὥρα·
δὲ ξεύρω ἴντα θέλουσι, μὰ ἔν τση ἐδεπᾶ... καὶ ἂς δοῦμε
ἴντα ζητοῦ, καὶ ἀπόκρισι φρόνιμη νὰ τοὺς ποῦμε.

(Τότες ἔρχεται ὁ Παλαμέτες, καὶ Οὐλύσες καὶ Μενέλαος μεσῖταις ζητῶντας τὴν Ἕλενα).

ΠΑΛΑΜΕΤΕΣ.

Ψηλότατέ μου βασιλειᾶ ὁποῦ τὴν Τρόγια ὁρίζεις
καὶ μὲ τὴ φρονιμάδα σου νέκταρε τὴν ποτίζεις,
καὶ ὅλοι παινοῦ ταῖς πρᾶξές σου, τὴν πλεῖσα καλοσύνη,
τὸ πῶς κρατεῖς 'ς ὅλους κοινὴ κ' ἴσα τὴ δικηοσύνη·
κ' εἶσαι τὸ ξόμπλι τῆς τιμῆς, τὴν ἐντροπὴ ξωρεύγεις,
τσ' ἄτυχους νὰ τοὺς τυραννᾷς καθημερνὸ γυρεύγεις·
ὁ βασιλειᾶς μου, ξεύρετε, τὸ πῶς μᾶς εἶχε πέψει
μεσῖταις γιὰ τὴν Ἕλενα, ὁποῦ 'χε σιργουλέψει
ὁ Πάρις σου καὶ ἐπῆρέν τη μ' ὅλους τοὺς θησαυρούς τση,
καὶ ἐντρόπιασε τὸν ἄντρα τση μαζὶ καὶ τσὴ ἐδικού τση,
νὰ τὴ γιαγείρετε ἐδεκεῖ, δίκηό 'ναι ἐτούτη ἡ χάρι,
ὁ Μενελάος ἄντρα τση σὰν πρῶτας νὰ τὴμ πάρῃ·
γιατὶ ἦρθε εἰς τὴ χώρα μας καὶ ὡς νά 'τονε παιδί μας
πιστὰ τὸν ἐδεκτήκαμε, κι' ὅλοι οἱ ἐδικοί μας
ἐσυνορίζουντάνε ποιὸς σπίτι νὰ τόνε πάρῃ

νὰ τόνε κανισκεύουσι καὶ νὰ τοῦ κάμου χάρι·
καὶ τοῦτος χωρὶς διάκρισι ἐθέλησε νὰ κάμῃ
τόσο μεγάλο ἄδικο, τόση ἐντροπὴ ἀντάμη,
νὰ πάρῃ τὴν γυναῖκάν του κι' ὅλο τὸ θησαυρόν του,
ὁποῦ τὸν εἶχε σπίτιν του ὡσὰν τὸν ἑαυτόν του,
τοῦ Μενελάω τοῦ ῥηγός· μὰ κρίνω δὲν μποροῦσι
τ' ἀμμάτιά σας νὰ τὸν ἐδοῦ τὰ δάκρυα νὰ κρατοῦσι.
Πάλι καὶ δὲν τὸ κάμετε σήμερο χωρὶς ἄλλο,
ἀντίδικό σας πόλεμο θὰ κάμουσι μεγάλο.

ΒΑΣΙΛΕΑΣ.

Ἀνὲν καὶ φοβερίζῃ μας νὰ μᾶς ἐκάμῃ ἀμάχη,
ἡ Τρόγια δὲν ἐφάνηκε ντήρησι ἀθρώπω νά 'χῃ,
γιαὖτως τὰ λόγια παραμπρὸς μηδὲ ποσῶς μὴμ πᾶσι,
γιατὶ ἡ φοβέραις σας ποτὲ ταῖς γνώμαις δὲν ἀλλάσσει.

(Τότες σιμώνει καὶ μιλεῖ μὲ τοὺς συμβούλους του κοντὰ ἀγάλια νὰ μὲν γροικοῦσι τί λέγει μὲ δαύτους, καὶ τότες πάλι γυρίζει καὶ λέγει).

Τὴν Ἕλενα νὰ κάμωμε νά 'ρθῃ ἐδῶ ὀμπροστά σας,
καὶ ἀνὲν καὶ θέλῃ νὰ συρθῇ εἰς τὰ θελήματά σας,
νὰ τὴν ἐπάρετε ζημνιὸ μ' ὅλο τὸ θησαυρό τση·
μὰ νά 'ρθῃ δὲν μπορεῖ ποτέ, ξεύρετε, στανικό τση.
Ἀμέτε, πέτε τση τὸ πῶς, εἶναι τὸ θέλημά μου
νά 'ρθῃ μὲ δίχως ἐντήρησι ὀγλήγορα ὀμπροστά μου.

ΜΕΝΕΛΑΟΣ.

Παρακαλῶ σε, βασιλειᾶ, χωστὰ νὰ τσῆ μιλήσω,
σὰν ἄντρα της τὸν λογισμὸν κουρφά τση νὰ γνωρίσω.

ΟΥΛΥΣΕΣ.

Ψηλότατέ μου βασιλειᾶ, πολλὰ παρακαλῶ σε
ἐτούτη τὴ θαράπαψι ὁποῦ ζητᾷ τοῦ δῶσε.

ΒΑΣΙΛΕΑΣ.

Μετὰ χαρᾶς... ἔντηνε ἐδῶ! Ἕλενα, ἐπᾶ 'ρθε τώρα
μεσῖταις καὶ ἄντρας σου μαζὶ 'ς τὴν ἐδική μας χώρα,
γιὰ νὰ σὲ πάρου ἐδεκεῖ, κ' ἔχω ἀποφασισμένα
νὰ πάγῃς ὅπου πεθυμᾷς καὶ ὅπου σ' ἀρέσει ἐσένα·
καὶ ἄντρας σου θέλει μοναχὰς τὸ λέγει ν' ἀγροικήσῃς,
πάλι τοῦ μόδου σου εἶσαι ἐσὺ τὸ θὲς ν' ἀποφασίσῃς.

ΕΛΕΝΑ.

Ψηλότατέ μου βασιλειᾶ, ἐπᾶ 'μαι τσ' ὁρισμούς σου.

ΒΑΣΙΛΕΑΣ.

Νὰ πάρῃ δὲν μπορεῖ τινὰς τὸ θέλεις τοῦ κορμιοῦ σου.

(Τότες τήνε παίρνει ὁ Μενελάος παράμερα καὶ τῆς λέγει).

ΜΕΝΕΛΑΟΣ.

Ἕλενα, δὲν τὸ ἐλόγιαζα τὴ χώρα σου ν' ἀφήσῃς
τόσα χωστά, καὶ ὡσὰ σκληρὸς κρουσάρης νὰ τὴ γδύσῃς·
γιατὶ σὲ ἀγάπου ξεύρεις το πλειὰ παρὰ τὴ ζωή μου,
πλειὰ ἀποὺ τὸ φῶς τῶν ἀμματιῶ καὶ πλειὰ ἀποὺ τὴ ψυχή μου·
μὰ δὲν κατέχω ποιὰ ἀφορμὴ σ' ἔκαμε κ' ἤφηκές με,
κ' ἔτσι μὲ διχωστὰς αἰτιὰ τόση τροπὴ ἄξωσές με!
καὶ ὅση τιμὴ ἐγνώρισες καὶ ἀγάπη ἀπὸ μένα,
τόση σκληρότη καὶ ἀπονιὰ ἐγνώρισα ἀπὸ σένα!
Καὶ μὴ λογιάσῃς βλάψιμο νὰ 'χῃς, γιατὶ χωστά μου
ἐμίσεψες, γιατὶ καλλιὰ ἤσφαξα τὴν καρδιά μου,
παρὰ νὰ βλάψω ὥστε νὰ ζῶ ποτὲ τὴν ὀμορφιά σου,
μάλιος γιὰ νόμο θὰ κρατῶ τὰ λόγια τὰ δικά σου.
Καὶ ἂν ἤσφαλες, κατέχω το δὲν ἤτονε ἀπὸ σένα,
καὶ χωρὶς φταίσιμο ποτὲ δὲ θέλεις βρῇ κανένα.
Ἐσένα μόνο πεθυμῶ, κι' ὅλο τὸ θησαυρό μου
ἂς πάρουσι καὶ ἂς δώσωσι τὸ φῶς τῶν ἀμματιῶ μου,
γιατὶ μὲ δίχως σοῦ, Ἕλενα, γυρίζω τυφλωμένος,
ξόμπλι τῆς κακορροιζικιᾶς ἐγίνηκα ὁ καϋμένος!

Καρδιά μου, τ' ἀμματάκιά σου ἀς δοῦσι τὰ δικά μου
πῶς δάκρυα κάνου ποταμὸ καὶ βιζίνου ὀχ τὴν καρδιά μου.
Θυμήσου τὴν ἀγάπη μου, θυμήσου πῶς μικράκια
ὁμάδι ἀναθραφήκαμε 'ς τοῦ πόθου τὰ κανάκια.
Ἔλα σιμά μου, μάτιά μου, καρδιά μου Ἑλενά μου,
δὲν τὴ ψηφῶ τὴ βασιλειὰ χωρὶς ἐσέ, κερά μου·
καὶ ἀμνόγω σου 'ς τὸν οὐρανό, 'ς ἐκεῖνο ὁποῦ ὁρίζει
τὴν κτίσι, τὸ πῶς βλάψιμο ποτὲ δὲ θὲς γνωρίζει
ἀπὸ τοῦ λόγου μου ποσῶς, μάλιος παρὰ ποτέ μου
θὰ σ' ἔχω πλειὰ ἀκριβώτερη· γύρισε μίλησέ μου,
τοῦ Μενελάω μίλησε, κάμε τὸ θέλημά μου,
καὶ ὡς ἤσουνε βασίλισσα ἔλα 'ς τὴν κατοικιά μου.

ΕΛΕΝΑ.

Ψηλότατέ μου βασιλειᾶ, ἀπῆτις τὴ βουλή μου
μ' ὁρίζεις ποιά 'ναι νὰ τῆς πῶ, νὰ στέκῃ τὸ κορμί μου
πάντα μετά σου πεθυμᾶ, καὶ ἀνὲν καὶ πάρουσί με
τοῦτοι στανιός μου, κάτεχε, σφαμμένη βρίσκουσί με.

(Τότες μισεύει ἡ Ἕλενα).

ΒΑΣΙΛΕΑΣ.

Ἐκούσετε τὴ γνώμην της, ἀφένταις, ἴντα λέγει
τὸ πῶς δὲ θέλει μετὰ σᾶς, πῶς θὰ σφαγῇ, καὶ κλαίγει·
νά 'ρθῃ δὲν εἶναι ἐμπορετό, ξεύρετε, στανικό τση,
καὶ νά 'μαι ἐγὼ ὁ προδότη τση, γὴ ποῦρι ὁ θάνατό τση.

ΟΥΛΥΣΕΣ.

Σὰ βασιλέας φρόνιμος μπορεῖς νὰ τὸ λογιάσῃς,
γιὰ μιὰ γυναῖκα, ἀφέντη μου, ἔτοια ὄχθριτα μὴν πιάσῃς,
γιατὶ μηδένας βασιλειᾶς 'ς τὸ χέριν του δὲν ἔχει
τὴ νίκη, καὶ κανεὶς ποτὲ τὸ τέλος δὲν κατέχει·
ἀνάμεσά σας βλέπετε τώρα μηδὲν ἀρχίσῃ
φωτιὰ ν' ἀξάψῃ καὶ οὐδεγεὶς μπορεῖ νὰ σᾶς τὴ σβύσῃ.

ΜΕΝΕΛΑΟΣ.

Ἀνὲν καὶ τούτη ἡ ἄπιστη ἔφυγε ἀπὸ σιμά μου,
καὶ ἐπῆρέ μου τὸ θησαυρὸ χωρὶς τὸ θέλημά μου,
'ς τοῦ λόγου της δὲ βρίσκεται τῆς κλέφτρας ἡ τιμή μου,
μὰ ξεύρετε πῶς κατοικᾷ σὲ τοῦτο τὸ σπαθί μου,
καὶ τοῦτο τάσσω σας τὸ πῶς ὀγλήγορα νὰ κάμη
νὰ γδικηωθῶ 'ς τὸ πρᾶμμά μου καὶ 'ς τὴν τιμή μου ἀντάμη.

(Τότες μισεύει ὁ Μενέλαος μὲ τοὺς μεσίταις καὶ λέγει ὁ πρῶτος σύμβουλος).

ΠΡΩΤΟΣ ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ.

Ἀφέντη, κάτεχε τὸ πῶς ὅλοι τως θενὰ μόσου
εἰς ταῖς εἰκόνες τῶν θεῶν νά 'ρθου νὰ σὲ μαλλώσου·
καὶ ἀνὲν καὶ σμίξου ὅλοι τως νά 'ρθου ἀντίδικά σου,
νὰ σὲ γλυτώσου δὲν μποροῦ ποτέ τως τ' ἅρματά σου,
γιατ' εἶναι μπορεζάμενοι καὶ πλοῦσοι πολεμάρχοι,
κ' ἡ γιαφεντιά σου εντήρησι πρέπει 'ς αὐτούνους νά 'χη·
γιαῦτως τὸ κόμπο, ὡς φρόνιμος ποῦ ἐδεσασίνε, λῦσε,
καὶ τὴ φωτιὰ ὅπου ἄναψε ὁ Πάρις σου τὴ σβῦσε·
δός τωνε τὴ γυναῖκάν τως, μονάχας ἂς ἀμόσου,
ἀπῆς τὴμ πάρου ἐδεκεῖ νὰ μὴν τὴν θανατώσου.

ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΣΥΒΟΥΛΟΣ.

Ἀνὲν καὶ πάρουσίν τηνε, θὰ ποῦσι πῶς φοβᾶται,
καὶ ἐτούτη τὴν ἀθιβολὴ ὁ κόσμος θὰ δηγᾶται,
νὰ μὴ ψηφοῦ τὸ βασιλειό, μηδὲ καὶ τὸ θρονίν του,
ὅπου τρομάσου οἱ βασιλεῖς ὅλοι τὴν δύναμίν του·
καὶ ἂν ἦναι κ' ἔρθου, κατὰ πῶς λέγεις, ἀντίδικά μας,
ἵντα φοβᾶσαι ν' ἀναιβοῦ ποτέ τως 'ς τὰ τειχιά μας,
γἡ νά 'χου ἐμπόρεσι ποτὲ νὰ μᾶς ἐπολεμίσου;
ἂν ἔρθου, μὲ ζημνιὰ πολλὴ τὼς τάσσω νὰ γυρίσου!
τότες, ἀφέντη κάτεχιε, ὅλοι θὰ σὲ τρομάσου,
νὰ σὲ φοβοῦνται, νὰ παινοῦ τὰ ἄξια καμώματά σου.

ΠΡΩΤΟΣ ΣΥΒΟΥΛΟΣ.

Σύμβουλε, σφαίνεις κάτεχιε εἰς ὅ, τι εἶχες μιλήσει,
μὰ τὸν θεὸν παρακαλῶ μόνο νὰ μᾶς βοηθήσῃ·
αὐτ' εἶναι πρεντζιπόπουλοι καὶ βασιλεῖς μεγάλοι,
καὶ ἂν ἔρθουσι ἀπάνω μας φωτιὰ μᾶς θέλου βάλλει
νὰ μᾶς ἐκάψου, κάτεχιε, καὶ οἱ θεοὶ ἃς δώσου
ἄλλη βουλὴ 'ς τοῦ λόγου τως τὴ μάχη νὰ ξηλώσου.

ΒΑΣΙΛΕΑΣ.

Νὰ τὴ γιαγείρω δὲν μπορῶ, γιατὶ δὲν εἶν' τιμή μου,
ἂν ἤτονε χίλιαις φοραῖς νὰ χάσω τὸ θρονί μου.
Κάμετε νὰ μισέψουσι, καὶ μὴ σταθοῦ μνιὰ ὥρα,
κι' ἂς ἔβγου μὲ πολλαῖς τιμαῖς ὀκ τὴ δική μας χώρα·
δώσετε λόγο πῶς κανεὶς δὲ θέλω νὰ τοὺς βλάψῃ,
πλειὰ ἀδυνατώτερη φωτιὰ σὲ τοῦτο νὰ μὴν ἅψῃ.

ΠΡΑΞΙΣ ΤΡΙΤΗ.

ΣΚΗΝΗ ΠΡΩΤΗ.

ΜΠΡΑΒΟΣ καὶ ΠΕΤΡΟΥΤΖΟΣ.

ΜΠΡΑΒΟΣ.

Ιδέ τση πῶς ἐφύγασι! νὰ μὴ τήνε τακάρω!

ΠΕΤΡΟΥΤΣΟΣ.

Τρομάσουσι, γιατὶ πολλὰ σὲ βλέπουσι μπιτζάρο·
δὲν ἐντενιαριστήκασι σκιᾶς νὰ τὸ στοχαστοῦσι...
καὶ πλεῖα σάλια ὅπου μπορεῖ σήμερο θὰ τ' ἀκούσῃ!
μὰ πῶς ἐφτὰ 'ς ἕνα καιρὸ ἤθελες νὰ μαλλώσῃς;

ΠΡΑΒΟΣ.

'Πολᾷ σε ἐλίγης θύμησις, γὴ νὰ τὸ πῶ; καὶ γνῶσις!
σκιᾶς δὲ θυμᾶσαι ἕνα καιρὸ πῶς δέκα παλληκάρια
'ς τοῦ δούκα ἐστραπατζάρισα, μπορῶ νὰ πῶ λειοντάρια;

ΠΕΤΡΟΥΤΣΟΣ.

Δὲν τὸ θυμοῦμαι, κ' ἔχω το θαραπειὸ ἐδικό μου
νὰ μοῦ τὸ ξαναδηγηθῇς, ἀφέντη, 'ς τὸ θεό μου.

[ΜΠΡΑΒΟΣ.]

Μιὰ ὥρα ἀπάνω 'ς τοῦ δουκὸς τὴ τάβλα ἐκαθομέστα,
μ' αὐτὸ καὶ μ' ἄλλους ἄρχοντες σὲ ἀθιβολὴ ἐρχομέστα·
καὶ λέγω πῶς, 'ς ἕνα καιρὸ δέκα νὰ μὲ σαλτάρου,
τοὺς κάνω νὰ γυρίσουσι καὶ ἄλλη μερὰ νὰ πάρου.
Σπανιόλους καὶ Μορλάκιδες δέκα σωστοὺς μοῦ ἐφέρα
εἰς τὸ παλάτι τοῦ δουκὸς τὴ δεύτερην ἡμέρα·

τότες μὲ πλεῖσά μου χαρὰ τοῦ δούκα κάνω νάτο,
καὶ σύρνεται σὲ μιὰ μεριὰ καὶ οἱ ἄλλοι ἀπάνω κάτω,
οἱ καβαλλιέροι θενὰ πῶ, καὶ μιὰ κορώνα ἐκάμα,
καὶ ἐστέκασι ὀγιὰ νὰ δοῦ τόσο μεγάλο πρᾶμμα.
Καὶ ἐγὼ πετοῦμαι ἐλεύθερος καὶ σύρνω τὸ σπαθί μου,
καὶ ὡσὰν κολώνα ἐστάθηκε 'ς τὴ μέση τὸ κορμί μου,
καὶ ἔρχουντ' οἱ δέκα.. οἱ δυὸ ἀπὸ μπρός, κ' οἱ γιάλλοι δυὸ ἀποπίσω,
κ' οἱ γέξη ἀποὺ τὰ πλάγιά μου...

ΠΕΤΡΟΥΤΣΟΣ.

Τρέμω νὰ τὸ γροικήσω.

ΠΡΑΒΟΣ.

Καὶ ἐγώ, ὁποῦ ἐκράτου τὸν καιρό, χαρὰ ὀγιὰ νὰ δώσω
τοῦ δούκα ὅπου μᾶς ἤβλεπε καὶ καβαλλιέρω τόσω,
ὥραις ἐκτύπου ἀδυνατὰ κι' ὥραις ἀπάντου πάλι,
κι' ὥραις πασάταις ἤκανα μὲ ἐλευθεριὰ μεγάλη,
κι' ὥραις ἀπάνω μὲ καιρό, κι' ὥραις μὲ τέχνη κάτω
τὸν ἤσυρνε ἡ χέρα μου, καὶ ἀλλοῦ τὸν ἀπονᾶτο,
κι' ὥραις ταῖς βάρδιαις ἔλασα, κι' ὥραις εἰς τὴν τεστέζα
ἐσύρνουμου καὶ ἀποδεκεῖ τ' ἀμμάτια μόνο ἐπαῖζα,
κι' ἀποδεκεῖ τῶν ἤσυρνα συχνιὰ κατὰ τὰ νάτα
πόντες, μαντρέτα στρογγυλά, ῥοβέρσα, σγαλεμπράτα,
καὶ κεῖνοι νὰ σιμώσουσι διασκορπιστοὶ ἐδειλιοῦσα,
γιὰ πὰς ὁποῦ τὰ μάτιά μου σπίθαις τῶν ἀπολοῦσα.

ΠΕΤΡΟΥΤΣΟΣ.

Κάτσε, καὶ ἀποὺ τὸ φόβο μου κινᾶς μου τὸ κουράρι.

ΠΡΑΒΟΣ.

Γροίκησε, ἂν ἔχῃς ὄρεξι, καλὰ τ' ἀπομονάρι!
πῶς ἔχουσι νὰ σμίξουσι ὁμάδι ἐγνώρισά τση
νὰ δώσουσι ἀπάνω μου, γιὰ τοῦτο ἤφηκά τση·
καὶ ἀπῆτις ἐσιμώσασι, μὲ φάλσο μάνκο σέρνω
καὶ ἀποὺ τὴ χεῖρα τὰ σπαθιὰ τῶν ἔξη των ἐπαίρνω,

κ' οἱ γιάλλοι ἐφοβηθήκασι καὶ ἀγάπη μοῦ φωνιάζου,
καὶ τοῦ πολέμου νικητὴ μὲ δόξα μου μὲ κράζου.

ΠΕΤΡΟΥΤΣΟΣ.

Πῶς δὲν ἐδῶσα τὰ σπαθιὰ τριγύρου τῶν ἀθρώπω;

ΠΡΑΒΟΣ.

Ὄξω τὴμ πόρτα ἐβγήκασι, καὶ γροίκησε τὸν τρόπο·
ὁ κόλπος ἦτο ἀδυνατὸς πολλά, καὶ ἐσήκωσέν τα
κι' ὄξω τὴμ πόρτα τά 'βγαλε ὁμάδι κ' ἤρριξέν τα...
Ταῖς σκάλαις ἐναιβαίνασι κλιέντοι καὶ ἀβοκάτοι,
καὶ ἀθρώπους ἦτο ἡ αὐλὴ κάτω κοντογεμάτη·
καὶ τὰ σπαθιὰ σὰν εἴδασι, πλακώνει γεῖς τὸν ἄλλο
νὰ φύγουσι περίκολο τέτοιας λογῆς μεγάλο,
γραφαῖς, προτσέσα, σούμπλικαις ἐρρίξασι 'ς τὸ φύγι...
λόγιασε τέτοια ἀναμιγή, Πετροῦτσο, ἂν ἦτο ἐλίγη!

ΠΕΤΡΟΥΤΣΟΣ.

Φρικτὴ καὶ θαυμαστὴ 'τονε, μὰ τὴν ἀληθοσύνη.

ΠΡΑΒΟΣ.

Μέραις ὁ δούκας ἔκαμε ὀκτὼ σωσταῖς νὰ κρίνῃ,
γιατὶ ἐξεμασελίστηκε τόσα πολλὰ ὁποῦ ἐγέλα,
καὶ κρίσιμο δὲν ἔδιδε πονῶντας 'ς τὴ μασέλλα.
Καὶ ὄξω ἀπὸ τοῦτο, ταῖς γραφαῖς οἱ ἀβοκάτοι ἐχάσα
καὶ μόνο νὰ ταῖς βγάλουσι ἡμέραις ἐπεράσα.

ΠΕΤΡΟΥΤΣΟΣ.

Γιὰ τοῦτο ἐφύγασι καὶ αὐτοὶ καὶ ἐπήρασι τὸ γλάκι...
μὰ πᾶ νὰ μαρεντίσωμε καὶ ἐφύρασα δαμάκι.

ΠΡΑΒΟΣ.

Πήγαινε ἐσύ, καὶ ἀποδεκεῖ ποτὲ μὴμ πάρῃς ζάλο,
καὶ μόνιός μου ὀγιὰ δουλιὰ 'ς τὸ φόρο θὰ προβάλλω·
πήγαινε ὀμπρὸς καὶ φέρε μου, Πετροῦτσο, τ' ἄρματά μου,
γιατὶ μεγάλο πόλεμο μοῦ προμηνᾷ ἡ καρδιά μου.

ΠΕΤΡΟΥΤΣΟΣ.

Καὶ μένα ἀμάχη ἡ κοιλιά... Μὰ ἴντα ἄλλα θὰ σηκώσῃς,
τὰ τόσα αὐτάνα ὁποῦ βαστᾷς δὲ φτάνου νὰ μαλλώσῃς;

ΠΡΑΒΟΣ.

Κ' ἴντα βαστῶ; παρὰ σπαθί, καὶ τάργα καὶ στελέτο,
τζελάδα καὶ τὸ τζάκο μου μόνο καὶ κορσαλέτο!

ΠΕΤΡΟΥΤΣΟΣ.

Καὶ ἴντα ἄλλα θέλεις τὸ λοιπό;

ΠΡΑΒΟΣ.

Μανίκαις, καὶ πουνιάλο,
γαμπιέραις, καὶ μονόπολα καὶ γβάντι, χωρὶς ἄλλο.

ΠΕΤΡΟΥΤΣΟΣ.

Πάγω ὅπου θές, μά... ἂν τὰ βαστᾷς!

ΠΡΑΒΟΣ.

Ποῦ 'ν τα ἄνθρωπε! μαγάρι...

ΠΕΤΡΟΥΤΣΟΣ.

Τὰ τόσα ἅρματα ποτὲ δὲν κάνου παλληκάρι.

ΣΚΗΝΗ ΔΕΥΤΕΡΗ.

ΓΑΒΡΙΛΗΣ, ΑΡΕΤΑΣ, ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ, ΔΑΣΚΑΛΟΣ.

ΓΑΒΡΙΛΗΣ.

Ἤφταξα, 'Αρέτα, ὡς ἤθελα καὶ ὡς ἦτο ἡ πεθυμνιά μου
'ς τὴν χώραν τὴν μητρόπολι, καὶ χαίρεται ἡ καρδιά μου,
μερὰ μὲ τὴν ἀπαντοχὴ τοῦ χρύσο—Χρύσιππού μου,
μερὰ γιὰ τὴ γλυκότατη πατρίδα τοῦ κυροῦ μου.

ΑΡΕΤΑΣ.

Πρὶ σώσω ἐγώ, ἐπροτέρεψε κ' ἤρχεντο ἡ ἀφεντιά σου,
ὁποῦ 'τρεχα ὡς τσ' εἶχα πεῖ κάτω συναφορμάς σου.

ΓΑΒΡΙΛΗΣ.

Οἱ σανιτάδες ἦσαν κεῖ, καὶ ἀπῆς ἐπῆρα γλῶσσα
σὲ λίγο, τότες παρευθὺς τὴμ πράτικα μᾶς δῶσα.
Μὰ ἂς πᾶμε εἰς τὴν κατοικιὰ ὁποῦ 'ναι τὸ παιδί μου,
γιὰ νὰ τὸ δοῦ τ' ἀμμάτιά μου, νὰ δροσιστῇ ἡ ψυχή μου.

ΑΡΕΤΑΣ.

'Σ τοῦτο τὸ σπίτι εἶμεστα τὴν ὥρα ὁποῦ ἔστειλέ με
νἄρθω νὰ δῶ γιὰ λόγου της, καὶ πάλι ὠρδίνιασέ με,
ἀνὲν καὶ δὲν τὸν εὕρω ἐδῶ, 'ς τὸ φόρο νὰ γυρίσω·
γιὰ τοῦτο, ἂν ἐμίσεψε, ἐδῶ θενὰ ρωτήσω.

(Τότες κτυπᾷ 'Αρέτας τὴμ πόρτα).

ΑΛΕΞΑΔΡΑ.

Ποιὸς εἶναι ὁποῦ τὴμ πόρτα μας κτυπᾷ μὲ βιὰ ἐτότη;

ΑΡΕΤΑΣ.

Κερ' 'Αλεξάδρα, πρόβαλλε γιατὶ τὸ θέλεις γνώσει...

ΑΛΕΞΑΔΡΑ.

'Εσ' εἶσαι, 'Αρέτα;

ΑΡΕΤΑΣ.

'Εγώ 'μαι ναί, καὶ ἀφέντης μου ἂς προβάλλῃ,
ἂν ἦναι δῶ, καὶ τάσσω του νὰ δῇ χαρὰ μεγάλη.

ΑΛΕΞΑΔΡΑ.

Κ' ἴντα μαντάτο, 'Αρέτα μου, καινούριο εἶναι αὐτόνο;

ΑΡΕΤΑΣ.

'Αφέντης του ἦρθε, καὶ ἔν' τονε! ξετρέχωντάς του μόνο...

ΑΛΕΞΑΔΡΑ.

Χίλια καλῶς ἐπρόβαλλε λοιπὸ ἡ ἀφεντιά σου,
γιατὶ ἄλλον τόσο τὴ χαρὰ διπλώνει ἡ συντροφιά σου!
Μὰ ἀκόμη λείπει...

ΓΑΒΡΙΛΗΣ.

Τὸ λοιπὸ ἂς πᾶμε μὴν ἀργιοῦμε·
μὰ ἴντα χαρὰ διπλώνω ἐγώ;

ΑΡΕΤΑΣ.

Πηαίνωντας σοῦ δηγοῦμαι.

ΔΑΣΚΑΛΟΣ.

Ἀρέτα, σὺ στεπέντες νἄμ τ' αὐτιά σου, ἃ θὰ μ' ἀκούσου.

ΓΑΒΡΙΛΗΣ.

Ποιὸς εἶναι αὐτός;

ΑΡΕΤΑΣ.

Ὁ δάσκαλος εἶναι τοῦ Χρύσιππού σου.

ΔΑΣΚΑΛΟΣ.

O fama quantum veloxes, onde a ragione fama
malum quonam velocius usum, μιλεῖ τὸ γράμμα·
Idest quando ofert nuncium malum si come questo
τοῦ Χρύσιππου ὁποῦ ἐγίνηκε πάντοθες μανιφέστο...

ΑΡΕΤΑΣ.

Ἰντά 'ναι αὐτὴ ἡ γιαθιβολή, νὰ ζῇς, ἀφέντη, πέ μας!

ΔΑΣΚΑΛΟΣ.

Τὸ Χρύσιππο ὁ δοῦκας μας ἐσεκεστράριτέ μας,
μὰ δὲν κατέχω τὴν αἰτιά... καὶ ἐσύ;

ΑΡΕΤΑΣ.

Δὲ ξεύρω πρᾶμμα.

ΔΑΣΚΑΛΟΣ.

Ἔτσι μοῦ τό 'πε ὁ Πάμφιλος, καὶ ξάπλωσε ἡ φάμα.

ΓΑΒΡΙΛΗΣ.

Ὤφου, μαντάτο θλιβερό, οἴμένα ὁ καϋμένος!

ΔΑΣΚΑΛΟΣ.

Lementi θέλεις νὰ πῇς, ἂν ἦται πικραμένος·
ποιὸς εἶναι, Ἀρέτα;

ΑΡΕΤΑΣ.

Ἀφέντης του τοῦ Χρύσιππου...

ΔΑΣΚΑΛΟΣ.

Ἔσε Κάρλο
ab ventum statis gratiam osso rasionarlo.

ΓΑΒΡΙΛΗΣ.

Ποιὸ ὀνομάζει αὐτὸς ὠζό;

ΔΑΣΚΑΛΟΣ.

Τὸ πῶς σὲ σουσουμνιάζω
νοῦς βασιλειοῦ 'ς τὴ γράτζια εἶπα, γιατὶ θαυμάζω...
μὰ ἀπῆς μοῦ λέγει ὁ δοῦλός σου τὸ πῶς τοῦ μαθητῆ μου
ἀφέντης εἶσαι, γροίκησε καὶ πιάσε τὴ βουλή μου.

ΓΑΒΡΙΛΗΣ.

Πέ το, καὶ ἀπῆτις μοῦ τὸ πῆς, κ' ἐγὼ παρακαλῶ σε
καθὼς λογιάζεις καὶ μπορεῖς καὶ σὺ βοήθεια δῶσε.

ΔΑΣΚΑΛΟΣ.

Θυμοῦ το ὡς πάγεις νὰ τοῦ πῆς, γιατὶ ἔχεις πρᾶξες ἄλλαις,
salve me dulcissime filii quomodo vales.

ΓΑΒΡΙΛΗΣ.

Ἴντα νὰ βάλλῃ; κ' ἔλεγα πῶς θὰ μὲ δασκαλέψῃς,
καὶ στράτα γιὰ βοήθειά του καμμιὰ νὰ μ' ἀρμηνέψῃς!

ΔΑΣΚΑΛΟΣ.

Τότες ζημνιὸ λατίνικα θὰ δῇς μοδέρνα ἑτέρσα
νὰ σοῦ μιλῇ βελότζιτερ σὲ πρόζα καὶ εἰσὲ βέρσα.

ΓΑΒΡΙΛΗΣ.

Δὲ μὲ βγάνουσι, δάσκαλε, τὰ λόγια ὁποῦ ζοδιάζεις·
ἔλα νὰ πᾶμε, γιὰ δὲ θές; πέ το, μὴ μὲ πειράζῃς...

ΔΑΣΚΑΛΟΣ.

Ti logica su pe quid est, καὶ αὐτὸς σοῦ ρεσποντέρει,
δίδωντας definicion opu den eghi teri.

ΓΑΒΡΙΛΗΣ.

Δάσκαλε, ὁ κακορροίζικος καὶ νοῦ καὶ λογικά μου
μὲ τὸ μαντάτο ἐγὼ ἔχασα, καὶ ῥάϊσε ἡ καρδιά μου!

ΔΑΣΚΑΛΟΣ.

Si est an sunt suenuam θυμοῦ νὰ ἰντερογάρῃς,
καὶ τόσο σοτισφατζιὸν σὰν πεθυμᾷς νὰ πάρῃς.

ΓΑΒΡΙΛΗΣ.

Τούτη τὴ σοτισφατζιὸν μοῦ δῶσε ἐσὺ νὰ ζήσῃς,
'ς τοῦ δούκα ἂς πᾶμε, καὶ ἄσ' τα αὐτά, μπλειὸ ἄλλο μὴ μιλῇς.

ΔΑΣΚΑΛΟΣ.

Γροίκησε μιὰ ὀρατζιὸν νὰ τήνε πῇς τοῦ δούκα,
dux Creta in regno apolinar non credo tanto luca.

ΓΑΒΡΙΛΗΣ.

Λουκᾶ ἐδᾶ μ' ἐβάπτισε καὶ διὰ λῃνάρια λέγει...
ἂς πηαίνωμε, 'Αρέτα μου, γιατὶ ἡ καρδιά μου κλαίγει!

ΔΑΣΚΑΛΟΣ.

Tu parti vere κ' ἔρχομαι κ' ἐγὼ νὰ τοῦ μιλήσω,
et fonderar l' occasion θέλω νὰ τὴν ἀρχίσω·
'ς τούτη τὴ χώρα νὰ φανῇ πρεπό 'ναι ἡ γιαρετή μου,
γιὰ πὰς καὶ ὁποῦ τρατάρεται κι' ὀγιὰ τὸ μαθητή μου.
Καὶ ὁ γέρος Στάθης κι' ὁ γαμπρὸς ἀπομονὴ ἂς ἔχου,
καὶ ἂ μ' ἔχουσι 'ς τοὺς γάμους τως χρεία ἂς μὲ ξετρέχου.

ΣΚΗΝΗ ΤΡΙΤΑ.

ΦΟΛΑΣ, ΑΡΕΤΑΣ, ΓΑΒΡΙΛΗΣ, καὶ ΣΤΑΘΗΣ.

ΦΟΛΑΣ.

Ποιὸς εἶναι αὐτοῦ ὁποῦ κτυπᾷ;

ΑΡΕΤΑΣ.

Πρόβαλλε, ἂ θὲ νὰ μάθῃς.

ΦΟΛΑΣ.

'Εσ' εἶσαι, 'Αρέτα, πὲ ἵντα θές;

ΑΡΕΤΑΣ.

'Αυτοῦ 'ναι ἀφὲς ὁ Στάθης;

ΦΟΛΑΣ.

'Επᾶ 'ναι, ναίσκε!

ΑΡΕΤΑΣ.

Μίλησε καὶ πέ του νὰ καταίβῃ,
καὶ μὲ ἀναγάλλιασι πολλὴ σοῦ τάσσω πῶς ν' ἀναίβῃ.

ΣΤΑΘΗΣ.

Ἵντά 'ναι ἡ ἀναγάλλιασι; γιατὶ τὴν κοπελιά μου
μοῦ ἐβάτευε ἀφέντης σου τόσο καιρὸ χωστά μου;

ΑΡΕΤΑΣ.

Πέρασε κάτω, ἀφέντη μου... μὰ κεῖνος δὲ σοῦ φταίγει.

ΣΤΑΘΗΣ.

Ἵντα μὲ θέλει κάτω αὐτός; ἂς πᾶ νὰ δῶ ἵντα θέλει!

ΓΑΒΡΙΛΗΣ.

'Αφέντη Στάθη, φίλε μου παλῃὲ καὶ ἐμπιστεμένε!

ΣΤΑΘΗΣ.

Μισὲρ Γαβρίλη, ἀφέντη μου γλυκιὲ καὶ ἀγαπημένε!
μ' ὅλη τὴν πίκρα, φίλε μου, κλαίγω ὀκ τὴ χαρά μου.

ΓΑΒΡΙΛΗΣ.

Καὶ μένα ἡ γιαναγάλλιασι μ' ἀνοίγει τὴν καρδιά μου.
Φίλε, τὴν πίκρα ξόρισε, τὰ ἀνακατώματά σου
τὰ στείλασι οἱ ὀρανοὶ γιὰ νὰ 'βγου εἰσὲ χαρά σου.

ΣΤΑΘΗΣ.

Τὰ πάθη μου δὲν ἤμαθες, μ' ἀπῆς τὰ θὲς γροικήσει,
περίσσα κακορροίζικο μὲ θὲς ὀνοματίσει·
μὰ πότες ἦρτες, καὶ ἀφορμὴ 'ς τὴν Κρήτη ποιὰ σὲ σέρνει;

ΓΑΒΡΙΛΗΣ.

Δὲν εἶν' πολλὴ ὥρα ὁποῦ 'σωσα, καὶ ἡ τύχη σου μὲ φέρνει·
τοῦτα ὁποῦ κράζεις πάθη σου καὶ βάσανα ἤμαθά τα,
καὶ γὼ τὰ διώχνω μὲ γλυκιὰ σὰμ πεθυμᾶς μαντάτα.

ΣΤΑΘΗΣ.

Καὶ δὰ ποθὲς ἐγροίκησες πῶς θέλει νὰ βλοήση
τὸ Χρύσιππο ὁ δούκας μας νὰ μὲ παρηγορήση;

ΓΑΒΡΙΛΗΣ.

Τοῦτο ὄχι, δὲν μπορεῖ! παντρειὰ σὰν ἔχει ἡ ὄρεξί σου,
μηδὲ βολεῖ 'ς τὸ Χρύσιππο νά 'ναι κ' εἰς τὸ παιδί σου.

ΣΤΑΘΗΣ.

'Σ τοῦτο καλό 'ναι, φίλε μου, καὶ ὅποιος ἀλλιῶς λογιάζει,
'πειδὴ κ' ἡ γιαρραβώνιασι μόνο ἡ πρώτη ξάζει.

ΓΑΒΡΙΛΗΣ.

'Αλήθεια λές, μ' ἂν εἶχε ζήσιμο ὁ Χρυσῆς σου,
ἦτονε τάχατες πρεπὸ νὰ πάρη τὸ παιδί σου;

ΣΤΑΘΗΣ.

Τέτοιας λογῆς παράνομο ποιὸς ἠμπορεῖ ν' ἀκούση,
δυὸ ἀδέρφια ἀνάμεσά τωνε ποτὲ νὰ παντρευτοῦσι!

ΓΑΒΡΙΛΗΣ.

Λοιπὸ ἂν ἦν' μπαράνομο, δὲν πρέπει ὁ Χρύσιππός σου
νὰ βλογηθῆ τὴ Φαῖτρά σου καὶ νὰ γενῆ γαμπρός σου.

ΣΤΑΘΗΣ.

Πέ τονε, φίλε μου, καλλιὰ προδότη μου καὶ όχθρό μου,
καὶ μὴ μοῦ λὲς μὲ πίκρα μου πάλι τὸ Χρύσιππό μου!

ΓΑΒΡΙΛΗΣ.

Δὲν εἶν' προδότης, μηδὲ ὀχθρός, παιδί 'ναι τ' ἀπατοῦ σου,
κόκκαλο τοῦ κοκκάλου σου καὶ σάρκα τοῦ κορμνιοῦ σου·
μηδὲ τὴ θυγατέρα σου δὲν ἔσμιξε ἀντάμη,
μηδὲ καὶ μὲ τὸ Χρύσιππο σφάλμα ποτὲ εἶχε κάμει.

ΣΤΑΘΗΣ.

'Οϊμένα, ἀπού τὴ χαρὰ γροικῶ καὶ ἀπολιγχίνω,
καὶ ὁ λογισμός μου ἐσάλεψε καὶ ἀπού τὸ νοῦ μου ἐβγαίνω.

ΓΑΒΡΙΛΗΣ.

Πιάσ' τονε, Ἀρέτα μου καὶ σύ, μὴμ πέσῃ ὅπως τοῦ ἐφάνη·
θώργιε ἡ γιαγάπη ἡ πατρικὴ 'ς τὸν ἄθρωπο ἴντα κάνει!
μικρ' ἤτονε ἡ λιγοθυμνιὰ καὶ ἀρχίζει καὶ περνᾷ του.

ΑΡΕΤΑΣ.

Γροικῶ τονε καὶ στένεται... καίγω 'ς τ' ἀνάκαρά του.

ΓΑΒΡΙΛΗΣ.

Ἀφέντη Στάθη!..

ΣΤΑΘΗΣ.

Φίλε μου, πολλὰ παρακαλῶ σε
τέλειωσε τὴν ἀθιβολή, σωστὴ χαρὰ μοῦ δῶσε!

ΓΑΒΡΙΛΗΣ.

'Σ τὴν Μπουγδανιὰ ὄντας εἴμαστε καὶ 'ς τὸ κελλί, θυμήσου
τὸ Νικηφόρο τὸν καιρὸ ὁποῦ 'χες δουλευτή σου...

ΣΤΑΘΗΣ.

'Σ τὸ σπίτι μου γεννήθηκε κ' ἤτονε ἀναθροφή μου,
καὶ τὸ παιδί μου μετ' αὐτὸ κρουσάροι ἐπήρασί μου,
καὶ ὁμάδι μᾶς ἐπήρασι, μὰ ἐμένα ἐλευθερῶσα
Μαλτέζικα· μ' αὐτοὶ ποτὲ δὲν ἔμαθα ποῦ ἐδῶσα.

ΓΑΒΡΙΛΗΣ.

Ἕνα μπερτόνι ὥριζε ἕνας Ῥωμογενίτης
Τοῦρκος, μὰ φίλος μου παληὸς κ' ἴδιός μου συντοπίτης,
καὶ φτάνει τσῆ Μονοβασᾶς τὴ χώρα ἕνα βράδυ,
τὸ δουλευτή σου σύρνωντας καὶ τὸ παιδί σου ὁμάδι·
τότες 'ς ἐκείνη ἦλαχα κ' ἐγὼ τὴν ἴδια χώρα,
καὶ μὲ τὸν Τοῦρκο ἐσμίξαμε κ' ἐδώκαμε τὴ γνώρα·
καὶ παίρνει με 'ς τὸ ξύλον του μιὰ ὥρα νὰ γευτοῦμε,
καὶ ἀπῆτις ἐποφάγαμε, τὸ ξύλο πᾶ νὰ δοῦμε·
καὶ κάτω καταιβαίνωντας γροικῶ μεγάλο θρῆνο,
καὶ τ' ὄνομά μου ἀνάκραζε λυπητερὰ εἰς ἐκεῖνο·
καὶ πρὸς τὸ κλάϋμα ἐγύρισα μὲ λύπησι καὶ θώρου,

κ' εἰς τοῦτο ἐκεῖ τὸ πρόσωπο θωρῶ τοῦ Νικηφόρου,
καὶ ἐκράτειε εἰς τὰ χέργιά του κλαίγωντας τὸ παιδάκι,
κ' ἠτρέχασι τ' ἀμμάτιά του τὸ δάκρυο ὡς ἀργυάκι.
Ρωτῶ, ποιὸ εἶναι τὸ παιδί, καὶ πῶς ἐσκλαβωθῆκα,
κι' ὅλα μοῦ τὰ δηγήθηκε μὲ πόνο μου καὶ πίκρα.
Κ' ἐγώ, σὰν εἶχα τὴ φιλιὰ τοῦ Τούρκου, ἐζήτηξά τση,
καὶ μὲ κανίσκια ὁποῦ 'δωσα μεγάλα ἐγλύτωσά τση,
καὶ ἐπῆρά τση 'ς τὴν Ζάκυθο· ἔτσι καὶ τὸ Χρυσῆ σου
ὡσὰν παιδί μου ἀνάθρεψα γι' ἀγάπη ἐδική σου·
καὶ τὸ Χρυσῆ δὲν ἤθελα πολλὰ νὰ μεταλλάξω,
γιὰ τοῦτο πάλι Χρύσιππο μοῦ φάνη νὰ τὸ κράξω.
Καὶ τόση ἀγάπη τοῦ βαστᾷ καὶ πόθο ἡ καρδιά μου,
ὁποῦ γιὰ κλερονόμο μου τὸν ἔχω 'ς τὴ φτωχιά μου,
καὶ γιὰ νὰ κάμῃ στόλισι μεγάλη τοῦ πραμμάτου,
τὸν ἤστειλα τὴν ἀρετὴ νὰ μάθῃ τοῦ γραμμάτου.
Τὸ λοιπονὶς ἡ τύχη του κ' ἡ ἐδική σου γνώρα
συνεπαρτὸ μ' ἐφέρασι καὶ μένα 'ς τέτοια χώρα.

ΣΤΑΘΗΣ.

Τώρα ὄντα θέλῃ ὁ θάνατος νὰ πάρῃ τὴ ζωή μου,
θαραπαϋμένος βρίσκομαι, πειδὴ ηὗρα τὸ παιδί μου.
Μὰ ὁ Νικηφόρος, φίλε μου, τάχα νὰ ζῇ ὁ καϋμένος;

ΓΑΒΡΙΛΗΣ.

'Σ ὀλίγο καιρὸ ἐπόθανε αὐτὸς ὁ πικραμένος!
Ἄς πάγῃ 'Αρέτας καὶ ἂς τὸ πῇ, κ' ἐμεῖς 'ς τοῦ δούκα οἱ δυό μας
ἂς πᾶ νὰ λευτερώσωμε ζημνιὸ τὸ Χρύσιππό μας.

ΣΚΗΝΗ ΤΕΤΑΡΤΗ.

ΔΑΣΚΑΛΟΣ, ΜΠΡΑΒΟΣ, καὶ ΠΕΤΡΟΥΤΖΟΣ.

ΔΑΣΚΑΛΟΣ.

Alcun non puo saper da chi sia amato,
quando felice in su la voda sede [càt?]
'Σ τοῦ ῥοιζικοῦ τὰ μπόδιστρα κ' εἰς τὰ σκαλέματά του
ξάζει πολλὰ τὸ φίλον του νὰ δῇ κανεὶς σιμά του,
γιατὶ 'ς τὴν καλορροιζικιὰ μηδένας δὲν κατέχει
καὶ νὰ γνωρίσῃ φανερὰ φίλο καλὸ ποιὸν ἔχει,
πειδὴ ψεῦτοι καὶ ἀληθινοὶ τότες τὸν τριγυρίζου
κι' ὅλοι μιὰ πίστι δείχνουσι πῶς 'ς τὴν καρδιὰ σφαλίζου·
μ' ἀπῆς καιρὸ ἀντίδικο ἡ τύχη θέλει φέρει,
γυρίζουσι οἱ δίμουροι τὸμ πόδα εἰς ἄλλα μέρη.
Μ' ἀπ' ἀγαπᾷ μὲ τὴν καρδιὰ τὴν ἴδια ζῆσι βάνει
γιὰ φίλο, καὶ ἀγαπᾷ τονε καὶ ἀπῆτις ἀποθάνῃ,
ταῖρι γιαμά 'χει... καρδιακὴ φιλία μὰ πόση εὑρῆκα
'ς τὸ Χρύσιππο ὁ Πάμφιλος... τὸ βάσανόν του ἐγροῖκα,
νὰ πᾷ νὰ λέγῃ τοῦ δουκὸς νὰ τὸν ἐλευθερώσῃ,
καὶ τὸ καστίγο, ὁποῦ ἐκεινοῦ τυχαίνει, αὐτοῦ νὰ δώσῃ!

ΜΠΡΑΒΟΣ.

Λόγια, Πετροῦτζο, ἀπὸ σοφὴ καὶ ἀπὸ τεχνίτρα γλῶσσα.

ΠΕΤΡΟΥΤΖΟΣ.

Νκίσκε, παινῶ τονε κ' ἐγώ, κι' ἂς δὲ γροικῶ καὶ τόσα.

ΔΑΣΚΑΛΟΣ.

O che ribalda copia, στέκω νὰ μὴ μιλήσω,
μ' ἀπῆ μοῦ λάχῃ τίποτας κακό, καὶ ἂς χαιρετήσω.
Bacio la porta e lo portal, di quel sogliente brando
o brava e famosissima progenie de Orlando.

ΜΠΡΑΒΟΣ.

Καλῶς τὸ Δάσκαλο! ἀπατὰ σὰ σ' ἔδα ἀνήμενά σε,
νὰ σ' ἀβερτίρω ὁποῦ μὲ δῇς μπλειό σου νὰ μὴμ πατινᾶται.
Ἐγροίκησές μου 'ς τοῦ δουκὸς σήμερο μὲ τ' αὐτιά σου
πῶς ἄνω κάτω σ' ἔβαλα μὲ τὴ ῥετόρικά σου·
μηδὲ ντοτόρε ἐψήφισε ἐκεῖνος, μηδ' ἐσένα,
μηδὲ ἐστοχαζέντο σᾶς σκιᾶς, μὰ ἐμίλε μετὰ μένα·
καὶ τοῦτο μόνο ἔκαμε, πειδὴ καὶ τῶν ἀρμάτω
πρέπει νὰ δίδουσι τιμὴ πλειὰ παρὰ τῶ γραμμάτω.

ΔΑΣΚΑΛΟΣ.

Quidem ne cosa pariunt, ma stava come un roco
con tuto questo sentati come si vanta il giuoco.

ΠΡΑΒΟΣ.

Καὶ τοῦτο ἂν ἤθελες νὰ δῇς καὶ ἐσὺ μ' ἀληθοσύνη,
στράφου πῶς σγουραφίζουσι καὶ 'δὲ τὴν δικηοσύνη,
νὰ δῇς πῶς ἔχει 'ς τὴ δεξὰ χέρα σπαθὶ γδυμένο,
καὶ λίμπρο ἕνα 'ς τὴ ξερβὴ καὶ στέκει σφαλισμένο!
καὶ μόνο τὸ ῥετράτο τση καὶ χῶρις ἄλλο κόπο
σοῦ σημαδεύει τ' ἄρματα πῶς ἔχουσι τὸν τόπο.

ΔΑΣΚΑΛΟΣ.

Ad hoc ego respondeo propositum e dico
quod arma cadunt literis, come il poeta antico;
et molti altri savii filosofi e dotori
afermano quod literas principius sunt honori;
et etiam quod impera cum istis gubernatur,
et omnes bones regoles gentibus semper datur.
Sed istam controversiam ci accomodo tractare
con questa sorte de omini cun quiam quidem quare?
Τοῦτο ἡ γιαλήθεια φανερὸ 'ς τὸ κόσμο ὅλο δείχνει
καὶ εἰσὲ πολλόταταις φοραῖς καὶ τόπους τ' ἀποδείχνει
l' incaricata ipotessi con mille e più raggioni
et con antimematica ratio rationi.

ΠΕΤΡΟΥΤΖΟΣ.

Κάνκαρα καὶ ἀποστέματα νὰ βγάλῃ τὸ κορμί σου...
μίλιε καὶ σὺ 'Ρωμαίϊκα καθάρια καὶ ἀποκρίσου!

ΠΡΑΒΟΣ.

Ἡ ρατζιόνες τοῦ Μιλᾶ θὰ πῇ 'ς τὸν τρόπο αὐτόνο
τὸ πῶς τὸ αἷμα δρώνουσι νὰ ἀναχασκίσου μόνο·
δάσκαλε, τέτοια διαφορὰ ὁποῦδε θὰ τρατάρῃς,
σκιᾶς ἔλα 'ς ἄλλο τίποτας ἃ θὲς νὰ τσεπουτάρῃς.

ΔΑΣΚΑΛΟΣ.

Μίλησε ἐσὺ γιὰ τ' ἄρματα, καὶ πάλι ἐσὺ γιὰ κεῖνα
ὁποῦ τὴμ πεῖνα διώχνουσι, κ' ἐγὼ διὰ τὴ ντοτρίνα.

ΠΡΑΒΟΣ.

Ἐμένα ἡ ψή μου μὲ σπαθὶ βαστᾷ καὶ μὲ πουνιάλο
σὲ βάρδια μία νὰ σταθῶ μὲ τεχνικὸ τὸ ζάλο,
νά 'χω τὸμ πόδα τὸ ζερβὸ ὀμπρός, τὸν ἄλλο ὀπίσω,
νὰ σὲ λαβώσω μὲ εὐκολιὰ μεγάλη μου, νὰ ζήσω!

ΔΑΣΚΑΛΟΣ.

Καὶ μένα ἡ ψή μου μὲ βαστᾷ νὰ πιάσω ἕνα ντοτόρε
γὴ ἕνα ποέτα ὅποιο θές, γὴ ἕνα ψηλὸ ἀουτόρε
latino chie italica na su tòne sprimero
καὶ συλλογίσμους ὅσους θὲς πάντα νὰ προπονέρω.

ΠΕΤΡΟΥΤΖΟΣ.

Καὶ μένα ἡ ψή μου μὲ βαστᾷ νὰ πιάσω ἕνα κομμάτι
χοῖρο, ἀφέντη δάσκαλε, μερί, γὴ μόνο πλάτη,
νὰ κάμω τὸ μισὸ ὀφτὸ καὶ τ' ἄλλο 'ς τὸ τζυκάλι,
νὰ σοῦ χορτάσω μ' εὐκολιὰ καὶ μὲ χαρὰ μεγάλη.

ΠΡΑΒΟΣ.

Ἐμένα ἡ ψή μου μὲ βαστᾷ νὰ μπῶ 'ς ἕνα φουσάτο
μὲ τὸ σπαθί μου μοναχός, νὰ ρίχνω ἀπάνω κάτω,
νὰ κόψω χίλιαις κεφαλαῖς, μέλη νὰ τεταρτιάσω,
πόδια καὶ χέργια νὰ πετῶ, κορμνιὰ νὰ ξεκοιλιάσω.

ΔΑΣΚΑΛΟΣ.

Καὶ μένα ἡ ψή μου μὲ βαστᾷ χίλιους σοφοὺς τοῦ κόσμου,
ἂν ἔρθουσι σὲ ντέπουστα, νὰ δέσω μοναχός μου·
νὰ σοῦ τοὺς κάμω μὲ ἐντροπὴ μεγάλη νὰ σωποῦσι,
λίμπρο νὰ μὴν ἀνοίγουσι ὅπου καὶ ἃ μὲ θωροῦσι.

ΠΕΤΡΟΥΤΖΟΣ.

Καὶ μένα ἡ ψή μου μὲ βαστᾷ νὰ μπῶ σὲ καπονέρα
νὰ ρίξω μέσα τὴ δεξὰ καὶ τὴ ζερβή μου χέρα,
νὰ μὴν ἀφήσω κάπωνα μηδένα, χίλοι ἂν ἦσα
νὰ τοὺς σηκώσω μὲ χαρὰ καὶ μ' εὐκολιὰ περίσσα.

ΠΡΑΒΟΣ.

Καὶ μένα ἡ ψή μου μὲ βαστᾷ μ' ἕνα μου φοῦσκο μόνο
νὰ φρακκασάρω, δάσκαλε, τὸ καύκαλό σου αὐτόνο.

ΔΑΣΚΑΛΟΣ.

Καὶ μένα ἡ ψή μου μὲ βαστᾷ νὰ μπῶ ν' ἀργομεντάρω,
καὶ ἕνα ὠζὸ ἀδιάκριτο πῶς εἶναι νὰ τρατάρω.

ΠΕΤΡΟΥΤΖΟΣ.

Καὶ μένα ἡ ψή μου μὲ βαστᾷ νὰ στέκου νὰ μιλοῦσι,
νὰ τοὺς γελῶ 'ς τ' ἀμμάτιά τως καὶ νὰ μηδὲ γροικοῦσι.

ΠΡΑΒΟΣ.

Δάσκαλε, τ' ἀργομέντο σου βάλλε 'ς τὸν ἐμαυτό σου,
καὶ μάθε νὰ μιλῇς καλά, γὴ σπῶ τὸ καύκαλό σου.

ΔΑΣΚΑΛΟΣ.

Est michi necessarium tacere anterhessis.

ΠΡΑΒΟΣ.

Μέσα σὲ νετζεσάριο δώσῃς ἐσὺ καὶ πέσῃς!

ΠΕΤΡΟΥΤΖΟΣ.

Καὶ ἂν τύχῃ δὲν τὴν ἔπαθε καλὰ ὄντας ἐγρεμνίστη...
ὡσὰν καὶ σένα ἡ πλάτη σου σὰν κάπρου ἐκοπανίστη!
Καὶ τῶν ἰδυῶ ἴντα ἐπάθασι σήμερα 'ς τὸ θεό μου
θὰ πῶ μὲ μόδο ὄμορφο πῶς τὸ 'δα 'ς τ' ὄνειρό μου.

Γράμματα, ἀφέντη δάσκαλε, τόσα περίσσα ἔχεις,
νὰ ξεδιαλύνῃς ὄνειρα τάχα νὰ μὴν κατέχῃς;

ΔΑΣΚΑΛΟΣ.

Ξεύρω! καὶ ἂν ἐνειρεύτηκες, τὴν ὥρα μόνο πέ μου
ὁποῦ ἐθώργιες τ' ὄνειρο, καὶ τότες γροίκησέ μου.

ΠΕΤΡΟΥΤΖΟΣ.

Τ' ὄνειρο ἐτοῦτο ὁποῦ θὰ πῶ τὸ θώρου ὀγιὰ τοὺς δυό σας,
καὶ μὴ χορτάσω ὥστε νὰ ζῶ, ψώματα ἀνὲ καὶ πῶ σας.
Τάχα σὰν νά 'χετε ποθὲς τόπο, καὶ κάλεσέ σας
κανεὶς γιὰ νὰ μιλήσετε μὲ ταῖς ἀγαφτικαῖς σας,
καὶ σένα εἰς νετζεσάριο ἐκαταγρέμνισέ σε,
καὶ τὰ νεφρά σου ἔσω 'σπασες κ' ἐξεκουτρούκισέ σε·
καὶ σένα ἐσφαλίσασι 'ς ἀρμάρι καὶ καπνῖσα
μὲ δειάφι, κ' εἰς τὴ ῥάχη σου ῥαβδὶ ἕνα ἐτσακίσα.

ΠΡΑΒΟΣ.

Ὡς εἶναι ὁ νοῦς σου, γάιδαρε, χοντρὸς καὶ ὁ λογισμός σου,
ἔτσ' εἶναι καὶ τὰ λόγιά σου χοντρά, καὶ τ' ὄνειρό σου!

ΠΕΤΡΟΥΤΖΟΣ.

Τ' ὄνειρο, ἀφέντη δάσκαλε, νὰ ζῇς, ξεδήγησέ μου.

[ΔΑΣΚΑΛΟΣ.]

Μετὰ χαρᾶς, μετὰ χαρᾶς, Πετροῦτζο, γροίκησέ μου.
Τῆς Ἔντιας ὁ βασιλειὸς τὸ σόνιον ἀπορτάρει
πῶς εἶναι, καὶ τὸν Ὅμηρο σὲ τοῦτο ἰμιτάρει,
δυὸ πόρταις μ' ἀλεφάντινο κόκκαλο ἡ μιά, κ' ἡ γιάλλη
μὲ τοῦ βουγιοῦ τὸ κέρατο, σὰ λέγει ἐκεῖνος πάλι·
καὶ αὐταῖς ἡ πόρταις βγάνουσι τοῦ ὕπνου τὰ ὄνειρά του,
quella d' avorio τὰ ψευτά, τ' ἀλήθεια τοῦ κεράτου.
Καὶ πρέπει ἀλήθειο τ' ὄνειρο νά 'ναι μὲ δικηοσύνη,
γιατ' εἶσαι τοῦ κεράτου ἐσὺ πόρτα τσ' ἀληθοσύνης.
Καὶ μετὰ τοῦτο ἀφίνω σας, καὶ πάγω γιὰ νὰ δώσω
βουλὴ ὀγιὰ τὸ Χρύσιππο σὲ βάσανόν του τόσο.

ΠΕΤΡΟΥΤΖΟΣ.

'Αμμέ, μὰ δὲν ἐγροίκησα τὰ ἀναιγυριστικά σου...
μὰ τὴ ῥεσπόστα, δάσκαλε, σὰν ἔπρεπε ἤδιδά σου.

ΣΚΗΝΗ ΠΕΜΠΤΗ.

ΦΟΛΑΣ καὶ ΠΕΤΡΟΥΤΖΟΣ.

ΦΟΛΑΣ.

Ἦρτε ἡ ὥρα ἀφέντης μου ν' ἀνοίξῃ τὸ σακκοῦλι
νὰ βγοῦ τὰ μουχλιασμένα του νὰ τὰ χαροῦμε οὗλοι·
δυὸ γάμοι θὰ γενούσινε κ' οἱ δυό 'ναι 'ς τὰ παιδιά του,
γιὰ τοῦτο μπλειὸ δὲν εἶν' καιρὸς νὰ χώνῃ τὰ φλουριά του·
δὲ θέλει τοῦ κακοφανῇ 'ς τόση χαρά, λογιάζω,
δεῖπνο γιὰ τόση φαμελιὰ γιατὶ καταρδινιάζω·
γάλους, καπώνια ἔχομε, 'ρίφια, καὶ ἄγ κάνου χρεία
καὶ ἄλλα περίσσα, ἐπᾶ κοντὰ εἶν' ποῦρι ἡ λοσταρία.
Μὰ τέτοιο κόπο μοναχὸς δὲν ἠμπορῶ τουράρω,
καὶ τὸμ Πετροῦτζο σύντροφο ἐλόγιασα νὰ πάρω.

ΠΕΤΡΟΥΤΖΟΣ.

Καλὰ μαντάτα! ἀληθινά, Φόλα, ἐξανάνειωσές με
καὶ ἐμάκρυνες τὴ ζῆσί μου καὶ ἐκαλοκάρδισές με,
νὰ ζήσω, καὶ γι' ἀντίμεψι σοῦ τάσσω νὰ γυρέψω
παρτίδο ὀγιὰ λόγου σου καλὸ νὰ σὲ παντρέψω.

ΦΟΛΑΣ.

Πλειὰ γληγορότερα ἤφινα νὰ βάλλου 'ς τὸ λαιμό μου
σκοινὶ νὰ μὲ φουρκίσουσι, Πετροῦτζο, 'ς τὸ θεό μου.

ΠΕΤΡΟΥΤΖΟΣ.

Γιάντα δὲ θέλεις;

ΦΟΛΑΣ.

'Ογιατὶ δὲ θέλουσι οἱ χρόνοι
καὶ ἄλλοι κουρφοί μου λογισμοί, καὶ τοῦτο μόνο σώνει·

μὰ ἀνέγλυτος προξενητὴς γιὰ λόγου του γυρεύει·
παντρέψου ἐσὺ καὶ τῶν ἀλλῶ μὴ θέλεις νἀρμηνεύῃς.

ΠΕΤΡΟΥΤΖΟΣ.

Μηδὲ κ' ἐγὼ δὲν τὸ θωρεῖς νὰ παντρευτῶ ποτέ μου,
γιατὶ ἔχω δίκηα ἀφορμή. Φόλα, καὶ γροίκησέ μου.
Χρόν' εἶναι ὁποῦ ἤμου 'ς τὰ Νησὰ κ' ἤμουνε παντρεμένος,
μὰ πλειὰ καλιά 'χα νά 'χα 'σται 'ς τοὺς Τούρκους σκλαβωμένος·
γυναῖκα μιὰ εἶχα ζηλιαρὰ πολλά, κακοδιαρμίστρα
'ς τὸ σπίτι, καὶ κακόπλαστη, δίμουρη, καὶ μεθύστρα,
κακόβια, ἀνάλατη, κοχλή, τόψια, ψειρομασκάλα,
λεμενταρίστρα καὶ γλωσσοῦ, φαγάνα, καὶ βουβάλα.

ΦΟΛΑΣ.

Πετροῦτζο, κατὰ τὰ πηλὰ θενά 'το καὶ τὸ φτυάρι.

ΠΕΤΡΟΥΤΖΟΣ.

Σώπασε, ὠζό, τὰ σάλιά σου... γροίκα τ' ἀπομονάρι.
Σὰν εἶδα τέτοιο βάσανο, 'ς ἕνα καράβι ἐμπῆκα
ὁποῦ 'ς τὴν Κρήτη ἤρχουντο νὰ φύγω τόση πρίκα·
δὲ ξεύρω πῶς τὸ γροίκησε τούτη ἡ καταραμένη
καὶ βάρκα μιὰ τὴν ἤφερε κ' εἰς τὸ καράβι ἐμπαίνει·
'ς τὴ στράτα θέλει ἡ μοῖρά μου καὶ μιὰ φορτούνα ἀρχίζει
μιὰ νύκτα μὲ τὸ θάνατο νὰ μᾶς ἐφοβερίζῃ·
λέγει ὁ καραβοκύρης μας, μὰ μὲ λαλιὰ θλιμμένη,
« παιδιά μου, χύσι ἂς κάμωμε, γιατὶ εἴμεσταν πνιμμένοι!
τὸ πλειὰ βαρύ σας ῥίξετε γομάρι, μὴν ἀργεῖτε,
γιατὶ κάλιά 'ναι ἡ ζῆσί μας, καὶ μὴν τὸ λυπηθῆτε! »
Τότες ποιὸς ἔμπωθε βουτζί, ποιὸς ἔρριχνε βαρέλα,
ποιὸς ἤδειαζε τὰ ῥοῦχά του καὶ ἐπέτα τὴν κασέλλα·
'ς τοῦτο αὐτὴ τὴν ἀζουδιὰ ξάβνου κ ἐγὼ ἤρπαξά τη
καὶ τέτοια λόγια λέγωντας ζημνιὸ ἐγρέμνισά τη:
« ἄμε 'ς τὸ γεροδαίμονα, γιατὶ βαρὺ γομάρι
δὲν ἔχω πλειότερο ἀπὸ σέ, κ' ἐκεῖνος ἂς σὲ πάρῃ! »

Μὲ τέτοιο τρόπο ἐγλύτωσα καὶ ἐβγῆκα ἀπού τὰ πάθη,
καὶ αὐτὴ εἶπα πῶς ἐπήρασι τὰ κύματα καὶ χάθη.
Σὰν τούτη καὶ χερότερα νὰ πᾶσι ὅσαις τῆς μνοιάζου,
ζημνιὸ τοὺς κακορροίζικους ἄνδρες νὰ μὴμ πειράζου.
Λοιπὸ ἀπῆτις τὸ βροχὸ ἀπ' αὔτη ἤθελα ἀδειάσει,
ἄλλη σοῦ τάσσω ἀληθινὰ ποτὲ νὰ μὴ μὲ πιάση.
Μαγάρι κι' ἄλλοι σήμερο τὸ ξόμπλι μου νὰ πιάσα,
κ' εἰς τούτη τὴν ἀθιβολὴ κ' ἐκεῖνοι νὰ μοῦ μνοιάσα·
γιατὶ γυναῖκες ἔχουσι καὶ αὐτὴ σὰν τὴ δική μου,
καὶ τὸν καϋμό μου γνώθουσι χωσμένοι 'ς τὸ πετζί μου·
κι' ὅσοι ἔχου τέτοια θηλυκὰ καὶ ἀπόκεις τὰ πανδρεύου,
σκουλήκους κάνου ζωντανοὶ καὶ ἀπού τὸ νοῦν τως ἔβγου.

Φ Ο Λ Α Σ.

Τὸ κολοκύθι θενὰ πῆς ὅποιο ἔκαψε περίσσα,
'ς τὸν τράφο ἀπάνω ἀπὸ μακρὰ τὸν ἤβλεπα κ' ἐφύσα.
Πετροῦτζο, ἐδῶ τσ' ἀφένταις μας θώρει τση πῶς γελοῦσι,
'ς τὴν ὄψι φανερώνουσι ὅση χαρὰ βαστοῦσι.

ΣΚΗΝΗ ΕΚΤΗ.

ΣΤΑΘΗΣ, ΔΟΤΟΡΟΣ, ΜΠΡΑΒΟΣ, ΠΕΤΡΟΥΤΖΟΣ, ΦΟΛΑΣ, ΧΡΥΣΙΠΠΟΣ, ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ, ΑΡΕΤΑΣ, ΓΑΒΡΙΛΗΣ, ΠΑΜΦΙΛΟΣ, ΔΑΣΚΑΛΟΣ.

Σ Τ Α Θ Η Σ.

Μὰ γιάντα ἐσεῖς ἐργήσετε; κακὰ μᾶς ἀγαπᾶτε!
νά 'χετε λάχει ἐδ' ἐκεῖ 'ς τοῦ δούκα νὰ γροικᾶτε...
σὰν νά 'χε εἶσται ὁ Χρύσιππος παιδὶ καθολικόν του,
τέτοιας λογῆς χαιράμενο εἶδα τὸ πρόσωπόν του!

Δ Ο Τ Ο Ρ Ο Σ.

Τὸ πρᾶμμα δὲν ἐκάτεχα, μὰ ἂν ἤθελα τὸ μάθει
πλειὰ ὀμπρὸς εἶχα 'σται σύντροφος κ' ἐγὼ τ' ἀφὲ τοῦ Στάθη.

ΔΑΣΚΑΛΟΣ.

Μηδὲ κ' ἐγώ, νὰ ζήσωμε, μὰ μόνο ἀποὺ τὰ χείλη
τῆς ἀφεντιᾶς σου τό 'κουσα καὶ τοῦ μισὲρ Γαβρίλη,
μὲ τὸν ἀφέντη ἐδεπᾶ κουκούρη, γιὰ νὰ δώσω
κονσέγιο γιὰ τὸ Χρύσιππο τὸ πῶς νὰ τὸν γλυτώσω.

ΜΠΡΑΒΟΣ.

Τῆς χώρας εἶμαι ἐγὼ ἄνθρωπος, καὶ μὴ μὲ λὲς κουκούρη!

ΔΟΤΟΡΟΣ.

Δὲν εἶπε τίποτας κακό, καὶ μὴ σκαλδάρῃς ποῦρι!

ΔΑΣΚΑΛΟΣ.

Κουκούρι, ἐχάθησα θὰ πῇ, καὶ βέρμπο εἶναι λατῖνο,
καὶ βρίσκεις το 'ς τὸν Ἄλβαρο γῆ κ' εἰς τὸν Καλεπῖνο.

ΠΕΤΡΟΥΤΖΟΣ.

Φόλα, ποτῆρι δὲ θωρῶ, κούπα, μηδὲ λαῆνι,
καὶ ὀγιάντα λέγει τὸ λοιπὸ ὁ δάσκαλος τὸ πίνει;

ΦΟΛΑΣ.

Πάντα δυσκολογροίκηταις ἡ γιεμιλιαῖς του ἐβιαίνου,
γιὰ τοῦτο ἐγὼ τὸν ἦδωκα καὶ τοῦ καταραμένου.

ΑΡΕΤΑΣ.

Σώπασε, Φόλα, σώπασε, μηδὲ σοῦ τὸ γροικήσου,
νὰ ζήσω, οἱ μαθητάδες του νὰ σὲ γενολοήσου.

ΓΑΒΡΙΛΗΣ.

Δάσκαλε, 'ς τούτη τὴ χαρὰ τούτω τῶ συμπεθέρω,
μὰ τὴν ἀλήθεια, τίποτα σήμερο δὲ τζεδέρω.

ΔΑΣΚΑΛΟΣ.

Κρέδω, γιατὶ ἡ ἀναθροφὴ τσ' ἀγάπης εἶναι δέμα
τέτοιας λογῆς ἀδυνατὸ παρὰ τὸ ἴδιο αἷμα.

ΣΤΑΘΗΣ.

Μισὲρ Γαβρίλη φίλε μου, καὶ σὺ 'ς τὴν κατοικιά μας
παρακαλῶ σε νὰ συρθῇς νά 'σαι 'ς τὴ συντροφιά μας.

ΓΑΒΡΙΛΗΣ.

Πειδὴ ἡ γιαγάπη μ' ἔφερε τοῦ Χρύσιππου 'ς τὴν Κρήτη,
μὲ σύρνει ἡ ἴδια μετ' αὐτὸ νά 'μαι κ' εἰς ἕνα σπίτι.

ΔΟΤΟΡΟΣ.

Κ' ἐγὼ μὲ τὴ Λαμπροῦσά μου καὶ μὲ τὸ Χρύσιππό μου,
θέλετε καὶ ἂ δὲ θέλετε, θενά 'μαι, 'ς τὸ θεό μου.

ΣΤΑΘΗΣ.

Τὴ συντροφιά σου θέλομε, μάλιος παρακαλοῦμε,
κ' εἰς ἕνα σπίτι νά 'μεστα πολλὰ σ' ἐπιθυμοῦμε.

ΔΟΤΟΡΟΣ.

Τὸ πρᾶμμα ὅλο, δάσκαλε, τοῦ γράψε γιὰ προικιόν του,
κ' ἔχε τὸ λόγο καὶ ἀπὸ δᾶ καὶ ὀμπρὸς ἂς ᾖ ἐδικόν του.

ΓΑΒΡΙΛΗΣ.

Καὶ ἐμένα, ἀφέντη δάσκαλε, μόνο νὰ γουβερνάρῃ,
καὶ τ' ἄλλο ἂς ἔχῃ, ζῶντάς μου σὰ θέλει καὶ ἂς τὸ πάρῃ.

ΣΤΑΘΗΣ.

Κ' ἐγὼ τὴ θυγατέρα μου μὲ τὸ ἐμισὸ προυκίζω,
καὶ τ' ἄλλο ἂς ἦν' τοῦ Χρύσιππου, καὶ πρᾶμμα δὲν κρατίζω.

ΔΑΣΚΑΛΟΣ.

Νὰ μείνουσι ἐρέδε σας κ' οἱ δυό τωνε πρεπό 'ναι,
καὶ νὰ τὸ γράψω τάσσω σας da buon tabellione.

ΣΤΑΘΗΣ.

'Αμπέλια ἐμεῖς δὲν ἔχομε, μὰ τ' ἄλλο πρᾶμμα γράψε.

ΔΑΣΚΑΛΟΣ.

Da buon notaro θενὰ πῇ, καὶ αὐτὰ τὰ λόγια πάψε.

ΣΤΑΘΗΣ.

Πάμφιλε, σίμωσε ἐδεπᾶ, μηδὲ θαρρῇς, παιδί μου,
'ς τὴ Φαῖδρα ἐπαντρεύθηκες δίχωστας τὴ βουλή μου,
πῶς νά 'χω παραπόνεσι καμμιὰ ἀντιδικά σου,
γιατὶ ψηφῶ καὶ χαίρομαι τὴν ἐδικιότητά σου.

ΠΑΜΦΙΛΟΣ.

Τὸ σπλάγχνος κ' ἡ γιαγάπη σου προικιό, ἀφέντη, τάσσει
τόσα καλὸ ὅσο μπορεῖ πᾶσα ἕνας νὰ λογιάσῃ,
μὰ ἂν ἦτο καὶ λιγώτερο, φτάνει νὰ μὲ σκλαβώνῃ
μὲ τόση καλοσύνη τση, κ' ἐκείνη μὲ πλερώνει·
κι' ὄχι ὡσὰ ξένο γέννημα, μὰ πάντα ὡσὰν παιδί σου
καθολικό, νὰ προσκυνῶ τάσσω τῆς θέλησίς σου.

ΣΤΑΘΗΣ.

Καὶ σὺ Χρυσῆ μου, ζῆσί μου, μάκρεμα τῶ χρονῶ μου,
πόση χαρὰ καὶ ἀνάπαψι δίδεις τῶ γερατειῶ μου!

ΧΡΥΣΙΠΠΟΣ.

Τὴν ἴδια ἀναγάλλιασι καὶ τὴ χαρὰ τὴν ἴδια
τῆς ἀφεντιᾶς σου ἔχω κ' ἐγώ, κ' εἰς τέτοιον τρόπο ἀφνίδια·
καὶ τὴ χαρά, ἀφέντη μου, τὴν ἐδική σου πάλι
τ' ἄλλου μου ἀφέντη ἐδίπλωσε καὶ ἐγίνη πλειὰ μεγάλη.

ΓΑΒΡΙΛΗΣ.

Καὶ μένα τὰ θαμάσματα τοῦτα μ' ἀναγαλλιοῦσι,
καὶ ἀποὺ τὴν τόση μου χαρὰ τὰ δάκρυα μοῦ κινοῦσι.

ΠΕΤΡΟΥΤΖΟΣ.

Καὶ μένα ἡ χαροκοπιαῖς μ' ἀναγαλλιοῦ περίσσα,
καὶ ἀποὺ τὴν τόση μου χαρὰ 'τὰ σάλιά μου ἐκινῆσα.

ΜΠΡΑΒΟΣ.

'Αφέντη Χρύσιππε, κ' ἐγὼ χαίρομαι τὴ χαρά σας,
καὶ ἐσένα, ἀφέντη Πάμφιλε καὶ ἂς ῇ μὲ τὴν ὑγειά σας!
μὰ καλὴ νύκτα ἀφίνω σας...

ΧΡΥΣΙΠΠΟΣ.

Καὶ γιάντα εἰς τὴ χαρά μας
καὶ ἐσὺ δὲ στέκεις μετὰ μᾶς; δὲ θὲς τὴ συντροφιά μας;

ΜΠΡΑΒΟΣ.

Σὰν παραπόνεσι ἔχομε μὲ τὸν ἀφὲ τὸ Στάθη,
μὰ ἐδῶ δὲν εἶναι μπορετὸ κανεὶς νὰ τῆνε μάθῃ·
γιαῦτως δὲ θέλω νὰ σταθῶ.

ΣΤΑΘΗΣ.

Κ' ἴντά 'χεις μετὰ μένα;
κ' ἐγὼ ποτὲ δὲ σοῦ 'καμα κακὸ μηδὲ κανένα.

ΜΠΡΑΒΟΣ.

Καὶ μολογᾷς το, πῶς κακὸ ποτὲ δὲν ἤκαμές μου,
μηδὲ μὲ τὸ δαχτύλι σου γι' ἀφρόντε ἤκιξές μου;

ΣΤΑΘΗΣ.

Νὰ ζήσω σκιᾶς 'ς τὰ ροῦχά σου δὲν ἄγγιξα ποτέ μου,
μὲ γνώμη καὶ μὲ λοϊσμὸ σάλες, καὶ πίστεψέ μου.

ΔΑΣΚΑΛΟΣ.

Τούτ' εἶναι σοτιφατζιὸν τέτοιας λογῆς μεγάλη.
ὁποῦ ὁ Ρωμέης πλειότερη δὲν ἠμπορεῖ ναὕρῃ ἄλλη.

ΜΠΡΑΒΟΣ.

Πειδὴ καὶ σκούζα κάνεις μου, τὴ σκούζα ἀτζετάρω,
καὶ φίλο ἀπῶδα καὶ ὀμπρὸς καλὸ θὰ σὲ στιμάρω.

ΠΕΤΡΟΥΤΖΟΣ.

Δὲν ἔγκιξε 'ς τὰ ροῦχά του, γιατὶ ἄλλα ροῦχα ἐφόργιε,
μὰ ἐκαλοδιάταξέν τονε 'ς ἐκεῖνο ὁποῦ ἐμπόργιε.

ΣΤΑΘΗΣ.

Γροίκησε, Φόλα· ποῦ 'σαι ἐσύ;

ΦΟΛΑΣ.

Τί θέλει ἡ γιαφεντιά σου;

ΣΤΑΘΗΣ.

Πήγαινε ὀγλήγορα νὰ πῇς ἀπάνω τῆς κερᾶς σου,
καὶ ἂς ἔρθῃ κάτω νὰ σταθῇ 'ς τὴμ πόρτα ὡρδινιασμένη

ν' ἀποδεχτῇ τὴν ἄλλη σου κυρά, καθὼς τυχαίνει.
Μίλησε, 'Αρέτα μου, καὶ σύ, καὶ νὰ καταίβου κάμε,
μὲ χωρὶς ἄργιτα καμνιὰ 'ς τὸ σπίτι μας νὰ πᾶμε.
(Τότες ἐβγήνουσι ἡ γυναῖκες ὄξω 'ς τὴ σένα).

ΣΚΗΝΗ ΕΒΔΟΜΗ.

ΣΤΑΘΗΣ, ΔΟΤΟΡΟΣ, ΦΑΙΔΡΑ, ΛΑΜΠΡΟΥΣΑ, ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ, ΦΛΟΥΡΟΥ, ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ, ΔΑΣΚΑΛΟΣ, ΜΠΡΑΒΟΣ, ΑΡΕΤΑΣ, ΠΕΤΡΟΥΤΖΟΣ, ΦΟΛΑΣ, ΧΡΥΣΙΠΠΟΣ, ΠΑΜΦΙΛΟΣ, ΓΑΒΡΙΔΗΣ.

ΣΤΑΘΗΣ.

Καλῶς ταῖς θυγατέρες μου, σμίξετε ἀγκαλιαστῆτε,
φιλήσετε, νεράϊδές μου, γλυκοχαιρετηκτῆτε.

ΔΟΤΟΡΕΣ.

Λαμπροῦσα, σίμωσε ἐδεπᾶ, μὴ 'ντρέπε(σαι), κερά μου
πέτε τὰ καλορροίζικα σὰν ἦ πρεπὸ τοῦ γάμου.

ΦΑΙΔΡΑ.

'Ας ἦναι ῥόδο ἡ μοῖρά σου, χρυσὸ τὸ ῥοιζικό σου.

ΛΑΜΠΡΟΥΣΑ.

Καὶ ἐσένα πλάσμα τοῦ ὀρανοῦ, σὰ λέγεις τὸ δικό σου.

ΑΛΕΞΑΔΡΑ.

Τὸ ῥοιζικὸ καὶ ἡ μοῖρά σας τὴ δόξα νὰ ῥιζώνου,
βλαστοὺς νὰ ῥίκτου τῆς τιμῆς 'ς τὸ κόσμο νὰ ξαπλώνου.

ΦΛΟΥΡΟΥ.

Τὸ ῥοιζικὸ καὶ ἡ μοῖρά σας ν' ἀθιοῦσι καὶ νὰ δένου,
χρυσοὺς καρποὺς νὰ κάμετε τὸ κόσμο νὰ πλουταίνου.

ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ.

Τὸ ῥοιζικὸ κ' ἡ μοῖρά σας νὰ ἀθιοῦ μαργαριτάρια,
νὰ δένουσι βαρύτιμα ζαφείρια καὶ λιθάρια.

ΓΑΒΡΙΛΗΣ.

Τὸ ῥοιζικὸ κ' ἡ μοῖρά σας τόσαις τιμαῖς καὶ πλούτη
νὰ σᾶς ἀξώσου, καὶ μακρὰ πολλὰ τὴ ζῆσι ἐτούτη.

ΔΑΣΚΑΛΟΣ.

Τὸ ῥοιζικὸ κ' ἡ μοῖρά σας νὰ κάμου κλερονόμους
νὰ φέξου εἰς τὰ γράμματα, νὰ ξεδηγοῦσι νόμους.

ΑΡΕΤΑΣ.

Τὸ ῥοιζικὸ κ' ἡ μοῖρά σας νά 'στε καλά, νὰ δῆτε
παιδόγγονα σὰ θέλετε καὶ μὲ χαραῖς νὰ ζῆτε.

ΜΠΡΑΒΟΣ.

Τὸ ῥοιζικὸ κ' ἡ μοῖρά σας πάντα ἂς παιδογγονοῦσι,
νὰ κάμου ἄντρες ξακουστοὺς καὶ ἀδυνατοὺς νὰ βγοῦσι.

ΠΕΤΡΟΥΤΖΟΣ.

Τὸ ῥοιζικὸ κ' ἡ μοῖρά σας χίλια καλὰ νὰ ῥαίνου,
λαζάνια ἂς βγάλλου θάλασσαις, Πετροῦτζοι νὰ χορταίνου.

ΦΟΛΑΣ.

Τὸ ῥοιζικὸ κ' ἡ μοῖρά σας νὰ τρέχουσι μοσκάτα,
καὶ πάντα νά 'ναι τὰ βουτζὰ νὰ πίνωμε γεμάτα.

ΣΤΑΘΗΣ.

Χρύσιππε, τὴ Λαμπροῦσά σου πιάσ' τηνε ἀποὺ τὴ χέρα,
καὶ σὺ τὴ Φαῖδρα, Πάμφιλε, νὰ πᾶμε σπίτι πέρα.

ΧΡΥΣΙΠΠΟΣ.

Χέρα ὁποῦ ἀνοίγεις τσῆ ὀρανούς, καὶ ζωντανὸ μὲ βάνεις,
σὲ τόση καλορροιζικιά, καὶ ἀθάνατο μὲ κάνεις,
χέρα κατάσπρη κι' ὄμορφη, χιονάτη, ὁποῦ μ' ἀγγίζεις
καὶ ἀγγίζωντας τὰ πάθη μου καὶ τοὺς καϋμοὺς ξορίζεις!

ΠΑΜΦΙΛΟΣ.

Χέρα γλυκειὰ ὁποῦ μ' ἄνοιξε ἡ χέρα ἡ δική σου,
καὶ εἰς τὴν ἀγκάλη μ' ἔβαλλε μέσα τοῦ παραδείσου·
χέρα κατάσπρη κι' ὄμορφη, μαλαματένια χέρα,
ὁποῦ τὴ νύκτα ἐσφάλισες καὶ ἀνοίγεις τὴν ἡμέρα!

Σ Τ Α Θ Η Σ.

Θυμήσου, 'Αλεξάδρα μου, σήμερο τ' ὄνειρό σου.

Α Λ Ε Ξ Α Δ Ρ Α.

Κ' εἰς τὸν ὑγιὸ ἐξεδήλιανε ποῦρι κ' εἰς τὸ γαμπρό σου,
μὰ κάτεχιε ἀκριϐότατο θέλω τὸ χάρισμά μου.

Σ Τ Α Θ Η Σ.

Τάσσ' ὁλωνῶ σας τὰ πρεπὰ νὰ κάμωμε τοῦ γάμου,
καὶ ἀνὲν καὶ θέλῃς καὶ παντρειά, τὸ Φόλα μας σοῦ τάσσω.

Α Λ Ε Ξ Α Δ Ρ Α.

Θέλω! κι' ἂς ἔρθῃ τὸ λοιπὸς τὴ χέραν του νὰ πιάσῃ.

Φ Ο Λ Α Σ.

Θέλω τη, μὰ ποστίτζα μου, καὶ λόγο ἔτσι ἂς δώσῃ,
γιατὶ ἔχω παρατήρημα παπᾶς νὰ μοῦ σιμώσῃ.

Α Λ Ε Ξ Α Δ Ρ Α.

Δέ 'ντρέπεσαι, μεθύστακα, σιώπα, τὰ σάλια... φυοῦ σου!
δὲ σ' ἤθελα φαμέγιό μου, καὶ 'ς ἔϐγῃ ἀποὺ τὸ νοῦ σου.

Φ Ο Λ Α Σ.

Φαμέγιο, κακοροίζικη, νὰ μ' ἔχες ἐδικό σου...
δὲν εἶμαι ἀμπάσος 'ς τὴ δουλειά, σὰν ἔχῃ ὁ λογισμός σου.

Π Ε Τ Ρ Ο Υ Τ Ζ Ο Σ.

Νὰ ζῇς, ἀφέντη, ἂς πηαίνωμε 'ς τὸ σπίτι, μὴν ἀργιοῦμε,
καὶ ἀποὺ τ' ἀδόντι τοὺς γαμπροὺς λογιάζω νὰ κρατοῦμε·
ἂς πᾶ χαροκοπήσωμε, καὶ πασαεῖς ἂς πιάσῃ
τὸ μίσο ἐκεῖνο ὁποῦ ἀγαπᾷ νὰ τὸν καταχορτάσῃ.

Σ Τ Α Θ Η Σ.

Πετροῦτζο, φρόνιμα μιλεῖς, 'ς τὸ σπίτι μέσα ἂς μποῦμε
τὸ λοιπονίς, συμπέθερε, σὰν πρέπει νὰ χαροῦμε.

Γ Α Β Ρ Ι Λ Η Σ.

'Ας πᾶσι ὀμπρὸς τ' ἀντρόϋνα.

Σ Τ Α Θ Η Σ.

Χρύσιππε, στράτα κάμε·

πορπάτει, Πάμφιλε, καὶ σύ 'ς τὸ σπίτι μας νὰ πᾶμε.
Μισὲρ Γαβρίλη, πηαίνεστε μὲ τὸ συμπέθερό μας,
καὶ σεῖς οἱ ἄλλοι 'ς τὴ χαρὰ ἐλᾶτε τῶμ παιδιῶ μας!

ΣΚΗΝΗ ΟΓΔΟΗ.

ΦΟΛΑΣ ΜΟΝΑΧΟΣ.

Λογιάζω ἐτούταις ἡ χαραῖς καὶ τὰ καμώματά μας
πολλὰ νὰ ἀρέσου τῶ φιλῶ καὶ ὥτινος ἀγαπᾷ μας·
πειδὴ καὶ τοῦτα γίνουνται συχνιὰ σὲ πᾶσα τόπο,
μόνο γιὰ δόξα τοῦ θεοῦ καὶ γιὰ χαρὰ ἀθρώπω,
καὶ γιὰ χαρά σας ἐπειδὴ γίνουνται ἐτοῦτοι οἱ γάμοι,
καὶ σεῖς, ἀφένταις, μετὰ μᾶς ὅλοι χαρῆτε ἀντάμη.
Δὲν ἔχω τρόπο ἔμορφο καὶ τέχνη δὲν κατέχω,
μήτε καὶ λόγια πλειὰ ψηλά, γράμμα γιατὶ δὲν ἔχω·
μὰ ἂν ἤθελά 'χει, πλειότερη χαρὰ σᾶς εἶχα δώσει
καὶ εὐχαριστιὰ σὰν ἤπρεπε σὲ καλοσύνη τόση·
μὰ μὲ τὴ γλῶσσα ὁποῦ μπορῶ κλιτῶς μὲ ταπεινότη
τὴν εὐγενιὰ καὶ πρᾶξές σας τιμῶ καὶ προσκυνῶ τη·
πειδὴ καὶ ἀρουκραστήκετε τὰ χαμηλοπωμένα
λόγια τοῦ Φόλα σήμερο δικά του, κι' ὄχι ξένα,
καὶ ἂ σᾶς ἐδεῖξαν ὄμορφα καὶ ἀρέσασί σας ὅλα,
βίβα 'ς τὰ δολοπλέματα τοῦ πόθου, πέτε, Φόλα!

ΤΕΛΟΣ.

ΚΡΗΤΙΚΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ.

ΓΥΠΑΡΙΣ

ΠΟΙΜΕΝΙΚΗ ΚΩΜΩΔΙΑ.

Π Ρ Ο Σ Ω Π Α.

ΓΥΠΑΡΙΣ ἀγαφτικὸς τῆς Πανώρηας.

ΑΛΕΞΙΣ ἀγαφτικὸς τῆς Ἀθούσας.

ΠΑΝΩΡΗΑ χορασίδα.

ΑΘΟΥΣΑ χορασίδα.

ΓΙΑΝΝΟΥΛΗΣ κύρης τῆς Πανώρηας.

ΦΡΟΣΥΝΗ γρηά.

ΑΦΡΟΔΙΤΗ ἡ θεά.

ΕΡΩΤΑΣ ὁ υἱός της.

ΜΑΓΑ (Νεράϊδα).

ΠΡΕΣΒΥΤΗΣ (ἱερεὺς Ἀφροδίτης).

ΠΡΟΛΟΓΙΖΕΙ ἡ ΘΕΑ ΤΗΣ ΚΩΜΩΔΙΑΣ
καὶ ὁ ΖΕΥΣ.

Ἡ σκηνὴ ἐν τῇ Ἴδᾳ.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Πρόλογος τῆς θεᾶς τῆς κωμῳδίας τοῦ Γύπαρι.

Μὴν τὸ ᾿χετε παράξενο, ἄρχοντες τιμημένοι,
ἀνὲν καὶ τώρα εὑρίσκεστε ξάβνου πρεμαζωμένοι
᾿ς τοῦτα τὰ δάση σήμερο, γιατὶ ἡ δική μου χάρι
σᾶς ἤφερε, χαρὰ πολλὴ πᾶσα ἕνας σας νὰ πάρῃ.
Μὰ φαίνεταί μου, βλέπω σας καὶ ὅλοι σας καρτερεῖτε
περίσσα πεθυμητικοὶ ἐμὲ ν᾿ ἀφουκραστῆτε·
καὶ τὸ πρεπό᾿ναι νὰ σᾶς ᾿πῶ καὶ νὰ σᾶς φανερώσω,
μιὰ ὄμορφη ξεφάντωσι θέλω νὰ σᾶς ἐδώσω.
Θεὰ εἶμαι μπορεζάμενη, καλὰ κ᾿ ἡ φορεσά μου
καὶ τὸ δοξάρι ὁποῦ βαστῶ καὶ ὀπίσω τὰ μαλλιά μου
νάν᾿ σκορπιστοῦ ᾿ς τοὺς νώμους μου, καὶ ὅσοι μὲ συντηροῦσι
γιὰ βοσκοπούλα κάνουσι τσῆ Ἴδας νὰ μὲ κρατοῦσι·
καὶ ἐδόθη μου ὁλομόναχη τὸ κόσμο νὰ γυρίσω
χαραῖς καὶ περιάβασες, κ᾿ εἰς ἄλλους νὰ ᾿ξορίσω
τὰ πάθη καὶ τὰ βάσανα καὶ τσῆ ἔγνοιαις ταῖς μεγάλαις
κι᾿ ὅλα τὰ βάρη τῆς καρδιᾶς κι᾿ ὅλαις ταῖς πρίκαις τσ᾿ ἄλλαις·
κ᾿ ἤμουνα τὸν ἀλλοτινὸ καιρὸ συνειθισμένη
᾿ς τόπους εὐγενικώτατους νά᾿μαι κατοικημένη·
γιαῦτως σὲ χώραις ἤμουνε καὶ ἐσυντηροῦσά με ὅλοι
σὲ γάμους, σὲ ξεφάντωσες, καματερὴ καὶ σχόλη,
καὶ οὐδένανε δὲν ἄφηκα νὰ στέκῃ πικραμένος,
μὰ πάντοτε χαιράμενος καὶ καλοκαρδισμένος,
γιατὶ ἐσπουδάξαν ὅλοι τως νά᾿χουσι πᾶσα μέρα

πολλῶ λογιῶ ξεφάντωσες 'ς τὴ νειότη κ' εἰς τὰ γέρα·
καὶ ὅσ' εἶχαν ἀγαθὰ πολλὰ μὲ σπλαχνοσύνη πλεῖσα
πᾶσα καιρὸ ἀλλήλως τως 'ς ἄμετρη ἀγάπη ἦσα,
'σὰν καὶ τὸν οὐρανόν, τὴν γῆν, τὴ νύκτα ἀνάμεσά τους
κεῖνά 'σανε τὰ σπέρνασι κεῖνα τὰ πωρικά τους·
δὲν ἀγνωρίσαν διαφοραῖς 'σύγχυσες καὶ ἀταξάδες,
μά 'σανε δίχως ἀτυχιαῖς καὶ δίχως πελελάδες,
γέροντες δίχως πονηργιὰ καὶ δίχως κακοσύνη·
ὦ καλορροΐζικοι καιροὶ ἄλλοτες ποῦ 'σα ἐκεῖνοι!
Μ' ἀπῆτις, δὲν κατέχω πῶς, γνώμη ἀλλάξαν οὗλοι
καὶ 'γίνησαν τοῦ χρυσαφιοῦ καὶ τῆς πλουσότης δοῦλοι,
καὶ βαρεμένους λογισμοὺς καὶ ἔγνοιαις ἐπροσκαλέσα
μὲ χίλια πάθη καὶ καϋμοὺς 'ς τὸ λογισμόν τους μέσα,
πᾶσα κανεὶς γιὰ λόγου του ξεχωριστὰ περνῶντας,
τὸ πρᾶμμά του φυλάσσωντας καὶ τῶν ἀλλῶν ἁρπῶντας,
καὶ κλάϋματα καὶ διαφοραῖς, πολέμοι καὶ θανάτοι,
καὶ ἄλλαις περίσσαις ἀτυχιαῖς πάντα νά 'ναι γεμάτοι,
ταῖς χώραις τως ἐβάλθηκα σὰν τὸ κᾶμα ν' ἀφήσω,
κ' εἰσὲ βουνὰ καὶ δάσητα νὰ 'ρθῶ νὰ κατοικήσω·
μακρὰ ἀπὸ κτύπους καὶ φωναῖς καὶ ἀπὸ ζηλιαῖς περίσσαις
καὶ ἀπὸ ἄλλαις μεγαλείτεραις βασανισμέναις κρίσες,
καὶ μὲ περίσσα εὐγενικοὺς βοσκοὺς γυρίζω ὁμάδι,
κρατῶντάς τους πασίχαρους ἀπ' τὸ ταχὺ ὡς τὸ βράδυ·
κι' ὥραις σὲ γάμους βρίσκομαι, κι' ὥραις εἰς χαραῖς περίσσαις
ποῦ ἐδῶ 'ς τὴν Ἴδα γίνουνται μὲ βοσκοπούλαις ἴσαις,
γυρίζωντας τὰ δάσητα, ξετρέχωντας νὰ βροῦμε
λάφια, καὶ ἀγρίμνια διώχνωντας, πάντα νὰ κυνηγοῦμε
μὲ πλείσιο κόπο ἀληθινά, μὰ 'δὲ χαρὰ μεγάλη!
ποῦ σὰ βρεθοῦμε ὅλοι μας πρεμαζωμένοι πάλι,
δείχνωντας μὲ τὴν κούρασι τίς ἀναγαλλιασμένος
ἐκ τὸ κυνῆγι ποῦ 'καμε σὰν εἶν' συνειθισμένος,

καθένας τους 'ς τὰ δάσητα κάμνει, μ' ἀπῆ γυρίσουν
τὸ πῶς σὲ γάμους ὅμορφους δυὸ βοσκοπούλων ἦσαν.
Ἄγριαις ταῖς θέλετε ἰδεῖ, καὶ μ' ἐπιτηδειοσύνη
καὶ ὀρεκτικαῖς ἔχου νὰ βγοῦ, μὰ τὴν ἀληθοσύνη·
καὶ τάσσω σας τὸ λοιπονὶς χαρὰ πολλὴ νὰ 'δῆτε,
μὲ πλεῖσα περιδιάβασι καὶ ὅλοι ν' ἀφουκραστῆτε·
πολλὰ σᾶς ἐπαρακαλῶ νὰ σωπαστῆ ἡ μιλιά σας...
ἂς ἦναι τὸ λοιπὸ ὡς θές! —καὶ δότε μας τ' αὐτιά σας,
καὶ ν' ἀγροικήσετε ὅλοι σας σᾶς τάσσω νὰ χαρῆτε,
ἀπῆτις στρέψετε ἀπὸ 'δῶ 'ς ὅ,τι καὶ ἂν ἐθωρεῖτε
ἐδῶ 'ς τὴν Ἴδα ὀμπροστὰς τῆς τιμιότητάς σας
σήμερο θέλετε χαρῆ μ' ὅλη τὴν συντροφιά σας,
'σὰ δῆτε τούτους τοὺς δυονοὺς γάμους τοὺς παινεμένους
ὁποῦ σᾶς ἐδηγήθηκα βρίσκετε ὡρδινιασμένους·
πρίχου μισέψετε ἀπὸ 'δῶ μὲ χάρι τσ' Ἀφροδίτης
νὰ πέψῃ τὸ παιδάκιν της ἀποῦ τῆς 'μνοιάζει ὕτις,
δεῖ θέλετε πῶς καὶ τοὺς δυὸ πέμπει νὰ τσῆ γυρέψῃ,
καὶ ἂν τσῆ εὕρῃ τόσο ἀδυνατὰ πολλὰ νὰ τσῆ δοξέψῃ,
κ' ἡ τόση τως 'περηφανειὰ καὶ πλεῖσα κακοσύνη
κ' ἡ γιόργιταις ὁποῦ 'χασι νὰ στρέψου καλοσύνη·
ὀγιὰ τὴν λαύρα τὴν πολλὴ καὶ ἀδυνατὴ τὴν τόση
φλόγα ποῦ μέσα 'ς τὴν καρδιὰ καὶ τῶ δυονῶ ῥιζώσει,
πρᾶμμα ποῦ δὲν ὠλπίζασι τοῦτοι ποτὲ νὰ λάχου,
ἔτσι γοργὸ σὲ παιδωμαῖς καὶ τόση ἀγάπη νά 'χου,
'ς αὐτοὺς τοὺς νειοὺς ὁποῦ 'χασι τόση ὄργιτα μεγάλη
καὶ τώρα 'ς τόσα κίντυνα βρίσκεται ὁ γεῖς κ' ἡ γιἄλλη.
Μὰ τσ' Ἀφροδίτης μπόρεσι ἦτονε αἰτιὰ κι' ὁ γυιός της,
καὶ πᾶσα μνιὰ ὀκ ταῖς κορασαῖς ἄλλαξε ὁ λογισμός της,
καὶ τσῆ ὀργισές τους ταῖς πολλαῖς ὁποῦ 'χασι ἐξαφῆκα
καὶ ἀνδρόγυνα ἐγενήκασι ἀπῆς εὐλογηθῆκα.
Μὰ ἕνα ἀγαπητικὸ θωρῶ κ' ἔρχεται ἐδῶ κλαϋμένος

ἐτοῦτος εἶναι ὁ Γύπαρις ὁ πολυπαθημένος·
ἐτοῦτος εἶναι ἀληθινά, καλὰ τ' ἀφουκραστῆτε,
πόση λακτάρα ἔχουσι ὅσοι ἀγαποῦ νὰ 'δῆτε!
Καὶ ἀφίνω σας πολλὴ ζωή, γιατὶ θωρῶ 'ς τὴ βρύσι
ἐσίμωσε ὁ Γύπαρις τὰ πάθη του ν' ἀρχίσῃ.

Πρόλογος τοῦ θεοῦ τοῦ Ζεῦς.

Πόσην ἀγάπην σᾶς βαστῶ, γυναῖκες τιμημέναις
καὶ κορασαῖς μου εὐγενικαῖς καὶ ὡμορφοκαμωμέναις,
γιὰ ταῖς πολλαῖς σας χάριτες καὶ τὰ 'μορφά σας κάλλη
μπορεῖ 'ς τὸν νοῦν της πᾶσα μνιὰ ἐτοῦτο νὰ τὸ βάλλῃ,
θωρῶντας πῶς σᾶς ἔφερα ξεφάντωσι ἐτόση
νάρθῆτε ἐπᾶ νὰ πάρετε μὲ δίχως σκιᾶς νὰ γνώσῃ
κόπο καμνιὰ ἀπὸ λόγου σας, χάρι ποῦ δὲν μποροῦσι
νὰ ἐκάμα ἐκεῖνοι ὁποῦ τσῆ γῆς τὰ μέρη κατοικοῦσι·
μὰ τὸ πρεπὸ μοῦ φαίνεται νὰ σᾶς ἐφανερώσω
πχοιὸς εἶμαι καὶ ξεφάντωσι θέλω νὰ σᾶς ἐδώσω.
'Εγὼ 'μαι ἐκεῖνος τὸ λοιπὸ ποῦ μὲ σπουδὴ γυρίζω
καὶ φῶς τῆς γῆς καὶ τοῦ ὀρανοῦ καθημερνὸ χαρίζω·
ἐγὼ 'μαι ὁποῦ τὰ πράμματα θρέφω τῆς γῆς, καὶ οὐδένα
γίνεται δίχως μου ποτὲ μηδ' ἔναι καμωμένα,
μηδ' ἐμπορεῖ νὰ στέκεται 'ς τὴ χάρι τὴ δική μου·
καθὼς ὅλαις τὸ βλέπετε μὲ τὴν ἐμπόρεσί μου
τὰ φύτρα καὶ τὰ λούλουδα, τ' ἄνθη, οἱ καρποὶ καὶ τ' ἄλλα
τὰ 'πωρικὰ καὶ τὰ δενδρὰ ἀπὸ μικρὰ ὡς μεγάλα
γίνουνται καὶ ἀναθρέφουνται, κι' ὅλη τὴν οἰκουμένη
στολίζου καὶ ὀμορφίζουσι καὶ ἀφίνου μυρισμένη·
κι' ὄχι ὅσα πράμματα 'ς τὴ γῆ φαίνουνται, μὰ μηδένα
ἀπ' ὅλα ἐκεῖνα ὁποῦ κρατεῖ 'ς τὸ στῆθό της χωσμένα

μποροῦ νὰ γίνου δίχως μοῦ· τ' ἀτίμητα λιθάρια
καὶ τὸ χρυσάφι τ' ὄμορφο καὶ τὰ μαργαριτάρια,
ὁποῦ στολίζου τοὺς λαιμούς, τὰ 'μορφα δακτυλίδια,
ὁποῦ ἀπ' αὐτά, κοράσα μου, κρίνω βαστᾶτε χίλια,
γίνουνται δίχως μου ποτέ· κι' ὅ, τι ὁ γιαλὸς σκεπάζει
κι' ὅ, τι 'ς τοὺς ὁρανοὺς θωρεῖ καθένας καὶ θαυμάζει,
σὰν εἶναι τ' ἄστρα τὰ λαμπρὰ καὶ τ' ὄμορφο φεγγάρι,
ἔκαμε καὶ στολίζεται ἡ ἐδική μου χάρι.
Μὰ ἂ θέλετε καλλίτερα νὰ μὲ γνωρίσετε ὅλαις,
στραφῆτε, κορασίδες μου, κι' ὄχι 'ς ἀνθοὺς, γὴ εἰς βιόλαις,
γὴ εἰς πωρικά, γὴ σὲ δενδρά... μνιὰ τῆς ἀλλῆς θωρεῖτε,
ταῖς κεφαλαῖς σας ταῖς χρυσαῖς, ζημνιὸ τότες νὰ πῆτε
τὸ πῶς ἐγὼ καθημερνὸ σᾶς τὰ χρουσώνω μόνο
καὶ τόσαις πλεῖσαις ὁμορφιαῖς νὰ 'χετε σᾶς ἀξιώνω.
Ὁ ἥλιος εἶμαι ὁ φωτερὸς, καὶ οὐδὲ καμμιὰ μὲ τόση
βλέπησι τὸ κορμάκιν τση μπορεῖ νὰ μοῦ τὸ χώση
νὰ μὴν τὸ βλέπω, μοναχὰς μ' ἕνα καὶ μ' ἄλλον τρόπον,
γὴ ἀπὸ τὴμ πόρτα φανερά, γὴ ἀπὸ μικράκη τόπο,
γὴ σκιᾶς τὰ χρυσωμένα σας μαλλιὰ νὰ τὰ ξαπλώσῃ
καὶ ὀπίσω 'ς ταῖς χιονάταις της πλάταις νὰ τὰ στεγνώσῃ.
Μὰ βλέπωντάς με διχωστὰς ἀκτῖνες νὰ γυρίζω,
τὸ πῶς θαυμάζετε ὅλαις σας περίσσα τὸ γνωρίζω·
γυναῖκές μου ὁμορφώταταις, βαστῶ τση ἐγὼ τσ' ἀκτῖνες,
μὰ ἐσεῖς μοῦ ταῖς ἐσβύσετε μὲ τσ' ὁμορφιαῖς αὐτῆναις·
τὰ κάλλη τοῦ προσώπου σας καὶ ὁμορφιαῖς περίσσα
σκοτεινιασμένο καὶ θαμπὸ σήμερο μ' ἐφανίσα,
καὶ κεῖνο ποῦ 'ναι πλειότερο, χίλιαις φωτιαῖς πετοῦσι
καὶ τὴν καρδιά μου καίγουσι κι' ὅλο μὲ τυραννοῦσι·
κ' ἐγὼ ποῦ δίδω τη φωτιὰ τοῦ κόσμου μοναχός μου
χίλιαις γιὰ λόγου σας φωτιαῖς 'ς τὸ στῆθος γνώθω ὀμπρός μου.
Μὰ γιάντα νά 'ρθετε ἐδεπᾶ σᾶς ἔκαμα, θ' ἀρχίσω,

γυναῖκές μου ὀμορφώταταις, νὰ σᾶς ξεκαθαρίσω.
Μιὰ κορασὰ ὀμορφώτατη, Δάφνη νοματισμένη,
'ς τοῦτο τὸ κόσμο ἐγύριζε πολλὰ χαριτωμένη·
τὰ κάλλη της πόσα 'τανε δὲ θὰ ξεκαθαρίσω,
σώνει νὰ πῶ πῶς μ' ἔκαμε τὸν οὐρανὸ ν' ἀφήσω,
νάρθῶ 'ς τὴ γῆ γιὰ λόγου της, 'ς τὰ πόδιά της νὰ πέσω
κι' ὅσο μπορῶ καὶ δύνομαι νὰ τὴν παρακαλέσω
νά 'χῃ σὲ μένα λύπησι... καὶ χείλη ὡς μηδὲ κρίνω,
ἀναστενάζω ἀπὸ καρδιᾶς καὶ κλάϋματα νὰ χύνω!..
μά 'τον περίσσα ἀλύπητη κι' ἄπονη, κ' ἤφυγέ μου,
καὶ χίλια πάθη ὀλημερνῆς καὶ βάσανα ἄξωσέ μου·
μ' ἀπῆτις πλειὰ ἐσταθέρωνε κάθα ὥρα ὁ λογισμό τση,
τὸμ πόθο τση ἀποφάσισα νὰ πάρω στανικό τση·
καὶ ἀποζυγώνωντάς τηνε μνιὰ μέρα 'ς ἕνα δάσο
καὶ πῶς τὴν εἶχα τὸ γοργὸ ὀγιὰ νὰ τήνε φτάσω,
ς τὸν οὐρανὸ ἐστράφηκε καὶ λέγει — βόηθησέ μου,
τὴν εὐγενειά μου φύλαξε, παρακαλῶ, θεέ μου!..
Ὤφου, μεγάλο θάμασμα! πάραυτας νὰ ῥιζώσου
τὰ πόδιά της κάτω 'ς τὴ γῆ, καὶ ἀπάνω νὰ ξαπλώσου
τὰ χέργιά της καὶ νὰ γενοῦ κλαδιὰ φυλλαδωμένα,
καὶ ν' ἀπομείνῃ παρευθὺς δενδρὸ καθάριο ἕνα!
Δάφνη ὡς τὴν κράζου ἀπόμεινε, καὶ δάφναις ἐφανῆκα
'ς τὸ κόσμο ἀπὸ λόγου της· κ' ἐγὼ μὲ πλεῖσα πρίκα
'ς τὸν οὐρανὸ ἐγύρισα, καὶ πάντα μου εἶχα πόνο
μέσα πολὺ 'ς τὰ σωθικά, καὶ δὲν ἀφίνω χρόνο
νὰ διάβῃ δίχως σκιᾶς 'ς τὴ γῆ νάρθῶ νὰ γονατίσω
νὰ τήνε σφικτοαγκαλιαστῶ, γλυκιὰ νὰ τὴ φιλήσω,
καὶ τὸ ζημνιὸ τὰ φύλλα τση τὰ μοσκομυρισμένα
'ς τὴν κεφαλή μου ἐγγίξασι... ὤφου, καὶ ὢχ οἴμένα!
Κ' ἔτσ' ἦρθα καὶ τὴν σήμερο, κ' ἥκαμα ὁ πρικαμένος
τοῦτο τὸ πρᾶμμα κατὰ πῶς ἤμουν συνειθισμένος.

Καὶ ἀπῆτις ἐκατέβηκα κ' ἦρθα ἐδεπᾶ 'ς τὴν Ἴδα,
πῶς ἐδῶ γάμοι ἀξιώτατοι θενὰ γενοῦσι εἶδα
δυὸ βοσκοπούλω εὐγενικῶ... σᾶς ἔκαμα νά 'ρθῆτε
καὶ ἐσᾶς σὲ τοῦτα τὰ βουνὰ τοὺς γάμους τως νὰ δῆτε
καὶ τὴν παντρειάν τους 'ς τό 'στερο, σὰν ἔρθη ἡ 'Αφροδίτη
συναφορμά τους σήμερο 'ς τοῦτο τὸ Ψηλορίτη,
νὰ πέψη τὸ παιδάκιν της τὸν Ἔρωτα νὰ κάμη
δοξεύωντά τση ἀδυνατὰ νὰ σμίξουσι ἀντάμη.
Κι' ἄλλαις πολλαῖς ξεφάντωσες θὰ πάρετε σᾶς τάσσω
ὁπῶχουσίνε νὰ γενοῦ 'ς αὐτὸ τὸ ἴδιο δάσο.
Μ' ἀφίνω σας, γιατὶ θωρῶ τὸ Γύπαρι καὶ βιαίνει,
λέγωντας γιὰ τὴν κόρην του ὁποῦ τόνε πικραίνει,
καὶ τάσσω σας 'πὸ λόγου της νὰ τὸν καλοκαρδίση,
πρίχου μισέψετε ἀπὸ δῶ, καὶ τσ' ὄργιταις ν' ἀφήση.

ΠΡΑΞΙΣ ΠΡΩΤΗ.

ΓΥΠΑΡΙΣ καὶ ΑΛΕΞΙΣ.

ΓΥΠΑΡΙΣ.

Ὦ δάση μου πυχνότατα, φύγετε ἀπὸ σιμά μου,
μὴ σᾶς ἐκάψου σήμερο τὰ ἀναστενάμματά μου...
γιατὶ γροικῶ 'ς τὸ στῆθός μου καμίνι ἀφτουμένο
καὶ λαύρα ἀποὺ τὸ στόμα μου βιχίνει τὸ πρικαμένο,
καὶ δὲν μπορεῖ παρὰ ὅ, τι βρῇ ν' ἄψῃ καὶ νὰ φλογίσῃ,
καὶ ὅλο τὸ κόσμο κάρβουνα φοβοῦμαι μὴ γεμίσῃ.
Βρύσες, τὰ πλεῖσά σας νερὰ τὰ δροσερὰ ἂς χαθοῦσι
καὶ 'ς τὴν βαθύτερη μερὰ κάτω 'ς τὴ γῆ ἂς χωστοῦσι,
μὴν τ' ἀποφρύξου οἱ λόγοι μου... καὶ σεῖς κατακαϋμένα
πρόβατα, ὁποῦ πορπατῶ χόρτο μὴ φᾶτε οὐδένα,
γιατὶ τὰ φαρμακεύουσι τὰ δάκρυα τὰ δικά μου
τόσο πρικιὰ ὁποῦ βιχίνουσι μέσα ἀπὸ τὴν καρδιά μου.
Ἴδα μου εὐγενικώτατη, ποῦ 'σαι συνειθισμένη
ἀπὸ χαιράμενους βοσκοὺς νά 'σαι κατοικημένη,
σήμερο θὰ σὲ στερευτῶ κ' εἰς τόπο θενὰ πάω
ὁποῦ νερὸ δὲ βρίσκεται, οὐδὲ ψωμὶ νὰ φάω,
ὁποῦ 'ναι δάση καὶ γρεμνὰ καὶ δίχως χόρτα οἱ κάμποι,
καὶ ὁποῦ 'ναι σπήληα σκοτεινὰ θέλω γυρέψει νἄμπῃ,
γιὰ νὰ μηδὲ θωροῦσι φῶς τ' ἀμμάτια τὰ δικά μου,
μὰ νἆν' καὶ κεῖνα σκοτεινὰ σὰν καὶ τὰ σωθικά μου...
τ' ἀμμάτιά μου ἀποῦ τσ' ὀμορφιαῖς εἴδασι τῆς κερᾶς μου
καὶ ἐδώκασι ψωματινὴ ὀλπίδα τῆς καρδιᾶς μου,
καὶ μετὰ κείνη ἐδόθηκε καὶ δὲν μπορεῖ νὰ γλύσῃ,

καὶ ὁ πόθο τση καθημερνὸ μοῦ δίδει πλεῖσα κρίσι·
ὥραις μὲ καίγει ὡσὰ φωτιά, καὶ ὥραις μὲ σαΐτεύγει,
κι' ὥραις μὲ τοῦ προσώπου της τὴν ὄψι μὲ παιδεύγει.
Μὰ ἀντίδικα τὸ ῥοιζικὸ τῆς φύσις μὲ φυλάσσει
'ς τὰ τόσα πάθη ζωντανό, γιὰ νὰ μηδὲ σκολάσῃ
ὁ πόθος μου, νὰ μὲ θωροῦ γιὰ νὰ παρηγοροῦνται
ὅσοι τοῦ πόθου ὡσὰν κ' ἐμὲ πολλὰ παραπονοῦνται·
γιὰ κεῖνο βλέπω φανερά, δὲν ἔχει γνωρισμένα
τσ' ἀγάπης τὰ μπερδέματα κιανεὶς ὡσὰν ἐμένα.

ΑΛΕΞΙΣ.

Πχοιὸς εἶναι ἐκεῖνος ὁ βοσκὸς ὁποῦ τὰ πρόβατά του
διώχνει ἀπὸ τοῦτα τὰ λαγκά; γιατὶ τὰ δάκρυά του
τὰ χόρτα φαρμακεύουσι; κ' ἔτσι παραπονᾶται
τοῦ ῥοιζικοῦ του τοῦ κακοῦ καὶ μετ' αὐτὸ δηγᾶται;
Πχοιὸς ἄλλος κακορροίζικος τώρα 'ς τὸ κόσμο ἐφάνη
καὶ τὴ ζωή του δὲ ψηφᾷ, μὰ θέλει ν' ἀποθάνῃ;
ἐγὼ 'λεγα τὸ πῶς ποτὲ κιανεὶς ὡσὰν ἐμένα
δὲ βρίσκεται νά 'χῃ καρδιὰ καὶ σωθικὰ καϋμένα·
βάσανα νά 'χῃ ὡσὰν κ' ἐμὲ 'ς τὸ κόσμο δὲν ἐκράτου
ἄλλος κιανείς, κ' ἔτσι ἤμνογα ὅπου καὶ ἂν ἐπορπάτου·
καὶ τώρα βλέπω πῶς καὶ αὐτὸς κλαίγει καὶ ἀναστενάζει,
καὶ ἀπωλπισμένος τῆς ζωῆς, τὸ θάνατό του κράζει.
Γιὰ τοῦτο ἀπού τὰ χείλη του θέλω νὰ τοῦ γροικήσω,
ἂν ἔχῃ πόνο ὡσὰν κ' ἐμὲ 'ς τὰ σωθικὰ περίσσο·
μά, ἂν ἦναι καὶ τ' ἀμμάτιά μου ὁ πόθος δὲ θαμπώνῃ,
καθὼς τὴ δόλιά μου καρδιὰ καθημερνὸ πληγώνει,
ἐτοῦτος εἶναι ὁ Γύπαρις, ὁποῦ γι' αὐτὸ ἐρωτοῦσα
ἡ βοσκοποῦλαις ὁπροκτὲς καὶ πλεῖσα τὸμ παινοῦσα,
ὁ Γύπαρις ὁποῦ ποτὲ δὲν ἦτο πρικαμένος,
μὰ πάντα του χαιράμενος καὶ καλοκαρδισμένος,
καὶ τώρα κακορροίζικο τὸν ἑαυτόν του κράζει

καὶ πρικαμένος σὰν κ' ἐμὲ κλαίγει καὶ ἀναστενάζει!
Γύπαρι, πέ μου, ἀνὲν καὶ θὲς ὁ Κύριος νὰ σ' ἀξώσῃ
'ς ταῖς πρίκαις κ' εἰς τοὺς πόνους σου τέλος γοργὸ νὰ δώσῃ,
ποιὰ 'ναι ἡ αἰτιὰ ποῦ σ' ἔκαμε τόσα πρικιὰ νὰ κλαίγῃς,
καὶ πῶς θὰ πᾷ νὰ ξοριστῇς ἀπὸ δεπᾶ ποῦ λέγεις;
στράφου καὶ 'δὲ πχοιὸς σ' ἐρωτᾷ... πάψε τὰ κλάϋματά σου,
καὶ ἂν τύχῃ νὰ βρεθῇ γιατρὸς 'ς τὰ πάθη τῆς καρδιᾶς σου.

ΓΥΠΑΡΙΣ.

Αλέξι, φεῦγε τὴ λαλιὰ σήμερο τῆς μιλιᾶς μου,
καὶ μὴ γυρεύῃς τὴν αἰτιὰ νὰ μάθῃς τῆς πικριᾶς μου·
γιατὶ θαρρῶ δὲ βρίσκεται θεργιὸ μηδὲ κανένα
νὰ μηδὲν κλάψῃ ἀπὸ καρδιᾶς περίσσα λυπημένα,
γροικῶντας τὰ περίσσα μου βάσανα καὶ καϋμούς μου,
τὰ δάκρυά μου, τοὺς πόνους μου καὶ τσ' ἀναστεναμμούς μου.

ΑΛΕΞΙΣ.

'Εγὼ 'μαι, ἀδέρφι Γύπαρι, 'ς τὰ πάθη μαθημένος,
καὶ ἂν ἤξευρες τὴν σήμερο πῶς βρίσκομαι ὁ καϋμένος,
χαρὰ 'χες πεῖς 'ς τὴ πρίκα σου σιμὰ 'ς τὴν ἐδική μου,
καὶ θέλεις τὸ 'χεις θάμασμα τὸ πῶς κρατεῖ ἡ ζωή μου!
τὸν ἥλιο εἶδα νὰ σταθῇ χίλιαις φοραῖς γροικῶντας
τὰ πάθη μου καὶ νὰ 'κλαψε τὰ δάκρυά μου θωρῶντας!

ΓΥΠΑΡΙΣ.

'Εγὼ δὲν εἶδα νὰ σταθῇ τὸν ἥλιο νὰ μ' ἀκούσῃ,
μὰ εἶδα χαράκια καὶ δεντρὰ πολλὰ νὰ ἀνασπαστοῦσι,
νὰ φεύγου γιὰ νὰ μὴ γροικοῦ τὰ ἀναστενάμματά μου
καὶ τὴν περίσσα λύπησι ἀπὄχω 'ς τὴν καρδιά μου.
Μ' ἀπῆς ἐδῶ τὸ κλάϋμά μου σ' ἔφερε τὸ μεγάλο,
τὴν ἀφορμὴ τοῦ πόθου μου θενὰ σ' ἀναθιβάλλω·
ἕνα χιονάτο κούτελο, δυὸ μάτια ζαφειρένια,
δυὸ χείλη κατακόκκινα, δυὸ χέργια μαρμαρένια,
γεῖς κρουσταλλένιος τράχηλος, βυζάκια δυὸ καὶ στήθη

ὁλάργυρα, χρυσᾶ μαλλιά, καὶ δὰς Νεράϊδας ἤθη
μνιᾶς κορασίδας ὅμορφης, καὶ κάλλη πλουμισμένα
τόση φωτιὰ 'ς σωθικὰ μοῦ ἐῤῥίξα τὰ καϋμένα...
μιλιὰ καὶ γέλοιο ἀγγελικό, καὶ μνιὰ καρδιὰ 'νοῦς δράκο
εἶναι ποῦ θὰ μὲ βάλλουσι ὀγλήγορα 'ς τὸ λάκκο. .

ΑΛΕΞΙΣ.

'Ελόγιασά το ἀληθινὰ πῶς λυγερῆς ἀγάπη
θενά 'ναι αἰτιὰ τοῦ πόνου σου καὶ τοῦ καϋμοῦ σου, ἀζάπη!
μνιὰ ἀῤῥώστια ἔχομε κ' οἱ δυό... μὰ ποιά 'ναι ἡ κόρη αὐτήνη
ὁποῦ ποσῶς ἀνάπαψι νὰ πάρῃς δὲ σ' ἀφίνει;
μή μου τὴν κρύψῃς, ὀγιατὶ δὲν πρέπει τῆς φιλιᾶς μας
πρᾶμμα κιανένα νὰ κρατῇ κουρφὸ ἀνάμεσά μας.

ΓΥΠΑΡΙΣ.

Λόγιασε πλειὰ ἀγριώτερη κι' ἄπονη κορασίδα,
καὶ πλειὰ περηφανότερη γυρίζει ἐπᾶ 'ς τὴν Ἴδα,
κ' ἐκείνηνε ἡ μοῖρά μου μοῦ 'δωκε ν' ἀγαπήσω,
τὰ βάσανα τοῦ ἔρωτα μόνο γιὰ νὰ γνωρίσω!
κατέχεις τὴμ Πανώρηα τοῦ γέρου τοῦ Γιαννούλη
τὴ θυγατέρα...

ΑΛΕΞΙΣ.

Ξεύρω τη καθὼς τὴ ξεύρου οὗλοι.

ΓΥΠΑΡΙΣ.

Τοὖτ' εἶναι ἐκείνη ὁποῦ κρατεῖ δεμένη τὴν καρδιά μου
καὶ ὁποῦ 'καψε τὰ μέλη μου κι' ἄψε τὰ σωθικά μου,
τούτ' εἶναι ἐκείνη ὁπ' ἀγαπῶ, τούτ' εἶναι ὁποῦ ξετρέχω,
τούτ' εἶναι ὁποῦ γιὰ λόγου της ἀναπαϋμὸ δὲν ἔχω·
τούτ' εἶναι ἐκείνη ὁποῦ μισᾷ καὶ φεύγει τσ' ἐμιλιαῖς μου,
τούτ' εἶναι ὁποῦ γιὰ πείραξι κρατεῖ ταῖς δούλεψές μου·
τούτη μὲ κάνει τὸ φτωχὸ καὶ κλαίγω καὶ φωνιάζω,
καὶ τὴν ζωήν μου δὲ ψηφῶ, μὰ ν' ἀποθάνω κράζω·
γιὰ τούτη πορπατῶ κλιτά, γιὰ τούτη πάντα φεύγω

ἀπὸ τοὺς τόπους τσῆ ἥμερους καὶ τσ' ἄγριους γυρεύγω,
γιὰ τούτ' εἶν' τὸ στῆθός μου καμίνι ἀφτωμένο,
γιὰ τούτη ζωντανὸς συχνιὰ κάτω 'ς τὸν ᾅδη ἐμπαίνω,
γιὰ τούτη ὕπνο δὲ θωρῶ, γιὰ τούτη παραδέρνω,
γιὰ τούτη θάνατους πικροὺς χίλιους τὴν ὥρα παίρνω·
γιὰ τούτη δὲ στεγνώνουσι τ' ἀμμάτια τὰ καϋμένα,
γιὰ τοῦτο κράζω, σὰ θωρεῖς κλαίγωντας τ' ὤχ οἴμένα!
τὰ χέργιά της μ' ἐπιάσασι, τ' ἀμμάτιά τση μ' ἐδέσα,
τὰ λόγιά της 'ς τοῦ Ἔρωτα τὰ δίκτυα μ' ἐμπερδέσα·
κ' ἐκεῖνος μ' ἀποφάσισε θάνατο πικραμένο,
καὶ μπλειό μου ἀποὺ τὰ χέργιά του 'ς ἐλευτεργιὰ δὲν μπαίνω,
μὰ ἀκαρτερῶ τὸ τέλος μου καί, οἶμὲ μαγάρι νά 'το
γλήγορα, τὸ κορμάκι μου νὰ μὴν ἐτυραννᾶτο.
Κ' ἡ κόρη μου ἡ γιαλύπητη, καλὰ καὶ νὰ κατέχῃ
τὰ πάθη μου τ' ἀρίφνητα, λύπη σὲ μὲ δὲν ἔχει,
μάλιστα πλειὰ καλόκαρδη καὶ πλειὰ φχαριστημένη
τήνε θωρῶ 'ς τοὺς πόνους μου τσ' ἄμετρους καὶ ἀπομένει·
τὰ πάθη μου τὴ θρέφουσι κ' ἡ πρίκαις μου τὴ ζοῦσι,
κ' εἰσὲ πολλαῖς οἱ πόνοι μου δροσαῖς τήνε κρατοῦσι·
τὸ γέλοιό μου πρικαίνει τη, θλίβει τη ἡ χαρά μου,
καὶ ἀρρωστημένη γίνεται θωρῶντας τὴν ὑγειά μου·
δὲν τὴ μερώνουσι ἐμιλιαῖς, κλαύματα δὲν τῆς βάνου
λύπη καμνιὰ εἰς τὴν καρδιά, μὰ ἀγριώτερη τὴν κάνου·
'ς τὴ δούλεψι ἀνέγνωρη, κουφὴ 'ς τὰ παρακάλια,
κ' εἰς τὴν περίσσα ἀπονιὰ καμνιά τση δὲν εἶν' κάλλια.
Τέσσερη χρόνοι σήμερο περνοῦσι ὁποῦ γυρεύω
νὰν τὴ μερώσω, μὰ θωρῶ πῶς πλειὰ τὴν ἀγριεύω·
τὰ λόγια χάνω μοναχὰς κόπο καὶ δούλεψί μου,
κ' εἰς τὸ στερὸ θέλει χαθῆ τοῦ δόλιου κ' ἡ ζωή μου!

ΑΛΕΞΙΣ.

Μὲ τὸν καιρὸ ὀκ τὸ νερὸ ἡ πλάκα ἡ μαρμαρένη
τρυπᾶται, καὶ τὸ σίδερο τρώγεται καὶ σκουργαίνει,
μὲ τὸν καιρὸ μερώνουνται τ' ἀμέρωτα λειοντάργια,
καὶ μὲ καιρὸ εἰς τ' ἄλογο βάνου τὰ χαλινάργια,
ἔτσι κ' ἐκείνη γεῖς καιρὸς θέλει τήνε μερώσει
ἠβλέπωντας τὰ δάκρυά σου καὶ τὴ φωτιὰ τὴν τόση·
μιλῶντάς της καθημερνό, μπορεῖ νὰ τσ' ἀπαλύνῃ
ἡ ὄρεξι καὶ πρὸς ἐσὲ νὰ κάμῃ ἐλεημοσύνη·
μὲ λόγια ἐστάθη ὁ οὐρανὸς ἕναν καιρό, ὡσὰ λέσι,
τὸν ἥλιο λόγια δύνουνται νὰ κάμουσι νὰ πέσῃ·
γιὰ τοῦτο κακορροίζικο δὲ σὲ κρατῶ περίσσα,
ἡ τύχη μου κ' ἡ τύχη σου μαγάρι νά 'τον ἴσα!
Ἐγὼ ἀγαπῶ καὶ καίγομαι, πονῶ καὶ λακταρίζω,
καὶ ἀνάπαψι 'ς τοὺς πόνους μου ποτέ μου δὲν ὀλπίζω,
γιατὶ φοβοῦμαι καὶ δειλιῶ τὸμ πόνο μου νὰ δείξω
τῆς κόρης μου, καὶ γιατρικὸ λίγο νὰ τῆς ζητήξω·
κ' ἔτσι μὲ μένα σήμερο καὶ σὺ παρηγορήσου,
γιατ' εἶναι ἡ τύχη μου κακὴ παρὰ τὴν ἐδική σου·
περίσσα καίγει μνιὰ φωτιὰ ὁποῦ 'ναι κουκλωμένη,
κ' ἡ γιαρρωστιὰ ποῦ χώνεται τὸν ἄθρωπο ἀποθαίνει.

ΓΥΠΑΡΙΣ.

Δίκῃο δὲν ἔχεις, φίλε μου, καθὼς θωρῶ νὰ λέγῃς
πῶς εἶσαι κακορροίζικος κ' ἔτσι πολλὰ νὰ κλαίγῃς,
γιατὶ τ' ἀμμάτιά σου, ὄντας θές, τὴν κόρη σου θωροῦσι,
καὶ δύνουνται τὰ κάλλη της νὰ σὲ παρηγοροῦσι,
κ' ἡ γιεμιλιὰ ποῦ τῆς γροικᾷς καὶ τὸ γλυκὸ τραγοῦδι
χίλιαις πᾶσα ἕνα τους χαραῖς δύνεται νὰ σοῦ δούδῃ·
μὰ μένα ποιὰ παρηγοργιὰ τ' ἀμμάτιά μου μποροῦσι...
τὰ μέλη μου ἴντα ἀνάπαψι νὰ πάρουσι μποροῦσι,
ὄντας αὐτὴ ποῦ τὰ κλειδιὰ κρατεῖ τοῦ λογισμοῦ μου,

καὶ τὴν καρδιά μου ἐξέσκισε καὶ πῆρε καὶ τὸ νοῦ μου;
ποτὲ δὲν εἶδα νὰ στραφῇ μὲ μάτια μερωμένα
τὸ πρόσωπόν της τ' ὄμορφο 'ς τόσους καιροὺς σὲ μένα,
μηδὲ ποτὲ τὰ χείλη τση γλυκειὰ ἐμιλιὰ μοῦ ἐδῶσα,
μὰ λόγια μόνο σφακτικὰ νὰ μοῦ μιλοῦν ἐμνόσα!

ΑΛΕΞΙΣ.

Ἂν ἔναι καὶ θωρῶ τηνε, ἂν ἔναι καὶ ἀκλουθῶ της
καὶ τὸ τραγοῦδίν της συχνιὰ καὶ ταῖς μιλιαῖς γροικῶ της,
ἴντα φελοῦσι, Γύπαρι, δὲν ἔχωντας ὀλπίδα
νὰ κάμω ἀγαφτικὴ ποτὲ τούτη τὴν κορασίδα,
ὁποῦ φοβοῦμαι νὰ τσῆ πῶ πῶς καίγομαι γιὰ κείνη,
μὴ μοῦ σηκώσῃ τὴ φιλιὰ καὶ ὁ πόνος μου πληθύνει;
Φόβος καὶ ἀγάπη τὸ λοιπὸς μαζὶ συντροφιασμένοι,
καθὼς γροικᾷς, μὲ κάνουσι κ' ἔχω ζωὴ κριμένη·
μὰ σὺ ποῦ ξεύρεις, φίλε μου, τὸ πῶς τὰ κλάϋματά σου
καὶ τὰ πολλά σου βάσανα ἀρέσου τῆς κυρᾶς σου,
τῆς τύχης σου εἶναι τὸ πρεπὸ νὰ φχαριστᾷς περίσσα
πῶς κάνεις πρᾶμμα τίβοτας ὁποῦ τσ' ἀρέσει πλεῖσα.

ΓΥΠΑΡΙΣ.

'Απῆς ἀρέσει τση ἤθελα νὰ πορπατῶ νὰ κλαίγω,
καὶ ἀντίδικα τῆς μοίρας μου χίλια κακὰ νὰ λέγω·
παρηγοργιὰ δὲν εἶχ' ἔσται τούτη 'ς τὰ βάσανά μου,
μὰ θέλω βάλει πλειότερο καϋμὸ 'ς τὰ σωθικά μου.
Πῶς εἶναι μπορεζάμενο θωρῶντας πῶς τὴ ζοῦσι
τὰ πάθη μου νὰ πάψουσι καὶ μπλειὸ νὰ μὴ γενοῦσι;
πῶς νὰ τὴ δῶ χαιράμενη δύνομαι 'ς τὸ κακό μου
καὶ νὰ μὴν ἔχω πεθυμνιὰ νὰ δῶ τὸ θάνατό μου;
δίκηα πολλὰ πρικαίνομαι καὶ δίκηα ἀναστενάζω
καὶ τὸ πρικύ μου ῥοιζικὸ δίκηό 'χω ν' ἀτιμάζω.
Μὰ ἐσὺ νὰ βρίζῃς δὲν μπορεῖς τὴ μοῖρα τὴ δική σου,
μηδὲ νὰ πῇς ἀλύπητη πῶς εἶναι ἡ ποθητή σου,

γιατὶ δὲν ἄφησες ποτὲ τὸμ πόθο σου νὰ γνώση,
μηδὲ ποτὲ τσῆ ἐζήτηξες πλέρωμα νὰ σοῦ δώση.

ΑΛΕΞΙΣ.

Δὲ ξεύρεις πῶς συζώντανος ἄνθρωπος ἀποθαίνει,
μηδὲ ἀπὸ τὴν κόλασι 'ς τοῦτο τὸ κόσμο μπαίνει
ὅποιος δυὸ πάθη 'ς τὴν καρδιὰ δὲν ἔχει γνωρισμένα,
φόβο καὶ ἀγάπη, κατὰ πῶς τὸ γνώθω ἐγὼ σὲ μένα;
μὲ τὴν ἀγάπην καίγομαι κι' ὅλος ἀναλαμπαίνω,
καὶ μὲ τὸ φόβο τὸμ πολὺ σὰ χιόνι ἀποκρυαίνω·
τόση ἀγάπη τῆς καρδιᾶς νὰ 'χῃ χαραῖς περίσσαις,
καὶ ὁ φόβος βάσανα πολλὰ τοῦ λογισμοῦ καὶ κρίσες·
τούτη μὲ βάνει 'ς τὴν ὁδό, καὶ κεῖνος μὲ σκοτώνει,
τούτη συχνιὰ μὲ προσκολλεῖ, καὶ αὐτὸς μ' ἀποζυγώνει·
δίδει τῆς γλώσσας λευτεργιά, δίδει λαλιὰ καὶ χάρι,
καὶ κεῖνος εἰς τὸ στόμα μου μοῦ βάνει χαλινάρι·
γιαὖτως δειλιῶ καὶ ἀποκοτῶ, καὶ ὀλπίζω καὶ φοβοῦμαι,
καὶ ὡς λίθος μόνο ἀσάλευτος [πέφτω καὶ] 'ποκοιμοῦμαι...
τρέπομαι τὴν ἀγάπη μου νὰ δείξω τῆς κυρᾶς μου,
καὶ πάλι δὲν μπορῶ νὰ πῶ πάψε τῆς πεθυμνιᾶς μου·
καὶ συχναλλάσσω λογισμό, καὶ κεῖνο [π'] ἀποκτίζω,
χαλῶ γιαμνιά, καὶ τὸ ζητῶ καὶ θέλω ἀναγυρίζω·
κ' ἔχω τὸ νοῦ μου σκορπιστὸ σὲ μιὰ μερὰ κ' εἰς ἄλλη,
καὶ εἰς πάθη στέκω πάντα μου κ' εἰς κόλασι μεγάλη.
Μὰ ἐσὺ καλὰ κατέχεις το πῶς θέλει τὸ κακό σου,
γιὰ τοῦτο μὲ τὸ κλάϊμά σου λιγαίνεις τὸ καϋμό σου·
τὰ δάση ἐτοῦτα ὀλημερνῆς τὰ πάθη σου γροικοῦσι,
τὰ λόγιά σου τὴν ἀπονιὰ τσῆ κόρης σου λαλοῦσι,
καὶ μετὰ τοῦτο τὴν καρδιὰ λιγάκι ἀλαφραίνεις
καὶ ἀπὸ τὴν πρίκα τὴμ πολλὴ τοῦ λογισμοῦ σου βγαίνεις·
πάντα παρηγοργιὰ πολλὴ παίρνουν ὅσοι ἀγαποῦσι,
τὴν ἀπονιὰ τῆς κόρης τους κλαίγωντας νὰ λαλοῦσι.

ΓΥΠΑΡΙΣ.

Πάθη ποτὲ καὶ κλάϋματα, 'Αλέξι, δὲν μποροῦσι
βάσανα νὰ λιγάνουσι, μάλιστ' ἀναγεννοῦσι
πλειότερα βάρη 'ς τὴ καρδιά· ποιὸς ἠμπορεῖ νὰ σβύσῃ
φωτιὰ κιανεὶς μὲ τὴ φωτιά, γὴ ν' ἀποφρύξῃ βρύσι
μὲ πλῆθος ἄλλουνοῦ νεροῦ, καὶ κλάϋμα νὰ λιγάνῃ
καϋμὸ κανένα, ὡσὰν τὸ λές, ποτὲ 'ς τὸ κόσμο ἐφάνη;

ΑΛΕΞΙΣ.

'Ανὲν καὶ ξεύρῃς τὸ λοιπὸ τὸ πῶς τὰ κλάϋματά σου
δὲ σοῦ λιγαίνου τοὺς καϋμοὺς καὶ βάρος τῆς καρδιᾶς σου
δὲν κάνουσι, γιὰ ποι' ἀφορμὴ καὶ σὺ δὲν τὰ σκολάζεις,
ἀμμὲ εὔκαιρα παιδεύεσαι καὶ εὔκαιρα τὴν πειράζεις;

ΓΥΠΑΡΙΣ.

Πειράζω την ἀληθινὰ βοήθεια νὰ μοῦ δώσῃ,
πρίχου τὴ δόλιά μου ζωὴ ὁ πόθος της τελειώσει·
πρικὺ 'ναι δίχως πλερωμὴ ἄθρωπος νὰ δουλεύγῃ,
καὶ ἀντίδικος τὴν δούλεψι ὅποιος δὲν ἀντιμεύγει!
Μά, 'Αλέξι, μίσεψε ἀπὸ δῶ, καὶ ἄσῃ με νὰ μιλήσω
τούτης τῆς γρῆας ὁποῦ ἔρχεται, βουλὴ νὰν τῆς ζητήσω·
μίσεψε, 'Αλέξι, πρὶ σὲ δῇ, ἂν ἔναι καὶ ἀγαπᾷς με,
γιατὶ λογιάζω μοναχὰς νά 'ρθε ξετρέχωντάς με.

ΑΛΕΞΙΣ.

Μισεύω, μὰ 'ς τὴμ πίστι σου ἄλλη φορὰ ἂς βρεθοῦμε,
τὰ βάσανά μας γεῖς τ' ἀλλοῦ καλλίτερα νὰ ποῦμε.

(Τότες προβαίνει ἡ γρὰ Φροσύνη καὶ λέγει).

ΦΡΟΣΥΝΗ.

Δὲ ξεύρ' ἴντά 'ναι ὁ κουρασμὸς κ' ἡ πείραξι ἡ μεγάλη
ὅποιος 'ς τοῦ πόθου τὴν ὁδὸ τὰ πόδιά του δὲ βάλλει·
ἄλλοτες ὄντας ἤμου νειὰ μικρὴ κορασοποῦλα,
τσ' ἀγάπης ἐδικίμασα τὰ παραδάρματα οὖλα,
κ' εἶδα πολλοὺς ἀγαπητικοὺς γιὰ μένα καὶ καῆκα

κ' ἐγὼ γι' ἀγάπη ἀλλονῶ σὲ χίλια πάθη ἐμπῆκα·
καὶ ἀκόμα βασανίζομαι, γιατὶ 'ς τὰ γερατειά μου
ὁ Ἔρωτας πολλαῖς φοραῖς δοξεύει τὴν καρδιά μου·
πολλαῖς φοραῖς ὄντας στραφοῦ τ' ἀμμάτιά μου καὶ δοῦσι
κανένα νέον ὄμορφο τὰ κλάϋματα κινοῦσι,
καὶ λέγω νὰ γιαγείρασι οἱ χρόνοι οἱ περασμένοι,
γιατὶ ξαναχαρῆ 'θελα τὸ κόσμο ἡ καϋμένη!

ΓΥΠΑΡΙ.

Ὁ μῦθος βλέπω ἀληθινὰ τὸ πῶς καλὰ τὸ βάνει,
τὸ μάθει ἀπὸ μικρὸς κανεὶς ποτὲ δὲν τὸ ξεχάνει.

ΦΡΟΣΥΝΗ.

Μὰ ἐδά 'μαι γρῆα καὶ ἀνήμπορη, καὶ ἂν ἀγαπῶ κανένα,
χώνω τὸμ πόθο μέσα μου μὲ σωθικὰ καϋμένα·
ἡ ἀσπριλάδες τῶ μαλλιῶ κ' ἡ δίπλαις τοῦ προσώπου
'ς τὴν ὄργιτα μὲ βάνουσι κάθα λογῆς ἀνθρώπου.
Μὰ τοῦτο μὲ παρηγορᾷ, γιατὶ ἤθελα γροικήσει
τὸ πῶς σὲ τοῦτα τὰ λαγκὰ σιμὰ 'ς τὴν Ἄσπρη βρύσι
βρίσκεται γεῖς παληὸς βοσκός, τοὺς χρόνους φορτωμένος,
ἀπὸ μικρὸς 'ς τὰ μαγικὰ καλὰ δασκαλεμένος·
ἴντα μιλοῦσι τὰ πουλιὰ ξεύρει, σὰν εἶχ' ἀκούσει,
ὄντας γυρίζου ἀπετακτὰ καὶ γλυκοκελαδοῦσι,
γροικᾷ καὶ τῶ χελιδονιῶ γιάντα τὸ ῥοιζικόν τους
κράζου περίσσα ἀντίδικο μὲ τὸν κηλαδισμόν τους·
πιάνει τὸ χόρ[το] ὁποῦ θές, γνωρίζει καὶ τὸ ξέρει,
καὶ τὴ γιατρειὰ πᾶσα ἀρρωστιᾶς δύνεται νὰ τὴν εὕρῃ·
μὲ χόρτα λέσι ἀλοιφὴ πῶς κάνει καὶ μὲ γάλα,
καὶ μετὰ κείνη γίνουνται θαμάσματα μεγάλα,
κ' ἡ μαδάραις τὴν ἀλείφουνται καὶ παρευθὺς ἀσπρίζου,
κ' ἡ γράδες εἰς τὰ νειότα τους πάλι ξαναγυρίζου.
Τοῦτο γυρεύω γιὰ νὰ βρῶ λοιπό, νὰ τὸν πλερώσω
γιὰ νὰ μοῦ δώσῃ ν' ἀλειφτῶ νὰ ξανακαινουργιώσω,

νὰ κάμω νειοὺς ξοπίσω μου πάλι νὰ πορπατοῦσι,
νὰ μ' ἀγαποῦ, νὰ μὲ τιμοῦ καὶ νὰ μὲ προσκυνοῦσι.

ΓΥΠΑΡΙΣ.

Λογιάζω καὶ ξετρούμισε! γὴ ποῦρι νὰ κοιμᾶται,
γὴ ὄνειρο νά 'δε ἄλλη φορὰ καὶ δᾶ νὰ τὸ δηγᾶται;

ΦΡΟΣΥΝΗ.

Σὰν ὄντας ἤμου κοπελιὰ δὲ θέλω κάνει τώρα,
ὁποῦ ποτὲ δὲν ἤθελα νὰ δώσω ἀθρώπου γνώρα·
θυμοῦμαι τὸν μετανοιωμὸ ὁποῦ 'χε ἡ καρδιά μου,
σὰν εἶδα καὶ ψαρήνασι ἐτοῦτα τὰ μαλλιά μου·
γιὰ τοῦτο ἀποὺ τὸ στόμα μου τὸ ναὶ δὲν θέλει πέσει,
μὰ πασανὸς τὰ χείλη μου, μετὰ χαρᾶς νὰ λέσι·
ἂς ἔχῃ μόνο ἡ ἀλοιφὴ χάρι νὰ μὲ ξασπρίσῃ,
καὶ τὴν καϋμένη μου ὀμορφιὰ πάλι νὰ μοῦ γυρίσῃ.

ΓΥΠΑΡΙΣ.

Σὰν καμινάδα καπνερὴ ξαναχωματισμένη
θέλεις γενῇς μοῦ φαίνεται σὰν ἀλειφτῇς, καϋμένη!

ΦΡΟΣΥΝΗ.

Σὰν ἐμιλιὰ ἐγρόικησα... πχοιὸς νά 'ναι ἀπ' ἀφουκρᾶται
τὰ λόγιά μου, τῶν ἀλλονῶ βοσκῶ νὰ τὰ δηγᾶται;
Λογιάζω νά 'ναι ὁ Γύπαρις, καὶ νὰ τοῦ πῶ γυρεύει,
ἀνὲν καὶ ἐμίλησα ἐκεινῆς ὁποῦ τόνε παιδεύγει.

ΓΥΠΑΡΙΣ·

Φροσύνη, 'ς τούταις ταῖς μεραῖς μόνιά σου τὶ ξετρέχεις;
ἔτσι τῶμ πιστεμένω σου φίλων τὴν ἔγνοια ἔχεις;
τάχατες τὴμ Πανώρηά μου ηὗρες νὰ τῆς μιλήσῃς;
δὲν ἤρπιζα ἔτσι ὀγλήγορα νὰ μοῦ ξελησμονήσῃς!

ΦΡΟΣΥΝΗ.

Μὰ τὴν ἀλήθεια ἀπὸ τὰ ψὲς ξετρέχω ἀπὸ τὸ βράδυ,
καὶ ἀγύρευτο δὲν ἄφησα κάμπο, μηδὲ λειβάδι·

συναφορμά τση πορπατῶ 'ς τοῦτα τὰ δάση πάλι,
καὶ παρακάλιε τὸν θεὸ νὰ μοῦ τήνε προβάλλῃ.

ΓΥΠΑΡΙΣ.

'Οϊμένα μ' αὐτὴ ἤσουνε πάντα συντροφιασμένη,
καὶ τώρα κάτω 'ς τ' ἄκταφα τῆς γῆς εἶναι χωσμένη;
δὲν τὴ γυρεύεις καρδιακά... σὲ τοῦτο τὸ λειβάδι
μὰ ἐμένα ἀπάντηξε ὀψὲς μὲ τὴν 'Αθοῦσα ὁμάδι!
καὶ οὐδὲ ποτέ της μ' ἄρεσε σὰν τότες ἤρεσέ μου,
μηδὲ ποτέ της πλειότερα τὰ σωθικὰ ἔκαψέ μου·
'ς τὴν κεφαλὴ εἶχε σκορπιστὰ λιγάκι τὰ μαλλιά της,
καὶ ὡσὰ Νεράϊδα πλουμιστὴ ἔλαμπε ἡ ὀμορφιά της·
τὸ πρόσωπόν της τ' ὄμορφο τ' ἀγγελικὸ ἐκεῖνο
μὲ τὴν ἀσπριάν τση ἐθάμπωνε τὸν ἴδιο ἥλιο κρίνω·
νὰ τὴ θωροῦσι ἐρέγουντα τὰ ὄρη καὶ τὰ δάση,
καὶ τὰ βουνὰ τσῆ ἀδειάζασι τὴ στράτα νὰ περάσῃ·
κ' οἱ κάμποι ἐλουλουδίζασι, τὰ χορταράκια ἀσπρίσα,
τὰ φύτρα ἀναγαλλιάσασι καὶ τὰ δεντρὰ ἐκαρπίσα·
ἐκηλαδοῦσαν τὰ πουλιά, τὰ σπήλαια ἀντιλαλοῦσα,
τὰ ὠζὰ τὴν προσκυνούσασι κ' ἡ πέτραις τὴν τιμοῦσα·
τὰ νέφαλα τσῆ ἐδίδασι ἴσκιο καὶ δροσεράδα,
καὶ μὲ τὸ φῶς τση ἐμέρωνε τοῦ δάσου ἡ ἀγριάδα·
κ' ἕνα τραγοῦδι ἔλεγε πηαίνωντας 'ς τὴν ὁδόν της,
καὶ στέκασι οἱ οὐρανοὶ καὶ ἀκοῦγα τὸ σκοπόν της.
Καὶ ἀδυνατὰ ἐφοβήθηκα βλέπωντας τόση χάρι,
νὰ μὴν ἀνοίξου οἱ ὀρανοὶ καὶ ὁ Ζεὺς νὰ μοῦ τὴν πάρῃ.
Καὶ τότες εἶδα φανερὰ νὰ ρίξῃ μὲ μεγάλη
σπουδὴ 'ς τὸ στῆθός μου Ἔρωτας χίλιαις σαΐταις πάλι·
χίλιαις ἀπὸ τ' ἀμμάτιά της φωτιαῖς ἐπετακτῆκα
κ' εἰς τὴν καϋμένη μου καρδιὰ τὴμ πληγωμένη ἐμπῆκα,
καὶ ξανακαινουργιώσασι πάραυτας οἱ καϋμοί μου
καὶ λόγχη μεγαλείτερη ἐμπῆκε 'ς τὸ κορμί μου...

Καὶ ἀπῆτις ἀναστέναξα χίλιαις φοραῖς, καὶ ἐχύσα
τ' ἀμμάτιά μου τὰ ταπεινὰ δάκρυα πολλὰ περίσσα,
τὸ πρόσωπό μου ἐσύγκλινα, καὶ ταπεινὰ ἀρχηνοῦσι
τὰ χείλη μου τέτοιας λογῆς νὰ τῆς γλυκομιλοῦσι.
« Πανώρηα, κορασίδα μου χιονατοζυμωμένη,
φεγγαροπροσωποῦσά μου κι' ὀμορφοκαμωμένη,
γιάντα 'ς τὴ χέρα σου βαστᾷς αὐτόνο τὸ δοξάρι,
ἀπῆς τ' ἀμμάτιά σου ἔχουσι μόνιά τους τόση χάρι
νὰ θανατώνουσι ζημνιὸ πλειὰ παρὰ τὴν σαΐτα
πᾶσα ἕνα κακορροίζικο ὁποῦ στραφῇ καὶ 'δῇ τα;
μὰ ἂν ἔναι καὶ τὴν μπόρεσι τὴν τόση τους, κερά μου,
δὲ ξεύρεις, γύρισε 'ς ἐμὲ καὶ 'δὲ τὰ βάσανά μου...
'δὲ πῶς μοῦ ἐνάψα τὴν καρδιά, 'δὲ πῶς μ' ἐθανατῶσα,
'δὲ πόσα πάθη καὶ καϋμούς, νεράϊδά μου, μ' ἀξῶσα!
κ' ἔχε σὲ μένα λύπησι καὶ γλυκογύρισέ τα,
καὶ κεῖνα ὁποῦ φλογίζουνται τὰ μέλη γιάτρεψέ τα!
γὴ δός μου σκιᾶς τὸ θάνατο τὸν πολυζητημένο,
νὰ λείψου οἱ πόνοι ὀκ τὸ κορμὶ τοῦτο τὸ πρικαμένο! »

ΦΡΟΣΥΝΗ.

Λόγια λυπητερότερα δὲν ἄκουσα ποτέ μου·
μὰ ἐκείνη ποιὰν ἀπόκρισι σοῦ 'δωκε τότες πέ μου.

ΓΥΠΑΡΙΣ.

Δὲ μοῦ 'δωκε μηδὲ καμνιὰ ἀπόκρισι, Φροσύνη,
μὰ τ' ὄμορφόν της πρόσωπο χίλιω λογιῶ ἐγίνη,
χιόνι καθάριο 'ς τὴν ἀσπριά, φωτιὰ 'ς τὴν κοκκινότη,
καὶ φαίνεταί μου βλέπω τη καὶ ἀληθινὰ θωρῶ τη·
μοῦ φαίνεται θυμῶντάς το κι' ὅλος σιγοτρομάσω,
σὰν νά 'χα τούτη τὴ φορὰ 'ς τὸν ᾅδη νὰ περάσω.

ΦΡΟΣΥΝΗ.

Τέτοια μεγάλην ἀπονιὰ λογιάζω πῶς δὲν εἶδα
ἀπῶστας ἐγεννήθηκα νά 'χῃ ἄλλη κορασίδα·

μὰ μὴ πρικαίνεσαι ποσῶς, Γύπαρι, ἐγὼ σοῦ τάσσω,
ἂν ἦτον ἀγριώτερη, πῶς τήνε κατατάσσω·
μὲ λόγια θέλω τακτικὰ πρῶτας νὰ τῆς μιλήσω,
νὰ τὴ διατάξω σιγανὰ καὶ νὰ τὴ σιργουλίσω·
καὶ ἃ δὲν μποροῦ τὰ λόγιά μου, θέλω τὴν ὥρα ἐκείνη
νὰ μάθῃ μὲ τὰ μαγικὰ πόσο μπορεῖ ἡ Φροσύνη!
Τὸν ἥλιο σταίνω 'ς τσ' οὐρανοὺς καὶ τ' ἄστρη καταιβάζω,
νέφη σηκώνω σκοτεινὰ κι' ὅλη τὴ γῆ σκεπάζω,
τσ' ἀνέμους κάνω καὶ κινοῦ καὶ τὸ γιαλὸ φουσκώνω,
καὶ σῶ τὴ γῆ ὄντας μοῦ φανῇ μ' ἕνα μου λόγο μόνο·
καὶ τώρα ἐτούτη ἡ κοπελιὰ θέλει νὰ φύγῃ ἐμένα;
νὰ τὸ λογιάσῃ μοναχάς, κακὰ ἔχει καμωμένα!

ΓΥΠΑΡΙΣ.

Δυὸ τρεῖς χιλιάδες πρόβατα 'ς τὸ μερτικό μου ἐπῆρα
ἀπὸ τ' ἀδερφομοῖρί μου, ὄξω ἀποὺ τὰ στεῖρα,
μὲ τὰ κουδούνια τ' ἀργυρᾶ, κι' ὅλα σοῦ τὰ χαρίζω,
ἂν ἔναι καὶ νὰ κάτεχα 'ς τὸ 'στερο νὰ γυρίζω
νὰ διακονοῦμαι τὸ ψωμί, ἂν κάμῃς τὴν κυρά μου
νὰ δώσῃ τέλος γλήγορα 'ς τὰ παραδάρματά μου.

ΦΡΟΣΥΝΗ.

Νὰ τήνε πάρῃς τάσσω σου, καὶ νά 'χῃς τὸ κουράδι
νὰ τ' ἀποκαμαρώνετε μὲ τὴμ Πανώρηα ὁμάδι...
καὶ γὼ δὲ θέλω πρόβατα τόσα πολλὰ μεγάλα,
σώνει με νά 'χω μοναχὰς ἕνα κουροῦπι γάλα.

ΓΥΠΑΡΙΣ.

Γάλα, μιζίθρα καὶ τυρί, λουκάνικα καὶ ἀπάκι,
καὶ ἀπ' ὅ, τι ἄλλο βρίσκεται 'ς τὸ φτωχικὸ σπιτάκι
θὲς ἔχεις μερτικὸ καὶ σύ, σὰ νά 'σουν ἀδερφή μου,
καὶ πάντα θέλω σ' ἀγαπᾷ πλειὰ παρὰ τὸ κορμί μου.

ΦΡΟΣΥΝΗ.

Τὴν ὄρεξί σου τὴν καλὴ ἀπὸ καιρὸ κατέχω,
γιαὔτως κ' ἐγὼ γνωρίζεις το 'ς τὴ χρεία σου πῶς τρέχω.

ΓΥΠΑΡΙΣ.

'Σ τὰ πρόβατα θενὰ διαβῶ, καὶ ἐσὲ τὴν ἔγνοια ἀφίνω,
κι' ὅσο μπορεῖς γι' ἀγάπη μου δὲ θέλεις λείψεις, κρίνω·
δὲν πρέπει νὰ σοῦ 'ξαναπῶ τὰ πάθη μου ὁ καϋμένος,
θωρεῖς με ἀπὸ τὰ βάσανα πῶς εἶμαι καμωμένος...

ΦΡΟΣΥΝΗ.

Ἄγωμε, γυιέ μου, 'ς τὸ καλό, καὶ γίνεται ἡ δουλειά σου,
γλήγορα ἀπὸ λόγου μου θὲς δεῖς τὴν πεθυμνιά σου.

ΓΥΠΑΡΙΣ.

Ἀφίνω σου πολλὴ ζωὴ τὸ λοιπονὶς ὡς τόσο.

ΦΡΟΣΥΝΗ.

Ἄμε καλῶς, καὶ ἀπόκρισι μ' ἐγδέχου νὰ σοῦ δώσω.

(Τότες μισεύει ὁ Γύπαρις καὶ ἡ Φροσύνη λέγει).

Κρίνω, καὶ ἀνὲ κατέχουσι οἱ ἄνδρες οἱ καϋμένοι
τῶν γυναικῶν τὴν ὄρεξι καλὰ καθὼς τυχαίνει,
πῶς λίγοι ἐθέλασι βρεθῆ τὴν σήμερον νὰ κλαῖσι
καὶ ἀνέγνωραις καὶ ἀλύπηταις τῆς κόραις τους νὰ λέσι,
μηδὲ μὲ τόσα κλάϋματα νὰ ταῖς παρακαλοῦσι,
μὰ παρακάλια ἀπ' αὐταῖς λυπητερὰ ν' ἀκοῦσι·
γιατὶ δὲν εἶναι μηδὲ μνιὰ 'ς ὅλη τὴν οἰκουμένη
μ' ἄντρα νὰ μὴ λιγώνεται νὰ 'ναι συντροφιασμένη,
καὶ νὰ μὴν ἔχῃ πεθυμνιὰ χίλοι νὰ τὴ θωροῦσι,
χίλοι νὰ τὴν παινούσινε καὶ νὰ τὴν ἀγαποῦσι·
γιαὔτως θωρεῖς καὶ κάθουνται καὶ ὁλημερνῆς κτενίζου
τὴν κεφαλὴ καὶ μὲ τσ' ἀθοὺς τὴν ὀμορφοστολίζου,
καὶ ζεφυρίζου τὰ μαλλιά, καὶ δακτυλιδωμένα
τὰ κάνου καὶ ἀπομένουσι μὲ τέχνη συνθεμένα
τριγύρου τοῦ κουτέλου τους, κ' εἶναι πολλὰ ἐγνοιασμέναις

νά 'χουσι τσ' ἀσκημάδες τως πᾶσα ὥρα σκεπασμέναις·
νίβου καὶ κοκκινίζουνται καὶ μοσκολαντουροῦνται,
μὲ τέχνη βγάνου τὴ μιλιά, μὲ τέχνη ἀπηλογοῦνται,
μὲ τέχνη τ' ἀμματάκιά τους τὰ πλουμιστὰ γυρίζου,
κι' ὅλαις γυρεύου τὴν καρδιὰ τ' ἀθρώπου νὰ φλογίζου·
σιγανοτραγουδούσινε καὶ σιγανογελοῦσι,
καὶ νὰ ταῖς συντηρούσινε τ' ἀμμάτια προσκαλοῦσι·
δείχνουσι μέρος τοῦ βυζοῦ καὶ κάτω τοῦ ἀστραγάλου,
καὶ χάρι τῆς πορπατηξᾶς δίδουσι καὶ τοῦ ζάλου·
καὶ ἂν ἦτο ἀδυνατὸ ποτὲ 'ς τὴ γῆ νὰ μὴν πατοῦσι,
μὰ εἰς τὸν ἀέρα νά 'χασι φτεροῦγαις νὰ πετοῦσι,
μετὰ χαρᾶς τὸ κάνασι, γιὰ νὰ μποροῦ νὰ ἀρέσου
τῶν κοπελιάρω ὁλονῶν· μηδὲ ποτὲ νὰ πέσου
μποροῦσι σὲ χειρότερη πρίκα καὶ κακοσύνη
καὶ μεγαλείτερο καϋμό, καθὼς τὴν ὥρα ἐκείνη
ὁποῦ γνωρίζουσι τὸ πῶς γυναῖκα βρίσκεται ἄλλη
νὰ τσῆ περνᾷ ['ς] τὴν ὀμορφιὰ κ' εἰς τὰ περίσσα κάλλη,
γὴ τότες ὄντας βλέπουσι τσ' ἄντρες νὰ ταῖς μισοῦσι
καὶ πρὸς τὸ πρόσωπόν τωνε νὰ βλέπου δὲ ψηφοῦσι·
μὰ ἐτούτην τως τὴν πεθυμνιά, τὴν ὄρεξι καὶ γνώμη
μὲ χίλιους τρόπους νὰ κρατοῦ χωστὴ γυρεύου ἀκόμη,
κ' ἡ φύσι τῶνε νά 'ναι ἀλλιῶς, γιὰ δαύτως πορπατοῦσι
τόσα πολλὰ περήφαναις καὶ δείχνου πῶς μισοῦσι
τοῦ ἀγαφτικοῦ τως τὴ μιλιά, καὶ τὴ θωργιὰ ὁμάδι
δείχνουσι μὲ σκληρότητα καὶ βάνουν τους 'ς τὸν ᾅδη·
μὰ ἂν ἐφρονέψασι καὶ αὐτοὶ ν' ἀλλάξουσι δαμάκι,
τσῆ κορασαῖς 'δεῖς ἤθελες νὰ πιοῦσι τὸ φαρμάκι,
δεῖ τσ' ἤθελες νὰ τσ' ἀκλουθοῦ, δεῖ τσ' ἤθελες νὰ κλαῖσι,
καὶ νά 'χου λύπησι 'ς αὐταῖς, λυπητερὰ νὰ λέσι,
τὰ χάϊδια νὰ σκολάσουσι, ν' ἀφήσου τὰ περίσσα,
καὶ ὡς μερωμέναις ἀγελιαῖς νὰ πορπατοῦσι ἴσα,

καὶ μέρα νύκτα τοῦ ταυριοῦ ξοπίσω νὰ μουγγίζου,
καὶ τῶν ἀντρῶν τὴν ἀπονιὰ τὴν ἄμετρη νὰ βρίζου.
Κ' ἐγὼ γυναῖκα εὑρίσκομαι, καὶ ὡσὰ γυναῖκα γνώθω
τὲ μνιᾶς γυναίκας λογισμὸ πῶς ἠμπορεῖ τὸμ πόθο·
ἂν πορπατῇ καὶ ἂγ κάθεται, γῆ ἂν ἦναι κοιμισμένη,
βρίσκεται μὲ τὸν ἔρωτα πάντα συντροφιασμένη·
καὶ ὅσαις φοραῖς στραφούσινε τ' ἀμμάτιά της νὰ δοῦσι
κανένα νειό, τόσαις φοραῖς τὰ μέλη τως κτυποῦσι,
κι' ὅσαις τὸ γέλοιόν του θωροῦ, γὴ ἀκούγουν του τραγοῦδι,
πάντα 'ς τὸ στῆθό τως πληγαῖς τόσαις ὁ πόθος δοῦδει.

ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΠΡΑΞΙΣ.

ΠΡΑΞΙΣ ΔΕΥΤΕΡΗ.

[ΓΙΑΝΝΟΥΛΗΣ]

γέρος βοσκὸς μοναχός.

Σὰν τὴν γυναῖκα ἀρπετό 'ς τὸ κόσμο δὲν ἐφάνη
μεντιάρικο καὶ ἀγριώτερο, μὰ τὸν ἐμὲ τὸ Γιάννη!
μὴ δ' ἄλλο εἰς τὸ φυσικὸ λογιάζω νὰ τῆς μνοιάζῃ,
γιατὶ μὲ δίχως ντήρησι τὸν ἄθρωπο πειράζει·
καλὰ κ' ἡ αἶγες δίδουσι τὸ γάλα, καὶ ἂ κλουθοῦσι,
καὶ ἡ φοράδες νὰ γλακοῦ καὶ νὰ τσιλοβολοῦσι,
ἀλλὰ ἡμερώνουνται ζημνιὸ πλειὰ παρὰ προβατίναις·
ἀμμὲ ἡ γυναῖκες μερωμὸ δὲν ἔχουσι ἐκεῖναις!
Ποτὲ δὲν κοντετάρουνται, μὰ πάντα μουρμουρίζου,
μαλλώνουσι, φωνιάζουσι, γρινιάζου καὶ μανίζου,
στραβοθωροῦσι τσ' ἄντρες τως καὶ βγάνουσι τὴ ψήν τους,
περίττο πλειὰς ὄντας γροικοῦ λίγη τὴμ πόρεσίν τους·
σὰ δοῦν καὶ δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ τὸ συχνοπιλώθῃ,
τὸ κρῆας νὰν τὸ χορταίνουσι, τάσσω σου κ' εὐγοδώθη...
γρινιοῦ καὶ μουρμουρίζουσι, καὶ ἀτιμασαῖς ὁμάδι
νὰν τὼς ἀκούγῃ ἃς δέχεται ἀπὸ ταχὺ ὡς τὸ βράδυ·
γιατὶ τὰ μαγερέματα δὲν ἔχουσι γιὰ βρῶσι,
μὰ μοναχὰς λουκάνικο καὶ ἀπάκι θενὰ τρῶσι.
Καὶ ὡς πότες νὰ μπορούσινε κάθε φορὰ νὰ χύνου
οἱ ἄνδρες τως τὸ αἷμάν τως, καὶ κεῖναις νὰ τὸ πίνου!
μὰ γιὰ ἃς τὸ κάμῃ ἀλλιῶς κανείς, καὶ ἀπόκεις ἃς κινήσῃ
ἀπὸ τὰ ὠζά του σπίτιν του νὰ πάγῃ νὰ δειπνήσῃ...
δὲ βρίσκεται μήτε ψωμί, μηδὲ μαγερεμένα,
μηδὲ φωτιά, μηδὲ νερό, μηδὲ παρασυρμένα,

μὰ βρίσκει τὴν οἰκοκυρὰ καὶ κλώθει ἀνακλαϋμένη
μὲ γρῆα καμμιὰ 'ς τὸ σπίτιν τση, ποῦπα καὶ ζαρωμένη·
καὶ ἂν ἐβαστᾷ καὶ τίβοτσι σὲ μία μεριὰ τὸ ρίχνει,
γὴ βιαίνει 'ς ταῖς γειτόνισσαις καὶ τὴ φτωχιάν της δείχνει,
καὶ πῶς ἐσυντροφιάστηκε μ' ἄντρα κακὸ δηγᾶται,
καὶ ἀναστενάζει, ὑγρὰ γελᾷ, τάχα ψυχοπονᾶται!
Γιὰ τοῦτο εἰς τὸ γαΐδαρο τσ' ἀθρώπους σουσουμνιάζω,
ὄντας τὴν κακορροιζικιὰ τὴν τόσην τους λογιάζω·
τσακίζουσι τὴν κεφαλὴ μὲ τὰ πεισματικά τους,
μὲ τσ' ἀποκουντουρίδες τως καὶ μὲ τὰ σφαχτικά τως
λόγια, καὶ μὲ τὰ χάδιά τση καὶ μὲ τὰ κουκουρέξια
βάσανα νά 'χῃ ὁλημερνῆς χίλια τοῦ κάνει ἀδέξια·
καὶ ἂν εἶχε δύναμι, θαρρῶ, χάμαι τὸν εἶχε βάνει
νὰ τόνε δέρνῃ μὲ ραβδί, τὰ γένειά του νὰ βγάνῃ.
Ἐγὼ δοξάζω τὸ θεὸ ὁποῦ 'μαι χηρεμένος,
καὶ δίχως τέτοια παιδωμὴ 'ς τὰ γέρα ἀναπαϋμένος·
μηδ' ἄλλο καλορροίζικο δὲν εἶχα σὰν ἐμένα,
ἀνὲν καὶ θηλυκὸ παιδὶ δὲν εἶχα καμωμένα,
γιατὶ κι' αὐτὸ τῶ γυναικῶ ὅλων τὴν φύσιν ἔχει
καὶ τοῦ δαιμόνου τσῆ δοκριαῖς καλότατα κατέχει·
καὶ ὄντας ἀστράφτῃ καὶ βροντᾷ καὶ ὁ κόσμος θὰ χαλάσῃ,
μὲ δίχως ἔγνοια πορπατεῖ καὶ κυνηγᾷ 'ς τὰ δάση.
Σήμερο ἐσηκώθηκε πρίχου νὰ ξημερώσῃ
κ' εἰς τὸ κυνῆγι ἐδιάβηκε, δίχως κανεὶς νὰ γνώσῃ·
καὶ πέρασε τὸ κολλατζὸ καὶ ἀκόμα δὲν ἐφάνη,
γιαὕτως ὁ νοῦς μου λογισμοὺς περίσσους κακοβάνει·
φοβοῦμαι μήπως καὶ κανεὶς βοσκὸς τὴν ἀπαντήξῃ
καὶ δίκως ντήρησι καμνιὰ χάμαι νὰ τήνε ρίξῃ,
καὶ οἶμέ, χαλάσῃ μού τηνε καὶ τὴν τιμήν της πάρῃ,
καὶ τότες μηδὲ γάμοι μπλειό, γαμπροί, μηδὲ κουμπάροι...
Χίλοι βοσκοὶ τὴν ἀγαποῦ καὶ ὡς σκύλοι τσ' ἀκλουθοῦσι,

κ' ἶντα, θαρρεῖτε, κάμνουσι μόνια νὰ τὴν εὕρουσι;
Ὤφου, ἔφαγέ με ἡ ἔγνοιά της... μὰ σὰ ζάλα γροικοῦσι
τ' αὐτιά μου 'ς τούτη τὴ μερά, θαρρῶ νὰ κυνηγοῦσι
ἐδῶ τὴ θυγατέρα μου... ἶντά 'χει καὶ μανίζει
καὶ γιάντα ταῖς σαῖταις τση δαγκάνει καὶ τσακίζει;
Ὀϊμένα, ὁ κακορροίζικος, ἀλοὶ τοῦ ῥοιζικοῦ μου
ἐδᾶ νὰ μὴν τσῆ ἐκάμασι τὸ πρᾶμμα ὁποῦ φορούμου...

(Τότες ἔρχεται ἡ Πανώρηα) καὶ Γιαννούλης ὁ κύρη τση.

ΠΑΝΩΡΗΑ.

Δὲν θενὰ πάγω ὥστε νὰ ζῶ ποτέ μου 'ς τὸ κυνῆγι,
ἀπῆτις λάφι ἄφηκα σὰν αὖτο νὰ μοῦ φύγῃ·
ὤφου, μὲ πόση παιδωμὴ ὡς ἐδεπᾶ ἤφερά το,
πόσαις φοραῖς ὀχ τὰ βουνὰ τοῦτα ἐκαταίβασά το!..
μά 'τρεχε σὰν τὸν ἄνεμο καὶ ἐχώστηκε 'ς τὰ δάση,
καὶ θέλουν τὸ 'ὄρει τὰ θεργιά, γὴ σκύλοι νὰ τὸ φᾶσι,
γιατὶ ἡ σαΐτα μου θαρρῶ νὰ τό 'χῃ σκοτωμένο
καὶ θέλει κείτεσται ποθὲς ὡς τώρα ψοφισμένο.

ΓΙΑΝΝΟΥΛΗΣ.

Κρῖμα 'ς τὸ ψῶνι, διάσκατσε, καὶ ἂς ἤθελες τὸ σώσει,
γὴ ποῦρι τὴ σαΐτα σου ἂς ἤθελες γλυτώσει.

ΠΑΝΩΡΗΑ.

Τὸν κύρη μου θωρῶ ἐδεπᾶ... θαρρῶ νὰ μὲ γυρεύῃ·
μὲ ταῖς φωναῖς σου σήμερο ἔχει νὰ μὲ παιδεύῃ.

ΓΙΑΝΝΟΥΛΗΣ.

Πανώρηα, ποῦ 'σουν ὡς ἐδᾶ; σὲ ποιὰ γρεμνὰ γυρίζεις;
τὸ σπίτι ἶντα σοῦ 'καμε καὶ δὲν πολυκαθίζεις;
'Εγὼ λογιάζω τίβοτας ἀντραγαθιαῖς γυρεύεις,
γιὰ τοῦτο ὁλομόναχη 'ς τοῦτα τὰ δάση ὁδεύεις...
ἀπόστασε... ξημέρωσε, καταταμμὸ δὲν ἔχω,
μὰ σὰ μιὰ αἶγα καψηρὰ 'ς τὰ ὄρη σὲ ξετρέχω.

ΠΑΝΩΡΗΑ.

Καὶ ποία δουλιὰ σ' ἀπόσωσε καὶ δὲν μπορᾷ τὴν κάμῃς;
γιατί 'ς τοῦτα τὰ δάσητα ἦρθες νὰ μὲ ξεδράμῃς;

ΓΙΑΝΝΟΥΛΗΣ.

Ἐδᾶ σοῦ δίδω μνιὰ ῥαβδιὰ καὶ σπάω τὰ νεφρά σου·
τὰ πρόβατα εἶναι ὀλάρμεγα, σκύλα, γιὰ ὄνομά σου...

ΠΑΝΩΡΗΑ.

Κ' ἴντα ἀπὸ μένα ἀνήμενες, ν' ἀρμέξω τὸ κουράδι!
πότες καὶ ἀλλότες, κύρη μου, τὸ ἀρμέξαμε ὁμάδι;

ΓΙΑΝΝΟΥΛΗΣ.

Τὸ πῶς δὲμ πιδεξεύγεσαι καλότατα κατέχω,
γιὰ τοῦτο μέσα 'ς τὴν καρδιὰ κρυφὸ μαχαῖρι ἔχω·
'ς ταῖς προκοσύναις τῆς φτωχῆς μάνας σου ἂς εἶχες μνοιάσει,
ὁποῦ ποτὲ δὲν ἄφινε δουλιὰ νὰ τήνε χάσῃ!
ὁλημερνῆς ἐμάζωνε χόρτα ὀκ τὸ λειβάδι,
γὴ ἔπλαθε, γὴ ἐκοσκίνιζε, γὴ ἔφαινε ὡς τὸ βράδυ,
γὴ πάλι ἔξαινε μαλλιά, γὴ τὴ ῥασὰ ἐπάτει,
γὴ ὁλημερνῆς τὴν ἤβλεπες τὴ ῥόκαν της καὶ κράτει,
κ' ἤκλωθε τόσα ὀνόστιμα κ' ἔτσι πολλὰ 'πιτήδεια,
ὁποῦ ἐκοιμούμου μοναχὰς θωρῶντάς τη ἀφνίδια·
αἶγες θυμοῦμαι καὶ ἄρμεγε κάλλιο παρὰ κανένα,
ὥστε ν' ἀρμέξω μνιὰ ἐγώ, δυό 'χε αὐτὴ ἀρμεμμένα,
ἤρπα τὴ μεγαλείτερη, 'ς τὰ σκέλιά τση ἔβανέν τη,
τὴμ μουστάραν τση ἤπιανε πιδέξα καὶ ἄρμεγέν τη·
γυναῖκα 'ς τὸ τυροκομνειὸ καμμιὰ νὰ μὴν τῆς μνοιάσῃ,
δὲν ἄφινε ἀθόγαλο μνιὰ στάξα σκιᾶς νὰ χάσῃ.
Καὶ ἂν εἶχε δεῖ καμμιὰ φορὰ σὰν κουρασμένος νά 'μαι,
μοῦ 'λεγε — θέσε ἐδᾶ καὶ σὺ λίγο, Γιαννούλη, χάμαι·
καὶ τότες μὲ τὴν προθυμνιὰ ζημνιὸ ἄρχιζε ἐκείνη
κ' ἤκανε μόνιά της δουλιὰ μὲ πλεῖσα προκοσύνη.
Καὶ σὺ ἤθελα νὰ κάτεχα ἴντα δουλιαῖς τσῆ κάνεις;

μόνο ποῦ τὴν ἀρματωσὰ 'ς τὸ κόκκαλό σου βάνεις,
κ' ἐδῶ κ' ἐκεῖ ξεσκίζεσαι μὲ ταῖς συντρόφισσαίς σου,
καὶ σκιᾶς λαγὸ δὲν ἤφερες 'ς τὸ σπίτι μας ποτέ σου.
Μὰ βλέπεσαι, ὄντας κυνηγᾷς, Πανώρηα, εἰς τὰ δάση,
κανεὶς βοσκὸς 'ς τὰ βρόχιά του μὴ λάχῃ νὰ σὲ πιάσῃ.

ΠΑΝΩΡΗΑ.

Ἔξη ἀδελφοὺς ὡσὰν ἀητοὺς ἔχω τριγύρου γύρου
'ς τὰ ὄρη ἐτοῦτα, μοναχὰς καὶ μνιὰ φωνὴ νὰ σύρου,
τὴν Ἴδα ὅλοι δύνουνται ζημνιὸ νὰ ἀνακατώσου...
καὶ μὲ τὴν τήρησίν τωνε πχοὶ θὲς νὰ μοῦ σιμώσου;

ΓΙΑΝΝΟΥΛΗΣ.

Μνιᾶς κορασίδας ἐντροπὴ δὲν ἠμποροῦ νὰ χώσου
μηδὲ ἀδερφοί, μηδὲ δικοί, καὶ βλέπε γιὰ καλό σου·
καὶ ὄξω ἀπὸ τοῦτο, τὰ θεργιὰ γυρίζου ὀλημέρα,
καὶ βλέπε μὴ σὲ φάσινε μνιὰ ὥρα, θυγατέρα.

ΠΑΝΩΡΗΑ.

Ἄλλη δὲν ἔχω πεθυμνιὰ σὰμ μὲ θεργιὰ νὰ λάχω,
τ' ἄρματα ἐτοῦτα μοναχὰς 'ς τὰ χέργιά μου νὰ τά 'χω·
γιὰ νὰ 'χα δεῖ ἂν ἐδύνωμαι νὰ σύρω τὸ δοξάρι,
γῆ ἂν ἔχου ἡ σαΐταις μου ἀδυνατὸ ξιφάρι.

ΓΙΑΝΝΟΥΛΗΣ.

Ἄφης ταῖς τόσαις καυχησαῖς, κ' εἰς τὸ μιτάτο ἂς πᾶμε
ν' ἀρμέξωμε τὰ πρόβατα καὶ τίβοτας νὰ φᾶμε.

ΠΑΝΩΡΗΑ.

Μὲ τὴν Ἀθοῦσα συντροφιὰ εἴμαστε 'ς τὸ κυνῆγι,
καὶ ἕνα λάφι διώχνωντα, ὁποῦ 'θελε μᾶς φύγει,
τὸ χάσαμε· μά, κύρη μου, ἄρμεξε τὸ κουράδι,
γιατὶ θὰ τήνε καρτερῶ νὰ στρέψωμε ὁμάδι·
κ' ἔχε μας τίποτας καλό, κύρη μου, νὰ γευτοῦμε,
χίλια τραγούδια εἰς τὸ 'στερο, ἂ θέλῃς, νὰ σοῦ ποῦμε.

ΓΙΑΝΝΟΥΛΗΣ.

Ἀπόκτι γάλα καὶ τυρὶ κι' ὄμορφο παξιμάδι,
ἂν ἔναι καὶ γοργὸ ἔρθετε, θέλομε φάγει ὁμάδι·
μηδὲν ἀργεῖτε τὸ λοιπό, κ' ἐκεῖ σᾶς ἀνημένω
καὶ μὴ μὲ κάμετε ἄλλη μνιὰ 'ς τὰ δάσητα νὰ μπαίνω.

(Τότες μισεύει καὶ ἀπομένει ἡ Πανώρηα μοναχὴ καὶ λέγει).

Τὸ λάφι ἀποζυγώνωντας τόση εἶμαι κουρασμένη,
ὁποῦ 'ρθα σὲ ὥρα δυὸ φοραῖς νὰ πέσω λιγωμένη·
ἵδρωσα κ' ἐξεκάψωσα καὶ θὰ πλυθῶ 'ς τὴ βρύσι,
καὶ κρυὸ νερὸ 'ς τὸ ὕστερο νὰ πιῶ νὰ μὲ δροσίσῃ.

(Τότες πλύνεται καὶ πίνει νερό, καὶ ἀπόκεις λέγει).

Ἤχιτας ἐδροσίστηκα κοντὸ 'μαι ν' ἀκουμπήσω
νὰ κοιμηθῶ, τὰ μέλη μου λιγάκι νὰ δροσίσω·
ὁ κτύπος τοῦ νεροῦ ἐτουνοῦ μὲ θέλει ἀποκοιμήσει,
καὶ ἡ Ἀθοῦσα ὡσὰν ἐρθῇ καὶ μ' εὕρῃ ἂς μὲ ξυπνήσῃ.

(Τότες πέφτει καὶ κοιμᾶται, καὶ εἰς ἐλίγο ἔρχεται ὁ Γύπαρις καὶ λέγει).

ΓΥΠΑΡΙΣ.

Ἐγὼ ὁ καϋμένος τοῦ λαφιοῦ μνοιάζω τοῦ δοξεμένου,
ὁποῦ τὰ γλάκια τὰ πολλὰ κ' ἡ στράταις δὲν τὸ γιαίνου·
καθὼς τὸ λάφι, ὄντας βαστᾷ 'ς τὸ στῆθος τὸ δοξάρι,
λογιάζωντας ἀνάπαψι 'ς τὸμ πόνον του νὰ πάρῃ,
ὥραις 'ς τοὺς κάμπους πορπατεῖ, ὥραις 'ς τὰ δάση ἐμπαίνει,
ὥραις 'ς λαγκάδια χώνεται, κι' ὥραις 'ς βουνὰ ἀναιβαίνει,
ὥραις γλακᾷ, ὥραις στέκεται, πέφτει ὥραις καὶ μουγγᾶται,
κι' ὅσο γυρεύει ἀνάπαψι πλειότερα τυραννᾶται·
ἔτσι κ' ἐγὼ ὁ βαργυόμοιρος, ἀπῶσταν τῆς καρδιᾶς μου
ἐκαμασίνε τὴν πληγὴ τ' ἀμμάτια τῆς κυρᾶς μου,
μέρα καὶ νύκτα πορπατῶ σὲ κάμπους, σὲ λειβάδια,
σὲ δάσητα κ' εἰς ἐγρεμνούς, σὲ ὄρη, σὲ λαγκάδια·
μὰ 'ς ὄποια μέρη καὶ ἂ διαβῶ, κάνω χειρότερό μου,

καὶ 'κεῖ ποῦ ὀλπίζω γιατρικό, πληθαίνω τὸ καϋμό μου·
γιατὶ ὅπου πάω ὁ Ἔρωτας γυρίζει καὶ ἀκλουθᾷ μου,
κι' ὁλημερνῆς 'ς τὸ λογισμὸ μοῦ φέρνει τὴν κερά μου.
Γιὰ ποι' ἀφορμὴ νά 'ναι ἄσπλαχνη παρὰ γυναῖκα ἄλλη,
καὶ τοῦ καϋμένου μου κορμιοῦ δίδει φωτιὰ μεγάλη;
Μὰ ποιά 'ναι ἐτούτη ἡ λυγερὴ ὁποῦ 'ς τὰ χορταράκια
μὲ δίχνως ἔγνοια χαίρεται τοῦ ὕπνου τὰ κανάκια;
ὀίμένα, κ' ἴντα συντηρῶ!.. τούτ' εἶναι 'ς τὸ θεό μου,
ὁποῦ μὲ κάνει καὶ θωρῶ συχνιὰ τὸ θάνατό μου!
τούτ' εἶναι ἡ κοραΐδα μου, τούτ' εἶναι ἡ πεθυμνιά μου...
τὰ σωθικά μου ἐσφάγησα, κ' ἐρράΐσε ἡ καρδιά μου,
τὰ μέλη μου ἐκοπήκασι, τὴν αἴστησί μου ἐχάσα...
ἡ ἀναπνιά μου ἐκόντηνε, κι' ὅλος ἀνατριχιάσα...
Μάτιά μου, γιάντα κλαίγετε; γιάντα δειλιᾷς, ψυχή μου,
καὶ ὡσὰν τὸ φυλλοκάλαμο τρομάσει τὸ κορμί μου;
δὲν εἶστε ἐσεῖς, ὁποῦ 'χετε τὴν πεθυμνιὰ μεγάλη,
σιμά, σιμὰ νὰ βλέπετε τὰ πλουμιστά τση κάλλη;
τώρα γιατὶ τὴ φεύγετε; γιάντα τήνε φοβᾶστε,
γιατὶ σβουστὰ καὶ ἀνήμπορα τώρα σιμά της νά 'στε;
σιμώσετέ τση ἀντήρητα, δέτε, χορτάσετέ τη,
κ' εἰς τὴν καρδιά μου πλειὰ βαθειὰ ξαναφυτέψετέ τη!
τώρα κοιμᾶται ἀνέγνοιαστη καὶ δὲν μπορεῖ νὰ φύγῃ,
καὶ στανικό τση ἐπάρετε παρηγοργιὰ ἐλίγη!
Τὸν ὕπνο εἶναι τ' ἀμμάτιά σου, Πανώρηα, φορτωμένα,
κ' ἐμὲ τοῦ δόλιου στάσουσι δάκρυα φαρμακεμένα·
μὰ μ' ὅλο ποῦ 'ναι σφαλιστά, δοξεύου τὴν καρδιά μου,
το νοῦ μου διασκορπίζουσι καὶ παίρνου τὴν ἐξά μου...
γιὰ ποι' ἀφορμή, ἀφέντρα μου, δὲν εἶναι θέλημά σου,
καθὼς τὸ δίκηο τὸ ζητᾷ, νὰ κατοικοῦ κοντά σου;
τὰ χείλη μου 'ς τὰ χείλη σου τὰ κοκκινοβαμμένα
νὰ ἐσμίγα, καὶ τὰ δυὸ κορμιὰ νὰ 'ν περιλαμπωμένα,

σὰ δυὸ δενδρὰ ποῦ σμίγουσι καὶ ὁμάδι ξεφυτρώνου,
καὶ ὁμάδι θρέφουνται 'ς τὴ γῆ καὶ ὁμάδι μεγαλώνου,
κ' ἕνα πῶς εἶναι δείχνουσι, καὶ δίχως νὰ σιμῶσι,
καὶ όκα τ' ἄλλο δὲν μπορεῖ κιανεὶς τῶνα νὰ ξερριζώσῃ;
χείλη γλυκειὰ καὶ ὀνόστιμα, στόμα μου μυρισμένο,
καὶ ἄς μοῦ 'τονε τὴν σήμερο σὰν πεθυμῶ δοσμένο,
τόση δροσὰ φιλῶντάς σας νὰ πέψω 'ς τὴν καρδιά μου,
νὰ πάψουσι οἱ πόνοι μου κι' ὅλα τὰ βάσανά μου...
Ὦ χορταράκια δροσερά, ὁποῦ σᾶς ἐπλακώνει
τέτοια νεράϊδα πλουμιστὴ πλεί' ἄσπρη παρὰ τὸ χιόνι,
νά 'μου κ' ἐγὼ ἕναν ἀπὸ σᾶς ν' ἄγγιζα τοῦ προσώπου,
ὁποῦ μπορεῖ τὴν πλερωμὴ νὰ δώσῃ πᾶσα κόπου...
Χόρτα, οἱ ἀνθοί σας σήμερο παίρνουσι τόση χάρι,
μόσκο νὰ 'δρώνου τὸ ταχὺ καὶ ἀργὰ μαργαριτάρι,
καὶ τοὺς νεκροὺς νὰ 'γέρνουσι καὶ νὰν τοὺς ἀνασταίνου,
καὶ πλειὰ παρὰ τὸν μπάλσαμο πᾶσα πληγὴ νὰ γιαίνου...
μὲ δίχως τὴ δροσὰ νεροῦ, χόρτα χαριτωμένα,
θέλετε στέκει πάντα σας πράσινα καὶ ἀνθισμένα,
καὶ δίχως ἥλιο θέλετε θρέφεσται μοναχά σας,
γιατὶ ἔχει χάρι πλειότερη παρὰ ἀπ' αὐτὰ ἡ κερά σας.
Πανώρηα, ἀπῆς τὴ σπούρδα σου ἤθελες ν' ἀκουμπήσῃς,
τὸ στῆθός μου προσκέφαλο γιάντα νὰ μὴ ζητήσῃς;
τὸ στῆθός μου τὸ ταπεινὸ σπούρδα τῶ σκῖτῶ σου,
σημάδι τοῦ προσώπου σου, παιγνίδι τῶ χεργιῶ σου...
μὰ κρίνω δὲν τὸ δέχεται, γιατ' εἶναι ματωμένο,
καὶ γιατὶ καίγει ὡς νά 'τονε καμίνι ἀφτουμένο.
Χρυσομαλλοῦσά μου κερά, χρειὰ μού 'ναι νὰ σιμώσω
σκυφτὰ 'ς τὰ κοραλένιά σου φιλὶ γιὰ νὰ σοῦ δώσω·
δὲν ἠμπορῶ νὰ κάμω ἀλλιῶς, Πανώρηά μου, ψυχή μου,
καὶ ἀδιαντροπιὰ μὴμ 'πῆ κανεὶς πῶς εἶναι ἡ ἐδική μου,
γιατ' εἶναι δίκηο καὶ πρεπὸ νὰ δροσιστοῦ δαμάκι

τὰ χείλη ποῦ 'πιασι γιὰ σὲ πολλῶ λογιῶ φαρμάκι!
μίσεψε, τρόμε μου λοιπὸ καὶ φόβε μου περίσσε,
καὶ ἀποκοτιὰ συντρόφισσα 'ς τούτη τὴ χρεία μου ἂς ἦσαι.
Μὰ 'ς ἴντα εὑρίσκομαι ὁ φτωχός, ἂλ λάχῃ καὶ ξυπνήσῃ
καὶ 'δῇ με πῶς τὴ φίλησα καὶ ἀδυνὰ μανίσῃ,
ποιὰ λόγια τὴ μερώνουσι, ποιὰ βούλεψι μεγάλη
'ς τὴν ὄρεξίν της τὸν φτωχὸν πχοιὸς ἠμπορᾷ μὲ βάλλῃ;
Τὸ τί νὰ κάμω ὁ ταπεινὸς σήμερο δὲν κατέχω,
μέσα ἡ καρδιά μου μὲ κινᾷ, καὶ ἀποκοτιὰ δὲν ἔχω·
κρυαίνω, καὶ ἄφτω... πεθυμῶ, φοβοῦμαι καὶ τρομάσω...
κινῶ... καὶ πάλι σέρνομαι... φεύγω... καὶ πάλι ἀράσσω!
Δάση, βουλὴ μοῦ δώσετε, βρύσι, λαγκὰ καὶ ὄρη,
τὸ τί νὰ κάμω σήμερο μὲ τὴ δική μου κόρη·
ἡ μοναξὰ καὶ ὁ ὕπνος της μοῦ λέγει — μὴν ἀφήσῃς,
ἀγαφτικὲ πολύπαθε, παρὰ νὰ τὴ φιλήσῃς!
'πειδὴ κ' ἡ δυὸ μὲ μνιὰ βουλὴ μοῦ λὲν νὰ τὸ ποιήσω,
εἰς τ' ὄνομά σου, Ἔρωτα, σκύφτω νὰ τὴ φιλήσω·
ἀμμὲ φοβοῦμαι ἀληθινά, ὁ κτύπος τῆς καρδιᾶς μου
μὴν ἀσηκώσῃ ὀγλήγορα τὸν ὕπνον τῆς κυρᾶς μου...
Οἰμέ, ἐξύπνησά τηνε... πρίχου νὰν τὴ φιλήσω...
τὸ ῥοιζικὸ δὲν ἤθελε τὰ μέλη νὰ δροσίσω.

(Εἰς τοῦτο ἐξυπνᾷ ἡ Πανώρηα καὶ λέγει τοῦ Γύπαρι).

ΠΑΝΩΡΗΑ.

Πχοιὸς εἶναι ὁποῦ μ' ἐξύπνησε;.. Γύπαρι, σὺ 'σαι πάλι!
νὰ ξαναδώσῃς βούλεσαι τῆς κεφαλῆς μου ζάλη;
ἴντά 'θελες, ἀδιάντροπε, κ' ἦρθες ἐδῶ σιμά μου;
ἀκόμη δὲν ἐγνώρισες πῶς σὲ μισᾷ ἡ καρδιά μου!
Φεῦγε ἀπὸ μπρός μου γλήγορα, μὴ θὲς τσῆ κεφαλῆς σου
τὸν τσακισμό, βαργυόμοιρε... σύρε ποθές, γρεμνίσου!
Τίς μὲ κρατεῖ; τίς μὲ κρατεῖ!.. βλέπουσαι, 'ς τὸ θεό μου,
τὸ πρᾶμμα ἐτοῦτο μὴν ἐμπῇ 'ς τ' αὐτιὰ τῶν ἀδερφῶ μου,

δυὸ τρεῖς φοραῖς μ' ἐπείραξες.!.. μὰ σήμερο ἂς σχολάσου
τούταις ἡ στράταις ἡ κακαῖς, ἃ θέλῃς γιὰ καλιά σου!

ΓΥΠΑΡΙΣ.

Ἀνὲν καὶ πέσῃ ἀνεμικὴ, Πανώρηα, σιγανεύει,
καὶ ὡσὰν περάσου ἡ βροχαῖς, πάλι καλοκαιρεύει,
ἂν ἔναι καὶ τὴν θάλασσα βλέπωμε τὴ μεγάλη
πῶς σὰ φουσκώσῃ μνιὰ φορά, καλοσυνεύγει πάλι,
ἂν ἔναι καὶ τὸν οὐρανὸ θωροῦμε σὰν βροντήξῃ
καὶ ἀστράψῃ μὲ πολὺ θυμὸ καὶ ἀστροπελέκι ρίξῃ,
πῶς γαληνώνει τὸ ζημνιὸ καὶ ἀπὸ τὸ πρόσωπόν του
τὰ γνέφη διώχνει τὰ θολὰ καὶ παύει τὸν θυμόν του!
γιάντα καὶ ἐσὺ τὴν ὄργιτα δὲμ παύεις, πεθυμνιά μου,
μὰ στέκεις πάντα 'ς τὤνα σου καὶ καίγεις τὴν καρδιά μου;
γιάντα καὶ σὲ τ' ἀμμάτιά σου ποτὲ νὰ μὴ στραφοῦσι
λυπητερὰ τ' ἀμμάτιά μου τοῦ ταπεινοῦ νὰ δοῦσι;
τὰ χείλη σου τὰ νόστιμα δυὸ λόγια μερωμένα
νὰ μὴ μοῦ δώσουσι ποτέ; γιὰ πχοι' ἀφορμή; ὤχ, οἶμένα,
νὰ μὴ γνωρίζῃς... ἄπονη καὶ ἀνέγνωρη, σὰ νά 'σου
ἕνα λειοντάρι ἀγριώτατο, γὴ ἄλλο θεργιὸ τοῦ δάσου,
ἐμάνισες... καὶ ἂς πάψουσι κι' ὅλαις ἡ μάνιταίς σου...
καὶ ὠργίστηκες... καὶ ἃ λείψουσι κι' ὅλαις ἡ ὄργιταίς σου!
ἡ πέτραις πρέπει μοναχάς, τὰ δάση καὶ τὰ ὄρη
πάντα νὰ στέκου 'ς τὤναν τους, κι' ὄχι ποτὲ μνιὰ κόρη!
Ἴντα σημάδι πλειότερο θὰ δῇς εἰς τὸ κορμί μου,
γιὰ νὰ γνωρίσῃς πλειὰ καλιὰ σ' ἔχω ἀπὸ τὴ ψυχή μου;
ἀνὲν καὶ μὲ τὸ θάνατο θέλῃς νὰ τὸ γνωρίσῃς,
ἔμαι ἐδεπᾶ καὶ κάμε με, κόρη μου, ὡσὰν ὁρίσῃς·
σαΐτα εἰς τὸ στῆθός μου σύρε μὲ τὸ ξιφάρι,
τὴν πρικαμένη μου ζωὴ σὰν πεθυμᾷς νὰ πάρῃ·
μὰ βλέπε μόνο 'ς τὴν καρδιά, μὴ λάχῃ νὰ μοῦ δώσῃς,
καὶ ἐσὲ τὴν ἴδια, ποῦ ἐδεχεῖ βαστῶ, νὰ θανατώσῃς!

Τέσσερης χρόνοι, κάτεχε, πῶς εἶναι ἀπερασμένοι
ὁποῦ 'ς τὰ φύλλα τῆς καρδιᾶς σ' ἔχω ζωγραφισμένη·
καὶ σὺ ἀπατή σου ξεύρεις τα τὰ πάθη τὰ δικά μου,
βλέπεις συχνιὰ τοὺς πόνους μου, θωρεῖς τὰ βάσανά μου,
καὶ μὲ ὅλο ὁποῦ 'σαι πλειὰ ἄπονη παρὰ θεργιὸ κανένα,
θαρρῶ καὶ νά 'κλαψες καὶ σὺ πολλαῖς φοραῖς γιὰ μένα,
καθὼς μὲ κλαῖσι τὰ θεργιά, τὰ δάση, τὰ χαράκια,
οἱ κάμποι, κι' ὅλοι οἱ ποταμοί, τὰ δέντρη καὶ τὰ ὀργυάκια,
καθὼς μὲ κλαῖσι οἱ βοσκοί, καθὼς μὲ κλαῖσι οὗλαις
λυπητερὰ 'ς τὰ πάθη μου τσῆ Ἴδας ἡ βοσκοποῦλαις·
μ' ἂν ἦναι καὶ τὴμ παῖδα μου καλὰ τήνε κατέχῃς,
γιὰ ποι' ἀφορμὴ 'ς τοὺς πόνους μου λύπη καμνιὰ δὲν ἔχεις;
δὲ σ' ἐγεννήσασι θεργιά, δὲν εἶσαι μαρμαρένη,
μά 'σαι μὲ σάρκα ἀθρωπινὴ σὰν ὅλαις καμωμένη,
κ' εἶναι ἄδικο νὰ μὴ γροικᾷς τόσους καϋμοὺς καὶ πόνους,
ὁποῦ ἔχω γιὰ τὸμ πόθο σου τόσους καιροὺς καὶ χρόνους.
Κατέχω το τὸ πῶς κανεὶς ἄξος δὲν εἶ γιὰ σένα,
τὰ κάλλη αὐτὰ εἶναι μοναχὰς γι' ἀγγέλους καμωμένα,
μ' ὅλο ἐτοῦτο ἀλύπητη δὲ σοῦ τυχαίνει νά 'σαι,
μὰ κεῖνο ὁποῦ καίγεται γιὰ σένα νὰ λυπᾶσαι,
καὶ μ' ἕνα σκιᾶς ἀνάβλεμμα γλυκὺ νὰ τ' ἀντιμέβῃς
τὸμ πόνον του τὸν ἄμετρο, κι' ὄχι νὰ τὸν παιδεύῃς·
ἡ ὀμορφιαῖς ἐδόθησαν 'ς τῶν γυναικῶν τὴν φύσι,
καθὼς ἀπῶνα φρόνιμο βοσκὸ εἶχα γροικήσει,
ὁγιὰ ν' ἀρέσου καθανός, κι' ὅλοι νὰ πεθυμοῦσι
μὲ ταῖς γυναῖκες μοναχὰς μνιὰ σάρκα νὰ γενοῦσι.
Γιὰ τοῦτο ἀνὲν κ' ἐπιθυμῶ κ' ἐγὼ ὁ φτωχὸς μετά σου,
συρμένος εἰς τὴν χάριν σου εἶμαι ὀκ τὴν ὀμορφιά σου,
νὰ σμίξω, ν' ἀνακατωθῶ, μνιὰ σάρκα νὰ γενοῦμε
καὶ δυὸ ψυχαῖς πασίχαρεις 'ς ἕνα κορμὶ νὰ μποῦμε.
Πρέπει καὶ σὺ νὰ μ' ἀγαπᾷς, πρέπει νὰ μῶχῃς χάρι,

κ' ἡ δούλεψί μου πλερωμὴ πρέπει ἀπὸ σὲ νὰ πάρῃ.
'Οϊμένα, αὐτήνη ἡ ὀμορφιά, κόρη μου, τί ἀνημένει;
τίνος ἄλλου καλλίτερα παρὰ ἀπὸ μὲ τυχαίνει;
πχοιὸς σοῦ δουλεύει πλειότερα; πχοιὸς σ' ἀγαπᾷ κάλλιά μου,
τίνος γιὰ σένα καίγεται καρδιὰ σὰν τὴν καρδιά μου;

ΠΑΝΩΡΗΑ.

Πχοιὸς μὲ πειράζει πλειότερο θὰ πῇς, πχοιὸς μὲ παιδεύει,
πχοιὸς τὴ τιμή μου ὡσὰν καὶ σὲ νὰ πάρῃ μοῦ γυρεύει!

ΓΥΠΑΡΙΣ.

῞Οντας γυρέψει ἤθελα νὰ πάρω τὴν τιμή σου,
γὴ τόση λίγη ἐντροπὴ νὰ κάμω 'ς τὸ κορμί σου,
ἡ γῆς ἂς ἤθελε σκιστῇ τότες νὰ μὲ ῥουφήξῃ,
γὴ ὁ Ζεὺς ἀποὺ τὸν οὐρανὸ φωτιὰ νὰ μοῦ 'χε ῥίξει...
γυναῖκά μου βλοητική, καθὼς ὁ νόμος θέλει,
θενὰ σὲ κάμω, ἀφέντρα μου, ἂν ἴσως καὶ μοῦ μέλῃ.

ΠΑΝΩΡΗΑ.

'Εγὼ δὲ θὲ νὰ παντρευτῶ, κ' εὑρὲ ἄλλη κορασίδα
ἀπὸ τρακόσαις ὀμορφιαῖς ὁποῦ 'ναι ἐδῶ 'ς τὴν 'Ιδα,
καὶ κάμε τηνε ταῖρί σου, καὶ μένα μὴμ πειράζῃς,
γιατὶ σ' ἀμνόγω, Γύπαρι, πῶς εὔκαιρα κοπιάζεις.

ΓΥΠΑΡΙΣ.

Κόρη, μὴν εἶσαι ἔτσι ἄπονη, μὴ θὲς τὸ θάνατό μου,
μὰ μὲ καμμιὰ παρηγοργιὰ λίγανε τὸ καϋμό μου,
τὴν πλερωμὴ τσ' ἀγάπης μου τὴν πολυζητημένη
μοῦ δῶσε, καὶ τὴ δόλιά μου καρδιὰ τὴ δυξεμένη
γιαμνιὰ μὲ μιὰ γλυκειὰ θωργιὰ καὶ μ' ἕνα σπλαχνικό σου
λόγο, πρίχου νεκρὸς 'ς τὴ γῆ μνιὰ ὥρα πέσω ὀμπρός σου.
Κόρη, δὲν εἶναι τὸ πρεπὸ μνιὰ ἀγάπη ἐμπιστεμένη
μὲ θάνατο ἀπὸ λόγου σου νὰ 'βγῇ εὐχαριστημένη,
μὰ μὲ ἄλλη μεγαλείτερη πρέπει καὶ σὺ νὰ δώσῃς
τέλος γοργό, νεράϊδά μου, τῆς παίδας μου τῆς τόσης.

ΠΑΝΩΡΗΑ.

Τί πρᾶμμα, εἰς τὴμ πίστι σου, εἶναι ἡ γιαγάπη πέ μου,
γιατὶ δὲν τὴν ἐγνώρισα μηδὲ ποσῶς ποτέ μου.

ΓΥΠΑΡΙΣ.

Παράδεισος, ὄντας θωρῶ τ' ἀργυρὸ πρόσωπό σου,
μοῦ φαίνεται ἡ γιαγάπη σου καὶ ὁ πόθος ὁ δικός σου,
καὶ ὄντας στραφοῦ τ' ἀμμάτιά μου καὶ δοῦσι τὴν κυρά μου,
φωτιὰ καὶ λαύρα μοῦ κεντᾷ τὴ δόλια τὴν καρδιά μου.
Μὰ ἂν θέλῃς πλειὰ καλλίτερα νὰ τὸ ξεκαθαρίσω,
δὲν εἶν' ἡ γιαγάπη, κάτεχιε, παρὰ καλὸ περίσσο,
παρὰ ξεφάντωσι πολλή, παρὰ χαρὰ μεγάλη
σὲ δυὸ καρδιαῖς ὀπ' ἀγαποῦ περίσσα μιὰ τὴν ἄλλη·
μά 'ναι φωτιά, ὄντας ἀγαπᾷ κιανείς, καὶ αὐτὸς μισᾶται,
γιατὶ 'ς τὸν ᾅδη ζωντανὸς πῶς βρίσκεται λογᾶται·
καὶ ἂς θὲς παράδειγμα νὰ δῇς, στράφου καὶ δὲς ἐμένα,
πόσαις φωτιαῖς τὰ μέλη μου περνοῦσι τὰ καϋμένα,
γιατὶ περίσσα σ' ἀγαπῶ καὶ σὺ ἄδικα μισᾷς με,
καὶ ὡσὰν ὀχθρός σου νά 'μουνε ἄδικα τυραννᾷς με·
καὶ μ' ὅλο ἐτοῦτο δὲν μπορῶ... γιατὶ ἔτσι εἶναι δοσμένο
ὅτι μὲ δάκρυα καὶ καϋμοὺς τὰ πάθη ν' ἀπομένω,
μὲ ὀλπίδα πῶς καμμιὰ φορὰ ν' ἀλλάξῃ ὁ λογισμός σου,
νὰ μοῦ χαρίσῃ ἀνάπαψι ὁ πόθος ὁ δικός σου.

ΠΑΝΩΡΗΑ.

Γύπαρι, ὀγιὰ νὰ ἀναπαγῇς, Γύπαρι, γιὰ νὰ δώσῃς
τέλος τσ' ἀγάπης, σὰν τὸ λὲς πῶς μοῦ βαστᾷς τσῆ τόσης,
καὶ γιὰ νὰ μὴμ πειράζεσαι καὶ ἐμένα βασανίζῃς,
σοῦ λέγω ἀγάπη ἀπὸ μὲ ποτέ σου μὴν ὀρπίζῃς·
κι' ὅσο μπορεῖς μὲ ξώφευγε, γιατὶ ἀπὸ μένα μόνο
δὲ θέλεις ἔχεις, κάτεχιε, παρὰ καϋμὸ καὶ πόνο.

ΓΥΠΑΡΙΣ.

Ὀξμένα ὁ κακορροίζικος! ποιὰ ὀλπίδα μ᾽ ἀπομένει,
μέσα ἡ καϋμένη μου καρδιὰ ἂν ἦναι δοξεμένη...
πχοιὰ ἀνημένω πλειὰ γιατρειὰ ᾽ς τοὺς πόνους μου νὰ δώσῃ
μνιὰ ἀπῶ τοῦ πόθου τὴ φωτιὰ δὲν ἠμπορεῖ νὰ γνώσῃ,
μνιὰ ὁποῦ σὲ μὲ τ᾽ ἀμμάτιά τση χίλιαις φωτιαῖς πετοῦσι
κι᾽ ὅλο μ᾽ ἀναλαμπάνουσι, καὶ κείνη δὲν κεντοῦσι;
μιὰ ὁποῦ τσ᾽ ἀγάπης τὴ θεὰ ᾽ς τὴν ὀμορφιὰ ταιριάζει,
μ᾽ ἀγάπη δὲ γροικᾷ ποτὲ καὶ πόθο δὲ λογιάζει!
Κόρη μου ἀγαπημένη μου, γὴ σφάξε με, νὰ ζήσῃς,
γὴ μπλειὸ σὲ τοῦτο τὸν καϋμὸ νὰ στέκω μὴ μ᾽ ἀφήσῃς·
σὲ μένα στράφου, ἀφέντρα μου, γύρισε, πεθυμνιά μου,
μὲ σπλάχνος τ᾽ ἀμματάκιά σου νὰ δοῦσι τὰ δικά μου,
πῶς κλαίσινε γιὰ λόγου σου στράφου νὰ δῇς λιγάκι,
νὰ στοχαστῇς τὰ χείλη μου πῶς στάζου τὸ φαρμάκι·
γιὰ ποι᾽ ἀφορφὴ τ᾽ ἀμμάτιά σου τὰ πλουμιστὰ μοῦ χώνεις,
καὶ τ᾽ ἀργυρό σου πρόσωπο γιάντα τὸ χαμηλώνεις;
δὲν δύνεσαι νὰ μὲ θωρῇς τάχα πῶς ὅλος τρέμω
ὡσὰν καλάμι δροσερὸ σὲ ταραχὴ ἀνέμω;
δὲν δύνεσαι νὰ μὲ θωρῇς πῶς κλαίγω, πῶς θρηνοῦμαι,
πῶς λακταρίζω, πῶς πονῶ καὶ πῶς παραπονοῦμαι!..

ΠΑΝΩΡΗΑ.

Δὲ δύνομαι νὰ σὲ θωρῶ, φτωχέ, καλὰ τὸ λέγεις,
γιατὶ σ᾽ ὀργίζομαι πολλά, κι᾽ ὄχι γιατὶ μοῦ κλαίγεις.

ΓΥΠΑΡΙΣ.

᾽Ανὲν καὶ μένα ὀργίζεσαι, ἄπονη κορασίδα,
ὁποῦ ποτὲ γιὰ λόγου σου καμνιὰ χαρὰ δὲν εἶδα,
ἴντά ᾽χες κάμει ἐνοῦ σου ὀχθροῦ καὶ κακοθελητῆ σου
ὁποῦ γυρέψει ἤθελε νὰ βλάψῃ τὸ κορμί σου;
᾽Αμμὲ ὅσο θέλεις ἄπονη ἂς εἶσαι καὶ ἀγριεμένη,
τάσσω σου καὶ ἡ γιαγάπη μου πάντα νὰ σ᾽ ἀνημένῃ,

τάσσω σου πῶς ἡ γρίνιαίς σου κι' ὅλαις ἡ μάνιταίς σου
κι' ὅλα σου τὰ πεισματικὰ κι' ὅλαις ἡ ὅργιταίς σου
δὲ θέλουσι μπορεῖ ποτὲ τὸμ πόθο μου νὰ σβύσου,
ἂν ἦτο καὶ χειρότερη σὲ μὲ ἡ γιόρεξί σου!
Ἄφης τὴν ὀμορφιὰ ἐσὺ πρῶτας, καὶ γὼ ν' ἀφήσω
τὸμ πόθο σου τὸν ἄμετρο καὶ νὰ σ' ἀλησμονήσω·
τὰ ῥόδα τοῦ προσώπου σου κ' οἱ κρῖνοι ἂς ξεραθοῦσι,
καὶ τὸ γλυκό σου ἀνάμπλεμμα οἱ Ἔρωτες ἂς σβυστοῦσι,
ἂς πέσου ἡ πλεξοῦδές σου, τὸ στῆθός σου ἂς μαυρίσῃ,
τότες καὶ μένα ἡ παιδωμή, ἂν τύχῃ, νὰ μ' ἀφήσῃ!

ΠΑΝΩΡΗΑ.

Ὄμπρὸς ἂς βγοῦ τ' ἀμμάτιά σου, κ' ὕστερα τὰ μαλλιά μου
νὰ πέσου, γιὰ νὰ μὴν μποροῦ νὰ δοῦ τὴν ἀσκημνιά μου·
μὰ ἃ στέκω ν' ἀφουκράζωμαι, κρίνω, νὰ μὴ σχολάζῃ,
μὰ μὲ τσῆ πελελάδες του στέκει νὰ μὲ πειράζῃ·
καὶ ἂς πάγω τὸ γοργότερο κάτω πρὸς τὸ μιτάτο,
καὶ ἂν ἡ γιΑθοῦσα δὲ μ' εὑρῇ, πῶς εἶμαι ἐκεῖ γροικᾷ το.

(Τότες μισεύει ἡ Πανώρηα).

ΓΥΠΑΡΙΣ.

Γιάντα μισεύεις ἀπὸ μέ, κόρη μου πλουμισμένη;
γιάντα μ' ἀφίνεις τὴν ζωὴν τούτη τὴν πρικαμένη;
μὰ ἐμάκρυνες... καὶ μοναχὰς τὴν ἐμιλιά μου χάνω...
μοῖρά μου ς' ἴντα μ' ἔφερες; μόνο γιὰ ν' ἀποθάνω!

(Τότες καθίζει ὁ Γύπαρις χάμαι καὶ κλαίγει, καὶ ἔρχεται ἡ 'Αθοῦσα).

ΑΘΟΥΣΑ.

'Απῆτις ἡ Πανώρηα μ' ἐπῆρε 'ς τὸ κυνῆγι,
ἀπὸ σιμά μου μοναχὴ δὲν ἔπρεπε νὰ φύγῃ,
γιατὶ ἤπρεπε νὰ στρέψωμε σπίτι συντροφιασμέναις,
καθὼς καὶ ἀπὸ δεκεῖ εἴμαστε κ' ἡ δυό μας μισεμέναις.
Μὰ ἐδῶ θωρῶ τὸ Γύπαρι καὶ βαραναστενάζει·

ὤφου, πῶς κλαίγει δυνατά!.. ὁ πόνος του μὲ σφάζει...
σὲ μία μεριὰ θενὰ συρθῶ ὀγιὰ νὰ τοῦ γροικήσω
τὴν ἀφορμὴ ποῦ τὸν κινᾷ 'ς τὸ κλάϋμα τὸ περίσσο.

ΓΥΠΑΡΙΣ.

Ἥλιε, τὸ φῶς σου σήμερο τοῦ κόσμου μὴ χαρίσῃς,
μηδὲ μὲ κύκλο λαμπυρὸ τὸν οὐρανὸ στολίσῃς,
μὰ νέφη ἂς εἶναι σκοτεινά, τσ' ἀκτῖνές σου νὰ χώσου
καὶ τὸ λαμπρό σου πρόσωπο λιγάκι νὰ θαμπώσου,
γιὰ νὰ μὴ δῇς κάτω 'ς τὴ γῆ μνιὰ κορασὰ μὲ πόση
κρίσι καὶ παίδα βούλεται θάνατο νὰ μοῦ δώσῃ,
μνιὰ κορασὰ ποῦ βάλθηκε νὰ πάρῃ τὴ ζωή μου
καὶ ὁ θάνατος ἀντίμεψι νά 'ναι 'ς τὴ δούλεψί μου!
Μ' ἀπῆς τὰ πάθη δὲμ πονεῖ τὰ τόσα ὁποῦ μ' ἀξώνει,
κ' ἡ ὄργιταις κ' ἡ γρίνιαίς της κ' οἱ τόσοι ἄλλοι πόνοι
μὲ κάμουσι νὰ καταιβῶ 'ς τὸν ᾅδη ὁ καϋμένος,
θὰ πέσω ἀποὺ τὰ χέργιά μου σήμερο σκοτωμένος!
Καὶ σὺ τοῦ κόσμου πείραξι, πάθος, φωτιὰ καὶ βάρος
καὶ τῶν καϋμένων ὁλονῶν τῶν κοπελιάρω χάρος,
Ἔρωτα ὁποῦ μ' ἐδόξεψες καὶ σκλάβο σου ἔκαμές με
καὶ τόσαις κακορροιζικιαῖς καὶ πόνους ἄξωσές με,
κάμε περίσσα νὰ χαρῇς, σὰ δῇς τὸ σκότωμό μου
καὶ ἀπ' ὅπου καὶ ἂν εὑρίσκεσαι ἔλα 'ς τὸ θάνατό μου
νὰ πιῇς ἀπὸ τὸ αἷμά μου τὴ δίψα σου νὰ σβύσῃς
καὶ τὴν καρδιά σου τὴ σκληρὴ λιγάκι νὰ δροσίσῃς!
μὰ σύρνε σὲ παρακαλῶ, σύρνε παρακαλῶ σε,
(Ἔρωτα τὴ θαράπαψι σκιᾶς τούτηνε μοῦ δῶσε,)
μετά σου τὴν Πανώρηαν τὴν ἄπονη, νὰ δοῦσι
τ' ἀμμάτιά της πῶς κείτομαι νεκρός, νὰ δροσιστοῦσι·
καὶ ἀνὲν καὶ κείνη ἡ ἄπονη δὲ θέλει ν' ἀκλουθήξῃ,
πῶς δὲ μὲ χρήζει τίποτας μόνο γιαμνιὰ ἂ σοῦ δείξῃ,
'ς τὸ μνῆμα ὁποῦ θέλ' εἶσται σήμερο τὸ κορμί μου

τὴν ἀφορμὴ ὁποῦ μ' ἔκαμε νὰ χάσω τὴ ζωή μου
γράψε μὲ τὴ σαΐτα σου, νὰ τὴ θωρῇ περνῶντας
τὰ κόκκαλά μου τὰ νεκρὰ πεισματικὸ πατῶντας,
λέγωντας μὲ χαρὰ πολλὴ — γιὰ μένα σκοτωμένος
κείτεται ἐτοῦτος ὁ νεκρὸς ὁποῦ 'ναι ἐδῶ θαμμένος!..
καὶ ὅπχοι ἄλλοι τὸ διαβάσουσι νὰ παίρνου ἀπὸ μένα
ξόμπλι, νὰ φεύγου τὰ μαλλιὰ τὰ παραχρουσωμένα,
τὰ ἀγγελικὰ προσώπατα, τὰ στήθη τὰ χιονάτα,
γιατὶ φαρμάκι μοναχὰς καὶ φόνους εἶν' γεμάτα.
Μὰ γιάντα τρέμεις, χέρα μου; γιάντα κτυπᾷς, καρδιά μου;
γιάντα σὰ βρύσι τρέχουσι τ' ἀμμάτια τὰ δικά μου;
Ὦ κόσμε, ἂν εἶναι καὶ χαρὰ δὲ μοῦ 'δωκες ποτέ σου,
μόνο σὲ μένα ἔρριξες ὅλαις τσῇ παιδωμαῖς σου,
γιάντα πρικὺ μοῦ φαίνεται σήμερο νὰ σὲ χάσω
καὶ ὡς πεθυμᾷ ἡ νεράϊδά μου 'ς τὸν ᾅδη νὰ περάσω;
Κόσμε, τοὺς κάμπους, τὰ βουνά, τὰ δέντρη, τὰ λαγκά σου,
τοὺς ποταμούς, ταῖς βρύσες σου, τὰ ἄνθη, τὰ πωρικά σου
νὰ χαίρουνται οἱ χαιράμενοι τὰ ἀφίνω, ὡσὰν τυχαίνει
μὲ τσ' ἀγαπητικαῖς τωνε μαζὶ συντροφιασμένοι·
κι' ἂν τύχῃ ξεραντώνωντας καμμιὰ φορὰ ὁμάδι
νὰ ποῦν καὶ μένα — Γύπαρι, γιάντα νὰ πᾷς 'ς τὸν ᾅδη;
καὶ μὲ ἕναν ἀναστεναγμὸ πάλι νὰ ξαναποῦσι
— τὰ κόκκαλά σου ἀνάπαψι κάτω 'ς τὸν ᾅδη ἂς βροῦσι!
καὶ κείνη ὁποῦ τονε ἀφορμὴ καὶ ἐσφάγηκες, ἀζάπη,
μὴν εὕρῃ ἀπάνω τσ' ὀρανοὺς μηδὲ 'ς τὸν ᾅδη ἀγάπη!..
Ὦ δάση, κάμποι καὶ βουνά, δένδρα καὶ χορταράκια,
ὢ σπήλαια δροσερώτατα, ὢ ποταμοὶ καὶ ρυάκια,
ὢ βρύσι μου ὁποῦ μοῦ 'σβυνες τὴ λαύρα τῆς καρδιᾶς μου
μὲ τὰ κρυά σου τὰ νερά, θολὰ συναφορμάς μου,
ὢ οὐρανὲ καὶ ἥλιε, μάρτυροι τοῦ καϋμοῦ μου,
ὁποῦ καλὰ κατέχετε τοὺς πόνους τοῦ κορμιοῦ μου,

ὦ νυκτικὴ παρηγοργιά, δεύτερο φῶς καὶ χάρι
τοῦ κόσμου, λαμπυρότατο καὶ εὐγενικὸ φεγγάρι,
ὦ ἄστρα πολλὰ ἀντίδικα ποῦ 'στε 'ς τὴ γέννησί μου
καὶ τόσα ἐκάμετε κακὴ τὴν τύχη τὴ δική μου,
παντοτινὰ νὰ στέκεστε 'ς τὸ κόσμο σᾶς ἀφίνω
καὶ χίλιαις φχαριστιαῖς καλαῖς 'ς τὸ τέλος μου σᾶς δίνω,
γιατὶ ηὗρε λύπησι σὲ σᾶς καὶ σπλάχνος ἡ καρδιά μου,
πρᾶμμα ποῦ δὲν ἀξώθηκα ποτὲ ἀπὸ τὴν κυρά μου!
καὶ σεῖς κοράσα εὐγενικὰ τσῆ Ἴδας, παρακαλῶ σας,
τὸ σκοτωμένο μου κορμὶ νεκρὸ σὰ δῆτε ὀμπρός σας,
κλάψετε συναλλήνω σας καὶ μὲ σκοπὸ θλιμμένο
καὶ μοιρολόγι ταπεινὸ σὰν πρέπει τὸν καϋμένο,
πέτε το πῶς μνιᾶς κορασᾶς τὰ πλουμισμένα κάλλη
σμιμμένα μ' ὄργιτα πολλὴ καὶ μ' ἀσπλαχνιὰ μεγάλη
μ' ἐκάμασι καὶ σφάγηκα· δάκρυα πολλὰ νὰ χύσου
'ς τὸ μοιρολόϊ τὸ πρικὺ ὄπχοι σᾶς ἀκροικήσου.
Φίλοι μου ἀγαπημένοι μου καὶ συναναθροφοί μου,
μὴ σᾶς πρικάνῃ σήμερο ποσῶς ἡ χώρισί μου,
ἀλλὰ χαρῆτε ὀγιὰ μὲ πῶς ὀκ τὰ πάθη ἐβιαίνω
καὶ ἀπὸ σκλαβιὰ παντοτινὴ λεύτερος ἀπομένω.
Μάνα ἀκριβὴ καὶ κύρη μου καὶ ἀδέρφια ἀγαπημένα,
μὰ τὸν καϋμὸ ὁποῦ 'χετε νὰ πάρετε γιὰ μένα
σᾶς παραγγέρνω, κάμετε τὴν κόρη τὴ δική μου
σὲ τόση ἀγάπη νὰ 'χετε σὰ νά 'το τὸ κορμί μου,
καὶ ἂν παντρευτῇ, τὸν ἄντραν της τὸν ἀκριβοτιμᾶτε
καὶ σὰν τὸ Γύπαρι καλὰ πάντα τὸν ἀγαπᾶτε·
μὰ μὴ μοῦ λησμονήσετε καὶ 'μὲ παρακαλῶ σας,
σκιᾶς μὲ τὴ θύμησι ὁ λεγνὸς νὰ στέκω πάντα ὀμπρός σας.
Ὦ πρόβατά μου θλιβερά, τώρα διασκορπιστῆτε
καὶ τὸ πρικύ μου θάνατο κλάψετε, θρηνιστῆτε·
ρίξετε τὰ κουδούνιά σας, θλιμμένα πορπατεῖτε,

τὴν πρασινάδα φεύγετε, νερὸ γλυκὺ μὴν πχῆτε,
μουγγίζετε καὶ κλαίγετε... περίσσα νὰ λυποῦνται
τὸ σκοτωμένο Γύπαρι ὅπχοι σᾶς ἀφουκροῦνται.
Καὶ σὺ φιαμπόλι μου γλυκὺ 'ς τούτη τὴ μυρισμένη
δάδνη κρεμνῶ, νὰ σὲ θωροῦ τοῦ πόθου οἱ βαρεμένοι
νὰ λέσι μ' ἀναστεναγμὸ —Ἔρωτα, ἀνάθεμά σε,
τόσα σκληρὸς γιὰ ποι' ἀφορμὴ κι' ἄπονος πάντα νά 'σαι!
Πανώρηα, αἰτιὰ τοῦ πόνου μου καὶ ἀρχὴ τῆς παιδωμῆς μου,
κκλέστρα τοῦ θανάτου μου καὶ διῶκτρα τῆς ζωῆς μου,
τοῦ λογισμοῦ μου ταραχή, φωτιὰ τῶ σωθικῶ μου,
θροφὴ τῶν ἀναστεναγμῶ, δάκρυα τῶν ἀμματιῶ μου,
χαρὰ τῆς πίκρας μου πολλὴ καὶ πίκρα τῆς χαρᾶς μου,
τῆς ἀρρωστιᾶς μου παιδωμὴ καὶ χαλασμὸς τῆς 'γειᾶς μου,
τῆς κεφαλῆς μου σκότισι, πέδουκλο τῶμ ποδιῶν μου,
κατάλυσις τῆς νειότης μου καὶ τέλος τῶ χρονῶ μου,
θεὰ τῆς δόλιάς μου καρδιᾶς, βασίλισσα τοῦ νοῦ μου,
τῆς πεθυμνιᾶς παράδεισος, κόλασι τοῦ κορμνιοῦ μου!..
Καὶ σὺ σπαθὶ ποῦ πάντοτε ἤσουνε βοηθός μου,
ἀλύπητα τὸ θάνατο παρακαλῶ σε δός μου...
Πανώρηά μου, Πανώρηά μου, Πανώρηα μου δροσίτου...

(Τότες πιάνει τὴν χέραν του ἡ Ἀθοῦσα καὶ τοῦ λέγει).

ΑΘΟΥΣΑ.

Μή, μή, μή, μή, βαργυόμοιρε!.. ποῦ πάγει ἡ φρόνεψί σου;

ΓΥΠΑΡΙΣ.

Ἄφης με, Ἀθοῦσα, νὰ σφαγῶ, ἄφης με νὰ τελειώσω
μὲ τὴ ζωή μου σήμερο τὸμ πόνο μου τὸν τόσο...
μὴ μὲ κρατῆς... ἀπόλυς μὲ νὰ σφάξω τὴν καρδιά μου,
παρὰ ζωὴ ὁ θάνατος ξεῦρε πῶς εἶν' κάλλιά μου...

ΑΘΟΥΣΑ.

Γύπαρι, τὰ ἐδηγήθηκες ὅλα ἀφουκράστηκά τα,
γιατὶ ἐδεπᾶ σιμὰ 'στεκα παρέκει ἀποὺ τὴ στράτα,

καὶ ὄξω ἀπὸ τοῦτο παραμπρὸς τὸ 'ζευρα ... καὶ νὰ ζήσω
καϋμὸ γροικῶ 'ς τὰ σωθικὰ γιὰ λόγου σου περίσσο·
κ' οἱ γιορανοὶ τὸ ξεύρουσι πόσα καλὰ γιὰ σένα
τῆς κορασιᾶς ἀπ' ἀγαπᾶς ἔχω ὡς ἐδᾶ 'πωμένα·
κ' ἐγὼ ἔχω κιὄλας, Γύπαρι, πολλότατη ὀλπίδα
ὀκ τὸ σημάδι σήμερο ὁποῦ 'ς αὐτήνη εἶδα,
νὰ συγκλιθῇ σὰν πεθυμᾷς ἄντρα της νὰ σὲ πάρῃ,
μὲ τοῦ κυροῦ της τὴν εὐχὴ καὶ τοῦ θεοῦ τὴν χάρι.

ΓΥΠΑΡΙΣ.

Ἴντα σημάδι εἰς αὐτὴ καινούριο εἶδες πέ μου;

ΑΘΟΥΣΑ.

Βάλλε 'ς τὴ θήκη τὸ σπαθὶ καὶ ἀπόκεις γροίκησέ μου.

ΓΥΠΑΡΙΣ.

Μίλιέ μου ποῦρι ἀνέγνοιαστα ... μὰ ποιὰ ἐμιλιά, νὰ ζήσῃς,
τόσα γλυκειὰ καὶ ὀνόστιμη μπορεῖς νὰ μοῦ χαρίσῃς
νὰ κάμῃς νὰ μηδὲ σφαγῶ, νὰ κάμῃς νὰ μὴ δώσω
θάνατο καὶ ἀπὸ τοὺς καϋμοὺς τοὺς τόσους νὰ γλυτώσω;

ΑΘΟΥΣΑ.

Μή, μή, φτωχιέ, μὴ σκοτωθῇς, νὰ ζήσω δὲ σ' ἀφίνω...
ἀφώρμησες, κακόμοιρε, γὴ ἐκουζουλάθης κρίνω·
δὲ ξεύρεις πόσαις παιδωμαῖς ἔχου ὄπχοι ἀγαποῦσι,
ἀλλὰ μισοῦν τὸν θάνατο καὶ πεθυμοῦν νὰ ζοῦσι,
γιὰ νὰ μπορέσου μὲ καιρὸ καὶ μὲ τὴ δούλεψίν τους
λύπη νὰ βροῦσι μνιὰ φορὰ 'ς τὴν κόρη τὴ δικήν τους.

ΓΥΠΑΡΙΣ.

Καιροὺς καὶ δούλεψι πολλή, μάλιος σκλαβιὰ κρυμμένη
δίχως κανένα ὄφελος ἔχω ὡς ἐδᾶ χαϋμένη·
μὰ ἄλλο κανένα τίβοτας δὲ λείπομαι νὰ χάσω,
μόνο τὴ δόλιά μου ζωὴ 'ς τὸν ᾅδη νὰ περάσω·
γιὰ τοῦτο σὲ παρακαλῶ, μὴ θὲς νὰ μ' ἀμποδίσῃς,
μὰ ν' ἀποθάνω σήμερο σὰ μοῦ 'ρχεται ν' ἀφήσῃς.

ΑΘΟΥΣΑ.

Ἂν ἤξερα καὶ ὁ θάνατος εἰς ὄφελός σου νά 'το,
νὰ σκοτωθῇς, κακόμοιρε, κ' ἐγὼ ἀποφάσιζά το·
μὰ μὲ τὸ θάνατο θωρῶ πῶς ὄφελος δὲν κάνεις,
μόνο τὴ νειότη σου εὔκαιρα καὶ τὴ ζωή σου χάνεις.

ΓΥΠΑΡΙΣ.

Ἐγὼ ἔχασά τα καὶ τὰ δυό, ἀπῆς ἐδοξευτῆκα
τὰ σωθικά μου, Ἀθοῦσά μου, κ' εἰς τὴν ἀγάπη ἐμπῆκα·
καὶ ἄλλη δὲ βρίσκω ἀνάπαψι 'ς τὸμ πόνο τὸ δικό μου
κ' εἰς τὰ πολλά μου βάσανα, μόνο τὸ θάνατό μου.

ΑΘΟΥΣΑ.

'Σ τοῦτα τὰ πάθη, Γύπαρι, θέλω νὰ σοῦ βοηθήσω,
γιαὗτως νὰ πάρῃς θάνατο δὲ θέλω νὰ σ' ἀφήσω·
καὶ βάλλε ἐτοῦτο τὸ σπαθὶ τώρα εἰς τὸ φηκάρι,
γιατὶ σοῦ τάσσω ἀνάπαψι ὁ πόνος σου νὰ πάρῃ.

ΓΥΠΑΡΙΣ.

Τὸ πρόσωπο τ' ἀγγελικὸ κ' ἡ ὀμορφιά σου ἡ τόση
κ' ἡ καλοσύνη σου θαρρῶ δὲ θέλει μὲ κομπώσει·
καὶ ἂ μοῦ βοηθήσῃς, τὴν ζωήν, Ἀθοῦσά μου, ἀπὸ σένα
θέλω δηγᾶται ὥστε νὰ ζῶ πῶς μὤχεις χαρισμένα.

ΑΘΟΥΣΑ.

Μὰ τὴν ἀλήθεια τάσσω σου, σὰν ἀδερφός μου νά 'σου,
νὰ τσῆ μιλήσω· μά 'θελα τὰ λόγια ν' ἀφουκράσου
ὁποῦ τσῆ θέλω 'πεῖ γιὰ σέ. Μὰ πὰ νὰ τὴ ξεδράμω,
γιατὶ ἔχω ὀλπίδα σήμερο νὰ κάμωμε τὸ γάμο.

ΓΥΠΑΡΙΣ.

Ὥρου, μαγάρι νά 'τονε!.. μὰ κρίνω 'ς τὸ μιτάτο
νά 'ναι, γιατὶ τὴν εὕρηκα 'ς τὴ βρύσι καὶ ἐκοιμᾶτο,
κι' ὡς μ' ἔδε ἀσηκώθηκε μὲ μάνιτα περίσσα
καὶ ἐδιάβηκε σπουδακτικὰ πρὸς τὸ μιτάτο ἴσα.

ΑΘΟΥΣΑ.

Πάγω κ' ἐγὼ νὰ τὴν εὑρῶ· μὰ ἔλα καὶ σὺ μετά μου,
παρακαλῶ σε ὡς ἐδεκεῖ σιμά, γιὰ συντροφιά μου.

ΓΥΠΑΡΙΣ.

Ἂς πηαίνωμε τὸ λοιπονίς, ἀπὸ δεπᾶ κοντεύγει·
ἂν ἔναι καὶ βοηθήξῃς μου, ὁ θειός σοῦ τ' ἀντιμεύγῃ!

ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΔΕΥΤΕΡΗΣ ΠΡΑΞΙΣ.

ΠΡΑΞΙΣ ΤΡΙΤΗ.

ΦΡΟΣΥΝΗ ΓΡΗΑ καὶ ΠΑΝΩΡΗΑ.

ΦΡΟΣΥΝΗ.

Όχ τὴν Ἀθοῦσα ἐγροίκησες, Πανώρηα, μὲ τ' αὐτιά σου
πῶς μὲ τὴν τόση σου ἀπονιὰ καὶ μὲ τὴν ὄργιτά σου
θέλεις ἠφέρει τὸ φτωχὸ Γύπαρι νὰ λογιάσῃ,
γιὰ νὰ 'βγῇ ἀπού τὰ βάσανα τὴ νειότην του νὰ χάσῃ·
εἶπέ σου πῶς ἂν ἤθελε λείψει, μὲ τὸ σπαθίν του
ἐδῶ 'ς τὴ βρύσι σήμερο ἤπαιρνε τὴν ζωήν του·
καὶ ἂν τὸ 'χε κάνει, λόγιασε, ἄπονη κορασίδα,
τὸ πῶς δὲν ἤθελε βρεθῇ κανεὶς βοσκὸς 'ς τὴν Ἴδα
τὸ σκοτωμόν του τὸ πρικὺ νὰ μηδὲν εἶχε κλαίγει,
καὶ ἐσένα πάντα ἀλύπητη κι' ἄπονη νὰ σὲ λέγῃ.

ΠΑΝΩΡΗΑ.

Μάλιος ἐκεῖνον πᾶσα εἷς εἶχε καταδικάζει,
καὶ μένα κόρη εὐγενικὴ ἤθελαν μ' ὀνομάζει,
γιατί δὲν ἔκαμα ποτὲ πρᾶμμα εἰς ἐντροπή μου,
μηδὲ κανένα ἄφηκα νὰ πάρῃ τὴν τιμή μου.

ΦΡΟΣΥΝΗ.

Μάλιος τιμή σου θέλ' εἶσται ἕνας, ὁποῦ ἀποθαίνει
καὶ ὁποῦ γιὰ σένα καίγεται καὶ ἀποὺ τὸ νοῦν του ἐβιαίνει,
βοήθεια εἰς τὰ πάθη του μετὰ χαρᾶς νὰ δώσῃς
καὶ ἀπὸ τὰ τόσα βάσανα νὰ τὸν ἐλευτερώσῃς,
περιττοπλειὰς βλογητικὴ ζητῶντας νὰ σὲ πάρῃ,
καθὼς οἱ νόμοι ὁρίζουσι μὲ τοῦ θεοῦ τὴ χάρι.
Πέ μου νὰ ζῇς, Πανώρηα, πχοιὸ ἔχει ὁ λογισμός σου

ἄντρα ποτὲ καλλίτερο νὰ βρῇς βλοητικό σου;
ξεύρω καλὰ πῶς πεθυμοῦ χίλοι βοσκοὶ 'ς τὴν Ἴδα
γυναῖκα νὰ σὲ πάρουσι· ἐγὼ ἀπατή μου τσ' εἶδα
νὰ σὲ ζητοῦσι· μὰ ἀληθῶς δὲ θὲς εὑρεῖ κανένα
νὰ σ' ἀγαπᾷ σὰν κάνει αὐτὸς καλὰ καὶ ἐμπιστεμένα.
Ἐμένα, θυγατέρα μου, σήμερο ἀφουκράσου,
κ' ἡ κακοσύνη σου ἂς χαθῇ καὶ ἂς πάψῃ ἡ μάνιτά σου,
βοσκὸς ὡσὰν τὸ Γύπαρι 'ς τὴν Ἴδα δὲ γυρίζει,
πλειότερα πρόβατα κανεὶς καὶ τόπους πλειὰ νὰ ὁρίζῃ·
ἐτοῦτοι ὅλοι ὁποῦ θωρεῖς οἱ τόποι εἶναι ἐδικοί του,
καὶ τρεῖς χιλιάδες πρόβατα ἀρμέγου οἱ βοσκοί του·
μηδὲ κανένα θέλεις βρεῖ 'ς τὸμ πόθο ἐμπιστεμένο,
μηδὲ ὄρεξις καλλίτερης σὰν τοῦτο τὸ καϋμένο·
τοῦτος, καθὼς τὸ κάνουσι ὅλοι οἱ βοσκοί, δὲν μπαίνει
σὲ μιὰ ἀγάπη σήμερο καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη ἐβγαίνει,
ἐσύ 'σαι μόνο, κάτεχιε, ἡ πρώτη ἀγαφτική του
καὶ ἐσὺ θὲς εἶσται, κάτεχιε, κι' ὅλο [ἡ] ὑστερή του,
καὶ μνιᾶς ἄλλης τὸμ πόθον του ποτὲ δὲ θέλει δώσει,
μὰ τὴ ζωήν του μετὰ σὲ θέλει τήνε τελειώσει. . .
Καὶ τάχα δὲν εἶν' ἄξιος γιὰ πᾶσα κορασίδα;
πχοιὸς ἄλλος ὁμορφύτερος ἐφάνη ἐπᾶ 'ς τὴν Ἴδα;
δὲν εἴδασι τ' ἀμμάτιά μου ποτέ τους κοπελλιάρη
σὰν τοῦτο εἰς τὴν ὁμορφιά, 'ς τὴν τόσην ἄξα χάρι·
τὸ πρόσωπόν του σὰν τοῦ ἡλιοῦ τσ' ἀκτῖνες λαμπυρίζει,
καὶ ὡσὰν τὴμ πάχνη τοῦ χιονιοῦ ἔτσι καὶ αὐτὸς ἀσπρίζει·
χίλιαις λογιάζω κορασαῖς νὰ τόνε πεθυμοῦσι,
χίλιαις γιὰ λόγου του καρδιαῖς ν' ἄφτου καὶ νὰ πονοῦσι...
καὶ σὺ γιατί περηφανεῖς μὲ τέτοιο νειὸ νὰ σμίξῃς
καὶ μὲ τὴν τόση σου ἀπονιὰ γυρεύεις νὰ τὸν πνίξῃς;
Ὀϊμέ, καὶ ἂς ἤμουν κοπελιὰ κι' ὄμορφη σὰν ἀλλότες,
γιατὶ πῶς εἶναι ἡ κορασαῖς δεῖς ἤθελες ἐτότες...

πάντα γυρίζει ἤθελα νὰ τ' ἀκλουθῶ ἀπὸ πίσω,
τὸμ πόθον του [τὸν ἄξιο ὥστε νὰ κυνηγήσω...

ΠΑΝΩΡΗΑ.

Σκόλασε τὴν ἀθιβολὴ τούτη, κερὰ Φροσύνη,
περί[σσα] σὲ παρακαλῶ... γιατὶ τὴν ὥρα ἐκείνη
ὁποῦ σαλέψου τὰ βουνὰ καὶ ποταμοὶ γυρίσου
ξανάστρουφα νὰ τρέχουσι, καὶ τὰ πουλιὰ νὰ ζήσου
θέλουν μπορεῖ 'ς τὴ θάλασσα, καὶ τοῦ γιαλοῦ τὸ ψάρι
'ς τοῦτα τὰ ὄρη σὰν ἐρθῇ τσῆ Ἴδας θροφὴ νὰ πάρῃ,
τότες καὶ γὼ τὸ Γύπαρι θέλω τὸν ἀγαπήσει
καὶ γι' ἄντρα μου βλογητικὸν θέλω τὸμ πεθυμήσει.

ΦΡΟΣΥΝΗ.

Γιὰ ποι' ἀφορμή, ἀφέντρα μου; ἂ σῶχῃ καμωμένα
ποτέ του τίβοτας κακό, πέ το νὰ ζῇς καὶ μένα,
νὰ τοῦ κακὸν θέλω καὶ γὼ ὡσὰν τὴν ἐμαυτή σου·
γὴ ἂν ἔχῃ; ἄλλη εντήρησι ἐμένα τη δηγήσου·
'ς τὰ χέργιά μου ἀναθράφηκες, μικρὴ ἀνάθρεψά σε
χίλιαις φοραῖς σ' ἐβάσταξα καὶ καταφάσκιωσά σε,
γιὰ κεῖνο πλειὰ καλλίτερα σ' ἔχω παρὰ παιδί μου,
καὶ γιὰ κακό σου τάσσω σου δὲ θέλει εἶσται ἡ βουλή μου.

ΠΑΝΩΡΗΑ.

Κακὸ ἀποὺ τὸ Γύπαρι δὲν ἔχω γνωρισμένα,
μ' ἂν ἦναι κι' ὅλα τὰ καλὰ νὰ μοῦ 'χιε καμωμένα,
ἐγὼ δὲ θενὰ παντρευτῶ ποτέ μου, καὶ ἂς μ' ἀφήσῃ,
κι' ἄλλη ἂς εὕρῃ κορασὰ 'ς τὴν Ἴδα ν' ἀγαπήσῃ·
γιατὶ μὲ δίχως τὴν παντρειὰ βούλομαι νὰ γεράσω,
καὶ μὲ τὸ ἔργο νὰ τὸ δῇς, ἀνὲν καὶ ζῇς, σοῦ τάσσω.

ΦΡΟΣΥΝΗ.

Ἰντά 'ναι αὐτὸς ὁ λογισμὸς ἀπῶχεις, θυγατέρα,
μὲ δίχως ἄνδρα βούλεσαι νὰ σ' εὕρουσι τὰ γέρα!..
τὸ πρόσωπό σου, ἀφέντρα μου, τ' ὀμορφοκαμωμένο

μὲ τόσα κάλλη οἱ οὐρανοὶ ποῦ τὸ 'χου στολισμένο,
γιάντα ν' ἀφήσῃς νὰ χαθῇ, σὰ ῥόδο 'γὴ ἄνθι ἄλλο
ὁποῦ σὲ δάση γεννηθῇ 'γὴ σὲ γρεμνὸ μεγάλο,
καὶ ἄνθρωπος δὲν τὸ χαίρεται, μηδὲ ποσῶς θωρεῖ το,
ἀμμὲ ὁ ἥλιος ψύγει το, ἡ ἀνεμικὴ μαδεῖ το·
μὰ γιὰ νὰ κάμῃς μετ' αὐτὸ πασίχαρο κανένα,
καὶ κεῖνος καλορροίζικη πάλι νὰ κάμῃ ἐσένα!
'Οϊμένα, θυγατέρα μου, τὰ ζὰ ὁποῦ δὲ νοοῦσι
ὡς γεννηθοῦσι ἀλλήλως τως γυρεύου νὰ σμιχτοῦσι,
καὶ σὺ λογιάζεις εὔκαιρα τὴ νειότη σου νὰ χάσῃς
καὶ δίχως ταῖρι ὄμορφο νὰ πάρῃς θὰ γεράσῃς!..
Στράφου σὲ κεῖνο τὸ κλαδί, 'δὲ δυὸ συντροφιασμένα
περιστεράκια πῶς φιλοῦ περίσσ' ἀγαπημένα·
τῆς ποταμίδας γροίκησε τὸ πῶς παραπονᾶται
καὶ μὲ γλυκὺ κηλαδισμὸ τοὺς πόνου[ς] της δηγᾶται·
ἀπὸ κλαδὶ ὡς κλαδὶ πετᾷ κι' ὅπου καὶ ἂν κάτσῃ κλαίγει,
ἐγὼ ἀγαπῶ! ἐγὼ ἀγαπῶ! σοῦ φαίνεται καὶ λέγει·
γιὰ τὸ ταυρὶ ἡ ἀελιὰ μουγγᾶται καὶ φωνιάζει,
κ' ἡ προβατίνα τὸ κριὸ μέρα καὶ νύκτα κράζει.
'Η ὄντρα ὄντας ἀγαπᾷ ποσῶς δὲ φαρμακεύει,
μὰ ἐδῶ καὶ κεῖ τὸ ταῖρίν τση μὲ προθυμνιὰ γυρεύει·
καὶ τὰ λειοντάρια τ' ἄπονα τὴ δύναμι τοῦ πόθου
συχνότατα 'ς τὸ στῆθός τως τὸ θυμωμένο γνώθου·
μηδὲ τὰ ψάρια 's τὸ γιαλὸ νὰ στέκου δὲν ποροῦσι
παρὰ καὶ κεῖνα ἀλλήλως τως ἀγάπη ἀγροικοῦσι·
καὶ σύ, Πανώρηα, μοναχὴ λογιάζεις νά 'χῃς τόση
δύναμι νὰ μηδὲν μπορῇ πόθος νὰ σὲ μερώσῃ;
Μὰ γιάντα λέγω τὰ θεργιά... καὶ τὰ δεντρὰ ἀγαποῦσι,
γιὰ κεῖνο δὲν καρπίζουσι μαζὶ ἃ δὲ φυλιαστοῦσι·
μὲ τὴν κιτριὰ ἡ λεϊμονιὰ συχνιὰ συμπεθεργιάζει,
καὶ μὲ τὴν σφάκα τὴν πρικιὰ μηλιὰ γλυκειὰ ταιριάζει·

'δὲ πῶς τὸμ πλάτ[αν]ο κρατεῖ σφικτὰ περιμπλεμμένο
τοῦτο τὸ κλῆμα τ' ὄμορφο κι' ὅλο ἀναγαλλιασμένο,
καὶ τόσην ἀναγάλλιασιν μέσα γροικᾷ ἡ καρδιά τους;
γιὰ τὴν ἀγάπη τὴμ πολλὴ ὁποῦ 'ναι ἀνάμεσά τους,
ὁποῦ σοῦ φαίνεται καὶ λέν'—'ς τὸμ πόθο νὰ δεθοῦσι
ὄπχοι περάσουν ἀπὸ 'δῶ καὶ τὴν φιλιὰ νὰ δοῦσι,
καὶ ὅσοι τὸν ἥλιο φεύγουσι καὶ κάνουν τὸ στανιό μας
περίσσα καλορροίζικο ἃς ποῦν τὸ ῥοιζικό μας!..
γιὰ πέ μου, κορασίδα μου, ἂν ἦσα χωρισμένα,
σὰν ὀρφανὸ δὲν ἤθελε εἶσται τὸ κάθε ἕνα;
χάμαι 'ς τὴ γῆ εἶχε κείτεσθαι τὸ κλῆμα ξαπλωμένο,
ἀπὸ κουράδια καὶ βοσκούς, Πανώρηα, πατημένο,
καὶ ὁ πλάτανος δίχως καρπὸ καὶ δίχως ὀμορφι' ἄλλη
δίχως τὸ κλῆμα, μοναχὸς ἤθελε στέκει πάλι.
Ἔτσι κ' οἱ γιάντρες δίχωστας γυναῖκες δὲ φελοῦσι,
καὶ κεῖναις δίχως τῶν ἀνδρῶν νὰ κάμου δὲν μποροῦσι·
ἀπὸ τὴν φύσι ἐδόθηκε νὰ σμίγωμε ὁμάδι,
κι' ὅποιος τὴ φύσι ἀδικᾷ παιδεύγεται 'ς τὸν ᾅδη.
Βάλε 'ς τὸ νοῦ σου τὸ λοιπόν, Πανώρηα, πρὶ γεράσεις
καὶ πρὶ ταῖς τόσαις χάριτες καὶ ὀμορφιαῖς σου χάσεις,
τῆς νειότης σου τῆς δροσερῆς ξεφάντωσι νὰ δώσῃς,
καὶ βλέπεσαι μὴν ἔρθουσι καιροὶ νὰ μετανοιώσῃς·
πάντα δὲ στέκεις ὄμορφη, δὲ θέλεις εἶσται νέα,
ἀμμὲ ἀσκημίσεις θὲς καὶ σύ, γενῆς θέλεις καὶ γραῖα.
Φεύγει ὁ καιρὸς σὰν τὸ πουλί, τὰ πράμματα γεροῦσι,
ὅλα τοῦ κόσμου πάντοτες τὰ χόρτα δὲν ἀθοῦσι·
τὸ καλοκαῖρι ὀγλήγορα καθὼς θωρεῖς διαβαίνει,
καὶ ὀπίσω του, Πανώρηα, κρυὸς χειμῶνας μπαίνει,
καὶ ὡς τὰ φυτὰ ξεραίνουνται τὰ λούλουθα καὶ τ' ἄνθη,
τὴν ὀμορφιά σου θὲς ἰδεῖ καὶ σὺ τὸ πῶς ἐχάθη·
καὶ μὴ θαρρῇς ἕναν καιρὸν σὰν ἀπομείνεις γραῖα,

Πανώρηα κορασίδα μου, πῶς ξανανειώνεις πλέα·
δὲν εἶναι χόρτα ἡ ὀμορφιαῖς ὁποῦ σὰν ξεραθοῦσι
μὲ τοῦ χειμώνα ταῖς βρονταῖς πάλι τὸ Μάϊ ἀθοῦσι,
μὰ ὡσὰν ἐκεῖναις μνιὰ φορὰ θέλουσι μᾶς μισέψει,
καιρὸς κανεὶς δὲ δύνεται μπλειὸ νὰ τσῆ ξαναστρέψῃ·
ἔγπαρε ξόμπλι ἀπὸ μέ, ὁποῦ 'μαι κορασίδα,
ἄλλοτες ὄμορφη καὶ γὼ σὰν πᾶσα μνιὰ 'ς τὴν Ἴδα,
εἶχα καὶ γὼ 'ς τὸ πρόσωπο ῥόδα καὶ κοκκινίζα,
τὰ στήθη μου, Πανώρηα, πλειὰ παρὰ χιόνι ἀσπρίζα,
καὶ ὡσὰν τὸν ἥλιο ἦσαν ξαθὰ κι' ὄμορφα τὰ μαλλιά μου,
καὶ πᾶσα εἶς ἐρέγεντο καὶ 'μὲ τὴν ὀμορφιά μου·
καὶ τώρα ἰδὲ τὰ κάλλη μου πῶς εἶν' καταστειμένα,
καὶ λόγιασε ἔτσι ὀγλήγορα πῶς θὰ γενοῦν καὶ σένα!
Λοιπὸ ὅσον ἔχεις τὸν καιρὸ χαίρου, καὶ μὴν ἀφήσῃς
νὰ χάσῃς τόσαις ὀμορφιαῖς ποῦ σοῦ 'δωκε ἡ φύσις·
τοῦ πόθου ἀκλούθησε καὶ σύ, καὶ τὴν ἀγάπη πιάσε
κι' ἄφης τὴ γνώμη ὁποῦ κρατεῖς, φρόνιμη, ἂ θέλῃς νά 'σαι,
παιδιὰ νὰ κάμῃς ὄμορφα, νὰ δῇς κληρονομιά σου
μάνας ν' ἀκούγῃς τ' ὄνομα νὰ ἀναγαλλιᾷ ἡ καρδιά σου.

ΠΑΝΩΡΗΑ.

Τοῦ πόθου ἂς ἀκλουθούσινε καὶ τ' ὄνομα ἂς γροικοῦσι
τῆς μάνας ὅποιαις πεθυμοῦν νά 'χουν ν' ἀναγαλλιοῦσι·
μὰ γιὰ ξεφάντωσι καμνιὰ δὲ βρίσκω παρὰ μόνο
'ς τὰ δάση ἀγρίμνια καὶ λαγοὺς καὶ λάφια νὰ ζυγώνω,
κι' ὥστε ποῦ νά 'χῃ ἡ σπούρδα μου σαΐταις, εἰς τὸ δάσο
νά 'μαι καὶ ὀγιὰ ξεφάντωσι δὲ λείπομαι σοῦ τάσσω.

ΦΡΟΣΥΝΗ.

Ξεφάντωσες πολλ' ἄνοσταις εἶν' τοῦταις, νὰ σ' ἀρέσου
εἶναι, γιατὶ δὲν ἥπιασες ξεφάντωσι ποτέ σου
τοῦ πόθου, μηδὲ τὴ χαρὰ ἔχεις δικιμασμένη
ὁποῦ ἀγαπῶντας μνιὰ καρδιὰ μνιᾶς κορασίδας παίρνει.

Μ' ἂν ἔναι καὶ καμνιὰ φυρὰ λίγο τὴ δικιμάσεις,
πάντα θὲς κλαίγει τὸν καιρὸ ποῦ ἄφηκες νὰ χάσῃς,
μὰ τὴν ἀλήθεια λέγωντας — πᾶσα καιρὸς χαϊμένος
εἶναι ὁποῦ μόνο 'ς τὴ φιλιὰ δὲν εἶναι ξωδιασμένος!
καὶ μ' ἀναστεναγμοὺς πολλοὺς νὰ ξαναλέγῃς πάλι,
'ς καθὼς 'ς τὴν Ἴδα τὸ 'λεγες τούταις τσὴ μέραις πάλι:
ὦ μέραις μου καὶ νύκτες μου, ὦ χρόνοι καὶ καιροί μου,
ὦ μῆνες καὶ ἑβδομάδες μου, ζουρλή μου κεφαλή μου,
γιάντα ἄφηκα καὶ σ' ἔχασα μὲ δίχως σκιὰς νὰ γνώθω
πόση γλυκότη καὶ δροσὰ γίνεται ἀποὺ τὸμ πόθο!

ΠΑΝΩΡΗΑ.

Τὰ λόγια ἐτοῦτα ὁποῦ μοῦ λὲς ὄντα σοῦ θέλω ἀκούσει,
τ' ἄστρα θὲς δεῖς ὀκ τοὺς οὐρανοὺς 'ς τὴ γῆ νὰ καταιβοῦσι.

ΦΡΟΣΥΝΗ.

Γνωρίζω τὴμ πεισματερὴ γνώμη τῶ κορασίδω,
καὶ καταδίκη μέσα μου περίσσα δὲ σοῦ δίδω·
ἕνα καιρὸ ἤμου καὶ γὼ [ὡ]ς καθὼς καὶ σὺ τώρα
καὶ ἀγαφτικοῦ δὲν ἤθελα ποτὲ νὰ δώσω γνώρα,
μὰ 'ς τὰ κυνήγια ἐγύριζα, καὶ ἂν εἶχα δεῖ κιανένα
πεθυμισμένο ἄγγκουρο νὰ βλέπῃ πρὸς ἐμένα,
τ' ἀμμάτιά μου ἔκλινα ζημνιό, κ' εἶχά το γιὰ 'ντροπή μου
τὸ πρόσωπό μου νὰ θωροῦ οἱ ἀγαπητικοί μου·
ἀμμὲ ὁ καιρός, ἀφέντρα μου, ποῦ κάνει τσ' ἀκουρίδες
γλυκαῖς, μερώνει, κάτεχιε, κι' ὅλαις ταῖς κορασίδες·
καὶ μὲ καιρὸ ἐμέρωσα κ' ἐγώ, καὶ ἐκέρδαισέ με
γεῖς ἄνγκουρος ὁποῦ πολλὰ περίσσα ἀγάπησέ με,
κι' ὄχι μὲ ξύλο, γὴ σπαθί, μά 'τανε τ' ἄρματά του
ταπείνωσι καὶ κλάϋματα, πάθη καὶ βάσανά του·
τότε μνιὰ λόχη μῶδωκε νύκτα χαρὰν ἐτόση
ποῦ ἡ περασμένη μου ζωὴ ποτὲ δὲ μοῦ 'χε δώσει·
καὶ τὸ ζημνιὸ ἐφώναξα 'ς τ' ἀνδρός μου ταῖς ἀγκάλαις:

κυνήγια καὶ ξεσκλίσματα ἅς ἔχουσι ἡ ἄλλαις,
ὁποῦ δὲ ξεύρου τὴν ζωὴν τοῦ πόθου τὴ δροσάτη,
ὁποῦ [ν'] χαραῖς κι' ἀνάπαψες πᾶσα καιρὸ γιομάτη!
τοῦτα καὶ σένα ὀγλήγορα παντέχω νὰ γροικήσω,
καὶ τὸ δοξάρι σου νὰ δῶ 'ς τὴ κλίνη σου ἀπ' ὀπίσω,
νὰ κείτεται ἡ σπούρδα σου παρέκει ἀραχνιασμένη,
καὶ σένα μὲ τὸ Γύπαρι σφικτὰ περιμπλεμμένη,
μὲ τὸ φτωχὸ τὸ Γύπαρι ποῦ καίγεται γιὰ σένα,
καὶ σὺ ποτὲ δὲν τοῦ 'δωκες δυὸ λόγια 'μερωμένα!

ΠΑΝΩΡΗΑ.

Ἂν καίγεται, 'ς τὸμ ποταμὸ ἅς πάη νὰ κολυμπήση
τὴμ λαύραν του καὶ τὸ καϋμὸ μὲ τὸ νερὸ νὰ σβύση·
μὰ ἐκεῖνος 'ς τὴν ἀγκάλην του ὄντας μὲ βάλλη ἐμένα,
τὸ κέντρος καὶ ὁ χουλούκανος θέλουν γενοῦσιν ἕνα.

ΦΡΟΣΥΝΗ.

Ἄλλαξε, θυγατέρα μου, τὸ λογισμὸ αὐτῆνο,
καὶ 'δὲ ποιὸς εἶναι ὁ Γύπαρις . . . 'δὲ τὸν καϋμόν του ἐκεῖνο,
ὁποῦ γιὰ λόγου σου βαστᾷ μέσα 'ς τὰ σωθικά του,
καὶ τὸ καϋμόν του γνώρισε, τέλειωσε τὰ κακά του·
μὴν τὸν ἀφήσης νὰ χαθῇ, μὰ δός του τὸ βοτάνι
καὶ τὴ γιατρειὰ τοῦ πόθου του, σὰν τοῦ ἔρχεται νὰ γιάνῃ·
λόγιασε πῶς ἃ σμίξετε, σὲ θέλει κανακίζει
κι' ὅλα τους τὰ ποστατικὰ μόνιά σου θὲς ὁρίζει·
θαρρεῖς δουλειὰ σοῦ θέλει πεῖ νὰ κάμῃς, σὰ γυρίζου
ἄλλαις περίσσαις βόσκισσαις 'ς τὸν ἧλιο καὶ μαυρίζου;
Θαρρεῖς κι' ὁ Γύπαρις ποτὲ νὰ πάγῃς πεῖ σοῦ θέλει
ἢ σὲ χωράφι, γὴ εἰς δουλειά, γὴ εἰς κῆπο, γὴ 'ς ἀμπέλι;
ὄξω γιὰ περιδιάβασι καὶ ὀγιὰ χαρά σας λίγη
καμνιὰ φορὰ καὶ σεῖς οἱ δυὸ νὰ πᾶτε σὲ κυνῆγι·
καὶ τότες, λέγω, 'ς τὴν ἀσκιὰ καὶ δροσεράδα κάτω,
ὥραις εἰς χόρτα πράσινα, κι' ὥραις εἰς τὸ μιτάτο,

κι ὥραις 'ς τὰ σπήλῃα τ' ἄγρια, κι ὥραις εἰς τ' ἄσπρο χιόνι
σὰ δυὸ τρυγόνια μπιστικὰ θέλετε ξεφαντώνει.

ΠΑΝΩΡΗΑ.

Λογιάζω καὶ γιατὶ θαρρεῖς πῶς ἀφουκράζομαί σου
νὰ λογαργιάζῃς ὄφελος πῶς κάνου ἡ ἐμιλιαῖς σου·
μὰ κάτεχιε κομπώνεσαι, γιατὶ μὰ τὴν ἀλήθεια
τάξε πῶς λέγεις νοῦς κουφοῦ σήμερο παραμύθια.

ΦΡΟΣΥΝΗ.

Κατέχω το, γνωρίζω το, μὰ δὲν μπορῶ ν' ἀφήσω
γιὰ τὸ καλό σου, μοναχὰς παρὰ νὰ σοῦ θυμήσω
πῶς ἐπειδὴ τὸ Γύπαρι περηφανεῖς νὰ πάρῃς,
τῆς 'Αφροδίτης τῆς θεᾶς καὶ τοῦ παιδιοῦ τση ἡ χάρι,
ἀποῦ ποτὲ τοὺς δούλους του κατὰ δὲν ἀντιμέβου,
μὰ κεῖναις ὁποῦ ταῖς μισοῦ κατέχου καὶ παιδεύου,
θέλει χαρίσει ὄμορφη κόρη τοῦ Γύπαρι ἄλλη,
νὰ τήνε βλέπῃς μετ' αὐτὸ νά 'χῃς ζηλειὰ μεγάλη·
καὶ σὺ κατὰ τὴ γνώμη σου γὴ γέρο ζαρωμένο,
γὴ ἄλλο κανένα ἄσχημο βοσκὸ ἀναψηφισμένο
θέλει σοῦ δώσου γι' ἄντρα σου, θωρῶντάς τονε μόνο
'ς τὰ σωθικὰ παντοτινὰ νά 'χῃς μεγάλο πόνο·
συχνὰ νὰ λέγῃς, ὤχ οἴμέ, συχνιὰ ν' ἀναστενάζῃς,
τὴν πιστεμένη μου βουλὴ ἐτότες δὰ νὰ κράζῃς.

ΠΑΝΩΡΗΑ.

Αὐτήνη τὴν ἀθιβολὴ περίσσα τὴ βαργυοῦμαι,
καὶ δὲν μπορῶ, συμπάθεις μου, νὰ στέκω ν' ἀφουκροῦμαι,
καὶ ἀφίνω σου πολλὴ ζωή...

ΦΡΟΣΥΝΗ.

Πανώρηα, γιὰ καλιό σου
τὰ λόγια ὁποῦ μοῦ γροίκησες βάλλε 'ς τὸ λογισμό σου...
(Τότες μισεύει ἡ Πανώρηα καὶ ἡ Φροσύνη λέγει).

'Απῆς μὲ λόγια δὲν μπορῶ, τάσσω σο ι 'ς τὸ θεό μου
νὰ ἀνακατώσω πάλι ἀργὰ γιὰ σὲ τὸ κουνενό μου·
ἂ δὲ σὲ κάμω ν' ἀκλουθᾷς τὸ Γύπαρι ἀπ' ὀπίσω
σὰν προβατίνα τοῦ κριοῦ, 'ς τὸν κόσμο πλειὸ μὴ ζήσω!
τούτη θωρεῖ το τὸ φτωχὸ πῶς τόσα πεθυμᾷ τη
καὶ πῶς ὀγιὰ γυναῖκά του βλογητικὴ ζητᾷ τη,
γιαύτως πῶς δὲ παντρεύεται λέγει καὶ χάϊδια κάνει,
μὰ γὼ θαρρῶ 'ς τὸ κουνενὸ μαζὶ κουκιὰ νὰ βάνῃ,
κ' ἡ μέραις νὰ τσῆ φαίνουνται πῶς εἶναι χρόνοι τράντα,
κ' οἱ μῆνες πλειὰ παρὰ ἑκατὸ ὥστε νὰ σμίξῃ μ' ἄντρα.
Μὰ ἐδῶ θωρῶ τὸν κύρην τση, τὰ λέγει θὰ γροικήσω,
κ' ὕστερα γιὰ τὴ κουζουλὴ τούτη θὰ τοῦ μιλήσω.

ΓΙΑΝΝΟΥΛΗΣ καὶ ΦΡΟΣΥΝΗ.

ΓΙΑΝΝΟΥΛΗΣ.

Τάχα καὶ νὰ ἐκατέβηκε ἐδῶ 'ς τὴ βρύσι κάτω
ἡ αἶγα ὁποῦ μοῦ ξέκοψε κ' ἔφυγε ὀκ τὸ μιτάτο;
μὰ ἐδῶ δὲ φανερώνεται... καλέ, κ' ἴντα νὰ γίνῃ;
οἱ λύκοι τρῶσί μού τηνε 'ς τὰ δάση ἂν ἔξω μείνῃ!
Μὰ τὴν Φροσύνη συντηρῶ καὶ θὰ τὴν ἐρωτήξω
καὶ ἂν τύχῃ ἀπὸ λόγου τση ποῦ ἐδιάβη ν' ἀγροικήξω.
Εἶδες, Φροσύνη, μνιὰ κρουγὴ αἶγα ποῦ μοῦ 'χε φύγει
ὀκ τὸ μιτάτο σήμερο;

ΦΡΟΣΥΝΗ.

Γεῖς λύκος τήνε πνίγει.

ΓΙΑΝΝΟΥΛΗΣ.

'Αρμήνεψέ μου 'ς ποιὰ μερὰ βρίσκεται γιὰ νὰ σώσω,
κι' ἂν ἦναι ἀκόμη ζωντανὴ φόρις νὰ τὴ γλυτώσω.

ΦΡΟΣΥΝΗ.

Δὲν εἶν' μακρά, καὶ γλάκησε 'ς τὸ σπήληο ἀπὸ πάνω.

ΓΙΑΝΝΟΥΛΗΣ.

Κ' ἴντα λογιάζεις ζωντανὴ τάχατες πῶς τὴ φτάνω;
μὰ ἂς δράμω τώρα τὸ λοιπό, ἂν τύχῃ σκιᾶς νὰ φτάσω
τὸ κρᾶ τση ἀκόμη ἀφόνευτο, νὰ μὴν τὴν ὀλοχάσω.

ΦΡΟΣΥΝΗ.

Μηδὲ γλακᾷς, μηδὲ γλακᾷς... κ' ἐμασκαρεύτηκά σου...
μὰ ἐγὼ δὲν εἶδα σήμερο κανένα ἀπὸ τὰ ζά σου...

ΓΙΑΝΝΟΥΛΗΣ.

Οἱ λύκοι καὶ ἂ γεράσουσι τὴ γνώμη δὲν ἀλλάσσου,
γιαύτως καὶ σὺ δὲν ἄφηκες τὰ κοπελίστικά σου.

ΦΡΟΣΥΝΗ.

Γιαννούλη, ἡ κακομουργιαῖς τῶ γερατειῶ ἐμπῆκα,
ζωὴ καὶ τάξι ἄλλαξα καὶ τὰ θυμᾶσαι ἀφῆκα.

ΓΙΑΝΝΟΥΛΗΣ.

Ἂν οὖλα οὖλα ἄφῃς τα, τὸμ πόθο σκιᾶς, Φροσύνη,
δὲ θὲς ἀφήσει ὥστε νὰ ζῇς θαρρῶ 'ς ἀληθοσύνη.

ΦΡΟΣΥΝΗ.

Τὸμ πόθο καὶ τὴν ἐρωτιά, Γιαννούλη μου ἀδερφέ μου,
σὰν νὰ μὴν εἶχα δεῖ ποτὲ σήμερο φαίνεταί μου·
οἱ χρόνοι καὶ τὰ γερατειὰ τὴν ὄρεξι μᾶς παίρνου,
τσῇ γνώμαις μας ἀλλάσσουσι, τὸ θάνατο μᾶς φέρνου.

ΓΙΑΝΝΟΥΛΗΣ.

Ὥστε ποῦ νὰ κρατῇ τσῇ γρᾶς ἀδόντι 'ς τὴ μασέλα,
πάντα λογιάζει νά 'ν' καλὰ παρὰ χαμνιὰ κοπέλα.

ΦΡΟΣΥΝΗ.

Κατὰ ταῖς γράδες θὲς νὰ πῇς...

ΓΙΑΝΝΟΥΛΗΣ.

Ὅλαις μὰ τὴν ἀλήθεια
κρεμᾶτέ τα μετὰ χαρᾶς τ' ἀντρὸς τὰ κολοκύθια.

ΦΡΟΣΥΝΗ.

Θαρρεῖς κι' ὀγιατὶ ἐγέρασες καὶ σὺ καὶ τσ' ἀταξάδες
δὲν ἄφηκες ταῖς πρώταις σου, πῶς εἶναι ἐτσὰ κ' ἡ γράδες;

ΓΙΑΝΝΟΥΛΗΣ.

Καλὲ δὲν εἶσαι τόσο γρά, δὲ μὲ περνᾷς ποτέ σου
τρεῖς χρόνους, ἀλλὰ δείχνει σου καὶ ἀπὸ τσῆ πορπαταῖς σου.

ΦΡΟΣΥΝΗ.

Καὶ σὺ 'σαι πλειότερου καιροῦ παρ' ἄθρωπο 'ς τὴν Κρήτη,
καὶ μηδὲ σκιᾶς 'ς τὸ στόμα σου δὲν ἔχεις τραπεζίτη,
καὶ μένα λέγεις πλειὰ καιροῦ πῶς εἶμαι παρὰ σένα,
ὁποῦ κρατῶ τὰ δόντιά μου σὰν νά 'σαν σιδερένια;
σαράντα χρόνους πορπατῶ, ἀμμὴ τὰ βάσανά μου
ἀσπρίσασι ἐξάκαιρα σὰ βλέπεις τὰ μαλλιά μου.

ΓΙΑΝΝΟΥΛΗΣ.

Ζημνιὸ ἄφησε τὰ βάσανα καὶ πιάσ' τὸμ πόθο πάλι,
νὰ δῇς πῶς ξανανειώνουσι τὰ πρωτινά σου κάλλη.

ΦΡΟΣΥΝΗ.

Σὰ ξεραθῇ ὁ βασιλικός, Γιαννούλη, δὲ γυρίζει
ὡσὰν 'ς τὴν πρώτη ὀμορφιὰ καὶ ἔτσι νὰ μυρίζῃ.

ΓΙΑΝΝΟΥΛΗΣ.

Τὴν ἀγκινάρα τὴ ξερὴ ἐγὼ 'δα νὰ καρπίσῃ
ὡσὰν τῆς βάλῃς τὴν κοπριὰ καὶ νὰ τήνε σκαλίσῃ.

ΦΡΟΣΥΝΗ.

Τέχνη πολλὰ καὶ δύναμι καὶ προκοπὴ μεγάλη
θενὰ 'χῃ ἐκεῖνος ὁ βοσκὸς ὁποῦ 'ς τὸ νοῦν του βάλλει
νὰ ξανανειώσῃ τὰ παληά, καινούργια νὰ τὰ κάμῃ,
καὶ μέρα νύκτα θὰ κοπιᾷ χέρια καὶ πόδια ἀντάμῃ.

ΓΙΑΝΝΟΥΛΗΣ.

Ἔδε γεωργὸς ὁποῦ 'χά 'σται, νὰ ξανανειώνω γράδες,
τ' ἀμπέλι μου ἐκαινούργαινα μὲ ταῖς καταβολάδες...

ΦΡΟΣΥΝΗ.

Ἡ προκοσύνη σου ἡ πολλὴ δείχνει ἀπὸ τὸ ῥαβδί σου·
τέτοια δουλιά, βαργυόμοιρε, δὲν εἶναι γιὰ τ' ἀτσί σου.

ΓΙΑΝΝΟΥΛΗΣ.

Μηδὲ θωρεῖς τὰ γέρα μου, μὰ βλέπεις τὰ μαλλιά μου...
μὰ τήραξε τὴν ὄρεξι ὁποῦ ἔχω 'ς τὴν καρδιά μου·
τὸ κυπαρίσσι ὅσο γερᾷ τόσο ἀδυνατεύγει,
καὶ τὸ λειοντάρι πλειότερα ὅσο γερᾷ ἀγριεύγει...

ΦΡΟΣΥΝΗ.

Κι' ἄνθρωπος ὅσο πλειὰ γερᾷ χάνεται ἡ δύναμί του,
κι' ὅσο λιγώτερα μπορεῖ λιγαίνει ἡ γιόρεξί του.

ΓΙΑΝΝΟΥΛΗΣ.

Τοῦτα τὰ λόγια ἂς πάψωμε, καὶ ἂς ἔρθωμε εἰς ἄλλο·
πότες μ' ἀφίνεις μνιὰ φορὰ τὰ βόδιά μου νὰ βάλλω
νὰ βοσκηθοῦ, Φροσύνη μου, 'ς τὴν ἀποκάλεμή σου,
μὲ τὸ πρεκάτσο σου καὶ σὺ καὶ μὲ τὴ πλερωμή σου.

ΦΡΟΣΥΝΗ.

Ὤ; τότες ἄσ' καὶ ἂς κείτωνται 'ς τὸ στρῶμα οἱ γιοχθροί σου,
καὶ ἀπὸ τὴν τόσην ἀρρωστιὰ νὰ μὴν μπορῇ γυρίσου·
δὲν εἴμεστα, Γιαννούλη μου, μπλειό μας γιὰ πελελάδες,
κακὰ τκιργιάζει ὁ ἔρωτας ξεῦρε μὲ τσῆ ψαράδες.

ΓΙΑΝΝΟΥΛΗΣ.

Ἀκόμα δὲ μᾶς βρήκασι τόσο πολλὰ τὰ γέρα
νὰ μηδὲν κάμωμε κ' ἐμεῖς δυὸ ἀγώγια τὴν ἡμέρα.

ΦΡΟΣΥΝΗ.

Μή, μή, νὰ ζήσῃς ἄφης με, νὰ μὴ μὲ κριματίσῃς...
ἄμε παρέκει... ἄσε με... δὲ θέλω νὰ μ' ἀγγίσῃς...

ΓΙΑΝΝΟΥΛΗΣ.

Θυμήσου ταῖς ξεφάντωσες ποῦ κάναμε ὁμάδι,
Φροσύνη 'ς ταῦτα τὰ λαγγὰ κ' εἰς τοῦτο τὸ λειβάδι.

ΦΡΟΣΥΝΗ.

Τῆς νειότης ταῖς ξεφάντωσες ποτέ σου μὴ θυμᾶσαι,
γιατὶ μὲ πρίκα μοναχὰς σὲ κάνου πάντα νά'σαι·
ἐκεῖνα ὁποῦ ἐμυρίζασι τότες, ἐδᾶ βρωμοῦσι,
καὶ τῶν γερόντων ταῖς φιλιαῖς ὅλοι καταφρονοῦσι.

ΓΙΑΝΝΟΥΛΗΣ.

Ὅ,τι καὶ ἂγ κάμουσι οἱ νειοί, πρέπει νὰ μὴν ἀρέσου
τοῦ κόσμου, μὰ 'ς τὰ γέρα τως σὲ σφάλμα ἀνὲ καὶ πέσου,
συμπάθειο ναῦρουσι ζημνιὸ πάσ' ἄνθρωπου μποροῦσι·
ὅπχοι περάσουν ἀπὸ δῶ, Φροσύνη, νὰ μᾶς δοῦσι
καὶ νὰ μᾶς ποῦν-ἂς χαίρουνται, γιατὶ ταχυὰ ἀποθαίνουν,
καὶ τὴν χαρὰν ποῦ παίρνουσι τώρα καὶ αὐτοὶ κερδαίνουν!
'ς τὸ μισεμὸ καθὼς θωρῶ εἶμασε οἱ καϋμένοι
καὶ μὲ χαραῖς ἂς πηαίνωμε 'ς τὸν ᾅδη φορτωμένοι.

ΦΡΟΣΥΝΗ.

Μὴ μοῦ σιμώσῃς λέγω σου... ἴντα θαρρεῖς νὰ κάμῃς!
οἱ λύκοι τρῶν τὴν αἶγά σου κι ἄμε νὰ τὴ ξεδράμῃς.

ΓΙΑΝΝΟΥΛΗΣ.

Πάγω, μὰ δὲν τὸ λόγιαζα ποτέ, κερὰ Φροσύνη,
νὰ μὴ θυμᾶσαι μπλειὸ καὶ μὲ μιᾶς ὥρας καλοσύνη.

ΦΡΟΣΥΝΗ.

Θυμοῦμαί σου πᾶσα ταχυὰ καὶ ἀργά... μὰ δὰ 'μαι γραῖα,
καὶ τέτοια πράμματα ἄσκημα δὲ θενὰ κάμω πλέα...
Μὰ τώρα τὸ θυμήθηκα... τὸ Γύπαρι γαμπρό σου
διὰ ποί' ἀφορμὴ δὲ θὲς ἐσὺ νὰ κάμῃς 'ς τὸ θεό σου;

ΓΙΑΝΝΟΥΛΗΣ.

Φροσύνη, ἐγὼ παρακαλῶ τέτοιο γαμπρὸ νὰ κάμω,
'ς τὴ ψή μου ἤθελα ἐδεδᾶ νὰ κάναμε τὸ γάμο·
μὰ δὲν κατέχω νὰ σοῦ 'πῶ γιὰ ποί' ἀφορμὴ δὲ θέλει
ποσῶς ἡ θυγατέρα μου· τάχα νὰ μὴν τῆς μέλῃ

νὰ πάρῃ τέτοιον ἀκριβὸ βοσκό... γιατὶ δ' [illegible] ...ρῃ
κανένα νειὸ ἀνοστότερο, φτωχὸ καὶ κασιδιάρη.

ΦΡΟΣΥΝΗ.

Τὸ θέλει ὁ κύρης 'ς τὸ παιδὶ κάμνει, νὰ τὸ κατέχῃς,
μὰ μηδὲ σὺ τὴν ὄρεξι τόσα καλὰ δὲν ἔχεις·
καὶ θέλει λάχει ὡς τὸ 'στερο καμνιὰ ἄλλη νὰ τὸν πάρῃ,
καὶ τότες θέλει ἀπαρθινὰ σᾶς κάψει τὸ σομάρι.

ΓΙΑΝΝΟΥΛΗΣ.

Σὰν πεισματίσῃ ἡ ἀγελιά, δὲ σέρνει πλειὸ τ' ἀλέτρι,
ἂν τσῆ ἔσμπηγες 'ς τὸν κῶλόν τση μνιὰ πιθαμὴ βουκέντρι...
μὰ γώ, γιὰ νὰ μὴν πῇ κανεὶς τὸ πῶς περνᾷ ἀπὸ μένα,
θέλω νὰν τῆς τὸ ξαναπῶ μὲ λόγια θυμωμένα,
καὶ ἂ δὲν θελήσῃ, πάραυτα θέλουν κατέχει οὗλοι
πῶς ἀπὸ μὲ δὲν ἔλειψε...

ΦΡΟΣΥΝΗ.

Νὰ ζήσῃς, κῦρ Γιαννούλη,
κάμε το σὲ παρακαλῶ μ' ὅλη τὴν ὄρεξί σου,
γιατὶ παντρεύεις το καλὰ σὰ θέλεις τὸ παιδί σου.

ΓΙΑΝΝΟΥΛΗΣ.

Καθὼς τὸ θέλω κάμει ἐγὼ γιὰ τὴ δική σου ἀγάπη,
ἔτσι καὶ σὺ τὸ σοῦ ζητῶ νὰ μοῦ 'δωκες τ' ἀζάπη...

ΦΡΟΣΥΝΗ.

Α θέλῃς νὰ 'χωμε φιλιά, μπλειὸ μὴ μοῦ συντυχαίνῃς
γιὰ τέτοιο πρᾶμμα... μὰ νὰ ζῇς, σὲ τί τόπο διαβαίνεις;
γιατὶ θενὰ 'ρθω μετὰ σέ, ἂμ πᾷς εἰς τὸ μιτάτο
ὁγιὰ καμπόση μου δουλιὰ ὁποῦ 'χω ἐκεῖθε κάτω.

ΓΙΑΝΝΟΥΛΗΣ.

'Ας πᾶμε, ἂ δὲν ἐπήγαινα κιὄλας συναφορμά σου,
νὰ σοῦ γεμίσω ἀθόγαλο κιὄλας τὴ γαντιά σου.

ΦΡΟΣΥΝΗ.

Ἃς πηαίνωμε, μὰ κάτεχε πῶς θέλω νὰ μοῦ τάξῃς
νὰ μὴ μοῦ κάμῃς τίποτας οὐδὲ νὰ μὲ πειράξῃς.

ΓΙΑΝΝΟΥΛΗΣ.

Τὸν τράγο μου τὸν ὄμορφο ἐκεῖνον τὸν μπροστάρη
ἀπῶχω 'ς τὸ κουράδι μου ὁ λύκος νὰ μοῦ πάρῃ,
λόγο ἀνὲν καὶ πῶ σου σκιᾶς ὄξω ἀπὸ τσῆ τιμῆς σου...
ποῦρι θαρρῶ γνωρίζεις με, Φροσύνη, μοναχή σου...

ΦΡΟΣΥΝΗ.

Πιστεύω σου καὶ ἂς πηαίνωμε.

ΓΙΑΝΝΟΥΛΗΣ.

Πήγαινε καὶ ἀκλουθῶ σου,
(καὶ πῶς τὸ θέλεις πλειότερα παρὰ ἀπὸ μὲ γροικῶ σου)·
αἶγα καϋμένη, ἀφίνω σε, γιατὶ ηὗρα ἀγελάδα
ἀντὶς γιὰ σένα σήμερο 'ς τούτη τὴν ἀγριάδα.

ΑΛΕΞΙΣ ΒΟΣΚΟΣ μοναχός.

Ὡς ποταμὸς χειμωνικὸς θολὸς ὄντας φουσκώσῃ,
κ' εἰς τὸ καυκίν του δὲ χωρῇ κι' ὄξω 'ς τοὺς κάμπους δώσῃ,
καὶ ἃ βρῇ κουράδια παίρνει τα, δένδρη τὰ ξερριζώνει,
χαλᾷ τὰ γυροπόταμα, βουνὰ ξεθεμελιώνει,
καὶ ἃ βρῇ ἄθρωπο, σταλαρισμὸ μηδὲ ποσῶς δὲν ἔχει,
ἀμμὴ ὅσο πλειὰ ἀμποδίζεται πλειὰ θυμωμένος τρέχει,
τέτοιας λογῆς τὴν σήμερο τὸμ πόθο φορτωμένο
βαστῶ 'ς τὴ δόλιά μου καρδιά, ὁποῦ ποσῶς χωσμένο
δὲν ἠμπορῶ νὰ τὸν κρατῶ, γιατὶ τῆς ντήρησίς μου
ταῖς πόρταις ἐκατάσπασε κ' ἔρριξε τὴν 'ντροπή μου·
κ' ἡ τύχη καίγει τὴν καρδιὰ τὴ δόλιά μου καϋμένη,
καὶ ἀνάμεσα 'ς τὰ χείλη μου στέκεται καὶ ἀνημένει
πότε; νὰ δῇ τὴν κόρη μου σημάδι νὰ τῆς δώσῃ

τὸ πῶς γιὰ κείνη σὲ φωτιὰ βρίσκομαι τώρα τόση·
καὶ ὁ φοβιζάμενός μου νοῦς πλειό του νὰ τόνε σταίση
δὲ δύνεται, καὶ βρίσκομαι ὡσὰν λαγὸς 'ς τὴ μέση
δυὸ κυνηγῶ· κοντὰ θωρῶ τὸν ἕνα πῶς μακραίνω,
γιὰ ν' ἀποθάνω ὀγλήγορα 'ς τ' ἄλλου τὰ βρόχια ἐμπαίνω...
Χωστὸ τὸμ πόθο νὰ κρατῶ δὲν εἶναι δυνατό μου,
(τόσο περίσσα ἐπλήθυνε!) δίχως τὸ θάνατό μου·
καὶ πάλι τῆς νεράϊδάς μου ἂν τόνε φανερώσω,
δειλιῶ καὶ τρέμω εἰς ἐγρεμνὸ χειρότερο μὴ δώσω.
Ἔρωτα, ὁποῦ μ' ἔβαλες 'ς ἐτοῦτο βόηθησέ μου,
κ' ἴντα νὰ κάμω ὁ ταπεινὸς ὡς δουλευτής σου πέ μου·
δεῖξέ μου τὴν καλλίτερη στράτα νὰ βγῶ ὀκ τὰ τόσα
βάσανα ὁποῦ μ' εὑρήκασι πάθη ποῦ μὲ πλακῶσα.
Μὰ ποιὸ παρακαλῶ ὁ φτωχός; ἕνα ποῦ τοὺς καϋμούς μου
θρέφεται, καὶ δροσίζεται μὲ τσ' ἀναστεναγμούς μου!..
ἕναν ὁποῦ γιαμνιὰ γιαμνιὰ τάσσει μου καὶ γελᾷ με,
μνόγει με καὶ κομπώνει με, θέλει με καὶ μισᾷ με!..
ἕνα ποῦ κρούγει σπλαχνικός, καὶ ἄπονος σιργουλίζει,
καὶ τὸ καϋμένο μου κορμὶ κλαίγωντας κανακίζει...
ἕναν ποῦ θέλει ζωντανὸς νὰ βρίσκωμαι 'ς τὸν ᾅδη,
καὶ νά 'χω ὀλπίδα, καὶ ἄμετρο φόβο μοῦ δίδει ὁμάδι,
κι' ὥραις μοῦ λέγει — σκόλασε! κι' ὥραις μοῦ λέγει — κάμε!
κι' ὥραις μοῦ λέγει — ἂς στέκωμε! κι' ὥραις μοῦ λέγει — ἂς πᾶμε!
κι' ὥραις μὲ ναὶ δροσίζει με, κι' ὥραις μὲ τ' ὄχι πάλι
τῆς πρικαμένης μου καρδιᾶς δίδει φωτιὰ μεγάλη·
κι' ὥραις μὲ κάνει ἀπόκοτο, καὶ ὥραις φοβιτσάρη!..
Ὀϊμέ, καϋμένος σήμερο πῶς ζῶ 'ς τέτοιο γομάρι!
ὀϊμέ, ἴντά 'χω νὰ γενῶ; νὰ δῶ τὴ ποθητή μου,
ὁποῦ μπορεῖ χαιράμενο νὰ κάμῃ τὸ κορμί μου,
τούτη τὴν ὥρα θὰ τσῆ πῶ τοὺς πόνους τῆς καρδιᾶς μου!
Ἔρωτα ἐσὺ τὴν σήμερο βοήθα τῆς μιλιᾶς μου!

δοσμένο εἶναι πασὰνὸς τὸ θάνατο νὰ φεύγῃ
καὶ τῆς ζωῆς ὅσο μπορεῖ τὸ μάκρος νὰ γυρεύγῃ·
καὶ ὅποιος γιατριὰ ἀγύρευτη 'ς τὴν ἀρρωστιάν του ἀφήσει
ὡσὰν ἐκεῖνο πελελὸ δὲν ἔκαμε ἡ φύσι!

(Τότες προβαίνει ἡ 'Αθοῦσα· καὶ 'Αλέξις).

ΑΘΟΥΣΑ.

'Αληθινὰ ἡ Πανώρηα δὲν ἤπρεπε νὰ δώσῃ
τόση κακὴ ἀντίμεψι 'ς τοῦ Γύπαρη τὴν τόση
ἀγάπη ὁποῦ τσῆ βαστᾷ· καὶ ἂν ἤθελε νὰ πιάσῃ
τὰ λόγιά μου, 'πεῖ τσ' ἤθελα πῶς κρίμα εἶναι νὰ χάσῃ
τούτη τὴν καλορροιζικιά· μὰ κρίνω δὲν τσῆ μέλει
τόσο καλό, καὶ όγιαυτὸ ἄντρα τση δὲν τὸν θέλει·
καὶ ἂν ἦτονε 'ς τὴν ἐζημνιὰ μόνιά τση, σκιᾶς μαγάρι!
ἀμμὲ ὁ καϋμένος Γύπαρις θάνατο θέλει πάρει,
καὶ πλεῖσα τόνε καίγομαι σὰ νά 'μου ἀδερφή του,
γιατὶς τελειώνει 'ς τὸν ἀθὸ τσῆ νειότης ἡ ζωή του·
ἄσπλαχ[ν]η καὶ ἄπονη πολλὰ καρδιά 'ναι ἡ δική τση,
καὶ πλειὰ παρὰ τοῦ λειονταργιοῦ ἄγρια ἡ ὄρεξί τση·
καὶ κεῖνος κακορροίζικος εἶναι περίσσα πάλι,
ὁποῦ ἄφηκε κ' ἐπιάστηκε 'ς τόση φωτιὰ μεγάλη.

ΑΛΕΞΙΣ.

'Α ἦναι καὶ τὸ Γύπαρι πονῇ, καὶ κείνη κράζει
γυναῖκα δίχως λύπησι ὁποῦ τόνε πειράζει,
ὀρπίζω, ὡσὰν τσῆ δηγηθῶ τὸ πῶς κ' ἐγὼ 'ς αὐτήνη
σὲ τέτοιο πόθο εὑρίσκομαι, νὰ κάμῃ ἐλεημοσύνη.
Μὰ ἐστράφη κ' εἶδέ με... ὢχ οἶμέ, τ' ἀμμάτιά τση ἐθαμπῶσα
τὸ φῶς μου, καὶ τὴν τόση μου καρδιὰ ἐξαναπληγῶσα...
'Αθοῦσα, κορασίδα μου, κρίνω τὸ ῥοιζικό σου
τὴ στράτα ἐτούτη σήμερο ἔδωκε τῶμ ποδιῶ σου,
γιὰ νὰ συναπαντήξωμε σὲ τοῦτο τὸ λειβάδι
καὶ κάτω νὰ παγαίνωμε 'ς τὸ σπίτι μας ὁμάδι.

ΑΘΟΥΣΑ.

Ἀλέξι, ἐσὺ μ' ἀπάντηξες 'ς τούτη τὴν ἀγριάδα
σὰν ἀστραπὴ μὲ τὸν καιρὸ νοῦς εἰς τὴ σκοτεινάδα,
ὄντας δὲ βλέπῃ ποῦ πατεῖ καὶ τὴν ὁδὸν ξεχάνει,
καὶ κείνη μὲ τὰ λάχη τση 'ς τὴ στράτα τόνε βάνει.

ΑΛΕΞΙΣ.

Ὥρα δὲν εἶναι κυνηγιοῦ, γιατ' εἶναι μεσημέρι...
Ἀθοῦσα, πέ μου ποι' ἀφορμὴ σ' ἔφερε 'ς τέτοια μέρη;

ΑΘΟΥΣΑ.

Γεῖς ὀκ τὸ σπίτι λογισμὸς μ' ἔκαμε νὰ κινήσω,
καὶ δῶ 'ς τὴ βρύσι μ' ἔφερε δίχως νὰ τὸ γροικήσω·
μὰ χαίρομαι πῶς σ' εὕρηκα καὶ θὲς μὲ συντροφιάσει,
ἂν ἦναι κ' εἶσαι 'ς εὐκαιργιά, ὥστε νὰ βγῶ ὀκ τὰ δάση...

ΑΛΕΞΙΣ.

Ἀθοῦσα, ξόμπλι ὀμορφιᾶς, στολὴ τῶ βοσκοπούλω,
νὰ μὲ γνωρίζῃς, κάτεχιε, γιὰ ἐμπιστικό σου δοῦλο·
ὅπου μ' ορίζεις νὰ 'ρχωμαι, κι' ὅπου μοῦ πῇς νὰ πηαίνω,
σὲ ὄρη ἀπάνω νὰ γλακῶ κ' εἰς δάσητα νὰ μπαίνω·
καὶ ἀνὲν καὶ ἀπάνω τσ' ὀρανοὺς ἐμπόρου νὰ πετάσω,
μὲ δίχως φόβο τὸ 'κανα γι' ἀγάπη σου σοῦ τάσσω.
Μὰ ποιὸς περίσσος λογισμός, Ἀθοῦσα, γὴ ἔγνοια ἄλλη,
δίχως νὰ γνώσῃς, σ' ἔφερε 'ς τὰ δάση νὰ σὲ βάλλῃ;
ἄλλοι γιὰ σένα πορπατοῦ, ἄλλοι γιὰ σὲ κοπιοῦσι,
γιὰ σένα βασανίζουνται, γιὰ σὲ κακοπαθοῦσι,
γιὰ σένα ὕπνο δὲ θωροῦ, γιὰ σένα ἐγνοιασμένοι
καὶ μέρα νύκτα βρίσκουνται μὲ πάθη βαρεμένοι·
χίλιαις φοραῖς ἐγροίκησα γιὰ σὲ νὰ ἀναστενάζῃ
ἕνας βοσκός, καὶ θάνατο πρικότατο νὰ κράζῃ·
δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἀναπαῇ, μὰ κλαίγει καὶ θρηνᾶται,
καὶ νὰ σοῦ πῇ πῶς χάνεται γιὰ λόγου σου φοβᾶται.

ΑΘΟΥΣΑ.

Πχοιὸς εἶναι ἐκεῖνος ὁ βοσκός, νὰ τοῦ ἔχω πλεῖσα χάρι,
ὁποῦ γιὰ μένα ἀνάπαψι δὲν ἠμπορεῖ νὰ πάρῃ;
καὶ γιάντα τὴν ἀγάπην του φοβᾶται νὰ μοῦ δείξῃ
καὶ πλερωμὴ τοῦ πόθου του τόσα νὰ μοῦ ζητήξῃ;

ΑΛΕΞΙΣ.

Καλὰ καὶ νά'ναι ἄμετρος ὁ πόθος του, σὲ τόση
τρομάρα πέφτει ὁ ταπεινὸς πάντα ὄντας σοῦ σιμώσῃ,
ὁποῦ τρομάσει καὶ δειλιᾷ νὰ πῇ τὸ πῶς γιὰ σένα
'ς τὸ κόσμο βασανίζεται παρὰ ἄθρωπο κανένα·
μὰ νά 'ξευρες τὰ πάθη του, λογιάζω καὶ ἀπατή σου
παρηγορήσεις ἤθελες τοῦτο τὸ δουλευτή σου.
Σὰν ξεχαϊμένος πορπατεῖ, δὲν τρώγει, δὲν κοιμᾶται,
μὰ κλαίγει καὶ τσῆ τύχης του πολλὰ παραπονᾶται·
μνιὰ ὥρα ἀποὺ τὰ χείλη του δὲ λείπει τ' ὄνομά σου,
κ' εἰς τὴ καρδιὰ ζωγραφιστὴ βαστᾷ τὴν ὀμορφιά σου·
πᾶσα δουλειὰ ἀλησμόνησε καὶ τὸ κουράδι ἄφηκε
'ς τοῦ πόθου τὰ μπερδέματα τὴν ὥρα ὁποῦ ἐμπῆκε·
καὶ γὼ γιατ' εἶμαι φίλος του, μοῦ ἐφάνηκε ν' ἀφήσω
τὴν 'ντήρησι σὲ μιὰ μερὰ νὰ σοῦ τὸ μολογήσω,
παρακαλῶντάς σε πολλά, νεράϊδά μου, τ' ἀζάπη
νὰ τοῦ μακρύνῃς τὴ ζωὴν μὲ τὴν δικήν σου ἀγάπη.

ΑΘΟΥΣΑ.

Καὶ γὼ ἤθελα γι' ἀγάπη μου νὰ τοῦ 'χε; πεῖ νὰ βάλλῃ
τὸμ πόθο καὶ τσ' ὀλπίδες του σὲ κορασίδα ἄλλη·
τοῦτο τὸ πρᾶμμα τὸ ζημνιὸ νὰ κάμῃς ἐπεθύμου,
γιατὶ καλὰ κατέχεις το θαρρῶ τὴν ὄρεξί μου.

ΑΛΕΞΙΣ.

Μὰ τὴν ἀλήθεια ἐπάσκισα περίσσα νὰ τὴ βγάλλω
μὲ κάθα στράτα 'ς τὴν καρδιὰ τέτοιας λογῆς μεγάλο...
μὰ γὼ ἐκόπου εὔκαιρα...

Α Θ Ο Υ Σ Α.

Καὶ εὔκαιρα μετὰ μένα
κοπιᾷς, 'Αλέξι, κάτεχιε, γιατὶ ποτὲ κανένα
δὲ θέλω γι' ἄνδρα μου ποσῶς, κι' ὅποιος θὰ μὲ γυρεύγῃ
γιὰ τέτοιο πρᾶμμα ὁποῦ μοῦ λὲς 'ς τὰ δάση ἂς ψαρεύγῃ.

Α Λ Ε Ξ Ι Σ.

Τοῦτα τὰ λόγια τὰ 'πασι κι' ἄλλαις πολλαῖς, 'Αθοῦσα,
κ' εἰς τὸ 'στερο ἐπαντρεύουντα κι' ὅλα τ' ἀλησμονοῦσα.

Α Θ Ο Υ Σ Α.

'Ομπρὸς ὁ ἥλιος ὁ λαμπρὸς τὸ φῶς του θέλει χάσει
κι' οἱ οὐρανοὶ θέλουν χαθῆ, κ' ἡ γῆς θέλει χαλάσει
καὶ ὀμπρὸς ἐτοῦτο τὸ κορμὶ θέλει βρεθῆ 'ς τὸν ᾅδη.
παρὰ νὰ σμίξω μὲ βοσκό, γὴ μ' ἄλλο ἄνδρα ὁμάδι.

Α Λ Ε Ξ Ι Σ.

Ἴντ' ἀκροικῶ ὁ βαργυόμοιρος!.. πχοιὰ ὀλπίδα μ' ἀπομένει;..
τὰ μέλη μου ἐκοπήκασι κ' ἡ ψή μου ἀπολιγαίνει...
Ὤφου, ὢχ οἴμένα ἡ καρδιά!.. 'Αθοῦσα, βόηθησε μου.

(Τότες πέφτει λιγωμένος).

Α Θ Ο Υ Σ Α.

Ὤφου, κακὸ ὁποῦ 'παθα!.. Ἴντά 'χεις, νειούτσικέ μου;
Ἴντά 'χεις καὶ ἀποχλώμνιανες; 'Αλέξι! 'Αλέξι! οἴμένα·
καὶ γιάντα ἐσυναπάντυχνα σήμερο μετὰ σένα;
Κρῖμας τὸ νειὸ δίχως κακὸ νὰ πέσῃ ν' ἀποθάνῃ,
ὁποῦ βοσκὸς καλλίτερος 'ς τὴν Ἴδα δὲν ἐφάνη!
Μὰ κρίνω νά 'ναι ζωντανός, γιατὶ κτυπᾷ ἡ καρδιά του...
καλὰ καὶ νὰ μηδὲ γροικῶ νὰ βιαίνῃ ἡ ἀναπνιά του...
ἀπὸ τὴ βρύσι δροσερὸ νερὸ 'ς τὸ πρόσωπόν του
θέλω νὰ ῥάνω... 'ς τὴν καρδιὰ μὲ κλαίγει τὸ κακόν του

(Τότες παίρνει νερὸ ἀπὸ τὴ βρύσι καὶ τόνε ῥαντίζει, καὶ ἀπόκεις λέγει).

ΑΘΟΥΣΑ.

'Αλέξι, 'Αλέξι, μίλησε... 'Αλέξι, 'δέ με ἐμένα...
ἴντά 'χεις; κράτει ἀπάνω σου...

ΑΛΕΞΙΣ.

'Αθοῦσά μου, ὤχ οἴμένα!..

ΑΘΟΥΣΑ.

Σηκώσου ἀπάνω, μίλησε γιὰ ποι' ἀφορμὴ ἐλιγώθης;

ΑΛΕΞΙΣ.

Τάχα πρίχου νὰ σοῦ τὸ πῶ, 'Αθοῦσα, δὲν τὸ γνώθεις;..
ἐγὼ 'μαι ἐκεῖνος ὁ φτωχὸς ὁποῦ τὰ δυό σου μάτια
μοῦ ἐμασίνε τὴν καρδιὰ χίλιαις φοραῖς κομμάτια·
ἐγὼ 'μαι ἐκεῖνος ὁ φτωχὸς ὁποῦ γιὰ σέ, κερά μου,
χίλιαις φοραῖς ἐξάψασι μέσα τὰ σωθικά μου·
ἐγὼ 'μαι ἐκεῖνος ὁ βοσκὸς ὁποῦ ἀπόνταν ἐμπῆκα
'ς τὸμ πόθο σου, νεράϊδά μου, πᾶσα δουλειά μου ἐφῆκα,
πᾶσα δουλειὰ καὶ ἀνάπαψι, πᾶσα δουλειὰ καὶ πᾶσα
δικὸ καὶ φίλο ἐμπιστικὸ συναφορμά σου ἐχάσα·
τὴ μοναξιὰ ἔχω συντροφιά, τὰ κλάϋματα δροσά μου,
τὰ συχναναστενάμματα μοῦ θρέφου τὴν καρδιά μου·
ψωμὶ μηδ' ἄλλο φαητὸ 'ς τὸ στόμα μου δὲ μπαίνει,
μὰ τ' ὄνομά σου τὸ γλυκὺ λέγωντας μὲ χορταίνει·
καὶ ἀπόντας τὸ 'δα, πλειὰ ὄμορφο μοῦ δείχνει παρὰ κεῖνο,
γιὰ τοῦτο ἀπὸ λόγου σου δὲν ἠμπορῶ μακρύνω,
μὰ πορπατῶ ἀπ' ὀπίσω σου καὶ βλέπω σε κλεφτάτα
σὲ ὄρη καὶ σὲ δάσιτα, κ' εἰς πᾶσα ἄλλη στράτα·
καὶ ὄντας γυρίσῃς πρὸς ἐμέ, χώνομαι, μὴν μπὰ λάχῃ
τ' ἀμμάτιά σου γιὰ νὰ μὲ δοῦ καὶ πιάσουσί μου μάχη·
τὴ νύκτα ὅπου βρίσκομαι, 'ς τὸ σπίτι τὸ δικό σου,
προσκέφαλο τῆς κλίνης μου ἦν τὸ κατωφιλιό σου·
καὶ ἀληθινὰ θαυμάζομαι πολλαῖς φοραῖς, κερά μου,
τὸ πῶς δὲ σ' ἐξυπνούσινε τ' ἀναστενάμματά μου...

Μὲ τέτοια πάθη, ἀφέντρα μου, ἔχω τὴν πικραμένη
ζωὴ ἀπὸ πολὺ καιρὸ ὡς ἐδεπᾶ φερμένη·
κ' εἰς τέτοιο τρόπο νὰ περνᾷ πάλι τὴν εἶχα ἀφήσει,
ἂν ἦναι κ' ἤθελα μπορεῖ πλειὰ παρὰ μπρὸς νὰ ζήσῃ·
μὰ ἀπῆς τὸ τέλο τση γροικῶ πῶς εἶναι σιμωμένο,
ὁ φόβος τοῦ θανάτου μου μὲ κάνει τὸν καϋμένο
μὲ πᾶσά μου ταπείνωσι 'ς τὰ πόδιά σου νὰ πέσω
κι' ὅσο μπορῶ καὶ δύνομαι νὰ σὲ παρακαλέσω
γιὰ δουλευτή σου ἐμπιστικὸ καὶ σκλάβο σου νὰ μ' ἔχῃς,
κ' εἰς τούτη μου τὴ δούλεψι πλέρωμα, νὰ κατέχῃς,
τὸ πῶς δὲ θέλω, μοναχὰς παρὰ τὸ πρόσωπό σου
νὰ τὸ θ[ωρ]ῶ πασίχαρο ὄντας περνῶ ἀπὸ μπρός σου...

ΑΘΟΥΣΑ.

Δὲν ὤρπιζα ἀπὸ λόγου σου τὰ μοῦ 'πες νὰ γροικήσω,
γιατὶ σ' ἐκράτου εὐγενικό, σὰν κορασά, νὰ ζήσω,
γιὰ κεῖνο δίχως ντήρησι σ' ἔχα 'ς τὴ συντροφιά μου·
μὰ ἐδᾶ θωρῶ τὸ σφάλμα σου, καὶ καίγεται ἡ καρδιά μου·
καλὰ τὸ λέσι, ὄντας θωροῦ τὸμ ποταμὸ πῶς τρέχει
κιανεὶς σιγά, ὅσον μπορεῖ πρέπει ἀπ' αὐτὸ ν' ἀπέχῃ·
μὲ τσῆ ἔξοδαίς μου σήμερο, καθὼς θωρῶ, μαθαίνω
τοὺς ἄντρες ὅλους νὰ μισῶ καὶ νὰ τσ' ἀπομακραίνω.
Μὰ πότες τέτοιους λογισμούς; πότες ἡ γνώμ' αὐτήνη,
'Αλέξι, σοῦ ἐγεννήθηκε;

ΑΛΕΞΙΣ.

Μὰ τὴν ἀληθοσύνη,
ἀπῶστας ἤμουνε μικρὸς σὲ βάστου φυτεμένη
μέσα 'ς τὰ φύλλα τῆς καρδιᾶς, σ' ἔχα ζωγραφισμένη·
καὶ ἀγάλια ἀγάλια ἐπλήθυνε ὁ πόθος μετὰ μένα·
σὰ νά 'χαν εἶσται δυὸ δεντρὰ ὁμάδι φυτεμένα
ἔκαμε κλώνους τρυφεροὺς καὶ ρίζαις 'ς τὴν καρδιά μου,
καὶ ἐπεριμπλέξε ὡσὰν κισσὸς μέσ[α] τὰ σωθικά μου.

Α Θ Ο Υ Σ Α.

Ἄλλαξε, γνώμη, ἂμ πεθυμᾷς, Ἀλέξι, τὴ φιλιά μου,
ἀλλιῶς σοῦ τάσσω ὥστε νὰ ζῶ νά 'χῃς τὴν ὀργιτά μου...

Α Λ Ε Ξ Ι Σ.

Ἄλλαξε, ἐσὺ νεράϊδά μου, καὶ ἐμὲ τὸ δουλευτή σου
κ' εἰς τὰ πολλά μου βάσανα καὶ πάθη μὲ λυπήσου,
γιατὶ σ' ἀμνόγω εἰς τὰ 'μορφα ματάκιά σου, κερά μου,
ὁποῦ 'ς αὐτάνα βρίσκεται ἡ πίκρα κ' ἡ χαρά μου,
πῶς μὲ ζηλειὰ παντοτινὴ πασἄλλης κορασίδας,
πάσας νεράϊδας ὄμορφης καὶ βοσκοπούλας Ἴδας,
θέλει γροικᾶται 'ς τοῦ ὀρανοῦ τὰ ὕψη τ' ὄνομά σου
νὰ πηαίνῃ μὲ γλυκὺ σκοπὸ ἄξιο τῆς ὀμορφιᾶς σου,
καὶ πλειὰ μὲ τὸ τραγοῦδί μου ὄνομα θέλουν βγάλει
'ς τὸν κόσμο ὅλο παρὰ ἀλλῆς τὰ πλουμιστά σου κάλλη·
μηδὲ χαρὰ δὲ θέλ' εἶσται σὲ σπήλῃο, οὐδὲ 'ς λαγκάδι,
βουνάρι καὶ εἰς ποταμό, κάμπο, μηδὲ εἰς λειβάδι,
νὰ μὴν ἀντιλαλῇ γλυκιὰ καὶ νὰ παινᾷ περίσσα
τὸ εὐγενικό σου πρόσωπο, τὴν ὀμορφιὰ τὴν πλεῖσα·
μηδὲ δεντρὸ δὲ θέλ' εἶσται μηδὲ ποθὲς κανένα
νὰ μὴ βαστᾷ μὲ γράμματα κοφτὰ καὶ σοθεμένα
τ' ὄνομα τ' ὀμορφότατο τσ' Ἀθούσας τῆς ψυχῆς μου,
ἂν ᾖ καὶ δώσῃς γλήγορα τέλος τῆς παιδωμῆς μου...

Α Θ Ο Υ Σ Α.

Ἀπῆτις τὴν ἀθιβολὴ τούτη δὲ θὲ ν' ἀφήσῃς,
ἀφίνω σου πολλὴ ζωή...

Α Λ Ε Ξ Ι Σ.

Ἀθοῦσά μου, νὰ ζήσῃς,
νἄρθω καὶ γὼ μὴ βαρεθῇς τώρα 'ς τὴ συντροφιά σου,
καὶ ἂ δὲμ πονῇς τοὺς πόνους μου, ἂς εἶν' μὲ τὴν ὑγιάσου.

ΑΘΟΥΣΑ.

Ἔλα, γιατὶ δὲν ἠμπορῶ νὰ κάμω ἀλλιῶς, μὰ πλειό σου
τοῦτο τὸ πρᾶμμα τ' ἄπρεπο μὴ βάλλῃ ὁ λογισμός σου·
καὶ μηδὲ λόγο μὴ μοῦ πῇς ποτέ σου ἀπάνω 'ς τοῦτο,
ἂ θὲς νὰ σμίγῃς μετ' ἐμὲ πάντοτες, καὶ θυμοῦ το.

ΑΛΕΞΙΣ.

Ἂν ἔναι καὶ ὀκ τὰ βάσανα νὰ ἤβγαινε ἡ ψυχή μου,
ἀπὸ τὰ χείλη μου ἐμιλιὰ δὲ βιαίνει, λυγερή μου,
γιὰ τούτη μου τὴ παιδωμὴ ποτέ μου πρὸς ἐσένα,
μὰ θέλω πορπατεῖ κλιτά, πάντα μὲ τ' ὦχ ὀϊμένα,
ὥστε νὰ δώσω τῆς ζωῆς τὸ τέλος τὸ κριμμένο,
καθὼς ἀπὸ τὴ μοῖρά μου θαρρῶ πῶς νά 'ν' γραμμένο...

ΑΘΟΥΣΑ.

Ἀς πηαίνωμε τὸ λοιπονίς.

ΑΛΕΞΙΣ.

Ὦφου, καρδιὰ καϋμένη,
σὲ δυὸ γροικῶ πῶς βρίσκεσαι σήμερο χωρισμένη!

ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΤΡΙΤΗΣ ΠΡΑΞΙΣ.

ΠΡΑΞΙΣ ΤΕΤΑΡΤΗ.

ΓΙΑΝΝΟΥΛΗΣ, ΠΑΝΩΡΗΑ, καὶ ΑΘΟΥΣΑ.

ΓΙΑΝΝΟΥΛΗΣ.

Αλλοτες ὄντας ἦμου νειὸς κ' ἦμουνε κοπελιάρης,
τὴ δύναμί μου εἶχα καὶ γὼ σὰν πᾶσα παλληκάρι.
δοξότης ἦμουνε καλὸς καὶ ἀγάπου τὸ κυνῆγι,
καὶ μὲ τὸ γλάκι μου λαγὼ δὲν ἄφινα νὰ φύγῃ·
μὲ τὰ λειοντάργια ἐμάλλωνα, καὶ ἄλλα θεργιὰ περίσσα
θυμοῦμαι πῶς ἐσκότωσα ὄντε 'ς τὰ δάση ἦσα·
εἶχασιν ὄρεξι πολλὴ καὶ πεθυμνιὰ μεγάλη
ἡ κορασίδες νὰ θωροῦ τὰ ὀνόστιμά μου κάλλη·
εἶχα πολλαῖς ἀγαφτικαῖς, σὰν εἶν' τῶν νειῶν δοσμένο,
κι' ὡς κι' ἡ Νεράϊδες μ' ἔχασι περίσσα ἀγαπημένο.
Μὰ πῶς ἐκαταστάθηκα τώρα 'ς τὰ γερατειά μου!
ἐπέσασι τὰ δόντιά μου καὶ ἀσπρίσαν τὰ μαλλιά μου,
τὸ πρόσωπό μου ἐζάρωσε κι' ὅλος ἐκατσουνιάσα,
ἐμαύρισε ἡ ὄψι μου, τ' ἀμμάτιά μου ἐτσιμπλιάσα,
κ' ἡ χορασαῖς μ' ὀργίζουνται, δὲν ἠμπορᾶ μὲ δοῦσι,
καὶ τσῆ ἀσχημιαῖς μου ταῖς πολλαῖς φεύγουσι καὶ μισοῦσι·
καὶ εἴδετε σίντα μ' ἔφερε ἡ μοῖρά μου ἡ ἀδέξα,
ὡς κ' ἡ Φροσύνη μοῦ 'καμε σήμερο κουκουρέξια...
Μὰ τὴν Πανώρηα συντηρῶ μὲ τὴν 'Αθοῦσα πάλι,
τίβοτας ἐδοξέψασι, γιὰ δαύτως μνιὰ τὴν ἄλλη
σύρνου λινὰ καὶ ξέλινα, βάνου τάχα καὶ αὐτῆναις
τὸ κέρατο ἀπ' ὀπίσω τους σὰν καὶ τσῆ προβατίναις.

ΑΘΟΥΣΑ.

'Σ ὅ, τι ἔδειξες, Πανώρηα, τοῦ Γύπαρι παινῶ σε,
καὶ νὰ μὴν ἔχῃς λύπησι 'ς αὐτὸ, παρακαλῶ σε,
γιατὶ θωρῶ πῶς ὅλοι τως θέλουν τὴν ἐντροπή μας
καὶ ὁλημερνῆς γυρεύουσι νὰ πάρου τὴν τιμή μας·
καὶ ὡσὰ μᾶς ἐκομπώσουσι, ζημνιὸ μᾶς ἐμισοῦσι,
καὶ ζωνταναῖς 'ς τ' ἀμμάτιά τως δὲ θέλου νὰ μᾶς δοῦσι.
Σὰν τὸ λαγὼ ποῦ ὁλημερνῆς ὁ κυνηγὸς ζυγώνει
'ς τὸ περιβόλι, 'ς τὰ βουνά, 'ς τὴν κάψα κ' εἰς τὸ χιόνι,
καὶ δὲ βαργιέται κούρασι, δὲ θέλει νὰ σκολάσῃ,
μὰ παραδέρνει καὶ κοπιᾷ ὥστε ποῦ νὰ τὸν πιάσῃ,
καὶ ὡσὰν τὸν πιάσῃ ῥίχνει τον καὶ δὲν τόνε χρειάζει,
καὶ τσ' ἄλλους ὁποῦ φεύγουσι τὰ πόδιά του σπουδάζει·
ἔτσι τὸ κάνουσι καὶ αὐτοί, κοπιοῦ καὶ παραδέρνου,
καὶ ὁλημερνῆς γιὰ λόγου μας σὲ χίλια πάθη ἐμπαίνου,
ὥστε νὰ μᾶς κομπώσουσι, καὶ τότες λησμονοῦσι,
τὸμ πόθο μας, κ' εἰς ἄλλη νειὰ γυρεύουσι νὰ μποῦσι.

ΠΑΝΩΡΗΑ.

Ξεύρω τὸ πῶς μὲ τὴν καρδιὰ καμνιὰ δὲν ἀγαποῦσι,
μὰ νὰ μᾶς ἐκομπώσουσι πάσκουσι καὶ κοπιοῦσι,
'Αθοῦσα, σὰν τὸ λὲς ἐσύ· μὰ κάτεχιε ἀπὸ μένα,
τὸ πῶς ἀγάπη ἐμπιστικὴ ἂν εἶχα γνωρισμένα
νά 'τονε αὐτὴ τοῦ Γύπαρι... ἐγὼ μ' ὅλον ἐκεῖνο,
σὲ βρόχια κανενὸς ἀνδρὸς νὰ πέσω δὲν ἀφίνω.

ΑΘΟΥΣΑ.

Λόγιασε πῶς οἱ ὅρκοι τως χάνουνται καὶ σκορποῦσι
'ς τὸν ἄνεμο σὰν τῶν κλαδιῶν τὰ φύλλα ὄντεν ἀθοῦσι·
πχοιὸς εἶχε πεῖ ὁ Κάλλιστος ποτὲ νὰ λησμονήσῃ
τῆς 'Ερωφίλης τσ' ὄμορφης καὶ γι' ἄλλη αὐτὴ ν' ἀφήσῃ,
ὁ Κάλλιστος ὁποῦ 'μνογε 'ς τοὺς κάμπους κ' εἰς τὰ ὄρη
πῶς ἡ ζωή του μοναχὰς ἤτονε ἐκείνη ἡ κόρη!

ΓΙΑΝΝΟΥΛΗΣ.

Καλὰ ποῦ μοῦ 'λεγε ὀψὲς ἕνας βοσκὸς τὸ βράδυ,
πῶς αἶγα μνιὰ σκουληκιαρὰ χαλᾷ ὅλο τὸ κουράδι.

ΑΘΟΥΣΑ.

Γύρισε... καὶ τὸν κύρη σου θωρῶ σὰ μανισμένο.

ΠΑΝΩΡΗΑ.

Ἴντα δουλιὰ τὸν ἔχει ἐπᾶ κάτω καταιβασμένο!

ΓΙΑΝΝΟΥΛΗΣ.

Μωραῖς κουζουλοκοπελιαῖς, ἰντά 'ναι τὰ μιλεῖτε;
παρακαλοῦσί σας, καὶ σεῖς δὲ θὲ νὰ παντρευτῆτε!
θαρρεῖτε πῶς ὅλοι οἱ βοσκοὶ τσῆ Ἴδας σᾶς πεθυμοῦσι,
καὶ σὰν αὐτοὺς τοὺς κουζουλοὺς τόσα σᾶς ἀγαποῦσι;
ἐσένα ἃ λείψῃ ὁ Γύπαρις, καὶ Ἀλέξις πάλι ἐσένα,
λογιάζετε καὶ ἀγαφτικὸ κάνετε μπλειὸ κανένα;
γῆ γιατὶ παίρνουν τὰ προυκιὰ ὅλοι ὀμπρὸς τὰ τόσα,
ταῖς κούπαις ταῖς ὀλάργυραις, ταῖς φορεσαῖς, τὰ δόσα...
ὡσὰν τὸν ἄνεμο θωρῶ ἔτσι σβουρίζει ὁ νοῦς σας,
καὶ δὲ νοᾶτε τὸ καλό, καϋμέναις, τοῦ κορμνιοῦ σας!
ἐσεῖς πατᾶτε σήμερο εἰς τοῦ ὀρανοῦ τὰ ὕψη,
ἀμμὲ ἔρθει θέλει καὶ καιρὸς ἡ ὀμορφιὰ νὰ λείψῃ·
τὸ σίδερο ὄντας ἦν' πυρὸ ὁ μάστορας τὸ κάνει,
μὰ 'στερα δὲ μαλάσσεται ποσῶς ὡσὰν κρυάνῃ·
λοιπὸ ὅσον ἔχουν τὴμ πυρὰ κι' αὐτῆνοι οἱ δυὸ τοῦ πόθου
καὶ τὴν δουλιὰ ὀρεκτικὴ νὰ πάγῃ ὀμπρὸς πιλόθου,
ἀνοίξετε τ' ἀμμάτιά σας, καϋμέναις, νὰ δεχτῆτε...
τούτη τὴν καλορροιζικιὰ πάντα μὴν τὴ θαρρῆτε!
Χίλιαις φοραῖς, Πανώρηα, σοῦ τὸ 'πα νὰ θελήσῃς,
τούτη τὴ καλορροιζικιὰ ἀλλῆς νὰ μὴν ἀφήσῃς,
καὶ τώρα πλειὰ παρὰ ποτὲ τὸ λέγω καὶ τῶ δυό σας,
τούτους τοὺς δυὸ νὰ πάρετε 'ς τὴ ψή μου γιὰ καλιό σας.
Εἶναι κ' ἐκεῖνοι σὰν καὶ σᾶς πλοῦσοι καὶ μπορεμένοι,

καὶ ἀπ' ὁλονῶν τῶν ἀρετῶν ταῖς χάρες στολισμένοι·
ἄλλους δὲ βρίσκω σὰν αὐτοὺς καλὰ νὰ σᾶς ταιριάζου,
κ' εἰς ἀθρωπιὰ κ' εἰσὲ τιμή, κ' εἰς πλούτη νὰ σᾶς μνοιάζου.

ΠΑΝΩΡΗΑ.

Παρακαλῶ ὅσον μπορῶ, κύρη μου, νὰ θελήσῃς
ὀγιὰ παντρειὰ χαμνιᾶς λογῆς ποτὲ νὰ μὴ μιλήσῃς,
γιατὶ δὲ θενὰ παντρευτῶ σὰν τὸ 'χεις γροικημ να
χίλιαις φοραῖς καὶ πλειότεραις, κύρη μου, ἀπὸ μένα·
κ' εἰς τοῦτο, μοῦ συμπάθησε, ἀδιαίνω ὀκ τὴ βουλή σου,
μὰ 'ς ἄλλο πρᾶμμα μ' ὅριζε σὰ δούλη καὶ παιδί σου.

ΑΘΟΥΣΑ.

Τοῦτο τὸν ἴδιο λογισμὸ ἔχω κ' ἐγὼ 'ς τὸ νοῦ μου,
νὰ μηδὲν παντρευτῶ ποτὲ ἂν ἐξαναγενούμου.

ΓΙΑΝΝΟΥΛΗΣ.

Τάχα νὰ παντρευτήκετε θαρρῶ παρακαλεῖτε,
'ς τὴ ψή μου, θυγατέρες μου, τὴν ὥρα δὲ θωρεῖτε...
μὰ κοκορέξια κάνετε, γιὰ νὰ σᾶς ξαναποῦσι
τοῦτοι οἱ φτωχοὶ γιὰ λόγου σας πῶς δὲν μποροῦ νὰ ζοῦσι·
βλέπετε μὴν ἀλλάξουσι τὴν γνώμην τους κ' ἐκεῖνοι,
καὶ τότες κλάψει θέλετε μὲ τὴν ἀληθοσύνη.

ΠΑΝΩΡΗΑ.

Ἂς κάμου ὅ, τι θέλουσι, μόνο ἂς μᾶς ἀφήσου,
καὶ μὴ μᾶς ἐπειράζουσι σὰν πρῶτας μπλειό, νὰ ζήσου.

ΓΙΑΝΝΟΥΛΗΣ.

Ἄμετε 'ς τὴν κατάρα μου κ' ἡ δυό σας, 'ς τὴ ψυχή μου
τίς μὲ κρατεῖ 'ς τὴ πλάτη σας νὰ σπάσω τὸ ῥαβδί μου!

ΠΑΝΩΡΗΑ.

Γλήγορα, Ἀθοῦσα, σπούδαξε νὰ φύγωμε ἀπὸ 'μπρός του,
μὴ δοκιμάσωμε βαρὺς ἂν ἦναι ἀμύγδαλός του.

(Τότες μισεύουσι καὶ ἀπομένει ὁ Γιαννούλης μοναχὸς καὶ λέγει).

[ΓΙΑΝΝΟΥΛΗΣ]

Γιὰ δὲ 'ς τὴμ πίστι σου χορμνιά! κάμε παιδιὰ νὰ ὀλπίζῃς
χαρὰ νὰ πάρῃς ἀπ' αὐτά, καὶ μπλειὸ νὰ μὴ γυρίζῃς
μὲ τόσα πλεῖσα βάσανα, μὲ ἔγνοιαις καὶ μὲ τρομάρα,
νά 'χῃς παντοτινὸ καϋμὸ καὶ γονικὴ κατάρα!
τὴμ παίδα δίδουν τὰ παιδιά, γιαῦτως παιδιὰ τὰ λέσι,
περιττοπλειὰς τὰ θηλυκά!.. ἀνάθεμα ὅσοι κλαῖσι
σὰ χάσουνε καμνιὰ ἀπ' αὐταῖς... καὶ τόσο δὲ νοοῦσι
ποῦ ὀχ τὴμ πολλήν τους παιδωμὴ βιαίνουσι, νὰ χαροῦσι·
τοῦταις τὰ σπίτια γδύνουσι, τσῆ φαμελιαῖς φτωχαίνου,
γιὰ τούταις οἱ γονέοι τους σὲ χίλια πάθη ἐμπαίνου...
Ο'ἴμένα, χρίνω χ' ἡ δουλιὰ τούτη μὲ θανατώνει,
μὰ τάσσω σου τὸ πῶς καὶ αὐτὴ δὲ μοῦ τήνε γλυτώνει.
Μὰ ἐδῶ θωρῶ τὸ Γύπαρι μὲ τὸν 'Αλέξι ὁμάδι...
μὰ τὴν ἀλήθεια ἀπάνω τως δὲ βρίσκεται ψεγάδι!
Πρίχου μιλήσω τίποτας μὲ ταύτους θὰ μισέψω,
μὰ καὶ τὴ θυγατέρα μου τάσσω σου νὰ παιδέψω.

ΓΥΠΑΡΙΣ ΑΛΕΞΙΣ καὶ ΦΡΟΣΥΝΗ.

ΓΥΠΑΡΙΣ.

Σήμερο οἱ κάμποι ἂς ξεραθοῦ καὶ τὰ βουνὰ ἂς βουλήσου,
ἂς ἄψουσι τὰ δάσιτα κι' οἱ γιορανοὶ ἂς μαυρίσου·
ἂς θολαθοῦν οἱ ποταμοὶ χ' ἡ βρύσες ἂς σταθοῦσι,
τὰ χορταράκια ἂς ξεραθοῦ, τὰ δένδρη ἂς τσακιστοῦσι,
βοσκὸς μὴ τραγουδήσῃ πλειό, Νεράϊδα μὴ χορέψῃ
καὶ ἀπὸ τὴ μάντρα σήμερο κουράδι μὴ σαλέψῃ!

ΑΛΕΞΙΣ.

'Ο ἥλιος ὀχ τὸν οὐρανὸ χάμαι 'ς τὴ γῆ ἂς πέσῃ,
κι' ὁ οὐρανὸς τὸν κύκλον του σήμερο ἂς τὸν στρέψῃ.

καὶ τὸ φεγγάρι ἃς χαθῇ καὶ τ' ἄστρα ἂς σκοτεινιάσου,
καὶ ἂς σηκωθοῦσι νέφαλα τὸ κόσμο νὰ σκεπάσου,
ἂς τρέξου αἷμα οἱ ποταμοί, κ' ἡ θάλασσα ἂς πληθύνῃ,
καὶ ἂς κάμῃ νειὸ κατακλυσμὸ τὸ κόσμο νὰ ξεπλύνῃ!

ΦΡΟΣΥΝΗ.

Βοσκοί, τὰ δάκρυα τὰ πολλὰ ποσῶς δὲ σᾶς φελοῦσι,
μὰ ταῖς καρδιαῖς σας μοναχὰς καίγουσι καὶ χαλοῦσι.

ΓΥΠΑΡΙΣ.

Ἤθελα νὰ ἐγενήκασι οἱ ἀναστεναμμοί μου
φωτιὰ καὶ λαύρα σήμερο νὰ ἐκαῖγα τὸ κορμί μου·
καὶ ποταμὸς τὰ δάκρυά μου ἤθελα νὰ γενῆκα,
λίμνη βαθειὰ νὰ ἐκάνασι γιὰ νὰ πνιγῶ νὰ ἐμπῆκα.

ΑΛΕΞΙΣ.

Κ' ἐγὼ ἤθελα τὰ δάκρυά μου τὸν ᾅδη νὰ ἐμπορέσα
ν' ἀνοίξουσι γιὰ νὰ μπορῶ ζωντάς μου νά 'μπω μέσα·
γὴ κάθα μου ἀναστεναγμὸς νὰ ἐγίνεντο λειοντάρι,
τὴν πρικαμένη μου ζωὴ γιαμνιὰ γιαμνιὰ νὰ πάρῃ.

ΓΥΠΑΡΙΣ.

Οἱ βαρεμένοι σήμερο τοῦ πόθου ἂς μαζωχτοῦσι,
τὰ βάσανά μου τ' ἄμετρα καὶ τοὺς καϋμοὺς νὰ δοῦσι·
κρίσι νὰ ποῦ δὲ βρίσκεται ὡσὰν τὴν ἐδική μου,
μηδὲ γυναῖκα ἔτσι ἄπονη σὰν τὴν ἀγαφτική μου.

ΑΛΕΞΙΣ.

Ἂς ἔρθου οἱ χαιράμενοι τὰ δάκρυά μου νὰ δοῦσι,
τοὺς πόνους μου νὰ μάθουσι καὶ νὰ μὲ λυπηθοῦσι·
ν' ἀλλάξουσίνε τὴ χαρὰ ὁποῦ ἔχουσι σὲ πρίκα,
θωρῶντας 'ς ἴντα παιδωμὴ γιὰ μνιὰ νεράϊδα ἐμπῆκα.

ΦΡΟΣΥΝΗ.

Οἱ λύκοι μὲ τὰ πρόβατα θωρῶ πῶς ζοῦ, κ' ἐκεῖνα
μὲ χορταράκια δροσερὰ ζυγώνουσι τὴμ πεῖνα·
ἂν ἡ ἀγάπη κλάϋματα τρώγῃ καὶ δὲ χορταίνῃ,

για ταύτως κακοροίζικος όποιος σε πάθη εμπαίνει.
Βοσκοί φτωχοί, σκολάσετε το κλάϋμα και το θρήνο,
γιατί θωρώ πως είμαστε σιμά 'ς το σπήλιο αυτήνο,
όπου η Νεράϊδα κάθεται χωσμένη, κι' όποιος θέλει
να μάθη, αν ήναι και καλό ή και κακό του μέλει
νά 'χη, την ερωτά, και αυτή ζημνιό του προφητεύει,
και πως να διώξη το κακό εκείνη τ' αρμηνεύει.
Σιμώσετε και σεις οι δυο λοιπό ρωτήξετέ τη
και να σας δώση απόκρισι παρακαλέσετέ τη,
αν ήναι κ' εις τομ πόθο σας τέλος καλό θωρείτε,
και ίντά 'χετε να κάμετε για να λευτερωθήτε.

ΓΥΠΑΡΙΣ.

Άξοι δεν είμαστε εμείς να ακούση τη μιλιά μας,
μα συ Φροσύνη πε τσή τα τα πάθη τα δικά μας.

ΑΛΕΞΙΣ.

Φροσύνη εσύ το λοιπονίς για μας προσκύνησέ τη,
και για το τέλος τω δυονώ τσ' αγάπης ρώτηξέ τη,
γιατ' είναι η κόρη ντροπιαρά πολλά, καθώς γροικούμε,
και μεις για την απόκρισι μιλώντας την τηρούμε.

ΦΡΟΣΥΝΗ.

Καλά το λέγεις... μα και σεις για να τσ' αρουκραστήτε,
'ς τα τείχη όντας μου αποκριθή σιμώτερα συρθήτε.

(Τότε πάγει σιμά εις το σπήλιο η Φροσύνη, και λέγει παρακαλώντας τη Νεράϊδα).

ΦΡΟΣΥΝΗ.

Νεράϊδά μου ομορφώτατη, Νεράϊδα πλουμισμένη
όπου σε τούτο τ' όμορφο σπήλιο κατοικημένη...
δυο κορασίδες όμορφαις τουτ' οι φτωχοί αγαπούσι
και πλερωμή 'ς τομ πόθον τους ποτέ τως δε θωρούσι!

(Νεράϊδα τότες απιλογάται από μέσα και λέγει).

Θωρούσι!

ΦΡΟΣΥΝΗ.

Καὶ ὀγιὰ νὰ τήνε δοῦ γοργὸ ἴντά τους κάνει χρεία,
δάκρυα καὶ κλάϋματα 'ς αὐτάς, γὴ τῆς θεᾶς θυσία;

(Νεράϊδα τότες τῶ λέγει)

Τῆς θεᾶς θυσία!

ΦΡΟΣΥΝΗ.

'Σ τοὺς δυὸ ναοὺς τοὺς θαυμαστοὺς ποῦ 'ναι ὁ Ψηλορίτης
σὲ ποιὸ θὰ θυσιάσωμε, τοῦ Ζεῦς γὴ τσ' 'Αφροδίτης;

(Νεράϊδα τότες τῶ λέγει).

Τσ' 'Αφροδίτης!

ΓΥΠΑΡΙΣ.

Νεράϊδα, πὲ μού το ἄλλη μνιὰ καλλίτερα τ' ἀζάπη,
καὶ ἂν μέλῃ νὰ 'χῃ πλερωμὴ ἡ ἐδική μου ἀγάπη;

(Νεράϊδα λέγει).

'Αγάπη ἔχει!

ΓΥΠΑΡΙΣ.

'Αγάπη... ποιὰ χαρὰ ἀγροικῶ!.. πάθη μου περασμένα,
τώρα μοῦ φαίνετε γλυκιὰ καὶ ἀνάπαψι σὲ μένα!

ΑΛΕΞΙΣ.

Καὶ μένα ἡ 'Αθοῦσά μου, Νεράϊδα πλουμισμένη,
τάχα σὰν ἔχω πεθυμνιά, ὀμορφοκαμωμένη...

ΦΡΟΣΥΝΗ.

Βοσκοί, μὴ τὴν πειράζομε πλειότερα 'ς τὸ θεό σας,
σώνει σας καὶ ἐγροικήσετε καλὰ τὸ ῥοιζικό σας·
σωπάσατε, σωπάσατε, γιατὶ θωρῶ ὁ πρεσβύτης
ἐβγῆκε ἀπὸ τὸν ναὸν ἐτοῦτο τσ' 'Αφροδίτης·
ἂς πᾶμε νὰ τὸν κάμωμε τὸμ πόθο σας νὰ γνώσῃ,
καὶ αὐτὸς μπορεῖ μὲ τὴ θεὰ βοήθεια νὰ σᾶς δώσῃ·
μὰ πέτε του' χαρίσματα πῶς δίδετέ του πλεῖσα,
γιατὶ καὶ αὐτοὶ τὴ σήμερο σὰν ὅλους ἀκριβῆσα!

ΓΥΠΑΡΙΣ.

Καλὰ τὸ λὲς ἀληθινά, ἂς πᾶμε ὀμπροστά τους,
'Αλέξι, νὰ φιλήσωμε κ' οἱ δυὸ τὰ ὀνόματά τους,
γιατὶ πολλὰ μὲ τὴν θεὰ μπορεῖ τὴν 'Αφροδίτη,
συχνιά, καθὼς ἐγροίκησα, μιλεῖ τση καὶ θωρεῖ τη.

ΑΛΕΞΙΣ.

'Ας πηαίνωμε τὸ λοιπονίς· ἔλα καὶ σύ, Φροσύνη,
νὰ τοῦ μιλήσῃς πρὸς ἐμᾶς νὰ κάμῃ ἐλεημοσύνη.

(Τότες βιαίνει ὁ πρεσβύτης ἀπὸ τὸν ναὸν καὶ λέγει).

ΠΡΕΣΒΥΤΗΣ.

'Εχάθη ἡ εὐλάβεια σήμερο, σὰ θωροῦσι
τ' ἀμμάτιά μου, ἀποῦ τσ' ὀρανοὺς καὶ τοὺς ναοὺς μισοῦσι·
τρεῖς μῆνες ἐδιαβήκασι καὶ ἐδῶ νὰ προσκυνήσῃ
κιανεὶς δὲν ἦρθε 'ς τὴ θεὰ καὶ τάσιμο ν' ἀφήσῃ·
μὰ κ' ἡ θεά, καθὼς θωρῶ, καλὰ τοὺς ἀντιμεύγει,
μὲ τοὺς θανάτους καὶ ἀστοχιαῖς καλὰ τοὺς ἐπαιδεύγει·
σπέρνου καὶ δὲ θερίζουσι, τὰ ὡζά τωνε ψοφοῦσι,
μὰ τὰ σημάδια τῶν θεῶν οὐδὲ ποσῶς ψηφοῦσι·
ἐτύφλωσε ἡ ἀκρίβειά τὸ φῶς τωνε περίσσα,
καὶ πᾶσα στράτα τσ' ἀρετῆς σὲ μιὰ μερὰ ἐρῆσα.
Μὰ πχοί 'ναι ἐτοῦτοι ὁποῦ θωρῶ καὶ ἔρχουνται πρὸς ἐμένα;
κρίνω τὰ λόγια ὁποῦ 'λεγα νὰ μῶχου γροικημένα...

(Τότες γονατίζουν καὶ οἱ δύο καὶ ὁ Γύπαρις λέγει).

ΓΥΠΑΡΙΣ.

῎Αγιε πρεσβύτη τῆς θεᾶς, ἤρθαμε νὰ σ' εὑροῦμε,
τὰ βάσανά μας τὰ πολλὰ νὰ σοῦ ξαγορευτοῦμε·
καὶ νὰ ζητήξωμε κ' οἱ δυο βοήθεια νὰ μᾶς δώσῃς
καὶ ἀποὺ τσ' ἀγάπης τὴ σκλαβιὰ νὰ μᾶς ἐλευθερώσῃς.

ΑΛΕΞΙΣ.

Πρεσβύτη μου ἁγιώτατε, ξεύρω πῶς δὲ μποροῦμε
ἄλλο βοηθὸ καλλίτερο 'ς τὴ χρεία μας νὰ βροῦμε·

γιατὶ μπορεῖς μὲ τὴ θεὰ νὰ κάμῃς νὰ θελήσῃ
τέλος νὰ δώσῃ σήμερο 'ς τὴν ἐδική μας κρίσι.

ΦΡΟΣΥΝΗ.

Πρεσβύτη, βόηθησέ τωνε τὸ δύνεσαι, νὰ ζήσῃς,
καὶ τέτοιους δούλους ἡ θεὰ νὰ χάσῃ μὴν ἀφήσῃς.

ΠΡΕΣΒΥΤΗΣ.

Γερθῆτε ἀπού τὰ πόδιά μου... 'ς τόση τιμὴ νὰ μπαίνῃ
μηδένας, δίχως τῆς θεᾶς νά 'ναι, δὲν τοῦ τυχαίνει.

ΓΥΠΑΡΙΣ.

Τοὺς δουλευτάδες τῶν θεῶν ἔτσι τοὺς ἐτιμοῦσι,
καὶ ὡσὰν μικροὺς θεοὺς καὶ σᾶς ἔτσι σᾶς προσκυνοῦσι.

ΠΡΕΣΒΥΤΗΣ.

Ἆ θὲ νὰ σᾶς ἀφουκραστῶ, ἀπάνω σηκωθῆτε
καὶ κεῖνο τὸ χρειάζετε τώρα μοῦ δηγηθῆτε.

(Τότες σηκώνουνται καὶ λέσι).

ΓΥΠΑΡΙΣ.

Ἐγὼ ὁ καϋμένος ἀγαπῶ μία ἄγρια κορασίδα,
μνιὰ ἀλύπητη καὶ ἀνέγνωρη παρ' ἄλλη ἐδῶ 'ς τὴν Ἴδα.

ΑΛΕΞΙΣ.

Κ' ἐγώ, πρεσβύτη ἁγιώτατε, μνιὰ κόρη πλουμισμένη
ἀγάπησα, καὶ τὴν καρδιὰ μῶχει σαϊτεμένη.

(Τότες ὁ πρεσβύτης παρακαλεῖ τὴν θεά).

ΠΡΕΣΒΥΤΗΣ.

Θεά μου ὁποῦ 'ς τὸν οὐρανὸ τὸν τρίτο κατοικίζεις
καὶ ἀπὸ δεκεῖ τὰ πράμματα ὅλου τοῦ κόσμου ὁρίζεις,
τὴν γῆν, τὸ ψῆλος τοῦ ὀρανοῦ, τὰ βάθη τῆς θαλάσσου,
ἐσὺ τὰ ὁρίζεις μόνιά σου καὶ ἔχεις τα 'ς τὴν ἐξά σου·
τὸν ᾅδη, τὸν παράδεισο ἀνοίγεις καὶ σφαλίζεις,
κι' ὅλαις ταῖς χάρες ταῖς καλαῖς ἐσὺ τῆς ἐχαρίζεις·
τὸ γέλοιο, τὴν ξεφάντωσι, τὸμ πόθο, τὴ χαρά μας
κι' ὅ, τι ἄλλος ἀναγαλλιασμὸς βρίσκεται 'ς τὰ κορμνιά μας,

τὰ δέντρη κι' ὅλα τὰ φυτὰ καὶ ταῖς σποραῖς χαρπίζεις,
τοὺς κάμπους καὶ τὰ δάσιτα καὶ τὰ βουνὰ στολίζεις·
ἐσὺ τὰ ψάρια τοῦ γιαλοῦ μόνιά σου τὰ πληθαίνεις,
καὶ τὰ σερνούμενα τῆς γῆς μόνο ἐσὺ τὰ φέρνεις·
κι' ὅλα τὰ ζώδια τοῦ ὀρανοῦ ἡ χάρι σου κρατεῖ τα
σὲ σύβασι παντοτινή, σὰν πᾶσα εἷς θωρεῖ τα·
τοῦ ἥλιου καὶ τοῦ ὀρανοῦ τὴ στράτα ἀρμηνεύεις
καὶ τοὺς πλανήταις κυβερνᾷς καὶ τ' ἄστρα βασιλεύεις.
Μὰ πάνω τσ' ἄλλαις χάριτες ἀπῶχει τὸ κορμί σου,
τὴν ἔγνοια τῶν ἀγαφτικῶν ἐσὺ ἔχεις μοναχή σου·
'ς ἐκείνους ποῦ 'σαι ἡ θεὰ μόνο νὰ σὲ γνωρίζου,
μόνο ἐσὲ νὰ μνόγουσι κι' ὄχι ἄλλη νὰ γνωρίζου·
ἐσὺ θεὰ ὀκ τὰ βάσανα μόνιά σου τοὺς λυτρώνεις,
ταῖς πρίκαις τωνε παίρνεις τως, χαρὰ τοὺς ἐγεμώνεις.
Γιὰ τοῦτο σὲ παρακαλῶ, θεά μου, νὰ θελήσῃς
τούτων τῶν δυὸ ἀγαφτικῶν σήμερο νὰ βοηθήσῃς·
στράφου, θεά, τόση ὀμορφιὰ λυπητερὰ καὶ 'δέ τση,
τὸ πεθυμοῦσι δός τωνε καὶ παρηγόρησέ τση·
μηδὲν ἀφήσῃ ἡ χάρις σου, νὰ πηαίνου νὰ καυχοῦνται
δυὸ κορασίδες σὰν αὐταῖς τὸ πῶς δὲ σὲ φοβοῦνται,
νὰ λέσινε πῶς δὲ ψηφοῦ καὶ σὲ καὶ τὸ παιδί σου,
καὶ τὴ φωτιά σας τῶν δυονῶν πῶς δύνουνται νὰ σβύσουν,
καὶ πῶς ἡ δυό τως μοναχὰς 'ς τὸν κόσμο εἶχαν χάρι
νὰ σπάσουσι τ' ἀδυνατὸ τοῦ γυιοῦ σου τὸ δοξάρι.
Μὰ ἐκείνην τὴν ἀπόφασιν ὁποῦ 'δωκεν ὁ Πάρις,
καὶ τσ' ὄμορφης τὸ χάρισμα μόνια ἔκαμε νὰ πάρῃς,
ὄντα τὸ μῆλο σοῦ 'δωκε, θεά, τὸ χρουσωμένο,
κ' ἤλεγε — τσ' ὀμορφότερης θεᾶς ἂς ἦν' δοσμένο!
παρακαλῶ σε δός τωνε βοήθεια, νὰ μπορέσου
τσ' ἀγαφτικαῖς τωνε κ' οἱ δυὸ σήμερο νὰ κερδαίσου·
καὶ τοῦτοι πάντα δοῦλοί σου θέλ' εἶσται ἐμπιστεμένοι

καὶ τῆς πολλῆς σου δύναμις πολλὰ εὐχαριστημένοι·
κορμνιὰ φεγγαροκούτελα θέλουν σοῦ θυσιάζει
καὶ ὥστε νὰ ζοῦν τὴν μνήμην σου θέλουσιν ἑορτάζει·
καὶ ἐγὼ διὰ τὴν ἀγάπην τους ποτὲ τῆς τράπεζάς του
δὲ θέλω ἀφήσει νὰ σβυστοῦ, θεά μου, τὰ κεργιά σου.

ΓΥΠΑΡΙΣ.

Θεά, τὰ βάσανά μας 'δέ, θεά, καὶ ἐπάκουσέ μας,
'ς τὸμ πόθον μας τὸν ἄμετρο, καὶ ἐλεημόνησέ μας.

ΦΡΟΣΥΝΗ.

Παρακαλῶ σε, ἁγία θεά, τούτους τοὺς δυὸ λυπήσου,
καὶ πῶς ἀγάπησες καὶ σὺ πολλαῖς φοραῖς θυμήσου.

ΑΛΕΞΙΣ.

Πόσαις καῦλαις καὶ καϋμοὺς βρίσκουνται εἰς τὴν καρδιά μου,
ἐσὺ μπορεῖς νὰ τῆς θωρῆς, ἁγιώτατη θεά μου·
καὶ γιατὶ ξεύρεις τοὺς καϋμοὺς τσ' ἀγάπης ἀπατή σου,
'ς τὰ βάσανά μου τὰ πολλὰ καὶ μένανε λυπήσου!
'Εσὺ, ποῦ ἀκλούθας 'ς τὰ βουνά, 'ς τὰ ὄρη κ' εἰς τὰ δάση,
τ' ἀγαφτικοῦ σου τοῦ ὄμορφου, πρίχου θεργιὰ τὸ φᾶσι,
κ' ἔκλαψες εἰς τὸ ὕστερο τὸ τέλος τσῆ ὀμορφιᾶς σου
κ' ἤκαμες ἄνθη κόκκινα τὸ αἷμα τσῆ καρδιᾶς σου,
ἐσὺ καὶ μὲ λυπήσου με, θεά, παρακαλῶ σε,
καὶ τέλος εἰς τὰ πάθη μου κ' εἰς τοὺς καϋμούς μου δῶσε.

ΓΥΠΑΡΙΣ.

Αὐτὴ μοῦ καίγει τὴν καρδιά, θεά, τὴν ἐδική μου,
μὲ τὴν περίσσα ὄργιτα ἀπῶχει τὸ κορμί μου·
γιὰ τοῦτο κάμε τη λοιπόν, θεά μου, νὰ γνωρίσῃ
τὸ σφάλμαν της καὶ τὸν φτωχὸν ἐμὲ νὰ ἐλεήσῃ,
ὁγιὰ νὰ λέγω ὥστε νὰ ζῶ — ξεύρετε κ' ἡ θεά μου,
ἡ 'Αφροδίτη ἤτονε αἰτιὰ κ' εἶδα τὴμ πεθυμνιά μου.

ΠΡΕΣΒΥΤΗΣ.

Ὀκ τὰ σημάδια τὰ γροικῶ, κρίνω τὴν προσευχή σας
τούτη ἡ θεὰ νὰ ἐπάκουσε, καὶ ὅπου καὶ ἂν ἔν' μιλεῖ σας.
Σκύψετε προσκυνήσετε, καὶ ἔν' τηνε ἐδῶ ποῦ βιαίνει...
μὲ τὸ παιδίν της τὴν θωρῶ κ' εἶναι συντροφιασμένη.

(Τότες βιαίνει ἡ θεὰ καὶ ὁ Ἔρωτας ὁ γυιός της, καὶ ἡ θεὰ λέγει).

ΘΕΑ.

'Σ τὸν οὐρανὸ ἀνέβησαν κ' ἤρθασι 'ς τὸ θρονί μου,
ἐκεῖ ποῦ ἐκαθόμαστε μαζὶ μὲ τὸ παιδί μου,
τὰ παρακάλιά σας, βοσκοὶ καὶ σένανε πρεσβύτη,
σὲ λύπη ἐβάλασι πολλὴ κάθα λογῆς πλανήτη·
κ' ἐγὼ ὁποῦ δίκαια θωρῶ πῶς εἶναι ἡ πεθυμνιά σας
καὶ πλεῖσον πόθον ἔχετε 'ς τούταις ταῖς λυγεραῖς σας,
ἐπάκουσά σας καὶ τῶ δυὸ κ' ἦρθα νὰ σᾶς ἐδώσω
θαράπαψι καὶ πλερωμὴ 'ς τὸμ πόθο σας τὸν τόσο.
Μηδὲν πρικαίνεστε λοιπόν, μὰ ἀπὸ καρδιᾶς χαρῆτε
γιατὶ τὸ τέλος σήμερο τοῦ κόπου σας θωρεῖτε·
σήμερο ξεύρετε, φτωχοί, παύουν τὰ κλάϋματά σας
καὶ σήμερο τελειώνουσι τὰ παραδέρματά σας·
σήμερο ἀθεῖ ἡ ἀγάπη σας καὶ ὁ πόθος ὁ δικός σας
καὶ τὸν καϋμὸ τῆς πεθυμνιᾶς τελειώνετε κ' οἱ δυό σας·
σήμερο 'ς τὴν ἀγκάλη σας θέλετε δεῖ νὰ μποῦσι
ἡ γιαγαφτικαῖς σας καὶ πολλὰ γλυκιὰ νὰ σᾶς φιλοῦσι·
συμπάθειο νὰ ζητήξουσι ταῖς θέλετε ἀγροικήσει,
ἀνὲν καὶ πείραξι ποτὲ σᾶς δώκασι καὶ κρίσι.
Τούτη τὴν ὥρα ξαργητοῦ ξεύρετε θέλω πέψει
τὸν Ἔρωτα τὸν ἀκριβὸ γυιό μου νὰ τσῆ δοξέψῃ.
Ἔρωτα ὑγιέ μου, τὸ λοιπὸ ἄμε καὶ γύρεψέ τση
καὶ ὅσο μπορεῖς ἀδυνατὰ σύρε καὶ δόξεψέ τση,
τὰ σωθικά τους πλήγωσε καὶ ἄψε τους τὴν καρδιάν τους.

τὸν νοῦν τους παραλόγισε, καὶ ἔπαρε τὴν ἐξάν τους,
ταῖς κορασίδες καὶ ταῖς δυὸ κάμε τση νὰ γνωρίσου
πόση μεγάλη καὶ πολλὴ εἶναι ἡ μπόρεσί σου·
τὸν φόβο τότε ζύγωξε καὶ ἀποκοτιὰ τοὺς δῶσε,
τὴν έντροπή τους ἔπαρε ζημνιό, παρακαλῶ σε,
καὶ δεῖξέ τωνε φανερὰ τὸ πῶς χαρὰ σὰν κείνη
δὲν εἶναι σὰν ὄντας μικτῇ τ' ἀντρόγυνο 'ς τὴν κλίνη.
Ἄμε λοιπὸ προθυμερά, καὶ ὡσὰν ταῖς ἐδοξέψεις,
'ς τὰ ὕψη πάλι τοῦ ὀρανοῦ ἔλα νὰ μὲ γυρέψῃς·
ἐγὼ γυρίζω πάλι ἐκεῖ, καὶ ἐσὲ τὴν ἔγνοια ἀφίνω,
καὶ τούτους τοὺς ἀγαφτικοὺς σὲ σὲ τοὺς παραδίνω.

ΕΡΩΤΑΣ.

Τὸ θέλημά σου νὰ γενῇ, θεὰ χαριτωμένη,
κυρία μου καὶ μάνα μου περίσσα ἀγαπημένη·
πρίχου μισέψεις ἀπὸ δῶ πάγω νὰ τσῇ γυρέψω,
ὅπου καὶ ἂν ἦναι σήμερο, καὶ νὰ ταῖς ἐδοξέψω.

(Τότες μισεύει ὁ Ἔρωτας, καὶ ὁ Γύπαρις λέγει).

ΓΥΠΑΡΙΣ.

'Σ τὴ χάρι ὁποῦ μᾶς ἄξωσες, θεά, σοῦ εὐχαριστοῦμε,
πάντα σὲ θέλομε τιμᾷ καὶ νὰ σὲ προσκυνοῦμε.

ΠΡΕΣΒΥΤΗΣ.

'Σ τὴ χάρι ὁποῦ μᾶς ἄξωσες, θεά, τὸ δουλευτή σου
καὶ ὀκ τσ' ὀρανοὺς κάτω 'ς τὴ γῆ ἦρθες μὲ τὸ παιδί σου,
τόσαις καλαῖς εὐχαριστιαῖς σοῦ δίδω ὅσαις μποροῦσι
ἡ ἀναπνιά, τὰ χείλη μου κ' ἡ γλῶσσά μου νὰ ποῦσι.

(Τότες μισεύει ἡ θεά, καὶ ὁ πρεσβύτης λέγει).

ΠΡΕΣΒΥΤΗΣ.

Μεγάλη χάρι ἡ θεὰ εἶδα νὰ σᾶς ἐκάμη
νὰ 'ρθη 'ς τὴ γῆ γιὰ λόγου σας μὲ τὸ παιδίν τση ἀντάμη·

κι' ὥστε νὰ ζῆτε εἶναι πρεπὸ νὰ τσῆ ἦστε κρατημένοι,
καὶ κάθε χρόνο ἀπὸ σᾶς νά 'ναι θυσιασμένη.

ΦΡΟΣΥΝΗ.

Τὴμ πεθυμνιά σας εἴδετε, καὶ ἅμετε νὰ καυχᾶστε...
μὰ τὰ τασίματα κ' οἱ δυὸ κάμετε νὰ θυμᾶστε.

ΓΥΠΑΡΙΣ.

Ποτὲ μὴ δῶ τὸ πεθυμῶ, ἀνὲν καὶ ὅ, τι ἤταξά της
δὲ θυσιάζω ὥστε νὰ ζῶ 'ς τούτη τὴν τράπεζά της.

ΑΛΕΞΙΣ.

Ἂν ἔναι καὶ ὅ, τι ἔταξα δὲ φέρω νὰ τσῆ δώσω,
ποτὲ μὲ τὴν Ἀθοῦσά μου ξεφάντωσι μὴ δώσω.

ΠΡΕΣΒΥΤΗΣ.

Ἄμετε τώρα τὸ λοιπό, παιδιά μου, 'ς τὴν εὐχή μου,
νὰ σᾶς θυμοῦμαι τάσσω σας πάντα 'ς τὴν προσευχήν μου·
συρθῆτε ἀπόξω τοῦ ναοῦ, τὴμ πόρτα νὰ σφαλίσω
καὶ τὸ περβόλι τσῆ θεᾶς νὰ πάω νὰ ποτίσω.

ΓΥΠΑΡΙΣ.

Πρεσβύτη, 'ς τὸ μᾶς ἄξωσες ἡ χάρις σου νὰ δοῦμε
μὲ λόγια δὲν ἔναι πρεπὸ νὰ πολυφχαριστοῦμε,
μὰ μὲ τὰ ἔργα τάσσω σου νὰ μ' ἔχῃς σὰν παιδί σου,
καὶ ὡσὰν ἀγορασμένο σου σκλάβο καὶ δουλευτή σου.

ΑΛΕΞΙΣ.

Ὥστε νὰ ζῶ κ' ἐγὼ ὁ φτωχὸς τὸ ὅμοιο σοῦ τάσσω,
καὶ γιὰ μαρτύρους τὸ ναὸν σοῦ δίδω καὶ τὸ δάσο,
σκλάβος σου νά 'μαι ἐμπιστικὸς καὶ πάντα νὰ γυρεύω,
σὲ κεῖνο ὁποῦ δύνομαι καλὰ νὰ σοῦ δουλεύω.

ΠΡΕΣΒΥΤΗΣ.

Εὐχαριστᾶτε τὴ θεά, παιδιά μου, ἀμμ' ὄχι ἐμένα,
ὁποῦ 'ς τὸμ πόθο ἐλεᾷ ἡ χάρι τση πᾶσ' ἕνα.

(Τότες μπαίνει ὁ πρεσβύτης εἰς τὸ ναὸν καὶ σφαλίζει, καὶ ἀπομένει ὁ Γύπαρις καὶ Ἀλέξις καὶ ἡ Φροσύνη.

ΓΥΠΑΡΙΣ.

Πχοι' ἄλλη χάρι τὴν σήμερο εἶναι σὰν τὴ δική μου;
ποῦ βρίσκεται ἀναγαλλιασμὸς ἀπὤχει τὸ κορμί μου!..
πχοιὰ ἄλλη δροσά, σὰν τὴ δροσὰ πὤχουν τὰ σωθικά μου,
γροικῶ καὶ δροσερεύει μου καὶ θρέφει τὴν καρδιά μου!
Ἐτούτη ἡμέρα ἡ σημερνὴ τὰ βάσανά μου παίρνει,
κ' εἰσὲ παντοτινὴ χαρὰ καὶ ἀνάπαψι μὲ φέρνει·
σήμερο μοῦ εἶπε ἡ θεὰ ποῦρι πῶς θέλω ἀκούσει
τὰ χεῖλη τῆς Πανώρηας νὰ ποῦ πῶς μ' ἀγαποῦσι·
σήμερο θέλω τήνε δῇ τὴ χέρα μου νὰ πιάσῃ,
νὰ μὲ φιλήσῃ καρδιακά, σφικτὰ νὰ μ' ἀγκαλιάσῃ.

ΑΛΕΞΙΣ.

Ποιὸς νοῦς ἦν τόσα ὁλημερνῆς τὰ πάθη φορτωμένος
καὶ ἀπὸ περίσσους λογισμοὺς καὶ πρίκαις βαρεμένος,
νὰ μὴ χαρῇ θωρῶντάς με, νὰ μὴν ἀναγαλλιάσῃ,
νὰ μὴ φρανθῇ καὶ αὐτὸς πολλά, νὰ μὴ γλυκιὰ γελάσῃ,
θωρῶντας τόση μου χαρά, τόση καλομοιργιά μου,
κ' εἰς ἀναγαλλιασμοὺς πολλοὺς ἔστρεψε ἡ πικριά μου!
Ἀπὸ τὴν τόση μου χαρά, ὤ, πῶς δὲν ἀποθαίνω·
ὤ, πῶς δὲν κουζουλεύομαι κι' ὄξω τοῦ νοῦ δὲ βγαίνω!
Θεά μου, ἐσὲ παρακαλῶ, φύλαξε τὴ ζωή μου
καὶ σμίξε με εἰς μιὰ καρδιὰ μὲ τὴν ἀγαφτική μου.

ΓΥΠΑΡΙΣ.

Ἀλέξι, ἂς πᾶμε γλήγορα ταῖς λυγεραῖς νὰ βροῦμε
καὶ τ' ὄφελος ὁποῦ 'χαμε τούτη ἡ θεὰ νὰ 'δοῦμε.

ΦΡΟΣΥΝΗ.

Ἂς πηαίνωμε, μὰ ξεύρετε, καὶ ἐσεῖς νὰ τῶς μιλῆτε,
καὶ μηδὲ χάνεστε ζημιὸ ὀμπρός τως νὰ σταθῆτε.

ΓΥΠΑΡΙΣ.

Τρομάσω πλειὰ παρὰ ποτέ, καὶ πλειὰ κτυπᾷ ἡ καρδιά μου,
καὶ πλειὰ ἀγροικῶ καὶ πλήθυνε τώρα ἡ πεθυμνιά μου.

ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΤΕΤΑΡΤΗΣ ΠΡΑΞΙΣ.

ΠΡΑΞΙΣ ΠΕΜΠΤΗ.

ΕΡΩΤΑΣ *μοναχός.*

Ἄνθρωπος κρίνω ζωντανὸς 'ς τὴ γῆ νὰ μὴ γυρίζῃ
νὰ μὴ μιλῇ κακὸ γιὰ μὲ καὶ νὰ μηδὲ μὲ βρίζῃ·
ὅλοι μὲ κράζουν ἄπονο κοπέλι χωρὶς γνῶσι,
καί, ἂν ἐμποροῦσαν, θάνατο ἐθέλασι μοῦ δώσει·
λέσι πῶς ἡ σαΐταις μου τούταις ἡ χρυσωμέναις
ὁποῦ δοξεύου ταῖς καρδιαῖς πῶς εἶν' φαρμακεμέναις·
συναφορμάς μου σκοτωμοί, πολέμοι καὶ θανάτοι
δηγοῦνται πῶς ἡ θάλασσα καὶ ἡ γῆς εἶναι γεμάτη.
Πάθος μὲ κράζου τῆς καρδιᾶς καὶ βάρος μολυβένιο,
ἀπὸ εὐκαιριγιὰ καὶ ἀμελειὰ 'ς τὸ κόσμο γεναμένο·
ντροπὴ μὲ λὲ 'ς τὰ γερατειὰ καὶ χαλασμὸς τῆς νειότης,
τῆς ἐντροπῆς προξενητὴς καὶ τῆς τιμῆς προδότης.
Ἄδικον ἔχουσι πολὺ νὰ μὲ καταφρονοῦσι,
καὶ γὼ δὲν τοὺς ὀργίζομαι 'ς ὅ, τι καὶ ἂ θενὰ ποῦσι,
γιατὶ δὲ ξεύρουσι ποσῶς τὸ τὶ λαλοῦ γιὰ μένα,
μηδὲ ὡς ἐδᾶ δὲν ἔχουσι ποῖος εἶμαι γνωρισμένα.
Ὁ κόσμος πρίχου νὰ σταθῇ ἐγὼ 'μαι γεννημένος
Θεὸς ἀπάνω τσ' ὀρκνοὺς περίσσα μπορεμένος,
Θεὸς ἀπ' ὅλους τοὺς θεοὺς κάνω συχνιὰ καὶ τρέμου
'ς τὴ δύναμί μου τὴμ πολλή· μηδὲ κακὸ ποτέ μου
δὲν ἔκαμα, μὰ μάλιστα καλὸ ποτὲ κιανένα
δὲν ἔχει ἀρχὴ μηδ' ἀγαθὸ τέλος, παρὰ ἀπὸ μένα·
συναφορμάς μου εἰσὶ χαραῖς ὁ κόσμος δὲ γυρίζει,
μὰ πᾶσα πρᾶμμα θρέφεται καὶ ἀνθεῖ καὶ λουλουδίζει.

Ἐγὼ δὲν εἶμαι τσῆ ἐντροπῆς μεσίτης, σὰν μὲ λέσι,
μὰ εἶμαι τῆς τιμῆς βουλή, τέλος ἀρχὴ καὶ μέση·
τὸν νοῦν φωτίζω τῶν χοντρῶν, τοὺς πελελοὺς φρονεύω,
διατάσσω τοὺς εὐγενικούς, καλὰ δὲν τοὺς ὁδεύω.
Συναφορμάς μου οἱ λογισμοὶ τῶν χοντρικῶν ψιλαίνου,
'ς τὰ ὕψη τοῦ ὀρανοῦ πετοῦ καὶ ἀπάνω πλειὰ ἀναιβαίνου·
τὰ ἔργα μου ταῖς διαφοραῖς τῶν βασιλειάδω σάζου,
καὶ τσ' ὀργιταίς τους παύουσι καὶ ταῖς μαλλιαῖς σκολάζου.
Μηδένα ἡ σαΐταις μου ποτὲ δὲν θανατώνουν,
μόνο γλυκιὰ καὶ ἀπαλαφρὰ πᾶσα καρδιὰ πληγώνουν,
γιὰ νά 'ναι ἀγάπη πάντοτε καὶ ὁ κόσμος νὰ πληθαίνῃ
καὶ ὁ θάνατος νὰ μὲν μπορῇ τσ' ἀθρώπους νὰ λιγαίνῃ·
καὶ ὅσοι ἀπ' αὐτὸ χαθούσινε, τόσο ἀπὸ μὲ γεννοῦνται,
καὶ ἀπὸ τὸν κόσμο οὐδὲ ποσῶς γιὰ τοῦτο δὲ ξοφλιοῦνται.
Ἡ ἀγρυπνιὰ συντρόφισσα μοῦ εἶναι κ ἡ προκοσύνη,
ὁ κόπος, ἡ ἀπομονὴ καὶ ἡ ταπεινοσύνη·
μὲ τὴν ὀλπίδα θρέφομαι καὶ μὲ τὸ θάρρος μόνο,
κι' ὅσο περνοῦσι οἱ καιροὶ πλειότερα μεγαλώνω.
Ἡ κατοικιά μου 'ς τἄμορφα κορμνιὰ τῶν κορασίδω
βρίσκεται, καὶ ταῖς πληγωμαῖς ἀπὸ δεκεῖ τσῆ δίδω·
ἐκεῖ καὶ ταῖς σαΐταις μου βαστῶ καὶ τὸ δοξάρι,
κ' ἐκεῖ ταῖς φτυάνω, καὶ ἐδεκεῖ τοὺς βάνω τὸ ξιφάρι·
τριγύρου τωνε πέτομαι, τριγύρου διαφεντεύω,
καὶ τ' ὄμορφό τωνε κορμὶ πάραυτας τὸ δοξεύω·
ὥραις 'ς τὰ φρύδια χώνομαι μνιᾶς κορασίδας, κι' ὥραις
τσ' ἄλλης εἰς τ' ἀμματόκλαδα γὴ μέσα 'ς ταῖς δυὸ κόραις
τῶν ἀμματιῶν, γὴ 'ς τὰ γλυκὰ χείλη τὰ κοραλένια,
γὴ εἰς τὰ σγουρὰ τῆς κεφαλῆς τὰ παραχρουσωμένα,
γὴ 'ς τὸ λαιμό, γὴ 'ς τὰ βυζά, γὴ 'ς τὴ χιονάτη χέρα,
καὶ χίλια στήθη ἀπὸ δεκεῖ πληγώνω πᾶσα μέρα.
Φτερούγαις ἔχω καὶ πετῶ κ' εἰς πᾶσα τόπο πηαίνω,

κι' ὥραις 'ς τὰ ὕψη πέτομαι, κι' ὥραις 'ς τὰ βάθη ἐμπαίνω·
κι' ὥραις 'ς τοὺς κάμπους πορπατῶ, κι' ὥραις 'ς βουνὰ καὶ δάση
καὶ στράτα δὲν εὑρίσκεται ποτὲ νὰ μὲ κουράσῃ·
ἄρχοντες, πλούσους, βασιλειούς, σκλάβους, πτωχοὺς καὶ δούλους
μὲ δίχως 'ντήρησι καμνιὰ σύρνω δοξεύω τση οὔλους.
Καὶ ἐτοῦταις ἡ σαΐταις μου ἔχουσι πλεῖσα χάρι,
τὸμ πόθο καθαμνιᾶς μπορεῖ νὰ δώσῃ καὶ νὰ πάρῃ·
σὲ κάθα ἕνα πλερωμὴ δίδω σὰν τοῦ τυχαίνει,
καθὼς θωρῶ τὴ δούλεψι ἀπὤχει καμωμένη·
τσ' ἀνάμελους καὶ ἀκόπιαστους δίδω εὔκαιρα τὴν κρίσι,
μὰ ὅποιος ἀπὸ καρδιὰ ἀγαπᾷ καὶ νὰ μηδὲ ὀκνήσῃ...
Γιὰ ν' ἀγαποῦσι ἐμπιστικὰ κ' οἱ δυὸ βοσκοὶ οἱ καϋμένει
σήμερο θέλουσι βρεθῆ πολλὰ εὐχαριστημένοι,
γιατὶ ηὕρηκα ταῖς λυγεραῖς τούταις ὁποῦ τσῆ ἐκρίνα
καὶ ἀνάπαψι νὰ πάρουσι μηδὲ ποσῶς τσ' ἀφίνα,
καὶ ἐδόξεψά τση ἀδυνατὰ καὶ ἀψὰ τὰ σωθικά τους,
κι' ὡς μ' ὥρισε ἡ μάνα μου παραῦτα ἐδόξεψά τους.
Ἕν' ταις ἐδῶ ποῦ βιαίνουσι... τώρα θαρρῶ γροικοῦσι
πόση λακτάρα καὶ καϋμὸ ἔχουσι ὅσοι ἀγαποῦσι.

(Τότες μισεύει ὁ Ἔρωτας καὶ βιαίνει ἡ Πανώρηα καὶ ἡ Ἀθοῦσα).

ΠΑΝΩΡΗΑ.

Πχοὶ λογισμοὶ ἐγεννήθησαν, Ἀθοῦσα, 'ς τὴ καρδιά μου,
κ' εἶναι λίγη ὥρα ὁποῦ γροικῶ καὶ ἄφτου τὰ σωθικά μου·
ἡ δύναμί μου ἐχάθηκε, κ' ἡ ψή μου ἀπολιγαίνει
καὶ ἀπὸ τὸ στῆθός μου ἀναπνειὰ σὰν πρῶτας δὲν ἐβγαίνει·
τὰ μέλη μου οὖλα κόβουνται κ' εἶναι ἀπονεκρωμένα,
καὶ ὁ λογισμός μου, κάτεχιε, δὲν εἶναι μετὰ μένα.
Τρέμω καὶ δὲν κατέχω πῶς νὰ σοῦ τὸ μολογήσω,
κ' ἴντα νὰ κάμω 'ς τὴν φορὰ ἐτούτη νὰ ρωτήσω·
μὰ ἔχωντας θάρρος εἰς ἐσέ, σὰ νά σουν ἀδερφή μου,

νὰ σοῦ ξαγορευτῶ λοιπὸ θέλω τὴμ παιδωμή μου.
Ἀπὸ ταχειὰ 'ς τὸ σπίτι μας κάθωντας μετὰ σένα,
τὰ βάσανα ἐθυμήθηκα ὁποῦ 'χω καμωμένα
τοῦ Γύπαρι, καὶ τὸ ζημνιὸ ἀρχίζω ν' ἀτιμάζω
τὴ νειότη μου κι' ἀλύπητη πολλὰ νὰ τήνε κράζω,
λέγωντας — πῶς δὲν εἶν' πρεπὸ τοῦτος ὁ νειὸς γιὰ μένα
νὰ μηδὲν ἔχῃ ἀνάπαψι 'ς τὸ κόσμο γνωρισμένα!
πχοιῶς εἶναι μπορεζάμενο γιὰ λόγου μου νὰ δώσῃ
τέλος κακὸ γεῖς ἄνκουρος μὲ παιδωμή του τόση,
γεῖς ὁποῦ μ' ἀγαπᾷ πολλὰ κ' ἔχει με ὡσὰν τὴ ψήν του
καὶ τὴν ζωήν μου πεθυμᾷ πλειὰ παρὰ τὴν δικήν του!
Μὰ δᾶ θ' ἀρχίσω νὰ παινῶ πλεῖσα τὴν ὀμορφιάν του,
νὰ ἐρέγωμαι τὰ ἤθη του καὶ τὴν πορπατηξάν του·
μὰ τί θὰ λέγω παραμπρός... τότες ἐδοξευτῆκα
τὰ σωθικά μου τὸ ζημνιό, κ' εἰς τὴν ἀγάπη ἐμπῆκα.
Καὶ τώρα πεθυμνιὰ πολλὴ ἔχω νὰ τοῦ μιλήσω,
'ς τὰ βάσανα ποῦ τ' ἄξωσα συμπάθειο νὰ ζητήσω.
Ἄφτω, κρυαίνω, καίγομαι, τρομάσω καὶ φοβοῦμαι,
ἀποκοτῶ καὶ χάνομαι καὶ δὲν κατέχω ποῦ 'μαι...
Ἀθοῦσα δός μου ἐσὺ βουλή, πές μου πῶς θὲς νὰ δώσω,
καὶ τὴ ζωή μου σήμερο πῶς νὰ τήνε γλυτώσω;

ΑΘΟΥΣΑ.

Πανώρηα, 'ς τόση παιδωμὴ βρίσκομαι ὡσὰν καὶ σένα,
τὰ σωθικά μου καίγει τα τέτοια φωτιὰ καὶ μένα.
Ἀλέξις ἦρθε ἀπὸ ταχειᾶς τόσο γλυκιὰ 'ς τὴ ψή μου,
ὁποῦ γροικῶ γιὰ λόγου του καὶ χάνεται ἡ ζωή μου,
καὶ ἂ δὲν τὸν εὕρω ὀγλήγορα βοήθεια νὰ μοῦ δώσῃ,
ὁ πόνος τοῦτος τῆς καρδιᾶς μὲ θέλει θανατώσει·
λιγό 'ναι ὁποῦ 'ρθε ὁ λογισμὸς ἐτοῦτος εἰς τὸ νοῦ μου,
μὰ ἂν ἤτονε πολλοῦ καιροῦ, ἀλλοὶ τοῦ ῥοιζικοῦ μου!
ἐσφάζουμου, ἐγρεμνίζουμου, ἡ μόνια παιδωμή μου

δίχως βοήθεια ἐδύνετο νὰ πάρῃ τὴ ζωή μου.
Ὤρου, πῶς εἶναι μπορετὸ γεῖς νέος ν' ἀπομένῃ
τέτοια ζωὴ πολλοῦ καιροῦ τόσα βασανισμένη!
πῶς εἶναι μπορεζάμενο καὶ Ἀλέξις νὰ ἐδυναστη
τὰ λόγιά μου τὰ σφακτικὰ σήμερο ν' ἀφουκράστη,
σήμερο ὁποῦ τοῦ 'λεγα ποτὲ νὰ μὴν τρομήσῃ
νὰ μοῦ σιμώσῃ ὁ ταπεινὸς ὅσο καιρὸ καὶ ἃ ζήσῃ!
τώρα γνωρίζω ἀπαρθινὰ πῶς ἦτο λιγωμένος,
ὄντας 'ς τὰ πόδιά μου ἔπεσε κρυὸς καὶ χλωμνιασμένος·
τώρα πιστεύω τοὺς καϋμοὺς ὁποῦ 'χε ἡ καρδιά του,
καὶ τὸ καϋμὸν ὁποῦ 'βραζαν μέσα τὰ σωθικά του.
Ὅπου καὶ ἂν ἦσαι πρόβαλε, Ἀλέξι, νὰ σ' ἀγγίσω
καὶ τοὺς καϋμοὺς ἀπῶχω μέσ' τὰ σωθικὰ νὰ σβύσω!
νὰ τρέξω νὰ σ' ἀγκαλιαστῶ, νὰ πῶ — συμπάθησέ μου...
ἃ σοῦ 'δωκα ποτὲ καϋμό, Ἀλέξι ἀγαφτικέ μου...

ΠΑΝΩΡΗΑ.

Τοῦτα τὰ λόγια ἂς πάψωμε, καὶ στράτα ἄλλη ἂς βροῦμε,
πρίχου περάσῃ σήμερο 'ς τὴ χάριν τους νὰ μποῦμε.

ΑΘΟΥΣΑ.

Ἂς πᾶ νὰ τοὺς γυρέψωμε... μὰ στάσου, κ' ἡ Φροσύνη
προβαίνει ἐδῶ 'ς τὴ συντροφιὰ νὰ πᾶμε μετὰ κείνη.

ΦΡΟΣΥΝΗ, ΠΑΝΩΡΗΑ καὶ ΑΘΟΥΣΑ.

ΦΡΟΣΥΝΗ.

Ταῖς κορασίδες συντηρῶ καὶ θενὰ τοὺς σιμώσω...
καὶ τὸ ὄφελος ὁποῦ 'καμε ὁ Ἔρωτας νὰ γνώσω·
μὰ φαίνεταί μου βλέπω τση 'ς τὴν ὄψι ἀλλαμμέναις,
γιὰ τοῦτο κρίνω ἀληθινὰ νὰ τσ' ἔχῃ δοξεμέναις...
Ὦ κορασαῖς εὐγενικαῖς, χαίρεστε ὅσον μπορεῖτε,
γιατὶ ποτέ σας πείραξι σὰν πρῶτας δὲ θωρεῖτε.

'Αλέξις μὲ τὸ Γύπαρι, ὁποῦ σᾶς ἐπειράζα
καὶ ἀλύπηταις καὶ ἀνέγνωραις κι' ἄσπλαχναις σᾶς ἐκράζα,
ἐμνόξασίνε σήμερο τὸμ πόθο σας ν' ἀφήσου
κι' ὥστε νὰ ζούσινε κ' οἱ δυὸ νὰ μὴ σᾶς ἐμιλήσου·
μὰ ἄλλαις νὰ 'βροῦσι κορασαῖς ὁποῦ νὰ τσ' ἀγαποῦσι,
καὶ ἐσᾶς δὲ σᾶς λογιάζουσι ὅσον καιρὸν καὶ ἂ ζοῦσι.
Χαίρεστε τὸ λοιπὸ κ' ἡ δυό, γιατὶ θωρῶ ἐβγαλμέναις
βρίσκεστε ἀποὺ τὴμ πείραξι ὁποῦ 'στε μπερδεμέναις.

ΠΑΝΩΡΗΑ.

Εἰς τὴν καρδιά μου ἐγροίκησα τόσα γλυκιὰ νὰ μποῦσι,
Φροσύνη, τ' ἀποταχυνὰ λόγια ποῦ σοῦ 'χα ἀκούσει,
ὁποῦ ζημγιὸ ἐποφάσισα τοῦ Γύπαρι νὰ δώσω
τὴν πλερωμὴ ὁποῦ τοῦ 'ρχεται 'ς τὸμ πόθον του τὸν τόσο·
καὶ προξενίτρα ἐθέλησα κιόλας ἐσὲ νὰ κάμω,
ἂν ἔναι κ' ἦναι ὀρεκτικὸς νὰ κάμωμε τὸ γάμο·
εὑρέ τονε τὸ λοιπονίς, καὶ πέ του νὰ κατέχῃ
τὸ πῶς γυναῖκα σήμερο βλοητική του μ' ἔχει·
μόνο ἂς βρῇ τὸν κύρη μου νὰ δώσῃ τὴν εὐχήν του,
καὶ ὁ γάμος τοῦτος νὰ γενῇ κιόλας μὲ τὴν βουλήν του.

ΦΡΟΣΥΝΗ.

Τὸ γιατρικὸ 'ς τὸν ἄρρωττο δίδουσι πρὶ ἀποθάνῃ,
καὶ πρὶ βρωμέψῃ ἡ πληγὴ τσῆ βάνου τὸ βοτάνι·
τώρα ποῦ τὴν ἀγάπη σου ἔσβυσε, καὶ ξαφῆκε
τὸμ πόθον του, καὶ 'ς ἀλλονῶν καλλίτερον ἐμπῆκε,
πῶς εἶναι μπορεζάμενο 'ς τ' ἀρχηά του νὰ γυρίσῃ
καὶ μνιὰ κακοθελήτρα του ἴσα σου ν' ἀγαπήσῃ;
ἐγὼ δὲμ πάγω νὰ τοῦ 'πῶ γιὰ σένα τέτοιο λόγο,
γιατὶ δὲν κάνω ὄφελος τίβοτας μπλειό, σ' ἀμνόγω.

ΠΑΝΩΡΗΑ.

Σὲ σένα παραδίδομαι καὶ βουήθα μου, Φροσύνη...
ἄμ' εὑρέ τονε σήμερο νὰ κάμῃ ἐλεημοσύνη!

τόση φωτιὰ 'ς τὰ σωθικὰ βαστῶ συναφορμάς του,
ὅση ἀλλότες ὄργιτα καὶ κακοσύνη ἐβάστου.

ΦΡΟΣΥΝΗ.

Πῶς εἶναι μπορεζάμενο τὸ χιόνι νὰ ἐζεστάθη
ὁποῦ 'χες μέσα 'ς τὴν καρδιά, κι' ἡ γιόργιτα νὰ ἐχάθη;

ΠΑΝΩΡΗΑ.

Δὲ ξεύρεις πῶς ἐρράϊσε σήμερο ἡ καρδιά μου
καὶ εἰς πόθο ἔστρεψε ζημνιὸ καὶ ἀγάπη ἡ γιόργιτά μου!
καὶ τώρα τόσα 'πεθυμῶ νὰ τόνε δῶ, ποῦ κρίνω
πῶς ἂν ἀργήσω νὰ βρεθῶ, Φροσύνη, μετὰ κεῖνο,
τούτη ἡ περίσσα πεθυμνιὰ μὲ θέλει θανατώσει,
γιαὖτως ζετρέχωντάς τονε πάγω νὰ μὲ γλυτώσῃ.

ΦΡΟΣΥΝΗ.

Ἔρωτα, δίκαιε κριτή, τάχα νὰ τὸ κατέχῃς
πῶς τόση δύναμι βαστᾷς καὶ τόση χάριν ἔχεις·
Ἔρωτα, πρέπει νὰ σὲ λέ, τῶ σκληροκάρδω χάρο,
τῶν κορασίδω διχταχτής, ραβδὶ τῶμ πεισματάρω·
Ἔρωτα, τὴμ περίσσα σου κι' ἄμετρη δικῃοσύνη
πρέπει ὅλοι νὰ τὴν προσκυνοῦ, μὰ τὴν ἀληθοσύνη.

ΠΑΝΩΡΗΑ.

Ἴντα δηγᾶσαι μέσα σου, καὶ σεῖς τὴν κεφαλή σου;

ΦΡΟΣΥΝΗ.

Τὰ λόγια τ' ἀποταχυνὰ δηγοῦμαι τσῆ ἐμαυτῆς σου·
« τάχα νὰ ἐσμίξα τὰ βουνὰ καὶ νἄρθασι τὰ ψάρια
νὰ βοσκηθοῦσι σήμερο τῆς Ἴδας τὰ χορτάρια...

ΠΑΝΩΡΗΑ.

Τοῦτα κι' ἄλλα πολλὰ 'λεγα, μὰ ἐδᾶ τὰ μεταγνώθω,
γιατὶ ἄλλη εἰς τὰ σωθικὰ φωτιὰ καὶ λαύρα γνώθω.
Ἐδᾶ πιστεύω τοὺς καϋμούς, ἐδᾶ τὴν πρικαμένη
τύχη γνωρίζω μνιᾶς καρδιᾶς τοῦ πόθου βαρεμένη.

ΦΡΟΣΥΝΗ.

Τοῦτα ἤπρεπε νὰ τὰ θωρῇς προτήτερα λιγάκι,
μὰ ἐδᾶ δὲν κάνεις τίβοτας, ἂν ἤπιες καὶ φαρμάκι.

ΠΑΝΩΡΗΑ.

Ὀϊμένα ἡ κακορροίζικη... γῆς, σκίσου, ρούφηξέ με...
γὴ ἐσὺ οὐρανὲ τὴ σήμερο πέσε καὶ πλάκωσέ με·
ἄλλος κιανεὶς δὲ μοῦ 'φταιξε, μόνο ἡ ὄρεξί μου,
μηδ' ἄλλο ἔχω σήμερο ὀχθρὸ σὰν τὸ κορμί μου...
ἀνὲν καὶ θενὰ γδικηωθῶ 'ς τὸ φταίσιμο ἀπατή μου,
πρέπει νὰ δώσω σήμε[ρο] τέλος εἰς τὴ ζωή μου.
Ὦ, πόσαις πρίκαις καὶ καῦμοὺς τώρα μοῦ πρέπει νὰ 'χω,
κ' εἰς ἄλλη πλειὰ χειρότερη κακομοιργιὰ νὰ λάχω!

ΦΡΟΣΥΝΗ.

Κλαίγεις... καὶ πόσα κλάϋματα νὰ 'χουσι ὀγιὰ σένα
τ' ἀμμάτια τοῦ κακόμοιρου τοῦ Γύπαρι χυμένα!

ΑΘΟΥΣΑ.

Νὰ 'χῃ ὄργιτα ὁ Γύπαρις εἶναι πρεπὸ σὲ σένα,
γιατὶ περίσσα βάσανα τοῦ ἔχεις καμωμένα...
Μὰ γὼ ποιὰ πείραξι ἤδωκα τ' Ἀλέξη τοῦ δικοῦ μου,
καὶ θὲ νὰ δώσῃ βάσανο ἐτοῦτο τοῦ κορμνιοῦ μου;
σήμερο μοῦ 'πε μοναχὰς πῶς μ' ἀγαπᾷ, Φροσύνη,
κ' ἐγὼ τόσα ἐτυφλώθηκα πολλὰ τὴν ὥρα ἐκείνη,
ὁποῦ δὲν ἤξερα νὰ πῶ τ' ἤθελε ἡ καρδιά μου,
καὶ κεῖνο ὁποῦ πάντοτες ἤτονε πεθυμνιά μου·
μὰ κεῖνος ἤτονε πρεπό, Φροσύνη, νὰ λογιάσῃ
τὸ πῶς δεντρὸ δὲ κόβεται μνιᾷ τσηκουριᾷ 'ς τὰ δάση.

ΦΡΟΣΥΝΗ.

Τὸ σφάλμα βλέπω σὰ γενῇ, πῶς καθαεὶς σπουδάζει
μ' ὄμορφα λόγια ὅσον μπορεῖ 'ς τὸ 'στερο νὰ σκεπάζῃ·
μὰ ξεύρετε πῶς μνιὰ καρδιὰ τοῦ πόθου πληγωμένη,
καθὼς λογιάζει πᾶσα εἷς, τόσα εὔκολα δὲ βιαίνει.

Μὰ ἐδῶ προβαίνει ὁ κύρης σου, κρίνω σὰν τὸ γροικήσῃ,
ἀντίδικό σας καὶ τῶ δυὸ περίσσα νὰ μιλήσῃ.

ΓΙΑΝΝΟΥΛΗΣ, ΠΑΝΩΡΗΑ, ΑΘΟΥΣΑ καὶ ΦΡΟΣΥΝΗ.

ΓΙΑΝΝΟΥΛΗΣ.

Καλέ, καὶ πόθε τὸ κρατεῖ; νὰ μὴ θέλει νὰ πάρῃ
τὸ Γύπαρι ὀγι' ἄντρα της, πλοῦσο καὶ παλληκάρι!
καὶ δὲ λογιάζει ἡ πελελὴ τὸ πῶς δὲ βρίσκει ἄλλο,
νὰ τήνε θέλῃ σήμερο δίχως προικιὸ μεγάλο...
Κ' ἐγὼ 'ς τὴ ψή μου, ἂν ἤξευρα νὰ πιάσῃ τὰ πλατειά τση,
ἐτοῦτο τὸ κουράδι μου δὲ δίδω σὲ προικιά τση·
τοῦτος γιατὶ τὴν ἀγαπᾷ δίχως προικιὰ ζητᾷ τη,
μόνο μὲ τὸ ποκάμησο γδυμνὴ εἰς τὸ κρεββάτι·
μὰ ἄλλος, θαρρεῖτε, παίρνει τη; παρὰ νὰ μὲ ξεσκίσῃ,
νὰ πάρῃ τὸ κουράδι μου, τὸ σπίτι μου νὰ γδύσῃ!
'Εδιάβησαν οἱ παλαιοὶ χρόνοι τῶν περασμένω,
ὁποῦ προικιὸ κανεὶς βοσκὸς δὲν εἶχε γνωρισμένο·
μὰ ἐδᾶ 'ναι τὰ προικιὰ ἀφορμὴ καὶ κάθεται χωσμένη
πολλαῖς φοραῖς μνιὰ κορασὰ ὀμορφοκαμωμένη,
κι' ὡσὰν γρηὰ τὴ νειότη τση τὴν πρικαμένη ἐκείνη
ὀγιὰ τὴ χρεία τοῦ προικιοῦ νὰ διάβῃ τὴν ἀφίνει.
Ὦ καλορροίζικοι καιροὶ ἀλλότες ποῦ ἦσαν ἐκεῖνοι,
ὄντα προικιὸ τῆς κορασᾶς ἦτον ἡ προκοσύνη,
ἡ προκοσύνη κ' ἡ τιμή, κ' ἡ φρόνεψι ἡ μεγάλη,
τὰ λόγιά τση τὰ φρόνιμα καὶ τἄμορφά τση κάλλη.
Μὰ τὴμ Πανώρῃα συντηρῶ μαζὶ μὲ τὴν 'Αθοῦσα...
ὅ, τι κι' ἃ ἤλεγα θαρρῶ ἐστέκα κι' ἀγροικοῦσα...
Δὲν ἔβαλλες, Πανώρῃα, τὰ λόγιά μου 'ς τὸ νοῦ σου,
βούλεσαι τὴν κατάρα μοῦ νὰ πάρῃς τοῦ κυροῦ σου;

ΠΑΝΩΡΗΑ.

Κύρη μου, ξεύρωντας τὸ πῶς ὅπχοι δὲν ἀφουκροῦνται
τὰ λόγια τοῦ κυροῦ τωνε ὀγλήγορα χαλοῦνται,
ἐλόγιασα τὸ Γύπαρι νὰ πάρω σὰν ὁρίζῃς
ἄντρα μου, ἀπῆς νέον καλὸν κι' ἄξο τόνε γνωρίζεις...

ΓΙΑΝΝΟΥΛΗΣ.

'Αρέσει μου, Πανώρη, νὰ κάμῃς τὴν βουλήν μου,
καὶ θέλεις ἔχεις πάντα σου, κάτεχιε, τὴν εὐχή μου·
ξεύρεις πολλὰ μ' ἐπίκρανες, μὰ ἂς ἦν' συμπαθισμένο,
τοῦτό 'ναι νὰ τὸ κάνουσι τῶν κορασῶ δοσμένο.
Καὶ σὺ μὲ τὸν 'Αλέξι σου ἴντά 'χεις καμωμένα;
'Αθοῦσά μου, ἄφης τὰ πολλὰ καὶ γροίκησέ μου ἐμένα,
σὰν τὸν 'Αλέξι, κάτεχιε, ποτέ σου δὲ θὲς πάρει
πλοῦτο, καλὸ καὶ φρόνιμο κι' ὄμορφο κοπελιάρη...
βλέπεσαι μόνο 'ς τὸ 'στερο μηδὲν τὸ μετανοιώσῃς,
καὶ ἀπὸ τὴν πρίκα θάνατο εἰς τὸ κορμί σου δώσεις...

ΑΘΟΥΣΑ.

'Απῆτις ἡ Πανώρηα τὸ Γύπαρι θὰ πάρῃ,
θέλω κ' ἐγὼ τὸ λοιπονὶς τοῦτο τὸ παλληκάρι·
καὶ σένα δίδω τὴν ἐξὰ τὸ πρᾶμμα νὰ τελειώσῃς,
καὶ ὡσὰν παιδί σου νά 'μουνε τ' 'Αλέξι νὰ μὲ δώσῃς.

ΓΙΑΝΝΟΥΛΗΣ.

Ὦ, τὴν εὐχή μου νά 'χετε... ἂς πᾶμε νὰ τσῆ βροῦμε
καὶ τὰ μαντάτα τὰ καλὰ τοῦτα νὰ τοὺς εἰποῦμε.
Φροσύνη, γιάντα μὲ θωρεῖς καὶ σεῖς τὴν κεφαλή σου;
οἱ γάμοι ἐτοῦτοι τάχατες δὲν εἶν' μὲ τὴ βουλή σου;

ΦΡΟΣΥΝΗ.

Θαμάζομαι θωρῶντά σας εὔκαιρα νὰ μιλῆτε
καὶ τὴν περίσσα ὄργιτα τῶ νέων νὰ μὴ θωρῆτε...
δὲν ταῖς ἐθέλουσίνε πλειό... καὶ ἀπὸ ταχειᾶς ἐμνόσα
νὰ μὴν τοὺς ἐμιλήσουν πλειό, ἀνὲν καὶ παραδῶσα...

ΓΙΑΝΝΟΥΛΗΣ.

Τὰ λόγια αὐτὰ τὰ σφακτικὰ ἄφης, κερὰ Φροσύνη...
ἀμμὲ σὲ τούταις ὄργιτα δὲν ἔχουσι ἐκεῖνοι.

ΦΡΟΣΥΝΗ.

Ὁ θειὸς ἂς κάμῃ ψώματα τὰ λόγια τὰ δικά μου,
καὶ νὰ μὴν ἔχου ὄφελος τὰ προμηνύματά μου...
θώριε πῶς ἐπομείνασι σὰ μεσαποθαμέναις...
ὥστε νὰ ζῆτε πρέπει σας νά 'στε βασανισμέναις!
Ὅποιος ἀφίνει τὸν καιρὸν καὶ φεύγει, τοῦ τυχαίνει
συζώντανος εἰς τ' ἄκταφα κάτω τσῆ γῆς νὰ μπαίνῃ...

ΑΘΟΥΣΑ.

Ἂν ἦναι κ' ἦναι ἀπαρθινὰ τὸ πῶς μᾶς ὠργιστῆκα,
πρέπει, Πανώρηα, καὶ τσῆ δυὸ νὰ μᾶς σκοτώσῃ ἡ πρίκα.

ΠΑΝΩΡΗΑ.

Ἂν ἦναι κ' ἦναι ἀπαρθινά, σήμερο καταιβαίνω
'ς τὸν ᾅδη μ' ἕνα θάνατο περίσσα πρικαμένο.

ΓΙΑΝΝΟΥΛΗΣ.

Ἂν ἦναι κ' ἦναι ἀπαρθινά, δὲ λείπουν εἰς τὴν Ἴδα
χίλοι γαμπροὶ πλουσώτατοι γιὰ πᾶσα κορασίδα!
μὰ τὴν ἀλήθεια μᾶς ἐπέ, σκιᾶς νὰ μηδὲ τσῆ βροῦμε
ταῖς προξενειαῖς τῶν κορασῶ τουνῶ νὰ τοὺς εἰποῦμε.

ΦΡΟΣΥΝΗ.

Ἔπρεπε νά 'ναι ἀπαρθινά... μὰ κεῖνοι δὲ θωροῦσι
τὴν ὥρα μὲ ταῖς πελελαῖς ἐτούταις νὰ σμικτοῦσι...
πλειὰ παρὰ πρῶτας τσ' ἀγαποῦ, γιατ' εἶναι τυφλωμένοι,
καὶ ὡσὰν πουλιὰ 'ς τὰ δύκτιά τους βρί[σ]κουνται μπερδεμένοι.

ΠΑΝΩΡΗΑ.

Τώρα ἔστρεψε 'ς τὸν τόπον της, Ἀθοῦσα, ἡ ψυχή μου.

ΑΘΟΥΣΑ.

Καὶ μέ, Πανώρηα, ἀληθινὰ τσῆ δόλιας ἡ δική μου...

Γ Ι Α Ν Ν Ο Υ Λ Η Σ.

Μαθὸς ἐγὼ ἐθαυμάζουμου... μὰ ἔν τους ἐδῶ... σωπᾶτε.

(Τότες προβαίνουσι).

Π Α Ν Ω Ρ Η Α.

Καϋμένα φυλλοκάρδιά μου, κ' ἴντας λογῆς κτυπᾶτε;

Α Θ Ο Υ Σ Α.

Πανώρηα, τὸ πνεῦμά μου γροικῶ καὶ ἀπολιγαίνει...

Π Α Ν Ω Ρ Η Α.

Καὶ μέ, 'Αθοῦσα, κάτεχιε πῶς μονιτάρου ἐβιαίνει...

ΓΥΠΑΡΙΣ, ΑΛΕΞΙΣ, ΠΑΝΩΡΗΑ, ΑΘΟΥΣΑ, ΦΡΟΣΥΝΗ καὶ ΓΙΑΝΝΟΥΛΗΣ.

Γ Υ Π Α Ρ Ι Σ.

Σὲ ποιὰ μερὰ ἐπήγασι, καλέ, καὶ δὲν μποροῦμε
εἰσὲ κανένα σήμερο τόπο νὰ τοὺς εὑροῦμε;..
νὰ δοῦμε ἀνίσως κ' ἡ θεὰ μᾶς ἔκαμε τὴ χάρι,
καὶ πᾶσα εἷς τὴν κόρην του γυναῖκάν του νὰ πάρῃ...
τάχατες νὰ μετάνοιωσε καὶ θὲ νὰ μᾶς ἀφήσῃ
'ς τὰ πρῶτα παραδάρματα κ' εἰς τὴν περίσσα κρίσι;

Α Λ Ε Ξ Ι Σ.

Πῶς εἶναι μπορεζάμενο νὰ πέψῃ τὸ παιδίν τση
νὰ τοὺς δοξέψῃ τὴν καρδιὰ μ' ὅλη τὴν ὄρεξίν τση;
καὶ τώρα νὰ ἐμετάνοιωσε δίχως καμμιὰ αἰτία,
νὰ θέλῃ νὰ μᾶς ἀρνηθῇ 'ς τόση μεγάλη χρεία!
ἐγὼ ἔχω ἐλπίδα 'ς τὴν θεὰ σήμερο νὰ τελειώσῃ
ταῖς πρίκαις μας καὶ ταῖς χαραῖς ὁποῦ 'πε νὰ μᾶς δώσῃ...

Α Θ Ο Υ Σ Α.

Τὰ λόγια ἐτοῦτα τὰ γλυκιά, ὁποῦ ἀγροικοῦ τ' αὐτιά μου,
τὰ σωθικά μου εὐφραίνουσι καὶ 'γαίνου τὴν καρδιά μου

ΑΛΕΞΙΣ.

Γύπαρι, ἐδῶ 'ναι ἡ κορασαῖς...

ΓΥΠΑΡΙΣ.

Ποῦ 'ναι ἡ ἀγαφτική μου;

ΑΛΕΞΙΣ.

'Αμάδι ἀπ' ὄξω 'ς τὸν ναὸ στέκει μὲ τὴ δική μου·
μὲ τὴ Φροσύνη ὁ κύρης της εἶναι ἐδεκεῖ σιμά τους,
θαρρῶ νὰ μᾶς ἐκαρτεροῦ, καὶ ἂς πᾶμε ὀμπροστά τους.

ΓΙΑΝΝΟΥΛΗΣ.

Σιμώσετέ μας θαρρετά, βοσκοί, μηδὲν τηρᾶτε...
τοὺς γάμους σας νὰ κάμωμε συβαστικῶς ἐλᾶτε,
γυναῖκές σας νὰ πάρετε κ' ἡ δυὸ τσ' ἀγαφτικαῖς σας,
τὰ πάθη σας νὰ πάψουσι, ν' ἀρχίσουν ἡ χαραῖς σας.

ΓΥΠΑΡΙΣ.

Χίλια καλῶς εὑρήκαμε τὴ συντροφιὰ αὐτήνη.

ΑΛΕΞΙΣ.

'Ο θεὸς νὰ σᾶς πολυχρονᾷ καὶ νὰ σᾶς ἐχαρύνῃ·
καὶ ἀπῆτις τέλος σήμερο θενά 'χῃ ἡ παιδωμή μας,
εὐχαριστοῦμε τὸ θεὸ μ' ὅλην τὴν ὄρεξί μας.

ΓΙΑΝΝΟΥΛΗΣ.

Ἦρθε ἡ γιώρα, Γύπαρι, νὰ σμίξῃς μετὰ κείνη
ὁποῦ 'λεγες ἀνάπαψι νὰ πάρῃς δὲ σ' ἀφίνει·
κάτεχε ὀγιὰ γυναῖκά σου πῶς παίρνεις τὸ παιδί μου
σήμερο τὴμ Πανώρηά μου, καὶ ἂς ἦν' μὲ τὴν εὐχήν μου·
ἐμέλετο νὰ σμίξετε, γέροντες νὰ γενῆτε
καὶ νὰ παιδογγονήσετε, χαραῖς πολλαῖς νὰ δῆτε·
καὶ ἂν τήνε θέλῃς πές μού το, γιατὶ τὴν ὥρα ἐτούτη
γυναῖκά σου εὐλογητικὴ 'ς τὴ χέρα δίδω σού τη.

ΓΥΠΑΡΙΣ.

Θέλω τηνε, ζητῶ τηνε, πέφτω παρακαλῶ τη,
καὶ ἀνὲν καὶ θέλῃ με καὶ αὐτή, σκύφτω καὶ προσκυνῶ τη.

ΠΑΝΩΡΗΑ.

Θέλω σε, Γύπαρι, κ' ἐγὼ πολλὰ ἀγαπητικέ μου,
καὶ ἂ σοῦ 'δωκα καμνιὰ φορὰ πρίκα, συμπάθησέ μου.

ΓΥΠΑΡΙΣ.

Ἠχίτας ἐδροσίστησαν μέσα τὰ σωθικά μου,
ἡ πρίκαις μου ἐχαθήκασι κ' ὕγιανε ἡ καρδιά μου.

ΓΙΑΝΝΟΥΛΗΣ.

Δότε κ' οἱ δυὸ τὰ χέργιά σας, φιλήσετε, παιδιά μου...
πόση χαρὰ τ' ἀμμάτιά μου θωροῦ 'ς τὰ γερατειά μου!

ΓΥΠΑΡΙΣ.

'Αγάπη μου καὶ θάρρος μου, δοξάζω τὴ θεά μου
ὁποῦ 'ναι αἰτιὰ καὶ βρίσκεσαι τώρα 'ς τὴν ἀγκαλιά μου·
γλυκότατη Πανώρηα, ψυχή μου ἀγαπημένη,
πῶς εἶναι μπορεζάμενο νὰ σ' ἔχω κερδαιμένη!

ΓΙΑΝΝΟΥΛΗΣ.

'Αλέξι, μίλησε καὶ σύ, ἂ θέλῃς τὴν 'Αθοῦσα...

ΑΛΕΞΙΣ.

Μιλιὰ γλυκότερη ποτὲ τὰ αὐτιά μου δὲν ἀκοῦσα!
θέλω καὶ προσκυνῶ τηνε... μὰ ἂς πῇ καὶ αὐτὴ γιὰ μένα,
γιατὶ ἂ μὲ θέλῃ τὸ φτωχὸ δὲν τσ' ἔχω γροικημένα...

ΑΘΟΥΣΑ.

Θέλω σε, 'Αλέξι, γι' ἄντρα μου, ἀπῆς ἐσὺ μὲ θέλεις,
ἄλλος δὲ μ' ἔπαιρνε κανείς, ἀπῆς ἐσὺ μοῦ μέλεις.

ΓΙΑΝΝΟΥΛΗΣ.

Φιλήσετε καὶ σεῖς λοιπό... κ' ἔχετε τὴν εὐχή μου,
γιατὶ θωρῶ καὶ γίνεται τὸ πρᾶμμα ὁποῦ πεθύμου.

ΑΛΕΞΙΣ.

'Επάψασι οἱ πόνοι μου κ' ἡ ἔγνοιαις ἡ περίσσαις,
καὶ τὸ κορμί μου σήμερο ἀφήκασι ἡ κρίσες.
'Οϊμέ... κοιμοῦμαι κι' ὄνειρο θωρῶ τὸ πῶς κρατῶ σε,
πῶς σ' ἀγκαλιάζομαι σφικτά, τὸ πῶς γλυκιὰ φιλῶ σε!

ἂν ἐκοιμοῦμαι, πεθυμῶ ποτὲ νὰ μὴ ξυπνήσω,
μὰ μετὰ τοῦτο τ' ὄνειρο γλυκιὰ νὰ ξεψυχήσω...

ΓΙΑΝΝΟΥΛΗΣ.

Βοσκοί, μὴ στεκομέστενε νὰ μᾶς εὑρῇ τὸ βράδυ,
καὶ τὰ φιλιὰ 'ς τὸ στρῶμά σας ἀργὰ τὰ δόστε ὁμάδι·
ἂς πᾶμε 'ς τὸ μιτάτο μας, ὅλοι οἱ βοσκοὶ νἄρθοῦσι
τσῆ Ἴδας ποῦ μᾶς ἀγαποῦ, τοὺς γάμους μας νὰ δοῦσι,
καὶ νὰ χαροῦσι μετὰ μᾶς, σὰν εἶ συνειθισμένο,
ς τοὺς γάμους νὰ μαζώνουνται πάντα 'τον μπορεμένο·
νἄρθῃ ὁ πρεσβύτης τῆς θεᾶς κιὄλας νὰ σᾶς β[λ]ογήσῃ,
καὶ τὴν εὐχή του τῶν δυονῶ ταιργιῶ νὰ σᾶς χαρίσῃ.
'Ας πηαίνωμε... μὴ στέκεστε· ἔλα καὶ σὺ Φροσύνη,
'ς τοὺς γάμους τούτους νὰ χαρῇς, γιατὶ 'ς ἀληθοσύνη
πεντέξη μῆνες θὰ κρατοῦ... κινήσετε νὰ πᾶμε
ἀπὸ νωρὶς νὰ σφάξωμε δυὸ βῶδια νὰ τὰ φᾶμε.

ΦΡΟΣΥΝΗ.

'Ας πηαίνωμε τὸ λοιπονίς... κλαίγω ὀκ τὴ χαρά μου·
γιατὶ τσ' ἀγάπου καὶ τσῆ δυὸ σὰ νά 'σανε παιδιά μου·
ὁ θεὸς νὰ σᾶς πολυχρονᾷ καὶ νὰ σᾶς ἐχαρύνῃ,
καὶ τῶν τεσσάρων τὴ ζωὴ περίσσα νὰ μακρύνῃ.

ΓΥΠΑΡΙΣ.

Πανώρηα, τὸ χεράκι σου δός μου ν' ἀγκαλιαστοῦμε,
καὶ ἀγκαλιασμένοι σπίτι μας κ' οἱ δυὸ νὰ πᾷ νὰ μποῦμε·
ὦ δάση καλορροΐζικα τὰ δένδρη γεμισμένα,
μὲ τὰ κλαδιὰ τὰ πράσινα καὶ τ' ἄνθη φορτωμένα,
ὦ χορταράκια δροσερά, τὰ κρυὰ νερὰ τῆς βρύσις,
πουλάκιά μου γλυκότατα κι' ὄμορφα παρὰ φύσις,
καὶ σὺ ναὸς τσ' ἁγιᾶς θεᾶς, ὁποῦ 'στε τῆς χαρᾶς μου
μάρτυροι καὶ τὴν πλερωμὴ δίδετε τῆς καρδιᾶς μου,
ἀπῆς δὲν εἶναι μπορετὸ ἄλλο νὰ σᾶς χαρίσω,
παρὰ μὲ λόγια μοναχὰς νὰ σᾶς εὐχαριστήσω,

τὸν οὐρανὸ παρακαλῶ, τὸν ἥλιο, τὸ φεγγάρι,
τ' ἄστρη, τὴ νύκτα, τὴν αὐγή, πὤχουσι πλεῖσα χάρι,
νὰ σᾶς ἐδίδουν ὅλα τους, ἀπ' ἄνεμο καὶ γνέφη
'ς τὰ μέρη ἐτοῦτα, ἢ βροχὴ μὲ χιόνι νὰ μὴ πέφτῃ,
μηδὲ οἱ βοσκοὶ ποτέ τωνε μὴ φέρουσι κουράδι
τὰ χόρτα νὰ σᾶς τρώσινε ἀπὤχει τὸ λειβάδι,
γιὰ νά 'στε πάντα δροσερά, πράσινα καὶ ἀθισμένα,
ὅμορφα, δροσερώτατα πολλὰ καὶ μυρισμένα,
νὰ σᾶς θωροῦν ἡ κορασαῖς κ' οἱ νοὶ νὰ σᾶς τιμοῦσι,
ζόγιαις νὰ κάνου μετὰ σᾶς ὅμορφαις νὰ βαστοῦσι.
Μὰ ἀφίνω σας χαιράμενα, καὶ πάγω νὰ τελειώσω
τὰ πάθη μου, καὶ πλέρωμα 'ς τοὺς πόνους μου νὰ δώσω.

ΑΛΕΞΙΣ.

Ὦ τιμημέναις κορασαῖς καὶ νειαῖς χαριτωμέναις,
ὁποῦ 'στε 'ς τοῦτα τὰ βουνὰ τσ' Ἴδας πρεμαζωμέναις,
ὦ φρόνιμοι καὶ ἀξιώτατοι, καὶ πλούσια γεροντάκια
ὁποῦ μὲ κόπους ἤρθετε τσῆ Ἴδας τὰ χαράκια,
κ' ἔχετε λύπησι καὶ σεῖς ὀγιὰ τὰ βάσανά μας
καὶ γιὰ τοὺς πόνους τοὺς πολλοὺς ὁποῦ 'χε ἡ καρδιά μας,
πῶς ἐθελῆσαν οἱ θεοὶ κ' ἡ πρίκαις ἐτελειῶσα
καὶ τοῦταις ὀγιὰ ταῖρί μας τσῆ λυγεραῖς μᾶς δῶσα,
μὴ μᾶς ζηλεύετε λοιπό, μὰ ἀπὸ καρδιᾶς χαρῆτε,
καὶ ἂν ἀγαπᾶτε, ὡσὰν καὶ μᾶς ὀλπίζετε νὰ βρῆτε!

ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΚΩΜΩΔΙΑΣ.

ΚΡΗΤΙΚΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΝ.

ΕΡΩΦΙΛΗ

ΤΡΑΓΩΔΙΑ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΧΟΡΤΑΤΖΗ.

ΑΦΙΕΡΩΣΙΣ

Πρὸς τὸν εὐγενέστατον καὶ ἐξοχώτατον κύριον

ΙΩΑΝΝΗΝ ΤΟΝ ΜΟΥΡΜΟΥΡΗΝ

ῥήτορα ἀξιώτατον

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ὁ ΧΟΡΤΑΤΖΗΣ.

Καθὼς στολίζου μ' ὄμορφο καὶ λαμπυρὸ χρυσάφι
'σὰν ἀποξετελειώσωσι τσ' εἰκόνες οἱ ζωγράφοι,
καὶ τότε 'ς τόπο φανερὸ τσῆ πᾶσι καὶ κρεμοῦσι,
κι' ὅλοι ποῦ τσῆ θωρούσινε θαμάζουν κ' ἐπαινοῦσι,
τέτοιας λογῆς πᾶσα καιρὸ κ' ἐκεῖνοι ποῦ τελειώσου
τοῦ νοῦ τους κόπο τίβοτας, πρὶν ὄξω τόνε δώσου,
μεγάλ' ἀνθρώπου κανενὸς κι' ἄξου τόνε χαρίζου,
καὶ τόσα μὲ τὴ χάριν του πλεῖσα τόνε στολίζου,
π' ὅλοι ποῦ τὸ γροικήσουσι ποθοῦ νὰ τὸν ἀνοίξου,
τσῆ στίχους του νὰ δούσινε, τὰ λέσι νὰ γροικήσου·
γιὰ τοῦτο, ἀπῆς τὰ πάθη μου κ' οἱ πόνοι μου οἱ περίσσοι
τούτη κ' ἐμένα κάμασι τὸ νοῦ μου νὰ γεννήσῃ
τὴν τραγῳδία, ἄξιο ποίημα τσῆ τύχης μου ν' ἀφήσω,
νἄβγῃ ὄξω δὲν ἠθέλησα, πρίχου τήνε στολίσω
μ' ὄνομα βγενικώτατο κι' ἄξιο, καθὼς τυχαίνει
πᾶσα καιρ' ἀπὸ λόγου του νὰ στέκῃ βλεπημένη,
κ' ἡ εὐγενιὰ κ' ἡ χάρες του νὰ προσκαλοῦν πᾶσ' ἕνα
νὰ τὴ θωρῇ μετὰ χαρᾶς, καὶ νὰ κρατῇ δεμένα
τὰ χείλη τῶν κακόγλωσσων, τὰ σφαίνω νὰ σωποῦσι

κι' οὐδέναν εἰσὲ ψέγωσι λόγο ποτὲ νὰ ποῦσι.
Κ' ἔτσι ἀπὸ χίλια 'ξακουστὰ κορμιὰ χαριτωμένα,
μὲ γράμματα καὶ μ' ἀρεταῖς καὶ πλούτη στολισμένα,
ποῦ λάμπου ὡς τ' ἄστρα τ' οὐρανοῦ σὲ μιὰ μεριὰ κ' εἰς ἄλλη
τσῆ Κρήτης, καὶ τσῆ δόξαις τση τσῆ πρωτιναῖς τση πάλι
τσῆ δίδου μὲ τσῆ χάρες τως, κι' ὡς τὸν καιρὸ ἐκεῖνο
τιμᾶται ἀποῦ 'χε ἀφέντη τση καὶ βασιλειᾶ τὸν Μίνω,
σ' ἐδιάλεξα, εὐγενέστατε Μούρμουρ' ὑψηλοτάτε,
ῥήτορ' ἀπ' ὅλαις τσ' ἀρεταῖς καὶ τσῆ τιμαῖς γεμάτε,
μὲ τ' ὄνομά σου τοῦτό μου τὸν πόνο νὰ στολίσω
καὶ χάρι ἀπὸ τσῆ χάρες σου πλεῖσα νὰ σοῦ χαρίσω.
Μὰ τὸ 'θελεν ἡ πεθυμιὰ κ' ἐζήτα γὴ ὄρεξί μου,
χίλιοι τοῦ νοῦ μου λογισμοὶ πάλι ἀμποδίσασί μου·
ποιὸς μ' ἔλεγε, δὲν πρέπουσι νὰ στέκου στολισμένοι
τοῖχοι ἄσχημοι καὶ χαμηλοὶ καὶ κακοσοθεμένοι
φτωχοῦ σπιτιοῦ μ' ὁλόχρυσα πανιά, μηδὲ νιψίδι
προσώπου κόρης ἄσκημης πλεῖσο κανεὶς νὰ δίδῃ·
ποιός, τέτοιο λίγο χάρισμα νὰ πέψω νὰ σοῦ δώσω
δὲ μ' ἄφινε, τσῆ λογισμοὺς γιὰ νὰ μηδὲν σποδώσω
τοῦ νοῦ σου τσ' ὑψηλότατους· ποιός, πλῆθος ν' ἀνασώσῃ;
γυρεύγεις, μοῦ 'λεγε συχνά, τσῆ θάλασσας τσῆ τόσης
μ' ἕνα θολὸ κι' ἀπομικρὸ ποτάμι π' ἀποφρύσει
πρὶ πάρ' ἀπὸ τὴν βρύσιν του τὴν ἴδια νὰ κινήσῃ.
Κ' ἔτσι σὲ δειλοσκόρπισιν ἐστέκουμουν μεγάλη,
κι' ὁ νοῦς μ' ἐσέρνετο συχνὰ σὲ μιὰ μεριὰ κ' εἰς ἄλλη,
κ' ἔστεκ' ἀρίφνητο καιρὸ δίχως ν' ἀποφασίσω
νὰ κάμω τὸ 'χα πεθυμιά, γὴ νὰ συρθῶ 'ξοπίσω.
Ποῦρι τὸ θέλ' ἡ ὄρεξι, συγκλίνω νὰ τσῆ δώσω,
γιατὶ ὅσο σὲ θωρῶ, ψηλὰ σὲ βλέπω, κι' ἄλλο τόσο
μὲ σπλάχνος ἀνεξίκακο κι' ἄμετρη καλωσύνη,
κ' εἶσαι 'π' τὴν 'περηφάνησι μακρὰ τοῦ κόσμου κείνη

τὴ σκοτεινή, ποῦ δὲ γεννᾷ λαύρα οὐδὲ φῶς χαρίζει,
μὰ τσίκνα μόνο καὶ καπνὸ τὰ τρίγυρα γεμίζει.
Παρακαλῶ τὸ λοιπονὶς τὴν ἐξοχότητά σου,
μὲ πρόσωπο πασίχαρο τὰ χέριά τση νὰ πιάσου
τοῦτο τ' ὀλίγο χάρισμα, καὶ τ' ὄνομα ν' ἀφήσῃ
τὸ βγενικὸ καὶ τ' ἄξιό τση στολὴ νὰ τοῦ χαρίσῃ.
Κ' εἰς τοῦτο ὁποῦ βάλθηκα τὸ πέλαγος τὸ πλεῖσο
μ' ἔτσι μικρὸ κι' ἀνήμπορο καράβι ν' ἀρμενίσω,
γίν' ὁδηγὸς τσῆ στράτας μου νὰ φύγω τοῦ χειμῶνα
τσ' ἀνεμικαῖς, κι' ὡς πεθυμῶ ν' ἀράξω 'ς τὸ λιμιῶνα·
γιατὶ ὅσαις θέλουν ταραχαῖς κι' ἀνέμοι νὰ 'γερθοῦσι
κι' ὅσα φουσκώσου κύματα, 'ς τὸ βράχος δὲν μποροῦσι
ποτέ τως νὰ μὲ ῥίξουσι, γὴ ἀλλιῶς νὰ μὲ ζημιώσου,
θωρῶντας μόν' ὡς ἄστρο μου λαμπρὸ τὸ πρόσωπό σου.
Κι' ἂν εἶναι κι' ἀποκότησα χάρισμα νὰ σοῦ δώσω
ἄξιο καθὼς ἐτύχαινε καλὰ δὲν εἶναι τόσο,
τσῆ τύχης δὸς τὸ φταίσιμο κι' ὄχι τοῦ θεληματου,
γιατὶ 'ψηλαῖς τσῆ πεθυμιαῖς πᾶσα καιρὸν ἐκράτου·
μὰ 'κείνη χάμαι τσ' ἔρριξε, καὶ τὰ φτερά, ποῦ 'σῶνα
'ς ὄρος νὰ μ' ἀναιβάσουσι ψηλὸ 'ποῦ τ' Ἑλικῶνα,
μοῦ κόψ' όντὰν ἀρχίσασι καὶ χαμηλοπετοῦσα,
κ' ἡ ὄρεξι μ' ἀπόμεινε μόνο σὰν πρῶτας πλοῦσα·
κι' ἀντὶς τὰ θάρριε κ' ἔλπιζε κ' ἔδειχνε κ' ἔτασσέ μου
κ' εἰς τσ' οὐρανοὺς συχνότατα τὸν νοῦν ἀνέβαζέ μου,
μοῦ κτίζει πύργους 'ς τὸ 'γιαλό, περβόλια 'ς τὸν ἀέρα,
κι' ὅ, τι τὴ νύκτα μεριμνῶ, χάνουνται τὴν ἡμέρα!

ΥΠΟΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΤΡΑΓΩΔΙΑΣ ΚΑΛΟΥΜΕΝΗΣ ΕΡΩΦΙΛΗΣ.

'Αφότις ἐσκοτώθη εἰς τὸν πόλεμον Θρασύμαχος ὁ βασιλεὺς τῆς Τζέρτζας, ἔτυχεν εἰς τὰ χέρια Φιλογόνου τοῦ βασιλέως τῆς Μέμφιδος, ἤγουν τῆς Αἰγύπτου, κάποιον ἀνήλικον παιδὶ τ' ὄνομα Πανάρετος, ὁποῦ μονογενὲς καὶ ὀρφανὸν ἔμεινε μετὰ τὸν σκοτωμὸν τοῦ πατρός του. Καὶ μ' ὅλον ὁποῦ δὲν τὸ ἐγνώριζεν ὁ Φιλόγονος διὰ παιδὶ τοῦ Θρασυμάχου, ὅμως ἐπρόσταξε νὰ συναναστρέφεται ὁμάδι μὲ τὴν κορασίδα Ἐρωφίλην τὴν θυγατέρα του, μονογενὴς καὶ αὐτή.

Οὗτος ὁ Πανάρετος μὲ τὴν αὔξησιν τῆς ἡλικίας ηὔξανε κατὰ πολλὰ εἰς φρόνησιν, εἰς βασιλικὰ ἤθη καὶ εἰς ἀνδρείαν, ὥστε ὁποῦ ταῦτα βλέπωντας πρὸς τὸν νέον ὁ Φιλόγονος βασιλεὺς ὄχι μόνον τὸν ἐτίμησεν, ἀλλὰ καὶ στρατηγὸν τὸν ἐκατάστεσεν εἰς ὅλα του τὰ φουσάτα. Ὁ ἔρως ὅμως τῆς Ἐρωφίλης ἔσυρε τὸν Πανάρετον νὰ τὴν ἀγαπήσῃ τόσον διὰ τὰ περισσά της κάλλη, ὥστε κρυφίως ἀπὸ τὸν πατέρα της νὰ ἐνεργήσῃ τὰ τοῦ γάμου καὶ νὰ κοιμηθῇ μὲ τοῦ λόγου της. Τοῦτο ἐγίνη αἰτία μεγάλου κακοῦ· ἐπειδὴ κάνωντας ὁ βασιλεὺς νὰ ἀποκεφαλίσουν τὸν Πανάρετον, ὄχι μόνον τὴν κεφαλὴν ἀλλὰ καὶ τὴν καρδίαν καὶ τὰ χέριά του βάνωντας εἰς ἕνα βατσέλι τὰ ἔδωκε τῆς θυγατρός του διὰ κανίσκι· τὰ ὁποῖα θεωροῦσα μὲ μεγάλον τρόμον ἡ Ἐρωφίλη καὶ κρουνηδὸν καταφιλοῦσα ἐλειποψύχησεν ἀπὸ τὸν καϋμόν της, καὶ εἰς τὸν αὐτὸν καιρὸν ἐσφάγη μὲ τὸ ἴδιόν της χέρι. Τοῦτο τὸ ἐλεεινὸν θέαμα ἐπροξένησεν εἰς ὅλον τὸ παλάτι ἀπαραμύθητον τὴν θλίψιν καὶ ἀκράτητα τὰ δάκρυα· ὅθεν γυρίζωντας ὁ βασιλεὺς νὰ ἰδῇ τ.

ἀποβησόμενον, ὁ χορὸς τῶν κορασίδων πρὸς ἐκδίκησιν τῶν ἀδικοσκοτωμένων τὸν ἥρπασεν ἀπὸ τὰ ποδάρια καὶ ρίχνωντάς τον εἰς τὴν γῆν τὸν ἐθανάτωσαν καταπατῶντας. Ἔτσι ἔμεινεν ἔρημον τὸ βασίλειόν του ἐν τῷ ἅμα ἀνελπίστως. Μετὰ ταῦτα φαίνεται ὡς σκιὰ ἡ ψυχὴ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ βασιλέως καὶ δίδει σημάδι εὐχαριστήσεως διὰ ταύτην τὴν δικαιοτάτην ἐκδίκησιν.

ΠΡΟΣΩΠΑ ΤΟΥ ΔΡΑΜΑΤΟΣ

ΗΓΟΥΝ ΤΗΣ ΤΡΑΓΩΔΙΑΣ.

ΠΑΝΑΡΕΤΟΣ ἀγαφτικός.

ΚΑΡΠΟΦΟΡΟΣ φίλος του.

ΦΙΛΟΓΟΝΟΣ βασιλέας.

ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ τοῦ βασιλέα.

ΕΡΩΦΙΛΗ βασιλιοποῦλα.

ΧΡΥΣΟΝΟΜΗ βάγια τση.

ΨΥΧΗ τ' ἀδερφοῦ τοῦ βασιλέα.

ΧΟΡΟΣ τῶν γυναικῶν.

ΔΑΙΜΟΝΕΣ.

ΜΑΝΤΑΤΟΦΟΡΟΣ.

ΚΟΡΑΣΙΔΕΣ τσῆ βασιλιοπούλας.

Ἡ αὐτὴ τραγῳδία παρίσταται καὶ προσφέρεται εἰς τὴν χώραν τῆς Αἰγύπτου.

Τὸν δὲ πρόλογον κάνει ὁ ΧΑΡΟΣ.

Π Ρ Ο Λ Ο Γ Ο Σ

τὸν ὁποῖον κάνει ὁ ΧΑΡΟΣ.

Ἡ ἄγρια κ' ἡ ἀνελύπητη κ' ἡ σκοτεινὴ θωριά μου
καὶ τὸ δραπάν' ὁποῦ βαστῶ, καὶ τοῦτα τὰ γυμνά μου
κόκκαλα, κ' ἡ πολλαῖς βρονταῖς κ' ἡ ἀστραπαῖς ὁμάδι
ὁποῦ τὴν γῆν ἀνοίξασι κ' ἐβγῆκ' ἀπού τὸν ᾅδη,
ποιὸς εἶμαι μοναχάτωνε δίχως μιλιὰ μποροῦσι
νὰ φανερώσου σήμερο 'ς ὅσους μὲ συντηροῦσι·
μ' ὅλον ἐτοῦτο πεθυμῶ γιὰ πλειὰ θαράπαυσί μου
ποιὸς εἶμαι νὰ σᾶς δηγηθῶ, καὶ ποιὰ 'ν' ἡ μπόρεσί μου.
Ἐγὼ 'μ' ἐκεῖνος τὸ λοιπὸ ἀπ' ὅλοι μὲ μισοῦσι
καὶ σκυλοκάρδη καὶ τυφλὸ κι' ἄπονο μὲ λαλοῦσι·
ἐγὼ 'μ' ἀποῦ τσῆ βασιλειούς, τσῆ μπορεμένους ὅλους,
τσῆ πλούσιους καὶ τσ' ἀνήμπορους, τσ' ἀφένταις καὶ τσῆ δούλους,
τσῆ νέους καὶ τσῆ γέροντες, μικροὺς καὶ τσῆ μεγάλους,
τσῆ φρόνιμους καὶ τσῆ λωλούς, κι' ὅλους τσ' ἀνθρώπους τσ' ἄλλους
γιαμιά, γιαμιά, ὄντε μοῦ φανῇ, ρίχνω καὶ θανατόνω,
κ' εἰς τὸν ἀθὸ τσῆ νειότης τως τσῆ χρόνους τως τελειόνω·
λυόνω τσῆ δόξαις καὶ τιμαῖς, τὰ 'νόματα μαυρίζω,
τσῆ δικηοσύναις διασκορπῶ καὶ τσῆ φιλιαῖς χωρίζω·
τσ' ἄγριαις καρδιαῖς καταπονῶ, τσῆ λογισμοὺς ἀλλάσσω,
τσ' ὀλπίδες ρίχνω 'ς μιὰ μερὰ καὶ τσ' ἔγνοιαις κατατάσσω·
κ' ἐκεῖ 'ποῦ μὲ πολὺ θυμὸ τὰ μάτιά μου στραφοῦσι,
χώραις χαλοῦν ἀλάκαιραις, κόσμοι πολλοὶ βουλοῦσι.
Ποῦ τῶν Ἑλλήνω ἡ βασιλειαῖς; ποῦ τῶ Ρωμηῶν ἡ τόσαις
πλούσιαις καὶ μπορεζάμεναις χώραις; ποῦ τόσαις γνῶσες

καὶ τέχναις; ποῦ 'ν' ἡ δόξαις τως, ποῦ σήμερον ἐκεῖναις
'ς τ' ἅρματα κ' εἰς τὰ γράμματα ἡ ξακουσταῖς 'Αθῆναις;
Ποῦ ἡ Καρτάγω ἡ δυνατὴ κ' οἱ πολεμάρχοι γιᾶξοι
τσῆ Ρώμης; ποῦ τὰ κέρδητα 'ποῦ 'χασιν ἀποτάξει;
Ποῦ τ' 'Αλεξάνδρου ἡ ἀνδρειὰ κ' ἡ μπόρεσί του πλεῖσα;
ποῦ τῶν Καισάρων ἡ τιμαῖς ἀποῦ τὸν κόσμ' ὡρίσα;
Ὅλα χαλάσαν ἀπὸ 'μέ, κι' ὅλ' ἀπὸ μὲ χαθῆκα,
χῶμα γινῆκ' ἀψήφιστο κ' εἰς λησμονιὰν ἐμπῆκα.
Γιαῦτως λωλοί 'ναι ὅποιοι θαρροῦ μὲ κόπο γὴ μὲ γνῶσι
νὰ κάμουσι τὴ χέρα μου νὰ μὴ μπορᾷ τελειώση
τὰ 'νόματά τως, γράφοντας 'ς τὸν κόσμο παραμύθια
κι' ἄλλα πολλὰ καμώματα ψωματινὰ κι' ἀλήθεια.
Λωλότεροι ὅσοι ἀθάνατοι λογιάζου ν' ἀπομείνουν,
κέρδη 'σὰν κάμουσι πολλὰ κι' ἀρίφνητα πλουτύνουν·
τῶνα καὶ τ' ἄλλο ἀπὸ μὲ χάνεται καὶ τελειόνει,
τῶνα καὶ τ' ἄλλο οἱ καιροὶ χαλούσινε κ' οἱ χρόνοι.
Ποῦ τῶ Χαλδαίω τὰ γράμματα, ποῦ κεῖνοι 'ποῦ λογιάζαν
νὰ μείνουσιν ἀθάνατοι, γιὰ κεῖνο ἐσπουδάζαν
μὲ τόσον κόπο τῶν ἀλλῶ νὰ γράφου τσῆ πολέμους,
γὴ κεῖνοι ποῦ σκορπούσανε τὰ πλούτη 'ς τοὺς ἀνέμους;
Ποῦ τόση μεγαλότητα, ποῦ 'ναι τὰ πλούτη τώρα,
ποῦ 'χεν ἐκείν' ἡ 'ξακουστὴ καὶ μπορεμένη χώρα
τσῆ Σεμιράμις; πέτε μου, ποῦ κεῖνοί τσ' οἱ μεγάλοι
σοφοί, ποῦ τόσοι τσ' ἄρχοντες καὶ τόσοι δοῦλοί τσ' ἄλλοι;
μ' ἀπῆς 'ς τὴ γῆ δὲ φαίνουνται, οὐδ' εἶναι τὰ κορμιά τως,
σκιὰς πέτε μ' ἕνα σήμερο ἀποὺ τὰ 'νόματά τως!
Πέτε μου ποιοὶ κοπιάσασι κ' ἐκτίσα τὰ κολόσσα,
ποιοὶ περμαζῶξα τὰ βουνὰ καὶ μεσοξετελειῶσα
τὸν πύργο κεῖνο τσῆ Βαβέλ; γὴ ποιοί 'χασιν ἐκάμει
τούταις σας τσῆ πυράμιδες, μέρα καὶ νύκτ' ἀντάμη
κοπιάζοντας ἔτσ' εὔχαιρα; πέτ' ἕνα ἀπὸ κεῖνα

τὰ ξάκουστά τως 'νόματα, νὰ δοῦμ' ἂν ἀπομεῖνα
'σὰν ἐλογιάζ' ἀθάνατα; ὅλοι κι' αὐτὰ ὁμάδι
μὲ τὰ κορμιά τως βρίσκουνται θαμμένα μέσ' τὸν ᾅδη.
Μὰ γιάντα ξένα καὶ παλῃὰ ν' ἀναθιβάνω τώρα
ξόμπλια, μακρὰ ποῦ λείπουνται 'κ τὴν ἐδική μας χώρα!
'ποῦ 'ναι μοῦ πέτε σήμερο τόσοι ἐδικοὶ ἀκριβοί σας,
ποῦ τόσοι ἀγαπημένοι σας καὶ φίλοι 'μπιστικοί σας;
ποῦ τόσοι νειοὶ τσῆ χώρας σας; ποῦ τόσοι ποῦ γυρίζαν
καὶ μοσκορραῖνα 'ς τὰ στενὰ καὶ πόθο ἐμυρίζαν;
ποῦ ἐκεῖνοι ἀποῦ τὰ χείλη τως μέλι ἐκυματοῦσαν,
καὶ νύκτα 'μέρα νὰ γενῇ νὰ κάμουν ἠμποροῦσαν;
Φτωχοὶ 'ς τὸ λάκκο κατοικοῦν, βουβοὶ μὲ δίχως στόμα,
ψυχαῖς 'γδυμναῖς δὲ ξεύρω ποῦ 'ς τὴ γῆ... λιγάκι χῶμα!
Μ' ὅλον ἐτοῦτο μηδὲ γεῖς ποτὲ 'ς τὸ νοῦν του βάνει
πῶς εἰς τὸν ᾅδη θὰ διαβῇ, πῶς ἔχει ν' ἀποθάνῃ!
κι' ὡσὰν τοῦ κόσμου νά 'χασι νὰ μείνουν κληρονόμοι,
μηδένα πρᾶμμα μπόρεσε νὰ τσῆ χορτάσῃ ἀκόμη!
Ὦ πλείσια κακοροίζικοι! καὶ γιάντα δὲ θωροῦσι
τσῆ 'μέραις πῶς 'λιγαίνουσι, τσῆ χρόνους πῶς περνοῦσι!
τὸ ψὲς ἐδιάβη, τὸ προχθὲς πλειὸ δὲν ἀνιστορᾶται,
σπίθα μικρὰ τὸ σήμερο 'ς τὰ σκοτεινὰ λογᾶται.
Σ' ἕναν ἀνοιγοσφάλισμα τῶν ἀμματ' ἀποσώνω
καὶ δίχως λύπησι καμμιὰ τὸν ἄνθρωπο σκοτόνω·
τὰ κάλλη σβύνω κι' ὄμορφο πρόσωπο δὲ λυποῦμαι,
τοὺς ταπεινοὺς δὲ 'λεημονῶ, τοὺς ἄγριους δὲ φοβοῦμαι,
τοὺς φεύγουν φτάν' ὀγλήγορα, τοὺς μὲ ζητοῦν μακραίνω,
καὶ δίχως νὰ μὲ κράζουσι συχνὰ τσῆ γάμους 'μπαίνω
κι' ἁρπῶ νυφάδες καὶ γαμπρούς, γέροντες καὶ κοπέλια,
καὶ κάνω 'ξόδια τσῆ χαραῖς καὶ κλάϋματα τὰ γέλοια,
σὲ πρίκα τὴ ξεφάντωσι καὶ κλάϋματα γυρίζω
πᾶσα τραγοῦδι, καὶ ποτὲ λύπησι δὲ γνωρίζω,

τὴν ἄσπρη σάρκα χώματα καὶ βρῶμο κατασταίνω,
τὴν ὄψι λυόνω καὶ χαλῶ, καὶ πᾶσα μυρισμένο
στῆθος σκωλήκων κατοικιὰ κάνω ζημνιὸ καὶ βρῶσι,
κ' ἡ χέρα μου καθημερνὸ γυρεύγει νὰ τελειώσῃ
σπίτια, γενηαῖς καὶ βασιλειαῖς καὶ κόσμους, 'σὰν τυχαίνει
ἡ δικαιοσύνη τοῦ θεοῦ νὰ μείνῃ πλερωμένη.
Μ' ὅλον ἐτοῦτο σήμερο μηδὲ μὲ φοϐηθῆτε
ὅσοι σᾶς ἔκαμεν ἐδῶ ἡ τύχη σας νὰ 'ρθῆτε,
γιατὶ δὲ μ' ἔστειλεν ὁ Ζεὺς τώρα συναφορμά σας,
μηδὲ γιὰ τοὺς γονέους σας, μηδὲ γιὰ τὰ παιδιά σας·
γραμμένο εἶναι τσ' οὐρανοὺς χρόνους πολλοὺς νὰ ζῆτε,
τιμαῖς καὶ πλούτη νά 'χετε, χαραῖς πολλαῖς νὰ 'δῆτε.
Μὰ 'ρθα σὲ τοῦτο τὸ 'ψηλὸ κ' εὐγενικὸ παλάτι,
'π' ὁ κόσμος καλοροίζικο τόσα περίσσια 'κράτει,
γιὰ νὰ σκοτώσ' ὡς θέλτε δεῖ, πρὶν νὰ περάσ' ἡμέρα
τὸ βασιλειὸ ποῦ στέκει 'δῶ καὶ μιάν του θυγατέρα,
νὰ πάψουσιν ἡ δόξαις του, κ' ἡγ ἐπαρχιά του ἡ τόση
γιὰ τὰ πολλά του κρίματα σὲ χέργι' ἀλλοῦ νὰ δώσῃ,
κ' ἕνα Στρατιώτη ἀκομή, μόνος κι' αὐτὸς κλωνάρι
ξερριζωμένου βασιλειοῦ 'ς τὸ κόσμ' ἀπομονάρι.
Καθὼς νὰ κάμω μ' ἔστειλε τοῦ Ζεῦ ἡ δικηοσύνη,
ποῦ κάμωμα ἀπλέρωτο 'ς τὸν κόσμο δὲν ἀφίνει.
Λύπη ἀνημένετε λοιπὸν νὰ πάρετ' ὅλοι τώρα,
μὲ δάκρυα νὰ γυρίσετε 'ς τὴν ἐδική σας χώρα·
λέγω 'ς τὴ χώρα σας, γιατὶ δὲν εἶστε 'σὰ θαρρεῖτε
'ς τὴν Κρήτη πλειό, μὰ τσ' Αἴγυπτος τώρα 'ς τὴ γῆ πατεῖτε.
Τούτ' εἶν' ἡ Μέμφ' ἡ ξακουστή, τόσα 'νοματισμένη
γιὰ τσ' ἄξιαις τσῆ πυράμιδες 'ς ὅλην τὴν οἰκουμένη·
κ' ἐδῶ 'ξαφνίδια νάρθετε σᾶς ἔκαμεν ἡ χάρι
τοῦ Ζεῦ, ξόμπλι πᾶς ἕνας σας γιὰ νὰ μπορῇ νὰ πάρῃ,
τσ' ἔξοδαις τοῦ Φιλόγονου περίσσια νὰ φοϐᾶται,

τ' ἄδικο κι' ὅσο δύνεστε ὅλοι σας νὰ μισᾶτε,
μεγάλοι ν' ἀπομείνετε μὲ τῶν ἀλλῶ τὸν κόπο,
βλέποντας τὴν ἀσυστασιὰ τσῆ τύχης τῶν ἀνθρώπω.
Ὦ λογισμοὶ πῶς σφάλλετε, ὦ γνώμη τυφλωμένη,
ὦ τῶν ἀνθρώπων ὁλονῶν ἐλπίδα κομπωμένη!
χαραῖς ἐλπίζει ὁ βασιλειὸς καὶ γάμους λογαργιάζει,
καὶ πλείσια καλοροίζικο τὸν ἐμαυτό του κράζει,
καὶ κεῖνο πρίκαις καὶ καϋμοὶ θενὰ τόνε πλακώσουν,
καὶ κορασαῖς ἀνήμποραις θάνατο θὰ τοῦ δώσουν.
Κι' ἀνὲ καὶ τοῦτ' οἱ βασιλειοὶ ἀποῦ τὸν κόσμ' ὁρίζου
τὴ δύναμί μου τὴν πολλὴ τόσο συχνὰ γνωρίζου,
ποιὸς ἐκ τσ' ἀνθρώπους τσῆ μικροὺς νὰ 'λπίζῃ πλειὸ τυχαίνει
σὲ δόξαις, πλούτη καὶ τιμαῖς, κι' ὀπίσω τως νὰ πηαίνῃ;
Φτωχοί, τ' ἁρπᾶτε φεύγουσι, τὰ σφίγγετε πετοῦσι,
τὰ περμαζόνετε σκορποῦν, τὰ κτίζετε χαλοῦσι·
σὰ σπίθα σβύν' ἡ δόξα σας, τὰ πλούτη σας σὰ σκόνι
σκορποῦσινε καὶ χάνουνται, καὶ τ' ὄνομά σας λυόνει
σὰν νᾶτον μὲ τὸ χέρι σας γραμμένο εἰς περιγιάλι
'ς τὴ διάκρισι τσῆ θάλασσας, γὴ χάμαι 'ς τὴν πασπάλη.
Μ' ἀφίνω σας, γιατὶ θωρῶ τὸ στρατηγὸ καὶ βγαίνει
τοῦτον, ἀποῦ πρικώτατο θάνατον ἀνημένει.

ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΠΡΟΛΟΓΟΥ.

ΠΡΑΞΙΣ ΠΡΩΤΗ.

ΣΚΗΝΗ ΠΡΩΤΗ.

ΠΑΝΑΡΕΤΟΣ μοναχὸς 'μιλεῖ.

Τέτοιας λογῆς τὸ λοιπονὶς τὰ πάθη μου τὰ τόσα
τὴν πληγωμένη μου καρδιὰ σήμερον ἐπλακῶσα,
καὶ δὲ 'μπορεῖ 'ς τόση δροσιὰ χαρὰ νὰ 'δῇ καὶ 'κείνη,
μὰ πλειὰ φωτιὰ καὶ πλειὰ καϋμὸς παρὰ ποτὲ τὴν κρίνει!
Πῶς εἶναι 'μπορεζάμενο κ' ἥλιος λαμπρὸς νὰ δίδῃ
τὸ μεσημέρι τ' ὄμορφο τῶν ἀμματιῶ σκοτεῖδι;
ζέστη πῶς εἶναι μπορετὸ τὸ χιόνι νὰ γεννήσῃ,
γῆ μαραμένα κρύο νερὸ φύτρα ποτὲ νὰ φύσῃ;
γῆ πότες ἐγροικήθηκε μι' ἀγάπη πλερωμένη
νὰ κάμῃ ἀγαφτικοῦ καρδιὰ νὰ στέκῃ πικραμένη;
Σὰ κατατάξ' ἡ θάλασσα κ' ἡ μάχη σὰ σκολάσῃ,
τοῦ ναύτου ἡγ ἔγνοια σὲ χαρὰ καὶ τοῦ στρατιώτη ἀλλάσσει·
κι' ὅποιος ποθεῖ, τοῦ πόθου του σὰν πιάσῃ τὸ βοτάνι,
τσῆ πρίκαις καὶ τὰ βάσανα κι' ὅλα τὰ πάθη χάνει·
κ' ἐγὼ γιατὶ νὰ μὴ μπορῶ παρὰ ν' ἀναστενάζω
μέσα σὲ τόση μου χαρὰ καὶ τ' ὦχ οἰμὲ νὰ κράζω;
καὶ 'κεῖνο ποῦ 'ναι πλειότερο, γιατὶ νὰ μὴ πιστεύγω
'ς ποιὸ βρίσκομαι παράδεισο κ' ἶντα καλ' ἀφεντεύγω;
'Σ τὸ στῆθός μ' ἔχω θησαυρό, κι' ὡσὰ χαϊμένος νάτο,
μ' ἔγνοια πολλὴ νὰ τὸν εὑρῶ γυρίζ' ἀπάνω κάτω.
Τὸν οὐρανὸ στοχάζομαι καὶ τσ' ὀμορφιαῖς τοῦ κόσμου,
καὶ σκοτεινὸ κι' ὁλότυφλο μοῦ φαίνεται τὸ φῶς μου.

Κόρη περίσσια εὐγενικὴ κι' ὡμορφοχαμωμένη
γλυκότατα τσ' ἀγκάλαις μου σὰν ἐπεθύμου μπαίνει,
μ' ὅλον ἐτοῦτο τσῆ καρδιᾶς τὸ βάρος δὲ μ' ἀφίνει
σωστὰ νὰ γνώθω τὸ καλὸ καὶ τὴ δροσιὰν αὐτήνη,
καὶ στέκομαι δὲ ξεύρω πῶς 'ς ἀγάπη κ' εἰσὲ μάχη,
καὶ πρίκα ὁ νοῦς μου καὶ χαρὰ 'ς ἕναν καιρὸ σμικτὰ 'χει.
Μὰ πρέπει μου σὲ βάσανα πάντα μου νὰ γυρίζω,
γιατὶ 'ς ποιὸ σφάλμα ἔπεσα 'ς ποιὸν ἐγκρεμνὸ γνωρίζω·
πρέπει μου χίλι' ἀγριώτατα θεριὰ νὰ κατοικοῦσι
μέσα 'ς τὴ δόλιά μου καρδιὰ νὰ τήνε τυραννοῦσι,
κ' ἡγ ἴδι' ἀγάπη σὲ πολλὴ νὰ μοῦ γυρίσῃ μάχη
κι' ὁ λογισμός μου βάσανα καὶ βάρη πάντα νά 'χῃ...
Μὰ τὸν Καρπόφορο θωρῶ τὸ συναναθροφό μου,
τὸ φίλο μου τὸν ἀκριβό, τὸν ἴδιο ἀδερφό μου·
τὸ πρᾶμμα ποῦ 'χωνα ἕως ἐδᾶ, σήμερο μετ' αὐτῆνο
νὰ 'δηγηθῶ ἀποφάσισα, τὸ νοῦ μου ν' ἀλαφρύνω,
'ς ὅ, τι κι' ἂ λάχῃ νὰ μπορῇ μὲ τὴν πολλή τον γνῶσι
πιστά, σὰν κάνει πάντα του, βοήθεια νὰ μοῦ δώσῃ.

ΣΚΗΝΗ ΔΕΥΤΕΡΗ.

ΠΑΝΑΡΕΤΟΣ καὶ ΚΑΡΠΟΦΟΡΟΣ.

ΚΑΡΠΟΦΟΡΟΣ.

Τῶν ἀρετῶν τὰ 'πωρικὰ πάντά 'ναι μυρισμένα,
κι' ὅλοι οἱγ ἀθρῶποι τἄχουσι πολλὰ πεθυμισμένα·
δὲν εἶν' κανεὶς νὰ μὴν ποθῇ νά 'χῃ τιμαῖς καὶ πλούτη,
κι ἀπ' ὅλους μεγαλείτερος νά 'ναι 'ς τὴ γῆν ἐτούτη·
μὰ μόνο μὲ τὴν πεθυμιὰ ποτὲ κανεὶς δὲ φτάνει
'ς τόπο μεγάλο καὶ 'ψηλὸ τὰ πόδιά του νὰ βάνῃ·
μά 'ναι μεσίτης τῆς τιμῆς ἡ προθυμιὰ κ' οἱ κόποι,

κι ὄχι ποτὲ τὸ ῥοιζικό, σὰ θέλουν οἱγ ἀνθρῶποι·
τὸν ἥλιον καὶ τὸν ουρανόν, τ' ἄστρα καὶ τὸ φεγγάρι,
τὴ γῆ, τ' ἀέρι, τὸ γιαλὸ μᾶς ἔδωκεν ἡ χάρι
τοῦ Ζεῦ κεῖνα, κι ὅποιος κοπιᾷ κ' εἰς τὸ καλὸ σπουδάζει
τὸν ἐμαυτόν του σὲ τιμαῖς καὶ δόξαις ἀναιβάζει·
καὶ πάλ' ὁποὺν' ἀνάμελος, δὲν πρέπει ν' ἀνημένῃ,
παρὰ ποῦ πάντα σὲ κακὸν ἀπὸ κακὸ νὰ πηαίνῃ.

ΠΑΝΑΡΕΤΟΣ.

Φρόνιμα λόγια τοῦ γροικῶ, γιατὶ μὲ δίχως κόπο
τὰ 'νόματα παντοτινὰ δὲ στέκου τῶν ἀθρώπω.

ΚΑΡΠΟΦΟΡΟΣ.

Τοῦτο τὸ λέγω μοναχάς, γιατὶ κρατοῦσιν ἄλλοι,
βλέποντας τὸν Πανάρετο 'ς τόση τιμὴ μεγάλη,
πῶς μοῖρα τὸν ἐψήλωσε κι ὄχ' ἡ καλαῖς του διάξες,
κ' οἱ κόποι του οἱ καθημερνοὶ κ' ἡγ ἀρεταῖς του ἡγ' ἄξαις·
'ς τὸ σπίτι τὸν ἐγύρεψα κ' ἔμαθα, πρὶν ἀρχίσῃ
αὐγερινὸς τσ' Ἀνατολῆς τὰ μέρη νὰ στολίσῃ,
μὲ προθυμιὰ 'σηκώθηκε σὰν εἶ' συνειθισμένος
κ' εἰς τ' ἀφεντὸς τὴ δούλεψιν εἶναι καταιβασμένος.

ΠΑΝΑΡΕΤΟΣ.

Μεγάλαις ἔγνοιαις καὶ σκλαβιὰ τσ' ἀγάπης πικραμένο,
κι ὄχι ἄλλο πρᾶμμα, ἔτσι πουρνὸ μ' ἔχει 'δεπᾶ φερμένο.

ΚΑΡΠΟΦΟΡΟΣ.

Πῶς εἶναι μπορεζάμενο τοῦ βασιλειοῦ τὴ χάρι
τώρα καλλίτερ' ἀπ' αὐτὸ ποτὲ κανεὶς νὰ πάρῃ;
Δὲν εἶν' τιμή, καθὼς θωρῶ, καὶ νὰ μηδὲν τὴν 'ξάζῃ,
κι ἂς πάψουν ὅλαις ἡ ζηλιαῖς, κι ὅποιος ἀλλιῶς λογιάζει.
Ἔντον' ἐπᾶ!.. Πανάρετε, καλημερίσματά σου.

ΠΑΝΑΡΕΤΟΣ.

Χίλια καλῶς ἀπίσωτε, φίλε μου, ἡγ εὐγενειά σου.

ΚΑΡΠΟΦΟΡΟΣ.

Πανάρετε, ἂν ἡγ ὄψις σου μ' ἀλήθεια κ' ἡ θωριά σου
τῶν ἀμματιῶ μου δείχνουσι τὸ βάρος τσῆ καρδιᾶς σου,
κρίνω τὸ πῶς νὰ βρίσκεσαι σὲ σκότησι μεγάλη
κ' εἰσὲ περίσσια ταραχὴ παρὰ φορὰ καμμι' ἄλλη.

ΠΑΝΑΡΕΤΟΣ.

Σὲ σκότησιν ἀμέτρητη, σὲ βάσανο περίσσιο,
καθὼς μὲ βλέπεις, βρίσκομαι, ἀποῦ νὰ τὸ μετρήσω
δὲ μοῦ 'ναι μπορεζάμενο, κι ἀληθινὰ φοβοῦμαι
μὲ τὸν πρικύ μου θάνατο μὴν ἀποχωριστοῦμε.

ΚΑΡΠΟΦΟΡΟΣ.

Τόσο κακὸ μακρ' ἀπὸ μᾶς, Πανάρετ' ἀδελφέ μου,
τόσο κακὸ μὴ 'δοίσινε τ' ἀμμάτιά μου ποτέ μου!
μ' ἀπῆς γιὰ καλοσύνη σου καὶ χάριν ἐδική σου,
(καλὰ κ' ἡ τύχη μου ποτὲ μὲ τὴ βασιλική σου
τύχη δὲν ἔμοιασε,) ἀδερφὸ καὶ φίλον ἔκαμές με
καὶ μπιστεμένο ὡς ἐδᾶ λογιάζω 'γνώρισές με,
μὲ θάρρος, μὴν τὸ βαρεθῇς, ἀνέν' κι ἀποκοτήσω
τὴν ἀφορμὴ ποῦ σὲ κρατεῖ σὲ βάρος νὰ 'ρωτήσω,
γιὰ νὰ συγκλίνω σὰν καλὸς φίλος σου νὰ σηκώσω
ὅσο μπορῶ 'κ τὰ πάθη σου νὰ σὲ παραλαφρώσω.

ΠΑΝΑΡΕΤΟΣ.

Καρπόφορε, τσῆ χάρες σου καλά 'χω γνωρισμένα,
καὶ τὰ κουρφά μου πῶς μποροῦ νὰ στέκου φυλαμμένα
καλλίτερ' ἀπὸ λόγου σου παρ' ἀπ' ἐμὲ κατέχω,
γιὰ τοῦτο τόσα μπιστικὸ φίλο μου πάντα σ' ἔχω·
μ' ὅλον ἐτοῦτο δὲ μπορῶ παρὰ τὰ βάσανά μου
χωσμένα πάντα νὰ κρατῶ 'ς τὴ δόλια τὴν καρδιά μου·
γιατὶ σὲ κάποιο φταίσιμον ἔπεσα ἀπατός μου,
λογιάζοντάς το μοναχὰς θαμπόνεται τὸ φῶς μου,

κ' ἤθελα νᾶτο μπορετὸ τσῆ γῆς τὰ βάθη κάτω
μὲ τὸ καϋμένο μου κορμὶ θαμμένο πάντα νᾶτο!

ΚΑΡΠΟΦΟΡΟΣ.

Φίλε, τὸ σφάλμα σὰ γενῇ κι ὀπίσω δὲ γυρίζει,
τόσα πολλὰ ὅποιος τ' ἔκαμε δὲ θὰ κακοκαρδίζῃ,
μὰ δίδωντας τοῦ ῥοιζικοῦ τὸ φταίσιμο, νὰ πιάνῃ
παρηγοριὰ 'ς τὴν πίκραν του νὰ μὴ τὸν ἀποθάνῃ.

ΠΑΝΑΡΕΤΟΣ.

Τὸ ῥοιζικόν του, ὡς ἄκουσα, πᾶς ἕνας μοναχός του
καλό, κακόν, ὡς τοῦ φανῇ, κάμνει συχν' ἀπατός του.

ΚΑΡΠΟΦΟΡΟΣ.

Τὸ ῥοιζικό 'χει δύναμι καὶ μπόρεσι μεγάλη,
μὰ τοῦτο θέλομε τὸ 'δεῖ 'ς ἄδεια καλλίτερ' ἄλλη·
μ' ἀπῆς τσῆ φίλους τσῆ καλοὺς καὶ τσῆ πιστοὺς κρατοῦσι
σὲ δυὸ κορμιὰ ξεχωριστὰ μὲ μιὰ ψυχὴ πῶς ζιοῦσι,
παρακαλῶ σ' ὡς φίλος σου κι ὡς δουλευτὴς πιστός σου,
ὅσο κι' ἂ θέλῃ νἆν' πολύ, 'πέ μου τὸ φταίσιμό σου·
καὶ λόγιασαι πῶς δὲ ζητῶ γι' ἄλλο νὰ τὸ γροικήσω,
παρὰ γιὰναὔρω τίποτας τρόπο νὰ σοῦ βοηθήσω.

ΠΑΝΑΡΕΤΟΣ.

Τὰ λόγιά σου τὰ σπλαγχνικά, τὸ θάρρος κ' ἡ φιλιά μας
ὁποῦν' ἀπῶσταν εἴμεστα παιδιὰ ἀνάμεσά μας,
μὲ κάμνουσιν ἀντίρρητα νὰ σοῦ ξεφανερώσω
πρᾶμμα μεγάλο, σήμερο τὸν νοῦν μου ν' ἀλαφρώσω·
καὶ δὲ σοῦ λέγ' ὅσο μπορεῖς νὰ τὸ κρατῇς χωσμένο,
γιατὶ πῶς εἶσαι μπιστικὸς καλά 'χω γνωρισμένο.

ΚΑΡΠΟΦΟΡΟΣ.

Πρὶν ἔβγῃ ἀπού τὰ χείλη μου, πρὶ μόνο νὰ λογιάσω
τὸ θὲς νὰ 'πῇς νὰ 'πῶ ἀλλοῦ, παρακαλῶ νὰ χάσω
τὴ γλῶσσα καὶ τὴν ἐμιλιά, κ' ἡ γῆ σὲ δυὸ ν' ἀνοίξῃ
καὶ μὲ θυμὸ 'ς τὰ βάθη τση κάτω νὰ μὲ ῥουφήξῃ.

ΠΑΝΑΡΕΤΟΣ.

Γροίκησαι τώρα τὸ λοιπό.

ΚΑΡΠΟΦΟΡΟΣ.

Μίλιε... γιατὶ γυρίζεις
τὸ πρόσωπό σου ἐδῶ κ' ἐκεῖ; τ' ἔχεις καὶ δὲν ἀρχίζεις;

ΠΑΝΑΡΕΤΟΣ.

Τὰ χείλη μου τρομάσουσι ν' ἀρχίσου νὰ μιλοῦσι,
κ' εἰς τέτοι' ἀθιβολὴ βουβὰ νὰ στέκου πεθυμοῦσι·
γιατὶ τὰ ξύλα, τὸ νερό, ἀσβέστης καὶ τὸ χῶμα
τῶ βασιλειάδων ὁλονῶν ἔχουν αὐτιὰ καὶ στόμα,
κι' ἀπὸ 'δεκεῖ 'ποῦ δὲ θαρρεῖ τινάς, τ' ἀκοῦσιν ἄλλοι,
κ' ἐξάφνου σὲ κακομοιργιὰ πέφτει πολλὰ μεγάλη.

ΚΑΡΠΟΦΟΡΟΣ.

Ὅσο φοβᾶσ' ἐσὺ πολλά, ἐμὲ πληθαίνει τόσο
ἡ πεθυμιὰ τοῦ φόβου σου τὴν ἀφορμὴ νὰ γνώσω.

ΠΑΝΑΡΕΤΟΣ.

Καρπόφορ' ἀδερφάκι μου, πέντε χρονῶ δὲν ἦμου,
(γιὰ ν' ἀγροικήσῃς ἀπ' ἀρχῆς τὴν τύχη τὴ δική μου,)
τὴν ὥραν ἀποῦ μ' ἔφερε ἡ χάρις τοῦ θεοῦ μας
'ς τοῦτο τὸ καλορροίζικο παλάτι τοῦ βασιλειοῦ μας,
καὶ τίνος ἤμουνε παιδὶ μονάχας μετὰ σένα,
γιατὶ πιστὸ σ' ἐγνώρισα, ἔχ' ὡς ἐδᾶ 'πωμένα.

ΚΑΡΠΟΦΟΡΟΣ.

Ξεύρω πῶς εἶσαι βασιλειοῦ παιδί, καθὼς μποροῦσι
'ς ταῖς διάξες κ' εἰς ταῖς πρᾶξές σου ὅλοι νὰ τὸ θωροῦσι,
καὶ μέσα μου πολλαῖς φοραῖς σ' ἐπαίνεσα περίσσα,
γιατὶ ἄλλοι ἀποὺ τὰ χείλη σου ποτὲ δὲν τὸ 'γροικῆσα.

ΠΑΝΑΡΕΤΟΣ.

Τοῦτο πᾶσ' ὥρα μ' ἔσφιγγε νὰ τὸ κρατῶ χωσμένο
ἐκεῖνος ἀποῦ μ' ἔφερε· μ' ἀπῆς τὸ τιμημένο
παλάτι τοῦτο ἔσωσα, σὰν νἆχά 'σται παιδί του

μ' ἀγάπησεν ὁ βασιλειὸς γιὰ χάριν ἐδική του,
καὶ μὲ τὴν 'Ερωφίλην του μ' ἔστειλε νὰ περνοῦμε
τὸν κοπελίστικον καιρόν, ὥστε ν' ἀναθραφοῦμε,
μ' ὅλον ὁποῦ δὲν 'κάτεχε ποιοὶ 'σάν ποτε οἱ γονεῖ μου,
ἤξευρε μόν' ἀληθινὰ πῶς ἐκ τὴν Τζέτζαν ἦμου.
Κ' ἡ 'Ερωφίλη, ἀποῦ 'θελεν ἔχει τσῆ χρόνους ἴσια,
σὰν νά 'θελά 'στ' ἀδέρφι τση, μ' ἀγάπησε περίσσια,
καὶ μετὰ 'μὲ πᾶσα καιρό, καματερὴ καὶ σκόλη,
συντροφιασμένη εὑρίσκετο 'ς τὸ σπίτι, 'ς τὸ περβόλι,
κ' εἰς ὅποια τσ' ἤθελε φανῇ τσῆ χώρας ἄλλα μέρη
νὰ 'βγῇ γιὰ περιδιάβασι, δὲν ἤθελ' ἄλλο χέρι
'ς τὴ στράτα νὰ τηνὲ κρατῇ, μονάχας τὸ 'δικό μου,
μὲ πρίκα καὶ πολλὴ ζηλιὰ τῶ συναναθροφῶ μου.
Μ' ἀπῆς ἀναθραφήκαμε καὶ μὲ δίχως σκονάδι
δὲν ἠμποροῦμα τσῆ τιμῆς νὰ στέκωμεν ὁμάδι,
μᾶς χώρισεν ὁ βασιλειὸς μὲ πρίκα μας μεγάλη,
καλὰ καὶ πάντα 'σμίγαμεν εἰς τὸ παλάτι πάλι.

ΚΑΡΠΟΦΟΡΟΣ.

Φρόνιμα τό 'καμε πολλά, γιατὶ ὡς φωτιὰ 'ς τὴ ῥάπη
πιάνει 'ς τὴν ἀνακάτωσι συχνιὰ τῶ νειῶ ἡγ ἀγάπη.

ΠΑΝΑΡΕΤΟΣ.

Μὰ πρᾶμμα ἀνεπίστευτον, ἐκ τὴ φορὰν ἐκείνη,
Καρπόφορε, ἡγ ἀγάπη μας πλειότερα νὰ πληθύνῃ.

ΚΑΡΠΟΦΟΡΟΣ.

Μὴν τό 'χῃς γιὰ παράξενο, γιατὶ τὸ μποδισμένο
πρᾶμμ' ἀγαπᾶται πλειότερα καὶ πλειὰ πεθυμισμένο.

ΠΑΝΑΡΕΤΟΣ.

Κι' ἀλλιῶς ν' ἀλλάξῃ τὸ ζημιό, κι' ἄλλαις νὰ γεννηθοῦσι
μέσα 'ς τὸ νοῦ μας πεθυμιαῖς κι' ἀλλιῶς νὰ μᾶς κρατοῦσι
τυραννισμένους καὶ τσῆ δυὸ 'ς μιὰ λόχη, ποῦ ποτέ μας
δὲν εἴχασι προτήτερα γνωρίσειν ἡ καρδιαί μας.

ΚΑΡΠΟΦΟΡΟΣ.

Τώρ' ἀρχηνίζω ν' ἀγροικῶ ποῦ θέλει νὰ τελειώση
τούτη θαρρῶ ἡγ ἀθιβολὴ κ' ἡ 'ντήρησί σου ἡ τόση.

ΠΑΝΑΡΕΤΟΣ.

Καρπόφορε, 'ς κοντολογιὰ πιάν' ἡ φωτιὰ τοῦ Πόθου,
τὰ σωθικὰ μ' ἀρχήσασι τότες ζημιὸ νὰ γνώθου,
κ' ἐπάσχισα ὅσο 'μπόρεσα τὴ λύχη τση τὴν τόση
τσ' ἀρχαῖς νὰ σϐύσω, πλειότερα πρὶ μὲ καταπλακώση·
μᾶτον ὁ κόπος μ' εὔκαιρος, γιατὶ ἅψε τὴν καρδιά μου
γιαμιὰ γιαμιά, δὲ ξεύρω πῶς, κι' ὅλα τὰ λογικά μου
μοῦ πῆρε, κι' ἄλλη ἀνάπαψι νὰ πάρω δὲν ἐμπόρου,
παρὰ τὴν ὥρα μοναχὰς ποῦ τὴν κερά μου ἐθώρου.

ΚΑΡΠΟΦΟΡΟΣ.

Δύσκολον εἶν' ἕνα δεντρὸ κιανεὶς νὰ θ' ἀνασπάση
γιαμιά, ποῦ ['ς] τόπο δροσερὸ φυτρώση καὶ γεράση·
μὰ πλειὰ 'ναι δυσκολώτερο μι' ἀγάπη ὁποῦ φυτρώσει
σὲ κοπελίστικη καρδιὰ κι' ἀδυνατὰ ῥιζώσει
μὲ μάκρυτα πολλοῦ καιροῦ ν' ἀνασπαστῇ, νὰ πέση
δίχως μεγάλη δύναμι· κ' ἕναν ὁποῦ μπορέσει
τέτοια σκλαϐιὰ νὰ λυτρωθῇ θὰ κράζουσι μεγάλο
'ς τὸν κόσμο, καλορροίζικο παρὰ κανέναν ἄλλο.
Μ' ἀληθινά, Πανάρετε, πάντα προφήτευγά το
κ' ἴδια καθὼς σοῦ τὸ γροικῶ μέσα μ' ἀνήμενά το,
γιατ' ἡ θωριαῖς ἡ σπλαχνικαῖς τσῆ πεθυμιαῖς γεννοῦσι
κ' εἰς τσῆ καρδιαῖς συργουλιστὰ τὸν πόθο προσκαλοῦσι,
κ' ἐκεῖνος μόνο μιὰ φορὰ 'ς αὐταῖς νὰ πιάση τόπο,
νὰ τόνε διώξου μπορετὸ δὲν εἶναι τῶν ἀθρώπω.

ΠΑΝΑΡΕΤΟΣ.

Τοῦτό 'ν' ἀλήθεια ξεύρω το, τσ' ἔξοδαις τσ' ἐδικαῖς μου
σϐύνωντας, ἐπληθαίνασιν ἡ λαῦραις κ' ἡ φωτιαῖς μου·

κι' ὁ ζυγωμένος Ἔρωτας μὲ μάνιτα μεγάλη
'ς τὸν νοῦ μ' ἐξαναγύριζε κ' ἐπλήγονέ με πάλι,
κ' εἰς τὴν ἀγιάτρευτη πληγὴ δὲ μοῦ 'δωκε βοτάνι
κ' ἤλεγα ἡ τόση παιδωμὴ πῶς θέλει μ' ἀποθάνει.
Μὰ μέσα 'ς τοῦτο τὸν καιρό, σὰ ξεύρεις, ἐσηκώθη
τσῆ Πέρσιας ὁ πόλεμος, κ' ἡ ἐξουσιὰ μοῦ 'δόθη
'ς φουσάτο ἐκ τὸ βασιλειό, κ' ἤτονε χρειὰ στανιῶς μου
νὰ πάγω 'κεῖ ποῦ μ' ὥρισεν ἀφέντης ὁ δικός μου·
καὶ λόγιασε μὲ ποιὸ καϋμὸ πρὶ νὰ τὴν ἐμιλήσω,
μοῦ 'τονε χρειὰ τὰ κάλλη τση ὀπίσω μου ν' ἀφήσω.
Ψυχὴ δὲ βγαίνει ἐκ τὸ κορμὶ μὲ τόση λύπη κρίνω,
ὡς εἶχα γ' ὄντεν ἄφινα τὸ πρόσωπον ἐκεῖνο·
μηδὲ θαρρῶ, Καρπόφορε, κορμὶ νὰ λακταρίσῃ
τὴν ὥραν ἀποῦ βγαίνοντας ψυχὴ τ' ἀποχωρίσει,
σὰν ἐλακτάρισεν αὐτὴ βλέποντας πῶς μισεύγω
κ' εἰς τόπους ὀγιὰ λόγου τση τόσα μακρὰ ὀδεύγω,
καλὰ κι ἀκόμη νοῦς τ' ἀλλοῦ δὲν εἶχε φανερώσει
τῶν πληγωμένω μας καρδιῶ τὴν παιδωμὴ τὴν τόση,
γιατὶ μᾶς κράτιε ἡ 'ντήρησι δειλιὸ πολλὰ τὸ νοῦ μας,
κ' ἐκεῖν' ἀποῦ 'χε ἡ πεθυμιὰ ἔκρυβε νοῦς τ' ἀλλοῦ μας.

ΚΑΡΠΟΦΟΡΟΣ.

Δύσκολο πρᾶμμα σοῦ γροικῶ, Πανάρετ' ἀδερφέ μου,
κι ἀνὲ καὶ 'πῶ κι ἀπίστευτο 'ς τοῦτο συμπάθησέ μου,
γιατὶ τοῦ Πόθου τὴ φωτιὰ κακὰ κιανεὶς τὴ χώνει,
ἀμμ' ὅσο πλειὰ σκεπάζει την πλειὰ τήνε φανερόνει.
Πῶς εἶναι μπορεζάμενο ν' ἄφτουν καὶ νὰ λαυρίζουν
τὰ σωθικὰ μιᾶς κορασιᾶς, καὶ νὰ μηδὲ καπνίζουν;
ποιὸς τὸ κρατεῖ γι' ἀπαρθινά, μιὰ κορασίδα νά 'χῃ
'ς τὸ λογισμό τση δυνατὴ τῆς ἐρωτιᾶς τὴ μάχη,
καὶ νὰ μποροῦν τὰ χείλη τση νὰ στέκουν σφαλισμένα
δίχως τσ' ἀγάπης τσ' ἐμιλιαῖς καὶ δίχως τ' οἶμένα!

Καὶ σένα μπορεζάμενο πῶς ἦτονε τσῆ τόσης
φωτιᾶς ὁποῦ σὲ παίδευγε σημάδι νὰ μὴ δώσης;

ΠΑΝΑΡΕΤΟΣ.

Οἱ φρόνιμοι τὰ πάθη τως κουρφότατα κρατοῦσι,
κὶ ὄντα πονοῦσι 'ς τὴν καρδιὰ τὰ χείλη τως γελοῦσι·
γιὰ 'κεῖνον ἔπασχε κὶ αὐτή, τὸν πόνο τὸν περίσσο
τῶ σωθικῶ τση, ὡς φρόνιμη, νὰ μὴν τὸν ἐγροικήσω.
Κ' ἐγὼ μὲ διχωστὰς γιατρειὰ τὰ πάθη μου θωρῶντας,
κὶ ἂς ν' ἀποθάνω ἐλόγιασα πῶς εἶν' καλιὰ σιωπῶντας·
μὰ κεῖνο, ποῦ 'θελε κουρφὸ νὰ μοῦ κρατῆ, ἐσυντήρου
συχνότατα 'ς τὰ 'μμάτιά τση τὰ πλουμιστὰ τριγύρου,
λυπητερὰ μ' ἐβλέπασι, γλυκιὰ μ' ἐσυντηροῦσαν
κ' οἱ πόνοι τση σοῦ φαίνετο βοτάνι μοῦ ζητοῦσαν·
κ' ἐχαίρουμ' ἀπὸ μιὰ μερὰ κ' ἔλπιζ' ἀποὺ τὴν ἄλλη,
βλέπωντας πῶς μοῦ τύχαινε ν' ἀφήσω τέτοια κάλλη·
κ' ἐλόγιασα χίλιαις φοραῖς ναὔρω ἀφορμὴ νὰ μείνω,
γιὰ νὰ θωρῶ τὸ πρόσωπον τ' ἀγγελικὸν ἐκεῖνο·
καὶ χίλιαις πάλι, βλέπωντας τὴ χρειὰ τοῦ βασιλειοῦ μου,
θάνατον εἶχα πλειὰ καλιὰ νὰ δώσω τοῦ κορμιοῦ μου,
παρ' ἀπὸ 'κεῖνο νά 'χα βγῆ ποῦ μ' ἤθελεν ὁρίσει·
κ' εἰς τέτοιον τρόπο 'ς ἄμετρην εὑρίσκουμοῦνε κρίσι.
'Σ τὸ 'στερον ἐμοιράστηκα, κὶ ἄφηκα τὴν κερά μου
μὲ πρικαμένα σωθικά, τὸν νοῦ καὶ τὴν καρδιά μου,
καὶ τὸ κορμὶ 'ς τὴ δούλεψι τοῦ βασιλειοῦ μ' ἐπῆρα
μὲ χίλια πάθη καὶ καϋμοὺς σὰν νά 'θελεν ἡ μοῖρα.

ΚΑΡΠΟΦΟΡΟΣ.

Καθὼς χαρὰ οὐδὲ καμμιὰ δὲ βρίσκεται νὰ 'μοιάζῃ
μὲ τὴν χαρὰν ἀποῦ κανεὶς ἔχει ὄντα δοκιμάζῃ
γλυκιὰ 'ς τὸν κόσμ' ἀντίμεψι· πρίκα δὲν εἶναι πάλι,
'σὰν ὄντε διαχωρίζουντε ποὖχα φιλιὰ μεγάλη.

ΠΑΝΑΡΕΤΟΣ.

Πρίκα τὸν τέτοιο χωρισμό, Καρπόφορε, μὴν κράζῃς,
μὰ θάνατο πολλὰ πρικὺ θὲς νὰ τὸν ὀνομάζῃς·
δὲ φαίνουνται 'ς τὸν οὐρανὸ τὴ νύκτα τὴν καθάρια
τότ' ἄστρα, μηδὲ 'ς τὸ γιαλὸ τόσα δὲν εἶναι ψάρια
μηδὲ τσῆ κάμπους λούλουδα τόσα μπορᾶ βρεθοῦσι,
μηδὲ ποτὲ τόσα πουλιὰ 'ς τὰ δάση κατοικοῦσι,
ὡς εἶχ' ἡ δόλιά μου καρδιὰ τότες πουρνὸ καὶ βράδυ
μὲ τόσους ἀναστεναμμοὺς βάσανα πάντ' ἀμάδι,
τότ' ἀποῦ πλειὰ παιδεύγουμου καὶ πλειότερ' εἶχα μάχη
μὲ τὴν ἀγάπη τὴν κουρφὴ 'ς ὅποια μερὰ 'χα λάχει,
παρὰ μὲ τσ' ἴδιους μου ἐχθρούς· μὰ τέλος τὸ κορμί μου
νὰ δῶ ποτὲ δὲν ὄλπιζα, γιατὶ 'βανα 'ς τὸ νοῦ μου
ποιὰ 'τονε ποῦ μ' ἐπαίδευγε δίχως ἐλπίδα τόση,
τὸμ πόθο καὶ τὰ πάθη μου νὰ κάμω κιᾶς νὰ γνώσῃ.
Γιὰ κεῖνον ἐβουλήθηκα νὰ σκοτωθῶ, γιὰ κεῖνο
'ς τὸν πόλεμ' ὁλομόναχος νὰ ἔμπω μηδὲ κρίνω,
γυρεύγωντας τὸ θάνατο· κ' ἡ τύχη βλέπωντάς με
καὶ στανικῶς μου νικητὴ πάντα γυρίζωντάς με,
χίλιαις φοραῖς ἐβάλθηκα νὰ βγάλω τὸ σπαθί μου
κι' ἄπονα μὲ τὰ χέριά μου νὰ πάρω τὴ ζωή μου!
καὶ χίλιαις δὲν ἠθέλησα τροφὴ νὰ δοκιμάσω,
'ς τὸν ᾅδη τὸ γοργότερο γιὰ νὰ μπορᾶ περάσω·
συχνιὰ πολλ' ἀναστέναζα καὶ μὲ περίσσια ζάλη
τοῦτα τὰ λόγια ἡ γλῶσσά μου τὰ πρικαμένα 'λάλει·
« ἐλπίδα κάνει τσῆ γιωργοὺς κι' ὁλημερνὶς δουλεύγουν
καρποὺς νὰ σπέρνουσι 'ς τὴ γῆ καὶ δέντρη νὰ φυτεύγουν,
ἐλπίδα βάνει 'ς τὸ γιαλὸ τσῆ ναύταις καὶ κοπιοῦσι
καὶ κιντυνεύουσι συχνιὰ μὲ φόβο νὰ πνιγοῦσι,
ἐλπίδα καὶ τὸ δουλευτὴ κάμνει καὶ παραδέρνει,
κ' ἐλπίδα καὶ τὸ στρατηγὸ 'ς τὴ μάχη τόνε φέρνει,

ἐλπίδα χάνει καὶ τσῆ νειοὺς τσῆ κόραις ν' ἀγαποῦσι,
πιστὰ νὰ τῶς δουλεύγουσι καὶ νὰ τσῆ προσκυνοῦσι·
κ' ἐμὲ ποιὰ 'λπίδα μὲ κρατεῖ, ποιὸ θάρρος 'ς τέτοια κρίσι,
καὶ δὲν ἀφίνει τὴ φωτιὰ τοῦ πόθου μου νὰ σβύσῃ; »
Καὶ τότες βρύσι 'γίνουνταν τ' ἀμμάτια τὰ καϋμένα,
καὶ ζωντανὰ τὰ μέλη μου 'ς τὸν ᾅδη ἐκαταβαῖνα.

ΚΑΡΠΟΦΟΡΟΣ.

Πόσους καϋμοὺς καὶ βάσανα χαρίζεις τῶν ἀνθρώπων,
'πίβουλε πόθε, ὁλημερνὶς μ' ἕνα καὶ μ' ἄλλον τρόπον!

ΠΑΝΑΡΕΤΟΣ.

Μ' ἀπῆς ἡ μάχη 'σχόλασε, καὶ μὲ χαρὰ μεγάλη
'ς τὴ χώρα μας ἐστρέψαμε καὶ τσῆ κερᾶς μου πάλι
τὸ πρόσωπό 'δα τὤμορφο, κ' ἡ σπλαχνικὴ θωριά τση
μοῦ 'δειχνε πῶς ἐστέρευγε τὸν πόθο ἡ καρδιά τση,
πόσα περίσσια χάρηκα νὰ γνώσου δὲ μποροῦσι
μόν' ὅσοι μέσα 'ς τὴν καρδιὰ πόθου φωτιὰ γροικοῦσι.
Μὰ θέλωντας νὰ μπῶ κ' ἐγὼ τότες 'ς τὴ γιόστρα 'κείνη
ἀπ' ὥρισεν ὁ βασιλειὸς 'ς τὴ χώρα μας κ' ἐγίνη,
(γιατὶ μὲ νίκην ἤρθαμε καὶ μὲ τιμὴ μεγάλη
καὶ δοξασμένον ὄνομα 'ς τὸν κόσμον εἶχα βγάλει,)
'ς τὴν κάμερά τση ἐδιάβηκα κι ὀμπρός τση γονατίζω
καὶ ταπεινὰ νὰ τσῆ μιλῶ τοῦτα τὰ λόγι' ἀρχίζω:
« βασιλιοπούλά μ' ἀκριβὴ κι' ὠμορφοκαμωμένη
καὶ πλειὰ 'ποὺ τσ' ἄλλαις κορασιαῖς τοῦ κόσμου τιμημένη,
καθὼς πάντα μου σκλάβος σου καὶ δοῦλος μπιστικός σου
οὐδένα πρᾶμμα ἔκαμα δίχως τὸν ὁρισμόν σου,
δὲν εἶν' πρεπὸ μοῦ φαίνεται καὶ τώρα νὰ θελήσω
νὰ μπῶ 'ς τὴ γιόστρα, θέλημα δίχως νὰ σοῦ ζητήσω.
Ἔτσι, βασιλοπούλά μου, πολλὰ παρακαλῶ σε
θέλημα, καὶ τὴ χέρα σου τὴν ἀκριβὴ μοῦ δῶσε,
γιατὶ μὲ δίχως τσ' ἐκεινῆς δὲ μοῦ 'ναι μπορεμένο

πρᾶμμα κανένα ὥστε νὰ ζιῶ νὰ κάμω τιμημένο.»
'Σ τοῦτα τὰ λόγια συντηρῶ δυὸ τρεῖς φοραῖς κι' ἀλλάσει
τὸ πρόσωπό τση τ' ὄμορφο· κι' ἂν εἶδες τὸ θαλάσσι
τὸ πῶς κτυπᾷ καμμιὰ φορὰ κάτω 'ς τὸ περιγιάλι
ὀντὰ μὲ δίχως ἄνεμο καὶ δίχως πείραξ' ἄλλη,
τέτοιας λογῆς τὸ στῆθός τση τὸ μοσκομυρισμένο
δυὸ τρεῖς φοραῖς ἐκτύπησε, τοῦ πόθου πληγωμένο.

ΚΑΡΠΟΦΟΡΟΣ.

Καθὼς τὴν θάλασσ' ἄνεμος δύνεται καὶ φουσκόνει
καὶ θυμωμένα κύματα γιαμιὰ γιαμιὰ σηκόνει,
τέτοιας λογῆς καὶ τὴν καρδιὰ τὰ λόγια, ποῦ 'πωθοῦσι
μὲ τάξι ἀποὺ τσ' ἀγαφτικούς, τσῆ κορασιαῖς κινοῦσι
'ς τὸν πόθο πλειὰ παρὰ ποτέ, περίττο πλειὰς 'πωμένα
νἆναι μὲ τέχνη κι' ὀμορφιὰ περίσσια συνθεμένα.

ΠΑΝΑΡΕΤΟΣ.

Τέχνη δὲν ἔδανα καμμιά, μὰ κεῖνο ἐλάλ' ἡ γλῶσσα
ποῦ τσ' ἀρμηνεῦγαν μοναχὰς τὰ πάθη μου τὰ τόσα·
καὶ τότες ἀναστέναξε καὶ λέγει «δὲν τυχαίνει
τὴν χάρι, ὁποῦ μιὰ φορά, σὰ ξεύρεις, χαρισμένη
σῶχω ἀπωστὰ σ' ἐγνώρισα, νὰ σοῦ ξαναχαρίσω,
γιατ' ἦθελ' ἦστον ἄπρεπο κάμωμα· καὶ περίσσο
νὰ μ' ἀγαπᾷς, Πανάρετε, 'ς τούτη τὴν γιόστραν ἄμε
καὶ κατὰ τὸ συνῆθί σου, νἄβγῃς μὲ νίκη κάμε.»
Καὶ λέγοντάς το ἐσίμωσε, κι' ὀκ τὸν λαιμό τση βγάνει
τοῦτο τὸ 'γκόλφι ἀποῦ βαστῶ κι' ἀπάνω μου τὸ βάνει.

ΚΑΡΠΟΦΟΡΟΣ.

Χάρισμα ἦτον ἀκριβό, κι' ἀγάπη πλειὰ μεγάλη
σῶδειξ' ἐτότες, σὰ γροικῶ, παρὰ φορὰ καμμι' ἄλλη.

ΠΑΝΑΡΕΤΟΣ.

Καθὼς εἰς τ' ἄνυδρο δεντρὸ τὰ φυλλαράκι' ἀρχίζουν
νὰ πυκνοπρασινίζουσι καὶ νὰ μοσκομυρίζουν

κι' ἀθοὺς νὰ κάμνουν καὶ καρποὺς καὶ ρίζαις νὰ πληθαίνουν
καὶ πρὸς τὰ ὕψη τ' οὐρανοῦ μὲ τὴν κορφὴ νὰ πηαίνουν,
σὰν τὸ ποτίσῃ τὸ νερό, τέτοιας λογῆς τ' ἀζάπη
'ς τὸ λογισμὸ μ' ἀρχίνησε κ' ἐμέναν ἡ ἀγάπη,
γροικῶντας τέτοια εὐγενικὰ λόγια νὰ ξεφουντόνουν
κ' εἰς τὴν καρδιά μου τὸ ζημιὸ πλειότερα νὰ ριζόνουν.
Κ' ἐπῆγα κ' ἐπολέμησα καὶ νικητὴς ἐβγῆκα,
κ' ἔδωκα τῶν φιλῶν χαρὰ καὶ τῶν ἐχθρῶν μου πρίκα,
καθὼς θαρρῶ θυμᾶσαί το· μὰ τοῦτο ἂς τ' ἀφήσω,
γιατὶ κανεὶς γιὰ λόγου του δὲ θὰ μιλῇ περίσσο.

ΚΑΡΠΟΦΟΡΟΣ.

Κατέχω το, πριχοῦ τὸ 'πῇς, γιατ' εἴδαμέ σε πλέα
νὰ κάμῃς πράμματα φρικτὰ παρὰ τὸν Ἀχιλλέα,
κι ὅλοι ἀναθυμηθήκαμε κ' ἐφέραμε ς τὸ νοῦ μας
τὴ ὥρ' ἀποῦ τὴν χώρα μας ἐζύγωξες τσ' ἐχθρού μας.

ΠΑΝΑΡΕΤΟΣ.

Μ' ἀπῆς ἡ γιόστρα ἐσκόλασε, ζημιὸ ἐπῆγα πάλι
κ' ηὕρηκα τσ' Ἐρωφίλης μου τὰ πλουμισμένα κάλλη,
καὶ λέγω τση γονατιστὸς « ἄξια βασίλισσά μου,
τσῆ γιόστρας τὰ χαρίσματα δὲν πρέπει νἆν' δικά μου,
μὰ πρέπουσι τσῆ χάρις σου μ' ὅλη τὴ δόξ' ἀντάμη,
γιατὶ γνωρίζω νικητὴν μόνια πῶς μ' εἶχε κάμει.
Μ' ἂν ἔναι καὶ δὲν τὰ 'φερα τώρα νὰ σοῦ τὰ δώσω,
καθὼς τυχαίνει, ἀφέντρα μου, τὸ δίκηο νὰ πλερώσω,
τὸ 'καμα, πράμματα γιατὶ δὲν εἶναι κορασίδω,
μ' ἀντὶς ἐκεῖνα, τὴ ψυχὴ καὶ τὸ κορμί μου δίδω
τῆς ἀφεντιᾶς σου χάρισμα, πρόθυμα πάντ' ὁμάδι
'ς πᾶσα μικράκη σ' ὁρισμὸ νὰ καταιβῶ 'ς τὸν ᾅδη.»
Κ' ἐκείνη 'ς τοῦτ' ἀπόκρισι θέλωντας νὰ μοῦ δώσῃ,
ρόδά 'δα μὲ τὸ χέρι του ὁ Πόθος νὰ 'ξαπλώσῃ
'ς τὰ χιόνια τοῦ προσώπου τση· καὶ τότες ἀρχηνίζει

με λόγια σπλαχνικώτατα δρόσος νὰ μὲ ποτίζῃ
τόσ' ἀποῦ πλειὰ παρὰ ποτὲ πασίχαρος μισεύγω
καὶ μὲ καινούργιαις πεθυμιαῖς τὰ μέλη μου παιδεύγω,
κ' ἤλεγα πῶς ἡ μοῖρά μου τούτ' ἆ 'χε μοῦ χαρίσει,
νεκρὸ τ' ὀγληγορότερο γιὰ νὰ μπορᾷ μ' ἀφήσῃ.
Μὰ τσ' Ἀφροδίτης τὸ παιδί, ποῦ θέλει καὶ γυρεύγει
τῶν δουλευτάδων τῶν πιστῶν τσῆ κόπους ν' ἀντιμεύγῃ,
δὲν ἄφηκε τὸν κόπο μου καὶ τὴ ζωὴ νὰ χάσω
δίχως τὴν ἄξια πλερωμὴ τσ' ἀγάπης μου νὰ πιάσω.

ΚΑΡΠΟΦΟΡΟΣ.

Πρᾶμμα μεγάλο σήμερο φοβοῦμαι μὴ γροικήσω,
δυὸ 'ποῦ ποθοῦν νὰ σμίξουσι κόπο δὲ θέλου πλεῖσο.

ΠΑΝΑΡΕΤΟΣ.

Μακρὰ τὰ λόγια νὰ σοῦ 'πῶ, τοὺς ὅρκους κι' ὅλα τ' ἄλλα
ἀποῦ τὸ τέλος τ' ἀγαθὸ τσ' ἀγάπης μας ἐβάλα·
κ' ἐκεῖνο σὲ κοντολογιὰ τὸ πρᾶμμαν ἀποῦ 'γίνη,
φίλε μ' ἀγαπημένε μου, 'ς ἐμένα κ' εἰς ἐκείνη
θέλ' ἡ καρδιὰ νὰ δηγηθῶ, ν' ἀλαφρωθῶ καμπόσο·
μὰ χάνομαι, καὶ δὲ μπορῶ τοῦ λόγου ἀρχὴ νὰ δώσω· ·
κι' ἂν ἀρχηνίσω, ἡ λαλιὰ χάνεται καὶ λιγαίνει,
κ' ἡ γλῶσσά μου βουβαίνεται κι' ὄξω μιλιὰ δὲ βγαίνει.

Ἀπὸ τοῦ στίχου 379 ἄρχεται τὸ δι' ἰταλικῶν χαρακτήρων γεγραμμένον κείμενον τῆς Ἐρωφίλης, τὸ ὁποῖον ἀπαραλλάκτως ἐδημοσίευσεν ὁ κ. Legrand. ἐνταῦθα δὲ ὑποσημειοῦνται αἱ πρὸς τὸ ἡμέτερον διαφοραὶ τούτου δι' ἑλληνικῶν χαρακτήρων γραφόμεναι.

Στ. 380. τῶ δουλευτάδω τῶ πιστῶ. 381. δὲ μὲ 'φηκε τό. 382. ἄξα πλερωμὴ τοῦ πόθου μου. 384. μὰ ὁποῦ ποθοῦ... θελει. 385. Μακρὰ εἶ τὰ λόγια. 386. τσῆ ἀγάπης. 387. μὰ κεῖνο... ἐγίνῃ. 388. φίλε μου... σὲ ἐμένα κ' εἰσὲ ἐκείνη. 389. θέλει. 391 κι' ἀναχαράξῃ κ' ἡ λαλιά. 392. καὶ ὄξω ἐμιλιά.

ΚΑΡΠΟΦΟΡΟΣ.

Κατὰ τὰ λόγια ποῦ 'γροικῶ, ἔμεινε πλερωμένος
ὁ πόθος σας, Πανάρετε, ὁ πολυμπιστεμένος.

ΠΑΝΑΡΕΤΟΣ.

Τοῦτό 'ν' ἀλήθεια, φίλε μου, μὰ πρῶτ' ἀνάμεσά μας
τὸ δακτυλίδι ἔκαμε κ' οἱ ὅρκοι τὴν παντρειά μας·
μὰ κάτεχε τὸ πῶς ζημιὸν ἀποὺ τὴν ὥρ' ἐκείνη
πρίκα πολλὴ καὶ βάσανο τὸ λογισμό μου κρίνει·
γιατὶ τ' ἀμμάτια ποῦ 'σανε τόσο τυφλὰ 'κ τὸν πόθο
τότες ζημιὸν ἀνοίξασι, κι' ἀρχήνισα νὰ γνώθω
τὸ πῶς χωστὰ τοῦ βασιλειοῦ δὲν ἔπρεπε νὰ κάμω,
μ' ὅλα τὰ πάθη ποῦ 'γνωθα, μὲ τὸ παιδί του γάμο·
κ' ἔχω τσῆ 'μέραις σκοτειναῖς, τσῆ νύκτες βαρεμέναις,
μὲ δάκρυα κι' ἀναστεναγμοὺς πάντα συντροφιασμέναις,
κ' ἐκεῖνον ἀποῦ τύχαινε νὰ μὲ καλοκαρδίζη,
μεταγνωμοὺς καὶ βάσανα περίσσια μοῦ χαρίζει·
κι' ἀληθιν' ἂ δὲν ἔβλαφτα τὴν κόρη τὴ δική μου,
μὲ τὸ σπαθὶ μ' ἐτέλειονα μιὰν ὥρα τὴν ζωή μου,
γιατὶ τὸ σφάλμα ποῦ 'καμα χίλι' ἂν ἀνταμωθοῦσι
πρῶτοι τοῦ κόσμου ποταμοὶ νὰ πλύνουν δὲ μποροῦσι·
κ' ἐκεῖνον ἀποῦ μοῦ πονεῖ πλειά 'ναι γιατὶ 'ς τὸ τόσο
σφάλμα δὲ μοῦ 'ναι μπορετὸ τέλος ποτὲ νὰ δώσω·
γιαῦτως δυὸ πάθη δυνατὰ πάντα βαστῶ σμιμμένα,

Στ. 393. τὰ γροικῶ. 394. ὁ πόθος σου. 395. Τοῦτό 'ναι... πρῶτα. 396. δακτυλίδιν... τή. 397. ζημιὸ ὁποῦ. 399. ὁποῦ... ἐκ τό. 4)(). ἐνοίξασι, καὶ ἐρχήνισα. 401. ἤπρεπε. 402. ἀποῦ. 403. νύκτες πρικαμέναις. 4)4. ἀναστεναμμούς. 405. ἀποῦ ἐτύχαινε... καλοκαρδίση. 4()6. χαρίσει. 408. μνιὰν ὥρα μὲ τὸ χέρι μου ἤπαιρνα τὴ ζωή μου. 409. ἀποῦ. 410. πλύνου. 411. πονεῖ εἶναι. 412. εἶναι. 413. ἀδυνατά.

μεταγνωμὸ κι' ἀμέτρητην ἀγάπη μετ' ἐμένα,
καὶ δίχως νὰ σχολάσουσι, πάσχουσι καὶ κοπιοῦσι
'ς τὴν κόλασι νὰ μὲ κρατοῦν καὶ νὰ μὲ τυραννοῦσι.
Θέλ' ἡ γιαγάπη νὰ θωρῶ ποιὰ κόρη πλουμισμένη,
ποιὰ βγενικὴ βασίλισσα, ποί' ἀφέντραν ἀξιωμένη
μοῦ χάρισε, κι' ὁρίζει με τσῆ πίκραις νὰ ξορίσω
κι' ὅσο μπορῶ νὰ χαίρωμαι καὶ νὰ καλοκαρδίσω,
κι' ἀρίφνητος μεταγνωμὸς μὲ κάνει νὰ θυμοῦμαι
καὶ πίβουλος νὰ κράζωμαι κι' ἄπιστος νὰ κρατοῦμαι,
κι' ἄμετρο φόβο μοῦ γεννᾷ καθημερνὸ 'ς τὸ νοῦ μου,
γιαὕτως δὲν εἶναι βάσκανο νὰ 'μοιάζῃ τοῦ δικοῦ μου·
πῶς τὸ μαθαίνει ὁ βασιλειὸς καὶ θέλει μὲ σκοτώσει,
γή, ἂ δὲν τὸ μάθῃ, γλήγορα πῶς θέλει τήνε δώσει
τινὸς μεγάλου βασιλειοῦ... στέκω καὶ λογαριάζω
κι' ἀναστενάζω μοναχὰς καὶ ν' ἀποθάνω κράζω.
Καρπόφορε, 'ς τὸ δύνεται σήμερο βόηθησέ μου,
κ' εἰς τοῦτά μου τὰ βάσανα πῶς νὰ περάσω 'πέ μου!

ΚΑΡΠΟΦΟΡΟΣ.

Πανάρετε, τὸ ἐγίνηκε ἂν ἦτο μπορεμένο
νὰ μηδὲν ἦτον ἀπὸ σὲ ποτέ του γεναμένο,
νὰ μὴν τὸ κάμῃς σοῦ 'θελα δώσει βουλή, ἀδερφέ μου,
μ' ἀπῆς τὸ πρᾶμμα γίνηκε, γιατὶ νὰ πλήσκῃς 'πέ μου;
δὲ 'ξάξουν οἱ μεταγνωμοί, τὰ κλάϋματα δὲ φτάνουν

Στ. 414. καὶ ἄμετρην... μετὰ μένα. 415. πάσκουσι. 416. 'ς τή.. κρατοῦ. 417. ἡ ἀγάπη. 418. ἀφέντραν ἀξωμένη. 419. ἐχάρ[illegible]. 421. μετανοιωμός... μὲ σφίγγει. 422. κρατιοῦμαι. 423. μοῦ μετ[illegible] 424. μοιάσῃ. 426. ἂ δέ... ὀγλήγορα. 429. βούηθησέ μου. 431. [illegible]νηκε. 432. ἀπὸ ἐσὲ ποτέ του καμωμένο. 433. νὰ μή. 434. τὸ σφάλμα ἐγίνηκε, γιάντα νὰ κλαίγῃς. 435. δὲ βάζουν... φτάνου.

τὸ πρᾶμμαν ἀποῦ γίνηκε μέσα μας νὰ λιγάνουν.
Γιὰ τοῦτο, φίλε μ' ἀκριβέ, θὲς νὰ παρηγορᾶσαι
καὶ γνωστικὸς 'σὰν πάντα σου 'ς τὴν χρειὰν ἐτούτη νά 'σαι,
καὶ νὰ λογιάσῃς μοναχὰς πῶς οὐρανὸς κ' ἡ μοῖρα
καὶ σὲ κ' ἐκείνην ἀκομὴ 'ς τοῦτο τὸ πρᾶμμα σύρα·
γιατὶ μηδένα γίνεται κάμωμα σὰν αὐτῆνο,
δίχως τὸ θέλημα ἐτουνῶν τῶν δυὸ πραμμάτων κρίνω.
Τὸ πῶς παιδ' εἶσαι βασιλειοῦ λόγιασε σὰν κ' ἐκείνη,
κι' ἀνὲν κ' ἡ τύχη ἄδικη καμμιὰ φορὰ σοῦ 'γίνη,
γιὰ τοῦτο ν' ἀπολπίζεσαι οὐδὲ ποσῶς τυχαίνεις,
μὰ πλειότεραις καλομοιργιαῖς παρ' ἄλλο ν' ἀνημένῃς·
τὸ ῥοιζικὸ 'ν' ἀσύστατο, κι' ὄντας κανεὶς λογιάζῃ
πῶς σὲ περίσσιο βάσκανο στέκει, τὸν ἀναιβάζει
'ς ἄμετρη καλορροιζικά, καθὼς μὲ τὸ δικό σου
'ξόμπλι καθάρια νὰ τὸ 'δῇς μπορεῖς 'ς τὸν ἐμαυτό σου·
παιδ' ἦσουνε νοῦς βασιλειοῦ, σὰν ἔχομε 'πωμένο,
κ' ἡ τύχη σὲ κατάφερε 'ς τοῦτο τὸν τόπο ξένο,
κι' ἀγάλι' ἀγάλια σ' ἔκαμε 'σὰ βρίσκεσαι μεγάλο
'ς τ' ἀφέντη μας τὴν ἐπαρχιὰ παρὰ κανέναν ἄλλο,
κ' ἐκεῖν' ἀπ' ὅλαις τσ' ἄλλαις σου καλομοιργιαῖς σφαλίζει,
μὲ τσ' Ἐρωφίλης τὴν παντρειὰ 'ς τ' ἄστρα κορφή σου 'γγίζει·
γιαῦτως τσῆ πρίκαις ζύγωξε καὶ σπούδαζε νἀλπίζῃς
καλομοιργιαῖς παντοτιναῖς καὶ νὰ καλοκαρδίζῃς·

Στ. 436. ἐγίνηκε... λιγάνου. 437. φίλε μου. 438. 'ς τούτη τὴ χρεία. 440. ἐσέ... ἐσύρα. 442. ἐτουνῶ τῶ δυὸ πραμμάτω. 444. ἀνέ... ἀντίδικη... ἐγίνη. 445. μηδὲ ποσῶς. 446. καλομοιριαῖς. 447. τὸ ῥοιζικὸ ἀσύστατο... κι' ἄντα κιανείς. 449. ἡ ἄμετρη. 453. κι' ἀγάλια. 454. 'ς τοῦ ἀφέντη... κιανέναν. 455. κι' ἐκεῖνο ὁποῦ... καλομοιριαῖς. 456. τσῆ... τή... ἡ κορφή σου ἀγίζει. 457. νὰ ὀλπίζῃς.

κι' ἂν ἔσφαλες, τὰ σφάλματα το ἀθρώπους εἶ'δοσμένα,
κι' ἄνθρωπο δίχως φταίσιμο δὲ θέλεις βρῆ κανένα,
περιττοπλειὰς τὰ σφάλματα τοῦ πόθου, ποῦ σηκώνει
τὸν νοῦ τ' ἀθρώπου τὸ ζημιό, κι' ὅλους μᾶς ἐκομπώνει.

ΠΑΝΑΡΕΤΟΣ.

Γιατὶ κομπώθηκα κ' ἐγώ, περίσσι' ἀναστενάζω
κ' ἐπίβουλο τ' ἀφέντη μου τὸν ἐμαυτό μου κράζω.
Ὤφου, καὶ ποιὸς τὸ σφάμα μου τ' ἄμετρο ν' ἀγροικήσῃ
κι' ἄτυχης γνώμης καὶ κακῆς νὰ μὴ μὲ νοματίσῃ!

ΚΑΡΠΟΦΟΡΟΣ.

Ὅποιος γνωρίζει μιὰ καρδιὰ τοῦ πόθου πληγωμένη
πόσαις φοραῖς τὴν καίγουσι, πῶς εἶν' τυραννισμένη,
λογιάζ', ἂν ἔχῃ διάκρισι, δὲ θέλ' ἀποκοτίσει
λόγο μηδένα σὲ κακὸ γιὰ σένα νὰ μιλήσῃ.
Ἔτσι μηδὲ πρικαίνεσαι γιὰ πρᾶμμα καμωμένο,
μὰ κάτεχε νὰ τὸ κρατῇς, ὅσο μπορεῖς, χωσμένο·
ἄφησέ σὰν εὑρίσκεται τὸ πρᾶμμα νὰ περάσῃ,
γιατὶ ὁ καιρὸς τὰ πράμματα καθημερνὸν ἀλλάσσει.

ΠΑΝΑΡΕΤΟΣ.

Ἐγὼ 'ς τὰ φύλλα τσῆ καρδιᾶς πάντα τὸ θέλω χώνει,
ἀμμ' ὁ καιρὸς κάθα φουρνὸ εἶν' ἀποῦ φανερώνει·
μ' ἀπῆτις εἶν' ἀσύστατο τὸ ῥοιζικό, φοβοῦμαι
νὰ μὴ ζηλέψῃ 'ς τὴν πολλὴ κακομοιργιὰν ἀποῦ 'μαι,
καὶ ῥίξῃ με σὲ βάσανο τόσον, ἀποῦ ποτέ μου

Στ. 459. ἤσφαλες, τὰ σφάλματα 'ς τὸν κόσμον εἶν. 460. κιανένα. 461. πράμματα τοῦ πόθου ἀποῦ σηκώνου. 462. ζημνιό, κι' ὅλους νὰ τσῆ κομπώνου. 463. ἐκομπώθηκα κ' ἐγὼ γιὰ κεῖνο. 465. σφάλμα. 468. πόσαις φωτιαῖς... πόσα τ. 469. λογιάζω... θέλει. 470. μουδένα. 476. ἀμμὲ ὁ καιρὸς κάθα κουρφὸ εἶναι. 477. κι' ἀπῆτις εἶναι.

νὰ μὴν πορέσω νὰ ·γερθῶ, Καρπόφορ· ἀδερφέ μου.
Ω, πόσα καλορροίζικος νὰ κράζεται τυχαίνει
γεῖς ἀποῦ μιὰ καλομοιργιὰ δὲν ἔχει γνωρισμένη,
γιατὶ γνωρίζωντάς τηνε 'ς τὸ 'στερο νὰ τοῦ λείψῃ,
νὰ στέκῃ πλειόν του δὲν πορεῖ δίχως καϋμὸ καὶ θλίψι.

ΚΑΡΠΟΦΟΡΟΣ.

Πέ μου νὰ ζῇς, Πανάρετε, μπορεῖς νὰ τὴν ἀφήσῃς,
μπορεῖς ποτέ σου δίχως τση μιὰν ὥρα πλειὸ νὰ ζήσῃς;

ΠΑΝΑΡΕΤΟΣ.

Πῶς εἶναι μπορεζάμενο κορμὶ νὰ ξεχωρίσῃ
ἀποὺ τὴν ἰδιάν του ψυχή, καὶ νὰ μπορῇ νὰ ζήσῃ;
χωρὶς ἀέρα τὸ πουλί, χωρὶς νερὸ τὸ ψάρι,
πῶς εἶναι δυνατόν τωνε νὰ 'χουσι φύσις χάρι;
κ' ἐμὲ πῶς μοῦ 'ναι μπορετὸ μὲ δίχως τὴν κερά μου
νὰ ζιῶ 'ς τὸν κόσμο, γὴ ποτὲ νά 'χω τὴν λευτεργιά μου;
Χίλια κομμάτια πλειὰ καλιὰ τὰ μέλη μ' ἂς γενοῦσι,
κι' ὄχι ποτὲ τ' ἀμμάτιά μου νὰ τήνε στερευτοῦσι!

ΚΑΡΠΟΦΟΡΟΣ.

Λοιπὸν ἀνὲ καὶ δὲν μπορῇς νὰ τὴν ἀφήσῃς πλειό σου,
γιάντα νὰ βασανίζεσαι μὲ τὸ μετάγνωμό σου;
διῶξε τσῆ πρίκαις τσ' ἄκαιραις σοῦ ξαναλέγω πάλι,
κι' ἀνήμενε τὸν οὐρανὸ τέλος καλὸ νὰ βάλλῃ
'ς τούτη τὴν ἀρχισμένη σου καλομοιργιὰ τὴν τόση,
τόσαις ἀποῦ 'χεις μετὰ σὲ χάριτες νὰ πλερώσῃ.

Στ. 482. ὁποῦ. 484. πλειό ·.. μπορεῖ... καϋμούς. 486. μπορεῖς μνιὰν ὦρα δίχως τη πλειά. 487. ἴδιά του. 490. πῶς εἶναι μπορεζάμενο νά 'χουσι ζῆσις χάρι. 491. πῶς εἶναι. 492. τὴ λ. 493. τή? μέλη μου. 494. Ὄχι. 495. λοιπὸ ἀπειδὴ καὶ δέ... μπλειό. 496. γιατί. 497. πρίκαις, διῶξέ τση. 500. ἀπ' ἔχεις.

ΠΑΝΑΡΕΤΟΣ.

Καρπόφορε, τὰ λόγιά σου παρηγοργιὰ περίσσα
'ς τὴ βαρεμένη μου καρδιὰ σήμερον ἐχαρίσα,
καὶ χαίρομαι πῶς ἄκουσες τά 'χεν ὁ λογισμός μου,
'ς ὅ, τι μοῦ λάχει νὰ μπορῇς νὰ γίνεσαι βοηθός μου.

ΚΑΡΠΟΦΟΡΟΣ.

Τὸν νοῦ μου καὶ τὴ γλῶσσά μου, τὰ χέργια, τὴ ψυχή μου
κι' ὅ, τι ἄλλο πρᾶμμα βρίσκεται νά 'χω 'ς τὴ μπόρεσί μου
σοῦ τάσσω 'ς τούτη τὴ δουλιά· μὰ λόγια δὲν τυχαίνει
φίλοι, σὰν εἴμεσθεν ἐμεῖς, μέσα τως νὰ πληθαίνῃ.

ΠΑΝΑΡΕΤΟΣ.

Πῶς μ' ἀγαπᾷς, Καρπόφορε, καλότατα γνωρίζω,
κ' εἰς τοῦτά μου τὰ βάσανα μόνο 'ς ἐσέν' ὀλπίζω.
Μὰ 'ς τὰ παϐγιόνια πᾶ νὰ ἰδῶ τὶ κάνουν οἱ στρατιῶταις,
κι' ἀπάνω 'ς τοῦτο θέλομε μιλήσει πάλι ἐτότες.

ΚΑΡΠΟΦΟΡΟΣ.

Πήγαινε, κ' ἔρχομαι κ' ἐγώ, καὶ πάλι ἐκεῖ μποροῦμε
καλλίτερα 'ς ὅ, τι ἔχομε νὰ κάμωμε νὰ 'δοῦμε.

ΣΚΗΝΗ ΤΡΙΤΗ.

ΒΑΣΙΛΕΑΣ καὶ ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ.

ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ.

Ὡς ὁ καλὸς οἰκόνομος μὲ προθυμιὰ σπουδάζει
πρὶ τὸ χειμῶνα τσῆ καρποὺς σπίτι του νὰ σοδιάζῃ,

Στ. 501. παρηγοριά. 504. βουηθός. 507. τυχαίνου. 508. εἰμέστανε μέσα μας νὰ πληθαίνου. 509. χαλότατα κατέχω. 510. μόνον ἐσέναν ἔχω. 514-515. Βασιλέας, Σύμβουλος.

Λείπουσιν ἐκ τοῦ χειρογράφου οἱ στίχοι 521-566.

καὶ τότες δὲ χρειάζεται τίβοτας, μὰ κοιμᾶται
μὲ δίχως ἔγνοια καὶ πολλὰ φρόνιμος μαρτυρᾶται,
τέτοιας λογῆς κ' οἱ βασιλοὶ πρέπει νὰ διορθόνου
τὰ πράμματα τἀρχόμενα σὰν καὶ τοῦ ἴδιου χρόνου,
καὶ νὰ σκοποῦσι τά 'στερα σὰν νά 'σαν ὀμπροστά τως,
γιὰ νά 'ναι πάντ' ἀθάνατοι κι' αὐτοὶ κ' ἡ βασιλειά τως.
Χίλιους μεγάλους βασιλειοὺς πλούσιους καὶ μπορεμένους
τὸν περαζόμενο καιρὸν ἔχομε γροικημένους,
κ' εἴδασι καὶ τὰ 'μάτιά μας περίσσιους, ν' ἀποθαίνουν,
κ' ἠγ ἐπαρχαῖς τωνε ζημιὸ 'ς τὸν ἄνεμὸ νὰ πηαίνουν,
γιατὶ ἔγνοια δὲν τοὺς ἔκοβγε κ' ἐκεῖνα νὰ θωροῦσι
ξοπίσω τοῦ θανάτου τως ἀπ' ἔχουσι νἀρθοῦσι.

ΒΑΣΙΛΕΑΣ.

Σύμβουλε, ξεύρεις το καλὰ τὸ πῶς παιδὶ κανένα
παρὰ τὴν 'Ερωφίλη μου δὲν ἔχω καμωμένα,
γιὰ κεῖνο εἶναι πάντα τση 'μάτιά μου καὶ ψυχή μου,
παρηγοριὰ καὶ θάρρος μου κ' ἐλπίδα μοναχή μου·
κι' ἂν εἶναι κι' ὡς τὸ σήμερο δὲν εἶναι παντρεμένη,
μ' ὅλ' ὁποῦ τόσοι βασιλειοὶ τὴν ἔχου ζητημένη,
δὲν εἶν' παρὰ γιατὶ πονεῖ καὶ χαίγετ' ἡ καρδιά μου
νὰ τὴν ἰδοῦν τ' ἀμμάτιά μου πῶς βγαίνει ἀπὸ σιμά μου.
Τώρ' ἀποῦ σφίγγουσιν ἐμὲ τὰ γερατεῖα, κ' ἐκείνη
δότομ' οἱ χρόνοι πλειότερα τὴν κάμασι κ' ἐγίνη,
μοῦ φαίνεται πῶς εἶν' πρεπὸ καὶ δίκηο νὰ γυρέψω
κανένα ἄξιο βασιλειὸ γοργὸ νὰ τὴν παντρέψω.
Ἔτσι ἐπειδὴ μᾶς ἤρθασι τοῦτ' οἱ προξενητάδες
πεμπάμεν' ἀπὸ δυὸ ψηλοὺς καὶ πλούσιους βασιλειάδες,
ὅλοι μου οἱ συμβουλάτοροι θέλω νὰ μαζωχτῆτε
καὶ μὲ περίσσια πεθυμιὰ κ' ἐξέτασι νὰ 'δῆτε
ποιὸς εἶν' ἀποὺ τσῆ δυὸ καλιά, γιὰ νὰ μπορῶ νὰ κάμω
μὲ τὴν βουλή σας ὁλονῶν τὸν ἐδικό τση γάμο.

'Σ τοῦτο τὸ μέσος κάμετε τσῆ δυὸ προξενιτάδες
νὰ τσῆ τιμᾶτε, σύμβουλε, σὰν νά 'σαν βασιλειάδες.
Τώρα τὴ θυγατέρα [μου] πᾶ ναῦρω νὰ τσῆ δώσω
λόγο γιὰ τούτη τὴν παντρειά, τὴν γνώμη τση νὰ γνώσω·
πρεπὸ μοῦ φαίνεται κι' αὐτή, σύμβουλε, νὰ κατέχῃ
τοῦτο τὸ πρᾶμμα, παραμπρὸς καὶ νὰ μοῦ 'πῆ ποιὸν ἔχει
καλλίτερα ἐκ τοὺς δυό τωνε, καλὰ κ' οἱ δυὸ μεγάλοι
νά 'ναι κ' εὐγενικώτεροι παρὰ 'ς τὸν κόσμο ἄλλοι.

ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ.

Πρέπό 'ν' ἀφέντη, κι' ἄγωμε κ' ἐμεῖς κ' οἱ ἄλλοι δοῦλοι
τῆς ἀφεντιᾶς σου τὸ ταχὺ νὰ μαζωκτοῦμεν οὖλοι,
καὶ μπιστεμένα, κατὰ πῶς εἶμεστα κρατημένοι,
θέλομ' ἰδεῖ τὸ πρᾶμμ' αὐτὸ τί μέλλεται νὰ γένῃ.

ΣΚΗΝΗ ΤΕΤΑΡΤΗ.

ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ μοναχός.

'Ανὲν κ' οἱ καλορροίζικοι τὸν κύκλον ἐμποροῦσαν
τοῦ ροιζικοῦ μὲ τὰ σχοινιὰ δεμένο νὰ κρατοῦσαν,
γι' ἀνὲν κ' ἡ τύχη σὰν τροχὸς δὲν ἤθελε γυρίζει
κ' ἐκείνους ἀποῦ κάθουνται 'ψηλὰ νὰ μὴ 'γκρεμνίζῃ,
σήμερο καλορροίζικο 'ς τὸν κόσμο πλειὰ μεγάλο
τὸ βασιλειό μας εἶχα 'πεῖ παρὰ κανέναν ἄλλο·
μ' ἀπῆτις κάποιο ροιζικὸ 'ς τὸν κόσμ' ἀνακατώνει
καὶ πλούσιους ρίχνει χαμηλὰ κι' ἀνήμπορους σηκώνει,
δὲν πρέπει, πρίχου 'δεῖ κανεὶς τὸ τέλος, νὰ παινέσῃ
τσ' ἀρχαῖς ποτὲ καλομοιργιὰ τ' ἀθρώπου, γιὰ 'ς τὴ μέση,
γιατὶ ὅσο πλειὰ τόνε θωρεῖς 'ς τὰ ὕψη πῶς καθίζει

Στ. 567. δέ... κιανείς. 568. τσῆ. 569. θωρεῖ.

τσῆ τύχης καὶ μὲ τὴν κορφὴ 'ς τὸν οὐρανὸ πῶς 'γγίζει,
τόσο θἀνδέχεται νὰ 'δῆ πεσμένη τὴν τιμή του,
κι' ἀποῦ 'σανε τὰ πόδιά του, ῥιμμένη τὴν κορφή του·
κι' ὅσο τόνε στοχάζεται βασανισμένο πάλι
μὲ πλείσια κακορροιζικιὰ καὶ μὲ φτωχιὰ μεγάλη,
θέλει νὰ 'λπίζῃ σὲ 'ψηλὸ σκαλέρι καθισμένο
νὰ τὸν ἰδῇ χαιράμενο καὶ καλοκαρδισμένο.
Γιὰ τοῦτο, ὡς εἶπα, δὲν παινῶ τοῦ βασιλειᾶ τὰ πλούτη
καὶ τὴ μεγάλην πόρεσι ποῦ 'χει τὴν ὥρα τούτη,
μὰ τὸν θεὸν παρακαλῶ τὴν τύχη του νὰ ῥίσῃ
τὸν κύκλο τση ξανάστροφα ποτὲ νὰ μὴ γυρίσῃ·
κι' ἀπῆς ἡ θυγατέρα του μόνια τση θέλει νά 'χῃ
κληρονομιὰ 'ς τὰ πλούτη του, 'ταῖρι ἄξιο νὰ τσῆ λάχῃ,
σὰν εἶ' καὶ 'κείνη εὐγενικὴ καὶ βασιλειοβγαλμένη
κι' ἀπ' ὁλονῶν τῶν ἀρετῶν τσῆ χάρες στολισμένη.

Χ Ο Ρ Ο Σ.

Ἔρωτα, ἀποῦ συχνιὰ 'ς τσῆ πλειὰ μεγάλους
κι' ὄμορφους λογισμοὺς κατοικημένος
βρίσκεσαι, τσῆ μικροὺς μισῶντας τσ' ἄλλους,
κ' ἔτσ' εἶσαι δυνατὸς καὶ μπορεμένος,
καὶ τόση χάριν ἔχουν τ' ἄρματά σου
'ποῦ βγαίνεις πάντα μ' ὅλους κερδαιμένος·

Στ. 571. θὰ θέλιεται? 572. ὁποῦ... τή. 575. ὀλπίζῃ. 576. τόν δῆ. 577. δέ. 578. ἐμπόρεσι ποῦ ἔχει. 579. τὸ θεό... νὰ ὁρίσῃ· 580 ξανάστρουφα. 581. μονάχη θέλει. 582. κλερονομιά... ἄξο. 583. εἶν. Πρὸ τοῦ Χοροῦ τὸ χειρόγραφον φέρει «Τέλος τσῆ πρώτης πρᾶξις.» 585. ὁποῦ τσῆ. 587. σὲ μερκούς, μισῶντας τσῆ. 588. κ' ἐσ' εἶσαι ἀδυνατός. 589. κ' ἔχουσι τόση χάρι.

μάλιος τὰ τόσα βρόχια τὰ 'δικά σου
γλυκιά, καὶ μετ' αὐτὰ τόση ἔχου χάρι
μ' ὅποιο κι ἂν ἐμπερδέσα 'φχαριστᾷ σου,
κι ἄγριος, ὡς θέλει νά 'ναι σὰ λειοντάρι,
πᾶσα κιανεὶς συμπέφτει μετὰ σένα,
καὶ πεθυμᾷ πληγὴ ἀπὸ σὲ νὰ πάρῃ.
Κι' ὄχι γοί ἀθρῶποι μόνο γνωρισμένα
σ' ἔχουσι τὶ 'μπορεῖς καὶ πόσο 'ξάζεις,
μὰ τὰ βερτόνι' αὐτὰ τὰ χρυσωμένα
'ς τὸν οὐραν' ὄντα θέλῃς ἀναιβάζεις
μ' ἀποκοτία καὶ δύναμι μεγάλη,
καὶ τὴν καρδία τοῦ Ζεῦ τὴν ἴδια σφάζεις,
καὶ τόση παιδωμὴ καὶ τόση ζάλη
τοῦ δίδεις, ἀπ' ἀφίνει τὸ θρονί του
κ' ἔρχετ' ἐδῶ 'ς τὴ γῆ μὲ πρόσοψι ἄλλη.
Γιὰ χάριν σου ὁ γιαλὸς μέσ' τὸ καυκίν του
στέκει, κ' ἡ γῆς γιὰ σένα δὲ γυρίζει,
καὶ μιὰν ὁ δ' ὀρφανὸς (sic) κρατεῖ 'δικήν του.
Γιὰ σένα πᾶσα φύτρο πρασινίζει,
πᾶσα δεντρὸ πληθαίνει καὶ ξαπλώνει
κι' ἀθοὺς κι' ὀπωρικὰ μᾶς ἐχαρίζει.
Δάσος τόσ' ἄγριο ζῶ' ποθὲς δὲ χώνει,
γὴ ψάρι ὁ γιαλός, τὴ δύναμί σου
νὰ μὴ γροικοῦν κι' αὐτὰ νὰ τὰ πληγώνῃ.

Στ. 591. ὅσα τὰ βράχια? 592. χίλια? 593. κι' ὅποιο κι ἂν ἐμ[illegible] δέσου εὐχαριστᾷ σου. 594. ὡσά. 597. κι' ὅλοι οἱ ἀθρῶποι τὸ 'χου γν[illegible]ρισμένα. 598. κ' ἔχουσι τό. 599. βελτόνια? 600. ὄντε. 602. [illegible] 604. ἀποῦ. 605. χάρι. 607. κι' οὐδὲ ὀρανὸς ὀγιὰ δικήν του. 611. [illegible]πωρικά. 612. δάσος ποτὲ ὅσο ἄγριο δὲ σοῦ χώνει. 613. 'ς τὸ για[illegible] 614. γροικοῦ.

'Σ τῶ γυναικῶ τ' ἀμμάτια τὸ θρονί σου
κρατεῖς, κι' ὀχ τὰ χιονάτα κι' ὄμορφά τως
προσώπατα πληθαίν' ἡ μπόρεσίς σου·
'ς τὰ χρυσωμένα 'κεῖνα τὰ μαλλιά τως,
'ς τὰ δροσερά τως στήθη τ' ἀσημένια,
'ς τὰ κοραλένια χείλη τὰ γλυκά τως
πέτεσ' ὀλημερνῆς, καὶ μαραμένα
τὰ μέλη νὰ θωρῆς συχνὰ σ' ἀρέσει,
τ' ἀμμάτια ταπεινὰ κι' ἀνακλαϊμένα,
γιὰ νὰ 'μποροῦσι 'ς τὸ 'στερ' ὅποιοι κλαῖσι
γιὰ κόρης ὀμορφιὰ κι' ἀναστενάζουν
περίσσ' ἄδικο κριτὴ νὰ σὲ λέσι,
καὶ κείνη τὴ χαρ' ἀποῦ δοκιμάζουν
τοῦ πόθου πλειὰ γλυκειὰ καὶ πλειὰ δροσάτη
καὶ πλειὰ χαριτωμένη νὰ λογιάζουν.
Γιὰ κεῖνο τοῦ Πανάρετου γεμάτη
πάντά 'χες τὴν καρδιὰ καϋμοὺς καὶ βάρη
καὶ πάντα ταπεινὸς 'ς τὴ γῆ περπάτει·
τώρα 'πειδὴ τὸν ἔκαμες νὰ πάρη
τέτοι' ἄξια πλερωμὴ 'ς τὴ δούλεψίν του,
τέτοι' ἄξιο θησαυρό, τέτοιο λογάρι,
κάμε παρακαλῶ σε τὴ δικήν του
κόρη νὰ τοῦ φυλάσσης 'σὰν τυχαίνει

Στ. 615. 'ς τῶ βγενικῶ τ' ἀμμάτια εἶν. 617. καὶ τά. 619. στή 'ς τὰ βαμμένα. 620. καὶ κορ. 622. σοῦ ἀρέσει. 624. 'Ολόκληροι στίχος λείπει. 626. κριτὸ ἄδικο περίσσα νὰ σὲ λέσι. 627. χαρὰ δοκιμάζου. 628. πλειὰ συχνιά. 629. λογιάζου. 631. ἔχεις τὴ καρδ 632. πορπάτει. 633. ἀπειδή... ἤκαμες. 634. ἄξα... δούλεψι. 6: τέτοιο ἄξο. 637. σά.

κ' εἰς κίνδυνο μὴ βάλλῃς τὴ ζωή του.
Τούτη τὴν προξενιὰ τὴν πρικαμένη
φοβοῦμαι δυνατά, πολλὰ τρομάσω
κι' ὅλη γροικῶ ἡ καρδιά μου καὶ λιγαίνει,
τὰ μέλη μου χωρίζου, κι' ὄψι ἀλλάσσω,
κ' εἰς χίλια μέρη ὁ νοῦς μου διασκορπᾶται
σὰν νὰ 'μουν βραδυασμένη 'ς ἄγριο δάσο,
μὴ τὴν ἀποδεχθῇ, μὴν πῇ φοβᾶται
τὸ βασιλειὸ πῶς θενὰ τὴν πατρέψῃ,
γιατὶ μεγάλο πρᾶμμα εὐθὺς γεννᾶται.
Τούτη τὴν τύχην, Ἔρωτα, νὰ στρέψῃ
'ξοπίσω τὴν κακὴ χάρι του δῶσε,
καὶ πλειὸ οὐρανὸς καμμία μηδὲν τοῦ πέψῃ,
σὰ θέλει, δυσκολιὰ παρακαλῶ σε.

ΤΕΛΟΣ ΤΣΗ ΠΡΩΤΗΣ ΠΡΑΞΙΣ.

Στ. 640. ἀδυνατά. 641. καὶ χρυαίνει. 644. σὰ νὰ 'μου. 645. τόν. 646. θὰ τήνε. 647. αὐτοῦ. 648. τὴ νύχτα. 650. μπλειό... καμμι ἄλλη μή του.

Λείπει τὸ « Τέλος τσῆ πρώτης πρᾶξις » τεθὲν πρὸ τοῦ Χοροῦ.

ΙΝΤΕΡΜΕΔΙΟ.

ΔΑΙΜΟΝΕΣ, ΑΡΜΙΝΤΑ, ΡΙΝΑΛΔΟΣ καὶ Ι

Ἕνας δαίμονας πρὸς τσῆ ἄλλους μ

ΔΑΙΜΟΝΕΣ.

Πνέματ' ἀποὺ τὸν οὐρανὸν 'ς τὸν ᾅδη 'ξωρισμι
'ς τὴν κόλασι συντρόφοι μου καὶ δοῦλοι σὰν κ
χρίνω πᾶς ἕνας ἀπὸ σᾶς καλότατα θυμᾶται
πῶς μετὰ μένα μιὰ φορὰ μὲ δόξα 'κατοικᾶτε
'ς ὕψη ἀπάνω τ' οὐρανοῦ, καὶ πῶς 'ς τὴ μάχ' ἱ
τὴ φοβερὴ ποῦ μετὰ μᾶς καὶ τῶν θεῶν ἐγίνη
τόσά 'χαμεν ἀντίδικη τὴν τύχη, ἀπ' ὅλοι ὁμάδ
κάτω μὲ τόση μας 'ντροπὴ μᾶς ἔρριξε 'ς τὸν ᾅ
κι' ἀντὶς τὴ μέρα τὴ λαμπρὰ καὶ τὸν καθάριον
κι' ἀντὶς τὴ λάμψι καὶ τὸ φῶς ὄμορφο ἀστέρω
'ς τ' ἄχταφα κάτω στέκομε τ' ᾅδη σκοτεινιασμέ
μ' ἄμετραις λόχαις καὶ φωτιαῖς πάντα τυραννισμ
Κ' ἐκεῖν' ἀποῦ 'ναι πλειότερο, δέτε τὴν ὄρεξίν το
'ς τὸ θάνατο γιὰ λόγου μας ἔδωκε τὸ παιδίν τ
κ' ἦρθε κ' ἐκρούσεψε ζημιὸ τὸν ᾅδη κ' ἔγδυσέ μο

'Ιντερμέδιο πρῶτο. Λείπουσι «ἕνας δαίμονας πρ
ιλεῖ·» Δαίμων ἀντὶ Δαίμονες. Στ. 1. πνεύματα
ισά. 3. χρίνω, καθέναν. 4. ἐκατοικᾶτε. 5. 'ς τὴ μάχ
ιᾶς τὴ φοβερή... τῶ. 7. τόσα... τή... ἀπῶ ὄλοι
όν ᾅδη. 9. τό. 12. μέ. 13. ἐκεῖνο. 14. ἤπεψε τὸ π

καὶ μοναχὰς τσῆ κόλασις τὴ λόχη ἄφηκέ μας,
καὶ νικητὴς ἐγύρισε περίσσια τιμημένος
'ς τὸν οὐρανὸ καὶ στέκεται πᾶσ' ὥρα δοξασμένος.
Μὰ γιάντα τσῆ παληοὺς καϋμοὺς καὶ τὸν παληό μας πόνο
τώρα ξαναθυμίζωντας 'ς ὅλους σας καινουργιόνω!
τὰ περασμέν' ἂς πάψωμε, καὶ κεῖνα ποῦ μᾶς κάνει
τὸ σήμερο πᾶς ἕνας μας 'ς τὸ λογισμὸν τ' ἂς βάνῃ,
πῶς πάσχει καὶ στοχάζεται μ' ἕνα καὶ μ' ἄλλον τρόπο
τὸ πλῆθος ὅλο μετ' αὐτὸ νὰ σύρῃ τῶν ἀθρώπω.
'Δέτε 'ς τὰ Γεροσόλυμα πῶς εἶναι μαζωμένοι
τόσοι πιστοί του στρατηγοί, καὶ πάσχου θυμωμένοι
τσῆ φίλους μας τσῆ 'μπιστικοὺς τσῆ Τούρκους ν' ἀφανίσου
κ' ἐλευθεριὰ τσῆ χριστιανοὺς τσ' ἐχθρούς μας νὰ γυρίσου!
κι' ἂν ἔλειπε μιὰ φίλαινα πιστή μας κορασίδα,
καμμιὰ τσῆ 'λευθεριᾶς τωνε δὲν εἴχασιν ἐλπίδα.
Τούτη ἀποὺ τσ' Ἀνατολῆς τὰ μέρη εἶχε σώσει
τσῆ λογισμοὺς τῶν χριστιανῶν μόνον γιὰ νὰ 'ξηλώσῃ,
καὶ πλείσια ἀνακατώματα καὶ ταραχὴ μεγάλη
γιὰ τσ' ὀμορφιαῖς τση τσῆ πολλαῖς μέσα τως εἶχε βάλλει·

Στ. 16. τὴ κόλασι καὶ λόχην. 18. 'ς τοὺς οὐρανούς... κάθ' ὥρα. 19. τό. π. 20. ὅλους μας φανερώνω. 21. περασμένα... ἐκεῖνα ἀπ 22. τὴν σήμερο καθ' ἕνας μας 'ς τὸ λογισμόν του.

Μεταξὺ τῶν στίχων 24 καὶ 25 τὸ χειρόγραφον τοῦ Λεγρανδίου παρενείρει καὶ τοὺς ἑξῆς δύο.

γιαύτως καθημερνὸ θωροῦ τ' ἀμμάτια τὰ δικά μας
ῥιμμένα κι' ἀνεψήφιστα 'ς τὸ κόσμο τὰ εἴδωλά μας.

Στ. 25. πῶς εἶν' πρεμαζωμένοι. 26. πάσκου. 27. τσῆ δούλους τσῆ ἐμπιστικούς. 28. ἐλευτεριὰ 'ς τοὺς Χ. τσῆ. 30. καμμιά... ἔχει ὀλπίδα. 31. 'Ετούτη... τσῆ 'Α. τὰ μέρη ἐκεῖ εἶχε σώσει. τοὺς λογισμοὺς τῶ Χριστιανῶ. 33. γιὰ τσῆ.

μαλλιαῖς ἐσηκωθήκασι κι' ὄχθριταις ἐγινῆκα
κ' εἰς σύγχυσες καὶ σκοτωμοὺς γιὰ λόγου τση ἐμπῆκα·
καὶ μέσα 'ς ὅλα νίκησε μὲ τὴ γλυκειά τση νειότη
τὸν πλειά τως δυνατότερο καὶ 'ξακουστὸ στρατιώτη·
γιὰ κεῖνο τὸ 'Ρινάλδον τως μιλῶ τὸν ἀντρειωμένο,
τόσα 'ς τὴ μάχη ξακουστό, κ' ἔτσι χαριτωμένο,
γιὰ κεῖνον ἀπ' ὀλπίζουσι μόνον καὶ καρτεροῦσι
μὲ τὴν ἀντρειά του τῆς Σιὼν τὰ τείχη πῶς χαλοῦσι,
γιὰ κεῖν' ἀποὺ τὴ χέραν του χίλι' ἀρφανὰ ἀπομεῖνα,
κι' ὡσὰ λειοντάρι ἀγριώτατο τὸν τρέμ' ἡ Παλαιστίνα,
γιὰ κεῖνο σὲ κοντολογιὰ ποῦ μέλλεται νὰ βάλῃ
σταυρὸ 'ς τὰ Γεροσόλυμα μὲ πρίκα μας μεγάλη.
Μὰ 'κείνη ἀποὺ τὸν πόλεμο τὸν ἔβγαλε κι' ὁμάδι
'ς τοῦ πόθου τσῆ ξεφάντωσες στέκου πουρνὸ καὶ βράδυ·
κι' ὀγιὰ νὰ μὴ μπορούσινε πλειὸ νὰ τσῆ τόνε πάρου,
κ' οἱ χριστιανοὶ νὰ χάσουσι τὰ πάσχου μονητάρου,
'ς ἐτούτη τὴ μακρὰ 'ξοριὰ μ' ἔκαμε νὰ περάσω
μαζί σας, κ' ἔναν ὄμορφο περβόλι νὰρδινιάσω
γιὰ νὰ μπορῇ 'ς ἀνάπαψι κ' εἰσὲ χαρὰ μεγάλη
καὶ μ' ἄλλαις περιδιάβασες τσ' ἀγάπης τὴν ἀγκάλη
τὴν ἐδική τση πάντα τση χωσμένο νὰ τὸν ἔχῃ,
δίχως κανεὶς ποῦ βρίσκεται ποτέ του νὰ κατέχῃ.

Στ. 35. μάχαις ἐσηκωθήκασι, ἔχθριταις ἐγενῆκα. 36. καὶ εἰσὲ (... λεκαῖς. 37. ἐνίκησε... γλυκὸ τὴ νειότη. 38. τό. 39. τὸ 'Ρ... ἀντρ... μένο. 41. ἀποῦ ἐλπίζουσι μόνο. 42. ἀντρειά του τὴ πολλὴ τὰ τείχ... 43. κεῖνο ποῦ ἐκ τή... χίλια κρῖμα? ἐπομεῖνα. 44. λειοντάριν ἄγ... τὸν τρέμει. 47. ἐκείνη... τὸ πόλεμο τὸν ἦβγαλε. 49. καὶ γιὰ νὰ ... μπορέσουσι πλειά. 50. τὰ πάσκουσι νὰ χάσου μονοτάρου. 51. ὀξορι... 52. νὰ ὀρδινιάσω. 54. μὲ πλείσαις περιδιάβασες τσῆ... 'ς τήν. ἐ... κιανείς.

Ἔτσι, ὡς θωρεῖτε, τὸ ζημιὸν ἐκτίστη τὸ περβόλι,
καὶ τὴ θωριὰ ν' ἀλλάξωμε, συντρόφοι κάμετ' ὅλοι·
θεργιὰ γενῆτε μερτικὸ νὰ βλέπωμε τὸν τόπο,
νὰ μὴν τόνε πατήσουσι πόδι' ἀλλονῶν ἀθρώπω·
ἄλλοι ἂς γενούσινε πουλιὰ γλυκὰ νὰ κηλᾳδοῦσι,
σὲ πλείσια περιδιάβασι πάντα νὰ τὸν κρατοῦσι·
κι' ἄλλοι κοράσια ἂς γενοῦ, καὶ τακτικ' ἂς γυρεύγουν
'ς ἐκεῖνον ὅσον ἠμποροῦν πάντα νὰ τῶς δουλεύγουν.
Κι' ὅσαις 'μπορεῖτε γαλλουφιαῖς, χορούς, παιγνίδι' ἀντάμη
μὴ λείψῃ οὐδένας ἀπὸ σᾶς σὰν ἔρθῃ νὰ τοῦ κάμῃ.
Μὰ νέφαλο ἕνα σύντηρῶ κ' ἐπῶδας καταιβαίνει·
τούτ' εἶν' ἡ κόρη, κ' ἔρχεται τώρα συντροφιασμένη
μὲ τὸ 'Ρινάλδο. Γλήγορα σὲ μιὰ μερ' ἂς σερθοῦμε,
τὴν πρόσοψι ν' ἀλλάξωμε νὰ τοὺς ἀποδεκτοῦμε.

(Σὲ τοῦτο καταιβαίνει ἕνα νέφαλο, καὶ βγαίνει ἡ 'Αρμίντα μὲ τὸ 'Ρινάλδο· κ' οἱ Δαίμονες φεύγουν. Ἡ 'Αρμίντα μιλεῖ).

ΑΡΜΙΝΤΑ.

Τοῦτ' εἶν' οἱ τόπ' οἱ ὄμορφοι, ψυχή μου καὶ καρδιά μου,
τοῦτό 'ναι τὸ περβόλι μου, τούτ' εἶν' ἡ βασιλειά μου!
κόσμοι ἀγαθοὶ καὶ σιγανοὶ κ' οἱ μυριαγαπημένοι

Στ. 57. θωρεῖτε σήμερο. 58. κ' ἐδᾶ θωριὰ νὰ ἀλ. 59. ἂς γενοῦμε. 60. μή... πόδια. 62. τούς. 63. ἂς δείκτουσι καὶ τακτικὰ ἂς γυρεύγου. 64. ἀποῦ δύνουνται... δουλεύγου. 65. κὶ ὅσαις περίσσαις γαλιφιαῖς. 66. ἐσᾶς. 67. ἐπῶδες. 68. τούτ' εἶναι... θαρρῶ, συντρ. 69. μνιὰ μερὰ ἂς συρθοῦμε. 70. τὸ πρόσωπο... ἀποδεχτοῦμε.

70-71. 'Σ ἐτοῦτο φεύγου οἱ Δαίμονες, καὶ καταιβαίνει ἕνα νέφαλο μέσα ἀποὺ τ' ὁποῖο ἐβγαίνει ὁ 'Ρινάλδος μὲ τὴν 'Αρμίντα.

Στ. 71. εἶναι οἱ τόποι. 72. εἶναι ἡ β. 73. καὶ μέρη ἀγαπημένα.

κι' ἀπὸ μαλλιαῖς καὶ σύγχυσες περίσσι' ἀναπαμένοι,
παντοτεινὴ παράδεισος πᾶσα λογῆς ἀθρώπου,
ξεκούρασι τοῦ λογισμοῦ κι' ἀνάπαψι τοῦ κόπου,
τοῦ πόθου περιδιάβασις, τσ' ἀγάπης περιβόλι,
τῶν κορασιῶ ξεφάντωσι καὶ τῶ Νεράϊδω σκόλη.
'Σ τοῦτα, 'Ρινάλδο μ' ἀκριβέ, 'ς τοῦτα λοιπὸ τὰ μέρη
περίσσια καλορροΐζικος χειμῶνα καλοκαῖρι
θέλω νὰ στέκῃς σὲ πολλὴ κι' ἀμέτρητη γλυκότη,
μακρ' ἀποὺ τσ' ἔγνοιαις τσ' ὄφκαιραις ἀποῦ χαλοῦν τὴ νειότη·
κι' ὡς ἦσουνε πᾶσα καιρό, φῶς, μάτια καὶ ψυχή μου
καὶ τσῆ καρδιᾶς μ' ἀνάπαψι κι' ὀλπίδα μοναχή μου,
θὲς εἶσται 'πάλι, ἀφέντη μου, τώρα καὶ βασιλειός μου,
κ' ἐτοῦτος ὅλος ὄμορφος ὁ τόπος ὁ δικός μου
πάντα σὲ θέλει προσκυνᾷ, καὶ νόμον ἀπὸ σένα
θέλει ἀνημένει ταπεινὰ πᾶσα καιρὸ κανένα.

ΡΙΝΑΛΔΟΣ.

'Αρμίντα μ' ὀμορφότατη, σκλάβος καὶ δουλευτής σου
στέκωντας 'σὰν εὑρίσκομαι 'ς τὴ χάρι τὴ δική σου,
δὲν εἶχ' ἀλλάξει ῥοιζικό, δὲν εἶχα πεθυμήσει
κορώνα 'ς τὸ κεφάλι μου ποτὲ νὰ τὸ στολίσῃ·
τὰ πλούτη καὶ τσ' ἀνάπαψες καὶ τσῆ δροσιαῖς τοῦ κόσμου
'ς τὸ σπλαχνικό σου πρόσωπο πάντα θωρεῖ τὸ φῶς μου,
κι' ἀποὺ τὴ μυρισμένη σου καὶ δροσερὴ σ' ἀγκάλη
πᾶσα χαρὰ 'χει τὴν αὐγή, πᾶσα δροσιὰ μεγάλη.

Στ. 74. περίσσα ἀναπαϋμένα. 76. ξεκούρασις. 77. περιδιάβασι τσῆ. 78. τῶ κορ. 79. 'Ρινάλδο μου. 81. θέλομε στέκει. 82. τσῆ ἔγνοιαις καὶ ἔδεκεῖ? 84. μου. 85. ἀφέντης μου. 88. 'ς κάθα καιρὸ κιἀνένα. 89. μου. 91. εἶχα. 92. κορώνα τό. 95. καὶ σπλαχνική σου ἀγκάλη. 96. κάθα χαρὰ ἔχει τὴν ἀρχή.

'Σ πᾶσα γλυκὺ καὶ νόστιμο φιλὶ ἀπὸ σένα πιάνω
τὰ μέλη 'ς τὴν παράδειτο μοῦ φαίνεται καὶ βάνω,
τοῦ Ζεῦ κρατοῦμαι σύντροφος, κι' ὅλη τὴ κτίσι ὁρίζω
τοῦ κόσμου, 'ς τ' ὁμορφότατο στῆθος ὄντα σοῦ 'γγίζω·
κι' ὀντὰ γροικῶ τὰ λόγιά σου τὰ γλυκοσυθεμένα,
κανένα καλορροΐζικο δὲ ξεύρω σὰν ἐμένα.
Γιαῦτως γλυκὺς σ' ἀγαφτικὸς καὶ μπιστεμένος δοῦλος
τσῆ ὁρισμοὺς σ' ἀφέντρα μου, θέλω 'σται, κόρη μ', οὖλος,
κι' ὄχι ποτὲ μ' ἀφέντης σου, ψυχή μου, σὰ μὲ κράζεις,
κ' ἔτσι, νεράϊδά μ' ἀκριβή, κάμε νὰ μ' ἐξοδιάζῃς.

ΑΡΜΙΝΤΑ.

Χίλιαις, 'Ρινάλδο μου, δροσιαῖς περνοῦν ἀποὺ τ' αὐτιά μου
καὶ μέσα μοῦ ποτίζουσι καὶ θρέφου τὴν καρδιά μου·
τοῦτα τὰ λόγια τὰ γλυκὰ μοῦ ξανακαινουργόνουν
τσῆ λογισμοὺς καὶ πλειότερα 'ς τὸν πόθο μὲ σκλαβόνουν.
Μὰ τά 'χει ὁ νοῦς μου πεθυμιὰ τὰ χείλη δὲν μποροῦσι
σὰ θέλ' ἡ πληγωμένη μου καρδιὰ νὰ δηγηθοῦσι·
γιαῦτως σωπῶ, μὰ 'ς τοῦτά μου τ' ἀμμάτια καρφικτή σου
πόση λακτάρα καὶ φωτιὰ μοῦ δίδ' ἡ πρόσοψίς σου!
(Εἰς τοῦτο τόνε φιλεῖ καὶ λέγει).
'Ρινάλδο μου, τ' ἀμμάτιά σου παράδεισο μοῦ τάσσου
καὶ ζάχαρι τὰ χείλη σου 'ς τὰ σωθικά μου στάσου.

Μεταξὺ τῶν στίχων 96 καὶ 97 φέρεται «'ς ἐτοῦτο τήνε φιλεῖ.»
97. 'Σ κάθα... καὶ ὀνόστιμο. 98. τή. 99. Ζεῦς κρατιοῦμαι κι' ὅλο τὸν κόσμο ὁρίζω. 100. τσῆ κτίσις τ' ὁμορφότατο... ἀγγίζω. 101. ὀντέ.... γλυκοσοθεμένοι. 102. κιἀνένα... ὡσάν. 103. γλυκύς σου καὶ 'πιστεμένος. 104. 'ς τοὺς ὁρισμούς σου πάντα μου... κόρη μου. 105. ποτέ σου... νὰ μέ. 110. λογισμούς μου... σκλαβόνου. 111. καὶ τὰ 'χει... πεθυμνιά. 112. θέλει ἡ. 114. δίδει ἡ. — 'Σ ἐτοῦτο τόνε φιλεῖ.

Μὰ τσῆ νεράϊδές μου θωρῶ πασίχαραις περίσσια,
γιατ' ἤρθαμε ὡς θέλομε· κρίνω πῶς ὅσον ἦσα
'ς τοῦτο τὸν τόπο δίχως μου κλιταῖς καὶ πρικαμέναις,
τόσό 'ναι 'δᾶ περίχαραις καὶ καλοκαρδισμέναις.

(Εἰς τοῦτο ἔρχουνται οἱ Δαίμονες μετασχηματισμένοι ὡσὰν κορασίδες, καὶ λέγει ἡ μία τως πρὸς τὴν 'Αρμίντα).

Χαριτωμένη μας κερά, πολλ' ἀναζητημένη,
τόσ' ἀπὸ μᾶς τσῆ δούλαις σου πλείσια πεθυμισμένη,
ποῦρι ἔφταξες τσῆ τόπους σου, ποῦρι ἔσωσες, κερά μας,
παρηγοριὰ τῶν ἀμματιῶν καὶ δρόσος τσῆ καρδιᾶ μας
νὰ δώσῃς πάλι κατὰ πῶς μᾶς εἶχες μαθημέναις,
γιατ' ἤμεστάνε δίχως σου περίσσια πρικαμέναις.

(Εἰς τοῦτο σκύφτουσι καὶ τσῆ φιλοῦσι τὰ πόδια καὶ ἡ 'Αρμίντα λέγει).

Περίσσια εἶχα πεθυμιά, κοράσιά μ' ἀκριβά μου,
νὰ σᾶς ἐδοῦσι ὅλαις σας τ' ἀμμάτια τὰ δικά μου·
μὰ δυνατὸ δὲ μοῦ 'τονε παρὰ πολλὰ ν' ἀργήσω,
γιατ' ἤθελα μὲ θησαυρὸ μεγάλο νὰ γυρίσω.
Νὰ πάρω, κορασίδες μου, δὲ μοῦ 'τονε δοσμένο
τοῦτο τὸ νειὸ τὸν ἀκριβὸ καὶ τὸ χαριτωμένο,
παρὰ μὲ μάκρητα καιροῦ, νὰ ρίζῃ ἐσᾶς καὶ μένα

Στ. 117. περίσσια. 118. ἤρθαμεν ὡς θέλαμε.... ἦσα. 119. τό· 120. τοσά 'ναι ἐδᾶ χαιράμεναις.

'Σ ἐτοῦτο ἔρχουνται Δαίμονες εἰς πρόσοψι κορασίδω, καὶ λέγει τσῆ 'Αρμίντας. — Κορασίδες.

121. πολλά. 122. τόσα... πλεῖσα. 123. 'ς τσῆ... ἔφταξες, κερά μας. 124. ἀμματιῶ. 126. περίσσα.

Εἰς τοῦτο τσῆ φιλοῦσι τὰ πόδιά τση. — 'Αρμίντα.

127. περίσσα... κοράσα μου. 130. γιατί. 131. δὲ μοῦ 'το μπορεμένο. 132. νεόν. 133. ὁρίζῃ.

καὶ νὰ κρατῇ τὰ πλούτη σας πάντοτε βλεπημένα.
Κι' ἂς βρῇ συμπάθειο ἢ ἄργιτα, γιὰ τὸ περίσσιο πλοῦτος
καὶ κέρδος ποῦ μᾶς χάρισε· καὶ ξεύρετε πῶς τοῦτος
ὁ νειὸς μᾶς ῥίζει σήμερο, κ' ἔτσι σιμώσετέ του
κι' ὡς βασιλειοῦ τὰ πόδιά του κλιτὰ φιλήσετέ του,
καὶ μ' ὅσαις δύνεστε τιμαῖς ὅλαις τόνε δεχτῆτε
κι' ἀπ' ὅ, τι ὁρίσει κάμετε ποτὲ νὰ μὴν ἐβγῆτε.

ΚΟΡΑΣΙΔΕΣ.

Ὦ πόση ἄμετρη χαρά, ταῖρι ἄξιο τσῆ κερᾶ μας,
πόσαις γλυκαῖς παρηγοργιαῖς μέσα γροικᾷ ἡ καρδιά μας!
γιατὶ 'ς αὐτὸ τὸ πρόσωπο τ' ὁμορφοκαμωμένο
τῆς Ἀφροδίτης τὸ παιδὶ στέκει σγουραγισμένο,
κι' ἀνάπαψες παντοτειναῖς τοῦ λογισμοῦ μας τάσσει
κ' εἰσὲ χαρὰ τὴν ἔγνοιά μας τὴν περασμένη ἀλλάσσει·
γιὰ τοῦτ' ὡς ἄξιου βασιλειοῦ κι' ἀφέντη μνόγομέ σου
δούλεψι μπιστικώτατη, κι' ἀντάμη δίδομέ σου
τοῦ λογισμοῦ μας τὰ κλειδιά, κι' ὅσο κλιτὰ μποροῦμε
τὰ πόδιά σου τὰ βγενικὰ σκύφτομε καὶ φιλοῦμε.

(Εἰς τοῦτο φιλοῦσι τὰ πόδιά του, καὶ ὁ Ῥινάλδος λέγει).

ΡΙΝΑΛΔΟΣ.

Δοῦλός σας, κορασίδες μου, σκλάβος καὶ δουλευτής σας
πάντα θέλω 'σται [ὡς] νὰ ζιῶ, κ' εἰς τούτη φχαριστῶ σας
τὴν τιμημένη ἀποδοχή, κ' εἰς τοῦτο τὸ περίσσο

Στ. 134. πλούτη μας περίσσα. 135. γιατὶ περίσσο. 136. κέρδος μᾶς ἐχάρισε. 139. δύνεστε. 140. κι' ἀπὸ ὅ, τι. 141. πόσην... ἄξο. 143 σγουραφισμένο. 146. τὴ πρίκα μας τή. 147. τοῦτο ὡς ἄξου. 150. βιενικά.

Εἰς τοῦτο τοῦ φιλοῦσι τὰ πόδια.

151. καὶ ἀδερφός σας. 152. θελώ 'σται ὥστε νὰ ζῶ, κ' εἰς τούτη εὐχαριστῶ.

σπλάχνος άπου μ' εκάμετε σιμά σας νά γνωρίσω,
κι' άντίμεψι τὸ λογισμό, τὸν νοῦ καὶ τὴ ψυχή μου
κ' ἐκείνη τὴν ἐμπόρεσι τὴ λίγη τὴ δική μου
τάσσω τσῆ καλοσύνης σας κι' ὄρεξις τσῆ καλῆς σας
προθυμερὰ 'ς τὴ δούλεψι πάντα τὴν ἐδική σας.

ΑΡΜΙΝΤΑ.

Τ' ἅρματ' αὐτάν' ἀφέντη μου, μπορεῖς νὰ βγάλῃς τώρα,
γιατὶ μαλλιαῖς δὲ γίνουνται 'ς τὴν ἐδική μας χώρα·
γάμοι καὶ περιδιάβασες, ξεφάντωσες καὶ σκόλαις
γίνουνται 'ς τούτους τσ' ὄμορφους τόπους τσῆ 'μέραις ὅλαις.
Γλήγορα, κορασίδες μου, τ' ἅρματα βγάλετέ του
καὶ φορεσιὰ ξεφάντωσις κι' ἀγάπης βάλετέ του.

(Εἰς τοῦτο τοῦ φέρουσι μορεσκάντο μία καδέγλα καὶ καθίζει, καὶ ξαρματώνουν τονε, κι' ἀπέκεις φέρουσι μία φορεσιὰ λασίβα καὶ γιρλάντα καὶ στολίζουν τονε, καὶ ὅλα μορεσκάντο. Καὶ γδύνοντας καὶ ἐνδύνοντάς τονε γροικοῦνται ἀπὸ μέσα τοῦτα τὰ βέρσα μὲ σονάρε).

Περίσσια καλορροίζικοι, πλείσια χαριτωμένοι
'ς τοῦτο τὸν κόσμο 'κεῖν' οἱ νειοὶ νὰ κράζουνται τυχαίνει
ὁποῦ βροῦν ἐκ τὴν τύχην τως χάρι νὰ λυτρωθοῦσι
τὰ πάθη ἀποῦ τσῆ λογισμοὺς πάντα τως τυραννοῦσι,

Στ. 157. ὄρεξις. 159. αὐτάνα. 162. τσῆ ὄμ. 163. ἐβγάλετε. 164. φορεσαῖς... φέρετέ του.

Εἰς τοῦτο φέρνουσι ἡ κορασίδες χορεύωντας μία καδέγλα, καὶ καθίζει, καὶ ξαρματώνουν τονε καὶ βάνουσίν του μνιὰ φορεσὰ λασίβα καὶ μιὰ ζόγια 'ς τὴ κεφαλή, καὶ εἰς τοῦτο τὸ καιρὸ γροικοῦνται ἐτοῦτα τὰ τραγούδια.

165. περίσσα... πλεῖσα. 166. τὸ κόσμο ἐκεῖνοι.

Μετὰ τὴν πρώτην λέξιν τοῦ στίχου 167 τὸ χειρόγραφον Λεγρανδίου διακόπτεται μέχρι τοῦ στίχου 12 τῆς δευτέρας πράξεως.

κ' εἰς τσῆ χαραῖς κ' εἰς τσῆ δροσιαῖς, τσ' ἀνάπαψες, κ' εἰς ἄλλαις
καλομοιργιαῖς δοθούσινε τσ' ἀγάπης τσῆ μεγάλαις,
καὶ κορασίδαν ὄμορφη φιλοῦσι καὶ φιλοῦνται,
κι' ὡς μπιστεμένοι ποθητοὶ πιστότατα ποθοῦνται,
γιατὶ οὐδεμιὰ δὲ βρίσκεται καλομοιργιὰ μεγάλη
'σὰν εἶν' τσῆ κόρης τὸ φιλὶ κ' ἡ σπλαχνική τση ἀγκάλη.

(Εἰς τοῦτο ἔρχουνται καὶ ἄλλαις κορασίδες μορεσκάντο μὲ πωρικὰ καὶ νερὸ καὶ κρασί, καὶ λέγει ἡ 'Αρμίντα).

'Σ τούτην τὴ στράτα τὴ μακρὰ θὲς νά 'χῃς διψασμένα,
καὶ πιὲ καμπόσ' ἀφέντη μου, ὁμάδι μετ' ἐμένα
δροσέρεψε τὰ χείλη σου.

ΡΙΝΑΛΔΟΣ.

Περίσσια διψασμένος,
μὰ τὴν ἀλήθεια, βρίσκομαι καὶ πολυκουρασμένος.

(Εἰς τοῦτο πιάνουσι καὶ οἱ δύο πωρικὰ καὶ τρῶσι καὶ πίνουσι· καὶ τότες γροικοῦνται τοῦτα τὰ τραγούδια ἀπὸ μέσα).

Ποι' ἄλλη 'ς τὸν κόσμο βρίσκεται καλομοιργιὰ τσ' ἀθρώπους
'σὰ δίχως βάσανα πολλά, δίχως περίσσιους κόπους,
νά 'χῃ κανεὶς μιᾶς κορασιᾶς τὸν πόθο κερδαιμένο
καὶ μετὰ 'κείνη νὰ περνᾷ καιρὸ χαριτωμένο;

ΑΡΜΙΝΤΑ.

Χορεύγοντας, νεράϊδές μου, ὅλοι ἂς διαβοῦμ' ὁμάδι
'ς τὰ σπίτιά μου, μὴ μᾶς εὑρῇ κάτω δεπᾶ τὸ βράδυ.

ΚΟΡΑΣΙΔΕΣ.

Συντρόφισσαίς μου, γλήγορα τ' ὥρισεν ἡ κερά μας
μετὰ χαρᾶς ἂς κάμωμε καὶ μ' ὅλη τὴν καρδιά μας.

(Εἰς τοῦτο μορεσκάντο μισεύγουσι, καὶ τελειώνει τὸ πρῶτο ἰντερμέδιο).

ΠΡΑΞΙΣ ΔΕΥΤΕΡΗ.

ΣΚΗΝΗ ΠΡΩΤΗ.

ΒΑΣΙΛΕΑΣ μοναχὸς 'μιλεῖ.

Μὰ τὴν ἀλήθεια ἐγὼ θωρῶ, κι' ὅποιος παιδὶ δὲν ἔχει
ποιά 'ν' ἡ ἀγάπ' ἡ καρδιακὴ ποτέ του δὲν κατέχει·
τὰ δάκρυα τσ' Ἐρωφίλης μου τὰ σπλαχνικὰ περίσσα
δάκρυα μοῦ κάμασι κ' ἐμὲ τ' ἀμμάτιά μου καὶ χῦσα.
Ὦ θυγατέρα μ' ἀκριβὴ κι' ὁμορφοκαμωμένη,
τόσ' ἀπὸ μένα μὲ πολὺ δίκηον ἀγαπημένη,
τοὺς θησαυρούς μου δὲ ψηφῶ καὶ τὴν πλουσιότητά μου,
μηδὲ σιμά σου τίβοτας κρατῶ τὴ βασιλειά μου·
μόνιά σου, θυγατέρα μου, μόνιά σου, θυγατέρα,
νὰ στέκωμαι χαιράμενος μὲ κάμνεις πᾶσα 'μέρα!
Πόσο μ' ἐπαρακάλεσε νὰ μὴν τὴ ξεχωρίσω
μιὰν ὥρ' ἀποὺ τὸ πλάγι μου 'ς ὅσον καιρὸ κι' ἂ ζήσω·
μὰ 'ναί μου χρειὰ τὸ γάμο τση νὰ 'δῶ πρίχ' ἀποθάνω
καὶ τσ' ἔγνοιαις τσῆ περίσσιαίς μου καμπόσο νὰ λιγάνω.
Μ' ἀπῆτις μὲ κακὴν καρδιὰ στέκεται, θὰ τσῆ στείλω
σήμερο τὸν Πανάρετο, τὸν πιστικό μας φίλο
καὶ τὸν καλό μας δουλευτή, κι' αὐτὸς ἀποῦ κατέχει
πᾶσ' ἕναν ἐκ τοὺς βασιλειοὺς μπόρεσι πόσην ἔχει
βρῆ θέλει τρόπον ὄμορφο νὰ 'δῆ νὰ τσῆ 'μιλήσῃ
τὸν ἕν' ἀποὺ τσῆ δυό τωνε νὰ πάρῃ ὅποι' ὁρίσει,
σὲ τοῦτο διαφορὰ καμμιὰ δὲ θέλω νὰ τσῆ βάλω,
γιατὶ καλιὰ δὲν εἶν' ὁ γεὶς τίβοτση ἀπὸ τὸν ἄλλο.

ΣΚΗΝΗ ΔΕΥΤΕΡΗ.

ΕΡΩΦΙΛΗ καὶ ΝΕΝΑ.

ΝΕΝΑ.

Βασιλιοποῦλά μ' ἀκριβή, καλά 'χεις γροικημένο
τὸ πρᾶμμ' ἀποῦ σοῦ μίλησα, γιὰ κεῖνο δὲν ἐμπαίνω
τώρα σὲ λόγια πλειότερα, μόνο παρακαλῶ σε
τέλος τὸ γληγορήτερο τοῦ λογισμοῦ σου δῶσε.

ΕΡΩΦΙΛΗ.

Νένα, δὲν εἶναι μπορετὸ νὰ ξαναρχίσω κρίνω
νὰ δηγηθῶ ποιαῖς ἀφορμαῖς καλιὰ νὰ πάρ' ἐκεῖνο
γιὰ 'ταῖρί μου μ' ἐκάμασι, παρ' ἄθρωπο κανένα,
γιατὶ καλὰ τὸ γροίκησες σήμερον ἀπὸ ἐμένα·
κι' ἃ τσ' ἄκουσες καὶ ξεύρῃς τση, πολλὰ παρακαλῶ σε
γὴ θάνατο πρικότατο, γὴ ἄλλη βουλὴ μοῦ δῶσε.

ΝΕΝΑ.

Βουλὴ σοῦ δίδ' ἀφέντρα μου, πρὶ ὁ κόσμος τὸ γροικήσῃ
σὰ σπίθα δίχως δύναμι ν' ἀφήσετε νὰ σβύσῃ·
γιατὶ ἂν τὸ μάθ' ὁ βασιλειός, ξεῦρε πῶς δὲν μποροῦσι
μηδ' ὅσοι στέκου τσ' οὐρανοὺς βοηθοί σας νὰ γενοῦσι.
Ὅλοι οἱγ ἀθρῶποι σφαίνουσι, μὰ ὁ φρόνιμος σὰ σφάλλῃ
τὸ σφάλμα μὲ τὴ γνῶσίν του θωρεῖ νὰ 'σιάσῃ πάλι.

ΕΡΩΦΙΛΗ.

Σφάλμα ποτὲ δὲν ἔκαμα, μὲ τέτοιο νειὸν ἀντάμη
παντρειὰ νὰ κάμω, νένα μου· μὰ σφάλμα θέλω κάμει
τὸ πρᾶμμα κεῖνο ποῦ 'χ' ἀξιὰ μιὰν ὥρα νὰ χαρίσω,
σὰν πελελὴ κι' ἀσύστατη πάλι νὰ πάρ' ὀπίσω.

πῶς ἡ ἀγάπη σοῦ κρατεῖ τυφλὸ τὸ λογισμό σου·
μ' ἂν ἀναβλέψῃς, θὲς ἰδεῖ τὸ πῶς δὲν εἶν' τιμή σου
νὰ θέλῃς ἕνα γι' ἄντρα σου ὁποῦ 'ναι δουλευτής σου.

ΕΡΩΦΙΛΗ.

Ποτὲ δὲν εἶναι μπορετό, μηδ' ἔναι 'ς τὴν ἀξιά μου
γιὰ μεγαλείτερη ἀφορμὴ νὰ τὸν ἀφήσω πλειά μου·
κ' ἔτσι, ἂν ἔν' καὶ πεθυμᾷς καὶ θέλῃς τὴ ζωή μου,
μὴν ἦσαι 'ς τούτη τὴ δουλειὰ ποσῶς ἀντίδική μου.

ΝΕΝΑ.

Ὦφου, τὴν κακορροίζικη, καὶ πῶς μὲ θανατόνεις
μὲ τσῇ δουλειαῖς ἀπ' ἄρχισες νὰ μοῦ ξεφανερόνῃς!
μὰ κάμε με καλλίτερα το πρᾶμμα ν' ἀγροικήσω
γιὰ νὰ γυρέψω 'ς τὸ 'μπορῶ σκιᾶς νὰ σᾶς ἐβοηθήσω.

ΕΡΩΦΙΛΗ.

Φτάνει σε τοῦτο π' ἄκουσες νὰ κάμῃ νὰ γνωρίσῃς
πῶς βρίσκομαι, μὲ διχωστὰς πρᾶμμ' ἄλλο ν' ἀγροικήσῃς,
γιατὶ τὸ στόμα νὰ τὸ πῇ κι' ὁ νοῦς νὰ τὸ λογιάσῃ
ντρέπεται τσῇ βαργειόμοιρης, φοβᾶται καὶ τρομάσει.

ΝΕΝΑ.

Ὤ, μοῖρα πρικαμένη μου, ὢ μοῖρ' ἀσβολωμένη,
καὶ γιάντα στέκω ζωντανὴ 'ς τὸν κόσμον ἡ καϋμένη!

ΕΡΩΦΙΛΗ.

Νένα, τὰ κλάϋματ' ἄφης τα κ' ἰδὲ νὰ μοῦ βοηθήσῃς,
τσῇ πρικαμέναις προξενειαῖς γύρεψε νὰ μποδίσῃς.

Στ. 66. ἁποῦ. 67. Δὲν εἶναι μπορετὸ ποτέ... ἀξιά. 69. κ' ἐσὺ ἂν ἴσως. 71. τή. 72. ἁποῦ ἤρχισες. 73. τὸ τέλος. 74. τά... βοηθήσω. Τὸ ποῦ ἤκουσες νὰ κάμῃς νὰ γροικήσῃς. 76. πρᾶμμα ἄλλο νὰ γνωρίσῃς. 79. μοῖρα ἀσβ. 81. κλάϋματα... βοηθήσῃς.

Ν Ε Ν Α.

Τὸν οὐρανὸ παρακαλῶ βοήθεια νὰ σοῦ δώσῃ
καὶ τσ' ὀφθαλμοὺς τοῦ βασιλειοῦ 'ς ἐτοῦτο νὰ τυφλώσῃ,
γιατὶ φοβοῦμαι καὶ δειλιῶ, κι' ὁ νοῦς μου χωρὶς ἄλλο
μοῦ λέγει τίβοτας κακὸ πῶς θὰ μ' εὑρῇ μεγάλο.

Ε Ρ Ω Φ Ι Λ Η.

Παρακαλῶ τονε κ' ἐγώ, νένα μου, σὰν καὶ σένα,
γιατὶ δὲ ξεύρω ἴντά 'χουσι κ' ἐμένα τὰ καϋμένα
τὰ σωθικὰ καὶ σφάζουνται, κι' ὁ πόθος ἀρχηνίζει
'ς ἄμετρο φόβο καὶ πολλὴ τρομάρα νὰ γυρίζῃ.

Ν Ε Ν Α.

'Σ τὰ γεναμένα πράμματα μηδὲ κανεὶς τυχαίνει
λόγια καὶ καταδίκασες περίσσιαις νὰ πληθαίνῃ,
μὰ θὰ γυρέψῃ τοῦ κακοῦ γιατρειὰ καμμιὰ νὰ δώσῃ,
πρὶν ἄλλη μεγαλείτερη κακομοιργιὰ πλακώσῃ.

Ε Ρ Ω Φ Ι Λ Η.

Μέσα σου, νένα, τί μιλεῖς; μή με καταδικάζῃς,
γιατὶ μὲ δίχως ὄφελος τὰ σωθικά μου σφάζεις·
σώνει τὰ πάθη ποῦ 'χουσι τὴ δόλια τὴν καρδιά μου
τριγυρισμένη, σώνουσι, νένα, τὰ κλάϋματά μου,
σώνει ἄμετρός μου κι' ὁ πολὺς φόβος νὰ μὲ σκοτώσῃ,
δίχως κ' ἡ καταδίκη σου δύναμι νὰ τοῦ δώσῃ.

Ν Ε Ν Α.

Φόβοι τσ' ἀγάπης τσ' ἄπρεπης πάντα τσῇ συντροφιάζου,
κ' εὔκαιρα μεταγνώματα ξοπίσω τως σπουδάζου.

Στ. 85. δίχως ἄλλο. 88. καὶ μέσα. 89. σωθικά μου ... πόθος μου. 91. γενομένα ... οὐδὲ κιανείς. 92. περίσσαις. 94. πρίχου ἄλλη κακομοιριά. 97. σώνου ... ἀποῦ ἔχουσι. 100. δίχως κ' ἡ καταδίκαις σου. 101. τὴ συντρ. 102. κι' ἄκαιρα.

ΕΡΩΦΙΛΗ.

Λόγιασαι, τοῦ Πανάρετου τὸν πόθο ἀταίργιαστό μου
δὲ θέλω κράξει ὥστε νὰ ζιῶ, μηδὲ τὸ λογισμό μου
μεταγνωμὸς δὲν πολεμᾷ, οὐδὲ ποτέ μου κρίνω
δὲ θέλω πεῖ κακὰ 'καμα νὰ σμίξω μετὰ κεῖνο·
γιατ' ἀνισῶς κ' ἡ χάρες του 'ς τὴ γῆ δὲν ἔχου ταῖρι,
πῶς θὲς μεταγνωμὸ ποτὲ τὸ 'καμα νὰ μοῦ φέρῃ;

ΝΕΝΑ.

Ποῖ' ἄλλη ἀφορμὴ τὸ λοιπονὶς σὲ κάμνει τώρα νά 'σαι
τόσα κλιτὴ καὶ ταπεινή, καὶ τόσα νὰ φοβᾶσαι;

ΕΡΩΦΙΛΗ.

Φοβοῦμ' ἀσκιαῖς, τρέμ' ὄνειρα, δειλιῶ... σημάδια πλείσια,
χίλιαις φοβέραις τ' οὐρανοῦ μὲ τυραννοῦσιν ἴσια,
χιλία παρατηρήματα παληὰ καὶ νειὰ 'ς τὸν ᾅδη
μὲ βασανίζουν, κι' ἄμετρα πάθη μοῦ δίδ' ὁμάδι·
τοῦ ῥοιζικ' ἀπονέματα χίλια μὲ φοβερίζου,
καὶ δάκρυα κι' ἀναστεναγμοὺς τὸ στῆθος μου γεμίζου,
κι' ἄγρια τὴ νύκτα μ' ἐξυπνοῦν χίλιαις θωριαῖς, καὶ τούτη
τὴ βαρεμένη μου καρδιὰ σκίζου καὶ σφάζού μού τη.
Πῶς παίρνουσι τὸ ταῖρί μου μεσ' ἀποὺ τὴν ἀγκάλη
τούτη, συχνιὰ μοῦ φαίνεται, καὶ μ' ἀπονιὰ μεγάλη
τὸ ῥίχνουσι τῶ λειονταριῶν... πῶς μιὰ σκοτεινιασμένη
στράτα θωρῶ, κ' εὑρίσκουμου σήμερο σφαλισμένη
σὲ δέντρη, δάση πυκνερά, κι' ἄγρια μὲ τριγυρίζουν

Στ. 104. ζῶ. 105. μηδὲ ποτέ. 106. ἤκαμα. 108. μετανοιωμό. 109. πχοι' ἄλλη. 111. Φοβοῦμαι... τρέμω... πλεῖστα. 112. τοῦ οὐρανοῦ.. ἴσα. 114. μὲ βάνουσι... δίδου ἀμάδι. 115. ῥοιζικοῦ. 116. καὶ πάν 117. ἐξυπνοῦ. 119. μέσα. 121. λειονταριῶ. 122. μόνιά μου σφ. 123. σὲ δέντρη, δάσα πυκνερά, κι' ἄγρια [προτιμηθὲν τοῦ: καὶ δ. ἄγρια = δάση].

θεργιά, καὶ πῶς μὲ τρώσινε τάχα μὲ φοβερίζουν!
κι' ὥραις θωρῶ πῶς 'δρώνουσιν αἷματα μὲ μεγάλη
τρομάρα τοῦτα τὰ τειχιὰ σὲ μιὰ μεριὰ κ' εἰς ἄλλη,
καὶ λαντουροῦν καὶ 'γραίνουν με κι' ἀναμουρδόνουσί με,
κ' ἡ κορασίδες φεύγουσι ζημιὸ κι' ἀφίνουσί με.
Κι' ὥραις πῶς εἶμαι μοναχὴ μέσα 'ς καράβιν ἕνα
μοῦ φαίνεται καὶ διώχνου με κύματα θυμωμένα,
κι' ὄντα λογιάζω καὶ θωρῶ πῶς θέλω νὰ βουλήσω,
γὴ 'ς τὴ χαράκια πῶς σκορπῶ, ξυπνῶ μὲ φόβο πλεῖσο.
Κι' ὥραις ἀποὺ τὰ μνήματα ποῦ κοίτουνται θαμμένοι
τσῆ χώρας μας οἱ βασιλειοὶ μοῦ φαίνεται καὶ βγαίνει
μιὰ κάποια σκιά, κι' ὅσο μπορεῖ μὲ μάνιτα μεγάλη
σὲ σπήληο σκοτεινότατο μὲ σέρνει νὰ μὲ βάλη...

N E N A.

Φόβοι ἄκαιροι, 'Ερωφίλη μου, φόβ' ἄκαιρ' εἶν' αὐτῆνοι,
κι' ὁ νοῦς σου νὰ σὲ πολεμοῦν δὲν πρέπει νὰ τσ' ἀφίνη,
γιατὶ ὄνειρά 'ναι τυ 'στερα, κ' ἡ ἔγνοιαις τὰ γεννοῦσι
συχνιὰ 'ς τὸν κουρασμένο νοῦ κ' ἔξυπνο τυραννοῦσι,
κι' ὥραις καλὰ τοῦ δείχνουσι, κι' ὥραις κακὰ περίσσια,
κατὰ τὸ τέλος ποῦ 'χουσι, γὴ τὴν ἐλπίδαν ἴσια.

ΕΡΩΦΙΛΗ.

Καὶ τ' ὄνειρα πολλαῖς φοραῖς 'ς ἕναν ἀποῦ παιδεύγου
πρίκαις καὶ πάθη τοῦ 'χουσι νὰ τῶρθου σημαδεύγου·

Στ. 126. μνιά. 127. λαντουροῦ καὶ γραίμουνε? κι' ἀνεμουρδόνουσι. 128. κ' ἡ κορασαῖς μου. Οἱ στίχοι 129-132 εὕρηνται ἐν τέλει λόγου 'Ερωφίλης. 129. καράβι, νένα. 131. ὄντε... θαρρῶ. 132. πῶς κτυπῶ. 135. μνιά. 136. παίρνει. 137. Φόβοι ἄκαιροι εἶναι. 138. νὰ τὸν πολεμοῦ δέ. 139. ὄνειρά 'ναι τὰ ὄνειρα. 140. ποῦ ξύπνου. 141. τὰ... περίσσα. 142. κατὰ τὸ φόβο ποῦ ἔχουσι γιὰ τὴν ἐλπίδαν ἴσα. 143. τὰ... ἕνα. 144. τοῦ 'χουσι νἄρθω.

καὶ γροίκησ' ἕνα 'ποῦ 'χα δεῖ τούτη τὴν περασμένη
νύκτα, νὰ μείνῃς μετὰ μὲ περίσσια πρικαμένη.
Δυὸ περιστέργια πλουμιστὰ μοῦ 'φαίνετόνε, νένα,
'ς ἕνα 'ψηλότατο δεντρὸ κ' ἐθώρου φωλεμένα,
κ' ἐσμίγασι χανακιστὰ καὶ σπλαχνικὰ φιλοῦσα,
κ' ἕνα τ' ἀλλοῦ τὰ πάθη τως σοῦ φαίνετο 'μιλοῦσα·
μ' ἀπάνω τσῆ χαραῖς τωνε γεῖς λούπης πεινασμένος
σώνει 'ς τὴ μέση καὶ τῶ δυό, περίσσια θυμωμένος,
κι' ἅρπαξε τό 'να ξαφνικὰ τ' ἀλλοῦ ἀπὸ τὴν ἀγκάλη
κ' ἐξέσκισέ το κ' ἔφαν το μ' ἀχορταγιὰ μεγάλη·
κ' ἐκεῖνο ἀπ' ἀπόμεινε τόσα πολλὰ λυπήθη,
ἀποῦ κ' ἐκεῖνο νὰ μὴ ζῇ μιὰν ὥραν ἐβουλήθη,
καὶ τὸ ζημιὸ τὴ μούρην του πρὸς τσῆ καρδιᾶς τὰ μέρη
μπήχει κι' αὐτὸ καὶ σφάζεται γιὰ τ' ἀκριβόν του ταῖρι.
Κι' ἀλύπητα μ' ἐξύπνησε περίσσια ξαγριεμένη...
κι' ὀλημερνῆς νὰ στέκωμαι μὲ κάνει πρικαμένη·
λούπης μὴν εἶν' ὁ κύρης μου τρομάσω καὶ φοβοῦμαι
κ' ἐμεῖς τὰ περιστέργι' αὐτὰ κι' ὁμάδι σκοτωθοῦμε!

N E N A.

Μηδὲν τ' ὁρίσῃ γεῖς θεὸς ποτέ, χρυσοκερά μου,
τόσο κακὸ μὴ 'δούσινε τ' ἀμμάτια τὰ δικά μου!
Μ' ἀνὲν καὶ θέλου οἱ οὐρανοὶ νὰ βλάψου τὸ κορμί σου,
'ς ἐμένα τὸ θυμόν τωνε παρακαλῶ νὰ σβύσου.

Στ. 145. ἀποῦ... τή. 146. περίσσα. 149. ἐφιλοῦσα. Λείπει ὁ στίχος 150. Στ. 151. μὰ ἀπ. 152. τῶν ἰδυό... περίσσα. 153. ἐ[illegible] τὸ ἕνα... ἀπού. 154. ἐξέσκισέν το, κ' ἦράν το μέ. 155. καὶ τ' ἐ[illegible] ἀποῦ ἐπόμεινε... ἐλυπήθη. 156. ὥρα μπλειό. 158. μπήσει. 1[illegible] περίσσα. 161. εἶναι. 162. περιστέρια κι' ἀμάδι. 163. Μηδέ. 1[illegible] νὰ δούσινε. 165. μὰ ἀνέ.

Κι' ἀπῆς τὸ πρᾶμμα γίνηκε, μὴ στέκεσαι σὲ θλίψι,
γιατὶ σὲ τούτη τὴ δουλειὰ γιατρειὰ δὲ θέλει λείψει·
κι' ἄλλα 'σὰν τοῦτα 'γίνησα καὶ φτυάστησα μὲ γνῶσι,
κ' ἡ γνῶσι 'ς τοῦτο δύνεται τέλος καλὸ νὰ δώσῃ.
Φρόνιμο τὸν Πανάρετο κι' ἀδυνατὸ γνωρίζω,
γιαῦτως πῶς βρίσκει σήμερο στράτα καλὴν ὀλπίζω
νὰ 'ξηλωθοῦν ἡ προξενειαῖς τούταις γιὰ 'δᾶ, καὶ πάλι
βοηθήσει θέλομ' ὅλοι μας πᾶσά σας χρείαν ἄλλη·
κ' ἔτσι τὴν πρίκα ζύγωξε καὶ τὰ περίσσια βάρη,
κ' ἡ πληγωμένη σου καρδιὰ παρηγοριὰν ἂς πάρῃ.

ΕΡΩΦΙΛΗ.

Μὲ τέτοια σπλαχνικὴ 'μιλιὰ χάμε νὰ ξεύρῃς, νένα,
πῶς μοῦ 'γιανες τὰ σωθικὰ τὰ πολυπληγωμένα,
τώρα τὸν νοῦ μου ἐσύστεψες, τώρα καλὰ κατέχω
πῶς τόπο μάννας ἀκριβῆς δίκηα περίσσια σ' ἔχω.
Γύρεψε τὸν Πανάρετο λοιπό, κι' ἀπ' ὄνομά μου
τοῦ 'πὲ πῶς τόνε καρτερῶ μέσα 'ς τὴν κάμερά μου,
γιὰ νὰ μπορέσωμε μαζὶ στράτα καμμιὰ νὰ βροῦμε,
πρὶ μᾶς πλακώσῃ πλειότερη ζάλη, νὰ βοηθηθοῦμε.

Στ. 167. μ' ἀπῆς τὸ σφάλμα ἐγίνηκε. 168. κ' εἰς τούτη. 169. σά... ἐγίνησα μὰ φτυάστησα 'ς τὴ γνῶσι. 171. τό. 172. καλιά. 173· ἐδᾶ. 174. βουηθήσει θέλομε 'ς κάθα σας. 175. περίσσα. 177. ἐμιλιά. 178. πολὺ πρικαμένα. 180. 'ς τόπο... ἀκριβῆς μὲ πλεῖσο δίκηο. 181. τό. 183. καμμιά. 184. βουηθηθοῦμε.

ΣΚΗΝΗ ΤΡΙΤΗ.

ΝΕΝΑ μοναχὴ μιλεῖ.

ΝΕΝΑ.

Χρειὰ μοῦ 'ν', ἀνὲν καὶ πεθυμῶ νὰ μὴ σφαγῇ, ν' ἀφήσω
τσῆ καταδίκαις 'ς μιὰ μερά, χρειὰ μοῦ 'ναι νὰ βοηθήσω
νὰ ξηλωθοῦν ἡ προξενειαῖς, γιατ' ἡ φωτιὰ ἡ μεγάλη,
ὄντε πετᾷ τσῆ λόχαις τση σὲ μιὰ μερὰ κ' εἰς ἄλλη,
τόσα δὲ σβύνετ' εὔκολα· κι' ὁ πόθος σὰν πληθήνει
μέσα σὲ κανενὸς καρδιὰ καὶ βασιλειός τση μείνει,
δὲν εἶναι μπορεζάμενο νὰ τόνε ξερριζώσῃ
μ' ὅσαις φοβέραις καὶ βουλαῖς μπορεῖ κανεὶς νὰ δώσῃ.
Ὦ πράμματα τὸ σήμερο τοῦ κόσμου πῶς περνᾶτε!
κρίνω τὸ πῶς κάλλιά 'τονε κανεὶς νὰ μὴ γεννᾶται,
γιατὶ δὲν εἶναι μπορετὸ μηδένας νὰ περάσῃ
'ς τὸν ἄλλον κόσμο, διχωστὰς πάθη νὰ δοκιμάσῃ.
Πλοῦσοι καὶ μπορεζάμενοι, φτωχοί, μικροὶ καὶ δοῦλοι,
τσῆ τύχης ἀποκατωθιὸ βλέπω πῶς στέκουν οὖλοι,
κ' ἡ τύχη σὰν ἀσύστατη μηδένα δὲν ἀφίνει,
παρ' ὅσο τσ' εἶναι μπορετὸ τόσο νὰ τόνε κρίνῃ·
μὰ πλειὰ παρ' ἄλλους συντηρῶ πῶς πάντα τση γυρεύγει
τσῆ βασιλειοὺς 'ς τὸ δύνεται πᾶσ' ὥρα νὰ παιδεύγῃ.
Ὤφου, καὶ πόσοι λογισμοὶ καὶ πόσα βάσαν' ἄλλα
μέσα 'ς τὸ νοῦν τως κατοικοῦν, πόσα κακὰ μεγάλα
σφαλίζουν τσῆ καρδιαῖς τωνε... πόσα κρατοῦ χωσμένα

Λείπουσιν οἱ στίχοι 185-232.

πάθη μὲ τὰ φορέματα τὰ παραχρυσωμένα,
κι' ἄλλοι πῶς δὲ λογιάζουσι ποσῶς τὰ βάσανά τως,
κ' εἰς πόση στέκει ὀλημερνῆς τρομάραν ἡ καρδιά τως,
περίσσια καλορροΐζικους τσῆ κράζουν καὶ μεγάλους
'ς τοῦτο τὸν κόσμο οἱ λωλοὶ παρὰ τσ' ἀνθρώπους τσ' ἄλλους!
μ' ἂν ἔναι καὶ κανεὶς καλὰ 'ς τὸ λογισμόν του βάλλει
τσ' ἔγνοιαις ἀποῦ τσῆ τυραννοῦ, κάλλιά 'χε 'πεῖ πᾶσ' ἄλλη
τύχη παρὰ τὴν τύχην τως, καὶ μὲ περίσσιον κόπο
χειρότερος ἀπ' ὀλονῶ τῶν ἀλλονῶν ἀθρώπω
'πεῖν ἤθελε, νὰ πορπατῇ νὰ βγάνῃ τὸ ψωμίν του
παρὰ μὲ τὴν ζωήν τωνε ν' ἀλλάξῃ τὴν δικήν του.
Κι' ἀπῶχει λάθος 'ς τὰ 'μιλῶ, τ' ἀμμάτιά τ' ἂς γυρίσῃ
καὶ τοῦ δικοῦ μας βασιλειοῦ τὴν τύχη ἂς συντηρήσῃ,
καὶ θέλει δεῖ μὲ ποιοὺς καϋμοὺς ἔχει ὡς 'δᾶ φερμένη
τὴν πρικαμένη του ζωή, κι' ἀποὺ τὴν περασμένη
τσ' ἐρχόμεναις ἀνάπαψες μπορεῖ νὰ λογαργιάσῃ
καὶ 'ξόμπλιν ἀπὸ λόγου του γιὰ τσ' ἄλλους τως νὰ πιάσῃ·
μάχαις καὶ πρίκαις καὶ ζηλιαῖς, πολέμοι καὶ θανάτοι
τὴν πρικαμένην του καρδιὰ πάντα 'χασι γεμάτη,
καὶ τώρ' ἀποῦ λογάργιαζε πῶς εἶν' ἀναπαϋμένος,
'ς ἴντα κατᾶρθε σήμερο βλέπετ' ὁ πικραμένος!
Ὦ κύρη κακορροΐζικε, καὶ πῶς νὰ τὸ γροικήσῃς
τὸ σφάλμα τσ' Ἐρωφίλης σου καὶ νὰ μπορῇς νὰ ζήσῃς!
γιατὶ δὲν τό 'χω μέσα μου ποτὲ γιὰ μπορεμένο
τοῦτο τὸ πρᾶμμα πάντα του νὰ στέκεται χωσμένο·
τὸ πρᾶμμαν ὁποῦ μιὰ φορὰ τοῦ 'λιοῦ γῇ ἀκτῖνες δοῦσι,
κουρφὸ ἀνημπόρετο ποτὲ δὲν εἶν' νὰ τὸ κρατοῦσι,
κ' ἐκεῖνον ἀπ' ἐργάζεται πᾶσα κανεὶς νὰ χώνῃ,

Στ. 233. ἀποῦ... κάθα κιανείς.

τὸ χρῖμα μόνο 'ς τὸ 'στερο 'ς ὅλους ξεφανερόνει.
Μά, τὸν Πανάρετο θωρῶ καὶ μὲ τὴν ὥρα 'μπαίνει,
κ' ἔχει κλιτὸ τὸ πρόσωπο, τὴν ὄψιν τ' ἀλλαμμένη...

ΣΚΗΝΗ ΤΕΤΑΡΤΗ.

ΠΑΝΑΡΕΤΟΣ καὶ ΝΕΝΑ.

ΠΑΝΑΡΕΤΟΣ.

Κρίνω τὴ σκόνι τὴ ψιλὴ μι' ἀνεμικὴ μεγάλη
νὰ διασκορπίσῃ δὲν μπορεῖ σὲ μιὰ μερὰ κ' εἰς ἄλλη,
καθὼς μπορεῖ τὸ ῥοιζικὸ δίχως περίσσιον κόπο
καὶ διασκορπᾷ, ὄντε τοῦ φανῇ, τσ' ἐλπίδες τῶν ἀθρώπω·
τὴν Ἐρωφίλη τ' ἄπονο μ' ἔκαμε ν' ἀγαπήσω
καὶ τσ' ὕστεραις καλομοιργιαῖς τοῦ Πόθου νὰ γνωρίσω,
καὶ τώρα ξάφνου 'γύρισε καὶ θὲ νὰ μοῦ τὴν πάρῃ,
γιὰ νὰ μ' ἀξιώσῃ βάσανα, πάθη, καϋμοὺς καὶ βάρη!
μὰ σφαίνει, ἂν ἦναι καὶ θαρρεῖ πλείσιο καιρὸ νὰ τὸ 'χω,
γιατὶ νὰ πάρω θάνατο πρικώτατο κάλλιό 'χω,
'ς τὸν ᾅδην ἔχω πλειὰ καλλιὰ πάντα νὰ τυραννοῦμαι,
παρὰ 'ς τὸν κόσμο ζωντανὸς δίχως τση νὰ κρατοῦμαι.

ΝΕΝΑ.

Δὲν τοῦ γροικῶ τὸ τί 'μιλεῖ, καὶ θὰ παρασιμώσω,
τὸ λογισμόν τ' ἂν ἠμπορῶ πῶς στέκεται νὰ γνώσω.

Στ. 234. τό... ἐμπαίνει. 236. ὄψιν ἀλλαμμένη. — Πανάρετος Νένα. 237. μιά. 238. μνιά. 239. περίσσο. 240. τσῆ. 242. καλομοιριαῖς. 243. ἀξάφνου ἐγύρισε. 244. μοῦ ἀξώσῃ πλειότερα πάθη. 245. σφαίνει... πλεῖσο... νὰ τά 'χω. 247. ἐγὼ πλειά. 248. 'ς τό... κρατιοῦμαι. 249. Δέ. 250. του.

ΠΑΝΑΡΕΤΟΣ.

Δυὸ προξενειαῖς γιὰ λόγου τση δυὸ βασιλειῶν μεγάλ
καὶ μπορεμένων ἤρθασι, κι' ὡς λέσι χωρὶς ἄλλο
τοῦ 'νοῦ τως θέλει ὁ βασιλειὸς γυναῖκα νὰ τὴν δώση
καὶ θέλει τὸν καλλίτερον ἀπὸ τσῆ δυὸ νὰ γνώση·
γιαῦτως μὲ βιὰ μοῦ μήνυσε νἄρθω νὰ μ' ἐρωτήξη,
καὶ μπιστεμένη ὡς πάντα του βουλὴ νὰ μοῦ ζητήξ·

ΝΕΝΑ.

Τσῆ προξενειαῖς ἐγροίκησε, γιὰ κεῖνο πρικαμένο
τόσα πολλὰ τόνε θωρῶ 'ς τὴν ὄψιν ἀλλαμμένο.

ΠΑΝΑΡΕΤΟΣ.

Ω μοῖρά μου πρικώτατη κι' ἄπονο ῥοιζικό μου,
κ' ἴντα γοργὸ τὴν πλερωμὴ βρίσκω 'ς τὸ φταίσιμό μ
καλὰ καὶ φταίσιμό ποτε γὴ κρῖμα δὲ μποροῦσι
ὅσοι κι' ἂν τὸ γροικήσουσι μὲ δίκηο νὰ τὸ ποῦσι.
Χρουσάφι δὲ μ' ἐκόμπωσε, δὲν μ' ἐνικῆσ' ἀνθρῶποι,
δὲ μ' ἐπλανέσαν βασιλειῶν χαρίσματα, οὐδὲ τόποι,
μὰ σπλάχνος κόρης ὄμορφης καὶ κάλλη πλουμισμένα
τόση φωτιὰ 'ς τὰ σωθικὰ μοῦ ῥίξαν τὰ καϋμένα,
κ' ἔσφαλ', ἂν ἔναι καὶ 'μπορῶ σφάλμα νὰ νοματίσω
τούτην τὴν ἄξιά μου παντρειὰ μὲ δίχως πόνο πλείσι
Τυφλὸς τυχαίνει πάντα του νά 'ν' ὥτινος μισοῦσι
τ' ἀμμάτιά του μιᾶς κορασιᾶς τὰ κάλλη νὰ θωροῦσι,
κι' ὅποιος τὰ βλέπει καὶ ζημιὸ δὲν ἄφτ' ἡ πεθυμιά τ

Στ. 251. βασιλειῶ μεγάλω. 252. μπορουμένων... δίχως ἄ
τή. 254. τὸ καλλίτερο. 261. γὴ σφάλμα. 263. χρυσάφι...
264. μὲ πλανέσα βασιλειῶ. 266. ἐρρίξαν, δχ δϊμένα. 267. κ'
268. ἄξα... δίχως κρῖμα. 269. νά 'ναι. 270. μνιᾶς κορασ
ἄφτει.

νὰ τὰ χαρῇ, τόνε κρατῶ δίχως τὰ λογικά του·
μὰ πλειὰ παρ' ἄλλο πελελὸ καὶ δίχως γνῶσι κρίνω
κι' ὁλοτενιᾶς μὲ δίχως νοῦ τὸν ἄνθρωπον ἐκεῖνο
ἀποῦ 'μπορεῖ μὲ τσ' ὀμορφιαῖς μιᾶς κόρης νὰ χαρίσῃ
παράδεισο 'ς τὰ μέλη του, καὶ κεῖνος τὴν ἀφήσῃ.

N E N A.

Κόλασι καὶ κακομοιργιὰ τυχαίνει νὰ τὴν κράζῃς,
κι' ὄχι ποτὲ παράδεισο τὸν πόθο νὰ λογιάζῃς!

Π Α Ν Α Ρ Ε Τ Ο Σ.

Τὴν ἐμιλιὰν ἐγροίκησα τσῆ νένας τσῆ κερᾶς μου,
κι' ὅλα σιγοτρομάξασι τὰ φύλλα τσῆ καρδιᾶς μου.

N E N A.

Ἡ Ἐρωφίλη μ' ἔστειλε νἄρθω νὰ σὲ ξεδράμω,
Πανάρετε, κι' ὅσο μπορῶ γλήγορα νὰ σὲ κάμω
'ς τὴν κάμερά τση νὰ βρεθῇς, ποιὸς ἐκ τοὺς βασιλειάδες
γιὰ νὰ τσ' εἰπῇς εἶναι καλλιά, 'ποῦ τσῆ προξενητάδες
τσῆ πέψασι, γιὰ νὰ μπορῇ τὸ κάλλιό τως νὰ πάρῃ
μὲ τὴν εὐχή μας καὶ τῶν δυὸ καὶ τοῦ θεοῦ τὴ χάρι.

Π Α Ν Α Ρ Ε Τ Ο Σ.

Γύρισαι 'πέ τση κ' ἔρχομαι μετὰ χαρᾶς· μὰ τώρα
ἐκ τὰ παδιώνια ποῦ 'μουνε νἄρθω δεπᾶ 'ς τὴ χώρα
μοῦ μήνυσεν ὁ βασιλειός, καὶ πάγω νὰ γροικήσω
τὸν ὁρισμόν του βιαστικά· μά, τῶμου καὶ γυρίσω
θέλω βρεθῇ ὅσο μπορῶ γλήγορα μετὰ κείνη,
τὸν λογισμόν μου νὰ τσ' εἰπῶ μὲ πλείστα μπιστιοσύνη.

Στ. 274. ὁλότενα ... ἄθρωπον. 275. τσῆ ... μνιᾶς. 277. κακομοιριά ... τόν. 278. νὰ ὀνομάζῃς. 280. ἐσιγοτρομάξασι. 282. 'ς τή. 285. τὸ κάλλιόν τως. 286 εὐχή μας ὁλωνῶ. 288. ἐδεπᾶ. 292. τὸ λ.. πλεῖστα ἐμπιστοσύνη.

Μὰ πῶς τσ' ἀρέσου ἡ προξενειαῖς, πῶς δείχν' ἡ γὄρεξί τση;
πρικαίνεται ἢ χαίρεται; τάχα πονεῖ ψυχή τση
νὰ μᾶς ἀφήση;

ΝΕΝΑ.

Βλέπω τη καὶ συχναναστενάζει,
καὶ βαρεμένη κάθεται καὶ μοναχὰς λογιάζει,
γιαὕτως λογιάζω πῶς πονεῖ νὰ μᾶς ἐξεχωρίση·
μὰ τὸν κουρφό τση λογισμὸ ποιὸς ἠμπορᾷ γνωρίση;
Συνήθεια εἶν' τῶν κορασιῶν, Πανάρετε, νὰ κλαῖσι
ὄντα τσῆ προξενεύγουσι, κι' ὄχι ὁλονῶ νὰ λέσι,
μὰ 'ς τὸ 'στερο συβάζουνται κ' εἶναι φχαριστημέναις
τσῆ τύχης τωνε τσῆ καλῆς πῶς εἶναι παντρεμέναις.
Μὰ πάγω τὴν ἀπόφασιν ἀποῦ 'πες νὰ τσῆ δώσω.

ΠΑΝΑΡΕΤΟΣ.

Πήγαινε, κι' ἂς μὲ καρτερεῖ σὰν εἶπα σὲ καμπόσο.

ΣΚΗΝΗ ΠΕΜΠΤΗ.

ΠΑΝΑΡΕΤΟΣ μοναχὸς μιλεῖ.

ΠΑΝΑΡΕΤΟΣ.

Γεῖς ἀποῦ τὴν πλουτότητα δὲν ἔχει γνωρισμένη
μὲ τὴν φτωχιὰ περνᾷ ζωὴ καλὴ κι' ἀναπαϋμένη·
γεῖς ἀποῦ γεννηθῇ τυφλὸς δὲν ἔχει χρειὰ τὸν ἥλιο
'ς τὸ λαμπυρὸ νὰ κάθεται, γὴ εἰς μαυρισμένο σπήλιο·
γεῖς ἀποῦ δρόσος κρυοῦ νεροῦ ποτέ του δὲ γνωρίζει

Στ. 293. δείχνει ἡ ὄρεξί τση. 294. ἡ ψυχή. 295. συχνιὰ καὶ ἀναστενάζει. 297. ἀποχωρίση. 299. συνῆθι εἶν' τῶ κορασῶ. 300. κι' ὄντε... ὄχι. 302. γιατ' εἶναι. 303. ἀπόκρισι. — Λείπει τὸ μιλεῖ. 305. τὴ πλουτότητα. 306. καλή, χαριτωμένη.

δὲν τὸ ζητᾷ 'ς τὴν δίψαν του μηδὲ ποσῶς τὸ χρήζει·
καὶ γεῖς ἀποῦ δὲν εἶχε 'μπῇ 'ς μιᾶς κορασίδας χάρι,
πρίκα νὰ πιάσῃ δὲ μπορεῖ, νειὸν ἄλλο ἂν καὶ πάρῃ.
Μὰ ποιὸς νὰ πέσῃ σὲ φτωχιὰ 'ς τὰ πλούτη μαθημένος
καὶ νὰ μὴν ἔχῃ βάσανα πᾶσα καιρ' ὁ καϋμένος;
ποιὸς μὲ τὸ φῶς τῶν ἀμματιῶν 'ς τὴ γῆ ποτὲ γεννᾶται
κι' ὥστε νὰ ζῇ, σὰν τυφλωθῇ, νὰ μὴ μοιρολογᾶται;
ποιὸς μὲ γλυκὺ καὶ κρυὸ νερὸ τὴν δίψαν του νὰ σβύσῃ
καὶ νὰ τοῦ λείψῃ 'ς τὸ 'στερο καὶ νὰ μπορῇ νὰ ζήσῃ;
γὴ ποιὸς μιᾶς κόρης ὄμορφης φιλιὰ κι' ἀγάπη χάνει
καὶ νὰ μὴν ἔχῃ πεθυμιὰ πάραυτας ν' ἀποθάνῃ;
Πλουσιοφραμένος τὴν δροσιὰ καὶ χορτασμένος ἤμου
καὶ πλείσια καλορροίζικον ἐκράτου τὸ κορμί μου,
βρύσι χιονάτη κρυότατο νερὸν ἐπότιζέ με,
τὰ σωθικά μου γιάτρευγε κι' ὅλον ἐδρόσιζέ με·
δυὸ ἥλιοι 'ς ἕνα κούτελο βαλμένοι φῶς μοῦ δίδα
καὶ φωτεραῖς τσῆ νύκτες μου σὰ μεσημέριν εἶδα·
μιὰ κορασίδα εὐγενικὴ παρὰ γυναῖκαν ἄλλη
μὲ δίχως 'ταῖρι τσ' ὀμορφιᾶς κ' εἰς τὰ περίσσα κάλλη
τσ' ἐλπίδες τσ' εἶχεν εἰς ἐμὲ κι' ὅλη τση τὴν ἀγάπη
κι' ὀλημερνῆς πασίχαρο μ' ἐκράτιε τὸν ἀζάπη·
κ' ἐδᾶ σὲ πόσο κίντυνο στέκομαι καὶ τρομάσω
νὰ μὴν ἀλλάξ' ἡ τύχη μου κι' ὅλα ζημιὸ τὰ χάσω,
φτωχὸς νὰ μείνω τὸ ζημιό, τυφλὸς καὶ διψασμένος
καὶ διχωστὰς τὴν κόρη μου τὴν ὄμορφη ὁ καϋμένος!..

Στ. 311. ὁποῦ... ἐμπῇ. 312. νὰ πάρῃ. 314. κάθα καιρό. 315 ἀμματιῶ. 316. σὰ τυφλωθῇ νὰ μὴ παραπονᾶται. 320. πεθυμνιά. 321 πλούσιος φραμένος. 324. ἐγιάτρευγε. 325. ἐδίδα. 327. μνιά. 332. γυρίσῃ... γιαμνιά.

μ' ἂν ἔναι κ' ἧτονέ ποτε τοῦτο μελετικό μου
καλλιά 'το νἆχα γεννηθῇ δίχως τῶν ἀμματιῶ μου,
καλλιά 'το νά 'χά 'σθαι τυφλός, καλλιά 'το διψασμένος
μέρα καὶ νύκτα τὸ νερὸ νὰ τὸ ζητ' ὁ καϋμένος,
καλλιά 'το τσῆ σαΐταις του νὰ 'θελε φαρμακέψει
όντὲν ἐβάλθη ὁ Ἔρωτας νά 'ρθη νὰ μὲ δοξέψῃ,
νά 'χα 'ποθάνει τὸ ζημιό, καλλιά 'τονε νὰ βάλλῃ
'ς τόσην περίσσιαν ὄργητα καὶ κάκητα μεγάλη
τὴν κόρη μου τὴν ὄμορφη θάνατο νὰ μοῦ δώσῃ
καὶ τσῆ καϋμένης μου καρδιᾶς τὰ πάθη νὰ τελειώσῃ,
παρὰ περίσσια σπλαχνικὸς νὰ θὲ νὰ μοῦ χαρίσῃ
πλειὰ παρ' ἀπ' ἀποκότησεν ἡ γλῶσσα νὰ ζητήσῃ,
κ' ἐδᾶ νὰ θέλῃ ἀλύπητος τὰ μῶχει χαρισμένα,
ἀπῆτις τὴν γλυκότητα ἔχω δοκιμασμένα,
ν' ἀφήσῃ νὰ μοῦ πάρουσι, νὰ βαρυαναστενάζω
κι' ὁλημερνῆς θυμῶντάς το τὸν θάνατο νὰ κράζω.
Ποτὲς τὴν σπλαχνικὴ θωριά, ποτὲ τὰ ἤθη 'κεῖνα
ἀποῦ ποτὲ νὰ στέκωμαι σὲ πρίκα δὲν ἀφίνα,
ποτὲς τὰ λόγια τὰ γλυκὰ ὁποῦ 'χασίνε χάρι
'ς τὸν οὐρανὸ νὰ κάμουσι τὸν ἧλιο νὰ σταλάρῃ,
ποτὲς τὸ γέλοιο τ' ὄμορφο τὸ τακτικὸ ποῦ 'κράτει
χαρὰ τὴν δόλιά μου καρδιὰ πᾶσα καιρὸ γεμάτη,
ποτὲς ἐκεῖνο τὸ φιλὶ ἀπ' ἀνοιγοσφαλίζει
τσῆ πόρταις τσῆ παράδεισος καὶ τσῆ καρδιαῖς δροσίζει,

Στ. 335. ἦναι. 336. χωρίς. 337. νά 'μουνα τυφλός. 338. ζητῶ ὁ. 345. περίσσα. 346. πλειὰ ποῦ ποκότησεν· 348. τὴ γλυκότην τως ἔχω δικιμασμένα. 349. βαραναστενάζω. 351. τὰ κάλλη ἐκεῖνα. 352. δὲ μ' ἀφίνα. 353. ἀποῦ ἔχουσίνε. 355. ἀποῦ. 356. κάθα καιρό. 358. τὴ πόρτα.

νὰ θυμηθῶ πῶς ἔχασα καὶ νὰ μηδὲν ἀρπάξω
μαχαῖρι τὴν καϋμένη μου καρδιὰ ζημιὸ νὰ σφάξω!
Θεέ μου, τέτοια παιδωμὴ μὴ δώσῃς 'ς τὸ κορμί μου,
μὰ πρῶτας μὲ τὸν θάνατο τέλειωσε τὴ ζωή μου.
Μὰ δῶ θωρῶ τὸ βασιλειόν... ὤφου, καρδιὰ καϋμένη,
κ' ἴντα μαχαῖρι καὶ φωτιὰ σήμερο σ' ἀνημένει!

ΣΚΗΝΗ ΕΚΤΗ.

ΒΑΣΙΛΕΑΣ καὶ ΠΑΝΑΡΕΤΟΣ.

ΒΑΣΙΛΕΑΣ.

Τόσα μὲ σφίγγει ἡ πεθυμιὰ κ' ἡ ὄρεξι νὰ κάμω
τοῦτ' ἀπὸ μένα τὸν πολλὰ πεθυμημένο γάμο,
ἀποῦ καμμιὰν ἀνάπαψι δὲν ἠμπορῶ νὰ δώσω
οὐδὲ τοῦ νοῦ, οὐδὲ τοῦ κορμιοῦ, παρὰ νὰ τὸν τελειώσω·
γιαὖτως πᾶσ' ἄλλη μου δουλειὰ σὲ μιὰ μερὰ θ' ἀφήσω,
καὶ τσ' ἔγνοιας μόνον ἐτουνῆς θεν' ἀκλουθῶ ξοπίσω.
Μὰ τὸν Πανάρετο θωρῶ σὰν 'χα μηνυμένα...
στρατιώτη πλειὰ προθυμερὸν δὲν ἔχω γνωρισμένα!

ΠΑΝΑΡΕΤΟΣ.

Ὦ τιμημένε βασιλειέ, τὴν ὑψηλότητά σου
χίλια καλῶς τὴν ηὗρηκα...

ΒΑΣΙΛΕΑΣ.

Νἄρθῃς ἐμήνυσά σου,
Πανάρετε, ν' ἀφουκραστῇς τὸ πῶς τὸ ῥοιζικό μου
χίλιαις χαραῖς καθημερνὸ δίδει τῶν γερατειῶ μου,

Στ. 359. ἤχασα. 360. τή. 364. ἐδῶ. -- Βασιλέας, Πανάρετος. 366. τοῦτο.... τό. 368. τό. 369. θά. 370. μοναχὰς τουνῆς. 371. τό. 376. τῶ.

τσῆ Πέρσιας τρέμουν δυνατὰ νὰ μὴ τὸν πάθουν πάλι
καὶ πάντα τως σὲ σκότισι στέκουν πολλὰ μεγάλη.

ΒΑΣΙΛΕΑΣ.

Τοῦτα λοιπὸν τὰ βάσανα καὶ ἡ μαλλιαῖς νὰ πάψουν
γλήγορ' ἐλπίζω, διχωστὰς μέσα μας πλειὸ νὰ 'ξάψουν,
γιατὶ κ' οἱ δυὸ συϐαστικοὶ ξεύρω μηνύσασί μου
τοῦ 'νοῦς ἀποὺ τῶν δυό τωνε νὰ δώσω τὸ παιδί μου
γυναῖκά του καὶ 'ταῖρίν του, καθὼς οἱ νόμοι ὁρίζουν,
καὶ τότες φίλον κ' ἐδικὸν καλὸ νὰ μὲ γνωρίζουν.
Κ' ἔτσ' οἱ προξενητάδες τως σὲ τούτη μας τὴ χώρα
στέκουν γιὰ τὴν ἀπόκρισιν τὴν ἐδική μου τώρα·
κι' ἀλλοιῶς νὰ κάμω δὲ μπορῶ, παρὰ νὰ τήνε δώσω
τοῦ 'νοῦς τωνε, νὰ 'λαφρωθῶ 'ς τὰ γέρα μου καμπόσο·
κ' ἔτσι τσῆ τῶπα σήμερο, κι' αὐτὴ ἄρχισε νὰ κλαίγῃ
κι' ἀποὺ τὸ πλάγι μου ποτὲ δὲ θέλει νἄϐγῃ, λέγει,
γιὰ νά 'ναι σὰν παιδὶ καλὸ πάντα 'ς τὴ δούλεψί μου,
ὥστε νὰ στέκῃ ζωντανὸ 'ς τὸν κόσμο τὸ κορμί μου.

ΠΑΝΑΡΕΤΟΣ.

Κάμνει σὰν εἶναι τὰ παιδιὰ νὰ κάμνουν κρατημένα,
περιττοπλειὰς γιατὶ ποτὲ δὲν ἔχει γνωρισμένα
μάννα, καὶ τὴν ἀγάπη τση μόνο 'ς ἐσένα ἔχει
καὶ φαίνεταί τση βαρετὸ μακρ' ἀπὸ σὲ ν' ἀπέχῃ.

Στ. 397. τρέμου … τὸ πάθου. 398. στέκου. 399. κ' ἡ ἔχθρ… νὰ πάψου. 400. γλήγορα ἐλπίζω μέσα μας, μὲ δίχως μπλειὸ νὰ ξά-ψου. 401. ξεῦρε ἐμηνύσασι. 403. ὁρίζου. 404. φίλο κ' ἐδικό… γνω-ρίζου. 405. καὶ οἱ προξ. 406. στέκου γιὰ τὴν ἀπόφασι … μας. 410 πλάϊ. 411. σά. 412. ὥστε ἀποῦ νά 'ναι. 413. κάνου. 415. ἐσέν 416. πάντα ἀπό.

ΒΑΣΙΛΕΑΣ.

Ναίσκε, μὰ νά'χῃ ἀπομονὴ κι' αὐτὴ κ' ἐγὼ τυχαίνει,
γιατὶ μὲ τέτοιους βασιλειοὺς καλὰ 'ναι παντρεμένη.

ΠΑΝΑΡΕΤΟΣ.

Δὲ βλέπω χρειὰ μηδὲ καμμιὰ νὰ σφίγγῃ τὸ παιδί σου
ν' ἀφήσῃς νὰ τὸ κάμουσι ταῖρί τως οἱ ἐχθροί σου·
μικρότερ' εἶναι παρὰ σέ, φοβοῦνται, τρέμουσί σε,
γιὰ τοῦτ', ἀφέντη, γιὰ δικὸ ξεῦρε γυρεύγουσί σε.

ΒΑΣΙΛΕΑΣ.

Σώνει... δὲ σ' ἔκραξα δεπᾶ γιὰ νά'χω τὴν βουλή σου,
μὰ θέλω μόνο σήμερο τούτη τὴ δούλεψί σου·
τὴν θυγατέρα μ' ἄγωμε νὰ βρῇς νὰ τσῇ μιλήσῃς,
κι' ὅτο μπορέσεις γύρεψαι νὰ τήνε συργουλίσῃς
νὰ συβαστῇ νὰ παντρευτῇ μ' ὅποιο ἀπ' αὐτοὺς θελήσει
καὶ στανικῶς τση νὰ γενῇ τὸ πρᾶμμα μὴν ἀφήσῃ.

ΠΑΝΑΡΕΤΟΣ.

Χρειὰ 'ναι τ' ὁρίζεις νὰ γενῇ μ' ἕνα ἕνα καὶ μ' ἄλλο τρόπο...
ὦ κακορροιζικώταταις ἐλπίδες τῶν ἀθρώπω!

ΣΚΗΝΗ ΕΒΔΟΜΗ.

ΠΑΝΑΡΕΤΟΣ μοναχὸς 'μιλεῖ.

Ὦ ᾅδη καὶ τσῇ κόλασις τσῇ σκοτεινῆς καϋμέναις
ψυχαῖς, μὲ λόχαις καὶ φωτιαῖς πάντα τυραννισμέναις,

Στ. 417. κ' ἐγὼ κι' αὐτή.
Λείπουσιν οἱ στίχοι 419-464.

καινούργι' ἀκούσετε φωτιὰ καὶ λόχη πλειὰ μεγάλη
καὶ παιδωμὴ χειρότερη παρὰ ποτὲ καμμι' ἄλλη!
Τὴν Ἐρωφίλη ἀφέντης μου θέλωντας νὰ παντρέψῃ,
προξενητὴ ἄλλο σήμερο δὲν ηὗρε νὰ τσῆ πέψῃ
μόνον ἐμέ, τὸν ἄντρα τση, γιὰ νὰ μπορᾶ γνωρίσω
πρικὺ κι' ἀδέξιο θάνατο δίχως νὰ ξεψυχήσω!
Βασανισμένη μου καρδιά, νοῦ μου διασκορπισμένε,
τυραννισμένε λογισμὲ καὶ κατακουρασμένε,
ποιὰ μέλλετε νὰ πιάσωμε στράτ' ἑρμηνέψετέ με,
κ' εἰς τὸ μικρότερο γκρεμνὸ νὰ πέσω δείξετέ μου!
τὸ βασιλειὸ 'γροικήσετε τ' ἔχει ἀποφασισμένα,
καὶ νὰ τὸν κάμῃ δὲ μπορεῖ πρᾶμμα ποτὲ κανένα
ν' ἀλλάξῃ γνώμην, ἢ καιρὸ νὰ βάλλῃ κιᾶς 'ς τὴ μέσῃ·
κ' εἰς μιὰ κλωστὴ μπαμπακερὴ κρέμομαι 'σὰν τὸ λέσι,
γιατὶ ἄλλη ἐλπίδα, σὰ θωρῶ, δὲν ἔχω τσῆ ζωῆς μου
παρὰ τὸν πόθο μοναχὰς τσῆ κόρης τσ' ὄμορφῆς μου.
Μ' ἀνὲν κι' ὁ φόβος τοῦ κυροῦ τὴν κάμει νὰ θελήσῃ
μ' ἕν' ἀπ' αὐτοὺς νὰ 'παντρευτῇ καὶ μένα νὰ μ' ἀφήσῃ,
ποι' ἄλλο παρὰ τὸ θάνατο βοηθό μου πλειὸ τυχαίνει
'ς τούτην νὰ κράξω τὴ δουλειὰ τὴν πολυπικραμένη;
Τὰ παρακάλια δὲ χωροῦν, τὰ δάκρυα δὲ φελοῦσι,
δροσιὰ δὲ ξίζουν τίποτας, κι' ἄρματα δὲ μποροῦσι
νὰ κάμουσι καθὼς ζητᾶ καὶ θέλ' ἡ πεθυμιά μου,
νὰ στέκωμέσθα ὡς ἤμεστα ταῖρι μὲ τὴν κερά μου·
θάνατος μόνον τὸ λοιπόν... τοῦτ', ἂν ἴσως καὶ λάχῃ,
νὰ δώσῃ τέλος 'ς τσῆ καρδιᾶς μπορεῖ μόνο τὴ μάχη·
κι' ὁ θάνατος τὰ πάθη μου πῶς νὰ τελειώσῃ τάσσω,
γιατὶ ἂν ἴσως κ' οἱ οὐρανοὶ κ' ἡ μοῖρά μου νὰ χάσω
μ' ἀφήσουσι τὴν κόρη μου, δὲν εἶν' παρὰ καλλιά μου
νὰ πάψῃ κιᾶς ὁ θάνατος ζημιὸ τὰ βάσανά μου·
τούτη ἔχω τὴν ἀπόφασι 'ς τὸ νοῦ μου καμωμένη!

Μὰ ναῦρ' ὀμπρὸς τὴν κόρη μου τὴν ὄμορφη τυχαίνει,
πῶς βρίσκομαι 'ς τὴ χάρι τση καλλίτερα νὰ γνώσω,
κ' ὕστερα τ' ἀποφάσισα 'ς τὸ νοῦ μου νὰ τελειώσω.

Χ Ο Ρ Ο Σ.

Ὦ πλείσια καλορροίζικη καὶ πλεῖσα
χαριτωμένη τύχη τῶν ἀνθρώπων,
ὁποῦ 'ς τὸν κόσμ' ἐτοῦτο ἀλλότες ἦσα,
τότες ὀντὰν ἡ γῆ μὲ δίχως κόπον,
μὲ διχωστὰς πληγὴ νὰ γνώθῃ ἀκόμη,
τὰ πωρικά τσ' ἐγέννα 'ς κάθα τόπον·
καὶ τόσοι βασιλειάδες, τόσοι νόμοι,
τόσ' ἅρματα δὲν ἤσανε σιμά τως,
τόσ' ἄδικοι πολέμοι, τόσοι τρόμοι.
Κοινὴ 'χασι τὴν γῆν ἀνάμεσά τως,
καὶ τόσην ἀναγάλλιασι γροικοῦσαν,
κ' ἔτσ' ἤτονε πολλ' ἡ καλομοιργιά τως,
ποῦ τὸν καιρὸν ἐκεῖν' ὠνοματοῦσαν
Χρουσὸ μὲ πᾶσα δίκηο, κι' ὅλοι ὁμάδι
συχνὰ τὸν οὐρανὸν εὐχαριστοῦσαν·
γιατὶ δὲν ἦτον τότες ἐκ τὸν ᾅδη
'ς τὸν κόσμ' ἡ Περηφάνεια ἐρθωμένη,
βλάψιμο τσ' ἴδιας φύσις καὶ σκοτάδι!

Στ. 466. 'ς τὰ ἐποφάσισα. Τέλος τσῆ δεύτερης πρᾶξις.
467. πλεῖσα. 468. 'ς τὴ γῆ χαριτωμένη τῶν ἀθρώπω. 469. εἰς τὸν κόσμο. 470. ὄντεν ἡ γῆς... κόπο. 472. τόπο. 474. ἤτανε. 475. τόσοι. 476. εἶχασι τή. 477. ἀναγάλλιασι ἐγροικοῦσα. 478. πολλή. 479. ἐκεῖνο ἐνοματοῦσα. 481. συχνιὰ εὐχαριστοῦσα. 482. ἦτο ἐτότες·
483. περηφάνεσι ἐρχομένη.

Πόση καλομοιργιὰ δοκιμασμένη,
πόση πολλὴ χαρά, πόση γλυκότη
'ς τὴν γῆ 'χαν οἱ ἀθρῶποι γνωρισμένη,
χαρὰ 'ς τὰ γερατειά, χαρὰ 'ς τὴ νειότη,
δίχως τὴν ἐρθωμένη αὐτὴ τὴν τόση
γεμάτη ἀπὸ φαρμάκια καὶ πικρότη.
Χαρὰ 'ς τὴν κόρη 'κείνη ποῦ 'χε σώσει
χαριτωμένου νειοῦ τὸ λογισμό τση
καὶ τσῆ καρδιᾶς τση τὰ κλειδιὰ νὰ δώση,
γιατὶ μὲ δίχως φόβο τοῦ κυροῦ τση,
λεύτερη καὶ λυτὴ ἀπὸ πᾶσα δέσι,
ταῖρι ἔμενε ζημιὸ τ' ἀγαφτικοῦ τση.
Τό 'θελε πᾶσα εἷς, τό 'χέ τ' ἀρέσει
πᾶσα καρδιᾶς τὸ 'ζήτα, κ' εἶχε χάρι
νά 'χη, δίχως καιρὸς νὰ 'μπῆ 'ς τὴ μέση,
δίχως περίσσιους κόπους, δίχως βόρη,
μ' ἀπὸ δροσιαῖς κι' ἀνάπαψες γεμάτο
πάντά 'τονε τοῦ Πόθου τὸ δοξάρι.
Μ' ἀπῆς ἀποὺ τὸν ᾅδη βγῆκε κάτω
τούτ' ἡ Περηφανειὰ ἡ ἀσβολωμένη,
βρύσες τ' ἀμμάτια ἐμεῖνα τῶν κλαϋμάτω,
γιατὶ μὲ τσῆ τιμῆς περιντυμένη
τ' ὄνομα πορπατεῖ, καὶ βασανίζει
πλειὰ 'πὸ θανατικὸ τὴν οἰκουμένη·

Στ. 485. δικιμασμένη. 486. πόση καλὴ καρδιά. 487. τὴ γῆ εἶχαν. 488. δροσὰ 'ς τὴ νειότη. 489. ἐχθρωμένη... τὴ φθόσι? 491. π... ἐκείνη ἀποῦ εἶχε. 492. τοῦ λογισμοῦ. 494. χωρίς. 495. κ' ἐλυτὴ ... κάθα. 496. ζημνιὸ τοῦ. 497. γεῖς, τό 'χε ἀρέσει. 498. καρδιά. 49... ἐμπῆ. 500. περίσσους. 502. ἐβγῆκε. 505. τῶ. 508. ἀπὸ ... 'ς τη

ΙΝΤΕΡΜΕΔΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟΝ.

Μία κορασίδα καὶ σημαδεύγει τὴν Φορτοῦνα. Δύο καβαλλιέροι, Ἀρμίντα, Ῥινάλδος καὶ δύο κορασίδες. — Φορτοῦνα 'μιλεῖ.

ΦΟΡΤΟΥΝΑ.

'Σ τοῦτο τὸν τόπο, στρατηγοί, μὲ τὴν Ἀρμίντ' ὁμάδι
στέκει ὁ Ῥινάλδος μὲ χαρὰ 'ποὺ τὸ ταχὺ ὡς τὸ βράδυ,
καὶ τὸν ἀθὸ τσῆ νειότης του δὲν τοῦ πονεῖ πῶς χάνει
σὲ πλείσιαις περιδιάβασες ἀπ' ὁλημέρα πιάνει,
γιατὶ τὰ μάγια τοῦ κρατοῦν τὸν νοῦ καδενωμένον
καὶ νὰ λογιάσῃ δὲ μπορεῖ κάμωμα τιμημένον.
Κ' ἔτσι ἐπειδὴ ἐκ τὸν οὐρανὸν ἐδόθη τῶν ἰδυό σας
μακρὰ ἐκ τὸν τόπο νἄρθετε τόσα τὸν ἐδικό σας,
μόνο γιὰ νὰ τὸν κάμετε ποῦ στέκει νὰ γνωρίσῃ
κ' εἰς τὰ φουσάτα τὸ ζημιὸ μαζί σας νὰ γυρίσῃ,
μηδὲ κανένα κάμετε πρᾶμμα νὰ φοβηθῆτε
ἀπ' ὅλα ἐκεῖν' ἀπὤχετε σήμερο ἐδῶ νὰ ἰδῆτε,
γιατ' εἶναι ψεύτικαις θωριαῖς ὅλαις τως τῶν δαιμόνω

Ἰντερμέδιο δεύτερο. Τὸ Ῥοιζικὸ εἰς πρόσοψι κορασίδας. Κάρλος, Ουβάλδος, στρατηγοὶ πεμπάμενοι ἀποὺ τὸ Γοφρέδο νὰ γυρεύγουσι τὸ Ῥινάλδο, Ἀρμίντα, Ῥινάλδος, δύο Δαίμονες εἰς πρόσοψι κορασίδω. Τ. Ῥοιζικὸ μιλεῖ τῶν ἰδυὸ στρατηγῶ.

Στ. 1. τό. 2. ἀπὸ ταχύ. 4. πλείσαις ὁποῦ. 5. κρατοῦ τό.. καδενωμένο. 6. τιμημένο. 7. Καὶ ἐπειδή. 8. τὸ τόπο. 9. τό... πῶς. 10. ζημιὸ μασί. 11. κιανένα. 12. κεῖνα... δῆτε. 13. τῶ δαιμόνω.

ἀπού τὰ δυνατώτατα μάγια τσ' Ἀρμίντας μόνο,
τὰ ποιά 'χει χάρι τὸ ῥαβδὶ τοῦτο τὸ χρουσωμένο
νὰ κάμη ἀνήμπορα ζημιό, 'σὰν ἔχετ' ἀκουσμένο.
Μ' ἀπάνω 'ς ὅλα βλέπετε, νερό, μηδὲ κανένα
φαγὶ νὰ δοκιμάσετε, γιατ' εἶν' φαρμακεμένα,
κι' ὡς τὸ 'Ρινάλδο τὸ ζημιὸ θέλουσι σᾶς σκλαβώσει,
καὶ τὸ ῥαβδὶ δὲ δύνεται πλεῖο νὰ σᾶς γλυτώση.

ΚΑΒΑΛΙΕΡΟΙ.

Κόρη εὐγενικώτατη, καλὰ γροικήσαμέ σου
καὶ γνωστικοί 'ς τούτη τὴ χρειὰ νὰ 'μεστα τάσσομέ σου.
Τώρα 'ς τὴ βάρκα γύρισαι, καὶ νᾶρθωμεν ὁμάδι
μὲ τὸ 'Ρινάλδο ἀνήμενε πρίχου διαβῇ τὸ βράδυ.

ΦΟΡΤΟΥΝΑ.

Τὸ 'Ροιζικόν, ὡς βλέπετε, καὶ Τύχη μ' ὀνομάζουν,
κι' ὅποι' μὲ χάσουν μιὰ φορὰ παντὰ 'φκαιρα μὲ κράζουν.

(Εἰς τοῦτο χάνεται ἀπ' ὀμπρός τωνε, καὶ παραυτας γροικοῦνται τοῦτα τὰ τραγούδια ἀπὸ μέσον).

Τσ' ἔγνοιαις τυχαίνει 'ς μιὰ μερὰ ν' ἀφήσ' ὅποιος λογιάσει
σὲ τοῦτο τ' ὀμορφότατο περβόλι νὰ περάση,
καὶ νἀρδινιάση τὴν καρδιὰ νὰ πιάνη ἀπὸ τὴ χέρα
τοῦ Πόθου περιδιάβασες περίσσιαις κάθα 'μέρα.

(Εἰς τοῦτο ἔρχουνται δύο δαίμονες εἰς πρόσοψιν Κορασίδων ὀμπρὸς τσῆ καβαλλιέρους, καὶ λέγει ἡ μία).

Ὦ καλορροιζικώτατοι στρατιῶταις τιμημένοι,
ὁποῦ 'στε 'ς τοῦτο σήμερο τὸν τόπον ἐρθωμένοι
'ποῦ τσῆ καρδιαῖς πᾶσα χαρὰ κι' ἀνάπαψι χαρίζει
κι' ὅλα σὲ περιδιάβασες τὰ βάσανα γυρίζει·

Στ. 14. ψευτικώτατα. 15. ὁποῖα ἔχει. 16. ζημνιό... ἔχετε. Λείπουσιν οἱ στίχοι 17-60.

τ' ἅρματα σᾶς ἐκάμασι χρειὰ μόνον ἐδῶ νἄρθῆτε,
μὰ τώρα νὰ τὰ ῥίξετε σὲ μιὰ μερὰ 'μπορεῖτε,
γιατὶ τσ' ἀγάπης στρατηγοὶ καὶ μπιστεμένοι δοῦλοι
τοῦ Πόθου ὅσ' ἔρθουσιν ἐδῶ πάραυτας γράφουνται οὖλοι,
κ' εἰς τοῦτα τὰ 'μορφώτατα χόρτ', ἀποῦ πάντ' ἀθοῦσι,
χίλιαις γλυκειαῖς παρηγοριαῖς τὰ μέλη τως γροικοῦσι,
καὶ τὸν ἀλλοτινὸν καιρό, 'ποῦ Χρυσαφιοῦ ὅλοι κράζουν,
'ς τοῦτο τὸν τόπο μοναχὰς ὅλοι τὸ δοκιμάζουν.

Ἡ ἄλλη Κορασίδα λέγει.

Βασιλοποῦλα ὅμορφη, πλειὰ 'ξακουστὴ 'ς τὰ κάλλη
κ' εἰς τσῆ περίσσιαις ὀμορφιαῖς παρὰ γυναῖκαν ἄλλη,
τοῦτο τὸν τόπο σήμερο τὸν ὅμορφον ὁρίζει
καὶ χίλιαις περιδιάβασες πᾶσα καρδιᾶς χαρίζει·
λοιπὸ ἐπειδὴ σᾶς ἔφερεν ἡ μοῖρά σας σιμά μας,
μὴ βαρεθῆτε νἄρθετε νὰ πᾶμε τσῆ χερᾶ μας,
νὰ σᾶς ἐδώσῃ τσῆ χαραῖς, κι' ὅλαις ἐκείναις τσ' ἄλλαις
τοῦ Πόθου τσῆ γλυκόταταις ἀποῦ μπορεῖ μεγάλαις.
Μὰ πρῶτας, ἂν ὁρίσετε, στρατιῶταίς μου, νἄρθῆτε,
'ς τούτη τὴ βρύσι σκύψετε τὴ δροσερὴ νὰ πῆτε,
καὶ πιάσετ' ἐκ τὰ 'πωρικὰ φάγετ' ἐκ τὸ περβόλι,
τὴν κούρασι τσῆ στράτας σας νὰ λησμονήσετ' ὅλοι.

Οἱ Καβαλλιέροι λέσι.

Τοῦτα τὰ λόγια τὰ γλυκὰ κ' ἡ ψεύτικη θωριά σας
δὲ μᾶς ἐχώνουν, δαίμονες, ποσῶς τὴν ἀτυχιά σας·
καὶ μὲ τὴν δύναμιν κεινοῦ ἀπ' ὅλοι σας φοβᾶστε
καὶ ξωρισμένους 'ς τ' ἄκταφα τ' ᾅδη σᾶς κάμνει νά 'στε,
τοῦτο τὸν τόπο ἀδειάσετε, καὶ καταιβῆτε ὁμάδι
μὲ τσ' ἄλλους σας, νὰ κρίνεστε παντοτινὰ 'ς τὸν ᾅδη!

Μετὰ τὸν στίχον 60 ἐπανερχομένον τὸ χειρόγραφον Λεγραν-

(Εἰς τοῦτο φεύγουσιν οἱ δαίμονες, καὶ ἔρχουνται ἄλλοι 'ς τὴν ἰδιάν τωνε θωριάν, καὶ οἱ καβαλλιέροι μορεσκάντο τσῆ ζυγώνουσι, καὶ λέγει ὁ ἕνας).

Ὦ τ' ᾅδη καὶ τσῆ κόλασις δύναμι, μ' ἴντα τρόπο
πολλαῖς φοραῖς κομπόνουνται τὰ ἀμμάτια τῶν ἀθρώπω!

(Εἰς τοῦτο ἐβγαίνουσιν ἕξη κορασίδες, καὶ ἡ μία βαστᾷ ἕνα ταπέδο κ' ἡ ἄλλη προσκεφαλάδια, καὶ ξαπλόνουν τα μορεσκάντο εἰς τὴν σένα, κ ἡ ἄλλαις σκορποῦσιν ἀθούς, κι' ἀπέκεις γιαγέρνουσι μορεσκάντο. Καὶ τότες βγαίνει ἡ 'Αρμίντα μὲ τὸ 'Ρινάλδο, καὶ λέγει ἡ 'Αρμίντα).

ΑΡΜΙΝΤΑ.

'Ρινάλδο ἀγαπημένε μου, ψυχή μου καὶ καρδιά μου,
'ς τοῦτο τὸν τόπο δὲ μπορῶ, 'σὰν εἶν' ἡ πεθυμιά μου,
νὰ θέσω ν' ἀποκοιμηθῶ τώρα 'ς τὴν ἀγκαλιά σου,
νὰ δροσισθοῦν τὰ μέλη μου, γλυκὰ ν' ἀναγαλλιάσου,
γιατὶ ἐκ τσῆ κορασίδες μου μιὰ μοῦ 'θελε μηνύσει
πῶς ἀρρωστεῖ καὶ στέκεται τώρα νὰ ξεψυχήση,
κ' εἶναί μου χρειά, καρδοῦλά μου, στανιῶς μου νὰ σ' ἀφήσω
κι' ὅσο μπορῶ κι' ὀγλήγορα νὰ πᾶ νὰ τσῆ βοηθήσω.
Θέσαι κοιμήσου τὸ λοιπό, κ' ἐγὼ μὲ βιὰ μεγάλη
σοῦ τάσσω νἄρθω γλήγορα νὰ σὲ ξυπνήσω πάλι.

δίου φέρει: Εἰς τοῦτο φεύγουσιν ἐτοῦταις καὶ ἔρχουνται ἄλλαις· καὶ οἱ στρατηγοὶ ξεσπαθόνουσι καὶ ζυγόνουσι μορεσκάντο, καὶ φεύγουσι.

Κάρλος — στ. 61. ᾅδη ἀδυνατώτατη δ. — Μετὰ στίχον 62: Εἰς τοῦτο βγαίνουσι ἕξη κορασίδες, καὶ βαστοῦσι ἕνα ταπέδο καὶ προσκεφαλάδια, καὶ ξαπλόνουν τα ὀμπρὸς εἰς τὴ βρύσι, καὶ ῥίχτουσι ἀπάνω ἀθούς, χορεύοντας πάντα· κι' ἀπόκεις μπαίνουσι μέσα, καὶ βγαίνει ἡ 'Αρμίντα μὲ τὸ 'Ρινάλδο. στ. 65. νὰ πέσω. 66. δροσιστοῦ. 68. 'ς ὥρα. 70. γοργότερο ... βουηθήσω.

ΡΙΝΑΛΔΟΣ.

Κάμε καθὼς σοῦ φαίνεται, καρδιά μου καὶ ψυχή μου,
καλὰ καὶ μένει δίχως σου 'ς τὴ λόχη τὸ κορμί μου.

(Εἰς τοῦτο μισεύγει ἡ Ἀρμίντα, καὶ ὁ Ῥινάλδος θέτει καὶ κοιμᾶται· καὶ τότες γροικοῦνται τοῦτα τὰ τραγούδια ἀπὸ μέσα μὲ σονάρε).

Γιὰ 'δὲ τὸ ῥόδο τὸ ταχὺ πῶς δροσερὸν ἀρχίζει
νὰ φαίνεται 'ς τ' ἀγκάθι του καὶ νὰ μοσκομυρίζῃ,
κι' ὄμορφο δείχνει τὸ κομπὶ κι' ἀμάλαγο περίσσια,
σὰν ἕνα εὐγενικώτατο μικρὸ κοράσιον ἴσια·
κι' ὅσον ἡ 'μέρα πορπατεῖ κ' εἰς τὸ βραδὺ σιμόνει
τὰ φύλλα του ξαπλόνουσι κι' ἀρχίζει νὰ φουντόνῃ,
κι' ἀγάλι ἀγάλι ψύγεται καὶ τὴν θωριάν του χάνει
κι' ἀγαφτικὸς δὲν τὸ ψηφᾷ, κοράσιο δὲν τὸ πιάνει·
ἔτσι καὶ τ' ἄθη σβύνουσι τσῆ νειότης καὶ χαλοῦσι
καὶ νὰ ξαναγιαγείρουσι τσ' ἀθρώπους δὲ μποροῦσι.
Λοιπὸν τὸ ῥόδο πᾶσα μιᾶς 'μέρας, πρὶν ἔρθῃ βράδυ,
τὸ μυρισμένο βιάζεσθε νὰ πιάνετ' ὅλοι ὁμάδι.
Πιᾶσθε τὸ ῥόδο τσῆ φιλιᾶς κι' ἀγαφτικοὶ λογᾶσθε,
ὄντ' ἀγαπῶντας μπιστικὰ κ' ἐσεῖς ποῦρ' ἀγαπᾶσθε.

Οἱ Καβαλλιέροι λέσι.

Τί στεκομέσθα πλειότερα, ποιὸν ἄλλον καρτεροῦμε;
σύντροφε, γιάντα γλήγορα κ' οἱ δυό μας δὲν κινοῦμε
νὰ πᾶ νὰ τὸν ξυπνήσωμε;

Πρὸ τοῦ στίχου 75. λείπουσιν ἐν Λ. « ἀπὸ μέσα μὲ σονάρε. » Στ. 75. Δέτε. 77. 'ς τὸ κομπί... περίσσα. 78. κοράσον ἴσα. 79. 'μέρα πλειότερα πρὸς τὸ βραδύ. 80. φουντόνουσι τὰ φύλλα του κι ἀ-νοίγει καὶ ξαπλόνει. 81. ἀγάλια ἀγάλια. 82. δέ... κοράσο δέ. 85. Λοιπό... τὸ βράδυ. 86. πιάνετε. 87. Πιᾶστε. 88. ὄντε... μπορῇ ἐγ. Ἀντὶ « οἱ Καβαλιέροι λέσι » Λ. « Κάρλος. » 91. πᾷ τόνε.

ΚΑΒΑΛΛΙΕΡΗΣ.

Πάγαινε κι' ἀκλουθῶ σου.
Μὰ δυὸ θεργιὰ προβάλλουσι γιὰ νὰ μᾶς ἐσποδώσου·
ἂς πηαίνωμεν ἀπάνω τως μὲ δίχως φόβ' ἀντάμη,
κομμάτι' ἐλπίζω καὶ τὰ δυὸ πῶς θέλομεν τὰ κάμει.

(Εἰς τοῦτο οἱ καβαλλιέροι μορεσκάντο μαλλόνουν μὲ τὰ θηρία, καὶ δὲ μπορῶντας νὰ τὰ νικήσουν, λέγει ὁ ἕνας τ' ἀλλοῦ).

Σύντροφε, τοῦτα δαίμονες εἶναι, καθὼς θωροῦμε,
καὶ νὰ τὰ βλάψωμε ποτὲ μ' ἅρματα δὲ μποροῦμε·
καὶ 'γγίξε τως μὲ τὸ ῥαβδὶ πάρχυτας νὰ ψοφήσουν,
γὴ τὸ ζημιὸ νὰ φύγουσι, μόνους νὰ μᾶς ἀφήσουν.

(Εἰς τοῦτο τῶν ἐγγίζει μὲ τὸ ῥαβδί, καὶ ζημιὸ πέφτουν ψοφισμένα, καὶ οἱ καβαλλιέροι σιμόνουν πρὸς τὸ Ῥινάλδο καὶ λέσι).

Δέτε τὰ μάγια μπόρεσι πόσ' ἔχουσι τσ' ἀθρώπους!
τοῦτος ἀποῦ 'τον μοναχὸς δοσμένος 'ς ἄξιους κόπους
κι' ὁ κόσμος τὸν ἐτρόμασε, 'ς ποιὰν ἐξοργιὰ κοιμᾶται,
σκλάβος τοῦ Πόθου, κι' οὐδὲ κιᾶς ποιὸς εἶν' ἀνκαστορᾶται!

'Αντὶ « Καβαλιέροι » Λ. « Οὐβάλδος. — Πήγαινε. 92. ἐπροβάλασι. 93. πάμενε. 94. κομμάτια ὀλπίζω.

Πρὸ στίχου 95 « Εἰς τοῦτο βιαίνουσι δυὸ θερία βγάνοντας φωτιὰ ἀποὺ τὸ στόμα, καὶ οἱ στρατηγοὶ μαλλόνουν μετὰ κεῖνα, καί, δὲ μπορῶντας νὰ τὰ νικήσουσι, λέγει ὁ Κάρλος. » 95. τοῦτοι. 96. νὰ τσῆ... ποσῶς. 97. μὰ 'γγ... νὰ πέσου νὰ ψοφήσου. 98. ἀφήσου.

Πρὸ τοῦ στίχου 99. « Τότες τῶς ἐγγίζει μὲ τὸ ῥαβδί, καὶ τὸ ζημιὸ πέφτουσι ψοφισμένα, καὶ οἱ στρατηγοὶ σιμόνουσι πρὸς τὸ 'Ρινάλδο, καὶ λέγει ὁ Οὐβάλδος. » — Οὐβάλδος.

Στ. 100. ἦτο μοναχάς. 101. εὐκαιριά. 102. σκιᾶς... εἶναι.

Ξύπνα, Ῥινάλδο, γλήγορα, διῶξε τὸν ὕπν' αὐτόνο
ποῦ τὸ κορμί σου ἐχάλασε μὲ τόσα μάγια μόνο!

(Εἰς τοῦτο ξυπνᾷ ὁ Ῥινάλδος καὶ λέγει).

ΡΙΝΑΛΔΟΣ.

Ποῦ βρίσκουμουν! τὸ τί θωρῶ; οἰμέν' ὡς τώρα ποῦ 'μουν!
'ς ποιὸν ᾅδην ἤμουν ζωντανός, 'ς ποιὰ λησμονιὰ ἐκοιμούμουν;

ΚΑΒΑΛΛΙΕΡΟΙ.

Ὅσοι πιστεύουν 'ς τὸ Χριστὸν κι' ὅσοι τὸν προσκυνοῦσι
τώρα 'ς τὰ Γεροσόλυμα γιὰ κεῖνο πολεμοῦσι·
καὶ σύ, Ῥινάλδο, κείτεσαι 'ς ἀνάπαψι μεγάλη
'ς τοῦτο τὸν τόπο τῶν χορτῶ, 'ς τσ' Ἀρμίντας τὴν ἀγκάλη·
κ' οἱ κόσμοι, ἀπ' ὅλοι 'ς τ' ἅρματα μούγουνται καὶ τρομάσσου,
νὰ σὲ σαλέψουν δὲ μποροῦν... στρατιώτη, 'νοὺς κοράσου
ποιὰ λησμονιὰ σ' ἐπλάκωσε, ποιὰ μάγια σ' ἐσκοτίσα,
ποῖ' φόβοι τόση δύναμι σὲ τρόμον ἐγυρίσα;
Γείρου, καὶ τὰ φουσάτα μας νἄρθῃς σὲ προσκαλοῦσι,
καὶ τοῦ Γοφρέδω νὰ σὲ δοῦν τὰ 'μάτια πεθυμοῦσι·
τύχη ἀγαθὴ σὲ καρτερεῖ, καὶ μάχη σ' ἀνημένει
νὰ τελειωθῇ ἀπὸ λόγου σου 'σὰν ἦτον ἀρχισμένη,
καὶ κείνη τὴν ἀψήφιστη πίστιν ὁλοχαλάσῃς,
κι' ὡς θέλουσιν οἱ οὐρανοὶ νίκη 'ς αὐτὴ νὰ πιάσῃς.

Πρὸ στίχου 103 « Τότες τοῦ ἀγγίζει μὲ τὸ ῥαβδί, κι' ἀπόκεις λέγει. » 103. ὀγλήγορα... ὕπνο.

Λείπουσι τὰ πρὸ τοῦ στίχου 105 « εἰς τοῦτο κλπ.

Στ. 105. βρίσκομαι... οἰμέ... ποῦ 'μου. 106. ᾅδη ἤμου... ἐκοιμούμου. Ἀντὶ « Καβαλλιέροι », « Κάρλος. » 107. πιστεύγου... Χριστό. 110. τὸ χωστό, τσ'. 111. κόσμοι ὅλοι... σὲ ἀκοῦσι καὶ τρ. 112. σαλέψου... μποροῦ. 114. τόσα ἀδυνατοί?.. σ' ἐγυρίσα. 116. [illegible] 117. κ' ἡ μάχη. 119. νὰ ὁλοχάσῃς.

(Εἰς τοῦτο ὁ Ῥινάλδος γδύνεται καὶ ῥίχνει τὰ ῥοῦχα τσ' Ἀρμίντας καὶ ξεσχίζει τσῆ τζόγιαις καὶ τὰ ῥοῦχα, κι' ἀπέκεις λέγει).

Τῆς ἐντροπῆς φορέματα, στολὴ καταραμένη,
ῥίχνω, πατῶ σας, σκίζω σας, καθὼς σᾶς ἐτυχαίνει·
γλυκὰ παραπονέματα καὶ τακτικὰ περίσσια
ζυγώματα, κι' ὡραιόταταις μαλλιαῖς κι' ἀγάπαις ἴσια,
μεσοβγαλμένοι ἀναστεναμμοί, δάκρυα πικροχυμένα,
λόγια καὶ γέλοια καὶ φιλιὰ ζαχαροζυμωμένα
μιᾶς κόρης ὁμορφότατης καὶ μαγικὰ μεγάλα
'ς ἐτούτη ἀποῦ μ' ἐβλέπετε τὴν ἐρημιὰ μ' ἐβάλα!
Τώρα δοξάζω τὸν θεὸν πῶς λεύτερος γυρίζω,
κ' εἰς ἴντα σφάλμαν ἄμετρο ἐστέκουμουν γνωρίζω...
κ' ἐσᾶς περίσσια 'φχαριστῶ, 'πειδὴ μὲ τόσον κόπο
'ς τοῦτο γιὰ μέναν ἤρθετε 'ς τὸν ξωρισμένον τόπο.
Κι' ἃς φύγωμεν ἀπὸ δεπᾶ νὰ μὴ μᾶς ἐγροικήσῃ
τούτη ποῦ μ' εἶχε σκλάβο τση, τὸ φύγει νὰ μποδίσῃ.

ΚΑΒΑΛΛΙΕΡΟΙ.

Νὰ πηαίνωμε σπουδακτικὰ κ' ἐμεῖς σοῦ τὸ 'παινοῦμε,
μὰ μπόδιστον ἀπὸ λόγου τση νἄχωμε δὲ μποροῦμε,
γιατὶ ἄλλη μεγαλείτερη δύναμι, παρὰ κείνη,
τὸ μαγικό τση βλάψιμο νἄχωμεν δὲν ἀφίνει.

... σηκώνεται καὶ σκίζει καὶ ῥίχνει τσῆ ζόγιαις καὶ τὰ ῥοῦχα ἀποῦ ἐφόργιε κι' ἀπόκεις...

Στ. 123. γλυκιά. 124. λόγια, γλυκόταταις θωριαῖς, μάχαις. 125. στεναγμοί... γλυκοχυμένα. 127. μνιᾶς. 128. 'ς τούτην... ἐρημνιά. 130. σφάλμα ἀμέτρητον εὑρίσκουμου. 131. τόσο. 132. τὸ ξωρισμενο τόπο. 133. Μ' ἄς. 134. ἀποῦ μ' ἔχει. Ἀντὶ «Καβαλλιέροι», «Οὐβάλδος.» 136. μπόδιστρο. 136. ἐκείνη.

(Εἰς τοῦτο μισεύγουν οἱ καβαλλιέροι μὲ τὸ 'Ρινάλδο, κι' ἀπόκεις ἔρχεται ἡ 'Αρμίντα καὶ λέγει).

Σπουδακτικὰ ὅσο μπορῶ, μὲ πεθυμιὰ μεγάλη
γυρίζω 'ς τοῦ 'Ρινάλδου μου τὴ μυρισμένη ἀγκάλη,
χίλιαις φοραῖς τὰ νόστιμα χείλη νὰ τοῦ φιλήσω,
χίλιαις φοραῖς 'ς τὰ μέλη μου τοῦ Πόθου νὰ γροικήσω.
Μὰ ποιά 'ναι τοῦτα ποῦ θωρῶ χάμαι τὰ ξεσκισμένα
ροῦχα; καὶ τοῦτα τὰ θεργιὰ ποιὸς τἄχει σκοτωμένα;
τὰ ροῦχα τοῦ 'Ρινάλδου μου τοῦτα πῶς εἶν' γνωρίζω
καὶ κρίνω νά 'φυγε ἀποδῶ, κι' ὅλη νὰ τρέμω ἀρχίζω.
Μὰ τοῦτ' ἂν ἦσαν πνέματα καὶ τῶ θεργιῶ κρατοῦσαν
θωριά, νὰ σκοτωθούσινε πῶς κι' ἀπὸ ποιὸ μποροῦσαν;
δύναμι μεγαλείτερη παρὰ τὸ μαγικό μου
τὰ σκότωσε κ' ἐπέσασι· κ' ἐμὲ τὸ θησαυρό μου
μοῦ πῆρε, οἶμέ, κ' ἐμίσεψε, μ' ὅλο ποῦ 'ς τέτοιον τρόπο
τόσα χωστὰ τὸν ἔβλεπα μακρ' ἀποὺ τῶν ἀθρώπω.
Ὤφου, 'Ρινάλδο ἀνέγνωρε κι ἄπονε μετὰ μένα,
ποιὸ σοῦ 'καμά ποτε κακό, ποιὰ 'χεις δοκιμασμένα
πάθη ποτέ, γὴ βάσανα σιμά μου, κι' ἄφηκές με
τόσα κουρφὰ κ' ἐμίσεψες κ' εἰς τὴν καρδιὰ ἔσφαξές με;
Μὰ τάσσω σου ὅπου βρίσκεσαι νἄρθω νὰ σὲ γυρέψω,
κ' ἴντα μπορεῖ μιὰ μάνιτα δίκηα νὰ σ' ἀρμηνέψω.
Τοῦτα τὰ κάλλη χάρισμα κ' ἡ βασιλειά μου ἡ τόση

Τότες μεσεύγουσι οἱ στρατηγοὶ μὲ τὸ 'Ρινάλδο κ' ἔρχεται ἡ 'Αρμίντα καὶ λέγει. — 'Αρμίντα.

Στ. 139. ὅσον ἠμπορῶ ... πεθυμνιά. 140. 'Ρινάλδο. 142. δροσαῖς ... γνωρίσω. 143. ἀποῦ ... τὰ καταξεσχισμένα. 144. θεριά. 147. τοῦτα ἀποῦ ἦσα ... τὰ θεργιὰ ἐκρατοῦσα. 148. θεριά .... πῶς ἀπό .. ἐμποροῦσα. 151. τέτοιον τόπο. 152. ἤβλεπα μακρά. 154. δοκιμασμένα 156. ἤσφαξες. 158. ἀντιμέψω.

θέλουσιν εἶσται ἐκεινοῦ ποῦ φέρνει νὰ μοῦ δώση
κομμένο τὸ κεφάλι σου! Μὰ γιάντ' ἀργῶ νὰ σώσω
'ς τόσο μεγάλο φταίσιμο παίδεψι νὰ σοῦ δώσω;
Δαίμονες τ' ᾅδη σκοτεινοὶ 'ποῦ τοῦτο τὸ περβόλι
γι' ἀνάπαψί μου 'κτίσετε, τρέξετε γλήγορα ὅλοι
χαλάσετέ το κ' ἔρημο τοῦτο τὸν τόπ' ἀφῆτε,
κ' ἐμέν' ἁρπάξετ' ἀποδῶ, ξοπίσω του διαβῆτε!

(Εἰς τοῦτο πετοῦνται οἱ δαίμονες μὲ φωτιαῖς καὶ στρέπιτα καὶ χαλοῦσι τὸ περβόλι, καὶ σηκόνουν τὴν 'Αρμίντα καὶ φεύγουν· καὶ τελειόνει τὸ δεύτερο 'Ιντερμέδιο).

Στ. 160. εἶσταιν ... φέρει. 161. Μὰ ἃ στέκω ἀργιῶ. 164. ἐκτίσετε, τρέξετε ὅλοι κι' ὅλοι. 165. τόπο. 166. ἐμένα ἁρπάξετε.
.... ἁρποῦσι τὴν 'Αρμίντα καὶ φεύγου· καὶ φινίρει τὸ 'Ιντερμέδιο.

ΠΡΑΞΙΣ ΤΡΙΤΗ.

ΣΚΗΝΗ ΠΡΩΤΗ.

ΕΡΩΦΙΛΗ μιλεῖ.

Τὰ γέλοια μὲ τὰ κλάϋματα, μὲ τὴν χαρὰν ἡ πρίκα
μιὰν ὥραν ἐσπαρθήκασι, κι' ὁμάδι ἐγεννηθῆκα,
γιαῦτως μαζὶ γυρίζουσι καὶ τὤνα τ' ἄλλο ἀλλάσσει,
κι' ὅποιος ἐγέλα τὸ ταχύ, κλαίγει πρίχου βραδυάσῃ.
Γιὰ κεῖνο βλέπω τὴ χαρὰ κ' ἐγὼ τὴν ἐδική μου
πῶς θὰ γυρίσῃ 'ς ἄμετρη πρίκα καὶ παιδωμή μου·
καὶ στέκομαι τρεμάμενη, σὰν νᾶχα νὰ περάσω
μιὰ θυμωμένη θάλασσα, γὴ ἄγριο κανένα δάσο...
Μοῖρα κακὴ κι' ἀντίδικη, τυραννισμένη μοῖρα,
ποιὰ πάθη ἀπού τὸν Ἔρωτα, ποιαῖς πρίκαις δὲν ἐπῆρα;
πότες τσῆ ἀναστεναγμούς, γὴ πότες τ' ὤχοῖμένα
τὰ χείλη μου ἐσκολάσασι τὰ πολυπρικαμένα;
πότες κ' ἐμὲ τὰ μάτιά μου μιὰν ὥραν ἐστεγνῶσα,
πότες γλυκὰ τὰ σφάλισα, κι' ἀνάπαψι μοῦ δῶσα;
'Σ τὴ δούλεψι κ' εἰς τσῆ καϋμοὺς μικρὴ περίσσια ἐμπῆκα
τσ' ἀγάπης, κι' ὅλα τὰ κακὰ κ' ἡ παιδωμιαῖς μ' εὑρῆκα·
μόνια μου μὲ τὸν Ἔρωτα πᾶσ' ὥραν ἐπολέμου,

'Ερωφίλη μοναχή. στ. 2. μνιάν... ἁμάδι. 8. μνιά... κιάνένα. 11. ἀναστεναμμούς. 13. μνιάν. 14. ἐδῶσα. 15. καὶ τσῆ. 16. ἀγάπης ὅλα. 17. κάθ' ὥραν.

καὶ κανενὸς δὲν ἔδειχνα τὰ πάθη μου ποτέ μου·
χίλιαις φοραῖς μ' ἐδόξεψε, χίλιαις νὰ πιάνῃ τόπο
'ς τὸ νοῦ μου δὲν τὸν ἄφινα, μ' ἕνα γῆ μ' ἄλλον τρόπο·
χίλιαις τ' αὐτιὰ ἐμολύβονα, γιὰ νὰ μηδὲ γροικοῦσι
τσῆ συργουλιαῖς του τσῆ γλυκαῖς τὰ μέλη νὰ πονοῦσι·
χίλιαις μὲ τὴν ποοπατηξιά, χίλιαις μὲ μιὰ καὶ μ' ἄλλη
στράτα τὴν θέρμην του ἔσβυνα 'ς τὸ νοῦ μου τὴ μεγάλη.
Μὰ κεῖνος μάστορας καλὸς γιατ' ἦτον τοῦ πολέμου,
μέρα καὶ νύκτα δυνατὸ πόλεμον ἔδιδέ μου,
κι' ὥραις μὲ τ' ἅρματα ὡς ἐχθρό, κι' ὥραις ξαρματωμένο
τὸν ἔβλεπα, σὰ φίλο μου περίσσι' ἀγαπημένο,
κι' ὥραις γλυκὺς μοῦ φαίνετο, κι' ὥραις πρικὺς περίσσια,
κι' ὥραις στρατιώτης δυνατός, κι' ὥραις παιδάκιν ἴσια,
κι' ὥραις μ' ἐπαίδευγε ἄπονα, κι' ὥραις πολλαῖς μ' ἐκράτει
γλυκόταταις παρηγοριαῖς καὶ συργουλιαῖς γεμάτη.
Χίλι' ἀκριβὰ τασσίματα μῶτασε πᾶσα 'μέρα,
καὶ χίλια μῶκτιζε ὄμορφα περβόλια 'ς τὸν ἀέρα·
χίλιαις ζουγουράφιζε χαραῖς μέσα 'ς τὸ λογισμό μου,
καὶ χίλιαις ἔδειχν' ὀμορφιαῖς πάντα τῶν ἀμματιῶ μου,
τσῆ δυσκολιαῖς μοῦ σήκονε κι' ἀπόκοτη ἔκανέ με,
μιλιαῖς γλυκαῖς μ' ἀρμήνευγε κ' ἐδιδασκάλευγέ με,
τόσον ἀποῦ μ' ἐνίκησε, καὶ δούλη ἀπόμεινά του
καὶ τσῆ καϋμένης μου καρδιᾶς τὴν ἐξουσιὰ 'δῶκά του...

Στ. 18. κιἄνενὸς τὰ πάθη μου δὲν ἔδειξα. 19. ἐδόξευγε.... πιάσῃ. 20. ἄλλο. 22. πολλαῖς. 23. τὴ... μνιά. 25. γιατὶ ἦτον. 26. ἀδυνατό... ἤδιδέ. 28. ἤβλεπα... περίσσα ἐμπιστεμένο. 30. ἴσα. 33. χίλια... μοῦ. 34. μοῦ... παλάτια. 35. σγουράφιζε. 36. ἤδειχνε.... μέσα. 37. ἐσήκονε... ἤκανέ με. 38. μοῦ ἑρμήνευγε. 39. 'ς τόσον... ἐπόμεινά. 40. ἤδωκα.

Κ' ἐδᾶ ποῦ καλορροΐζικη παρ' ἄλλην ἐκρατούμου,
καὶ χίλιαις ἔτασσα χαραῖς κι' ἀνάπαψες τοῦ νοῦ μου,
τόνε θωρῶ τὸν 'πίδουλο, καὶ τὴν ἀγάπη ἀρχίζει
τὴν ψεύτικη ποῦ μοῦ 'δειχνε σὲ μάχη νὰ γυρίζῃ...
Μὰ τὸν Πανάρετο θωρῶ κ' ἔρχεται σὰ θλιμμένο,
καὶ τὸ μαντάτο τὸ πρικὺ θὲ νἄχῃ μαθημένο.

ΣΚΗΝΗ ΔΕΥΤΕΡΗ.

ΠΑΝΑΡΕΤΟΣ καὶ ΕΡΩΦΙΛΗ.

ΠΑΝΑΡΕΤΟΣ.

Ὄντεν ἀστράφτῃ καὶ βροντᾷ, κι' ἀνεμικαῖς φυσοῦσι,
κ' εἰς τὸ γιαλὸ τὰ κύματα τὰ θυμωμένα σκοῦσι
καὶ τὸ καράδι ἀμπώθουσι σὲ μιὰ μερὰ κ' εἰς ἄλλη
τσῆ φουσκωμένης θάλασσας μὲ ταραχὴ μεγάλη,
τότες γνωρίζετ' ὁ καλὸς ναύκληρος, μόνο τότες
τιμοῦνται οἱ κατεχάμενοι κι' ἀδυνατοὶ ποδότταις,
γιατὶ μὲ τέχνη κι' ὁ γιαλὸς πολλαῖς φοραῖς νικᾶται,
κ' ἐκεῖνος ἀποῦ κυδερνᾷ ψηλόνει καὶ τιμᾶται·
γιαῦτως κ' ἐγὼ τσῆ τύχης μου τὴν ταραχὴν τὴν τόση,
ἀπῆτσι ξάφνου μ' ηὗρηκε γιὰ νὰ μὲ θανατώσῃ,
δὲ θὲ ν' ἀφήσω νὰ χαθῶ, δίχως νὰ δοκιμάσω
'ς τὸ δύνομαι νὰ βοηθηθῶ, πρὶν τὴ ζωή μου χάσω.

Στ. 41. ἀποῦ... ἐκρατιούμου. 42. ἤτασσε. 43. τὸ π. 44. τή.... ἀποῦ μοῦ 'δωκε. 45. τό.... ὡσά... 46. θέλει ἔχει γροικημένο.

Πανάρετος, 'Ερωφίλη. 51. γνωρίζεται... ναύκλερος.... ἐτότες. 54. κι' αὐτὸς ἀποῦ τό. 55. ταραχή. 56. ἀποῦ ἔτσι αξάφνου μ' εὕρηκε. 57. θέλω ἀφήσει... παρὰ νὰ δικιμάσω. 58. βουθηχτῶ, πρί.

ΕΡΩΦΙΛΗ.

Ὀϊμένα, κ' ἴντα τοῦ γροικῶ! τάχα καινούργια πάλι
κακομοιργιὰ ἀπόσωσε νὰ σμίξῃ μὲ τὴν ἄλλη;

ΠΑΝΑΡΕΤΟΣ.

Μὰ τὴν κερά μου συντηρῶ κ' ἔρχεται πρὸς ἐμένα,
κ' ἔχει τὸ πρόσωπο κλιτό, τ' ἀμμάτια θαμπωμένα...
Ἔρωτα, μ' ὅσα βάσανα μὲ κάνεις νὰ γροικήσω,
τσῆ δύναμίς σου δὲ μπορῶ παρὰ νὰ φχαριστήσω,
γιατὶ μὲ μιὰ γλυκειὰ θωριὰ πλερόνει πᾶσα κρίσι
τούτη ὅπ' ὡς ἥλιος δύνεται τὸν κόσμο νὰ στολίσῃ.
Τὰ περιστέρια τσῆ βρονταῖς καὶ τὰ νερὰ γροικοῦσι
κι' ἀποὺ τσῆ κάμπους μὲ σπουδὴ πρὸς τσῆ φωλιαῖς πετοῦσι,
καὶ σὺ κερά, 'ς τὴν ταραχὴ τσῆ τόσης κακοσύνης
τσῆ τύχη μας, γιὰ ποιὰ 'φορμὴ τὴν κάμερά σ' ἀφίνεις,
κ' ἔρχεσαι 'ς τούτη τὴ μερά, κ' ἡ θαμπωμένη σ' ὄψι
δύνεται τὴν καϋμένη μου καρδιὰ σὲ δυὸ νὰ κόψῃ;

ΕΡΩΦΙΛΗ.

'Σ πᾶσα πολύ μου βάσανο καὶ πρίκα μου μεγάλη,
παρηγοριά, Πανάρετε, ποτὲ δὲν ηὕρηκ' ἄλλη,
παρὰ τὸ βγενικώτατο πρόσωπο τὸ δικό σου,
καθὼς θωρῶ πολλὰ καλὰ τὸ ξεύρεις ἀπατός σου·
διὰ τοῦτο ἦρθα ὡς ἐπᾶ, μόνο γιὰ νὰ σὲ δοῦσι
τ' ἀμμάτιά μου τσῆ ταπεινῆς, νὰ παραλαφρωθοῦσι.

Στ. 59. καμμιὰ λογιάζω π. 60. κακομοιργιὰν ἐπόσωσε. 61. τή. 63. ἔκαμες. 65. θωργιά. 66. τό. 67. ὄντε νερὸ καὶ ταραχή. 68. (λείπει κι'). 70. τὴ κ. 71. σου. 73. 'Σ κάθα. 77. τοῦτον... ὡς ἐδεπᾶ. 78. παρηγορηθοῦσι.

ΠΑΝΑΡΕΤΟΣ.

Βασιλοποῦλ' ἀφέντρα μου, θάρρος κι' ἀπαντοχή μου,
τὴν πρίκαν ὁποῦ πλάκωσε σήμερο τὸ κορμί μου
γλῶσσα λογιάζω μηδεμιὰ μπορεῖ νὰ τὴ μιλήσῃ,
μηδ' ἄλλο πρᾶμμα δύνεται νὰ τὴν παρηγορήσῃ,
παρὰ ἡ θωριά σου μοναχάς· κι' ὡσὰν τὸ δίψασμένο
λάφι γλακᾷ 'ς τὸν ποταμὸ πλείσια πεθυμισμένο
νὰ πῇ νερὸ νὰ δροσισθῇ, τέτοιας λογῆς, κερά μου,
γιὰ νὰ σὲ δοῦν ἐτρέχασι τ' ἀμμάτια τὰ δικά μου,
νὰ μοῦ ζυγώξῃς τσῇ καρδιᾶς τὸ βάρος τὸ περίσσο,
κι' ἀπὸ δεπᾶ πασίχαρος περίσσια νὰ γυρίσω.
Μὰ πρίχου σώσ', ὁ βασιλειὸς μοῦ μήνυσε νὰ δράμω
νὰ πᾶ τὸν εὕρω, κ' ἤτονε χρειά μου ζημιὸ νὰ κάμω
τὸν ὁρισμὸ τ' ἀφέντη μου, γιὰ κεῖνο μετὰ σένα
δὲν εἶμ' ἀπῶστε μ' ηὕρηκεν ἡ ἀκριβή σου νένα.

ΕΡΩΦΙΛΗ.

Κ' ἰντά 'θελες μὲ τόση βιά;

ΠΑΝΑΡΕΤΟΣ.

Τρέμουσι καὶ δειλιοῦσι
τὰ χείλη μου ν' ἀνοίξουσι νὰ σοῦ τὸ δηγηθοῦσι·
δυὸ προξενειαῖς γιὰ λόγου σου τοῦ φέρασι, κερά μου,
κι' ὡς μοῦ 'πεν ἀποφάσισεν (ὤφου, ὤχοιμὲ ἡ καρδιά μου!)
νὰ σὲ παντρέψῃ· κι' ὁγιατὶ σὰν κακοκαρδισμένη
λέγει πῶς σ' εἶδε ὡς τ' ἄκουσες, ψυχή μ' ἀγαπημένη,

Στ. 79. βασιλοποῦλα. 80. τή... ἁποῦ. 81. μηδὲ μνιά. 82. νὰ μὲ πα; 83. ὡσά. 84. τό... πολλὰ πεθ. 85. πγῇ. 86. δοῦσι τρέχουσι... δικά. 90. χρεία ζημιό. 91. ὁρισμόν του, ἀφέντρα μου. 92. εἶμαι ἀποῦστα μ' εὕρηκε. 93. ἰντά 'θελε. 95. τοῦ ἐφέρασι γιὰ λόγου σου. 96. ἀποφάσισε. 97. καὶ γιατὶ σά. 98. ἔδε.

μὲ λόγια καὶ μὲ συργουλιαῖς μ' ἔστειλε νὰ σὲ κάμω
νὰ συβαστῇς νὰ κάμετε τὸν πρικαμένο γάμο·
κι' ἀπῶστε τοῦτο γροίκησα, λόγιασ' ἐσὺ κερά μου,
πόσαις φωτιαῖς μοῦ καίγουσι τὴ δόλια τὴν καρδιά μου!
Τὸ θάνατο, καὶ τὴ σκλαβιὰ τόσα πρικιὰ δὲν κράζω,
σὰν εἶν' πρικὺ τὸ βάσανο ποῦ τώρα δοκιμάζω·
τῶν' ἀπ' αὐτάνα τσῆ καϋμοὺς τελειόνει, κ' εἰς τὴν ἄλλη
μὲ τὸν καιρὸν ἡ λευτεριὰ τέλος μπορεῖ νὰ βάλλῃ·
μὰ κεῖνον ὁποῦ μοῦ κρατεῖ τὸ νοῦ μου πρικαμένο
'ς τοῦτο τὸν κόσμο ζωντανό, στὸν ᾅδη ἀποθαμένο
πάντα μὲ θέλει πολεμᾷ, δίχως καιρὸ νὰ δώσῃ
τέλος ποτέ, γῆ ἀλάφρωσι 'ς τὴν κρίσι μου τὴν τόση.

ΕΡΩΦΙΛΗ.

Πᾶσα κανεὶς ἀπ' ἀγαπᾷ δίκηό 'χει νὰ φοβᾶται
μὲ πᾶσα λίγην ἀφορμή, μὰ νὰ παρηγορᾶται
πάλιν τυχαίνει, ὀντὰ θωρῇ τὴν κόρη τὴ δικήν του
πῶς μιὰ ψυχ' εἶναι μετ' αὐτό, κι' ἕνα μὲ τὸ κορμίν του.
Πῶς σ' ἀγαπῶ κατέχεις το, γνωρίζεις πῶς μηδένα
θάρρος δὲν πρέπει νἄχω πλειὸ 'ς τὸν κόσμο, παρὰ σένα·
'ς τὴν εὐγενειά σου τὴν πολλήν, 'ς τὴ χάρι σου τὴν τόση,
'ς τὴ δύναμι, τσῆ διάξες σου, κ' εἰς τὴν πολλή σου γνῶσι
τὸν πόθο μ' ἐθεμέλιωσα, πλειὰ ἀπὸ κτίσμαν ἄλλο

Στ. 100. τό. 101. ἀποῦστα. 102. καίσινε. 103. δέ. 104. δικιμάζω. 105. τὸ ἕνα. 106. τό. 107. ἀποῦ. 108. μέσα 'ς τὸν ᾅδη ζωντανό, 'ς τὸ κόσμο. 109. δίχως ποτὲ νά. 110. τέλος γῆ ἀλ. κιαμνιὰ 'ς τὴ πρίκα. 111. κιάνεὶς ἀποῦ... ἔχει. 112. κάθα λίγο τίβοτας. 113. πάλι... ή.... δική. 114. μνιὰ ψυχή. 115. ξεύρεις τὸ πῶς. 116. δέ.... λειά... ἐσένα. 117. εὐγενειὰ τὴ πολλή. 118. 'ς τσῆ δ. καὶ 'ς τὴ ερίσσα γ. 119. μου.

μέσα 'ς τὰ φύλλα τσῆ καρδιᾶς τὸν ἔκαμα μεγάλο·
γιὰ τοῦτο μόν' ὁ θάνατος μπορεῖ νὰ τὸν χαλάσῃ
'ς τοῦτο τὸν κόσμο· κ' ἡ ψυχαῖς πάλι 'ς τὸν ᾄδη ἂς πᾶσι
πῶς θέλου σμίξει κ' ἐδεκεῖ μὲ πλειὰν ἀγάπη ἐλπίζω,
γιατὶ κ' ἐσὺ πιστότατα πῶς μ' ἀγαπᾷς γνωρίζω.
'Οϊμέ, κιᾶς μοῦ 'το μπορετὸ τὸ στῆθός μου ν' ἀνοίξω
καὶ φυτεμένο στὴν καρδιὰ πῶς σ' ἔχω νὰ σοῦ δείξω,
γιὰ νἄχες πῆς, Πανάρετε, — χωρὶς τὸ θάνατό μου
ν' ἀνασπαστῶ, 'Ερωφίλη μου, δὲν εἶναι μπορετό μου!

ΠΑΝΑΡΕΤΟΣ.

Τοῦτα τὰ μάτια, 'φέντρα μου, καλὰ καὶ δὲ θωροῦσι
πῶς 'ς τὴν καρδιά σου βρίσκομαι, τοῦ νοῦ τὸ συντηροῦσι
τ' ἀμμάτ' ὁπἔχου νὰ θωροῦν χάρι σγουραφισμένο
τὸ πρᾶμμα ὁποῦ βρίσκεται 'ς τὸν ὀφθαλμὸ χωσμένο·
μὰ δὲ μπορ' ἡ καϋμένη μου καρδιὰ νὰ μὴ τρομάσῃ,
τὸ πρᾶμμ' ἐκεῖν' ἀπ' ἀγαπᾷ τόσα πολλὰ μὴ χάσῃ...
κ' εἶμαι σὰν ἕναν ἀκριβό, πὤχει τσῆ θησαυρούς του
χωσμένους 'ς τόπ' ἀδυνατό, μ' ὅλον ἐτοῦτ' ὁ νοῦς του
στέκει μὲ χίλιους λογισμούς, μ' ἔγνοια πολλὰ μεγάλη,
μὴ λάχῃ νὰ τσῆ βρούσινε καὶ πάρουσίν τους ἄλλοι.
'Οϊμέ, κι' ἂν ἄλλος δὲ μπορῇ γι' ἀψήφιστο λογάρι
σωστὴ 'ς τὸν κόσμ' ἀνάπαψι ποτὲ καμμιὰ νὰ πάρῃ,
πῶς θὲς νὰ μὴ φοβοῦμ' ἐγώ, πῶς θὲς νὰ μὴ τρομάσω,

Στ. 120. τόνε κρατῶ μ. 121. μόνο. 122. τό... ᾅδη πᾶσι· 123. ἐτμίξει.... πλεῖσα ἀγάπη ὀλπίζω. 124. πῶς μ' ἀγαπᾷς πιστότατα 127. νὰ μοῦ πῆς... 'ς τό. 130. εὑρίσκομαι, 'ς τὸ νοῦ. 131. ἄμματα ἀποῦ ἔχου νὰ θωροῦ κάλλη σγουραφισμένα. 132. τὰ πράμματα ἀπεῖ στέκουνται 'ς τὸν ὀφανό? χωσμένα. 133. μπορεῖ. 134. πρᾶμμα ἐκεῖ-νο. 135. ποῦ ἔχει. 136. τόπο.... ἐτοῦτο. 138. τσῆ 'δούπνε. 13 γιά. 140. κόσμο... κιάμμιά.

τὰ κάλλη σου τ' ἀρίφνητα καμμιὰ φορὰ μὴ χάσω;
'ς τὸν ἥλιον ἔχω 'ντήρησι, κ' εἰς τ' ἄστρα 'ποῦ περνοῦσι
καὶ τσῆ μορφιαῖς σ', ἀφέντρα μου, κάτω 'ς τὴ γῆ θωροῦσι,
μηδὲ χυθοῦν κι' ἀρπάξου σε, καὶ μένα τὸν καϋμένο
παρ' ἄλλον κακορροίζικον ἀφήσουν πρικαμένο!

ΕΡΩΦΙΛΗ.

Τόσαις δὲν εἶν' ἡ γιομορφιαῖς, τόσα δὲν εἶν' τὰ κάλλη,
μὰ τοῦτο ἐκ τὴν ἀγάπη σου γεννᾶται τὴν μεγάλη·
μά, γὴ ὄμορφ' εἶμαι, γὴ ἄσκημη, Πανάρετε, ψυχή μου,
γιὰ σένα ἐγεννήθηκε 'ς τὸν κόσμο τὸ κορμί μου.

ΠΑΝΑΡΕΤΟΣ.

Νερὸ δὲν ἔσβυσε φωτιὰ ποτέ, βασίλισσά μου,
καθὼς τὰ λόγια ποῦ γροικῶ σβύνουσι τὴν πρικιά μου·
μ' ὅλον ἐτοῦτ' ἀφέντρα μου, μὰ τὴν ἀγάπη κείνη
ποῦ μᾶς ἀνάθρεψε μικρά, καὶ πλειὰ μεγάλη 'γίνη
πιστὴ καὶ δυνατώτατη 'ς ἐμένα κ' εἰς ἐσένα,
καὶ τὰ κορμιά μας 'ς ἄμετρον πόθο κρατοῦν δεμένα,
περίσσια σὲ παρακαλῶ, ποτὲ νὰ μὴν ἀφήσῃς
νὰ σὲ νικήσῃ ὁ βασιλειός, νὰ μ' ἀπολησμονήσῃς...

ΕΡΩΦΙΛΗ.

Οἶμένα, ναὔρω δὲ μπορῶ ποιὰν ἀφορμὴ ποτέ μου
σοῦ 'δωκα 'ς τὴν ἀγάπη μου, φόβο, Πανάρετέ μου,
νὰ πιάνῃς τόσα δυνατό, 'σὰν νὰ μηδὲ γνωρίζῃς

Στ. 142. κιὰμμιά. 143. ἐντηρίρησι?.. ἀποῦ. 144. ὀμορφιαῖς. 145. χυθοῦ... τό. 146. ἄλλον ἄθρωπο 'ς τὴ γῆ ν' ἀφήσου. 147. εἶναι ἡ ὀμορφιαῖς. 148. τὴ μ. 150. σέναν.... 'ς τό. 151. ἤσβυσε ποτὲ φ. 152. τὰ γρ.... πικριά. 153. ἐτοῦτο.... ἐκείνη. 154. ἐνέθρεψε.... ἐγίνη. 155. κι' ἀδυνατώτατη. 156. μ' ἄμετρο... κρατεῖ. 157. περίσσα. 158. καὶ μὲ νὰ λησμονήσῃς. 160. σ' ἔχαμε. 161. τόσ' ἀδυνατό.

τὸ πῶς τὸ νοῦ καὶ τὴ ψυχὴ καὶ τὴν καρδιὰ μ' ὁρίζεις.
Ἔρωτ', ἀπῆς τ' ἀφέντη μου τ' ἀμμάτια δὲ μποροῦσι
τόσα πιστὰ καὶ καρδιακὰ τὸν ἀγαπῶ νὰ 'δοῦσι,
μιὰν ἀπὸ τσῆ σαγίταις σου φαρμάκεψαι, καὶ ῥίξαι
μέσα 'ς τὰ φυλλοκάρδια μου, καὶ φανερὰ τοῦ δεῖξε
μὲ τὸν πρικύ μου θάνατο, πῶς ταῖρίν τ' ἀπομένω,
καὶ μόνο πῶς γιὰ λόγου του 'ς τὸν ᾅδη καταιβαίνω.

ΠΑΝΑΡΕΤΟΣ.

Τοῦτ' ἀς γενῆ 'ς ἐμὲν ὀμπρός, φόβο κανέν' ἂν ἔχω
'ς τὸν πόθο σου, νεράϊδά μου, γὴ ἀνὲν καὶ δὲν κατέχω
πῶς μηδ' ὁ θάνατος μπορεῖ νὰ κάμῃ νὰ σηκώσῃς
τὸν πόθο σ' ἀπὸ λόγου μου, κι' ἀλλοῦ νὰ τόνε δώσῃς.
Μὰ δὲν κατέχω, ποιὰ 'φορμὴ μὲ κάνει καὶ τρομάσω
τὸ πρᾶμμα ποῦ 'ς τὸ χέρι μου κρατῶ σφικτὰ μὴ χάσω,
καὶ κεῖνο ποῦ παρηγοριὰ πρέπει νὰ μοῦ χαρίσῃ,
τσ' ἐλπίδες ποῦ μ' ἐζούσανε σὲ φόβο μοῦ γυρίσῃ.

ΕΡΩΦΙΛΗ.

Τοῦτό 'ναι ποῦ τὸ ξαφνικὸ μαντάτο ποῦ μᾶς δῶσα·
νὰ μὴν πρικαινομέσθανε, Πανάρετέ μου, τόσα,
γιατὶ οὐρανὸς ἀποῦ 'καμε κ' ἐσμίξαμεν ἀντάμη,
παντοτινὰ νὰ στέκωμε ταίργια μᾶς θέλει κάμει·
τὸν οὐρανό, τὴ θάλασσα, τὴ γῆ, καὶ τὸν ἀέρα,
τ' ἄστρα, τὸν ἥλιο τὸ λαμπρό, τὴν νύκτα, τὴν ἡμέρα,

Στ. 162. καὶ τὴ καρδιὰ καὶ τὴ ψυχή μου. 164. πόσα... σπλαγχνικά... 165. μνιάν... σαΐταις. 167. τό... του ἀποθαίνω. 169. Τοῦτο ἀς γίνῃ ὀμπρὸς 'ς ἐμέ... κιἀνένα ἂν ἔχω. 170. τό... γὴ ἂν ἦν' καὶ δέ. 172. τό. 173. ἀφορμή. 174. ἀποῦ. 175. κ' ἐκεῖνα ἀποῦ... χαρίζου. 176. τσῆ ἐλπίδες μου τσῆ ἀμέτρηταις σὲ φόβο μοῦ γυρίζου. 177. ἀποῦ. 178. μή. 180. νὰ στέκωμε παντοτινά.

παρακαλῶ ν' ἁρματωθοῦ, νᾶρθουν ἀντίδικά μου
τὴν ὥρ' ἀπ' ἄλλος θέλει 'μπῇ πόθος εἰς τὴν καρδιά μου.
Μ' ἀπῆτις νὰ μιλοῦμ' ἐδῶ πλειότερα δὲ μποροῦμε,
'ς τὴν κάμερά μου ἔλά 'βρέ με, στράτα καμμιὰ νὰ βροῦμε,
νὰ κάμωμε τσῇ προξενειαῖς τούταις νὰ ξηλωθοῦσι,
κ' ὕστερα τ' ἄλλα πλειά 'φκολα δύνουνται νὰ 'σιασθοῦσι.
Πάγω, καὶ μὴν ἀργῇς λοιπό.

ΠΑΝΑΡΕΤΟΣ.

Ἂς πηαιν' ἡ ἀφεντιά σου,
γιατὶ κ' ἐγὼ 'ρχομαι ζημιὸ κατὰ τὸ θέλημά σου.

ΣΚΗΝΗ ΤΡΙΤΗ.

ΠΑΝΑΡΕΤΟΣ μοναχὸς μιλεῖ.

ΠΑΝΑΡΕΤΟΣ.

Τόπο μηδένα σκοτεινὸ 'ς τὸν κόσμο δὲν ἀφίνει
ὁ ἥλιος ὁ λαμπρότατος, 'σὰν τὸν ἀπομακρύνῃ,
καθὼς μ' ἀφίνει σκοτεινὴ καὶ μαύρη τὴν καρδιά μου,
τούτ' ἡ νεράϊδα ἡ ὄμορφη 'σὰ λείψῃ ἀπὸ σιμά μου·
μηδ' ὁ χειμῶνας νέφαλα τόσα μπορᾷ σηκώσῃ
μὲ ταραχὴ κι' ἀνεμικὴ τὸν ἥλιο νὰ θαμπώσῃ,
ὅσοι 'ς τὸ νοῦ μου λογισμοὶ γεννοῦνται καὶ κοπιοῦσι
'ς ἐλπίδα ὁμάδι κ' εἰς πολὺ φόβο νὰ μὲ κρατοῦσι,

Στ. 184. ὥρα ἀποῦ... ἐμπῇ... τή. 186. εὗρε... κιἀμμιά. 188. πλειὰ εὔκολα.... σταθοῦσι. 189. Πάγω λοιπὸ καὶ μὴν ἀργῇς. 190. ἔρχομαι. -- λείπει μιλεῖ. 191. Τόπον... σκοτεινὸ ὁ ἥλιος δὲν ἀφ. 192. 'ς τὸν κόσμον ὁ λαμπρότατος, σά. 193. καθὼς ἀφίνει... τή. 195. μηδέ. 198. ἐλπίδα.

καὶ συχνάλλάσσουν, κι' οὐδὲ γεῖς ῥίζα μπορεῖ νὰ κάμῃ,
μὰ 'σὰν ἀνέμ' ἀλλήλως τως μάχουνται πάντ' ἀντάμη·
τσῆ κόρης μου μοῦ δείχν' ὁ γεῖς τὸ μπιστεμένο πόθο,
καὶ χίλιους ἀναγαλλιασμοὺς κάνει ζημιὸ καὶ γνώθω,
ἄλλος τῶ γυναικ' ὁλονῶ τὸ νοῦ μοῦ φανερόνει
πῶς εἶν' περίσσ' ἀσύστατος, κ' εὐθὺς μὲ θανατόνει·
θέλει ἄλλος τὸν ἀφέντη μου περίσσια νὰ τρομάσω,
νὰ μὴ γροικήσῃ τό 'καμα, καὶ τὴ ζωή μου χάσω·
ἄλλος ζητᾷ τὸ θάρρος μου πάντα 'ς τὴ δούλεψί μου
νὰ βάνω, καὶ τὴν κόρη μου μοῦ τάσσει ἀντίμεψί μου·
κι' ἄλλος περίσσι' ἀπόκοτος, 'ς τοῦτο τὸ χέρι ἀπάνω
μοῦ λέγει τὴν ἐλπίδα μου πᾶσα καιρὸ νὰ βάνω·
χίλιοι μοῦ λέν' « φύγ' ἀπ' ἐδῶ, » χίλιοι μοῦ λέσι, « στάσου! »
κι' ἀπόφασες γιαμιὰ γιαμιὰ χίλιαις 'ς τὸ νοῦ μ' ἀλλάσσου.
Γιαῦτως τὸ πρᾶμμ' ὁποῦ κανεὶς δὲν ἔπαθε λογιάζω
μόνος μὲ τόσο μου καϋμὸ 'ς τὸν κόσμο δοκιμάζω·
τὸ φῶς σκοτάδι μοῦ γεννᾷ, τὸ πλοῦτος μὲ φτωχαίνει,
πρίκα μοῦ προξενᾷ χαρά, τὸ δρόσος μὲ ξεραίνει·
'σὰν πύργος στέκ' ἀδυνατός, καὶ τρέμω σὰν καλάμι,
δειλιῶ κι' ἀποκοτῶ γιαμιά, γελῶ καὶ κλαίγ' ἀντάμη·
σ' ὥργηο περβόλι βρίσκομαι, κ' εἰς φυλακὴ κρατοῦμαι,
μέσα 'ς λιμιῶναν ἄραξα, κι' ἄγριο καιρὸ φοβοῦμαι·
'ς τὸ ψῆλος τοῦ τροχοῦ πατῶ τσῆ τύχης, καὶ τὰ βάθη

Στ. 199. ἀλλάσσου. 200. ἀνέμοι... πάντα. 201. δείχνει... πιστεμένο. 203. γυναικῶ. 204. περίσσα... εὐτύς. 207. τὰ θάρρη. 209. περίσσα. 210. ὀλπίδα. 211. λέου... ἀπὸ 'δῶ. 212. μου. 213. ἀποῦ κιάνείς... ἤπαθε... λογιάσω? 214. μόνιος... τό... δικιμάζω. 215. σκοτεῖδι. 216. ἡ χαρά. 217. σά... στέκω... σά. 218. κλαίγω. 219. εὑρίσκομαι... κρατιοῦμαι. 220. ἤραξα.

βλέπω τσῆ κακορροιζικιᾶς, κ' ἔχω περίσσια πάθη.
καὶ κεῖνο ποῦ 'ναι πλειότερο, μὲ παιδωμὴ καὶ ζάλη
'ς τοῦ παραδείσου κατοικῶ τὴ δόξα τὴ μεγάλη!
Ὤφου, κακό μου ῥοιζικό, βασανισμένο, γιάντα
σ' ἀρέσει νὰ μὲ τυραννᾷς σὲ τέτοιο τρόπο πάντα;
Ἔρωτα, μὲ τὸ ξόμπλι μου μηδένας μὴν ἐλπίζῃ
πολὺ καιρὸ πασίχαρος μὲ σένα νὰ γυρίζῃ,
γιατὶ δολόνεις τσῆ χαραῖς μὲ δάκρυα καὶ μὲ κρίσες,
κ' εἰς τσῆ δροσιαῖς τσ' ἀρίφνηταις σμίγεις φωτιαῖς περίσσιαις.
Κ' ἐσύ, Ἀφροδίτη μου θεά, ὁποῦ μικρὸ παιδάκι
μ' ἐπότισεν ἡ χάρις σου τοῦ γυιοῦ σου τὸ φαρμάκι,
μὲ τόση γλύκα καὶ δροσιὰ μαζὶ ἀνακατωμένο
ποῦ λέγα τ' οὐρανοῦ πιοτὸ πίνω χαριτωμένο,
στράφου 'ς ἐμὲ λυπητερά, καὶ σύστεψαι τὸ νοῦ μου,
δὸς τσῆ καρδιᾶς μου δύναμι, γνῶσι τοῦ λογισμοῦ μου,
γιὰ νάὕρω στράταν εὔκολη, καὶ τρόπο νὰ γλυτώσω
τούταις, ἀποῦ μὲ τυραννοῦ τὸ νοῦ μου νὰ σποδώσω
τσῆ προξενιαῖς, κι' ἀμπόδιστο μὴ λάχῃ πλειὸ κανένα
πρίκα 'ς τὴν Ἐρωφίλη μου νὰ δώσῃ κ' εἰς ἐμένα·
κιᾶν ἔσφαλα τ' ἀφέντη μου, 'δὲ τὴν ἐμπόρεσί σου
καὶ τσῆ κερᾶς μου τσ' ὀμορφιαῖς, καὶ τότες μὲ λυπῆσου...

Στ. 223. ἀποῦ. 224. 'ς τὴ δ. 227. ὀλπίζῃ. 228. μετά σου. 229. θολόνεις. 230. καὶ 'ς τσῆ δροσαῖς. 231. ἀποῦ. 233. ἀναικατωμένο. 235. σύστεσαι. 236. καρδιᾶς μου ἔνεσι. 238. κ' ἐτοῦταις ἀποῦ τυραννοῦ. 239. ἀμπόδιστρο... κιἀνένα. 241. ἤσφαλα. 242. τσῆ ὀμ.

ΣΚΗΝΗ ΤΕΤΑΡΤΗ.

ΣΚΙΑ τοῦ Ἀδελφοῦ τοῦ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ μιλεῖ.

ΣΚΙΑ.

Ἀπού τὸν ᾅδη, τὸ σκληρὸ καὶ τὸ σκοτεινιασμένο,
μὲ θέλημα τοῦ Πλούτωνα, τούτη τὴν ὥρα βγαίνω
'ς τὸ φῶς τσ' ἡμέρας τὸ λαμπρό, καὶ τοῦ καθάριου κόσμου
τὰ κάλλη ἀκόμη δὲ μπορεῖ καλὰ νὰ δῇ τὸ φῶς μου,
γιατὶ τ' ἀμμάτια ποῦ 'σανε 'ς τὸ σκότος μαθημένα,
'ς τὴ λάψι τώρα στέκουσι τοῦ ἥλιου θαμπωμένα·
μὰ τοῦτ' ἀνὲν καὶ δὲ μποροῦ νὰ δοῦσι τὴν ἡμέρα,
τσῆ γῆς τὴ μυρωδιὰ γροικῶ καὶ τὸν γλυκὺν ἀέρα.
Ὦ κόσμε καλορροίζικε, τόπε χαριτωμένε,
τῶ ζωντανῶ παράδεισος, δίκηα ἀναζητημένε
ἀπ' ὅσους κι' ἁ σ' ἐχάσαμε, κι' ὀγιάντα δὲ μποροῦμε
κ' εἰς πᾶσα χρόνο μιὰ φορὰ πάλι νὰ σὲ θωροῦμε!
Μ' ἀνὲν καὶ δὲ κομπόνωμαι, τὰ μάτια μου ἀρχηνοῦσι
τοῦ ἥλιου τοῦ λαμπρότατου τὴ λάψι νὰ θωροῦσι·
βουνὰ καὶ κάμπους συντηρῶ, καθάρια βλέπω τώρα
τὴ Μέμφι τὴν ἐξακουστὴ καὶ μπορεμένη χώρα...
σκαμνὶ τοῦ δόλιου μου κυροῦ, κλερονομιὰ δική μου,
καὶ μόνη αἰτιὰ τοῦ σκοτωμοῦ ποῦ 'λαβε τὸ κορμί μου!

Ἀπού τὸν ᾅδη ἀδερφὸς τοῦ βασιλέα.

Στ. 245. τὸ φ. 246. νὰ δῇ καλά. 247. ἀποῦ. 248. λάμψι. 249. ἐτοῦτα ἂν ἦν'. 250. τὴ μυρωδιὰ τσῆ γῆς... τό. 251. κόσμοι καλορ-ροίζικοι, τόποι χαριτωμένοι. 252. ἀναζητημένοι. 253. καὶ γιάντα. 254. σκιᾶς π... μνιά. 255. Μὰ ἀνέ. 256. λάμψι. 259. ἐδική. 260. μένο.

'Σ τοῦτο τὸ σπίτι τὸ ψηλό, 'ς τοῦτο τὸ τιμημένο
παλάτιν ἐγεννήθηκα, 'ς τοῦτο ἀναθρεμμένο
μικρὸ παιδὶ 'ς ἀνάπαψες κ' εἰσὲ τιμαῖς μεγάλαις
κ' εἰς πλείσιαις καλορροιζικιαῖς πάντα περίσσιαις ἄλλαις,
'ς τούτη τὴν γῆν ἐπάτησα, 'ς τούταις ἐμπαινοβγῆκα
τσῆ πόρταις, 'ς τοῦτα τὰ θρονιὰ τ' αὐτιά μ' ἀφουκρασθῆκα
πολλῶ λογιῶ παινέματα, 'σὰν εἶν' συνειθισμένοι
νἄν' ἐκ τὸν κόσμο οἱ βασιλοὶ πάντα τως τιμημένοι...
Ὦ ψευτικώταταις θωριαῖς, κι' ἀσύστατή μου μοῖρα,
'ς τοῦτον τὸν τόπον ἀκομὴ τὸ θάνατό μου ἐπῆρα
κ' ἐγὼ καὶ τὰ παιδάκια μου, κι' ὄχι ποτὲ ἀπ' ἐχθρό μου,
μ' ἀποὺ τὸν ἀπονώτατο τὸν ἴδιον ἀδερφό μου
τοῦτον ποῦ στέκει ἀνέγνοιαστα καὶ βασιλεύγει τώρα
τούτη τὴν ἀξιαζόμενη καὶ μπορεμένη χώρα.
Μιᾶς μάννας εἴμεσταν παιδιά, εἷς κύρης ἔσπειρέ μας,
μιὰ χώρα κ' ἕνα μοναχὸ παλάτι ἀνάθρεψέ μας·
μ' ἀπῆς συνήθεια ἦτονε πάντα τσῆ βασιλειᾶ μας,
'σὰν ἀποθάνῃ ὁ κύρης μας, τ' ἀδερφια τὰ δικά μας
νὰ θανατόνωμεν γιαμιά, τοῦ πρώτου ν' ἀπομένῃ
μὲ δίχως ἔγνοια ἡ βασιλειὰ περίσσ' ἀναπαϋμένη,
τοῦτο ἐγὼ δὲν ἔκαμα 'σὰν πρῶτος ἀπ' αὐτόνο,
μὰ ζωντανὸ τὸν ἄφηκα, καὶ τὸ συνῆθι λυόνω,
κι' ὡσὰν καὶ μένα ὥριζε, κι' ὅλου μου τοῦ φουσάτου
'σὰν ἀδερφοῦ μου μπιστικοῦ τὴν ἐξουσιὰ 'δωκά του·

Στ. 262. τοῦτό 'μαι ἀν. 264. παρὰ περ. 265. τή. 266. ἐφουκρασθῆκα. 268. νἄναι 'ς τὸ κ. 269. χαραῖς κι' ἀσούστατή. 270. τοῦτο ... θάνατον ἐπῆρα. 272. μά. 273. τοῦτο. 275. Μνιᾶς... εἴμεστα... ἤσπειρε. 276. μνιά. 277. συνῆθιν... βασιλειδᾶς. 278. ἐδικά. 279. θανατόνωμε. 281. ἤκαμα σά. 282. ἤφηκα. 283. ὡσὰν ἐμέναν. 284. καρδιακοῦ τὴν ἐξουσὰ ἤδωκά.

κ' ἔλπιζα καὶ λογάργιαζα 'ς τὸ νοῦ μου ν' ἀπομείνω
'ς ὅλο τὸν κόσμον, ὁ λωλός, μονάρχης μετ' αὐτῆνο!
Ὦ τῶν ἀθρώπων λογισμοὶ καὶ θάρρη κομπωμένα,
καὶ γιάντα ξόμπλι σήμερο δὲν παίρνετ' ἀπὸ μένα;
νὰ μεγαλώσω ἐλόγιασα, καὶ νὰ πληθύνω πλοῦτος,
μὰ λίγος ἦτονε γιὰ μὲ ὅλος ὁ κόσμος τοῦτος!
μὰ κεῖν' ὁποῦ δὲν ἔφθανε ὅλη τοῦ κόσμου ἡ κτίσι
ξάφνου σὲ λίγ' ὁ θάνατος τόπό 'θελε σφαλίσει!
γιατὶ ἀδερφός μ' ἀνέγνωρος σὲ τοῦτο μιὰν ἡμέρα
'ς τὸ σπίτι μ' ἐθανάτωσε μὲ τὴ δικήν του χέρα,
δίχως κάμμιᾶς λογῆς αἰτιά, μόνο γιὰ νὰ μοῦ πάρῃ
τὴ βασιλειὰ ποῦ μὤδωκε μόνο τοῦ Ζεῦ ἡ χάρι·
καὶ δυὸ μικράκια μου παιδιὰ πολλά μ' ἀγαπημένα
'ς τὸν ᾅδη τότες τὸ ζημιὸ ἔπεψε μετὰ μένα·
καὶ κεῖν' ἀπ' ἔχω πλειότερο, καὶ πλειὰ παρὰ μαχαῖρι
μὤδωκε πόνο 'ς τὴν καρδιά, παντοτινό του ταῖρι
ἔκαμε τὴ γυναῖκά μου· ὢ θεέ, καὶ πῶς ἐμπόρειες
τόσαις μεγάλαις ἀπονιαῖς κάτω 'ς τὴ γῆ καὶ θώρειες;!
καὶ μετὰ κείνην ἔκαμε μιὰ θυγατέρα μόνον,
γιὰ νὰ γροικήσῃ σήμερο πρίκα πολλὴ καὶ πόνο,
καθὼς ὁρίζου οἱ οὐρανοὶ καὶ θέλ' ἡ δικηοσύνη
τοῦ Ζεῦ, ἀπ' ἀνεκδίκηωτα κρίματα δὲν ἀφίνει,
μ' ἀνὲν κι' ἀργῇ κάμμιὰ φορὰ τὴν παιδωμὴ νὰ δώσῃ.

Στ. 285. ἤρπιζα. 286. τό... μονάχας. 287. ἀθρώπω. 289. λό-γιαζα. 290. ἐλίγος. 291. καὶ ἐκεῖνο ἁποῦ δὲν ἤφτανε ὅλου. 293. μιάν. 294. τὸ σπ. 295. κιάμμιᾶς. 296. ἁποῦ... τοῦ Ζεῦς. 297. ᾅδη μόνο... τά 'πεψε. 299. ἁποῦ. 301. ἤκαμε... ὢ θέ. 302. θώργιες. 303. μόνο. 304. γιὰ νὰ τοῦ δώσῃ 'ς τὴ καρδιὰ πλεῖστο καϋμὸ καὶ π. 306. Ζεῦς ἁποῦ ἀνεγδίκηωτα. 307. μὰ ἀνέ... κιάμμιά... τή.

για νάχη ὁ φταίστης τίβοτας καιρὸ νὰ μεταγνώση,
πάλι θυμᾶται κ' ἔρχεται μὲ δύναμι μεγάλη
τὴν ὥρα ποῦ λιγώτερα τὴν καρτεροῦσιν ἄλλοι·
γιὰ τοῦτο τοῦ Φιλόγονου τὴν ἀτυχιὰ τὴν τόση
μὲ θάνατο πρικώτατο σήμερο θὰ τελειώση!
Σήμερα ποῦ λογάργιαζε πῶς στέκει ἀναπαϋμένος
καὶ πλειὰ παρ' ἄλλο βασιλειὸ 'ς τὸν κόσμο τιμημένος,
κι' ὀγιὰ νὰ πάρη πλειότερο μαχαῖριν ἡ καρδιά του,
τὴ θυγατέρα του θὰ 'δοῦν τ' ἀμμάτια τὰ δικά του
μ' ἀγαφτικὸ ν' ἀγκαλισθῆ, βαρειὰ ν' ἀναστενάξη
καὶ πλείσια κακορείζικη τὴν τύχην του νὰ κράξη·
κι' ὁ θάνατος τοῦ νειοῦ αὐτηνοῦ θάνατο 'ς τὸ παιδίν του
θὰ φέρη σὲ λιγώτατην ὥρα, κ' εἰς τὸ κορμίν του...
Τοῦτ' ἀποφάσισεν ὁ Ζεὺς 'ς αὐτοὺς νὰ κάμη ὁμάδι,
καὶ τοῦτο ἐγροικήθηκε 'ς ὅλους ζημιὸ 'ς τὸν ᾄδην,
καὶ τόση μῶδωκε χαρὰ κ' ἔτσι πολλ' ἄρεσέ μου,
ποῦ τ' ᾄδ' ἡ παιδωμὴ γιαμιὰ μῶλειψε φαίνεταί μου·
κι' ὁ Πλούτωνας, πῶς χαίρομαι δίκηα γνωρίζωντάς το,
'ς τοῦτο τὸν κόσμον ν' ἀναιβῶ μ' ὥρισ' ἀποὺ τὸν κάτω,
γιὰ νὰ μποροῦσι σήμερο τ' ἀμμάτιά μου νὰ δοῦσι
τὸ σκοτωμόν του τὸν πρικύ, πλειότερα νὰ χαροῦσι.
Ἔντον' ἐδῶ ποῦ πρόβαλε... νὰ τὸν ἐδῶ φοβοῦμαι!
καὶ τὴν πληγὴ ποῦ μῶκαμε 'ς τὸ στῆθός μου 'ντηροῦμαι

Στ. 308. δίδει τοῦ φτ... μετανοιώση. 309. μὲ μάνιτα μ. 310. ἀποῦ γοργότερα. 311. τή. 313. ἐλογάργιαζε. 315. καὶ γιά. 316. δοῦ. 317. ἀγκαλιαστῇ, βαρά. 319. τοῦ ἀγαφτικοῦ θ. 320. ἐλιγούτσικην... κορμί. 321. Τοῦτο ἐποφάσισεν. 322. ἐτοῦτον... γιαμιὰ 'ς τόν. 323. μοῦ 'δωκε... τόσα πολλὰ ἤρεσε. 324. μοῦ 'λεψε, ἐφάνηκέ μου. 326. τό. 328. τὸ πρ.

μὴ ξανανοίξῃ νὰ γενῇ κ' ἐδᾶ σὰν τότες βρύσι,
καὶ τούτους ὅλους αἵματα τσῆ τόπους νὰ γεμίσῃ.

ΣΚΗΝΗ ΠΕΜΠΤΗ.

ΒΑΣΙΛΕΑΣ καὶ ΣΚΙΑ τοῦ Ἀδερφοῦ του.

ΒΑΣΙΛΕΑΣ.

Ἀπ' ὅσαις χάραις οὐρανός, γῆ μπορεμένη φύσι
γιὰ στόλισιν ἐβάλθηκε τ' ἀθρώπου νὰ χαρίσῃ,
πλει' ἄξια καὶ πλειὰ καλλίτερη δὲν τῶδωκε 'σὰν κείνη
τσ' ἀδυνατῆς ἀποκοτιᾶς, κρίνω σ' ἀληθοσύνη·
γιατὶ δὲν εἶναι μηδεμιὰ σὰν τούτη νὰ ψηλόνῃ
τσ' ἀθρώπους γληγορήτερα καὶ νὰ τσῆ μεγαλόνῃ·
τοῦτ' ἤκοψε καὶ μάζωξε τὰ δέντρη κ' ἔκαμέν τα
καράβια, κ' εἰς τσῆ θάλασσας τσῆ στράταις ἔβαλέν τα·
τούτη τσῆ ποταμοὺς περνᾷ καὶ τὰ βουν' ἀναιβαίνει,
τούτη μὲ πλείσια δύναμι τσῆ ξένους κόσμους μπαίνει·
τούτη τὰ κάστρη πολεμᾷ, τούτη νικᾷ, καὶ τούτη
μόνια τση δίδει τσῆ τιμαῖς καὶ τὰ μεγάλα πλούτη,
τούτη τὸ φόβο δὲν ψηφᾷ, τὸν ᾅδη δὲ φοβᾶται,
κι' ὅποιος τὴν ἔχει ζωντανὸς μόνο 'ς τὴ γῆ λογᾶται.
Τούτη καὶ μένα βασιλειὸ μ' ἄξιωσε, τούτη μόνο
μ' ἔκαμε κ' εἰς τὴν κεφαλὴ στέμμα χρυσὸ σηκόνω
καὶ μὲ μεγάλη μου τιμὴ τὴν Αἴγυπτον ὁρίζω,

Στ. 331. σά.

Βασιλέας, Ἀσκιά. στ. 333. γῆ ἡ. 335. δὲν εἶναι σὰν ἐκείνη. 337. δὲν εἶν[αι] οὐδὲ μνιὰ σὰ ἐτούτη. 340. καὶ 'ς τσῆ... ἤβαλέν. 342. 'ς ὅλους τσῆ τόπους μπ. 345. δέ. 347. μ' ἔκαμε. 348. μ' ἔστεσε κα[ὶ] 'ς τὴ κεφ. 349. χαρὰ τὴν Αἴ.

κ' ἴσια μου καλορροίζικο κανένα δὲ γνωρίζω·
νίκαις καὶ πλούτη καὶ τιμαῖς πᾶσ' ὥρα μοῦ πληθαίνου,
χαραῖς πολλαῖς 'ς τὸ σπίτι μου κ' εἰς τὴν καρδιά μου μπαίνου.
Μιὰ μόνο μοῦ βασάνιζεν ἔγνοια τὸ λογισμό μου,
τσῆ θυγατέρας μου ἡ παντρειά... τώρα τὸ ῥοιζικό μου
τήνε τελειόνει, σὰ θωρῶ, καὶ τούτη πλει' ἀπὸ κεῖνο
παρ' ἀποῦ λόγιαζα καλλιά· γιὰ τοῦτο δίκῃα κρίνω
πῶς οὐδεμιὰ καλομοιριὰ μὲ τὴ δική μου μοιάζει,
μηδὲ τσῆ μπόρεσίς μου πλειὸ μπόρεσι δὲν ταιργιάζει.
Μὰ πάγω τσ' Ἐρωφίλης μου, τ' ἀμμάτια καὶ τὸ φῶς μου,
γι' αὐτὴ τὴν ἄξια τση παντρειὰ νὰ ξαναπ' ἀπατός μου.

Σ Κ Ι Α.

Ζεῦ ἀποῦ στέκεις τσ' οὐρανούς, κ' ἐδῶ 'ς τὸν κόσμο κάτω
τσ' ἀθρώπους ὅλους συντηρᾷς, τὰ λόγια 'ποῦ καυχᾶτο
καλὰ περίσσια γροίκησε καὶ κάμε δικῃοσύνη
γλήγορα... μὲ τὴν ἄργητα χειρότερος ἐγίνη!
καὶ πρίκαις ἀπὸ δᾶ κι' ὀμπρὸς τοῦ δῶσε τοῦ θανάτου,
κι' ἂς ἦν' αὐταῖς ἡ προξενιαῖς ἡγ ὕστερη χαρά του.
Κ' ἐσὺ ἐκ τὸν ᾅδη, Πλούτωνα, πέψε φωτιὰ μεγάλη,
'σὰ μ' ἔταξες, κι' ἂς ἄψουσι σὲ μιὰ μερὰ κ' εἰς ἄλλη
μάνηταις, πρίκαις, βάσανα, κλάϋματα καὶ θανάτοι,
κ' ἔρημ' ἂς γένῃ σήμερον ἐτοῦτο τὸ παλάτι!

Στ. 350. κιἀνένα. 351. κάθ' ὥρα. 352. ἐμπαίνου. 353. Μνιά. 357. μηδὲ μνιὰ καλομοιργιά. 358. μπλειό... δέ. 359. 'ς τσῆ. 360. τὴ παντρειὰ νὰ ξαναπῶ.

'Ασκιά. στ. 361. Ζεῦς... τσῆ ὀρανούς. 362. ἀποῦ ἐκαυχᾶτο· 363. ἐγροίκησες. 364. ὄργιτα? 366. ἦναι. 368. μοῦ 'ταξες, κἰ ἂς κάψουσι σὲ μνιά. 370. μείνῃ.

(Εἰς τοῦτο βγαίνουσι τρεῖς Φούριαις μὲ φωτιαῖς καὶ τρέχωντας σὲ μιὰ μερὰ κ' εἰς ἄλλη τσῆ σένας στρεπιτάρουσι καὶ λέσι).

ΦΟΥΡΙΑΙΣ.

Τί ὁρίζεις ἄλλο νὰ γενῆ;

ΣΚΙΑ.

Κάτω στραφῆτε πάλι,
'ς τὸ σκότος τ' ᾅδη ὀγλήγορα 'ς τὴν κρίσι τὴ μεγάλη!

ΧΟΡΟΣ μιλεῖ.

Τοῦ πλούτου ἀχορταγιά, τσῆ δόξας πεῖνα,
τοῦ χρυσαφιοῦ ἀκριβειὰ καταραμένη,
πόσα γιὰ σᾶς κορμιὰ νεκρ' ἀπομεῖνα!
πόσοι ἄδικοι πολέμοι σηκωμένοι,
πόσαις συχναῖς μαλλιαῖς συναφορμά σας
γροικοῦνται ὁλημερνῆς 'ς τὴν οἰκουμένη!
'Σ τὸν ᾅδην ἂς βουλήσῃ τ' ὄνομά σας,
κι' ὄξω 'ς τὴ γῆ μὴν ἔβγῃ νὰ παιδέψῃ
νοῦ πλειὸν ἀθρωπινὸν ἡ ἀτυχιά σας·
γιατὶ ἀποδεχεῖ, ὡς θωρῶ, σᾶς εἶχε πέψει
κάνεις 'ς τὸν κόσμον δαίμονας νἀρθῆτε,
τσ' ἀθρώπους μετὰ σᾶς νὰ φαρμακέψῃ.
Τὴ λύπησι μισᾶτε, καὶ κρατεῖτε
μακρὰ τὴ δικῃοσύνη ξωρισμένη.

... βγαίνουσι ἀπὸ τὸν ᾅδη τρία πνέματα, καὶ κάνου 'ς τὴ σκένα τραβάγιαις λέγωντας. — Πνέματα. — στ. 372. 'ς τὸ σκότος τὸ σκληρό.

Τέλος τσῆ τρίτης πρᾶξις. Χορός, ἄνευ τοῦ μιλεῖ.

Στ. 375. νεκρὰ ἐπομεῖνα. 377. πόσαις πολλαῖς ζηλειαῖς. 378. γενοῦνται. 381. μηδ' ἕνα πλειὸ ἄθρωπον. 382. ἀποκεῖ. 383. κιάνεῖς.

κι' οὐδὲ πρεπό, μηδ' ὄμορφο θωρεῖτε.
Γιὰ σᾶς οἱ οὐραν' εἶναι σφαλισμένοι,
κ' ἐδῶ 'ς τὸν κόσμο κάτω δὲ μποροῦσι
νὰ στέκουν οἱ ἀθρῶποι ἀναπαυμένοι·
μὲ τσ' ἀδερφοὺς τ' ἀδέρφια πολεμοῦσι,
κ' οἱ φίλοι τσῆ φιλιαῖς των ἀπαρνοῦνται,
καὶ τὰ παιδιὰ τὸν κύρην τως μισοῦσι·
τοῦ Πόθου τὰ χαρίσματα χαλοῦνται
συχνὰ συναφορμά σας, γιαῦτως τόσοι
γροικοῦνται στεναγμοὶ 'ς δυὸ π' ἀγαποῦνται.
Φτωχιὰ χαριτωμένη, καὶ μὲ πόση
γλυκότη προσκαλεῖς καὶ συργουλίζεις
'ς τὴν κλίνη σου τὸν ὕπνο νὰ σιμώσῃ·
πόσαις πολλαῖς ἀνάπαψες χαρίζεις
δυὸ 'γαφτικῶ πιστῶ, καὶ πόσα πλεῖσα
τὸ νοῦ καὶ τὴν καρδιά τωνε δροσίζεις·
— τοῦτος δὲν εἶν' ὡσὰν ἐμέναν ἴσα —
δὲ λέσιν οἱ φτωχοὶ — τὸ νειὸν αὐτόνο
μεγάλοι βασιλοὶ δὲν ἐγεννῆσα —
μὰ κεῖνο ἀπ' ἀρετὴ καὶ πόθος μόνο
τσ' ὄρεξις προξενᾷ καὶ τσῆ καρδιᾶς τως
ζητοῦν γιαμιὰ καὶ παίρνουν δίχως πόνο·
τόσαις δὲν εἶν' ζηλιαῖς ἀνάμεσά τως,
γὴ λογισμοὶ ψηλοὶ νὰ πολεμοῦσι,
μέσα 'ς τὴ λόχη νἄχουν τὰ κορμιά τως·
δεμένη μ' ἀλυσίδαις δὲν κρατοῦσι,

Στ. 391. τσῆ. 392. φιλιαῖς τως. 401. ἀγαφτικῶ. 402. τὴ κ. 406. μὲ ἀγάπη παρευτὺς καὶ π. 407. ὄρεξες... καὶ ἡ πεθυμιά τως. 408. ζητᾷ... παίρνει. 410. λ. πολλοὶ 411. νἄχου. 412. δεμένα.

τὴν γλῶσσα, μὰ τὸ θέλουσιν ἀλλήλως,
μὲ σπλάχνος καὶ μ' ἀγάπη τὸ ζητοῦσι.
Πλούτη καταραμένα, ποιός σας φίλος
μὲ ξένους, μὲ δικούς, μὲ τὴν καρδιάν του,
δὲν εἶναι λυσσιασμένος κι' ἄγριος σκύλος;
πότ' ἕνας ἀκριβὸς τὴν πεθυμιάν του
χορταίνει μὲ τὰ πλούτη; πότες βάνει
τέλος ποτὲ 'ς τὴν τόσην ἀχορταγιάν του;
Μὲ δίκηον οὐρανός, μὲ δίκηο πιάνει
τόσο πολὺ θυμὸν ἀντίδικά τως,
κ' εἰς πλείσιαις παιδωμαῖς συχνὰ τσῆ βάνει·
τὰ πλούτη τὰ μεγάλα, ἡ βασιλειά τως,
κ' ἡ δόξαις, κ' ἡ τιμαῖς των ἡ περίσσαις
χάνουνται καὶ σκορποῦν μὲ τὰ κορμιά τως·
χίλια μεγάλα πάθη, χίλιαις κρίσες
πρὶν καταιβοῦν 'ς τὸν ᾅδη δοκιμάζουν,
κάνωντας τσ' ὀφθαλμοὺς κλαυμάτων βρύσες.
Φιλόγονε, τὰ πλείσιά σου σπουδάζουν
κρίματα τσ' οὐρανοὺς νὰ σὲ παιδέψουν,
καὶ δίκη ἀντιδικά σου μόνο κράζουν·
γλήγορα, σὰ θωρῶ, θὰ σ' ἀντιμέψουν
τά 'χεις 'ς τὸν κόσμο τοῦτο καμωμένα,
γλήγορα παιδωμὴ θὲ νὰ σοῦ πέψουν!
Τοῦτα τ' ἀρπαξημιά, τὰ 'ματωμένα
πλούτη κ' ἡ βασιλειά σου δὲν μποροῦσι

Στ. 416. τὴ κ. 420. ἀχορταγιά. 423. συχνιά. 425. τιμαῖς τω: 426. σκορποῦ. 428. πρὶ καταιβοῦ... δικιμάζου. 429. κλαυμάτω. 43 σπουδάζου. 431. παιδέψου. 432. γδίκηα ἀντ... κράζου. 433. ἀντιμέψου. 434. 'ς τό. 435. παιδωμαῖς... πέψου.

ὄφελος νὰ σοῦ δώσουσι κανένα.
Μὰ 'ς τοῦτό σου τὸν κίνδυνο θωροῦσι
τ' ἀμμάτια μ', ὠχοῖμέ, καὶ τὴν κερά μου,
καὶ κλάϋματα περίσσια κυματοῦσι.
'Σ τοῦτα τὰ παρακάλια τὰ κλιτά μου
λυπητερὰ τ' ἀμμάτια σ' ἂς στραφοῦσι,
καὶ κεῖν' ἀποῦ δειλιᾷ μέσα ἡ καρδιά μου,
'ς τοῦτο τὸ σπίτι, Ζεῦ, μηδὲ γενοῦσι!

ΤΕΛΟΣ ΤΣΗ ΤΡΙΤΗΣ ΠΡΑΞΙΣ.

Στ. 438. ἔφελος... κιἀνένα. 439. κίνδουνο? 442. Τοῦτα. 443. ἂς γυρίσου.

ΙΝΤΕΡΜΕΔΙΟ ΤΡΙΤΟΝ.

Σολιμάνος ῥήγας τσῆ Αἴγυπτος, Ἀρμίντα, τρεῖς Τοῦρκοι, Γοφρέδος καὶ Ῥινάλδος.

(Ἡ Ἀρμίντα 'μιλεῖ).

ΑΡΜΙΝΤΑ.

Ψηλότατέ μου βασιλειέ, μὴν τό 'χῃς γιὰ μεγάλο
'ς τοῦτ' ἀνίσως τὸν πόλεμο ἦρθα κ' ἐγὼ νὰ βάλλω,
γιὰ τὴν πατρίδα μας μαζὶ κι' ὀγιὰ τὴν ἐδική μου
πίστι, γυναῖκα ὡς βρίσκομαι, 'ς κίνδυνο τὸ κορμί μου,
γιατ' εἶμαι βασιλειοῦ παιδὶ κι' ἄξια πολλὰ 'ς τὴ μάχη·
πᾶσα χαμμιὰ βασίλισσα τυχαίνει πάντα νὰ 'χῃ
κι' ὅποιοι ἀγαποῦν καὶ θέλουσι νὰ 'χουσι βασιλεία
τέχναις καὶ πρᾶξες βασιλειοῦ νἀργάζουντ' εἶναι χρεία.
Γιαμιὰ γιαμιὰ κατέχομεν πῶς σκῆπτρο καὶ μαχαῖρι
νὰ ῥίζῃ καὶ νὰ πολεμᾷ δίδουνται 'ς ἕνα χέρι·
κ' ἡ χέρα μου κ' ἐμὲ μπορεῖ κι' ἄξιά 'ναι νὰ πληγόνῃ
κ' αἷμα νὰ βγάνῃ ἀπὸ τσ' ὀχθροὺς καὶ νὰ τσ' ἀποζυγόνῃ,
καὶ μοναχὰ τὸ σήμερο 'ς τὴ μάχη τ' ἅρματά μου

Ἀρμίντα, Σολιμάνος ῥήγας τῶν Ἱεροσολύμων, Ἄδραστος, Τισαφέρνος, στρατηγοὶ Τοῦρκοι, Γοφρέδος καὶ Ῥινάλδος.

Στ. 2. 'ς τοῦτο. 3. καὶ γιά. 5. πολλὰ τή. 6. μιάμμιά... πάντα τυχαίνει. 7. ὄπγοι. 8. νὰ ἐργάζουνται. 9. τὸ σκῆπτρο. 10. νὰ ἀρ̣ζ̣τ̣. 12. ἐμέ? νὰ βγ.... τσῆ θανατόνῃ. 13. μοναχὰς τήν.

δὲν ἔφερα, μὰ πάντα μου τούτ' εἶν' ἡ πεθυμιά μου.
Πόσους στρατιώταις ἔπιασα Ξτιανοὺς κ' ἐσκλάβωσά τση
θυμᾶσαι, κ' εἰς τὰ χέριά σου δεμένους ἔφερά τση,
κι' ἀκόμη 'θέλουν βρίσκεσθαι σὰν ξεύρεις σφαλισμένοι
σὲ σκοτεινότατη φλακὴ ὅλοι καδενωμένοι,
ἂν ὁ 'Ρινάλδος ἄτυχος δὲν εἶχε θανατώσει
τόσους στρατιώταις μ' ἀκριβούς, κ' ἐκείνους νὰ γλυτώση·
ὁποιὸς 'Ρινάλδος, ξεύρετε, τ' ὄνομα μόνο σώνει
τσῆ πρᾶξές τ' ὁλομόναχο 'ς τὸν κόσμον νὰ ξαπλόνῃ,
ἐτοῦτος ἀνελύπητος ποῦ μ' ἔβλαψεν ἐτόσο,
κι' ἀκόμη δὲν ἐμπόρεσα λίγο νὰ μ' ἐκδικηώσω,
κ' ἡ ἀτυχιαῖς του πλειότερα μὲ κάνου μανισμένη
γιὰ νὰ μπορέσ' ὡς πεθυμῶ νὰ μένω γδικηωμένη·
κι' ὀγλήγορα νὰ γδικηωθῶ 'ς τοὺς οὐρανοὺς ἐλπίζω,
γιατὶ τοὺς φταίσταις πῶς χαλοῦν καλότατα γνωρίζω.
Τοῦτο τὸ χέρι, τοῦτό μου τ' ἀδυνατὸ δοξάρι,
τοῦτό μου τὸ σπαθὶ θαρρῶ, τοῦτό μου τὸ κοντάρι
τοῦ θέλουν πάρει τὴ ζωή· μ' ὅλον ἐτοῦτ' ἂλ λάχῃ
κανεὶς 'ποὺ τσῆ στρατιώταις σου δύναμι τόση νά 'χῃ
τὴν κεφαλήν του χάρισμα κομμένη νὰ μοῦ δώσῃ,
μὲ μεγαλότατο 'ξιασμὸ θέλω τόνε πληρώσει,
τὴν ἐμαυτὴ μ' ἀντίμεψι μὲ θησαυρὸ περίσσο,

Στ. 14. πάντα τση τοῦτο ἦτο ἡ πεθυμνιά. 15. ἤπιασα Χριστιανούς. 16. ἤπεψά τση. 17. ἤθελα βρίσκεται. 20. κι' αὐτοὺς νὰ λευτερώσῃ. 21. ποιός. 22. κόσμο. 23. εἶναι ἀλύπητος. 27. ὀρανούς. 'Εν στίχοις 26-27 παρεμβάλλονται.

τὰ μοῦ 'καμε νὰ δηγηθῶ γιάντα καιρὸ δὲν ἔχω,
σώνει με μόνο νὰ σοῦ πῶ γδίκηα τὸ πῶς ξετρέχω.

Στ. 28. χαλοῦ. 31. θελει τοῦ πάρει. 32. κιάνεις ἐκ τούς. 33. χάρισμα νὰ φέρῃ. 34. ξασμό. 35. ἐαυτή.

ἂν ἦναι καὶ ζητήξῃ μου, κάνω νὰ τοῦ χαρίσω,
καὶ μάρτυρα τὸν οὐρανὸ καὶ σὲ τὸν ἴδιο βάνω,
ἀξιώτατέ μου βασιλειέ, πῶς τὸ ζημιὸ τὸ κάνω.

ΠΡΩΤΟΣ ΤΟΥΡΚΟΣ.

Κόρη, ποτὲ μὴ κάμουσιν οἱ οὐρανοὶ νὰ σώσῃ
σαΐτ' ἀποὺ τὴ σπούρδα σου τέτοιου φονιᾶ νὰ δώσῃ,
γιατὶ καρδιὰ χωργιάτικη ποτέ τση δὲν τυχαίνει,
σὰν εἶν' κεινοῦ, ἀπὸ λόγου σου νὰ μείνῃ πλερωμένη·
κ' ἡ χέρα ἡ εὐγενικὴ κανένα δὲ σκοτόνει,
μ' ἀπὸ τὸν ᾅδη τσῆ νεκροὺς δύνεται νὰ σηκόνῃ.
Σφαίνεις, νεράϊδά μ' ὄμορφη, σφαίνεις γιατὶ ἀμανίζεις
πολλὰ ὅσο θές, καὶ παιδωμὴ λογιάζεις πῶς χαρίζεις,
δὲν εἶν' ἡ παίδα σου ποτὲ παρὰ περίσσια χάρι,
καὶ σαΐτιὰ πᾶσα καρδιὰ ζητ' ἀπὸ σὲ νὰ πάρῃ.
Σπαθὶ ἀλλονοῦ τὸν ἄτυχον τοῦτον ἂς θανατώσῃ
κι' ἂς φέρῃ τὸ κεφάλιν του χάρισμα νὰ σοῦ δώσῃ,
ἐγὼ 'πηρέτης νὰ γενῶ τάσσω τσῆ μάνιτάς σου,
κι' ἂς πάψῃ ὁ τόσος σου θυμὸς κ' ἡ θέρμη τσῆ καρδιᾶς σου·
τάσσω σου τὸ κεφάλι του νὰ κόψω, καὶ νὰ βγάλω
τὴν ἄπονήν του τὴν καρδιὰ σήμερο χωρὶς ἄλλο.

ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΤΟΥΡΚΟΣ.

Καὶ σύ, ἀπ' ὀμπρὸς τοῦ βασιλειοῦ κ' ἐμᾶς μιλεῖς, ποιὸς εἶσαι;
ποιὸς 'ς τούτη γιὰ καλλίτερο 'ς τὴ μάχη προσκαλεῖ σε;

Στ. 36. καὶ γδικηώσῃ, τάσσω νά.

'Αντὶ Πρῶτος Τοῦρκος —"Αδραστος.

Στ. 40. τὸ κείμενον κακῶς φέρον, μου, διωρθώθη κατὰ Λ. σου. 42. σὰν ἐκεινοῦ. 43. πληγὴ ποτὲ ἐκ τὸ χέρι σου ποτέ τση δέ. 45. μανίζεις. 46. παιδωμαῖς. 49. ἄτυχο. 53. κεφάλιν. — 'Αντὶ Δ. Τ. Τισσαφέρνος. 55. ἐσὺ ἀποῦ.

κι' ἄλλ' εἶν' ἐδῶ, ποῦ τούταις σου τσῆ καύχησες περνοῦσι
μ' ἀληθινὰ καμώματα, καὶ πάλι δὲ μιλοῦσι.

ΠΡΩΤΟΣ ΤΟΥΡΚΟΣ.

Πάντα μου πλειὰ καμώματα παρὰ μιλιαῖς λογιάζω
πῶς ἔχω, καὶ τὸ βασιλειὸ μάρτυρα 'ς τοῦτο κράζω
μὰ σένα, πρὶ μοῦ μίλησες εἰς τέτοιο τρόπο, μνόγω
πῶς εἶχα κάμει νὰ 'χουσι τὸν ὕστερό τως λόγο
τὰ χείλη σου τὸ σήμερο 'πὸ μέν', ἂν εμπροστά μας
δὲν ἤτονε, καθὼς θωρεῖς, ὁ ἄξιος βασιλειᾶ μας.

(Εἰς τοῦτο τοὺς κάμνει ὁ βασιλειᾶς καὶ σωποῦσι, καὶ ἀπέκεις λέγει πρὸς τὴν 'Αρμίντα).

ΒΑΣΙΛΕΑΣ.

Κόρη περίσσια βγενική, ὡς εἶν' ἡ ὀμορφιά σου
πολλή, τόσ' εἶν' ἀπόκοτη κι' ἀδυνατ' ἡ καρδιά σου,
κι' ἄξιά 'σαι νὰ θυμόνουνται γιὰ σὲ καὶ νὰ μανίζουν
τοῦτοι κι' ὅσ' ἄλλοι στρατηγοὶ τοῦ κόσμου σὲ γνωρίζουν,
κι' ὄντε τοὺς θὲς ἀντίδικα τ' ἐχθροῦ σου τοῦ μεγάλου,
γιὰ σένα τὴ ζωή τωνε σὲ κίνδυνο νὰ βάλλου.
Τοῦτο λοιπὸ νὰ κάμετε 'δέτε καθὼς τυχαίνει,
κ' ἡ δύναμίς σας μοναχὰ 'ς τοῦτο μεγάλ' ἂς γένη,
γιατὶ γδικηόνοντας κι' αὐτὴ τὴν κορασιάν, ἀντάμη
θέλετε καὶ γιὰ λόγου σας ὄφελος πλείσιο κάμει.

Στ. 58. ἄλλοι εἶναι. — Ἄδραστος. 60. τόνε κράζω. 61. ὁποῦ μοῦ μ. μὲ τ. 62. νἄχασι τὸν ὕστερόν. 63. τὴν σ... ὀμπροστάς. 64. βασιλειᾶς. Εἰς τοῦτο ὁ Σολιμάνος τὼς ἐκάνει νάτο μὲ τὸ χέριν του καὶ σωποῦσι, κι' ἀπόκεις λέγει — Σολιμάνος. -- 65. εὐγενική. 67. μανίζου. 68. καὶ ὅσοι στρ... γνωρίζου. 69. ἡμέτερον ὅτι τοῦ, διορθωθὲν κατὰ Λ. 70. ζωήν. Μεταξὺ στίχων 70-71 παρεντίθενται: Τότες γυρίζει πρὸς τσῆ στρατηγούς. 72. μοναχάς. 73. αὐτὴ τὴ κορασάν.

Πόσους εσκότωσ' από μας στρατιώταις θυμηθήτε,
πόσα μας κάμνει όλημερνής πολλά κακά θωρείτε·
το δάσος πως εμέρωσε ξεύρετε μοναχός του,
και πόσος είν' 'ς τη χώρα μας ο χαλασμός δικός του·
κ' έτσι πρεπό 'ναι πάσα εις μ' όλη την όρεξίν του
νά πολεμήση μετ' αυτό, νά πάρη την ζωήν του,
κι' όξ' απού τα χαρίσματα τσή κόρης τα μεγάλα,
όποιος το κάμη τάσσω του νά 'χη από μένα κι' άλλα.

ΠΡΩΤΟΣ ΤΟΥΡΚΟΣ.

Μαζί του νάβγω σήμερο σου τάσσω νά μαλλώσω,
την κεφαλήν του χάρισμα θά φέρω νά σου δώσω.

ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΤΟΥΡΚΟΣ

Κ' εγ' άλλο τόσο τάσσω σας, κόρη και βασιλειά μου,
'δεϊ θέλετε τη μπόρεσιν απ' έχουν τ' άρματά μου.

ΤΡΙΤΟΣ ΤΟΥΡΚΟΣ.

Κ' εμείς οι άλλοι σαν κι' αυτούς δε θέλομεν αφήσει
τούτον τον απιστότατο μιαν ώρα πλειό νά ζήση.

ΑΡΜΙΝΤΑ.

Τη δύναμί σας όλονών καλότατα γνωρίζω,
και το 'Ρινάλδο από σας νά δω νεκρόν ελπίζω.

ΣΟΛΙΜΑΝΟΣ.

Σά ζάλο μου φανίσθηκε κ' εγροίκησα περίσσο...

Στ. 76. χάνει... κακά πολλά. 77. ξεύρομε. 78. μόνιος είν' τσή χώρας. 79. γεϊς. 80. τή. 81. όξω 'πού. -- Άδραστος -- 84. τη κ... νά φ. -- Τισαφέρνος. Έν Λ. παραλείπεται τό: Τρίτος Τούρκος, οί δέ στίχοι θεωρούνται ώς συνέχεια τής όμιλίας τού δευτέρου Τούρκου (Τισαφέρνου). 87. ώσά. 88. τούτο... μνιάν... πλειά. Έν Λ. παραλειπομένων τών προσώπων τού Σολιμάνου καί 'Ρινάλδου οί στίχοι 91-9. φέρονται ώς συνέχεια λόγου τής Άρμίντας. 91. Σά λάχο?

ΡΙΝΑΛΔΟΣ.

Χρειά 'ναι 'ς τὴ χώρα, στρατηγοί, μαζί σας νὰ γυρίσω,
κι' ὡς 'δοῦμε νἄρθουν οἱ ὀχθροὶ νὰ μποῦ νὰ πολεμήσου,
θέλετε βγῆ καὶ σεῖς ζημιὸ ποῦ 'στε νὰ σᾶς γνωρίσω.

(Εἰς τοῦτο ἔρχεται ὁ Γοφρέδος καὶ λέγει).

[ΓΟΦΡΕΔΟΣ.]

Χρειά 'ναι κανεὶς νὰ πολεμᾶ καὶ νὰ μηδὲν ἀφίνῃ
τὴ δύναμί του, καὶ τσ' ἐχθροὺς πλειότερα νὰ πληθύνῃ.
'Ρινάλδο, πῶς ἐμέρωσες τὸ δάσο μοναχός σου,
τόσ' ὅσο μοῦ 'ναι μπορετό, περίσσια φχαριστῶ σου,
γιατὶ μποροῦμε πλειὰ καλλιὰ νὰ πολεμοῦμεν τώρα
τούτη τὴν δυνατώτατη κ' ἔτσι μεγάλη χώρα.
Κ' ἐκεῖνος ὁποῦ γέννησε κ' ἔβαλε 'ς τὴν καρδιά μας
'ς τούτη τὴ μάχη νἄρθωμε, ξεύρετε πῶς βοηθᾶ μας,
γιὰ ν' ἀπομείνουν ἀπὸ σᾶς τόσοι του σκλαβωμένοι
δοῦλοι ἀποὺ τὴ σκλαβιάν τωνε μιὰν ὥρα λυτρωμένοι,
κι' ἅγιός του Τάφος ν' ἀνοικτῇ, μ' εὐλάβεια νἄρθοῦσι
νὰ μπαίνουσιν οἱ χριστιανοὶ νὰ τόνε προσκυνοῦσι.
Τώρα νὰ πολεμήσωμεν τυχαίνει 'ς τ' ὄνομάν του,
καὶ πᾶσα εἷς μας νὰ βαλθῇ νὰ χύσῃ ἐκ τὴν καρδιά του
τόσ' αἷμα, ὅσον ἔχυσε κι' αὐτὸς γιὰ νὰ μᾶς βγάλῃ

Στ. 93. ἐχθροὶ νὰ θενά. 94. πχοί 'στε νὰ σᾶς γνωρίσου. — Τότες μισεύγουσι, καὶ προβαίνει ὁ Γοφρέδος μὲ τὸ 'Ρινάλδο καὶ μὲ ἄλλους στρατηγούς -- στ 95. κιάνείς. 96. δύναμι τοῦ ἐχθροῦ τωνε. 97. δάσος. 98. εὐχαριστῶ. Μεταξὺ στίχ. 98-99 τὸ Λ. φέρει:

Κι' ὅλοι τως οἱ στρατιῶταίς μου νὰ σοῦ 'ναι κρατημένοι
καὶ νὰ σοῦ δίδου πλειότερη πάντα τιμὴ τυχαίνει.

Στ. 99. πολεμοῦμε. 100. καὶ παινεμένη χ. 101. ἀποῦ γέμισε κ' ἤβαλε 'ς τή. 102. βουηθᾶ. 104. μνιά. 105. καὶ ὁ... νὰ μποροῦσι. 106. νὰ πηαίνουσιν. 108. τή. 109. ἤχυσεν ἐκεῖνος γιά.

ἐκ τῶν δαιμόνων τὴ σκλαβιὰ ἐκείνη τὴ μεγάλη.
Τέσσαρης ἀπὸ λόγου σας πρὸς τὰ τειχί' ἀς σιμώσου
κι' ἀς κράξουν ἄλλους τέσσαρους νὰ βγοῦσι νὰ μαλλώσου,
κι' ὄχι νὰ μὴ δειλιούσινε τσ' ἄλλους, μὰ νὰ μποροῦσι
μαζί σας δίχως ντήρησι 'ς τὴ μάχη νὰ βρεθοῦσι.
Πρὸς τὰ παβιόνια σέρνομαι, κι' ἀποδεκεῖ μπορoῦμε
πῶς εἰς τὴ μάχη θέλετε διάξει νὰ συντηροῦμε.

ΡΙΝΑΛΔΟΣ.

Γύρισ' ἀφέντη τὸ λοιπό, γιατὶ σὲ περιβόλι
δὲν πάγουν περιδιάβασιν ἄλλοι ποτὲ τὴ σκόλη
τέτοιας λογῆς καλόκαρδοι, καθὼς ἐμεῖς 'ς τὴ μάχη
πᾶμε κι' ὅ, τ' εἶναι τοῦ θεοῦ ἡ δόξ' ἀς μᾶς ἐλάχῃ.

(Εἰς τοῦτο μισεύγει ὁ Γοφρέδος, καὶ ὁ Ῥινάλδος μὲ τσῆ συντρόφους του παίζουν τὴ μορέσκα καὶ δίδουσι σημάδι 'ς τὰ τειχιά, καὶ τότες βγαίνουσιν οἱ Τοῦρκοι ἀπὸ μέσα ἕνα σκοῦδο).

ΡΙΝΑΛΔΟΣ.

Σημάδι μᾶς ἐδείξασι πῶς ἔχουσι νὰ βγοῦσι,
τὴν πόρτ' ἀνοῖξαν κ' ἔρχουνται 'ς τὸν πόλεμο νὰ μποῦσι.

(Εἰς τοῦτο βγαίνουσι τέσσερης Τοῦρκοι, καὶ παίζοντας τὴ μορέσκα πέφτουν σκοτωμένοι οἱ Τοῦρκοι, καὶ ὁ Ῥινάλδος λέγει).

Στ. 110. τῶ δαιμόνω. 111. σας στρατιῶταις ἀς σιμ. 114. 'ς τὸν πόλεμο νὰ μποῦσι. 115. σύρνομαι. 118. δὲμ πάει γιὰ π. ἄλλος. 119. καλόκαρδος. 120. θεοῦ δόξα σὲ μᾶς ἀς λ. -- Εἰς τοῦτο μισεύγει ὁ Γοφρέδος, καὶ ὁ Ῥινάλδος μὲ τσῆ συντρόφους του χορεύγοντας δείχνει σημάδι πρὸς τὰ τειχιά, καὶ οἱ Τοῦρκοι τὼς ἐδείχνου ἀπoὺ τὰ τειχιὰ ἕνα σκουτάρι γιὰ σημάδι, καὶ θωρῶντάς το ὁ Ῥινάλδος λέγει.

Στ. 122. ἐνοῖξα. -- Εἰς τοῦτο βγαίνουσίνε ἀπὸ μέσα Τοῦρκοι καὶ χορεύγουσι τὴ μορέσκα καὶ 'ς τὸ ὕστερο πέφτουσίνε οἱ Τοῦρκοι σκοτωμένοι, καὶ ὁ Ῥινάλδος λέγει πρὸς τὸ θεό.

ΡΙΝΑΛΔΟΣ.

Μόνον ἡ δόξα κ' ἡ τιμὴ ἐσέν' ἂς εἶν' δοσμένη
τουνῆς τσῆ νίκης σήμερο, Χριστέ, κ' οἱ σκοτωμένοι
τοῦτοι τῶν ἀλλονῶν τωνε τόση τρομάρ' ἂς δώσου
νὰ μὴν ἀποκοτήσουσι πλειόν τους νὰ μᾶς σιμώσου.

(Εἰς τοῦτο μισεύγει ὁ Ῥινάλδος μὲ τοὺς συντρόφους του, κ' ἔρχουνται οἱ δαίμονες καὶ σηκόνουν τοὺς σκοτωμένους· καὶ τελειόνει τὸ Ἰντερμέδιο).

Στ. 123. μόνον ἐσέναν ἡ τιμὴ κ' ἡ δόξα ἂς. 126. ἀποκοτήσουνε πλειό τως νὰ μᾶς μαλλώσου.

Ἡ μετὰ τὸν στίχον 126 σημείωσις λείπει παρὰ Λ. σημειοῦντι μόνον: Καὶ ἔτσι φινίρει τὸ τρίτο Ἰντερμέδιο.

ΠΡΑΞΙΣ ΤΕΤΑΡΤΗ.

ΣΚΗΝΗ ΠΡΩΤΗ.

ΝΕΝΑ *καὶ* ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ.

ΝΕΝΑ.

Μὲ τόσο φόβο καὶ καϋμὸ τὰ πόδιά μου σαλεύγω,
ὁποῦ δὲ ξεύρω ποῦ πατῶ, κ᾽ εἰς ποιὰ μερὰν ὁδεύγω.
Φεύγω, καὶ ποῦ νὰ πᾶ χωστῶ, γῆ ποῦ νὰ πᾶ νὰ δώσω;
δὲ ξεύρω ἡ κακορροίζικη σήμερ᾽ ἂν ἐγλυτώσω!
Ὤφου, καὶ γιάντα, μοῖρά μου, μ᾽ ἐκράτεις τὴν καϋμένη
τόσον καιρὸν ἀρίφνητο 'ς τὸν κόσμο φυλαμμένη;
γιάντα δὲν ἔχανα τὸ φῶς, κιᾶς νὰ μὴ δὲ μποροῦσι
τ᾽ ἀμμάτιά μου τὸ σήμερο τόσα κακὰ νὰ δοῦσι!

ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ.

Μεγάλ᾽ ἀνακατώματα καὶ ταραχὴ περίσσα
μοῦ 'πασι πῶς 'ς τοῦ βασιλειοῦ τὸ σπίτι ἐγροικῆσα,
κ᾽ ἦρθα νὰ μάθω ποι᾽ ἀφορμὴ τὴν ἔχει καμωμένη·
μὰ τὴ Χρυσόναμη θωρῶ περίσσα πρικαμένη.

ΝΕΝΑ.

'Οϊμένα, 'Ερωφίλη μου, καὶ πόσο φόβον ἔχω,
μόνο γιατὶ τὸν κύρη σου τόσ᾽ ἄπονο κατέχω.

Στ. 2. ἁποῦ. 3. λείπει -- νὰ πᾶ. 5. ἐκράτιες. 7. ἤχανα. 8. τὴν σήμ. τόσο κακό. 10. σπίτιν.

ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ.

Πῶς πάγει τοῦτο; δὲ μπορῶ παρὰ νὰ τσῆ σιμώσω
νὰ τὴ ῥωτήξω, ποι' ἀφορμὴ τηνὲ πρικαίνει τόσο.

ΝΕΝΑ.

Μὰ γιάντα στέκομ' ἐδεπᾶ, γιάντ' ἀποδῶ δὲ βγαίνω,
κι' ὅπου θωροῦν τ' ἀμμάτια μου νὰ πορπατῶ νὰ πηαίνω;
Μὰ πῶς ἡ κακορροίζικη, πῶς ἠμπορῶ ν' ἀφήσω,
τὴν Ἐρωφίλη μοναχὴ 'ς τόσον καϋμὸ περίσσο;

ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ.

Γιὰ ποι' ἀφορμή, Χρυσόνομη, κλαίγεις κι' ἀναστενάζεις,
καὶ τσ' Ἐρωφίλης τ' ὄνομα 'ς τὰ κλάϋματά σου κράζεις;

ΝΕΝΑ.

Δὲ ξεύρεις ἴντα γίνηκε 'ς τοῦτο τὸ βουλισμένο
σπίτι; μ' ἀποὺ τὸ στόμα μου θέλεις τὸ πρικαμένο
νὰ τὸ γροικήσῃς, σύμβουλε, πάλι γιὰ νὰ καγοῦσι
τὰ χείλη μου χειρότερα ὀντὲ σοῦ τὸ μιλοῦσι!

ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ.

Δυὸ βασιλειάδων προξενιαῖς πλούσων καὶ μπορεμένω,
πῶς μᾶς ἐφέρα σήμερο μόν' ἔχω γροικημένο
γιὰ τσ' Ἐρωφίλης τὴν παντρειά· μὰ τοῦτο νὰ σοῦ δώσῃ
χαρὰ 'πρεπε, κι' ὄχι ποτὲ καϋμὸ καὶ πρίκα τόση.

ΝΕΝΑ.

Πρᾶμμ' ἄλλο μεγαλήτερο μὲ κάμνει καὶ θρηνοῦμαι,
καὶ τσ' Ἐρωφίλης, σύμβουλε, τὸ θάνατο φοβοῦμαι.

ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ.

Σὲ χίλια μέρη μ' ἔκαμες τὸ νοῦ μου νὰ σκορπίσω,
μὰ τὴν ἀλήθεια δὲ μπορῶ νὰ βρῶ καὶ νὰ γροικήσω·

Στ. 15. πάει. 26. ὄντα. 27. βασιλειάδω... πλούσω. 30. πρέπει.

γιὰ τοῦτο σὲ παρακαλῶ, νὰ ζήσῃ τὸ κορμί σου,
τὸ πρᾶμμα σὲ κοντολογιά, 'σὰ στέκει, μοῦ δηγήσου.

Ν Ε Ν Α.

Τὸ πρᾶμμα ποῦ 'ναι φανερὸ 'ς τὸν κόσμον ἀπατόν του,
κουρφὸ νὰ τὸ κρατῇ κἀνεὶς δὲν πρέπει τῶ φιλῶν του·
πόθος μεγάλος καὶ πολὺς 'ς τὴν Ἐρωφίλη ἀντάμη
μὲ τὸν Πανάρετο χωστὰ νὰ παντρευτοῦ εἶχε κάμει,
καὶ σήμερον ὁ βασιλειός, δὲ ξεύρω 'ς ἴντα τρόπο,
τὸ γροίκησε, κ' ἐκ τὸ θυμὸ μηδ' ἐς κανένα τόπο
χωρεῖ, μ' ὡς λειόντας πορπατεῖ, καὶ μοναχὰς μουγκᾶται,
καὶ θάνατο πολλὰ πρικὺ καὶ τῶν δυονῶ 'πονᾶται.

Σ Υ Μ Β Ο Υ Λ Ο Σ.

'Οἴμένα, κ' ἴντα σοῦ γροικῶ, Χρυσόνομη... ἔσφαξές μου
μὲ τὸ μαντάτο τὴν καρδιά, ὁποὖρθες κ' ἔδωκές μου!

Ν Ε Ν Α.

Σύμβουλε, δὲν κατέχω πῶς τὰ μέλη μου μποροῦσι
σὲ τόση πρίκα καὶ καϋμὸ [τὴν] σήμερο καὶ ζοῦσι·
τὸ νοῦ μου κάτεχ' ἔχασα, κι' ὅλα τὰ λογικά μου,
κ' ἕνα μαχαῖρι δίστομον ἔσφαξε τὴν καρδιά μου·
γιατὶ ἔχω τσ' Ἐρωφίλης μου τὴν πρίκα τὴ μεγάλη,
κι' ἀπελπισμένη ὁλοτενιὰς στέκω γιὰ μένα πάλι,
γιατὶ ὅσοι καὶ γροικήσουσι τὸ πρᾶμμα, δὲ μποροῦσι
παρὰ πῶς ἔβαλα κ' ἐγὼ 'ς τοῦτο βουλὴ νὰ ποῦσι·
κ' ἐγώ, κατέχει τ' οὐρανὸς καὶ κεῖνος ἀπ' ὁρίζει

Στ. 37. κόσμο μοναχόν του. 38. κιἀνείς. 39. πολὺς τήν. 40. τὸ Π. 42. κιἀνένα. 43. μὰ ὡς... μοναχός. 41. πολλὰ κακὸ καὶ τῶν ἰδυὸ ἀπονᾶται. 45. σ' ἀγροικῶ... ἤσφαξές μου. 46. ἀπ. 47. δέ. 49. ἔχασα, κάτεχε. 50. δίστομο ἤσφαξε τή. 51. τὴ πρ. 52. ὁλότενα. 53. κι' ἀγροικ. 54. ἤβαλα.

τὸν κόσμο, καὶ ὅλα τὰ κουρφὰ πᾶσα καρδιᾶς γνωρίζει,
πῶς μοναχὰς τὸ σήμερο, μὲ ἄμετρή μου πρίκα,
τοῦτο τὸ πρᾶμμα τ' ἄπρεπο τ' αὐτιά μ' ἀφουκραστῆκα.

ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ.

Ὥφου, ποιὸς τὤθελεν εἰπεῖ, 'ς τόσην ταπεινωσύνη,
σὲ τόση τάξι κ' εὐγενιά, ποῦ 'χεν ἡ κόρη ἐκείνη,
τσ' ἀγάπης πάθη καὶ φωτιαῖς Πόθου νὰ κατοικοῦσι,
τ' ἀμμάτια νὰ κομπόνουσι νὰ μὴν τὰ συντηροῦσι;
γὴ ποιὸς γιὰ τὸν Πανάρετο 'ς τὸ νοῦν του τὦχε βάλει,
ἀποῦ 'τον τόσα φρόνιμος, τετοιᾶς λογῆς νὰ σφάλλῃ!

ΝΕΝΑ.

Τὸ ῥοιζικὸ καμμιὰ φορὰ τὸ νοῦν τ' ἀθρώπου παίρνει,
κ' εἰς τοῦτα τὰ μπερδέματα, σύμβουλε, τόνε φέρνει,
γιὰ νὰ μπορῆ πᾶσα καλὸ κι' ἀνάπαψίν του πρώτη
νὰ τοῦ γυρίσῃ σὲ κακὸ κ' εἰσὲ πολλὴν πικρότη.
Νὰ ζῆς, μὴ δῆς τὸ κρῖμά τως, πολλὰ παρακαλῶ σε,
μὰ 'ς τὸ μπορεῖς καὶ δύνεσαι βοήθεια τῶνε δῶσε.

ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ.

Μάρτυρα βάνω τὸν θεόν, τὸ πῶς ποτ' ἀπὸ μένα
δὲ θέλω λείψει 'ς τὸ μπορῶ, γιατὶ ἔτσι καὶ τὸν ἕνα
'σὰν καὶ τὸν ἄλλον ἀγαπῶ· 'ς τούτη μου τὴν ἀγκάλη,
μπορῶ νὰ πῶ τσ' ἀνάθρεψα, μὰν' ἡ δουλειὰ μεγάλη,
κι' ὁ βασιλειὸς ἀψόθυμος, κι' ἀληθινὰ ν' ἀρχίσω
τρομάσω 'ς τούτην τὴ δουλειὰ λόγο νὰ τοῦ μιλήσω.

Στ. 57. τὴν σήμ. 58. ἐφουκραστῆκα. 59. τίς τό 'θελ... τόση. 62. κι' ὅλους νὰ τσῆ κομπόνουσι νὰ μὴν τό. 64. 'το. 65. κιάμμιά... τὸ νοῦ. 67. ἀναπαψί του ἡ πρώτη. 68. πολλή. 69. τὸ σφάλμα τως. 70. τῶς ἐσῶσε. 71. δίδω τὸ θεό. 72. 'ς τὰ μπ. 73. σὰ καὶ τὴν ἄλλη ἀνάθρεψα 74. γιαὔτως περίσσα τσῆ ἀγαπῶ, μά 'ναι.

Μ' ὅλον ἐτοῦτο δὲ θαρρῶ τίβοτας νὰ τῶς κάμῃ,
παρὰ νὰ πιάσῃ τὴ βουλὴ καὶ τὴ δικὴ μ' ἀντάμη,
καὶ τότες θέλω βρῆ χάμμιὰ στράτα νὰ τῶς βοηθήσω,
καὶ τὴν πολλή του μάνιτα καὶ τὸ θυμὸ νὰ σβύσω.
Μὰ 'πέ μου, 'ς τόση ταραχὴ τ' ἔχει ἀποκαμωμένο
τὸ δόλιο τὸν Πανάρετο;

Ν Ε Ν Α.

Σφικτὰ καδενωμένο
τόνε κρατεῖ 'ς μιὰ κάμερα μὲ βλέπησι μεγάλη,
καὶ δὲν ἀφίνει οὐδεποσῶς νὰ τοῦ μιλήσουν ἄλλοι·
καὶ τσ' Ἐρωφίλης ἄρχισε περίσσα θυμωμένος
νὰ λέγῃ χίλιαις ἐντροπαῖς, κι' ὡσὰν ἀφωρμισμένος
τὰ ροῦχά τ' ὅλα ξέσκισε, κ' ἡ μάνιτά του ἡ τόση
πολλαῖς φοραῖς τὸν ἔφερε νὰ τήνε θανατώσῃ.
Κ' ἐγὼ ἐκ τὸν φόβο μ' ἔφυγα τέτοιο θυμὸ περίσσο,
καὶ τώρα πάλι στέκομαι ξοπίσω νὰ γυρίσω,
γιατὶ δὲ μοῦ 'ναι μπορετὸ ν' ἀφήσω, σύμβουλέ μου,
μόνια τὴν Ἐρωφίλη μου 'ς τόσον καϋμὸ ποτέ μου.

Σ Υ Μ Β Ο Υ Λ Ο Σ.

'Σ τὴν Ἐρωφίλη γύρισαι ποῦρι, καὶ μὴ φοβᾶσαι
'ς τούτη τση τὴν κακομοιργιὰ παρηγοριά τση νά 'σαι,
καὶ θὲς τσ' εἰπῇς ἐκ λόγου μου, πῶς τὸ θυμὸν αὐτῆνο
τοῦ βασιλειοῦ, ὡς κι' ἂν ἦν' πολύς, λογιάζω πῶς τοῦ σβύνω.

Στ. 78. νὰ πάρῃ. 79. κιάμμιά... βουηθήσω. 83. μνιά. 85. ἤρχισε. 88. ἤφερε. 89. φόβον ἤφυγα 'ς τόσο. 90. πάλι, σύμβουλε, στέκομαι νά. 91. μπορετὸ ποτέ μου ἐγιὼ ν' ἀφήσω. 92. καϋμὸ περίσσο. 9[illegible]. ἀπὸ λόγου.

Ν Ε Ν Α.

Σύμβουλε, μὲ τὰ λόγια σου πᾶ τὴν παρηγορήσω,
καλὰ καὶ στρέφω μὲ πολὺ φόβο μου καὶ περίσσο.

ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ.

Πήγαινε μὲ καλὴν καρδιά, κι’ ἂν ἦτο μπορετό μου
νὰ τῶς βοηθήσω, κάμνω το καὶ μὲ τὸ θάνατό μου.

ΣΚΗΝΗ ΔΕΥΤΕΡΗ.

ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ μοναχός.

ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ.

Μηδὲ κανείς, καθὼς θωρῶ, φρόνεσιν ἔχει τόση
νὰ δύνεται τὴν ὄρεξιν τινὸς ἀλλοῦ νὰ γνώσῃ·
γιατὶ τὰ λόγια τὰ ψευστά, κ’ ἡ ὄψι τοῦ προσώπου
τὰ πάθη καὶ τσῆ λογισμοὺς χώνουσι πᾶσ’ ἀθρώπου.
Σὲ πόση τάξι σήμερο, [’ς] πόση ταπεινωσύνη,
’ς πόση περίσσαν εὐγενειὰ σφάλμα τοῦ Πόθου ’γίνη!
Ποιὸς [’ς] τσῆ πολέμους δυνατός, ’ς τὸν κόσμο γνωρισμένος,
τσ’ ἀγάπης τὰ μπερδέματα βρίσκεται σκλαβωμένος!
καλὰ πολλὰ τὸ λέσινε, πῶς ’ς τἄμορφα χορτάρια
δράκοντες χώνουνται ζημιὸ κι’ ἀγριώτατα λειοντάρια·
κ’ ἐκεῖ ποῦ τρέχουν ποταμοὶ μὲ δίχως νὰ κτυποῦσι,
μὲ φόβο μεγαλείτερο πρέπει νὰ τσῆ περνοῦσι.
Μὰ ’ς τοῦτο ἀπ’ ἀνάμεσα τουνῶ τῶν δυῶν ἐγίνη
πλειὰ φταίγει κρίν’ ὁ βασιλειός, παρὰ ποῦ φταῖσι κεῖνοι·

Στ. 100. χάνω. 101. κιἀνεὶς, ὡσά... φρόνεψιν. 103. ψευτά. 106. ἐγίνη. 109. τὰ ὄμορφα. 111. ἀποῦ τρέχου οἱ ποτ... νὰ βροντοῦσι. 113. τοῦτον... τῶ δ. 114. ποῦ φταῖν’ αὐτῆνοι.

γιατὶ 'σὰν νὰ μὴν ἤθελεν ἔχει γυναίκας γνώμη
κ' ἡ θυγατέρα τ' ἐκεινοῦ, μηδὲ ποτὲ τ' ἀκόμη
'σὰν νὰ μὴ δὲν ἐκάτεχε πόση φωτιὰ γεννοῦσι
τοῦ νειοῦ τὰ χείλη ὀντὰ μιλοῦν, τ' ἀμμάτια ὀντὰ θωροῦσι
'ς τὸ λογισμὸ μιᾶς κορασιᾶς, καὶ πῶς δὲ φτάν' ἡ γνῶσι
τ' ἀθρώπου ἀποὺ τὴ μπόρεσι τοῦ Πόθου νὰ γλυτώσῃ,
τόσα τσ' ἀφῆκε θαρρετὰ κ' ἐσμίγα πάντ' ἀντάμα,
ὥστ' ἀπ' ἀνάμεσά τωνε, τῶχε νὰ γίνῃ ἐκάμα.
Μιὰ κορασίδ' εὐγενικὴ κι' ὁμορφοκαμωμένη,
μὲ τόσα πλούτη 'ς ἀφεντιαῖς καὶ χάδι' ἀναθρεμμένη,
τόσα συχνὰ 'ς μιὰ κατοικιὰ νὰ πράσσῃ καὶ νὰ σμίγῃ
μὲ κοπελιάρην ὄμορφο σὲ βλέπησιν ὀλίγη,
λωλὸς θέλ' εἶσται ὅποιος θαρρεῖ πῶς δὲ μπορεῖ νὰ ξάψῃ
φωτιὰ τσ' ἀγάπης μέσα τως τὰ μέλη τως νὰ κάψῃ.
Τὸν Ἔρωτα κατέχομε πῶς πάντοτε γυρεύγει
μὲ τὸ δοξάρι κοκιαστὸ τσ' ἀθρώπους νὰ δοξεύγῃ·
καὶ κεῖνοι πῶχουν τὴν καρδιὰ πέτρινη καὶ μποροῦσι
τσῆ δύναμίς του τσῆ πολλῆς νὰ παραντισταθοῦσι,
λίγοι 'ς τὸν κόσμο βρίσκουνται, γιὰ κεῖνο δὲν τυχαίνει
φωτιὰ μὲ τὰ λινόξυλα νἆν' ἀνακατωμένη.
Μὰ 'δῶ θωρῶ τὸ βασιλειὸ περίσσα θυμωμένο,
νὰ τοῦ σιμώσω χάνομαι, κι' ὅλος ἀποκρυγαίνω

Στ. 117. πόσαις φωτιαῖς γεμοῦσι? 118. 'νοῦς νειοῦ... μιλοῦ.. ὄντε. 119. κορασιᾶς ποτὲ δὲ φτάνει. 120. μηδὲ κιάμνιὰ ἐκ τὴ μπόρεσι. 121. ἔφῆκε. 124. κι' ἀφεντιαῖς. 126. ἐλίγη. 129. πάντα του. 130. κοκιαστός. 131. ἀπ' ἔχου. 133. γιὰ τοῦτο δέ. 135. Μὰ δέ?

ΣΚΗΝΗ ΤΡΙΤΗ.

ΒΑΣΙΛΕΑΣ καὶ ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ.

ΒΑΣΙΛΕΑΣ.

Πίστι, 'ς ποιὸ τόπο βρίσκεσαι τὸ σήμερο χωσμένη,
κ' εἰς ἄθρωπο δὲ φαίνεσαι 'ς ὅλη τὴν οἰκουμένη!
'ς ποιὰ μάκρη τῆς 'Ανατολῆς, 'ς ποιὰν ἐξοριὰ τσῆ Δύσις
σοῦ φάνηκε γιὰ παίδα μας νὰ πᾶ νὰ κατοικήσῃς,
κι' ἀποὺ τσ' ἀθρώπους πλειὸ κανεὶς μὴν ἀνημένῃ νά 'χῃ,
παρὰ κακὸν ὀγιὰ καλό, παρὰ γι' ἀγάπη μάχη.
Βλέπετε τὸν Πανάρετο τὸν εἶχ' ἀναθρεμμένο,
'ς τόσο καλὸ ποῦ τὤκαμα πῶς μ' ἔχει ἀντιμεμένο;
μὰ φχαριστῶ τὸν οὐρανὸ πῶς τὤμαθα νὰ δώσω
πλέρωμαν ἄξιο σήμερο 'ς τὸ κρίμα του τὸ τόσο.
Μὰ μὲ τὴν ὥρα συντηρῶ τὸν συμβουλάτορά μου,
ν' ἀφουκραστῇ τὴν πρίκα μου καὶ τὴν κακομοιργιά μου.

ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ.

Ψηλότατέ μου βασιλειέ, ἂν εἶναι καὶ δοσμένο
τῶν δουλευτάδων τῶν καλῶν καὶ τῶν ἐμπιστεμένω
τὴν πρίκα τ' ἀφεντός τωνε καὶ κεῖνοι νὰ μαθαίνουν,
γιὰ νὰ μποροῦ 'ς τὸ δύνουνται νὰ τῶς τήνε λιγαίνουν,
'πέ μου τὴν πρίκ' ἀποῦ κρατεῖ τὴν ὄψι σ' ἀλλαμένη,
γιατὶ κατέχεις πῶς πιστὰ θέλ' εἶσται φυλαμμένη.

Στ. 137. τὴν σήμερο. 139. ὀξοριά. 140. φάνιστη... πᾷς. 141. μπλειὸ κιάνεἰς. 146. ἄξο... σφάλμα του. 149. κ' εἶν' δοσμ. 150. τῶ δουλευτάδω τῶ καλῶ. 151. μαθαίνου. 152. ἐλιγαίνου. 154. γιατὶ σοῦ τάσσω πῶς π.

ΒΑΣΙΛΕΑΣ.

Σύμβουλε μπιστεμένε μου καὶ συνανάθροφέ μου,
τὴν πρίκα μοῦ 'ναι τὸ πρεπὸ νὰ μάθῃς ψαίνεταί μου,
γιὰ νὰ γνωρίσῃς σήμερο πῶς μ' ἔχει πλερωμένα
τόσα καλὰ ὁ Πανάρετος ποῦ τῶχω καμωμένα·
καὶ πῶς ἡ θυγατέρα μου, ἀποῦ γιὰ κείνη ἐθάρρου
πῶς εἴχασιν ἡ ἔγνοιαίς μου νὰ πάψουν μονητάρου,
μ' ἔκαμεν ἐκ τὴν ἐντροπὴ νὰ μὴ μπορᾶ στραφοῦσι
τ' ἀμμάτια μου κανένα πλειὸ 'ς τὸ πρόσωπον νὰ δοῦσι.

ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ.

Πρικότατην ἀρχὴ γροικῶ, καὶ πρὶν τηνὲ τελειώσῃς,
βάνω 'ς τὸ νοῦ μ', ἀφέντη μου, ποιὰ πρίκα θὰ μοῦ δώσῃς.

ΒΑΣΙΛΕΑΣ.

Γροίκα μου, σύμβουλε, λοιπὸ πλείσια νὰ μὲ πονέσῃς,
καὶ τὴν καϋμένη μου καρδιὰ λίγο νὰ μοῦ συστέψῃς,
γιατὶ τὴν ἀνακάτωσεν ἡ ἄμετρή μου πρίκα,
κι' ὁ λογισμός μου ἐχάθηκε, κι' ὄξω τοῦ νοῦ μ' ἐβγῆκα.

ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ.

Πρίκα δὲν εἶναι τὸ πρεπὸ μηδὲ καμμιὰ ν' ἀφήσῃ
τῆς ἀφεντιᾶς σου ἡ φρόνεψι ποτὲ νὰ τὴ νικήσῃ,
μὰ κατὰ τὸ συνῆθί τση πρέπει, 'σὰν πρῶτας πάλιν,
νὰ γνωρισθῇ γιὰ δυνατὴ παρὰ 'ς τὸν κόσμον ἄλλη.

ΒΑΣΙΛΕΑΣ.

Δὲν εἶν' ἡ πρίκα ἡ σημερνὴ 'σὰν τσ' ἄλλαις, σύμβουλέ μου,
λόγιασαι, μεγαλείτερη δὲ μ' ηὗρηκε ποτέ μου.

Στ. 160. ἔχουσιν ... πάψου. 162. κιἀνένα μπλειὸ 'ς τὸ πρόσωπο 164. νὰ μοῦ δ. 166. συστέσῃς. 167. ἀνεκάτωσε. 171. τὸ πρῶτο πρέπει πάλι. 174. εὗρηκε.

ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ.

Μὲ φόβο κ' ἔγνοι' ἀμέτρητη στέκω νὰ τὸ γροικήσω,
γιατὶ τὸ πρᾶμμα δὲ μπορεῖ νά 'ναι παρὰ περίσσο.

ΒΑΣΙΛΕΑΣ.

Θωρῶντας τόσα κλάϊματα 'ς τούτη τὴ θυγατέρα,
τὴν ἄτυχη καὶ τὴν κακὴ τὴ σήμερνὴν ἡμέρα,
'σὰν εἶπα κι' ἀποφάσισα καὶ θέλω χωρὶς ἄλλο
νὰ τὴν παντρέψω διχωστὰς ἄργητα πλειὸ νὰ βάλλω
'ς τὴ μέση, καὶ λογιάζωντας τὸ πῶς γιατὶ ἐλυπᾶτο
τάχα νὰ μᾶς ξεχωριστῇ, τόσα πολλὰ θρηνᾶτο,
ἔστειλα τὸν Πανάρετο νὰ πᾷ νὰ τσῆ μιλήσῃ,
νὰ συβασθῇ νὰ παντρευτῇ... θώρει ἀνὲν κ' ἡ φύσι
'ς τὸν κόσμον ἔκαμε λωλὸν ἄθρωπο σὰν ἐμένα,
κι' ἀνὲν καὶ πρέπῃ μου καλὰ τὰ μῶχει καμωμένα!

ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ.

Μηδὲ σκοτόνεσαι, γιατὶ 'ς ἄλλο νὰ σοῦ γυρίσῃ
δὲν ὤλπιζες, καθὼς μπορεῖ κάθ' ἕνας νὰ γνωρίσῃ.

ΒΑΣΙΛΕΑΣ.

Δὲν τ' ὤλπιζα, μὰ βλέπω το, κ' εἶναί μου χρειὰ νὰ κλίνω
τὴν κεφαλή, τὸ θέλησεν ἡ τύχη νὰ πομείνω!
Μ' ἀπῆς αὐτὸς ἐδιάβηκε, 'ς λιγάκιν ἀπ' ὀπίσω
νὰ ξαναπάγω ἐλόγιασα κ' ἐγὼ νὰ τσῆ μιλήσω·
κ' ἐκίνησα ὁλομόναχος, καὶ σιγανὰ σιμόνω
'ς τὴν κάμερά τση, καὶ διχῶς μιλιὰ κάμμιὰ σηκόνω
τσῆ πόρτας ὄξω τὸ πανί, (οἴμέναν ὁ καϋμένος,

Στ. 175. ἔγνοιαν ἄμετρη... τὴ γροικ. 179. ἐποφάσισα, κ' ἤθελα. 180. τή... μὲ δίχως ἄργιτα μπλειό. 182. μᾶς ἐχωριστῇ. 184. θώργιε ἂν ἴσως καί. 185. ἤκαμε. 186. τό. 188. ἤλπιζες. 189. ὤρπιζα. 190. τύχης. 191. 'Απῆς. 194. 'ς τή... κιαμμιά.

κιᾶς ἤθελά 'στ' ὁλότυφλος, γὴ ποῦρι ἀποθαμένος!)
κ' εἰς ἕνα τσ' ηὕρηκα θρονὶ κ' ἐκάθουντα μὲ πλεῖσο
θάρρος· καὶ κεῖν' ἀποῦ 'τονε, σύμβουλε, πλειὰ περίσσο,
τὸ χέρι κράτιε γεῖς τ' ἀλλοῦ μ' ἀγάπη καὶ μὲ θάρρος·
ὤφου, καὶ ποῦ 'τον ὀγιὰ μὲ τότες ὁ δόλιος Χάρος!

ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ.

Ὤφου θωριά πρικώτατη, χίλια κομμάτια κρίνω
νἄχε γενῆ πᾶσα καρδιὰ 'ς τὸ χαλασμὸν ἐκεῖνο.

ΒΑΣΙΛΕΑΣ.

Ὡς μ' εἴδασι 'χαθήκασι, κι' ἀδυνατὰ 'τρομάξα,
κ' ἡ ὄψεις τως καὶ τῶν δυὸ ζημιὸ ζημιὸν ἀλλάξα,
κι' ἀρχίξα νὰ σκεπάζουσι μὲ τρόπον ἕνα κι' ἄλλο
καθὼς ἡ ὥρα τσ' ἔφταξε τὸ κρῖμα τὸ μεγάλο.
Μ' ἀπῆτις ἐγνωρίσασι, πῶς λόγια νὰ μοῦ δώσου
δὲν ἦτο μπορετόν τωνε, νὰ μοῦ ξεφανερώσου
τὸ σφάλμα τως ἐβάλθησαν γονατιστοὶ ὀμπροσθά μου,
καὶ νά 'χω λύπησι 'ς αὐτοὺς 'ς τό 'στερο λέγοντάς μου.

ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ.

'Οϊμένα, κ' ἴντα ἀμέτρητη πρίκα γροικᾷ ἡ καρδιά μου,
φχαριστημένος ἤμουνε νά 'ναι κουφὰ τ' αὐτιά μου.

ΒΑΣΙΛΕΑΣ.

Λόγιασαι πῶς ἀπόμεινα, πρίχου τὸ πῶ ἀπατός μου,
τὰ πόδια μου ἐκοπήκασι, καὶ θάμπωσε τὸ φῶς μου·
ἐλόγιασα νὰ σκοτωθῶ, ἦρθέ μου νὰ γλακίσω,
τὴν κεφαλή μου, σύμβουλε, 'ς τὸν τοῖχο νὰ τσακίσω·

Στ. 196. γὴ τυφλός. 198. σύμβουλε, ἀποῦ 'το τὸ περ. 199. ἐκράτει. 202. στοχασμόν. 203. ἔδασι. 204. ὄψι . . . ἰδυὸ τότες γιαμιὰν ἀλλάξα. 205. κι' ἐργίσα. 206. ἤφταξε. 213. ἐπόμεινα. 214. τὰ λόγιά μου.

μὰ πάλι δὲν ἠθέλησα νὰ χάσω τὴ ζωή μου,
δίχως νὰ κάμω κ' εἰς τσὴ δυὸ τέλεια τὴν δίκηωσί μου.
Ἐτσ' ἔκαμα καὶ πιάσασι τὸν ἄπιστον αὐτόνο,
καὶ σφαλισμένο τὸν κρατῶ, γιὰ νὰ τοῦ δείξω μόνο
πῶς νὰ μὴν εἶχε γεννηθῇ ἦτον καλλίτερόν του,
γή, πρίχου μπῇ 'ς τὸ σπίτι μου, νὰ δῇ τὸ θάνατόν του.
Μὰ πρὶν τοῦ κάμω τίβοτας, νἄρθῃς ἐμήνυσά σου,
(κι' ἀποστολάτορας θαρρῶ νά 'ναι 'ς τὴν κατοικιά σου,)
γιὰ νὰ γροικήσῃς τὴ δουλειὰ τούτη, καὶ ναὕρῃς τρόπο
νὰ 'γδικηωθῶ, κ' ἡ γδίκη μου ν' ἀρέσῃ τῶν ἀθρώπω.

ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ.

Τὸ δὲν κατέχει ἀφέντης μου, δὲ γνώθει ὁ δουλευτής του,
μ' ἀπῆς τ' αὐτιὰ τοῦ φαίνεται νὰ δώσῃ τσῇ βουλῆς του,
θέλω συσφίξει τὴν καρδιὰ λίγο ν' ἀποκοτήσῃ,
τὴν αἴσθησι νὰ συσταθῇ, τὴ γλῶσσα νὰ μιλήσῃ
τὸ πρᾶμμα ποῦ μοῦ φαίνεται πῶς θέλ' εἶσται τιμή σου,
νὰ κάμῃς 'ς τὸν Πανάρετο τώρα κ' εἰς τὸ παιδί σου.

ΒΑΣΙΛΕΑΣ.

Μίλειε, τί στέκεις καὶ θωρεῖς;

ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ.

Ἀφέντη, τὴν κερά μου,
βλέπω κλιτὴ πῶς ἔρχεται καὶ σφάζει τὴν καρδιά μου.

ΒΑΣΙΛΕΑΣ.

Ὦφου, δὲ θέλω νὰ σταθῇ μηδεποσῶς ὀμπρός μου,
'πὲ τση νὰ στρέψῃ, μὴ γενῇ πλειότερος ὁ θυμός μου.

Στ. 217. ἐθέλησα. 218. γδίκηωσι. 226. κ' ἐγδίκηωμα. 227. δέ. 231. ἀποῦ... τιμήν του. 232. παιδίν του.

ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ.

Τὸ θὲ νὰ πῆ τσῆ γροίκησαι, νὰ ζήση τὸ κεφάλι
τῆς ἀφεντιᾶς σου τ' ἀκριβό, κ' ὕστερα κάμε πάλι
ἐκεῖνο ἀποῦ σοῦ φανῆ καὶ πρέπει 'ς τὸ παιδί σου
κ' εἰς τοῦτον ἀποῦ σοῦ 'φταιξε τὸ δόλιο δουλευτή σου.

ΒΑΣΙΛΕΑΣ.

Ὄχι γιὰ νὰ τὴ λυπηθῶ, μὰ γιὰ νὰ 'δῶ πῶς κλαίγει
νὰ δροσισθῶ, θὲ νὰ σταθῶ ν' ἀφουκρασθῶ τὰ λέγει.

ΣΚΗΝΗ ΤΕΤΑΡΤΗ.

ΕΡΩΦΙΛΗ, ΒΑΣΙΛΕΑΣ, ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ, καὶ ΧΟΡΟΣ.

ΕΡΩΦΙΛΗ.

Κύρη, καλὰ καὶ τ' ὄνομα τοῦτο νὰ μὴν τυχαίνῃ
ἀποὺ τὴν κακορροίζικη ἐμένα πλειὸ νὰ βγαίνῃ,
γιατὶ τὸ σφάλμα ποῦ 'καμα, καθὼς ἐσὺ τὸ κράζεις,
νὰ μὴ δὲ μ' ἔχῃς γιὰ παιδὶ σὲ κάμνει καὶ λογιάζεις.
Μ' ἀνὲν καὶ κλάϋματα ποτὲ λύπησις ηὗραν τόπο
'ς τὸ στῆθος κ' εἰς τὸ λογισμὸ τῶ μανισμέν' ἀνθρώπω,
τὰ δάκρυα μου τὰ ταπεινὰ παρακαλῶ καὶ μένα
τόπο νὰ βροῦσι λύπησις σήμερον εἰς ἐσένα,
κ' ἐκεῖν' ἀπῶχω νὰ σοῦ πῶ ν' ἀφήσῃς νὰ μιλήσω,
γιατὶ θὲς δῆ πῶς φταίσιμο δὲν ἔκαμα περίσσο.

Στ. 239. ποῦ σοῦ φαίνεται. 242. Ἰντα. -- Ἐρωφίλη, Χορός, Σύμβουλος, Βασιλέας -- 2і6. νὰ λογιάζῃς. 247. ἂν ἦν'... ηὗρα. 248. ἀθρώπω. 252. ἤκαμα.

Χ Ο Ρ Ο Σ.

Ζεῦ, κάμε νὰ τσ' ἀφουκρασθῇ, καὶ νἄχουν τόση χάρι
τὰ λόγια τση τὰ ταπεινά, συχώρεσι νὰ πάρῃ.

Σ Υ Μ Β Ο Υ Λ Ο Σ.

Μὲ δίχως ταραχὴ τοῦ νοῦ τσῆ γροίκησαι, νὰ ζήσῃ
ἡ ἀφεντιά σου, τὸ θὰ πῇ.

Β Α Σ Ι Λ Ε Α Σ.

Ποιὸς τὴν κρατεῖ; ἂς μιλήσῃ!

Ε Ρ Ω Φ Ι Λ Η.

Καλὰ κι' οὐδένας νὰ μπορῇ τὴ ὥρα ποῦ μανίσει
μέσα 'ς τὴ θέρμη τοῦ θυμοῦ τὸ δίκηο νὰ γνωρίσῃ,
μ' ὅλον ἐτοῦτο ἡ φρόνεψι καὶ ἡ ἀγαθότητά σου,
(καλὰ κι' ἀμέτρητη θωρῶ πῶς εἶν' ἡ μάνιτά σου)
μὲ κάμνουσι ἀπόκοτη 'ς τόσον καϋμὸν ν' ἀρχίσω,
τὸ πρᾶμμ' ἀποῦ 'χω νὰ σοῦ πῶ λεύτερα νὰ μιλήσω.
Κύρη, μὲ τὸν Πανάρετο δίχως τὸ θέλημά σου
δὲν ἦτον τὸ πρεπὸ ποτὲ νὰ παντρευτῶ χωστά σου,
κατέχω το καὶ λέγω το, κ' εἶμαι μεταγνωμένη,
καὶ τοῦτο μόνο σήμερο μὲ κάνει πρικαμένη,
καλὰ κι' ἂν πάψῃς τὸ θυμὸ λίγο κι' ἀφουκραστῇς μου,
παίνεμα ἐλπίζω, ἀφέντη μου, νὰ δώσῃς τσῆ βουλῆς μου.

Β Α Σ Ι Λ Ε Α Σ.

Παίνεμα κι' ὅλας, ἄτυχη, γιατὶ ἕνα δουλευτή μου
χωστά μου πῆρες γι' ἄντρα σου μὲ τόσην ἐντροπή μου;
'Οἶμένα, πῶς δὲ σκίζεσαι, καρδιά, πῶς δὲ λιγαίνεις
πνέμα μου τοῦ βαργυόμοιρου, ψυχή μου, πῶς δὲ βγαίνεις;

Στ. 253. Ζεῦς... νἄχου. 254. τσῆ ταπεινῆς. 261. μ' ἐκάμασιν... καϋμὸν περίσσο. 269. δουλευτή σου. 270. ἐπῆρες ἄντρα... ἐντροπή σου

ΕΡΩΦΙΛΗ.

Μὲ δίκηο δὲν πρικαίνεται γιὰ τοῦτο ἡ ἀφεντιά σου,
καὶ ζύγωξαι τὴν πρίκα σου, πάψαι τὴ μάνιτά σου,
νὰ τὸ γροικήσῃς τὸ ζημιό. γιατὶ ἕνας ποῦ μανίζει
μέσα 'ς τὴ θέρμη τοῦ θυμοῦ τὸ δίκηο δὲ γνωρίζει·
Δὲ θὲ νὰ πῶ, γιατὶ καλλιὰ τὸ ξεύρεις παρὰ μένα,
πῶς ὅλοι γεννηθήκαμε 'ς τὴ γῆ ἀπὸ κύρην ἕνα,
καὶ πῶς γυμνοὶ μᾶς ἔκαμε νὰ πέφτωμεν ἡ φύσι,
μόνο τσ' ἀθρώπους διαφορὰ γιὰ νὰ μὴ δὲ χαρίσῃ,
γιὰ νὰ κοπιᾷ μὲ τσ' ἀρεταῖς, τσῆ στράταις νὰ γυρεύγῃ
πᾶσα κανεὶς 'ς τὸ δύνεται, τσ' ἄλλους νὰ περισσεύγῃ·
καὶ πῶς ἡ γνῶσι, κ' ἡ ἀντρειά, κ' ἡ χάριτες ἀντάμη
τσῆ βασιλειάδες μοναχὰς 'ς τὸν κόσμον εἶχε κάμει·
καλὰ κι' ἀλλάξαν οἱ καιροί, κ' ἡ τύχη ἀμποδίσῃ
τσ' ἀθρώπους ἀπῶ φρόνιμους κι' ἀδυνατοὺς γνωρίσῃ,
γιὰ κεῖνο δὲν τιμᾶται πλειὸ κανείς, ὡσὰν τυχαίνει,
κ' ἡ ἀρετή, 'σὰ βλέπομε, γυμνὴ 'ς τὸν κόσμο πηαίνει·
μ' ἂν ἔναι καὶ τὸ σήμερο τοῦτο τὸ πρικαμένο
καὶ τ' ἄτυχό μας ῥοιζικὸ τόσα πολλὰ χθρεμένο
δὲν ἤτονε μ' ὅσους γροικᾷ πῶς τσ' ἀρεταῖς βαστοῦσι,
καὶ μὲ τὸ δίκηο νὰ θαρῇ ποῖ,' πρέπει νά 'ν' οἱ πλούσιοι,
νὰ ῥίζῃ τοῦ Πανάρετου τὸν κόσμον εἶχε δώσει,
γιὰ τσ' ἀρεταῖς του τσῆ καλαῖς καὶ τὴν πολλήν του γνῶσι.
Κ' εἰς τοῦτο μόνο μάρτυρα θέλω τὸν ἐμαυτό σου

Στ. 274. σδύσε τὴ μ. 275. γνωρίσῃς τὸ ζημιό, κ' ἕνας ἀποῦ. 279. γδυμνοὶ μᾶς ἤκαμε. 280. 'ς τσῆ ἀθ. Λείπουσιν οἱ στ. 281-282. 284. τοὺς βασ. 285. ἐλλάξαν... τύχης ἀμποδίζει. 286. γνωρίζει. 287. κιἄνεὶς καθὼς τυχ. 288. γδυμνή. 289. εἶναι καὶ τὴν σ. 292. νά 'ναι πλοῦτοι. 294. τσῆ πολλαῖς καὶ τὴ περίσσα γ. 295. ἑαυτό.

γιατὶ καλὰ κι' ἀπὸ μικρός, 'σὰ δοῦλος ἐδικός σου
'ς τὸ σπίτι σ' ἀνεθράφηκε, μ' ὅλον ἐτοῦτο ἡ τόσαις
χάρες ὁποῦ 'δες εἰς αὐτὸν κ' ἡ ἀρεταῖς κ' ἡ γνῶσες
σ' ἐκάμαν κ' ἔκαμές τονε τσῆ τόπους σου νὰ ρίζῃ,
μ' ὅλον ἀποῦ 'τον τόσα νειός...

ΒΑΣΙΛΕΑΣ.

Γιὰ κεῖνο τὸ γνωρίζει!

ΕΡΩΦΙΛΗ.

'Σ ἰντά 'σφαλα τὸ λοιπονίς, ἂν ἔναι καὶ παρμένο
ἐγὼ 'να νειὸν ὀγι' ἄντρα μου τόσα χαριτωμένο;
γιατὶ δὲν εἶναι βασιλειός; καὶ ποιὸς μᾶς ἐμποδίζει
νὰ κάμωμε ζημιὸ ζημιὸ τόπους πολλοὺς νὰ ρίζῃ;
Κύρη, κάλλιά 'ναι κάτεχε γεῖς χαμηλοβγαλμένος,
μὲ πλείσιαις διάξες κι' ἀρεταῖς καὶ χάρες στολισμένος,
παρὰ πᾶσ' ἕνα βασιλειὸ πλουσιώτατ' ἀπὸ τόπους,
κι' ἀπ' ἀρεταῖς φτωχότερος παρὰ μικροὺς ἀθρώπους·
καλλίτερό 'ναι, ἀφέντη μου, καλλίτερό 'ν' ἐτοῦτος
ὁ νειός, ἀπῶκαμ' ἄντρα μου νά 'χῃ ἀστενειὰ 'πὸ πλοῦτος,
παρὰ τὰ πλούτη πῶχομε νὰ μείνου ἀστοχισμένα
ἀπ' ἄθρωπον ἀποῦ 'θελε μοῦ δώσ' ἡ τύχη ἕνα,
μὲ τ' ὄνομα τοῦ βασιλειοῦ μοναχὰς στολισμένο,
κι' ἀπ' ἀρεταῖς καὶ φρόνεσι γδυμνὸ καὶ ρημασμένο,
πρᾶμμα ποῦ πλειὸ νὰ φτυάσωμε δὲν ἤτονε τσ' ἐξᾶς μας,
μὰ τ' ἄλλο νὰ τὸ 'σάσωμε στέκει 'ς τὸ θέλημά μας.

Στ. 297. ἐνεθράφηκε. 298. ἀποῦ 'δες εἰς αὐτό. 299. σὲ κάμα κ' ἤκαμες... δρίζῃ. 301. ἦναι. 303. ἀμποδίζει. 306. χάραις κι' ἀρεταῖς καὶ διάξες. 307. κάθ' ἕνα β. πλουσώτατο. 308. φτωχότερο. 309. καλλίτερά 'ναι... καλλίτερά 'ναι. 313. στολισμένος. 314. κι' ἀπ' ἀρετὴ καὶ φρόνεψι γδυμνὸς καὶ ρημασμένος.

ΒΑΣΙΛΕΑΣ.

Πέ μου, δὲν ἦτον πλειὰ καλλιὰ ἄντρα σου νἄχες κάμει
ἕναν ἀπὤχει κι' ἀρεταῖς καὶ βασιλειὰν ἀντάμη;
Τοῦτοι ποῦ 'πέψα προξενειαῖς οἱ βασιλοὶ γιὰ σένα,
πῶς εἶναι δίχως ἀρεταῖς τοὺς ἔχεις γροικημένα;

ΕΡΩΦΙΛΗ.

Καὶ ποιός, ἀφέντη μ' ἄκουσε 'ς τὸν ἕναν τως μιὰ χάρι,
γιὰ νὰ μπορῇ νὰ πῇ ποτέ, κ' εἶν' ἄξιος νὰ μὲ πάρῃ;

ΒΑΣΙΛΕΑΣ.

Ὅπου τὰ πλούτη, ἡ ἀρεταῖς κ' ἡ χάρες κατοικοῦσι,
κ' εἰς πᾶσα τόπο φρόνιμοι πάντα κρατοῦνται οἱ πλοῦσοι.

ΕΡΩΦΙΛΗ.

Τὴν εὐγενειάν, ἀφέντη μου, τὰ πλούτη δὲ γεννοῦσι,
καὶ δίχως γνῶσι φρόνιμοι ποτὲ δὲν εἶν' οἱ πλοῦσοι,
καλὰ κι' ὁ κόσμος τσῆ τιμᾷ καὶ τσ' ἀτυχιαῖς τως κράζει
χάρες, καὶ κεῖνα ποῦ μισᾷ 'ς τὸν οὐραν' ἀναιβάζει,
γιατὶ τὰ γαλυφίσματα τώρα γεννοῦν τὴ χάρι,
κι' ὁ φόβος βάνει φανερὰ τῆς γλώσσας χαλινάρι.
Μ' ἂν ἔναι κ' ἡ πλουσιότητα μπορεῖ 'ς τὴν ἀφεντιά σου
τόσα πολλά, 'σὰν εἶχα πῇ, 'ς τὰ χέργια τὰ δικά σου
βρίσκεται μόνον ἡ γιατρειά... εὔκολα πλειὰ μεγάλο
κάμνεις, ἂ θές, τὸ δοῦλό σου παρὰ κανέναν ἄλλο.

ΒΑΣΙΛΕΑΣ.

Δὲν εἶναι μπορετὸ ποτέ! ποιὸς ἔχει τέτοια χάρι
τὸ τσέλεγο νὰ κάμῃ ἀητό, καὶ τὸ λαγὼ λειοντάρι;

Στ. 318. τσῆ ἀρεταῖς. 321. ἤκουσες πῶς ἔχει τόση χάρι. 323. κι' ἀρεταῖς καὶ χάρες. 324. κάθα τ. 327. ἀγνωσιαῖς τως. 330. τσῆ γλ. 331. ἂν ἦναι κ' ἡ πλουσότητα. 334. κιἀνέναν. 335. τόση χ.

ΕΡΩΦΙΛΗ.

Μπορεῖς, ἂ θές, ἀφέντη μου, γιατὶ παιδὶ κανένα
δὲν ἔχωντας τὸ σήμερο 'ς τὸν κόσμο, παρὰ μένα,
νὰ τὸν ἀφήσῃς, κατὰ πῶς τὸν ἔχω καμωμένο,
μὲ τὴν εὐχή σου, ταῖρί μου· καὶ τότες μπορεμένο,
πλούσιο, κ' ἀδυνατώτατο, καὶ βασιλειὸ μεγάλο
θὲς τόνε κάμει νὰ γενῇ παρὰ κανένα ἄλλο.
Κι' ἀνὲν καὶ δίχως σου βουλὴ γι' ἄντρα μου τὸν ἐπῆρα,
'ς τὴ νειότη δὸς τὸ φταίσιμο κ' εἰς τὴ δική μου μοῖρα.

ΒΑΣΙΛΕΑΣ.

Δὲν εἶδα νειὸ νὰ γκρεμισθῇ γὴ μοῖρα νὰ μποδίσῃ,
μὰ 'ς τέτοιον τρόπον βασιλειὸ θέλω τόνε ψηφίσει,
ἀποῦ νὰ πῇ πῶς ἦτονε καλλίτερα γιὰ κεῖνο
νὰ μὴ δὲ σ' ἤθελεν ἰδῇ ποτὲ 'ς τὸν κόσμο κρίνω.

ΧΟΡΟΣ.

Ἄπονη ἀπόφασι πολλὰ ἀπ' ἄπονο βγαλμένη!
μ' ἄλλο ἀπ' ἕνα τύραννο κανεὶς μὴν ἀνημένῃ.

ΕΡΩΦΙΛΗ.

'ς τὰ χέργιά σου 'μεθα κ' οἱ δυό, κ' ἡ ἀφεντιά σου ἂς κάμῃ
τώρα 'ς ἐμένα κ' εἰς αὐτὸ καθὼς ὁρίζει ἀντάμη.
Μὰ τοῦτο σὲ παρακαλῶ, 'σὰ δούλη καὶ παιδί σου,
τοῦ δόλιου τοῦ Πανάρετου τσῇ δούλεψες θυμήσου,
καὶ λόγιασαι τὸ φταίσιμο μόνο πῶς εἶν' δικό μου,
γιατὶ ποτὲ δὲν ἔβαλα μέσα 'ς τὸ λογισμό μου,
πῶς χαμηλόνω ἐγὼ ποσῶς, ψηλόνοντας αὐτῆνο,

Στ. 340. εὐχή σου ὀγι' ἄντρα μου. 341. πλοῦσο καὶ μπορεζάμενο. 343. βουλὴ ἄντρα. 344. κακή μου μ. 346. μόδο β... νὰ τόνε ψ. 347. 'ς ἐκεῖνο. 348. νὰ μὴ δὲν εἶχε γεννηθῇ. 350. τινὰς μήν. 351. εἴμεστα. — Λείπουσιν οἱ στ. 353--446.

γιατὶ κι' ὁ ἥλιος βλάψιμο ποτὲ δὲν πιάνει, κρίνω,
τὴν ὥρα ποῦ τὴ λάμψιν του 'ς τὰ σκοτεινὰ χαρίζει,
μάλιος γιὰ τοῦτο μ' ἔπαινος 'ς ὅλη τὴ γῆ γυρίζει.
Κι' ἀνὲν καὶ τοῦτο δὲν τὸ θές, βάλλε 'ς τὸ λογισμό σου
πῶς εἶμ' ἐγὼ ἡ βαργυόμοιρη παιδάκι μοναχό σου,
καὶ τοῦτο ἂς 'ξάζῃ πρὸς ἐσέ, καὶ τοῦτο ἂς μπορέσῃ
τὴν μάνιτά σου τὴν πολλὴ σήμερο νὰ κερδαίσῃ.
Κι' ἂν ἔναι καὶ πρικαίνεσαι, γιατὶ τὸ φταίσιμό μου
τόσα θωρεῖς πῶς ἔκαμα βλάψιμον ἐδικό μου,
γιὰ χάρι, κι' ὄχι βλάψιμο τὤχω ἡ φτωχὴ σιμά μου,
κι' ἄφησε 'ς τέτοιο κόμπωμα νὰ χαίρετ' ἡ καρδιά μου,
γιατὶ τὤ ἀρέσει τσῆ καρδιᾶς, κ' ἔχει το γιὰ μεγάλη
καλομοιργιὰ ποῦ τὴν κρατεῖ παρὰ 'ς τὸν κόσμον ἄλλη.

ΒΑΣΙΛΕΑΣ.

Τοῦτο τὸ κάνουν μοναχὰς τοῦ κόσμου οἱ ἀγωγιάροι,
τὴν ἀφορμάγραν τως πολλοὶ κρατοῦσι γιὰ καμάρι·
μ' ἀνὲν καὶ σέναν ἔβλαψε τὸ κόμπωμα αὐτόνο,
καὶ μὲ καὶ σένα σήμερο σοῦ τάσσω πῶς γδικηόνω.

ΕΡΩΦΙΛΗ.

Κύρη, ἐπειδὴ λογαργιασμοὶ διώχνουντ' ἐκ τὸ θυμό σου,
καὶ κεῖν' ἀποῦ 'ναι τὸ πρεπὸ δὲν πιάνει ὁ λογισμός σου,
μὰ κεῖνα τὰ γλυκὰ φιλιά, μὰ κείναις ταῖς εὐχαῖς σου,
ποῦ μῶδιδες καθημερνὸ τσ' ἀγκάλαις τσ' ἐδικαῖς σου
τσῆ χρόνους ποῦ μ' ἀνάθρεψες, χωρὶς τὴν πρικαμένη
μάννα μου ἀποῦ μ' ἄφηκε μικρὴ 'ς τὸν κόσμο ξένη,
καὶ τ' ὄνομά τση μ' ἔκραξες γιὰ θύμησι ἐδική τση,
κ' ἤλεγες πῶς τηνὲ θωρεῖς σὲ μένα τὸ παιδί τση,
μὰ τὴ χαρὰν ἀποῦ 'παιρνες τὴν ὥρ' ἀποῦ 'γροικῆσα
τ' αὐτιά σου πῶς τὰ χείλη μου Κύρη μου σὲ λαλῆσα,
μὰ τ' ὄνομ' ἀπῶ τὴν καρδιὰ μιλῶντάς το δροσίζει,
κι' ὅλαις τσ' ἀγάπαις ἀπ' αὐταῖς ταῖς ἄλλαις ξεχωρίζει,

τ' ὄνομα κεῖνο τοῦ παιδιοῦ, λέγω τὸ ποιό 'χει χάρι
ζῆσι νὰ δώση τοῦ κυροῦ, καὶ νὰ τοῦ τήνε πάρη,
τὸ σφάλμα μου συχώρεσαι, καὶ κάμε νὰ γνωρίσω
πῶς ὅσο θέλει φταίσιμο νά 'ναι πολλὰ περίσσο,
τὸ σπλάχνος κ' ἡ ἀγάπη σου μποροῦ νὰ τὸ νικήσου,
καὶ τσῆ καρδιᾶς σου τὸ θυμὸ καὶ τὴν ὀργὴ νὰ σβύσου.

ΧΟΡΟΣ.

Λειοντάριν εἶν' ἀγριώτατο, ἀνὲν καὶ δὲ γροικήση
ς τοῦτα τὰ λόγια λύπησι, τὴ μάνιτα νὰ σβύση.

ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ.

Τὰ σωθικά μου λύπησι τόσα πολλὴ γροικοῦσι,
καὶ δὲ μποροῦν τ' ἀμμάτια μου τὰ δάκρυα νὰ κρατοῦσι·
κλαίγει θαρρῶ κι' ὁ βασιλειός, γιὰ κεῖνο δὲ σηκόνει
τ' ἀμμάτια του νὰ τήνε 'δῆ, κι' ὅσο μπορεῖ τὰ χώνει.

ΕΡΩΦΙΛΗ.

Γύρισ' ἀφέντη μου, νὰ ζῆς, γύρισαι πρὸς ἐμένα
τ' ἀμμάτια ποῦ κρατεῖς 'ς τὴ γῆ περίσσια θυμωμένα,
γύρισαι, δός μου μιὰ γλυκειὰ θωριὰ νὰ ξορισθοῦσι
'σὰ νέφαλα ἐκ τὸν ἄνεμον οἱ φόβοι ποῦ κρατοῦσι
τὸ νοῦ μου τσῆ βαργυόμοιρης μεσοξετρουμασμένο,
κι' ἀπὸ τὸ φόβο ζωντανὴ 'ς τὸν ᾅδη καταιβαίνω.
Κι' ἀνὲν καὶ τούτη δὲ μπορῶ τὴ χάρι νὰ γνωρίσω,
κι ἂς ἄφης με τὰ πόδια σου νὰ σκύψω νὰ φιλήσω,
γιὰ ν' ἀποθάνω σήμερο σὰ σκλάβ' ἀγοραστή σου
'ς τὴ χάρι σ', ἄξιε βασιλειέ, κι' ὄχι καθὼς παιδί σου.

ΒΑΣΙΛΕΑΣ.

Μηδὲ παιδί, οὐδὲ σκλάβα μου θέλω νὰ σ' ἔχω πλειά μου,
καὶ 'γείρου γλήγορ' ἀπ' ἐδῶ, μίσεψ' ἀπὸ σιμά μου!

ΧΟΡΟΣ.

Δυνάμωσαι τὰ δάκρυά σου, δίπλωσαι παρακάλια,
γιατὶ κ' ἡ πέτρα 'ς τὸ νερὸ τρώγετ' ἀγάλι' ἀγάλια.

ΕΡΩΦΙΛΗ.

Ὦ μάννα μου γλυκώτατη, ὦ μάννα μ' Ἐρωφίλη,
γιάντα δὲν εἶσαι ζωντανή, μὲ πρικαμένα χείλη
ν' ἀναστενάξῃς σήμερο, πολλὰ νὰ μὲ πονέσῃς,
κι' ὀμπρὸς 'ς τὰ πόδια ταπεινὴ τ' ἀφέντη μου νὰ πέσῃς,
νὰ κάμῃς μὲ τὰ δάκρυά σου μιὰ πρικαμένη βρύσι
νὰ τρέξῃ, καὶ τὴ μάνιτα τὴν πλεῖσα νὰ τοῦ σβύσῃ!
Μ' ἀπῆς ἐκείνη βρίσκεται χῶμα κρυγιὸ 'ς τὸν ᾅδη,
κ' ἐκεῖ τσῆ πόνους μου γροικᾷ μὲ τσῆ δικούς τση ὁμάδι,
κλάψετ' ἐσεῖς, κοράσιά μου, τώρα ἀντὶς ἐκείνη,
καὶ ταπεινὰ ζητήξετε σὲ μέν' ἐλεημοσύνη.

ΧΟΡΟΣ.

'Σ τὸ πέσμα τῶν γονάτω μας, νὰ 'τόνε μπορεμένο,
νὰ βροῦμ', ἀφέντη, τὴν ὀργὴ καὶ τὸ θυμὸ σβυμένο
τῆς ἀφεντιᾶς σου, νὰ μποροῦν τὰ δάκρυα τὰ δικά μας
νὰ κάμου νά 'χῃς λύπησι 'ς τὸν πόνο τσῆ κεράμας.

ΒΑΣΙΛΕΑΣ.

Μηδὲ κοπιᾶτε παραμπρός, μὴ περισσομιλῆτε,
'γερθῆτε γλήγορ' ἀπ' ἐδῶ, κι' ὅθ' οὔρθατε διαβῆτε.
Γείρου καὶ σύ, καὶ πήγαινε, κι' ἀνήμεν' ἀπὸ μένα
πῶς θέλω κάμει τὰ πρεπὰ σὲ κεῖνο κ' εἰς ἐσένα.

ΕΡΩΦΙΛΗ.

Γυναῖκες, ἂς μισέψωμε, γιατὶ εὔκαιρα κοπιοῦμε
ς τέτοια σκληρότατη καρδιὰ λύπη καμμιὰ νὰ βροῦμε.

ΧΟΡΟΣ.

Βασίλισσα κι' ἀφέντρα μας, κατὰ τὴν ἐμιλιάν του
πρικώτατη ἀπόφασι φυλάγει 'ς τὴν καρδιάν του.
Μὰ σὲ ζωή, κ' εἰς θάνατο θέλομε νὰ κατέχῃς
πῶς δούλαις καὶ συντρόφισσαις πᾶσα καιρὸ μᾶς ἔχεις.

ΕΡΩΦΙΛΗ.

'Οϊμένα, κορασίδές μου, κ' ἴντα πολλὰ τρομάσω
σήμερο μὲ τὸ 'ταῖρι μου 'ς τὸν ᾅδη μὴν περάσω!
Μάνν' ἀκριβή μου κιᾶς ἐσὺ 'ς τοῦτο συμπάθησέ μου
τὸ φταίσιμον ὁποῦ 'καμα, καὶ τόπον ἄδειασαί μου
κάτω 'ς τὸν ᾅδη, νὰ μπορῶ νὰ στέκω μετὰ σένα,
δυὸ πρικαμέναις νὰ 'μεστα, μ' ὄνομα μόνον ἕνα.

ΣΚΗΝΗ ΠΕΜΠΤΗ.

ΒΑΣΙΛΕΑΣ καὶ ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ.

ΒΑΣΙΛΕΑΣ.

Σύμβουλε, πῶς σοῦ φαίνεται; εἶδες ποτέ σου τόση
'ς ἄλλη γυναῖκ' ἀποκοτιά!

ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ.

Τόση δὲν εἶδα γνῶσι,
'λεύθερα θέλω νὰ τὸ πῶ, κι' ἂς μοῦ τὸ συμπαθήσῃ
ἡ ἀφεντιά σου· κι' ἂς σταθῇ λίγο νὰ μοῦ γροικήσῃ,
θέλω τὴν κάμει νὰ τὸ πῇ κ' ἐκείνη μοναχή τση,
καὶ νὰ μὴν κάμῃ τίβοτας κακὸ τοῦ δουλευτῇ τση,
μηδὲ τσῇ θυγατέρα τση, μὰ νὰ θελήσῃ κρίνω
νὰ συγκλιθῇ τὸ σήμερο 'ς ὅλο τὸ πρᾶμμ' ἐκεῖνο
ἀποῦ θελῆσαν οἱ θεοὶ κ' ἐκάμασι στανιό τση,
κι' ὄχι γιὰ πλειὰ χειρότερο, μὰ γιὰ καλλίτερό τση.

ΒΑΣΙΛΕΑΣ.

Μηδὲ μὲ κάμῃς, σύμβουλε, μὲ λόγια ψωματένα
νὰ χάσω τὴν ἀπομονὴ τώρα καὶ μετὰ σένα·

Στ. 448. μή... τίβοτσι. 450. τὴν σήμ. 451. ὁποῦ.

τὴ νύκτα μέρα βρύλεσαι, 'σὰ νά 'μουν τυφλωμένος,
γὴ μονητάρου δίχως νοῦ, λωλὸς καὶ ξεπεσμένος
πῶς εἶμαι, νὰ μοῦ πῇς καὶ σύ!

ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ.

Τὴ φρόνεσι τὴν τόση
τῆς ἀφεντιᾶς σου ξεύρω τη καὶ τὴν περίσσα γνῶσι·
καὶ κείνη πάλι ξεύρει ἐμὲ περίσσα μπιστεμένο,
καὶ λόγον ὡς τὸ σήμερο, λογιάζω, ψωματένο
νὰ μὴ μοῦ 'γροίκησε ποτέ· κ' ἔτσι ἂς χαλινώσῃ
τὴ μάνιτα καὶ τὸ θυμό, κ' εἰς τὸ θὰ πῶ νὰ δώσῃ
τ' αὐτιὰ τηνὲ παρακαλῶ, γιατὶ ὁ θυμὸς τυφλόνει
τὸ νοῦ, κι' ὡς ἄγρια θάλασσα χοχλάζει καὶ φουσκόνει.

ΒΑΣΙΛΕΑΣ.

Θυμὸ καὶ πλειότερην ὀργὴ καὶ μάνιτ' ἄλλην τόση
τὸν οὐρανὸ παρακαλῶ σήμερο νὰ μοῦ δώσῃ,
γιὰ νὰ μπορέσω κατὰ πῶς ζητᾷ τὸ θέλημά μου
'γδίκηα νὰ κάμω κ' εἰς τσῇ δυό, νὰ 'λαφρωθ' ἡ καρδιά μου!

ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ.

Παρακαλῶ σ' ἀφέντη μου, λίγο νὰ ξεμανίσῃς,
κ' ἐκεῖν' ἀποῦ 'χω νὰ σοῦ πῶ ν' ἀφήσῃς νὰ γροικήσῃς,
κι' ἂ δὲ σὲ κάμω φανερὰ νὰ 'δῇς πῶς τὸ παιδί σου
ἔχει βουλὴ καλλίτερη, παρὰ τὴν ἐδική σου,
παίρνοντας τὸν Πανάρετο, κι' ὄχι ἀπ' αὐτοὺς κανένα
ἀποῦ σοῦ πέψαν προξενειαῖς, θέλω καὶ μετὰ μένα,
ὁποῦ διαλέξειν ἤθελα μόνο γιὰ τὴν τιμή σου
χίλιαις φοραῖς νὰ σκοτωθῶ, νὰ σβύσῃς τὴν ὀργή σου.

Στ. 459. ξεύρει με... ἐμπιστεμένο. 460. ψωματένιο. 468. γδίκια νὰ πιάσω. 472. εἶχε καλλίτερη βουλή. 473. τὸ Π. 474. πέψα

ΒΑΣΙΛΕΑΣ.

Σὰ μοῦ τὸ δείξῃς θέλω 'πεῖ, σύμβουλε, πῶς μποροῦσι
τὰ 'λάφι' ἀπάνω τσ' οὐρανοὺς τὰ ὕψη νὰ πετοῦσι.

ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ.

Δῶσέ μου μόνο θέλημα λεύτερα νὰ μιλήσω.

ΒΑΣΙΛΕΑΣ.

Μίλιε, γιατὶ μ' ἀπομονὴ στέκω νὰ σοῦ γροικήσω.

ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ.

Γυναῖκα 'θέλ', ἀφέντη μου νὰ πάρουν τὸ παιδί σου
δυὸ βασιλειάδες ποῦ 'σανε πᾶσα καιρὸν ἐχθροί σου,
κι' ἀποῦ 'ρθασίνε κάποτες κ' οἱ δυό τωνε σμιμμένοι
'ς τούτη τὴ χώρα μὲ πολλὰ φουσάτα θυμωμένοι,
καὶ τόσον αἷμα 'χύσασι τῶν ἐδικῶ σ' ἀθρώπω,
καὶ τόσο 'βασανίσασι τοῦτο τὸ δόλιον τόπο,
ἀπῶθε κι' ἂν περάσωμε γροικοῦμ' ἀκόμη ὡς τώρα
κλάμματα κι' ἀναστεναμμοὺς 'ς τὴν ἐδική μας χώρα.
Καὶ κείνη δὲ τσ' ἠθέλησε, κι' ἄντρα τση ἐπῆρ' αὐτόνο
ἀποῦ τοὺς ἔδιωξ' ἀπὸ 'δῶ, κ' ἐσκόλασε τὸ φόνο,
τὸ φόνο καὶ τὴν ἐζημιὰ καὶ τὴ φωτιὰ τὴν τόση,
μὲ τὴν περίσσα δύναμι καὶ τὴν πολλήν του γνῶσι.
Καὶ πάλι δὲ σοῦ φαίνεται νὰ τῶχῃ καμωμένο
πολλὰ καλά; μὰ βλέπω σε γιὰ τοῦτο θυμωμένον!
τσῆ μάχαις τωνε τσ' ἄδικαις 'ς τὸ νοῦ σου πῶς δὲ βάνεις;
μὰ τόσα ταραχίζεσαι καὶ τόσην πρίκα πιάνεις,
γιατὶ δικοὺς δὲν τσ' ἔκαμες, βάνωντας τὸ παιδί σου
σὲ χέρι' ἀθρώπω ποῦ 'σανε πᾶσα καιρὸν ἐχθροί σου;

Στ. 478. 'ς τοῦ οὐρανοῦ. 481. ἐθέλα... πάρου. 482. κάθα καιρόν. 483. τως ἐσμιμμένοι. 486. τόσα. 487. κι' ἀπ' ὅπου κι' ἄν. 489. μά ? ἄντρα νὰ πάρῃ. 490. ἤδιωξε. 492. τὴν πολλήν του δύναμι καὶ τὴ περίσσα γνῶσι. 497. ἐδικούς.

ΒΑΣΙΛΕΑΣ.

Καὶ τοῦτο εἶν' ἀποῦ πονεῖ καὶ μένα πλειὰ περίσσο,
γιατὶ τσῆ μάχαις ἔλπιζα καὶ τσ' ἔχθριταις νὰ σβύσω
μὲ τέτοιον τρόπο μιὰ φορά, κι' ἀγάπη 'ς τὸ λαό μου
ν' ἀφήσω μὲ τὸ γάμο τση κιᾶς εἰς τὸν θάνατόν μου.

ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ.

Λοιπὸ θαρρεῖς, ἀφέντη μου, τὸ πῶς τὰ χέργια κεῖνα
ὁποῦ τὸ αἷμα ἔτσ' ἄπονα τῶν ἐδικῶ σ' ἐχῦνα,
κ' ἔχου νὰ χύσουν ἀκομὴ κι' ἄλλο γιὰ νὰ γδικηῶσου
τσ' ἀθρώπους ἀποῦ 'χάσασι, ποτέ τωνε νὰ δώσου
χαμμιὰ καλὴν ἀνάπαψι γι' ἀγάπη τοῦ λαοῦ σου,
τ' ἐχθροῦ τως τοῦ παντοτινοῦ, γὴ ἐσένα τοῦ μαυτοῦ σου;
πλειὰ γληγορήτερα 'ς φωτιὰ τὸ χιόνι πῶς νὰ στρέψῃ,
παρ' ἔτοιο πρᾶμμα νὰ γενῇ ποτ' ἤθελα πιστέψει.
Ὤφου, καὶ πῶς μοῦ 'φαίνετο καὶ 'θώρουν ἄνω κάτω
τὴν ἐπαρχιά σου, ὡς ἤκουσα τέτοιας λογῆς μαντάτο,
κι' ἀνήμενα νὰ σοῦ τὸ 'πῶ, τάχα νὰ τὸ γροικήσου
κ' οἱ ἄλλοι συμβουλάτοροι νὰ δοῦ νὰ σ' ἀμποδίσου,
γιατὶ πολλὰ 'φοβούμουνε μήπως καὶ θενὰ σταίσουν
σὲ τοῦτο τὸ συγγενικὸ βρόχιν νὰ μᾶς μπερδέσουν,
καὶ κεῖνο μᾶς ἐπάρουσι μὲ τέχνη, ἀπῶ θωροῦσα
τὸ πῶς ποτὲ μὲ δύναμι νὰ πάρουν ἐμποροῦσα.
Καλὸ μὴ 'γδέχεται κανεὶς ποτ' ἀπὸ τὸν ἐχθρόν του,

Στ. 499. Κ' ἐτοῦτον. 500. ἤρπιζα καὶ τσ' ὄχθριταις. 502. σκί;. 505. ἀκομὴ μόνο γιά. 506. ἐχάσασι πῶς ἔχουσι νά. 507. κιάμμιά.. 'ς τὸ λαό. 508. γὴ καὶ 'ς τὸν ἐαυτό σου. 509. εἰς φ. 512. ἔτοιας 513. κι' ἐνήμενα. 514. τὸ ἀμποδίσου. 515. ἐφοβήθηκα ἤπως... σταί-σου. 516. μπερδέσου. 517. νὰ σοῦ πάρουσι. 519. κιἀνεὶς ποτὲ ἀπ' τόν.

μάλιστα ὅσο πλειὰ θωρεῖ κλιτὸ τὸ πρόσωπόν του
καὶ τὴν ἀγάπη πεθυμᾷ καὶ τὴ φιλιὰ γυρεύγει,
θὰ τόνε τρέμῃ πλειότερα, καὶ νὰ τὸν ἐξωφεύγῃ.
Ὤ, πόσον εἶν' καλλίτερο, γαμπρὸ νὰ πάρῃς ἕνα
νὰ λέγῃ πῶς τὴ βασιλειὰν ἐπῆρεν ἀπὸ σένα,
παρ' ἕνα 'πὤχει τὸ ζημιὸ νὰ πάρῃ στανικό σου
τὴν ἐπαρχιά σου 'σὰν ἐχθρός, κι' ὄχι καθὼς γαμπρός σου,
κι' ἀλύπητος κι' ἀδιάκριτος πάντα νὰ σὲ πειράζῃ,
καὶ τσῆ ζωῆς σου τσ' ἀκριβῆς τὸ τέλος νὰ σπουδάζῃ.
'Σ τὰ γέρα σοῦ 'ναι τὸ πρεπὸ κιᾶς τὸ κορμί σου νά 'χῃ
ἀνάπαψ', ὄχι πείραξιν, ἀγάπη, κι' ὄχι μάχη.

ΒΑΣΙΛΕΑΣ.

Ὅποιος μὲ τρόμο πορπατεῖ καὶ τὸ δὲν εἶν' φοβᾶται,
πρᾶμμ' ἄξιο δὲν ἐργάζεται, μηδὲ ποτὲ τιμᾶται.

ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ.

Καὶ κεῖνος πάλι, ἀφέντη μου, ὁποῦ δὲ θέλει νά 'χῃ
φόβο 'ς ἐκεῖνο τὸ κακὸ ὁποῦ μπορεῖ νὰ λάχῃ,
βρίσκεται πάντα πλειὰ φοραῖς περίσσα κομπωμένος,
κι' ἂν ἀπομείνῃ ζωντανός, μένει μεταγνωμένος.
Μὰ δίχως τοῦτο λόγιασαι, γδίκηο ἂν θὲς νὰ πιάσῃς
ἀπάνω τοῦ Πανάρετου, πῶς μέλλεται νὰ χάσῃς
τὴ βασιλειά σ' ὁλοτενιάς· γιατὶ ἂν τὸν σκοτώσῃς,
ὦ τιμημένε βασιλειέ, πρέπει ζημιὸ νὰ γνώσῃς
τὸ πῶς ἡ θυγατέρα σου σφάζεται, κι' ἀπομένεις
μὲ διχωστὰς κλερονομιά· κ' ἶντ' ἄλλο ἀνημένεις,
παρὰ μιὰν ὥρα νὰ σφαγῇς καὶ σύ, γιὰ νὰ τελειώσῃ
ἡ πρίκ' ἀπὤχεις 'ς τό 'στερο τὸ νοῦ σου νὰ πλακώσῃ;

Στ. 520. μάλιοστας. 521. ἀγάπη πολεμᾷ. 523. νὰ χάμῃς. 529· σκιᾶς. 533. ἀποῦ 535. βουρίσκεται? ὅλαις τσῆ πλειά. 536. μετανοιωμένος. 538. 'ς τοῦ Π. 539. ὁλότενα. 542. ἄλλον.

Πιᾶσ' τὴ βουλή μ' ἀφέντη μου, καὶ κάμε νὰ νικήσῃ
τὴ μάνιτά σου ἡ φρόνεσι, καὶ τότες θὲς γροικήσει
τόση καλὴ θεράπαψιν, ἀποῦ νὰ 'φχαριστήσῃς
τὴν ὥραν ὁποῦ βάλθηκες νὰ τόνε συμπαθήσῃς.
Κι' ἀνὲν καὶ ταραχίζεσαι, γιατὶ ἀπὸ βασιλειάδες
δὲν καταιβαίνει, ἡ τάξες του κ' ἡ γνῶσές του χιλιάδες
ξάζουσιν ἄλλους βασιλειούς· μὰ ποιὸς μπορᾶ κατέχει,
ἀνὲν κι' ἀπὸ βασιλικὴ ρίζα κι' αὐτόνος τρέχει;
Μὰ θὲς μοῦ πῇ, τὸ βγενικὸ αἷμα 'ς φτωχὸ δὲ ξίζει,
παρὰ 'σὰ ρόδο μὲ χωρὶς φύλλ' ἀποῦ δὲ μυρίζει·
οἱ φρόνιμοι, ἄξιε βασιλειέ, φτωχειὰ συντροφιασμένη
μὲ διάξες κι' ἀρεταῖς κρατοῦν πλειότερα τιμημένη,
παρὰ πολλὴ πλουτότητα καὶ βασιλειὰ μεγάλη,
γυμνὴ ἀπὸ πᾶσαν ἀρετὴ καὶ δίχως χάριν ἄλλη·
γιατὶ τὰ ἔχει τὰ πολλὰ καὶ τὰ περίσσα πλούτη
δὲν εἶν' τσ' ἀθρώπους πάντοτες, ἀμμ' ὥραις τά'χουν τοῦτοι,
κι' ὥραις ξαφνίδια χάνουνται καὶ παίρνουσί τως τ' ἄλλοι,
καὶ πάντα πηαίνουν κ' ἔρχουνται 'σὰν κῦμα 'ς περιγιάλι·
γιαῦτως τσῆ πλούσιους βλέπομε συχνὰ τὸ πῶς φτωχαίνου,
καὶ τσῆ φτωχοὺς κάμμιὰ φορὰ πῶς βασιλοὶ ἀπομένου.
Μὰ σ' ἔχεις τὴν πλουσιότητα, 'σὰν τῶπε τὸ παιδί σου,
καὶ τσῆ φτωχιαῖς του τὴ γιατρειὰ δὸς μὲ τὴ φρόνεσί του.
Κι' ὡς τῶστερο, ἀφέντη μου, τάχα λησμονησμένη
ἔχεις τὴν ὥρα τὴν πρικιὰ καὶ τὴν πολλὰ καϋμένη,
ἀποῦ τριγύρου τοὺς ἐχθροὺς εἴχαμε 'ς τὰ τειχιά μας,

Στ. 545. νὰ γροικήσῃ? 547. ὁποῦ. 549. ἀνὲ... ἐκ τοὺς β. 550. καταιβαίνου ἡ διάξες του κ' ἡ χάρες του ἡ χ. 551. ξίζουσι γι' ἄλλους. 553. κ' ἡ εὐγενειὰ 'ς ἕνα φ. 555. φτωχά. 556. πέρνου πλ. 559. μεγάλα πλ. 563. συχνιά. 564. κιάμμιά. 566. φτωχειᾶς.

Λείπουσιν οἱ στίχοι 567--600.

κ' ἐλπίδα πλειὸ δὲν ἦτονε κἀμμιὰ τσῆ λευτεριᾶ μας,
γιατὶ ἄθρωπος δὲν ἦτονε μηδένας νὰ θελήσῃ
μὲ τέτοιους δυνατοὺς ἐχθροὺς νά 'βγῃ νὰ πολεμήσῃ·
καὶ τοῦτος ὁ Πανάρετος, μόνο γιὰ τὴν τιμή σου
τὸ θάνατο δὲ χρήζωντας, οὐδὲ γιὰ τὴ ζωή σου
μηδὲ ποσῶς δὲν ἔχωντας βλέπησι 'ς τὴν δικήν του,
ἐβγῆκεν ὁλομόναχος, καὶ μὲ τὴ δύναμίν του
τσ' ἐχθροὺς ἀποῦ βαστούσανε φωτιὰ νὰ μᾶς κεντήσου
καὶ μὲ τὴ βασιλείαν σου νὰ πάρουν τὴ ζωή σου,
ἔδιωξε, κ' ἔδραμε 'ς αὐτοὺς τόσα πολλ' ἀνδρειωμένος,
ἀποῦ θαρροῦσα κ' ἦτονε 'ς τὴ γῆ καταιβασμένος
γὴ τῶν ἁρμάτων ὁ θεός, γὴ ἄλλος κανεὶς βοηθός σας,
κ' εἰς τόσο κίνδυνον πολὺν εὑρέθη λυτρωμός σας.
Τὰ τείχη τοῦτα συντηρῶ, τσῆ πόρταις, τσῆ κολώναις,
θέατρα, τσῆ ψηλοὺς ναούς, καὶ τῶ θεῶ τσ' εἰκόνες,
καὶ φαίνεταί σου κλαίσινε κι' ὁμάδι μετὰ μένα,
θυμῶντας πῶς γιὰ χάριν του δὲν εἶναι χαλασμένα·
« παρακαλοῦμέν σε πολλὰ μ' ὅλη τὴν ἄλλη χώρα
τὴν ἀφέντιά σου λύπησι νά 'χῃ 'ς αὐτόνο τώρα! »
γιατ' εἶναι δίκηο καὶ πρεπὸ καὶ κεῖνον ἀποῦ μπῆκε
'ς τόση φωτιὰ γιὰ λόγου τως καὶ νικητὴς ἐβγῆκε,
γιὰ χάριν τωνε καὶ κεινῶ σήμερο νὰ θελήσῃ
ἡ ἀφεντιά σου τὸ θυμὸ καὶ τὴν ὀργὴ ν' ἀφήσῃ,
κι' ὡς βασιλειὸς λυπητερὸς κι' ἄξιος νὰ συγχωρέσῃ
τὸ σφάλμ' ἀποῦ τὸν ἔκαμεν ἡ νειότης του νὰ πέσῃ.
Κάμε τ' ἀφέντη μου λοιπό, συμπάθησ' τως, νὰ ζήσῃς,
γιατὶ σοῦ τάσσω 'ς τὤστερο νὰ παραξεμανίσῃς,
τόσα περίσσια νὰ χαρῇς γιὰ τέτοια καλοσύνη,
ἀποῦ τὴν πρίκα 'ς τὤστερο μὲ τὴν χαρὰν ἐκείνη
νὰ χάσῃς, καὶ νὰ κράζεσαι περίσσια καλομοίρης,
τὸ πῶς ἐγίνης πεθερὸς τέτοιου κορμιοῦ καὶ κύρης.

ΒΑΣΙΛΕΑΣ.

Σύμβουλε, τά μου μίλησες καλά 'γω γροικημένα,
καὶ τὸ θὰ κάμω κ' εἰς τσῆ δυὸ ἔχ' ἀποφασισμένα,
κι' ἀπάνω 'ς τοῦτο λόγο πλειὸ μηδὲ μοῦ δευτερώσῃς,
γιατὶ δὲν εἶν' ἡ πρώτη σου ἀπῶχεις νὰ μὲ γνώσῃς.
'Σ τὴν κατοικιά σου γύρισαι, κι' ἄσαι με μοναχό μου
νὰ κλαίγω καὶ νὰ δύρωμαι τὸ πρικορροιζικό μου.

(Εἰς τοῦτο μισεύγει ὁ Σύμβουλος, καὶ ὁ βασιλειὸς λέγει).

Στρατιῶταίς μου πιστότατοι, τοῦτο τὸν 'ντροπιασμένο
μοῦ φέρετε 'σὰ βρίσκεται σφικτὰ καδενωμένο·
κάμετε νἄρθουσι μαζὶ καὶ κεῖνοι ἀποῦ τελειόνου
τὴ δικηοσύνη κι' ἄπονα τσ' ἄτυχους θανατόνου.

ΣΚΗΝΗ ΕΚΤΗ.

ΒΑΣΙΛΕΑΣ μοναχός.

ΒΑΣΙΛΕΑΣ.

Τὰ γερατειὰ ἐλωλάνασι, θαρρῶ μὰ τὴν ἀλήθεια,
τὸ σύμβουλο καὶ κάθεται καὶ λέγει παραμύθια,
λογιάζωντας πῶς μετ' αὐτὰ τὸ νοῦ μου νὰ σκοτίσῃ,
τέτοιο μεγάλο φταίσιμο ἀγδίκηωτο ν' ἀφήσῃ·
μ' ἂν τὸ πιστεύγῃ ὁλοτενιάς, νὰ 'κουζουλάθη κρίνω,
καὶ πάλι ἐγὼ λωλότερος εἶχά 'σται παρὰ κεῖνο,
ἀνὲν κι' ἀκούσῃ τοῦ 'θελα, γιατὶ ἄθρωπο κανένα
'ς τὸν κόσμο τόσα πελελὸ δὲν ἔχω γνωρισμένα
μὲ λόγια καὶ παραβολαῖς νὰ θέλῃ ν' ἀπομείνῃ,

Στ. 605. κι' ἄρης με. 608. θρήνωμαι.
Λείπει: εἰς τοῦτο -- λέγει. 613. σκοτίσω. 614. ἀφήσω. 615. ὁλότενα. 616. ἀπὸ κ. 617. ἀνέ.... κιἀνένα.

μένωντας δίχως γδίκηωσι μιὰν ἐντροπὴ 'σὰν κείνη.
Μ' ἀπῆτι λίγο θέλ' εἶσται 'ς τὸ κρίμα του τὸ τόσο
θάνατον ἀτυράννιστο σήμερο νὰ τοῦ δώσω!
τόση 'ς τὸ νοῦ μου παιδωμὴ στέκω καὶ λογαργιάζω,
ἀπ' ἀλλονοῦ νὰ δόθηκε 'ς τὸν κόσμο δὲ λογιάζω.
Σήμερο θέλω πᾶσα εἷς νὰ 'δῇ τὴ μπόρεσί μου,
γιὰ νὰ φοβᾶτ' ὥστε νὰ ζῇ περίσσια τὴν ὀργή μου,
γιατ' ἡ ντροπὴ ποῦ μοῦ 'καμε, ἔστοντας νά 'ναι τόση,
δίχως περίσσιαν ἀπονιὰ δὲν ἠμπορᾷ γλυτώσῃ.
Μὰ πῶς νὰ διάξω 'ς τὴν κακὴ κι' ἄτυχη θυγατέρα;
ν' ἀναμουρδώσω τάχατες τὴν πρικαμένη χέρα
'ς τὸ ἴδιο αἷμα τὸ λοιπὸ τό 'θελε 'ς τὸ θεό μου!
μ' ἀνὲν καὶ μὲ δίχως αὐτὸ τέλειο τὸ γδίκηωμό μου
μπορῶ νὰ κάμω μετ' αὐτή, δὲν εἶν' καλλιὰ ν' ἀφήσω
νὰ ζῇ σὲ πρίκαν ἄμετρη, κ' εἰσὲ καϋμὸ περίσσο;
Καλλίτερα μοῦ φαίνεται τοῦτο, παρὰ νὰ δώσω
τέλος γιαμιὰ τοῦ πόνου τση, 'σὰν τήνε θανατώσω·
κρίνω 'σὰ δῇ τὰ μέλη του νεκρὰ καὶ χωρισμένα,
πάντα τὰ φυλλοκάρδια τση νὰ στέκουσι καϋμένα,
τὸ θάνατο νὰ πεθυμᾷ, νὰ κλαίγῃ, νὰ θρηνᾶται,
νὰ μεταγνώθῃ ὥστε ζῇ, καὶ νὰ μηδὲ 'φελᾶται.
Μὲ τέτοιον τρόπο τὸ λοιπὸ 'ς ἐτοῦτο κ' εἰς ἐκείνη
θὰ πιάσω 'ς τὸ μοῦ φταίσασι σήμερο γδικηοσύνη·
γιατὶ ἕναν ὁποῦ βλάψασι, καὶ κεῖνος τ' ἀπομένει

Στ. 620. σήμερο δίχως. 621. μ' ἀπῆτις ... κρίμαν. 622. μὲ δίχωστας τυράννισι νὰ τόνε θανατώσω. 626. ζῶ. 628. δίχως μεγάλην .... δὲν ἠμπορεῖ νὰ γλυώσῃ. 629. κι' ἄτυχη θ. 631. ἴδιόν του αἷμα. 632. μ' ἂν ἔναι καὶ δίχωστας. 633. κ' εἰς αὐτή. 635. Καλλίτερο. 636. σά. 640. μετανοιόνῃ ὥστε νὰ ζῇ. 641. τέτοιο. 642. 'ς τὰ μοῦ φταίξασι. 643. ἁποῦ βλάψουσι.

νὰ τόνε ξαναβλάψουσι, χειρότερ' ἀνημένει.
Μ' αὐτὸ τὸ σκύλλο συντηρῶ καὶ φέρνουσι δεμένο...
θωρῶντάς τονε μοναχὰς ἄφτ' ὅλος καὶ κρυαίνω!

ΣΚΗΝΗ ΕΒΔΟΜΗ.

ΒΑΣΙΛΕΑΣ, ΧΟΡΟΣ, καὶ ΠΑΝΑΡΕΤΟΣ καδενωμένος.

ΒΑΣΙΛΕΑΣ.

Καλῶς τὸν ἄξιό μου γαμπρό, καλῶς τονε, νὰ κάμω
καθὼς τυχαίνει σήμερο τὸν ὄμορφόν του γάμο.
Γιὰ ποιὰ φορμὴ τ' ἀμμάτια σου κρατεῖς χαμηλωμένα;
νὰ τὰ γυρίσῃς ντρέπεσαι μὲ θάρρος πρὸς ἐμένα!
Ἀ'νέγνωρε κι' ἀδιάκριτε κι' ἄτυχε, τὸ ψευτό σου
σκῆμα καὶ ταπεινότητα δὲν εἶναι 'ς ὄφελός σου.
Πέ μου, παιδὶ μικρότατο κι' ἀπὸ μικροὺς ἀθρώπους,
σ' ἀνάθρεψα 'ς τὸ σπίτι μου, κ' εἰς ὅλους μου τσῆ τόπους
σ' ἔκαμα μεγαλείτερο παρ' ἄθρωπο κανένα,
γιὰ νά 'χω τὴν ἀντίμεψι ἐτούτην ἀπὸ σένα;

ΧΟΡΟΣ.

Ζεῦ, δός του χάρι, ἀπόκρισι φρόνιμη νὰ τοῦ δώσῃ,
τὴν ἀγριεμένην του καρδιάν, ἂν τύχῃ, νὰ 'μερώσῃ!

ΠΑΝΑΡΕΤΟΣ.

'Σ τὰ χέργιά σου μ' ἀνάθρεψες, μεγάλον ἔκαμές με,
πολλαῖς κι' ἀρίφνηταις τιμαῖς, ἀφέντη μ', ἄξιωσές με,
καὶ πάντα μου τὸ 'γνώριζα, πάντα φχαρίστησά σου,
καὶ μπιστικὰ 'ς τὸ 'δύνουμου πάντα μου δούλεψά σου·

Στ. 644. χ. τυχαίνει. 646. κρυγαίνω. 652. σχῆμα... 'ς ὄφελός σου. 655. κιὰνένα. 657. Ζεῦς. 659. ἤκαμες. 660. ἤξωσές. 661. εὐχαρίστιζά. Λείπει δ. 662. στίχος.

μά 'σφαλα, μολογῶ σού το, κ' ἔμεινα νικημένος
ἀπού τὸν Πόθο, κατὰ πῶς πάντα συνειθισμένος
εἶναι τσ' ἀθρώπους νὰ νικᾷ· δὲν ἤμουν μὲ τσ' ὀχθρούς σου
προδότης σου, δὲν ἔδωκα τσῆ τόπους τσῆ δικούς σου
τὠχθροῦ σου· νειότης κι' ὀμορφιά, σπλάχνος καὶ καλοσύνη
μοῦ κάμασίνε τὴν καρδιὰ 'ς τὸν Πόθο νὰ συγκλίνῃ.
Μ' ἀπῆ σὲ τοῦτο μ' ἔφερεν ἡ τύχ' ἡ ἐδική μου,
θὲ νὰ σοῦ πῶ τὸ σήμερο τίνος κυροῦ παιδ' ἦμου,
γιὰ νὰ γνωρίσῃς πῶς πολὺ δὲν ἦτονε ν' ἀφήσῃ
τὸν Πόθο βασιλειοῦ παιδὶ τὸν νοῦν του νὰ νικήσῃ,
μ' ἄλλο παιδὶ 'νοῦς βασιλειοῦ, στέκωντας πάντ' ὁμάδι
'ς μιὰ κατοικιὰ τόσους καιροὺς ἀπὸ ταχὺ ὡς βράδυ.
Ξεῦρε λοιπὸ πῶς εἶμαι γυιὸς τοῦ βασιλειοῦ τοῦ πλούσου
τσῆ Τσέρτσας, τοῦ Θρασύμαχου τοῦ φίλου τοῦ δικοῦ σου·
κ' ἡ τύχη 'σὰν ἠθέλησε κ' ἔμεινε νικημένος
ἀποὺ τσ' ὀχθρούς σας καὶ τῶ δυό, κ' ὕστερα σκοτωμένος,
μ' ἔφερεν εἰς τὸ σπίτι σου κ' εἰς τὴν δική σου χέρα,
γιὰ ν' ἀποθάνω 'σὰ θωρῶ τὴ σημερνὴν ἡμέρα.
Μ' ἂν εἶναι κ' εἶσαι βασιλειός, σὰ σ' ἔχω γνωρισμένο,
καὶ τ' ὄνομά σου βρίσκεται 'ς τὸν κόσμο ξαπλωμένο,
κάμ' ὅλον κεῖνο ἀπάνω μου ἀποῦ 'θελες θελήσει
κ' εἰς τὸ παιδί σου νὰ γενῆ, ἂς σ' εἴχασι νικήσει
'ς τὴ μάχη 'σὰ τὸν κύρη μου κ' ἐσέναν οἱ ὀχθροί σου,
κι' ὡσὰν ἐμὲ εἰς χέργι' ἀλλοῦ νὰ λάχῃ τὸ παιδί σου.

Στ. 663. ἤμεινα. 665. 'ς τσ' ἐχθρούς. 668. ν' ἀπομείνῃ. 669. ἀπῆς·.. ἡ τύχης ἡ δική. 670. τὴν σήμερο. 672. τὸν Πόθο? νὰ γροικήσῃ. 676. Τζήρζας. 677. κι' ἀπῆς ἡ τύχη ἐθέλησε κ' ἤμεινε. 678. τσῆ ἐχθρούς. 679. μ' ἔφερεν ἐμὲ 'ς τὸ σπ. 680. τὴν σήμερον ἡ. 681. Μ' ἂν ἴσως κ' εἶσαι. 683. κάμε ὅλο ἐκεῖνο. 685. καὶ σένα σὰ τὸ κύρη μου 'ς τὴ μάχην οἱ ἐχθροί σου. 686. νὰ δώσῃ.

ΧΟΡΟΣ.

Μεγάλο πρᾶμμ' ἀκούγομε, κι' ἀλήθεια τὸ κρατοῦμε,
γιατὶ πολλὰ βασιλικαῖς τσῆ χάρες του θωροῦμε.

ΒΑΣΙΛΕΑΣ.

Τοῦτο ὅσαις φοραῖς τὸ πῆς, τὸ λέγεις ψώματά σου,
μὰ σὲ ποτὲ δὲν ἦτονε βασιλικ' ἡ γενειά σου!
μὰ μετ' αὐτὰ τὰ ψώματα θὲς ἔχει κομπωμένη
τὴν Ἐρωφίλην ἀκομὴ τὴν τρισκαταραμένη.
Πιστεύω μάλιστα παιδὶ πῶς νᾆσαι 'νοῦς ὀχθροῦ μου,
'νοῦς κακοθελητῆ πολλὰ ἐμὲ καὶ τοῦ παιδιοῦ μου,
κ' ὄφι μικρὸ σ' ἀνάθρεψα γιὰ νὰ μὲ φαρμακέψῃς,
καὶ πῶς ὀχθρὸς δὲ γίνεται φίλος νὰ μ' ἀρμηνέψῃς.

ΠΑΝΑΡΕΤΟΣ.

Τοῦτό 'ν' ἀλήθεια, βασιλειέ, κι' ἀνὲν καὶ θὲς σημάδι
πῶς εἶμαι τοῦ Θρασύμαχου καὶ μαρτυριαῖς ὁμάδι,
τῶνα καὶ τ' ἄλλο σήμερο σοῦ τάσσω νὰ σοῦ δώσω.

ΒΑΣΙΛΕΑΣ.

Καιρὸ 'ς τὴν τόση σ' ἀτυχιὰ μιὰν ὥρα δὲ θὰ δώσω.

ΠΑΝΑΡΕΤΟΣ.

Θυμήσου κιᾶς, ἀφέντη μου, πῶς μοναχός μ' ἐμπῆκα
'ς τόσους ὀχθροὺς πολλαῖς φοραῖς καὶ νικητὴς ἐβγῆκα.

ΒΑΣΙΛΕΑΣ.

Πᾶσά σου δούλεψι καλὰ νὰ μείνῃ πλερωμένη
σοῦ τάσσω δίχως ἄργητα τώρα, καθὼς τυχαίνει.

Στ. 688. τσῆ διάξες. Οἱ στίχοι 691-692. φέρονται ἐν τέλει τοῦ λόγου. 691. τὰ ψώματα θὲς νά 'χῃς. 693. μάλιος λογιάζω πῶς παιδὶ θὲς νά 'σαι 'νοῦς ἐχθροῦ. 696. ἐχθρός. 697. κι' ἂν ἦν'. 699. ὁ στίχος οὗτος φέρεται ἐν τῷ στόματι τοῦ βασιλέως... νὰ πλερώσω. 700. μνιάν. 701. σκιᾶς. 702. ἐχθρούς.

Κρατεῖτέ τονε, στρατηγοί, κ' ἐλᾶτε μετὰ μένα
διπλοῦ νὰ τ' ἀντιμέψωμε τὰ μῶχει καμωμένα.

ΧΟΡΟΣ.

Μὲ μάνιταν ἐμίσεψε καὶ μὲ θυμὸ μεγάλο,
γιαῦτως λογιάζω τὴ ζωὴ τοῦ παίρνει δίχως ἄλλο.
Θεέ μου, βοήθησέ του σύ, γιατὶ ἄλλοι δὲν μποροῦσι
'ς τὰ χεργι' ἀποῦ τόνε κρατοῦν βοηθοί του νὰ γενοῦσι.

ΧΟΡΟΣ.

Ἀκτῖνα τ' οὐρανοῦ χαριτωμένη,
ἀποῦ μὲ τὴ φωτιά σου τὴ μεγάλη,
'ς ὅλη χαρίζεις φῶς τὴν οἰκουμένη,
τὸν οὐρανὸ στολίζει 'ς μιὰ κ' εἰς ἄλλη
μερὰ κι' ὅλη τὴ γῆ ἡ πορπατηξιά σου,
δίχως ποτὲ τὴ στράτα τση νὰ σφάλλῃ·
κι' όντὰ μᾶς ἐμακραίνῃς τὴ θωριά σου,
μὲ χιόνια καὶ βροχαῖς τὴ γῆ ποτίζεις,
γιὰ νὰ μποροῦ νὰ ζιοῦν τὰ πλάσματά σου·
καὶ πάλι 'σὰ σιμώσῃς κι' ἀρχηνίσῃς
τὰ χιόνια νὰ σκορπᾷς, καὶ νὰ ζεσταίνῃς
τὸν κόσμ', ὅλη τὴ γῆ μ' ἀθοὺς γεμίζεις,
τὰ φύτρ ἀναγαλλιᾷς, καρποὺς πληθαίνεις,
μεστόνεις πωρικά, γεννᾷς λιθάρια
πολλῶ λογιῶ, κ' εἰς δόξα πάντα μένεις·

Στ. 705. πρὸς ἐμένα. 709. βοήθησε. 710. κρατοῦ βουηθοί του Πρὸ τοῦ Χοροῦ «Τέλος τσῆ τετάρτης πρᾶξις.» 717. κι ὄντε μᾶς ἐμακρύνῃς. 719. πλάσματά σου, προτιμηθὲν τοῦ ἡμετέρου πλουμιστά.

διαμάντια καὶ ῥουμπιά, μαργαριτάρια
κι' ὅλαις τσῇ πέτραις τσ' ἄλλαις μοναχός σου
πῶς κάμνεις, ὅλοι βλέπομε καθάρια.
Τὰ δὲ θωρεῖ 'ς τὴ γῇ ποτὲ τὸ φῶς σου,
εὑρίσκονται 'ς τὰ βάθη φυλαμμένα,
κι' ὅσα κι' ἂν ἦν' ὀμπρὸς τῶν ὀμματιῶν σου,
γὴ σὺ τὰ κάνεις ὅλα, γὴ ἀπὸ σένα
θρέφουνται καὶ κρατιοῦνται καὶ πληθαίνου,
καὶ νὰ χαθῇ ποτὲ μπορεῖ κανένα.
Ἡλιέ μου φωτερέ, τοῦ περασμένου
καιροῦ τὰ πάθη 'ποῦ 'χαμε θυμοῦμαι,
κι' ὁλόκρυγια τὰ μέλη μου ἀπομένου·
τσῇ ποταμοὺς πῶς εἴδαμε μποροῦμε
'ς τούτους τσῇ δόλιους τόπους τσ' ἐδικούς μας,
νὰ κυματίσουν αἵματα νὰ ποῦμε·
τριγύρου 'ς τὰ τειχιὰ 'χαμε τσ' ὀχθρού μας,
κι' οὐδὲ κάμμι' ἄλλ' ἐλπίδ' ἀπόμεινέ μας
'ς τὴ μάχη τὴν πολλὴ τοῦ βασιλειοῦ μας·
καὶ τῶ θεῶν ἡ χάρι ἐδόηθησέ μας
κ' ἑνοῦ μας στρατηγοῦ χέρ' ἀντρωμένη,
κι' ἀποὺ τὴ μάχη αὐτὴν ἐλύτρωσέ μας.
Ὤφου, πρικιά του μοῖρ' ἀσβολωμένη,
τί τῶξιζε τσ' ὀχθρού μας νὰ κερδαίσῃ,
καὶ κεῖνος τσ' ἐρωτιᾶς σκλάβος νὰ γένῃ;

Στ. 727. κι' ὅλαις ταῖς ἄλλαις πέτραις μοναχή. 729. ποσῶς. 730. μὰ βρίσκονται. 731. ἀμματιῶ. 736. θυμοῦμαι, προτιμηθὲν τοῦ ἡμετέρου θυμοῦ μας. 740. κυματοῦσιν. 741. εἴχαμε προτιμηθὲν τοῦ ἡμετέρου χάμαι. 742. κιάμμιὰ ἄλλη ὀλπίδα ἐπόμεινε. 744. τοῦ θεοῦ... ἐδούθησε. 746. μάχη ἐκείνη. 748. τοῦτ' ἄξωτε.

'ς τὸν Πόθο τσῆ κερᾶς μας εἶχε πέσει,
κι' όντὰ κρατιέτο πλειὰ χαριτωμένος,
'ς ἄμετρης λόχης ἔπεσε 'ς τὴ μέση.
Τώρα 'ς τὴ φυλακὴ καδενωμένος,
θάνατο ἐκ τὸ θυμὸ τοῦ βασιλειοῦ μας
σκληρότατ' ἀνημένει ὁ πικραμένος!
Ἥλιε μου, τὸ λοιπὸ 'ς τὰ κλαΰματά μας
λυπητερὸ τὸ φῶς σου ἀς σκοτεινιάσῃ,
γὴ 'ς ἄλλα μέρη στεῖλέ το μακρά μας,
νέφος σκοτεινιασμένο ἀς σκεπάσῃ,
κι' ἀστροπελέκι ἀς πέσῃ θυμωμένο,
καὶ τοῦτο τὸ παλάτι ἀς χαλάσῃ·
μὲ χίλιαις ἀστραπαῖς τὸ μανισμένο
κάμε τὸ βασιλειό μας νὰ τρομάξῃ,
νὰ μὴ χαλάσῃ τέτοιο νειὸ ἀντριωμένο·
μὲ φοβεραῖς βρονταῖς κάμε ν' ἀλλάξῃ
τὸ λογισμόν του τὸν κακὸ 'ς ἀγάπη,
κι' ὡς κύρης ἀγαθὸς τώρα νὰ πράξῃ
'ς αὐτήνη, κ' εἰς ἐκεῖνο τὸν ἀζάπη!

ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΤΕΤΑΡΗΣ ΠΡΑΞΕΩΣ.

Στ. 752. ἄμετρης λόχης προτιμηθὲν τοῦ ἡμετέρου ἄμετρη λόχη. 755. πρικαμένος. 756. Ἡλιέμου, τὸ φῶς σου. 757. λυπητερῶς ἄφτσε ἀς σκοτεινιάσῃ. 758. στεῖλε τὴ πικράθμας.

Ἐνταῦθα τελευτᾷ τὸ τοῦ Λεγρανδίου χειρόγραφον.

ΙΝΤΕΡΜΕΔΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟΝ.

Γοφρέδος, Ῥινάλδος, Μανταρηφόρος, καὶ Σολιμάνος.

ΓΟΦΡΕΔΟΣ.

Μικρός, καθὼς τὸ βλέπετε στρατιῶταίς μ' ἀντριωμένοι,
τὴ χώρα νὰ κερδαίσωμε κόπος μᾶς ἀνημένει,
γιατὶ ἐκ τὰ παλληκάριά τση λίγα τῆς ἀπομεῖνα
καὶ τὰ τειχιά τση ἐπέσασι 'ς τόπους πολλοὺς καὶ κεῖνα·
κ' ἔτσι πᾶς ἕνας σήμερο πρέπ' ἀπὸ σᾶς νὰ βάλλῃ
'ς τὸ λογισμό του ποι' ἀφορμὴ μᾶς ἔκαμε μεγάλη
ν' ἀφήσωμεν τσῆ τόπους μας, τὰ σπίτια, τὰ παιδιά μας,
κ' ἔτσι μακρὰ νὰ φέρωμεν ὅλοι μας τὰ κορμιά μας.
Δὲν ἤρθαμ' ἄξιοι στρατηγοί, δὲν ἤρθαμε γιὰ πλούτη,
μηδὲ γιὰ περιδιάβασι 'ς τὴν ἐξοριὰν ἐτούτη,
μὰ γιὰ νὰ ξεσκλαβώσωμε τὸν Τάφο τοῦ Χριστοῦ μας
κ' εἰς λευτεριὰ νὰ βάλλωμε τόσους πιστοὺς δικούς μας,
τοῦτο μᾶς ἔφερεν ἐδῶ, τοῦτο μᾶς εἶχε κάμει
τόσαις φοραῖς 'ς τὸν πόλεμον ὅλοι νὰ μποῦμ' ἀντάμη,
καὶ γιὰ τὴ χάριν του κεινοῦ, ποῦ 'ρθεν ἐδῶ νὰ δώσῃ
θάνατ', ἀπὸ τὸ θάνατο γιὰ νὰ μᾶς λευτερώσῃ,
πάντα μὲ νίκη ἐβγήκαμεν, καθὼς καὶ τώρα πάλι
μὲ νίκη θέλομεν ἐβγῆ καὶ μὲ τιμὴ μεγάλη,
μόνο νὰ μὴ θελήσωμε νὰ λείψωμ' ἀπατοί μας
σὲ κεῖν' ἀπῶ τὸ σήμερο πρέπει ὀγιὰ τιμή μας.
Δέτε, στρατιῶταίς μου, λοιπὸ 'σὰν εἶστε μαθημένοι
νὰ κάμετε τὸ δύνεστε 'ς τὴ μάχη ἀπ' ἀπομένει,

νὰ τελειωθοῦν οἱ κόποι μας καὶ τὰ τασσίματά μας,
νὰ πᾶμε νὰ κρεμάσωμεν ὅλοι μας τ' ἄρματά μας
'ς τὸν ἅγιο Τάφο τοῦ Χριστοῦ, ποῦ βρῆκε χάρι τόση
νεκρὸν ἐκεῖνον πῶδωκε ζῆσι ἀλλῶν νὰ δώσῃ,
κι' ἄξια 'ς τὴ γῆ κ' εἰς τσ' οὐρανοὺς καὶ πλερωμὴ καὶ χάρι
σᾶς τάσσω 'ς τὰ κοπιάσετε πᾶς ἕνας σας νὰ πάρῃ.
Δέτε λοιπὸ νὰ δώσετε σημάδι τοῦ πολέμου,
κι' ἂν εἶδασι τ' ἀμμάτιά μου κανένα σας ποτέ μου
νὰ πολεμήσῃ μὲ τσ' ὀχθροὺς μ' ὅλη τὴν ὄρεξίν του,
ἂς δείξῃ καὶ τὸ σήμερο πάλι τὴ δύναμίν του.

ΡΙΝΑΛΔΟΣ.

Πάντα κάνεις καμώματα πλείσια τυχαίνει νά 'χῃ
καὶ λίγα λόγια ὅσο μπορεῖ περιττοπλειὰς 'ς τὴ μάχη,
γιὰ τοῦτο μὲ λιγώτερα λόγια ποῦ νὰ μποροῦμε
τῆς ἀφεντιᾶς σου τάσσομε 'ς τὸν πόλεμο νὰ μποῦμε
μ' ἀποκοτιὰν καὶ μ' ὄρεξι καὶ δύναμι μεγάλη,
κ' ἐλπίζω νὰ γυρίσωμε μὲ πλείσια δόξα πάλι.

ΓΟΦΡΕΔΟΣ.

Μὴ στέκετε τὸ λοιπονίς, κάμετε τὸ σημάδι
τσῆ μεγαλείτερης μαλλιᾶς ὁποῦ μπορεῖτ' ὁμάδι.

(Εἰς τοῦτο κάνουσι σημάδι τοῦ πολέμου).

ΡΙΝΑΛΔΟΣ.

Τὴν πόρταν εἶδα κι' ἄνοιξε, κ' ἕνα θωρῶ καὶ βγαίνει
ξαρματωμένο, τίβοτας μαντάτο μᾶς ἐφέρνει.

ΓΟΦΡΕΔΟΣ.

Σταθῆτε ν' ἀγροικήσωμε τί θέλει νὰ μιλήσῃ,
κι' ἀμμὴ ἔρχεται μοῦ φαίνεται σύβασι νὰ ζητήσῃ.

ΜΑΝΤΑΤΟΦΟΡΟΣ.

Τέσσερης μέσ' τὴ χώρα μας στρατιῶταις ἀντριωμένοι
βρίσκουνται νὰ μαλλώσουσι πολλὰ πεθυμισμένοι
μὲ τὸ 'Ρινάλδο καὶ μ' αὐτοὺς τσ' ἴδιους ἐκείνους τσ' ἄλλους

ποῦ μᾶς σκοτῶσαν τέσσερης στρατιῶταίς μας μεγάλους·
κι' ἂν ἔναι καὶ νικήσουσι καὶ τούτους, νὰ σᾶς δώσῃ
τὴ χώρα τάσσει ἀφέντης μου, μὲ δίχως νὰ μαλλώσῃ
πλειόν του σᾶς μνόγει· μ' ἂν ἴσως, καθὼς ἐλπίζει, λάχῃ
νὰ βγοῦσιν οἱ στρατιῶταίς του μὲ νίκην εἰς τὴ μάχη,
θέλει καὶ σὺ νὰ μὴ μπορῇς πλειὸ νὰ τονὲ μαλλώσῃς,
μ' ἀποδεπᾶ τὰ τόσα σου φουσάτα νὰ σηκώσῃς.

ΓΟΦΡΕΔΟΣ.

Γύρισαι τὸ γοργότερο καὶ πὲ 'ς τὸ βασιλειό σου
νὰ στείλῃ τσῆ στρατιώταις του γλήγορα νὰ μαλλώσου,
κι' ἂμ μὲ νικήσῃ τάσσω του τὴν χώραν του ν' ἀφήσω
λεύτερη, κ' εἰς τὸν τόπο μας μ' ὅλου μας νὰ γυρίσω·
μ' ἂν νικηθοῦσι, τὸ ζημιὸ τὴ χώραν ἄς μοῦ δώσῃ,
μὴ τόνε κάμω πλειότερη κακομοιργιὰ νὰ γνώσῃ.
Ῥινάλδο καὶ στρατιῶταίς μου πολλὰ μ' ἀγαπημένοι,
τόση μεγάλη προθυμιὰ σᾶς ἔχω γνωρισμένη,
κ' ἔτσι σᾶς ξεύρω δυνατούς, ἀποῦ τὴ μάχη βάνω
τούτη, καθὼς τὸ βλέπετε, τσῆ νώμους σας ἀπάνω,
κ' ἔτσι δὲν πρέπει νὰ σᾶς πῶ καὶ νὰ σᾶς ἐθυμήσω
τ' εἶναι πρεπὸ νὰ κάμετε, γιατ' εἶχ' ἔσται περίσσο·
'ς τὸν πόλεμο μὲ τὴν εὐχὴ καὶ τὴν περίσσια χάρι
σᾶς στέλλω μόνο τοῦ Χριστοῦ, καὶ κάμετε νὰ πάρῃ
τιμὴ καὶ δόξα μετὰ σᾶς, καὶ τόσοι σκλάβωμένοι
δοῦλοί του ν' ἀπομείνουσι τώρα λευτερωμένοι.
Σέρνομαι πάλι 'ς μιὰ μερὰ μόνον ὀγιὰ νάρθοῦσι
μὲ δίχως ντήρησι οἱ ὀχθροὶ 'ς τὸν πόλεμο νὰ μποῦσι,
κι' ὡς νικηθοῦσιν ἀπὸ σᾶς, καθὼς θαρρῶ κι' ὀλπίζω,
'ς τὴ χώρα νἄμπω νικητὴς πασίχαρος γυρίζω.

ΡΙΝΑΛΔΟΣ.

Καθὼς μ' ἀποκοτιὰ πολλὴ καὶ μ' ὄρεξι μεγάλη
'ς τούτη τὴ μάχη τήμερο πᾷ ξαναμποῦμε πάλι,

τέτοιας λογῆς παρακαλῶ καὶ τοῦ θεοῦ τὴ χάρι
νὰ κάμῃ τὸν πᾶσ' ἕνας μας νίκη τσ' ὀχθροὺς νὰ πάρῃ.

(Εἰς τοῦτο ἔρχουνται καὶ παίζουν τὴ μορέσκα μὲ τ' ἄρμα, καὶ πέφτουν οἱ Τοῦρκοι, καὶ ὁ Ῥινάλδος λέγει).

ΡΙΝΑΛΔΟΣ.

Πάντοτ' ἂς εἶναι τοῦ Χριστοῦ τ' ὄνομα δοξασμένο,
πειδὴ ἀπὸ σᾶς τὸν Τάφον του βλέπω λευτερωμένο.

ΓΟΦΡΕΔΟΣ.

Στρατιῶταίς μου, 'ς τὸν ἄμετρο κόπο τὸν ἐδικό σας
ὅσο μπορῶ καὶ δύνομαι περίσσια φχαριστῶ σας,
καὶ μετὰ σᾶς τὸ σήμερο χαίρομαι, 'σὰν τυχαίνει,
γιατὶ 'ς τὸν κόσμο ἐμείνετε περίσσια δοξασμένοι,
κι' ἀθάνατ' ἀπομένουσι 'ς τὴ γῆ τὰ 'νόματά σας
γιὰ τὴν πολλή σας δύναμι καὶ τὴν παλληκαριά σας.

ΡΙΝΑΛΔΟΣ.

Τὴ νίκη μᾶς ἐχάρισεν ἡ τύχ' ἡ ἀγαθή σου
μόνον, ἀφέντη, κ' ἡ τιμὴ κ' ἡ δόξ' ἂς εἶν' δική σου.

ΓΟΦΡΕΔΟΣ.

'Αργοῦ νὰ βγοῦσι τὰ κλειδιὰ τσῆ χώρας νὰ μᾶς δώσου·
τάχα λογιάζου θέλουσι πῶς νὰ μᾶς ἐκομπώσου.

(Εἰς τοῦτο τῶνε κάνουσι σημάδι καὶ βγαίνει ὄξω ὁ Σολιμάνος μὲ τσ' ἄλλους καὶ λέγει).

ΣΟΛΙΜΑΝΟΣ.

Γοφρέδο, βλέπω φανερὰ πῶς κόποι δὲ μποροῦσι,
μηδὲ βολαῖς, μηδ' ἅρματα ποτὲ ν' ἀντισταθοῦσι
τ' ὡρίσασιν οἱ οὐρανοί, κι' ὡς ἄξιο νικητή μου
σὲ προσκυνῶ καὶ δέχομαι κλίνωντας τὴν κορφή μου.
Τσῆ χώρας μού 'ναι τὰ κλειδιὰ τοῦτα, καὶ τοῦτο τ' ἄλλο
τὸ θησαυρό μου κάτεχε σφαλίζει τὸ μεγάλο,
κι' ἂς εἶν' τῶν ἄξιώ σ' ἀρετῶ, κι' ἂς εἶν' τσῆ δύναμί σου
μὲ τὰ κορμιά μας ὁλονῶν κέρδος καὶ πλερωμή σου.

Μὰ 'ς τούτη σὲ παρακαλῶ τὴν τύχη μὴν ἀφήσῃς
πῶς ἐγεννήθης ἄθρωπος καὶ σὺ νὰ λησμονήσῃς,
κι' ὁ σκλαβωμὸς κ' ἡ μοῖρά μου κ' ἐτούτ' ἡ δόλια χώρα
ξόμπλι ἃς γενοῦν παντοτινὸ τοῦ λογισμοῦ σου τώρα,
γιὰ νὰ μὴν ἦσ' ἀλύπητος 'ς τοὺς ἔπιασες 'ς τὴ μάχη,
γιατὶ τὸ μῶλαχεν ἐμὲ μπορεῖ καὶ σὲ νὰ λάχῃ.

ΓΟΦΡΕΔΟΣ.

Συνῆθι μοῦ 'ναι, Σολιμάν, πάντα μου νὰ γυρεύγω
τσῆ ταπεινοὺς νὰ λεημονῶ, τσῆ ἄγριους νὰ παιδεύγω,
'σὰν τὤχουν τοῦτοι ὅλοι τως 'ς τὴ μάχη γνωρισμένο,
κ' ἐκ τὸ συνηθί μου ποτέ, κάτεχε, πῶς δὲ βγαίνω.
Σηκώσ' ἀπὸ τὰ πόδιά μου, τίβοτας μὴ φοβᾶσαι,
φίλος μου, κι' ὄχι σκλάβος μου πάντα σου θέλω νά 'σαι·
γυναῖκες, δοῦλοι καὶ παιδιὰ κι' ὅλος ὁ θησαυρός σου
κι' ὅλ' οἱ στρατιῶταις ἀκομὴ χάρισμ' ἃς εἶν' δικό σου,
κι' ὅπου τὰ θὲς ἐλεύθερος τὰ πάρε μετὰ σένα,
σώνει μας μόνο νά 'χωμε τὴ χώρα κερδαιμένα.

ΣΟΛΙΜΑΝΟΣ.

Τὸν οὐρανὸ παρακαλῶ δόξαις νὰ σοῦ χαρίζῃ
καὶ μὲ τιμαῖς ἀθάναταις πάντα νὰ σὲ στολίζῃ,
γιατὶ ἔχεις χάρι μετὰ σέ, ἀπ' ὅλοι οἱ ὀχθροί σου
τιμοῦν καὶ προσκυνοῦσί σε καὶ θέλουν τὴν ζωή σου.
Μ' ἃς πᾶμ' ἀφέντη, τὸ λοιπὸ τὴ χώρα νὰ σοῦ δώσω,
τὴν ὕστερη κακομοιριὰ τούτη μου νὰ τελειώσω.

ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΤΕΤΑΡΤΟΥ ΙΝΤΕΡΜΕΔΙΟΥ.

ΠΡΑΞΙΣ ΠΕΜΠΤΗ.

ΣΚΗΝΗ ΠΡΩΤΗ.

ΜΑΝΤΑΤΟΦΟΡΟΣ καὶ ΧΟΡΟΣ.

ΜΑΝΤΑΤΟΦΟΡΟΣ.

Ὦ σπίτι τρισκατάρατο, σπίτι καταραμένο,
γιατὶ 'ς τὰ βάθη τοῦ γιαλοῦ δὲν εἶσαι βουλισμένο;
παληὰ φωλειὰ τῆς ἀπονιᾶς, καὶ κατοικιὰ τοῦ φόνου,
βρύσι τῶ δάκρυω καὶ σκολιὸ τσῆ πρίκας καὶ τοῦ πόνου,
πῶς δὲ θυμώνετ' οὐρανός, κ' ἡ γῆς πῶς δὲν τρομάσει,
πῶς ἡ ὀργὴ δὲν ἔρχεται τοῦ Ζεῦ νὰ σὲ χαλάση!
πῶς σκοτεινὰ δὲν πέφτουσι νέφη νὰ σὲ πλακώσου,
κι' ἀπὸ τ' ἀμμάτια καθ' ἑνὸς σήμερο νὰ σὲ χώσου!
'Σ ποιὰ δάση βρίσκουνται ποτέ, 'ς ποιὰ σπήληα κατοικοῦσι
θεργιὰ τόσ' ἄγρια κι' ἄπονα, θεργιὸ νὰ μὴ σὲ ποῦσι,
'σὰ δὲν πονοῦσιν ἄθρωπο μηδὲ ποσῶς κανένα
οἱ σκυλοκάρδοι κι' ἄτυχοι, ποῦ κατοικοῦ σὲ σένα!

ΧΟΡΟΣ.

Ποιὸς κλαίγει δῶ, ποιὸς θρήνεται, ποιὸς εἶν' ἀποῦ γεμίζει
τοῦτο τὸ σπίτι κλάϋματα κι' ὅλο τ' ἀναμυιγίζει;
πρᾶμμα πολλὰ λυπητερὸ τοῦ δίδει αἰτιὰ καὶ κλαίγει,
κι' ἄπονο δίχως ντήρησι τοῦτο τὸ σπίτι λέγει.

ΜΑΝΤΑΤΟΦΟΡΟΣ.

Ἥλιε, πῶς δίδεις σήμερο 'ς τούτη τὴ γῆ τὸ φῶς σου,
καὶ θαμπωμένος καὶ κλιτὸς δὲν πηαίνεις 'ς τὴν ὁδό σου;

Ὤφου, κακώτατοι καιροί, ψυχροὶ καὶ πικραμένοι,
κι' ὡς πότε δύνατ' οὐρανὸς πλειὸ νὰ σᾶς ὑπομένῃ;

ΧΟΡΟΣ.

Φίλε, γιατὶ τόσα πολλὰ κλαίγεις κι' ἀναστενάζεις,
κι' ἄπονο δίχως ντήρησι τοῦτο τὸ σπίτι κράζεις;

ΜΑΝΤΑΤΟΦΟΡΟΣ.

Ὅσα μαλλιὰ 'ς τὴν κεφαλὴ βαστῶ, χιλιάδες τόσαις
'ς τοῦτο τὸ στόμ' ἂν ἤτανε τὸ πρικαμένο γλῶσσαις,
καὶ σίδερη τὴν ἐμιλιά, νἄβγανα τὸν καϋμό μου,
σωστὰ νὰ πῶ, κοράσια μου, δὲν εἶναι μπορετό μου·
τώρα μὲ μιὰ λογιάσετε, πῶς δύνομαι ν' ἀρχίσω
τὤδασι τὰ καμμένα μου μάτια νὰ σᾶς μιλήσω.

ΧΟΡΟΣ.

Πέ μάς το κατὰ πῶς μπορεῖς, πέ μας λιγάκι μόνο,
γιὰ νὰ συγκλάψωμε κ' ἐμεῖς τόσο σου πλείσια πόνο.

ΜΑΝΤΑΤΟΦΟΡΟΣ.

Ἂν ἔναι καὶ μιλῶντάς το δὲ φρίξ' ἡ ἀναπνοιά μου,
γὴ δὲ χαθῆ τὸ πνέμα μου, γὴ δὲ σχισθ' ἡ καρδιά μου,
πρᾶμμα πρικὺ σᾶς θέλω πεῖ, πλείσια νὰ λυπηθῆτε,
κι' ὀγιάντα νὰ τὸ διγηθῶ, 'ς τό 'στερο νὰ μοῦ πῆτε·
μὰ κεῖν' ὁποῦ μπορέσασι τ' ἀμμάτια μου νὰ δοῦσι
κρίνω τ' αὐτιά σας δὲ μποροῦν ποτὲ ν' ἀφουκραστοῦσι,
γιατ' εἶναι τόσ' ἀδυνατό, ἀποῦ μπορεῖ νὰ σβύσῃ
τὸν ἥλιο μὲ τὴ λάψιν του, τὸ φέγγος νὰ μαυρίσῃ.

ΧΟΡΟΣ.

Σωπῶντάς το μᾶς τυραννᾷς, κι' ἀργῶντάς το μᾶς δίνεις
διπλὸν καϋμό... καὶ πέ μας το, πλειότερα μὴ μᾶς κρίνῃς.

ΜΑΝΤΑΤΟΦΟΡΟΣ.

'Σ τὴν πλειὰ βαθύτερη μερὰ 'ς τοῦ παλατιοῦ τὸν πάτο,
'ς τοῦ πύργου τοῦ ψηλοῦ ἐτουνοῦ τὸ βάθος ἀπὸ κάτω,

σὲ μέρη τόσα μοναχὰ κ' ἔτσι σκοτεινιασμένα,
ἀπῶ ἥλιου ἀκτῖνες, μηδὲ φῶς δὲν ἔχουσι δοσμένα,
εἶς ἄγριος τόπος βρίσκεται, κ' ἐκ' εἶναι μαθημένοι
οἱ βασιλειάδες ὅλοι τως, τοῦτος κ' οἱ περασμένοι,
τοῦ θυμωμένου Πλούτωνα νὰ κάμουσι θυσία
μὲ τῶν ἀθρώπων τὰ κορμιὰ κουρφά, κατὰ τὴ χρεία·
κ' ἐκεῖ 'καμεν ὁ βασιλειὸς καὶ πήγασι δεμένο
τὸ δόλιο τὸν Πανάρετο, καὶ θάνατο κρυμμένο
τοῦ 'δωκε τόσ' ἀποῦ ποτὲ 'ς ἄθρωπο πλειὸ κανένα
νὰ δόθηκε χειρότερος δὲν ἔχω γροικημένα.

ΧΟΡΟΣ.

Πρικιὰν ἀθιβολὴ ἄρχισες, μὰ τέλειωσαι, νὰ ζήσῃς,
κι' ὅ, τ' εἴδασι τ' ἀμμάτιά σου τίβοτας μὴν ἀφήσῃς.

ΜΑΝΤΑΤΟΦΟΡΟΣ.

Σὰν ἔφταξεν ὁ βασιλειὸς 'ς τοῦτο τὸ πρικαμένο
τόπον ἀποῦ γροικήσετε, μὲ πρόσωπ' ἀγριεμένο
'ς ἕνα θρονὶν ἐκάθησε, καὶ κεῖνον ὀμπροστά του
τοῦ 'πῆγαν οἱ 'πηρέταις του· κι' ὡς ἦτον ἡ καρδιά του
γεμάτη τὴν πρικότητα καὶ τὸ πολὺ φαρμάκι,
στρέφεται καὶ θωρεῖ τονε, καὶ κνογελᾷ λιγάκι,
κ' ἦτον τὸ γέλοιόν του σκληρό, 'σὰν ὄντε θὰ χιονίσῃ
καὶ θαμπωθοῦν οἱ οὐρανοὶ 'ς ἀνατολὴ καὶ δύσι,
καὶ τότες ἥλιος διχωστὰς ζέστη χλωμὸς ἐβγαίνει,
κι' ὅποιος στραφῇ καὶ 'δῇ τονε, κακὸ καιρ' ἀνημένει.
Μ' ἀπῆς τὸ γέλοιον τῶδωκε τσῆ κακοσύνης τόπο,
κ' ἡ ὄψι τ' ἄψε κ' ἔσβυσε, νὰ λέγῃ 'ς τέτοιον τρόπο
πρὸς τὸν Πανάρετ' ἄρχισε, ποῦ στέκετο 'σὰν ἕνα
ἀητὸν ὀντὰ τὰ πόδια του καὶ τὰ φτερὰ δεμένα
κοπέλια τῶχουσι μικρὰ καὶ δὲ μπορᾷ πετάξῃ,
μᾶναι 'ς τὴ διάκρισίν τωνε μὲ φόβο καὶ μὲ τάξι·
— σκύλε, δοξάζω τὸν θεὸν πῶς σὲ θωρῶ μπροστά μου,

γδίκηα νὰ πιάσ' ἀπάνω σου 'σὰν πεθυμᾷ ἡ καρδιά μου·
μὰ ποιὰ τυράννησι μπορῶ σήμερο νὰ σοῦ δώσω,
'ς τόσο μεγάλο φταίσιμο νὰ μὲ παραγδικηώσω;
χίλιαις ψυχαῖς, χίλια κορμιά, χίλιαις ζωαῖς, οἶμένα,
γιάντα δὲν ἔχεις, πίβουλε, σήμερο μετὰ σένα,
νὰ στέκω νὰ σὲ τυραννῶ, μιὰ μιὰ νὰ σοῦ σηκόνω,
γιατὶ δὲ φτάνει 'ς τόσο μου θυμὸ ἡ ζωή του μόνο!
Καὶ λέγωντάς το, τοῦ 'δωκε μὲ μάνιτα μεγάλη
'ς τὸ πρόσωπο, ἀποῦ ποτὲ ντροπὴ δὲν εἶχεν ἄλλη,
πεντέξη μὲ τὸ σκῆπτρόν του μ' ὅλη τὴ δύναμίν του,
καὶ τότες πάλι ἐγύρισε κ' ἔκατσε 'ς τὸ θρονίν του.
Κ' εἰς τοῦτο ὁ Πανάρετος τοῦ λέγει — δὲν ἐθάρρου
τούτη ἀπὸ σέν' οἱ κόποι μου τὸν πλερωμὴ νὰ πάρου·
μὰ σβύσαι ποῦρι, ἀλύπητε, ἄπιστε, τὴν ὀργή σου
μ' ὅση κι' ἂ θέλῃς ἀπονιὰ 'ς ἐμὲ κ' εἰς τὸ παιδί σου·
μ' ἂν ἔναι δίκηος οὐρανός, ποτὲ δὲ θέλει ἀφήσει
παρὰ μιὰν ὥρα γδίκηωσι πλείσια νὰ μᾶς χαρίσῃ.
Καθὼς πληθαίνει μιὰ φωτιά, ὀντὲ κανεὶς τσῆ βάλλῃ
κλαδιὰ καὶ ξύλα πλειότερα, κ' ἡ λόχη τση μεγάλη
'ς τὰ ὕψη ἀπάνω τ' οὐρανοῦ μαύρους καπνοὺς σηκόνει,
καὶ σπίθαις μὲ πολλὴ σπουδὴ τὰ τρίγυρα γεμόνει,
τέτοιας λογῆς ἐπλήθυνε καὶ πλειὰ μεγάλη ἐγίνη
ἡ μάνιτα τοῦ βασιλειοῦ 'ς τὴν ἐμιλιὰν ἐκείνη·
ὅλος ἐξεκοκκίνησε, καὶ φαίνεταί σου ἐῤῥίχνα
χίλιαις φωτιαῖς τ' ἀμμάτιά του, κ' ἡ ἐμιλιαῖς του ἐδεῖχνα
πῶς ἦτον πλει' ἀγριώτερη παρὰ θεργιὸ ἡ καρδιά του,
'ς τόσον ἀπ' ἐτρομάξαμεν ὅσ' ἤμεστα κοντά του,
κι' ἄγρια περίσσια φώνιαζε — 'πηρέταις μου καὶ δοῦλοι,
χαμαὶ τόνε ξαπλώσετε, καὶ δείρετέ τον οὗλοι!
Σὰ σκύλοι, ὀντὰ πεινούσινε καὶ τὸ φαγὶ θωροῦσι
καὶ νὰ τσῆ λύσου μονοχὰς στέκουν καὶ καρτεροῦσι,

νὰ τρέξου νὰ τ' ἀρπάξουσι μὲ μουγγισμὸ μεγάλο,
κι' ἀπού τὴ βιάν τως τὴν πολλὴ σποδόνει γεῖς τὸν ἄλλο,
τέτοιαις λογῆς κ' οἱ ἄπονοι καὶ σκυλοκάρδοι δοῦλοι
μὲ βιὰ πρὸς τὸν Πανάρετο ζημιὸν ἐτρέξαν οὗλοι,
κι' ἄλλος 'ς τὸ πρόσωπο γροθιαῖς, κι' ἄλλος εἰς τὸ κεφάλι
κι' ἄλλος 'ς τὴ ῥάχη τοῦ 'κρουγε, κι' ἄλλος θωρεῖ νὰ βγάλλη
τὰ ῥοῦχά του, κι' ὁλόγδυμνο 'ς τὴν γῆ τὸν ἐξαπλῶσα,
κι' ὅση τυράννησι μπορεῖ νὰ πῇ κανεὶς τοῦ δῶσα·
ποιὸς τοῦ 'δερνε τὰ πόδια του, ποιὸς τὸ λαιμόν του ἐπάτιε,
ποιὸς τοῦ 'σερνε καὶ κόρδιζε τὴ χέραν ἀποῦ κράτιε,
ποιὸς τοῦ 'δερνε τσῆ πλάταις του, ποιὸς τσῆ πατούχαις κάτω,
ποιὸς τοῦ 'φρασσε μὲ τὸ πανὶ τὸ στόμ' ἀποῦ 'μουγγᾶτο,
τόσ' ἀποῦ 'θώρεις 'ς μιὰ μερὰ κ' εἰς ἄλλη τσῆ χιονάταις
σάρκες περίσσια μελαναῖς καὶ πληγωμοὺς γεμάταις·
κ' ἐκεῖνα ποῦ τοῦ κρούγασι τὰ βούνευρα στραγγίζα,
κι' ἀναιβοκαταιβαίνοντας αἵματα μᾶς ἐγιομίζα,
κ' εἶδα πολλὰ χαμαὶ 'ς τὴ γῆ νὰ πέφτουσι νὰ σποῦσι,
γιατ' εἴχασίνε λύπησι τέτοιου κορμιοῦ νὰ κροῦσι.
Μὰ λύπησι τὸ βασιλειὸ νά 'χῃ καμμιὰ δὲν εἶδα,
μ' ἀλλοιῶς τὸ θρόνον τ' ἄφηκε, κ' ἐκ τὴ χαράν του ἐπήδα
λέγωντας — δοῦλοί μου πιστοί, δοῦλοί μ' ἀγαπημένοι,
τὴ γδικηωσί μου κάμετε σωστὴ καθὼς τυχαίνει!
καὶ δέκα τσ' ἄλλαξε φοραῖς, μόνον γιὰ νὰ μποροῦσι
'ς τὸ κακορροίζικο κορμὶ πλειὰ δυνατὰ νὰ κροῦσι.
Μ' ἀπῆτις δὲν ἐμπόργιε πλειὸ τσῆ πόνους ν' ἀπομένῃ,
μιὰ λιγομάρα τοῦ 'δωκε, κι' ὅλος ἀποκρυαίνει,
κι' οὐδένα μέλι ἐσάλευγε, τόσ' ἀπῶ μονητάρου
τὸ πῶς ἀπόμεινε νεκρὸς 'ς τὰ χέργιά των ἐθάρρου.
Τότες σκολάζουν τὸ δαρμό, κι' ὁ βασιλειὸς σιμόνει,
κ' ἐλπίζωντάς τονε νεκρό, περίσσια μεταγνώνει
πῶς τέτοιο τοῦ 'δωκε δαρμὸ μεγάλο ν' ἀποθάνῃ,

κ' εἶδά τον ἐκ τὴ μάνιτα τὰ γένειά του νὰ βγάνῃ.

ΧΟΡΟΣ.

Λύπησ' ἀργὰ κι' ἀνέφελος, μεταγνωμὸς περίσσα.

ΜΑΝΤΑΤΟΦΟΡΟΣ.

Λύπη τ' αὐτιά σας οὐδὲ μιὰ κρίνω νὰ μοῦ γροικῆσα.

ΧΟΡΟΣ.

Μὰ γιάντα ἐμετάγνωσε;

ΜΑΝΤΑΤΟΦΟΡΟΣ.

Γιατὶ τὸ νεκρωμένο
κορμὶ νὰ γνώθῃ πόνο πλειὸ δὲν ἦτο μπορεμένο.

ΧΟΡΟΣ.

Ὤφου, καρδιὰ σκληρότατη κι' ἄπονη, πῶς ἐμπόριε
τόση περίσσια παιδωμὴ 'ς τέτοιο κορμὶ καὶ θώριε;

ΜΑΝΤΑΤΟΦΟΡΟΣ.

Μὰ κεῖνος ἀπ' ὁλοτενιᾶς δὲν ἦτ' ἀποθαμένος,
μ' ἀπὸ τσῆ πόνους τσῆ πολλοὺς 'σὰν εἶπα, λιγωμένος,
'ς λιγάκιν ἐσυνήφερε, καὶ λέγει — μὴν ἀφήσῃς,
παρὰ νὰ δώσῃς μετὰ μὲ τσ' ἀλύπητής σου φύσις
τροφή, καθὼς τὴν πεθυμᾷ· μ' ἂν ἔναι δικηοσύνη
'ς τοὺς οὐρανοὺς τὴ γδίκη μου σκιᾶς θέλουν κάμει ἐκεῖνοι!
'Σ τοῦτο φωνιάζει ὁ βασιλειὸς μὲ πλειὰ θυμό, κι' ἁρποῦσι
τὴν γλῶσσάν του, καὶ βγάνουν την καὶ χάμαι τὴν πατοῦσι·
καὶ μετὰ τοῦτα τσ' ἄκουσα τ' αὐτιὰ νὰ πῇ — Ἐρωφίλη!
τὴν ὥρ' ἀποῦ τὴν ῥίξασι 'ς τὴ γῆν ἐκεῖν' οἱ σκύλοι.
Καὶ τότες καὶ τ' ἀμμάτιά του τοὺς ὥρισε κ' ἐβγάλα,
κ' εἰς σὲ μιὰ κοῦπα ὁλόχρυση μέσα ζημιὸ τὰ βάλα,
καὶ μὲ μεγάλην του χαρὰ τὰ πιάνει, καὶ θωρεῖ τα,
κ' ὕστερα πάλι τἄρριξε 'ς τὸ χῶμα, καὶ πατεῖ τα!
καὶ πλει' ἄγριος εἰς τὴ χαρά, τῶν ἔκαμε σημάδι
καὶ τὰ καϋμένα χέργιά του τοῦ κόψασιν ὁμάδι.
Κι' ὡσὰν τὸν ἔκαμε καθὼς γροικᾶτε, τοῦ σιμόνει

κι' ὅσον ἐμπόριε πλειὰ ψηλὰ τὰ χέργιά του σηκόνει,
καὶ τὸ μαχαῖρι τ' ἄπονο 'ς τὰ σωθικά του βάνει,
κι' ἀλύπητα τὸν ἔσφαξε· μὰ πρίχου ἀποθάνῃ,
'σὰ λειόντας ἐμουγγίστηκε, καὶ τὰ πρικιά του χείλη
δυὸ τρεῖς φοραῖς ἀνοίξασι νὰ ποῦσιν — 'Ερωφίλη!
τσ' ὕστερους ἀναστεναμμούς, μὰ λείπωντας ἡ γλῶσσα,
τὤνομα κεῖνο τὸ γλυκὺ δίχως λαλιὰν ἐδῶσα·
κι' ὅσ' εἶχα λύπη 'ς τὴν καρδιὰ κι' ἀγάπην ἐγνωρίσα
πῶς 'Ερωφίλη λέγασι, καλώτατα ἐγροικῆσα.

ΧΟΡΟΣ.

Πέτρινην ἔχει τὴν καρδιὰ τὰ λόγ' αὐτὰ ποῦ ἀκούσει,
καὶ τὸ ζημιὸ τ' ἀμμάτιά του βρύσες νὰ μὴ γενοῦσι.

ΜΑΝΤΑΤΟΦΟΡΟΣ.

'Σὰ ῥόδον ὄντα κόφτεται κ' ἐκ τὸ κλωνάρι βγαίνῃ,
καὶ μαραμένο καὶ χλωμὸ σοῦ φαίνετ' ἀπομένει,
τέτοιας λογῆς τὸ πρόσωπο κι' ὅλο τ' ἀπομονάρι
κορμὶ ἔμεινε 'ς τὰ χέργιά τως, δίχως τὴν πρώτη χάρι.
Κ' εἶδα τὸν πύργο νὰ σεισθῇ, τσῆ τοίχους νὰ τρομάξου,
τὴ γῆ ν' ἀνοίξῃ, καὶ κορμιὰ νεκρὰ ν' ἀναστενάξου,
καὶ ταῖς εἰκόνες τῶ θεῶ παρέκει νὰ στραφοῦσι,
τόση μεγάλη ἀπονιὰ γιὰ νὰ μηδὲ θωροῦσι.

[ΧΟΡΟΣ] (*).

Πρικώτατην ἀθιβολὴ καὶ τέλος πρικαμένο
γι' αὐτὸ τὸν κακορροίζικο καὶ τὸν πολλὰ καϋμένο
σήμερ' ἀφουκραστήκαμε.

(*) 'Ημαρτημένως τὰ ἔντυπα φέρουσι τοὺς μὲν στίχους 177-178 ἐν τῷ στόματι τοῦ Μαντατοφόρου, οἱ δὲ 179-180 ἐν τῷ τοῦ Χοροῦ, ἐν ᾧ τὸ ἐναντίον (ὡς καὶ διορθοῦνται) δηλοῖ ἡ ἔννοια.

[ΜΑΝΤΑΤΟΦΟΡΟΣ.]

'Σ τὸ τέλος μὴ θαρρῆτε
πῶς ἤρθαμε τῆς ἀπονιᾶς 'τουνῆς ν' ἀφουκραστῆτε.

[ΧΟΡΟΣ.]

Πῶς, δὲν τελειόνει ὁ θάνατος πᾶσα καϋμὸ καὶ πόνο;
βοτάνι τόνε κράζουσι ποῦρι 'ς τὰ πάθη μόνο.

ΜΑΝΤΑΤΟΦΟΡΟΣ.

Τελειόνει ναί, κ' ἑνοῦς κορμιοῦ τὰ πάθη ὀπ' ἀκοῦσι,
θλίβουνται καὶ πρικαίνουνται τὴν ὥρ' ἀποῦ θωροῦσι
τὸ πῶς ξεσκίζουν τὰ κορμιὰ πάλιν τ' ἀποθαμμένα
χέργι' ἄπονα τῶ ζωντανῶ, 'σὰν εἶδα τὰ καϋμένα
τ' ἀμμάτιά μου τὸ βασιλειὸ τὰ μέλη νὰ ξεσκίζῃ
τοῦ δόλιου τοῦ Πανάρετου, καὶ νὰ τοῦ τὰ χωρίζῃ.

ΧΟΡΟΣ.

Πέ μας, νὰ ζήσῃς, φίλε μου, κ' ἐκεῖν' ὀπ' ἀπομένει,
γιατὶ ποτὲ τέτοι' ἀπονιὰ δὲ ἔχομ' ἀκουσμένη.

ΜΑΝΤΑΤΟΦΟΡΟΣ.

'Σὰν εἶδε πῶς ἀπόμεινε νεκρός, ζημιὸν ἀρχίζει
σὲ χίλια μέρη τὸ κορμὶ τὸ δόλιο νὰ χωρίζῃ·
τὴν κεφαλήν του τὤκοψε, καὶ τὴν καρδιάν του βγάνει,
κι' ὁμάδι μὲ τὰ χέργιά του 'ς ἕνα χρυσὸ τὰ βάνει
βατσέλι, κι' ὅλο τ' ἄλλο του κορμὶ τ' ἀπομονάρι
τῶ λεινταριῶν του τὤδωκε, γιὰ νὰ μὴν εὕρῃ χάρι
σκιᾶς νὰ τὸ θάψουσι 'ς τὴ γῆ, κ ἐκεῖνα ἐπετακτῆκα
καὶ θυμωμέν' ἀλλήλως τως ζημιὸ τὸ μοιρασθῆκα.
Καὶ τ' ἄλλ' ὀπ' ἀπομείνασι τὰ μέλη τὰ καϋμένα
μὲ μιὰ μαγνιὰ τὰ σκέπασε κ' ἔχει τα φυλαμμένα,
καὶ κατὰ πῶς τοῦ γροίκησα κ' ἤλεγε, θὰ τὰ δώσῃ
κανίσκι τσ' Ἐρωφίλης του, γιὰ νὰ τὴ θανατώσῃ.

ΧΟΡΟΣ.

Πανάρετε βαργυόμοιρε, κερά μας πρικαμένη,
καὶ πόσον εἶν' τὸ χάρισμα πρικὺ ποῦ σ' ἀνημένει!
Πῶς νὰ τὸ δοῦν τ' ἀμμάτιά σου, κι' ἀπάνω του ν' ἀπλώσουν
τὰ χέργια σου, καὶ τὸ ζημιὸ νὰ μὴ σε θανατώσουν!

ΜΑΝΤΑΤΟΦΟΡΟΣ.

Τὸ τέλος ἐγροικήσετε, κοράσια τιμημένα,
τοῦ δόλιου τοῦ Πανάρετου, καθὼς τὰ πρικαμένα
τῶδαν ἐμὲ τ' ἀμμάτιά μου μὲ πρίκα μου περίσσα
καὶ δάκρυ' ἀπὸ τὴ λύπησι 'σὰ βρύσες ἐκινῆσα.

ΧΟΡΟΣ.

Ὦ θάνατε πρικώτατε, τοὺς σμίγει ὁ Πόθος γιάντα
σ' ἀρέσει τόσ' ἀλύπητα νὰ ξεχωρίζῃς πάντα;
γιάντα ἐκεῖνος τσῆ φιλιᾶς φίλος, καὶ σὺ τσῆ μάχης!
γιάντα σπουδάζεις καὶ κοπιᾷς, καὶ 'πεθυμιὰ παντά 'χεις
πᾶσα γλυκύ του χάρισμα, πρίκα νὰ καταστaίνῃς,
κι' ὅπου ἀγάπη κατοικᾷ, γιὰ χαλασμόν τση μπαίνεις;
Μὲ μάκρητα πολλοῦ καιροῦ, μὲ συργουλιαῖς καὶ κόπο
γυρεύγει ὁ Πόθος τσῆ καρδιαῖς καὶ σμίγει τῶν ἀθρώπω,
καὶ κάμνει μιὰ τσῆ δυὸ καρδιαῖς, καὶ τὰ ξεχωρισμένα
κορμιὰ 'ς τὸν κόσμο ζούσινε μόνο μὲ πνέμα ἕνα,
κι' οὐδέναν ἄλλο δὲ μπορεῖ πρᾶμμα νὰ τὰ μποδίσῃ,
μόν' ἡ κακή σου, θάνατε, κι' ἀλύπητή σου φύσι.

ΜΑΝΤΑΤΟΦΟΡΟΣ.

Γυναῖκές μου, τὸ βασιλειὸ θωρῶ τὸ σκυλοκάρδη,
κι' ἂς φύγωμεν ἀπὸ δεπᾶ, μὴ μᾶς ἐφτάξῃ ὁμάδι.
Τ' ἀμμάτιά μου μηδὲ ποσῶς νὰ τόνε 'δοῦ μποροῦσι,
κι' ἂς πηαίνωμεν ἀπὸ δεπᾶ, μηδὲ μοῦ τυφλωθοῦσι.

'Εν στίχῳ 222 τὰ ἔντυπα: οἱ κακοί σου θάνατοι. — Πιθανῶς οἱ στίχοι 225 226 ἀνήκουσιν εἰς τὸν Χορόν.

ΣΚΗΝΗ ΔΕΥΤΕΡΗ.

ΒΑΣΙΛΕΑΣ μετὰ κείνους ἀποῦ βαστοῦσι τὰ μέλη τοῦ ΠΑΝΑΡΕΤΟΥ.

ΒΑΣΙΛΕΑΣ.

Βάλε το 'ς τοῦτο τὸ θρονί, γυρίσετ' ὅλοι ὀπίσω,
γιατὶ τσῆ θυγατέρας μου μόνος μου θὰ μιλήσω·
νἄρθῃ δεπᾶ τσῆ μήνυσα, κι' ὅπου κι' ἂν εἶν' προβαίνει,
τ' ἄξιο νὰ δῇ τὸ χάρισμα ὁποῦ τὴν ἀνημένει.
Τώρα λογοῦμαι βασιλειός, τώρα τὴν ἐντροπή μου
μπορῶ νὰ πῶ πῶς ἔλυωσεν ἡ χέρα ἡ ἐδική μου·
τώρα εἶδεν ὁ Πανάρετος λογιάζω πῶς τυχαίνει
τῶ βασιλειάδων ἡ τιμὴ νὰ στέκῃ βλεπημένη·
κι' ἂν ἔναι καὶ δὲν εἶν' τυφλοί, μποροῦσι νὰ θωροῦσι
κ' οἱ ἄλλοι ποῦ 'ς τῶ βασιλειῶ τὰ σπίτια κατοικοῦσι,
τὸ θάνατόν του τὸ σκληρό, νὰ τρέμου 'σὰν καλάμι·
δὲν παίζουν μὲ τοὺς βασιλειοὺς μὲ τέτοιο τρόπ' ἀντάμη!
θέλου μερκοί, γεῖς βασιλειὸς πάντα μὲ καλωσύνη
κι' ὄχι ποτὲ μὲ μάνητα πᾶσα δουλιὰ νὰ κρίνῃ,
κι' ἀπάνω 'ς ὅλα λέσινε, πῶς πρέπει νἆν' γνοιασμένος,
ἀνὲν κι' ἀπ' ἄλλους πεθυμᾷ νὰ στέκῃ ἀγαπημένος,
φόβο κανεὶς νὰ μὴ βαστᾷ μηδὲ ποσῶς 'ς αὐτῆνο·
μὰ 'γὼ τὸ πρᾶμμ' ἀλλοιᾶς λογῆς 'ς τὸ λογισμό μου κρίνω,

'Εν στίχῳ 238 κακῶς φέρουσι τὰ ἔντυπα: νὰ παίζου, διορθωθὲν κατὰ τὴν ἔννοιαν τοῦ στίχου 258. 'Εν στίχῳ 241 τὰ ἔντυπα: νὰ γνοιατμένος.

ὁ φόβος πῶς τσῆ βασιλειοὺς φυλάσσει λογαργιάζω,
καὶ δίχως του τὴ βασιλειὰ τίβοτας δὲ χρειάζω·
δὲ χρήζω νὰ μ' ὀργίζουνται, ποῦρι νὰ μὲ φοβοῦνται
ὅλοι τῆς ἐπαρχίας μου! γιαμιὰ γιαμιὰ γεννοῦνται
'σὰ δυὸ παιδί' ἀπὸ μιὰν κοιλιά, φόβος καὶ βασιλεία,
κι' ὅποιος νὰ τόνε τρέμουσι τόση δὲν ἔχει χρεία,
μὴ χρήζῃ νά 'ναι βασιλειός, καὶ δουλευτὴς ἂς γένῃ,
καὶ τότες ὅλαις τσ' ἐντροπαῖς τοῦ κόσμ' ἂς ἀπομένῃ·
ὁ φόβος πῶς τσῆ βασιλειοὺς φυλάσσει, λογαργιάζω,
καὶ δίχως του τὴ βασιλειὰ τίβοτα δὲν τὴν κράζω.
Πόσα περίσσια χαίρομαι, γιατὶ 'ς τὰ γερατειά μου
ἔκαμα πρᾶμμα ἄξιό μου, κ' ἔφτυασα τὴν καρδιά μου,
καὶ βασιλειὸς ἀληθινὸς ἐφάνηκα 'ς καθ' ἕνα,
νὰ μὴν ἀποκοτᾷ τινὰς νὰ παίζῃ μετὰ μένα.
Μὰ πόσον εἶχά 'σται λωλός, ἂν ἤθελα γροικήσει
τοῦ σύμβουλού μου τὴν βουλή, νά 'θελα συμπαθήσει
τοῦ πίβουλου Πανάρετου, κι' ἀγδίκηωτη ν' ἀφήσω
τὴν ἐντροπὴ ποῦ μοῦ 'καμε καὶ τέτοιο κρίμα πλεῖσο,
'σὰ νὰ μὴν ἤθελα γροικᾷ καλλίτερ' ἀπ' αὐτόνο,
πῶς ἡ γιατρειὰ τῆς ἐντροπῆς εἶναι ἡ γδίκη μονο,
καὶ πῶς ἡ αἱματοχυσαῖς κ' οἱ ἄπονοι θανάτοι
σημάδιν εἶναι μιᾶς καρδιᾶς πᾶσα τιμῆς γεμάτη.
Μὰ δῶ τὴν ντροπιασμένη μου κι' ἄπονη θυγατέρα...
τί ξίζω θέλ' ἰδεῖ κι' αὐτὴ τὴν σήμερον ἡμέρα.

'Εν στίχ. 245 τὰ ἔντυπα: τὸ φόβο, διορθωθὲν κατὰ τὴν ἔννοιαν τῶν στίχων 253-254 κατὰ λάθος ἴσως καὶ ἐνταῦθα ἐπαναλαμβανομένων· ἐν τοῖς τελευταίοις τούτοις στίχοις τὰ ἔντυπα κακῶς φέρουσι λογαργιάζου—κράζου.

ΣΚΗΝΗ ΤΡΙΤΗ.

ΕΡΩΦΙΛΗ, ΝΕΝΑ, καὶ ΒΑΣΙΛΕΑΣ.

ΕΡΩΦΙΛΗ.

Νένα, τὰ πρικαμένα μου μέλη γροικῶ κομμένα,
κι' ὁ νοῦς μου τσῆ βαργυόμοιρης δὲν εἶναι μετὰ μένα·
τὰ σωθικά μου σφάζουνται, κι' ἀπολιγαίν' ἡ ψύ μου,
κι' ὡσὰν τὸ φυλλοκάλαμο τρομάσει τὸ κορμί μου·
λιγοθυμιαῖς μοῦ δίδουσι καὶ πόνοι τοῦ θανάτου,
καὶ πλειὰ παρὰ ποτὲ δειλιῶ τὸ τέλος τοῦ πραμμάτου.

ΝΕΝΑ.

Μηδὲ πρικαίν' ἀφέντρα μου, καὶ γι' ἄλλο δὲ σὲ κράζει
ὁ βασιλειὸς σπουδακτικά, παρὰ γιατὶ λογιάζει,
τὸ φταίσιμ' ὁποῦ κάμετε νὰ σᾶς ἐσυμπαθήσῃ,
τὸ πρᾶμμα δὲ μπορῶντας πλειὸ ξοπίσω νὰ γυρίσῃ.

ΕΡΩΦΙΛΗ.

Μ' ἀλλοιῶς γιατὶ μοῦ μήνυσε μὲ τὸν Ἀρμόνη, κρίνω
(γιατὶ ἄθρωπο χειρότερο δὲν ἔχομ' ἀπὸ 'κεῖνο,)
πῶς ἔκαμεν ἀπόφασι κακὴ γιὰ μᾶς περίσσα,
κι' ἀπῶστεν ἦλθε κ' εἶπέ μου, τὰ σωθικά μ' ἐλῦσα,
τὸ πνέμα μ' ὅλο χάθηκε, καὶ δὲ μπορῶ μιλήσω,
καὶ δυὸ ἂν 'πάγω ζάλα ὀμπρός, τέσσερα στρέφ' ὀπίσω.
Νένα καὶ μάννα μ' ἀκριβή, τάχα νὰ χωριστοῦμε;
σήμερο μιὰ τὴν ἄλλη μας τάχατες νὰ μὴ 'δοῦμε;
γιατὶ κατέχω σήμερο πῶς ἔχω ν' ἀποθάνω,
καὶ πῶς σ' ἀφίνω δίχως μου ς τοῦτο τὸν κόσμ' ἀπάνω·
παρακαλῶ σε, νένα μου περίσσ' ἀγαπημένη,
καθὼς μ' ἀγάπας ζωντανή, μ' ἀγάπ' ἀποθαμμένη,

καὶ τ' ὄνομά μου τὸ γλυκὺ κάμμιὰ φορὰ νὰ λέγῃς,
καὶ τὸν πρικύ μου θάνατο λυπητερὰ νὰ κλαίγῃς.

ΝΕΝΑ.

Μὴν κλαίγῃς, θυγατέρα μου, σώπασ' ἀμίρησά μου,
γιατὶ μὲ δίχως ἀφορμὴ μοῦ καίγεις τὴν καρδιά μου·
πρὶ δῆς τὸ τέλος τσῆ δουλιᾶς, νὰ ζήσῃ τὸ κορμί σου,
τέτοια παρατηρήματα μὴν κάμνῃς ἀπατή σου.

ΕΡΩΦΙΛΗ.

Νένα, 'ποθαίνω λέγω σου, κι' ἂν εἶναι μπορετό σου
'ς μιὰν ἄρκλα μὲ τὸ ταῖρί μου τὰ χέργια σ' ἂς μὲ χώσου·
τὰ κακορροίζικα κορμιά, τ' ἀδικοσκοτωμένα
χῶμα 'ς τὸν ᾅδην ἂς γενοῦν τὸν πρικαμένον ἕνα,
καθὼς τὰ δυὸ μὲ μιὰ ψυχὴ 'ς τὸν κόσμ' ἀπάνω ἐζοῦσα,
κι' ἀγαπημένα πάντα τως μιὰ θέλησι κρατοῦσα·
κι' ὅσο γλυκὺ μ' ἐπότισες γάλα, παρακαλῶ σε,
τόσα νεκρῆς τὸ σήμερο δάκρυα πρικιὰ μοῦ δῶσε.
Ἄλλο δὲν ἔχω νὰ σοῦ πῶ, παρὰ νὰ σὲ φιλήσω,
νένα μ' ἀγαπημένη μου, νὰ σ' ἀποχαιρετήσω.

ΒΑΣΙΛΕΑΣ.

Τί πρᾶμμα συντυχαίνουσι, κι' ἀργοῦσι νὰ σιμώσου;
κάμμιά, θαρρῶ, γυρεύγουσι στράτα νὰ μὲ κομπώσου.

ΝΕΝΑ.

Ὤφου, καὶ πῶς τὰ λόγι' αὐτὰ σφάζουν τὰ σωθικά μου,
καὶ νὰ κρατήξω δὲ μπορῶ ποσῶς τὰ κλάϋματά μου!
Τάσσω σου, θυγατέρα μου, νά 'μεστα πάντ' ὁμάδι
γὴ ἐδῶ 'ς τὸν κόσμο ζωνταναῖς, γὴ καὶ νεκραῖς 'ς τὸν ᾅδη·
δὲ θέλ' ἀφήσει ν' ἀκουσθῇ κι' ἀπόθανες, κερά μου,
κ' ἐμὲ τὸν ἥλιο νὰ θωροῦν τ' ἀμμάτια τὰ δικά μου.

ΕΡΩΦΙΛΗ.

'Σ τὸν κόσμο πάλι νά 'σαι σύ, παρακαλῶ σε, νένα,
νὰ σ' ἔχου ἡ κορασίδες μου θάρρος τως 'σὰν καὶ μένα.

Ν Ε Ν Α.

Κάτεχε, θυγατέρα μου, κάτεχε πῶς τὸν ᾅδη
διαβαίνω γὼ προτήτερα.

Β Α Σ Ι Λ Ε Α Σ.

Ὦ πῶς συγκλαῖσι ὁμάδι!
τὸ τέλος τοῦ Πανάρετου τάχά 'χασι γροικήσει;

Ν Ε Ν Α.

Τοῦ βασιλειοῦ μοῦ φάνηκε κι' ἄκουσα νὰ μιλήσῃ,
γλήγορα, θυγατέρα μου, πάψαι τὰ κλάϋματά σου,
τὸ πρόσωπό σου μέρωσαι, σύστεψαι τὰ μαλλιά σου,
γιατὶ θωρῶ τὸ βασιλειὸ περίσσα μερωμένο,
κι' ὁλόχαρος σὲ χαρτερεῖ, κ' εἰς ἔγνοια πλειὸ δὲ μπαίνω.

Ε Ρ Ω Φ Ι Λ Η.

Ἔτσι καὶ τ' ἄγρια κύματα τὸ κάνουν τσῆ θαλάσσου,
'σὰν πνίξουσι τὸν ἄθρωπο, πάφτου καὶ κατατάσσου.
Τὸν ὁρισμὸν ἐγροίκησα τῆς ὑψηλότητά σου,
κ' ἦρθα νὰ μάθω τὸ ζημιὸ τ' εἶναι τὸ θέλημά σου.

Β Α Σ Ι Λ Ε Α Σ.

Καλῶς τὴ θυγατέρα μου τὴν πολλαγαπημένη,
ἀποῦ ποτ' ἐκ τὸν ὁρισμὸ τ' ἀφέντη τση δὲ βγαίνει.
Τόπο μᾶς δός, Χρυσόνομη, κ' ἔλα λιγάκι πάλι,
γιατὶ δὲ θέλω τὸ θὰ 'πῶ νὰ τὸ γροικήσουν ἄλλοι.

Ε Ρ Ω Φ Ι Λ Η.

Μισεύγ' ἡ νένα μ' ἀπὸ δῶ, καὶ πλειότερα τρομάσω,
παρὰ νὰ 'σκοτεινιάζουμου μόνια μου 'ς ἄγριο δάσο.

Β Α Σ Ι Λ Ε Α Σ.

Καλὰ καὶ ταραχὴ πολλὴ μῶδωκε, θυγατέρα,
τὸ σφάλμα σου τ' ἀμέτρητο τὴ σημερνὴν ἡμέρα,
κι' ὁ νοῦς μου νὰ σκοτείνιασε καὶ νάψεν ἡ καρδιά μου,
καὶ νά 'λεγα τὸ πῶς ποτὲ δὲ πάρτ' ἡ μάνητά μου,

μ' ὅλον ἐτοῦτο βάνωντας 'ς τὸ λογισμό μου πάλι
τὸν πόνον τὸν ἀξείκαστο, τὴν πρίκα τὴ μεγάλη,
ἀποῦ 'χα πάρειν 'ς τὸ 'στερο 'σὰ σ' εἶχα θανατώσει,
σὲ καλωσύνην ἔστρεψα τὴ μάνητα τὴν τόση,
κι' ἀγδίκηωτο ἀποφάσισα ν' ἀφήσω τὸ θυμό μου,
κ' ἐκεῖνον ἀποῦ μὤφτεξε νὰ κάμω καὶ γαμπρό μου·
ἔτσι δεκεῖ, ποῦ βρίσκετο κι' ἀνήμενε νὰ σώσω
τυραννισμένο θάνατο κι' ἄπονο νὰ τοῦ δώσω,
ἐπῆγα κ' ηὕρηκά τονε, κ' ἔκαμα νὰ γροικήσῃ
μὲ σπλάγχνος μεγαλώτατο, πῶς τοῦ 'χα συμπαθήσει·
καὶ κεῖνο ποῦ δὲν ἤξευρα, μηδ' ἄκουσά το πλέα,
πῶς εἶναι τοῦ Θρασύμαχου παιδὶ τοῦ βασιλέα
μοῦ 'πε, τὸ ποιὸ προτήτερας ἂν ἤθελα γροικήσει,
τόσα περίσσια καὶ πολλὰ δὲν ἤθελα μανίσει.

ΕΡΩΦΙΛΗ.

Μὰ τὴν ἀλήθει', ἀφέντη μου, ποτέ του τέτοιο πρᾶμμα
δὲ μοῦ 'πε, καὶ γροικῶντάς το τὤχω μεγάλο θᾶμα·
κι' ὄχι γιατ' εἶναι βασιλειοῦ παιδί, γιατ' ἔτσι χάρι
νά 'χῃ δὲν ἠμπορεῖ παρὰ βασιλικὸ κλωνάρι,
μὰ μοναχὰς γιατὶ κουρφὸ τόσον καιρὸ τὸ κράτιε,
καὶ δίχως περηφάνεσι τὸν κόσμον ἐπορπάτιε.

ΒΑΣΙΛΕΑΣ.

Ἔτσι εἶναι, θυγατέρα μου, καὶ φχαριστῶ τὴ μοῖρα
κιᾶς ἀποῦ μ' ἔκαμε παιδὶ 'νοῦς βασιλειοῦ κ' ἐπῆρα.
Γιὰ κεῖνο ἔκραξα καὶ σέ, γιὰ νὰ σοῦ συμπαθήσω,
'σὰν καὶ κεινοῦ συμπάθησα 'ς τὸ σφάλμα του τὸ πλεῖσο.
Τὸ πρᾶμμ' ἀποῦ 'καμες λοιπὸ στανιῶς μου συγχωρῶ σου,
κι' ἄντρας σ' ἂς ἦν' Πανάρετος, 'σὰν τόνε θὲς δικός σου,
κι' ἂς εἶναι τ' ὄχι θέλημα, κι' ὄρεξι τὸ στανιό μου,
προξενητὴς ὁ πόθος σας, βοηθὸς τὸ ῥοιζικό μου.
Καὶ γιὰ νὰ γνώσῃς πλειὰ καλλιὰ πῶς ἐσυμπάθησά σου,

θέλω γι' ἀγάπη μ' ἀκομὴ νὰ πάρῃς χάρισμά σου
τὰ πράμματ' ἀποῦ βρίσκουνται 'ς ἐτοῦτο τὸ βατσέλι·
σίμωσαι, δέξαι, χάρισμα πλεῖσο φανῇ σου θέλει.

ΕΡΩΦΙΛΗ.

Σημάδι μεγαλείτερο 'ς τὸ σπλάχνος τὸ περίσσο
τῆς ἀφεντιᾶς σ', ἀφέντη μου, δὲ χρήζω νὰ γνωρίσω,
'σὰν τὸ συμπάθειο ποῦ 'λαϐα σήμερο ἀπὸ σένα
'ς τὸ φταίσιμο τ' ἀμέτρητον ἀπῶχω καμωμένα.
Μ' ὅλον ἐτοῦτο ταπεινὰ σκύφτω τὴν κεφαλή μου
καὶ τὸ μοῦ δίδεις δέχομαι μ' ὅλη τὴν ὄρεξί μου.

ΒΑΣΙΛΕΑΣ.

Κάμνεις, καθὼς τὰ φρόνιμα παιδιά 'ναι κρατημένα,
γιὰ κεῖνο πάντα τὴν εὐχὴ θὲς ἔχει ἀπὸ μένα.
Σίμωσαι τώρα τὸ λοιπό, ξεσκέπασαι καὶ δέ τα,
καὶ μετὰ σέναν ἔπαρ' τα, κι' ἄγωμε στέρεψαί τα.
Τί στέκεις, θυγατέρα μου... πιάσ' τα, καὶ μὴ φοϐᾶσαι,
γιατὶ συναφορμάς τωνε πασίχαρη θὲ νᾶσαι.

ΕΡΩΦΙΛΗ.

Τρεμ' ἡ καρδιά μου καὶ κτυπᾷ, τ' ἀμμάτια μου δειλιοῦσι,
καὶ πρὸς αὐτὸ τὸ χάρισμα τρομάσου νὰ στραφοῦσι·
κ' ἡ χέρα μου μηδὲ ποσῶς δὲ θέλει νὰ σιμώσῃ,
κι' ὡς ὄφις ἄγριος νά 'τονε, τρομάσει νὰ τ' ἀπλώσῃ.
Ὤφ, ὀχοῖμένα! τί θωρῶ... τί συντηρῶ ἡ καϋμένη...
καὶ τίνος εἶν' ἡ κεφαλὴ ἀποῦ 'ναι δῶ κομμένη;

ΒΑΣΙΛΕΑΣ.

Τ' ἀγαφτικοῦ σου τοῦ καλοῦ, μὲ τὴ δική μου χέρα
κομμένη, 'σὰν τοῦ τύχαινεν, ἄπονη θυγατέρα.

ΕΡΩΦΙΛΗ.

Ὤφου, κανίσκι ἀλύπητο, κανίσκι πρικαμένο...
καὶ πῶς ἀπὸ τὸ νοῦ μου, οἶμέ, θωρῶντάς το δὲ βγαίνω!

ΒΑΣΙΛΕΑΣ.

Κανίσκι εἶν' ἀξιώτατο καὶ πλερωμὴ τσῆ τόσης
τιμῆς ἀπ' ἀποκότησες τὸν κύρη σου ν' ἀξιώσῃς.

ΕΡΩΦΙΛΗ.

Τοῦτό 'ναι τὸ κεφάλι σου λοιπὸ τ' ἀγαπημένο,
Πανάρετέ μ' ἀφέντη μου, τὸ 'ματοκυλισμένο!

ΒΑΣΙΛΕΑΣ.

Τοῦτό 'ναι ναί, καὶ χαίρου το, γλυκειὰ κανάκισαί το,
κι' ἂν εἶναι καὶ λυπᾶσαί το, κλάψαι καὶ ξέπλυνέ το.

ΕΡΩΦΙΛΗ.

Τοῦτά 'ναι τὰ χεράκια σου!.. Κύρη μου, τὴν καϋμένη,
κ' ἴντα κανίσκι ἄσκημο μ' ἔχεις κανισκεμένη;

ΒΑΣΙΛΕΑΣ.

Ἄσκημον ἔκαμες καὶ σὺ πρᾶμμα πολλὰ 'ς ἐμένα,
μὰ 'γὼ 'χω μόνο τὰ πρεπὰ 'ς ἐσένα καμωμένα.

ΕΡΩΦΙΛΗ.

Καρδιά μου, πῶς δὲ σκίζεσαι... μάτια μου, πῶς μπορεῖτε
τέτοια μεγάλην ἀπονιὰ σήμερο νὰ θωρῆτε!

ΒΑΣΙΛΕΑΣ.

Ὡς εἴδασι τ' ἀμμάτια μου κ' ἐμὲ τὴν ἐντροπή μου,
καὶ τὰ δικά σου νὰ θωροῦ πρέπει τὴ γδίκηωσί μου.

ΕΡΩΦΙΛΗ.

Καὶ τοῦτο τ' ἄλλο τ' εἶν' ἐδῶ; κρίνω γῆ ἀγαπημένη
νἆν' ἡ καρδιά, ποῦ πάντα τση μὲ βάστα φυλαμμένη!

ΒΑΣΙΛΕΑΣ.

Τούτ' εἶναι! κ' ἔβγαλε καὶ σὺ τώρα τὴν ἐδική σου,
καὶ σμίξαι τήνε μετ' αὐτή, ἂν τὴν πον' ἡ ψυχή σου.

ΕΡΩΦΙΛΗ.

Ὤφου, μὲ ποιὰ φωτιὰ 'καψες μέσα τὰ σωθικά μου...
μ' ἴντα μαχαῖρι μοῦ 'σφαξες, κύρη μου, τὴν καρδιά μου!

ΒΑΣΙΛΕΑΣ.

Τὸ ἴδιο ποῦ μ' ἐπλήγωσε, σ' ἔσφαξε, κάτεχέ το,
κι' ἂν εἶναι δίκηο καὶ πρεπό, 'ς τὸ νοῦ σου μέτρησαί το.

ΕΡΩΦΙΛΗ.

Γιατὶ δὲ μ' ἔσφαξες ἐμὲ πρῶτας... γιατὶ ν' ἀφήσῃς
τόσον κακὸ τ' ἀμμάτια μου νὰ 'δούσινε, νὰ ζήσῃς!

ΒΑΣΙΛΕΑΣ.

Γιατὶ καὶ σὺ τόσ' ἐντροπὴ μ' ἔκαμες νὰ γνωρίσω
σὲ τοῦτο τὸ λιγούτσικο καιρὸ ποῦ θὲ νὰ ζήσω.

ΕΡΩΦΙΛΗ.

Γλυκώτατό μου πρόσωπο, κεφάλι τιμημένο,
ποῦ 'ναι τ' ἀπομονάρι σου κορμὶ τὸ σκοτωμένο;

ΒΑΣΙΛΕΑΣ.

Τροφὴ ἐγίνη τῶ σκυλιῶ, τῶ λειονταριῶ μου βρῶσι,
γιατὶ δὲν ἦτον τὸ πρεπὸ χῶμα νὰ τὸ κουκλώσῃ.

ΕΡΩΦΙΛΗ.

Ὤφ, ὢχ οἴμένα τί γροικῶ! ψυχή, πῶς δὲ χωρίζεις
ἀποὺ τὸ δόλιο σου κορμί; καρδιά, πῶς δὲ ῥαΐζεις;

ΒΑΣΙΛΕΑΣ.

Καὶ 'γὼ 'κ τὴν τόση μου χαρά, τὸ πῶς δὲ ξανανειόνω,
πῶς εἰς τὰ ὕψη τ' οὐρανοῦ μὲ τὴν κορφὴ δὲ σώνω;

ΕΡΩΦΙΛΗ.

Ἡ πρίκα μου τὸ λοιπονίς, κύρη, χαρὰ σοῦ κάνει,
κ' ἡ λύπη μου τόση δροσιὰ 'ς τὰ σωθικά σου βάνει;

ΒΑΣΙΛΕΑΣ.

Ὅσο σὲ βλέπω, κάτεχε, περίσια πρικαμένη,
τόσο μοῦ κάνεις τὴν καρδιὰ πασίχαρη καὶ μένει.
Μὰ κλαῖγε, καὶ τὰ κλάϋματα ποτέ σου μὴ σκολάσῃς,
κι' ἀποὺ τὴν πρίκα, τὸν θεὸν παρακαλῶ, νὰ σκάσῃς!
Γ' ἀγαπημένο πρόσωπο συντήρα τοῦ καλοῦ σου,
κι' ὅσο μπορεῖς εὐχαριστιαῖς δίδε τοῦ ῥοιζικοῦ σου,

πῶς τέτοιον ἄντρα σοῦ 'δωκε ἄξιο τῆς εὐγενειᾶς σου...
καὶ γιὰ νὰ κλαίγῃς πλειότερα, μισεύγ' ἀπὸ κοντά σου.

ΣΚΗΝΗ ΤΕΤΑΡΤΗ.

ΕΡΩΦΙΛΗ μοναχή.

ΕΡΩΦΙΛΗ.

Ω κύρη μου... μὰ κύρη πλειὸ γιάντα νὰ σ' ὀνομάζω,
κι' ὄχι θεργιὸ ἀλύπητο κι' ἄπονο νὰ σὲ κράζω,
'πειδὴ περνᾷς 'ς τὴν ὄρεξι πᾶσα θεργιὸ τοῦ δάσου,
καὶ πλει' ἄγρια παρὰ λέοντος μῶδειξες τὴν καρδιά σου;
Θεργιὸ λοιπὸν ἀλύπητο παρὰ θεργιὸ κανένα,
γιὰ ποι' ἀφορμὴ δὲν ἔσφαξες τὴν ταπεινὴν ἐμένα;
Μὰ κεῖνο ποῦ δὲν ἔκαμε τὸ χέρι τ' ἄπονό σου,
θέλω τὸ κάμει μόνια μου, κιᾶς μὲ τὸ στανικό σου,
γιατὶ δὲν εἶναι μπορετό, μηδὲ ποτὲ τυχαίνει
μιὰν ὥρ' ἀπὸ τὸ ταῖρί μου νὰ ζιῶ ξεχωρισμένη.
Ταῖρι ἀκριβό μου καὶ γλυκύ, φῶς καὶ παρηγοριά μου,
καὶ πῶς σὲ βλέπουν τσῆ φτωχῆς τ' ἀμμάτια τὰ δικά μου,
καὶ μ' ὅλον τοῦτο δύνουνται τὰ μέλη μου καὶ ζιοῦσι,
τ' ἀμμάτια μου καὶ βλέπουσι, τὰ χείλη καὶ μιλοῦσι!
Πάντ', ἀκριβό μου ταῖρί μου, μ' ἔτρεφεν ἡ καρδιά σου,
τώρα 'ς τὸν ᾅδη τὴ φτωχὴ μὲ βάν' ἡ ἀσκημιά σου,
κι' ἀλλοῦ τ' ἀμμάτια μ', ὢχ οἶμέ, στανιό τως συντηροῦσι,
γιατὶ ἔτσι 'σὰ σ' ἐκάμασι, τρέμου νὰ σὲ θωροῦσι.
Πανάρετέ μ' ἀφέντη μου, ποῦ τὰ πολλά σου κάλλη,
ποῦ κείν' ἡ νόστιμη θωριά, καὶ πᾶσα χάρι σ' ἄλλη;
ποῦ 'ναι τ' ἀμμάτια τὰ γλυκά... ποιὸν ἄπονο μαχαῖρι
σοῦ τἄβγαλε κ' ἐτύφλωσεν, οἶμὲ ἀκριβό μου ταῖρι!
στόμα μου νοστιμώτατο καὶ μοσκομυρισμένο,

βρύσι ὁλονῶ τῶν ἀρετῶ, ζαχαροζυμωμένο,
γιάντα τὰ πλουμισμένα σου καὶ τὰ γλυκά σου χεῖλη
τὴ δούλη σου δὲν κράζουσιν, οἴμέ, τὴν Ἐρωφίλη;
γιάντα σωπᾷς 'ς τὸν πόνο μου; γιάντα 'ς τὰ κλαῦματά μου
δὲ συντυχαίνεις δυὸ μικρὰ λόγια παρηγοριά μου;
Μὰ δίχως γλῶσσ' ἀπόμεινες, καὶ πῶς νὰ μοῦ μιλήσῃς!
πῶς τὴν πολλὰ βαργυόμοιρη νὰ μὲ παρηγορήσῃς;
πῶς νὰ μοῦ παραπονεθῇς, πῶς νὰ μοῦ πῇς — ψυχή μου,
γιὰ σένα μόνον θάνατον ἐπῆρε τὸ κορμί μου!
Κ' ἐσᾶς, χεράκιά μ' ἀκριβά, ποιὰ χέργι' ἀποκοτῆσα
κι' ἄπονα 'ποὺ τὸ δόλιό σας κορμὶ σᾶς ἐχωρίσα;
χέργια, ποῦ σᾶς ἐτύχαινε σκῆπτρο νὰ σᾶς βαραίνῃ,
καὶ μοναχὰς νὰ δίδετε νόμον 'ς τὴν οἰκουμένη,
γιὰ ποί' ἀφορμὴ δὲν πιάνετε τὰ χέργια τὰ δικά μου;
γιάντα 'ς τὸ στῆθος σπλαχνικὰ κι' ἀπάνω 'ς τὴν καρδιά μου
δὲ 'γγίζετε, νὰ λαφρωθῇ, τσῆ πόνους τση νὰ χάσῃ,
κ' ἐτούτη τὴν τρομάρα τση τὴν τόση νὰ σχολάσῃ;
Καὶ σὺ καρδι' ἀντρωμένη μου, τοῦ Πόθου φυλακτάρι,
ποιὸ ἦτον κεῖνο τ' ἄπονο κι' ἀγριώτατο λειοντάρι
ποῦ σ' ἔβγαλ' ἐκ τὸν τόπο σου, καὶ ματοκυλισμένη
τ' ἀμμάτιά μου νὰ συντηροῦ μ' ἔκαμε τὴν καϋμένη;
καρδιά μ' ἀγαπημένη μου, γλυκώτατη καρδιά μου,
πόσα τοῦ Πόθου βάσανα εἶχες γιὰ ὄνομά μου!
πάντά 'ζεις μ' ἀναστεναγμούς, καὶ θρέφουσου μὲ πρίκαις,
κ' εἰς τῶστερ' ἀνασπάστηκες, κ' ἐκ τὸ κορμί σ' ἐβγῆκες,
γιὰ νὰ μπορῶ τριγύρου σου νὰ δῶ πῶς εἶν 'γραμμένο
τ' ὄνομα τσ' Ἐρωφίλης σου τὸ πολλαγαπημένο!
Ὤφου, πρικύ μου ῥοιζικὸ κι' ἀντίδική μου μοῖρα,
τόσα γοργὸ μ' ἐκάμετε νύφη γιαμιὰ καὶ χήρα!
μοῖρα κακή, γιὰ λόγου μου κομπώτρα κι' ὠχθρεμένη,
'ς ποιὸ τέλος μ' ἐκατάφερες τὴν πολυπρικαμένη!

ποιὸ πρᾶμμα μ' ἔκαμες νὰ δῶ, ποιὰν πρίκα νὰ γνωρίσω,
ποιὰν παιδωμή, ποιὸ βάσανο, ποιὸν πόνο νὰ γροικήσω;
ποῦ κεῖνα ποῦ 'λεγες τοῦ νοῦ, ποῦ κεῖν' ὀπ' ἀπὸ σένα
τ' ἀμμάτια μ' ἀνημένασι νὰ δοῦσι τὰ καϋμένα;
χάρες περίσσιαις μοῦ 'τασες, καὶ πρίκαις μὲ γεμόνεις,
ζῆσι κι' ἀνάπαψι πολλή, καὶ θάνατο μ' ἀξιόνεις!
λαμπρὸ τὸν ἥλιο μοῦ 'δειξες, κ' ἔλπιζα καλοσύνη,
μὰ τὸ ζημιὸ θαμπώθηκε, κι' ἄγριος καιρὸς ἐγίνη.
Χρουσὸ στεφάνι ἔβαλες ἀπάνω 'ς τὴν κορφή μου,
κι' ὄφις ἐγίνηκε ζημιὸ κ' ἐπῆρε τὴ ζωή μου·
πολλὴ δροσιὰ μ' ἐπότισες, μᾶτον φαρμακεμένη,
κι' ὀλπίζοντας πῶς τρέφομαι, μένω θανατωμένη·
τὴν πόρτα τσῆ παράδεισος μ' ἄνοιξες, κι' ἀπὸ κείνη
'ς τὴν κόλασι μ' ἐπέρασες, κι' ἀλύπητα μὲ κρίνει·
ψευτὸ καλὸ μοῦ χάρισες, κι' ὡς ὄνειρον ἐχάθη,
'σὰ χόρτον ἐξεράθηκε, 'σὰ ῥόδον ἐμαράθη,
'σὰν ἀστραπ' ἧψε κ' ἔσβουσε, κ' ἔλυσε 'σὰν τὸ χιόνι,
'σὰ νέφαλον ἐσκόρπισε, 'ς τὸν ἄνεμο 'σὰ σκόνι!
Μὰ δὲ φυρᾶς τὰ πάθη μου, δὲ μοῦ λιγαίνεις, πρίκα,
κ' οἱ πόνοι μου κ' ἡ κρίσες μου, παντοτινὰ γενῆκα!
καὶ πλειότερη τὴν παιδωμὴ γιὰ νἄχω καὶ τὰ βάρη,
τὰ πάθη μου δὲν ἔχουσι νὰ μὲ σκοτώσου χάρι.
Μὰ κεῖνο ποῦ δὲ δύνεται τόσος καϋμὸς νὰ κάμη,
θέλει τὸ κάμ' ἡ χέρα μου καὶ τὸ μαχαῖρι ἀντάμη!
'ς τὸν ᾅδη νὰ μὲ πέψουσι, κι' ὁ κύρης ἄπονός μου
τὴ βασιλειάν τ' ἂς χαίρεται καὶ τσῆ χαραῖς τοῦ κόσμου.
Στῆθός μου κακορροίζικο, καρδιά μου πρικαμένη,
πόσα 'τονε καλλίτερο ποτέ μου γεναμένη
'ς τὸν κόσμο νὰ μὴν εἶχα 'σται... πόσα 'τονε καλλιά μου
λάμψ' ἥλιου νὰ μὴ δούσινε τ' ἀμμάτια τὰ δικά μου!
Τὸ πνέμα σου, Πανάρετε, ταῖρι γλυκύτατό μου,

παρακαλῶ σε νὰ δεχτῇ τὸ πνέμα τὸ δικό μου·
'ς ἕνα νὰ στεκομέσθανε τόπο καὶ μιὰ ὁμάδι
κόλασι, γῆ παράδεισο νὰ γνώθωμε 'ς τὸν ᾅδη.
Πανάρετε, Πανάρετε, Πανάρετε ψυχή μου,
βοήθα τσῆ βαργυόμοιρης, καὶ δέξου τὸ κορμί μου!

('Εδῶ πιάνει τὸ μαχαῖρι, ὁποῦ ἦτονε 'ς τὸ βαττέλι, καὶ σφάζεται, καὶ πέφτει σκοτωμένη· καὶ εἰς λιγάκιν ἔρχουνται ἡ κορασίδες τση, γυρεύγοντάς τηνε).

ΣΚΗΝΗ ΠΕΜΠΤΗ.

ΚΟΡΑΣΙΔΕΣ, ΧΟΡΟΣ, καὶ ΝΕΝΑ.

ΚΟΡΑΣΙΔΕΣ.

'Ας πᾶμε νὰ γροικήσωμε τί 'γίνην ἡ κερά μας.
Μὰ ποιά 'ναι τούτη ποῦ νεκρὴ κείτετ' ἐδῶ σιμά μας;
οἴμένα, κ' ἴντα συντηρῶ, κερά μ' ἀγαπημένη,
τ' ἔχεις καὶ χάμαι κείτεσαι ὡσὰν ἀποθαμμένη;
Βασίλισσά μου, μίλησαι, βασίλισσα, σηκώσου,
γύρισαι λίγο πρὸς ἐμᾶς τ' ἀργυροπροσωπό σου...
οἴμέν', οἴμέ, 'σκοτώθηκε! βοηθᾶτέ μου τσῆ ξένης!

ΧΟΡΟΣ.

Πιάσ' τηνε, πιάσ' τη γλήγορα, τί στέκεις κι' ἀνημένεις;

ΚΟΡΑΣΙΔΕΣ.

Δὲ βλέπεις, πῶς ἐσφάγηκε, κι' ἀκόμι τὸ μαχαῖρι
τ' ἄπονο σφίγγ' ἡ χέρα τση πρὸς τσῆ καρδιᾶς τὰ μέρη;
Ὤφου, κακὸν ἀμέτρητο, ὤφου, κακὸ περίσσο,
βοηθήσετε, γυναῖκές μου, λίγο νὰ τὴ γυρίσω·
ὢ κακομοίρα μας κερά, καὶ γιάντα θανατώθης,
γιὰ ποιὰ μεγάλην ἀφορμὴ σήμερον ἐσκοτώθης;

Χ Ο Ρ Ο Σ.

Δὲν τὴ θωρεῖς τὴν ἀφορμή; Τοῦτο τὸ χωρισμένο
κεφάλι τοῦ Πανάρετου τὸ 'ματοκυλισμένο
μόνο θὲ νἆν ἡ ἀφορμή!

Κ Ο Ρ Α Σ Ι Δ Ε Σ.

Ὦ νειὲ χαριτωμένε,
στολὴ τοῦ κόσμου κι' ὀμορφιά, Πανάρετε καϋμένε·
ὢ πλείσι' ἀγαπημένη μας καὶ σπλαγχνικὴ κερά μας,
πῶς ὁλονῶ μᾶς ἔσφαξες σήμερο τὴν καρδιά μας!

Ν Ε Ν Α.

Γιὰ ποί' ἀφορμή, γυναῖκές μου, κλαίγετε καὶ θρηνᾶστε,
γιάντα σκληρὰ σκοτώνεστε; γιάντα μοιρολογᾶστε;

Χ Ο Ρ Ο Σ.

Δὲν συντηρᾷς Χρυσόνομη, δὲ βλέπεις τὴν κερά μας,
πῶς σκοτωμένη κείτεται, μὰ τί ἔχομε ρωτᾷ μας;

Ν Ε Ν Α.

'Οἴμένα, 'Ερωφίλη μου, οἴμέν', οἴμέν', οἴμένα,
οἴμέ, κακὸν ἀπῶπαθα!

Χ Ο Ρ Ο Σ.

Πιάστε τση τὰ καϋμένα
χέργια νὰ μὴ σκοτώνεται.

Ν Ε Ν Α.

'Οἴμένα, θυγατέρα,
κ' ἴντα κακὴ ξημέρωσε τούτη γιὰ μέν' ἡμέρα.
Γιὰ ποί' ἀφορμὴν ἐσφάγηκες, γιὰ ποί' ἀφορμή, κερά μου,
νεκρὴ σὲ βλέπουν τσῆ φτωχῆς τ' ἀμμάτια τὰ δικά μου;

Χ Ο Ρ Ο Σ.

Τὰ χέργια καὶ τὴν κεφαλὴ δὲ βλέπεις χωρισμένα
τοῦ δόλιου τοῦ Πανάρετου μέσα 'ς βατσέλιν ἕνα;

Ν Ε Ν Α.

Τούτη θὲ νἆν' ἡ ἀφορμή, κ' ἐσφάγηκε καὶ τούτη,
τούτη τση τὴν ἀπόφασι σήμερον εἶπέ μού τη.

Χ Ο Ρ Ο Σ.

Ὦ ἄπονο κι' ἀλύπητο τοῦ βασιλειοῦ τὸ χέρι,
γιάντα νὰ πέψῃ σήμερο 'ς τὸν ᾅδη τέτοιο ταῖρι;

Ν Ε Ν Α.

'Οἴμένα, Ἐρωφίλη μου, κι' ὀγιάντα δὲ μποροῦσι
τ' ἀμμάτια μου τὰ σκοτεινὰ δυὸ βρύσες νὰ γενοῦσι
νὰ σοῦ ξεπλύνου τὴν καρδιὰ τὴν καταματωμένη,
κ' ὕστερα μὲ τὴ χέρα μου κ' ἐγώ, καθὼς τυχαίνει,
τὴν ἐδική μ' ἀλύπητα κι' ἄπονα νὰ πληγώσω
κι' ὡσὰν ἐσένα θάνατο κακὸ κ' ἐγὼ νὰ δώσω!
'Οἴμένα, Ἐρωφίλη μου, καὶ πῶς νὰ καταιβοῦσι
'ς τὸν ᾅδη τόσαις ὀμορφιαῖς, καὶ χῶμα νὰ γενοῦσι;
πῶς νὰ μαδήσουν τὰ μαλλιὰ τὰ παραχρουσωμένα,
πῶς νὰ λυθοῦν τ' ἀμμάτια σου 'ς τὴ γῆ τὰ σαφειρένα;
πῶς τὤμορφό σου πρόσωπο κ' ἡ μαρμαρένια χέρα,
τροφὴ σκουλήκω νὰ γενῇ, χρουσή μου θυγατέρα!
ὀΐμένα, Ἐρωφίλη μου, τὸν ᾅδη πῶς πλουταίνεις
μὲ τσ' ὀμορφιαῖς σου τσῆ πολλαῖς, κι' ὅλη τὴ γῆ πτωχαίνεις!
τὸν ἥλιο ἀφίνεις δίχως σου σβυστὸ καὶ θαμπωμένο,
κι' ὅλο τὸν κόσμο σκοτεινὸ καὶ παραπονεμένο.
Τσῆ χάρες ἐθανάτωσες, καὶ μετὰ σέν' ἀμάδι
σήμερον, Ἐρωφίλη μου, τσ' ἐπῆρες εἰς τὸν ᾅδη.
'Οἴμέναν, ἡ βαργυόμοιρη κ' ἡ πολυπρικαμένη,
πῶς βρίσκομαι 'ς τὸ θάρρος σου σφαλτὴ καὶ κομπωμένη!
'ς τὴν κεφαλή σου ἐλόγιασα στεφάνι νὰ φιλήσω,
κ' ἐδᾶ σφαμμένη σὲ θωρῶ, καὶ τρέμω, νὰ σοῦ 'γγίσω·
παιδάκι σου ἐλογάργιαζα τὰ χέργιά μου νὰ πιάσου,
νὰ τ' ἀναθρέψου σπλαχνικά, νὰ 'δῶ κλερονομιά σου,

κ' ἐγὼ σὲ θάφτω σήμερο, κι' ὁμάδι μετὰ σένα
τὰ μέλη μ' ἐθανάτωσες τὰ πολυπρικαμένα.
Ὤφου, καὶ πῶς τὸ κόϐγου σου, πῶς τὤϐανες 'ς τὸ νοῦ σου,
πῶς τ' ὄνειρό σου τὸ πρικὺ σήμερο ἐφοϐούσου!
πῶς τὤξευρες, ἀφέντρα μου, κι' ἀποχαιρέτησέ; με,
καὶ σπλαγχνικὰ 'ς τὸ πρόσωπο, 'σὰ μάννα, φίλησέ; με.
Μὰ νἄρθω τάσσω σου κ' ἐγὼ 'ς τὸν ᾅδη μετὰ σένα,
δούλη σου πάλι νἆμ' ἐκεῖ κι' ἀγαπημένη νένα,
'σὰ θάψω τοῦ Πανάρετου τοῦτα τὰ λίγα μέλη
μὲ τὸ κορμί σ', ἀφέντρα μου, καθὼς ἡ τύχη θέλει.

ΧΟΡΟΣ.

Χρυσόνομη, τὸν ἄπονο θωρῶ τὸ βασιλέα,
καὶ σκόλασαι τὰ κλάϋματα, γιατὶ θὰ κάμω πλέα
'ς τοῦτο τὸν κόσμο νὰ μὴ ζῇ· μ' ἀφῆτε νὰ σιμώσῃ,
πρικὺ νὰ τόνε κάμωμε τὸ θάνατο νὰ γνώσῃ.

ΝΕΝΑ.

Μή, μή, γυναῖκες τοῦ θεοῦ, τὴ γδίκησιν ἀφῆτε,
κ' εἰς τέτοιο κρῖμα σήμερο μὴ θέλετε νὰ μπῆτε.

ΧΟΡΟΣ.

Νὰ ζῇ 'ναι κρῖμ' ἀλύπητος 'ς τὸν κόσμο πλειὸ μιὰν ὥρα...
μὰ πάψετε τὰ κλάϋματα, γιατὶ σιμά 'ναι τώρα.

ΣΚΗΝΗ ΕΚΤΗ.

ΒΑΣΙΛΕΑΣ, ΝΕΝΑ, ΚΟΡΑΣΙΔΕΣ, καὶ ΧΟΡΟΣ.

ΒΑΣΙΛΕΑΣ.

Μεγάλα κλάϋματα γροικῶ, κι' ὅλα θὲ νἆ γιὰ κεῖνο
τὸν ἄπιστ' ὀπ' ἀπόθανε... Γυναῖκες, τέτοιο θρῆνο
καὶ τέτοιαν ἀμοιϐὴ γιατὶ χάνετ' ἀνάμεσά σας,
'σὰν νὰ στοχάζεσθε καὶ σεῖς τὸ θάνατ' ὀμπροστά σας;

ΧΟΡΟΣ.

'Αφέντη, τὴν καϋμένη μας κυρὰ τὴν πρικαμένη,
'σὰν ἤθελεν ἡ μοῖρά μας βλέπομε σκοτωμένη.

ΒΑΣΙΛΕΑΣ.

Καὶ τίς τὴν ἐθανάτωσε;

ΧΟΡΟΣ.

Τοῦτα καὶ τὸ μαχαῖρι
τὴν θανατῶσ' ἀφέντη μου μὲ τὸ δικό τση χέρι.

ΒΑΣΙΛΕΑΣ.

Κι' ὀμπρός σας ἐσκοτώθηκε;

ΧΟΡΟΣ.

Χαμαὶ ξεψυχημένη
τὴν ηὕραμ' ὅντεν ἤρθαμε.

ΒΑΣΙΛΕΑΣ.

Δὲν πρέπει ν' ἀνημένῃ
γεῖς ἀπ' ἐργάζεται κακά, παρὰ τὸ τέλος νά 'χῃ
κακὸ περίσσια κι' ἄτυχο 'ς ὅποια μερὰ κι' ἂ λάχῃ.
Θλίβομαι καὶ πρικαίνομαι πῶς χάνω τὸ παιδί μου,
μὰ πῶς τελειόνει μετ' αὐτὴ σήμερ' ἡ ἐντροπή μου
χαίρομαι τόσ' ἀποῦ ποσῶς τὴν πρίκ' αὐτὴ δὲ χρήζω,
μάλιστα πλειὰ πασίχαρος παρὰ ποτὲ γυρίζω,
γιατὶ μὲ διχωστὰς τιμή, τὰ πλούτη δὲ φελοῦσι,
κι' ὅποι' ἀπομένου μ' ἐντροπὴ δὲν ἠμπορῷ κρακτοῦσι
'ς τοῦτο τὸν κόσμο ζωντανοί.

ΧΟΡΟΣ.

Τὸ πρᾶμμα ὁποῦ κρίνει
τῆς ἀφεντιᾶς σου ἡ φρόνεσι μηδένας τ' ἀντιτείνει,
μηδὲ τυχαίνει, οὐδὲ μπορεῖ· μ' ἄλλοι, παρὰ παιδί σου,
τόση μεγάλη βασιλειὰ θὰ νὰ κλερονομήσου
κρῖμα πολὺ μοῦ φαίνεται· κ' ἔχω καὶ γροικημένο
πῶς τὸ συμπάθειο μοναχὰς 'ς τὸν κόσμο γεναμένο

βρίσκετ' ἀπὸ τὸ φταίσιμο, κι' ἀλύπητους καλοῦσι
τσ' ἀθρώπους ἀποῦ φταίσιμο δὲ θὲ νὰ συμπαθοῦτι.

ΒΑΣΙΛΕΑΣ.

Τοῦτο μπορέσειν ἤθελε νὰ λέγεται γιὰ τσ' ἄλλους,
κι' ὄχι ποτὲ γιὰ βασιλειοὺς τόσα 'ς τὴ γῆ μεγάλους·
μ' ἀνὲν καὶ κλερονόμος μου δὲ βρίσκεται παιδί μου,
τ' ὄνομα κληρονόμος μου θέλ' εἶσται κ' ἡ τιμή μου,
καὶ σώπασαι τὰ λόγια σου, γὴ τάσσω σου καὶ σένα,
(γιατ' ἦρθες τὴ δασκάλισσα νὰ κάμης μετὰ μένα)
πῶς τσῆ κερᾶς σου συντροφιὰ 'ς τὸν ᾅδη νὰ σὲ πέψω,
κι' ἄλλα νὰ λέγης φρόνιμα λόγια νὰ σ' ἀρμηνέψω.

ΝΕΝΑ.

Κλιτή, ὡς μοῦ 'ναι μπορετό, 'ς τὰ πόδια τσ' ἀφεντιᾶς σου
πέφτω ἡ φτωχή, καὶ ταπεινὰ τὴν ὑψηλότητά σου
παρακαλῶ, 'ς τὰ μίλησα συμπάθειο νὰ μοῦ δώση,
γιατὶ σὲ τοῦτο μ' ἔφερε μόνον ἡ πρίκα ἡ τόση.

(Εἰς τοῦτο γονατίζοντας, κάμνει ἀτή τση πῶς ἀγκαλιάζει τὰ ποδιά του νὰ τὰ φιλήση, καὶ κείνη τὰ σφίγγει, καὶ ρίκτει τονε χάμαι· ἀπέκεις κράζει ὄλαις νὰ ῥάξουν γιὰ νὰ τονὲ σκοτώσουσι).

ΧΟΡΟΣ.

Γυναῖκές μ' ὄλαις τρέξετε νὰ κάμωμεν ὁμάδι
τοῦτο τὸν ἀπονώτατο νὰ καταιβῆ 'ς τὸν ᾅδη!

('Εδῶ ῥάσουσιν ὄλαις, καὶ κολλοῦσίν του).

ΒΑΣΙΛΕΑΣ.

Βοηθήσετέ μου, δοῦλοί μου, τρέξετε στρατηγοί μου,
κι' ἄπονα μὲ πληγόνουσι, καὶ παίρνουν τὴ ζωή μου.

('Εδῶ τονὲ σκοτόνουσι· κ' εἰς τοῦτο βγαίνει ἡ σκιὰ τοῦ ἀδερφοῦ του. καὶ σταίνεται ἀπὸ πάνω του, καὶ λέγει).

ΣΚΙΑ.

Τοῦτο ἐστέκουμου νὰ δῶ τὸ τέλος 'ς τὸ κορμί σου,
τώρ' ἂς καταίβῃ μετὰ μὲ 'ς τὸν ᾅδην ἡ ψυχή σου,
νά 'χῃς κ' ἐκεῖ τσῆ παιδωμαῖς πάντα, καθὼς τυχαίνει
τόση μεγάλη σ' ἀτυχιὰ νὰ μείνῃ πλερωμένη.

ΝΕΝΑ, ΚΟΡΑΣΙΔΕΣ, καὶ ΧΟΡΟΣ.

ΝΕΝΑ.

Γυναῖκές μου, τὴν ἀπονιὰ σκολάσετε τὴν τόση,
θάνατο μὲ τὸ θάνατο σώνει σας νὰ πλερώσῃ.

ΧΟΡΟΣ.

Ἄπονος κι' ἀνελύπητος εἶν' ὅποιος τὸ κατέχει,
κ' εἰς τοῦτ' ἀποῦ τοῦ κάμαμε λύπησι λίγην ἔχει.

ΝΕΝΑ.

Ὦ βασιλειὲ κακότυχε, ὢ πλείσια κακομοίρη
παρὰ κανέναν ἄθρωπο, παρὰ κανένα κύρη,
σήμερο 'πέτας τσ' οὐρανούς, κ' ἔβανες εἰς τὸ νοῦ σου
τιμαῖς καὶ καλορροιζικιαῖς ἐσὲ καὶ τοῦ παιδιοῦ σου,
κ' ἐσένα πρίκαις σ' ηὕρασι, θάνατοι σὲ πλακῶσα,
καὶ τ' ὄνομά σου λυώσασι, τὴ δόξα σου τελειῶσα.

ΧΟΡΟΣ.

Τί στεκομέστα πλειὸν ἐδῶ; τί καρτεροῦμε πλειά μας;
'ς τὴ κάμερά τση ἂς πάγωμε τσῆ δόλιας τσῆ κερᾶ μας,
τὸ ξόδι τση νὰ κάμωμε μὲ πόνο καὶ μὲ θλίψι,
κι' οὐδὲ κάμμι' ἀπὸ λόγου μας τιμὴ νὰ μὴ τσῆ λείψῃ.
Κ' ἐτούτονε ἂς ἀφήσωμε τὸν ἄπονο, νὰ βγοῦσι
σκύλοι, 'σὰν εἶναι τὸ πρεπό, νὰ τόνε μοιραστοῦσι.
Πιάστε την, κορασίδες μου, πιδέξα ὅσο μπορεῖτε...
Μάτια μου κακορροίζικα, κ' ἶντά 'ναι τὰ θωρεῖτε!

(Εἰς τοῦτο τὴν σηκόνουσιν ἡ κορασίδες τση καὶ πᾶσι μέσα μὲ τὴν νένα, καὶ ὁ Χορὸς τῶν γυναικῶν ἀπομένωντας καὶ λέγωντας τὰ κατωγεγραμμένα βέρσα σέρνουν καὶ τὸ βασιλειὸ μέσα καὶ χάνεται).

ΧΟΡΟΣ.

Ὦ, πόσα κακορροίζικους, πόσα λωλοὺς νὰ κράζου,
τυχαίνει κείνους ἀποῦ δῶ κάτω 'ς τὴ γῆ λογιάζου
πῶς εἶναι καλορροίζικοι κ' εἰς τ' ἄστρα πῶς πετοῦσι
γιὰ πλοῦτος, δόξαις, καὶ τιμαῖς, ἀποῦ 'ς αὐτοὺς θωροῦσι·
γιατὶ ὅλαις ἡ καλομοιριαῖς τοῦ κόσμου καὶ τὰ πλούτη,
μιὰ μόνο σκιὰ 'ναι 'ς τὴ ζωὴ τὴν πρικαμένη τούτη,
μιὰ φουσκαλίδα τοῦ νεροῦ, μιὰ λαύρα ποῦ τελειόνει
τόσα γοργ' ὅσο πλειὰ ψηλὰ τσῆ λόχαις τση σηκόνει.

ΤΕΛΟΣ ΤΣΗ ΤΡΑΓΩΔΙΑΣ ΤΗΣ ΕΡΩΦΙΛΗΣ.

ΠΙΝΑΞ

ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ	Σελ.	α'.
ΖΗΝΩΝ	»	1—102
ΣΤΑΘΗΣ	»	103—176
ΓΥΠΑΡΙΣ	»	177—282
ΕΡΩΦΙΛΗ	»	283—467

Γλωσσάριον τῶν ἐν τῇ παρούσῃ συλλογῇ δυσνοήτων λέξεων καὶ φράσεων θέλει ἐπισυναφθῇ ἐν τέλει τοῦ δευτέρου τόμου τοῦ Κρητικοῦ Θεάτρου.